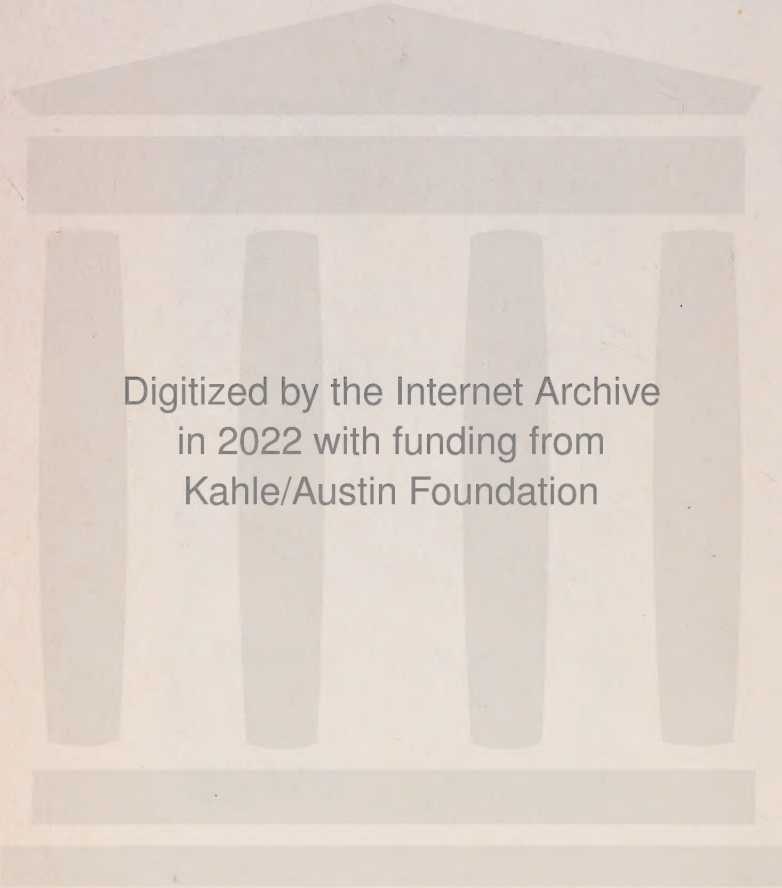

Digitized by the Internet Archive
in 2022 with funding from
Kahle/Austin Foundation

DIE GRIECHISCHEN
CHRISTLICHEN SCHRIFTSTELLER
DER
ERSTEN DREI JAHRHUNDERTE

HERAUSGEGEBEN VON DER KIRCHENVÄTER-COMMISSION
DER PREUSSISCHEN AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN

CLEMENS ALEXANDRINUS

ERSTER BAND

2. AUFLAGE MIT ZAHLREICHEN NACHTRÄGEN
UND BERICHTIGUNGEN

JHC

LEIPZIG
J. C. HINRICHS'SCHE BUCHHANDLUNG
1936

IN DER REIHENFOLGE DES ERSCHEINENS BAND 12

MANULDRUCK DER FIRMA F. ULLMANN G. M. B. H., ZWICKAU

Printed in Germany

HERMANN UND ELISE GEB. HECKMANN
WENTZEL-STIFTUNG

CLEMENS ALEXANDRINUS

ERSTER BAND

PROTREPTICUS UND PAEDAGOGUS

HERAUSGEGEBEN

IM AUFTRAGE DER KIRCHENVÄTER-COMMISSION

DER PREUSSISCHEN AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN

VON

D. DR. OTTO STÄHLIN

PROFESSOR AN DER UNIVERSITÄT ERLANGEN

LEIPZIG

J. C. HINRICHS'SCHE BUCHHANDLUNG

1936

G

BR

65

C6

1905

v.1

1936

~~GM/3~~

~~C6~~

~~AS8~~

~~v.1~~

CLEMENS ALEXANDRINUS BAND I

	Seite
Einleitung	
A. Zeugnisse	IX
B. Handschriften.	
1. Protrepticus und Paedagogus.	
a. Parisinus graecus 451	XVI
b. Verzeichnis der von P abhängigen Handschriften	XXIV
c. Mutinensis III. D. 7	XXV
d. Laurentianus V 24	XXVII
e. Orthographie der Handschriften	XXXII
2. Stromata, Excerpta ex Theodoto, Eclogae propheticae	XXXIX
3. Quis dives salvetur	XLII
4. Adumbrationes	XLV
C. Indirecte Überlieferung.	
1. Excerpthandschriften	XLVII
2. Catenen	
a. Allgemeines	LII
b. Verzeichnis der Catenen zu den einzelnen Büchern	LIV
3. Florilegien.	
a. Die Sacra Parallela des Johannes von Damaskus	LVIII
b. Die übrigen Florilegien	LX
4. Citate bei Späteren.	LXIV
D. Ausgaben.	
1. Sämtliche Werke	LXV
2. Einzelne Schriften.	
a. Stromata VII. Buch	
b. Quis dives salvetur	
c. Excerpta ex Theodoto und Eclogae propheticae	LXXIV
d. Adumbrationes	
e. Hymnus auf Christus	LXXV
f. Fragmente	LXXVII

26887

	Seite
E. Übersetzungen.	
1. Die lateinische Übersetzung	LXXVII
2. Übersetzungen in moderne Sprachen	LXXIX
F. Bemerkungen zu der vorliegenden Ausgabe	LXXX
Nachträge und Berichtigungen	LXXXV
Text	
Protrepticus.	1
Paedagogus I—III	87
Scholien	
Zum Protrepticus	295
Zum Paedagogus	319
Register zu den Scholien	
I. Stellenregister	
1. Altes Testament	343
2. Neues Testament	343
3. Nichtbiblische Schriften	344
II. Namenregister	345
III. Wort- und Sachregister	349

Einleitung.

A. Zeugnisse.

Die wichtigsten Zeugnisse¹ über Clemens Alexandrinus sind, von seinen eigenen Schriften abgesehen, folgende:

Julius Afric.² in der Chronik (nach Cedrenus, Hist. comp. p. 251 C edit. Paris.; I p. 441, 9 Bonn. s. Routh, Reliquiae sacrae II² p. 307): *Ἐπὶ Κομμόδου Κλήμης ὁ Στρωματεὺς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐγνωρίζετο.*

Alexander von Jerusalem bei Euseb. H. E. VI 11, 6: *Ταῦτα δὲ ὑμῖν τὰ γράμματα* (den Brief an die Gemeinde in Antiochien, geschrieben um das Jahr 211) *ἀπέστειλα διὰ Κλήμεντος τοῦ μακαρίου πρεσβυτέρου, ἀνδρὸς ἐναρέτου καὶ δοκίμου, ὃν ἴστε καὶ ὑμεῖς καὶ ἐπιγνώσεσθε· ὃς καὶ ἐνθάδε παρὼν κατὰ τὴν πρόνοιαν καὶ ἐπισκοπὴν τοῦ δεσπότου, ἐπεστήριξέ τε καὶ ᾠξήσῃ τὴν τοῦ κυρίου ἐκκλησίαν*, und bei Euseb. H. E. VI 14, 9 (Brief an Origenes): *Πατέρας γὰρ ἴσμεν τοὺς μακαρίους ἐκείνους τοὺς προοδεύσαντας . . . τὸν ἱερὸν Κλήμεντα, κύριόν μου γενόμενον καὶ ὠφελήσαντά με.*

Der Verfasser des Kleinen Labyrinths (Hippolyt) bei Euseb. H. E. V 28, 4: *Καὶ ἀδελφῶν δέ τινων ἔστιν γράμματα, πρεσβύτερα τῶν Βίκτορος χρόνων, ἃ ἐκεῖνοι καὶ πρὸς τὰ ἔθνη ὑπὲρ τῆς ἀληθείας καὶ πρὸς τὰς τότε αἰρέσεις ἔγραψαν, λέγω δὲ Ἰουστίνου καὶ Μιλτιάδου καὶ Τατιανοῦ καὶ Κλήμεντος καὶ ἐτέρων πλειόνων, ἐν οἷς ἅπασιν θεολογεῖται ὁ Χριστός.*

Eusebius H. E. V 11, 1f *Κατὰ τοῦτον* (Pantänus vgl. Zahn, Suppl. Clem. S. 172¹) *ταῖς θείαις γραφαῖς συνασκούμενος ἐπ' Ἀλεξανδρείας*

1) Schon Sylburg hat in seiner Ausgabe (1592) einige Nachrichten über Clemens zusammengestellt; die folgenden Herausgeber haben die Sammlung vermehrt. Am vollständigsten wurden die Zeugnisse gesammelt von E. Preuschen in Harnacks Überlieferung S. 296 ff. Das Obenstehende ist im wesentlichen ein Abdruck seiner Sammlung.

2) Vgl. H. Gelzer, Sextus Julius Afric. u. die byzant. Chronographie I S. 280. Clemens I. B

ἐγνωρίζετο Κλήμης, ὁμώνυμος τῷ πάλαι τῆς Ῥωμαίων ἐκκλησίας ἡγησάμενον φοιτητῇ τῶν ἀποστόλων· ὃς δὴ καὶ ὀνομαστὶ ἐν αἷς συνέταξεν Ὑποτυπώσειςιν ὡς ἂν διδασκάλου τοῦ Πανταίνου μέμνηται (vgl. Zahn a. a. O. S. 65), τοῦτόν τε αὐτὸν καὶ τῶν Στρωματέων ἐν πρώτῳ συγγράμματι αἰνίττεσθαι μοι δοκεῖ, ὅτε τοὺς ἐμφανεστέρους ἢς κατέλιφεν ἀποστολικῆς διαδοχῆς ἐπισημηνάμενος ταῦτά φησιν· (folgt Strom. I 11). H. E. III 23, 2 Ἀπόχρη διὰ δύο πιστώσασθαι τὸν λόγον μαρτύρων, πιστοὶ δ' ἂν εἴεν οὗτοι, τῆς ἐκκλησιαστικῆς πρεσβεύσαντες ὀρθοδοξίας, εἰ δὴ τοιοῦτοι Εἰρηναῖος καὶ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς. IV 26, 4 Τοῦτου δὲ τοῦ λόγου (Melitos Buch über Ostern) μέμνηται Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς ἐν ἰδίῳ περὶ τοῦ πάσχα λόγῳ, ὃν ὡς ἐξ αἰτίας τῆς τοῦ Μελίτωνος γραφῆς φησιν ἑαυτὸν συντάξαι. VI 6 Πάνταινον δὲ Κλήμης διαδεξάμενος¹ τῆς κατ' Ἀλεξάνδρειαν κατηχήσεως εἰς ἐκεῖνο τοῦ καιροῦ καθηγεῖτο, ὡς καὶ τὸν Ὁριγένην τῶν φοιτητῶν γενέσθαι αὐτοῦ. Τὴν γέ τοι τῶν Στρωματέων πραγματείαν ὁ Κλήμης ὑπομνηματιζόμενος κατὰ τὸ πρῶτον σύγγραμμα χρονικὴν ἐκθέμενος γραφὴν, εἰς τὴν Κομόδου τελευτὴν περιγράφει τοὺς χρόνους, ὡς εἶναι σαφές, ὅτι κατὰ Σευήρον αὐτῷ πεπόνητο τὰ σπουδάσματα, οὗ τοὺς χρόνους ὁ παρὼν ἱστορεῖ λόγος. VI 13. 14 Τοῦ δὲ Κλήμεντος Στρωματεῖς οἱ πάντες ὁκτὼ παρ' ἡμῖν σφύζονται, οὓς καὶ τοιαύτης ἡξίωσεν προγραφῆς· „Τίτον Φλανίου Κλήμεντος τῶν κατὰ τὴν ἀληθῆ φιλοσοφίαν γνωστικῶν ὑπομνημάτων Στρωματεῖς.“ Ἰσάριθμοι τε τούτοις εἰσὶν οἱ ἐπιγεγραμμένοι Ὑποτυπώσειςιν αὐτοῦ λόγοι, ἐν οἷς ὀνομαστὶ ὡς διδασκάλου τοῦ Πανταίνου μνημονεύει ἐκδοχάς τε αὐτοῦ γραφῶν καὶ παραδόσεις ἐκτέθειται. ἔστι δὲ αὐτῷ καὶ πρὸς Ἑλλήνας λόγος ὁ Προτρεπτικός, τρεῖς τε οἱ τοῦ ἐπιγεγραμμένου Παιδαγωγοῦ, καὶ Τίς ὁ σφύζομενος πλούσιος, οὕτως ἐπιγραφεῖς ἕτερος αὐτοῦ λόγος· τὸ τε Περὶ τοῦ πάσχα σύγγραμμα, καὶ διαλέξεις Περὶ νηστείας καὶ Περὶ καταλαλιᾶς, καὶ ὁ Προτρεπτικὸς εἰς ὑπομονὴν ἢ πρὸς τοὺς νεωστὶ βαπτισμένους, καὶ ὁ ἐπιγεγραμμένος Κανὼν ἐκκλησιαστικὸς ἢ Πρὸς τοὺς Ἰουδαῖζοντας, ὃν Ἀλεξάνδρῳ τῷ δεδηλωμένῳ ἐπισκόπῳ ἀνατίθεικεν. ἐν μὲν οὖν τοῖς Στρωματεῦσιν οὐ μόνον τῆς θείας κατάστροφισιν πεποιήται γραφῆς, ἀλλὰ καὶ τῶν παρ' Ἑλλήσιν, εἴ τι ἄρα ὠφέλιμον ἐδόκει καὶ αὐτοῖς εἰρησθαι, μνημονεύει, τῶν τε παρὰ τοῖς πολλοῖς δογμάτων, τὰ Ἑλλήνων ὁμοῦ καὶ τὰ βαρβάρων ἀναπτύσσων καὶ ἔτι τὰς τῶν αἰρεσιαρχῶν ψευδοδοξίας εὐθύνων ἱστορίαν τε πολλὴν ἑξαπλοῖ, ὑπόθεσιν ἡμῖν πολυμαθοῦς παρέχων παιδείας. τούτοις ἅπασι καταμίγνυσσι καὶ τὰ φιλοσόφων δόγματα,

1) Über die entgegengesetzte Nachricht bei Philippus Sidetes vgl. Zahn, Suppl. Clem. S. 60 und Harnack, Überlieferung S. 294; Chronologie II S. 7.

ὅθεν εἰκότως κατάλληλον τῇ ὑποθέσει καὶ τὴν προγραφὴν τῶν Στρωματέων πεποιήται. κέχρηται δ' ἐν αὐτοῖς καὶ ταῖς ἀπὸ τῶν ἀντιλεγομένων γραφῶν μαρτυρίαις, τῆς τε λεγομένης Σολομῶνος Σοφίας καὶ τῆς Ἰησοῦ τοῦ Σιρὰχ καὶ τῆς πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῆς τῆς τε Βαρναβᾶ καὶ Κλήμεντος καὶ Ἰούδα. μνημονεύει τε τοῦ πρὸς Ἑλλήνας Τατιανοῦ λόγου καὶ Κασσιανοῦ ὡς καὶ αὐτοῦ χρονογραφίαν πεποιημένου, ἔτι μὲν Φίλωνος καὶ Ἀριστοβούλου Ἰωσήπου τε καὶ Δημητρίου καὶ Εὐπολέμου, Ἰουδαίων συγγραφέων, ὡς ἂν τούτων ἀπάντων ἐγγράφως πρεσβύτερον τῆς παρ' Ἑλλήσιν ἀρχαιογονίας Μωσέα τε καὶ τὸ τῶν Ἰουδαίων γένος ἀποδειξάντων. καὶ ἄλλης δὲ πλείστης χρηστομαθείας ἔμπλεο οἱ δηλούμενοι τυγχάνουσι τοῦ ἀνδρὸς λόγοι· ὧν ἐν τῷ πρώτῳ περὶ ἑαυτοῦ δηλοῖ ὡς ἔγγιστα τῆς τῶν ἀποστόλων γενομένου διαδοχῆς, ὑποκρίνεται δ' ἐν αὐτοῖς καὶ εἰς τὴν Γένεσιν ὑπομνηματίζεσθαι. καὶ ἐν τῷ λόγῳ δὲ αὐτοῦ τῷ Περὶ τοῦ πάσχα ἐκβιασθῆναι ὁμολογεῖ πρὸς τῶν ἐταίρων ἃς ἔτυχε παρὰ τῶν ἀρχαίων πρεσβυτέρων ἀκηκοῶς παραδόσεις γραφῇ τοῖς μετὰ ταῦτα παραδοῦναι, μέμνηται δ' ἐν αὐτῷ Μελίτωνος καὶ Εἰρηναίου καὶ τινων ἑτέρων, ὧν καὶ τὰς διηγήσεις τέθεται.

14. Ἐν δὲ ταῖς Ὑποτυπώσεσι, ξυνελόντα εἰπεῖν, πάσης τῆς ἐνδιαθήκου γραφῆς ἐπιτετυμημένας πεποιήται διηγήσεις, μηδὲ τὰς ἀντιλεγόμενας παρελθὼν, τὴν Ἰούδα λέγω καὶ τὰς λοιπὰς καθολικὰς ἐπιστολάς, τὴν τε Βαρναβᾶ καὶ τὴν Πέτρον λεγομένην ἀποκάλυψιν. καὶ τὴν πρὸς Ἑβραίους δὲ ἐπιστολὴν Παύλου μὲν εἶναι φησι, γεγράφθαι δὲ Ἑβραίοις Ἑβραϊκῇ φωνῇ, Λουκᾶν δὲ φιλοτίμως αὐτὴν μεθερμηνεύσαντα ἐκδοῦναι τοῖς Ἑλλήσιν· ὅθεν τὸν αὐτὸν χρότα εὐρίσκεισθαι κατὰ τὴν ἐρμηνείαν ταύτης τε τῆς ἐπιστολῆς καὶ τῶν Πράξεων· μὴ προγεγράφθαι δὲ τὸ «Παῦλος ἀπόστολος», εἰκότως· «Ἑβραίοις γάρ», φησὶν. «ἐπιστέλλων, πρόληψιν εἰληφόντων κατ' αὐτοῦ καὶ ὑποπτεύουσιν αὐτόν, συνετῶς πάντῃ οὐκ ἐν ἀρχῇ ἀπέτρεψεν αὐτούς, τὸ ὄνομα θεῖς,» εἰτα ὑποβὰς ἐπιλέγει· «ἦδη δέ, ὡς ὁ μακάριος ἔλεγε πρεσβύτερος, ἐπεὶ ὁ κύριος ἀπόστολος ὢν τοῦ παντοκράτορος ἀπεστάλη πρὸς Ἑβραίους, διὰ μετριότητα ὁ Παῦλος, ὡς ἂν εἰς τὰ ἔθνη ἀπεσταλμένος, οὐκ ἐγγράφει ἑαυτὸν Ἑβραίων ἀπόστολον διὰ τε τὴν πρὸς τὸν κύριον τιμὴν διὰ τε τὸ ἐκ περιουσίας καὶ τοῖς Ἑβραίοις ἐπιστέλλειν, ἔθνων κήρυκα ὄντα καὶ ἀπόστολον.» αὐθις δ' ἐν τοῖς αὐτοῖς ὁ Κλήμης βιβλίῳ περὶ τῆς τάξεως τῶν εὐαγγελίων παράδοσιν τῶν ἀνέκαθεν πρεσβυτέρων τέθεται, τοῦτον ἔχουσαν τὸν τρόπον. προγεγράφθαι ἔλεγεν τῶν εὐαγγελίων τὰ περιέχοντα τὰς γενεαλογίας, τὸ δὲ κατὰ Μάρκον ταύτην ἐσχηκέναι τὴν οἰκονομίαν. τοῦ Πέτρον δημοσίᾳ ἐν Ῥώμῃ κηρύξας τὸν λόγον καὶ πνεύματι τὸ εὐαγγέλιον ἐξειπόντος, τοὺς παρόντας πολλοὺς ὄντας παρακαλέσαι τὸν Μάρκον, ὡς ἂν

ἀκολουθήσαντα αὐτῷ πόρωθεν καὶ μεμνημένον τῶν λεχθέντων, ἀναγράψαι τὰ εἰρημένα ποιήσαντα δέ, τὸ εὐαγγέλιον μεταδοῦναι τοῖς δεομένοις αὐτοῦ ὅπερ ἐπιγνόντα τὸν Πέτρον προτρεπτικῶς¹ μήτε κοιλῶσαι μήτε προτρέψασθαι. τὸν μέντοι Ἰωάννην ἔσχατον, συνιδόντα ὅτι τὰ σωματικὰ ἐν τοῖς εὐαγγελίοις δεδήλωται, προτραπέντα ὑπὸ τῶν γνωρίμων, πνεύματι θεοφορηθέντα, πνευματικὸν ποιῆσαι εὐαγγέλιον. τοσαῦτα ὁ Κλήμης. Praep. ev. II 2, 64 Ταῦτα δὲ Κλήμης ὁ θανμάσιος ἐν τῷ πρὸς Ἕλληνας Προτρεπτικῷ διαρρήδην ἐκκαλύπτει, πάντων μὲν διὰ πείρας ἐλθὼν ἀνὴρ, θάπτόν γε μὴν τῆς πλάνης ἀνανεύσας, ὡς ἂν πρὸς τοῦ σωτηρίου λόγον καὶ διὰ τῆς εὐαγγελικῆς διδασκαλίας τῶν κακῶν λελυτρωμένος. Vgl. auch die Citate H. E. I 12, 2; II 1, 3—5; II 9, 2, 3; II 15, 2; II 23, 3; III 23. 5—19; III 29. 30; Praep. ev. II 3, 1—42; 6, 1—10; IV 16, 12f; IX 6, 1—9; X 2. 6. 12; XI 25; XIII 13. In der Chronik setzte Euseb. die Blüte des Clemens ins Jahr Abrahams 2209 (= 193 n. Chr.) und bemerkte zum Jahr 2220 Abrahams (= 203 n. Chr.): Clemens his temporibus libros componebat. Vgl. Eus. Praef. zu den Can. Anfang.

Epiphanius Haer. 31, 33 nennt Clemens mit Hippolyt und Irenäus als Bestreiter Valentins. Haer. 32, 6 Κλήμης τε, ὃν φασὶ τινες Ἀλεξανδρέα, ἕτεροι δὲ Ἀθηναῖον.

Cyrrill von Alex. C. Jul. VI p. 205 Aub. Κλήμης μὲν γὰρ τοῖς ἀγίοις ἀποστόλοις ἐπόμενος πανταχῇ πλείστης τε ὁδῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας εἰς ἀκοὴν ἐλθὼν ἐν τοῖς Στρωματεῦσι φησι (vgl. Zahn. Suppl. Clem. S. 48). VII p. 231 Ταύτης ἰδίᾳ μένεται τῆς ἱστορίας ἐν τοῖς Στρωματεῦσιν ὁ Κλήμης (vgl. Strom. I 153), ἀνὴρ ἐλλόγιμος καὶ φιλομαθής, καὶ ἀναγνωσμάτων Ἑλληνικῶν πολυπραγμονήσας βάθος, ὡς ὀλίγοι τάχα πον τῶν πρὸ αὐτοῦ. X p. 342 Ἐφη δὲ καὶ Κλήμης ἀνὴρ ἐλλόγιμος, καὶ μένθι καὶ πολυλίστωρ περὶ τε θεῶν καὶ παῶν ὧδί (vgl. Protr. 44).

Theodoret Haer. fab. I 4. 6. 19. 21; III 1 nennt Clemens unter den Ketzerbestreitern.

Sokrates H. E. II 35 nennt ihn mit Africanus und Origenes ἄνδρα πάσης σοφίας ἐπιστήμονα; vgl. III 8.

Hieronymus² De vir. ill. 38 Clemens, Alexandrinae ecclesiae presbyter, Pantaeni, de quo supra rettulimus, auditor, post eius mortem Alexandriae ecclesiasticam scholam tenuit et κατηχήσεων magister fuit. Feruntur eius insignia volumina plenaque eruditionis atque eloquentiae

1) verderbt; πνευματικῶς Schwartz.

2) nach Euseb.; vgl. St. v. Sychoſki, Hieron. als Litterarhistoriker S. 129 ff; C. A. Bernoulli, Der Schriftstellerkatalog des Hieron. S. 135 ff; 203 f.

tam de Scripturis divinis, quam de saecularis litteraturae instrumento. E quibus illa sunt: *Στρωματεῖς* libri octo, *Υποτυπώσεις* libri octo, Adversus gentes liber unus, Paedagogi libri tres, De pascha liber unus, De ieiunio disceptatio, et alius liber, qui inscribitur: Quisnam dives ille sit qui salvetur, De obtrectatione liber unus, De canonibus ecclesiasticis et adversum eos qui Judaeorum sequuntur errorem liber unus, quem proprie Alexandro Hierosolymorum episcopo *προσεφώνησεν*. Meminit autem in Stromatibus suis voluminis Tatiani adversum gentes, de quo supra diximus, et Cassiani cuiusdam *χρονογραφίας*, quod opusculum invenire non potui. Nec non de Judaeis Aristobulum quendam et Demetrium et Eupolemum, scriptores adversum gentes, refert, qui in similitudinem Josephi *ἀρχαιολογίαν* Moysi et Judaicae genti adseruerint. Extat Alexandri, Hierosolymorum episcopi, qui cum Narcisso postea rexit ecclesiam, epistula super ordinatione Asclepiadis confessoris ad Antiochenses congratulantis eis, in qua ponit in fine: „Haec vobis, domini fratres, scripta transmisi per Clementem beatum presbyterum, virum inlustrem et probatum, quem vos quoque scitis et nunc plenius cognoscetis, qui cum huc venisset iuxta providentiam et visitationem Dei, confirmavit et auxit Domini ecclesiam.“ Constat Origenem huius fuisse discipulum. Floruit autem Severi et Antonini, filii eius, temporibus. Epist. 70, 4 ad Magnum: Clemens, Alexandrinae Ecclesiae presbyter, meo iudicio omnium eruditissimus, octo scripsit Stromatum libros, et totidem *Υποτυπώσεις*, et alium Contra gentes, Paedagogi quoque tria volumina. Quid in illis libris indoctum, imo quid non de media philosophia est? Hunc imitatus Origenes decem scripsit Stromateas. Apol. adv. libr. Ruf. I 13 Ipse Origenes et Clemens et Eusebius atque alii complures, quando de scripturis aliqua disputant et volunt approbare quod dicunt, sic solent scribere: „Referebat mihi Hebraeus“ et „Audi vi ab Hebraeo“ et „Hebraeorum ista sententia est“.

Rufin bei Hier. a. a. O. II 17 Clementem quoque Alexandrinae ecclesiae presbyterum, virum catholicum, scribit in libris suis interdum dei filium dicere creatum. Vgl. Ruf. Epilog. in apolog. Pamphili (Migne Ser. gr. 17 Col. 621).

Anastasius Sinaita Hom. in Psal. 6 Migne 89 Col. 1105 *Γράφει γὰρ Κλήμης ὁ ἱστορικὸς Ἀλεξανδρείας* (folgt die Erzählung aus QDS 42) und Col. 1136 *Κλήμης ὁ συγγραφεὺς . . . ὁ σοφὸς ἱστοριογράφος ἔν τινι τῶν αὐτοῦ Στρωματικῶν λόγων διεξέρχεται*. Vgl. Cont. in hexaëm. I Migne 89 Col. 860. Bei Pitra, Anal. sacr. II p. 208 spricht er von *ἀκριβῆ καὶ ἀνόθεντα καὶ ἀρχαῖα ἀντίγραφα . . . <ἐπὶ> Κλήμεντος στιθεύοντα*.

Malalas X p. 242 Bonn. *Συνεγράψαντο ταῦτα οἱ σοφώτατοι Κλήμης καὶ Τατιανὸς οἱ χρονογράφοι.*¹

Chron. pasch. I p. 14 Bonn. Ἀλλὰ καὶ Κλήμης, ὁ ὀσιώτατος τῆς Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίας γεγονώς ἱερεὺς, ἀρχαιότατος καὶ οὐ μακρὰν τῶν ἀποστολικῶν γενόμενος χρόνων, ἐν τῷ Περὶ τοῦ πάσχα λόγῳ κτλ. (vgl. unter den Fragmenten).

Photius De S. Spir. myst. 75 Ἐάσειν μοι δοκῶ Πάνταινον καὶ Κλήμεντα Πιερῖον τε καὶ Πάμφιλον καὶ Θεόγνωστον, ἄνδρας τε ἱερούς καὶ τῶν ἱερῶν διδασκάλους μαθημάτων, ὧν τὰς θέσεις οὐ πάσας πάντως δεχόμενοι, καλοῦ γε βίου καὶ τῆς ἄλλης ἱερολογίας γέρας αὐτοῖς ἀπονέμοντες, διὰ πολλῆς τιμῆς καὶ ἀποδοχῆς ἄγομεν. Bibl. cod. 118 Ὠριγένην . . . ἀκροατὴν καὶ διάδοχον λέγουσι γενέσθαι Κλήμεντος τοῦ Στρωματέως καὶ τοῦ κατὰ τὴν Ἀλεξανδρείαν ἐκκλησιαστικοῦ διδασκαλείου. Κλήμεντα δὲ Πανταῖνον γενέσθαι λέγουσι καὶ ἀκροατὴν καὶ τοῦ διδασκαλείου διάδοχον. Vgl. cod. 117. 232 Ende. Cod. 109—111 Ἀνεγνώσθη Κλήμεντος Ἀλεξανδρέως πρεσβυτέρου τεύχη βιβλίων τρία, ὧν τὸ μὲν ἐπιγραφὴν ἔλαχεν Ὑποτυπώσεις, τὸ δὲ Στρωματεύς, τὸ δὲ Παιδαγωγός. αἱ μὲν οὖν Ὑποτυπώσεις διαλαμβάνουσι περὶ ῥητῶν τινῶν τῆς τε παλαιᾶς καὶ νέας γραφῆς, ὧν καὶ κεφαλαιωδῶς ὡς² δῆθεν ἐξηγήσιν τε καὶ ἐρμηνείαν ποιεῖται. καὶ ἐν τισὶ μὲν αὐτῶν ὀρθῶς δοκεῖ λέγειν, ἐν τισὶ δὲ παντελῶς εἰς ἀσεβεῖς καὶ μυθώδεις λόγους ἐκφέρεται. ὕλην τε γὰρ ἄχρονον καὶ ἰδέας ὡς ἀπὸ τινῶν ῥητῶν εἰσαγομένης δοξάζει καὶ τὸν νῖόν εἰς κτίσμα κατὰγει. ἔτι δὲ μετεμψυχώσεις καὶ πολλοὺς πρὸ τοῦ Ἀδὰμ κόσμους τερατεύεται. καὶ ἐκ τοῦ Ἀδὰμ τὴν Εὐάν, οὐχ ὡς ὁ ἐκκλησιαστικὸς λόγος βούλεται, ἀλλ' αἰσχροῶς τε καὶ ἀθέως ἀποφαίνεται. μίγνυσθαι τε τοὺς ἀγγέλους γυναιξὶ καὶ παιδοποιεῖν ἐξ αὐτῶν ὄνειροπολεῖ, καὶ μὴ σαρκωθῆναι τὸν λόγον, ἀλλὰ δόξαι. λόγους τε τοῦ πατρὸς δύο τερατολογῶν ἀπελέγχεται, ὧν τὸν ἥττονα τοῖς ἀνθρώποις ἐπιφανῆναι, μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἐκείνον· φησὶ γάρ· «λέγεται μὲν καὶ ὁ νῖός λόγος, ὁμωνύμως τῷ πατρικῷ λόγῳ, ἀλλ' οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ σὰρξ γενόμενος.³ οὐδὲ μὴν ὁ πατρῷος λόγος, ἀλλὰ δύναμις τις τοῦ θεοῦ, οἷον ἀπόρροια τοῦ λόγου αὐτοῦ νοῦς γενόμενος τὰς τῶν ἀνθρώπων καρδίας διαπεφοίτηκε.» καὶ ταῦτα πάντα πειρᾶται ἀπὸ ῥητῶν τινῶν κατασκευάζειν τῆς γραφῆς. καὶ ἄλλα δὲ μυρία φλυαρεῖ καὶ βλασφημεῖ, εἴτε αὐτός, εἴτε τις ἕτερος τὸ αὐτοῦ πρόσωπον ὑποκριθεὶς.

1) Andere Stellen über den „Chronographen“ Clemens bei den Byzantinern und eine Stelle bei Suidas bespricht Zahn, Suppl. Clem. S. 56—61.

2) [ὡς] Bunsen, Anal. Anten. I p. 164.

3) ἀλλ' οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ σὰρξ γενόμενος stellt vor λέγεται μὲν καὶ ὁ νῖός λόγος Ziegert, Zwei Abhandl. über T. Fl. Clem. v. Alex. Heidelberg 1894 S. 88.

ἐποιήθησαν δὲ αὐτῷ αἱ βλάβημοι αὐταὶ τερατολογίαι ἐν τόμοις ὀκτώ. λέγει δὲ καὶ περὶ τῶν αὐτῶν πολλάκις, καὶ σκοράδην καὶ συγκεχυμένως ὥσπερ ἐμπληκτος παράγει τὰ ῥητά. ὁ δὲ ὅλος σκοπὸς ὥσανεὶ ἐρμηνεῖται τυγχάνουσι τῆς Γενέσεως, τῆς Ἐξόδου, τῶν Ψαλμῶν, τοῦ Θείου Παύλου τῶν ἐπιστολῶν καὶ τῶν καθολικῶν καὶ τοῦ Ἐκκλησιαστοῦ. μαθητῆς δέ, ὡς καὶ αὐτός φησι, γέγονε Πανταῖνον. ἀλλὰ ταῦτα μὲν αἱ Ὑποτυπώσεις. 110. Ὁ δὲ Παιδαγωγὸς ἐν τρισὶ τόμοις ἐστὶν αὐτῷ διαπεπονημένος, ἥθους καὶ βίου κατορθωτικός. ἔχει δὲ τούτων καὶ προηγούμενον καὶ συνταττόμενον λόγον ἕτερον. ἐν ᾧ τὴν Ἑλλήνων διελέγχει ἀθεότητα. οὐδὲν δὲ ὅμοιον ἔχουσι πρὸς τὰς Ὑποτυπώσεις οὗτοι οἱ λόγοι· τῶν τε γὰρ ματαίων καὶ βλασφημῶν ἀπηλλαγμένοι δοξῶν καθεστήκασιν καὶ ἡ φράσις ἀνθηρὰ καὶ εἰς ὄγκον ἡρμένη, σύμμετρον μετὰ τοῦ ἡδέος, καὶ ἡ πολυμάθεια ἐμπρέπουσα. μνημονεύει δὲ πρὸς τῷ τέλει καὶ περὶ εἰκόνων. 111. Οἱ δὲ Στρωματεῖς εἰσὶ μὲν καὶ αὐτοὶ ἐν ὀκτὼ λόγοις καθ' Ἑλλήνων καὶ αἰρέσεων τὸν ἀγῶνα εἰσενηνεγμένοι, σκοράδην δὲ καὶ ὥσπερ οὐκ ἐν τάξει τὴν τῶν κεφαλαίων παράθεσιν κἀνταῦθα ποιεῖται, καὶ τὴν αἰτίαν ὥσπερ ἀποδιδούς ἐν τῷ τέλει τοῦ ἐβδόμου λόγου αὐταῖς λέξεσιν οὕτως λέγει (Strom. VII 110) »τούτων ἡμῖν προδιηνυσμένων, καὶ τοῦ ἡθικοῦ τύπου ὡς ἐν κεφαλαίοις ὑπογραφέντος, σκοράδην τε, ὡς ὑπεσχήμεθα, καὶ διεοριμένως τὰ ζῶπυρα τῆς ἀληθοῦς γνώσεως ἐγκατασπειράντων μαθήματα, ὡς μὴ ἐράδιαν εἶναι τῷ περιτυχόντι τῶν ἀμνήτων τὴν τῶν ἀγίων εὐρεσίν· καὶ ἐξῆς. ἡ μὲν οὖν τοῦ διεοριμένως αὐτὰ κατατάξαι αὐτῷ αἰτία αὕτη, ὡς φησι, γέγονεν. εὖρον μέντοι γε ἐν τινι παλαιῷ βιβλίῳ τὴν αὐτὴν πραγματείαν οὐχὶ Στρωματεῖς μόνον ἐπιγράφομένην, ἀλλ' ὀλοκλήρως οὕτως »Τίτου Φλαυίου Κλήμεντος, πρεσβυτέρου Ἀλεξανδρείας, τῶν κατὰ τὴν ἀληθῆ φιλοσοφίαν γνωστικῶν ὑπομνημάτων Στρωματέων α', β', γ', δ', ε', ς, ζ' καὶ ἡ'. ἀλλ' ὁ μὲν πρῶτος μέχρι τοῦ ἐβδόμου τὴν αὐτὴν ἔχουσιν ἐπιγραφὴν καὶ ἐνιαυτοὶ τυγχάνουσιν ἐν ἅπασιν τοῖς βιβλίοις· ὁ μέντοι ὀγδοὸς διάφορος τέ ἐστι καὶ τῇ ἐπιγραφῇ καὶ τῷ ἐδάφει. ἐν τισὶ μὲν γὰρ »τίς ὁ σφριζόμενος πλούσιος« ἐπιγράφεται καὶ ἄρχειται οὕτως »οἱ μὲν τοὺς ἐγκωμιαστικὸς λόγους« καὶ ἐξῆς· ἐν τισὶ δὲ »στρωματέες ὀγδοὺς, ὥσπερ καὶ οἱ πρὸ αὐτοῦ ἐπτά, ἐπιγράφεται καὶ ἀπάρχειται· ἀλλ' οὐδὲ οἱ παλαιάτατοι τῶν φιλοσόφων« καὶ ἐξῆς. αὕτη δὲ ἡ τῶν Στρωματέων βιβλὸς ἐνιαχοῦ οὐχ ὕμῳς διαλαμβάνει, οὐ μέντοι γε ὥσπερ αἱ Ὑποτυπώσεις, ἀλλὰ καὶ πρὸς πολλὰ τῶν ἐκεῖ διαμάχεται. ἐπαγγέλλεται δὲ καὶ ἄλλα πεποιῆσθαι αὐτῷ συγγράμματα οὐκ ὀλίγα, καὶ γε καὶ ὑφ' ἑτέρων πεποιηκῆναι μεμαρτύρηται, περὶ τε τοῦ πάσχα καὶ περὶ νηστείας καὶ περὶ κακολογίας, περὶ κανόνων ἐκκλησιαστικῶν κατὰ τῶν ἀκολουθούντων τῇ τῶν Ἰουδαίων πλάνῃ,

ὄν Ἀλεξάνδρῳ Ἱεροσολύμων ἐπισκόπῳ προσειπεῖν. ἤκουσε δὲ Σεβή-
ρον καὶ Ἀντωνίνου υἱοῦ αὐτοῦ Ῥώμης βασιλευόντων.

Alexander Monach. Cypr. nennt Clemens im Ἐγκώμιον εἰς Βαρ-
νάβαν Acta SS. Juni II p. 438.

Zur Geschichte des Clemens in der christlichen Kirche vgl. ferner
Zahn, Suppl. Clem. S. 140 ff; Ch. Bigg, The Christian Platonists of
Alexandria Oxford 1886 S. 269 ff; W. Capitaine, Die Moral des Cle-
mens von Alexandrien Paderborn 1903 S. 26. 58 ff; O. Bardenhewer,
Geschichte der altkirchl. Literatur II Freiburg i. Br. 1903 S. 17.

B. Handschriften.

1. Protrepticus und Paedagogus.

a. Paris. graec. 451.

Der Archetypus aller vorhandenen HSS des Protrepticus und des
Paedagogus ist die bekannte Apologetenhandschrift des Arethas, Erz-
bischofs von Cäsarea in Kappadokien, Paris. graec. 451 (= P). Die
Handschrift ist oft beschrieben worden: von Montfaucon, Palaeogr.
graeca p. 275—277; von Otto, Corpus apolog. graec. III. p. XXXIII;
von Harnack, TuU I 1 p. 24 ff; von von Gebhardt, TuU I 3 p. 162 ff;
von Maass, Mélanges Graux p. 749 ff; von Schwartz in der Ausgabe
des Athenagoras praef. p. IV; von Barnard, Texts and Studies V 2
p. IX; von Dindorf in der Clemensausgabe I p. V ff; ebenfalls von
Dindorf in der Ausgabe von Eusebs Praep. Evang. I p. IV ff; von
Gifford in der Ausgabe des gleichen Werks I p. VIII ff. Vgl. auch
meine Beiträge z. Kenntn. d. HSS des Clem. Al. p. 3 f; Untersuch.
über d. Scholien zu Clem. Al. p. 8 f.

Facsimiles findet man bei Omont, Fac-similés des MSS. grecs datés
de la Bibliothèque Nationale du IXe au XIVe siècle pl. II; Thompson,
Handbook of Greek and Latin Palaeography p. 164 (reproduciert in
J. E. Sandys, History of Classical Scholarship Cambridge 1903 S. 326);
die Buchstabenformen sind zu sehen in Gardthausen, Griech. Paläo-
graphie Taf. 5, Kol. 6.

Benutzt wurde die Handschrift für Clemens zuerst von N. le Nourry
(Diss. I. Cap. I. Art. II. Duos . . (Protreptici) Graecos codices manu-
scriptos nacti sumus. Prior est Regiae Bibliothecae et venerandae anti-
quitatis liber, in quo quaedam Iustini Martyris Athenagorae, aliorumque
quorundam Patrum, anno Christi 914, descripta sunt). Für die Ausgabe
von Klotz wurden die Scholien von einem Griechen Konstantin Schinas ab-

geschrieben; vgl. Clem. Al. opp. rec. R. Klotz IV p. 91 Anm. Für die Ausgabe von Dindorf hat Duebner den Text und die Scholien neu verglichen; vgl. Clem. Alex. ed. Dindorf vol. I p. VI und p. XII. Eine wohl für N. le Nourry gefertigte Collation zu Protr. und Paed. I 96 bis II 31 nebst Abschrift der Scholien enthält Paris. Suppl. Graec. 270 f. 52^r—91^v. Ich selbst collationierte die Handschrift für Clemens im Herbst 1895. Da in den oben genannten Beschreibungen noch einzelne Unrichtigkeiten, namentlich in Bezug auf die Quaternionenzählung, enthalten sind, gebe ich im folgenden eine vollständige Beschreibung der Handschrift.

Die früheren Signaturen waren 1072, 1169, 2271; die jetzige ist 451. Die Höhe des Pergaments ist 24, die Breite 19, 3 cm, die Höhe des Schriftraumes 14,7, die Breite 11,1 cm. Die Linien sind eingeritzt, ebenso ist der Schriftraum auf beiden Seiten abgegrenzt. Die Buchstaben stehen auf den Zeilen; die Zahl der Zeilen ist 26. Die Farbe der Tinte ist jetzt meist rotbraun. Die Handschrift stammt aus der Bibliothek von Fontainebleau; den jetzigen Einband erhielt sie unter Heinrich II.

Die Handschrift hat jetzt 393 (gezählt sind aber 403, weil die Zahlen 370—379 ausgelassen sind) Blätter mit folgendem Inhalt:

f. 1—56 Clemens Alex. Protr.

f. 57—154 Clemens Alex. Paed. von —σεως τὸ δητικὸν (I 96, 1) an.

f. 155—163^r [Justin] Epist. ad Zenam et Serenum.

f. 163^v—187 [Justin] Cohortatio bis οἱ δὲ μετ' αὐτόν (Cap. 36).

f. 188—322^r Eusebius Praep. evang. I—V; vom ersten Buch fehlt der Anfang bis ἡ μετὰ χειρὸς ἐκπονείται πρόθεσις (I 3, 5).

f. 322^v—348^r Athenagoras Libellus pro Christianis.

f. 348^v—367 Athenagoras¹ Oratio de resurrectione.

f. 368—401 Eusebius Adversus Hieroclem.

f. 402. 403 Ein Scholion von der Hand des Arethas zu Paed. I 15.

Näheres darüber unten p. XXIII.

Die Quaternionenzahl findet sich von erster Hand auf dem ersten Blatt jeder Lage zu acht Blättern angemerkt. Daraus ergeben sich folgende Lücken der Handschrift:

1. Zwischen f. 56 und 57 fehlen die fünf Quaternionen η' bis ιβ'. Diese 40 Blätter enthielten die jetzt fehlenden Paragraphen 1—96, 1 von Paedagogus I.

2. Der Quaternio κε' hat jetzt nur zwei Blätter, f. 153 und 154. Von Gebhardt a. a. O. S. 162 nimmt hier keinen Verlust an. Doch scheinen

1) Da Schwartz in seiner Ausgabe p. 48 es nicht erwähnt, möchte ich hier bemerken, daß in der Überschrift τοῦ αὐτοῦ περὶ ἀναστάσεως νεκρῶν die Worte τοῦ αὐτοῦ von Arethas herrühren (ebenso wie die Unterschrift ἀθηναγόρου περὶ ἀναστάσεως).

mindestens zwei Blätter ausgefallen zu sein, auf der die beiden Hymnen standen, die jetzt nur in den Abschriften des Paris. erhalten sind.

3. Zwischen f. 187 und 188 fehlen die vier Quaternionen λ' bis $\lambda\gamma'$. Diese 32 Blätter enthielten den Schluss der Cohortatio, den ganzen Tatian und den Anfang von Eusebs Praep. evang.

4. Zwischen f. 227 und 228 fehlt Quaternio $\lambda\theta'$. Die acht Blätter enthielten ein Stück aus Praep. evang. II (*τολμήσας* II 3, 12 bis *ἀποφραμένον* II 6, 20).

5. Quaternio ξ' , die letzte Lage der Handschrift, hat nur sieben Blätter; es ist nach f. 403 eines verloren gegangen, nicht zwischen f. 401 und 402, wie von Gebhardt vermutet. Es sind nämlich die Pergamentblätter stets so gelegt, daß man, wo man aufschlägt, die gleiche Pergamentseite auf beiden Blättern vor sich hat. Wäre nach f. 401 ein Blatt ausgefallen, so könnte f. 401^v und 402^r jetzt nicht dieselbe Pergamentseite haben.

Außerdem ist zu bemerken, daß Quaternio $\nu\eta'$ verbunden ist; er befindet sich zwischen dem ersten und zweiten Blatt von Quaternio ξ' , zwischen f. 389 und 398.

Die jetzige Numerierung ist an mehreren Stellen falsch: je zwei Blätter tragen die Nummern 106, 244, 360; die Zahlen 126, 184, 315 und 370 bis 379 sind ausgelassen. Demnach hat die Handschrift jetzt nur 393, nicht 403 Blätter. Rechnet man Quaternio $\kappa\epsilon'$ zu vier Blättern, so hatte die Handschrift ursprünglich $59 \cdot 8 + 4 = 476$ Blätter. Wie oben ausgeführt, fehlen $40 + 2 + 32 + 8 + 1 = 83$ Blätter; somit kommen wir wieder auf die Zahl 393.

Außer diesen beiden Numerierungen findet sich noch eine doppelte Zählung mit lateinischen Buchstaben, in der jedoch auch Fehler vorkommen.

Auf f. 401^v steht die Unterschrift: *ἐγράφη χειρὶ Βαάνου νοταρίου ἱερέα ἀρχιεπισκόπου Καισαρείας Καππαδοκίας ἔτει κόσμον ςκβ'*
 $\begin{matrix} & & 00 & & H & & 00 & & \end{matrix}$
d. i. 914. Darauf *NN K ΠΕΡΙ'ΑΜ NN* ζ d. h. das Schreiben kostete 20, das Pergament 6 Goldmünzen. Beide Bemerkungen sind ebenso wie die darüberstehende Subscriptio: *Εὐσεβίου τοῦ Παμφίλου πρὸς τὰ ὑπὸ Φιλοστράτου εἰς Ἀπολλώνιον* von Arethas, nicht von Baanes. geschrieben. Seine Handschrift ist durch die Randbemerkungen, die sich in allen Handschriften, die er besaß, befinden, genau bekannt. Vgl. Maaß a. a. O. und außer der in meinen Untersuch. über d. Scholien S. 46 ff. angeführten Literatur auch A. Sonny, Ad Dion. Chrysost. analecta 1896 S. 83—130; H. Rabe, Die Überlieferung der Lukianscholien. Nachr. v. d. k. Ges. d. Wiss. zu Gött. Philol. hist. Kl. 1902 S. 718—736;

1903 S. 643—656. Die Angabe des Schreibers und Besitzers ist auf dem gleichen Blatt noch zweimal wiederholt; vgl. Gebhardt a. a. O. S. 165 Anm. 16. Auf derselben Seite stehen noch vier Jahreszahlen, $\varsigma\omega\pi\theta'$ = 1381, $\varsigma\omega\pi\gamma'$ = 1375, $\varsigma\omega\xi\theta'$ = 1361, $\varsigma\omega\kappa\delta'$ = 1316.

Auf f. 403^v stehen noch zwei Unterschriften: *ἀποτὸ βιβλίον τοῦτο γε τὸ πᾶν δέως λοίπουντο τέτραδα πέντε* und von einer anderen Hand (beide wohl aus dem 15. Jahrh.): *ἡ βίβλος αὕτη πέφυκε μοναχοῦ Μελετίου οἰκτροῦς βιοῦντος καὶ παραξίαν θύτου* (vgl. Schwartz, Athenag. praef. p. IV). Darunter steht die Zahl $\nu\delta'$; es scheinen also zuerst nur sechs von den 60 Quaternionen verloren gewesen zu sein.

Die Handschrift zeigt sehr viele Correcturen. Baanes selbst hat viele Fehler corrigiert, die er beim Schreiben gemacht hatte. Dann hat Arethas den ganzen Codex genau durchgelesen, viele fehlende Accente und Spiritus ergänzt und sonst viel verbessert oder geändert. Die Frage, ob er hierbei eine HS benutzt hat, sei es die Vorlage von P oder eine andere HS, ist nicht leicht zu beantworten¹. Für die Entscheidung kommen nicht in Betracht die ungemein zahlreichen Verbesserungen orthographischer Art, wie sie jeder des Griechischen kundige Leser machen konnte. So verbessert Arethas z. B. richtig *ἐπιτελοῦς* S. 33, 29 statt *ἐπὶ τέλους*; *βιοῦμεν* 171, 20 statt *βίον μὲν*; *ἐπεὶ* 151, 33; 192, 15; 224, 7; 274, 22 statt *ἐπὶ* und *ἐπὶ* 198, 19 statt *ἐπεὶ*; *φορεῖα* 252, 10 statt *φορία*; *παιδιὰ* 277, 24 statt *παιδεία* und *παιδιάς* 279, 4 statt *παιδείας*; *πρωτοκλισίαν* 156, 22 statt *πρωτοκλησίαν* (falsch ist dagegen *πιστὴν* 223, 13 statt *πίστιν*); *εἰ* 174, 26 statt *ἦ*; *καταλειπτέον* 184, 25 statt *καταληπτέον*; *ἡδὲ* 192, 26 statt *ἦδη*; *χρήζετε* 219, 14 statt *χρείζετε*; *ἐνδύσασθαι* 182, 1 statt *ἐνδύσασθε*; vgl. 197, 16; 211, 21; 219, 1 (falsch 214, 21); *καταιονεῖσθαι* 263, 29 statt *κατεονεῖσθαι*; *ἔστὲ* 224, 9 statt *ἔσται* (falsch *αἱ* 43, 31 statt *ἦ*); *ἦσαν* 194, 2 statt *ἦμεν*; *νεοτιᾶς* 161, 31 statt *νεοτίας*; *ἔρωτᾷ* 196, 4 statt *ἔρωτα*; *τίμα* 198, 26 statt *τιμᾷ*; *ῥοδίνωι* 197, 8 statt *ῥοδενῶι*; *ἀγεννείας* 192, 14 statt *ἀγεννείας*; *ἀπολλύνουσιν* 200, 2 statt *ἀπολύουσιν* (falsch *ἀπολύομεν* 219, 15 statt *ἀπολλύομεν*; *περινίσσεται* 57, 3 statt *περινίσσεται*); *οικίνοις* 253, 22 statt *οικίνοις*; *κάλει* 23, 28 statt *κάλλει*; *αὐτῇ* 207, 25 statt *αὐτῇ*; *νεκρᾷ* 45, 12 statt *νεκρὰ*; vgl. 32, 17f; 45, 11. 13; 167, 27f; 172, 10; 184, 12; 267, 5 (falsch 192, 4; 223, 17). Von Arethas selbst rühren sicher auch Änderungen her wie *ἀφείλετο* 166, 7 und *εἶλετο* 224, 13 statt *ἀφείλατο* und *εἶλατο*; *λαγὼν* 208, 21 und 210, 30 statt *λαγῶ*; *ἀφίσενται* 194, 8 statt *ἀφένονται*; *ἔην* 27, 3 statt *θην*. Ebenso kommen

1) Bei Athenagoras scheint Arethas keine HS benutzt zu haben; vgl. E. Schwartz, *Ausg. des Athen. praef. p. VII*.

die Änderungen, die auf Euseb. Praep. Evang. in der gleichen Pariser HS¹ zurückzuführen sind, z. B. 13, 14. 19; 15, 10; 17, 4. 10; 34, 20, für die obige Frage nicht in Betracht. Bei anderen Stellen ist eine Entscheidung darüber, ob wir gute Verbesserungen eines aufmerksamen Lesers oder Correcturen nach einer HS vor uns haben, nicht mit Sicherheit zu treffen. Beides ist gleich möglich bei Änderungen wie *ἐστενοχωρεῖτο* 23, 28 statt *ἐστενοχωρεῖτε*; *γένωνται* 24, 30 statt *γενήσονται*; *ἀνθρώποις* 26, 23 statt *ἀνθρώπους*; *εἰσαγόμενοι* 46, 4 statt *εἰσαγόμεναι*; *τὸν* 50, 8 statt *τῶν*; *προστιάττοντος* 81, 27 statt *προστιάττος*; *ὁ* 84, 22 statt *ὁ*; *πληρῶσαι* 85, 21 statt *πληρώσας*; *ἀρμόττειν* 153, 21 statt *ἀρμόττει*; *παραστήσει* 159, 22f statt *παρίσται*; *ἐμπιπλάμενον* 166, 27 statt *ἐμπιπλάμενοι*; *ἔτι πλανωμένους* 167, 23 statt *ἐπιπλανωμένους*; *κόσμιον* 168, 25 statt *κόσμον*; *ἀδεᾶ* 188, 20 statt *ἀδέαν*; *ὕστεραν* 211, 2 statt *ὕστεραίαν*; *περᾶν* 211, 17 statt *πειρᾶν*; *σκέπης σώματος* 220, 24 statt *σκέπη σώματος*; *παραπλησίω* 228, 2 statt *παραπλησίως*; *αὐτῶι* 233, 7 statt *αὐτῶν*; *δεῖσθαι* 242, 21 statt *δεῖται*; *μειρακίωι* 244, 8 statt *μειρακίων*; *λιτότητα* 251, 10 statt *λειότητα*; *ναί* 254, 15 statt *αἱ*; *δι* 265, 1 statt *δε*; *ἄψαντο* 265, 16 statt *ἄψαιτο*; *αὐταῖς* 269, 20f statt *ταῖς*; *ἦν* 270, 9 statt *ἦι*; *ἐγγεγλυμμένους* 270, 14 statt *γεγυμνωμένους*; *κλεπτόμενον* 275, 25 statt *βλεπτόμενον*; *ἀπολαύσαντες* 279, 1f statt *ἀπολαύσαντας*; *ἐκπέπληκεν* 281, 7 statt *ἐκπέπληκεν*; *ταῦτα* 282, 30 statt *τ' αὐτὰ*. Die Annahme, daß wir es in solchen Fällen mit Conjecturen zu tun haben, wird begünstigt durch Stellen, wo die Änderung sicher falsch oder mindestens zweifelhaft ist. Solche Stellen sind: *τοιούτους* 24, 29; *ληνεύουσιν* 26, 9; *ὧν* 50, 15; *ἐφ' οὗ* 164, 25; *πάθους* 174, 19; *γεγωνὸν* 192, 12 und 265, 23; *ἐπιψύχει* 199, 22; *παρεπομένους* 200, 15; *ἐπωνομάσθαι* 201, 9; *χρυσοῦν* 220, 12; *σώματι* 221, 25; *θεωρεῖν* 222, 3; *ὑπηνήτην* 249, 30; *οὗτοι* 250, 10; *τοῖς δὲ ἔχονται* 252, 31; *βούλονται πενίαν λέγειν* 254, 9; *κατοχή* 277, 14; *κίνησις* 277, 15.

Das wichtigste Kriterium für das Verhältniß zweier HSS sind immer Zusätze und Auslassungen. Nun sind die Zusätze von Arethas sehr häufig. Aber wenn man sie näher betrachtet, so fällt sofort auf, daß es sich mit wenigen Ausnahmen um die Hinzufügung des Artikels, des Relativpronomens oder einer Conjunction handelt. Nun sind freilich solche kleine Wörter häufig durch die Nachlässigkeit der Abschreiber ausgefallen, und an manchen Stellen sind die Zusätze des Arethas gewiß richtig. Aber zu ihrer Einfügung war die Benutzung einer HS nicht

1) Wo P (bei Eusebius A genannt) jetzt Lücken in der Praep. Evang. hat, zeigt uns die Abschrift Venet. Marc. 343 (= H), was in A stand.

nötig. So ist der Artikel eingeschoben 7, 30; 11, 19; 15, 1; 50, 15; 62, 3; 71, 30; 150, 9; 219, 4; 220, 16; 226, 1; 245, 16; 272, 24. Ein Relativpronomen wurde von Arethas eingesetzt 17, 18; 24, 5; 28, 27; 36, 7; 38, 17; 54, 15; 69, 9 (zweimal); 77, 3; 157, 27; 166, 2; 220, 6; 221, 16. Hierdurch sollten asyndetisch beigeordnete Sätze zu Nebensätzen gemacht und so ein besseres Satzgefüge hergestellt werden. Freilich wurde durch die Zusätze an einigen Stellen gerade das Gegenteil bewirkt und der Satzbau gestört, vgl. z. B. 17, 18; 54, 15; 157, 27; 166, 2. Und daß an den übrigen Stellen die Schreibweise des Autors hergestellt wurde, ist sehr unwahrscheinlich. Denn Clemens liebt gerade diesen abgehackten Stil mit vielen kurzen Sätzen ohne Conjunction; man lese nur den Anfang des *Protrepticus*! Den gleichen Zweck wie die Einsetzung der Relativpronomina hatte auch die Einschlebung von Conjunctionen wie $\gamma\acute{\alpha}\rho$ 43, 2; 167, 28; 169, 21; 192, 28; 195, 5; 210, 30; 286, 23; $\delta\grave{\epsilon}$ 77, 31; 149, 18; 182, 19; 207, 18; 264, 24; $\sigma\ddot{u}\nu$ oder $\gamma\sigma\ddot{u}\nu$ 162, 15; 195, 28; 228, 16; 269, 15; $\kappa\alpha\iota$ 19, 30; 151, 3; 172, 6; 188, 23; 226, 23; 290, 20; $\delta\iota\omicron$ $\kappa\alpha\iota$ 154, 14; $\acute{\omicron}\tau\iota$ 8, 31; $\acute{\omicron}\varsigma$ 165, 17; $\tau\epsilon$ 172, 18; η 231, 7; $\mu\grave{\epsilon}\nu$ 238, 13. Wenn wir erwägen, 1. daß solche Zusätze auch sonst häufig von Schreibern oder Lesern der HSS gemacht wurden (z. B. 175, 6 + $\gamma\acute{\alpha}\rho$ P³; 185, 4f + $\gamma\acute{\alpha}\rho$ M²; 196, 23 + $\acute{\omicron}\tau\iota$ F²), 2. daß einige von den Zusätzen offenbar falsch sind, z. B. $\delta\grave{\epsilon}$ 77, 31 und 149, 18; $\delta\iota\omicron$ $\kappa\alpha\iota$ 154, 14; $\tau\epsilon$ 172, 18; $\kappa\alpha\iota$ 188, 23 und 226, 23, 3. daß auch sonst oft ein $\gamma\acute{\alpha}\rho$, $\gamma\sigma\ddot{u}\nu$ oder $\mu\grave{\epsilon}\nu$ (für letzteres vgl. z. B. 276, 26; 284, 13) bei Clemens fehlt, wo man es erwarten sollte, so werden wir geneigt sein in diesen Zusätzen eher Verbesserungen des Arethas selbst als Correcturen nach einer HS zu sehen.

Nun finden wir aber neben diesen Zusätzen auch noch solche anderer Art. Auch von ihnen mag man einen Teil als Vermutungen des Arethas — die mehrmals nicht richtig sind — ansehen; dazu rechne ich $\acute{\alpha}\nu\theta\eta\alpha$ 9, 31; $\acute{\omicron}\rho\alpha$ 33, 17; $\sigma\ddot{u}\kappa$ 51, S; 66, 15; $\sigma\ddot{u}\delta'$ 79, 15; $\sigma\ddot{u}\delta\grave{\epsilon}$ 50, 22; $\mu\grave{\eta}$ 178, 21; $\delta\iota'$ $\acute{\omicron}\nu$ $\epsilon\iota\eta\eta\tau\alpha\iota$ 195, 7; $\epsilon\iota\varsigma$ 172, 3; $\delta\iota\acute{\alpha}$ 163, 20 (der Zusatz zeigt, daß die ganze Stelle nicht verstanden wurde); $\delta\iota\acute{\alpha}$ 189, 30; $\kappa\alpha\iota$ $\acute{\upsilon}\mu\epsilon\iota\varsigma$ 284, 21; $\acute{\epsilon}\nu$ $\tau\omicron\upsilon\tau\omega$ 284, 25. Aber bei manchen Varianten und Zusätzen wird man doch kaum ohne die Annahme der Benutzung einer HS auskommen; vgl. z. B. $\sigma\acute{\upsilon}\mu\phi\omega\nu\omicron\varsigma$ $\tau\omicron\tilde{\eta}$ $\lambda\acute{o}\gamma\omega$ 150, 2S; $\acute{\alpha}\lambda\lambda\grave{\alpha}$ $\kappa\alpha\iota$ $\acute{\omicron}$ $\acute{\epsilon}\sigma\theta\iota\omicron\nu$ $\phi\alpha\sigma\iota\nu$ 160, 28; $\tau\omicron\upsilon\tau\omicron\nu$ $\epsilon\iota$ $\kappa\alpha\iota$ $\sigma\ddot{u}\kappa$ $\epsilon\iota\varsigma$ $\acute{\epsilon}\chi\mu\acute{\epsilon}\lambda\epsilon\iota\alpha\nu$ $\kappa\alpha\iota$ $\acute{\rho}\alpha\theta\upsilon\mu\iota\alpha\nu$ $\mu\epsilon\tau\alpha\chi\omega\rho\epsilon\iota\nu$ $\delta\epsilon\iota$ 149, 21f (hier zerstören die Zusätze die Construction, aber als Interpolation sind sie auch nicht zu verstehen); $\sigma\ddot{u}\delta\grave{\epsilon}$ und $\epsilon\iota$ $\mu\grave{\eta}$ 204, 28 (die Stelle ist weder mit noch ohne die Zusätze recht verständlich); $\kappa\alpha\iota$ $\acute{\alpha}\gamma\epsilon\iota\nu$ $\mu\grave{\epsilon}\nu$ $\acute{\epsilon}\pi\iota\pi\rho\sigma\theta\epsilon\nu$ $\tau\omicron$ $\circ\delta$ $\acute{\epsilon}\lambda\epsilon\omega\nu$ $\pi\tau\omega\chi\omicron\nu$ $\delta\alpha\nu\iota\zeta\epsilon\iota$ $\theta\epsilon\omicron\tilde{\eta}$ $\kappa\alpha\iota$ $\tau\omicron$ 254, 2 (der Zusatz ist entbehrlich, aber gerade deswegen

ist seine Interpolation unwahrscheinlich). Daß Arethas beim Lesen der für ihn gefertigten Abschrift die Vorlage derselben noch zur Hand hatte, zeigt auch das Scholion zu S. 47, 5 auf S. 314, 24—28. Dies Scholion ist von Arethas geschrieben, aber die Zeichen, welche das Wort im Text und das Scholion verbinden, rühren von Baanes her. Nun ist ja die Möglichkeit nicht ausgeschlossen, daß Arethas das fehlende Scholion selbst verfaßte, aber wahrscheinlicher ist es doch, daß er es aus der Vorlage ergänzte. Dafür scheint mir auch sein Inhalt zu sprechen.

Somit ist das Ergebnis dieser Untersuchung: Arethas hat die meisten seiner Änderungen selbständig ohne Benutzung einer HS gemacht; an einzelnen Stellen jedoch hat er eine HS, wahrscheinlich die Vorlage von P,¹ benutzt. Wann dies und wann jenes anzunehmen ist, kann nur von Fall zu Fall entschieden werden. Da die Entscheidung oft zweifelhaft ist, habe ich die Zusätze entweder nur in den Apparat gesetzt oder im Text als Zusätze gekennzeichnet.

Außer den Correcturen des Baanes und Arethas finden sich in P auch noch sehr zahlreiche Änderungen einer Hand des 14. oder 15. Jahrhunderts, die vielleicht mit der Hand des oben erwähnten Meletios identisch ist. Es sind das aber meist nur orthographische Änderungen; z. B. wird von dieser Hand *πνα* in *πνεῦμα* corrigiert, wenn es nicht den Heiligen Geist, sondern Hauch oder Atem bedeutet; die gleiche Hand ändert *εἰς τὸ* in *εἰς τὸ*, bei Zeilenwechsel *οὐ* | *καὶ τὸν* in *οὐκ* | *αὐτὸν* u. dgl. Außerdem finden sich noch vereinzelte Correcturen von anderen Händen, unter denen eine durch Benutzung einer blaßroten Tinte auffällt. Einige wichtigere Änderungen z. B. 11, 7; 12, 6. 7; 14, 6; 17, 20 f gehen auf eine Vergleichung mit Euseb. Praep. Evang. in der gleichen HS zurück.

Die Scholien sind teils von Baanes, teils von Arethas geschrieben; die Unterscheidung dieser beiden Hände ist das Verdienst von Gebhardt's; im einzelnen ergaben sich bei neuer Prüfung einige Correcturen und Ergänzungen. An manchen Stellen sind kleinere Scholien ausradiert und an anderen Stellen wiederholt, um den Rand für zusammenhängende Stücke, die mit dem Text nichts zu tun haben, freizubekommen. Diese Randstücke (vgl. Klotz IV p. 119. 120; Dindorf I p. XIII) sind wahrscheinlich auch von der Hand des Meletios geschrieben. An zahlreichen Stellen sind kurze Randbemerkungen, meist Inhaltsangaben oder aus dem Texte wiederholte Wörter, getilgt, ohne anderswo eingetragen zu

1) Es ist möglich, daß diese Vorlage Randbemerkungen und Collationen enthielt, die Baanes nicht berücksichtigt hatte und die dann Arethas verwendete. Wertvolle Abschriften wurden häufig mit dem Original collationiert. Vgl. z. B. Kroll Procli Praef. vol. II. p. III sq.

sein. Dieselben finden sich alle in dem gleich zu erwähnenden Mut. III. D. 7. Da ich über die Scholien, ihren Charakter und ihre Quellen eingehend in meinen Untersuchungen über die Scholien d. Clem. Al. gehandelt habe, sei hier nur folgendes bemerkt. Baanes hat die von ihm geschriebenen Scholien der Vorlage entnommen. Ihr Verfasser war ein christlicher Grammatiker etwa des 5. Jahrhunderts, dem es vor allem darauf ankam, seltene Ausdrücke zu glossieren oder zu Namen der Mythologie und Sage die betr. Geschichten zu erzählen. Dabei benutzte er noch Quellen, die uns jetzt verloren sind, z. B. Diogenianos und andere Grammatiker, denen er auch Citate aus Alkman, Euphorion, Kratinus, Menander, Panyassis u. a. entnahm. Wahrscheinlich wurden seine Erklärungen dadurch veranlaßt, daß der Protrepticus in der christlichen Schule gelesen wurde¹. Auffallend ist bei einzelnen Stücken, besonders bei der Erzählung von Arion S. 295, 11—296, 6 die strenge rhythmische Gliederung. Die Baanesscholien beschränken sich fast ganz auf den Protrepticus; zum Paedagogus finden sich nur die kurzen Glossen 328, 24f; 329, 29; 330, 1; 334, 33; 338, 1—3. Arethas dagegen hat die von ihm geschriebenen Randbemerkungen (mit Ausnahme vielleicht von dem oben erwähnten Scholion S. 314, 24—28) selbst verfaßt. Sie haben den gleichen Charakter wie die Bemerkungen in den übrigen HSS, die aus seiner Bibliothek auf uns gekommen sind, vgl. oben S. XVIII. Seine Randnotizen sind für die Kenntnis des Altertums und das Verständnis des Clemens fast ganz wertlos, mehren aber unsere Kenntnis von dem fleißigen, mannigfach belesenen Mann, dem wir die Erhaltung wichtiger Werke des Altertums allein verdanken. Die Quellen seiner Randnotizen sind außer der Schrift, den Kirchenvätern und den bekanntesten Autoren der klassischen Zeit vor allem Photius und Pollux (vgl. das Stellenregister am Schluß dieses Bandes), wenn er auch weder den einen noch den andern nennt. Das längste Scholion des Arethas, eine allegorische Auslegung zweier Verse aus dem Segen Jakobs, Gen. 49, 11f, steht in F und M zu S. 99, 9f, wo Gen. 49, 11 citiert ist. In P fehlt jetzt dieser Teil der HS, aber das Scholion steht mit geringen Abweichungen auf f. 402. 403 (vgl. oben p. XVII). Arethas scheint hier seine Abhandlung aufgesetzt und dann erst an den Rand des Paedagogus geschrieben zu haben. Vgl. darüber von Gebhardt a. a. O. S. 169f; meine Unters. über die Scholien S. 24—29.

1) Professor E. Schwartz macht mich darauf aufmerksam, daß die beste Analogie zu den alten Clemensscholien die alten Commentare zu Gregors Predigten sind. Auch sie erklären seltene Worte, schwierige Stellen und schreiben die Geschichten an den Rand; zu den Gedichten gibt es Paraphrasen; all das ist ein sicherer Beweis für die Schullectüre.

b. Verzeichnis der von P abhängigen HSS.

Bei den HSS, die von P abhängen, sind zwei Gruppen zu unterscheiden, die Abschriften, die gemacht wurden, bevor die fünf Quaternionen mit dem größten Teil von Paed. I verloren gingen und bevor die Hand des 14. oder 15. Jahrhunderts die HS durchcorrigierte, und die Abschriften, die nach dem Verlust und der Correctur gemacht wurden. Zu der ersten Gruppe gehören Nr. 1 und 2, zur zweiten Gruppe Nr. 3 und 4 des folgenden Verzeichnisses. In ihm sind sämtliche bisher bekannte HSS des Protrepticus und Paedagogus aufgeführt. Da für die Textkritik nur Nr. 1 und 2 in Betracht kommen, schien nur bei diesen eine eingehendere Beschreibung notwendig. Für alle übrigen, die sämtlich aus dem 15. oder 16. Jahrhundert stammen, sei auf Barnard, *Texts and Studies* V 2 p. XV—XIX und auf meine Beiträge zur Kenntn. der HSS des Clem. Al. p. 7—21 verwiesen. Dort ist auch für die meisten HSS der nähere Nachweis des Verwandtschaftsverhältnisses zu finden.

Auf P gehen zurück:

1. Mut. III. D. 7 (= M). Enthält Protr. Paed. Von Victorius benutzt.

Aus M ist abgeschrieben:

- a) Monac. gr. 97. Enthält nur Protr. und wurde von Victorius benutzt. Vgl. den Beweis in TuU NF V, 4c S. 3f.
- b) Valicell. F 33 (jetzt Nr. 91). Enthält nur Protr. bis *εἰδω-
λογατρίας προκρίνομεν* S. 69, 24. Die Abstammung von M ist dadurch bewiesen, daß Randbemerkungen junger Hände in M mit herübergenommen sind, z. B. das Scholion zu *Βήρωστος* S. 50, 2, zu *ὡς πρὸς τῆς ἀληθείας* S. 51, 17.
- c) Ottob. 94 zum Teil. Enthält Protr. Paed. Davon geht Protr. auf M zurück, Paed. ist nur nach M corrigiert.

2. Laur. V 24 (= F). Enthält Paed. Von Victorius benutzt.

Von F stammen ab (enthalten also nur Paed.):

- a) Bodl. 39. | Von Potter benutzt. | $\begin{matrix} \text{B} \\ \text{R} \end{matrix}$ bei Dindorf.
b) Mus. Brit. Reg. 16. D. XVII. |
c) Paris. gr. 452. | Eine von diesen HSS benutzte N. le Nourry.
d) Paris. gr. 587. |
e) Venet. Marc. 652 (jetzt Nachtrag Class. XI Cod. IV). Daraus
abgeschrieben ist:
Vatic. Palat. 86 (vom Jahr 1549). Benutzt von Sylburg;
Pal. bei Dindorf.
f) Neap. II. AA. 14.
g) Ottob. 94 zum Teil; vgl. 1 c.
h) Paris. Suppl. Graec. 254 für Paed. I 1—96. Dagegen geht

Protr. Paed. I 96—103. II. III direkt auf P zurück; vgl. 4.

Von N. le Nourry benutzt.

3. Genuens. Miss. Urb. 28. Enthält Protr. Paed. II. III. Daraus abgeschrieben¹:

Oxon. Coll. Novi 139. Von Potter benutzt; N bei Dindorf.

4. Paris. Suppl. Graec. 254 zum Teil; vgl. 2 h.

Wie oben erwähnt und wie auch aus diesem Verzeichnis zu ersehen ist, kommen für die Textkritik nur M und F in Betracht. Denn nur sie wurden von P abgeschrieben, bevor die fünf Quaternionen mit Paed. I verloren gingen und bevor die zahlreichen Correcturen junger Hände P veränderten. Da M und F gut erhalten sind, können die aus ihnen geflossenen HSS ganz unberücksichtigt bleiben. M und F sind aber aus zwei Gründen wichtig: erstens ersetzen sie uns P für Paed. I 1—96, zweitens geben sie uns in vielen Fällen über die ursprüngliche Lesart von P, da wo diese jetzt corrigiert ist, und über das Alter der Correctur Aufschluß. Liest z. B. M oder F wie P^{corr}, so wissen wir, daß die Correctur von Baanes selbst oder von Arethas herrührt. Denn alle anderen Correcturen in P stammen aus einer späteren Zeit, nachdem bereits M und F daraus abgeleitet waren. Aus diesen Gründen verdienen M und F eine nähere Beschreibung. Für M vgl. außer Dindorf I p. VII f auch Allen, Notes on Greek Manuscripts in Italian Libraries p. 13 f; Schwartz, Tatiani or. p. III f; Barnard a. a. O. IX—XII; Puntoni, Studi ital. di filol. class. IV p. 465 f; meine Untersuch. über d. Schol. p. 9—15.

c. Mut. III. D. 7.

Mut. III. D. 7 (jetzt Nr. 126) ist eine Pergamenths des 10. oder 11. Jahrhunderts. Die Höhe des Pergaments beträgt 25, 5, die Breite 17 cm, die Höhe des Schriftraums 19,2, die Breite 10,1 cm; die Zeilenzahl ist 31. Die Zeilen sind eingeritzt; die Buchstaben stehen darauf, rutschen aber oft darüber herab. Die HS hat jetzt 295 Blätter, von denen aber das erste und die drei letzten nicht zur ursprünglichen HS gehören. Auf dem ersten Blatt befindet sich ein Inhaltsverzeichnis. Der Inhalt ist folgender:

f. 2—48^v Clemens Alex. Protr.

f. 48^v—171^r Clemens Alex. Paed.

f. 171^v—173^r Die Hymnen.

f. 173^r Ein Excerpt: *Ἐκ τῆς ἐν Χαλκηδόνι ἀγίας συνόδου.*

1) Dies ist dadurch bewiesen, daß Oxon. an mehreren Stellen Worte ausläßt oder doppelt schreibt, die im Genuens. gerade eine Zeile einnehmen.

f. 173^r—181^r [Justin] Epist. ad Zenam et Serenum.

f. 181^r—205^r [Justin] Cohortatio.

f. 205^r—226^v Tatian.

f. 226^v—237^v [Justin] Expositio rectae fidei.

f. 238^r eine Seite aus Tatian, beginnend mit — *νων τε καὶ ἀναγραφῆς αὐτῶν* (p. 42, 15 Schwartz).

f. 238^v—265^v Athenagoras Libellus pro Christianis.

f. 266^r—288^v Athenagoras Oratio de resurrectione.

f. 288^v—294^v *ἐκ τῶν φιρμινιανοῦ λακτιαντίου τοῦ ῥωμαίου περὶ σιβύλλης καὶ τῶν λοιπῶν*. Inc. *ἐπειδὴ δὲ τῶν προσφάτων* expl. *τὸ ἀνθρώπειον γένος· τὸν ἀμνὴ* — (Vgl. Lact. ed. Brandt II p. 158). Darauf: *οὕτως ἔφη· ἥξει καὶ μακάριον* (Orac. Sib. V 107) expl. *ἀνείδεα ταῦτ' ἐπιβάλλω. καὶ μεθ' ἔτερα*.

Quaternionenzählung findet sich erst von f. 238 an. Dies Blatt trägt im rechten Eck oben die Zahl *λα'*. Von hier verläuft die Zählung regelmäßig bis *λζ'* auf f. 286, dieser Quaternio hat aber nur 7 Blätter f. 286—292. Die vorausgehenden 236 Blätter (außer dem ersten, erst später hinzugefügten Blatt) umfassen 30 Lagen, von denen die 14. nur 7, die 29. nur 4 Blätter hat; alle übrigen haben 8 Blätter. Dazu kommt noch ein einzelnes, f. 237.

Auf f. 2^r steht rechts oben die Signatur „292 charte“ zwischen zwei parallelen Linien. Diese Art der Signatur findet sich in allen HSS aus der Bibliothek des Albertus Pius; vgl. Cavedoni, *Memorie di religione, di morale e di letteratura*. Serie terza, tomo XVII, Modena 1854 p. 226. Aus der Zahl 292 geht hervor, daß das erste Blatt mit dem Index und die drei letzten Blätter erst in der Biblioteca Estense hinzugefügt wurden, daß dagegen der letzte Quaternio damals noch vollständig war.

Der Text ist von vier Händen geschrieben:

1. Der Index auf f. 1 und der Schluß von *περὶ σιβυλλῶν* auf f. 293 und 294 rührt von einer ganz jungen Hand her.

2. f. 2—237^v ist von sehr alter Hand, wohl Anfang des XI. Jahrhunderts geschrieben.

3. f. 238^r—288^v ist von einer ungefähr gleichzeitigen Hand geschrieben, die der von Laur. Conv. Soppr. 77 sehr ähnlich ist.

4. f. 288^v—292 stammt von einer etwas jüngeren Hand, die wahrscheinlich mit der von Laur. V 3 identisch ist.

Schwartz und Allen halten f. 238—288 für den Rest einer älteren HS, deren verloren gegangener Teil später durch f. 2—237 ersetzt wurde. Aber daß vielmehr beide Teile ungefähr gleichzeitig aus P abgeschrieben wurden, zeigen die Scholien. Außer mehreren jüngeren

Händen sind es zwei alte, die viele Bemerkungen an den Rand geschrieben haben. Die eine, die mit grünlicher Tinte schrieb¹, ist die nämliche Hand, von der die Randbemerkungen in Laur. V 3 herrühren. Die andere Hand, deren Schrift jetzt rotbraun ist, ist älter und gibt nur die Scholien von P wieder. Es findet sich von ihr kein Wort, das nicht auch in P stünde oder gestanden hätte. Diese Hand ist aber identisch mit derjenigen, welche f. 2—237 schrieb (den näheren Beweis s. in meinen Unters. über d. Schol. S. 10 ff). Da sie aber die Scholien auch an den Rand von f. 238 ff setzte, ist die Entstehung der HS wohl so zu denken: Zwei Schreiber teilten sich in die Aufgabe des Abschreibens; dabei schrieben sie aus Versehen ein Stück (aus Tatian) doppelt ab. Der Schreiber des ersten Teils ergänzte die Abschrift beider Teile durch Hinzusetzung der Randbemerkungen. Daß M aus P abgeschrieben ist, zeigt die genaue Übereinstimmung in allen Correcturen des Textes und in den Scholien. Die Abschrift ist sehr sorgfältig. Jüngere Hände haben einiges richtig corrigiert; vgl. z. B. S. 71, 6: 76, 25; 83, 16.

Daß M mit der von Victorius benützten HS des Rodulphus Pius von Carpi identisch ist, hat Barnard a. a. O. p. Xf aus der oben erwähnten Notiz „292 charte“, ich selbst a. a. O. p. 5f aus der Tatsache erwiesen, daß ein Teil der Scholien von M (auch solche, die von jungen Händen herrühren) in die lateinische Übersetzung des Hervetus übergegangen ist, der das gleiche Exemplar wie Victorius benutzte.

Schließlich sei noch erwähnt, daß die HS 1796 nach Paris kam, aber 1815 nach Modena zurückgebracht wurde. Auf dem hinteren Deckel steht in Bezug darauf die Notiz: „Questo cod. fu portato via dalla biblioteca estense il giorno 11 ottobre 1796, dai commissari francesi e fu represo a Parigi, dai commissari di S. A. reale Francesco IV. Signori Antonio Lombardi bibliotecario ed Antonio Boccolari sotto il 21 ottobre 1815.“

Giuseppe Müller verglich die Handschrift für Dindorf im September 1863; meine Collation rührt vom Januar 1896 her.

d. Laur. V 24.

F ist eine Pergamenths des 12. Jahrhunderts, die Höhe des Pergaments ist 24,1, die Breite 20 cm; die Höhe der Schrift 14,7, die Breite 11,7 cm. Auf jeder Seite steht eine Columne mit je 19 Zeilen, nur auf

1) Der Schreiber dieser Randnoten stand Arethas zeitlich nicht fern. Er wußte, daß dieser ein Gegner der vierten Ehe des Kaisers Leo war vgl. S. 332, 7—9 und daß Arethas der Verfasser der meisten Randbemerkungen in M war. Er setzte daher vor das Scholion S. 332, 1 ff als Überschrift *Ἀρεθα*.

den Blättern 241 und 242, auf welchen die Verse stehen, befinden sich je 22 Zeilen.

F bestand aus 31 Quaternionen zu 8 Blättern; davon fehlt jetzt das mittlere Doppelblatt des 7. Quaternios (zwischen f. 51^v und 52^r), das mittlere Doppelblatt des 16. Quaternios (zwischen f. 121^v und 122^r) und das letzte Blatt des 31. Quaternios (f. 244). Somit hat die HS statt 248 nur 243 Blätter. Die beiden Lücken (βέλη μου S. 130, 3 — ἀντήν μονάδα S. 131, 19 und στοχαστέον γὰρ S. 193, 8 — ἐμφαίνει δεσπο S. 194, 24) haben den Nachweis erleichtert, welche HSS auf F zurückgehen. Denn alle Abschriften des 15. und 16. Jahrhunderts weisen die gleichen Lücken auf.

F enthält nur Paed. I—III und die beiden Gedichte. Daß F nur der Rest einer umfangreicheren HS sei, wie Dindorf I p. VIII meint, läßt sich durch nichts beweisen.

Was das Verhältnis von F zu M betrifft, so läßt sich leicht nachweisen, daß beide unabhängig von einander sind. M ist älter als F, kann also nicht von ihm abstammen; auch bietet M die Baanes- und Arethasscholien viel vollständiger als F. Daß aber ebensowenig F aus M abgeschrieben ist, beweisen zahlreiche Stellen, in denen F und P gegen M zusammenstimmen; vgl. Barnard a. a. O. p. XV.

Nicht so leicht ist das Verhältnis von F zu P zu bestimmen. Daß F in irgendwelcher Weise von P abhängt, beweisen die Arethasscholien, die F mit P gemeinsam hat. Aber ob sich die Abhängigkeit etwa nur auf die Scholien und nicht auch auf den Text erstreckt — was an und für sich möglich, wenn auch sehr unwahrscheinlich ist —, muß näher untersucht werden. Denn im Text weicht F an sehr zahlreichen Stellen von P ab. Darunter nehmen freilich orthographische Varianten der Zahl nach den ersten Rang ein. Accent, Spiritus, Jota subscriptum, ζ bei οὕτως, ν ἐφελκυστικόν, Doppel- und einfache Consonanten, Worttrennung — in allen diesen Punkten weicht F sehr oft von P und M ab, die fast stets unter sich übereinstimmen. In manchen Fällen hat man wohl an absichtliche Änderungen zu denken, wenn z. B. F γίνονται 210, 1, περιγίνεται 269, 14, συγγινώσκειν und καταγινώσκειν 276, 16, ἀναγινώσκειν 279, 16, γινώσχομεν 289, 32 statt der Formen mit γν bietet, die sich in PM finden, oder wenn 276, 20 ἀποχορακιστέον und 287, 5 ἀποχορακίζει statt ἀποσχορακιστέον und ἀποσχορακίζει steht. Da aber diese orthographischen Verschiedenheiten für die Frage nach dem Verhältnis der HSS wenig in Betracht kommen, sollen sie hier¹ nicht näher besprochen werden. Auslassungen und Zusätze

1) Auf einiges wird unten in dem Abschnitt über die Orthographie der HSS hingewiesen werden.

sind ziemlich selten: 161, 20 + τοῦ; 165, 4 < καὶ; 178, 23 + ὁ; 183, 19 + ἡ; 183, 24 + καὶ (zweimal); 219, 7 + μὴ; 225, 7 + τοῦ; 225, 16 < τὸν; 246, 8 + τὸ; 252, 12 < ἡ; 254, 10 < ὡς; 259, 22 < τοῦ; 264, 1 < δε; 268, 15 < τῶν; 273, 19 < γὰρ; 328, 20 + τοῦ; 331, 34 + ὁ; 335, 22 + τοῦ μὴ. Schon die Art der Zusätze und Auslassungen zeigt, daß uns nichts nötigt, etwas anderes als willkürliche Änderungen oder Fehler der Abschreiber darin zu sehen. Dasselbe gilt auch von den übrigen Varianten. So kann man als richtige Correcturen eines aufmerksamen Lesers bezeichnen: ἐπαλειφόμεθα 149, 5 statt ἐπαλειφόμεθα; φαρύγων 156, 27 (vgl. 274, 3) statt φαρύγγων; ἡγείσθαι 157, 13 statt διηγείσθαι; ἐκκρίσεις 169, 3 statt ἐκρίσεις vgl. 181, 1; 214, 31: διατηρήσωσιν 169, 25 statt διατηρήσουσιν; καλλύντρον (τ in Rasur!) 224, 29 statt καλλύνθρον; μικρολόγον 225, 4 statt μικρολόγους; γενομένη 240, 17 statt γενοίμην; πόλις (wie Homer) 244, 17 statt πόλεις; ἄριστον 257, 26 statt ἀρίστω; μακάριον τῇ 257, 27 statt μακαριωτάτη; κρανίον 271, 6 statt κρανείον; κατακεκλασμένως 274, 12 statt κατακεκλασμένος; βακχυλίδης 290, 26 statt βακχυλλίδης; προσενξόμεθα 290, 30 statt προσενξόμεθα. Nur auf die Form beziehen sich Varianten wie ἐρρέτων 184, 15 statt ἐρρόντων; μετεχέτωσαν 265, 13 statt μετεχόντων (vgl. dazu die Scholien 315, 7. 24; 317, 1; 329, 31. 32); ἀμέθυσοι 227, 25 statt ἀμέθυστοι; καταδαρθεῖν 220, 22 statt καταδαρθεῖν; ματαιάς 229, 17 statt ματαίους; καταφλεγῆναι 262, 12 statt καταφλεχθῆναι; ὀλισθανούσας 176, 29 statt ὀλισθανούσας; καθαρότητος 263, 8 statt καθαριότητος; ἐλεύθερον 272, 17 statt ἐλευθέριον; συγγενῶν 243, 14 statt συγγενέων; τοιοῦτον 321, 28 statt τοιοῦτο. Belanglose Vertauschungen sind αὔξησιν 166, 22 statt αὔξην; τε 178, 6 statt δε; γὰρ 195, 28 und 201, 19 statt γοῦν; ἔστρωτο (wie Homer) 205, 12 statt ἔστρωται; ἐγέννησεν 230, 22 statt ἐνεγέννησεν; ἐξευρήσει 256, 15 statt ἐξευρίσκει; λείπον 260, 24 statt λοιπόν; γὰρ 272, 17 statt δε; παίδων 321, 23 statt παιδίων. Daneben finden sich Varianten, die als mißlungene Versuche, den Text zu verbessern, bezeichnet werden müssen: κερδαίνω 161, 8 statt κερδαίνων; ἐκκρίνων 167, 19 statt ἐγκρίνων; ταῖς 183, 13 statt τὰς; τὸ στοιχεῖον 183, 33 statt τῷ στοιχείῳ; ἐπιβολὰς 206, 22 statt ἐπιπολάς; πέτραι 208, 13 statt πέτρας; φιλότεκνον 209, 26 statt φιλότεκνον; τὸ 221, 29 statt τῷ; ὑφῆναι 223, 25 statt ὑφείναι; τὰς σκηναῖς 225, 1 statt ταῖς σκηναῖς; τῇ ψυχῇ μόνη 257, 26 statt ἡ ψυχῇ μόνη; διοικουμένας 269, 22 statt διοικουμένους; αἰρουμένας 273, 3 statt αἰρουμένους; Ἀττικοὶ — κατηγοροῦνται 321, 15 statt Ἀττικῶν — κατηγοροῦντων; καταμηνύοντες 323, 21 statt κατανύοντες; ὃ 324, 3 statt τὸ; τοῦτο 327, 31 statt τοῦ τοῦ. Daneben finden sich noch zahlreiche Fehler, wie sie jede HS für sich besonders hat; vgl. z. B.

162, 25; 211, 7; 231, 9; 232, 29; 237, 30; 238, 8; 245, 8; 245, 10; 246, 10; 248, 10; 268, 29f; 270, 6; 275, 14. Hierbei ist besonders zu beachten, daß F die gleichen Arten von Varianten in den sicher aus P stammenden Arethasscholien wie in den übrigen Teilen der HS bietet. Es ist daher der Schluß berechtigt, daß wie in den Scholien so auch im Text alle Änderungen auf den Schreiber oder den Besitzer von F oder seiner (aus P stammenden) Vorlage zurückzuführen sind und keine selbständige Überlieferung anzunehmen ist. Auf willkürliche Änderungen weist auch die Tatsache, daß in den Bibelcitaten die Varianten besonders häufig und wichtig sind. Dabei handelt es sich fast ausschließlich um Varianten, die sich auch in den Bibelhss oder in den Parallelberichten (Evangelien) finden. Im allgemeinen zeigen die Lesarten von F die Tendenz, den Vulgärtext zu bieten; doch kommen auch andere Abweichungen vor. Vgl. den Apparat zu 148, 2; 156, 25; 170, 10; 172, 24; 195, 3; 220, 1; 271, 23; 282, 1; 285, 9. 10. 15; 288, 12.

Ist das Resultat richtig, daß F da, wo wir F mit P selbst vergleichen können, in Text und Scholien aus P abstammt, so sollte man erwarten, daß F auch in dem jetzt in P fehlenden Teil (Paed. I 1—96) das gleiche Verhältnis zu M, der treuen Abschrift von P, zeigte wie in den übrigen Teilen zu PM. Aber viele Varianten zwischen F und M zeigen, wie sogleich näher nachgewiesen wird, am Anfang von Paed. I einen ganz anderen Charakter als die eben besprochenen Varianten zwischen F und P (M). Man könnte nun daran denken, daß etwa schon zur Zeit, da F geschrieben wurde, die betr. Quaternionen in P verloren gegangen waren und deshalb F für Paed. I eine andere Quelle hatte als für Paed. II. III. Aber diese Annahme ist unmöglich, da ja auch zu Paed. I die von Arethas in P geschriebenen Scholien jetzt am Rande von F stehen. Wir müssen daher nach einer anderen Lösung suchen. Betrachten wir deshalb die Varianten zwischen F und M in Paed. I, so finden wir zwar auch hier wieder eine große Menge von Varianten der oben besprochenen Art, bei denen die Annahme von willkürlicher Änderung oder von Abschreibfehlern naheliegt. Vgl. z. B. 94, 27; 119, 13; 125, 30 (die Zusetzung von *διὰ* falsch); 128, 27; 129, 6; 136, 5; 139, 5. 22. 25; 140, 6. 20 (zweimal); 141, 28; 143, 7; 145, 20 (zweimal). Auch die Varianten in Bibelcitaten begegnen uns hier wieder: 108, 28; 117, 28; 124, 12; 135, 19. 32; 137, 3 (zweimal); 143, 22. Aber daneben sehen wir auch Varianten, die nicht so leicht zu erklären sind; vgl. z. B. 90, 6 *νεάζομεν* F *νεάζωσιν* M; 91, 2 *θάτερον* F *φᾶλλον τῆς εἰκό-
ρος* M; 91, 6f *ἴσαι ἔστων* F *ἴσον ἔστιν* M*; 91, 25 *ἡμῖν* F *ἡμῶν* M; 91, 29 *ὅτι* F *ἔτι* M; 92, 5 *τρίτον* F *καὶ τὸ* M; 92, 6 *ὅπερ ἰδίων* F *τρίτον δὲ ὅπερ ἰδίον τι* M; 92, 7 *διατρίψαι* F *ἐπιδιατρίψαι* M; 93, 8

λόγος F οὗτος ὁ λόγος λόγος M; 93, 13 μου + F < M; 93, 17 ἄντων F
 ουνων M; 93, 22 σοροῦ F γῆς M (die Änderung von γῆς in σοροῦ ist
 nicht erklärlich); 95, 3f ὑπαγορεύσει—ἀπαγορεύσει F ὑπαγόρευσιν—
 ἀπαγόρευσιν M; 110, 30 ῥητόν F λέγον M; 119, 5 ἐκκριζόμενον F
 ἐκραιζόμενον M; 121, 23 ἀπεδείξαμεν + F < M; 127, 33 φησὶν M
 φασὶν F; 133, 10 τῶν αἰώνων < F + M (vgl. 291, 12).

Da an diesen und manchen anderen Stellen F eine selbständige und zwar bessere Überlieferung neben M (und damit neben P) vertritt, andererseits aber F in den Scholien und im Text von Paed. II und III von P abzustammen¹ scheint, müssen wir annehmen, daß die aus P stammende Vorlage von F nach einer HS corrigiert worden war, die von P unabhängig war und in manchen Fällen einen besseren Text bot als P.² Diese Correctur scheint sich aber nicht auf den ganzen Paedagogus erstreckt zu haben. Gute selbständige Lesarten von F finden sich am zahlreichsten am Anfang von Paed. I; sie werden dann immer seltener und in Paed. II und III begegnen uns keine Lesarten mehr, die uns zur Annahme einer selbständigen Überlieferung zwingen würden. Die Vergleichung der Vorlage von F mit jener anderen HS wird also bei Paed. I begonnen, aber nicht sehr weit, jedenfalls nicht über den Schluß von Paed. I hinaus, durchgeführt worden sein. Dagegen müssen wir annehmen, daß die gleiche Hand, welche diese Collation begann, auch die zahlreichen orthographischen, grammatischen und stilistischen Änderungen in der Vorlage von F vornahm, die es uns jetzt erschweren, das Verhältnis von F zu P zu erkennen.

Haben wir hiermit das Verhältnis von F zu PM richtig bestimmt, so ergibt sich daraus für die Textconstituierung die Forderung, daß wir bei jedem einzelnen Fall prüfen müssen, ob F oder PM die richtige Lesart bietet. Für Paed. I, wo es sich nur um F und M handelt, gilt das nach dem oben Gesagten in noch höherem Maße als für Paed. II. III, nicht weil P fehlt, sondern weil hier sicher F noch eine andere Quelle hatte als P, was bei Paed. II. III immerhin zweifelhaft bleibt. Es sind daher im Apparat alle von M und P abweichenden Lesarten von F aufgeführt; nur die rein orthographischen Varianten blieben unberück-

1) Auch die Tatsache, daß F alle Correcturen von P² (= Arethas) zeigt, ist ein Beweis dafür.

2) Es ist nicht unmöglich, daß die besseren Lesarten von F auf den Archetypus von P zurückgehen, falls an dessen Rand, wie oben p. XXII Anm. angenommen wurde, Collationen standen. Aber wahrscheinlich ist dies nicht, da man sonst annehmen müsste, daß Baanes bei seiner Abschrift einen großen Teil der wichtigsten Randbemerkungen unberücksichtigt ließ, während er manches Wertlose in seine Abschrift herübernahm.

sichtigt. Wo nichts angegeben ist, stimmt also F mit P, und zwar mit dem von Arethas durchcorrigierten P, überein.

F liegt für den Paedagogus der Editio princeps zugrunde. Die Lücken wurden aus M ergänzt. Sylburg benutzte den von F abhängigen Vatic. Palat. 86, Potter die gleichfalls abhängigen Bodl. 39 und Mus. Brit. Reg. 16. D. XVII. Für Dindorfs Ausgabe scheint Giuseppe Müller F neu verglichen zu haben. Ich selbst verglich Paed. I im Frühjahr 1896; für Paed. II. III begnügte ich mich mit einer Nachprüfung der von Theodor Heyse im Sommer 1852 angefertigten Collation.

e. Orthographie der HSS.

Um den Apparat möglichst kurz und übersichtlich zu gestalten, habe ich ihn von orthographischen Varianten möglichst frei gehalten. Da es aber nicht ganz wertlos ist, die Orthographie der drei alten HSS PFM kennen zu lernen, sei hier das Wichtigste zusammengestellt. Wo nichts anderes angegeben ist, beziehen sich die folgenden Angaben auf P, da P als Archetypus, als älteste und als datierte HS das meiste Interesse verdient. M hat, als getreue Abschrift von P, wenig Eigenes, vertritt aber P für S. 89—147, 6; auf principielle Abweichungen von F wird an den betreffenden Stellen hingewiesen werden. Die angegebenen Stellen sind nur Beispiele; ein vollständiges Verzeichnis der orthographischen Varianten schien wertlos.

1. Abkürzungen. Im Text finden sich nur die gewöhnlichen kirchlichen Abkürzungen wie αὐός, δαδ (daneben aber auch δαυιδ), θς, λημ, σρ, οὐός, οὐνός; außerdem vereinzelt das Zeichen für καὶ und für αι (z. B. in αδουῖμαι 15, 22 am Schluß von f. 9^v). Die Scholien sind von Baanes und Arethas mit tachygraphischen Abkürzungen geschrieben; auch die zweite Hand von M verwendet die gleichen Zeichen; vgl. darüber Maass, *Observationes Palaeographicae in Mélanges Graux* Paris 1884 p. 749—766, Allen, *Notes on Abbreviations in Greek Manuscripts* Oxford 1889 und meine Untersuch. über die Scholien S. 16 ff.

2. Zeilenwechsel. Beim Zeilenwechsel wurde gegen die spätere Gewohnheit auf den Wortschluß keine Rücksicht genommen; z. B. steht 15, 17 οὐ καπειχότως. Von P³ wurde in solchen Fällen oft geändert; vgl. oben p. XXII.

3. Worttrennung. In der Worttrennung zeigen die HSS vielfach noch die ältere Schreibweise, die in jüngeren HSS verschwand. So steht μη δὲ 38, 13; 70, 24; 76, 2 u. oft; εἰς ἔτι 10, 3; 15, 26; πρὸς ἔτι 17, 9; μηκ ἔτι 18, 17; οὐκ ἔτι 21, 6; τοῦτ' ἐστίν 4, 27; 177, 10 wechselt mit τοῦτ' ἔστι(ν) 110, 20 FM; 116, 2. 3 M; 147, 12 und τοῦτέστιν 116, 2. 3 F und τουτέστι 258, 30 P^{corr} (ebenso 274, 29; 280, 33);

γ' οὖν 5, 7 wird sehr häufig in γοῦν geändert: ἤν ἄλλως 5, 31; προ-
όντος 7, 28 PM*; ὡς αὐτως 53, 4; 112, 23 F*M*; 142, 21 M; ὅτ' ἂν
60, 18; 272, 4 P*; ἀπαξ ἀπλῶς 52, 2 PM*; 182, 12 P*; 270, 2 P*: ἀπαξ
ἀπαντας 336, 25 F (ἀπαξἀπαντας PM); δῆλον ὅτι 121, 19 FM; 129,
28 FM; 159, 30; 198, 29; 275, 21, manchmal in δηλονότι corrigiert;
οὐκοῦν 271, 27. Die Präpositionen lehnen sich häufig an das folgende
Wort an, so daß sie mit ihm zu einem verschmelzen; doch sind sie
manchmal auch irriger Weise abgetrennt: ἀνάπαντα 23, 18; ἀναμέσον
106, 32 FM; 190, 31; ἀπαρχῆς 170, 10 F ἀπ' ἀρχῆς PM; διακόλπον
13, 19; διαβραχέων 262, 4; dagegen δι' ὕλισμόν 108, 31 M*; δι' ὅπερ
147, 3 M; διὰ πασμάτων 196, 29; ἐμμέσῳ 226, 13 P*M*; ἐν ἀντίως
186, 7; ἐν ἔρσει 220, 12 F²; ἐπαγκῶνα 190, 12 P*; ἐπίσης 263, 30 und
269, 1 P^{corr}; ἐπάκρου 299, 6; ἐπὶ ἵστορα 23, 1; ἐφ' ὕπερθεν 204, 23 P*;
ἐπὶ πόλαιον 252, 22 P*; ἐξῆς 306, 10 (statt ἐξ ἧς); ἐξακηράτου 339 V. 2
FM; κατάλογον 268, 15; καταταυτὰ 278, 16; καθὰ 296, 36; κατ' ἀκτὰς
22, 12; κατ' ὀπισθεν 121, 21 FM; κατὰ κλίσιν 179, 24; μετολίγον
254, 28 P^{corr}; παρόσον 298, 29; πρὸς ἐνέγκαι 286, 18 P*. Bei anderen
Wörtern findet sich Ähnliches: οὐλνμπον δὲ 43, 23; ἄγρον δὲ 265, 15
P*; ὡς ἀννᾶ 97, 12 M ὡς ἀννὰ F; ὡς ἀνεί 113, 10 M ὡσανεί F;
γελῶμεν 41, 1; βίου μὲν 171, 20 P*; ὄρους ἕως 214, 8 P*; κακήπολι
216, 10; ὅκτω καὶ δέκα 243, 17f; ὀλοκαύτωμα τῶν 285, 30 P*; δοκῇσει
σοφῶν 51, 15 P*; ἐπεὶ ρᾶτο 314, 11.

4. Iota subscriptum. Im allgemeinen ist das Iota bei $\bar{\alpha}$, η und ω als Iota adscriptum sehr sorgfältig gesetzt, sowohl im Inlaut als in der Endung: αῖσμα 6, 6. 27; θρησκευομένην 17, 2; διεκθροώσκουσα 19, 2; ἀντίπρωρος 122, 17 M ($\iota < F$); ὑπομινῆσκον 140, 28 M ὑπομινῆσκον F; immer σώιζω; πῆι; ἀμῆι γέ πηι; πάντηι; οὐδαμῆι; falsch steht es in καχότησι 20, 17 P*; τιθωνῶι 25, 4 P*; ὦι μοι 43, 17; ἐγῶι 43, 17 M; ἐγγυτάτωι 44, 23; 268, 3 P*; μνησθῆναι 50, 28 P*; ἐμνήσθησαν 140, 24 M (ἐμνήσθησαν F); αἰσάτωι 59, 16 P*; βελτίωι 129, 21 M (βελτίω F); ἀθήνησι(ν) 19, 26; 25, 21; 34, 10; 35, 31; 36, 3. 23; 41, 13. 27; 305, 7; 312, 32; 314, 4; ὦιδε 142, 29 M; διαδῶι 157, 13 P*; μεταδῶι 229, 15 P*; λαγωιοῦ 211, 1; ἡισθῆις 243, 6 P*; ἥισεν 194, 2 P*; ἥιδε 295, 17; τῶι νόμωι 287, 28 PM* (τῶ νόμω M²F²). Dagegen fehlt es in ἄσσοντες 20, 13; ἄττουσι 24, 32; κρώζοντα 74, 34; ἐπέλθη 85, 26 P*; νοέη 261, 18; θεῶτο 44, 26 P*; μέσω 134, 21 M; ταύτη 174, 14 P*; 193, 19 P*; ζάρα 199, 14; ἀλληγορία 210, 28 P*; ψευδεργία 252, 14 P*; σωζομένων 291 V. 24 F (F läßt überhaupt ι sehr oft weg); τρωάδοε 309, 8.

5. Bewegliches ς und ν . Sehr oft steht οὕτως und ν ἐφελ-
κυστικόν auch vor Consonanten; doch ist in solchen Fällen häufig ς

und ν von Correctoren getilgt; z. B. $\sigma\phi\acute{\upsilon}\zeta\omicron\sigma\upsilon\sigma\iota\nu$ 116, 20 M*; $\acute{\alpha}\pi\epsilon\nu\epsilon\iota\mu\acute{\epsilon}\nu$ 158, 10 P*; $\delta\acute{\omicron}\mu\alpha\sigma\iota\nu$ — $\acute{\omega}\sigma\iota\nu$ 182, 15 P* ohne ν P^{corr}; $\xi\chi\rho\iota\sigma\acute{\epsilon}\nu$ 197, 5 P*; $\kappa\acute{\epsilon}\kappa\lambda\eta\kappa\acute{\epsilon}\nu$ 228, 6 P*; $\pi\alpha\rho\acute{\eta}\gamma\alpha\gamma\epsilon\nu$ 229, 9 P*; $\kappa\acute{\iota}\omicron\sigma\iota\nu$ 238, 1 P*; $\mu\epsilon\tau\epsilon\sigma\kappa\epsilon\upsilon\acute{\alpha}\sigma\epsilon\nu$ 238, 31 P*; umgekehrt $\tau\iota\sigma\iota$ 262, 11 P* $\tau\iota\sigma\iota\nu$ P². Auch in der Setzung des ν weicht F oft von PM ab. So schreibt F: $\epsilon\acute{\iota}\lambda\eta\chi\epsilon$ 90, 3; $\epsilon\pi\epsilon\kappa\acute{\eta}\rho\upsilon\zeta\epsilon$ 100, 5; $\epsilon\pi\acute{\eta}\chi\eta\sigma\epsilon\nu$ 105, 5; $\acute{\alpha}\pi\epsilon\acute{\iota}\lambda\eta\phi\epsilon$ 106, 30; $\xi\sigma\chi\epsilon\nu$ 115, 16; $\acute{\alpha}\mu\acute{\epsilon}\lambda\gamma\omicron\nu\sigma\iota$ — $\zeta\eta\tau\omicron\upsilon\sigma\iota$ 117, 20, 22; $\acute{\epsilon}\kappa\acute{\alpha}\lambda\epsilon\sigma\epsilon\nu$ 124, 2; $\acute{\alpha}\nu\acute{\epsilon}\kappa\omicron\phi\epsilon$ 129, 34; $\delta\epsilon\acute{\iota}\kappa\nu\nu\sigma\iota$ 131, 20; $\phi\eta\sigma\iota\nu$ 132, 18; $\iota\sigma\tau\acute{\alpha}\sigma\iota$ 139, 1; $\phi\eta\sigma\iota$ 139, 14; $\phi\eta\sigma\iota\nu$ 149, 12; $\delta\omicron\nu\acute{\omicron}\mu\acute{\alpha}\zeta\omicron\sigma\iota$ 151, 13; $\acute{\epsilon}\kappa\zeta\eta\tau\omicron\upsilon\sigma\iota$ 155, 12; $\phi\eta\sigma\iota\nu$ 157, 13 u. s. w. Ähnlich ist es mit $\omicron\upsilon\tau\omega\varsigma$: $\omicron\upsilon\tau\omega\varsigma$ 128, 25 F* $\omicron\upsilon\tau\omega$ F^{corr}M; $\omicron\upsilon\tau\omega$ 138, 1. 23 F $\omicron\upsilon\tau\omega\varsigma$ M; $\omicron\upsilon\tau\omega$ 268, 24 F $\omicron\upsilon\tau\omega\varsigma$ PM.

6. γ in $\gamma\acute{\iota}\gamma\nu\omicron\mu\alpha\iota$ und $\gamma\acute{\iota}\gamma\nu\acute{\omega}\sigma\kappa\omega$. In PM wechseln die Formen mit und ohne γ ; F bevorzugt die ohne γ , läßt es also 269, 14; 276, 16 (zweimal); 279, 16; 289, 32 weg.

7. $\epsilon\nu$ und $\eta\nu$ als Augment. PM bevorzugen die Formen mit $\epsilon\nu$, F die mit $\eta\nu$, schreibt also $\acute{\epsilon}\xi\eta\acute{\upsilon}\rho\eta\tau\alpha\iota$ 129, 25; $\kappa\alpha\tau\eta\acute{\upsilon}\theta\nu\nu\epsilon\nu$ 140, 15.

8. Einfache Consonanten statt doppelter und doppelte statt einfacher. Von Fehlern und Varianten dieser Art erwähne ich: $\gamma\rho\acute{\upsilon}\lambda\omicron\nu$ 54, 9; $\acute{\alpha}\lambda\eta\gamma\omicron\gamma\omicron\upsilon\acute{\nu}\tau\alpha$ 194, 16 P*M*; $\gamma\acute{\upsilon}\nu\iota\delta\alpha\varsigma$ 250, 4 M; $\omicron\iota\kappa\acute{\iota}\nu\omicron\iota\varsigma$ 253, 22 P*; $\acute{\alpha}\rho\gamma\acute{\upsilon}\nu\omicron\nu$ 308, 19 (richtig $\acute{\alpha}\rho\gamma\acute{\upsilon}\nu\omicron\nu$ 308, 20); $\phi\epsilon\rho\epsilon\phi\acute{\alpha}\tau\tau\alpha$ 25, 6; $\acute{\alpha}\rho\omicron\upsilon\pi\tau\omicron\mu\epsilon\delta\alpha$ 105, 24 M $\acute{\alpha}\rho\omicron\gamma\gamma$. F; $\acute{\epsilon}\xi\omicron\gamma\omicron\upsilon\tau\alpha\iota$ u. $\acute{\epsilon}\xi\omicron\gamma\omicron\upsilon\sigma\alpha$ 120, 26. 30 FM; $\acute{\epsilon}\pi\iota\rho\iota\pi\tau\omicron\upsilon\acute{\nu}\tau\alpha\varsigma$ 161, 31 PM $\acute{\epsilon}\pi\iota\gamma\gamma$. F; $\tau\upsilon\rho\eta\nu\acute{\omicron}\iota$ 183, 7; $\kappa\alpha\tau\alpha\rho\alpha\acute{\iota}\nu\omicron\nu\sigma\iota\nu$ 196, 20 P*; $\delta\iota\alpha\rho\iota\pi\tau\omicron\nu\sigma\iota$ 254, 7 P* $\delta\iota\alpha\gamma\gamma$. P³F; $\acute{\alpha}\rho\omicron\iota\pi\tau\acute{\epsilon}\omicron\nu$ 259, 5 PM* $\acute{\alpha}\rho\omicron\gamma\gamma$. FM²; $\acute{\epsilon}\pi\iota\rho\epsilon\acute{\iota}\nu$ 259, 24 P*M* $\acute{\epsilon}\pi\iota\gamma\gamma\epsilon\acute{\iota}\nu$ P³FM²; $\acute{\upsilon}\pi\nu\omega\sigma\acute{\omicron}\nu\tau\omicron\nu$ 27, 17 P²M $\acute{\upsilon}\pi\nu\omega\sigma\acute{\omicron}\nu\tau\omicron\nu$ P*; $\lambda\alpha\rho\acute{\iota}\sigma\eta$ 34, 9; $\pi\epsilon\rho\iota\nu\acute{\iota}\sigma\epsilon\tau\alpha\iota$ 57, 3 P²M; $\nu\acute{\alpha}\rho\kappa\iota\sigma\omicron\varsigma$ 201, 2 P*; $\kappa\rho\omicron\sigma\sigma\omicron\tau\omicron\iota\varsigma$ 223, 21 P*; $\mu\epsilon\sigma\acute{\eta}\nu\iota\omicron\nu$ 304, 18; $\mu\epsilon\sigma\acute{\eta}\nu\iota\omicron\iota$ 307, 20; $\acute{\alpha}\lambda\iota\kappa\alpha\rho\nu\alpha\sigma\epsilon\acute{\iota}$ 316, 18; $\delta\omicron\upsilon\sigma\acute{\epsilon}\alpha$ 318, 3 M². Andererseits finden wir $\nu\epsilon\kappa\acute{\upsilon}\delta\alpha\lambda\lambda\omicron\nu$ 221, 18 PM $\nu\epsilon\kappa\acute{\upsilon}\delta\alpha\lambda\omicron\nu$ F; $\iota\tau\alpha\lambda\lambda\acute{\iota}\alpha$ 224, 10; $\mu\omicron\iota\chi\alpha\lambda\lambda\acute{\iota}\delta\alpha$ 242, 13 FM; $\beta\alpha\kappa\chi\upsilon\lambda\lambda\acute{\iota}\delta\eta\varsigma$ 290, 26 PM $\beta\alpha\kappa\chi\upsilon\lambda\acute{\iota}\delta\eta\varsigma$ F; $\chi\epsilon\rho\rho\acute{\omicron}\nu\eta\iota\sigma\omicron\nu$ 31, 27; $\gamma\alpha\nu\nu\acute{\mu}\epsilon\nu\omicron\iota$ 90, 5 FM; $\gamma\alpha\nu\nu\acute{\mu}\epsilon\nu\alpha\iota$ 253, 23 P* $\gamma\alpha\nu\acute{\mu}\epsilon\nu\alpha\iota$ P²FM; $\kappa\alpha\tau\alpha\nu\epsilon\mu\acute{\epsilon}\sigma\sigma\eta\sigma\iota\varsigma$ 137, 20 FM; $\sigma\upsilon\rho\alpha\kappa\omicron\upsilon\sigma\acute{\iota}\omicron\varsigma$ 174, 23 PM $\sigma\upsilon\rho\alpha\kappa\omicron\upsilon\sigma\acute{\iota}\omicron\varsigma$ F; $\acute{\epsilon}\tau\iota\theta\acute{\alpha}\sigma\sigma\epsilon\nu\epsilon$ 3, 6; $\tau\iota\theta\alpha\sigma\sigma\acute{\epsilon}\nu\epsilon\tau\alpha\iota$ 290, 11; $\acute{\epsilon}\tau\epsilon\rho\acute{\epsilon}\tau\tau\acute{\iota}\zeta\epsilon\nu$ 3, 17 P $\acute{\epsilon}\tau\epsilon\rho\acute{\epsilon}\tau\acute{\iota}\zeta\epsilon\nu$ M.

9. Vertauschung von Vocalen. a) α und ϵ : $\delta\epsilon\delta\alpha\lambda\theta\eta\gamma\alpha\iota$ 37, 25 P*; $\pi\rho\omicron\sigma\epsilon\chi\rho\epsilon\mu\acute{\epsilon}\tau\iota\sigma\alpha\nu$ 45, 9 P*M¹ $\pi\rho\omicron\sigma\epsilon\chi\rho\alpha\acute{\iota}\mu\acute{\epsilon}\tau\iota\sigma\alpha\nu$ P²M*; $\nu\epsilon\omicron\lambda\alpha\acute{\iota}\alpha$ 62, 18 P*M² $\nu\epsilon\omicron\lambda\acute{\epsilon}\alpha$ P²M*; $\nu\epsilon\omicron\lambda\alpha\acute{\iota}\alpha$ 248, 9 P* $\nu\epsilon\omicron\lambda\acute{\epsilon}\alpha$ P²FM; $\pi\epsilon\rho\iota\delta\epsilon\rho\acute{\epsilon}\omicron\iota\varsigma$ 227, 25 P*F*M α übergesch. P³F²; ähnlich 230, 30; 231, 27; 233, 31; $\delta\alpha\acute{\iota}$ 258, 20 PM $\delta\acute{\epsilon}$ F (so sehr oft); $\kappa\alpha\tau\epsilon\omicron\nu\epsilon\acute{\iota}\sigma\tau\alpha\iota$ 263, 29 P*M* $\kappa\alpha\tau\alpha\iota\omicron\nu$. P^{corr}FM^{corr}; $\pi\epsilon\zeta\acute{\omicron}\nu\tau\omicron\nu$ 265, 14 F*; $\acute{\alpha}\nu\alpha\acute{\iota}\delta\eta\nu$ 281, 8; $\acute{\epsilon}\sigma\theta\eta\tau\acute{\omega}\nu$ 283, 30 F; $\pi\omicron\iota\mu\acute{\epsilon}\nu\epsilon\iota$ 96, 15 M; $\tau\epsilon\nu\acute{\alpha}\rho\omega\iota$ 296, 5 M; $\phi\epsilon\nu\acute{\iota}\nu\delta\alpha$ 338, 21 und $\phi\epsilon\nu\acute{\iota}\nu\delta\omicron\nu$ 338, 23 F.

b) $\epsilon\iota$ und η : $\pi\lambda\epsilon\omicron\nu\epsilon\kappa\tau\acute{\eta}\tau\omega\sigma\alpha\nu$ 335, 22 M.

e) *ει* und *ι*: *ἐρεχθιδῶν* 16, 22 PM* *ἐρεχθιδῶν* M¹; *κτῖς* 17, 10 P*; *ἀμισθεὶ* 25, 25; *νίκος* 49, 6 P*M; *ἐίλιγγιᾷ* 173, 19 F; *ἀμυστεὶ* 175, 10 P*M *ἀμυστὶ* P³F; *ἄλειμμα* 196, 15 PM *ἄλιμμα* F; entsprechend 196, 29; 197, 3; *ἀναιμωτεὶ* 202, 16 PM *ἀναιμωτὶ* F; *ἐνέροσι* 220, 12 P* *ἐνέροσει* P²; *βασίλεισσα* 223, 21 P*; *κοσμεῖσθαι* 228, 5 P* *κοσμίσθαι* P³; *φιλονεικείτω* 233, 14 PM² *φιλονικείτω* (richtig) M*; *εἰλνσπώμενος* 256, 23 F*; *ἐπὶ* 257, 12 P*; ebenso 274, 22; 280, 12; *πέιθηται* 261, 12 F*; *ἀνελλειπὲς* 268, 15 P*M*; *λιότητι* 270, 23 P*M*; *κληρονομίσουσιν* 281, 3 P*M; *πολυνίκει* 306, 26 PM; *ἐγκαταληφθέντα* 321, 29 M; *χειτῶνας* 334, 11 P*. Am häufigsten kommen Verwechslungen zwischen *ει* und *ι* in den Endsilben der Substantiva und Adjectiva auf *εια*—*ια*, *ειον*—*ιον*, *ειος*—*ιος* vor. Sehr oft finden sich an solchen Stellen auch Correc-tures: *φρενοβλαβίαι* 31, 18 PM*—*εῖαι* M²; *ἀδρανίας* 41, 4 PM*—*εῖας* M²; *ἀμνηστεῖαν* 47, 12; *εἰδωλολατρείας* 61, 19; ebenso 69, 24 PM*—*ίας* M²; 182, 6 P*M—*ίας* P³F; *εἰδωλολατρεῖαν* 210, 28 P*F—*ιαν* P²M; *εἰδωλολατρεία* 275, 9 P*—*ια* P²FM; *εἰδωλολατρεῖας* 283, 7 P*—*ιας* P²FM; *προνομείας* 98, 8 MF*—*ίας* F^{corr}; *παιωνίω* 108, 2 FM*—*εῖω* M²; *μορμολυκίους* 110, 2 F*M*—*εῖους* F²M²; *πολυεῖδιαν* 155, 3 PFM *πολυεῖδειαν* P³ am Rand; *μαιανδρείους* 155, 8 P*FM—*ιους* P³; *ὄστρια* 155, 9 PF*M *ὄστρεια* F^{corr}; *ὄστρίω* 228, 2 P*F*M*—*εῖω* P^{corr}F^{corr}M^{corr}; entsprechend 228, 4; 335, 5; *λιγνίαν* 158, 14 P*—*εῖαν* P¹FM; *αὐθεντεῖας* 178, 21 P*M*—*ίας* P³FM²; *παιδεραστίας* 189, 11 P*F—*εῖας* P¹M; *κόνιον* 191, 17 P*M*—*ειον* P³FM²; *οἰκίαν* 199, 7 P*—*εῖαν* P²FM; *οἰκίαν* 295, 19 M; *προμήθια* 208, 5 P*—*εῖα* P²FM; *λαγνίαν* 209, 32 P*—*εῖαν* P²FM; *καρυκίαν* 219, 12 P*—*εῖαν* P¹FM; *περιεργείας* 219, 21 P*—*ίας* P¹FM; *περιεργεῖα* 249, 2 P* *περιεργία* P¹FM; *ἀργεῖαι* 223, 8 P*M² *ἀργεῖα* F¹ *ἀργίαι* P¹F*M*; *κῖον* 223, 10 PM* *κεῖον* FM²; *καθάριον* 223, 12 P*FM*—*ειον* P³M²; *καθαριότητος* 263, 5 P*FM *ει* über *ι* P³; ebenso 263, 8; 267, 12; 268, 6, 7; *μικροπρεπίας* 224, 19 P*M*—*εῖας* P³FM²; *περπερεία* 237, 13 PFM^{corr}—*ια* M*; *πρέσβιον* 246, 17 P*F*M* *πρεσβεῖον* P³F²M²; *λίαν* 247, 4 P* *λεῖαν* P¹FM; (*λιάνσεως* 247, 27 P*M* *λειάνσεως* P³FM²); *φορία* 252, 10 P*—*εῖα* P²FM; *ποροποιεῖαι* 263, 15 P*M*—*ῖαι* P^{corr}FM^{corr}; *ἀνθρωπογραφία* 263, 17 P*—*εῖα* P²FM; *ἀλία* 266, 21 P*—*εῖα* P¹FM; *ἀνθρώπιον* 266, 32 P*M*—*ειον* P³FM²; ebenso 273, 3; *ἀρέσκειαν* 269, 5 P*P³F*M² *ἀρεσκίαν* P²F^{corr}M*; *κρανεῖον* 271, 6 PM *κρανίον* F; *ἀνδρεῖα* 272, 5 P*M—*ιαί* P^{corr}F; *χρυσοχοεῖων* 277, 17 P*—*ιων* P^{corr}FM; *παιδεῖας* 279, 4 P* *παιδιᾶς* P²FM; *ὑπερβόριοι* 316, 3 P²M—*εῖοι* P³; *ἀλαξονίαν* 333, 19 *ἀλαξονεῖαν* P^{corr}FM; *ἐταιριστρεῖας* 337, 3 P²M*—*ίας* FM².

d) *η* und *ι*: *μάριπσσα* 24, 2 P*M—*ησσα* P³; *χάρητι* 108, 2 M*; 219, 27 M; *ὄρχιστῶν* 225, 1 M*; *πρωτοκλησίαν* 156, 22 P*; *ἀπεσχῆσθαι* 232, 30 PM *ἀπεσχίσθαι* F; *ψίγματος* 268, 27 F; *μεσίνην* 309, 26 M; *μεσίνης*

309, 26f PM; *δεδίδωται* 321, 5 M; *ἐθνηγῆν* 322, 19 M; *ἀκουβήτων* 326, 27 F; *μεταχείρησιν* 331, 25 P²FM -*ισιν* P³; *τεχνιτοί* 335, 1 P*M* *τεχνητοί* P³M²F; *ἐκψήγματα* 335, 5 P²M *ἐκψήγματα* P³F; *ἐπανηρομένοις* 336, 24 P² *ἐπανηρομένοις* F *ἐπανιρ.* M; *πάντι* 336, 33 M; *γοιτειῶν* 337, 12 P² *γοητειῶν* P³FM; *μελίτης* 337, 26 P²F *μελήτης* P*M; *τηρρινικῶι* 337, 26f P²M -*ηρικῶι* P³F.

e) ο und ω: *φυσίζωος* 22, 20 P*M* *φυσίζοος* P³M²; *δύω* 36, 26; *θήλεως* 96, 17 M *θήλεος* F; ebenso 321, 15; *παιονίωι* 108, 2 FM; *ἀγαθωσύνη* 140, 10 M* *ἀγαθωσύνη* FM²; entsprechend 143, 24; *χρυσω-ρρυχοῦσι* 228, 24f PF^{corr}M *χρυσωρρυχοῦσι* F*; *χρυσωφρυλακοῦσι* 229, 1 M²; *ἐξωκείλαντες* 262, 6 P* *ἐξοκ.* P^{corr}FM; *ἐξωκείλασα* 266, 29 P*M* *ἐξοκ.* P^{corr}FM^{corr}; *φωρντὸν* 268, 29 F*; *ἐθίζων* 271, 6 F*; *χαρωποί* 322, 30 M²; 323, 12 P²M; *προτότοκος* 324, 33 M; *ἐπιστροννύμενον* 330, 17 P²M *ἐπιστρωνν.* F.

9. Krasis. Bei der Krasis fehlt gewöhnlich die Koronis z. B. *κανταῦθα* 15, 15; *κατ'* 18, 21; *τούνομα* 25, 25; *τούδαφος* 44, 11; *τοῦπον* 162, 2 P *τοῦπον* M. Für *καὶ ἐν* steht falsch *καὶν* 100, 7; 111, 12; 119, 5; 134, 14.

10. Spiritus. Häufig schwankt der Gebrauch des Spiritus. a) Bei α: *ἀβραάμ* 123, 17 M; 243, 13 PM; 261, 11 PM*; 265, 7 PM; 266, 20 PM*; *ἀβρ.* 5, 14 PM; 103, 26 FM; 123, 17 F; 243, 13 F; 261, 11 FM², 265, 7 F; 266, 20 FM²; *ἄδει* 83, 15 PM* *ἄδει* M²; *ἄδην* 175, 9 PF *ἄδην* M; *ἀδηφαγίαν* 158, 14 P*FM *ἄδ.* P^{corr}; *ἀδολεσχης* 189, 15 P*F *ἄδ.* P²M; *ἀδολεσχητέον* 192, 20 PM *ἄδ.* F; *ἀδολεσχίαν* 189, 12 P*M* *ἄδ.* P³FM¹; *ἀδώνιδι* 25, 5 und *ἄδωνιδος* 25, 8 P; beidemal *ἄδ.* M; *ἀλδίσκειν* 338, 15 P²M* *ἄλδ.* FM²; *ἄλυσ* 277, 17 PFM; *ἄλυσ* 207, 18 PM *ἄλ.* F; *ἄλύουσι* 280, 27 PM *ἄλ.* F; *ἄλνούσας* 225, 29 PFM; *ἄλνυς* 33, 11 PM; *ἄλωμένη* 258, 4 PFM; *ἀμαθῶς* 99, 28 M; *ἀμάρτυρον* 133, 21 F; *ἀμητός* 61, 13 P* *ἀμητός* P^{corr}M; *ἀμίδας* 180, 28; 196, 21; 328, 14 PM *ἄμ.* F; *ἀπαλὸς* 101, 11 M; *ἀποστόλου* 270, 10 P; *ἄρδην* 243, 12 PM *ἄρδην* F; ebenso 263, 7; 289, 17; *ἄρδην* 330, 22 P² *ἄρδην* FM; *ἄσσα* 16, 23 PM* *ἄσσα* M¹; *ἄττα* 57, 9 PM* *ἄττα* M²; *ἄταλῆν* 101, 15 M* *ἄτ.* M^{corr}F. Besonders oft schwankt die Schreibweise bei den Formen von *αὐτός*¹. So stehen falsch die Genetive *αὐτοῦ*, *αὐτῆς*, *αὐτῶν* statt der reflexiven Formen nach einem Artikel: 94, 4; 103, 22; 115, 15; 116, 6; 128, 20; 132, 15 (richtig M²). 16; 134, 26 (in all diesen Stellen FM); 141, 30. 31; 175, 13 F; 202, 19; 203, 15; 212, 24 PFM; 262, 1 FM; 289,

1) Da die HSS an zahlreichen Stellen sicher falsche Formen bieten, Clemens selbst aber weder Spiritus asper noch lenis setzte, hat der Herausgeber freie Hand in der Wahl der Formen.

16 F. Andererseits stehen die Formen *αὐτοῦ* und *αὐτῶν* falsch nach Subst. ohne Artikel: 123, 10 M; 268, 26 P²M; 337, 19 P*M*. Die Formen mit Spir. asp. stehen falsch nach *σφρίσιν* und *σφᾶς*: 193, 24 P*; 113, 11 FM; 185, 26 M²; 206, 2; 211, 32; 231, 8; 254, 22 PM. Die Formen mit Spir. len. stehen statt der reflexiven außerdem: 94, 12. 14; 106, 20¹; 117, 23 FM; 124, 14 M²; 189, 15 PFM; 190, 25 P*; 248, 9 P*; 226, 7 (*αὐτοῦ*) F; 252, 32 P*F; 265, 1 F; 268, 10 PFM; 268, 12 P*; 273, 13 F; 273, 19 P*. Die reflexiven Formen stehen auch falsch: 117, 29 F; 185, 8 PM; 286, 23 P³.

b) Bei *ε*: *εἰληγῆσονται* 62, 4 PM; *εἰλωτας* 261, 2 PFM; *εἰλωτες* 261, 2 F (*εἰλωτες* PM); *εἰλωτες* 307, 20 M (ohne Spir. u. Acc. P); *ἐλλέβορον* 231, 20 FM *ἐλλ.* P; *ἐλος* 307, 22 PM; *εἰκός* 145, 27 M*; *ἐωνηταί* 23, 11 P.

c) Bei *η*: *ἡλαιοι* 28, 25 P* *ἡλειοι* M* *ἡλειοι* P²M² (so 30, 13 PM); *ἡλιδι* 28, 25 PM* *ἡλιδι* M¹; *ἡπιος* 101, 7 (zweimal) F; 101, 10 FM^{rand}; 101, 11 F; 102, 20 FM; *ἡρέμα* 269, 11 und 272, 24 F; *ἡὼς* 25, 4 PM* *ἡὼς* M²; *ἡλίας* 9, 3. 15; 68, 7 PM; *ἡλίας* 224, 19 PFM.

d) Bei *ι*: *ἰβηρες* 175, 24 P; *ἰεσθαι* 227, 20 FM² (ohne Spir. P*M*) *ἰεσθαι* P³; *ἱεται* 262, 2 PFM.²

e) Bei *ο*: *ὀδόντας* 130, 5 M*; *ὀλισθον* 174, 12 F; *ὀλύρα* 338, 9 M; *ὀργιον* 17, 7 PM; entsprechend 17, 17; 56, 15; 84, 12; 202, 3 (*ὀργιάζουσιν* F); *ὀρος* 310, 24 P²M; *ὀρχιστῶν* 225, 1 M*; *ὅψις* 135, 8 M.

f) Bei *ω*: *ὦ* 79, 4 PM*; 82, 19; 84, 23; 103, 3 M*; 284, 14 P*M* (*ὦ* P³F); *ὦπολλον* 296, 28 M.

11. Accent. Die Accente entsprechen oft nicht den jetzt üblichen Regeln. So kommt bei Enklitiken vor: *μῦθος εἰσί* 4, 1; *καὶ ἐστιν* 7, 15; *χόνδροί τε* 17, 6; *ἐκτός ἐστιν* 19, 29; *ἐπίχαρμος φησὶ* 21, 20; *ὥς φησὶ* 28, 21. 23; *τοιαιδε* 23, 19; *τοιιοῖδε* 29, 12; *ἐργά μου* 63, 26. Falsche Formen sind: *ἰχθῦν* und *ἰχθῦς* 29, 20. 21. 22; 270, 8 (*ἰχθύς* P³); 295, 8; *σφᾶς* 42, 11; 57, 10; 66, 10 u. s. w. (meist in *σφᾶς* corrigiert); *κλεῖν* 42, 22; *ἐλθέτε* 59, 19 P; *ἀλγεινότερα* 75, 9 P^{corr}; *ἐμποδῶν* 75, 16; 224, 28 P*FM; *ἐκποδῶν* 221, 15 P*FM; *ἐκείνο* 105, 26 M; *ἀπλοι* 121, 31 F*M*; *χρυσήν* 179, 12 P*M*; *πορφυρά* 204, 22 P*; *άλουργῆν* 224, 16 P*F; *καθῶς* 130, 26; *χιτῶν* 139, 23 M; *ἀμαρτῶν* 144, 6 F*M*; *ἰδοῦ* 139, 26 M; *λυτρωτῆς* 140, 25 FM; *αἰδῶ* 191, 27 P*; *συνίασιν* 249, 9; *θίγειν* 251, 5; *ὀφρῦς* 277, 11; *βωμοῦς* 305, 7; *ὀκτῶ* 316, 19 M; *ἀρραγῆς* 319, 8 M. Falsche Silben sind betont: *ἐυρετίν* 21, 1 P²M; *ἐωνηταί*

1) Hier wäre vielleicht richtiger *αὐτοῖς* zu lassen; vgl. 127, 7.

2) Über *ιερεμίας* vgl. unten bei Nr. 12 Eigennamen.

23, 11 P; εὔλαι 39, 25 P²; μυγάλη 39, 27; εἰδει 41, 22 P*M*; ἀμητός 61, 13; φύκια 64, 28 P*M; νεανίδας 98, 4 M*; νοσσιὰ 98, 18 F*M* νόσσια F^{corr}; τιτθαὶ 111, 8 F; 115, 3 F; 116, 20 F; κύνουσαι 115, 5 FM; κῶουσι 211, 4 F (richtig 13, 21; 210, 32; 211, 4 P); κόπρων 156, 7 M; ποτῶι 181, 20 F (ohne Acc. P); θέρμον 199, 7 P*M*; ναρχᾶν 201, 3 P²M; ναρχισανόν 203, 33 M; πτιλῶν 204, 25 P*; κρώβυλον 220, 12 P*F²; ἐμφυσᾶ(ι) 221, 25 P*M*; ἄβρας 225, 29 P*; ὀρμοῖς 227, 24 P*M; entsprechend 232, 4; 233, 32; στρέπτοι 231, 1 P*; κίθωνα 232, 1; τιθήνη 233, 23 P³; ἡρίων 244, 19 P*F; λοφία(ι) 250, 15 PFM*; κομμῶται 251, 30 P*F; περιφόρητοι 254, 13 F; προσποιητόν 254, 30 P*; λαγνόν 262, 14 P*M*; χάριεν 264, 24 P*F*M²; ἐμπρεπεῖς 267, 10 FM^{corr}; ἀνιεμένα 277, 12 P*; κρικόν 285, 22 P*M*; κώπω 299, 14 M (ohne Acc. P); θεσμοφορία 303, 12; βάσσαρα 304, 4 M (ohne Acc. P); πενεσταὶ 307, 24; χειριδῶτοις 334, 15 F; πέλιον 334, 34 M^{corr}; λόρδος 336, 28 f F (ohne Acc. P²M). Quantitätsfehler sind besonders häufig bei Inf. und Opt. Aor. Act. So finden sich die Infinitive: ἀποδράναι 31, 1 PM*; ἀπορρίψαι 175, 8 PFM; χρίσαι 243, 4 F; προσφύναι 256, 24 PM*; ἀποκλίνειν 261, 31 P*; ἐγκρίναι 264, 20 FM; ἀνατρίψαι 266, 16 PM; die Optative: παραπεῖσαι 12, 11; ἀπομετρήσαι 64, 22; ἐπιτιμῆσαι 67, 2; παιδεῦσαι 124, 29 F*M; ἐπιτηδεῦσαι 171, 14 P*FM; μελῆσαι 327, 10 P²M; Imp. Aor. Med: ῥύσαι 138, 6 M. Andere Quantitätsfehler sind: θεία 7, 15; σῶιαν 260, 2 P*; ὀχεῖαν 328, 25 M; ἀνδρεία 330, 3 P²M; εἶα 18, 18; ἅπιν 29, 24; 41, 1; ψηφίδας 41, 6 PM*; τύφον 57, 24 P*M*; ἀκτίσιν 63, 20; ἀνδριάσι 71, 14 f; ἴσοι 108, 25 M²; ἴσα 127, 32 und 261, 27 M²; μῦσις 113, 28 M; νάπν 147, 11; χρίσμα 149, 6 PM*; 243, 5 PM; νάμα 176, 4 P*M; κλίνειν 178, 10 P^{corr} FM; σύριγξ 182, 5 PM; μῦρον 194, 5 P*M; γύπες 197, 7 PM; γρύπες 229, 1; 251, 25; ὀσφῦες 205, 28 F; μίξιν 207, 7 P*; 212, 2 P^{corr} M^{corr}; μῖτος 221, 20; φᾶναι 225, 17 PF; τεχνίται 245, 14 F; αὐται 252, 26 P*M*; οἷαξ 291 V. 3; ἐρινῶσιν 305, 1; ῥάγα 314, 10; λυχνίται 335, 6 F; πίνε 335, 24 F. Verwechslungen liegen vor: ἀργυροῦ 37, 28 f statt ἀργύρου; περὶ 52, 2 P* statt πέρι; ὦ 51, 17; 68, 1; 290, 3 (P³) statt ὦ; ἄλλ' 107, 2 M; 154, 11 PM statt ἄλλ'; καθαιροῖτο 179, 2 P* statt καθαιροῖτο; ἄρ' 206, 9 P* statt ἄρ'; ἄρα 232, 9 statt ἄρα; ὥς 130, 27 M² statt ὡς; ἐκόντι 130, 34 M* statt ἐκοντί; τῶι 261, 30 P*FM statt τοι; τίς 277, 26 statt τις; τότε 58, 22 PM* statt τοτὲ; πᾶν 310, 26 statt πᾶν; statt ἦ steht häufig ῆ oder ῑ; statt ῆι 256, 18 ῆ P*; 270, 10 P*M*; statt ῆ oft ῑ; ῑ 187, 24 M; ῑ 198, 20 P*; ῆ 187, 24 F; statt ῑ mehrmals ῆ 118, 14 F; 224, 16 F; 230, 30 P^{corr} F u. a. dgl.

Besonders unsicher ist die Accentuation der Eigennamen und Fremdwörter: καθαιρών 3, 26; entsprechend 4, 13 PM*; 296, 35; ἐλίκων 3, 26; σιβύλλα(ν) 20, 26; 47, 22; 59, 16; 245, 12 (σίβυλλα M²); κυνοσοῦριδος

22, 14; *φερεφάττα* 25, 6; *πίσα* 25, 17; 307, 6; *σπαρτιάται* 29, 1; *κύρον* 33, 8; *κύρε* 33, 15 P*M*; *ὀλυμπιάσι* 35, 30; *σκοπᾶς* 36, 4; 311, 9; *σικύνωνι* 37, 4 P*; *βηρωσός* 50, 2 M* (ohne Acc. P); *πάκτωλον* 64, 21; *ὥς ἀννά* 97, 12 M; *νανή* 125, 29 F; *φαραῶι* 134, 23 F; *σαλαμῶν* 218, 29 M²; *εὖαν* 231, 15 P³; 247, 20; *σοδομίται* 262, 5f F; *σοδόμα* 262, 13 P*; *αἶγας* 300, 23; *ἡλειοι* 308, 24; *ἐλευθέραις* 313, 1.

12. Eigennamen. Einige Eigennamen erfordern noch eine besondere Besprechung. Bei *ῥσαῖας* und *ἱερεμίας* wechseln in den HSS die Genetive auf *α* und *ου*. F hat überall *ῥσαῖον* und *ἱερεμίου*; M dagegen *ῥσαῖα* 135, 12 (M*). 22. 31; 136, 30; 137, 24; 144, 4; *ἱερεμία* 134, 34; 135, 18. 33; 137, 4. 10; 143, 27; 145, 10, und wie M hatte gewiss auch das an allen diesen Stellen fehlende P, dessen getreue Abschrift M ist. Aber da sonst überall (auch in den Stromateis) die Form auf *ου* steht, habe ich sie auch an den eben angeführten Stellen überall gesetzt. Bei *ἱερεμίας* ist noch zweierlei zu bemerken: 1) an mehreren Stellen in M hat der Name Spiritus lenis: 59, 30 (zweimal so corrigiert); 134, 34; 135, 18; 145, 10; 324, 9. 2) Arethas hat an mehreren Stellen *η* über *ι* gesetzt, wahrscheinlich um die Form *ῥερεμίας* damit herzustellen, so 59, 30 (zweimal); 61, 16; 210, 25; 242, 16; außerdem — nach M zu schließen — an einigen Stellen des verloren gegangenen Teils. Dies *η* ist in P öfters wieder durch Rasur beseitigt 59, 30 (beim Nominativ); 210, 25; in M dagegen steht dies *η* nicht nur an fünf Stellen über *ι*: 137, 4. 10. 14; 145, 10; 242, 16, sondern ist auch in das Wort selbst eingedrungen, so daß 59, 30 (zweimal); 61, 16; 210, 25 *ιηερεμίας* oder *ιηερεμίας* steht; doch wurde von M² das *η* überall getilgt. An einer Stelle, 324, 9, hat es *ε* verdrängt: *ιηερεμιου* M *ιηερεμιου* F.

Ferner schwanken die HSS zwischen *ἐξεκινήλ* und *ἑξεκινήλ*. Ersteres steht 134, 21 M*; 143, 20 M*; 146, 15 M; 214, 24 P*FM*; letzteres 134, 21 FM²; 143, 20 FM²; 146, 15 F; 214, 24 P³M².

218, 28. 29 haben P*M* *σαλαμῶν*, F *σαλομῶν*; 218, 28 P³ *σολομῶν*; 218, 29 M² *σαλαμῶν*; 136, 5 und 146, 10 *σολομῶντος* F, *σολομῶνος* M.

2. Stromata, Excerpta ex Theodoto, Eclogae propheticæ.

Die Stromata, die Excerpta ex Theodoto und die Eclogae propheticæ sind nur in zwei HSS erhalten, in Laur. V 3 (= L) und in Paris. Suppl. Graec. 250, einer HS des 16. Jahrhunderts, die aus L abgeschrieben ist. Diese Abschrift wurde von Montfaucon für Potter collationiert (vgl. Potter p. 1025—1035) und von N. le Nourry (vgl. Diss. II. Cap. II. Art. IV.) benutzt.

L selbst ist eine Handschrift des 11. Jahrhunderts. Sie ist beschrieben von Dindorf I p. XVI f; Bandini, Catal. cod. graec. I p. 12f

(mit Facsimile Taf. I 1), besonders ausführlich von Vitelli e Paoli, Collezione Fiorentina di facsimili paleografici Fasc. 1 Tav. 10.

Ein Facsimile bietet außer Bandini und Vitelli e Paoli auch The Palaeographical Society's Facsimiles, Series II. vol. II pl. 107.

Die Größe des Pergaments ist $26,7 \times 19,6$ cm, die des Schriftraums $20,4 \times 11,6$ cm. Die Zahl der Zeilen wechselt zwischen 29 und 31. Die Zeilen sind nicht eingeritzt, dagegen ist der Schriftraum durch eingeritzte Linien begrenzt. Die Handschrift besteht aus 50 Quaternionen, die von junger Hand mit α' bis ν' numeriert sind. Davon haben Quaternio ω' und $\kappa\alpha'$ nur sechs Blätter, Quaternio α' , $\kappa\delta'$, $\lambda\alpha'$, $\lambda\epsilon'$, $\lambda\theta'$, $\mu\gamma'$, $\mu\theta'$, ν' nur sieben Blätter, die übrigen alle acht. Somit hat die ganze HS 388 Blätter (nicht 385, wie Dindorf sagt). Aber neben der jungen Zählung haben sich, was Vitelli und Paoli nicht erwähnen, noch Spuren einer alten erhalten. Es steht nämlich auf f. 304^r in der Ecke rechts oben μ und f. 312^r ebenfalls μ (das α ist weggeschnitten) von erster Hand. Da diese Zählung mit der späteren übereinstimmt, kann am Anfang der HS nicht mehr als ein Blatt ausgefallen sein. Sie beginnt jetzt mitten im Satz und zwar in einem Citat aus dem Hirten des Hermas. Wie viele Blätter am Schlusse fehlen, läßt sich nicht sagen. Als der Archetypus der weiter unten zu besprechenden Excerpt^hss aus L abgeschrieben wurde, war mindestens noch ein Blatt mehr da.

Daß die Randbemerkungen — sie finden sich nur f. 221 bis f. 300 — von einer Hand herrühren, die auch viele Notizen an den Rand von M geschrieben hat, wurde schon oben erwähnt¹. Die Angabe bei Vitelli und Paoli, daß diese Notizen in L von der Texthand herrühren, scheint mir nicht richtig. Die Bemerkungen beschränken sich auf Wiederholung von Worten oder Gedanken des Texts und haben keinen selbständigen Wert. Sie werden daher in dieser Ausgabe nicht mehr ab-

1) L und M waren im 11. oder 12. Jahrhundert in einer Bibliothek beisammen. Wie oben p. XXVI erwähnt ist, hat der Schreiber von L sogar einen Teil von M geschrieben. Nun ist aber der Schreiber von L auch identisch mit dem Schreiber der Dio Chrysostomos-Handschrift Urbinas 124. Wer das Facsimile dieser HS bei Sonny, Ad Dion. Chrys. analecta mit dem Facsimile von L in The Palaeogr. Soc. Facs. vergleicht, wird daran nicht zweifeln. Es stimmt auch das Format überein; bei beiden HSS ist das Pergament ungefähr 26×19 , der Schriftraum 20×11 cm groß (die Angabe 20×19 bei Sonny p. 2 ist ein Druckfehler). Der Hauptteil von M und ebenso Urbinas 134 sind aber aus Arethashss abgeschrieben. Ist vielleicht auch L selbst aus einer Arethashs abgeschrieben? Man wird zugeben, daß einige Wahrscheinlichkeit dafür besteht, daß wir auch die Erhaltung der Stromata dem wissenschaftlichen Eifer des gelehrten Erzbischofs von Cäsarea verdanken.

gedruckt. Über die Fehler bei Dindorf vergl. meine Untersuch. über d. Schol. S. 36 ff.

Die Handschrift ist sehr flüchtig geschrieben; Accente und Spiritus fehlen sehr häufig; manchmal ist mehrere Zeilen hindurch kein derartiges Zeichen gesetzt. Die Schreibfehler jeder Art¹ sind sehr zahlreich. J. B. Mayor hat in seiner Ausgabe von Strom. VII p. LXV—LXXX sehr ausführlich über die verschiedenen Fehlerarten gehandelt, und Dr. Kenyon ist auf Grund von Mayors Zusammenstellungen zu dem Schluß gekommen, daß der Archetypus von L eine Papyrushs mit zahlreichen Abkürzungen gewesen sein müsse, die noch dazu mehrfach beschädigt war. So viel ist jedenfalls sicher, die Überlieferung der Stromata ist sehr schlecht und der Conjecturalkritik steht hier ein weites Feld offen. Namentlich in den Dichtercitaten, den Namen und Zahlen stecken viele Fehler, und es ist oft nicht mehr möglich festzustellen, was Clemens selbst geschrieben hat. Nur eine Art von Corruptelen möchte ich nicht so häufig annehmen wie Mayor und schon vor ihm J. Bywater (Journ. of Philology 4 (1872) p. 204), nämlich die Umstellung von ganzen Sätzen. Mag auch hie und da ein zuerst vergessener und dann am Rand nachgetragener Satz an einer falschen Stelle in den Text geraten sein, so scheint mir doch eine häufige Wiederholung dieses Vorgangs nicht wahrscheinlich.

Für die Beurteilung von Strom. VIII ist wichtig, daß in L f. 353^v die Worte *αἱ τῶν ζητήσεων ἑφοδοὶ καὶ ἀρχαὶ περὶ ταῦτα καὶ ἐν τούτοις εἰσὶν* (Strom. VIII 16) als Überschrift für das Folgende und nicht als Unterschrift für das Vorhergehende stehen. Nach § 33 stehen die gleichen Worte, nur ohne *εἰσὶν*, als Unterschrift. Damit ist der Abschnitt § 17—33 auf die gleiche Stufe gestellt wie die Excerpta ex Theodoto und die Eclogae propheticae. Das sogenannte VIII. Buch schließt also bereits mit § 16. Dazu stimmt auch, daß ein syrisches, bei Zahn, Suppl. Clem. p. 28 und bei Pitra, Anal. sacra IV p. 35 aus Mus. Brit. Add. 14,533 abgedrucktes Fragment die letzten Worte des § 16 mit den Worten einführt: „von Clemens dem Stromateus, Ende des achten Buchs“. Vgl. Barnard a. a. O. p. XIX f. Daraus geht mit Sicherheit hervor, daß das VIII. Buch nicht vollständig ist. Aber das war es wohl nie; vielmehr sind wahrscheinlich auch die ersten 16 Paragraphen nur Excerpte, die sich Clemens für eigenen Gebrauch gemacht hat. Was also zuerst E. Renan, Marc-Aurèle p. 118 in Bezug auf die Excerpta ex Theodoto² gesagt hat: „des extraits paraissent nous en être

1) Über die Orthographie der HS soll die Einleitung, des III. Bandes das Wissenswerte mitteilen.

2) Auch Bigg, The Christian Platonists of Alex. p. 31¹ stimmt Renan bei.
Clemens I. D

parvenus dans la grande masse de notes que s'était faite le laborieux Stromatiste“, ist auf alle vier Abschnitte auszudehnen. Es sind Vorarbeiten verschiedenster Art für die geplante Fortsetzung (vgl. Strom. VII 111) der Stromata, zu deren Ausführung Clemens nicht mehr gekommen ist. Es scheint mir also völlig richtig zu sein, was Ruben, Clementis Alex. excerpta ex Theodoto Diss. Bonn 1892, für die Excerpta nachzuweisen suchte, und was dann Arnim, De octavo Clementis Stromateorum libro Ind. lect. hib. Rostock 1894 auch für die Ecl. proph. und das VIII. Buch der Stromata in überzeugender Weise darlegte. Vgl. auch Harnack, Chronologie II S. 17f.

Nach L wurde die Editio princeps gedruckt. Für Dindorf wurde L von Giuseppe Müller neu verglichen. Ich selbst glaubte zuerst mich mit einer Nachprüfung der von Theodor Heyse im Sommer 1852 gefertigten Collation begnügen zu können. Nun hatte aber Heyse seiner Collation die Editio princeps zugrunde gelegt, von der die späteren Herausgeber oft stillschweigend abweichen. Eine Benutzung der Heyse'schen Collation hätte also eine Vergleichung der Editio princeps mit der Dindorfschen Ausgabe nötig gemacht und hätte auch dann noch kein ganz sicheres Urteil über die Lesart der HS verbürgt. Daher machte es mir die Kirchenväter-Commission der k. preußischen Akademie d. Wiss. auf meine Bitte möglich, im Frühling 1902 die ganze HS selbst zu collationieren. Da somit L viermal verglichen wurde (wozu noch die Collation der Pariser Abschrift bei Potter kommt), wird aus der Handschrift kaum mehr eine neue Lesart zu gewinnen sein.

3. Quis dives salvetur.

Bis vor kurzem war von QDS nur Vatic. 623 (= V), eine HS des 16. Jahrhunderts bekannt, aus der Ghisler 1623 die Editio princeps abdrucken ließ. Als eben die Homilie auf Grund neuer Vergleichung dieser HS, die kein Herausgeber nach Ghisler angesehen hatte, von Barnard und mir neu ediert werden sollte, wurde ich durch Miller, Catalogue des mss. grecs de la bibl. de l'Escurial p. 485 auf Scorial. Ω-III-19 (= S) aufmerksam, in dem nach Miller eine Homilie beginnend mit den Worten *Οἱ μὲν τοὺς ἑγκωμιστικὸν λόγον*, den ersten Worten von QDS, enthalten sein sollte. Auf meine Mitteilung hin hat Barnard im August 1894 die HS verglichen und daraufhin in den Texts and Studies V 2 die Homilie sorgfältig ediert. Daß QDS in V aus S abgeschrieben sei, stellte sich sofort heraus; das Gleiche gilt aber auch für die Jeremiahomilien des Origenes, wie E. Klostermann in der Ausgabe dieser Homilien Einl. p. XIV ff nachwies. Der Beschreibung der HS bei

Klostermann a. a. O. p. XI ff und bei Barnard p. XXI ff entnehme ich Folgendes.

S ist eine Pergamenths des 11. oder 12. Jahrhunderts mit 344 Blättern; da aber die Ziffer 277 übersprungen ist, sind 345 Blätter gezählt. Die Größe des Pergaments ist 25,9×18,1; die des Schriftraums 21,6×14,6 cm. Es sind drei gleichzeitige Hände zu unterscheiden: f. 1^r—224^v; 225^r—254^r; 254^v—345^r. Der Inhalt ist:

f. 1^r—90^r τοῦ ἐν ἀγίοις πρὸς ἡμῶν κυρίλλου ἀρχιεπισκόπου ἀλεξανδρείας ἐκ τῆς ἐρμηνείας τῆς εἰς τὸν προφήτην ἥσαταν.

f. 90^r—129^r ἐρμηνεία εἰς τὸν προφήτην δαυιδ.

f. 129^v—208^r ἐρμηνεία [eras. τῆς] εἰς τὸν προφήτην ιεζεκιήλ.

f. 208^v—326^r ιερειίας (d. h. die 20 Jeremiahomilien des Origenes).

f. 326^v—345^r ὁμιλία (d. h. QDS).

Die HS kam 1576 in den Escorial aus dem Besitze des Don Diego Hurtado de Mendoza.

Ich habe die HS nicht neu verglichen, sondern gebe die Lesarten nach Barnards Ausgabe von QDS.

Da die HS am Schluß beschädigt ist (ein Blatt ist bis auf einen schmalen Streifen herausgerissen), ist es sehr wichtig, daß ein Teil der dadurch verlorenen Stücke des § 42 uns anderweitig erhalten ist. Dieser Paragraph enthielt die Erzählung von dem durch Johannes geretteten Jüngling. Eusebius hat sie in seine Kirchengeschichte (III 23) aufgenommen. Inc. ἀκουσον μῦθον οὐ μῦθον expl. τρόπαιον ἀναστάσεως βλεπομένης. Durch Eusebius ist die Erzählung vielen bekannt geworden (vgl. die Zusammenstellung bei Harnack-Preuschen, Überlieferung S. 316), darunter auch Maximus Confessor. Dieser sagt in seinen Schol. in opp. Dionys. (Migne, ser. gr. 4 col. 573): μέμνηται δὲ τῆς ἐπὶ Δομετιανοῦ ἐξορίας τοῦ ἁγιωτάτου Ἰωάννου . . . καὶ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς ἐν τῷ λόγῳ τῷ περὶ „τίς ὁ σωζόμενος πλούσιος“. Dadurch scheint ein Leser veranlaßt worden zu sein, die ganze Erzählung am Schluß des Werks abzuschreiben. Und so ist dieser Auszug zusammen mit dem Brief des Polykrates an Victor (Eus. H. E. III 31, 3) und einigen Sätzen aus Philo περὶ τῶν ἐκ περιτομῆς πιστευσάντων ἐν Αἰγύπτῳ Χριστιανῶν (Eus. H. E. II 17) in vielen HSS der Scholia des Maximus, mit oder ohne den Text des Dionysius, erhalten. In allen diesen HSS beginnt das Excerpt mit ἵνα δὲ ἐπιθαρρόσης, einer Zeile vor Beginn des Excerpts bei Eusebius. Damit ist bewiesen, daß das Excerpt in jenen HSS nicht auf Eusebius zurückgehen kann. Andererseits scheint aber Eusebs Text auf die Excerptss Einfluß ausgeübt zu haben. Schwartz hat dies Hermes 38 (1903) S. 77—83 durch Vergleichung der Lesarten, wie mir scheint, sicher bewiesen, während Barnard a. a. O. p. XXVII

die drei Textzeugen, S, Eusebius und die Excerpthandschriften für unabhängig von einander erklärte.

Schon Dindorf hat zwei der Excerpthss benutzt, Florent. Marc. 686 und Vatic. 504; vgl. Dindorf I p. XXX und Anm. zu III 418, 1. Dann habe ich in meinen Beitr. z. Kenntn. der HSS S. 31—35 und Barnard a. a. O. S. XXIII—XXVIII ausführlich darüber gehandelt. Ich gebe daher nur noch einmal das Verzeichnis der collationierten HSS¹ und verweise für alles übrige auf die genannten Stellen.

A = Mus. Brit. Add. 18, 231 f. 12^r vom Jahr 972.

B = Laur. V 32 f. 217^v 15. Jahrh.

C = Vindob. theol. graec. 65 f. 117^r 14. Jahrh.

D = Ambr. H. 11 Sup. 2 f. 212 13. Jahrh.

F = Oxon. Coll. Corp. Chr. 141 f. 2^v (nur bis τῆς Πάτμου τῆς νῆσου) 12. Jahrh.

G = Vatic. graec. 374 f. 242^r 13. oder 14. Jahrh.

H = Vatic. Reg. 38 f. 321 11. Jahrh.

I = Flor. Conv. suppr. 202 f. 190^v 10. Jahrh.; von τῆς πλείονος ἐπιμελείας an 15. Jahrh. (= I^{suppl}).

K = Ottob. 362 f. 1^r 16. Jahrh.

L = Vindob. theol. graec. 110 f. 197^v 10. Jahrh.

M = Mosqu. S. Syn. 35 (Matth. XXXVI) f. 167^v 10. Jahrh.

O = Oxon. Canon. 97 f. 221^r 14. Jahrh.

P = Paris. graec. 440 f. 177^r 12. Jahrh.

Q = Florent. Marc. 686 f. 214^r 12. Jahrh.

R = Vatic. graec. 504 f. 76^r 11. oder 12. Jahrh.

U = Vallicell. E 29 (jetzt Nr. 69) f. 163^v 10. Jahrh.

Außerdem findet sich das Excerpt in Paris. suppl. graec. 270 (wohl aus P abgeschrieben); Coisl. 86; Hierosol. Bibl. Patr. 414; Hierosol. Bibl. S. Cruc. 23.

Eingeleitet ist das Excerpt mit folgenden Worten²: *Κλήμεντος (κλήμηντος HIR) πρεσβυτέρου Ἀλεξανδρείας (-δρείας H -δρίας Q) ἡγουμένου (καὶ ἡγουμένου F) τῆς σχολῆς (+ περὶ τοῦ ἁγίου ἀποστόλου καὶ θεολόγου εὐαγγελιστοῦ ἰωάννου P) ἐκ (εἰς C) τοῦ ἐπιγεγραμμένου (περιγεγραμμένου LM*) αὐτῷ (αὐτοῦ HKOU < G) λόγον· Ὡς ὁ σωζόμενος πλούσιος; Am Ende steht in ABHI^{suppl}LOQU: ταύτης (+ δὲ L)*

1) Vermehrt ist die Liste der collationierten HSS durch Mosqu. S. Syn. 35, dessen Collation ich der Güte des Herrn Prof. von Gebhardt verdanke, und durch Vallic. E 29, dessen Lesarten zuerst Mercati, Rivista bibliogr. ital. 3 (1898) S. 345 mitteilte und den ich selbst im Febr. 1902 verglich.

2) Wo ich von Barnards Angaben abweiche, geschieht es auf Grund neuer Vergleichung der HSS.

τῆς ἱστορίας μέμνηται (+ καὶ L) *Εὐσέβιος ὁ Παμφίλου (παμφίλος U) καὶ Ἰωάννης ὁ (< IQ) ἐπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως (+ ὁ Χρυσόστομος IQ)*. Diese Subscriptio fehlt in CDGKM^{PR}. In P steht von der Scholiastenhand am Rand: *κεῖται τοῦτο ἐν τῷ β* (Irrtum für *γ*) *βιβλίου τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας εὐσεβίου*.

Es lassen sich zwei Gruppen unterscheiden: auf der einen Seite gehen oft ABCDLM, auf der anderen GHI^{supp}KQRU zusammen; O und P gehören keiner dieser Gruppen an, doch steht P, namentlich in seiner ursprünglichen Gestalt, der ersten Gruppe näher.

4. Adumbrationes.

Die „Adumbrationes Clementis Alexandrini in epistolas canonicas“ sind in zwei HSS erhalten, dem Cod. Laudun. 96 aus dem 9. Jahrh. (= L) und dem Berol. Phill. 1665 (jetzt Nr. 45) aus dem 13. Jahrh. (= M). Beide HSS sind von Zahn, Suppl. Clem. p. 11—14 genau beschrieben. Das Wichtigste daraus ist folgendes:

L ist eine Pergamenths in Quart, die auf f. 1^r den Gesamttitel führt: *Haec insunt expositiones in epistolis canonicis apostolorum, id est Clementis episcopi alexandrini. didymi et sci augustini. et ceteri. caute lege. et intellege quia expulsi sunt de roma*. Dann folgen die Adumbrationes mit der Überschrift: *Ex opere clementis alexandrini, cuius titulus est pery hipothypotypseon, de scriptionibus adumbratis*. In epistola petri prima catholica. Die Adumbr. brechen f. 9^v mit *tenebrae* transierunt (I Joh. 2, 8) ab, da zwischen f. 9 und 10 vier Blätter, die beiden mittleren Lagen des zweiten Quaternios ausgefallen sind. Aber auch schon zwischen f. 3 und 4 fehlt ein Blatt, das die Worte: *ut iudicemur* (I Petr. 4, 6) — *interpretatus epistolam* (Schluß der Auslegung von I Petr.) enthielt. Auf f. 10^r folgt die Auslegung des Didymus zum Jacobusbrief, doch fehlt der Anfang; f. 68^v bricht die Hs mit den Worten des Didymus: *secundo moritur eradicatus* (Migne, ser. gr. 39 col. 1818) ab.

M ist eine Pergamenths von 186 Blättern in Quart (Schrift Raum 20×13 cm), jetzt in Berlin¹. Die Adumbrationes umfassen f. 1^r—f. 6^r und tragen die Überschrift: *Incipiunt adumbrationes Clementis alexandrini in epistolas canonicas*, die Unterschrift: *Expliciunt adumbrationes Clementis in epistolis canonicis*. Dann folgt: *Incipit expositio didymi carne ceci d. h. derselbe Kommentar des Didymus wie in L*. Außerdem enthält M: 3. f. 38—73 *Explanatio Bedae presbiteri in actus apostolorum*.

1) Vgl. die ausführliche Beschreibung von Val. Rose in dem HSSverzeichnis der k. Bibl. zu Berlin XII 1 S. 64 ff.

4. f. 73—95 Eiusdem retractatio in eosdem. 5. f. 96—185 Tractatus Bedae presbiteri super epistolas canonicas.

M war die Grundlage für die Editio princeps des Margarinus de la Bigne in der ersten Ausgabe seiner *Sacra bibliotheca sanctorum patrum* (Paris 1575) VI col. 625—634.

L wurde von Zahn selbst, M für ihn von dem Sohn des damaligen Besitzers Herrn Fenwick in Cheltenham verglichen. Letztere Collation war unzureichend und wurde von Preuschen in Harnack-Preuschen, Überlieferung S. 306 f. durch eine sorgfältige Vergleichung von M mit Zahns Ausgabe ersetzt. So beruhen in meiner Ausgabe die Angaben für L auf Zahn, für M auf Preuschen.

„M ist aus einer mit L sehr nahe verwandten Vorlage, wenn nicht aus L selbst abgeschrieben, dann aber von einer zweiten Hand nach einer anderen Vorlage durchcorrigiert. Die Schärfe des Radiermessers hat es leider in den meisten Fällen unmöglich gemacht, den ursprünglichen Wortlaut festzustellen. Doch zeigt die Größe der Lücken, wieviel im einzelnen Falle gestrichen worden ist“ (Preuschen a. a. O. S. 306).

Reste dieser Adumbrationes finden sich auch in der lateinischen Catene zu den katholischen Briefen, welche Laur. XVII 17 (11. Jahrh.) enthält. Vgl. Bandini, *Catal. codd. Latin. bibl. Laur.* I p. 342. Der Prolog beginnt mit den Worten: Quatuor fuerunt expositores super epistolas catholicas, scilicet Beda et Clemens et Didymus super unam Jacobi et II (= duas) Petri et I (= unam) Judae. Augustinus autem III (= tres) Joannis exponit. Aber die Glossen, die den Text umgeben oder zwischen den Zeilen stehen, tragen sämtlich keinen Autornamen. Daß aber die hier verwendete Erklärung des Clemens mit der in den Adumbr. identisch ist, zeigen folgende Stellen, die ich mir aus der HS notierte: Zu I Petr. 1, 3: Prius nos genuit de materia, postea secundum profectum vitae regeneravit. Per fidem resurgit in nobis; sic per infidelitatem moritur in nobis (vgl. Zahn p. 79, 7—10). Zu I Petr. 1, 19: hic tangit leviticas et sacerdotales celebrationes: significat autem animam mundam per iustitiam, quae offertur deo (Zahn p. 80, 17—19). Zu I Petr. 3, 22: angeli primus, potestates secundus, virtutes tertius ordo (vgl. Zahn p. 81, 27—82, 1).

Westcott, *Diction. of Christ. Biogr.* I p. 564^e und Zahn S. 15 wiesen noch auf zwei HSS in Oxford (Bodl. 640 [2094]¹; Laud. Lat. 110)²

1) Nr. 2094 trägt die HS in Bernard, *Catal. libr. mss. Angl. et Hib.*; bei Schenkl, *Bibl. patr. lat. Brit.* I 1 p. 162 ist die HS unter Auct. D. 4. 18 aufgeführt.

2) Die Expositio Bedas zu den kanonischen Briefen findet sich ausserdem in Laud. Misc. 78. 442.

hin, welche gleichfalls Glossen zu den katholischen Briefen aus Beda, Didymus, Clemens und Augustin enthalten sollen. Doch bot sich mir noch keine Gelegenheit, diese HSS näher zu prüfen.

C. Indirecte Überlieferung.

1. Die Excerpthandschriften.

Von den HSS, die Excerpte aus den Werken des Clemens enthalten, verdienen außer den oben p. XLIV zu QDS aufgezählten nur vier unter sich sehr nahe verwandte HSS mit umfangreichen Excerpten aus Paed. und Strom. eingehende Besprechung¹. Es sind dies die HSS Neap. II. AA. 14 f. 106—166 (= N); Ottob. 94 f. 243—296 (= O); Ottob. 98 f. 1—64 (= Q); Monac. 479 f. 1—103 (= M). N und O wurden schon oben p. XXIV erwähnt, weil N auch Paed., O Protr. und Paed. enthält.

Von diesen HSS wurden zuerst Lesarten aus M für Clemens verwendet. M ist nämlich identisch mit der Epitome Augustana, aus der Höschel die wichtigsten Varianten an Sylburg mitteilte, aus dessen Ausgabe dann die Lesarten in alle folgenden übergingen; vgl. Harnack, Theol. Literaturztg 1893 Sp. 543 und TuU XII 1 S. 12. Für die Pottersche Ausgabe wurde O collationiert, und die Varianten wurden p. 1035 f. mitgeteilt. Dann gab Dindorf I p. XVIII f. eine ausführliche Beschreibung von N und O und verzeichnete unter dem Text überall die bei Sylburg und Potter mitgeteilten Varianten aus M und O. Über das Verhältnis der HSS zu L, der Florentiner Stromatahs, sprach zuerst Zahn, Suppl. Clem. p. 119, allerdings nur mit Bezug auf die von Höschel mitgeteilten Varianten. Er kam zu dem Resultat, daß sich die Verschiedenheit der Quelle des Augsburger Epitomators von der Florentiner HS aus der Art und Menge der von Sylburg mitgeteilten Varianten ergebe. Mit noch größerer Zuversicht glaubte ich die von L unabhängige Überlieferung der Excerpte in meinen Obs. crit. in Clem. Alex. p. 19 f. behaupten zu können, nachdem ich in einem Exemplar der Editio princeps auf der Augsburger Stadtbibliothek die vollständige Collation der Epitome August. von der Hand Höschels gefunden hatte. (Daß die HS selbst noch vorhanden sei, wußte ich damals nicht.) Ich berief mich dabei auf die zahlreichen Lesarten dieser Epitome, die bereits in den Text aufgenommen seien oder die Aufnahme verdienten. In meinen Bei-

1) Über einige andere (wertlose) vgl. meine Beiträge z. Kenntnis d. HSS n. 16—18. Dazu gehört auch der von Sylburg benutzte Pal. 302.

trägen z. Kenntn. der HSS S. 12—16 habe ich dann alle vier HSS genau beschrieben, kam aber noch zu keinem abschließenden Urteil über ihr Verhältnis zu L, weil mir damals N und Q noch nicht näher bekannt waren und aus den Lesarten von M und O allein kein klares Bild zu gewinnen war. J. B. Mayor fand die Varianten von M doch wertvoll genug, um sie in seiner Ausgabe von Strom. VII p. LXXXIV f nach meiner Mitteilung abzudrucken.

Um die Frage, ob die Excerpta aus L geflossen seien oder nicht, endgiltig beantworten zu können, schien es vor allem nötig, die Lesarten von Q zu prüfen; denn von N war schon wegen seines übrigen Inhalts zu vermuten, daß es mit O nahe verwandt sei. Tatsächlich hat auch eine Prüfung von Q, die ich im Februar 1902 vornahm, die Abstammungsverhältnisse schon ziemlich genau erkennen lassen. N hoffte ich auf der Laurenziana benützen zu können. Da aber die HS nicht rechtzeitig vor meiner Abreise eintraf, hat mir auf meine Bitte Herr Dr. R. Bürger die nötigen Mitteilungen freundlich verschafft. Das Resultat ist ein negatives. Die Excerpthss gehen auf L zurück, sind also für die Textkritik wertlos; ihre Lesarten weiter in den Ausgaben mitzuschleppen wäre überflüssiger Ballast.

Um den Beweis für diese Behauptung führen zu können, muß ich vorausschicken, daß zweifellos alle vier HSS auf einen Archetypus zurückgehen. Das geht aus der Ordnung der Fragmente hervor. Alle HSS beginnen mit den Worten *τέρατα προγινώσκει καὶ* (Strom. VI 70 Ende). Es folgen einige Stücke aus Strom. VI 70—78; das letzte schließt mit den Worten *διὰ τοῦτο ἀσάτου τοῦ ἡγεμονικοῦ* (Strom. VI 78 Anf.). Diese Stücke fehlen aber später unter den Excerpten aus Strom. VI, wo in allen HSS auf *σημεῖα καὶ* (Strom. VI 70 E.) sofort die Worte *γινόμενον ἢ ἐκτικὴ δύναμις* (Strom. VI 78 Anf.) folgen, ohne daß die Andeutung einer Lücke vorhanden wäre. Im gemeinsamen Archetypus war also ein Blatt (oder mehrere) aus der Mitte der HS herausgerissen worden und war an den Anfang geraten. Ein ähnlicher Fehler des Archetypus war noch an einer anderen Stelle vorgekommen. Mitten unter den Excerpten aus Strom. V zwischen den Worten *καλύψει ἢ γῆ* und *τῷ παντὶ χρόνῳ* (< *φύσει*) Strom. V 121 stehen in den HSS etwa drei Seiten (in M drei Blätter) nicht hieher gehöriger Fragmente, das erste wohl aus Strom. IV 143, die übrigen aus Paed. I 80 bis II 26. Nach dem letzten dieser Fragmente ist in Q der Rest von f. 45^r leer; in ihm allein hat sich also eine Spur davon erhalten, daß nicht alles in Ordnung ist. Q zeichnet sich auch dadurch aus, daß es allein am Anfang nicht die falsche Überschrift *ἀπὸ τοῦ πρώτου λόγου τῶν στρωματέων* trägt.

Da somit alle vier HSS auf einen Archetypus zurückgehen, müssen alle Abweichungen von L, die nur die eine oder andere von ihnen hat, als willkürliche Änderung des betreffenden Abschreibers oder eines Zwischenglieds betrachtet werden. Nun war es äußerst ungünstig, daß lange nur die Lesarten von M und O bekannt waren. Denn beide sind erstens sehr nahe verwandt¹ und beide weichen am häufigsten von L ab. Folgende Beispiele zeigen das Verhältniß (für N fehlen einzelne Lesarten):

- Dind. II 16, 11 ἐπικεκρυµμένην LQ ἀποκεκρ. MNO
 17, 9 μάλα LQ μάλλα MNO
 19, 14 ὑποδημάτων LNQ ὑπόδηγμάτων corr. in ὑποδειγ-
 μάτων MO
 23, 24 δὲ LNOQ < M
 27, 4 ἐκ φύσεως LNQ < MO
 29, 21 f συνεῖναι LNQ συνιέναι MO
 31, 3 ἦκειν LNQ + καὶ MO
 31, 20 δὲ LNQ < MO
 35, 7 κατασπώντες LNQ κατασπόντες MO
 35, 17 οἱ LNOQ < M
 36, 3 ὀρεκτέον LQ τὸ ὀεκτέον MNO
 36, 14 δὲ LQ < MNO
 39, 16 τῶν LNQ τῷ MO
 40, 22 αἰνίσασθαι LNQ αἰνίξεσθαι M ἐνίξεσθαι O
 41, 4 τε LQ < MNO
 44, 26 διογένης LQ διομένης MNO
 45, 24 ἀνεξέλεγκτος LQ ἀνεξέλεκτος MNO
 46, 23 περὶ LNQ ἐπὶ MO
 47, 26 λόγον LNQ λόγον MO
 58, 15 πνθαγόριος LQ πνθαγόρειος MO
 62, 16 ὁ LNQ < MO
 71, 9 ἀποστατησάντων LQ ἀποστησάντων MO
 76, 27 προὔθυμήθην LNQ προθυμούμην MO
 81, 1 κυρία LQ κυρίως MNO
 135, 14 συνεχῆς L συνεχῶς MOQ
 142, 9 ἐκ τῆς LNQ αὐτῆς MO
 180, 18 παραθήκην L παρακαταθήκην MOQ
 238, 11 τροφήν LNQ τρυφήν MO

1) M ist weder aus O noch O aus M abgeschrieben; denn in M stehen Wörter, die in O fehlen (z. B. λογικοὶ ὄντες Dind. III 197, 9), und ebenso stehen in O Wörter, die in M fehlen (z. B. οἱ II 35, 17).

238, 22 κακῶν LNQ κακὸν MO

253, 5 τὸν LQ < MNO

254, 10 κακῶν LQ < MNO

383, 17 παρ' ἐλπίδα κορροσθεῖς LQ κορροσθεῖς παρ' ἐλπίδα MN
κορροσθεῖς παρ' ἐλπίδα O

410, 13 ὡδέ πως LQ < MO

III 34, 21 τῶν L τὸν MOQ

74, 13 ψυχικὴν L ψυχὴν MOQ

119, 14 ἀξία LQ ἀξίως MNO

132, 1 λαμβίους L λαμβείοις MOQ

144, 16 am Rand: πλάτωνος τοῦτο MNO < LQ

195, 18 διαστροφὴν L διατροφὴν MOQ

203, 13 κατὰ τινα L κατὰ τι MOQ

244, 4. 7f παιδεύων καὶ διδάσκων. δι' ἀγγέλων κτλ. — οὖν
ὁρῶμένων QN διδάσκων — οὖν < MO

454, 8f τὴν φύσιν LQ τὴν διαφορὰν φύσιν MNO

Aus diesen Stellen, die sich sehr leicht noch um viele vermehren ließen, geht hervor, daß MNO, besonders aber MO, sehr viele Fehler gemeinsam haben, von denen Q frei geblieben ist. Q gibt aber die Lesarten des Archetypus am treuesten wieder, und diese Lesarten sind fast immer identisch mit denen von L. Wo Q von L abweicht, liegt entweder das Versehen oder die willkürliche Änderung (z. B. III 74, 13) eines Schreibers vor. Eine Lesart, die sich bei Abstammung des Archetypus von Q aus L nicht erklären ließe, begegnet uns nirgends; z. B. steht kein Wort in Q, das in L fehlt. Wir sind also zu dem Schluß berechtigt: Der Archetypus der vier Excerpthss war, was die Stromata anlangt, aus L abgeschrieben. Die Excerpta aus Paed. I und II sind zu wenig umfangreich, als daß sich ein sicheres Urteil über das Verhältnis des Archetypus zu den vollständigen HSS des Paed. gewinnen ließe. Doch findet sich keine Lesart, die der Annahme widerspräche, daß jener Archetypus irgendwie auf P zurückgeht.

Im einzelnen scheint das Verhältnis der vier HSS folgendes zu sein: N geht direct oder indirect auf Q zurück, M und O sind durch Vermittlung eines Zwischengliedes aus N abgeschrieben.

Ganz wertlos sind indes diese HSS für Clemens nicht. Sie haben uns am Schluß ein Fragment¹ erhalten, das sich in L nicht findet. Das letzte Fragment, das auch in L steht, stammt aus Ecl. proph. 28. Dann kommen noch die Worte: κύριε ὡσον τὸν βασιλέα, τουτέστι

1) Zum ersten Mal nach Höschels Mitteilung gedruckt bei Sylburg p. 386, der aber die Frage offen läßt, ob die Worte wirklich unserem Autor angehören.

τὸν εἰς βασιλείαν κεχρισμένον λαόν· οὐ γὰρ μόνον τὸν δαδ. διὸ καὶ ἐπάγει· καὶ ἐπάκουσον ἡμῶν ἐν ᾗ ἂν ἡμεῖρα ἐπικαλεσώμεθα σε: —

Τὸ ἀναβῆναι ἐπὶ τὴν καρδίαν τὸ καλὸν ὑπὸ τῆς γραφῆς λέγεται (+ καὶ MNO) τὸ νικῆσαι τὴν καλὴν βουλὴν: —

Diese Worte entsprechen ihrem Charakter nach genau den letzten Paragraphen der Ecl. proph. Wir müssen also annehmen, daß L zu der Zeit, als der Archetypus der Excerpthss daraus abgeschrieben wurde, noch mehr enthielt als heute. Wahrscheinlich war es aber nur ein Blatt, das seitdem verloren gegangen ist; denn Ecl. proph. 63 ist eine Erklärung zum vorletzten Vers von Psal. 18, das eben abgedruckte Fragment aber citiert Psal. 19, 10.

Anhangsweise seien noch einige Clemenshss besprochen, die in alten Katalogen genannt werden.

P. Batiffol, L'abbaye de Rossano Paris 1891 druckt S. 128ff aus Paris. lat. 13075f. 277ff ein Inventaire des manuscrits du Saint-Sauveur de Messine vom Jahr 1563 ab. Hierin wird S. 141 als Nr. 140 Clementis Alexandrini onomata genannt. Harnack hat TuU XII 1 S. 12 darauf hingewiesen. Montfaucon, der Bibl. bibl. I p. 198 D einen Auszug aus dem Katalog gab, las Stromata statt onomata und sprach die Vermutung aus, daß die Florentiner Stromatahandschrift Laur. V 3 aus Messina stamme. Vgl. W. Weinberger, Studien zur Handschriftenkunde. Progr. Iglau 1901 S. 8f. Doch wird der Titel *ὀνόματα* richtig sein und sich auf ein unechtes etymologisches Werk beziehen, das sonst unter dem Titel *ὄροι διάφοροι* geht. Vgl. Zahn, Suppl. Clem. S. 42; Barnard a. a. O. S. 50 f; Harnack, Chronol. II S. 23 Anm. 1.

E. Miller, Catalogue des mss. grecs de la bibl. de l'Escorial führt unter den HSS des Kardinals Sirlet p. 317 Nr. 216 „En papier de coton, oeuvres de S. Clement d'Alexandrie“ und p. 318 Nr. 236 „En papier de coton, Stromates de S. Clement sans le commencement“ auf. Es sind dies sehr wahrscheinlich die beiden oben besprochenen Ottob. 94 und 98.

Im gleichen Werk wird ein von G. Lindanus 1579 gefertigter Katalog der HSS des Königs Philipp II abgedruckt und darin Miller p. 506 „Synagoge ex Clementis Stromatibus. Clementis Paedagogus“ genannt. Die gleiche HS (es handelt sich wohl nur um eine, nicht um zwei) ist es, die Ch. Graux, Essai sur les origines du fonds grec de l'Escorial Paris 1880 p. 257 unter den griechischen HSS der Bibliothek des Diego Hurtado de Mendoza († 1575) nennt: „Clement d'Alex. Stromates (extraits), Pédagogue“ mit der alten Nummer I. Z. 2. Die HS ist mit vielen anderen bei dem großen Brand von 1671 zugrunde gegangen. Wahrscheinlich gehörte sie zu der oben besprochenen Gruppe von

Excerpthss, von denen ja zwei, Ottob. 94 und Neap. II. AA. 14, außer den Excerpten auch den Paed. enthalten.

Montfaucon, *Diar. Ital.* Paris 1702 p. 64; *Bibl. bibl.* I p. 480 nennt unter den HSS in *Musaeo Capellorum* (Venedig): „Codex Bombycinus saec. XIV. Excerpta longissima et pretiosissima Stromatum S. Clementis itemque ex Protreptico et Paedagogo quaedam.“ Auch diese HS gehörte sicher zu der eben erwähnten Gruppe. Sie scheint verloren zu sein.

Th. Ittig, *Op. Clem. Alex. suppl. praef.* b 4 wies darauf hin, daß nach Montacutius *Origin. eccles.* II p. 52 der Jesuit Fronton le Duc in einem Brief an H. Savile ein vollständiges Exemplar der Hypotyposen erwähnt, das sich bei dem Patriarchen von Alexandrien befinde. Näheres darüber ist nicht bekannt geworden. Wahrscheinlich beruht die Nachricht selbst auf einem Irrtum.

2. Catenen.

a. Allgemeines.

Catenenhss wurden für Clemens zuerst verwendet von J. Fell, der in seiner Ausgabe von *Quis div. salv.* (Oxoniae 1683) S. 144—153 einige Clemensfragmente aus Catenen abdruckte. Er benutzte dafür die von P. Junius in London 1637 herausgegebene Nicetascatene zu Hiob und die von B. Corderius in Antwerpen 1628 lateinisch herausgegebene Nicetascatene zu Lukas.

Etwas mehr bot Th. Ittig in seinem *Operum Clementis Alexandrini supplementum* (Lipsiae 1700) S. 150—159; 168. 169. Zunächst druckte er aus der Nicetascatene zu Hiob ein bei Fell fehlendes Stück ab, das in der lateinischen Übersetzung dieser Catene von P. Comitulus (Venedig 1587) das Lemma Clemens trägt, obwohl Comitulus selbst am Rand bemerkt hatte, daß die gleichen Worte bei Cyrill von Alexandrien stünden, und obwohl die Worte bei Junius das Lemma *Κυρίλλου* tragen. Ferner druckte er drei Fragmente aus der von B. Corderius (Tolosae 1647) herausgegebenen Nicetascatene zu Matthäus ab.

Potter hat in seiner Ausgabe S. 1011 ff. die von Fell und Ittig gesammelten Stücke wieder abgedruckt und dazu das von E. Grabe gesammelte Material gefügt. Darunter ist S. 1020 noch einmal auf die Nicetascatene zu Lukas 16, 22 verwiesen, in der sich ein auch bei Macarius Chrys. or. XIII in Matth. Cap. 9 erhaltenes Fragment findet. Schließlich hat Potter p. 1025 noch aus Fabricius *Bibl. gr.* V p. 111 ein Clemenscitāt (aus Strom. V 34. 35) abgedruckt, das in der von Fr. Zephyrus lateinisch herausgegebenen Pentateuchcatene (Cöln 1597) f. 146^r steht.

Ferner wurden in der Potterschen Ausgabe zum ersten Male auch Varianten zu dem Clemenstext aus Catenenhss mitgeteilt. Mit den Varianten der Stromata-HS Paris. Suppl. graec. 250, die bei Potter S. 1025—1035 abgedruckt sind, sandte B. Montfaucon auch einige Lesarten aus Pariser Catenen. Zu p. 467 C 8 der Pariser Ausgabe sind p. 1029 Varianten aus Cod. Seg. 305 (jetzt w. e. sch. Coisl. 23) mitgeteilt. Es handelt sich dabei um das von Cramer Cat. I S. 81, 20—22 aus Coisl. 23 abgedruckte Citat aus Strom. III 97. Ferner finden sich S. 1031 zu p. 562 D 11 bis 563 D 1 der Pariser Ausgabe Varianten aus den Oktateuchcatenen Cod. Reg. 1825. 1888 (jetzt Paris. graec. 128. 129) und Cod. Seg. 308 (jetzt w. e. sch. Coisl. 7); es sind das Citate aus Strom. V 34. 35, die sich auch, wie oben erwähnt, lateinisch bei Zephyrus f. 146 und außerdem griechisch bei Nicephorus, Cat. in Octateuch. I p. 883 u. 856 finden.

Wenig mehr als Potter bietet Dindorf. Das einzige Neue ist, daß er (wahrscheinl. aus Migne S. gr. IX col. 771—776) zu Paed. I 39—51 die Varianten aus der von Cramer VII veröffentlichten Hebräercatene mitteilt, Bd. III 493, 20—494, 9; 511, 32—512, 14 einige Fragmente aus dem VI. III. IV. und VII. Bande Cramers abdruckt und Bd. I p. XXXI und III 461, 25 auf die ihm durch Nourry, Diss. III 2, 4 = App. ad bibl. max. I col. 1308 bekannte Catene des Acacius zu Gen. 3, 21 hinweist.

Nachdrücklich auf den Wert der Catenen hat P. de Lagarde in seiner Recension von Dindorfs Ausgabe hingewiesen und besonders die Oktateuchcatene des Nicephorus (Leipzig 1772. 1773) hervorgehoben. Doch ist ihm dabei entgangen, daß Nicephorus die Catene aus den gedruckten Werken vervollständigt und seine Zutaten mit zwei Sternen bezeichnet hat. Es kommen daher von den 61 Clemenscitaten der beiden Bände nur 5 in Betracht.

Weitaus das Meiste für die Erforschung der Clemensfragmente in den Catenen hat Th. Zahn in seinem Supplementum Clementinum (Erlangen 1884) geleistet. Er hat folgende Catenen für Clemens benutzt: 1. Die eben erwähnte Oktateuchcatene des Nicephorus; 2. Die von P. Junius veröffentlichte Nicetascatene zu Hiob; 3. Die lateinische Bearbeitung dieser Catene durch Comitulus; 4. Die von Corderius herausgegebene Nicetascatene zu Matthäus; 5. Die ebenfalls von Corderius herausgegebene lateinische Übersetzung der Nicetascatene zu Lukas (mit Benutzung des Monac. gr. 473 und des Vindob. theol. gr. 71); 6. Die beiden HSS Monac. gr. 437 und 37, die eine Nicetascatene zu Johannes enthalten; 7. Die acht Bände Catenen zum Neuen Testament, die Cramer in Oxford 1840—1844 herausgab; 8. Die Pariser HSS

Coislin. 113 (Excerpte aus der Oktateuchcatene), Coislin. 195 (Matthäuscatene), Coislin. 201 (Nicetascatene zu Lukas); diese drei in Beilage VI S. 319 ff.

Daß im folgenden Zahns Angaben noch in manchen Punkten berichtigt und vermehrt werden konnten, ist vor allem das Verdienst von G. Karo und Joh. Lietzmann, die durch ihren *Catenarum Graecarum Catalogus* (Nachr. v. d. K. Ges. d. Wiss. zu Gött. Philol.-hist. Kl. 1902 S. 1—66; 299—350; 559—620) die Untersuchungen über die griechischen Catenen auf eine sichere Grundlage gestellt haben, während bisher fast alle Arbeiten darüber den Charakter des Unvollständigen oder Zufälligen an sich trugen. Im Anschluß an diesen Katalog gebe ich im folgenden ein Verzeichnis der Catenen, die für Clemens in Betracht kommen. Alle HSS dieser Catenen zu benutzen, war nicht möglich. In einzelnen Fällen konnten nur frühere Drucke benutzt werden. Für Mitteilungen aus italienischen HSS bin ich meinem Vetter Dr. Friedrich Stählin, für Angaben über die HSS der Nicetascatene zu Lukas Herrn Professor Dr. Sickenberger zu Dank verpflichtet.

b. Verzeichnis der Catenen zu den einzelnen Büchern.

I. Catenen zum Oktateuch und den Büchern der Könige. Von den drei Classen, die Karo und Lietzmann aufführen, enthält nur die dritte Clemensfragmente. Diese sind nach zwei Konstantinopolitanen HSS gedruckt in *Σειρὰ ἐνδὸς καὶ πεντήκοντα ὑπομνηματιστῶν εἰς τὴν ὀκτάτευχον καὶ τὰ τῶν βασιλειῶν . . . ἐκδοθεῖσα . . . ἐπιμελεία Νικηφόρου ἱερομονάχου τοῦ Θεοτόκου ἐν Αἰψίᾳ τῆς Σαξονίας* 1772. 1773 I p. 101; 856; 883; 1037. Die fünf Stücke sind zu Strom. III 95; V 34; V 34. 35; Ecl. proph. 17 und unter den Fragmenten aus der Schrift *περὶ τοῦ πάσχα* aufgeführt. Zwei davon, das aus Strom. III 95 und das aus Ecl. proph. 17, beide bei Niceph. I p. 101, tragen in der Catene nicht das Lemma *Κλήμεντος* selbst, sondern sind in Scholien des Acacius von Caesarea enthalten. Diese beiden Stücke (das aus Strom. III 95 nur lateinisch) wurden zuerst von Nic. le Nourry, Appar. a bibl. max. I col. 1308 nach einem Codex Regius 2431 (jetzt Paris. gr. 854) herausgegeben. Die Herkunft des einen aus Ecl. proph. erkannte zuerst Fabricius, Bibl. graec. V p. 107. Für die beiden Citate aus Strom. V 34 und 34. 35 wurden bei Potter S. 1031, wie oben erwähnt, drei Pariser Catenenhss benutzt. Die gleichen Stücke stehen lateinisch in *Moyses enucleatus seu locorum obscuriorum qui pentateucho continentur aperta . . . explanatio: Francisco Zephyro Florentino interprete. Coloniae Agripp. 1597 f. 146^r* und wurden daraus von Fabricius, Bibl. graec. V

p. 111 und aus ihm von Potter und den späteren Herausgebern unter die Fragmente aufgenommen.

Die beiden Münchner HSS dieser Catene, Monac. 9 und 82, (von einander unabhängig, vgl. die Varianten zu Ecl. proph. 17) enthalten die vier ersten der erwähnten Citate; das letzte, das Fragment zu Lev. 13, 22 aus *περὶ τοῦ πάσχα*, bei Niceph. I p. 1037, fehlt, weil Monac. 9 bereits mit Exod. 40, 38, Monac. 82 mit Exod. 40, 22 schließt. Die nämlichen vier Citate stehen nach Zahn, Suppl. Clem. S. 320, auch in Coisl. 113 f. 312^v; 368^v.

II. Catenen zu den Psalmen. Von den 27 Classen enthält nur die achte, welche die Nicetascatene bildet, und der unter XXVII aufgeführte Laur. V 14 Clemenscitae. Das Citat zu Psal. 150, 3. 4 aus Paed. II 41 in B. Corderius, *Expositio patrum graecorum in psalmos Antverpiae 1646* III S. 850 ist dem gedruckten Texte entnommen. In Monac. graec. 13, den Corderius benutzte, finden sich die Worte nicht. Aus einer zur achten Classe gehörenden HS Vatic. Palat. 247 f. 11 u. 29 (bei Pitra falsch 31) hat Pitra, *Anal. sacra* II p. 347. 348 zwei Fragmente veröffentlicht, das eine davon in etwas veränderter Form auch *Anal. sacra* II p. 443 aus Cryptoferr. A. γ. 11 f. 23. Vgl. darüber Loofs *ThLZ* 1884 Sp. 459; Zahn, *Zeitschr. f. kirchl. Wiss. u. kirchl. Leben* 6 (1885) S. 25. Es sind sehr freie Entlehnungen aus Paed. I 18 und I 92. Das in Laur. V 14 f. 11^{rv} enthaltene Fragment aus Paed. II 12 ist abgedruckt bei Bandini, *Catal. codd. graec.* I p. 35. Für Palat. 247 und Laur. V 14 beruhen meine Angaben auf neuer Collation.

III. Catenen zu Hiob. Karo und Lietzmann unterscheiden zwei Classen. Für die erste geben sie aus Paris. 151 zwei Clemensfragmente an; aber die zur gleichen Classe gehörende HS Monac. 491 enthält nur ein Fragment, das zu Strom. IV 160 notiert ist. Das gleiche, nur stark verkürzt, steht auch ohne Lemma in Monac. 148 f. 4^v. Die zweite Classe ist die Catene des Nicetas, veröffentlicht aus Bodl. Barocc. 176 und 178 in *Catena graecorum patrum in b. Job collectore Niceta . . edita . . . opera et studio Patricii Junii. Londini 1637*. Hier kommt der Name des Clemens nur einmal vor, p. 59. Es findet sich hier eine freie Umgestaltung der Worte aus Strom. IV 160, die in Monac. 491 wörtlich citiert sind. Wie oben erwähnt, hat Fell dies Stück zugleich mit der nicht dem Clemens angehörenden Fortsetzung (vgl. Zahn, Suppl. Clem. S. 6) unter die Fragmente gestellt, unter denen es noch bei Dindorf III 490, 4—8 steht. Über das zweite von Ittig, Suppl. p. 156 aus der Nicetascatene des Junius und der lateinischen Ausgabe des Comitulus (*Catena in Beatiss. Job . . a Paulo Comitolo . . in Latinum conversa*

ab eodem nunc iterum edita Venetiis 1587¹ p. 451 abgedruckte Stück vgl. oben p. LII. Das echte Fragment findet sich in dieser lateinischen Ausgabe p. 92.

IV. Catenen zu Matthäus. Von den sechs Classen enthalten die 1., 2., 4. und 5. Clemenscitae. Die fünf Citate der 1. Classe finden sich in der von Cramer aus Coisl. 23 abgedruckten Matthäuscatene und sind zu Strom. III 97; IV 30²; IV 138 und unter den Fragmenten ungewisser Herkunft angeführt. Zu dem Citat aus Strom. III 97 sind Varianten schon bei Potter p. 1029 gegeben; vgl. oben p. LIII. Für alle Citate mit Ausnahme von dem aus Strom. IV 138 führt Zahn, Suppl. Clem. S. 320 f auch Coisl. 195 an. Die vier Citate der 2. Classe, für die ich Laur. conv. soppr. 171 benutzte, sind mit denen der 1. Classe identisch; nur fehlt auch hier das Citat aus Strom. IV 138. Die 4. Classe ist die Nicetascatene, aus Monac. 36 abgedruckt in Symbolarum in Matthaem tomus alter, quo continetur catena patr. gr. triginta, collectore Niceta, . . . interpretate B. Corderio. Tolosae 1647. Die drei auf p. 196 sq., 482, 492 stehenden Clemensfragmente wurden zuerst von Ittig, Suppl. p. 156—158 abgedruckt. Zwei davon scheinen nur freie Wiedergabe von erhaltenen Stücken (vgl. zu Paed. I 96; II 118) zu sein; das dritte und ein Teil des zweiten steht unter den Citaten ungewisser Herkunft. Die HS Monac. 36 habe ich neu verglichen. Die 5. Classe ist die Catene des Macarius Chrysocephalus und ist nur erhalten in Bodl. Barocc. 156. Zwei Fragmente daraus hat Potter p. 1019 sq. nach Grabe abgedruckt. Das eine davon geht teilweise auf Paed. I 85 zurück, der Rest dieses Fragments und das zweite steht unter den Citaten ungewisser Herkunft.

V. Catenen zu Markus. In Catena graec. patr. in evang. sec. Marcum coll. et interpr. Petro Possino Rom. 1673 p. 13 steht aus einem Cod. Vatic. das zu Strom. V 55 notierte Citat.

VI. Catenen zu Lukas. Von den sechs Classen enthalten die 3., 4. und 5. Clemenscitae. Das einzige Citat der 3. Classe habe ich

1) Die erste Ausgabe dieser lateinischen Catene (bei Karo u. Lietzmann nicht erwähnt) ist: Catena in beatissimum Iob absolutissima e XXIV Graeciae doctorum explanationibus contexta, a Paulo Comitolo Soc. Iesu e Graeco in Latinum conversa et nunc primum opera et studio Laurentii Cum Deo in lucem edita. Lugduni apud Ioannem Stratum. 1586. Das echte Clemenscitat findet sich hier p. 28, das unechte p. 204.

2) Daß das bei Cramer I p. 48, 25 mit *Θεοδώρου μονάχου Κλήμεντος* eingeführte Citat nicht dem Clemens, sondern dem Theodoros gehört, zeigt die richtige Verteilung der Lemmata in Coisl. 195 (vgl. Zahn, Suppl. Clem. S. 320). Sodens Vermutung (Schriften des N. T. s I, 1 S. 558), daß der Glossator das Clemenscitat auch bei Theodoros Monachos gefunden habe, ist also hinfällig.

aus Vatic. Pal. 20 und seiner Abschrift Vatic. 1933 zu Strom. II 108 sq. notiert. Die 4. Classe ist die Nicetascatene, von der A. Mai, Script. vet. nov. coll. IX p. 626—724 nach der wichtigsten HS Vatic. 1611 einen Auszug und B. Corderius, Catena sexaginta quinque Graec. patr. in S. Lucam luce ac Latinitate donata Antverpiae 1628 nach Venet. 494 eine lateinische Bearbeitung veröffentlichte. Zahn hat außerdem Coisl. 201, ferner Vindob. theol. gr. 71, der aber nur das 1. Viertel (Luk. 1, 5—6, 21), und Monac. 473¹ benutzt, der nur das 2. Viertel (Luk. 6, 17—11, 26) enthält. Die in dieser Catene enthaltenen elf Fragmente habe ich nach Vatic. 1611, Angel. 100 (Luk. 6, 32—12, 18), Monac. 473 und Monac. 33 (dieser ist aus Venet. 494 abgeschrieben) zu Paed. I 32. 79. 85. 96; II 7. 26. 28. 29; III 38. 54 und unter den Citaten ungewisser Herkunft angemerkt. Die 5. Classe ist die Catene des Macarius Chrysocephalus, die aber im wesentlichen identisch ist mit der Nicetascatene. Das einzige Fragment, das Potter p. 1020 nach Grabe aus Bodl. Barocc. 211 mitteilt, ist eines der Citate ungewisser Herkunft in der Nicetascatene.

VII. Catenen zu Johannes. Von den sieben Classen enthält nur die 4. Clemensfragmente. Es ist dies die von Bratke, Theol. Stud. u. Krit. 68 (1895) S. 361—372 näher beschriebene Nicetascatene, für die schon Zahn Monac. 437 und Monac. 37 benutzte. Ich habe beide HSS neu verglichen und die zwölf Fragmente zu Protr. 10. 121; Paed. I 12². 15. 24. 38. 47. 60; II 13 sq.³ 61 sqq. 63⁴; II 73 sq. angemerkt. Vatic. 1996, den ich außerdem benutzte, enthält nur die Catene zu Joh. 6, 20—11, 57 und daher nur die Citate aus Protr. 10; Paed. I 38. 47.

VIII. Catenen zur Apostelgeschichte. Hier gibt es nur eine Catene, die des Andreas, die Cramer im III. Bande aus Oxon. coll. novi 58 abgedruckt hat (im Anhang p. 425 ff gibt er noch Varianten aus Coisl. 25). Das einzige Clemenscitat ist zu Strom. I 154 notiert.

IX. Catenen zu den Paulusbriefen. Von den neun Classen enthalten die 1., 2., 3., 5. und 6. Clemensfragmente. Zur 1. Classe gehört Paris. 227 (zum I Korintherbrief), abgedruckt bei Cramer V p. 1—344. Hiernach und nach Vatic. 762f. 224sq. sind die beiden Citate zu Strom. I 88 angemerkt. Zur 2. Classe gehört Monac. 412 (zum Römerbrief), abge-

1) Zahns Angabe Suppl. Clem. S. 7, daß Monac. 473 nichts von Clemens enthalte, ist falsch. Er enthält p. 272 das zu Paed. III 38 und p. 309 das zu Paed. I 32 notierte Fragment.

2) Bei Zahn, Suppl. Clem. p. 52 unter den Fragm. ungew. Herk. Nr. 11.

3) Bei Zahn übersehen.

4) Es ist dies das in Monac. 37 f. 403v enthaltene Citat. Zahn druckt Suppl. Clem. S. 52 statt dessen als Citat ungew. Herk. Nr. 12 den darauf folgenden Satz ab, der in der HS das Lemma *γεννησθων υμ* trägt.

Clemens I.

druckt bei Cramer IV p. 163—529. Die drei Citate sind nach eigener Collation zu Strom. II 42. 47; IV 96 angemerkt. Die 3. Classe ist vertreten allein durch Vatic. 692 (zu den Briefen an die Korinther, Galater, Epheser). Die vier darin enthaltenen Citate sind zu Strom. III 106; IV 100; VI 163 sq.; VII 104 sq. notiert. Die 5. Klasse ist die Nicetascatene zum Hebräerbrief, erhalten in Ambros. E. 2. inf. und Paris. 238. Aus letzterem ist sie abgedruckt bei Cramer VII p. 279—598. Die vier hierin enthaltenen Citate¹ sind zu Protr. 84; Paed. I 39—51. 85 und unter den Fragmenten aus den Hypotyposen aufgeführt. Die 6. Klasse ist die Ökumeniuscatene. Zu ihr gehört Paris. 223 (zum II Korintherbrief), abgedruckt bei Cramer V p. 345—444. Die beiden hierin enthaltenen Citate sind unter den Fragmenten aus den Hypotyposen aufgeführt. Beide finden sich auch in dem 1532 zu Verona und 1631 von Morellus zu Paris herausgegebenen Commentar des Ökumenius zur Apostelgeschichte, den katholischen und den Paulusbriefen (Migne Ser. graec. vol. 118. 119). Aus der Ausgabe des Morellus haben die zwei Fragmente (nebst den anderen durch Ökumenius erhaltenen Clemensfragmenten) zuerst Nourry, App. ad Bibl. max. I col. 1330 sq. und nach ihm Potter p. 1014 und die übrigen Herausgeber abgedruckt. Cramer V p. 460—477 hat zu Morellus eine Collation von Bodl. Misc. 185 gegeben.

X. Catene zur Apokalypse. Hier kommt nur in Betracht die Bearbeitung des Andreascommentars zur Apokalypse durch Arethas. Ein Citat aus Clemens ist nach der Ausgabe von F. Morellus (nach Ökumenius) Paris 1631 II p. 690 BC und Cramer VIII p. 243, 2—6 unter den Citaten ungewisser Herkunft aufgeführt. Es scheint dem von Fr. Diekamp entdeckten Commentar des Ökumenius von Triikka entnommen zu sein; vgl. Fr. Diekamp, Sitzungsberichte der kgl. preuß. Akad. d. Wiss. zu Berlin 1901 S. 1046—1056.

3. Florilegien.

a. Die Sacra Parallela des Johannes von Damaskus.

Mit den Varianten aus der Stromatahs Paris. Suppl. graec. 250 sandte Montfaucon auch einige Lesarten aus einer HS der Sacra Parallela, Coisl. 276, an Potter, und dieser ließ sie mit den übrigen abdrucken. Man findet daher bei ihm p. 1027, 1031, 1035 zu p. 361D, 551A, 769B der Pariser Ausgabe einige Varianten zu Stellen aus Strom. II 7; V 12;

1) Auffallend ist an einigen Stellen die Übereinstimmung zwischen dieser Catene und der Clemenshs M; vgl. S. 119, 5. 9—12. 13.

VIII 2. Es handelt sich um Nr. 213, 247, 277 in Holls Sammlung. Außerdem werden in den von E. Grabe gesammelten Fragmenten die *Sacra Parallela* einige Male citiert. Es sind dies die Nummern 305, 304, 320, 321 der Holl'schen Sammlung. Die Ausgabe von M. Lequien, *Joannis Damasceni opp.* Paris 1712, tom. II p. 274—790 scheint Potter noch nicht bekannt gewesen zu sein. Die Sammlungen Lequiens wurden noch vor dem Druck von N. le Nourry im *Appar. ad bibl. max.* (1703) I col. 1309 für Clemens benutzt. Drei Fragmente (die Nummern 326, 218, 202 bei Holl) wurden aus Lequien von Fabricius im Anhang zu seiner Ausgabe der Werke Hippolyts Vol. II p. 74 wieder abgedruckt und gelangten aus Fabricius auch in die Clemensausgaben, zuerst in den 1757 zu Venedig erschienenen Abdruck der Potterschen Ausgabe. Auch bei Dindorf ist nicht mehr zu finden. Nur einige der von Grabe gesammelten Fragmente scheint er in Lequiens Ausgabe nachgeschlagen zu haben; vgl. z. B. III p. 502, 26. Zahn hat auch in diesem Punkte die Arbeit der Herausgeber so weit als möglich ergänzt, indem er die 80 bei Lequien erhaltenen Fragmente verwertete. Davon konnte er 65 in den erhaltenen Werken des Clemens nachweisen, 13 bezeichnete er als echte Fragmente¹ verlorener Schriften, zwei als unechte Fragmente. Außerdem hat Zahn auch die sieben Fragmente berücksichtigt, die in dem von A. Mai, *Script. vet. nov. coll.* VII p. 83—109 aus Vatic. 1553 im Auszug herausgegebenen *Florilegium* des Leontius enthalten sind. In Harnacks Überlieferung p. 317—327 hat dann E. Preuschen alle einem Clemens zugeschriebenen Fragmente des Cod. Rupefucald. (Berol. Phill. 1450) abdrucken lassen. Es war dies besonders deswegen wertvoll, weil Lequien nur einen Auszug aus dieser reichhaltigen Sammlung gegeben hatte. Einige Angaben über HSS der *Sacra Parallela* finden sich auch in Barnards Ausgabe von QDS p. XXVIII ff. Wichtig sind die Angaben über eine HS des 11. Jahrhunderts im Escorial, 2—III—9. Alle diese Arbeiten sind aber jetzt weit überholt durch die umfassenden Untersuchungen von K. Holl in TuU NF I 1 und V 2. Es ist hier nicht nötig, die Resultate seiner kritischen Arbeit wiederzugeben. Auch bei den einzelnen Stellen schien es mir genügend, auf die Nummer in Holls Sammlung zu verweisen, ohne die HSS aufzuzählen, in denen jedes Fragment steht, oder alle Varianten abzudrucken. Im ganzen führt Holl für Clemens 159 Citate auf; davon sind 115 in den erhaltenen

1) Hiervon kommen fünf (Zahn p. 53 ff Nr. 14. 18. 19. 25. 26) in Wegfall, weil sie bei Clemens selbst (Strom. II 40; II 50; III 43; Paed. I 26; Strom. I 48) stehen; vier andere (Nr. 15. 16. 20. 23) gehören nicht Clemens, sondern Philo, Didymus oder Theotimus an; vgl. bei Holl Nr. 326. 327. 328. 329.

Schriften nachzuweisen, 19 sind nicht nachweisbar, aber wahrscheinlich echt¹, 25 uneecht.

Im allgemeinen bieten die Citate der Sacra Parallela aus den erhaltenen Schriften nicht sehr viel Gewinn für den Text. Doch kann in einzelnen Fällen die direkte Überlieferung gebessert werden. Am wertvollsten scheint mir eine Ergänzung des Textes von Strom. II 102 durch Holl Nr. 227. Die Stromatah bietet hier: *καὶ μοι δοκεῖ τὸν πιστὸν προμαντευόμενος Ὁμηρος εἰρηκέναι »δὸς φίλω.* ἐχθρῷ δὲ ἐπικουρήτεον, ἵνα μὴ μείνῃ ἐχθρὸς· ἐπικουρία γὰρ εὐνοία μὲν συνδείται, λύεται δὲ ἔχθρα. Vatic. 1533 f. 72^v citiert mit dem Lemma κλήμεντος ἐκ τοῦ β σιρώματος die Worte ἐχθρῷ δὲ — ἔχθρα (Varianten: μηκέτι μείνῃ statt μὴ μείνῃ, ἐπικουρία — εὐνοία — ἔχθρα statt ἐπικουρία — εὐνοία — ἔχθρα); aber vor ἐχθρῷ δὲ stehen noch die Worte: φίλω μὲν κοινωνητέον, ἵν' ἔτι καὶ μᾶλλον περιμένη φίλος. Diese Worte ergänzen sehr gut den Gedanken des Satzes und ihr Ausfallen erklärt sich leicht dadurch, daß ein Abschreiber von φίλω auf φίλος übersprang. Eine Spur von einem solchen Schreibfehler scheint sich in L erhalten zu haben, wo φίλω von erster Hand aus φίλοι corrigiert ist.

b. Die übrigen Florilegien.

In naher Verwandtschaft mit den Sacra Parallela des Johannes von Damaskus stehen eine Reihe anderer Florilegien. In der unten stehenden Liste sind die folgenden berücksichtigt²:

1. Das Corpus Parisinum, über welches A. Elter, *Gnomica homoeomata* Bonn 1900 S. 40 ff zu vergleichen ist. Professor Elters Freundlichkeit verdanke ich auch die Mitteilung über die darin enthaltenen Clemenscitae.

2. Maximus. Ich habe außer der Ausgabe von Fr. Combefis, *S. Maximi Confessoris opp.* Paris 1675 II p. 528—689 auch die unten zu nennende Ausgabe von Gesner und die lateinische Übersetzung des Ribittus benutzt (über das Verhältnis dieser Ausgaben zu einander vgl. R. Dressler, *Quaest. crit. ad Max. et Ant. gnomologias*, Jahrb. f. klass. Philol. Suppl. 5 (1868) S. 315 ff), ferner die Collation eines Maximusauszugs in Laur. VII 15, die Barnard im Anhang seiner Ausgabe von QDS S. 51 f gibt.

1) Nr. 316 ist zu streichen, da das Lemma im Flor. Mon. f. 114^v τοῦ Κλήμακος (Fehler für Κλήμακος) zu lesen ist; dem Klimax zugeschrieben ist das Citat nach Prof. Elters Mitteilung auch im Cod. Patm.

2) Die von Th. Schermann TuUNF XIII, 1 untersuchten dogmatischen Florilegien gehören nicht hierher. Die in ihnen enthaltenen Clemensfragmente waren schon bisher bekannt.

3. Das Florilegium Monacense, auch Melissa Augustana genannt, d. i. das in Monac. graec. 429 erhaltene Florilegium. Ich habe die darin enthaltenen Clemenscitats neu verglichen; das Lemma ist überall *Κλήμεντος*. Eine bessere HS dieser Sammlung ist Barocc. 143; vgl. darüber R. Dressler a. a. O. S. 336f und L. Cohn, Philol. 51 (1892) S. 273.

4. Antonius Melissa. Für diese Sammlung sind wir immer noch angewiesen auf die Editio princeps von C. Gesner, Sententiarum sive capitum, theologicorum praecipue ex sacris et profanis libris, Tomi tres, per Antonium et Maximum monachos olim collecti Tiguri 1546 p. 1—162. Textkritischen Wert hat daneben die unter dem gleichen Titel Tiguri 1546 erschienene lateinische Übersetzung des Ribittus.

5. Johannes Georgides. Die Sentenzensammlung des Joh. Georg. wurde nach Paris. 1166 ediert von Fr. Boissonade, Anecdota Graeca I, abgedruckt bei Migne, Ser. gr. 117 col. 1057—1164. Das einzige darin enthaltene Clemenscitat (= Sacra Parall. Nr. 198 Holl) trägt aber hier (Migne col. 1141) das Lemma *τοῦ τῆς Κλήμαχος*. Das richtige Lemma *Κλή.* steht in Laur. VII 15 f. 68^v; vgl. Zahn, Suppl. Clem. S. S. 20; Barnard a. a. O. S. 52.

6. Das Florilegium Atheniense. J. Sakkelion veröffentlichte im *Δελτίον τῆς ἱστορικῆς καὶ ἐθνολογικῆς ἐταιρίας τῆς Ἑλλάδος* II (1885—1889) p. 661—666 eine Ergänzung zur Sentenzensammlung des Antonius Melissa aus Cod. Athen. 32. Das einzige hierin (p. 664) enthaltene Clemenscitat (mit dem Lemma *Κλήμεντος*) ist das gleiche wie das bei Georgides.

Von diesen Florilegien wurden Maximus und Antonius bereits von E. Grabe für die Sammlung von Clemensfragmenten benutzt. Durch Potter, der auch in seinen Anmerkungen z. B. p. 181 diese Florilegien bisweilen citiert, kam seine Sammlung in alle Clemensausgaben; aber genauer wurden die beiden Florilegien erst von Zahn nach Clemenscitaten durchsucht; vgl. Suppl. Clem. S. 7f. Zahn hat außerdem das Floril. Monac. und die Sammlung des Georgides benützt. Die Clemenscitats im Floril. Monac. sind teilweise auch bei Holl aufgeführt.

Die Frage nach dem Verhältnis, in dem die verschiedenen Sammlungen zu einander stehen, kann an einem Autor allein nicht gelöst werden. Ohne Benutzung zahlreicher neuer HSS ist die Lösung überhaupt nicht möglich. Doch scheint mir die folgende Tabelle wenigstens zu zeigen, daß Holls Annahme, Maximus sei die Quelle der *Ἱερά* des Joh. von Damaskus, sehr unwahrscheinlich ist. Über das Verhältnis der Sammlungen vgl. außer den Untersuchungen von Holl und Elter auch H. Schenkl, Die epiktetischen Fragmente, Wiener Sitzungsberichte Philos. hist. Klasse 115 (1888) S. 443ff und A. Ehrhard, Zu den „Sacra

Parallela“ des Johannes Damascenus und dem Florilegium des „Maximos“, Byz. Zeitschr. 10 (1901) S. 394ff.

Die Reihenfolge, in der die Sammlungen in der Liste aufgeführt sind, ist durch Professor Elters Rat beeinflusst, dem ich auch einige Mitteilungen über HSS verdanke. Die Anordnung deutet die Entwicklung an, die wahrscheinlich anzunehmen ist.

Clem. Alex.	Sacra Parall. Nr. bei Holl	Corp. Paris. Clemens-Fragm.	Maximus ed. Combef. Cap.	Monac. 429 f.	Antonius ed. Gesner S.	Initien	Be- merkungen
	14 16		55 53			οὐ δυνατόν τινα ἀθάνατοι πᾶσαι αἱ ψυχαί	Clemens Romanus
	22, 2—7		53	84r		πάντων ἀναπνεύ- σαι	
Paed. I 26	186	Nr. 6	1		10	ἡ τῶν κακῶν ἀπαλ- λαγή	
Paed. I 81	187				22	καλὸν μὲν τὸ μὴ ἀμαρτάνειν	
Paed. II 24					50	πᾶς γὰρ οἰνωθεὶς ἀνήρ	
Paed. II 39	189				38	πλοῦτος ἄριστος	
Paed. II 45	191			85r		μιμητὰς δὲ ἀνθρώ- πων	
Paed. II 49	194			77v		αἰσχρολογίας αὐτοῖς	
Paed. II 51.52	195, 1.2; 197			77v		πάντῃ ἀφεκτέον	
Paed. II 52	198					τὸ περὶ τὴν φωνήν	
Paed. II 60	202					καθόλου ὁ Χριστιανός	Georgides; Flor. Athen.
Paed. II 81			29	70v		πᾶσι δὲ ὡς ἔπος εἶπεν	Laur. VII 15 f. 251
Paed. II 90	204			111r		εἰ γὰρ οὐδὲ τὸν δάκτυλον	
Strom. I 19	209				125	πιστὸς εὐ μάλα	
Strom. I 48	210					οὐ μόνον εὐτελεῖ διαίταν	Laur. VII 15 f. 251
Strom. II 87	225				31. 132	πολλαχῶς ἀγάπη ροεῖται	
Strom. II 123	228				119	τοῖς ἀτόνοις καὶ ἀσθενικοῖς	
Strom. II 145	233			77v		ὁδὸς ἐπ' ἀναισχυν- τίαν	

Clem. Alex.	Sacra Parall. Nr. bei Holl	Corp. Paris. Clemens-Fragm.	Maximus ed. Combef. Cap.	Monac. 429 f.	Antonius ed. Gesner S.	Initien	Be- merkungen
Strom. II 146	234, 1. 2		39	130r	105 ¹	ἀνύποπτον εἰς δια- βολὴν	
Strom. III 42					19	πάσης γὰρ ἡδονῆς ἐπιθυμία	
Strom. IV 93	242				31. 132	τὸ ἀγαπᾶν τοὺς ἐχθροὺς	
Strom. IV 141	244		29	70v		ὅσα περὶ ὕπνου λέ- γουσι	
Strom. VI 65	251	Nr. 9	49	74v	139	τοσοῦτόν τις μᾶλ- λον	
Strom. VI 99	253		13		37	ἡ τῶν ἀναγκαίων κτῆσις	
Strom. VI 102	254		1	16v		ὡς ἔοικεν ἡ δικαιο- σύνη	
Strom. VII 57	268, 1—3				3	ἡ μὲν πίστις σύντο- μος	
Strom. VII 62	270			97r		οὐ μνησικακήσει ὁ γνωστικός	
Strom. VII 82	274	Nr. 1	17	105v	56	ἔπεται τῇ γνώσει	
Strom. VII 99	275, 1—3				5	ὥσπερ ὀφθαλμοὺς τε- ταραγμένος	
Ecl. proph. 11	279	Nr. 5	26		19	φοβηθῶμεν οὐχὶ νό- σον	
QDS 1					140	τῷ ὑπομένῳ καὶ	
QDS 39	294				22	ἡ ἀληθινὴ μετάνοια	
	304	Nr. 10	3			παρθένων φθορὰ λέγεται	
	305	Nr. 7	59		67. 149	οὐχ ἡ τῶν πράξεων ἀποχή	
	306	Nr. 2	55			μάλιστα πάντων Χριστιανοῖς	
	313				35	δυνατὸς ἦν ὁ πατήρ	
	320			79v	58	νόσος φιλίας	Philo
	321		11	79v	58	ταὺς τῶν ἀρχόντων	Didymus
	333				149	νοῦς ἀκραιφνῆς	Philo
	335		13			ὀλιγοδείας μὲν ἐρα- σταί	
	342		49 ²	74v	139	καλὸν γὰρ αἰεὶ	Philo

1) Bei Antonius mit dem Lemma *Κυρίλλου*.2) Dies und das übernächste (inc. *μνήμη-θανάτου ἐναργής*) fehlt bei Gesner-Ribittus und gehört nach Elter dem erweiterten Maximus an; vgl. Combefis p. 729 n. 99.

Clem. Alex.	Sacra Parall. Nr. bei Holl	Corp. Paris. Clemens-Fragm.	Maximus ed. Combef. Cap.	Monac. 429 f.	Antonius ed. Gesner S.	Initien	Be- merkungen
	455				22	μετάνοια τό τε ἁμαρ- τήματος	Methodius
Nr. ¹ 28			52		60	μνήμη θανάτου ἐναργής	τῆς κλίμακος HSS
29					3	τὸ πιστεῖ παραδεκ- τὸν	
31					22	ὥσπερ οἱ λεγόμενοι καρκίνοι	
32					22	ὁ ποτὲ μὲν πενθῶν	
33					38	ἀγαθὸν ἀναγκαῖον	
34					57	σοφῶ τινι τῶν κο- λάων	
35					57	ἐπίπλαστος ἔπαινος	
37					134	μηδέποτε αἰδεσθῆς	
Nr. ² 5		Nr. 4	56		64	εἰ βούλει γινῶναι θεόν	Euagr. sent. 26 Elter
6			43 ³		57	θηρεύουσι τοῖς μὲν κνσί	Hom. 79 ^a Elter
7			43 ³		57	τὸν μὲν λιβανωτὸν	Hom. 44 Elter
8			43 ⁴		57	πιστοὺς ἡγοῦ ὁ μὲν ἁμαρτάνων ἄφίλος πᾶς ὁ γε ἄπιστος	Isokrates
		Nr. 3 Nr. 8					

4. Citate bei Späteren.

Die Citate bei Späteren sollen alle in einem besonderen Register zusammengestellt werden; es ist daher nicht nötig, hier ausführlich davon zu handeln. Die wichtigsten Autoren sind Eusebius, vor allem in der Praep. evang. (die Citate darin wurden nach der Ausgabe von E. H. Gifford Oxonii 1903 nachgeprüft; die Angaben über die Lesarten der Eusebhss beruhen auf freundlicher Mitteilung von Prof. Schwartz; die in Paris. 451 enthaltenen Citate Eusebs aus Clemens habe ich selbst verglichen);

1) Die folgenden Nummern beziehen sich auf Zahn, Suppl. Clem. S. 55f. Citate ungew. Herkunft.

2) Die folgenden Nummern beziehen sich auf Zahn a. a. O. S. 63. Unechte Fragmente.

3) Bei Ribittus Lemma: *Plutarchi*; Πλουτ. HSS.

4) Bei Ribittus Lemma: *Socratis*, bei Combefis *Ἰσοκράτους* (so auch die HSS).

Theodoret, Graec. aff. cur., der aber nur die Stromata benutzte und wegen seiner freien Verwendung des aus Clemens entnommenen Stoffes textkritisch nicht viel Wert hat; vgl. J. Raeder, De Theod. Graec. aff. curatione quaest. crit. Hauniae 1900; Arnobius und Firmicus Maternus, die auch mehr den Stoff als den Wortlaut entlehnen, Cyrill von Alexandrien, C. Julianum und Arsenius, Violetum. Auf die Benutzung des Clemens durch Isidor von Pelusium hat mich Dr. R. Münzel aufmerksam gemacht.

D. Ausgaben.

1. Sämtliche Werke.

Erst spät ist die erste Ausgabe des Clemens Alexandrinus erschienen. Sie wurde 1550 zu Florenz von Laurentius Florentinus gedruckt, wie auf der letzten Seite der Ausgabe zu lesen ist. Der Titel lautet nur: „*Κλήμεντος Ἀλεξανδρείως τὰ ἐνδοξόμενα ἅπαντα*. Ex Bibliotheca Medicea.“ Der Brief, in dem der Herausgeber Petrus Victorius¹ das Werk dem Kardinal Marcellus Cervinus widmet, ist vom 9. Sept. 1550 datiert. Die Ausgabe (in Folio) enthält Protrepticus, Paedagogus, Stromata, Exc. ex Theod. und Ecl. proph. Der Protr. umfaßt p. 5—42; mit dem Paed. beginnt eine neue Zählung; p. 1—92 enthält Paed. I—III und die beiden Gedichte², p. 93—347 Strom. I—VIII, Exc. und Ecl. Petrus Victorius war zu der Arbeit eben durch jenen Kardinal von S. Croce Marcellus Cervinus angeregt worden, wie er selbst in dem Widmungsbrief und Var. lect. lib. XIV cap. 18 (ut voluntati satisfacerem Marcelli Cervini cardinalis, qui id a me impense petierat) mitteilt. Über die benutzten HSS gibt der Herausgeber im gleichen Brief an, daß er für die Stromata nur das eine Exemplar, das in der Mediceischen Bibliothek aufbewahrt werde, habe benutzen können; bei den übrigen Schriften aber habe Cervinus selbst mitgeholfen, indem er sie mit sehr alten HSS habe vergleichen lassen; vor allem aber habe Rodolphus Pius, Antistes von Carpi, aus seiner Bibliothek eine überaus

1) Vgl. über ihn H. Kämmerl, Jahrb. f. Phil. u. Paed. 92 (1865) p. 545—556; 94 (1866) p. 133—150; 325—342; 421—438; Wilh. Rüdiger, Petrus Victorius aus Florenz, Halle 1896.

2) Das zweite Gedicht, dem Victorius die Überschrift *Ἀδύλον εἰς τὸν παιδαγωγόν* gab, fehlt in den folgenden Ausgaben. Es wird zum ersten Mal wieder gedruckt von J. Fell im Anhang zu seiner Ausgabe von QDS S. 154ff, bei Ittig im Opp. Clem. Alex. suppl. S. 170ff und von Potter an wieder in den Gesamtausgaben.

alte HS des Protrepticus und Paedagogus zur Verfügung gestellt. Daß die erwähnte HS der Bibl. Medicea identisch ist mit Laur. V 3, geht schon aus den Lesarten hervor. Daß dem Druck von Protr. der nicht „sehr alte“ Monac. 97 zugrunde gelegt war, habe ich TuU N F V, 4c nachgewiesen. Ebenda habe ich gezeigt, daß Paed. I—III wahrscheinlich aus Laur. V 24 abgedruckt ist. Daß schließlich die HS aus der Bibliothek des Rodolphus Pius uns noch in Mut. III. D. 7 vorliegt, haben Barnard und ich bewiesen vgl. oben p. XXVII. Ob Victorius außer den vier eben genannten HSS noch andere benutzt hat, läßt sich nicht mit Sicherheit sagen. Es mag noch die eine oder die andere junge HS eingesehen worden sein (mit dem Ausdruck antiquissima exemplaria war man damals ziemlich freigebig); von der Benutzung einer wertvollen, nicht auf Paris. 451 zurückgehenden HS zeigt sich in der Ausgabe nirgends eine Spur. Über seine Tätigkeit als Herausgeber äußert sich Victorius mehrmals in den Var. lect.: Lib. XV cap. 23 sagt er: cum ... Clementem, antequam illum librario atque operis excudendum darem, mecum legerem; Lib. XIV cap. 18: aliquid laboris in eius auctoris conferendis exemplaribus emendandisque, antequam impressoribus traderentur, suscepi. Die Setzer scheinen die HSS selbst vor sich gehabt zu haben; wenigstens zeigen sich in den Stromata Stellen, wo offenbar nicht sicher lesbare Buchstaben der HS L möglichst genau nachgeahmt sind. Viele Schreibfehler der HSS sind stillschweigend verbessert; aber auch mancher neue Fehler ist dazu gekommen. Einige Druckfehler sind auf S. 347 angegeben. Im allgemeinen aber muß man, zumal wenn man einen Vergleich mit anderen Ausgaben jener Zeit zieht, doch urteilen, daß die Editio princeps eine sehr gute Arbeit ist, wie ja Victorius überhaupt ein sorgfältiger Arbeiter und trefflicher Kenner des Griechischen war. Manche Fehler mögen durch die Eile entstanden sein, mit der der Druck betrieben wurde. Victorius sagt Epist. ad Germ. miss. 11 (bei Rüdiger S. 39): Omnem machinam adhibui Torrentino, ut impellerem Clementem Alexandrinum formis excudendum. Unterstützt wurde Victorius bei seiner Arbeit durch Guilelmus Sirletus; vgl. Rüdiger a. a. O. Eine ausführliche Beschreibung dieser Ausgabe findet man in den Annali della Tipografia Fiorentina di Lorenzo Torrentino 2. Aufl. (1819) S. 91—93.

Die nächste Ausgabe verdanken wir dem fleißigen und kenntnisreichen Friedrich Sylburg: „*Κλήμεντος Ἀλεξανδρείως τὰ ἐνδοκίμενα*. Clementis Alexandrini opera quae exstant. Diversae lectiones, et emendationes, partim ex veterum scriptis, partim ex huius aetatis doctorum iudicio, seorsum in fine additae: Et Indices tres; duo Latini, Auctorum et Rerum memorabilium; tertius Graecus, Verborum et

Phraseων notabilium: Opera Friderici Sylburgi Veter. Ex Typographeio Hieronymi Commelini 1592. Folio. Die Rückseite des Titelblattes enthält das Verzeichnis der von Clemens citierten Autoren, die drei nächsten Blätter den Widmungsbrief Sylburgs an Rector und Lehrer der Universität Marburg, den Brief des Victorius an Cervinus, ein Vorwort Sylburgs an den Leser und Testimonien aus Eusebius und Hieronymus. Darauf folgt p. 1—34 Protr.; p. 35—115 Paed. I—III und Hymnus auf Christus; p. 116—350 Strom. I—VIII; Exc. und Ecl.; p. 351f ein Citat aus Eus. Praep. Ev. X 8; p. 353—386 Anmerkungen; p. 387—414 griechischer Wortindex; p. 415—445 lateinisches Sachregister; am Schluß noch Corrigenda und Notis addenda. Die Ausgabe ist im wesentlichen ein Abdruck der Editio princeps („e qua nostra haec expressa est“ p. 387). Die HSS, die Sylburg neu benutzte, waren nichts wert. Es waren dies Vatic. Palat. 86 vom Jahr 1549 und Vatic. Palat. 302, vgl. darüber oben p. XXIV u. p. XLVI¹. Außerdem sandte ihm Höschel aus der Epitome Augustana, jetzt Monac. 479, die wichtigsten Varianten; vgl. darüber oben p. XLVI. Weit wichtiger ist, was Sylburg für die Emendation des Textes leistete. Unzählige Fehler der Editio princeps hat er stillschweigend verbessert, viele treffliche Verbesserungen in seinen Anmerkungen, einzelne auch im Index vorgeschlagen. Außerdem erhielt er wertvolle Beiträge zur Textverbesserung von Theodor Canter und Johannes Arcerius, David Höschel und Georg Rem, besonders aber von dem Verleger der Ausgabe Hieronymus Commelinus, der schon lange diese Ausgabe geplant und dafür Notizen gesammelt hatte. In den Anmerkungen sind viele Citate und Parallelen aus der Bibel und Profanschriftstellern nachgewiesen und manche dunkle Stellen des Autors richtig erklärt. Besonders wertvoll sind aber die reichhaltigen sprachlichen und sachlichen Register, die fast unverändert von allen folgenden Herausgebern wieder abgedruckt wurden. Der Druck ist durchweg sehr sorgfältig. So bedeutete diese Ausgabe einen großen Fortschritt gegenüber der Editio princeps.

Geringere Bedeutung haben die vier Ausgaben des 17. Jahrhunderts. Sie gehen sämtlich zurück auf die 1616 erschienene Ausgabe des Daniel Heinsius: „*Κλήμεντος Ἀλεξανδρέως τὰ ἐνδοξόμενα*. Clementis Alexandrini opera graece et latine quae extant. Daniel Heinsius Textum graecum recensuit, interpretationem veterem locis infinitis meliorem reddidit: breves in fine Emendationes adiecit. Accedunt diversae lectiones et emendationes, partim ex veterum scriptis, partim ex huius aetatis doctorum iudicio a Friderico Sylburgio collectae. Cum Tribus locupletibus, Auctorum, Rerum, Verborum, et phraseon indicibus. Lugduni Batavorum 1616. Excudit Joannes Patius Academiae Typo-

graphus Pro Bibliopolio Commeliniano.“ Folio. Die ersten 10 Blätter enthalten die Widmung an Gustav Adolf von Schweden, eine Vorrede, die hauptsächlich auf die vielen Fehler der lateinischen Übersetzung Hervets hinweist, und die Testimonia sowie das Autorenregister aus Sylburgs Ausgabe. Dann kommt p. 1—580 der griechische und lateinische Text und das Excerpt aus Eus. wie bei Sylburg; p. 1—38 (neue Zählung) Sylburgs Anmerkungen; p. 39—50 Anmerkungen von Heinsius selbst; p. 1—68 (wieder neue Zählung) Sylburgs Wort- und Sachregister. Der Hauptsache nach ist die Ausgabe von Heinsius nur eine neue, durch den Verleger veranlaßte Auflage der Ausgabe Sylburgs. Für den Text hat Heinsius nicht viel geleistet, auch die Anmerkungen bieten nicht sehr viel. Neu ist vor allem die Beifügung der lateinischen Übersetzung. Hierbei ist Hervet an vielen Punkten verbessert, im ganzen blieb die Übersetzung aber doch so, daß Potter darüber urteilen konnte: *ut . . . qui hanc denique, prout res exigit, corrigendam susciperet, Augaeae plane stabulum purgare videretur.* Die Ausgabe des Heinsius ist deswegen wichtig, weil ihr Text mit allen seinen Fehlern lange Zeit die Vulgata des Clemens gebildet hat. Sie und ihre drei Nachdrucke haben lange den Markt beherrscht, auch nachdem Potters Ausgabe erschienen war, weil diese wegen ihres hohen Preises nicht so leicht Absatz fand. Noch jetzt findet man oft nach ihr citiert, besonders nach den Seiten des Abdruckes von 1629, mit dem die beiden anderen fast ganz übereinstimmen.

Der erste Abdruck erschien zu Paris 1629 apud Carolum Morellum; 16 Bl. mit Vorreden und einem Verzeichnis der Bibelcitate, 856 S. (die Zahlen 826. 827 stehen doppelt, daher ist 854 die letzte Zahl) Text, Übersetzung und Anmerkungen Sylburgs; Blatt a—g IIII lat. und griech. Index; S. 1—11 (neue Zählung) die Anm. des Heinsius, darauf S. 13—79 „In Titi Flavii Clementis Alexandrini Protrepticum (Paed. Strom.) collectanea ex variis doctorum virorum lectionibus, commentariis, adversariisque excerpta“ (abgedruckt aus der 1590 zu Paris erschienenen lat. Übersetzung p. 769—830).

Ein besonders schöner Abdruck ist der von 1641, ebenfalls zu Paris, aber Typis Regiis, erschienen. Die Seitenabteilung stimmt mit der von 1629 genau überein, nur stehen hier die Zahlen 823. 824 doppelt, daher trägt auch hier die letzte Seite die Zahl 854.

Ein besonders schlechter Abdruck erschien 1688 Coloniae apud Jer. Schrey et H. Meyer, in der Seitenzählung (hier ohne Fehler 856 S.) genau mit den beiden vorhergehenden übereinstimmend.

Eine selbständige Leistung ist erst wieder die Ausgabe von John Potter († 1747 als Erzbischof von Canterbury): „*Κλήμεντος Ἀλεξαν-*

ὁρίως τὰ ἐντισχόμενα. Clementis Alexandrini Opera, quae extant, recognita et illustrata per Joannem Potterum. Oxonii, e theatro Sheldoniano. A. D. 1715. Sumptibus Georgii Mortlock.“ 2 Bände Folio. Die ersten sechs Blätter enthalten Vorwort und Testimonien, p. 1—95 Protr.; p. 96—314 Paed. I—III und die beiden Hymnen; p. 315—934 Strom. I—VIII; p. 935—965 Quis. div. salv. mit den Noten von Combeffis; p. 966—1005 Exc. und Ecl.; 1006—1025 Fragmente; p. 1025—1036 Varianten aus Paris. Suppl. graec. 250 und Ottob. 94; p. 1037—1052 Abdruck der Vorreden von Victorius, Sylburg, Heinsius und des Abschnittes über Clemens in Fabricius Bibl. graec. V nebst dem von Christoph Woltereck verfaßten Index Auctorum; p. 1052—1060 Register der Bibelstellen. Dann folgt mit neuer Zählung p. 1—206 der Commentar des Gentianus Hervetus und schließlich Blatt Ggg 2 bis Ttt 2 der lateinische und griechische Index Sylburgs.

Auch Potter benutzte für seine Ausgabe keine HSS, aus denen der Text wesentlich hätte gebessert werden können. Oxon. Coll. Novi 139, Bodl. 39 und Mus. Brit. Reg. 16. D. XVII sind junge Abschriften noch vorhandener HSS. Doch bot die erste HS manche bis dahin unbekannte Lesart, weil sie nicht durch Vermittelung einer der für die älteren Ausgaben benutzten HSS auf Paris. 451 zurückgeht. Dies war der Grund für die Überschätzung dieser HS durch Potter, noch mehr aber durch Klotz; vgl. auch Westcott, Dict. of Christ. Biogr. I p. 561 „worthy of a second and complete examination“. Auch die HS von Eusebs Praep. evang., die Potter für die darin citierten Clemensstücke benutzte, ist ganz jung: Oxon. Coll. Joh. Bapt. 332 aus dem 16. Jahrh.; vgl. Heikel, De praep. evang. Eus. edendae ratione p. 45 ff. Am meisten ist Potter zum Vorwurf zu machen, daß er Paris. 451 nicht benutzte, von dem er aus Montfaucon, Pal. graec. (1708) hätte Kunde haben können. Ohne Einfluß auf den Text blieben auch die von Montfaucon gesandten Collationen der jungen Stromatahandschrift Paris. Suppl. graec. 250 und der Excerpte in Ottob. 94, da sie erst nach Vollendung des größten Teils des Druckes kamen und deshalb von Potter nur als Anhang beigelegt wurden.

Das Verdienst der Potterschen Ausgabe wie der meisten Ausgaben jener Zeit liegt auf anderen Gebieten als auf dem sorgfältigster Benutzung aller HSS. Zunächst hat er mit weit größerer Vollständigkeit als Sylburg die Citate aus der Bibel, aus christlichen und profanen Autoren nachgewiesen, außerdem mit staunenswerter Belesenheit Parallelen aus griechischen und lateinischen Autoren beigebracht. Dadurch gewann er das richtige Verständnis für viele bis dahin unklare Stellen und konnte viele Corruptelen verbessern. Trefflich wurde er dabei

unterstützt von W. Lowth, Stifftsherrn der Kathedrale zu Winchester. Auf diesen geht auch die Einteilung des Protr. und der Strom. in Capitel zurück. Die lateinische Übersetzung des Protr. fertigte Potter neu an; für Paed. und Strom. verbesserte er nur die des Hervetus; bei Quis div. salv. druckte er die Übersetzung Fells ab; die lat. Übersetzung der Exc. und Ecl. hat Robert Pearse zum Verfasser. Da Potter die Anmerkungen von Sylburg und Heinsius in seine Noten aufnahm und auch den Commentar des Hervetus abdrucken ließ, vereinigte seine Ausgabe alles, was bis dahin für Clemens geleistet war, und wurde so zur Hauptausgabe¹. Die folgenden Ausgaben waren nicht geeignet, ihr diesen Rang streitig zu machen.

Die nächste Ausgabe war ein im wesentlichen sorgfältiger Abdruck der Potterschen Ausgabe mit dem gleichen Titel wie diese, Venetiis 1757. Ex typographia Antonii Zatta. 2 Bände Folio. Um weniges ist diese Ausgabe reicher als die Potters: 1. Um eine „Vera effigies S. Clementis Alexandrini“ (gegenüber dem Titelblatt); 2. um die lateinische Übersetzung der Lebensbeschreibung des Clemens aus Adrien Baillet, Vies des saints III; 3. um die Fragmente, die Fabricius in seiner Ausgabe des Hippolyt II p. 66—74 veröffentlicht hatte.²

Völlig unbrauchbar ist der Abdruck des griechischen Textes und der lateinischen Übersetzung in Band 4—6 der Sammlung Sanctorum Patrum opera polemica von Fr. Oberthür, Wirceburgi 1778. 1779. Der griechische Text ist ohne Accente; Anmerkungen und Indices fehlen.

Etwas besser ist die Ausgabe von Reinhold Klotz: „Bibl. sacra patrum ecclesiae graecorum pars III. Titi Flavi Clementis Alexandrini opera omnia. Recognovit Reinhold Klotz Lipsiae. Sumptibus E. B. Schwickerti 1831—1834.“ 4 Bände Kleinoctav. Band I enthält Protr. Paed.; II und III Strom. I—VIII u. Quis div. salv.; IV Exc. Ecl. Fragmente, Scholien aus Paris. 451 (von Const. Schinas abgeschrieben); kritische Anmerkungen, Wort- und Sachindex Sylburgs. Klotz wollte keine neue Recension des Textes liefern, sondern nur eine Recognitio. Er verzichtete also von vornherein darauf, neue HSS zur Benutzung heranzuziehen. Wie wenig es ihm darum zu tun war, sieht man be-

1) Recensionen der Potterschen Ausgabe sind zu finden in Memoires de Trevoux März 1717 S. 378—422; Acta Eruditorum Lipsiae 1717 p. 97—100; Journal des Sçavans 1716 S. 449—456; De La Roche, Bibliothèque Angloise Tome premier, prem. partie Amsterdam 1717 p. 273—277.

2) Ein genauer Abdruck dieser Ausgabe, aber ohne den griechischen Text und ohne den griechischen Index, erschien in der gleichen Druckerei Venedig 1767 III Bl. 476 u. 32 S. Folio (eine sehr seltene, in der bibliographischen Literatur fast nirgends erwähnte Ausgabe).

sonders daraus, daß er aus Paris. 451 zwar die Scholien abschreiben ließ, aber nicht daran dachte, diese HS für die Textgestaltung zu benutzen. Bezeichnend für seine Gleichgültigkeit gegenüber den HSS ist es auch, daß er vol. II praef. p. VI es dahingestellt sein läßt, ob die Pariser Stromatahandschrift, deren Collation Potter mitteilt, identisch ist mit der, welche P. Victorius bei seiner Ausgabe benutzte — gerade als ob es damals noch nicht den Katalog der Laurenziana von Bandini (1763—70) gegeben hätte. Eher entschuldbar ist, daß er Oxon. Coll. Nov. 139 überschätzte. Gut hat er daran getan, daß er auf die Sylburgsche Ausgabe von 1592 zurückging. Seine Ausgabe ist daher frei von den zahlreichen Fehlern, die sich von 1616 an durch alle Ausgaben fortgepflanzt hatten (auch Potter ist nicht frei davon). Freilich hat dafür die Ausgabe wieder ihre eigenen Fehler und zwar in großer Menge, namentlich finden sich in den Zahlen und Citaten sehr viele Druckfehler. Die Interpunction verrät oft nur allzu deutlich, daß der Herausgeber vom Inhalt gar nichts verstanden hat. Für Emendation und Erklärung hat Klotz sehr wenig geleistet. Auf ihn geht die Einteilung des Textes in Paragraphen zurück, die auch vielfach sehr wenig sinngemäß ist.¹

Bevor wir zur letzten Ausgabe übergehen, ist noch zu erwähnen der Abdruck der Potterschen Ausgabe bei Migne Ser. graec. vol. VIII und IX. Paris 1857. (Ein Neudruck Paris 1890. 91.) Abgedruckt ist auch der Abschnitt über Clemens aus Fabricius-Harleß, Bibl. graec., die Vorreden aus der Klotzschen Ausgabe, ebendaraus die Scholien in Paris. 451, Fragmente aus den Catenen Cramers und aus A. Mai, Script. vet. VII p. 88, schließlich die Dissertationes N. le Nourrys.

Die letzte Ausgabe ist: „Clementis Alexandrini opera ex recensione Guilelmi Dindorfii Oxonii. E typographico Clarendoniano 1869.“ 4 Bände Octav. Band I (LXIV u. 451 S.) enthält Einleitung; Protr. Paed. Scholien; Band II (417 S.) Strom. I—IV; Band III (694 S.) Strom. V—VIII; Quis div. salv.; Exc.; Ecl.; Fragmente; Excerpte aus den Anmerkungen Segars zu Quis div. salv.; Indices der Bibelstellen, der citierten Schriftsteller und der griechischen Wörter (ein verbesserter Abdruck des Sylburgschen); Band IV (588 S.) Auszug aus den Potterschen Anmerkungen mit vereinzelt Zusätzen Dindorfs, Auszug aus den Abhandlungen N. le Nourrys; Sachregister Sylburgs.

Äußerlich erweckt die Ausgabe die höchsten Erwartungen. Dem alten Ruhme der Oxforder Universitätsdruckerei entsprechend, ist die

1) Recensionen der Klotzschen Ausgabe sind zu finden in Zimmermanns Zeitschrift f. d. Alterthumswiss. 2 (1835) S. 83—93; Theol. Literaturbl. zur allg. Kirchenzeit. 1832 Nr. 59 S. 473—479; Annalen der gesamten Theol. Lit. u. d. christl. Kirche 1831. 1. Band S. 115 f (mir nicht zugänglich).

Ausstattung vorzüglich, der Druck sehr klar und scharf, auch die Druckcorrectur sehr sorgfältig. Die Einleitung bestärkt den Leser in der Erwartung, eine völlig neue Textgestaltung von Dindorf zu erhalten. Zum ersten Mal erfährt man über die Clemenshss genaue Angaben, die jungen wertlosen HSS, mit denen sich die Herausgeber seit der Editio princeps begnügten, werden endlich auf die Seite geschoben, die alten wertvollen hervorgezogen, Paris. 451 wird zum ersten Mal collationiert, die drei anderen alten HSS Mut. III. D. 7, Laur. V 24 und V 3, die Victorius schon benutzte, werden neu verglichen. Die Ausgabe scheint also auf sicherstem handschriftlichen Fundament zu ruhen. Auch was von den früheren Ausgaben und den neueren Werken über Clemens gesagt ist, bestärkt die Hoffnung auf eine in jeder Hinsicht befriedigende Ausgabe. Aber was lehrt eine nähere Prüfung? 1. Die Collation der HSS ist unzuverlässig. Weder Duebner in Paris, noch Jos. Müller in Modena und Florenz haben ihre Aufgabe pünktlich erledigt. Duebner hat vor allem versäumt, zwischen den verschiedenen Händen zu unterscheiden, Müller hat überhaupt so nachlässig gearbeitet, daß man seinen Angaben nirgends trauen darf. Vgl. das Urteil von Fr. Beyte, Quaest. Appuleianae Lips. 1888 S. 6. 7. 27; Van der Vliet, Lucii Apul. Apol. Lips. 1900 praef. p. III; Wilamowitz, Comment. gramm. II (1880) p. 4 Anm. 2. Die HSS sind nicht richtig verwertet. Zunächst ist Paris. 451 nicht als Archetypus der übrigen HSS erkannt; doch war dies durch die ungenügenden Collationen erschwert. Aber von der richtigen Erkenntnis, daß die von Potter und Sylburg benutzten HSS aus Laur. V 24 stammen, wird bei der Editio kein Gebrauch gemacht. Statt die Lesarten dieser jungen Abschriften ganz vom Apparatus criticus auszuschließen, wird nicht nur dieser überall damit belastet, sondern es werden sogar ihre Lesarten manchmal denen der alten Zeugen vorgezogen und in den Text gesetzt. 3. Viele falsche Angaben früherer Ausgaben sind wiederholt. Das bezieht sich besonders auf die Citate, die nachzuschlagen Dindorf meist unterlassen hat. 4. Für die Emendation, richtige Interpunction, Erklärung des Textes und den Nachweis der Quellen hat Dindorf sehr wenig getan. Seine Emendationen beschränken sich meist darauf, das Griechisch des Autors dem classischen Sprachgebrauch anzupassen. Die Interpunction zeigt, namentlich in den rein theologischen Partien, oft, daß sich Dindorf um das Verständnis des herausgegebenen Textes nicht bemüht hat. Daß er für die Erklärung nicht viel leisten konnte, zeigt schon die kritiklose Wiederholung der Potterschen Anmerkungen. Besonders nachlässig aber war Dindorf im Nachweis der Quellen. Potter hatte ja darin für seine Zeit sehr viel getan, aber doch auch noch sehr viel zu tun übrig ge-

lassen. Viele Citate und Anklänge an Bibelstellen, an Plato, Philo u. a. waren noch nicht erwähnt und gerade von einem in der griechischen Literatur so bewanderten Mann wie Dindorf hätte man erwarten sollen, er werde überall die Quellen und Parallelen angeben können. Aber was bei Potter nicht steht, sucht man auch bei Dindorf meist vergebens. 5. Die Register sind völlig ungenügend. Dies Urtheil bezieht sich in erster Linie auf die von Dindorf neugefertigten Register der Bibelstellen und der Quellen. Man prüfe einmal die Citate aus den Psalmen, den Proverbien, Sirach nach, oder schlage die zu *Βακχυλίδης*, *Ἑρμῖπος*, *Ἡρακλείδης*, *Μητροδώρος ὁ Χίος*, *Πολέμων* citierten Stellen nach, so wird man das Urtheil gerechtfertigt finden. Aber auch die aus Sylburgs Ausgabe übernommenen Sprach- und Sachregister hätten eine viel gründlichere Durchsicht und eine bedeutende Erweiterung verdient.

So hat die Dindorfsche Ausgabe gleich nach ihrem Erscheinen von verschiedenen Seiten strengen Tadel erfahren, am schärfsten von P. de Lagarde, Gött. gel. Anz. 21 (1870) S. 801–824 (= Symmicta I (1877) S. 10–24). Vgl. auch J. Bywater, The Academy vom 22. Okt. 1870 S. 25 und The Journ. of Philol. 4 (1872) S. 203; Westcott, Dict. of Christ. Biogr. I p. 566. Eine günstige Besprechung (wegen der methodisch richtigen Behandlung der HSS) brachte nur The Saturday Review 30 (1870) S. 238 f.

Es blieb also eine befriedigende Ausgabe des Clemens noch ein Desideratum, das sich um so mehr fühlbar machte, je intensiver sich die historische und literarhistorische Forschung der Epoche, in der er lebte, zuwandte. Zweimal schien es, als sollte eine solche Ausgabe in absehbarer Zeit erscheinen. Theodor Heyse hatte schon lange, bevor Dindorfs Ausgabe erschien, Vorarbeiten für eine neue Ausgabe gemacht und gab, wie es scheint, auch nach dem Erscheinen der Oxforder Ausgabe seinen Plan nicht sofort auf. Doch kam er nicht zur Ausführung. Dann kündigte die Teubnersche Verlagsbuchhandlung in ihren Mittheilungen vom 9. Mai 1885 eine Ausgabe des Clemens von K. J. Neumann und E. Hiller an. Aber durch Hillers frühzeitigen Tod¹ wurde auch die Hoffnung auf diese Ausgabe zerstört. So soll die vorliegende Ausgabe versuchen, das Bedürfnis nach einer Neubearbeitung der Schriften unseres Autors zu befriedigen. Über Plan und Hilfsmittel dieser Ausgabe vgl. den Schluß der Einleitung.

1) Vgl. über seine Absicht Clemens herauszugeben auch den von Häberlein geschriebenen Nekrolog im Biogr. Jahrb. 1891. S. 103.

2. Einzelne Schriften.

a. *Stromata* VII. Buch. Unter den Ausgaben einzelner Schriften ist wegen ihrer Bedeutung an erster Stelle zu nennen: *Clement of Alexandria Miscellanies Book VII. The Greek Text with Introduction, Translation, Notes, Dissertations and Indices. By the late Fenton John Anthony Hort... and Joseph B. Mayor. London 1902.* Die Veranlassung zu dieser Ausgabe boten die Bemerkungen, die Hort in sein Handexemplar des Clemens eingetragen hatte. Mit ihrer Veröffentlichung wurde Mayor betraut. Doch begnügte sich dieser nicht mit dem Abdruck dieser Noten, sondern gab außerdem eine neue Recension des Textes, eine englische Übersetzung, eine reichhaltige Einleitung, einen fortlaufenden Commentar und zwei umfangreiche Indices. Zur Einführung in ein gründliches Verständnis unseres Autors dürfte dies Buch am allermeisten zu empfehlen sein. Vgl. P. Koetschau, *Theol. Literaturztg* 29 (1904) Sp. 325—327 und meine Anzeige, *Berl. phil. Woch.* 24 (1904) Sp. 228—234.

b. *Quis dives salvetur.* Die *Editio princeps* ist: *Michaelis Ghislerii in Jeremiam prophetam commentarii Lugduni 1623 vol. III p. 262—282.* Es ist dies ein ungenauer Abdruck aus *Vatic. graec. 623.* Auf dieser Ausgabe beruhen alle folgenden, mit Ausnahme der letzten. Die Ausgaben sind: *Fr. Combefis, Auctarium patrum novissimum Paris 1672 I p. 163—194.* — (*J. Fell*), *Clem. Alex. liber quis dives salutem consequi possit. Oxoniae 1683.* — *Th. Ittig, Operum Clem. Alex. Supplementum p. 1—96 Lipsiae 1700.* — *C. Segaar, Clem. Alex. liber, quis dives salutem consequi possit, perpetuo commentario illustratus. Ultraj. ad Rh. 1816 (13 Jahre nach Segaars Tod).* Diese Ausgabe ist wichtig wegen des gelehrten Commentars und der vielen trefflichen Verbesserungen. — (*G. Böhl*), *Opuscula patrum selecta pars I Berlin 1826.* — *H. Olshausen, Clem. Alex. libellus quis dives salvetur Königsberg 1831.* — *G. Br. Lindner, Bibliotheca patrum eccles. selectissima Fasc. III Leipzig 1861.* — *K. Köster, Sammlung ausgew. kirchen- und dogmengeschichtlicher Quellenschriften 6. Heft, Freiburg i. B. 1893.* — *P. Mordaunt Barnard, Clement of Alexandria Quis dives salvetur Texts and Studies V 2. Cambridge 1897.* Barnard hat zuerst den Archetypus der jungen *Vaticanhs, Scorial. 2-II-19,* benutzt und daraus einen viel besseren Text gewonnen, als Ghisler und seine Nachfolger hatten bieten können. Für die Textverbesserung sind auch wichtig die zahlreichen Recensionen der Ausgaben Kösters und Barnards.

c. *Excerpta ex Theodoto und Eclogae propheticæ.* Beide Schriften hatte Hervetus nicht übersetzt und auch die griechisch-latei-

nischen Ausgaben des Clemens von 1616 bis 1688 boten nur den griechischen Text. Daher übersetzte Fr. Combefis beide ins Lateinische. Aber nur die *Eclogae* gab er griechisch und lateinisch heraus in seinem *Auctarium patrum novissimum* Paris 1672 I p. 197—210. Die Übersetzung der *Excerpta* wagte er wegen der darin enthaltenen Ketzereien nicht zu veröffentlichen. Doch wurde seine Übersetzung nach einer Abschrift (zusammen mit dem griechischen Text) veröffentlicht von J. A. Fabricius, *Bibl. graeca* V p. 134—179.

Beide Schriften, zusammen mit Strom. VIII, den Fragmenten der Hypotyposen und den Adumbrationen, gab Chr. Bunsen in den *Analecta Antenicena* I (1854) S. 167—340 (Exc. und Ecl. S. 201—302) heraus, weil er sie, ebenso wie Strom. VIII, für Reste der Hypotyposen hielt. Die Ausgabe ist wichtig wegen der Emendationen, die J. Bernays beisteuerte.

Noch weit besser ist der Text der *Excerpta* hergestellt in einer Ausgabe, die der Öffentlichkeit noch nicht übergeben ist, die ich aber durch die Güte des Verlegers schon benutzen konnte: *Clementis Alexandrini Excerpta ex Theodoto* edidit Paulus Ruben Lipsiae in aedibus B. G. Teubneri 1899. Die Ausgabe beruht auf einer Collation der Florentiner HS durch E. Rostagno und zeichnet sich durch treffliche Emendationen aus, die teils von Ruben selbst teils von Usener herrühren.

d. *Adumbrationes*. Die „*Adumbrationes Clementis Alexandrini in epistolas catholicas*“¹ wurden zuerst gedruckt von M. de la Bigne in der ersten Ausgabe seiner *Sacra bibliotheca sanctorum patrum* Paris 1575 VI col. 625—634. Die HS, die er benutzte, ist jetzt Berol. Phill. 1665. Es geht dies aus der Collation der Ausgabe mit der HS, die zuerst Zahn, *Suppl. Clem.* S. 79ff anstellte und Preuschen in *Harnacks Überlieferung* S. 306f vervollständigte, unzweifelhaft hervor. Auf der *Editio princeps* beruhen alle Ausgaben mit Ausnahme der Zahns. Es sind dies folgende: Die späteren Ausgaben der Väterbibliotheken: Paris 1589 I col. 1235—1244; 1609 I col. 1027—1034; 1644 I col. 561—568; 1654 I col. 561—568; Lugd. 1677 III p. 231—234. — J. Fell im Anhang seiner Ausgabe von *Quis div. salv. Oxoniae* 1683 S. 120—143. — Th. Ittig in *Opusculum Clem. Alex. Supplementum Lipsiae* 1700 S. 130—148. — Chr. Bunsen, *Analecta Antenicena* I S. 325—340. — Th. Zahn, *Suppl. Clem.* S. 79—93. Hier ist nicht nur die *Editio princeps* und die HS, aus der sie geflossen ist, sondern auch die zweite HS, Laudun. 96, benutzt. Vgl. darüber oben p. XLV f.

e. *Hymnus auf Christus*. Außer in den Clemensausgaben wurde

1) In den Clemensausgaben fanden die Adumbr. erst durch Potter Aufnahme.

der Hymnus auf Christus auch herausgegeben mit den Gedichten des Gregor von Nazianz 1590¹; von Fr. Morellus Paris 1598¹; mit den Senaren des Simeon Metaphrasta Paris 1606¹; in den *Poetae graeci christiani* Paris 1609⁴; in den *Poetae graeci veteres II* Genevae 1614 S. 751 f; von Rud. Capellus Hamburg 1681¹; von S. Butler (zusammen mit dem Gedicht des M. Musurus auf Plato u. a.) Cambridge 1797¹; von A. J. Rambach, *Anthologie christl. Gesänge* Altona u. Leipz. 1817 I S. 35—39; von F. H. Rheinwald, *Die kirchl. Archäologie* Berlin 1830 S. 440 f; von F. R. Eylert, *Clem. Alex. als Philosoph u. Dichter* Leipzig 1832 S. 52—60; J. Schulthess, *Symbolae ad internam criticen libr. can.* Turici 1833 II S. 85—102; von F. Piper, T. Flavii Clem. Alex. hymnus in Christ. salv. gr. lat. Gottingae 1835 (vgl. die ausführl. Selbstanzeige in den *Gött. Gel. Anz.* 1837 St. 118—120) und von dem gleichen in *Pipers Evang. Kalender f.* 1868 Berlin 1868 S. 17—39; von R. Vorbaum in *Daniels Thes. hymnol.* III Lipsiae 1846 S. 3 f; von Ed. Em. Koch, *Geschichte des Kirchenlieds* Stuttgart 1852 I S. 7 f; von A. Thierfelder, *De Christianorum psalmis et hymnis* Lipsiae 1868 S. 18 ff; von W. Christ und M. Paranikas, *Anthologia graeca carminum christianorum* Lipsiae 1871 S. 37 f. Vgl. auch E. Bouvy, *Poètes et Mélodes* Nîmes 1886 S. 26—29; 118—122.²

1) Mir nicht zugänglich.

2) Trotzdem der Hymnus so oft ediert wurde, blieb manches zu tun übrig. Der enge Zusammenhang mit dem Vorhergehenden, wo der Hymnus mit den Worten *καλῶς ἂν ἔχοι ἡμᾶς ἐνταῦθα γενομένους μισθὸν εὐχαριστίας δικαίας κατέλληλον ἀστέιον παιδαγωγίας αἶνον ἀναπέμψαι κρείον* angekündigt wird, wurde ebenso oft übersehen wie die Tatsache, daß für die meisten Ausdrücke des Hymnus sich Parallelen in Protr. und Paed. finden. Es wurde daher mehrfach, zuletzt von Harnack, *Chronol.* II S. 22 f, bezweifelt, ob Clemens der Verfasser ist. Das Fehlen des Hymnus in P darf nach dem oben S. XVII f Gesagten nicht gegen den clementinischen Ursprung angeführt werden. Der Text, namentlich auch die Interpunction, ist in der vorliegenden Ausgabe vor allem durch v. Wilamowitz sinngemäß gestaltet worden. Das Metrum hatte zu vielen willkürlichen Änderungen Veranlassung gegeben: Cobet, *Log. Herm.* 4 (1886) S. 494 tilgte V. 1—4 *ἀδῶν, ἀπλανῶν, ἀτρεκέως, βασιλικῶν*; Christ a. a. O. wollte V. 1—4 tilgen und V. 5—10 nach *ἐκθλιβόμενον* V. 46 stellen; Thierfelder a. a. O. ordnete 1—28; 39—46; 33—38; 29—31; 47—65, schrieb V. 4 *βασιλεῦ* und tilgte V. 32. Aber das Metrum ist nicht zu beanstanden; v. Wilamowitz gibt folgende Erklärung: „Es sind anapästische Monometer, auf die in einer Weise, die früher freilich anorganisch gewesen wäre, Silbencomplexe folgen. Ein Anapäst ist es V. 1—3; ein vierter Päon 4 und 31. Das ist die Form des Liedchens der Nilschiffer Pap. Oxyr. III Nr. 425. Folgt ein Ionicus a minore, so ergibt das den altgewohnten Paroemiacus V. 10 und 30. Diese Verse bilden den Abschluß einer Periode, wo sie allein stehen. Am Anfang und am Schlusse des ersten Hauptteils stehen mehrere hinter einander.“

f. Fragmente. Die erste Clemensausgabe, die auch Fragmente enthält, ist die Potters. Seine Sammlung besteht aus drei Teilen, den Fragmenten, die J. Fell im Anhang zu seiner Ausgabe von Quis div. salv. 1683 S. 144ff veröffentlicht hatte, den von Ittig, Opp. Clem. Alex. Suppl. 1700 S. 150ff und Praef. a 8ff, gesammelten Stücken und drittens aus dem von E. Grabe für sein Spicilegium gesammelten, aber nicht veröffentlichten Material. Dazu kam noch ein Stück, auf das Fabricius, Bibl. graec. V p. 111 hingewiesen hatte. Eine lateinische Übersetzung der hier nur griechisch gedruckten Stücke und einige neue Fragmente brachte dann Fabricius in seiner Ausgabe des Hippolyt II (Hamburg 1718) S. 66–74. Diese Stücke wurden abgedruckt in dem Nachdruck der Potterschen Ausgabe von 1757 und bei Gallandi, Bibl. vet. patr. Venet. 1766. 2. Aufl. 1788 II S. 153–159. Die Ausgabe von Migne fügte noch dazu die Fragmente aus der Catenensammlung Cramers. Alle Fragmente wurden gesichtet und neu herausgegeben von Th. Zahn, Suppl. Clem. S. 32–78. Vgl. ferner Barnard a. a. O. S. 47–52 und Preuschen bei Harnack, Überlief. S. 299–327.

Ein bisher unbekanntes Fragment aus den Hypotyposen veröffentlichte Mercati in den Studi e Testi XII (1904) S. 1–15 aus Vatic. gr. 354. Vgl. dazu A. Harnack, Sitzungsber. d. k. preuss. Ak. d. W. 1904 Nr. 27 S. 901–908.

Die Vermutung, daß der Canon Muratori ein Fragment der Hypotyposen sei, suchte neuerdings Chapman, Revue Bénédictine 21 (1904) S. 240–264 (vgl. auch S. 369–374) wahrscheinlich zu machen. Vgl. aber die scharfe Ablehnung dieser Hypothese durch A. Harnack, Theol. Literaturztg 29 (1904) Sp. 636f.

E. Übersetzungen.

1. Die lateinische Übersetzung.

In der Geschichte des gedruckten Textes spielt eine wichtige Rolle die lateinische Übersetzung. Denn diese ist nicht nur sehr oft selbst

Das zweite Gedicht, das in FM ohne Überschrift auf diesen Hymnus folgt und dem Victorius die Überschrift *Ἀρχὴν εἰς τὸν παιδαγωγόν* gegeben hat, ist das Parallelgedicht zu dem Hymnus, verfaßt von einem Leser dieses Hymnus. Ich habe daher das Gedicht an den Schluß der Scholien S. 339f gestellt. Ob Arethas der Verfasser ist, wie ich in den Unters. üb. d. Scholien z. Cl. Al. S. 48 vermutete, bleibt zweifelhaft, da FM, die unabhängig von einander auf die Originalschrift des Arethas in P zurückgehen würden, mehrere Fehler (vgl. V. 5. 13. 15. 20. 21) gemeinsam haben.

ständig erschienen und hat somit die Kenntnis unseres Autors verbreitet, sondern sie ist auch von 1616 an allen Ausgaben, mit Ausnahme der von Klotz und Dindorf, beigegeben worden. Es verlohnt sich daher, auch ihrer hier kurz zu gedenken.

Schon auf der letzten Seite der Editio princeps des griechischen Textes wurde vom Drucker eine lateinische Übersetzung (a viris doctissimis, qui summo studio laboreque tibi navarunt operam) angekündigt und ein Jahr später erschien die Ausgabe: „Clementis Alexandrini omnia quae quidem extant opera, nunc primum e tenebris eruta Latinitateque donata, Gentiano Herveto Aurelio interprete. Laur. Torrentinus Ducalis typographus excudebat Florentiae 1551.“ Vier besonders numerierte Teile: I. Widmung an Rodolphus Pius vom 31. Dez. 1549; Protr. mit Scholien (aus Mut. III. D. 7) 47 S. II. Widmung an Hangedest von Noyon vom 10. Juli 1549; Paed. I—III mit Scholien und Hymnus auf Christus 113 S. III. Widmung an Cosimo de' Medici vom 6. Juli 1551; Strom. I—VIII. 277 S. IV. Sieben verschiedene Indices 50 S. Die oft wiederholte Angabe, daß die Stromata von Chiriaco Strozzi († 1569) übersetzt seien, geht zurück auf Papyrius Masson (Elog. II p. 229) und Giulio Negri, Istoria degli scrittori Fiorentini (1722) p. 125. Hier heißt es von Strozzi: vertit etiam e Greca in Latinam linguam Clementis Alexandrini Stromatum libros 8, impressos Florentiae a Torrentino. Mit Recht scheint mir diese Nachricht bestritten in den Annali della tipografia Fiorentina di Lorenzo Torrentino² (1819) p. 139, da sonst der Widmungsbrief des Gentianus Hervetus an Cosimo de Medici unverständlich wäre.

Die Übersetzung ist mit großer Eile gemacht worden. Hervetus wurde, wie sein Neffe im Vorwort der Ausgabe von 1590 erzählt, von seinem Verleger so gedrängt, „ut diebus singulis tantum vertere cogeretur, quantum quivis alius calamo potuisset excipere, quo commodius typographiariis operis satisfaceret“. Diese Eile merkt man der Übersetzung nur zu sehr an. Heinsius hat in der Vorrede seiner Ausgabe 1616 einige Beispiele dafür, wie falsch Hervetus oft übersetzte, mitgeteilt. Vielfach ist die lateinische Übersetzung ebenso unverständlich wie der griechische Text. Ein Beispiel mag genügen: Die Worte *Μῖνω τὸν Διὸς ἐπὶ Ἀνγκέως* lauten in der Editio princeps *Μήνωτον διόσειπ-λυγκέως* (sic), bei Hervetus: Menotum filium Diosepilyncei.

Trotzdem wurde die Übersetzung oft abgedruckt: Basel 1556 Fol.; 1566 Fol.; Paris 1566 Oct.; 1572 Fol. Eine Neubearbeitung erschien 1590: „J. Flavii Clementis opera omnia . . . in Latinum conversa, nunc vero recognita interpretatione, amplissimis commentariis illustrata a Gentiano Herveto Aureliano ecclesiae Rhemensis Canonico Parisiis 1590

apud Sebastianum Nivellium.“ Folio. Die Ausgabe ist besorgt von dem Arzte Simon Hervetus, dem Neffen des Gentianus; derselbe erzählt in dem Widmungsbrief, daß sein Onkel als Achtzigjähriger die Beschäftigung mit Clemens wieder aufgenommen, fast eine ganz neue Übersetzung gemacht und dazu einen Commentar verfaßt habe. Dieser Commentar, der sich mehr durch Wortreichtum als durch tiefen Gehalt auszeichnet, ist in der Potterschen Ausgabe wieder abgedruckt. Außerdem enthielt jene Ausgabe von 1590 p. 769—830: In J. Flavii Clem. Alex. Protr. Paed. Strom. collectanea ex variis doctorum virorum lectionibus, commentariis adversariisque excerpta. Das Meiste davon hat Potter zu den einzelnen Stellen mit dem Sigel Coll. abdrucken lassen.

Ein Titelneudruck scheint die Ausgabe von 1612 (Parisiis ex officina Nivelliana) zu sein; wenigstens stimmen die Ausgaben außer auf den ersten Blättern genau überein. Hervets Übersetzung wurde dann, mehr oder weniger verändert, in den Clemensausgaben von 1616, 1629, 1641, 1688, 1715, 1757, 1778/79, 1857 mit dem griechischen Text gedruckt, außerdem (zusammen mit der Übersetzung von Quis div. salv. durch Combefis und den Adumbrationen) nach der Ausgabe von Heinsius in der Max. bibl. vet. patr. Lugd. 1677 III p. 1—234.

Über den Abdruck des lateinischen Teils der Potterschen Ausgabe vgl. oben S. LXX Anm. 2. Unvollständig ist die lateinische Übersetzung auch enthalten in der von Caillaud und Guillon herausgegebenen Collectio selecta SS. ecclesiae patrum Parisiis 1829 III p. 113—482; IV p. 1—386. Auszüge aus Paed. Protr. Strom. I—VII enthält Franc. Rous, Mella Patrum Londini 1650 p. 149—239.

2. Übersetzungen in moderne Sprachen.

Anhangsweise seien noch die deutschen, französischen, englischen Übersetzungen der Gesamtwerke oder einzelner Teile besprochen.

1. Deutsch. Eine vollständige Übersetzung gibt es nicht. Auszüge enthält Chr. Fr. Rößler, Bibliothek der Kirchenväter Leipzig 1776 II S. 6—75. In der Kemptener Bibliothek der Kirchenväter ist enthalten Quis div. salv. und Protr., übersetzt von L. Hopfenmüller, und Paed. I—III, übersetzt von J. Wimmer, Kempten 1875. Die Exc. ex Theod. wurden übersetzt von G. Arnold, Unparth. Kirchen- u. Ketzerhistorie Frankfurt 1699. 1700 IV S. 41—50. Gegen ihn schrieb H. G(eorg) W(achter) E(cclesiastes) M(emmingensis), Augenscheinliche Erweisung, daß der vermessene Ketzerpatron Gottfried Arnold das valentinianische Ketzerfragmentum Theodoti weder verständlich noch treulich übersetzt und damit seine schlechte Wissenschaft in der griech. Sprache selbst verraten habe. Ulm 1701.

Öfters übersetzt wurde der Hymnus auf Christus: von Fr. Münter, Über die älteste christl. Poesie (vor seiner Übersetzung der Offenb. St. Joh.) Kopenhagen 1806 S. 33 ff; von Rambach, Eylert, Schulthess in den oben S. LXXVI angeführten Werken; C. R. Hagenbach in Rheinwalds Repertorium 14 (1836) S. 114 f und Die christl. Kirche in den ersten drei Jahrh. Leipzig 1853 S. 222 (abgedruckt bei J. Kayser, Beiträge z. Geschichte u. Erklärung der ältesten Kirchenhymnen² Paderborn 1881 I S. 28 f und bei O. Bardenhewer, Geschichte der altkirchl. Literatur II Freib. i. Br. 1903 S. 32); C. Fortlage, Gesänge christl. Vorzeit Berlin 1844 S. 38—40 (abgedruckt bei A. Baumgartner, Geschichte der Weltliteratur IV Freib. i. Br. 1900 S. 18 f); J. F. H. Schlosser, Die Kirche in ihren Liedern Mainz 1852 II S. 107—109; F. Ranke in F. Pipers Evang. Kalender f. 1868 Berlin 1868 S. 29—31.

2. Französisch. Protr. wurde übersetzt von D. Cousin Paris 1684. — Nur Quis div. salv. und Paed. I—III sind enthalten in: Les Oeuvres de S. Clément d'Alexandrie traduites du Grec [par Nic. Fontaine] Paris chez Pralard 1696. — Auszüge aus allen Werken bietet D. M. N. S. Guillon, Bibliothèque choisie des pères de l'Église grecque et latine Paris 1822 I p. 375 ff. — Eine vollständige Übersetzung gab Ant. Eug. de Genoude, Les pères de l'Église IV V Paris 1839.

3. Englisch. Sämtliche Werke sind übersetzt in A. Roberts und J. Donaldson, Ante-Nicene Christian Library vol. IV. XII. XXII S. 185—217; XXIV S. 137—181 Edinburgh 1867—1872. Der Übersetzer war W. Wilson. Das Gleiche bietet der von A. Cleveland Cox besorgte amerikanische Abdruck der englischen Sammlung: The Ante-Nicene Fathers II S. 171—604 Buffalo 1887. — Quis div. salv. übersetzte J. Jones (Clement, A discourse concerning the salvation of rich men London 1711) und P. Mordaunt Barnard (in der Sammlung Early Church Classics, herausgegeben von der Society for Promoting Christian Knowledge London 1901). — Einige ausgewählte Stücke aus Clemens übersetzte R. Ornsby, The Month 19 (1873). — Joseph B. Mayor begleitete seine Ausgabe von Strom. VII mit einer englischen Übersetzung London 1902.

F. Bemerkungen zu der vorliegenden Ausgabe.

Die erste Anregung zur Beschäftigung mit Clemens Alex. erhielt ich im Jahre 1888 durch Herrn Geheimrat Dr. Iwan von Müller, damals Professor in Erlangen, der mir riet, eine Arbeit über diesen Autor für das philologische Specialexamen einzureichen und mich nicht nur bei Anfertigung jener Arbeit (sie wurde als Doctordissertation gedruckt:

Observ. crit. in Clem. Alex. Erlangen 1890) mit wertvollem Rat unterstützte, sondern auch weiterhin meinen Arbeiten die freundlichste Teilnahme zeigte. Im Frühjahr 1895 kam dann durch Herrn Professor D. Harnack die Anfrage an mich, ob ich die Bearbeitung des Clem. Alex. für die Berliner Kirchenväterausgabe übernehmen wolle. Ein zweimaliger Urlaub, der mir vom Kgl. Staatsministerium des Innern für Kirchen- und Schulangelegenheiten in den Schuljahren 1895/96 und 1901/02 gewährt wurde, ermöglichte es mir, die HSS in Paris, Modena und Florenz selbst zu collationieren und einige Zeit ausschließlich der Vorbereitung der Ausgabe zu widmen, während in anderen Jahren die Tätigkeit in der Schule nur wenig Zeit dafür übrig ließ. Eine besondere Förderung erhielt meine Arbeit dadurch, daß ich im Oktober 1902 nach München versetzt wurde und so die reichen Sammlungen der K. Hof- und Staatsbibliothek und der K. Universitätsbibliothek bequem benutzen konnte. Den Vorständen und Beamten dieser Bibliotheken sei auch an dieser Stelle für alle Hilfe, die sie mir gewährten, geziemend gedankt.

Es war mir möglich, einiges ungedruckte Material zu benutzen. Durch Vermittlung von Herrn Geheimrat Hartwig in Halle erhielt ich die in der dortigen Universitätsbibliothek aufbewahrten Vorarbeiten Theodor Heyses für die von ihm geplante Clemensausgabe. Diese Vorarbeiten sind: 1. Collation von Strom. I—VIII (Editio princ.) mit Laur. V 3; 2. Collation von Paed. I—III (Editio princ.) mit Laur. V 24; 3. Bemerkungen zu diesen Collationen; 4. Bemerkungen zu Protr. mit der Überschrift „Revision des Textes in der Ausgabe von Klotz ohne Benutzung anderweitiger literarischer Hilfsmittel oder gar Vergleichung irgend einer Handschrift“; 5. Bemerkungen zu Paed. I—III nach der Ausgabe von Klotz mit Nachträgen nach Benutzung der Ausgabe Din-dorfs; 6. Reinschrift der Bemerkungen zu Paed. I—II 80.

Die Collationen Heyses ergaben sich mir bei Nachprüfung als sorgfältig und dienten mir zur Controlle der eigenen Collation. Die Bemerkungen enthalten sehr viele Conjecturen; viele davon weichen zu sehr vom überlieferten Texte ab, manche aber scheinen mir den Text richtig herzustellen. Vortrefflich ist z. B. Strom. VIII 22 hergestellt *ἡπορημένης ἐστὶ διανοίας καὶ πρὸς τὴν τῶν ἀντικειμένων πραγμάτων ἰσοσθένειαν* (statt *εἰς ἀσθένειαν*) *μετοκλαζούσης τεκμήρια* vgl. Sext. Emp. Pyrrh. II 130 *τὴν ἰσοσθένειαν τῶν ἀντικειμένων λόγων*. Ich habe im Apparat eine Auswahl aus den Conjecturen Heyses aufgeführt.

Durch die Güte von Herrn Professor Dr. K. J. Neumann konnte ich auch die Vorarbeiten Eduard Hillers für meine Ausgabe verwerten. Es sind dies 307 halbstand beschriebene Quartseiten mit fortlaufenden Bemerkungen zu Strom. I 1 bis V 27. Sie zeigen, wie sorg-

fältig sich Hiller um das Verständnis des Textes bemüht hat, und waren mir besonders wertvoll durch Literaturnachweise. Emendationen enthalten diese Seiten weniger als die Notizen Heyses. Immerhin sind auch von ihm manche Stellen richtig hergestellt worden.

Durch die Freundlichkeit von Herrn Professor G. Knaack in Stettin konnte ich auch das in seinen Besitz übergegangene Handexemplar von J. Bernays benutzen, dessen Randbemerkungen in manchen Fällen Belehrung spendeten.

Zu besonderem Danke bin ich Herrn Professor Joseph B. Mayor in Kingston Hill (Surrey) verpflichtet. Die kritischen Bemerkungen zu Protr., *Philologus* 58 (1898) S. 266—280, und zu Strom. I—VII, *Class. Review* 8 (1894) S. 233—239; 281—288; 385—391; 9 (1895) S. 97—105; 202—206; 297—302; 337—342; 385—390; 433—439 sind die wertvollsten Beiträge zur Textkritik unseres Autors, die seit der Ausgabe Sylburgs erschienen sind. Kein Herausgeber hat solche Mühe darauf verwendet, den vorliegenden Text zu verstehen oder zu verbessern wie er. Prof. Mayor hat mir aber außerdem noch eine große Menge von Verbesserungen, Quellennachweisen und Bemerkungen über die Interpunction zu Protr. und Paed. brieflich zur Verfügung gestellt. Konnte ich auch nicht alle Conjecturen in den Text aufnehmen, so werden die Benützer der Ausgabe doch Mayors Namen fast auf jeder Seite finden. Schließlich hat Prof. Mayor mir auf meine Bitte noch kurz vor Abschluß meiner Arbeit die Bemerkungen von Jer. Markland (geb. 1693 gest. 1776) zugesandt, die derselbe am Rande seines Exemplars der Potterschen Ausgabe (jetzt im Britischen Museum unter der Signatur 3670. e.) notiert hatte. Es sind dies eine große Anzahl von Conjecturen, darunter manche recht einleuchtende Verbesserungen. Eine Auswahl davon ist im Apparat mitgeteilt.

Zu Dank bin ich ferner verpflichtet Herrn Professor Henry Jackson¹ in Cambridge, der mir eine Anzahl wichtiger Parallelstellen aus den griechischen Philosophen mitteilte, Herrn Professor George F. Moore in Andover Mass., der mir die Randbemerkungen P. de Lagardes (die allerdings wenig Neues boten) aus dessen Clemensausgaben in der Universitätsbibliothek der Stadt New-York abschrieb, und nicht zum wenigsten Herrn Bibliothekar Dr. R. Münzel in Hamburg, der mir wertvolle Ergänzungen zu seinem Artikel über den Paed. (Beiträge zur Bücherkunde u. Philologie, August Wilmanns zum 25. März 1903 gewidmet S. 293—300), wichtige Parallelstellen, besonders aus Plato und

1) Vgl. auch seine Artikel im *Journal of Philol.* 24 (1896) S. 263—271; 27 (1899) S. 136—144; 28 (1900) S. 131—135.

Lucian, mitteilte und mich auf die Benutzung des Clemens durch Isidor von Pelusium aufmerksam machte.

Während des Druckes hatte Herr Professor C. Weyman die Freundlichkeit, mich auf manche Literaturangabe oder Parallelstelle aufmerksam zu machen, und Herr Professor W. Kroll, der ebenfalls einen Teil der Druckbogen mitzulesen die Güte hatte, gab manchen wertvollen Beitrag zur Emendation. Vor allem aber habe ich den Herrn Professoren E. Schwartz u. U. von Wilamowitz-Moellendorff zu danken, die alle Druckbogen aufs genaueste durchsahen und mir ihre Verbesserungen zusandten. Beider Name findet sich oft genug im Apparat; doch gibt das nur eine sehr ungenügende Vorstellung von der mannigfachen Hilfe, die sie meiner Arbeit zuteil werden ließen: mancher Fehler im Text, manche falsche Conjectur im Apparat wurde beseitigt, die Interpunction an vielen Stellen gebessert; mancher Druckfehler wäre ohne ihre Mitarbeit stehen geblieben.

So ist es vielfach fremde Arbeit, die der Ausgabe zugute gekommen ist. Ihr ist es nicht am wenigsten zu verdanken, wenn die Ausgabe brauchbar geworden ist. Allen, die dazu geholfen, gebührt also nicht nur der Dank des Herausgebers, sondern auch der des Benutzers der Ausgabe.

Die Seitenzahlen der Ausgaben Sylburgs und Potters stehen mit S und P am Rand, eine Tabelle mit den Seiten der Pariser Ausgabe (1629) wird am Schluß der Ausgabe beigegeben werden, da nach ihr noch immer häufig citiert wird. Die Paragrapheneinteilung von Klotz habe ich trotz ihrer Mängel beibehalten, um nicht die Verwirrung (oft wird Clemens in einem Buche auf dreierlei Art citiert) noch größer zu machen. Doch habe ich die großen Paragraphen in Unterabschnitte zerlegt. In der Ausgabe selbst ist stets darnach (mit Weglassung der Capitelzahlen) citiert. Die Zahlen bei den Verbesserungen Cobets verweisen auf die Seiten von Logios Hermes I (1866. 1867). Historikerfragmente sind nach C. Müller, FHG, Komikerfragmente nach Th. Kock, CAF, Lyrikerfragmente nach Th. Bergk, PLG⁴, Tragikerfragmente nach A. Nauck, TGF² ohne nähere Angabe citiert.

München, Dezember 1904.

Otto Stählin.

Nachträge und Berichtigungen.

Vorbemerkung.

Die Textverbesserungsvorschläge von Fritz, Klostermann, Koetschau, Pohlenz, Wendland sind ihren Besprechungen der Ausgabe entnommen; die Vorschläge J. Jacksons sind unter dem Titel „*Minutiae Clementinae*“ im *Journal of Theological Studies* 32 (1931) S. 257–270 und 394–407, die Elov Tengblads in seinem Buch „*Syntaktisch-stilistische Beiträge zur Kritik und Exegese des Clemens von Alexandrien*“, Lund 1932, veröffentlicht.

Die Berichtigungen der Zahlenangaben bei den Werken Philos beziehen sich auf die Paragraphenzählung in der Cohn-Wendlandschen Ausgabe, die beim Druck der Clemensausgabe noch nicht vollendet war.

Bei den Verweisungen auf Diels, Vorsokratiker, ist überall die 5. Auflage berücksichtigt. Bei den Historikerfragmenten ist auf Felix Jacoby, *Die Fragmente der griechischen Historiker*, verwiesen, soweit sie darin schon bearbeitet sind.

Die mit * bezeichneten Berichtigungen sind in der Neuausgabe bereits durchgeführt.

Die am Schluß der einzelnen Bände der Clemensausgabe von 1905–1909 stehenden „*Nachträge und Berichtigungen*“ sind in die folgende Zusammenstellung mitaufgenommen; sie sind also nicht mehr zu berücksichtigen.

Bei den einzelnen Seiten ist mit I der Text, mit II die Sammlung der Belegstellen, mit III der textkritische Apparat bezeichnet.

Zum 1. Band.

Einleitung.

- S. IX Z. 8ff Der Brief Alexanders von Jerusalem nach Antiochien ist noch von Kappadokien aus geschrieben, wo Alexander früher Bischof war; der Brief an Origenes ist 215/6 geschrieben.
Z. 15 setze Komma nach *Κλήμεντα* *
- S. X Z. 18 l. *Σενήρον* *
Z. 24 streiche das Komma nach *μνημονεύει* *
Z. 25 l. *γραφῶν* *
Z. 28 l. *διαλέξεις Περι* *
- S. XI Z. 3 setze Komma nach *μαρτυρίας* *
Z. 7 setze Komma statt Semikolon nach *πεποιημένον* *
Z. 27ff setze Anführungszeichen vor *Εβραίοις*, nach *γάρ* und vor *ἐπιστέλλων*, nach *θείς* *
- S. XII Z. 12 l. II 9, 2. 3 statt II 9, 2 *
Z. 13 l. IX 6, 1–9 statt IX 6–9 *
- S. XIII drittletzte Z. füge nach 860 hinzu: und VII Col. 961
- S. XIV letzte Z. des Textes l. *πρόσωπον* *

S. XVI Z. 9 füge hinzu: E. Buonaiuti, *Ricerche religiose* 3 (1927) S. 146–152. Zu verweisen ist auch auf die aus dem 13. Jahrhundert stammenden armenischen Verzeichnisse, die A. Harnack, *Überlieferung I* S. XXXIII f in französischer Übersetzung abgedruckt hat; unter ihnen findet sich auch eine Liste der Paulusbriefe, „trouvée par Clément“, womit vielleicht Clemens von Alexandrien gemeint ist; vgl. Th. Zahn, *Forschungen V* (1893) S. 154 und A. Harnack, *Texte und Unters. XII 1* (1894) S. 12.

Unter den Schriftstellern, die Clemens erwähnen, ist noch zu nennen Georgios Synkellos (um 800), der in seiner *Chronographie* S. 355 A (I S. 669, 16f. ed. Bonn.) zu *κόσμον ἔτη, εἰπε', τῆς θείας σαρκώσεως ἔτη ῥπε'* sagt: *Κλήμης ὁ Στρωματεὺς πρεσβύτερος Ἀλεξανδρείας ἀριστος διδάσκαλος ἐν τῇ κατὰ Χριστὸν φιλοσοφίᾳ συντάττων διέλαμπε.*

Vorletzter Absatz füge hinzu: Ein Facsimile des Paris. 451 findet sich auch am Schluß des 3. Bandes der Clemensausgabe.

S. XVIII Z. 13 v. u. 1. *ἐγράφη* *

S. XIX Z. 1 füge hinzu: Über Arethas vgl. auch J. Bidez, *Arethas de Césarée*, éditeur et scholiaste, in „Byzantion“ 9 (1934) S. 391–408.

S. XX Z. 10 1. *πληρώσας* *

S. XXIII Anm. 1. Bei „Gregors“ ist „von Nazianz“ hinzuzufügen.

S. XXV Z. 3. Genuens. Miss. Urb. 28 ist beschrieben von A. Ehrhard, *Centralblatt für Bibliothekswesen* 10 (1893) S. 205.

S. XXVI Z. 12. Zu dem aus der Tübinger Theosophie stammenden Stück über die Sibyllen vgl. meine Hellenistisch-jüdische Literatur bei Christ-Schmid 6. Aufl. II S. 612 Anm. 1 und Rzach bei Pauly-Wissowa II A Sp. 2120, 17ff.

S. XXVIII Z. 8 1. *στοχαστέον* *

S. XXXf. Die Darlegungen von W. Fritz, *Blätter für das Bayer. Gymnasial-Schulwesen* 43 (1907) S. 108f. 114ff., P. Koetschau, *Theol. Lit.ztg.* 30 (1905) Sp. 542f. und E. Tengblad a. a. O. S. 72ff. haben mich davon überzeugt, daß die von M (und P) abweichenden Lesarten in F nicht auf eine selbständige Überlieferung dieser Handschrift zurückgehen, sondern absichtliche Änderungen und Besserungsversuche des Schreibers von F oder seiner aus P stammenden Vorlage sind. Darnach ist an mehreren Stellen die Lesart von F aus dem Text zu entfernen und dafür die von M einzusetzen.

S. XXXV Z. 6 1. *εἰλυσώμενος* *

Z. 8f ist *κληρονομίσουσιν* 281, 3 P*M zu streichen und unter d) zu stellen
Z. 9 ist *ἐγκαταληφθέντα* 321, 29 M zu streichen und unter b) zu stellen

Z. 17 1. *παιωνίῳ* *

Z. 5 v. u. 1. 316, 3 statt 316, 4 *

S. XXXVII Z. 10 füge nach *εἰλωτες* hinzu 261, 2 *

Z. 17 füge nach M² hinzu: *ἡλίας* 9, 3. 15; 68, 7 PM; *ἡλίας* 224, 19 PFM *

S. XLII Z. 6 v. u. Eine dritte, jetzt verschollene HS war im Besitz von Fabri de Peiresc, der davon in Briefen vom 13. und 16. Juni 1633 Freunden Mitteilung machte; vgl. den Nachweis von R. Münzel, *Deutsche Lit.ztg.* 1914 Sp. 996.

S. XLIV Z. 7 1. HSS¹ *

Z. 26 1. *Vallicell.* *

Vorletzte und letzte Zeile und S. XLV Z. 1 und 7 1. immer U statt V *

S. XLV Z. 9 füge hinzu: Zu beachten sind die Nachträge im 3. Band dieser Ausgabe S. XXVf

Z. 13. Die beiden HSS L und M sind im 3. Band S. XLIf näher beschrieben; ebenda S. XLVIII ist eine dritte HS genannt und beschrieben.

S. XLVII Z. 3. Nach freundlicher Mitteilung von Professor Alexander Souter enthalten die beiden Oxforder HSS die gleichen Stellen der *Adumbrationes* zu 1. Petr. 1, 3. 19. 22, die S. XLVI aus Laur. XVII 17 angeführt sind.

S. LI Z. 3 streiche das Komma nach *λέγεται* *

Zu S. LIV. Die beiden Z. 19 v. u. erwähnten Konstantinopolitanen HSS sind jetzt von A. Rahlf, *Theol. Lit.ztg.* 38 (1913). Sp. 476f. und 39 (1914), Sp. 92 nach-

gewiesen; die eine ist jetzt in Athen, Nationalbibliothek Nr. 43, die andere in London, Archiepiscopal Library (Lambeth Palace) Nr. 1214 (vom Jahr 1103). Außer diesen beiden HSS wurde von Nikephoros noch eine Augsburger HS benützt, die jetzt Monac. gr. 358 ist.

Zu S. LVIf. Zu den neutestamentlichen Catenen ist einiges aus den Aufzeichnungen des Herodotforschers Heinrich Stein nachzutragen. Stein beabsichtigte eine Clemensausgabe zu machen und hatte bereits die wichtigsten Handschriften verglichen, als er durch das für ihn überraschende Erscheinen der Dindorfschen Ausgabe an der Ausführung seines Planes verhindert wurde. In seinen Vorarbeiten, die in meinen Besitz übergegangen sind, fanden sich auch Auszüge aus Catenenhandschriften, und zwar zu Matthäus aus Paris. 187 und Coisl. 23, zu Lukas aus Paris. 208, zu Johannes aus Paris. 212, zum I. Korintherbrief aus Paris. 227, zum Hebräerbrief aus Paris. 238 und Ambros. E. 2. inf. Außerdem hatte Stein auch die Clemensbruchstücke im Corpus Parisinum (Paris. 1168), in Coisl. 371 (Maximus) und den Sacraparallelahandschriften Paris. 924 und Coisl. 276 ausgeschrieben.

Weitaus das meiste davon ist bereits nach den von mir benützten Ausgaben und Handschriften in der Ausgabe verzeichnet. Nachzutragen ist aus der Lukascatene in Paris. 208 ein Bruchstück zu Luk. 12, 29 aus Paed. II 103, S. 218, 33 *μή οὖν ζητεῖτε, φησί, τί φάγητε* bis S. 219, 7 *μή μετεωρίζεσθε*. Ferner bietet die Hebräerbriefcatene in Ambros. E. 2. inf. (jetzt Nr. 1006, vgl. Aem. Martini et Dom. Bassi, Catalogus Cod. graec. Bibliothecae Ambrosianae, Mediol. 1906, II p. 1077f.) mehr als die von Cramer abgedruckte Handschrift Paris. 238, die nur bis Hebr. 8, 11 reicht. Nachzutragen sind daher Auszüge aus f. 243^v, 244^r zu Paed. I 64f., 68, 75, 78, 83, 88 (die Stelle zu Strom. VII 57 konnte bereits in die Ausgabe aufgenommen werden), und zwar: S. 128, 2—14 *λυσιτελής — διατείνει* (mit einigen Auslassungen); S. 129, 31—130, 2 *πολλάκις δὲ καὶ ἀπειλεῖ ὁ κύριος· ὁ δὲ ἀπειλῶν — εὐθέως*; S. 134, 1—11 *συνελόντι — τροφήν*; S. 136, 5—10 *τὸ δὲ αὐστηρὸν — ἐλεγμὸν*; S. 138, 21—139, 2 *ὥς δὲ οἱ ὑμναῖοντες — ὁ φόβος*; S. 141, 19—25 *ὥσπερ δὲ τὸ ἔσπικρον — ἀποτροπήν*. Hier ist Z. 22 nach *πρωτοῦ* hinzugefügt: *ὥσπερ οὖν καὶ τὸ κάτοπρον τῆς δυσμορφίας*.

S. LX Z. 23. Das Corpus Parisinum steht in Paris. graec. 1168.

Z. 27. Die altslavische Übersetzung des Maximus ist von Semenov im Sbornik der Petersburger Akademie 54 (1893) herausgegeben.

S. LXI Z. 1. Die Melissa Augustana steht auch in dem S. LX Anm. 1 genannten Cod. Patm.

letzte Z. 1. Ehrhard *

S. LXII Z. 2. In dem Aufsatz Ehrhards ist auch von dem Florilegium sacrum der Straßburger Bibliothek Cod. 12 die Rede, in dem drei Clemenszitate vorkommen; vgl. C. Welz, Descriptio codicum graecorum der Kaiserl. Univ.- und Landesbibliothek Straßburg, Straßb. 1913, S. 38. Das Florilegium ist das gleiche wie das in Coisl. 294, Athen. 464, Hieros. 15; zu ihnen vgl. K. Holl, Texte und Unters. XVI (1896) S. 132—138.

Zu der Liste S. LXIIIf ist nachzutragen: Zu Strom. VI 102 (Sacra Par. 254): Antonius ed. Gesner S. 14 (nur ein Teil des Zitats) mit dem Lemma *μεθοδίου*. — Zu QDS 20 (Sacra Par. 288): Antonius ed. Gesner S. 150 mit dem Lemma *εὐαγρίου*.

Zu beachten ist, daß bei allen aus den vorhandenen Schriften entnommenen Zitaten die Fundstellen unter dem Text verzeichnet, die übrigen echten Fragmente im 3. Band S. XXVIIIff besprochen und S. 193ff herausgegeben sind, während die unechten Fragmente S. LXXIf behandelt sind. Zu welcher Gruppe ein Bruchstück gehört, ist am schnellsten durch das „Initienregister“ im 4. Band S. 66—70 festzustellen.

S. LXXII Z. 14 l. Jos. Müller statt G. Müller *

Zu S. LXXIV Z. 13 v. u. l. (G. Böhl) statt A. Neander * Daß der ungenannte Herausgeber von *Quis dives salvetur* in den *Opuscula patrum selecta* G. Böhl war, ist mitgeteilt bei G. B. Winer, Handbuch der theol. Literatur, 3. Aufl., I (1838) Sp. 873.

Z. 10 v. u. l. Sammlung *

S. LXXV Z. 25 l. 1575 statt 1576 *

S. LXXVI Z. 11 l. F. Piper statt J. Piper *

S. LXXVII Z. 5 l. 1700 statt 1760 *

S. LXXIX Z. 22 l. Caillau statt Caillou *

An neueren Ausgaben einzelner Schriften ist nachzutragen: Sonderausgabe der Schrift *Quis dives salvetur* von Otto Stählin, Leipzig 1908 (mit einleitenden Bemerkungen und Registern). — Clement of Alexandria with an English translation by G. W. Butterworth. *The Exhortation to the Greeks. The rich man's salvation. And the fragment of an address entitled To the newly baptized.* London 1919 (The Loeb Classical Library). — The *Excerpta ex Theodoto* of Clement of Alexandria edited with translation, introduction, and notes by Robert Pierce Casey (*Studies and Documents* edited by Kirsopp Lake and Silva Lake I), London 1934. — Das S. LXXVII erwähnte, von Mercati herausgegebene Bruchstück steht jetzt auch im III. Band dieser Ausgabe S. 199 als Fragment Nr. 12.

Zu S. LXXIXff (Übersetzungen in moderne Sprachen) ist nachzutragen: Deutsch. Der am Schluß der Seite LXXIX erwähnte Georg Wachter gibt am Schluß seiner Kritik selbst eine vollständige Übersetzung der *Excerpta ex Theodoto* (aus der zu Exc. 21, 2; 22, 5; 30, 2; 68 Textverbesserungen mitgeteilt sind). — Welcher Reiche wird selig? Aus dem Griechischen des Clemens Alexandrinus übersetzt von Guido Topf, Barmen o. J. — Mahnrede an die Heiden. Der Erzieher I—III. Welcher Reiche wird gerettet werden? Übersetzt von Otto Stählin. „Bibliothek der Kirchenväter“. Zweite Reihe. Band VII und VIII. München 1934. In der gleichen Sammlung wird die Übersetzung der *Stromateis* bald folgen.

Inzwischen ist erschienen: Titus Flavius Klemens von Alexandria. *Die Tepipiche (Stromateis)*. Deutscher Text nach der Übersetzung von Franz Overbeck. Im Auftrage der Franz Overbeck-Stiftung in Basel herausgegeben und eingeleitet von Carl Albrecht Bernoulli und Ludwig Früchtel. Basel 1936.

Englisch. Die den Ausgaben einzelner Schriften von Butterworth und Casey beigegebene englische Übersetzung ist bereits oben erwähnt. Außerdem sind folgende Auszüge aus Clemens in englischer Übersetzung erschienen: *Selections from the Writings of Clement of Alexandria*. By Rufus M. Jones. Religion of Life Series. London o. J. — *Extracts from the Writings of Clement of Alexandria*. London and Benares, Theosophical Publishing Society. O. J.

Italienisch. Clemente Alessandrino. *Il Pedagogo*. Traduzione del Sac. Prof. Abele Boatti (*I Padri della Chiesa* 1, 1912, Nr. 1. 3. 6), Torino. — *Il Pedagogo (Libro secondo)* trad. da Ermeno Nero, Siena 1928 (*Classici Cristiani*).

Holländisch. Eine vollständige Übersetzung aller Schriften einschließlich der Bruchstücke, verfaßt von H. U. Meyboom, ist erschienen als Band VIII XIX der „Oud-Christelijke Geschriften in Nederlandsche Vertaling“, Leiden 1913—1915.

S. LXXXI Z. 14 l. Staatsbibliothek

S. LXXXII Z. 11 l. Philologus *

Anm. 1 l. 135 statt 134 *

Ausgabe des Textes.

S. 3 II 4f vgl. Method. De autex. 1, 1

17f vgl. Greg. v. Naz. Epist. 175 C καὶ ἵνα τι τῶν ὑμετέρων εἴπω, τὸν μυθικὸν τέτιγα μιμησάμενος ἀναπλήρωσον τὴν ᾠδὴν. Die Sage ist erzählt von Timaeus Fr. 65 FHG I 207; Anthol. Pal. VI 54; IX 584

III 20 [τῆ] Jackson

27 [τὰ μυστήρια] Jackson

S. 4 III 5 <ἐαντοῦς> ἀναδήσαντας Winter

S. 5 II 13—17 vgl. Iren. IV 7, 2

33ff l. De plant. 3 *

S. 6 I 10. 11. 18 l. Δαβὶδ *

II 3ff 12ff vgl. Method. De resurr. II 10, 2

- 6ff führt J. Rendel Harris, *The Odes and Psalms of Solomon* p. 80 auf Od. Sal. 2 zurück
- 7f zu *ἔρεισμα τῶν ὁλόν* — *διαταθέν* vgl. Philo *De plant.* 8f (I 331f M)
- 33f vgl. Zach. v. Mityl. S. 145 Boiss. (Migne S. gr. 85, 1136 A) . . *μόνης τῆς ἡμετέρας εὐπραξίας γλιχόμενος καὶ τοῦτο μόνον ἀπολαύων ἡμῶν ᾧ σωζόμεθα*, ὡς φησι *Κλήμης ὁ κλεινὸς καὶ θεσπέσιος*
- S. 7 I 10 l. *πρό* *
- II 9f vgl. Steph. Byz. u. *Αἰθίου*
- III 1f *ἐπὶ μόνῃ τῇ* . . *σωτηρίᾳ* Wendland
- 17ff *οὗτος γοῦν ὁ λόγος, ὁ Χριστός, . . καὶ τοῦ εἶναι (νῦν δὲ ἐπεφάνη ἐν ἀνθρώποις)* — *αὐτὸς οὗτος ὁ λόγος κτλ.* Jackson
- 29 l. [δς] St *
- 29f *θεόν*· *διδάσκαλος ἐπεφάνη* Jackson
- S. 8 I 7 l. *εἶη* statt *ῆ* *
- II 9f vgl. *δεσμοὶ Τυρρηνοί* Apostol. V 97; Arsen. XVIII 47; Prov. App. I 96; Verg. *Aen.* 8, 485ff
- 18—20 füge hinzu 31f *
- 31 vgl. Joh. 4, 48 *
- III 7 l. *εἶη*] *ῆ* Ma *
- 9 *ἐπιφύρων* <*ρεκροῖς*> Koetschau
- S. 9 I 3 l. *Ἡλία* *
- 15 l. *Ἡλίας* *
- II 19 vgl. Orig. Joh.-Comm. II 32, 194 S. 89, 33 Preuschen
- S. 10 II 20 l. S. 17, 27 statt § 23, 2 *
- nach Pr. ev. II 3, 1—42 schiebe ein; und daraus S. 10, 24—11, 6 Euseb. Theoph. III 13 S. 131*, 28—33 Gressmann
- S. 11 II 14—20 vgl. Epiph. *De fide* 10, 7
- 19f vgl. *Onom. sacra* ed. Lagarde 164, 64f
- 25 — S. 12, 2 FGrHist 244 F 142
- III 15 *τὴν <ἱερομηνίαν, μᾶλλον δὲ> ἱερομανίαν* Jackson
- S. 12 I 7 l. [ὁ] *Δάδανος* *
- II 9 ὁ *Ὀδρύσης* = Orpheus
- III 7 [ὁ] Jackson *
- S. 13 I 17 l. *μύσους, πατὴρ καὶ φθορεὺς κόρης ὁ Ζεὺς, καὶ* *
- II 2 — S. 14, 1 vgl. H. Hepding, *Attis* S. 31f; 192ff
- 12ff benützt von Mich. Psellos (Migne S. gr. 122, 877)
- 21 — S. 14, 1 vgl. O. Crusius, *Rh. Mus.* 45 (1890) S. 265—272, wo die Verse auf Rhinthon zurückgeführt werden
- S. 14 II 1—7 vgl. *Orpheus* Fr. 50 Kern
- 7—25 vgl. *Orpheus* Fr. 34. 35 Kern; Rohde, *Psyche*² II S. 117/8 Anm. 5; 132 Anm. 1
- III 5 l. *ἐορτάζ.* statt *ἐορτάς* *
- S. 15 I 16f l. *κίστην θρησκείνῃ, παραθεμένῳ* *
- II l. 1—9 statt 1—4 *
- 12—19 vgl. H. Hepding, *Attis* S. 32. 191
- 20 — S. 16, 17 vgl. *Orpheus* Fr. 52 Kern
- 23 — S. 16, 20 l. V 24—26 statt V 25. 26 *
- III 27 οἱ] *quinque* Arnob. *
- S. 16 I 16 l. *ἐνόησε* statt *μελῶσε* *
- II 13—17 vgl. H. Diels, *Miscellanea Salinas*, Palermo 1907, S. 4ff; Lagrange, *Revue biblique* N. S. 16 (1919) S. 196ff; 38 (1929) S. 76ff
- 18—20 vgl. A. Rutgers van der Loeff, *Mnemos.* 45 (1917) S. 361ff
- 23—27 l. S. 17, 1 statt 27 *
- III 2 ἦν] + *capellarum Dysaules custos* Arnob.
- 7f *τὰ αἰδοῖα καὶ*] *καὶ τὰ αἰδοῖα* Jackson
- 25 *ληναισταῖς* Jackson
- S. 17 III 13 *πεῖρα*] *ἡμέρα* Jackson

- 27 ἡμᾶς] ὑμᾶς Jackson
- S. 18 I 3 l. Μητροῶς [τῶν] θεῶν *
- II 1—7 vgl. Diog. Laert. I 102
- 6f zu θήλεια νόσος vgl. Herodot 1, 105
- 7—15 Diels, Vorsokr. ⁵ I S. 385, 32 (Hippon A. 8)
- 15—17 l. Test. statt Fr. *
- 17—21 vgl. B. Keil, Hermes 55 (1920) S. 63ff
- 23ff l. De confus. ling. 144, De migr. Abr. 69; De mutat. nom. 205 *
- III 3 [τῶν] Jackson *
- 4 τινὰ <ἀγάματα οἶα> Jackson τινὰ <ῶς> St
- S. 19 I 10f l. »οὐράνιον φυτόν» *
- 30 l. ἀπάτης, θεῶν *
- II 4f l. 941 statt 935 *
- 10f vgl. Plato Tim. p. 90 A *
- 11f vgl. P 58
- 25f vgl. Paus. I 28, 5; Diels, Vorsokr. ⁵ I S. 31, 16 (Epimenides A. 7) *
- S. 20 I 10 l. »ζῶν γὰρ ὁ λόγος» *
- II 10 vgl. Hebr. 4, 12 *
- 30 — S. 21, 14 vgl. W. Bobeth, De indicibus deorum, Diss. Leipz. 1904; Epiph. ancor. 106
- III 15 ἐπαποδύεται Jackson
- 26 ὁμῖν Jackson
- S. 21 I 5 l. Ἀπόλλωνα(ς) und πρῶτον <τόν> *
- 20 l. »ἄλλοπρόσαλλος» und »ἀνάρσιος» *
- II 20 vgl. E 831; Ω 365 *
- 26f FGrHist 244 F 126
- III 1 l. Kl statt Wi *
- 5 Ἀπόλλωνα(ς) und <τόν> Jackson *
- 10 πόσοι δὲ καὶ νῦν; Ἀπόλλωνες ἀναρίθμητοι, . . κεκλημένοι. Jackson
- S. 22 II 5 — S. 23, 7 vgl. Fr. Zucker, Spuren von Apollodoros περὶ θεῶν bei christl. Schriftst., Diss. München 1904
- 26f vgl. λ 601f *
- S. 23 II 5f vgl. FHG I p. 442f
- l. 8—20 statt 7—20 *
- III 3 ἀφηγείται Jackson
- S. 24 I 14 l. καὶ statt [καὶ] *
- II 6f vgl. Plut. Moral. p. 989A
- 13f vgl. Z 214
- 16f nach Theog. 56 füge hinzu: von der Erzeugung der 9 Musen auf die des Herakles übertragen; vgl. A. Winter, Alkmene und Amphitryon, Gymn. Progr. Breslau 1876, S. 36
- 19 Νῦξ μακρὰ war der Titel einer Komödie des Lustspieldichters Plato; vgl. CAF I p. 624f
- 20—22 vgl. Kaibel, Ἰδαῖοι Ἰδαῖοι Nachr. d. Gött. Ges. d. Wiss. 1901 S. 506
- 20f vgl. Paus. IX 27, 6; Athen. XIII p. 556 F
- S. 25 I 2 l. αἰ θεαὶ statt [αἰ θεαὶ] * (vgl. Tengblad S. 33)
- 9 l. ἦτις αὐτῶν statt εἰ τις αὐτῶ *
- 27 streiche Komma nach ἦτεῖτο *
- II 25 vgl. Paus. II 37, 5, wo der Name Πόλνυμος lautet *
- III 8 βοῶπιδι <καὶ τῇ γλανκώπιδι> Jackson
- 9 l. ἦτις P³ εἰ τις P* und tilge αὐτῶ St αὐτῶν P *
- 11 καταλέγωμεν Klostermann
- 26 [καὶ] und [ῆ] Jackson
- S. 26 I 7f l. ᾄσμα αἰδοίοισιν, ἀναυδέστατα εἰργαστ' ἄν *
- 10 l. τῆς statt τῆς *
- III 7 streiche ᾄσμα P *
- 8 setze nach „Schleiermacher“ ein: εἰργασται P *

- S. 27 I 3f tilge Komma nach "Ομηρος, setze Komma nach ἀκριβῶς *
- S. 28 I 6 l. ζητεῖς σου τὸν Δία; *
- 11 l. (μὴ δυσφῶρει, ὃ Αἴδα) *
- 16 l. »ἀνδρῶν γένος εἰσὶν» *
- II 2f vgl. Epiph. ancor. 105
- 3 vgl. Theoph. Ad Autol. II 3
- 16 vgl. δ 63 *
- 17f vgl. J. Harrie, Zeus Agamemnon in Sparta, Arch. f. Relig.-Wiss. 23 (1925) S. 359ff
- 25 l. Paus. V 14, 1 *
- III 6 ζητεῖς σου τὸν Δία; Klostermann, Jackson ζήτει σου τὸν Δία P *
- 11 l. ὃ Αἴδα Markland, Jackson ὡς Αἴδα P *
- S. 29 I 7 l. Περιβασοῖ *
- 12 l. τοιοῖδε* <δὲ> *
- II 1. 7f statt 8 *; Apollodor FGrHist 244 F 112
- 20— S. 30, 13 Parallelen aus Ael. Nat. an. bei M. Wellmann, Hermes 51 (1916) S. 27ff
- 28f vgl. Ael. Nat. an. XII 5; andere Parallelen bei Pauly-Wissowa, Suppl.-Bd. IV 1016, 49
- III 12 <δὲ> Jackson *
- 18 ἐξεληλεγμένον G. M. Sakkoraphus, Mnemosyne N. S. 21 (1893) S. 284
- 21 [ἄλλος οὗτος ἰχθύς] ders.
- S. 30 II 11f vgl. Xenoph. Anab. I 4, 9
- 20 gemeint ist Androgeos, Sohn des Minos; vgl. Scholion zur Stelle (S. 309, 13ff) und Paus. I 1, 4
- III 2 μεμνηθεύκασιν Jackson
- 18 ἀποδρεπομένους Jackson
- S. 31 I 4 l. »πατήρ
ἀνουθέτητος παῖδα νουθετεῖ.« *
- 5 l. ὑμᾶς statt ἡμᾶς *
- 12 l. τὴν statt τῆς *
- 19 l. φιλονικίας *
- II 13f vgl. Plato Apol. p. 27 DE
- 23 — S. 32, 8 vgl. Paus. IV 19, 3; Pauly-Wissowa II 947, 55ff *
- III 3 Versabteilung nach Jackson *
- 4 tilge ἀνουθέτητος P *
- 5 ὑμᾶς Jackson ἡμᾶς P *
- 12 τὴν Jackson τῆς P *
- 19 φιλονικίας P *
- S. 32 I 20 l. οὖν *
- II 3—5 FGrHist 140 F 7
- 8—11 Demaratos FGrHist 42 F 4; Dorotheos FGrHist 145 F 2; vgl. Jos. Schlereth, De Plut. quae feruntur parallelis minoribus, Freib. i. Br. 1931, S. 74ff
- III 2 τὸ ἀρχαῖον Früchtel
- S. 33 I 10 l. φιλόλοξος *
- 18 l. »ὄρα τέλος« statt τέλος *
- II 27 vgl. Plato Symp. p. 178 BC
1. 35, 9 πάσχετε statt 35, 10 κεφαλαί *
- III 10 l. φιλόδοξος P *; zu φιλόλοξος vgl. O. Höfer, Mythologisch-Epigraphisches, Jahresber. d. Wettiner Gymn., Dresden 1910, S. 33
- 18 ὄρα aus P² »τέλος ὄρα« οὐχ Jackson
- S. 34 I 5 l. οὐδὲ statt οὐ *
- II 2f zu πολλή ἐνείσα vgl. Eurip. Hippol. 443
- 5ff l. 342f. statt 343 *
- 6ff l. 35, 6 statt 35,4 *
- 9—11 Antiochos FGrHist 29 F 2

- 15—17 vgl. Herodot 4, 33—35
 19 Zenon ist wohl der bei Diog. Laert. VII 35 als *γραμματοκός* bezeichnete
 III 5 setze *οὐ γὰρ οὐδὲ τούτους* St nach *τούτους* P
 15 *γυναικας* (*Ἐπερόχη καὶ Λαοδίκη κέκλησθον*); Jackson
 S. 35 II 1—4 Ptolem. v. Meg. FGrHist 161 F 1
 6 der Vers ist auch angeführt von Dion. Halic. Ars rhet. V 2 p. 273, 25;
 vgl. K. Fuhr, Berl. phil. Woch. 36 (1916) 1256
 III 17 *τὴν ὅλην* St
 S. 36 I 7 l. *τὰ ἀγάλματα* statt [*τὰ ἀγάλματα*] * (vgl. Tengblad S. 69)
 26 l. *ὄω* statt *δύω* *
 II 11; 13—15 vgl. Kaibel (oben S. 24, 20) S. 503 f
 41 vgl. A. Furtwängler, Sitz. Ber. d. Bayer. Akad. d. Wiss. Philos.-philol.
 Kl. 1907 S. 163 f
 15—20 Dionysios der Kyklograph FGrHist 15 F 3
 III 13 *γὰρ*] *γούν* Koetschau
 26 *δύω* P *
 S. 37 I 23 streiche Komma vor *ἐθνῶν*, setze Komma nach *ἐθνῶν* *
 25 l. *ὅτος* statt *αὐτοῖς* *
 II 5 — S. 38, 4 vgl. Amelung, Revue archéol. 1903 II S. 177 ff
 8 — S. 38, 4 vgl. L. Parmentier, Recherches sur le traité d'Isis et d'Osiris
 de Plutarque, Brüssel 1913; K. Sethe, Zur Herkunft des Sarapis.
 Janus 1 (1921), S. 207—213
 18 Isidoros, wohl der Geograph Isid. von Charax; gemeint ist nach Tacit.
 Hist. IV 84 Ptolemaios III; vgl. aber R. Helm, Berl. Akad. Abh.
 1923 Nr. 4 S. 49
 III 16 *ποντικόν* („aus dem Meere stammend“) E. Schmidt, Kultübertragung-
 gen (Rel. Vers. u. Vorarb. 8), S. 51 Anm. 6
 25 *ὅτος* Jackson *
 S. 39 II 13—15 l. Test. statt Fr. *
 15—18 vgl. die Abbildung der Aedicula der Fortuna sancta in der Latrine
 der Kaserne der Vigiles in Ostia bei F. Noack, Antike 2 (1926) S. 219;
 Inscriptiones Latii veteris Latinae. Supplementum Ostiense ed.
 L. Wickert, Berlin 1930/3, Nr. 4281. 2.
 S. 40 I 1. l. *οὔτε* statt *οὐδὲ* *
 15 l. *ἡττωμένην* *
 II 3 zu *τῇ σελήνῃ συμπάσχει* vgl. K. Gronau, Poseidonios und die jüd.-christl.
 Genesisexegese, Lpz. u. Berl. 1914, S. 17 Anm. 1
 III 1 l. *οὔτε*³] *οὐδὲ* Ma statt *οὐδὲ* Ma *οὔτε* P *
 15 *ἡττωμένην* Jackson *ἡττώμενοι* P *
 23 *πεντεκαίδεκα*] *decem* Arnob.
 30 ff *ἀλλ' εἰ μὲν κακοῦργοί . . [οἱ] . . ἀγάλματα*, Jackson
 S. 41 II 7—15 zu der Benützung in der Passio Philippi vgl. E. Klostermann und
 E. Seeberg, Die Apologie der hl. Katharina, Berlin 1924, S. 43 ff
 9 f vgl. auch Paus. II 17, 7
 11 vgl. Paus. VII 2, 7
 11 f vgl. Pauly-Wissowa III 1532, 43 ff
 18 f vgl. Paus. V 11, 3
 20—24 vgl. G. Lippold, Jahrb. d. d. arch. Inst. 38/9 (1923/4) S. 157
 S. 42 I 17 setze Komma vor *ἐπον* statt Fragezeichen *
 21 setze Fragezeichen vor *ρῶν* statt Semikolon *
 II 6 f vgl. Plut. Mor. p. 624 AB; Athen. V p. 212 D; Cic. Pro Flacco 25, 60;
 App. Bell. Mithr. 10; (Dio Chrys.) 37 (20), 6
 11 f vgl. auch Ael. Var. hist. XII 51; Plut. Ages. 21; Mor. p. 191 A;
 213 A; O. Weinreich, Menekrates Zeus und Salmoneus, Tübingen
 1933
 12—14 Aristos FGrHist 143 F 4
 S. 43 I 26 l. *πνεύματα ἀκάθαρα* *

- II 1—5 [Hippo] Vorsokr. ⁵ I S. 388, 22
 25—28 vgl. Orig. Geg. Cels. VII 5 S. 156, 30ff
- III 26 streiche πνεύματα ἀκάθαρτα P (vgl. Tengblad S. 94)
- S. 44 III 16 προσήλθεν Klostermann
 23f ὦν . . ἐλέγχεται Jackson
 23 οἰκεία] ὅποια Koetschau
- S. 45 I 7f l. σκιαγραφία περιστερεῶς *
- 26 l. αῶ *
- 27 l. [καί] *
- II 7f vgl. Athen. XIII p. 605 F
 8f vgl. Paus. V 27, 3; Ael. Var. hist. II 3
 17—19 vgl. Diod. Sic. IV 77; Plut. Mor. p. 139 B
 27 vgl. Protr. 67, 1; Plato Phaedr. p. 229 D
- III 6 <τό> λογικὸν Jackson
 7f l. σκιαγραφία περιστερεῶς Jackson statt σκιαγραφῆταις περιστερεῶς St *
- 14 προάγουσα Jackson
 16 ἀληθεία Koetschau
 27 [καί] Jackson *
- S. 46 I 4 l. ἀνακραγεῖν (κᾶν σιωπῆσαι θέλω) *
- 31f l. ἐπιποτώμενον *
- 33 l. <ἐν>αποτυπούσι *
- II 3f vgl. A 599; θ 326
 l. 21f statt 21*
 30f vgl. θ 296ff
- III 31f l. ἐπιποτώμενον Valck. D. i. Eur. rell. p. 64a περιπωτώμενον P * *
- 33 <ἐν>αποτυπούσι Valckenaer u. Jackson *
- S. 47 II 31 vgl. Herodot 8, 65; Paus. I 2, 4
- III 21 ὁμοθυμαδὸν ~ Jackson nach ἀγωνισταὶ (19)
- S. 48 I 11 setze am r. Rande 2 zu Z. 12 *
- II 10 zu ὄργανα τοῦ χρόνου vgl. Plato Tim. p. 42 D
 10—12 l. Psal. 32, 6 statt 23, 6 *
- 18f vgl. Psal. 32, 9 *
- 19—21 vgl. Anaxagoras bei Diog. Laert. II 10 (Anax. A 1 Diels, Vorsokr. ⁵ II S. 6, 15)
 35f vgl. Diog. Laert. II 3 u. Anaximenes A 1 Diels, Vorsokr. ⁵ I S. 90, 17; Protr. 100, 3
- S. 49 I 10 l. ποτε ἕτερον statt ποτε *
- 11f l. πολεμικός *
- 18 l. Μάγοι *
- 22 l. Μάγονς *
- II 1—4 vgl. Diogenes von Apollonia A 1 Diels, Vorsokr. ⁵ II S. 51, 39; Parmenides A 33 ebenda I S. 223, 23; Hippasos A 8 ebenda I S. 109, 13
 11f vgl. Chrys. Fr. phys. 1094 v. Arnim
 13f vgl. Strom. VII 52, 3
 25 zum Gen. τῆς πλάνης vgl. II Petr. 1, 4
- III 10 ποτε ἕτερον Jackson *
- 11f πολεμικός Jackson πολέμιος P (vgl. Protr. 36, 1) *
- 13 μάλιστα ~ nach Σκνθῶν Jackson
 πῆξαντες Koetschau; vgl. aber Herodot 4, 62 ἀκινάκης ἵδρνται und Amm. Marc. XXXI 2, 23 gladius humi figitur nudus
- S. 50 I 7 l. Μάγονς *
- 21f l. ὄντας (οὐ σιωπήσομαι οὐδὲ τὴν τούτων ἀνασχυντίαν), *
- II 2—6 vgl. Plut. Artax. 27
- 15—21 vgl. Anaximandros A 1 Diels, Vorsokr. ⁵ I S. 81, 9; Anaxagoras A 41. 42 ebenda II S. 15, 30; 16, 3; Archelaos A 11 ebenda II S. 47, 15; Leukippos A 12 ebenda II S. 75, 2; Metrodoros A 3 ebenda II

- S. 231, 20; Demokritos A 79 ebenda II S. 104, 13; Alkmaion A 12 ebenda I S. 213, 23
 24—26 l. Chrysipp Fr. phys. (statt log.) *; Zeno Fr. 159 v. Arnim; vgl. Protr. 73, 2
- S. 51 II 4—6 Theophrast Fr. 14 Wimmer III p. 162
 8f vgl. zu S. 50, 19f
 12 vgl. auch Plato Theaet. p. 176 B
 23 vgl. Plato Crat. p. 401 B; Phaedr. p. 270 A
- III 2 αὐτῆς] αὐτός Jackson
 13 οἷς Latte
 17 <τί γάρ, ὃ φιλοσοφία> τί γάρ Jackson
 19 ἢ ἄερα] καὶ ἄερα Jackson
- S. 52 II 1f zu μὴ ἀποκάμης vgl. z. B. Plato Rep. IV p. 435 D
 16 zu ψυχῆς ὄμμα vgl. z. B. Plato Rep. VII p. 533 D
 17—20 Demokrit B 30 Diels, Vorsokr. ⁵ II S. 151, 11
 22 — S. 53, 6 l. De somn. II 193f *
- III 1 ἐπαφᾶ Jackson; aber vgl. κανχάσαι Röm. 2, 17 u. ὅ.
 4f ὁμολογοῦσι δ' ἓνα Jackson
 18 οὐ . . πάντα Δία μυθεῖσθαι.« καὶ »πάντα . . Jackson
- S. 53 III 12 φησίν, τούτων] φησίν που, τῶν Jackson
- S. 54 I 5 l. »ὁ γοῦν τὰ πάντα« *
 II 11—14 auch Strom. V 108, 6
 18 — S. 55, 2 Kleantes Fr. 557 v. Arnim; vgl. Fr. 560
 III 17 εἶχεν] ἔτυχεν Jackson
- S. 55 I 16f l. (οὐ γάρ ἀπαρκεῖ μόνη φιλοσοφία) ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ποιητικὴ *
 II 8—13 Pythagoras Gnom. 35 Mullach
 20f vgl. S. 50, 25f mit Anm.
 III 16 l. ἀπαρκεῖ Jackson ἀνταρκεῖ P *
 streiche ἀνταρκεῖ μόνον παρέρχεσθαι τὴν φιλοσοφίαν St *
 1. μόνη Di μόνον ἢ P *
 streiche 17 <ῆ> Markland *
- S. 56 II 18 — S. 57, 4 Orpheus Fr. 246 Kern; vgl. Fr. 245, 1—10
 III 1 μὲν καὶ] μὲν γε Jackson
- S. 57 I 5 streiche das Semikolon nach Ὁρφεύς und l. Ὁρφεύς *
- S. 58 II 26 zu γυμνῇ τῇ κεφαλῇ vgl. Paed. II 89, 1; A. Otto, Sprichw. d. Röm. S. 75 (Plato Phaedr. p. 243 B)
- S. 59 I 13 l. ὑπερείδονσαι *
 17 l. ἄσμα *
 III 10 [εἰ καὶ πολιτεῖαι σώφρονες] St
 13 ὑπερείδονσαι Jackson ὑπεριδοῦσαι P *
- S. 60 II 25f l. Hos. 13, 4 statt Jerem. 19, 13 *
- S. 61 I 23 streiche das Semikolon nach Δαβίδ u. l. Δαβίδ *
 II 9f vgl. I Kön. 3, 7, 12; Weish. Sal. 8, 2
 19 zu πρώτη ἀνάστασις vgl. Offenbarung Joh. 20, 5
 III 9 l. <ὃ> statt <σοι> *
- S. 62 I 8f l. »τὸ γάρ στόμα κυρίου«, τὸ ἅγιον πνεῦμα, »ἐλάλησεν ταῦτα.« *
 II 8f Jes. 1, 20 *
- S. 64 I 5 l. αἰδῖος· αἰῶνων statt αἰδῖον αἰῶνος *
 20f l. πόσον, ὁμολογήσατε, ὃ κτλ., ὠνήσασθε ἄν; *
 25 l. πίστει, ζωῆς ὅς *
 II 13f l. Exod. 14, 21—24 statt Hebr. 3, 11 *
 29 vgl. Method. De autex. 1, 1
 III 5 αἰδῖος· αἰῶνων Jackson *
 20f πόσον, ὁμολογήσατε, . . ὠνήσασθε Jackson πόσον ὁμολογήσατε, . . ὠνήσασθαι P *
- S. 65 I 32 l. χορηγῶ *
 II 27 vgl. λ 14ff; A. Otto, Sprichw. d. Röm. S. 83

- III 32 χορηγῶ Jackson χορευτῇ P *
- S. 66 III 12 πάτων O. Casel
- S. 67 I 32 l. ἡμᾶς statt ὑμᾶς *
- l. ἐπίγεγονότας *
- 35 setze 35 an den l. Rand *
- III 3 τίς] τί Koetschau
- 32 ἡμᾶς Jackson ὑμᾶς P *
- nach St füge hinzu: aber vgl. G. W. Butterworth, The Class. Quarterly 10 (1916) S. 205¹, der auf Plato Phaedr. p. 245 A verweist
- S. 68 I 7 l. Ἡλίας *
- 12 Rand tilge 5 und setze es zu Z. 11 *
- 13 tilge Komma nach γνήσια *¹
- II 3—6 vgl. Gen. 2, 8. 5. 6
- 5 zu οὐρανὸν περιπολεῖν vgl. Plato Phaedr. p. 246 B
- 6 zu ἀεροβατοῦντα vgl. Aristoph. Nub. 225
- 10 vgl. auch II Petr. 2, 22
- 11 Demokrit B 147 Diels, Vorsokr. ⁵ II S. 171, 14
- 17 zu καλὸς ὁ κίνδυνος vgl. Plato Phaed. p. 114 D
- III 2 τίς δὲ ὅστις] τίς δὲ ὅσιος Ma Wendland τίς δὲ ὅστις <γε φρενήρης> Jackson
- 3 δουλεύων Jackson
- S. 69 II 12f nach De Cherub. 108 füge hinzu 119, nach 158: 160 *
- 15—19 vgl. auch E. Klostermann, Zeitschr. f. neut. Wiss. 6 (1905) S. 105. Das Bruchstück steht auch in der „Apokalypt. Rede Jesu an seine Jünger in Galiläa“ Kap. 11 bei C. Schmidt, Gespräche Jesu mit seinen Jüngern nach der Auferstehung, Texte und Unters. 43, Leipz. 1919, S. 66 *, 18—20
- S. 70 I 15 l. ἀρρήτων statt ἀρετῶν *
- II setze 6 vor μαρτ. οἰκ. *
- 20—23 vgl. Strom. VII 20, 4
- 27f vgl. Ael. Var. hist. V 12; bei Joh. Chrys. ist nicht Alex. d. Große, sondern Alex. Severus gemeint; vgl. O. Weinreich, Lykische Zwölf-götterreliefs, Sitz.-Ber. d. Heidelb. Akad., Philos.-hist. Kl. 4 (1913) 5 S. 8 Anm. 4; 12 Anm. 11
- III 7 μεταδιωκτέον, <ἀλλὰ πεπιστευκότας ὅτι παντὶ σθένει μεταδιωκτέον> ἐκπονεῖν Jackson
- 8 <οὐδ'> ἀμφιβάλλειν Jackson
- 10 [ζητεῖτε] Jackson
- 11 τούτω δὴ [τῷ] θεῷ Jackson
- 15 ἀρρήτων Jackson ἀρετῶν P *
- 24 εἰ ὀλίγον] ἐπ' ὀλίγον Koetschau εἰς ὀλίγον Jackson
- ἀγορεύσουσιν Jackson
- S. 71 I 5—7 l. »θέος« γάρ »οὐδαμῇ . . ἄδικος« ὥσπ. οἱ δ. »ἀλλ' . . . δικαιοῦτατος« *
- II 5—7 Plato Theaet. p. 176 BC *
- 17ff vgl. Hiob 10, 11 *
- 22 zu ἄγαλμα ἐμψυχον vgl. Strom. VII 52, 2. 3; Fragm. 36 (vol. III 218, 28)
- 25 zu εἰδὸς τοῦ νοῦ vgl. Strom. IV 162, 5; V 8, 7
- 30 zu γηγενεὺς vgl. Onomast. s. S. 172, 46 u. ὁ. (Übers. von Ἀδάμ)
- S. 72 I 21 l. βαλόμενος καὶ τῇ ψυχῇ <παρακούσας> *
- 28 l. »φυτὸν οὐράνιον« *
- II 27f vgl. S. 48, 19—21 mit Anm.
- 28 vgl. Plato Tim. p. 90 A *
- 35 zu βεβαρημένοι vgl. Plato Symp. p. 203 B
- III 4 l. ἡ statt ἥ *
- κατασκηνασθεῖσα] κατὰ σκιᾶς θεῖσα Apelt
- 21 βαλόμενος u. <παρακούσας> Jackson βαλλόμενος P *
- 24 ἀλλ' ὥς („if only as“) Jackson

- S. 73 II 8f l. Joh. 3, 19 *
 25f vgl. Paed. III 10, 2; Strom. IV 24, 1 mit Anm.
 III 17 [*Ἐρμῆν*] Po *
 18 streiche [*Ἐρμῆν*] Po *
- S. 74 I 28f l. »μή γάρ . . δὲ μή.« *
 II 1f vgl. Pauly-Wissowa XI 1164ff
 28f Plato Min. p. 319 A
- S. 75 I 1 l. *φθεγγόμενον δέ, οἶμαι, λογικῶς* *
 15 l. *ἐζητήσατε* *
 20 am Rand streiche 3 und setze es zu 21 *
 28 l. *ἀλλ'* *
 II 14 vgl. Plato Tim. p. 28 C
 statt 26f l. 25—27
 III 1 *φθεγγόμενον δέ, οἶμαι, λογικῶς* Jackson
φθεγγόμενον δέ· οἶμοι, λογικῶς P *
 15 *ἐζητήσατε* Jackson *
- S. 76 I 10 l. *καταλιπόντες* *
 13 setze Punkt nach *ὑμῶν* *
 15 setze Komma nach *ἀνθρώπε* *
 II 1 zu *γῆρας* vgl. Paed. III 16, 3 mit Anm.
 3f zu *φάρμακον τῆς ἀθανασίας* vgl. Ign. Ad Ephes. 20, 2; Th. Schermann, Theol. Quartalschr. 92 (1910) S. 6ff
 8 vgl. Matth. 10, 16
 III 10 *καταλιπόντες* Jackson *καταλείποντες* P *
 15—17 *πίστευσον ἀνθρώπῳ τῷ παθόντι καὶ προσκυνουμένῳ θεῷ· ζῶντι πιστεύσατε οἱ δοῦλοι τῷ νεκρῷ <κνρίῳ>* Jackson
- S. 77 I 12 l. *γηράσατε*
 II 1. 17f statt 17—19 und Apostellehre 2, 2 statt 2, 1 *
 32 — S. 78, 1 vgl. Deut. 30, 11—13 *
 III 29 *ἡ συνθήκη, <ἀλγύνει δὲ καὶ στύφει ἡ ἀλήθεια>* Jackson
- S. 78 I 20 setze Komma nach *ἐπέλαμψε* *
 26 l. *ὅτε* statt [*ὅτε*] u. *ἔτι* statt *ἐπεὶ* *
 II 3—5 l. De virtut. 183 statt De poenit. 2*; vgl. Strom. II 98, 1
 24 zu *πέλαγος* vgl. Plato Symp. p. 210 D
 III 26—29 *<ὁ πατήρ> ὁ πρῶτος ὅτε ἐν παρ. ἐπ. λελ., ἔτι π. ἦν τ. θ.· ὅτε δὲ ὑπέκρινεν ἡδ. (ὅφρις . . στρεφομένη), παρ. ἐπιθ. ὁ παῖς ἀνδρ. ἀπειθεῖν* Jackson
 26 streiche *πρῶτος* — Markland l. *ὅτε* Markland *ὅτ' ἐπ. ὅτ' ἐπ. <μὲν>* Di *
 ἔτι Klostermann *ἐπεὶ* P *
 30 *οἶον*] ὅσον Jackson
- S. 79 I 2 l. *παραδοξότατον* *
 12 setze Komma vor *καὶ* *
 17 streiche * * *
 II 17f vgl. I Kor. 1, 13
 III 9, 11 *εἰς γὰρ ἡμῖν ὁ δ. (vgl. Matth. 23, 8), . . διδασκαλίᾳ πάντα οὖν* Jackson
- S. 80 II 3f vgl. Philostratus Vita Apoll. IV 3; Seneca Epist. 122, 4
 14 vgl. auch Plato Alkib. II p. 150 DE
 16 vgl. Aesch. Agam. 22. 508 *
 III 21 *ἀνατολῇ πεπιστευται* Koetschau
- S. 81 II 1. 15f statt 15 *
 22 vgl. Matth. 6, 6; I Kor. 4, 5
 32 vgl. Paed. II 25, 3; Strom. I 156, 3 (Philo); 169, 1. 2; Plato Politic. p. 266 C; 268 C; 295 E; Min. p. 318 A
 III 30 *αὐτόν* Jackson
- S. 82 I 31 l. *γινόμενη* *
 34 tilge Komma vor *εἰς* *

- II 4f vgl. Psal. 18, 5 (Röm. 10, 18)
 23 zu οὐράνιος ἔρως vgl. Plato Symp. p. 187 D; zu θεῖος ἔρως Plato Leg. IV p. 711 D
- III 31 γινόμενη Jackson γενομένη P *
- S. 83 II 2—4 vgl. Plato Phaedr. p. 276 BC
 9ff 24, 28f vgl. auch Method. De autex. I, 1 S. 145, 3ff Bonw.
 24 vgl. Plato Phaedr. p. 259 A
 31 vgl. Paed. II 24, 1
- III 5 χάρις] χαριστήριον Jackson (wohl richtig)
- S. 84 I 1 l. βακχεύων *
 tilge <ἄν> *
- II 13ff vgl. Method. a. a. O. S. 146, 7
 18 vgl. ebenda S. 146, 11f
 20f vgl. Jes. 42, 18 u. ö.
- III 1 l. δ' <ἄν> Markland *
 15 στέλλεται] τέλλεται G. V(ollgraff), Mnemosyne 44 (1916) S. 314; vgl. Pind. Ol. 11, 4
 28 zum Wechsel von ἀγένητος und ἀγέννητος vgl. P. Ubaldi, Didaskaleion 4 (1915) S. 104ff; hier ist ἀγένητον aus Plato und S. 52, 5 hergestellt
- S. 85 I 8 l. πᾶσαι statt πάλαι *
 III 8 l. πᾶσαι Klostermann πάλαι P statt οὗ πολλὰι Markland *
 30 αἰρούμεθα] ἡγούμεθα Jackson
- S. 86 I 2 l. ἔτι statt [ἔτι] *
 13f l. μόνον θεοσεβῇ τὸν Χριστιανόν *
- II 10 vgl. auch Plato Phaedr. p. 279 C
 11f vgl. Strom. V 19, 1
 21 zu ὁπαδοί vgl. Plato Phaedr. p. 252 C
- statt 21 l. 21f und l. De praem. et poenis 81 (statt 14) *; vgl. auch E. Norden, Antike Kunstprosa I S. 11 mit den dort angeführten Stellen
- III 13f θεοσεβῇ τὸν Jackson (vgl. Strom. VII 1, 1; 3, 4; 41, 3; 54, 2) τὸν θεοσεβῇ P *
- S. 89 I 14 l. τὸν statt τὸ *
 25 l. Συγκεκρότηται *
- III 14 l. τὸ F *
 25 füge hinzu: κεκρότηται F *
- S. 90 I 20 tilge die Klammern bei ὁ παιδαγωγός (vgl. Tengblad S. 33) *
 II 3ff gegen die Gleichsetzung von praeceptio mit διδασκαλικὸς λόγος vgl. E. Bickel, Rhein. Mus. 60 (1905) S. 545
 13f vgl. Strom. II 98,2 mit Anm.
 30f vgl. Paed. I 9, 1
- S. 91 I 2 l. φαῦλον τῆς εἰκόνος statt θάτερον *
 6f l. ἴσον δ' οὐκ ἔστιν *
 14 l. καθηγίησθαι *
- II 13f vgl. Paed. III 87, 1
 26 füge nach Musonius hinzu: rell. p. 90, 4f. 13f Hense
- III 2 l. φαῦλον τῆς εἰκόνος M θάτερον F *
 14 καθηγίησθαι Münzel καθηγίησεται FM *
- S. 92 II 3—8 vgl. Paed. I 81, 3; III 93, 3
 l. De Abrah. 26 (statt 4) *
 12—21 l. De agric. 176 (statt 175) und setze 179 vor παγκάλως ein *
- S. 93 I 22 l. γῆς statt σοροῦ *
 II 15f Demokrit B 31 Diels, Vorsokr.⁵ II S. 152, 1; vgl. H. Laue, De Democriti fragmentis ethicis, Diss. Göttingen 1921, S. 125
 22 l. γῆς M σοροῦ F *
- S. 94 I 4 l. αὐτῆς statt αὐτῆς *
 25 u. 26 l. αὐτὸ statt αὐτόν (dreimal) *

- II 9ff vgl. Methodius De resurr. 22, 1 p. 376, 9ff Bonwetsch
 24—29 l. Fr. phys. (statt log.) *
- III 25. 26 *αὐτό* (dreimal) Wendland *αὐτόν* FM *
- S. 95 I 15 l. *ὁ τυφλός* *
 16 tilge die Klammern vor und nach *ὁ* *
 26 l. *Ταύτη* *
 II 3f füge nach Strom. I 166 hinzu: II 34, 4; III 84, 1; Chrysipp Fr. mor. 314—325
 20 vgl. Joh. 1, 14
 20f vgl. Musonius rell. 22, 7—9 Hense; Philo Leg. alleg. I 57 (I p. 54 M.)
- III 15 füge nach *ὁ τυφλός* M hinzu: *τυφλός* F *
 16 streiche [*ὁ*] St *
 26 *ταύτη* Tengblad S. 78 *ταύτην* FM *
- S. 96 I 10 tilge Komma nach *ἀπόκειται* *
 II 1f vgl. Musonius rell. 14, 5f Hense
- S. 97 I 9 tilge die Klammern vor und nach *ἡμᾶς* *
 10 l. *ἐκδέχεται* statt *ἐκλέγεται* *
 28 l. <*διὰ*> *Δαβὶδ* *
 III 9 streiche [*ἡμᾶς* St] *
 10 *ἐκδέχεται* Tengblad *ἐκλέγεται* FM *
 24 *τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν* (Irrtum des Clem. selbst; vgl. Klostermann, Gött. Gel. Anz. 1905, S. 676)] *τὴν νεολαίαν τῶν ἀνθρώπων* Tengblad S. 79
 28 <*διὰ*> Jackson *
- S. 98 I 1 l. *ἀκούειν* *
 III 1 *ἀκούειν* Münzel *ἀκούων* FM *
- S. 99 II 20f zu *ἀγωγὴ ἐκ παίδων* vgl. Strom. VI 1, 3
- S. 100 II 4 vgl. auch Hiob 39, 9; Physiol. 22 Lauchert
- S. 101 II 3f vgl. Ephes. 5, 23
 16 zu *παῖδα ἀταλ.* vgl. Z 400
 III 7 l. *ἀπαλόφρων*] *ἀταλόφρων* *
- S. 102 II 6 vgl. auch Aristot. Rhet. I 7 p. 1365a 31
 23ff vgl. auch Philo Quaest. in Gen. IV 188
 24 zu *βοηθοῦ* vgl. Gen. 2, 18
 24 l. *αὐτός δὲ* statt *αὐθὶς ἐστὶν* *
 25 l. [*ὅς*] *ἐστὶ* *
 26 setze Komma nach *θεοῦ* *
 III 13 l. *πάγιον*] *πανάγιον* Tengblad S. 80
 24 tilge *αὐθὶς* bis *αὐτός* FM *
δὲ Jackson *ἐστὶν* F *τ' ἐστὶν* M *
 25 l. [*ὅς*] Jackson statt [*ὅς ἐστὶ*] St *
- S. 104 II 14 vgl. Joh. 10, 38
 16f vgl. Jes. 65, 2; Röm. 10, 21
 20f vgl. Hebr. 2, 17; 4, 15
 23ff Parallelen aus der Ägypt. Kirchenordnung gibt Th. Schermann, Die Abendmahlsliturgie der Neophyten, Ztschr. f. kath. Theol. 36 (1912) S. 467ff
- III 1f *οὐκ ἔπαθεν δέ, μόνον* **. *εἰκότως ἄρα ὁ Ἰσαὰκ . . παραχωρεῖ* Koetschau
 17 *πεπιστευμένως*] *ἐκπεπταμένως* Klostermann
- S. 105 Seitenüberschrift l. Paedagogus *
 I 10 streiche <*ἄν*> *
 setze nach *λόγον* ein <*λόγος*> *
 21 setze Semikolon nach *ἀπαθανατιζόμεθα* *
 II 1. 5f statt 6f *
 III 10 l. *γὰρ* <*ἄν*> *
 <*λόγος*> Tengblad S. 80 *
 27f *λείπει* St
- S. 106 II 27 vgl. auch Kallimachos *Αἴτια*, Pap. Oxyrh. 1362 V. 10

- S. 107 I 13 streiche Komma vor εἰς *
I. τηρούμενον *
- III 13 streiche τηρουμένων St τηρ. FM *
- S. 108 I 1 tilge die Klammern vor und nach τη * (vgl. Tengblad S. 58f)
8 Rand, setze 2 zu Z. 9 *
II 30 zu διωλισμός vgl. Ecl. proph. 7, 3
III streiche 1 [τη] St *
7 <οὐ> πρότερον Klostermann
- S. 109 II 1. 5—8. 12—14 *
III 18 l. καινόν *
- S. 110 I 30 l. λεγόμενον statt ῥητόν *
III 30 l. λεγόμενον Koetschau λέγον M ῥητόν F *
- S. 111 I 29 l. αἶμα μου γάρ«, φησὶν *
II 13 zu γάλα καὶ μέλι vgl. Exod. 3, 8 u. 6.
setze nach 25. ein 27. *
III streiche 9 [γάλακτι] St und 30 [γάλακτι] St *
- S. 112 I 28 am Rand setze 2 neben 121 P *
II 5f vgl. I Kor. 13, 12
13—15 l. Jerem. 9, 23f *
statt 30 l. 30f *
- S. 113 I 2 l. <βρώσιμον καὶ> [τὸ] πότιμον
9 l. προσφιλονικεῖν *
II 14 — S. 121, 3 auch in Cat. Ambros. E. 2. inf. f. 70v—72
25f vgl. auch Galen IV 176
III 2 [τὸ] St *
7 <σῶμα> ὑπὸ ψυχῆς Koetschau
- S. 114 III 10 zu ἔχει vgl. Ecl. proph. 35, 2; Tengblad S. 82f
- S. 115 I 17f l. γάλα ἦν <ὁ λόγος>, . . ὑποτροφῶν [τῷ λόγῳ] *
III 17 l. <ὁ λόγος> Schw statt ** Schw (γάλα ἦν <ὁ λόγος>.) *
18 l. ὑποτροφῶν [τῷ λόγῳ] St statt ὑποτροφ<ῆν> οὐσαν Schw *
- S. 116 II 30 zu ἀποκνηθέντες vgl. viell. Jak. 1, 18
III 17 zu πικνοῦντος vgl. L. Radermacher, Philol. 63 (1904) S. 3
- S. 117 II 12f l. De virt. 130 statt De carit. 17 und l. ἐπίρροια, . . . , ποτόν statt
ἐπ., μία οὐσα, π. *
19 vgl. Joh. 4, 34
21ff vgl. Schol. zu Anth. Pal. VII 468, 6 (S. 325 Stadtm.)
- S. 118 I 16. 17 l. αὐτοῦ *
20 l. νοούμενον *
III 20 l. νοούμενον St νοούμενος FM statt [ὁ] λόγος bis St *
- S. 119 II 6f vgl. Diogenes von Apoll. A 24 Diels, Vorsokr. ⁵ II S. 57, 13
III 20 εἰσικεν ist richtig; vgl. Strom. VIII 10, 5
- S. 120 I 25 l. ἐπιμύγννται statt ἐτι μύγννται *
III 19 streiche ἐπὶ καθάρσει St *
25 streiche ἐπιμύγννται FM *
- S. 121 II 1. 26 statt 26f *
- S. 122 II zu 25 — S. 123, 2 vgl. J. Stroux, Philologus 88 (1933) S. 226ff; zu
Adrastos vgl. Herodot 1, 34—45; zu Leonides vgl. Plut. Alex. 5;
Mor. p. 179E; Quint. Inst. or. I 1, 9; zu τὸν ἐκ Πέλλης vgl.
Demosth. VII 7; zu Zopyros vgl. Plato Alk. I p. 122 B; Plut. Alkib. 1;
Lyk. 16; zu Sikinnos vgl. auch Herodot 8, 75; Plut. Them. 12
35f vgl. Plato Alkib. I p. 121 E * (nicht aus Xen. Kyrop. I 2, 4. 8)
- S. 123 II 2—4 vgl. Strom. III 11, 1, wo Xanthos als Quelle genannt ist
26 — S. 124, 1 vgl. Isid. v. Pelus. Ep. I 453
29 zu ἀσκητής vgl. Strom. I 31, 4 mit Anm. und Philo in deutsch. Übers.,
herausg. v. L. Cohn, III S. 216 Anm. 3
III 33 ἀκατονόμαστος Münzel (vgl. Isid. v. Pel. Ep. I 453); aber vgl. Strom.
V 82, 1; Exc. ex Theod. 31, 3

- S. 124 I 13 l. *παιδαγωγίας* *
 II 5 vgl. auch Strom. IV 169, 1
 8 vgl. auch Onom. sacra 167, 32: Ἰακώβ· πετρνισμός, πετρνίζων, ἄδολος
 31 zu ἄγγελος vgl. Exod. 3, 2
 24f l. »διὰ Ἰησοῦ« γίνεσθαι, »οὔ *
 S. 125 I 29 streiche Komma nach *Νανῇ* *
 II 1. 19–24 statt 19–22 *
 20 vgl. Exod. 14, 31 u. ὁ.
 1. 25 statt 24f *
 S. 126 I 3 setze Schluß des Anführungszeichens nach *τούτου* statt nach *ἀπειλεῖ* *
 19 setze Punkt nach *ἐτερος* *
 21 l. τὸν statt τὸ *
 III 21 l. τὸν M τὸ F *
 23 φόβον [καὶ] Wendland
 S. 127 I 27 l. [ἀγαθὸν] *
 II 9f vgl. Plato Leg. IV p. 713 D
 11–25 l. Fr. phys. (statt log.) *
 28f vgl. auch Ecl. proph. 60, 2; Chrysipp Fr. mor. 125 Ende. 262. 263. 266
 III 5 θεὸς <καὶ ὁ λόγος> Klostermann
 12 l. κρεῖττον¹ *
 22 τὸ δὲ ἀγαθὸν <τῷ καθ' αὐτὸ ἀγαθὸν> Klostermann
 S. 128 I 7 setze Komma nach *πάθη*, streiche es vor *ἀ* *
 II 2 λυσιτελής — 14 διατείνει Cat. zu Hebr. 12, 8 in Ambros. E. 2. inf. f. 243v. Inc. διὰ τοῦτο παιδεύει ἐνταῦθα, ἐπεὶ λυσιτελής
 III 2 ἡ τοιαύτη Cat.
 4f τιμωρία καὶ προστάξει < Cat.
 5f ἀσστηροτέροις παραγγέλμασι καὶ ἔστι οἶονεῖ (cet. om.) Cat.
 12 οὐν < Cat.
 S. 129 I 30 u. 31 tilge die Klammern bei *ὁ* * (vgl. Tengblad S. 64)
 II 20–22 vgl. Methodius De resurr. I 31, 2 S. 265, 9f Bonwetsch
 31 *ὁ ἀπειλῶν* — S. 130, 2 εὐθέως Cat. zu Hebr. 12, 6 in Ambr. E. 2. inf. f. 243v. Inc. πολλάκις δὲ καὶ ἀπειλεῖ ὁ κύριος· ὁ δὲ ἀπειλῶν
 S. 131 I 5 tilge <ἀν> *
 9 l. ἐπιθυμήσει *
 31 tilge Komma nach *κέκληται* *
 II 6 -9 vgl. Strom. VII 102, 5
 III 5 tilge 5 [ἀν] Di *
 9 l. ἐπιθυμήσει Scham ἐπιθυμήσῃ F und (ἡ in Ras.) M¹ ἐπιθυμήσει Sy *
 S. 132 I 1 tilge † vor *ὄνομα* *
 3 tilge die Klammern bei *δικαιοσύνης* *
 20 l. ἀρεπῶς statt † ἀρετῆς *
 22 l. πως· »ὅτι ὀφθαί *
 30 l. θεὸν <δίκαιον> *
 III 20 ἀρεπῶς Apelt u. Jackson ἀρετῆς FM *
 30 <δίκαιον> Tengblad S. 84 *
 S. 133 I 9 setze Komma nach *εἶναι* *
 10 tilge die Klammern bei *τῶν αἰώνων* *
 II 23–25 vgl. Isid. von Pelus. Ep. I 344
 S. 134 II 1 *συνελόντι* — 11 *τρυνήν* Cat. zu Hebr. 12, 6 in Ambros. E. 2. inf. 243v l. 34–135, 3 *
 III 9 ἀλλ' Cat.
 S. 135 I 5 setze Fragezeichen nach *αὐτούς* *
 II 1. 4 statt 4f *
 S. 136 I 1 setze Komma nach *ζῶντος* *
 II 5 τὸ δὲ — 10 *ἐλεγμὸν* Cat. zu. Hebr. 12, 6 in Ambr. E. 2. inf. f. 243v

1. 10—12 statt 11f *
 statt 32f Matth. 23, 33 l. 32 Matth. 3, 7; Luk. 3, 7; aber ὅφεις aus Matth. 23, 33 *
- III 7 τῆς παιδαγωγίας < Cat.
 8f ὃν γὰρ — παραδέχεται] καὶ τὰ ἐξῆς Cat.
- S. 137 I 5 l. <ῆ> ἀσύνθετος *
 II 8 l. Apostol. XI 17b
 III 5 <ῆ> aus LXX *
- S. 138 II 2—4 auch in Barocc. 36, abgedruckt bei Hippol. p. 73, 15—17 Lagarde;
 vgl. A. Harnack, Gesch. d. althchristl. Lit. I S. 622f
 5f Prov. 23, 14 *
 6f Prov. 23, 13 *
 21 ὥς δὲ — S. 139, 2 φόβος Cat. zu Hebr. 12, 6 in Ambr. E. 2. inf. f. 243v
- S. 140 I 1 l. μόνον *
 4 l. κύριον *
 19 l. ἐδζωίαν *
 21 l. σαφέστατα τὴν *
 II 4 vgl. Hebr. 2, 11
 29 — S. 141, 4 vgl. auch Aristot. Fr. 184 Rose ³ p. 144, 25—145, 2
 III 4 setze nach ἀνθρώποις M ein: ἄνθρωπος <δς> Jackson
 streiche κύριον FMCat. *
 21 σαφέστατα τὴν Jackson σαφεστάτην FM *
- S. 141 I 21 l. αὐτῷ *
 28 l. κτίστης *
 II 19 ὥσπερ δὲ τὸ ἔσποπτρον — 25 ἀποτροπὴν Cat. zu Hebr. 12, 6 in Ambr. E. 2. inf. f. 244
 III 21 l. αὐτῷ Cat. u. Wendland, Quaest. Mus. p. 13 αὐτοῦ FM *
 22 πυρετοῦ] + ὥσπερ οὖν καὶ τὸ κάτοπτρον τῆς δυσμορφίας Cat. (vielleicht echt)
 24 δελκνυσιν Cat.
 28 κτίστης Jackson *
- S. 142 II 16ff vgl. Paed. I 66, 1
- S. 143 III 4 [ἐν] Klostermann
 32 ὑπερέχουσιν Klostermann
- S. 144 I 11 l. ἀντισοῦν *
 III 5 αὐτῷ Jackson
 <ῆ> καὶ Jackson
- S. 146 I 3 l. δοκεῖ — παραγγέλλειν *
 29 l. ἐδζωίας *
 III 3 streiche δοκεῖν Cobet 279 δοκεῖ FM und setze nach Arcerius ein παραγγέλλει FM *
- S. 147 I 20 l. <εῖς> ἐνηκοῖαν αὐτοῦς *
 III 20 <εῖς> Jackson *
 1. αὐτοῦς Jackson statt αὐτοῖς St *
- S. 148 II 21 zu γηγενῇ vgl. Protr. 98, 3 mit Anm.
 III 2 l. νόος *
- S. 149 I 11 l. ἐδζωίας *
- S. 150 I 28 l. λόγῳ *
 II 16—18 vgl. Plato Lach. p. 188 D; Method. De resurr. I 27, 4 S. 256, 10f Bonwetsch
 21—24 Chrys. Fr. mor. 445
- S. 151 I 3 streiche <καὶ> *
 5 l. καὶ »παρωμοιώθη«, φησί, »τοῖς κτήνεσιν«. ὁ ἄνθρωπος παρὰ τὸν λόγον ἐξαμαρτῶν εἰκότως κτλ. *
 29 streiche καὶ ² *

- II 1 vgl. auch Isid. v. Pelus. Ep. V 558; Rieth, Grundbegriffe der stoischen Ethik (= Problemata 9), S. 108 Anm. 1
 1. 5 statt 5f *
 20—26 vgl. auch Chrys. Fr. mor. 494 (Clem. setzt *θεῶ* statt des zu ergänzenden *φύσει*)
- III 3 l. nach *γινόμενον* + *καὶ* P² *
 21 *λογική* Jackson
- S. 154 I 6 Rand setze 3 neben Z. 8 *
 II 13 zu *σκοπὸς ἡδονῆς* vgl. Plato Phileb. p. 60 A
 20f l. De vita cont. 41 (statt 5) *
- S. 155 I 12 l. *Δαφνίους* *
 II 1 zu Antiphanes vgl. Fr. Susemihl, Gesch. d. griech. Lit. in der Alexandrinerzeit I S. 828
 6 *ἡδυνάθεια* war der Titel einer Dichtung des Syrakusaners Archestratos; vgl. Athen. I 4 E
 7f l. Semon. v. Amorg. Fr. 8 Diehl *
- III 22 *ἐξεχόμενον* Lightfoot zu Ignat. p. 224
- S. 156 I 9 l. *προσφιλῶν* *
 17f l. *τὰς συναγωγὰς ἐγκαταλεγόμενοι καὶ αὐτοὶ* *
 III 9 streiche *προσφιλῶν* P *
 17f streiche *τὰς — συναγωγὰς* P *
 18 streiche *ἐγκαταλέγομεν* <ἀν> St *
- S. 157 II 20—23 Röm. 14, 16f *
- S. 158 I 4 l. »οὐ — δίκαιος.« *
 II 1. 1—4 statt 2—4 *
 7 vgl. Paed. II 128, 2
 19—21 vgl. Paed. II 29, 1
- S. 159 II 2 zu *χαμαιγενεῖς* vgl. Hom. Hymn. 4, 108; 5, 352
 17 vgl. Strom. V 57, 5 *δίχα Ὀλυμπίων καὶ φθιμένων τιμαί*
 24 zu *φυσικῇ χρῆσις* vgl. viell. Röm. 1, 26
- S. 160 II 8 vgl. Joh. 6, 51
 16f vgl. I Kor. 10, 27
 23 vgl. *ἀβλαβὲς ξενονοσία* Aesch. Eum. 285
- S. 161 II 10 vgl. I Tim. 4, 3
- S. 163 II 1. 18f. 22f statt 18f *
- S. 164 II 11 vgl. auch Plut. Mor. p. 523 F
 20f die Mahnung des Sokrates auch Plut. Mor. p. 124 D; 513 D; 521 F; 661 F
- III 8 *ἔς τι* oder *ἔς τιν'* Apelt
- S. 165 I 10 streiche die Klammern bei *καὶ* *
 II 11 zu *ἐγγαστρομύθῳ* vgl. I Sam. 28, 8
- S. 166 II 19—23 vgl. Plut. Lyk. 17
- S. 167 II 8—10 vgl. auch Ael. Nat. an. V 20; VI 30
- S. 168 II 16—18 vgl. auch Quis. div. salv. 1, 3
 26—28 vgl. Plut. Mor. p. 694 F; 734 A
- III 24 *ἐκκαλούμενοι* ~ vor *διώκουσιν* Jackson; vgl. aber Tengblad S. 84
- S. 169 I 22 l. *τῷ* *
 II 2—4 vgl. Xenoph. Kyrop. I 2, 16; VIII 8, 8
 16 l. CAF II (statt I) *
 28 — S. 170, 1 l. Part. III (statt IV), Gött. 1859, p. 22 (Nr. 85a) *
- III 10 *δέ* Wakefield zu Lucr. I 557
- S. 170 II 21 vgl. Protr. 118, 5
- S. 171 I 20 l. *εὐζωίαν* *
 II 8f vgl. auch Plut. Mor. p. 619 D
 l. 11 statt 11f *
 17 vgl. auch Strom. I 177, 1; IV 40, 3; VI 54, 1; Chrys. Fr. log. 1017
 18 zu *ἀνθρώπων ἀγέλη* vgl. Protr. 116, 1 mit Anm.

- S. 173 II 23f vgl. Paed. II 7, 5
 S. 174 II 13f vgl. Mus. rell. p. 96, 6—10 Hense
 17ff vgl. Ael. Var. hist. XII 31
 27 — S. 175, 2 vgl. Herodot 1, 188; Ael. Var. hist. XII 40; Athen. II p. 45 AB; Plut. Mor. p. 601 D
 S. 175 I 12 l. ἐμπλύνοντας ἐναποκλνόμενον *
 17 tilge die Klammern bei τὸ und setze Komma nach μεταλαμβάνοντι *
 II 6—8 vgl. auch Melanippides bei Athen. XIV p. 616 E
 III 1 zu φίλους vgl. συμβούλους Paed. II 39, 2
 12 l. ἐμπλύνοντας Jackson ἐμπλύνοντα καὶ P
 streiche ἐμπλ. bis ἐναποκλ. P *
 17 [ἡ φιλοσοφία] Casel
 S. 176 I 13 l. παραπεπήχθω *
 II l. 23—25 (statt 26) *
 S. 177 I 13 l. ἐρρίφθαι *
 II 22 Muson. rell. p. 110, 5f Hense
 25f ebenda p. 111, 2f
 27—29 zu Θηρίκλειοι vgl. Athen. XI p. 467 E; 469 B; 470 EF; Ἀντιγονίδες XI p. 497 F (auch Plut. Aemil. Paul. 33); κάνθαροι XI p. 473 D—474 E; λαβρόνιοι XI 484 C—F; λεπασταί XI p. 484 F—486 A; ψνκτῆρες XI p. 502 C—503 D
 S. 178 I 13 l. ἐπήβολα *
 28 tilge die Klammern bei ἀσκεῖν *
 II 2 Muson. rell. p. 110, 1f
 10—12 ebenda p. 110, 3—5
 III 13 ἐπήβολα St ἐπίβουλα P *
 17 κεραισμένοι Casel
 S. 179 II 15 vgl. S. 178, 2 mit Anm.
 23—26 Muson. rell. p. 110, 9—12
 S. 180 I 22 l. σωτηρίαν *
 II 1—3 Muson. rell. p. 110, 14—111, 2
 8—10 vgl. Paed. III 56, 1
 15f Muson. rell. p. 111, 8—10
 III 22 füge nach Münzel ein: σωτηρία P *
 S. 181 II 7 vgl. auch Strom. VII 18, 2
 S. 182 II 12—14 vgl. Plut. Mor. p. 704 F
 S. 185 I 4 l. κἀνταῦθ' ἀρμόσαι *
 13 Rand setze 4 neben Z. 12 *
 15 l. τιμιώτερον *
 III 4 l. κἀνταῦθα P κἀνταῦθ' <ἄν> Schw *
 streiche 15 τιμιώτατον St τιμιώτερον P *
 S. 186 I 2 streiche die Klammern bei ὁ *
 19 l. οὔτε μὴν statt οὐδὲ *
 III 19 l. οὔτε μὴν] οὐδὲ Wi *
 S. 187 II 7—10 l. vgl. Epiktet
 S. 188 II statt 5 l. 4f *
 16 zu διαβάλλων πρὸς vgl. Plut. Mor. p. 727 D; 730 F
 21f vgl. auch Muson. rell. p. 120, 9f
 23 vgl. Strom. III
 III 18 ἐπιθυμῆσεις <πληρώσας> (vgl. Matth. 5, 17) Koetschau <ἐκκόπτων> St
 S. 190 I 16 l. παρανοεῖν *
 18 l. ἅπαν st. ἄγαν *
 21 l. οἱ δὲ <νέοι> *
 III 16 l. παρανοεῖν Jackson παρανθεῖν P statt παρολισθεῖν δυναμένη Schw *
 18 streiche ἄγαν] u. setze nach 452 D ein: ἄγαν P *
 21 <νέοι> St *
 25f καὶ τὸ συνεχὲς δὲ Jackson

- S. 191 II 5f vgl. Xen. Mem. III 14, 2
 III 1 *προεμνησθέντων* Jackson
 26 *λέγων* Jackson
- S. 192 I 15 l. *φιλονικία* *
 19 l. *αὐτοῦ* *
 II 6 Simonides Fr. 38 Diehl *
 15 vgl. Epikur Fr. 519 Usener
 29f vgl. Strom. I 22, 5
 III 7 *ἀγαθὸν* Tengblad S. 12
- S. 193 I 6 setze Komma nach *οὔσαι* *
 7 l. *ἐκκλιτέον* *
 14 l. *αὐτῶν* *
 II 7f vgl. Paed. II 21, 3; Xen. Kyrop. I 2, 16; VIII 8, 8
 III 6 *προσκλητικοί* Jackson
 7 l. *ἐκκλιτέον* P * *ἐκκλιτέοι* P³ *
- S. 194 I 3 Rand setze S zu 76 *
 22 l. *θλίψιν* *
 II 6f vgl. Luk. 7, 38
- S. 195 I 15 streiche <ἐν> *
 25f l. *κεφαλῇν* — *κυρίῳ* *
 II 12—15 auch in Paris. 212
 23f vgl. S. 194, 2f
 III l. 10 statt 10f *
 25f setze nach Markland ein: *κεφαλῇ* — *κυρίου* P *
- S. 196 II 3—6 Aristippos Fr. 67 Mullach
 10 zu *ψάγδας* vgl. W. Spiegelberg, Hermes 56 (1921) S. 332f
 12f Semonides v. Am. Fr. 14 Diehl *
 26f vgl. auch Plut. Mor. p. 270 E; 863 DE
- S. 197 I 14 l. *φίλους* statt *δειλοῦς* *
 26 streiche die Klammern bei *εἰ* *
 27 streiche <ᾶν> *
 II 7—9 vgl. auch Plut. Mor. p. 1096 A; Sext. Emp. Pyrrh. Hyp. I 55
 26 streiche <εἰ> Kroll *
 27 streiche 27 <ᾶν> St *
 III 14 l. *φίλους*] *δειλοῦς* Wendland Quaest. Muson. (Anhang: Sent. contr.) *;
 aber vgl. Luc. Anach. 1 und Aeg. Dekker, Kenntnis und Pflege
 des Körpers bei Clemens von Alexandria, Innsbruck 1936, S. 62
 Anm. 8. *
- S. 198 II 20f vgl. Plut. Mor. p. 646 C
- S. 199 I 9 l. *ἄν* statt *οὐν* und *ἀγαπῶμεν* statt *ἀγαπῶεν* <ᾶν> *
 18 Rand setze 2 neben Z. 17 *
 II 18f vgl. auch Strom. I 11, 2; Methodius Symp. VI 5, 147 p. 70, 8ff
 Bonwetsch
 24—27 vgl. Plut. Mor. p. 647 E
 III 9 streiche *οὐν* St *ᾶν* P und setze *ἀγαπῶμεν* Sy vor *ἀγαπῶεν* <ᾶν> *
- S. 200 II 14 vgl. ἡ *Ἐδέμ* *τρυφή* Strom. II 51, 5 mit Anm. und Onom. sacra
 180, 54
- S. 201 I 18 streiche <ᾶν> *
 II 13—15 Eratosth. FGrHist 241 F 14
 21—23 vgl. Plut. Mor. p. 646 EF
 22f Sappho Fr. 58 Diehl *
 III 18 streiche <ᾶν> St *
- S. 202 III 3 *ἄνευ στεφάνων οὐδ' ὀργιάζουσιν* Jackson
 27f *δικαίον, καὶ κύριον, ὃν — κύριον. τοῦτο* Jackson (vgl. auch Teng-
 blad S. 87)
- S. 203 I 1 setze 2 an den Rand *
 II 14ff vgl. Exod. 3, 2—5

- 17 l. ἀκανθῶδες *
- 18f vgl. Matth. 27, 29; Mark. 15, 17; Joh. 19, 2
- S. 204 I 11 l. αὐτοῦ *
- 28 l. οὐδὲ ἐπιτρέπει *
- II 23 vgl. auch Verg. Ecl. 7, 45 *somno mollior herba*
- III 27—29 συνεχῆς περιστρεφόμενοις — ἐπανόστασιν ἐπιτρέπει [δὲ] πέττε-
σθαι <τὰ> σιτία. Jackson
- 28 setze οὐδὲ vor ἐπιτρέπει ein *
- S. 205 II 32f vgl. auch Plato Leg. VII p. 808 B
- S. 206 II 2 vgl. ἐργήγορος Dan. 4, 10 in der Übersetzung des Aquila, und Hieronymus, Comm. in Dan. 4, 10: *HIR . . significat autem angelos, quod semper vigilant*
- S. 207 I 12 l. αὐτοῦ *
- II 13—18 auch bei Pitra, Anal. Sacra II p. 349 Nr. XI aus Barb. V 11 f. 97; I 6 f. 119 (gekürzt)
- S. 208 II 17f vgl. Lev. 11, 5; Deut. 14, 7f
- 21f vgl. Archelaus bei Plin. Nat. hist. VIII 218; W. B. Sedgwick, The Class. Rev. 44 (1930) S. 56f
- S. 211 I 17 l. πειρᾶν u. ἐπ' αἰσχύνῃ *
- II 11f l. Exod. 20, 13 (statt 20, 14); Apostellehre 2, 2 (statt 2, 1) *
- 13f vgl. Plato Phaedr. p. 238 A
- 29—31 vgl. Muson. rel. p. 71, 10f
- III 17 l. πειρᾶν P* περᾶν P² [ἐπ' αἰσχύνῃ Jackson ἐπαισχύναι P [ἐπαισχύναι] Cobet *
- S. 212 I 22 Rand setze 2 neben Z. 23 *
- II 17 vgl. Theophr. De caus. plant. IV 12, 13; Plut. Mor. p. 700C; Schol. zu Plat. Leg. IX p. 853D
- 19—23 l. De special. leg. III 32f (statt III 6)
- S. 213 I 20 l. δὲ *
- S. 214 I 24 l. Ἰεζεκιήλ *
- II 9—12 Demokrit B 32 Diels, Vorsokr.⁵ II S. 152, 6
- S. 215 I 19 setze Komma vor καὶ *
- II 7 vgl. Plut. Mor. p. 654C
- 19 vgl. Muson. rel. p. 63, 15f
- S. 216 II 16f vgl. Plut. Mor. p. 654D
- 17f vgl. auch Strom. II 143, 1
- S. 217 I 8 l. τῷ *
- II 12f vgl. auch Plut. Mor. p. 37 D; E. Bickel, Diatribe in Senecae philos. fragmenta I, Lpz. 1915, S. 70f; Parallelen bei A. Bigelmaier, Die Beteiligung der Christen am öff. Leben, München 1902, S. 285 Anm. 1.
- 19 vgl. II Kor. 5, 2
- 20—23 l. Rep. VIII p. 549 B (statt IX p. 589 E) *
- S. 218 I Rand 24 setze 5 zu Z. 25 *
- Rand 30 setze 103, 1 zu Z. 29 *
- II 33 μὴ οὖν ζητεῖτε, φησί, τί φάγητε — S. 219, 7 μὴ μετεωρίζεσθε Niketascat. zu Luk. 12, 29 in Paris. 208
- S. 219 I 26 l. »ἀγρός γὰρ ὁ κόσμος« *
- II 26 vgl. Matth. 13, 38 *
- l. 32—220, 5 (statt 219, 5) *
- S. 220 II 6f vgl. über ähnl. Gesetze des Zaleukos Diod. Sic. XII 21 und des Phylarchos bei Athen. XII p. 521B
- S. 221 I 29 streiche <εἰς> *
- III 8 καθ' ἣν <ὁ ἀνὴρ κρύπτει αἰ> Casel καθ' ἣν <κρύπτειν ἔστιν ὅσα> Jackson
- 26 l. ὦστ' und τῷ *
- 29 streiche <εἰς> Schw *

- S. 222 II 1. 27—29 statt 28f *
 III 18 τι] τοι Wi, Lesefrüchte CCLVI, Hermes 64 (1929) S. 466
- S. 223 I 11 l. Ἀρετῆς u. Κακίας *
 12 l. Ἀρετῆν *
 14 l. Κακίαν *
 II 10—17 vgl. auch Prodikos B 2 Diels, Vorsokr. ⁵ II p. 313, 4; Joh. Alpers, Hercules in bivio, Diss. Göttingen 1912, S. 51ff; Philo De sacr. Ab. et Caini 20—33 (= De merc. mer. 2—4)
 28 vgl. Herodot 1, 1
 20 zu ἐκ τριῶν vgl. Strom. IV 105, 4
- S. 225 II 22—27 vgl. Muson. rell. p. 106, 5—8
- S. 226 I 11 l. [ταλάντων] *
 II 5 zu ἀμόργινα vgl. G. Richter, Silk in Greece, Am. Journ. of Archeol. 33 (1929) S. 27—33
 6f vgl. Muson. rell. p. 106, 8f
 10f vgl. Plut. Mor. p. 209 C
 12—16 vgl. Muson. rell. p. 112, 4—9
 28—30 vgl. Muson. rell. p. 106, 1—3
 III 30 τὴν] τὸ Po
- S. 227 II 27f vgl. Wilamowitz, Hellenist. Dichtung I S. 86 Anm. 1
- S. 228 II 24f vgl. auch Herodot 3, 102. 116; R. Hennig, Herodots „goldhütende Greife“ und „goldhütende Ameisen“ Rhein. Mus. N. F. 79 (1930) S. 326—332
 III 12 τῆς <διὰ τῆς> ἀποστολικῆς φωνῆς Jackson
- S. 231 I 1 streiche die Klammern bei καὶ *
- S. 233 I 14 l. φιλονικεῖτω *
 II 22—25 vgl. M. Pohlenz, Berl. phil. Woch. 1904 Sp. 936
 23f vgl. Paed. II 7, 3
 27f l. Prov. 19, 14 (17) statt 19, 17 *
- S. 236 I 12 l. φέρω *
 14f l. οὐκέτι καρτερῶ· θηρίον ἄνθρωπος φαίνεται *
 II 1 l. De virt. 9 statt De fort. 3 *
 III 12 φέρω Jackson φέρων P * <τὸν> ἄνδρα Tengblad S. 86
 14 καρτερῶ· θηρίον Jackson καρτερῶ θηρίῳ P *
- S. 237 II 28 — S. 238, 15 vgl. auch Palladius Dial. de Joh. Chrys. 39 (Migne S. gr. 12 col. 18): καὶ γὰρ καὶ οἱ Αἰγυπτίων ναοὶ μέγιστοι ὄντες καὶ κάλλει λίθων κομπάζοντες πιθήμονες ἔχουσιν ἔνδον καὶ ἱβεις καὶ κύνες ἀντὶ θεῶν. Vgl. Butler, Journ. of Theol. 22 (1921) S. 143
- S. 238 I 7 l. ζητήσης <δὲ> *
 8 l. [δὲ] *
 II 8 zu παστοφόρος vgl. Fr. Zimmermann, Die ägypt. Religion nach der Darstellung der Kirchenväter, Paderborn 1912, S. 152f
 III 2 l. [καὶ] Schw *
 7 l. ζητήσεις P nach Po * | <δὲ> St
- S. 239 I 16 l. τρύχουσι *
 20 setze Komma nach σάρκα und vor ἔχουσαι * (vgl. Tengblad S. 62)
 III 7 προέρπει St
- S. 240 II 11 vgl. S. 238, 27
 III 4 und 6 l. P statt L *
- S. 242 I 7 l. πλούτος *
 II 7 vgl. Protr. 102, 2; Strom. IV 24, 1 mit Anm.
 32 zu ὡς — ἔχει vgl. S. 243, 26
- S. 243 III 5f προέλαβεν Tengblad (vgl. I Sam. 16, 13)
- S. 244 II 12 vgl. N 4 *
 26 Σικιμίται und καταπεπωκότες stehen im Gegensatz; denn Σίκιμα bedeutet nach Onomast. sacra 184, 56 ἀναβαίνουσα; vgl. Ambros. in Psal. 41

- S. 245 II 12—18 Theopomp FGrHist. 115 F 204 (222 Müller)
21—24 l. Quod omn. prob. lib. 124 (statt 18) *
- S. 246 I 30 l. καὶ μὴ χρ. αὐτοῖς
II 3f vgl. S. 76, 1
III 30 καὶ ~ vor μὴ Jackson ~ vor αὐτοῖς P *
- S. 247 I 16 streiche die Klammern bei δ * (vgl. S. 247, 21f; 248, 14; 255, 15)
- S. 248 I 20 streiche <οὗς> und l. κλητοὺς προέγνω ὁ θεὸς συμμ. *
21 l. αὐτοῦ, [δι'] οὗς *
23 l. ἄθροιοι <οῖ> *
III 8f l. ἐπερνθριῶντας *
streiche: 20 <οὗς> St 21 [δι' οὗς] St * und schreibe:
21 [δι'] Klostermann *
23 <οῖ> Klostermann *
- S. 249 I 8 l. χαμαινύπαι *
- S. 250 I 23 l. τὸ ἐγὼδιον statt τὸν Ῥῆνον *
III 23 l. τὸ ἐγὼδιον Tengblad S. 88f τὸν Ῥῆνον P τὸν ῥινόν Münzel *
31 ἐκούσας Apelt
- S. 251 III 31 etwa <εὐτρεπίζουσαι, καὶ> Tengblad S. 74 Anm. 1
- S. 252 II 16f vgl. [Xen.] Resp. Ath. I 5
- S. 253 II 13 zu ἀνυρόγλωσσοι vgl. Eurip. Or. 903
20ff Eusebius Fr. 5 Mullach FPG III p. 9
22 φοξός heißt Thersites B 219
26 zu Μελιταῖον κνινίδιον vgl. Plut. Mor. p. 472 D
III 16 [ἐπι]κιναιδίσμα Wendland
17 γέλωτας verteidigt von Tengblad S. 78
- S. 254 III 9f πένονται, μεταδόσεως ὥς οὐκ ἔχοντες Tengblad S. 56
14 ἀργυρόηλοι Tengblad S. 89
- S. 255 I 18 l. ὁ ὅμως statt ὁ ὁμοίως *
III 18 l. ὁ ὅμως Sy ὁ ὁμοίως P *
20 <ὅπο> τῆς St
- S. 256 I 18 l. ὑπερήφανος *
II 5—7 vgl. Phoinix von Kolophon 3, 92ff; O. Hense, Berl. Philol. Woch.
30 (1910) Sp. 1065
12—20 Tyrtaeus Fr. 9, 6 Diehl *
III 6 τιμιώτατος Jackson
16 εἰάν τε <μέγας καὶ ἰσχυρὸς καὶ ἔνδοξος, εἰάν τε> Jackson (richtig)
- S. 257 II 17f vgl. Act. 20, 35
- S. 258 I 18 l. πληρώσωσι *
- II 29—S. 259, 4 auch in Ottob. 100 f. 54
- S. 259 I 1 l. μόνον *
10f setze Komma nicht vor, sondern nach ὁδοιπορικῶς * (vgl. Plut. Arat. 21 ἐσταλμένος ὁδοιπορικῶς)
12 l. ἄμα statt μιᾷ *
II 12f l. Sokrates bei Stob. Flor.
21—24 vgl. Plut. Vita Aemil. 14; Apostol. IV 88a; Arsen. XII 90
III 12 l. ἄμα Lowth μιᾷ P *
- S. 260 I 13 l. ὅπότ' εἰς *
II 1 vgl. auch Psal. 77, 24; 104, 40
III 13 streiche ὅπότ' P *
- S. 261 I 1 Rand setze 5 zu Z. 2 *
8 streiche Semikolon vor ἦ
15 l. κηρύσσοντες. λαοὶ δὲ ἄμφω, ἀμφοῖν *
20 l. λαὸς ἄλλος ἐστίν, ἐθνικός· ἀχρεῖος οὗτος *
II 14 l. 243, 16 *
III 15 l. λαοὶ ἐσθλοὶ Ma *
- S. 262 I 7 l. περὶ <δέ> *

- 18 streiche <ἄν> *
- II 9 vgl. Psal. 120, 4
- III 7 <ὁδὲ> Wendland *
- 18 streiche: 18 <ἄν> Di *
- S. 263 II 1. 19—21 statt 19f * und vgl. Muson. rel. p. 97, 15f
- III 31 δεῖ Wendland
- S. 264 II 30 vgl. Gen. 2, 18
- S. 265 I 25 l. φιλονικίας *
- II 14 zu φαίνινδα vgl. Athen. I 14 F; 15 A
- S. 266 I 21 l. <καλή> καὶ *
- 22 setze Komma nach ἀναγκαίων *
- III 3 κοσμιωτέρα Jackson
- 8 [καὶ] κάμιστον, καὶ κοπῶδες καὶ νοσοποιὸν <ὄν> Jackson
- 21 <καλή> Tengblad S. 89 *
- S. 267 I 14 l. οὐχ ὥς statt ὥς οὐχ *
- III 14 streiche οὐχ ὥς P *
- S. 268 II 18f vgl. Paed. II 38, 3
- S. 269 II 18f vgl. Plut. Mor. p. 754 A
- S. 270 I 20 Rand setze 3 zu Z. 21 *
- 21 l. παν — *
- 26 l. ὑμνήσας πρόσσωπον *
- 32 l. [καὶ] καταπλήξεως γεννητικὴν ἐμποιοῦσας *
- II 8f vgl. Herodot 3, 41
- 9 vgl. Pauly-Wissowa II A col. 1232, 44
- l. 12f statt 13f *
- 17—29 vgl. Muson. rel. p. 115, 1f. 15—17
- III streiche 26 <τὸ> St *
- 32f [καὶ] καταπλήξεως St κατάπληξιν P *
- S. 271 I 1 l. δὲ <μῇ> *
- III 14 l. Lowth statt Di *
- 19 ὀθνεῖως Koetschau
- S. 272 II 7f vgl. auch Augustin Ep. III 4 p. 8, 5 Goldbacher: *quid est corporis pulchritudo? congruentia partium cum quadam coloris suavitate*; Isid. v. Pelus. Ep. III 131
- S. 274 I 1 setze Komma vor κλαδάρων *
- II 6f l. 16, 17, 19 (statt 16, 17) *
- S. 275 I 17 l. αὐτῶν *
- II 25f l. Schroeder *
- III 18 <ὁ λόγος> διὰ Koetschau
- S. 276 III 12f ἐκ τοῦ Πιλαταικοῦ τε κατιλλώπτειν τινὰ ταύτη παρακολουθοῦντα Klotz
- 22 περιβλέπειν R. Foerster, Script. physiogn. p. 307, 13
- S. 277 II 1. 10—19 Zeno Fr. 246 v. Arnim *
- III 10 zur Form νεανία vgl. Eurip. Hel. 666
- 12 ἀνεμμένα Richards, The Class. Quart. 3 (1909) S. 108
- 16 u. 17 ἀπὸ ἐπὶ v. Arnim
- S. 278 II 10 l. Deut. 14, 12f *
- S. 279 I 10 Rand l. 78, 1 *
- II 16 vgl. Röm. 1, 20
- S. 280 II 8 vgl. Plato Rep. V p. 452 D; Paed. II 54, 2
- S. 281 II 13—15 l. Mem. I 3, 12f *
- III 2 ἐπάγει St
- 7 αὐτοί Apelt
- 23 κελενόμεθα ὁμοίως τῷ θεῷ, [καὶ] Jackson
- S. 282 III 15 l. λόγος γ *
- S. 283 I 17 l. προσηνέχθη *
- II 10—13 l. Psal. 33, 16f *

- 21f l. 33, 11 (statt 33, 4) *
- III 17 *προσηνέχθην* Sy *προηνέχθην* P *
- S. 284 II 13f vgl. auch Strom. V 23, 2
17f vgl. Karl Schütz, *Isaias* 11, 2 (Alttest. Abh. 11, 4) Münster i. W. 1932
l. 26 statt 26f *
- S. 285 I 15 l. *ἰάματα* *
- II 3f l. Exod. 20, 13—16. 3f. 12; Apostellehre 2, 2 (statt 2, 1)
l. 13—S. 286, 4 *
- S. 286 II 3f l. Iren. IV 17, 2 (statt 4, 32); * vgl. auch M. R. James, *Journ. of Theol. Stud.* 16 (1915) S. 409f, der das Zitat auf die Adamapokalypse zurückführt
- III 23 tilge die Klammer nach γάρ
- S. 287 I 5 setze Komma vor »οὐαὶ *
- 24 l. *γεγραμμένοι* *
- III 24 *γεγραμμένοι* St *γεγραμμέναις* P *
- 29f <ῆ> δι' ἀποστόλων παιδαγωγία Jackson
- S. 288 I 2 l. (ὁ παιδαγωγός φησιν αὐτός) *
- 3 streiche <οὐ> *
- III 1 *παιδαγωγία ἀναγκαῖον μοι δοκεῖ <διεξελεθῆν>* Jackson
2 (ὁ παιδαγωγός φησιν) αὐτὰς Jackson
2f l. αὐτός St (statt αὐτός, <οὐ> St) *
- S. 289 III 20 *ἐπισκόποις, διακόνοις <ἄλλαι>, ἄλλαι χήραις* Jackson
31 füge hinzu *ὅλον* St (vgl. S. 93, 17f) *
- S. 290 II 24f vgl. Bacchyl. *carm. ed. Blass-Suess* 4 p. 85, wo die Verse so hergestellt sind: οὐ γὰρ ὑπόκλοπον φορεῖ, βροτοῖς δὲ φωνάεντα λόγον σοφία
- S. 291 II V. 23ff vgl. auch Luk. 5, 10 und Nonnos, *Joh.-Paraphrase A* 149 *μερόπων ἁλιεύς*
- III 15 *εὐχαριστίας δικαίας (μισθὸν κατάλληλον ἀστείου παιδαγωγίας) αἶνον ἀναπέμψαι κυρίῳ* Jackson
V. 11 l. *ἁγίων βασιλεῦ* *
- S. 299 III 5 l. Di statt St *
- S. 301 I 15 l. *Κόρης* *
- III 30 τὸ ἐνθύμημα Preger (bei Fritz)
- S. 302 III 25 <τῶν> *νηπίων* auch R. Münzel, *De Apollodori περὶ θεῶν libris*, Diss. Bonn, S. 37
- S. 303 III 32 *λιθίνας*] *ληνίδας* Fritz (vgl. Suid. s. v. *ληνίς*)
- S. 306 III 1 [ἐξ] schon Wilamowitz, *Homerische Untersuchungen* S. 332
- S. 308 I S l. α' *
- II 3ff vgl. Wilamowitz, *Berl. Klassikertexte* V 1 S. 60 Anm. 1; Wil. nimmt an, daß am Rande des Euphorion das Scholion bis μέμνηται Ἀλκιμῶν ἐν α' stand, abgeschrieben wurde und die Verweisung mit dem zweiten μέμνηται erhielt; was weiter folge (von τῶν Ἰππ. an), sei eine andere Glosse, in der die Hippokoontiden mit den Apharetiden verwechselt werden; vgl. aber S. Wide, *Lakonische Kulte*, Leipzig 1893, S. 322f
- S. 312 I 1 l. *φλογί* *
- S. 316 I 4 l. ἥλιον — καταλαμβάνοντος *
- II 4 vgl. Kleomedes I Cap. 8 (der Gegensatz ist *Καρκίνον* und *Αἰρόνεκρων*)
- III 4 streiche ἥλιον — P²M *
- S. 318 II 3 vgl. μ 184f
- S. 321 II 13 vgl. Menander Fr. 428 CAF III p. 124
- S. 333 II 5 vgl. S. Kugeas, *Λαογραφία* 4 (1913) S. 265 Nr. 89
- S. 344 füge hinzu bei Homer: μ 184f . . 318, 3
bei Menander: 428 CAF III p. 124: 321, 13
- S. 345 l. *Ἀθάμας* *
- S. 349 δεῖσα u. δεισαλέος sind vor διαβαστάζειν zu setzen *

S. 350 l. *κώδιον* *

S. 349—351 kann durch folgende Wörter vervollständigt werden:

<i>ἀγορόνδε</i> 338, 26	<i>ἥλιος</i> 316, 4ff
<i>ἄδντα</i> 299, 29	<i>θήλεια νόσος</i> 304, 15
<i>ἀπειροκαλία</i> 338, 5	<i>ἵλεως</i> 327, 22
<i>ἄσσα</i> 303, 30	<i>καγχάζω</i> 328, 31
<i>αὐτός τινι</i> 303, 16. 21	<i>καλλίπετε</i> 305, 19
<i>βάτος</i> 330, 12	<i>κερνοφορέω</i> 302, 5
<i>δικαίω</i> 339, 16	<i>κιχλίζω</i> 328, 31
<i>δρῦς</i> 308, 17	<i>τὸ κρεῖττον</i> (= <i>ὁ θεός</i>) 304, 26
<i>δυστόπαστος</i> 304, 32	<i>ὅσα ἔτη</i> 310, 28
<i>δώδεκα θεοί</i> 316, 17ff	<i>οὐμενοῦν</i> 332, 8
<i>ἐκτοπος</i> 296, 30	<i>παρ' ὅσον</i> 298, 29
<i>ἐκτός</i> 295, 6	<i>περιστερά</i> 321, 26
<i>ἐλλειπτικὸν σχῆμα</i> 315, 17	<i>πλεῖθι</i> 316, 29
<i>ἐπίκαιρος</i> 316, 25	<i>πολλοῦ δεῖ</i> 329, 33
<i>οἱ ἐπτά</i> 306, 25. 32	<i>ῥάμνος</i> 338, 8
<i>ἐποψάομαι</i> 328, 15	<i>σαρδόνηχος</i> 334, 35
<i>ἐσχαρίς</i> 337, 30	<i>σάτυροι</i> 314, 25
<i>ἐταιρίζομαι γάμον</i> 332, 1	<i>χώρα</i> (<i>εἰς μνημάτων χώραν</i>) 311, 30
<i>ῆ</i> 323, 29	

ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ ΣΤΡΩΜΑΤΕΩΣ

ΠΡΟΤΡΕΠΤΙΚΟΣ ΠΡΟΣ ΕΛΛΗΝΑΣ

Verzeichnis der Handschriften und Abkürzungen.

Handschriften des Protreptikos

M = Mut. III. D. 7 (jetzt Nr. 126 oder S. 5, 9)

P = Paris. graec. 451

P* = ursprüngliche Lesart von P; entsprechend bei anderen HSS

P¹ = erste Hand (Baanes) in P

P² = zweite Hand (Arethas) in P

P³ = jüngere Hände in P; z. B. der Schreiber der Randstücke

Handschriften von Eusebius Praep. Evang.

A = Paris. graec. 451

B = Paris. graec. 465

H = Venet. Marc. 343

I = Venet. Marc. 341

O = Bonon. Univ. 3643

Abkürzungen

Di = Dindorf

He = Heinsius

Kl = Klotz

Ma = Mayor

Po = Potter

Schw = Schwartz

St = Stählin

Sy = Sylburg

Vi = Victorius

Wi = v. Wilamowitz-Moellendorff

Erläuterung der Zeichen.

< = Auslassung, lässt aus

⊕ = Hinzufügung, fügt hinzu

∞ = Umstellung, stellt um

* = Lücke

„“ = wörtliches Citat

() = Parenthese, Einschaltung des Autors

< > = durch Conjectur gewonnener Zusatz

[] = zu beseitigender Einschub

† = nicht sicher zu heilende Textverderbnis

{ } = zweifelhafte Herkunft

ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ ΣΤΡΩΜΑΤΕΩΣ

ΠΡΟΤΡΕΠΤΙΚΟΣ ΠΡΟΣ ΕΛΛΗΝΑΣ

1 Ἀμφίων ὁ Θηβαῖος καὶ Ἀρίων ὁ Μηθυμναῖος ἄμφω μὲν ἦσθην 1, 1
 φῶδικῳ (μῦθος δὲ ἄμφω· καὶ τὸ ἄσμα εἰσέτι τοῦτο Ἑλλήνων ἄδεται |
 5 χορῷ), τέχνη τῇ μουσικῇ ὃ μὲν ἰχθὺν δελεάσας, ὃ δὲ Θήβας τειχίσας. 2 P
 Θράκιος δὲ ἄλλος σοφιστῆς (ἄλλος οὗτος μῦθος Ἑλληνικός) ἐτιθά-
 σενε τὰ θηρία γυμνῇ τῇ ῥῥῃ καὶ δὴ τὰ δένδρα, τὰς φηγούς, μετε-
 φύτευε τῇ μουσικῇ. ἔχοιμ' ἂν σοι καὶ ἄλλον τούτοις ἀδελφὸν διηγῇ- 2
 10 σασθαι μῦθον καὶ ῥῥόν, Εὐνομον τὸν Λοκρὸν καὶ τέττιγα τὸν Πυ-
 θιόν. πανήγυρις Ἑλληνικῇ ἐπὶ νεκρῷ δράκοντι συνεκροτέτο Πυθοί.
 ἐπιτάφιον ἐρπετοῦ ἄδοντος Εὐνόμον· ὕμνος ἢ θρηῆνος ὄψεως ἦν ἢ
 ῥῥῃ, οὐκ ἔχω λέγειν· ἀγὼν δὲ ἦν καὶ ἐκιθάριζεν ὥρα καύματος Εὐ-
 νομος, ὁπηνίκα οἱ τέττιγες ὑπὸ τοῖς πετάλοις ἦδον ἀνὰ τὰ ὄρη
 θερόμενοι ἡλίῳ. ἦδον δὲ ἄρα οὐ τῷ δράκοντι τῷ νεκρῷ, τῷ Πυθικῷ,
 15 ἀλλὰ τῷ θεῷ τῷ πανσόφῳ αὐτόνομον ῥῥῃν, τῶν Εὐνόμου βελτίονα
 νόμον· ῥῥῃνται χορδῇ τῷ Λοκρῷ· ἐρίπταται ὁ τέττιξ τῷ ζυγῷ·
 ἐτερέτιζεν ὡς ἐπὶ κλάδῳ τῷ ὀργάνῳ· καὶ τοῦ τέττιγος τῷ ἄσματι
 ἀρμοσάμενος ὁ ῥῥῃς τὴν λείπουσαν ἀνεπλήρωσε χορδῇν. οὐκ οὐν ῥῥῃ 3
 20 τῇ Εὐνόμου ἄγεται ὁ τέττιξ, ὡς ὁ μῦθος βούλεται, χαλκοῦν ἀναστή-
 σας Πυθοί τὸν Εὐνομον αὐτῇ τῇ κιθάρα καὶ τὸν συναγωνιστὴν τοῦ
 Λοκροῦ· ὃ δὲ ἐκὼν ἐρίπταται καὶ ῥῥει ἐκὼν, Ἑλλήσι δὲ δοκεῖ ὑπο-
 κριτῆς γεγενῆσθαι μουσικῆς.

Πῇ δὴ οὖν μῦθοις κενοῖς πεπιστεύκατε, θέλγεσθαι μουσικῇ 2, 1
 τὰ ζῶα ὑπολαμβάνοντες; ἀληθείας δὲ ὑμῖν τὸ πρόσωπον τὸ φαιδρὸν
 25 μόνον, ὡς ῥοικεν, ἐπίπλαστον εἶναι δοκεῖ καὶ τοῖς ἀπιστίας ὑπο-
 πέπτωκεν ὀφθαλμοῖς. Κιθαιρῶν δὲ ἄρα καὶ Ἑλικῶν καὶ τὰ Ὀδρυσῶν
 ὄρη καὶ Θρακῶν, τελεστήρια τῆς πλάνης, (διὰ) τὰ μυστήρια τεθείσθαι

7 [τὰ δένδρα] Mayor, Philol. 58 (1898) S. 206 τὰ δένδρα* * Schw | 14 τῷ Πυ-
 θικῷ < MWi | 15 αὐτόνομον] αὐτόματον Bernays | 17 ἐπὶ τῷ ὀργάνῳ Reitzen-
 stein, Poimandres S. 206 | 18 οὐκ οὐν Ma οὐκοῦν P | 21 δοκεῖ Wi ἐδόκει P | 23 κενοῖς
 Peorr. καινοῖς P* | 27 Θρακῶν, τελεστήρια τῆς πλάνης, (διὰ) τὰ μυστήρια Schw
 Θρακῶν τελεστήρια, τῆς πλάνης τὰ μυστήρια, P

καὶ καθύμνηται. ἐγὼ μὲν, εἰ καὶ μῦθος εἶσι, δυσανασχετῶ τοσαύταις 2
 ἐκτραγωδουμέναις συμφοραῖς· ὑμῖν δὲ καὶ τῶν κακῶν αἱ ἀναγραφαὶ |
 γεγονάσι δράματα καὶ τῶν δραμάτων οἱ ὑποκριταὶ θυμηδίας θεάματα. 3 P
 ἀλλὰ γὰρ τὰ μὲν δράματα καὶ τοὺς ληναίζοντας ποιητάς, τέλεον ἤδη
 5 παροινούντας, κιττῷ που ἀναδήσαντες, ἀφραίνοντας ἐκτόπως τελετῇ
 βακχικῇ, αὐτοῖς σατύροις καὶ θιάσῳ μαινόλῃ, σὺν καὶ τῷ ἄλλῳ δαι-
 μόνων χορῷ, Ἑλικῶνι καὶ Κιθαιρῶνι κατακλείσωμεν γεγηρακόσιν,
 κατὰ γωμεν δὲ ἄνωθεν ἐξ οὐρανῶν ἀλήθειαν ἅμα φανοτάτῃ φρονήσει
 εἰς ὄρος ἅγιον θεοῦ καὶ χορὸν [τὸν] ἅγιον τὸν προφητικόν. ἡ δὲ ὡς 3
 10 ὅτι μάλιστα τηλαυγὲς ἀποστίλβονσα φῶς καταυγαζέτω πάντῃ τοὺς
 ἐν σκότει κυλινδουμένους καὶ τῆς πλάνης τοὺς ἀνθρώπους ἀπαλλα-
 τέτω, τὴν ὑπερτάτην ὀρέγουσα δεξιάν, τὴν σύνεσιν, εἰς σωτηρίαν.
 οἱ δὲ ἀνανεύσαντες καὶ ἀνακύψαντες Ἑλικῶνα μὲν καὶ Κιθαιρῶνα
 καταλειπόντων, οἰκούντων δὲ Σιών· »ἐκ γὰρ Σιών ἐξελεύσεται νόμος,
 15 καὶ λόγος κυρίου ἐξ Ἱερουσαλήμ«, λόγος οὐράνιος, ὁ γνήσιος ἀγω-
 νιστὴς ἐπὶ τῷ παντὸς κόσμῳ θεάτρῳ στεφανούμενος. ᾗδε δέ γε ὁ 4
 Εὐνόμος ὁ ἐμὸς οὐ τὸν Τερπάνδρον νόμον οὐδὲ τὸν Καπίωνος, οὐδὲ
 μὴν Φρύγιον ἢ Αὔδιον ἢ Δώριον, ἀλλὰ τῆς καινῆς ἀρμονίας τὸν
 αἰδίων νόμον, τὸν φερώνυμον τοῦ θεοῦ, τὸ ἄσμα τὸ καινόν, τὸ
 20 Λευιτικόν, »νηπενθές τ' ἄχολόν τε, κακῶν ἐπίληθες ἀπάντων«,
 γλυκὺ τι καὶ ἀληθινὸν φάρμακον πένθους, ἐγκέκραται τῷ ἔσματι.
 Ἐμοὶ μὲν οὖν δοκοῦσιν ὁ Θράκιος ἐκεῖνος [Ὅρφευς] καὶ ὁ Θη- 3, 1
 βαῖος καὶ ὁ Μηθυμναῖος, ἄνδρες τινὲς οὐκ ἄνδρες, ἀπατηλοὶ γεγο- 4 P
 νέναι, προσχῆματι <τε> μουσικῆς λυμηνάμενοι τὸν βίον, ἐντέχνῳ τινὶ
 25 γοητείᾳ δαιμονῶντες εἰς διαφθοράς, ὕβρεις ὀργιάζοντες, πένθη ἐκ-
 θειάζοντες, τοὺς ἀνθρώπους ἐπὶ τὰ εἰδῶλα χειραγωγῆσαι πρῶτοι, ναὶ
 μὴν λίθοις καὶ ξύλοις, τουτέστιν ἀγάλμασι καὶ σκιαγραφίαις, ἀνοικο-
 δομῆσαι τὴν σκαϊότητα τοῦ ἔθους, τὴν καλὴν ὄντως ἐκείνην ἐλευ-

4 λην. vgl. Heraklit Fr. 127 Byw. 15 Diels — 8f vgl. Plat. Phileb. p. 16C θεῶν
 μὲν εἰς ἀνθρώπους δόσις ποθὲν ἐκ θεῶν ἐρρίφη διὰ τινος Προμηθέως ἅμα φανο-
 τάτῳ τινὶ πυρί — 9 ὄρος ᾧ. θ. vgl. z. B. Ezech. 28, 14 — 14f Jes. 2, 3 — 19 vgl.
 Psal. 32, 3; 39, 4; 95, 1; 97, 1; 149, 1 — 20 δ 221

3 θυμηδίας M θυμη////ίας P | 6 μαιν////ηι P μαινόλη M² μαινώλη M* | 9 [τὸν] Wi |
 11 κυλινδουμένους Di vgl. Protr. 55, 5; 92, 4 | 17 ἐμὸς οὐ P² auf Ras. | τὸν < P² |
 τερπνάνδρον P | Καπίωνος Alberti zu Hesych. s. v. Καπίων καπίτωνος P | 20 ἐπί-
 ληθον Aristarch u. die meisten Codd. | 21 πένθους Reinkens, De Clemente presb.
 Alex. homine, scriptore, philosopho, theologo liber Vratislaviae 1851 p. 29 vgl.
 meine Obs. crit. p. 24 πειθοῦς P | 22 [Ὅρφευς] Wi | 23f γεγονότες Reinkens
 p. 30 | 24 <τε> Wi | 25 δαιμονῶντες, εἰς διαφθοράς εὐρέσεις vgl. Weish. Sal. 14, 12
 Schw | ὀργιάζοντες P² ὀργίζοντες P* | 27 f ἀνοικοδομῆσαι (v in Korr.) P

θερίαν τῶν ὑπ' οὐρανὸν πεπολιτευμένων ὥδαῖς καὶ ἐπωδαῖς ἐσχάτῃ δουλείᾳ καταζεύξαντες.

- Ἄλλ' οὐ τοιόσδε ὁ ὥδὸς ὁ ἐμὸς οὐδ' | εἰς μακρὰν καταλύσω 2 2 S
 ἀφίκται τὴν δουλείαν τὴν πικρὰν τῶν τυραννούντων δαιμόνων.
 5 ὥς δὲ τὸν πρῶον καὶ φιλάνθρωπον τῆς θεοσεβείας μετὰ γων ἡμᾶς
 ζυγὸν αὐθις εἰς οὐρανὸς ἀνακαλεῖται τοὺς εἰς γῆν ἐρριμμένους.
 μόνος γοῦν τῶν πώποτε τὰ ἀργαλεώτατα θηρία, τοὺς ἀνθρώ- 4, 1
 πους, ἐτιθάσεν, πτηνὰ μὲν τοὺς κούφους αὐτῶν, ἐρπετὰ δὲ τοὺς
 ἀπατεῶνας, καὶ λέοντας μὲν τοὺς θυμικούς, σῶας δὲ τοὺς ἡδονικούς,
 10 λύκους δὲ τοὺς ἀρπακτικούς. λίθοι δὲ καὶ ξύλα οἱ ἄφρονες· πρὸς δὲ
 καὶ λίθων ἀναισθητότερος ἄνθρωπος ἀγνοία βεβαπτισμένος. μάρτυς 2
 ἡμῖν προφητικὴ παρίτω φωνή, συνωδὸς ἀληθείας, τοὺς ἐν ἀγνοίᾳ καὶ
 ἀνοίᾳ κατατετριμμένους οἰκτείρουσα· »δυνατὸς γὰρ ὁ θεὸς ἐκ τῶν
 λίθων τούτων ἐγείρει τέκνα τῷ Ἀβραάμ«. ὃς κατελεήσας τὴν ἀμα-
 15 θίαν τὴν πολλὴν καὶ τὴν σκληροκαρδίαν τῶν εἰς τὴν ἀλήθειαν λελι-
 θωμένων ἠγείρεν θεοσεβείας σπέρμα ἀρετῆς αἰσθόμενον ἐκ λίθων
 ἐκείνων, τῶν λίθοις πεπιστενκότων ἐθνῶν. αὐθις οὖν ἰοβόλους τινὰς 3
 καὶ παλιμβόλους ὑποκριτὰς ἐφοδεύοντας δικαιοσύνη »γεννήματα
 ἐχιδῶν« κέκληκέ πον· ἀλλὰ καὶ τούτων εἴ τις τῶν ὄψεων μετα-
 20 νοῆσαι ἐκὼν, ἐπόμενος δὴ τῷ λόγῳ »ἄνθρωπος« γίνεται »θεοῦ«.
 »λύκους« δὲ ἄλλους ἀλληγορεῖ προβάτων καρδίαις ἡμιφισμένους, τοὺς
 ἐν ἀνθρώπων μορφαῖς ἀρπακτικούς αἰνιττόμενος. καὶ πάντα ἄρα
 ταῦτα <τὰ> ἀγριώτατα θηρία καὶ τοὺς τοιούτους λίθους ἢ οὐράνιος
 ὥδῃ αὐτὴ μετεμόρφωσεν εἰς ἀνθρώπους ἡμέρους. »ἤμεν γάρ, ἡμῖν 4
 25 ποτε καὶ ἡμεῖς ἀνόητοι, ἀπειθεῖς, πλανώμενοι, δουλεύοντες ἡδοναῖς
 καὶ ἐπιθυμίαις ποικίλαις, ἐν κακίᾳ καὶ φθόνῳ διάγοντες, στυγητοί,
 μισοῦντες ἀλλήλους«, ἣ φησιν ἡ ἀποστολικὴ γραφή· | »ὅτε δὲ ἡ χρη- 5 P
 στότης καὶ ἡ φιλάνθρωπία ἐπεφάνη τοῦ σωτῆρος ἡμῶν θεοῦ, οὐκ
 ἐξ ἔργων τῶν ἐν δικαιοσύνῃ, ἀ ἐποιήσαμεν ἡμεῖς, ἀλλὰ κατὰ τὸ αὐτοῦ
 30 ἔλεος ἔσωσεν ἡμᾶς.« ὅρα τὸ ἔσμα τὸ καινὸν ὅσον ἴσχυσεν· ἀνθρώπους
 ἐκ λίθων καὶ ἀνθρώπους ἐκ θηρίων πεποίηκεν. οἱ δὲ τηνάλλως νεκροί,
 οἱ τῆς ὄντως οὐσῆς ἀμέτοχοι ζωῆς, ἀκροαταὶ μόνον γενόμενοι τοῦ
 ἔσματος ἀνεβίωσαν. τοῦτό τοι καὶ τὸ πᾶν ἐκόσμησεν ἐμμελῶς καὶ τῶν 5, 1
 στοιχείων τὴν διαφωνίαν εἰς τάξιν ἐνέτεινε συμφωνίας, ἵνα δὴ ὁλος ὁ

1 vgl. Phil. 3, 20 — 5 f vgl. Matth. 11, 30 — 7 ff vgl. Strom. IV 12 —
 13 f Matth. 3, 9; Luk. 3, 8 — 18 f Matth. 3, 7; Luk. 3, 7 — 20 vgl. I Tim. 6, 11;
 II Tim. 3, 17 — 21 vgl. Matth. 7, 15 — 24—30 Tit. 3, 3—5 — 33 ff vgl. Philo De
 plant. 3 (I 329. 330 M)

1 ἐπ' οὐρανοῦ Ma | 3 ἐμὸς <δς> Heyse | 18 ἐφεδρεύοντας Bernays ἐμφω-
 λείοντας Schw | 21 κωιδίους P vor δ ein Buchst. ausrad. | 23 εἰς + M² | 24 αὐτῇ
 Ma | 27 ἡ P | 31 <ὡς> νεκροί Vi | 33 ἀνεβίωσαν (ω in Ras.) P¹

κόσμος αὐτῷ ἁρμονία γένηται· καὶ θάλατταν μὲν ἀνῆκεν λελυμένην, γῆς
 δὲ ἐπιβαίνειν κεκώλυκεν αὐτήν, γῆν δ' ἔμπαλιν ἐστερέωσεν φερομένην
 καὶ ὅρον αὐτὴν ἔπληξεν θαλάττης· ναὶ μὴν καὶ πυρὸς ὄρμην ἐμάλαξεν
 αἴερι, οἷοναὶ Δώριον ἁρμονίαν κεράσας Ἀνδρῶν· καὶ τὴν ἀέρος ἀπηνῆ
 5 ψυχρότητα τῇ παραπλοκῇ τοῦ πυρὸς ἐτιθάσεν, τοὺς νεάτους τῶν
 ὅλων φθόγγους τούτους κιρνὰς ἐμμελῶς. καὶ δὴ τὸ ῥῶμα τὸ ἀκῆ- 2
 ρατον, ἔρεισμα τῶν ὅλων καὶ ἁρμονία τῶν πάντων, ἀπὸ τῶν μέσων
 ἐπὶ τὰ πέρατα καὶ ἀπὸ τῶν ἄκρων ἐπὶ τὰ μέσα διαταθέν, ἡρμόσατο
 τόδε τὸ πᾶν, οὐ κατὰ τὴν Θράκιον μουσικὴν, τὴν παραπλήσιον Ἰου-
 10 βάλ, κατὰ δὲ τὴν πάτριον τοῦ θεοῦ βούλησιν, ἣν ἐξήλωσε Δαβίδ.
 ὁ δὲ ἐκ Δαβίδ καὶ πρὸ αὐτοῦ, ὁ τοῦ θεοῦ λόγος, λύραν μὲν καὶ κι- 3
 θάραν, τὰ ἄψυχα ὄργανα, ἐπεριδῶν, κόσμον δὲ τόνδε καὶ δὴ καὶ τὸν
 σμικρὸν κόσμον, τὸν ἄνθρωπον, ψυχὴν τε καὶ σῶμα αὐτοῦ, ἀγίῳ
 πνεύματι ἁρμοσάμενος, ψάλλει τῷ θεῷ διὰ τοῦ πολυφώνου ὀργάνου
 15 καὶ προσάδει τῷ ὀργάνῳ τῷ ἀνθρώπῳ. »σὺ γὰρ εἰ κιθάρα καὶ αὐλὸς
 καὶ ναὺς ἐμοί·« κιθάρα διὰ τὴν ἁρμονίαν, αὐλὸς διὰ τὸ πνεῦμα, ναὺς
 διὰ τὸν λόγον, ἵν' ἡ μὲν κρέκη, τὸ δὲ ἐμπνέη, ὁ δὲ χωρήσῃ τὸν
 κύριον. ναὶ μὴν ὁ Δαβίδ ὁ βασιλεὺς, ὁ κιθαριστής. οὐ μικρῶ πρόσθεν 4
 ἐμνήσθην, προὔτρεπεν ὡς τὴν ἀλήθειαν, ἀπέτρεπε δὲ εἰδῶλων, 6 P
 20 πολλοῦ γε ἔδει ὑμνεῖν αὐτὸν τοὺς δαίμονας ἀληθεῖ πρὸς αὐτοῦ διω-
 κομένους μουσικῇ, ἣ τοῦ Σαουλ ἐνεργουμένου ἐκείνοις ἤδων μόνον
 αὐτὸν ἰάσατο. καλὸν ὁ κύριος ὄργανον ἔμπρουν τὸν ἄνθρωπον
 ἐξειργάσατο κατ' εἰκόνα τὴν ἑαυτοῦ· ἀμέλει καὶ αὐτὸς ὄργανόν ἐστι
 τοῦ θεοῦ παναρμόνιον, ἐμμελὲς καὶ ἅγιον, σοφία ὑπερχόσιμος, οὐρά-
 25 νιος λόγος.

Τί δὴ οὖν τὸ ὄργανον, ὁ τοῦ θεοῦ λόγος, ὁ κύριος, καὶ τὸ 6, 1
 ῥῶμα τὸ καινὸν βούλεται; ὀφθαλμοὺς ἀναπετάσαι τυφλῶν καὶ ὠτα
 ἀνοῖξαι κωφῶν καὶ σκάζοντας τὸ πᾶν ἢ πλανωμένους εἰς δικαιο-
 σύνην χειραγωγῆσαι, θεὸν ἀνθρώποις ἀφραίνουσιν ἐπιδείξαι, παῦσαι
 30 φθοράν, νικῆσαι θάνατον, υἱοὺς ἀπειθεῖς διαλλάξαι πατρί. φιλάν- 2
 θρωπον τὸ ὄργανον τοῦ θεοῦ· ὁ κύριος ἐλεεῖ, παιδεύει, προτρέπει,
 νουθετεῖ, σφάζει, φυλάττει καὶ μισθὸν ἡμῖν τῆς μιμηθείσεως ἐκ περιου-
 σίας βασιλείαν οὐρανῶν ἐπαγγέλλεται, τοῦτο μόνον ἀπολαύων ἡμῶν,
 ὃ σφῶμεθα. κακία μὲν γὰρ τὴν ἀνθρώπων ἐπιβόσκειται φθοράν, ἣ

1 ff vgl. Gen. 1, 9. 10; Hiob 38, 8—11 — 9 f vgl. Gen. 4, 21 — 21 vgl.
 I Sam. 16, 23 — 22 f vgl. Gen. 1, 27 — 27 f vgl. Jes. 35, 5. 6; Matth. 11, 5;
 Luk. 7, 22

3 αὐτὴν St αὐτῇ P | 15 (τοῦτῳ) τῷ ὀργάνῳ M² | 19 προὔτρεπε (μὲν) Mark-
 land | 21 ἡ Accent ausrad. P | τοῦ Σαουλ ἐνεργουμένου Ma τῷ (Accent aus-
 rad.) ἑναντος ὁ ἐνεργούμενος PM* τῷ σαουλ ἐνεργουμένῳ M² | ἐκείνοις Wi ἐκεῖ-
 νος P | 34 8] 8ti Ma

δὲ ἀλήθεια ὥσπερ ἡ μέλιττα, λυμαινομένη τῶν ὄντων οὐδέν, ἐπὶ μό-
νης τῆς ἀνθρώπων ἀγάλλεται σωτηρίας. ἔχεις οὖν τὴν ἐπαγγελίαν, 3
ἔχεις τὴν φιланθρωπίαν· τῆς χάριτος μεταλάμβανε. καὶ μου τὸ ῥῆμα
τὸ σωτήριον μὴ καινὸν οὕτως ὑπολάβῃς ὡς σκευὸς ἢ ὡς οἰκίαν·
5 *πρὸ ἐωσφόρου· γὰρ ἦν, καὶ *ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος καὶ ὁ λόγος· ἦν
πρὸς τὸν θεὸν καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος·^α παλαιὰ δὲ ἡ πλάνη, καινὸν
δὲ ἡ ἀλήθεια φαίνεται. εἴτ' οὖν ἀρχαίους τοὺς Φρύγας διδάσκουσιν 4
αἰγες μυθικαί, εἴτε αὖ τοὺς Ἀρχάδας οἱ προσελήνους ἀναγράφοντες
ποιηταί, εἴτε μὴν αὖ τοὺς Αἰγυπτίους οἱ | καὶ πρώτην ταύτην ἀνα- 3 S
10 φῆναι τὴν γῆν θεοὺς τε καὶ ἀνθρώπους ὀνειρώσσοντες· ἀλλ' οὐ πρό-
γε τοῦ κόσμου τοῦδε τούτων οὐδὲ εἰς, πρὸ δὲ τῆς τοῦ κόσμου κατα-
βολῆς ἡμεῖς, οἱ τῷ δεῖν ἔσεσθαι ἐν αὐτῷ πρότερον γεγεννημένοι τῷ
θεῷ, τοῦ θεοῦ λόγου τὰ λογικὰ πλάσματα ἡμεῖς, δι' ὃν ἀρχαῖζομεν.
ὅτι *ἐν ἀρχῇ ὁ λόγος ἦν.^α ἀλλ' ὅτι μὲν ἦν ὁ λόγος ἄνωθεν, ἀρχὴ 5
15 θεία τῶν πάντων ἦν τε καὶ ἔστιν· ὅτι δὲ νῦν ὄνομα ἔλαβεν τὸ πάλαι
καθωσιωμένον, (καὶ τῆς) δυνάμεως ἄξιον, ὁ Χριστός, καινὸν ῥῆμά μοι
κέκληται. αἴτιος γοῦν ὁ λόγος, | ὁ Χριστός, καὶ τοῦ εἶναι πάλαι ἡμᾶς 7 P 7, 1
(ἦν γὰρ ἐν θεῷ), καὶ τοῦ εἶναι· νῦν δὲ ἐπεφάνη ἀνθρώποις αὐτὸς
οὗτος ὁ λόγος, ὁ μόνος ἄμφω, θεός τε καὶ ἄνθρωπος, ἀπάντων ἡμῖν
20 αἴτιος ἀγαθῶν· παρ' οὗ τὸ εἶ ζῆν ἐκδιδασκόμενοι εἰς αἰδίων ζωὴν
παραπεμπόμεθα. κατὰ γὰρ τὸν θεσπέσιον ἐκείνον τοῦ κυρίου ἀπό- 2
στολον *ἡ χάρις ἡ τοῦ θεοῦ σωτήριος πᾶσιν ἀνθρώποις ἐπεφάνη,
παιδεύουσα ἡμᾶς, ἵνα ἀρνησάμενοι τὴν ἀσέβειαν καὶ τὰς κοσμικὰς
ἐπιθυμίας σωφρόνως καὶ δικαίως καὶ εὐσεβῶς ζήσωμεν ἐν τῷ νῦν
25 αἰῶνι, προσδεχόμενοι τὴν μακαρίαν ἐλπίδα καὶ ἐπιφάνειαν τῆς δόξης
τοῦ μεγάλου θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.^α τοῦτό ἐστι 3
τὸ ῥῆμα τὸ καινόν, ἡ ἐπιφάνεια ἡ νῦν ἐκλάμπασα ἐν ἡμῖν τοῦ ἐν
ἀρχῇ ὄντος καὶ προόντος λόγον· ἐπεφάνη δὲ ἑναγχος ὁ προὖν σω-
τήρ, ἐπεφάνη ὁ ἐν τῷ ὄντι ὢν, ὅτι *ὁ λόγος [ὅς] ἦν πρὸς τὸν θεόν,^α
30 διδάσκαλος, ἐπεφάνη ᾧ τὰ πάντα δεδημιούργηται λόγος, καὶ τὸ
ζῆν ἐν ἀρχῇ μετὰ τοῦ πλάσαι παρασχὼν ὡς δημιουργός, τὸ εἶ ζῆν
ἐδίδαξεν ἐπιφανείς ὡς διδάσκαλος, ἵνα τὸ αἰεὶ ζῆν ὑστερον ὡς θεός

5 Psal. 109, 3 — 5 f Joh. 1, 1 — 7 f vgl. Herod. 2, 2 — 8 Apollon. Rh. 4, 264
mit Schol. — 11 f vgl. Ephes. 1, 4 — 14 Joh. 1, 1 — 17 f vgl. Aristot. Polit. 1, 2
p. 1252b, 29: πόλις γινομένη μὲν οὖν τοῦ ζῆν ἔνεκεν, οὕσα δὲ τοῦ εἶ ζῆν —
22—26 Tit. 2, 11—13 — 29 Joh. 1, 1

7 ἀρχαιότατος Markland | 9 f ἀναφῆναι Arcerius ἀναφῶναι P | 12 οἱ M²
οἱ PM* | 16 (καὶ τῆς) Schw | 17 αἴτιος St οὗτος P | 18 εἶ εἶναι (αἴτιος ὢν) Ma | δη]
viell. δε | 29 ὅτι] ὅτε Ma | [ὅς] St δ in Ras. f. 2 Buchst. P² | 30 ἐπεφάνη· (ὁ λόγος),
ᾧ τὰ πάντα δεδημιούργηται· ὁ καὶ Ma | λόγος] + ὁ über d. Z. P²

- χορηγήσῃ. ὁ δὲ οὐ νῦν γε πρῶτον ᾧκτειρεν ἡμᾶς τῆς πλάνης, ἀλλ' 4
 ἄνωθεν ἀρχῆθεν, νῦν δὲ ἤδη ἀπολλυμένους ἐπιφανείς περισέσωκεν.
 τὸ γὰρ πονηρὸν καὶ ἐρησιτικὸν θηρίον γοητεῦον καταδουλοῦται καὶ
 αἰκίζεται εἰσέτι νῦν τοὺς ἀνθρώπους, ἐμοὶ δοκεῖν, βαρβαρικῶς τιμω-
 5 ρούμενον, οἱ νεκροῖς τοὺς αἰχμαλώτους συνθεῖν λέγονται σώμασιν,
 ἔστ' ἂν αὐτοῖς καὶ συσσωπῶσιν. ὁ γοῦν πονηρὸς οὗτοσι τύραννος καὶ 5
 δράκων, οὗς ἂν οἷός τε εἶη ἐκ γενετῆς σφετερισάσθαι, λίθοις καὶ ξύ-
 λοις καὶ ἀγάλμασιν καὶ τοιούτοις τισὶν εἰδώλοις προσσφίγξας τῷ δεισι-
 δαιμονίας ἀθλίῳ δεσμῷ, τοῦτο δὴ τὸ λεγόμενον, ζῶντας ἐπιφέρων
 10 συνέθαψεν αὐτούς, ἔστ' ἂν καὶ συμφθαρώσιν. οὗ δὴ χάριν (εἰς γὰρ 6
 ὁ ἀπατεὼν ἄνωθεν μὲν τὴν Ἐῶν, νῦν δὲ ἤδη καὶ τοὺς ἄλλους ἀν-
 θρώπους εἰς θάνατον ὑποφέρων) εἰς καὶ αὐτὸς ἐπίκουρος καὶ βοη-
 θὸς ἡμῖν ὁ κύριος, προμηνύων ἀρχῆθεν προφητικῶς, νῦν δὲ ἤδη καὶ
 ἐναργῶς εἰς σωτηρίαν παρακαλῶν. φύγωμεν οὖν ἀποστολικῇ πει- 8, 1
 15 θόμενοι παραγγελία »τὸν ἄρχοντα τῆς ἐξουσίας τοῦ ἁέρος, τοῦ πνεύ-
 ματος τοῦ νῦν ἐνεργοῦντος ἐν τοῖς υἱοῖς τῆς ἀπειθείας,« καὶ τῷ
 σωτῆρι τῷ κυρίῳ προσδράμωμεν, ὃς καὶ νῦν καὶ αἰεὶ προὔτρεπεν εἰς
 σωτηρίαν, διὰ τεράτων καὶ σημείων ἐν Αἰγύπτῳ, ἐν ἐρήμῳ <δὲ> διὰ 8 P
 20 δίκην Ἑβραίοις νεφέλης. τούτων μὲν δὴ τῷ φόβῳ τοὺς σκληροκαρδίους 2
 προὔτρεπεν· ἤδη δὲ καὶ διὰ Μωσέως τοῦ πανσόφου καὶ τοῦ φιλαλή-
 θους Ἡσαΐα καὶ παντὸς τοῦ προφητικοῦ χοροῦ λογικώτερον ἐπὶ τὸν
 λόγον ἐπιστρέφει τοὺς [τὰ] ὧτα κεκτημένους· καὶ ἔσθ' ὅπῃ μὲν λει-
 δορεῖται, ἔστιν δ' οὐ καὶ ἀπειλεῖ· τοὺς δὲ καὶ θρηγεῖ τῶν ἀνθρώπων·
 25 ἅδει δὲ ἄλλοις, καθάπερ ἱατρὸς ἀγαθὸς τῶν νοσοῦντων σωμάτων τὰ
 μὲν καταπλάττειν, τὰ δὲ καταλαίωων, τὰ δὲ καταντλῶν, τὰ δὲ καὶ
 σιδήρῳ διαιρῶν, ἐπικαίωων δὲ ἄλλα, ἔστι δ' οὐ καὶ ἀποπρίων, εἴ πως
 οἷόν τε καὶν παρὰ μέρος ἢ μέλος τὸν ἀνθρώπον ὑγιᾶναι. πολύφωνός 3
 30 γε ὁ σωτὴρ καὶ πολύτροπος εἰς ἀνθρώπων σωτηρίαν· ἀπειλῶν νου-
 θετεῖ, λοιδορούμενος ἐπιστρέφει, θρηγῶν ἐλεεῖ, ψάλλων παρακαλεῖ.
 διὰ βᾶτον λαλεῖ (σημείων ἐκείνοι καὶ τεράτων ἔχοντες) καὶ τῷ πυρὶ
 δεδίδτεται τοὺς ἀνθρώπους. ἀνάπτων ἐκ κίονος τὴν φλόγα, δειγματοῦ

4—6 vgl. Aristoteles Fr. 60 Rose³ — 11 vgl. Gen. 3, 1 ff — 15 f Ephes. 2, 2 —
 18—20. 31f vgl. Exod. 7, 3; 3, 2; 13, 21; Act. 7, 36 — 31 vgl. Joh. 4, 48

2 [ἀρχῆθεν] Bernays | 3 ἐρησιτικὸν P³M² ἐρησιτικὸν P*M* ἐρησιτικὸν Sy |
 5 νεκροῖς P^{corr}M νεκροῖς P* | 7 εἶη] ἡ Ma | 9 ἐπιφέρων] ἐκφέρων Münzel ὑποφέ-
 ρων Markland | 12 αὐτὸς (ὁ stand über d. Z., jetzt ausrad.) P <δ> αὐτὸς Sy
 αὐτὸς <δ> Ma | 18 <δὲ> St Obs. crit. p. 25 <καὶ> ἐν ἐρήμῳ Po | 20 τούτων Schw
 τούτῳ P τοῦτο Münzel τότε Markland | 23 [τὰ] ὧτα κεκτ. oder τὰ ὧτα κεκα-
 θαμένους Ma | 31 λαλεῖ] + ἔτι P²M

χάριτος καὶ φόβον· ἐὰν ὑπακούσης, τὸ φῶς, ἐὰν παρακούσης, τὸ πῦρ. ἐπει-
 δὴ δὲ καὶ κίονος καὶ βάτον ἢ σάρεξ τιμιωτέρα, προφηῖται μετ' ἐκεῖνα φθέ-
 γονται, αὐτὸς ἐν Ἑσαΐα ὁ κύριος λαλῶν, αὐτὸς ἐν Ἠλίᾳ, ἐν στόματι προφη-
 τῶν αὐτός· σὺ δὲ ἄλλ' εἰ προφηταὶς μὴ πιστεύεις, μῦθον δ' ὑπολαμβάνεις 4
 5 καὶ τοὺς ἄνδρας καὶ τὸ πῦρ, αὐτὸς σοι λαλήσει ὁ κύριος, »ὅς ἐν
 μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων οὐχ ἀρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα θεῷ· ἐκέ-
 νωσεν δὲ ἑαυτόν· ὁ φιλοικτίρμων θεός, σῶσαι τὸν ἄνθρωπον γλι-
 χόμενος· καὶ αὐτὸς ἤδη σοι ἐναργῶς ὁ λόγος λαλεῖ, δυσωπῶν τὴν
 ἀπιστίαν, ναί φημι, ὁ λόγος ὁ τοῦ θεοῦ ἄνθρωπος γενόμενος, ἵνα
 10 δὴ καὶ σὺ παρὰ ἀνθρώπου μάθῃς, πῇ ποτε ἄρα ἄνθρωπος γένηται
 θεός. εἰτ' οὐκ ἄτοπον, ὦ φίλοι, τὸν μὲν θεὸν αἰεὶ προτρέπειν ἡμᾶς 9, 1
 ἐπ' ἀρετήν, ἡμᾶς δὲ ἀναδύεσθαι τὴν ὀφέλειαν καὶ ἀναβάλλεσθαι τὴν
 σωτηρίαν; ἢ γὰρ οὐχὶ καὶ Ἰωάννης ἐπὶ σωτηρίαν παρακαλεῖ καὶ τὸ
 πᾶν γίνεται φωνὴ προτρεπτική; πυθώμεθα τοίνυν αὐτοῦ· »τίς πόθεν
 15 εἰς ἀνδρῶν;· Ἠλίας μὲν οὐκ ἔρει, Χριστὸς δὲ εἶναι ἀρνήσεται· φωνὴ
 δὲ ὁμολογήσει ἐν ἐρήμῳ βοῶσα. τίς οὖν ἔστιν Ἰωάννης; ὡς τύπῳ
 λαβεῖν, ἐξέστω εἰπεῖν, φωνὴ τοῦ λόγου προτρεπτική ἐν ἐρήμῳ βοῶσα.
 τί βοᾷς, ὦ φωνή; »εἰπέ καὶ ἡμῖν.« »Εὐθείας ποιεῖτε τὰς ὁδοὺς κυ-
 ρίου.« | πρόδρομος Ἰωάννης καὶ ἡ φωνὴ πρόδρομος τοῦ λόγου, φωνὴ 4 S 2
 20 παρακλητική, προετοιμάζουσα εἰς σωτηρίαν, φωνὴ προτρέπουσα εἰς
 κληρονομίαν οὐρανῶν· δι' ἣν ἡ στείρα καὶ ἔρημος | ἄγονος οὐκέτι. 9 P
 ταύτην μοι τὴν κυφορίαν προεθέσπισεν ἄγγελος φωνή· πρόδρομος
 ἦν κάκεινι τοῦ κυρίου, στείραν εὐαγγελιζομένη γυναῖκα, ὡς Ἰωάννης
 τὴν ἔρημον. διὰ ταύτην τοίνυν τοῦ λόγου τὴν φωνὴν ἡ στείρα 3
 25 εὐτεκνεῖ καὶ ἡ ἔρημος καρποφορεῖ· αἱ πρόδρομοι τοῦ κυρίου φωναὶ
 δύο, ἄγγελος καὶ Ἰωάννης, αἰνίσσονται μοι τὴν ἐναποκειμένην σωτη-
 ρίαν, ὡς ἐπιφανέντος τοῦ λόγου τοῦδε εὐτεκνίας ἡμᾶς καρπὸν ἀπε-
 νέγκασθαι, ζωὴν αἰδίου. ἄμφω γοῦν ἐς ταυτὸν ἀγαγοῦσα τὰ φωνὰ 4
 ἢ γραφὴ σαφηνίζει τὸ πᾶν· »ἀκουσάτω ἡ οὐ τίκτουσα· ὀηξάτω 4
 30 φωνὴν ἢ οὐκ ὠδίνουσα, ὅτι πλείονα τὰ τέκνα τῆς ἐρήμου μᾶλλον ἢ
 τῆς ἐχούσης τὸν ἄνδρα.« ἡμῖν εὐηγγελίζετο ἄγγελος. ἡμᾶς προὔτρε-
 πεν Ἰωάννης νοῆσαι τὸν γεωργόν, ζητῆσαι τὸν ἄνδρα. εἰς γὰρ καὶ 5
 ὁ αὐτὸς οὗτος, ὁ τῆς στείρας ἀνὴρ, ὁ τῆς ἐρήμου γεωργός, ὁ τῆς
 35 θείας ἐμπλήσας δυνάμεως καὶ τὴν στείραν καὶ τὴν ἔρημον. ἐπεὶ γὰρ
 πολλὰ τὰ τέκνα τῆς εὐγενούς, ἅπαις δὲ ἦν διὰ ἀπειθείαν ἢ πολυΰαις

5—7 Phil. 2, 6. 7 — 14 f z. B. τ 105 — 15 ff vgl. Joh. 1, 20—23 — 18 α 10 —
 18 f vgl. Jes. 40, 3 (Matth. 3, 3; Marc. 1, 3; Luk. 3, 4; Joh. 1, 23) — 21 vgl. Jes.
 54, 1; Gal. 4, 27 — 22 f vgl. Luk. 1, 13 — 29—31 Jes. 54, 1

4 πιστεύεις M² πιστεύεις PM* | 13 ἢ P*M ἢ P³ | 31 ἡμῖν P* ἄνδρα (+ über
 d. Z.) ἡμῖν P² | 34—S. 10, 1 [γὰρ] . . . τῆς ἀγενοῦς . . . ἡ στείρα (γὰρ) Ma | γὰρ
 (πάλαι) Schw

ἀνέκαθεν Ἐβραία γυνή, ἡ στείρα τὸν ἄνδρα λαμβάνει καὶ ἡ ἔρημος
τὸν γεωργόν· εἴτα ἡ μὲν καρπῶν, ἡ δὲ πιστῶν, ἄμφω δὲ μητέρες
διὰ τὸν λόγον· ἀπίστοις δὲ εἰσέτι νῦν καὶ στείρα καὶ ἔρημος περι-
λείπεται. ὁ μὲν Ἰωάννης, ὁ κῆρυξ τοῦ λόγου, ταύτη πη παρακάλει 10, 1
5 ἐτοίμους γίνεσθαι εἰς θεοῦ, τοῦ Χριστοῦ, παρουσίαν, καὶ τοῦτο ἦν ὃ
ἠνέσσετο ἡ Ζαχαρίου σιωπή, ἀναμένονσα τὸν πρόδρομον τοῦ Χριστοῦ
καρπὸν, ἵνα τῆς ἀληθείας τὸ φῶς, ὁ λόγος, τῶν προφητικῶν αἰνιγ-
μάτων τὴν μυστικὴν ἀπολύσῃται σιωπὴν, εὐαγγέλιον γενόμενος· σὺ 2
δὲ εἰ ποθεῖς ἰδεῖν ὡς ἀληθῶς τὸν θεόν, καθαρσίῳν μεταλάμβανε
10 θεοπερεπῶν, οὐ δάφνης πετάλων καὶ ταινιῶν τινων ἐρίῳ καὶ πορ-
φύρῃ πεποικιλμένων, δικαιοσύνην δὲ ἀναδυσάμενος καὶ τῆς ἐγκρατείας
τὰ πέταλα περιθέμενος πολυπραγμόνῃ Χριστόν· »ἐγὼ γάρ εἰμι ἡ
θύρα,« φησί πον· ἦν ἐκμαθεῖν δεῖ νοῆσαι θελήσασι τὸν θεόν, ὅπως
ἡμῖν ἀθρόας τῶν οὐρανῶν ἀναπετάσῃ <τὰς> πύλας· λογικαὶ γὰρ αἱ τοῦ 3
15 λόγον πύλαι, πίστεως | ἀνοιγνύμεναι κλειδί· »θεὸν οὐδεὶς ἔγνω, εἰ 10 P
μὴ ὁ υἱὸς καὶ ὃ ἂν ὁ υἱὸς ἀποκαλύψῃ.« θύραν δὲ εὐ οἶδ' ὅτι τὴν
ἀποκεκλεισμένην τέως ὁ ἀνοιγνὺς ὕστερον ἀποκαλύπτει τάνδον καὶ
δείκνυσιν ἃ μὴδε γινῶναι οἶόν τε ἦν πρότερον, εἰ μὴ διὰ Χριστοῦ
πεπορευμένοις, δι' οὗ μόνου θεοῦ ἐποπτεύεται.

20 Π. Ἄδυστα τοίνυν ἄθρα μὴ πολυπραγμανεῖτε μὴδε βαράθρων στό- 11, 1
ματα τερατείας ἔμπλεα ἢ λέβητα Θεοπρώτιον ἢ τρίποδα Κιρραίων
ἢ Δωδωναίων χαλκεῖον· γεράνδρον δὲ ψάμμοις ἐρήμας τετιμημένον
καὶ τὸ αὐτόθι μαντεῖον αὐτῇ δοῦν μεμαρασμένον μύθοις γεγηρακόσι
καταλείψατε. σεσίγηται γοῦν ἡ Κασταλίας πηγή καὶ Κολοφῶνος
25 ἄλλη πηγή, καὶ τὰ ἄλλα ὁμοίως τέθνηκε νάματα μαντικά καὶ δὴ
τοῦ τύφου κενὰ ὁφὲ μὲν, ὅμως δ' οὖν διελέγλεγκται τοῖς ἰδίῳις συνεκ-
ρεύσαντα μύθοις. διηγῆσαι ἡμῖν καὶ τῆς ἄλλης μαντικῆς, μᾶλλον 2
δὲ μανικῆς, τὰ ἄχρηστα χρηστήρια, τὸν Κλᾶριον, τὸν Πύθιον, τὸν

• 6 vgl. Luk. 1, 20 — 8 σὺ δὲ — 19 ἐποπτεύεται Nicetascat. zu Joh. (10, 7)
in Monac. 37 f. 307v; Vatic. 1996 f. 176v Inc. Κλήμεντος· εἰ οὖν ποθεῖς expl.
ἐποπτεύεται — 12f Joh. 10, 9 — 15f Matth. 11, 27 — 20 Ἄδυστα — S. 17, 27 τετυχη-
κότας Euseb. Pr. ev. II 3, 1—42; vgl. Maaß, Orpheus S. 89—92 — 22 vgl. Zenob.
VI 5 — 28—S. 11, 1 vgl. Arnob. adv. nat. I 26

9 καθαρσίῳν — 12 περιθέμενος < Cat. | 12f ἐγὼ — πον· | αὐτὸς γάρ ἐστιν
ἡ θύρα Cat. | 13 θελήσασι Cat. | 14 ἀθρόας ἡμῖν Cat. | τὰς πύλας Cat. πύλας P |
16 δὲ < Mon. 37 | εὐ οἶδ' ὅτι | οὐκ εἰδῶτι Markland | 17 τέως < Cat. | τάνδον P
τὰ ἔνδον Cat. | 18 μὴδε K1 μῆτε P μὴ Cat. | 20 ἄθρα P³ (Text und Rand) Eus. &
θεία P* | πολυπραγμανεῖτε P³ πολυπραγμονεῖται P¹, aber ai in Ras. | 22 χαλ-
κεῖον Di | ἐρήμας Eus. B10 ἐρήμας Eus. A¹ | τετιμημένον | τετηρη-
μένον Ma | 24 γοῦν | οὖν Eus. Rasur in Eus. B | κολοφῶντος Eus. B10 | 25 τέθνηκεν
ἡμῖν τὰ μαντικά Eus. A | τὰ μαντικά νάματα Eus. B10 | 28 χρηστήρια] μυστήρια
Eus. B10

- Διδυμέα, τὸν Ἀμφιάρεω, τὸν † Ἀπόλλω, τὸν Ἀμφίλοχον, εἰ δὲ βούλει,
καὶ τερατοσκόπους καὶ οἰωνοσκόπους καὶ τοὺς ὀνείρων κριτὰς ἀνιέ-
ρου σὺν αὐτοῖς· στήσων δὲ ὁμοῦ παρὰ τὸν Πύθιον τοὺς ἀλευρο-
μάντεις ἄγων | καὶ κριθομάντεις καὶ τοὺς εἰσέτι παρὰ τοῖς πολλοῖς 11 P
5 τετιμημένους ἐγγαστριμύθους· νὰ μὴν ἄδυστα Αἰγυπτίων καὶ Τυρρη-
νῶν νεκρομαντεῖα σκότῳ παραδιδόσθων. μανικὰ ταῦτα ὡς ἀληθῶς 3
ἀνθρώπων ἀπίστον σοφιστήρια καὶ πλάνης ἀκράτου κυβετήρια·
συνέμποροι τῆσδε τῆς γοητείας αἶγες [αἰ] ἐπὶ μαντικὴν ἡσκημέναι καὶ
κόρακες ἀνθρώποις χρᾶν ὑπὸ ἀνθρώπων διδασκόμενοι.
- 10 Τί δ' εἴ σοι καταλέγοιμι τὰ μυστήρια; οὐκ ἐξορχήσομαι μὲν. 12, 1
ὥσπερ Ἀλκιβιάδην λέγουσιν, ἀπογυμνώσω δὲ εὖ μάλα ἀνὰ τὸν τῆς
ἀληθείας λόγον τὴν γοητείαν τὴν ἐγκεκρυμμένην αὐτοῖς καὶ αὐτοῦς
γε τοὺς καλουμένους ὕμῶν θεοὺς, ὧν αἱ τελεταὶ (αἰ) μυστικαί, οἷον
ἐπὶ σκηνῆς τοῦ βίου τοῖς τῆς ἀληθείας ἐκκυκλήσω θεαταῖς. Διόνυσον 2
15 μαινόλην ὀργιάζουσι Βάκχοι ὠμοφαγία τὴν ἱερομανίαν ἄγοντες καὶ
τελίσκουσι τὰς κρεονομίας τῶν φόνων ἀνестεμμένοι τοῖς ὄφειν.
ἐπολολύζοντες Εὐάν, Εὐάν ἐκείνην, δι' ἣν ἡ πλάνη παρηκολούθησεν·
καὶ σημεῖον ὀργίων βακχικῶν ὅφεις ἐστὶ τετελεσμένος. αὐτίκα γοῦν
κατὰ τὴν ἀκριβῆ τῶν Ἑβραίων φωνὴν (τὸ) ὄνομα τὸ Ἐνια δασυνό-
20 μενον ἐξημενεύεται ὅφεις ἡ | θήλεια· Αἰὼν δὲ καὶ Κόρη δρᾶμα ἡδὴ 12 P
ἐγενέσθην μυστικόν. καὶ τὴν πλάνην καὶ τὴν ἀρπαγὴν καὶ τὸ πένθος
αὐταῖν Ἐλενδὶς δαδουχεῖ.

Καὶ μοι δοκεῖ τὰ ὄργια καὶ τὰ μυστήρια δεῖν ἐτυμολογεῖν, 13, 1
τὰ μὲν ἀπὸ τῆς ὀργῆς τῆς Αἰὼν τῆς πρὸς Δία γεγεννημένης, τὰ δὲ
25 ἀπὸ τοῦ μύσου τοῦ συμβεβηκότος περὶ τὸν Διόνυσον· εἰ δὲ καὶ ἀπὸ

11 vgl. Plut. Alc. 19 — 14—18 vgl. Arnob. adv. nat. V 19 — 25—S. 12, 2 Apol-
lod. Fr. 11 FHG I p. 430

1 Ἀμφιάρεω Di Eus. I | τὸν Ἀπόλλω < Viger ∞ vor τὸν Κλάριον Markland τὸν
Τροφόνιον Cobet 238 τὸν Μόφον Wi | 2 ὀνείρων κριτὰς] ὀνειροκρίτας L. Dindorf im
Thes. I 2 p. 797 | κριτὰς ἀνιέρον P Eus. I durch Rasur κριτὰς (+ τοὺς O) ἀνιέρον
Eus. | 4 ἄγων (+ παρὰ A) ∞ vor τοὺς ἀλευρ. Eus. | 6 νεκρομαντεῖα Markland |
σκότῳ Eus. A | παραδιδόσθων Eus. A | 7 στον σοφιστήρια — κυβετήρια P³ (aus
Eus. A) in Ras. f. 14 Buchst | καὶ πλάνης ἀκράτου κυβετήρια < M | 8 αἰ < Eus
IO | 9 ἀνθρώποις χρᾶν < Eus. A | 11f ἀνὰ (< Eus. A) — τὸν λόγον] ἔμα —
τῷ λόγῳ Markland | 13 (αἰ) Ma | 14 τοῖς τῆς] τοῖς Eus. AO τῆς Eus. I | ἐκκυκλήσω
Eus. A Po ἐγκεκλήσω P Eus. | 15 ὠμοφαγίαν Eus. A ὠμοφάγια Elmsley zu Eur.
Bacch. 139 | ἱερομανίαν P (η P¹) | 16 κρεονομίας (ω in Ras.) P κρεονομίας Eus. |
17 Εὐάν· Εὐάν Sy εὐάν· εὐάν P* εὐάν . . αν P² εὐάν εὐάν Eus. | παρηκολού-
θησεν] + καὶ ὁ θάνατος ἐπακολούθησεν Eus. HSS außer A | 18 σημεῖον P³M²
σημεῖον P*M* | (τοῖς) τετελεσμένοις Markland τετελεσμένων Schw | 19 (τὸ) P² |
εὐ.α P εὐ.α Eus. | 20 ἡ < Eus. BIO | 21 μυστικόν < P* + P³ (aus Eus. A)

Μνοῦντός τινος Ἀττικοῦ, ὃν ἐν κνηγία διαφθαρῆναι Ἀπολλόδορος λέγει, οὐ φθόνος· ὑμῶν δεδόξασται τὰ μυστήρια ἐπιτυμβίῳ τιμῇ. πάρεστι δὲ καὶ ἄλλως μνηθρία σοι νοεῖν ἀντιστοιχούντων τῶν γραμμάτων τὰ μυστήρια· θηρεύουσι γὰρ εἰ καὶ ἄλλοι τινές, ἀτὰρ δὴ καὶ οἱ μῦθοι οἱ τοιοῖδε Θρακῶν τοὺς βαρβαρικοτάτους, Φρυγῶν | τοὺς ἀνοητοτάτους, Ἑλλήνων τοὺς δεισιδαίμονας. ὅλοιτο οὖν ὁ τῆσδε ἄρξας τῆς ἀπάτης ἀνθρώποις, εἴτε [ὁ] Δάρδανος, ὁ Μητρὸς θεῶν καταδείξας τὰ μυστήρια, εἴτε Ἡετίων, ὁ τὰ Σαμοθράκων ὄργια καὶ τελετὰς ὑποστηράμενος, εἴτε ὁ Φρυγῆς ἐκεῖνος ὁ Μίδας, ὁ παρὰ τοῦ Ὀδρύσου μαθὼν, 10 ἔπειτα διαδοὺς τοῖς ὑποτεταγμένοις ἔντεχνον ἀπάτην. οὐ γὰρ με ὁ 4 Κύπριος ὁ νησιώτης Κινύρας παραπείσαι ποτ' ἂν, τὰ περὶ τὴν Ἀφροδίτην μαχλῶντα ὄργια ἐκ νυκτὸς ἡμέρα παραδοῦναι τολμήσας, φιλοτιμούμενος θειάσαι πόρνην πολίτιδα. Μελάμποδα δὲ τὸν Ἀμυνθάνος 5 ἄλλοι φασὶν ἐξ Αἰγύπτου μετακομίσαι τῇ Ἑλλάδι τὰς Αἰοῦς ἐορτάς, πένθος ὑμνούμενον. τούτους ἔγωγ' ἂν ἀρχεκάκους φῆσαιμι μύθων 13 Ἀθῶν καὶ δεισιδαίμονίας ὀλεθρίου πατέρας, σπέρμα κακίας καὶ φθορᾶς ἐγκαταφυτεύσαντας τῷ βίῳ τὰ μυστήρια.

Ἡδὴ δέ, καὶ γὰρ καιρὸς, αὐτὰ ὑμῶν τὰ ὄργια ἐξελέγξω ἀπ' αὐτῆς καὶ τερατείας ἔμπλεα. καὶ εἰ μεμύησθε, ἐπιγελάσεσθε μᾶλλον 14,1 τοῖς μύθοις ὑμῶν τούτοις τοῖς τιμωμένοις. ἀγορεύσω δὲ ἀναφανδὸν τὰ κεκρυμμένα, οὐκ αἰδούμενος λέγειν ἢ προσκυνεῖν οὐκ αἰσχύνεσθε. ἡ μὲν οὖν »ἀφρογενής« τε καὶ »κυπρογενής«, ἡ Κινύρα φίλη (τὴν 2 Ἀφροδίτην λέγω, τὴν »φιλομηδέα, ὅτι μηδέων ἐξεφαάνθη,« μηδέων ἐκείνων τῶν ἀποκεκομμένων Οὐρανοῦ, τῶν λάγων, τῶν μετὰ τὴν 25 τομὴν τὸ κῆμα βεβιασμένων), ὡς ἀσελγῶν ὑμῖν μορίων ἄξιος [Ἀφροδίτῃ] γίνεται καρπός, ἐν ταῖς τελεταῖς ταύτης τῆς πελαγίας ἡδονῆς τεκμήριον τῆς γονῆς ἁλῶν χόνδρος καὶ φαλλὸς τοῖς μουμένοις τὴν

6—9 vgl. Arnob. adv. nat. II 73 — 10—13 Euhem. Fr. 33 Némethy; vgl. Arnob. adv. nat. IV 24; Firm. Mat. de err. prof. rel. 10 — 14 vgl. Herod. 2, 49 — 22—S. 13, 2 Euhem. Fr. 35 Némethy; vgl. Arnob. adv. nat. V 19; (Theodoret Graec. aff. cur. III 30 aus Eus.) — 22 f Hes. Theog. 196. 199 f — 23 f vgl. Hes. Theog. 188—191

2 ὑμῶν in Ras. P¹ | 3 μνηθρία P Eus. A (η P¹A¹) μνηθρία Eus. and. HSS | 4 θηριοῦσι Heyse | 6 δεισιδαίμονεστάτους G. Canter | τῆς < P + P³ (aus Eus. A) | 7 [ὁ] Jackson | μητρὸς M μύθους P³ in Ras. μύθους oder μῦθον Eus. | 8 Ἡετίων + τις Eus. A | 10 f [ὁ Κύπριος] Cobet 193 | 12 τολμήσας bis Schluß des Citats < Eus. A (ein Quaternio fehlt) | 13 πολίτιδα] τριοδίτιδα Nauck, Bull. de l'Acad. Imp. de St. Pétersb. 22 (1877) p. 100 | Ἀμυνθάνος M² Ἀμυνθάνος PM* | 14 τὰς] τῆς Eus. BIO | 18 ὄργια] ἔργα Eus. O | 19 μᾶλλον ἐπιγελάσεσθε (ἐπιγελάσατε H) Eus. | 20 ἀγορεύσω Eus. ἀγορεύω P | 22 τε < Eus. | Κινύρα Heyse Κινύρα P | 23 φιλομηδέα P¹ φιλομειδέα P* | 25 βιασμένων Pierson zu Moeris (Lugd. 1759) p. 103 | [ὡς] Markland | 25 f [Ἀφροδίτῃ] Schw | 26 καρπός; Ma

τέχνην τὴν μοιχικὴν ἐπιδίδοται· νόμισμα δὲ εἰσφέρουσιν αὐτῇ οἱ
 μνούμενοι, ὡς ἑταῖρα ἑρασταί. *Δηοῦς δὲ μυστήρια [καὶ] Διὸς πρὸς 15, 1*
μητέρα Δῆμητρα ἀφροδίσειοι συμπλοκαὶ καὶ μῆνις (οὐκ οἶδ' ὅ τι φῶ
λοιπόν, μητρὸς ἢ γυναικὸς) τῆς Δηοῦς, ἣς δὴ χάριν Βριμὸς προσαγο-
5 ρευθῆναι λέγεται, (καὶ) ἱκετηρία Διὸς καὶ πόμα χολῆς καὶ καρδιουκλίας
καὶ ἀρρητουργίαι· ταῦτά οἱ Φρύγες τελίσκουσιν Ἀττιδι καὶ Κυβέλλῃ
καὶ Κορύβασιν· τεθρυλήκασιν δὲ ὡς ἄρα ἀποσπάσας ὁ Ζεὺς τοῦ 2
κριοῦ τοὺς διδύμους φέρων ἐν μέσοις ἔρριψε τοῖς κόλποις τῆς
Δηοῦς, τιμωρίαν ψευδῆ τῆς βιαίας συμπλοκῆς ἐκτιννύων, ὡς ἑαυτὸν
10 δῆθεν ἔκτεμών. τὰ σύμβολα τῆς μνήσεως ταύτης ἐκ περιουσίας παρα-
τεθέντα οἶδ' ὅτι κινήσει γέλωτα καὶ μὴ γελασεῖουσιν ὑμῖν διὰ τοὺς
ἐλέγχους· »ἐκ τυμπάνου ἔφαγον· ἐκ κυβάλου ἔπιον· ἐκερνοφόρησα· 14 P
ὑπὸ τὸν παστὸν ὑπέδυν.» ταῦτα οὐχ ὕβρις τὰ σύμβολα; καὶ χλεύη τὰ
μυστήρια; τί δ' εἰ καὶ τὰ ἐπίλοιπα προσθεῖναι; κνεῖ μὲν ἡ Δημήτηρ, 16, 1
15 ἀνατρέφεται δὲ ἡ Κόρη, μίγνυται δ' αὐτῆς ὁ γεννήσας οὗτος Ζεὺς
τῇ Φερεφάττῃ, τῇ ἰδίᾳ θυγατρὶ, μετὰ τὴν μητέρα τὴν Δηώ, ἐκλαθό-
μενος τοῦ προτέρου μύθου, πατὴρ καὶ φθορεὺς κόρης ὁ Ζεὺς, καὶ
μίγνυται δράκων γενόμενος, ὃς ἦν, ἐλεγχθεῖς. Σαβαζίων γοῦν μυστη- 2
ρίων σύμβολον τοῖς μνουμένοις ὁ διὰ κόλπου θεός· δράκων δὲ ἐστὶν
20 οὗτος, διελκόμενος τοῦ κόλπου τῶν τελουμένων, ἔλεγχος ἀκρασίας
Διὸς. κνεῖ καὶ ἡ Φερέφαττα παῖδα ταυρόμορφον· ἀμέλει, φησί τις 3
ποιητῆς εἰδωλικός,

*ταῦρος δράκοντος καὶ πατὴρ ταύρου δράκων,
 ἐν ὄρει τὸ κρύφιον, βουκόλος, τὸ κέντρον,*

25 βουκολικόν, οἶμαι, κέντρον τὸν νάρθηκα ἐπικαλῶν. ὃν δὲ ἀναστέφουσιν

2—S. 14, 1 vgl. Arnob. adv. nat. V 20. 21 — 10 f vgl. Plato Phaedon p. 64 B — 12 f vgl. A. Dieterich, Eine Mithrasliturgie S. 216 f — 14 ff ebenda S. 215 — 18—21 vgl. Firm. Mat. de err. 10 — 23 vgl. Firm. Mat. de err. 26, 1

2 [καὶ] Schw αἱ Lobeck Aglaoph. p. 24. 587 | 5 <καὶ> Schw ἱκετηρία <τε> Markland | 11 γελασεῖουσιν P (ει aus ι corr.), M* Eus. (γελάσσουσιν H) γελασσειουσιν M² γελασεῖουσιν Cobet Mnemos. 11 (1862) p. 390 | 12 ἐκερνοφόρησα P Eus. HO | 13 ὑπέδυν M² Eus. ὑπέδον PM* | 14 δημητηρ ohne Acc., μητηρ in Ras. f. 7 bis 8 Buchst. (Δηὼ ἢ μήτηρ?) P² | 17 πατὴρ — Ζεὺς < Eus. (außer H) | 19 θεός P (ων P²) M | ἐστὶν καὶ Markland | 20 διολκόμενος Eus. IO | 21 φερεφάττῃ P* | 23 ταῦρος Eus. H Firm. + πατὴρ P Eus. IO | 24. 25 ἐν — οἶμαι] ὃν ὄρει κρύφιον βουκολῶ <κέντρον φέρων> [τὸ — οἶμαι] Ed. Tournier, Exercices critiques Paris 1875 S. 52 ff | 24 ἐν ὄρει τὸ] ἐνερεῖδει Lobeck Aglaoph. p. 588 | κεντρίον Di | 25 βουκολικόν, οἶμαι] βουκόλον, οἶμαι, τὸν Βάκχον Lobeck | ἐπικαλῶν P³ Eus. ἐπιτελῶν P*M καλῶν als Variante am Rand M und P* (jetzt ausrad.) | ὄλ] + κάλον P Eus. I κάλων Eus. O καὶ Eus. H < Po als Variante zu ἐπιτελῶν | ἀναστέφουσιν P³ Eus. HO ἀναστέφουσιν P*M Eus. I

οἱ βάχχοι. βούλει καὶ τὰ Φερεφάττης ἀνθολόγια διηγήσωμαί σοι καὶ τὸν 17, 1
 κάλαθον καὶ τὴν ἀρπαγὴν τὴν ὑπὸ Ἀιδωνέως καὶ τὸ χάσμα τῆς γῆς
 καὶ τὰς ὕς τὰς Εὐβουλέως τὰς συγκαταποθείσας ταῖν θεαῖν, δι' ἣν
 αἰτίαν ἐν τοῖς Θεσμοφορίοις μεγαρίζοντες χοίρους ἐμβάλλουσιν; ταύ-
 5 τὴν τὴν μυθολογίαν αἱ γυναῖκες ποικίλως κατὰ πόλιν ἐορτάζουσιν,
 Θεσμοφορία, Σκιροφορία, Ἀρρητοφορία, πο λυτρόπως τὴν Φερεφάττης 15 P
 ἐκτραγωδοῦσαι ἀρπαγὴν. τὰ γὰρ Διονύσου μυστήρια τέλεον ἀπάν- 2
 θρωπα' ὃν εἰσέτι παῖδα ὄντα ἐνόπλῳ κινήσει περιχορευόντων Κου-
 ρήτων, δόλῳ δὲ ὑποδύντων Τιτάνων, ἀπατήσαντες παιδαριώδεσιν
 10 ἀθύρμασιν, οὗτοι δὴ οἱ Τιτᾶνες διέσπασαν, ἔτι νηπίαχον ὄντα, ὡς ὁ
 τῆς Τελετῆς ποιητῆς Ὁρφεὺς φησιν ὁ Θράκιος·

κῶνος καὶ ῥόμβος καὶ παίγνια καμπεσίγνια,
 μῆλ' αὖτε χρύσεια καλὰ παρ' Ἑσπερίδων λιγυρῶνων.

καὶ τῆσδε ὑμῖν τῆς τελετῆς τὰ ἀρχαῖα σύμβολα οὐκ ἀχρεῖον εἰς κατὰ- 18, 1
 15 γνῶσιν παραθέσθαι· ἀστράγαλος, σφαῖρα, στρόβιλος, μῆλα, ῥόμβος,
 ἔσοπτρον, πόκος. Ἀθηνᾶ μὲν οὖν τὴν καρδίαν τοῦ Διονύσου ὑφελό-
 μενη Παλλὰς ἐκ τοῦ πάλλειν τὴν καρδίαν προσηγορεύθη· οἱ δὲ Τι-
 τᾶνες, οἱ καὶ διασπᾶσαντες αὐτόν. λήβητά τινα τρίποδι ἐπιθέντες
 καὶ τοῦ Διονύσου ἐμβαλόντες τὰ μέλη, καθήψουν πρότερον· ἔπειτα
 20 ὀβελίσκοις περιπειράντες ὑπείρεχον Ἡφαίστοι· Ζεὺς δὲ ὕστερον 2
 ὀβιφανεῖς (εἰ θεὸς ἦν, τάχα πῶν τῆς κνίσης τῶν ὀπτωμένων κρεῶν
 μεταλαβὼν, ἧς δὴ τὸ »γέρας λαχεῖν« ὁμολογοῦσιν ὕμῶν οἱ θεοὶ) κε-
 ραννῷ τοὺς Τιτᾶνας αἰκίζεσθαι καὶ τὰ μέλη τοῦ Διονύσου Ἀπόλλωνι
 τῷ παιδί παρακατατίθεται καταθάψαι. ὁ δέ, οὐ γὰρ ἡπειθήσε Δί,
 25 εἰς τὸν Παρνασσὸν φέρων κατατίθεται διεσπασμένον τὸν νεκρόν. 6 S

1—7 vgl. Lukianscholion, herausg. v. Rohde, Rh. Mus. 25 (1870) S. 548ff
 - Kl. Schr. II S. 355ff; Robert, Hermes 20 (1885) S. 367ff; O. Kern, Mitteil. d.
 deutsch. arch. Inst. Ath. Abt. 16 (1891) S. 16ff — 4 vgl. Paus. IX 8 — 7—24 vgl.
 Arnob. adv. nat. V 19 — 12f u. 16—25 Orph. Fr. 196. 200 Abel — 20 B 426 —
 22 vgl. A 49

1 διηγήσωμαι Di διηγήσομαι P | σοι] + καὶ τὰ λόγια am Rand P²M Eus. H |
 2 χάσμα Eus. Lukiansch. σχίσμα P | 3 τοῖν θεοῖν Wi τῇ θεᾷ? Rohde S. 552 | 4 με-
 γαρίζοντες] μεγάροις ζῶντας Lobeck Aglaoph. p. 831 | ἐμβάλλονσαν P¹M Eus. H ἐκ-
 βάλλουσιν Eus. IO | 5 αἱ γυναῖκες ~ nach πόλιν Eus. H nach ἐορτάζ. Eus. IO | πό-
 λεις Eus. IO' | 6 ἀρρητοφορία P³ Eus. Lukiansch. < P*M Ἀρρηφόρια W. T. in
 Zimmermanns Zeitschr. 2 (1835) S. 84 Di | 10 νηπίαχον ὄντα] νηπιάζοντα Eus. H |
 11 φησὶν ~ nach Θράκιος Eus. H | 14 ἡμῖν Eus. IO | ἀρχεῖα < Eus. BIO |
 16 ἔσοπτρον Di | 18 τρίποδι] letztes ι in Ras. f. 2 Buchst. P | 19 ἐμβαλόντες Eus.
 H ἐκβαλόντες Eus. O. βαλόντες Eus. BI ἐμβάλλοντες P | καθήψουν Eus. BI |
 20 ἀμπείραντες (wie Hom.) Eus. H | 22 λαχεῖν ~ nach θεοὶ Eus. BIO

- Εἰ θέλεις δ' ἐποπτεῦσαι καὶ Κορυβάντων ὄργια, τὸν τρίτον | 19, 1
ἀδελφὸν ἀποκτείναντες οὗτοι τὴν κεφαλὴν τοῦ νεκροῦ φοινικίδι ἐπε- 16 P
καλυψάτην καὶ καταστέφαντε ἐθαψάτην, φέροντες ἐπὶ χαλκῆς ἀσπίδος
ὑπὸ τὰς ὑπορείας τοῦ Ὀλύμπου. καὶ ταῦτ' ἔστι τὰ μυστήρια, συνε- 2
5 λόντι φάναι, φόνοι καὶ τάφοι· οἱ δὲ ἱερεῖς οἱ τῶνδε, οὓς Ἀνακτο-
τελεστάς οἷς μέλον καλεῖν καλοῦσι, προσεπιτερατεύονται τῇ συμφορᾷ,
ὁλόριζον ἀπαγορεύοντες σέλινον ἐπὶ τραπέζης τιθέναι· οἶονται γὰρ
δὴ ἐκ τοῦ αἵματος τοῦ ἀπορρύνετος τοῦ Κορυβαντικοῦ τὸ σέλινον
ἐκπεφυκέναι· ὥσπερ ἀμέλει καὶ αἱ θεσμοφοριάζουσαι τῆς ῥοιᾶς τοὺς 3
10 κόκκους παραφυλάττουσιν ἐσθίειν τοὺς ἀποπεπτωκότας χαμαί, ἐκ
τῶν τοῦ Διόνυσου αἵματος σταγόνων βεβλαστηκέναι νομίζουσαι τὰς
ῥοιᾶς. Καβείρους δὲ τοὺς Κορύβαντας καλοῦντες καὶ τελετὴν Καβει- 4
ρικὴν καταγγέλλουσιν· αὐτῷ γὰρ δὴ τούτῳ τῷ ἀδελφοκτόνῳ τὴν
κίστην ἀνελομένῳ, ἐν ᾗ τὸ τοῦ Διόνυσου αἰδοῖον ἀπέκειτο, εἰς Τυρρη-
15 νίαν κατήγαγον, εὐκλεοῦς ἔμποροι φορτίου· κάνταυθα διετριβήτην,
φυγάδε ὄντε, τὴν πολυτίμητον εὐσεβείας διδασκαλίαν, αἰδοῖα καὶ κί-
στην θρησκεύειν, παραθεμένῳ Τυρρηνοῖς. δι' ἣν αἰτίαν οὐκ ἀπεικό-
τως τὸν Διόνυσόν τινες Ἄτιν προσαγορεύεσθαι θέλουσιν, αἰδοίων
ἐστεργμένον.
20 Καὶ τί θαναστὸν εἰ Τυρρηνοὶ οἱ βάρβαροι αἰσχροῖς οὕτως τε- 20, 1
λίσκονται παθήμασιν, ὅπου γε Ἀθηναίοις καὶ τῇ ἄλλῃ Ἑλλάδι,
αἰδοῦμαι καὶ λέγειν, αἰσχύνῃς ἔμπλεως ἡ περὶ τὴν Διὸς μυθολογία;
ἄλωμένη γὰρ ἡ Διὸς κατὰ ζήτησιν τῆς θυγατρὸς τῆς Κόρης περὶ τὴν
Ἑλεστίνα (τῆς Ἀττικῆς δὲ ἐστὶ τοῦτο τὸ χωρίον) ἀποκάμνει καὶ
25 φρέατι ἐπικαθίζει λυπουμενὴ. τοῦτο τοῖς μνουμενοῖς ἀπαγορεύεται
εἰσεῖτι νῦν, ἵνα μὴ δοκοῦν οἱ τετελεσμένοι μιμεῖσθαι τὴν ὀδυρομένην.
ᾧκουν | δὲ τηρικᾶδε τὴν Ἑλεστίνα οἱ γηγενεῖς· ὀνόματα αὐτοῖς Βαυβὼ 17 P 2

1—9 vgl. Arnob. adv. nat. V 19; Firm. Mat. de err. 11 — 3 vgl. Lobeck
Aglaoph. p. 1257 ff.; O. Kern, Zwei Kultinschriften aus Kleinasien S. 102 ff. (Bei-
träge zur Gesch. d. griech. Philos. u. Rel. von P. Wendland u. O. Kern) —
23—S. 16, 20 vgl. Arnob. adv. nat. V 24—26

1 καὶ] + τὰ über d. Z. P²M | 2 ἀπεκτονότες Eus. BO ἀποκτένοντες Eus. I |
3 καταστέφαντες Vi Eus. O | θαψάτην P Eus. | φέροντε Eus. H | 4 ὑπὸ] ἐπὶ
Eus. O | 6 καλεῖν < Eus. EO | 8 τὸ < Eus. H | 10 τοὺς] + γὰρ über d. Z. P²M¹
Eus. | 11 νομίζουσαι Wi νομίζουσι P | 12 καβείρους P (βειρο in Ras. von P³) M
καμβείρους Eus. EO | 13 καταλέγονσι Eus. O | 14 ἐναπέκειτο Eus. O | 17 θρησκεύειν
P²M Eus. EO θρησκεύειαν P³ in Ras. Eus. H | παραθεμένῳ P³ Eus. (≈ nach κίστην
Eus. EO) παραθεμένῳ P²M | 18 τινες ~ vor τὸν Διόν. Eus. EO | προσαγορεύεσθαι]
σθαι in Ras. P¹ ~ vor τινες Eus. H | 20 f τελίσκονσι Eus. O | 23 [τῆς θυγατρὸς]
Cobet 193 | 24 [τῆς Ἀττικῆς — χωρίον] Reinkens a. a. O. p. 30; Duchesne bei Tour-
nier, Exerc. crit. S. 71; doch vgl. Eus. Arnob. | δὲ < Eus. | τὸ < Eus. EO | 26 νῦν]
καὶ νῦν Eus. H | 27 οἱ] *quinque* Arnob.

καὶ Δυσάυλης καὶ Τριπτόλεμος, ἔτι δὲ Εὐμόλπος τε καὶ Εὐβουλεύς·
 βουκόλος ὁ Τριπτόλεμος ἦν, ποιμὴν δὲ ὁ Εὐμόλπος, συβώτης δὲ ὁ
 Εὐβουλεύς· ἀφ' ὧν τὸ Εὐμολπιδῶν καὶ τὸ Κηρύκων τὸ ἱεροφαντικὸν
 5 εἰπεῖν) ξενίσασα ἡ Βαυβὼ τὴν Δηῶ ὁρέγει κνκεῶνα αὐτῇ· τῆς δὲ
 ἀναινομένης λαβεῖν καὶ πιεῖν οὐκ ἐθελοῦσης (πενθήρης γὰρ ἦν) πε-
 ριαλγῆς ἡ Βαυβὼ γενομένη, ὡς ὑπεροραθεῖσα δῆθεν, ἀναστέλλεται τὰ
 αἰδοῖα καὶ ἐπιδεικνύει τῇ θεῷ· ἡ δὲ τέρεται τῇ ὄψει ἡ Δηῶ καὶ
 μόλις ποτὲ δέχεται τὸ ποτόν, ἥσθεῖσα τῷ θεάματι. ταῦτ' ἐστι τὰ 21, 1
 10 κρύφια τῶν Ἀθηναίων μυστήρια. ταῦτά τοι καὶ Ὀρφεὺς ἀναγράφει.
 παρὰθήσομαι δέ σοι αὐτὰ τοῦ Ὀρφέως τὰ ἔπη, ἵν' ἔχῃς μάρτυρα τῆς
 ἀναισχυντίας τὸν μυσταγωγόν·

ὡς εἰποῦσα πέπλους ἀνεσύρετο, δεῖξε δὲ πάντα |
 σώματος οὐδὲ πρόποντα τύπον· παῖς δ' ἦεν Ἰαχκος, 18 P
 15 χειρὶ τέ μιν ῥίπτασκε γελῶν Βαυβοῦς ὑπὸ κόλποις·
 ἡ δ' ἐπεὶ οὖν ἐνόησε θεά, μεῖδῃς' ἐνὶ θυμῷ,
 δέξατο δ' αἰόλον ἄγγος, ἐν ᾧ κνκεῶν ἐνέκειτο.

κάστι τὸ σύνθημα Ἑλευσινίων μυστηρίων· ἐνῆστέυσσα, ἔπιον τὸν 2
 κνκεῶνα, ἔλαβον ἐκ κίστης, ἐργασάμενος ἀπεθέμην εἰς κάλαθον καὶ
 20 ἐκ καλάθου εἰς κίστην· καλὰ γε τὰ θεάματα καὶ θεῶ πρόποντα.
 ἄξια μὲν οὖν νυκτός τὰ τελέσματα καὶ πυρὸς καὶ τοῦ »μεγα- 22, 1
 λήτορος«, μᾶλλον δὲ ματαιόφρονος Ἐρεχθιδῶν δῆμον, πρὸς δὲ καὶ
 τῶν ἄλλων Ἑλλήνων, οὐστίνας »μένει τελευτήσαντας ἄσσα οὐδὲ ἔλ-
 πονται.« τίσι δὲ μαντεύεται Ἡράκλειτος ὁ Ἐφέσιος; »νυκτιπόλοις, 19 P 2
 25 μάγοις, βάκχοις, λήναις, μύσταις,« τουτοῖς ἀπειλεῖ τὰ μετὰ θάνατον,
 τούτοις μαντεύεται τὸ πῦρ· »τὰ γὰρ νομιζόμενα κατὰ ἀνθρώπους

13—17 Orph. Fr. 215 Abel; vgl. Lobeck, Aglaoph. p. 818; R. Foerster, Der Raub u. die Rückkehr d. Persephone S. 282ff.; A. Ludwig, Jahrb. f. kl. Phil. 141 (1890) S. 51 ff. — 18—20 vgl. A. Dieterich, Eine Mithrasliturgie S. 213. — 21 f B 547 — 23—S. 17, 1 vgl. Heraklit Fr. 122 (= Strom. IV 144, 3). 124. 125 Byw. 27. 14 Diels

3 [καὶ τὸ Κηρύκων] Maaß, Orpheus S. 183 Anm. 20 | 4 δὲ τοῦτο P Eus. BI
 δῆπον τὸ Eus. H τοῦτο Eus. O | Ἀθήνησι < Eus. BIO | 8 ὑποδεικνύει Eus. IO |
 10 μυστηρίων Eus. BI | 13 ἀνεσύρετο (α übergeschr. von P³) P ἀνεσύρετο M
 ἀνεσύρατο Eus. | δεῖξαι P Eus. H | δὲ τε Lobeck < Eus. H | 14 οὐδὲ] οὐ τι Her-
 mann | ἦεν M ἦεν P (der ausrad. Buchst. wohl κ) | 16 ἐνόησε Hermann μεῖδῃσε M
 μεῖδῃσε P* w. e. sch. εἰδῃ. σε P^{corr} | μεῖδῃς' ἐνὶ γῆθησ' ἐνὶ Mullach FPG I 175 |
 18 κάστι P^{corr} (ι in Ras. für ην; am Rand καὶ ἔστι P²), Eus. κίστη (ι und η in Ras.)
 M | 19 ἐργασάμενος] ἐγγευσάμενος Lobeck Aglaoph. p. 25. 27 (vgl. dagegen A. Dieterich,
 Eine Mithrasliturgie S. 125) θεασάμενος Reinesius, Var. lect. 1, 23 p. 102 |
 24 δὲ] δὲ Eus. IO | ματεύεται P

- μυστήρια ἀνιερωστί μνουῦνται. νόμος οὖν καὶ ὑπόληψις κενὴ τὰ 3
 μυστήρια καὶ τοῦ δράκοντος ἀπάτη τίς ἐστὶν θρησκευομένη, τὰς ἀμνη-
 τούς ὄντως μνήσεις καὶ τὰς ἀνοργιάστους τελετὰς εὐσεβεῖα νόθῳ
 προστρεπομένων. οἶαι δὲ καὶ αἱ κίσται <αἱ> μυστικάι· δεῖ γὰρ ἀπο- 4
 5 γυμῶσαι τὰ ἅγια αὐτῶν καὶ τὰ ἄρρητα ἐξεῖπείν. οὐ σημαίει ταῦτα
 καὶ πυραμίδες καὶ τολύπαι καὶ πόπανα πολνόμεφαλα χόνδροι τε ἁλῶν
 καὶ δράκων, ὄργιον Διονύσου Βασσάρου; οὐχὶ δὲ ῥοιαὶ πρὸς τοῖσδε
 καὶ κράδαι νάρθηκές τε καὶ κιττοί, πρὸς δὲ καὶ φθοῖς καὶ μήκωνες;
 ταῦτ' ἐστὶν αὐτῶν τὰ ἅγια. καὶ προσέτι Γῆς Θέμιδος τὰ ἀπόρρητα 5
 10 σύμβολα ὀρίγανον, λύχνος, ξίφος, κτεῖς γυναικεῖος, (ὅς) ἐστὶν, εὐφή-
 μως καὶ μυστικῶς εἰπεῖν, μόριον γυναικεῖον. ὃ τῆς ἐμφανοῦς ἀναι- 6
 σχυντίας. πάλαι μὲν ἀνθρώποις σωφρονοῦσιν ἐπικάλυμμα ἡδονῆς
 νύξ ἦν σιωπωμένη· νυνὶ δὲ τοῖς μνουμένοις πεῖρα τῆς ἀκρασίας
 νύξ ἐστὶ λαλουμένη, καὶ τὸ πῦρ ἐλέγχει τὰ πάθη δαδονχοῦμενον.
 15 ἀπόσβεσον, ὃ ἱεροφάντα, τὸ πῦρ αἰδέσθητι, δαδούχε, τὰς λαμπάδας· 7
 ἐλέγχει σου τὸν Ἰακχον τὸ φῶς· ἐπίτρεψον ἀποκρύφαι τῇ νυκτὶ τὰ
 μυστήρια· σκότει τετιμῆσθω τὰ ὄργια· τὸ πῦρ οὐχ ὑποκρίνεται.
 ἐλέγχειν καὶ κολάζειν κελεύεται.
 Ταῦτα τῶν ἀθέων τὰ μυστήρια· ἀθέους δὲ εἰκότως ἀποκαλῶ 23, 1
 20 τούτους, οἱ τὸν μὲν ὄντως ὄντα θεὸν ἡγνοήσαν, παιδίον δὲ ὑπὸ 8
 Τιτάνων διασπώμενον καὶ γύναιον πενθοῦν καὶ μόρια ἄρρητα ὡς
 ἀληθῶς ὑπ' αἰσχύνης ἀναισχύντως σέβουσιν. διτιτῇ ἐνεσχημένοι τῇ |
 ἀθεότητι, προτέρᾳ μὲν, καθ' ἣν ἀγνοοῦσι τὸν θεόν, τὸν ὄντως ὄντα 20 P
 μὴ γνωρίζοντες θεόν, ἐτέρα δὲ καὶ δευτέρα <δὴ> ταύτῃ (τῇ) πλάνῃ τοὺς
 25 οὐκ ὄντας ὡς ὄντας νομίζοντες καὶ θεοὺς τούτους ὀνομάζοντες τοὺς
 οὐκ ὄντας ὄντας, μᾶλλον δὲ οὐδὲ ὄντας, μόνον δὲ τοῦ ὀνόματος τετυχη-
 κότες. διὰ τοῦτο τοι καὶ ὁ ἀπόστολος διελέγχει ἡμᾶς καὶ ἥτε ξένοι 2
 λέγων τῶν ἀποθηκῶν τῆς ἐπαγγελίας, ἐλπίδα μὴ ἔχοντες καὶ ἄθεοι
 ἐν τῷ κόσμῳ.»

4 ff vgl. O. Jahn, Hermes 3 (1869) S. 328 f — 27—29 Ephes. 2, 12

1 ἀνιερως τι P | μενεῖται Eus. BIO μύονται Eus. H | καινή P* | 1f τὰ μυστήρια ~
 nach κενή Ma, nach δράκοντος P Eus. [τὰ μυστήρια] Schw | 2 δράκοντος] δράματος
 Eus. BI | 4 προτρεπομένων Eus. | <αἱ> P²M Eus. | 8 κράδαι Morellus, Reinesius Var.
 lect. p. 101 (vgl. Lobeck Aglaoph. p. 703) καρδία P Eus. BIO καρδία Eus. H | φθοῖς
 P¹ φθεῖς P* | 9 Γῆς Wilamowitz Comm. gramm. II (1880) S. 11 τῆς P Eus. | Θέμι-
 δος] θεσμοθέτιδος oder Ἀρτέμιδος Lobeck Aglaoph. p. 199 | ἀπόρρητα] ἄρρητα
 Eus. | 10 δς Eus. 8 Eus. H über d. Z. P²M | 11 εἰπεῖν < Eus. | 13f σιωπωμένης —
 λαλουμένης Markland | πεῖρα Wi ἢ ἐσρά P | 14 δαδονχοῦμενα Eus. BIO | 18 κολά-
 ζειν] + ἄ über d. Z. P² im Text M | 20f ὑπὸ Τιτάνων P Eus. BIO γο. παιδίον τι-
 τάνων] ὑπο διασπώμενον am Rand P³ Eus. H | 22 ἐνεσχημένοι Eus. H¹ ἐνισχι-
 μένοι P | 23 ὄντως ὄντα Eus. IO ὄντα ὄντως P | 24 δὴ ταύτῃ P³ Eus. H ταύτῃ P²
 ταύτῃ δὴ Eus. IO | τῇ πλάνῃ Eus. πλάνῃ P

Πολλὰ κάγαθὰ γένοιτο τῷ τῶν Σκυθῶν βασιλεῖ, ὅστις ποτὲ ἦν 24,1
 [Ἀνάχαρσις]. οὗτος τὸν πολίτην τὸν ἑαυτοῦ, τὴν παρὰ Κυζικηνοῖς
 Μητροῦς [τῶν] θεῶν τελετὴν ἀπομιμούμενον παρὰ Σκύθαις τύμπανόν τε
 ἐπικτυποῦντα καὶ κύμβαλον ἐπηχοῦντα καὶ τοῦ τραχήλου τινὰ μνη-
 5 γύρτην ἐξηρτημένον, κατετόξευσεν, ὡς ἄνδρον αὐτόν τε παρ'
 Ἑλλήσι γεγεννημένον καὶ τῆς θηλείας τοῖς ἄλλοις Σκυθῶν διδάσκαλον
 νόσου. ὦν δὲ χάριν (οὐ γὰρ οὐδαμῶς ἀποκρυπτέον) θαυμάζειν ἔπεισι 2
 μοι ὅτῳ τρόπῳ Εὐήμερον τὸν Ἀκραγαντῖνον καὶ Νικάνορα τὸν Κύ-
 πριον καὶ Διαγόραν καὶ Ἰππωνα τὴν Μηλίῳ τὸν τε Κυρηναῖον ἐπὶ
 10 τούτοις ἐκείνον ([ὁ] Θεόδωρος ὄνομα αὐτῷ) καὶ τινες ἄλλους συγχροῦς,
 σωφρόνως βεβιωκότας καὶ καθειρωρακότας ὀξύτερόν ποιν τῶν λοιπῶν 21 P
 ἀνθρώπων τὴν ἀμφὶ τοὺς θεοὺς τούτους πλάνην, ἀθέους ἐπιτεκλή-
 κασιν, εἰ καὶ τὴν ἀλήθειαν αὐτὴν μὴ νενοηκότας, ἀλλὰ τὴν πλάνην
 γε ὑποπτευκότας, ὅπερ οὐ σμικρὸν εἰς ἀλήθειαν φρονήσεως ζώπυρον
 15 ἀναφύεται σπέρμα· ὦν ὁ μὲν τις παρεγγυᾷ τοῖς Αἰγυπτίοις, »εἰ θεοὺς 3
 νομίζετε, μὴ θρηνεῖτε αὐτοὺς μηδὲ κόπτεσθε· εἰ δὲ πενθεῖτε αὐτούς,
 μηκέτι τούτους ἡγείσθε εἶναι θεοὺς,« ὁ δ' Ἡρακλέα ἐκ ξύλου λαβὼν 4
 κατεσκευασμένον (ἔτυχε δὲ ἔψων τι οἴζοι, οἷα εἰκός) »εἶτα δὴ, ὦ Ἡρά-
 κλεις«, εἶπεν· »νῦν σοι ἤδη καιρός, ὥσπερ Εὐρύσθεϊ. ἀτὰρ δὴ καὶ
 20 ἡμῖν ὑπονοργῆσαι τὸν τρισκαδέκατον τοῦτον ἄθλον καὶ Διαγόρα τοῦ-
 ψον παρασκευάσαι,« κατ' αὐτόν εἰς τὸ πῦρ ἐνέθηκεν ὡς ξύλον.»

Ἀρότῃτες ἄρα ἀμαθίας ἀθεότης καὶ δεισιδαιμονία, ὦν ἐκτὸς 25,1
 μένιν σπουδαστέον. οὐχ ὁρᾷς τὸν ἱεροφάντην τῆς ἀληθείας Μωσέα
 προστάττοντα θλαδίαν καὶ ἀποκεκομμένον μὴ ἐκκλησιάζειν, καὶ προσ-
 25 ἔτι τὸν ἐκ πόρνης; αἰνίττεται δὲ διὰ μὲν τῶν προτέρων τὸν ἄθεον 2
 τρόπον τὸν τῆς θείας καὶ γονίμου δυνάμεως ἐστερημένον, διὰ δὲ τοῦ
 λοιποῦ τοῦ τρίτου τὸν πολλοὺς ἐπιγραφόμενον ψευδωνύμους θεοὺς
 ἀντὶ τοῦ μόνου ὄντος θεοῦ, ὥσπερ ὁ ἐκ τῆς πόρνης τοὺς πολλοὺς
 ἐπιγράφεται πατέρας ἀγνοίᾳ τοῦ πρὸς ἀλήθειαν πατρός. ἦν δὲ τις 3

1—7 vgl. Herodot 4, 76 — 7—15 vgl. Arnob. adv. nat. IV 29 — Diels, Vor-
 sokr. S. 233 (26. A. 8) — 8 vgl. Euhemeri Reliquiae, coll. Geyza Némethy Buda-
 pest 1889 p. 13. 40 (Test. XIII); P. J. M. van Gils, Quaest. Euhem. Diss.
 Amsterdam 1902 S. 79 f — 15—17 Xenophanes Test. 13 Diels PPF p. 22 —
 17—21 Parallelen bei Sternbach, Gnomol. Vatic. 276 — 23ff vgl. Deut. 23, 1. 2;
 Philo De confus. ling. 144 (I 426 M); De migr. Abr. 69 (I 447 M); De mutat. nom.
 205 (I 609 M) — 29—S. 19. 9 vgl. Elter Gnom. hist. 122. 123

2 [Ἀνάχαρσις] als Glossem getilgt von Casaubonus in den Anm. zu Diog.
 La. u. Cobet 446 | 3 [τῶν] Jackson 8 Νικάνορα] Nicagora Arnob. (vgl. Müller FHG II
 p. 332 u. Némethy a. a. O. p. 76) | 9 τῷ Μηλίῳ Münzel vgl. Melis Arnob. τὸν Μηλίον
 P vgl. Schol. Arist. Nub. 830, Zeller, Phil. d. Gr. I 1³ S. 255 Anm.¹ Ἰππωνα καὶ
 Διαγόραν τὸν Μηλίον Diels | 10 ὁ Di ὁ Heyse | 14 ἀλήθειαν Sy ἀληθείας P
 ἀληθοῦς Markland + καὶ über d. Z. M: | 20f τοῦτον Cobet, Mnemos. 11 (1862)
 p. 334 (= Nov. lect. XIV) τοῦτον P

ἔμφυτος ἀρχαία πρὸς οὐρανὸν ἀνθρώποις κοινωνία, ἀγνοία μὲν ἐσκο-
τισμένη, ἄφνω δὲ πον διεκθρόσκονσα τοῦ σκότους καὶ ἀναλάμπουσα,
οἷον δὴ ἐκείνο λέλεκται τιμὴ τὸ

5 ὁρᾷς τὸν ὑψοῦ τόνδ' ἄπειρον αἰθέρα
καὶ γῆν περίξ ἔχονθ' ὕγραῖς ἐν ἀγκάλαις;
καὶ τὸ

ὦ γῆς ὄχημα καὶ γῆς ἔχων ἔδραν,
ὅστις ποτ' εἰ σύ, δυστόπαστος εἰσίδειν, |

καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα ποιητῶν ἄδονσι παῖδες. ἔννοιαί δὲ ἡμαρτημέ- 22 P 4
10 ναι καὶ παρηγμέναι τῆς εὐθείας, ὀλέθρια ὡς ἀληθῶς, τὸ «οὐράνιον
φντόν», τὸν ἄνθρωπον, οὐρανίου ἐξέτρεψαν διαίτης καὶ ἐξετάνυσαν
ἐπὶ γῆς, γῆνιους προσανέχειν ἀναπεύσασαι πλάσμασιν. οἱ μὲν γὰρ 26, 1
εὐθὺς ἀμφὶ τὴν οὐρανοῦ θεῶν ἀπατώμενοι καὶ ὅφει μόνῃ πεπιστευ-
κότες τῶν ἀστέρων τὰς κινήσεις ἐπιθεώμενοι ἐθαύμασαν τε καὶ ἐξε-
15 θεύσαν. θεοὺς ἐκ τοῦ θεῖν ὀνομάσαντες τοὺς ἀστέρας. καὶ προσε-
κύνησαν ἥλιον, ὡς Ἰνδοί, καὶ σελήνην, ὡς Φρύγες· οἱ δὲ τῶν ἐκ γῆς 2
φνομένων τοὺς ἡμέρους δρεπόμενοι καρποὺς Αἰῶν τὸν σίτον, ὡς
Ἀθηναῖοι, καὶ Διόνυσον τὴν ἄμπελον, ὡς Θηβαῖοι, προσηγόρευσαν.
ἄλλοι τὰς ἀμοιβὰς τῆς κακίας ἐπισκοπήσαντες θεοποιοῦσι τὰς ἀντι- 3
20 δόσεις προσκυνοῦντες καὶ τὰς συμφοράς. ἐντεῦθεν τὰς Ἑρινύας καὶ
τὰς Εὐμενίδας Παλαμναίους τε καὶ Προστροπαίους, ἔτι δὲ Ἀλάστορας
ἀναπεπλάκασιν οἱ ἀμφὶ τὴν σκηνὴν ποιηταί. φιλοσόφων δὲ ἤδη 4
τινὲς καὶ αὐτοὶ μετὰ τοὺς ποιητικὸς τῶν ἐν ὑμῖν παθῶν ἀνειδω-
λοποιοῦσι τύπους τὸν Φόβον καὶ τὸν Ἔρωτα καὶ τὴν Χαρὰν καὶ τὴν
25 Ἑλπίδα. ὥσπερ ἀμέλει καὶ Ἐπιμενίδης ὁ παλαιὸς Ὑβρεως καὶ Ἀνα-
δείας Ἀθήνησιν ἀναστήσας βωμούς· οἱ δὲ ἐξ αὐτῶν ὀρμώμενοι τῶν 5
πραγμάτων ἐκθεοῦνται τοῖς ἀνθρώποις καὶ σωματικῶς ἀναπλάττον-
ται, Δίκη τις καὶ Κλωθὴ καὶ Λάχσις καὶ Ἀτροπος καὶ Εἰμαρμένη,
Ἀΰξω τε καὶ Θαλλώ, αἱ Ἀττικά. ἔκτος ἐστὶν εἰσηγητικὸς τρόπος 6
30 ἀπάτης, θεῶν περιποιητικὸς, καθ' ὃν ἀριθμοῦσι θεοὺς τοὺς δώδεκα·
ὧν καὶ θεογονίαν Ἡσίοδος ἄδει τὴν αὐτοῦ, καὶ ὅσα θεολογεῖ Ὅμηρος.
τελευταῖος δὲ ὑπολείπεται (ἐπὶ γὰρ οἱ ἅπαντες οὗτοι τρόποι) ὁ ἀπὸ 7
τῆς θείας εὐεργεσίας τῆς εἰς τοὺς ἀνθρώπους καταγινόμενης ὁρμῶ-

4f Eurip. Fr. 941; vgl. Strom. V 114; Elter Gnom. hist. 122 — 7f Eurip.
Troad. 884f; vgl. Elter Gnom. hist. 75 — 10f vgl. Plato Tim. p. 90 A — 12—S. 20, 2
vgl. Actius bei Diels, Doxogr. 295ff; Cic. de deor. nat. II 59ff; Wendland. Archiv
f. Gesch. d. Philos. I (1888) S. 200—210 (Posidonius περὶ θεῶν Quelle) — 15 vgl.
Plato Cratyl. p. 397 D — 25f Cic. de leg. II 11, 28; Paus. I 28, 5; Forchhammer,
Ind. schol. Kiel 1843/44; Diels, Vorsokr. ⁵I S. 31, 16 (Epimenides A 7)

3 ἐκείνο P³M² ἐκείνωι P¹*M* | 8 εἰσίδειν] εἰδέναι Eurip. | 30 δώδεκα] + καὶ
über d. Z. P²

μενος. τὸν γὰρ ἐνεργετοῦντα μὴ συνιέντες θεὸν ἀνέπλασαν τινες 8 S
σωτήρας Διосκούρους καὶ Ἡρακλέα ἀλεξίκακον καὶ Ἀσκληπιὸν | ἱατρόν. 23 P
αὗται μὲν αἱ ὀλισθηραὶ τε καὶ ἐπιβλαβεῖς παρεκβάσεις τῆς ἀληθείας, 27, 1
καθέλκονσαι ὀρσανόθεν τὸν ἄνθρωπον καὶ εἰς βάραθρον περιτρέπου-
5 σαι. ἐθέλω δὲ ὑμῖν ἐν χροῶ τοὺς θεοὺς αὐτοὺς ἐπιδείξαι ὅποιοί τινες
καὶ εἴ τινες, ἵν' ἥδη ποτὲ τῆς πλάνης λήξητε, αὐτοὺς δὲ παλινδρο-
μήσητε εἰς οὐρανόν. ἤμην γάρ που καὶ ἡμεῖς τέκνα ὀργῆς, ὥς καὶ 2
οἱ λοιποὶ· ὁ δὲ θεὸς πλούσιος ὢν ἐν ἐλέει, διὰ τὴν πολλὴν ἀγάπην
αὐτοῦ, ἣν ἠγάπησεν ἡμᾶς, ὄντας ἥδη νεκροὺς τοῖς παραπτώμασιν συν-
10 ἐξωποίησεν τῷ Χριστῷ. «ζῶν γὰρ ὁ λόγος» καὶ (ὁ) συνταφείς Χριστῷ
συννυοῦται θεῷ. οἱ δὲ ἔτι ἄπιστοι τέκνα ὀργῆς ὀνομάζονται, τρε-
φόμενα ὀργῇ· ἡμεῖς δὲ οὐκ ὀργῆς θρόγματα ἔτι, οἱ τῆς πλάνης
ἀπεσπασμένοι. ἄσσουντες δὲ ἐπὶ τὴν ἀλήθειαν. ταύτῃ τοι ἡμεῖς οἱ 3
τῆς ἀνομίας υἱοὶ ποτε διὰ τὴν φιланθρωπίαν τοῦ λόγου νῦν υἱοὶ
15 γεγόναμεν τοῦ θεοῦ· ὑμῖν δὲ καὶ ὁ ὑμέτερος ὑποδύεται ποιητῆς ὁ
Ἀκραγαντίνος Ἐμπεδοκλῆς·

τοιγάροι χαλεπῇσιν ἀλύοντες κακότησιν
οὐ ποτε δειλαίων ἀχέων λωφήσετε θυμόν.

τὰ μὲν δὴ πλεῖστα μεμύθενται καὶ πέπλαστα περὶ θεῶν ὑμῖν· τὰ 4
20 δὲ [καὶ] ὅσα γεγενῆσθαι ὑπέληπται, ταῦτα δὲ περὶ ἀνθρώπων αἰσχυρῶν
καὶ ἀσελγῶς βεβιωκότων ἀναγέγραπται·

τύφῳ καὶ μανίῃ δὲ βαδίζετε καὶ τρίβον ὀρθῇν
εὐθείαν προλιπόντες ἀπήλθετε τὴν δι' ἀκανθῶν
καὶ σκολόπων. τί πλανᾶσθε, βροτοί; παύσασθε, μάταιοι,
25 καλλίπετε σκοτίῃν νυκτός, φωτός δὲ λάβεσθε. |

ταῦτα ἡμῖν ἡ προφητικὴ παρεγγυᾷ καὶ ποιητικὴ Σύβυλλα· παρεγγυᾷ 24 P 5
δὲ καὶ ἡ ἀλήθεια, γυμνοῦσα τῶν καταπληκτικῶν τουτωνι καὶ ἐκ-
πληκτικῶν προσωπειῶν τὸν ὄχλον τῶν θεῶν, συνωνυμίαις τιῶν τὰς
δοξοποιίας διελέγχουσα.

30 Ἀντίκα γοῦν εἰσὶν οἱ τρεῖς τοῖς Ζήναις ἀναγράφουσιν. τὸν μὲν 28, 1
Αἰθέρος ἐν Ἀρχαδίᾳ, τῷ δὲ λοιπῷ τοῦ Κρόνου παῖδε, τούτοις τὸν
μὲν ἐν Κρήτῃ, θάτερον δὲ ἐν Ἀρχαδίᾳ πάλιν. εἰσὶ δὲ οἱ πέντε Ἀθη- 2
νᾶς ὑποτίθενται, τὴν μὲν Ἥφαιστον, τὴν Ἀθηναίαν, τὴν δὲ Νεῖλου.

7—10 Ephes. 2, 3—5 — 10 vgl. Hebr. 4, 12 — 10f vgl. Röm. 6, 4; Kol. 2, 12 —
17f Emped. Fr. 145 Diels — 22—25 Orac. Sibyll. Fr. 1, 23—25. 27 — 30—S. 21, 14
vgl. Michaelis, De origine indicis deorum cognominum Diss. Berlin 1898; Cic. de
deor. nat. III 53—59; Arnob. adv. nat. IV 14. 15 — 32—S. 21, 4 vgl. Firm. Mat.
de err. 16

5 χροῶ P² χροῶ P⁸ | τινες < P^o | 6 εἴ τινες P τίνες εἰσὶν P^o εἰσὶν Di | 10 <ὁ>
Schw 15 ὑποδύεται | ἀποδύεται Schw | 19 f [τὰ δὲ] καὶ Wi | 20 [καὶ] ὅσα St ὅσα
καὶ Ma | 28 συνωνυμίας (is in Ras.) P

τὴν Αἰγυπτίαν· τρίτην <τὴν> τοῦ Κρόνου, τὴν πολέμον εὐρέτιν· τετάρ-
την τὴν Διός, ἣν Μεσσήνιοι Κορυθαίαν ἀπὸ τῆς μητρὸς ἐπικεκλήσαιν·
ἐπὶ πᾶσι τὴν Πάλλαντος καὶ Τιτανίδος τῆς Ὠκεανοῦ, ἣ τὸν πατέρα
δυσσεβῶς καταθύσασα τῷ πατρὶ κακὸς μνηστὴρ δέριματι ὥσπερ κωδίκῳ.
5 ναὶ μὴν Ἀπόλλωνας ὁ μὲν Ἀριστοτέλης πρῶτον <τὸν> Ἡφαίστον καὶ Ἀθη- 3
ναῖς (ἐνταῦθα δὲ οὐκέτι παρθένος ἢ Ἀθηνᾶ), δεύτερον ἐν Κρήτῃ τὸν
Κύρβαντος, τρίτον τὸν Διὸς καὶ τέταρτον τὸν Ἀρκάδα τὸν Σιληνοῦ.
Νόμιμος οὗτος κέκληται παρὰ Ἀρκάσιν· ἐπὶ τούτοις τὸν Λίβυν κατα-
λέγει τὸν Ἀμμωνος· ὁ δὲ Δίδυμος ὁ γραμματικὸς τούτοις ἔκτον
10 ἐπιφέρει τὸν Μάγνητος. πόσοι δὲ καὶ νῦν Ἀπόλλωνες, ἀναρίθμητοι 4
θητοὶ καὶ ἐπὶ κηροὶ τινες ἀνθρωποὶ, εἰσὶν, οἱ παραπλησίως τοῖς προει-
ρημένους ἐκείνοις κεκλημένοι; τί δ' εἴ σοι τοὺς πολλοὺς εἴπομι 29, 1
Ἀσκληπιοὺς ἢ τοὺς Ἑρμᾶς τοὺς ἀριθμωμένους ἢ τοὺς Ἡφαίστους
τοὺς μυθολογούμενους; μὴ καὶ περιττὸς εἶναι δόξω τὰς ἀκοὰς ὑμῶν
15 τοῖς πολλοῖς τούτοις ἐπικλύζων ὀνόμασιν; ἀλλ' αἴ γε πατρίδες αὐτοὺς
καὶ αἱ τέχναι καὶ οἱ βίοι, πρὸς δέ γε καὶ οἱ τάφοι ἀνθρώπων γεγο-
νότας διελέγχουσιν. Ἄρης γοῦν ὁ καὶ παρὰ τοῖς ποιηταῖς, ὡς οἶόν 2
τε, τιμημένος,

Ἄρες, Ἄρες, βοροτοιοιγέ, μαιφόνε, τειχεσιπλῆτα, |

20 ὁ »ἄλλοπρὸς ἄλλος« οὗτος καὶ »ἀνάρσιος«, ὡς μὲν Ἐπίχαρμος φησι, Σπαρ- 25 P
τιάτης ἦν· Σοφοκλῆς δὲ Θρᾶκα οἶδεν αὐτόν· ἄλλοι δὲ Ἀρκάδα. τοῦ- 3
τον δὲ Ὅμηρος δεδῆσθαι φησὶν ἐπὶ μῆνας τρισκαίδεκα·

τλῆ μὲν Ἄρης, ὅτε μιν Ὡτος κρατερός τ' Ἐπιάτης,

παῖδες Ἀλωῆος, δῆσαν κρατερῶ ἐνὶ δεσμῶ·

25 χαλκῶ δ' ἐν κεράμῳ δέδετο τρισκαίδεκα μῆνας.

πολλὰ κάγαθὰ Κᾶρες σχοτεν, οἱ καταθύουσιν αὐτῷ τοὺς κύνας. Σκύθαι 4
δὲ τοὺς ὄνους ἱερεύοντες μὴ πανέσθων, ὡς Ἀπολλόδωρός φησι καὶ
Καλλιμάχος,

Φοῖβος Ὑπερβορείσιν ὄνων ἐπιτέλλεται ἱροῖς.

5—9 Aristot. Fr. 283 FHG II p. 190 (Rose, Aristot. pseudop. p. 617 vermutet eine Verwechselung mit Aristokles von Rhodos; vgl. dagegen R. Münzel, Quaest. Mythogr. p. 20; Michaelis, De orig. ind. deor. cogn. p. 47 sq.; Hirzel, Ber. d. k. sächs. Ges. d. Wiss. 48 (1896) S. 309³) — 9 f Didymus, *Ξένη ἱστορία* Fr. 6 M. Schmidt p. 363 — 19 E 31. 455 — 20 vgl. E 831; Ω 365 — 20 f vgl. Epich. Fr. 167 Kaibel CGF p. 121 — 20—S. 22, 2 vgl. Arnob. adv. nat. IV 25 — 21 vgl. Soph. Antig. 970 (mit Scholien) — 23—25 E 385—387 — 26 f Apollod. Fr. 13 FHG I p. 431 — 29 u. S. 22, 2 Kallim. Fr. 187. 188 Schneider

1 <τὴν> K1 | 3 ἦ M² ἢ PM* | 5 Ἀπόλλωνα <ς> und <τὸν> Jackson | 11 ἐπὶ κηροὶ Ma ἐπὶ κηροὶ P ἐπὶ κήρῳ Nauck, Bull. de l'Acad. de St. Pétersb. 22 (1877) p. 100 | [οἱ] oder οἱ . . . κέκληνται Ma | 12 εἴ P² in Ras. (für ἦ ?) | 29 φοῖβος M² φόβος PM* | ἐπιτέλλεται] ἐπιτέρεται Tan. Faber

ὁ αὐτὸς δὲ ἀλλαχοῦ

τέρπονσιν λιπαρὰ Φοῖβον ὀνοσφαγία.

Ἦφαιστος δέ, ὃν ἔρρουεν ἐξ Ὀλύμπου Ζεὺς »βηλοῦ ἀπὸ θεσπεσίοιο«, ἐν 5
Λήμνῳ καταπεσὼν ἐχάλκευε, πηρωθεὶς τῷ πόδε, ὑπὸ δὲ κνήμῃ
 5 *ῥῶοντο ἄραια.* ἔχεις καὶ ἱατρόν, οὐχὶ χαλκέα μόνον ἐν θεοῖς· ὁ 30, 1
 δὲ ἱατρὸς φιλόργυρος ἦν, Ἀσκληπιὸς ὄνομα αὐτῷ. καὶ σοὶ τὸν σὸν
 παραθήσομαι ποιητήν, τὸν Βοιωτίον Πινδαρον·

ἔτραπε κάκεινον ἀγάνορι μισθῷ χρυσὸς ἐν χερσὶ φανείς·

χερσὶ δ' ἄρα Κρονίων ῥίψας δι' ἄμφοιν ἄμπνοᾶν στέρνων καθεῖλεν 26 P
 10 ὠκέως, αἶθων δ' ὑνὸς ἐνέσκηψε μόρον,

καὶ Εὐριπίδης

2

Ζεὺς γὰρ κατακτὰς παῖδα τὸν ἑμὸν αἴτιος

Ἀσκληπιόν, στέρνοισιν ἐμβαλὼν | φλόγα.

9 S

οὗτος μὲν οὖν κεῖται κεραννωθεὶς ἐν τοῖς Κυροσουρίδος ὀρίοις. Φι- 3
 15 λόχορος δὲ ἐν Τήνῳ Ποσειδῶνά φησι τιμᾶσθαι ἱατρόν, Κρόνον δὲ
 ἐπικεῖσθαι Σικελίαν καὶ ἐνταῦθα αὐτὸν τεθάφθαι. Πατροκλῆς τε ὁ 4
 Θούριος καὶ Σοφοκλῆς ὁ νεώτερος ἐν τισὶ τραγωδίαις ἱστορεῖτον
 τοῖν Διοσκούροιν περὶ ἀνθρώπῳ τινὲ τούτῳ τῷ Διοσκούρῳ ἐπικίρῳ
 ἐγενέσθην, εἴ τῳ ἱκανὸς πιστώσασθαι Ὀμηρος τὸ λελεγμένον

20 τοὺς δ' ἤδη κάτεχεν φρεσὶζοος αἶα
 ἐν Λακεδαιμόνι αὖθι, φίλῃ ἐν πατρίδι γαίῃ.

προσίτω δὲ καὶ ὁ τὰ Κυπριακὰ ποιήματα γράψας

5

Κάστωρ μὲν θνητός, θανάτον δὲ οἱ αἶσα πέπρωται·

αὐτὰρ ὁ γ' ἀθάνατος Πολυδεύκης, ὅζος Ἄρης.

25 τοῦτο μὲν ποιητικῶς ἐψεύσατο· Ὀμηρος δὲ ἀξιопιστότερος αὐτοῦ 6
 εἰπὼν περὶ ἄμφοιν τοῖν Διοσκούροιν, πρὸς δὲ καὶ τὸν Ἡρακλέα εἶδω-

3 f A 591 — 3—13 vgl. Arnob. adv. nat. IV 24; Cyr. v. Al. c. Jul. VI p. 200 f
 Aubert — 4 f Σ 411 — 8—10 Pind. Pyth. 3, 97, 100—105 (55. 57—58 Schr.); vgl.
 Elter Gnom. hist. 131 — 12 f Eur. Alc. 3f — 14 vgl. Cic. de deor. nat. III 57;
 Pass. Philippi, Boll. Act. Sanct. Oct. IX p. 546 — 14—16 Philoch. Fr. 184 FHG I
 p. 414; vgl. Arnob. adv. nat. IV 25 — 16 f Patr. Fr. 2 TGF p. 830; Soph. iun.
 Fr. 1 TGF p. 781 — 20 Γ 243f — 23f Kypria Fr. 5 Kinkel — 26f vgl. λ 601f

9 ἄμπνοᾶν Pind. Athenag. Suppl. 29 Cyr. ἄμπνοᾶς P | 10 ἐνέσκηψε Pind.
 ἔσκηψε P ἐπέσκηψε Cyr. | 12 κατ' ἀκτὰς P | 16 f Πατροκλῆς — ἱστορεῖτον bezieht
 auf das Vorhergehende Arnob. IV 25 | 17 ἐν τισὶ Welcker, Griech. Trag. S. 979
 ἐν τρισὶ P | ἱστορεῖτον Sy ἱστορεῖτων P | 18 τοῖν Διοσκούροιν Sy τῷ διοσκούρῳ
 P τῶν Διοσκούρων Arcerius | 19 ἐγενέσθην Di γενέσθην P | 20 φρεσὶζοος P*

λον ἐλέγξας· »φῶται γὰρ »Ἡρακλῆα, μεγάλων ἐπίστορα ἔργων.
 Ἡρακλέα οὖν καὶ αὐτὸς Ὅμηρος, θνητὸν οἶδεν ἄνθρωπον, ἱερώνυμος 7
 δὲ ὁ φιλόσοφος καὶ τὴν σχέσιν αὐτοῦ ὑφηγεῖται τοῦ σώματος, μικρόν,
 φριξότριχα, ῥωστικόν· Δικαίαρχος δὲ σχιζίαν, νευρώδη, μέλανα, γρυ-
 5 πόν, ὑποχαροπόν, τετανότριχα. οὗτος οὖν ὁ Ἡρακλῆς δύο πρὸς τοῖς
 πεντήκοντα ἔτη βεβιωκὼς κατέστρεψε τὸν βίον διὰ τῆς ἐν Οἴτῃ
 πυρᾶς | κεκηδευμένος. 27 P

Τὰς δὲ Μούσας, ἃς Ἀλκμὰν Διὸς καὶ Μνημοσύνης γενεαλογεῖ καὶ 31, 1
 οἱ λοιποὶ ποιηταὶ καὶ συγγραφεῖς ἐκθειάζουσιν καὶ σέβουσιν, ἥδη δὲ
 10 καὶ ὅλαι πόλεις μουσεῖα τεμενίζουσιν αὐταῖς, Μυσὰς οὖσας θεραπαινίδας
 ταύτας ἐώνηται Μεγακλὼ ἡ θυγάτηρ ἡ Μάκαρος. ὁ δὲ Μάκαρ Λεσβίων 2
 μὲν ἐβασίλευεν, διεφέρετο δὲ αἰὶ πρὸς τὴν γυναῖκα, ἡγανάκτει δὲ ἡ Με-
 γακλὼ ὑπὲρ τῆς μητρὸς· τί δ' οὐκ ἔμελλε; καὶ Μυσὰς θεραπαινίδας
 ταύτας τοσαύτας τὸν ἀριθμὸν ὠνεῖται καὶ καλεῖ Μοῖσας κατὰ τὴν διαλεκ-
 15 τον τὴν Αἰολέων. ταύτας ἐδιδάξατο ᾄδειν καὶ κιθαρίζειν τὰς πράξεις τὰς 3
 παλαιὰς ἔμμελῶς. αἱ δὲ συνεχῶς κιθαρίζουσαι καὶ καλῶς κατεπάρδονσαι
 τὸν Μάκαρα ἔθελγον καὶ κατέπανον τῆς ὀργῆς. οὐ δὲ χάριν ἡ Με- 4
 γακλὼ χαριστήριον αὐτὰς ὑπὲρ τῆς μητρὸς ἀνέθηκε χαλκᾶς καὶ ἀνὰ
 πάντα ἐκέλευσε τιμᾶσθαι τὰ ἱερά. καὶ αἱ μὲν Μοῦσαι τοιαῖδε· ἡ δὲ
 20 ἱστορία παρὰ Μυρσίῳ τῷ Λεσβίῳ.

Ἀκούετε δὲ ὅν οὖν τῶν παρ' ὑμῖν θεῶν τοὺς ἔρωτας καὶ τὰς 32, 1
 παραδόξους τῆς ἀκρασίας μυθολογίας καὶ τραῖματα αὐτῶν καὶ δεσμὰ
 καὶ γέλωτας καὶ μάχας δουλείας τε ἔτι καὶ συμπόσια συμπλοκάς
 τ' αὐ καὶ δάκρυα καὶ πάθη καὶ μαχλώσας ἡδονάς. κάλει μοι τὸν 2
 25 Ποσειδῶ καὶ τὸν χορὸν τῶν διεφθαρμένων ὑπ' αὐτοῦ, τὴν Ἀμφι-
 τρίτην, τὴν Ἀμυμώνην, τὴν Ἀλόπην, τὴν Μελανίπην, τὴν Ἀλκυόνην,
 τὴν Ἰπποθόην, τὴν Χιόνην. τὰς ἄλλας τὰς μυρίας· ἐν αἷς δὲ καὶ τοσαύ-
 ταις οὖσαις ἔτι τοῦ Ποσειδῶνος ὕμων ἐστενοχωρεῖτο τὰ πάθη. κάλει 3
 μοι καὶ τὸν Ἀπόλλω· Φοῖβός ἐστιν οὗτος καὶ μάντις ἀγνός καὶ σύμ-

1 φ 26 — 2—4 Hieron. Fr. 34 Hiller p. 116 — 4f Dikaearch Fr. 10 FHG II p. 238 —
 5f vgl. Pass. Philippi, Boll. Act. Sanct. Oct. IX p. 546 — 8—20 Myrsilos Fr. 4 FHG
 IV p. 457; vgl. Arnob. adv. nat. IV 24 — 8f vgl. Alkman Fr. 119; Diod. Sic. IV 7 —
 24—S. 24, 3 Zu diesen Verzeichnissen vgl. Wilamowitz, Comment. gramm. II
 (1880) p. 11 sqq.; Wendling, De Peplo Aristotelico Diss. Straßb. 1891 p. 32 sq.; Mi-
 chaelis, De origine ind. deor. cogn. Diss. Berlin 1898 p. 36 sqq. — vgl. Arnob. adv.
 nat. IV 26; Firm. Mat. de err. 12

1 Ἡρακλέα P | ἐπὶ ἱστορία P | 3 μικρόν (vgl. Pind. Isthm. 3, 71)] μακρόν Höschel
 aus Gell. I 1 | 8 Ἀλκμὰν Bergk ἄλκμανδρος P¹M* Ἀλκμανδρος M²Vi | 10 τεμενίζουσιν
 Sy μὲν ἔχουσιν P | Μυσὰς St μοῖσας P | [Μοῖσας οὖσας] Heyse | 11 ἐώνηται P
 ἐώνητο Ma | 13 μῖσας P | 14 Μοῖσας Müller μῖσας P | 18 αὐτὰς St αὐταῖς P |
 ἀνέθηκε] + στήλας M² über d. Z. | 27 καὶ] καίτοι Kroll | 28 ἐστενοχωρεῖτ' (o
 übergesch. P²)P | κάλει P² κάλλει P*

βουλος ἀγαθός· ἀλλ' οὐ ταῦτα ἡ Στερόπη λέγει οὐδὲ ἡ Αἴθουσα οὐδὲ ἡ Ἀρσινόη οὐδὲ ἡ Ζευξίππη οὐδὲ ἡ Προθόη οὐδὲ ἡ Μάρπησσα οὐδὲ ἡ Ψυπύλη· Δάφνη γὰρ ἐξέφυγε μόνη καὶ τὸν μάντιν καὶ τὴν φθοράν. αὐτὸς 4
 τε ὁ Ζεὺς ἐπὶ πᾶσιν ἡκέτω, ὁ πατήρ· καθ' ὑμᾶς ἄνδρῶν τε θεῶν
 5 τε· τοσοῦτος περὶ τὰ ἀφροδίσια ἐξεχύθη, ὡς ἐπιθυμῆν μὲν πασῶν, ἐκπληροῦν δὲ εἰς πάσας τὴν ἐπιθυμίαν. ἐνεπίμπατο γοῦν γυναικῶν οὐχ ἥττον ἢ αἰγῶν ὁ Θμονιτῶν τράγος. καὶ σοῦ, ὦ Ὅμηρε, τεθαυ- 33,1
 μακα τὰ ποιήματα· |

ἧ, καὶ κνανέησιν ἐπ' ὀφρύσι νεῦσε Κρονίων· 28 P
 10 ἀμβρόσια δ' ἄρα χαίται ἐπερρώσαντο ἀνακτος
 κρατὸς ἀπ' ἀθανάτοιο· μέγαν δ' ἐλέλιξεν Ὀλυμπον.
 σεμνὸν ἀναπλάττεις, Ὅμηρε, τὸν Δία καὶ νεῦμα περιάπτεις αὐτῶ 2
 τετιμημένον. ἀλλ' ἐὰν ἐπιδείξῃς μόνον, ἄνθρωπε, τὸν κεστόν, ἐξελέγχεται καὶ ὁ Ζεὺς καὶ ἡ κόμη καταισχύνεται. εἰς ὅσον δ' 3
 15 ἐλλήλακεν ἀσελγείας ὁ Ζεὺς ἐκεῖνος ὁ μετ' Ἀλκμήνης τοσαύτας ἡδυπαθήσας νύκτας· οὐδὲ γὰρ αἱ νύκτες αἱ ἐννέα τῷ ἀκολάστῳ μακραί (ἅπας δὲ ἔμπαλιν ὁ βίος ἀκρασίᾳ βραχὺς ἦν), ἵνα δὴ ἡμῖν τὸν ἀλεξί-
 κακον σπείρῃ θεόν. Διὸς υἱὸς Ἡρακλῆς, Διὸς ὡς ἀληθῶς, ὁ ἐκ 4
 μακρᾶς γεννώμενος νυκτός, τοὺς μὲν ἄθλους τοὺς δώδεκα πολλῶ
 20 ταλαιπωρησάμενος χρόνῳ, τὰς δὲ πεντήκοντα Θεστίου θυγατέρας νυκτὶ διαφθείρας μιᾷ, μοιχὸς ὁμοῦ καὶ νυμφίος τοσοῦτων γενόμενος παρθένων. οὐκ οὐν ἀπεικότως οἱ ποιηταὶ ἵσχύλιον· τοῦτον καὶ αἰσυλοεργόν· ἀποκαλοῦσιν. μακρὸν δ' ἂν εἴη μοιχείας αὐτοῦ παντο-
 दाπὰς καὶ παίδων διηγέσθαι φθοράς. οὐδὲ γὰρ οὐδὲ παίδων 5
 25 ἀπέσχοντο οἱ παρ' ὑμῖν θεοί, ὁ μὲν τις Ὑλα, ὁ δὲ Ὑακίνθου, ὁ δὲ Πέλοπος, ὁ δὲ Χρυσίππου, ὁ δὲ Γανυμήδους ἐρῶντες. τούτους 6
 ὑμῶν αἱ γυναῖκες προσκυνοῦντων τοὺς θεούς, τοιούτους δὲ εὐχέσθων εἶναι τοὺς ἄνδρας τοὺς ἑαυτῶν, οὕτω σώφρονας, ἵν' ὥσιν ὁμοιοι τοῖς θεοῖς τὰ ἴσα ἐξηλωκότες· τούτους ἐθιζόντων οἱ παῖδες ὑμῶν
 30 σέβειν, ἵνα καὶ ἄνδρες γένωνται εἰκόνα πορνείας ἐναργῆ τοὺς θεούς παραλαμβάνοντες. ἀλλ' οἱ μὲν ἄρρενες αὐτοῖς τῶν θεῶν ἴσως 10 S 7
 μόνου ἄττοις περὶ τὰ ἀφροδίσια·

4f A 544 u. ö. — 7—11 vgl. Arnob. adv. nat. IV 21 — 9—11 A 528—530
 14—S. 25, 7 vgl. Arnob. adv. nat. IV 26, 27; Firm. Mat. de err. 12 — 16f vgl. Hes.
 Theog. 56 — 22f E 403 — 24—26 vgl. Athen. XIII p. 603

1 Στερόπη] Ἀστερόπη Wilamowitz a. a. O. p. 12 | 5 vor τοσοῦτος + δς über d. Z. P² | 11 ἐλέλιξεν P³ ἐλέλιξαν P* | 14 [καὶ] St σοι oder σου Markland | 14f δ' ἐλλήλακεν Di διελλήλακεν¹ δὴ ἐλλήλακεν Cobet, Mnemos. 11 (1862) p. 390 | 15 ἀλκμήνης P³ ἀλμῆνης P* | 17 ὑμῖν Wi | 20 Θεστίου] vor ε ein Buchst. ausr. P | 29 τοιούτους P² | 30 γένωνται übergeschr. P² γενήσονται P*M* γενήσονται P³M² | ἐναργῆ Markland ἐναγῆ P

- θηλότεραι δὲ θεαὶ μένον αἰδοῖ οἴκοι ἑκάστη,
 φησὶν Ὅμηρος, αἰδούμεναι αἱ θεαὶ διὰ σεμνότητα Ἀφροδίτην ἰδεῖν
 μμοιχευμένην. αἱ δὲ ἀκολασταίνουσιν ἐμπαθέστερον ἐν τῇ μοιχείᾳ 8
 δεδεμέναι, Ὡς ἐπὶ Τιθωνῶ, Σελήνῃ <δ' ἐπὶ> Ἐνδυμίωνι, Νηρηΐς ἐπὶ
 5 Αἰακῶ καὶ ἐπὶ Πηλεΐ Θέτις ἐπὶ δὲ Ἰασίῳ | Δημήτρῳ καὶ ἐπὶ Ἀδῶ- 29 P
 νιδι Φερέφαττα. Ἀφροδίτῃ δὲ ἐπ' Ἄρει κατησχυμένη μετῆλθεν 9
 ἐπὶ Κινύραν καὶ Ἀγχίσῃν ἔγημεν καὶ Φαέθοντα ἐλόχα καὶ ἦρα
 Ἀδώνιδος, ἐφιλονεῖκει δὲ τῇ βοώπιδι καὶ ἀποδυσάμεναι διὰ μῆλον
 αἱ θεαὶ γυμναὶ προσείχον τῷ ποιμένι, ἥτις αὐτῶν δόξει καλῇ.
 10 Ἰθι δὴ καὶ τοὺς ἀγῶνας ἐν βραχεὶ περιοδεύσωμεν καὶ τὰς ἐπι- 34, 1
 τυμβίους ταυτασί πανηγύρεις καταλύσωμεν, Ἰσθμιά τε καὶ Νέμεα
 καὶ Πύθια καὶ τὰ ἐπὶ τοῦτοις Ὀλύμπια. Πυθοὶ μὲν οὖν ὁ δράκων
 ὁ Πύθιος θρησκειῖται καὶ τοῦ ὄφεως ἡ πανηγυρίς καταγγέλλεται
 Πύθια· Ἰσθμοὶ δὲ σκύβαλον προσέπτυσεν ἑλεεινὸν ἢ θάλαττα καὶ
 15 Μελικέρτην ὀδύρεται τὰ Ἰσθμια· Νεμέας δὲ ἄλλο παιδίον Ἀρχέ-
 μωρος κεκήδεται καὶ τοῦ παιδίου ὁ ἐπιτάφιος προσαγορεύεται
 Νέμεα· Πῖσα δὲ ὑμῖν τάφος ἐστίν, ὃ Πανέλληνες, ἡνίοχον Φρυγός,
 καὶ τοῦ Πέλοπος τὰς χοάς, τὰ Ὀλύμπια, ὁ Φειδίου σφετερίζεται
 Ζεὺς. μυστήρια ἦσαν ἄρα, ὥς ἔοικεν, οἱ ἀγῶνες ἐπὶ νεκροῖς δι-
 20 αθλούμενοι, ὥσπερ καὶ τὰ λόγια, καὶ δεδήμενται ἄμφω. ἀλλὰ τὰ 2
 μὲν ἐπὶ Ἀργα μυστήρια καὶ τὰ ἐν Ἀλμυούντι τῆς Ἀττικῆς Ἀθήνησι
 περιώρισται· αἰσχρὸς δὲ ἦδη κοσμικὸν οἱ τε ἀγῶνες καὶ οἱ φαλλοὶ οἱ
 Διονύσῳ ἐπιτελούμενοι, κακῶς ἐπινενεμημένοι τὸν βίον. Διόνυσος 3
 γὰρ κατελθεῖν εἰς Αἶδον γλιχόμενος ἡγγόει τὴν ὁδόν, ὑπισχνεῖται δ'
 25 αὐτῷ φράσειν <τις>, Πρόστυμος τοῦνομα, οὐκ ἄμισθί· ὁ δὲ μισθός 30 P
 οὐ καλός, ἀλλὰ Διονύσῳ καλός· καὶ ἀφροδίσιος ἦν ἡ χάρις, ὁ μισθός,
 ὃν ἡτεῖτο Διόνυσος· βουλομένῳ δὲ τῷ θεῷ γέγονεν ἡ αἰτησις, καὶ
 δὴ ὑπισχνεῖται παρέξειν αὐτῷ, εἰ ἀναξεύξοι, ὅρκῳ πιστωσάμενος τὴν

1 9 324 — 6 f Ἀφροδίτῃ — Κινύραν vgl. Protr. 13. 14 u. Némethy, Euhemeri
 rell. p. 14 — 10 Ἰθι — 19 Ζεὺς Euseb. Pr. Ev. II 6, 10 — vgl. Wendling, De Pello
 Aristot. p. 34 — 21—S. 26, 11 vgl. Arnob. adv. nat. V 28. 29 — 21 ff vgl. Maass,
 Orpheus S. 90f; Rohde, Kl. Schr. II S. 297 f — 25 vgl. Paus. II 37, 5, wo der Name
 Πόλυμος laudet

2 [αἱ θεαὶ] Valckenaer | 4 δεδεμέναι (αι in Ras.) P δεδεμένης Valckenaer |
 <δ' ἐπὶ> Wi | 5 Ἰασίῳ Sy aus Diod. V 77, 1 (vgl. ε 125; Theokr. 3, 49; Apollod.
 III 12, 1) Ἰάσῳ P* (derselbe Fehler bei Arnob. u. Athen. p. 566 D) Ἰάσσῳ P³ |
 7 Ἀγχίσῃ ἐγῆματο Heyse | Φαέθοντα (vgl. Hes. Theog. 987 ff)] Φάωνα Th. Canter,
 Variac lect. I, 19 zu Arnob. IV 27 | 9 ἥτις P³ εἰ τις P* | 11 καταλύσωμεν] εἰσκατα-
 λύσωμεν Schw | 15 Μελικέρτην] τ in Ras. P² | 16 ὁ ἐπιτάφιος] ἐπιτάφια Eus. H |
 17 Πῖσα δ' ἐστίν ἐν ὑμῖν τάφος Eus. | 21 Ἀργα Meurs, Eleusinia Lugd. Bat.
 1619 p. 16 σάργαι P | 25 <τις> Di praef. p. XLIV

ὑπόσχεσιν. μαθὼν ἀπῆρεν· ἐπανῆλθεν αὐθις· οὐ καταλαμβάνει τὸν 4
Πρόσμμον (ἐτεθνήκει γάρ)· ἀφοσιούμενος τῷ ἔραστῇ ὁ Διόνυσος ἐπὶ
 τὸ μνημεῖον ὁρμῇ καὶ πασχητιᾷ. κλάδον οὖν σπαγῆς, ὡς ἔτυχεν,
 ἐκτεμὼν ἀνδρείου μορίου σκευάζεται τρόπον ἐφέξειται τε τῷ κλάδῳ.
 5 τὴν ὑπόσχεσιν ἐκτελὼν τῷ νεκρῷ. ὑπόμνημα τοῦ πάθους τούτου 5
 μυστικὸν φαλλοὶ κατὰ πόλεις ἀνίστανται Διονύσῳ· »εἰ μὴ γὰρ Διο-
 νύσω πομπὴν ἐποιοῦντο καὶ ὕμνον ᾄσμα αἰδοίοισιν, ἀναιδέστατα
 εἰργαστ' ἄν«, φησὶν Ἡράκλειτος, »οὗτος δὲ Ἀιδης καὶ Διόνυσος.
 ὅτεφ μαίνονται καὶ ληναῖζουσιν«, οὐ διὰ τὴν μέθην τοῦ σώματος,
 10 ὡς ἐγὼ οἶμαι. τοσοῦτον ὅσον διὰ τὴν ἐπορείδιστον τῆς ἀσελγείας
 ἱεροφαντίαν.

Εἰκότως ἄρα οἱ τοιοῖδε ὕμνων θεοὶ (δοῦλοι.) δοῦλοι παθῶν γεγανό- 35, 1
 τες. ἀλλὰ καὶ πρὸ τῶν Εἰλωτῶν καλουμένων τῶν παρὰ Λακεδαιμονίοις
 δούλειον ὑπεισῆλθεν ζυγὸν Ἀπόλλων Ἀδμήτῳ ἐν Φεραῖς, Ἡρακλῆς
 15 ἐν Σάρδεσιν Ὀμφάλῃ, Λαομέδοντι δ' ἐθήτενε Ποσειδῶν καὶ Ἀπόλ-
 λων. καθάπερ ἀχρεῖος οἰκέτης, μηδὲ ἐλευθερίας δῆπουθεν δυνηθεὶς
 τυχεῖν παρὰ τοῦ προτέρου δεσπότην· τότε καὶ τὰ Ἴλιον τείχη ἀνφ-
 κοδομησάτην τῷ Φρυγί. Ὀμηρος δὲ τὴν Ἀθηναῶν οὐκ αἰσχύνεται 2
 παραφαίνειν λέγων τῷ Ὀδυσσεὶ »χρύσειον λύχρον ἔχουσιν« ἐν χερσίν·
 20 τὴν δὲ Ἀφροδίτην ἀνέγνωμεν, οἷον ἀκόλαστόν τι θεραπαινίδιον,
 παραθεῖναι φέρουσαν τῇ Ἑλένῃ τὸν δίφρον τοῦ μοιχοῦ κατὰ πρόσ-
 ωπον, ὅπως αὐτὸν εἰς συνουσίαν ὑπαγάγῃται. Πανύασσις γὰρ πρὸς 3
 τούτοις καὶ ἄλλους παμπόλλους ἀνθρώποις λατρεῦσαι θεοὺς ἱστορεῖ
 ὧδέ πως γράφων·

25 τλῆ μὲν Δημήτηρ, τλῆ δὲ κλυτὸς Ἀμφιγυήεις,
 τλῆ δὲ Ποσειδάων. τλῆ δ' ἀργυρότοξος Ἀπόλλων
 ἀνδρὶ παρὰ θνητῷ θητενέμεν εἰς ἐνιαυτόν·
 τλῆ δὲ (καὶ) ὀβριμόθυμος Ἄρης ὑπὸ πατρὸς ἀνάγκης,
 καὶ τὰ ἐπὶ τούτοις.

1 ff vgl. Wilamowitz, Comm. gramm. II (1880) p. 15 sq. — 6—9 vgl. Heraklit
 Fr. 127 Byw. 15 Diels — 12—S. 27, 12 vgl. Arnob. adv. nat. IV 25 — 14 Zu δού-
 λειον ζυγόν vgl. Strom. II 22. 5 mit Anm. — 18 f τ 34 — 20—22 vgl. Γ 424f —
 25—28 Panyassiss, Herakleia Fr. 16 Kinkel

7 ἄσματα He | ἄν αἰδοίοισιν Di | 8 εἰργαστ' ἄν Schleiermacher εἰργασται P
 εἰργατ' ἄν Wilamowitz. Comm. gramm. II (1880) S. 10 | 9 ληναῖζουσιν] γρ. καὶ
 ληνεύουσιν P² am Rand | 12 (δοῦλοι,) Schw | 13 πρὸ Münzel πρὸς P | 17 f ἀνφκο-
 δομησάτην] ἦν in Ras P¹ | 23 ἀνθρώποις] ι in Ras f. v P² | 27 θητενέμεν Sy
 θητευσέμεν P viell. θῆσαι μέγαν (vgl. Strom. I 107) Meineke Anal. Alex. S. 363 |
 28 δὲ (καὶ) Sy δ' P | ἀνάγκη Düntzer, Fragm. d. ep. Poes. d. Griechen I S. 94

Τούτοις οὖν εἰκότως ἔπεται τοὺς ἐρωτικούς ὕμῳν καὶ παθητι- 36,1
 κούς τούτους θεοὺς ἀνθρῶποπαθεῖς ἐκ παντὸς εἰσάγειν τρόπον. 31 P
 »καὶ γάρ θην κείνοις θνητὸς χρώς.« τεκμηριοὶ δὲ Ὅμηρος μάλα
 ἀκριβῶς, Ἀφροδίτην ἐπὶ τῷ τραύματι παρεισάγων ὁξὺ καὶ μέγα
 5 ἰάχουσαν αὐτόν τε τὸν πολεμικώτατον Ἄρη ὑπὸ τοῦ Διομήδους
 κατὰ τοῦ κενεῶνος οὐτασμένον διηγούμενος. Πολέμων δὲ καὶ τὴν 2
 Ἀθηνᾶν ὑπὸ Ὀρνύτου τραυθῆναι λέγει· ναὶ μὴν καὶ τὸν Αἰδωνέα
 ὑπὸ Ἡρακλέους τοξευθῆναι Ὅμηρος λέγει καὶ τὸν Ἥλιον [Ἀγέαν]
 Πανύασσις ἱστορεῖ. ἥδη δὲ καὶ τὴν Ἥραν τὴν ζυγίαν ἱστορεῖ ὑπὸ
 10 τοῦ αὐτοῦ Ἡρακλέους ὁ αὐτὸς οὗτος Πανύασσις »ἐν Πύλῳ ἡμαθόεντι«.
 Σωσίβιος δὲ καὶ τὸν Ἡρακλέα πρὸς τῶν Ἰπποκοωντιδῶν κατὰ τῆς
 χειρὸς οὐτασθῆναι λέγει. εἰ δὲ τραύματα, καὶ αἵματα· οἱ γὰρ 3
 ἰχῶρες οἱ ποιητικοὶ εἰδεχθέστεροι καὶ τῶν αἱμάτων, σῆψις γὰρ
 αἵματος ἰχὼρ νοεῖται. ἀνάγκη τοίνυν θεραπείας καὶ τροφὰς παρεισ-
 15 ἀγειν αὐτοῖς, ὧν εἰσιν ἐνδεεῖς. διὸ τράπεζαι καὶ μέθαι καὶ γέλωτες 4
 καὶ συνουσίαι, οὐκ ἂν ἀφροδισίσις χρωμένων ἀνθρωπίνοις οὐδὲ
 παιδοποιουμένων οὐδὲ μὴν ὑπνωσόντων. εἰ ἀθάνατοι καὶ ἀνευδεῖς
 καὶ ἀγήρῳ ὑπῆρχον. μετέλαβεν δὲ καὶ τραπέζης ἀνθρωπίνης παρὰ 5
 τοῖς Αἰθίοφιν, ἀπανθρώπων δὲ καὶ ἀθέσμων | αὐτὸς ὁ Ζεὺς παρὰ 11 S
 20 Ἀγκάωνι τῷ Ἀρκάδι ἐστιώμενος· ἀνθρωπείων γοῦν ἐνεφρορεῖτο σαρ-
 κῶν οὐχ ἔκων. ἡγνόμεν γὰρ ὁ θεὸς ὡς ἄρα Ἀγκάων ὁ Ἀρκὰς ὁ
 ἐστιάτωρ αὐτοῦ τὸν παῖδα κατασφάξας τὸν αὐτοῦ (Νύκτιμος ὄνομα
 αὐτῷ) παραθεῖν ὄψον τῷ Δί. καλὸς γε ὁ Ζεὺς ὁ μαρτυχός, ὁ ξένιος, 37, 1
 ὁ ἐκέσιος, ὁ μειλίχιος, ὁ πανομφαίος, ὁ προστροπαίος· μᾶλλον δὲ (ὁ)
 25 ἄδικος, ὁ ἄθεσμος, ὁ ἄνομος, ὁ ἀνόσιος, ὁ ἀπάνθρωπος, ὁ βίαιος,
 ὁ φθορεὺς, ὁ μοιχός, ὁ ἐρωτικός. ἀλλὰ τότε μὲν ἦν, ὅτι τοιοῦτος
 ἦν, ὅτε ἀνθρώπος ἦν, νῦν δὲ ἥδη μοι δοκοῦσι καὶ οἱ μῦθοι ὧμιν
 γεγηρακέναι. δράκων ὁ Ζεὺς οὐκέτι, οὐ κύνρος ἐστίν, οὐκ αἰτός, 2
 οὐκ ἀνθρώπος ἐρωτικός· οὐχ ἵπταται θεός, οὐ παιδεραστεί, οὐ φιλεῖ,
 30 οὐ βιάζεται, καίτοι πολλὰ καὶ καὶ καὶ καὶ νῦν ἔτι γυναῖκες καὶ Αἰήδας

3 φ 568 — 4 f E 343 — 5 f vgl. E 855 ff — 6 f Polemon Fr. 24 FHG III
 p. 122 — 8 vgl. E 395 ff — 8—10 Panyassis Herakleia Fr. 6. 20 Kinkel —
 11 f Sosibios Fr. 15 FHG II p. 628 — 13 vgl. E 340 — 18 f vgl. A 423 f —
 19—23 vgl. Arnob. adv. nat. [IV 24

3 θην Hom u. w. e. sch. P* ἔην P² in Ras. | 8 τὸν ἥλειον (εἰ in Ras.) ἀγέαν P
 τὸν Ἥλιον [Ἀγέαν] Schw τὸν Ἥλιον αὐτὸν Heyne, Observ. ad Apollod. bibl. II 5, 10
 Gött. 1803 p. 161 τὸν Ἥλιον ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Bergk PLG⁴ III p. 208 | 9 [ἱστο-
 ρεῖ] Schw | 12 δὲ Ma δὴ P | 16 ἀνθρωπίνους Reinkens a. a. O. p. 30 Cobet 244 ἀν-
 θρώποις P | 18 ἀγήρῳ Po ἀγήρως P | 20 Ἀγκάωνι P | ἀρκάδι δι P, aber δι² ge-
 tilgt | ἐστιώμενος] εἰσ in Ras. f. 5 Buchst. P | 24 (δ' Sy | 26 [ἦν ὅτε] Cobet 193 |
 ὅτε τοιοῦτος] ὅτε τοιο in Ras. P¹ | 29 [θεός] Ma

εὐπρεπέστεραι καὶ Σεμέλης ἀκμαιότεραι, μειράκια δὲ ὠραιότερα καὶ
πολιτικώτερα τοῦ Φρυγίου βουκόλου. ποῦ νῦν ἐκεῖνος ὁ ἀετός; ποῦ 3
δὲ ὁ κύκνος; ποῦ δὲ αὐτός | ὁ Ζεὺς; γεγήρακε μετὰ τοῦ πετροῦ· οὐ 32 P
γὰρ δῆπον μετανοεῖ τοῖς ἐρωτικοῖς οὐδὲ παιδευέται σωφρονεῖν.
5 γυμνοῦται δὲ ὑμῖν ὁ μῦθος· ἀπέθανεν ἡ Λήδα, ἀπέθανεν ὁ κύκνος,
ἀπέθανεν ὁ ἀετός. ζητεῖς σου τὸν Δία; μὴ τὸν οὐρανόν, ἀλλὰ τὴν
γῆν πολυπραγμόνει. ὁ Κρῆς σοι διηγῆσεται, παρ' ᾧ καὶ τέθαιπται 4
Καλλίμαχος ἐν ὕμνοις

καὶ γὰρ τάφον, ᾧ ἄνα, σείο

10 Κρῆτες ἐτεκτῆναντο.

τέθνηκε γὰρ ὁ Ζεὺς (μὴ δυσφόρει, ᾧ Λήδα) ὡς κύκνος, ὡς ἀετός,
ὡς ἄνθρωπος ἐρωτικός, ὡς δράκων.

Ἦδη δὲ καὶ αὐτοὶ φαίνονται οἱ δεισιδαίμονες ἄκοντες μὲν, ὅμως 38, 1
δ' οὐν συνιέντες τὴν πλάνην τὴν περὶ τοὺς θεούς·

15 οὐ γὰρ ἀπὸ δρυός εἰσι παλαιφάτου οὐδ' ἀπὸ πέτρης,
ἀλλ' ἄνδρῶν γένος εἰσὶν, μικρὸν δὲ ὕστερον καὶ δρυές ὄντες εὗρεθή-
σονται καὶ πέτραι. Ἀγαμέμνονα γοῦν τινα Δία ἐν Σπάρτῃ τιμᾶσθαι 2
Στάφυλος ἱστορεῖ· Φανοκλῆς δὲ ἐν Ἑρῳσιν ἢ Καλοῖς Ἀγαμέμνονα τὸν
Ἑλλήνων βασιλέα Ἀργύννον νεὼν Ἀφροδίτης ἱστασθαι ἐπ' Ἀργύννον
20 τῷ ἐρωμένῳ. Ἀρτεμιν δὲ Ἀρκάδες Ἀπαγχομένην καλουμένην προστρέ- 3
πονται, ὡς φησι Καλλίμαχος ἐν Αἰτίοις. καὶ Κονδυλίτις ἐν Μη-
θύμνῃ ἐτέρα τετίμηται Ἀρτεμις. ἔστι δὲ καὶ Ποδάγρας ἄλλης Ἀρτέ- 4
μιδος ἐν τῇ Λακωνικῇ ἱερὸν, ὡς φησι Σωσίβιος. Πολέμων δὲ Κεχη-
νότος Ἀπόλλωνος οἶδεν ἄγαλμα, καὶ Ὀυφοάγον | πάλιν Ἀπόλλωνος 33 P
25 ἄλλο ἐν Ἠλιδι τιμώμενον. ἐνταῦθα Ἀπομνίῳ Διὶ θύουσιν Ἠλείοι· Ῥω-
μαῖοι δὲ Ἀπομνίῳ Ἡρακλεῖ καὶ Πυρετῷ δὲ καὶ Φόβῳ θύουσιν, οὓς καὶ
αὐτοὺς μετὰ τῶν ἁμφὶ τὸν Ἡρακλέα ἐγγράφουσιν. ἐὼ δὲ Ἀργεῖους <καὶ 5
Λάκωνας>· Ἀφροδίτῃν Τυμβωρόχον θρησκεύουσιν Ἀργεῖοι [καὶ Λάκω-

3 vgl. Min. Fel. 21, 11 — 7 f vgl. Arnob. adv. nat. IV 25 — 9 f Kallim.
Hymn. auf Zeus 8 f — 15 τ 163 — 16 δ 63 — 17 f Staphylos Fr. 10 FHG IV p. 506
— 18—20 Phanokles Fr. 5 Bach; vgl. Athen. XIII p. 603 D — 20—S. 29, 12 vgl.
G. Wentzel, Ἐπικλήσεις θεῶν Göttingen Diss. 1889 — 20 f Kallimachus, Fr. 3
Schneider — 22 f Sosibios Fr. 14 FHG II p. 628 — 23—25 Polemon Fr. 71 FHG III
p. 135; vgl. Athen. VIII p. 346 B — 25 vgl. Paus. V 14, 1; Plin. Nat. Hist. X 75

2 βουκόλου M² βουκούλου PM* | 5 ἦ] ᾧ Markland | 6 ζητεῖς σου τὸν Δία;
Klostermann, Jackson ζητεῖ σου τὸν Δία P | 8—10 [Καλλίμαχος — ἐτεκτῆ-
ναντο] Wi | 11 ᾧ Λήδα Markland ὡς Λήδα P | 18 ἦ P. Leopardus Emend.
IV 4 p. 93 aus Strom. VI 23, 7 τίς Sy | 19 [Ἀργύννον] Meineke zu Steph.
Byz. I p. 114 Ἀργυννίδος P. Leopardus | ἱστασθαι] εἰσασθαι Cobet 197 | 24 Ἀπόλ-
λωνος] Schreibfehler für Διονύσου Preller, Polem. Perieg. Fragm. p. 109 u. Bergk,
Opuscula II 197 | 25 Ἀπομνίῳ Διὶ θύουσι Peorr ἀπὸ μὲν ὁδοῦ θύουσιν P* | 27 Ἀρ-
γεῖους] + οἱ über d. Z. P² im Text M | 27 f <καὶ Λάκωνας> Schw | Ἀργεῖοι καὶ Λά-
κωνες < Sy, setzt nach καλοῦσιν (S. 29, 2) Bernays | 28 f [καὶ Λάκωνες] Schw

- νες], καὶ Χελύτιδα δὲ Ἀρτεμιν Σπαρτιᾶται σέβουσιν· ἐπεὶ τὸ βήττειν
 χελύττειν καλοῦσιν. οἷι ποθὲν παρέγγραπτα ταῦτά σοι κομίζεσθαι 39, 1
 τὰ ὑφ' ἡμῶν παρατιθέμενα; οὐδὲ τοὺς σὺν γνωρίζειν ἔοικας
 συγγραφεῖς, οὓς ἐγὼ μάρτυρας ἐπὶ τὴν σὴν ἀπιστίαν καλῶ. ἀθέον
 5 χλεύης, ὃ δέλαιοι, τὸν πάντα ὑμῶν ἀβίωτον ὄντως βίον ἐμπεπλη-
 κότας. οὐχὶ μέντοι Ζεὺς φαλακρὸς ἐν Ἀργεῖ. τιμωρὸς δὲ ἄλλος ἐν 2
 Κύπρῳ τετίμησθον; οὐχὶ δὲ Ἀφροδίτῃ Περιβασοῖ μὲν Ἀργεῖοι, ἐταῖρος
 δὲ Ἀθηναῖοι καὶ καλλιπύγῳ θύουσιν Συρακούσσιοι, ἦν Νικανδρος
 ὁ ποιητὴς »καλλίγλουτόν« που κέκληκεν; Διόνυσον δὲ ἤδη σιωπῶ 3
 10 τὸν χοιροφάλαν· Σικωνῶνιοι τοῦτον προσκυνοῦσιν ἐπὶ τῶν γυναικείων
 τάξαντες τὸν Διόνυσον μορίων, ἔφορον αἰσχονς τὸν ὕβρεως σεβ-
 ζοντες ἀρχηγόν. τοιοῖδε μὲν αὐτοῖς οἱ θεοί, τοιοῖδε <δὲ> καὶ αὐτοί, παί-
 ζοντες ἐν θεοῖς, μᾶλλον δὲ ἐμπαίζοντες καὶ ἐνυβρίζοντες σφίσιν
 αὐτοῖς. καὶ πόσῳ βελτίους Αἰγύπτιοι κομηδόν καὶ κατὰ πόλεις τὰ 4
 15 ἄλογα τῶν ζώων ἐκτετιμηκότες ἤπερ Ἕλληνες τοιούτους προσκυν-
 οῦντες θεοῦς; τὰ μὲν γὰρ εἰ καὶ θηρία. ἀλλ' οὐ μοιχικά, ἀλλ' οὐ
 μάχλα, παρὰ φύσιν δὲ θηρεύει ἡδονὴν οὐδὲ ἔν. οἱ δὲ ὅποιοι, τί
 καὶ χρὴ λέγειν ἔτι, ἀποχρώντως αὐτῶν διεληλεγμένων; ἀλλ' οὖν γε 5
 Αἰγύπτιοι, ὧν νῦν δὴ ἐμνήσθην, κατὰ τὰς θρησκείας | τὰς σφῶν 34 P
 20 ἐσκέδανται· σέβουσι δὲ αὐτῶν Σηνηῖται γάργον τὸν ἰχθύν, μαῖωτην
 δὲ (ἄλλος οὗτος ἰχθύς) οἱ τὴν Ἐλεφαντίνην οἰκοῦντες, Ὁξυρυγχίται
 τὸν φερώνυμον τῆς χώρας αὐτῶν ὁμοίως ἰχθύν, ἔτι γε μὴν Ἡρα-
 κλεοπολίται ἰχνεύμονα, Σαῖται δὲ καὶ Θηβαῖοι πρόβατον, Λυκο-
 πολῖται δὲ λύκον, Κονοπολίται δὲ κύνα, τὸν Ἄπιν Μεμφῖται,
 25 Μενόησιοι τὸν τράγον. ὑμεῖς δὲ οἱ πάντ' ἀμείνων Αἰγυπτίων 6
 (ὁκνῶ δὲ εἰπεῖν χείρους), οἱ τοὺς Αἰγυπτίους ὁσημέραι γελῶντες οὐ
 πάνεσθε, ποιοῖσι τινας καὶ περὶ τὰ ἄλογα ζῶα; Θεσσαλοὶ μὲν ὑμῶν
 τοὺς πελαργοὺς τετιμῆκασιν διὰ τὴν συνήθειαν. Θηβαῖοι δὲ τὰς γαλαῖς

1 vgl. Inschrift von Sparta Ἀρτέμιτος τᾶς Χελύτιδος, ergänzt von Fränkel
 — 7 vgl. Hesych. s. v. Περιβασώ — 7f vgl. Athen. XIII p. 571 C (= Apollodor
 Fr. 17 FHG I p. 431); XII p. 554 C — 8f Nikandros Fr. 23 Schneider — 20f vgl.
 Aelian Nat. An. X 19; Plut. Mor. p. 353 C — 28f vgl. Antonin. Liberal. 29

2 οἷι | οἶσθα Di | ποθὲν παρέγγραπτα St πόθεν παραγγράπται P πόθεν οἷι
 ταῦτά σοι κομίζεσθαι; παραγγράπται τὰ ὑφ' ὑμῶν παρατιθέμενα Ma πόθεν οἷι
 παραγγράπται ταῦτά σοι; κομίζεται τὰ ὑφ' ὑμῶν παρατιθέμενα He | [σοι κομί-
 ζεσθαι] Christ, Philol. Stud. z. Cl. Alex. S. 28 | 4 καλῶ * * Wi | 5f ἐμπεπληκότες
 St ἐμπεπληκότες P | 6 τιμωρὸς | συνάμωρος Bernays | 7 τετίμησθον Sy τετιμῆσθων
 P | περιβασοῖ Di im Thes. VI p. 793 u. Cobet 244 περιβασίη (ηι in Ras.) P | 8 καλ-
 λιπύγῳ Sy καλλιπυργῳ (sic) P | 11f σεβάζοντες | σεβίζοντες Nauck, Bull. de l'Acad.
 Imp. de St. Pétersbourg 17 (1872) p. 269 εὐάζοντες Schw | 12 <δὲ> Jackson |
 20 ἐσκέδανται | ἐσχίδαται Cobet 196 | Σηνηῖται Ortelius u. Canterus bei Sy ἐσηνῖται
 P | 21 ἄλλος Po δὲ ἄλλος P | 26 οἱ He οἱ P | 27 πάνεσθε He παύσεσθε P | ποιοῖ
 Wi ὅποιοι P

διὰ τὴν Ἡρακλέους γένεσιν. τί δὲ πάλιν Θετταλοί; μύρμηκας ἱστοροῦνται σέβειν, ἐπεὶ τὸν Δία μεμαθήκασιν ὁμοιωθέντα μύρμηκι τῇ Κλήτορος θυγατρὶ Εὐρυμεδοῦσῃ μυχῆναι καὶ Μυρμιδόνα γεννήσαι. Πολέμων δὲ τοὺς ἀμφὶ τὴν Τρωάδα κατοικοῦντας ἱστορεῖ τοὺς ἐπι-
 5 χωρίους μῦς <σέβειν>, οὓς σμίνθους καλοῦσιν, ὅτι τὰς νευρὰς τῶν πολεμίων διέτρωγον τῶν τόξων· καὶ Σμίνθιον Ἀπόλλωνα ἀπὸ τῶν μυνῶν ἐκείνων ἐπεφήμισαν. Ἡρακλείδης δὲ ἐν Κτίσειν ἱερῶν περὶ 8 τὴν Ἀκαρνανίαν φησὶν, ἔνθα τὸ Ἀκτίον ἐστὶν ἀκρωτήριον καὶ τοῦ Ἀπόλλωνος τοῦ Ἀκτίου τὸ ἱερόν, ταῖς μνίαις προθύεσθαι βοῦν.
 10 οὐδὲ μὴν Σαμίων ἐκλήσομαι (πρόβατον, | ὥς φησιν Εὐφορίων, σέ- 12 S 9 βοῦσι Σάμιοι) οὐδέ γε τῶν τὴν Φοινίκην Σύρων | κατοικούντων, 35 P ὧν οἱ μὲν τὰς περιστεράς, οἱ δὲ τοὺς ἰχθῦς οὕτω σέβουσι περιττῶς ὡς Ἥλειοι τὸν Δία.

Εἰεν δὴ· ἐπειδὴ οὐ θεοί. οὓς θρησκεύετε, αὐτῶς ἐπισκέψασθαι 40,1
 15 μοι δοκεῖ εἰ ὄντως εἰεν δαίμονες, δευτέρᾳ ταύτῃ, ὥς ὑμεῖς φατέ, ἐγκαταλεγόμενοι τάξει. εἰ γὰρ οὖν δαίμονες, λίχνοι τε καὶ μισροί. ἔστι μὲν ἐφευρεῖν καὶ ἀναφανδὸν οὕτω κατὰ πόλεις δαίμονας ἐπι- 2 χωρίους τιμὴν ἐπιδρεπομένους, παρὰ Κυθνίοις Μενέδημον, παρὰ Τηρίοις Καλλισταγόραν, παρὰ Δηλίοις Ἄνιον, παρὰ Λάκωσιν Ἀστρά-
 20 βακον. τιμᾶται δὲ τις καὶ Φαληροὶ κατὰ πρύμναν ἥρωα· καὶ ἡ Πυθία συνέταξε θῦναι Πλαταιεῦσιν Ἀνδροκράτει καὶ Δημοκράτει καὶ Κυκλαίῳ καὶ Λεύκωνι τῶν Μηδικῶν ἀκμαζόντων ἀγόνων. ἔστι 41,1 καὶ ἄλλους παμπόλλους συνιδεῖν δαίμονας τῷ γε καὶ σμικρὸν δια-
 θρεῖν δυναμένῳ·

25 τρεῖς γὰρ μύριοι εἰσιν ἐπὶ χθονὶ πονυλβοτειρήν
 δαίμονες ἀθάνατοι, φύλακες μερόπων ἀνθρώπων.

τίνας εἰσὶν οἱ φύλακες, ὃ Βοιωτίε, μὴ φθονέσης λέγειν. ἢ δῆλον 2 ὥς οὗτοι καὶ οἱ τούτων ἐπιτιμότεροι, οἱ μεγάλοι δαίμονες, ὁ Ἀπόλλων, ἡ Ἀρτεμις, ἡ Αἰητώ, ἡ Δημήτηρ, ἡ Κόρη, ὁ Πλούτων, ὁ Ἡρα-

1—3 vgl. Eratosth. Geogr. Fr. 89 Bernhardy p. 86; Arnob. adv. nat. IV 26 — 4—7 Polemon (aus Herakl. Pont. Fr. 98 Voss = Strabo XIII p. 604) Fr. 31 FHG III p. 124; vgl. Ael. Hist. an. XII 5; A. v. Gutschmid, Kl. Schr. V p. 47 — 7—9 Herakl. Pont. Fr. 99 Voß; vgl. FHG II p. 197 Anm. — 10 f vgl. Euphorion Fr. 6 FHG III p. 72; Fr. 123 Meineke Anal. Alex. p. 141; Ael. Hist. an. XII 40 — 18—20 Kallimachos; vgl. Geffcken, Hermes 25 (1890) S. 94 — 19 f vgl. Herodot 6, 69 — 20—22 vgl. Plut. Arist. 11, wo sieben Heroen genannt sind — 25 f Hesiod Op. 252 f

1 δὲ] δαλ P | 3 μυρμηδόνα P | 5 <σέβειν Di | καλοῦσιν <σέβεσθαι> oder <θρησκεύειν. Arcerius | 18 μενέδημον Pcorr μὲν ἔδημον M2 | 19 Δηλίοις Arcerius δ' ἡλείοις P | Ἄνιον M2 ἄνιον PM* | 22 Κυκλαίῳ] Ἀκταίῳ Unger, Theb. Paradoxa Halae 1845 p. 380 aus Plut. | 25 τρεῖς P*Hes. τρεῖς PcorrM | 27 ἢ M ἢ P

κλῆς, αὐτὸς ὁ Ζεὺς. ἀλλ' οὐκ ἀποδρᾶναι ἡμᾶς φυλάττουσιν, Ἀσκραίε, μὴ ἁμαρτάνειν δὲ ἴσως. οἱ ἁμαρτιῶν δῆτα οὐ πεπειραμένοι. ἐνταῦθα δὴ τὸ παροιμιῶδες ἐπιφθέρξασθαι ἀρμόττει· »πατὴρ

ἀνουθέτητος παῖδα νουθετεῖ.«

5 εἰ δ' ἄρα καὶ εἰσὶ φύλακες οὗτοι, οὐκ εὐνοία τῇ πρὸς ὑμᾶς περι- 3
παθεῖς, τῆς δὲ ὑμεδαπῆς ἀπωλείας ἐχόμενοι, κολάκων δίκην ἐγχερίμ-
πτονται τῷ βίῳ, δελεαζόμενοι καπνῷ. αὐτοὶ που ἐξομολογοῦνται οἱ
δαίμονες τὴν γαστριμαργίαν τὴν αὐτῶν,

λοιβῆς τε κρίσης τε· τὸ γὰρ λάχομεν γέρας ἡμεῖς, |

10 λέγοντες. τίνα δ' ἂν φωνὴν ἄλλην, εἰ φωνὴν λάβοιεν Αἰγυπτίων 36 P 4
θεοί, οἷα αἰλουροι καὶ γαλαῖ, προήσονται ἢ τὴν Ὀμηρικὴν τε καὶ
ποιητικὴν, τὴν κρίσης τε καὶ ὁψαρτυτικῆς φίλην; τοιοῖδε μέντοι
παρ' ὑμῖν οἷ τε δαίμονες καὶ οἱ θεοὶ καὶ εἰ τινες ἡμίθεοι ὥσπερ
ἡμίονοι κέκληνται· οὐδὲ γὰρ οὐδὲ ὀνομάτων ὑμῖν περὶ πρὸς τὰς τῆς
15 ἀσεβείας συνθήσεις.

III. Φέρε δὴ οὖν καὶ τοῦτο προσθῶμεν, ὥς ἀπάνθρωποι καὶ 42, 1
μισάνθρωποι δαίμονες εἶεν ὑμῶν οἱ θεοὶ καὶ οὐκ μόνον ἐπιχαίροντες
τῇ φρενοβλαβείᾳ τῶν ἀνθρώπων, πρὸς δὲ καὶ ἀνθρωποκτονίας ἀπο-
λαύοντες· νυνὶ μὲν τὰς ἐν σταδίοις ἐνόπλους φιλονικίας, νυνὶ δὲ
20 τὰς ἐν πολέμοις ἀναρίθμους φιλοτιμίας ἀφορμὰς σφίσιν ἡδονῆς
ποριζόμενοι, ὅπως ὅτι μάλιστα ἔχοιεν ἀνθρωπείων ἀνέδην ἐμφο-
ρεῖσθαι φόνων· ἥδη δὲ κατὰ πόλεις καὶ ἔθνη, οἷονεῖ λοιμοὶ ἐπισκή-
ψαντες, σπονδὰς ἀπῆλθσαν ἀνημέρους. Ἀριστομένης γοῦν ὁ Μεσ- 2
σῆριος τῷ Ἰθωμήτῃ Διὶ τριακοσίους ἀπέσφαξεν, τοσαύτας ὁμοῦ καὶ
25 τοιαύτας καλλιερεῖν οἰόμενος ἑκατόμβας· ἐν οἷς καὶ Θεόπομπος ἦν
(ὁ) Λακεδαιμονίων βασιλεὺς, ἱερεῖον εὐγενές. Ταῦροι δὲ τὸ ἔθνος, 3
οἱ περὶ τὴν Ταυρικὴν χερρόνησον κατοικοῦντες, οὓς ἂν τῶν ξένων
παρ' αὐτοῖς ἔλωσι, τούτων δὴ τῶν κατὰ θάλατταν ἐπαικόντων,
αὐτίκα μάλᾳ τῇ Ταυρικῇ καταθύουσιν Ἀρτέμιδι· ταύτας σου τὰς

4 Fraglich, ob einem Tragiker oder einem Komiker entnommen; vgl. Kock
CAF III p. 616 sq. Adesp. 1257; Nauck, Philol. 4 (1849) S. 358 — 9 Δ 49 — 16 φέρε
δὴ — S. 33, 5 ἀποστρέφεται Euseb. Pr. ev. IV 16, 12. 13 — 23 Ἀριστομένης —
S. 32, 8 ἰστορεῖ vgl. Cyr. v. Alex. c. Jul. IV p. 128 Aubert — vgl. Paus. IV 19, 3;
Pauly-Wissowa II 947, 55ff

31 Versabteilung nach Jackson | 4 ἀνουθέτητα Wi | παῖδα] νῖον Cobet,
Mnemos. II (1862) p. 336 | ἀνουθέτητος παῖδα νουθετεῖ πατὴρ Rez. von Klotz
im Theol. Lit.-Bl. z. allg. Kirchenztg. 1832 Nr. 59 | 5 οὗτοι, οὐκ εὐνοία] τοι οὐκ εὐ
in Ras. P¹ | ὑμᾶς Jackson ἡμᾶς P | 12 τὴν Jackson τῆς P | 16 φέρε δὴ οὖν] φέρε' οὖν
Eus. A φέρε' οὖν δὴ Eus. IO | 17 ὑμῖν Eus. IO | 19 φιλονεικίας P | 20 ἐναρίθμους
Eus. AO συναρίθμους Eus. I | 21 ἀναίδην P | 26 ὁ aus Eus. | 28 ἔλωσι] λάβωσιν
Eus. A | τούτων] τοσούτων Eus. BO | 29 σου P Eus. BIO οὖν Eus. A γοῦν Ma

θυσίας Εὐριπίδης ἐπὶ σκηνῆς τραγωδεῖ. Μόνιμος δ' ἱστορεῖ ἐν τῇ ⁴
 τῶν θαυμασίων συναγωγῇ ἐν Πέλλῃ τῆς Θετταλίας Ἀχαιὸν ἄνθρωπον
 Πηλεὶ καὶ Χείρωνι καταθέσθαι. Ἀντικτίους γὰρ (Κρητῶν δὲ ξθνος ⁵
 εἶσιν οὗτοι) Ἀντικλείδης ἐν Νόστοις ἀποφαίνεται ἀνθρώπους
⁵ ἀποσφάττειν τῷ Δίῃ, καὶ Λεσβίους Διονύσῳ τὴν ὁμοίαν προσάγειν
 θυσίαν Δωσίδας λέγει. Φωκαεὺς δέ (οὐδὲ γὰρ αὐτοὺς παραπέμπομαι) — ⁶
 τούτους Πυθοκλῆς ἐν τρίτῳ Περὶ ὁμονοίας τῇ Ταυροπόλῳ Ἀρτέμιδι
 ἄνθρωπον ὀλοκαυτεῖν ἱστορεῖ. Ἐρεχθεὺς δὲ ὁ Ἀττικὸς καὶ Μάριος ^{37 P 7}
 ὁ Ῥωμαῖος τὰς αὐτῶν ἐθνολογίας θυματέρας. ὧν ὁ μὲν τῇ Φερεφάττῃ,
¹⁰ ὡς Δημάρατος ἐν πρώτῃ Τραγωδουμένων, ὁ δὲ τοῖς Ἀποτροπαίοις.
 ὁ Μάριος, ὡς Δωρόθεος ἐν τῇ τετάρτῃ Ἰταλικῶν ἱστορεῖ. φιλάν- ⁸
 θρωποί γε ἐκ τούτων καταφαίνονται οἱ δαίμονες. πῶς δὲ οὐχ
 ὅσοι ἀναλόγως οἱ δεισιδαίμονες; οἱ μὲν σωτήρες εὐφημούμενοι, οἱ
 δὲ σωτηρίαν αἰτούμενοι παρὰ τῶν ἐπιβούλων σωτηρίας. καλλιερεῖν
¹⁵ γοῦν τοπάζοντες αὐτοῖς σφᾶς αὐτοὺς λεγέσθαι ἀποσφάττοντες ἄν-
 θρώπους. οὐ γὰρ οὖν παρὰ τὸν τόπον ἱερεῖον γίνεται ὁ φόνος, ⁹
 οὐδ' εἰ Ἀρτέμιδι τις καὶ Διὶ ἐν ἱερῷ δῆθεν χωρίῳ μᾶλλον ἢ ὀργῇ
 καὶ φιλαργυρίᾳ, ἄλλοις ὁμοίοις δαίμοσιν, ἐπὶ βομοῖς ἢ ἐν ὁδοῖς
 ἀποσφάττοι τὸν ἄνθρωπον. [ἱερὸν] ἱερεῖον ἐπιφημίσας, ἀλλὰ φόνος
²⁰ ἐστὶ καὶ ἀνδροκτασία ἢ τοιαύτη θυσία. τί δὴ οὖν, ὧ σοφώτατοι ^{43, 1}
 τῶν ἄλλων ζῶων ἄνθρωποι. τὰ μὲν θηρία περιφεύγομεν τὰ ἀνή-
 μερα, καὶ πού περιτύχουμεν ἄρκῳ ἢ λέοντι, ἐκτρεπόμεθα,

ὥς δ' ὅτε τίς τε δράκοντα ἰδὼν παλινῳρσος ἀπέστη

1 vgl. Eur. Iph. Taur. — 1—3 Monimos Fr. 1 FHG IV p. 454; vgl. Paradox.
 ed. Westermann p. 165 — 3—5 Antikleides Fr. 9 Müller Script. Alex. M. p. 149
 — 5 f Dosidas (bei anderen Δωσιάδης oder Δωσιάδας) Fr. 5 FHG IV p. 400 —
 6—8 Pythokles Fr. 4 FHG IV p. 489 — 8—11 Demaratus Fr. 4 FHG IV p. 379;
 Dorotheos Fr. 3 Müller Script. Alex. M. p. 156 — vgl. [Plutarch] Parall. min. 20
 p. 310 D; Stob. Flor. 39, 33; dazu Hercher, Plut. De fluviis praef. p. 18. 30; Hiller,
 Zur Quellenkritik des Cl. Al. Hermes 21 (1886) S. 126 ff; Rose, Aristoteles pseud-
 e-pigr. p. 537 — 23—S. 33, 2 I' 33—35

2 Ἀχαιὸν (τὸ παλαιὸν Eus. A) ἄνθρωπον] ἀχαιῖν Panofka, Berl. Monats-
 ber. 1857 S. 481 | 3 Ἀντικτίους (Ἀντικτίους, Δεκτίους) Eus. Ἀνκτίους P | 4 οὗτοι
 Eus. οὕτως P | 5 ἀποσφάττειν M² Eus. ἀποσφάττει PM* | 6 θυσίαν P¹ οὐσίαν P* |
 οὐδὲ γὰρ] οὐ γὰρ Eus. I οὐδ' Eus. A | 8 ὀλοκαυτεῖν Eus. ὀλοκαεῖν P | 9 ξθναν
 Eus. A | Περσεφόνῃ Stob. | 10 πρώτῃ] τῇ πρώτῃ Eus. A τρίτῃ Stob. | 11 τῇ
 < Eus. A | ἱστορεῖ] ἱστορία Eus. A | 12 γε] γὰρ Eus. A | δαί P | οὐχ ὅσοι] οὐκ
 ἀνόσοι Eus. οὐκ ἂν ὅσοι Viger | 13 ἀναλόγως] ἀναλόγως τε Eus. A ἀλόγως Eus.
 BO | 15 αὐτοῖς] αὐτοὶ Eus. A | 17 ἢ < Eus. A | 17 f ὀργῇ καὶ φιλαργυρίᾳ P² ὀργῇ
 καὶ φιλαργυρίᾳ P* | 18 φληαρία Eus. O | 19 σφάττοι Eus. A | [ἱερὸν] Wi | [ἱερεῖον]
 Po | 21 περιφεύγομεν P Eus. A πεφεύγαμεν Eus. BIO | 22 ποτε Eus. A |
 ἢ ἄρκῳ Eus. A

οὐρεος ἐν βήσσης, ὑπό τε τρόμος ἔλλαβε γυῖα.
ἄψ τ' ἀνεχώρησεν·

δαίμονας δὲ ὀλεθρίους καὶ ἀλιτηρίους ἐπιβούλους τε καὶ μισανθρώ-
πους καὶ λυμεῶνας ὄντας προαισθόμενοι καὶ συνιέντες οὐκ ἐκτρέ- 38 P
5 πεσθε οὐδὲ ἀποστρέφεσθε; τί δ' ἂν καὶ ἀληθεύσαιεν οἱ κακοί, ἢ 2
τίνα ἂν ὠφελήσαιεν; αὐτίκα γοῦν ἔχω σοι βελτίονα τῶν ὑμεδαπῶν
τούτων θεῶν, τῶν δαιμόνων, ἐπιδείξαι τὸν ἄνθρωπον, τοῦ Ἀπόλ-
λωνος τοῦ μαντικοῦ τὸν | Κῦρον καὶ τὸν Σόλωνα. φιλόδορος ὑμῶν 13 S 3
ὁ Φοῖβος, ἀλλ' οὐ φιλάνθρωπος. προὔδωκε τὸν Κροῖσον τὸν φίλον
10 καὶ τοῦ μισθοῦ ἐκλαθόμενος (οὕτω φιλόλοξος ἦν) ἀνήγαγε τὸν
Κροῖσον διὰ τοῦ Ἄλνους ἐπὶ τὴν πυράν. οὕτω φιλοῦντες οἱ δαι-
μονες ὁδηγοῦσιν εἰς τὸ πῦρ. ἀλλ', ὃ φιλανθρωπότερε καὶ ἀλη- 4
θέστερε τοῦ Ἀπόλλωνος ἄνθρωπε, τὸν ἐπὶ τῆς πυρᾶς οἴκτειρον
δεδεμένον, καὶ σὺ μὲν, ὃ Σόλων, μάντευσαι τὴν ἀλήθειαν, σὺ δέ,
15 ὃ Κῦρε, κέλευσον ἀποσβεσθῆναι τὴν πυράν. σωφρόνησον ὕστατον
γοῦν, ὃ Κροῖσε, τῷ πάθει μεταμαθών· ἀχάριστός ἐστιν ὃν προσ-
κυνεῖς, λαμβάνει τὸν μισθὸν καὶ μετὰ τὸ χρυσίον ψεύδεται πάλιν.
»ὄρα τέλος« ἄρα οὐχ ὁ δαίμων, ἀλλὰ ὁ ἄνθρωπός σοι λέγει. οὐ λοξὰ
μαντεύεται Σόλων· τοῦτον εὐρήσεις ἀληθῆ μόνον, ὃ βάρβαρε, τὸν
20 χρησμόν· τοῦτον ἐπὶ τῆς πυρᾶς δοκιμάσεις.

Ὅθεν ἐπεισὶ μοι θανμάζειν τίσι ποτὲ φαντασίαις ἀπαχθέντες οἱ 44, 1
πρῶτοι πεπλανημένοι δεισιδαιμονίαν ἀνθρώποις κατήγγειλαν, δαι-
μονας ἀλιτηρίους νομοθετοῦντες σέβειν, εἴτε Φορωνεὺς ἐκεῖνος ἦν
εἴτε Μέροψ εἴτε ἄλλος τις, οἱ νεῶς καὶ βωμοὺς ἀνέστησαν αὐτοῖς,
25 πρὸς δὲ καὶ θυσίας παραστῆσαι πρῶτοι μεμύθουνται. καὶ γὰρ δὴ 2
κατὰ χρόνους ὕστερον ἀνέπλαττον θεοὺς, οἷς προσκυνοῖεν.
ἀμέλει τὸν Ἑρῶτα τοῦτον <τὸν> ἐν τοῖς πρεσβυτάτοις τῶν θεῶν
εἶναι λεγόμενον ἐτίμα πρότερον οὐδὲ εἰς πρὶν ἢ Χάρμον μειράκιον
τι ἔλεῖν καὶ βωμὸν ἰδρῦσασθαι ἐν Ἀκαδημίᾳ χαριστήριον ἐπιτελοῦς
30 γενομένης ἐπιθυμίας· καὶ τῆς νόσου τὴν ἀσέλγειαν Ἑρῶτε κεκλή-
κασι, θεοποιοῦντες ἀκόλαστον ἐπιθυμίαν. Ἀθηναῖοι δὲ οὐδὲ τὸν 3
Πᾶνα ἤδεσαν ὅστις ἦν, | πρὶν ἢ Φιλιππίδην εἰπεῖν αὐτοῖς. εἰκότως 39 P

7—20 vgl. Herodot 1, 30—33; 46—56; 84—87 — 23—25 vgl. Arnob. adv.
nat. VI 3 — 27—30 vgl. Paus. I 30, 1; Athen. XIII p. 609 D; Anthol. App. 302 —
32 vgl. Herodot 6, 105 — 32 εἰκότως — S. 35, 9 πάσχετε Euseb. Pr. ev. II 6, 1—7

1 βήσσης Eus. (βήσσαις Eus. O) βήσσησιν P | 4 συνιόντες Eus. A*BO | 4 f ἐντρέ-
πεσθε Eus. I | 10 φιλόλοξος Toup, Emend. in Suid. I 370 vgl. Roscher, Philologus 60
(1901) S. 85 Anm. 6 φιλόδοξος P | 17 ψεύδεται | + ὁ σόλων über d. Z. P² als Scholion |
vor πάλιν + ὄρα am Ende der Zeile P² | 18 [ἄρα] Ma ἄρα Di | 19 εὐρήσεις Wilh.
(anter, De rat. emend. syntagma p. 52 εὐ θήσεις P | 27 <τὸν> Markland | 29 χαρι-
στήριον Valckenaer Diatr. in Eur. rell. p. 157^b; vgl. Protr. 31, 4; 48, 2 χαριστέρον
P | ἐπιτελοῦς P² ἐπὶ τέλους P*

ἄρα ἀρχὴν ποθεν ἡ δεισιδαιμονία λαβοῦσα κακίας ἀνοήτου γέγονε
 πηγὴ· εἴτα δὲ μὴ ἀνακοπεῖσα, ἀλλ' εἰς ἐπίδοσιν ἐλθοῦσα καὶ πολλὴ
 δὴ ῥυεῖσα. δημιουργὸς πολλῶν καθίσταται δαίμόνων, ἐκατόμβας
 θύουσα καὶ πανηγύρεις ἐπιτελοῦσα καὶ ἀγάλματα ἀνιστάσα καὶ νεῶς
 5 ἀνοικοδομοῦσα, τοὺς δὴ — οὐδὲ γὰρ οὐδὲ τούτους σιωπήσομαι, πρὸς 4
 δὲ καὶ αὐτοὺς ἐξελέγξω — νεῶς μὲν εὐφύμως ὀνομαζομένους, τάφους
 δὲ γενομένους [τοιτέστι τοὺς τάφους νεῶς ἐπικεκλημένους]. ὑμεῖς
 δὲ ἀλλὰ καὶ νῦν δεισιδαιμονίας ἐκλάθεσθε, τοὺς τάφους τιμᾶν
 αἰσχρνομένοι. ἐν τῷ νεῷ τῆς Ἀθηνᾶς ἐν Λαρίσῃ ἐν τῇ ἀκροπό- 45, 1
 10 λει τάφος ἐστὶν Ἀκροσίου, Ἀθήνησιν δὲ ἐν ἀκροπόλει Κέκροπος, ὡς
 φησιν Ἀντίοχος ἐν τῷ ἐνάτῳ τῶν Ἱστοριῶν. τί δὲ Ἐριχθόνιος;
 οὐχὶ ἐν τῷ νεῷ τῆς Πολιάδος κεκίθενται; Ἱμμάραδος δὲ ὁ Εὐμόλπου
 καὶ Δαίρας οὐχὶ ἐν τῷ περιβόλῳ τοῦ Ἐλευσίνιου τοῦ ὑπὸ τῇ ἀκρο-
 πόλει; αἱ δὲ Κελεοῦ θυγατέρες οὐχὶ ἐν Ἐλευσίνι τετάφεται; τί σοι 2
 15 καταλέγω τὰς <ἐξ> Ὑπερβορέων γυναῖκας; Ὑπερόχη καὶ Ασodίκη
 κέκλησθον, ἐν τῷ Ἀρτεμισίῳ ἐν Δήλῳ κεκίθενσθον, τὸ δὲ ἐν τῷ
 Ἀπόλλωνος τοῦ Ἀηλίου ἐστὶν ἱερῷ. Λεάνδριος δὲ Κλέοχον ἐν
 Μιλήτῳ τεθάφθαι ἐν τῷ Διδυμαίῳ φησίν. ἐνταῦθα τῆς Λευκο- 3
 φρύνης τὸ μνημεῖον οὐκ ἄξιον παρελθεῖν ἐπομένους Ζήνωνι τῷ
 20 Μυνδίῳ, <ῆ> ἐν τῷ ἱερῷ τῆς Ἀρτέμιδος ἐν | Μαγνησίᾳ κεκίθενται, οὐδὲ 40 P
 μὴν τὸν ἐν Τελμησῷ βωμὸν τοῦ Ἀπόλλωνος· μνήμα εἶναι καὶ

5 οὐ γὰρ — S. 35, 4 κεκηδεῦσθαι Cyr. v. Alex. c. Jul. X p. 342f Aubert. Inc. Ἐφη
 δὲ καὶ Κλήμης ἀνὴρ ἐλλόγιμος, καὶ μέντοι καὶ πολὺν ὅσον περὶ τε θεῶν καὶ νεῶν
 ᾧδῃ. οὐ γὰρ . . . — 6—S. 36, 5 vgl. Arnob. adv. nat. VI 6 — 9—11 Antiochos
 Fr. 15 FHG I p. 184 — 10 vgl. Κεκρόπιον CIAtt. I 322; Bull. de corr. hell. 1889
 p. 257 — 17 f Maeandrios von Milet (Leandrios alte Verschreibung) Fr. 5 FHG II
 p. 336

2 εἴτα δὲ] ἔπειτα Eus. | καὶ < Eus. | 4 θύουσα] ποιοῦσα Eus. | 5 f ἀνοικο-
 δομοῦσα (οὐδὲ γὰρ οὐδὲ τοῦτο — ἐξελέγξω), νεῶς μὲν Markland | 5 τοὺς Schw
 οδς P | οὐδὲ γὰρ οὐδὲ τούτους P οὐ γὰρ οὐδὲ τούτους St οὐδὲ γὰρ τοῦτο Eus. οὐ
 γὰρ οὐδὲ τοῦτο Cyr. | 6 αὐτοὺς P Cyr. Eus. H αὐτὸ Eus. BIO | 7 [τοιτέστι — ἐπι-
 κεκλημένους] Markland | 9. 12 νεῶ Eus. (12 νεῶ Eus. H) Cyr. | 10 ἐν] + τῇ
 Eus. | 11 ἐννάτῳ P | δαι P | 12 Ἱμμάραδος Cyr. Paus. I 5, 2; 27, 4; 38, 3 Ἱμ-
 μαρος P *immarachus* Arnob. HS Ἱμμαρος Eus. (Ἱμμαρος Eus. H) | 13 περιβόλῳ |
 κεκίθενται Eus. BIO | 13 f ἀκροπόλει] πόλει Wachsmuth, Rh. Mus. 23 (1868) S. 58¹⁰⁹
civitate Arnob. | 14 οὐχὶ < Eus. Cyr. | 15 καταγγέλλω Cyr. | ἐξ Eus. Cyr. Arnob. <
 P | 16 Ἀρτεμισίῳ] + δὲ Cyr. | 17 Λεάνδριος P Λεάνδρος Eus. Theod. Gr. aff. cur.
 VIII 30 (aus Eus.) *Leandrius* Arnob. Λεάνδρειος Cyr. | Κλέοχον Müller aus Apoll.
 III 1, 2 Κλέαρχον P Eus. H Cyr. Κλέομαχον Eus. BIO Theod. *Cleochum* Arnob. |
 18 τεθάφθαι Eus. τεθάφθαι Eus. BO) Cyr. | 19 μνημεῖον P Eus. H μνήμα Eus.
 BIO Cyr. Theod. | 20 <ῆ> (über d. Z.) P² M Eus. H Cyr. | 21 τελμησῷ Eus. H τελ-
 μισσῷ P τελμισῷ Eus. IB Cyr. τῷ τελμισῷ Eus. O | vor μνήμα + ὅν über d. Z. P²
 + οὐ Eus. H

τοῦτον Τελμησσοῦ τοῦ μάντεως ἱστοροῦσιν. Πτολεμαῖος δὲ ὁ τοῦ 4
Ἀγησάρχου ἐν τῷ α' τῶν περὶ τὸν Φιλοπάτορα ἐν Πάφῳ λέγει ἐν
τῷ τῆς Ἀφροδίτης ἱερῷ Κινύραν τε καὶ τοὺς Κινύρου ἀπογόνους
κεκηδεῦσθαι. ἀλλὰ γὰρ ἐπιόντι μοι τοὺς προσκυνομένους ὑμῖν 5
5 τάφους

ἐμοὶ μὲν οὐδ' ὁ πᾶς ἂν ἀρκέσαι χρόνος·

ὑμᾶς δὲ εἰ μὴ ὑπεισέρχεταιί τις αἰσχὺν τῶν τολμωμένων, νεκροὶ
ἄρα τέλειον ὄντες νεκροῖς [ὄντως] πεπιστευκότες περιέρχεσθε·

ἂ δειλοί, τί κακὸν τόδε πάσχετε; νυκτὶ μὲν ὑμῶν

10 εἰλύεται κεφαλαί.

IV. Εἰ δ' ἔτι πρὸς τούτοις φέρων ὑμῖν τὰ ἀγάλματα αὐτὰ 46,1
ἐπισκοπεῖν παραθεῖν, ἐπιόντες ὡς ἀληθῶς λήρον εὐρήσετε τὴν
συνήθειαν, »ἔργα χειρῶν ἀνθρώπων« ἀναίσθητα προστρεπόμενοι.
πάλαι μὲν οὖν οἱ Σκύθαι τὸν ἀκινάκην, οἱ Ἀραβες τὸν λίθον, οἱ 2
15 Πέρσαι τὸν ποταμὸν προσεκύνουν, καὶ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων οἱ ἔτι
παλαιότεροι ξύλα ἰδρύνοντο περιφανῇ καὶ κίονας ἴστων ἐκ λίθων·
ἂ δὴ καὶ ξόανα προσηγορεύετο διὰ τὸ ἀπεξέσθαι τῆς ὕλης. ἀμέλει 3
ἐν Ἰάκῳ τῆς Ἀρτέμιδος τὸ ἄγαλμα ξύλον ἦν οὐκ εἰργασμένον, καὶ
τῆς Κιθαιρωνίας Ἥρας ἐν Θεσπείᾳ πρέμνον ἐκκεκομμένον· καὶ τὸ τῆς
20 Σαμίας Ἥρας, ὡς φησὶν Αἰθλίος, πρότερον μὲν ἦν σάνις, ὕστερον
δὲ ἐπὶ Προκλέους ἄρχοντος ἀνδριαντοειδὲς ἐγένετο. ἐπεὶ δὲ ἀνθρώ-
ποις | ἀπεικονίζεσθαι τὰ ξόανα ἤρξατο, βρέτη τὴν ἐκ βροτῶν ἐπω- 41 P
νυμίαν ἐκαρπώσατο. ἐν Ρώμῃ δὲ τὸ παλαιὸν δόρυ φησὶ γεγονέναι 4
τοῦ Ἀρεως τὸ ξόανον Οὐάδρων ὁ συγγραφεύς, οὐδέπω τῶν τεχνι-
25 τῶν ἐπὶ τὴν εὐπρόσωπον ταύτην κακοτεχνίαν ὀρμηκότων. ἐπειδὴ
δὲ ἦνθησεν ἡ τέχνη, ἠΰξησεν ἡ πλάνη. ὡς μὲν οὖν τοὺς λίθους 47,1
καὶ τὰ ξύλα καὶ συνελόντι φάναι τὴν ὕλην ἀγάλματα ἀνδρείκελα
ἐποιήσαντο, οἷς ἐπιμορφάζετε εὐσέβειαν σνοκοφαντοῦντες τὴν ἀλή-
θειαν, ἥδη μὲν αὐτόθεν δῆλον· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἀποδείξεως ποσῆς
30 ἐπιδεομένου τοῦ τόπου οὐ παραιτητέον. τὸν μὲν οὖν Ὀλυμπίᾳσι 2
Δία καὶ τὴν Ἀθήνησι Πολλιάδα ἐκ χρυσοῦ καὶ ἐλέφαντος κατασκευάσαι

1—4 Ptolem. v. Megalopolis Fr. 1 FHG III p. 66 — vgl. Arnob. adv. nat. VI 4 — 6 Tragikervers, fehlt bei Nauck — 9 f v 351 f — 13 vgl. Psal. 113, 12 — 14—26 vgl. Arnob. adv. nat. VI 11 — 19—21 Aethlios Fr. 1 FHG IV p. 287 — 23—25 vgl. Varr. Ant. rer. div. lib. XVI. Fr. + 34 Agahd (Jahrb. f. Philol. 24. Suppl. Bd. (1898) p. 210)

1 Τελμησσοῦ St τελμισσέως P τελμισέως Eus. BIO Τελμισοῦ Cyr. *termessum* Arnob. HS | ὁ < Cyr. | 2 περὶ τοῦ Φιλοπάτορος Cyr. | 3 Κινύρας Eus. H | 6 ἀρκέσαι Eus. ἀρκέσι P | 7 τολμημάτων Eus. EO | 8 ὄντες (nur Eus. H) und ὄντως < Eus. [ὄν-
τως] Heyse | 9 ὦ δειλοί Eus. O | 10 κεφαλαί P* κεφαλὰ Pcorr | 11 ὑμῖν i in Ras. P | 13 προστρεπόμενοι Po προτρεπόμενοι P | 16 περιφερῇ Wi | 22 ἤρξατο M ἤρξαντο P | 23 ἐκαρπώσαντο Di | 28 ἐποιήσατε He | ἐποιήσαντο, οἷς ποιήσαντες θεοῖς Schw

- Φειδιαν παντί που σαφές· τὸ δὲ ἐν Σάμφ τῆς Ἡρας ξόανον Σμίλιδι
τῷ Εὐκλείδον πεποιῆσθαι Ὀλύμπιχος ἐν Σαμιακοῖς ἱστορεῖ. μὴ οὖν 3
ἀμφιβάλλετε, εἰ τῶν Σεμνῶν Ἀθήνησι καλουμένων θεῶν τὰς μὲν
δύο Σκόπας ἐποίησεν ἐκ τοῦ καλουμένου λυχνέως λίθου, Κάλως δὲ 14 S
5 τὴν μέσσην αὐταῖν· ἱστοροῦντα ἔχω σοι Πολέμωνα δεικνύναι ἐν τῇ
τετάρτῃ τῶν πρὸς Τίμαιον· μὴδ' εἰ τὰ ἐν Πατάροις τῆς Ἀρκίας 4
ἀγάλματα Διὸς καὶ Ἀπόλλωνος Φειδίας πάλιν ἐκεῖνος τὰ ἀγάλματα
καθάπερ τοὺς λέοντας τοὺς σὺν αὐτοῖς ἀνακειμένους εἰργασταί· εἰ
δέ, ὥς φασί τινες, Βρυάξιος ἢ τέχνη. οὐ διαφέρομαι· ἔχεις καὶ
10 τοῦτον ἀγαματοουργόν· ὁπότερον αὐτοῖν βούλει ἐπίγραφε. καὶ μὴν 5
Τελεσίον τοῦ Ἀθηναίου, ὅς φησι Φιλόχορος, ἔργον εἶναι ἀγάλματα
ἐννεαπῆχην Ποσειδῶνος καὶ Ἀμφιτρίτης ἐν Τήνῳ προσκυνούμενα.
Ἀημήτριος γὰρ ἐν δευτέρῳ τῶν Ἀργολικῶν τοῦ ἐν Τίρυνθι τῆς
Ἡρας ξόανον καὶ τὴν ὕλην ὄγχην καὶ τὸν ποιητὴν Ἀργον ἀνα-
15 γράφει. πολλοὶ δ' ἂν τάχα που θαυμάσειαν, εἰ μάθοιεν τὸ Παλ- 6
λάδιον τὸ διοπετέες καλούμενον, | ὃ Διομήδης καὶ Ὀδυσσεὺς ἱστο- 42 P
ροῦνται μὲν ὑφελέσθαι ἀπὸ Ἰλίου, παρακαταθέσθαι δὲ Δημοφῶντι,
ἐκ τῶν Πέλοπος ὁσίων κατεσκευάσθαι, καθάπερ τὸν Ὀλύμπιον ἐξ
ἄλλων ὁσίων Ἰνδικοῦ θηρίου. καὶ δὴ τὸν ἱστοροῦντα Διονύσιον
20 ἐν τῷ πέμπτῳ μέρει τοῦ Κύκλου παρίστημι. Ἀπελλᾶς δὲ ἐν τοῖς 7
Δελφικοῖς δύο φησὶ γεγονέναι τὰ Παλλᾶδια, ἄμφω δ' ὑπ' ἀνθρώπων
δεδημιουργῆσθαι. ἀλλ' ὅπως μὴδεὶς ὑπολάβῃ καὶ ταῦτά με ἀγνοίᾳ
παρεῖκέναι, παραθήσομαι τοῦ Μορύχου Διονύσου τὸ ἄγαλμα Ἀθήνησι
γεγονέναι μὲν ἐκ τοῦ φελλᾶτα καλουμένου λίθου. ἔργον δὲ εἶναι
25 Σίκωνος τοῦ Εὐπαλάμου, ὅς φησι Πολέμων ἔν τινι ἐπιστολῇ.
ἐγενέσθην δὲ καὶ ἄλλω τινὲ δύο Κρητικῷ οἴμαι ἀνδριαντοποιῶ 8

1 f Olympichos Fr. 1 FHG IV p. 466 — 3—6 Polemon Fr. 41 FHG III p. 127 — 10—12 Philochoros Fr. 185 FHG I p. 414 — 13—15 Demetrios v. Trozen Fr. 5 Diels (FHG IV p. 383) — 15—S. 38, 4 vgl. E. v. Dobschütz, Christusbilder S. 55* ff (T. u. U. N. F. III) — 15—20 Dionysios Fr. 5 FHG II p. 9 — 15—18 vgl. Arnob. adv. nat. IV 25; Firm. Mat. de err. 15, 1 — 20—22 Apellās Fr. 1 FHG IV p. 307 — 22—25 Polemon Fr. 73 FHG III p. 136

1 παντί τῷ Markland | 1 f Σμίλιδι τῷ Cobet, Mnemos. 10 (1861) p. 412 σμιλήτη P¹ (zw. σ. u. μ. ein Buchst. ausrad.) σμιλήτη (sic) P²M* σμίλη τηι M²Vi Σμίλι τῷ Bernadakis zu Plut. Mor. vol. VII p. 49 | 4 Κάλως Irrtum für Κάλαμις vgl. Müller | 5 τὴν μέσσην αὐταῖν· ἱστοροῦντα ἔχω σοι Jahn, Jahrbh. f. wiss. Kritik 1840 Band II S. 594 ἢν μέσσην αὐταῖν ἱστοροῦνται ἔχουσαι P ἢν μέσσην αὐταῖν ἱστοροῦντα λέγουναι Preller | 6 μὴδ' εἰ Münzel μὴδὲ P τί δὲ Kroll | 7 vor Φειδίας + über d. Z. ᾧ P² im Text M εἰ P¹ ὁ ἐκεῖνος Wi ἐκεῖνα P | [πάλιν — ἀγάλματα] Heyse [τὰ ἀγάλματα] St | 9 ἢ Wi ἢν P (ν in Ras. f. 2 Buchst. P²) | 23 παρεῖκέναι Sy παρηκέναι P | 24 φελλᾶτα Lagarde, Symmicta [I] Göttingen 1877 S. 23 φελλέτα Toup, Emend. in Suidam III p. 471 | 25 σίκωνος (corr. aus σικῶνος) P¹ Σιμίλον Zenob. V 13, daher hier Σίμωνος Sy | 26 ἐγενέσθην Sy γενέσθην P vgl. S. 22, 19 | δύο P

(Σκύλλης καὶ Δίποινος ὠνομαζέσθην)· τούτῳ δὲ τὰ ἐν Ἀργεὶ τοῖν Διοσκούροιν ἀγάλματα κατεσκευασάτην καὶ τὸν ἐν Τίρυνθι Ἡρακλέους ἀνδριάντα καὶ τὸ τῆς Μουνυχίας Ἀρτέμιδος ξόανον ἐν Σικυνῶνι.

- 5 Καὶ τί περὶ ταῦτα διατρίβω, ἔξὸν αὐτὸν τὸν μεγαλοδαίμονα ὑμῖν 48,1 ἐπιδείξαι ὅστις ἦν, ὃν δὴ κατ' ἐξοχὴν πρὸς πάντων σεβασμοῦ κατηξιωμένον ἀκούομεν, τοῦτον <ὃν> ἀχειροποίητον εἶπεν τετολμήκασιν, τὸν Αἰγύπτιον Σάραπιν; οἱ μὲν γὰρ αὐτὸν ἰστοροῦσιν χαριστήριον 2 ὑπὸ Σινωπέων Πτολεμαίῳ τῷ Φιλαδέλφῳ τῷ Αἰγυπτίων πεμφθῆναι 10 βασιλεῖ, ὃς λιμῶ τρυχομένους αὐτοὺς ἀπ' Αἰγύπτου μεταπεμφθένους σῖτον [ὁ Πτολεμαῖος] ἀνεκτήσατο, εἶναι δὲ τὸ ξόανον τοῦτο ἀγάλμα Πλούτωνος· ὃ δὲ δεξάμενος τὸν ἀνδριάντα καθίδρυσεν ἐπὶ τῆς ἄκρας, ἣν νῦν Ῥακῶτιν καλοῦσιν, ἔνθα καὶ τὸ ἱερὸν τετίμηται τοῦ Σαράπιδος, γεινῶν δὲ τοῖς τόποις τὸ χωρίον. Βλιστίχην δὲ τὴν παλλα- 15 κίδα τελευτήσασαν ἐν Κανόβῳ μεταγαγὼν ὁ Πτολεμαῖος ἔθαψεν ὑπὸ τὸν προοδηλωμένον σηκόν. ἄλλοι δὲ φασὶ Ποντικὸν εἶναι βρέτας 3 τὸν Σάραπιν, μετῆχθαι δὲ εἰς Ἀλεξάνδρειαν μετὰ τιμῆς πανηγυρικῆς. Ἰσίδωρος μόνος παρὰ Σελευκείων τῶν πρὸς Ἀντιοχείᾳ τὸ ἀγαλμα μεταχθῆναι λέγει, ἐν σιτοδείᾳ καὶ αὐτῶν γενομένων καὶ ὑπὸ Πτολεμαίου 20 διατραφέντων. ἀλλ' ὁ γε Ἀθηνόδορος | ὁ τοῦ Σάνδωνος ἀρχαῖζειν 43 P 4 τὸν Σάραπιν βουλευθεὶς οὐκ οἶδ' ὅτῳ περιέπεσεν, ἐλέγξας αὐτὸν ἀγαλμα εἶναι γενητόν· Σέσωστρίν φησι τὸν Αἰγύπτιον βασιλέα, τὰ πλείεστα τῶν παρ' Ἑλλήσι παραστησάμενον ἔθνων, ἐπανελθόντα εἰς Αἴγυπτον ἐπαγαγέσθαι τεχνίτας ἱκανούς· τὸν οὖν Ὅσιριν τὸν προ- 5 25 πάτορα τὸν αὐτοῦ δαιδαλθῆναι ἐκέλευσεν οὗτος πολυτελῶς, κατασκευάζει δὲ αὐτὸν Βρούαξις ὁ δημιουργός, οὐχ ὁ Ἀθηναῖος, ἄλλος δέ τις ὁμώνυμος ἐκείνῳ τῷ Βρούαξιδι· ὃς ὕλη κατακέχρηται εἰς δημιουργίαν μικτῇ καὶ ποικίλῃ. ῥίνημα γὰρ χρυσοῦ ἦν αὐτῷ καὶ ἀργύρου χαλκοῦ τε καὶ σιδήρου καὶ μολίβδου, πρὸς δὲ καὶ κασσιτέρον, 30 λίθων δὲ Αἰγυπτίων ἐνέδει οὐδὲ εἷς, σαφείρον καὶ αἱματίτον θραυσματα σμαράγδου τε, ἀλλὰ καὶ τοπαζίου. λεάνας οὖν τὰ πάντα καὶ 6 ἀναμίξας ἔχρωσε κνάνῳ, οὗ δὴ χάριν μελάντερον τὸ χροῶμα τοῦ ἀγάλ-

8—S. 38, 4 vgl. Plut. de Is. et Osir. 28f p. 361. 362 — 20—S. 38, 4 Athenodorus von Tarsos Fr. 4 FHG III p. 487

1 Σκύλλης Sy ἐκύλης P | ὠνομαζέσθην P | 7 <ὃν> Markland | 10 τρυχομένους P¹ τρυχώμενος P* | μεταπεμφθένους Sy μεταπεμφάμενος P | 11 [ὁ Πτολεμαῖος] Arcerius | 12 δ δὲ Heyse δς P | 14 Βλιστίχην Di βλιστιχιν P | 18 Ἀντιοχείᾳ Cobet 245 ἀντιόχειαν P | 20 ὁ über d. Z. P im Text M | τοῦ σάνδωνος P¹ τοὺς ἀνδωνος P* | 21 ὅτῳ Schw ὅπως P | 25 οὗτος Jackson αὐτός P αὐτοῖς Wi | 28 χρυσοῦ] ὕ in Ras. für 2 Buchst. P¹

ματος, καὶ τῷ ἐκ τῆς Ὀσίριδος καὶ τοῦ Ἄπιος κηδείας ὑπολελειμμένῳ
φαρμάκῳ φρονάσας τὰ πάντα διέπλασεν τὸν Σάραπιν· οὐ καὶ τοῦ-
νομο αἰνίττεται τὴν κοινωνίαν τῆς κηδείας καὶ τὴν ἐκ τῆς ταφῆς
δημιουργίαν, σύνθετον ἀπὸ τε Ὀσίριδος καὶ Ἄπιος γενόμενον Ὀσίραπισ.

- 5 Καινὸν δὲ ἄλλον ἐν Αἰγύπτῳ, ὀλίγον δεῖν καὶ παρ' Ἑλλήσι, σε- 49, 1
βασμίως τεθείσκειν θεὸν ὁ βασιλεὺς ὁ Ῥωμαίων τὸν ἐρώμενον ὠραιό-
τατον σφόδρα γενόμενον· Ἀντίνοον [ὄν] ἀνιέρωσεν οὕτως ὡς
Γανυμήδην ὁ Ζεὺς· οὐ γὰρ κωλύεται ῥαδίως ἐπιθυμία φόβον οὐκ
10 ἔχοντα· καὶ νύκτας ἱερὰς τὰς Ἀντινόου προσκυνῶσιν ἄνθρωποι νῦν,
2 ὡς αἰσχροῦς ἠπίστατο ὁ συναγωνησάσας ἑραστής. τί μοι θεὸν κατα-
λέγεις τὸν πορνείᾳ τετιμημένον; τί δὲ καὶ ὡς νύκτον θορηγεῖσθαι προσ-
έταξας; τί δὲ καὶ τὸ κάλλος αὐτοῦ διηγῇ; αἰσχρόν ἐστι τὸ κάλλος
ὑβρεὶ μεμαραμμένον. μὴ τυραννήσης, ἄνθρωπε, τοῦ κάλλους μηδὲ
ἐνυβρίσης ἀνθούντι τῷ νέφ· τήρησον αὐτὸ καθαρὸν, ἵνα ἡ καλὸν.
15 βασιλεὺς τοῦ κάλλους γενοῦ, μὴ τύραννος· ἐλεύθερον μινάτω· τότε
σου γνωρίσω τὸ κάλλος, ὅτε καθαρὰν τετήρηκας τὴν εἰκόνα· τότε
προσκυνήσω τὸ κάλλος, ὅτε ἀληθινὸν ἀρχέτυπόν ἐστι | τῶν καλῶν. 44 P
ἤδη δὲ τάφος ἐστὶ τοῦ ἐρωμένου, νεῶς ἐστὶν Ἀντινόου καὶ πόλις· 3
καθάπερ δέ. οἶμαι, οἱ ναοί, οὕτως δὲ καὶ οἱ τάφοι θαυμάζονται, πυρα-
20 μίδες καὶ μανσώλεια καὶ λαβύρινθοι, ἄλλοι ναοὶ τῶν νεκρῶν, ὡς ἐκτι-
νοὶ τάφοι τῶν θεῶν. διδάσκαλον δὲ ὑμῖν παραθήσομαι τὴν προφητίαν 50, 1
Σίβυλλαν |

- οὐ ψευδοὺς Φοίβον χρησιμηγόρον, ὃν τε μάταιοι 15 S
ἄνθρωποι θεὸν εἶπον, ἐπεψεύσαντο δὲ μάντιν,
25 ἀλλὰ θεοῦ μεγάλοι, τὸν οὐ χέρες ἔπλασαν ἀνδρῶν
εἰδώλοις ἀλάλοισι λιθοξέστοισιν ὅμοιον.
αὕτη μέντοι ἐρείπια τοὺς νεῶς προσαγορεύει, τὸν μὲν τῆς Ἐφεσίας 2
Ἀρτέμιδος » χάσμασι καὶ σεισμοῖς « καταποθήσεσθαι προμηνύουσα οὕτως.
ὑπτία δ' οἰμώξει Ἐφεσος κλαίονσα παρ' ὄχθαις
30 καὶ νηὸν ζητοῦσα τὸν οὐκέτι ναιετάοντα·

5 καινὸν δὲ — 10 ἑραστής Euseb. Pr. ev. II 6, 8, 9 — 8 οὐ κωλύεται — 9 ἔχονσα
Sacr. Par. 184 Holl — 18 ἤδη δὲ — 21 τῶν θεῶν Euseb. Pr. ev. II 6, 9 — 23—26
Orac. Sibyll. 4, 4—7 — 28 vgl. Orac. Sibyll. 5, 294 f — 29 f Orac. Sibyll. 5, 296 f

1 [τοῦ] Di praef. p. XLV | 4 ὀσίραπισ Vi ὁ σίραπισ P | 5 ἄλλο Eus. H | 5f σε-
βάσιμιον Lowth | 6f ὠραιότατον Eus. ὠραιὸν τῶν P | 7 ὄν < Eus. | οὗτος Eus. |
8 ἐπιθυμία | ἡδονή Eus. H | 11 <ἐπὶ> πορνείᾳ Markland | 11. 12 δαί P | 13 κάλλους
ους in Ras. P¹ | 14 [τῷ νέφ] Schw | 15 ἐλεύθερον Wi ἐλεύθερος P | 16 ὅτε Wi
εἶτι P | 17 ὅτε St τὸ P | ἀληθινόν] + δ über d. Z. P² im Text M | 18 τάφος ἐστὶ
ὁ τάφος Eus. | πόλις Eus. HO | 19 δέ < Eus. O | θαυμάζονται am Rand P¹ | 20
μανσώλεια Kl (Vol. IV p. 151) μανσώλια P Eus. | 23 ψευδοὺς P* ψεύδους PcorrM |
ὃν τε μάταιοι PcorrM ὃν τιμᾶται P* | 26 ἀλάλοισι Sib. ἀλάλοις P

τὸν δὲ Ἰσίδος καὶ Σαράπιδος ἐν Αἰγύπτῳ κατενεχθήσεσθαι φησί καὶ 3
ἐμπρησθήσεσθαι·

Ἰοί, θεὰ τριτάλαινα, μένεις ἐπὶ χεῦματα Νείλου
μούνῃ, μαινὰς ἄνανδος ἐπὶ ψαμάθοις Ἀχέροντος,

5 εἴτα ὑποβᾶσα·

καὶ σὺ, Σάραπι λίθους ἀργοὺς ἐπιχείμενε πολλοὺς,
κεῖσθαι πτόμα μέγιστον ἐν Αἰγύπτῳ τριταλαίνῃ.

σὺ δὲ ἀλλ' εἰ μὴ προφῆτιδος ἐπακούεις, τοῦ γε σοῦ ἄκουσον φιλο- 4
σόφον, τοῦ Ἐφεσίου Ἡρακλείτου, τὴν ἀναισθησίαν ὀνειδίζοντος τοῖς
10 ἀγάλασι· καὶ τοῖς ἀγάλασι τουτέοισιν εὐχονται, ὅκοιόν εἴ τις (τοῖς)
δόμοις λεσχηνεύοιτο.· ἡ γὰρ οὐχὶ τερατώδεις οἱ λίθους προστρεπόμενοι, 5
εἴτα μέντοι καὶ πρὸ τῶν πυλῶν ἰστάντες αὐτοὺς ὡς ἐνεργεῖς, Ἐρμῆν
προσκυνοῦντες ὡς θεὸν καὶ τὸν Ἀγνεία θυρωρὸν ἰστάντες; εἰ γὰρ
ὡς ἀναισθήτους ὑβρίζουσιν, τί προσκυνοῦσιν ὡς θεοῦς; εἰ δὲ αἰσθή-
15 σεως αὐτοὺς μετέχειν οἴονται, τί τούτους ἰστιάει θυρωροῦς; Ρωμαῖοι 51, 1
δὲ τὰ μέγιστα κατορθώματα τῇ Τύχῃ ἀνατιθέντες καὶ ταύτην μεγί-
στην οἰόμενοι θεόν, φέροντες εἰς τὸν κοῦρωνα ἀνέθηκαν αὐτήν, 45 P
ἄξιον νεῶν τὸν ἀφεδρωῶνα νείμαντες τῇ θεῷ.

Ἀλλὰ γὰρ ἀναισθήτῳ λίθῳ καὶ ξύλῳ καὶ χρυσῷ πλουσίῳ οὐδ' 2
20 ὀτιοῦν μέλει, οὐ κρίσης, οὐχ αἵματος, οὐ καπνοῦ, ᾧ δὴ τιμώμενοι
καὶ τυφόμενοι ἐκμελαίνονται· ἀλλ' οὐδὲ τιμῆς, οὐχ ἕβρεως· τὰ δὲ
καὶ παντός ἐστιν ἀτιμότερα ζῶον, τὰ ἀγάλατα. καὶ ὅπως γε 3
τεθείασται τὰ ἀναισθητά, ἀπορεῖν ἔπεισί μοι καὶ κατελεεῖν τοὺς
πλανωμένους τῆς ἀνοίας ὡς δειλαίους· εἰ γὰρ καὶ τινα τῶν ζώων
25 οὐχὶ πάσας ἔχει τὰς αἰσθήσεις, ὥσπερ εὐλαὶ καὶ κάμπαι καὶ ὅσα διὰ
τῆς πρώτης γενέσεως εὐθὺς ἀνάπηρα φαίνεται, καθάπερ οἱ σπάλακες
καὶ ἡ μυγαλῇ, ἣν φησιν ὁ Νικανδρὸς «τυφλὴν τε σμερδνὴν τε»·
ἀλλὰ γε ἀμείνους εἰσὶ τῶν ξοάνων τούτων καὶ τῶν ἀγαλμάτων 4
τέλεον ὄντων κωφῶν· ἔχουσιν γὰρ αἰσθήσιν μίαν γέ τινα, φέρε
30 εἰπεῖν ἀκονστικὴν ἢ ἀπτικὴν ἢ τὴν ἀναλογούσαν τῇ ὁσφρησίῃ ἢ τῇ
γεύσει· τὰ δὲ οὐδὲ μιᾶς αἰσθήσεως μετέχει, τὰ ἀγάλατα. πολλὰ δὲ 5

3 f Orac. Sibyll. 5, 484f — 6 f Orac. Sibyll. 5, 487f — 10 f Heraklit Fr.
126 Byw.. 5 Diels; vgl. Bernays, Ges. Abh. I 71; K. J. Neumann, Hermes 15 (1880)
S. 605ff — 13—15 vgl. Protr. 24 u. Xenophanes Test. 13 Diels PPF p. 22 — 27 Ni-
kandros Ther. 815

3 χεῦμασι Sib. χεῖματι Schw | 7 κείσῃ Sib. | 10 τοῦ τέοισιν P | (τοῖς) aus
Orig. c. Cels. I 5; VII 62 | 11 προστρεπόμενοι He προτρεπόμενοι P | 13 προσ-
κυνοῦντες St προσκυνοῦσιν P [προσκυνοῦσιν ὡς θεὸν] u. [θυρωρὸν ἰστάντες] Schw |
14 f εἰ δὲ αἰσθήσεως doppelt geschrieben, aber einmal getilgt P¹ | 19 f οὐδ' ὅτι σὺν
P | 20 τιμώμενοι] σμώμενοι Wi | 21 τυφόμενοι] ὁ in Ras. P¹, viell. für ὁ | 25 κά-
μπαι] κ in Ras. P¹

ἔστι τῶν ζώων, ὅσα οὔτε ὄρασιν ἔχει οὔτε ἀκοήν οὔτε μὴν φωνήν, οἶον καὶ τὸ τῶν ὀστρέων γένος, ἀλλὰ ξῆ γε καὶ αὖξεται, πρὸς δὲ καὶ τῇ σελήνῃ συμπάσχει· τὰ δὲ ἀγάλματα ἀργά, ἄπρακτα, ἀναίσθητα, προσδεῖται καὶ προσκαθηλοῦται καὶ προσπῆγνυται, χωνεύ-
 5 εται, ῥιναῖται, πρίεται, περιξέεται, γλύφεται. κωφὴν μὲν δὴ γαῖαν ὁ
 ἀεικίζουσιν οἱ ἀγαματοποιοί, τῆς οἰκείας ἐξιστάντες φύσεως, ὑπὸ
 τῆς τέχνης προσκυνεῖν ἀναπεύθοντες· προσκυνοῦσιν δὲ οἱ θεοποιοὶ
 οὐ θεοὺς καὶ δαίμονας κατὰ γε αἰσθησιν τὴν ἐμὴν, γῆν δὲ καὶ
 τέχνην, τὰ ἀγάλματα ὅπερ ἔστιν. ἔστιν γὰρ ὡς ἀληθῶς τὸ ἀγαλμα
 10 ὕλην νεκρὰ τεχνίτου χειρὶ μεμορφωμένη· ἡμῖν δὲ οὐχ ὕλης αἰσθητῆς
 αἰσθητόν, νοητόν δὲ τὸ ἀγαλμά ἐστιν. νοητόν, οὐκ αἰσθητόν ἐστι
 [τὸ ἀγαλμα] ὁ θεός, ὁ μόνος ὄντως θεός.

Καὶ δὴ ἔμπαλιν ἐν αὐταῖς πον ταῖς περιστάσεσιν οἱ δεισι- 52,1
 δαίμονες, οἱ τῶν λίθων προσκυνηταί, ἔργῳ μαθόντες ἀναίσθητον
 15 ὕλην μὴ σέβειν, αὐτῆς ἡττωμένην τῆς χρείας ἀπόλλυνται ὑπὸ δεισι- 46 P
 δαιμονίας· καταφρονοῦντες· δ' ὅμως τῶν ἀγαλμάτων, φαίνεσθαι δὲ
 μὴ βουλόμενοι αὐτῶν ὅλως περιφρονοῦντες, ἐλέγχονται ὑπ' αὐτῶν
 τῶν θεῶν, οἷς δὴ τὰ ἀγάλματα ἐπιπεφήμισται. Διονύσιος μὲν γὰρ 2
 ὁ τύραννος ὁ νεώτερος θοιμάτιον τὸ χρύσειον περιελόμενος τοῦ Διὸς
 20 ἐν Σικελίᾳ προσέταξεν αὐτῷ ἐρεοῦν περιτεθῆναι, χαριέντως φήσας
 τοῦτο ἄμεινον εἶναι τοῦ χρυσοῦ, καὶ θέρους κουφότερον (ὄν) καὶ κρύους
 ἀλειυνότερον. Ἀντίοχος δὲ ὁ Κυζικηνὸς ἀπορούμενος χρημάτων τοῦ 3
 Διὸς τὸ ἀγαλμα τὸ χρυσοῦν, πεντεκαίδεκα πηχῶν τὸ μέγεθος ὄν.
 προσέταξε χωνεῦσαι καὶ τῆς ἄλλης τῆς ἀτιμοτέρας ὕλης ἀγαλμα
 25 παραπλήσιον ἐκείνῳ πετάλοις κεχρυσωμένον ἀναθεῖναι πάλιν. αἱ 4
 δὲ χελιδόνες καὶ τῶν ὀρνέων τὰ πλείστα κατεξεργῶσιν αὐτῶν τῶν
 ἀγαλμάτων εἰσπετόμενα. οὐδὲν φροντίσαντα οὔτε Ὀλυμπίου Διὸς
 οὔτε Ἐπιδαυρίου Ἀσκληπιοῦ οὐδὲ μὴν Ἀθηναῖς Πολιάδος ἢ Σαρά-
 30 πιδος Αἰγυπτίου· παρ' ὧν οὐδὲ αὐτῶν τὴν ἀναισθησίαν τῶν ἀγαλ-
 μάτων ἐκμανθάνετε. ἀλλ' εἰσὶ μὲν (καὶ) κακοῦργοί τινες ἢ πολέμιοι 5
 ἐπιθέμενοι, οἳ δι' αἰσχροζέρδειαν ἐδόησαν τὰ ἱερὰ καὶ τὰ ἀνα-
 θήματα ἐσύλησαν ἢ καὶ αὐτὰ ἐχώνενσαν τὰ ἀγάλματα. καὶ εἰ Καμ- 6
 βύσης τις ἢ Δαρεῖος ἢ ἄλλος μαινόμενος τοιαῦτα ἅττα ἐπεχείρησεν

2f vgl. Cic. de div. II 33 — 5f vgl. Ω 54 — 18—25 vgl. Arnob. adv. nat. VI 21; Cic. de deor. nat. III 83 — 25—27 vgl. Arnob. adv. nat. VI 16 — 32ff vgl. Herodot 3, 29

1 οὔτε¹ Ma οὔδε P | οὔτε³ | οὐδέ Ma | 9 [τὰ ἀγάλματα ὅπερ ἔστιν] Schw ὅπερ ἔστιν
 τὰ ἀγάλματα Commelinus | 11f [νοητόν, οὐκ αἰσθητόν ἐστι τὸ ἀγαλμα] Sy νοητοῦ
 δὲ τὸ ἀγαλμά ἐστιν νοητόν [οὐκ αἰσθητόν ἐστι τὸ ἀγαλμα] ὁ θεός Petr. Faber |
 12 [τὸ ἀγαλμα] Wi | 15 ἡττωμένην Jackson ἡττώμενοι P | ἀπόλλυνται P¹ ἀπολύον-
 ται P* | 17 ὅλως Sy ὅλων P | 20 [ἐν Σικελίᾳ] Schw | 21 χρυσοῦ Cobet 246 χρυσοῦ
 P | <ὄν> Wi | 24 καὶ | καὶ Markland | 26 κατεξεργῶσιν Sy (Index) κατεξάιρουνσι
 P | 30 <καὶ> Wi

καὶ εἰ τὸν Αἰγύπτιον τις | ἀπέκτεινεν Ἀπιν, γελῶ μὲν ὅτι τὸν θεὸν 16 S
ἀπέκτεινεν αὐτῶν, ἀναγκαστὼ δὲ εἰ κέρδους χάριν ἐπλημμέλει. ἐκὼν 53, 1
οὖν ἐκλήσομαι τῆσδε τῆς κακουργίας, πλεονεξίας ἔργα, οὐχὶ δὲ
ἀδρανείας τῶν εἰδώλων ἔλεγχον νομίζων. ἀλλ' οὐτι γε τὸ πῦρ καὶ
5 οἱ σεισμοὶ κερδαλέοι, οὐδὲ μὴν φοβοῦνται ἢ δυσωποῦνται οὐ τοὺς
δαίμονας, οὐ τὰ ἀγάλματα, οὐ μᾶλλον ἢ τὰς ψηφίδας τὰς παρὰ
τοῖς αἰγιαλοῖς σεσωρευμένας τὰ κύματα. οἶδα ἐγὼ πῦρ ἐλεγκτικὸν 2
καὶ δεισιδαιμονίας ἱατικόν· εἰ βούλει παύσασθαι τῆς ἀνοίας, φωτα-
γωγῆσαι σε τὸ πῦρ. τοῦτο τὸ πῦρ καὶ τὸν ἐν Ἀργεὶ νεὼν σὺν καὶ
10 τῇ ἱερεῖᾳ | κατέφλεξεν Χρυσίδι, καὶ τὸν ἐν Ἐφέσῳ τῆς Ἀρτέμιδος 47 P
δεύτερον μετὰ Ἀμαζόνας καὶ τὸ ἐν Ῥώμῃ Καπιτώλιον ἐπινενέμηται
πολλάκις· οὐκ ἀπέσχετο δὲ οὐδὲ τοῦ ἐν Ἀλεξανδρέων πόλει Σαρά-
πιδος ἱεροῦ. Ἀθήνησι γὰρ τοῦ Διονύσου τοῦ Ἑλευθερέως κατήρειψε 3
τὸν νεὼν, καὶ τὸν ἐν Δελφοῖς τοῦ Ἀπόλλωνος πρότερον ἤρπασεν
15 θύελλα, ἔπειτα ἠφάνισε πῦρ σφρονοῦν. τοῦτό σοι προοίμιον ἐπι-
δείκνυται ὧν ὑπισχνεῖται τὸ πῦρ.

Οἱ δὲ τῶν ἀγαλμάτων δημιουργοὶ οὐ δυσωποῦσιν ὑμῶν τοὺς 4
ἔμφονας τῆς ὕλης καταφρονεῖν; ὁ μὲν Ἀθηναῖος Φειδίας ἐπὶ τῷ
δακτύλῳ τοῦ Διὸς τοῦ Ὀλυμπίου ἐπιγράψας »Παντάρκης καλός· οὐ
20 γὰρ καλὸς αὐτῷ ὁ Ζεὺς, ἀλλ' ὁ ἐρώμενος ἦν· ὁ Πραξιτέλης δέ, ὡς 5
Ποσειδίππος ἐν τῷ περὶ Κνίδου διασφαῖ, τὸ τῆς Ἀφροδίτης ἄγαλμα
τῆς Κνιδίας κατασκευάζων τῷ Κρατίνης τῆς ἐρωμένης εἶδει παρα-
πλήσιον πεποίηκεν αὐτήν, ἣν ἔχοιεν οἱ δαίτριοι τὴν Πραξιτέλους
ἐρωμένην προσκυνεῖν. Φρόνη δὲ ὀπηνίκα ἦνθει ἡ ἑταῖρα ἡ Θε- 6
25 σπιακή, οἱ ζωγράφοι πάντες <τὰς> τῆς Ἀφροδίτης εἰκόνας πρὸς τὸ
κάλλος ἀπεμιμοῦντο Φρόνης, ὥσπερ αὖ καὶ οἱ λιθοξόοι τοὺς Ἑρμῆς
Ἀθήνησι πρὸς Ἀλκιβιάδην ἀπείκαζον. ὑπολείπεται τῆς σῆς κρίσεως
τὸ ἔργον ἐπάξαι, εἰ βούλει καὶ τὰς ἑταῖρας προσκυνεῖν.

7—15 vgl. Pass. Philippi, Boll. Act. Sanct. Oct. IX p. 546 (nachgewiesen von
Führer, Mitt. d. K. deutsch. arch. Inst. Röm. Abt. 7 (1892) S. 158ff) hic erit ignis
ille divinus, iustus factorum omnium et optimus iudex, qui ad terram defluens
quodcumque inutile invenit, exurit . . . Hic exussit eum, quem Ephesini deum
habere se credunt; hic Romanae urbis et capitolium incendit et templum . . . Nec
in Alexandria Serapis pepercit hospitio; arsit namque cum templo. . . Similiter Delfi-
num Apollinis templum primum affecit turbo nescio quis, post ignis incendit — 9 ff vgl.
Thukyd. 4, 133; Arnob. adv. nat. VI 23 — 18—27 vgl. Arnob. adv. nat. VI 13 —
18 f vgl. Zenob. V 82 — 20—24 Poseidippos Fr. 2 FHG IV p. 482

1 γελῶ μὲν | γελῶμεν P | 2 ἀπέκτεινεν P* ἀπέκτειναν Pcorr | 3 ἐκλήσομαι | +
εἰ PM* (ausrad. M2) | 12 τοῦ M2 τὸ PM* | 21 ποσειδίππος P | Κνίδου Sy (vgl.
S. 45, 4) κνίδιον P | 25 <τὰς> τῆς Schäfer, Gregor. Corinth. Lipsiae 1811 p. 1048
τὰς Kl | 26 <τὸ> Φρόνης Schäfer a. a. O. | 28 ἐπαῖξαι Kroll

Ἐρτεῦθεν. οἶμαι, *κινηθέντες οἱ βασιλεῖς οἱ παλαιοί, καταφρο-* 54,1
νοῦντες τῶν μύθων τούτων, ἀνέδην διὰ τὸ ἐξ ἀνθρώπων ἀκινδυνον
σφᾶς αὐτοὺς θεοὺς ἀνγρόρευον, τάντη κακείνους διὰ τὴν δόξαν
ἀπθανατίσθαι διδάσκοντες· *Κῆρυξ μὲν ὁ Αἰόλου Ζεὺς ὑπὸ τῆς*
5 *Ἀλκυνόνης τῆς γυναικός, Ἀλκυνὴ δὲ αὐθις ὑπὸ τοῦ ἀνδρός Ἥρα*
προσαγορευομένη. Πτολεμαῖος δὲ ὁ τέταρτος Διόνυσος ἐκαλεῖτο· 2
καὶ | Μιθριδάτης ὁ Ποντικὸς Διόνυσος καὶ αὐτός· ἐβούλετο δὲ καὶ 48 P
Ἀλέξανδρος Ἀμμωνος υἱὸς εἶναι δοκεῖν καὶ κερασφόρος ἀναπλάτ-
τεσθαι πρὸς τῶν ἀγαματοποιῶν, τὸ καλὸν ἀνθρώπου πρόσωπον
10 *ὑβρίσαι σπένδων κέρατι. καὶ οὔτι γε βασιλεῖς μόνον, ἀλλὰ καὶ* 3
ιδιώται θείαις προσηγορίαις σφᾶς αὐτοὺς ἐσέμνυνον, ὡς Μενεκράτης
ὁ ἱατρός, Ζεὺς οὗτος ἐπικεκλημένος. τί με δεῖ καταλέγειν Ἀλέξαρχον
(γραμματικὸς οὗτος τὴν ἐπιστήμην γεγονώς, ὡς ἴστωρ Ἄριστος ὁ
Σαλαμίνιος, αὐτὸν κατεσχημάτιζεν εἰς Ἥλιον); τί δεῖ καὶ Νικαγόρον 4
15 *μεμνήσθαι (Ζελεΐτης τὸ γένος ἦν κατὰ τοὺς Ἀλεξάνδρου γεγονώς*
χρόνους· Ἐρμῆς προσηγορεύετο ὁ Νικαγόρας καὶ τῇ στολῇ τοῦ
Ἑρμοῦ ἐκέχρητο, ὡς αὐτὸς μαρτυρεῖ), ὅπου γε καὶ ὅλα ἔθνη καὶ 5
πόλεις ἀντανδροί, κολακείαν ὑποδύμεναι, ἐξευτελίζουσιν τοὺς
μύθους τοὺς περὶ τῶν θεῶν, ἰσοθέους ἀνθρωποὶ κατασχηματίζοντες
20 *ἐαυτούς, ὑπὸ δόξης πεφουσημένοι, ἐπιηφιζόμενοι τιμᾶς ἑαυτοῖς*
ὑπερόγκους; νῦν μὲν τὸν Μακεδόνα τὸν ἐκ Πέλλης τὸν Ἀμύντον
Φίλιππον ἐν Κυνοσάργει νομοθετοῦντες προσκυνεῖν, τὸν τὴν κλεῖν
κατεαγότα καὶ τὸ σκῆλος πεπρωμένον, ὃς ἐξεκόπη τὸν ὀφθαλμόν·
αὐθις δὲ τὸν Δημήτριον θεὸν καὶ αὐτὸν ἀναγορεύοντες· καὶ ἔνθα 6
25 *μὲν ἀπέβη τοῦ ἵππου Ἀθῆναζε εἰσιῶν, Καταιβάτην ἱερόν ἐστι Δη-*
μητρίου, βωμοὶ δὲ πανταχοῦ καὶ γάμος ὑπὸ Ἀθηναίων αὐτῷ ὁ τῆς
Ἀθηνᾶς ἡγυρεπίζετο· ὁ δὲ τὴν μὲν θεὸν ὑπερηφάνει, τὸ ἄγαλμα
γῆμαι μὴ δυνάμενος· Λάμψαν δὲ τὴν ἑταίραν ἔχων εἰς ἀκρόπολιν
ἀνῆει καὶ τῷ τῆς Ἀθηνᾶς ἐνεφυρᾶτο παστῷ, τῇ παλαιᾷ παρθένῳ

4—6 vgl. Hesiod Fr. 159 Rzach²; Apollod. bibl. I 7, 4, 1 — 11f vgl. Athen. VII p. 289 A — 12—14 Aristos Fr. 2 Müller Script. Alex. M. p. 154 — 12 Über Alexarchos vgl. FHG IV p. 299 — 14—17 vgl. Athen. VII p. 289 C (= Baton Fr. 1 FHG IV p. 348) — 22f Demosth. de cor 67 — 24—S. 43, 1 vgl. Plut. Demetr. 10. 23. 26

2 ἀνάδην P | 4 ἀπθανατίσθαι Sy ἀπθανατῆσθαι P | κῆρυξ Pcorr^{Meorr} κήρυξ P*M* | [ὁ] Αἰόλου ~ nach ὑπὸ τῆς Hemsterhuis zu Luc. p. 129 | 12 [οὗτος] Heyse | 14 Ἥλιον Ἀπόλλωνα Cobet, Mnemos. 11 (1862) p. 392 | 16 [ὁ Νικαγόρας] Heyse | 17 [ὁ] αὐτός Wi Βάτων St | 19 ἰσοθέους <τ'> Kroll | ἰσοθέους — 21 ὑπερόγκους ~ nach ἐσέμνυνον (11) Ma | 21 Ἀμύντον Cobet, Mnemos. 11 (1862) p. 390 ἀμύντορος P | 25 vor τοῦ drei Buchst. ausr. (ἀπό w. e. sch.) P | 27 ὑπερηφάνει Pcorr ὑπερηφανεῖς P* | 29 καὶ τῷ τῆς Ἀθηνᾶς συνεφύρετο παστῷ Ma

τὰ τῆς νέας ἐπιδεικνὺς ἑταίρας σχήματα. οὐ νέμεσις τοίνυν οὐδὲ 55, 1
 Ἰππωνι ἀπαθανατίζοντι τὸν θάνατον τὸν ἑαυτοῦ· ὁ Ἰππων οὗτος
 ἐπιγραφῆναι ἐκέλευσεν τῷ μνήματι τῷ ἑαυτοῦ τόδε τὸ ἐλεγειον·

Ἰππωνος τόδε σῆμα, τὸν ἀθανάτοισι θεοῖσιν

5 ἴσον ἐποίησεν Μοῖρα καταφθίμενον.

εὖ γε, Ἰππων, ἐπιδεικνύεις ἡμῖν τὴν ἀνθρωπίνην πλάνην. εἰ γὰρ
 καὶ λαλοῦντί σοι μὴ πεπιστεύκασι. νεκροῦ γενέσθωσαν μαθηταί.
 χρησμός οὗτός ἐστιν Ἰππωνος· νοήσωμεν αὐτόν. οἱ προσκυνούμενοι 2
 παρ' ὑμῖν, | ἀνθρωποι γενόμενοι ποτε. εἴτα μέντοι τεθνῶσιν· τετί- 49 P
 10 μῃκεν δὲ αὐτοὺς ὁ μῦθος καὶ ὁ χρόνος. φιλεῖ γάρ πως τὰ μὲν
 παρόντα συνηθεία καταφρονεῖσθαι, τὰ δὲ παρωχηκότα τοῦ παραν-
 τίκα ἐλέγχον κεχωρισμένα χρόνων ἀδηλῆ· τετιμῆσθαι τῷ πλάσματι.
 καὶ τὰ μὲν ἀπιστεῖσθαι, τὰ δὲ καὶ θαναμάζεσθαι. αὐτίκα γοῦν οἱ 3
 παλαιοὶ νεκροὶ τῷ πολλῷ τῆς πλάνης χρόνῳ σεμννύμενοι τοῖς
 15 ἔπειτα νομίζονται θεοί. πίστις ὑμῖν τῶνδε αὐτὰ ὕμῶν τὰ μυστήρια,
 αἱ πανηγύρεις, δεσμὰ καὶ τραύματα καὶ δακρύοντες θεοί·

ὦ μοι ἐγώ, ὅτε μοι Σαρπηδόνα φίλτατον ἀνδρῶν

μοῖρ' ὑπὸ Πατρόκλῳ Μενoitιάδῳ δαμῆναι.

κεκράτῃται τὸ θέλημα τοῦ Διὸς καὶ ὁ Ζεὺς ὑμῖν διὰ Σαρπηδόνα 4
 20 οἰμῶζει νενικημένος. εἰδῶλα γοῦν εἰκότως αὐτοὺς καὶ δαίμονας
 ὑμεῖς αὐτοὶ | κεκλήκατε, ἐπεὶ καὶ τὴν Ἀθηνᾶν αὐτὴν καὶ τοὺς 17 S
 ἄλλους θεοὺς κακίᾳ τιμήσας Ὀμηρος δαίμονας προσηγόρευσεν·

ἡ δ' Οὐλύμπόνδε βεβήκει

δώματ' ἐς αἰγιόχοιο Διὸς μετὰ δαίμονας ἄλλους.

25 πῶς οὖν ἔτι θεοὶ τὰ εἰδῶλα καὶ οἱ δαίμονες, βδελυρὰ ὄντως καὶ 5
 πνεύματα ἀκάθαρτα. πρὸς πάντων ὁμολογούμενα γήινα καὶ δεισαλέα,
 κάτω βρίθοντα, »περὶ τοὺς τάφους καὶ τὰ μνημεῖα καλινδούμενα»,
 περὶ ἃ δὴ καὶ ὑποφαίνονται ἀμυδρῶς »οἰοειδῆ φαντάσματα»; ταῦθ' 56, 1
 ὕμῶν οἱ θεοὶ τὰ εἰδῶλα. αἱ σκιαὶ καὶ πρὸς τούτοις <αἱ> »χῶλαι» ἐκεί-
 30 ναι καὶ »ῥυσαί, παραβλῶπες ὀφθαλμῶ», αἱ Λιταὶ αἱ Θεοσίτου μάλλον
 ἢ Διὸς θυγατέρες, ὥστε μοι δοκεῖν χαριέντως φάναι τὸν Βίωνα,

1—5 [Hippo] Fr. 2 Diels Vorsokr. S. 235 — 4 f vgl. Bergk PLG⁴ II p. 259;
 Preger, Inscr. gr. metr. p. 208 N. 261 — 10—13 vgl. Thukyd. 1, 21 — 17 f Π 433 f
 — 23 f A 221 f — 27 f vgl. Plato Phaedon p. 81 CD — 29—31 vgl. I 502f —
 31—S. 44, 2 Bion Borysth. Fr. 44 Mullach FPG II p. 427; vgl. O. Hense, Telet.
 rell. p. LXII f

2 Ἰππων] + γὰρ am Ende d. Z. P² | 9 γενόμενοι] γ in Ras. P¹ | 14 πάλαι
 Markland | 22 κακίᾳ τιμήσας (vgl. S. 38, 11)] κάκιστα τιμήσας Schw αἰκίᾳ ἀτιμή-
 σας Kroll | 26 πνεύματα ἀκάθαρτα P ἀκάθαρτα πνεύματα He | ὁμολογούμενα] α
 in Ras. wohl für οι P¹ | 28 ἃ δὴ M ἃ δὴ Peorr ἡδὴ P* | ἀμυδρὰ Markland | 29 <αἱ>
 Kroll | 30 ὀφθαλμῶ Homer ὀφθαλμῶν P | αἱ¹] aus καὶ corr. w. e. sch. P¹ | 31 ἡ P* αἱ P² M

πῶς ἂν ἐνδίκως οἱ ἄνθρωποι παρὰ τοῦ Διὸς αἰτήσονται τὴν 50 P
 εὐτεκνίαν, ἣν οὐδ' αὐτῷ παρασχεῖν ἴσχυσεν; οἴμοι τῆς ἀθεότητος· 2
 τὴν ἀκήρατον οὐσίαν, τὸ ὅσον ἐφ' ὑμῖν, κατορύττετε καὶ τὸ
 ἄχραντον ἐκεῖνο καὶ τὸ ἅγιον τοῖς τάφοις ἐπικεχώκατε, τῆς ἀληθῶς
 5 ὄντως οὐσίας συλῆσαντες τὸ θεῖον. τί δὴ οὖν τὰ τοῦ θεοῦ τοῖς 3
 οὐ θεοῖς προσενείματε γέρα; τί δὲ καταλιπόντες τὸν οὐρανὸν τὴν
 γῆν τετιμῆκατε; τί δ' ἄλλο χρυσὸς ἢ ἄργυρος ἢ ἀδάμας ἢ σίδηρος
 ἢ χαλκὸς ἢ ἐλέφας ἢ λίθοι τίμιοι; οὐχὶ γῇ τε καὶ ἐκ γῆς; οὐχὶ δὲ
 μιᾶς μητρὸς ἔκγονα, τῆς γῆς, τὰ πάντα ταῦτα ὅσα ὄρᾳς; τί δὴ οὖν, 4
 10 ὦ μάταιοι καὶ κενόφρονες (πάλιν γὰρ δὴ ἐπαναλήψομαι), τὸν
 ὑπερουράνιον βλασφημήσαντες τόπον εἰς τοῦδαφος κατεσύρατε τὴν
 εὐσέβειαν, χθονίους ὑμῖν ἀναπλάττοντες θεοὺς καὶ τὰ γενητὰ ταῦτα
 πρὸ τοῦ ἀγενήτου μετιόντες θεοῦ βαθυτέρῳ περιπεπτώκατε ζόφῳ;
 καλὸς ὁ Πάριος λίθος, ἀλλ' οὐδέπω Ποσειδῶν· καλὸς ὁ ἐλέφας, 5
 15 ἀλλ' οὐδέπω Ὀλύμπιος· ἐνδεὴς αἰεὶ ποτε ἡ ὕλη τῆς τέχνης, ὁ θεὸς
 δὲ ἀνενδεής. προῆλθεν ἡ τέχνη, περιβέβληται τὸ σχῆμα ἡ ὕλη, καὶ
 τὸ πλοῦσιον τῆς οὐσίας πρὸς μὲν τὸ κέρδος ἀγώγιμον, μόνῳ δὲ τῷ
 σχήματι γίνεται σεβάσιμον. χρυσὸς ἐστὶ τὸ ἀγαλμὰ σου, ξύλον 6
 ἐστίν, λίθος ἐστίν, γῇ ἐστίν, ἐὰν ἄνωθεν νοήσης, μορφὴν παρὰ τοῦ
 20 τεχνίτου προσλαβοῦσα. γῆν δὲ ἐγὼ πατεῖν, οὐ προοικνυεῖν μεμελέ-
 τηκα· οὐ γάρ μοι θέμις ἐμπιστεῦσθαι ποτε τοῖς ἀψύχοις τὰς τῆς
 ψυχῆς ἐλπίδας.

Ἰτέον οὖν ὥς ἐνὶ μάλιστα ἐγγυτάτῳ τῶν ἀγαλμάτων, ὥς οἰκεία 57, 1
 ἡ πλάνη κακῇ τῆς προσόψεως ἐλέγχεται· ἐναπομέμαται γὰρ πάνν
 25 δὴ σαφῶς τὰ εἶδη τῶν ἀγαλμάτων τὴν διάθεσιν τῶν δαιμόνων. εἰ 2
 γοῦν τις τὰς γραφὰς καὶ τὰ ἀγάλματα περινοστωθῶν θεῶτο, γνωριεῖ
 ὑμῶν παραντίκα τοὺς θεοὺς ἐκ τῶν ἐπονειδίστων σχημάτων, τὸν
 Διόνυσον ἀπὸ τῆς στολῆς, τὸν Ἥφαιστον ἀπὸ τῆς τέχνης, τὴν Ἀθῶ
 ἀπὸ τῆς συμφορᾶς, ἀπὸ τοῦ κρηδέμενον τὴν Ἰνώ, ἀπὸ τῆς τριαίνης
 30 τὸν Ποσειδῶν, ἀπὸ τοῦ κύκνον τὸν Δία· τὸν δὲ Ἡρακλέα δεικνύσιν
 ἡ πυρά, καὶ γυμνὴν ἴδῃ τις ἀνάγραπτον γυναῖκα, τὴν «χρυσῆν»
 Ἀφροδίτην νοεῖ. οὕτως ὁ Κύπριος ὁ Πυγμαλίων ἐκεῖνος ἐλεφαν- 3
 τίνου ἠράσθη ἀγάλματος· τὸ ἀγαλμα Ἀφροδίτης ἦν καὶ γυμνὴ ἦν· 51 P
 νικᾶται ὁ Κύπριος τῷ σχήματι καὶ συνέρχεται τῷ ἀγάλματι, καὶ

11 vgl. Plato Phaedr. p. 247 C — 31 vgl. δ 14 — 32—S. 45, 4 vgl. Arnob.
 adv. nat. VI 22 — 32—S. 45, 1 Philostephanos Fr. 13 FHG III p. 31

1 ἂν] οὖν Ma δὴ Schw | αἰτήσονται Cobet αἰτήσονται P αἰτήσαντο Di |
 4 [ἀληθῶς] Cobet 193 ἀληθοῦς Ma | 5 ὄντως] οὐσης Arcerius | 6 δαί P | 23 οἰκεία]
 εἰκαία Heyse οἴκοι Schw | 24 ἐλέγχεται Po ἐλέγχεται P | 31 πυρά] δορά Heyse

τοῦτο Φιλοστέφανος ἱστορεῖ· Ἀφροδίτη δὲ ἄλλη ἐν Κνίδῳ λίθος ἦν
καὶ καλὴ ἦν, ἕτερος ἡράσθη ταύτης καὶ μίγνυται τῇ λίθῳ· Ποσει-
διππος ἱστορεῖ, ὁ μὲν πρότερος ἐν τῷ περὶ Κύπρου, ὁ δὲ ἕτερος
ἐν τῷ περὶ Κνίδου. τοσοῦτον ἴσχυσεν ἀπατῆσαι τέχνη προαγωγὸς
5 ἀνθρώποις ἐρωτικοῖς εἰς βάραθρον γενομένη. δραστήριος μὲν ἡ 4
δημιουργικὴ, ἀλλ' οὐχ οἷα τε ἀπατῆσαι λογικὸν οὐδὲ μὴν τοὺς κατὰ
λόγον βεβιωκότας· ζωγραφίας μὲν γὰρ δι' ὁμοιότητα σκιαγραφία
περιστερεῶς προσέπτησαν πελειάδες καὶ ἵπποις καλῶς γεγραμμέναις
προσεχερέμετισαν ἵπποι. ἐρασθῆναι κόρην εἰκόνης λέγουσιν καὶ νέον
10 καλὸν Κνιδίου ἀγάλματος, ἀλλ' ἦσαν τῶν θεατῶν αἱ ὄψεις ἥπατη-
μέναι ὑπὸ τῆς τέχνης. οὐδὲ γὰρ ἂν θεῖ τις συνεπλάκη, οὐδ' ἂν 5
νεκρῶ τις συνετάκη, οὐδ' ἂν ἡράσθη δαίμονος καὶ λίθου ἀνθρωπος
σωφρονῶν. ὑμᾶς δὲ ἄλλη γοητεία ἀπατᾷ ἡ τέχνη, εἰ καὶ μὴ ἐπὶ
τὸ ἐρᾶν προσάγουσα, ἀλλ' ἐπὶ τὸ τιμᾶν καὶ προσκυνεῖν τὰ τε ἀγάλ-
15 ματα καὶ τὰς γραφάς. ὁμοία γε ἡ γραφή· ἐπαινεῖσθαι μὲν ἡ τέχνη, 6
μὴ ἀπατάτω δὲ τὸν ἀνθρώπον ὡς ἀλήθεια. ἔστηκεν ὁ ἵππος ἡσυχῇ,
ἡ πελειὰς ἀτρεμῆς, ἀργὸν τὸ πτερόν, ἡ δὲ βοῦς ἡ Δαιδάλον ἡ ἐκ
τοῦ ξύλου πεποιημένη ταῦρον εἶλεν ἄγριον καὶ κατηνάρκασεν τὸ
θηρίον ἡ τέχνη πλανήσασα ἐρώσης ἐπιβῆναι γυναικός. τοσοῦτον 58, 1
20 οἷστρον αἱ τέχναι κακοτεχνοῦσαι τοῖς ἀνοήτοις ἐνεποίησαν. ἀλλὰ
τοὺς μὲν πιθήκους οἱ τούτων τροφεῖς καὶ μελεδωνοὶ τεθναυμάκασιν,
ὅτι τῶν κηρίων ἢ πηλίνων ὁμοιωμάτων καὶ κοροκοσμίων ἀπατᾷ
τούτους οὐθέν· ὑμεῖς δὲ ἄρα καὶ πιθήκων χεῖρους γενήσεσθε λιθίνους
καὶ ξυλίνους καὶ χρυσέους καὶ ἑλεφαντίνους ἀγαλματίους καὶ γραφαῖς
25 προσανέχοντες. τοιούτων ὑμῖν [οἱ] δημιουργοὶ ἀνθρωμάτων ὀλεθρίων 2
οἱ λιθοξόοι καὶ οἱ ἀνδριαντοποιοὶ γραφεῖς τε αὖ καὶ τέκτονες καὶ 52 P
ποιηταί. πολὺν τινα [καὶ] τοιοῦτον ὄχλον παρεισάγοντες, κατ'
ἄγρονες μὲν Σατύρους καὶ Πᾶνας, ἀνὰ δὲ τὰς ὕλας Νύμφας τὰς
ὄρειάδας καὶ τὰς ἑμαδουάδας, νῆα μὴν ἀλλὰ καὶ περὶ τὰ ὕδατα καὶ
30 περὶ τοὺς ποταμοὺς καὶ τὰς πηγὰς τὰς Ναΐδας καὶ περὶ τὴν θάλατ-
ταν τὰς Νηρείδας. μάγοι δὲ ἤδη ἀσεβείας τῆς σφῶν αὐτῶν ὑπη- 3
ρέτας δαίμονας αὐχοῦσιν, οἰκέτας αὐτοὺς ἐαντοῖς καταγράψαντες. 18 S

1—3 Poseidippos Fr. 1 FHG IV p. 482

2f ποσιδιππος P | 5 βάραθρον corr. aus βάθρον P¹ | 7 ζωγραφίας P* w. e. sch. ζω-
γραφία P² M | 7f σκιαγραφία περιστερεῶς Jackson σκιαγραφίας (i in Ras. für 2 Buchst.,
zwischen α und ς ein Buchst. ausrad.) περιστερεαῖ (nach αῖ ein Buchst. ausrad.) P
ἐσκιαγραφημέναις περιστερεαῖς Ma | 9 νέον] am Rand γρ. νεανίαν P¹ | 10 ἀγάλ-
ματος P¹ ἀγαλμα P* | 11 θεᾶ P² θέα P* σκιᾶ Markland | 12 νεκρῶ P² νεκρὰ P* |
νεκρῶ — συνετάκη Markland | 13 ἄλλη γοητεία P² ἄλλη γοητεία P* | 16 ἀλήθεια
Wi ἀλήθεια P | 17 ἡ δὲ βοῦς — 19 γυναικός ~ nach ἵπποι (9) Ma | 18 εἶλεν (λ in
Ras. wohl für δ) P¹ | 25 τοιούτων Wi τοσοῦτων P | [οἱ] Wi | 27 [καὶ] Jackson |
τοιούτων Schw

τοὺς κατηναγκασμένους δούλους ταῖς ἐπασιδαῖς πεποιηκότες. γάμοι
 τε οὖν ἔτι καὶ παιδοποιαί καὶ λοχεαὶ θεῶν μνημονεύμεναι καὶ
 μοιχεῖαι ἀδόμεναι καὶ εὐνοχίαι κωμωδούμεναι καὶ γέλωτες παρὰ πότον
 εἰσαγόμενοι· προτρεπούσι δὴ με ἀνακραγεῖν (κἂν σιωπῆσαι θέλω).
 5 οἷμοι τῆς ἀθεότητος· σκηνὴν πεποιήκατε τὸν οὐρανὸν καὶ τὸ θεῖον 4
 ὑμῖν δράμα γεγένηται καὶ τὸ ἅγιον προσώπειοις δαιμονίων κεκωμω-
 δήκατε, τὴν ἀληθῆ θεοσέβειαν δεισιδαιμονίᾳ σατυρίσαντες.

Ἀντὰρ ὃ φορμίζων ἀνεβάλλετο καλὸν αἰδεῖν,

59, 1

ἄσπον ἡμῖν, Ὅμηρε, τὴν φωνὴν τὴν καλὴν,

10 ἄμψ' Ἀρεως φιλότῃτος ἐνστεφάνου τ' Ἀφροδίτης·
 ὥς τὰ πρῶτα μίγησαν ἐν Ἡφαίστοιο δόμοισι
 λάθρη· πολλὰ δ' ἔδωκε, λέχος δ' ἥσυχνε καὶ εὐνὴν
 Ἡφαίστοιο ἄνακτος.

κατάπανυσον, Ὅμηρε, τὴν ᾠδὴν· οὐκ ἔστι καλὴ, μοιχείαν διδάσκει· 2
 15 παρνεύειν δὲ ἡμεῖς καὶ τὰ ὅσα παρητήμεθα· ἡμεῖς γάρ, ἡμεῖς ἐσμέν
 οἱ τὴν εἰκόνα τοῦ θεοῦ περιφέροντες ἐν τῷ ζῶντι καὶ κινουμένῳ
 τούτῳ ἀγάλματι, τῷ ἀνθρώπῳ, σύνοικον εἰκόνα, σύμβουλον, συνό-
 μιλον, συνέστιον. συμπαθῇ, ὑπερπαθῇ· ἀνάθημα γεγόναμεν τῷ θεῷ
 ὑπὲρ Χριστοῦ· ἡμεῖς τὸ γένος τὸ ἐκλεκτόν, τὸ βασιλείον ἱεράτευμα, 3
 20 ἔθνος ἅγιον, λαὸς περιούσιος, οἱ ποτὲ οὐ λαὸς, νῦν δὲ λαὸς τοῦ
 θεοῦ· οἱ κατὰ τὸν Ἰωάννην οὐκ ὄντες ἔκ τῶν κάτω, παρὰ δὲ
 τοῦ ἄνωθεν ἐλθόντος τὸ πᾶν μεμαθηκότες, οἱ τὴν οἰκονομίαν
 τοῦ θεοῦ κατανενοηκότες, οἱ ἐν καινότητι ζωῆς περιπατεῖν μεμε-
 λετηκότες.
 25 Ἄλλ' οὐ ταῦτα φρονοῦσιν οἱ πολλοί· ἀπορρίψαντες δὲ τὴν αἰδῶ 60, 1
 καὶ τὸν φόβον οἴκοι τοὺς τῶν δαιμόνων ἐγγράφονται πασχητισμούς.
 πινακίοις γοῦν | τισὶ καταγράφοις μετεωρότερον ἀνακειμένοις προσ- 53 P
 εσχηκότες ἀσελγεία τοὺς θαλάμους κεκοσμήκασιν, τὴν ἀκολασίαν
 εὐσέβειαν νομίζοντες· καπὶ τοῦ σκίμποδος κατακείμενοι παρ' αὐτὰς 2
 30 ἔτι τὰς περιπλοκάς ἀφορῶσιν εἰς τὴν Ἀφροδίτην ἐκείνην τὴν
 γυμνὴν, τὴν ἐπὶ τῇ συμπλοκῇ δεδεμένην, καὶ τῇ Αἰδῇ ἐπιποτώ-
 μενον τὸν ὄρνιν τὸν ἐρωτικόν, τῆς θηλότητος ἀποδεδυμένοι τὴν
 γραφὴν. ἐναποτυποῦσι ταῖς σφενδόλαις, σφραγίδι χρώμενοι καταλλήλῳ

5 f vgl. Firm. Mat. de err. 12, 7 — 8. 10—13 9 266—270 — 19—21 I Petr.
 2, 9f — 21f Joh. 8, 23; vgl. Joh. 3, 31; 4, 25 — 23 Röm. 6, 4

1 ταῖς ἐπασιδαῖς δούλους Ma | 4 εἰσαγόμενοι o² aus α corr. P² | δὴ Höschel
 δέ P | 17 [εἰκόνα] Schw | σύμβουλον] βοῦ in Ras. P¹ | 19 ὑπὲρ] ὑπὸ Ma | 22 ἐλ-
 θόντος] ος in Ras. P¹ | μεμαθηκότες] ες in Ras. P¹ | 27 ἀνακειμένος P* | 31f ἐπι-
 ποτώμενον Valckenaer, Diatr. in Eur. rell. p. 64a περιπωτώμενον P* | 33 <ἐν>-
 αποτυποῦσι Valckenaer und Jackson

- τῇ Διὸς ἀκολασίᾳ. ταῦτα ὑμῶν τῆς ἡδυπαθείας τὰ ἀρχέτυπα. αὐταὶ 61, 1
 τῆς ὕβρεως αἱ θεολογίαι, αὐταὶ τῶν συμπορευόντων ὑμῖν θεῶν αἱ
 διδασκαλίαι. »ὃ γὰρ βούλεται, τοῦθ' ἕκαστος καὶ οἶται« κατὰ τὸν
 Ἀθηναῖον ῥήτορα. οἷαι δὲ αὖ καὶ ἄλλαι ὑμῶν εἰκόνες, πανίσχοι
 5 τινὲς καὶ γυναῖκες κόραι καὶ σάτυροι μεθύοντες καὶ μορίων ἐντάσεις,
 ταῖς γραφαῖς ἀπογυμνούμεναι, ἀπὸ τῆς ἀκρασίας ἐλεγχόμεναι. ἤδη 2
 δὲ ἀναφανδὸν τῆς ἀκολασίας ὅλης τὰ σχήματα ἀνάγραπτα πανδημεὶ
 θεώμενοι οὐκ αἰσχύνεσθε, φυλάττετε δὲ ἔτι μᾶλλον ἀνακείμενα,
 ὥσπερ ἀμέλει τῶν θεῶν ὑμῶν τὰς εἰκόνας. στήλας ἀναισχυντίας
 10 καθιερώσαντες οἴκοι. ἐπ' ἴσης ἐγγραφόμενοι τὰ Φιλαινίδος σχήματα
 ὡς τὰ Ἡρακλέους ἀθλήματα. τούτων οὐ μόνον τῆς χρήσεως, πρὸς 3
 δὲ καὶ τῆς ὄψεως καὶ τῆς ἀκοῆς αὐτῆς ἀμνηστίαν καταγγέλλομεν.
 ἡταίρηκεν ὑμῖν τὰ ὦτα, πεπορευέκασιν οἱ ὀφθαλμοὶ καὶ τὸ καινό-
 15 τατον πρὸ τῆς συμπλοκῆς αἱ ὄψεις ὑμῖν μεμοιχεύκασιν. ὁ βιασά- 4
 15 μενοι τὸν ἄνθρωπον καὶ τὸ ἔνθεον τοῦ πλάσματος ἐλέγχει ἀπαρά-
 ξαντες, πάντα ἀπιστεῖτε, ἵνα ἐκπαθαίνησθε· καὶ πιστεύετε μὲν τοῖς
 εἰδώλοις ζηλοῦντες αὐτῶν τὴν ἀκρασίαν, ἀπιστεῖτε δὲ τῷ θεῷ
 σωφροσύνην μὴ φέροντες· καὶ τὰ μὲν κρεῖττω μεμισήκατε, τὰ δὲ
 20 ἥττω τετιμήκατε, ἀρετῆς μὲν θεαταί, κακίας δὲ ἀγωνισταὶ γεγεννη-
 20 μένοι.
- »Ὀλβιοι« | μόνου τοίνυν, ὥς ἔπος εἰπεῖν. ὁμοθυμαδὸν ἔκεινοι 54 P 62, 1
 πάντες κατὰ τὴν Σίβυλλαν
 οἱ ναοὺς <μὲν> πάντας ἀπαρνήσονται ἰδόντες
 καὶ βομούς, εἰκατὰ λίθων ἰδρύματα κωφῶν,
 25 καὶ λίθινα ξόανα καὶ ἀγάλματα χειροποίητα,
 αἵματι ἐμψύχῳ μεμιασμένα καὶ θυσίαισι
 τετραπόδων, διπόδων, πτηνῶν θηρῶν τε φόνοισιν.

- καὶ γὰρ δὴ καὶ ἀπηγόρευται ἡμῖν ἀναφανδὸν ἀπατηλὸν ἐργάζεσθαι 2
 τέχνην. »οὐ γὰρ ποιήσεις.« φησὶν ὁ προφήτης. »παντὸς ὁμοίωμα.
 30 ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω καὶ ὅσα ἐν τῇ γῇ κάτω.« ἡ ποὺ γ' ἂν ἔτι 3
 τὴν Πραξιτέλους Δήμητρα καὶ Κόριν καὶ τὸν Ἰακχὸν τὸν μυστικὸν
 θεοὺς ὑπολάβοιμεν ἢ τὰς Λυσίππου τέχνας ἢ τὰς χεῖρας τὰς Ἀπελ-

3 Demosth. Olynth. III 19 — 21 vgl. Orac. Sibyll. 4, 24 — 23—27 Orac.
 Sibyll. 4, 27—30; vgl. [Justin], Cohort. ad Graec. 16 — 25 Orac. Sibyll. Fragm. 3, 29
 — 29 f Exod. 20, 4; Deut. 5, 8

6 [ἀπὸ] Schw ὑπὸ Markland | 10 Φιλαινίδος | εἰ in Ras. P¹ | 12 ἀμνηστίαν
 (corr. aus ἀμνηστεῖν) P | 13 f καινότατον Wi καινότερον P | 14 ὦ P* ὦ P² | 16 πι-
 στεύετε Arcerius πιστεύετε P | 23 ναοὺς Sib. [Just.] | <μὲν> Sib. [Just.] |
 24 ἀφιδρύματα Sib. [Just.] | 25 καὶ λίθινα — χειροποίητα < Sib. [Just.] | 26 αἵ-
 μασσιν ἐμψύχων Sib. [Just.] | 27 τετραπόδων — φόνοισιν τετραπόδων· λεύσουσι
 (oder βλέψουσι) δ' ἐνός θεοῦ εἰς μέγα κύδος Sib. [Just.] | 28 ἐργάζεσθαι ὀρῶζεσθαι
 P¹ M im Text, γρ. ἐργάζεσθαι am Rand P¹ M¹ | 31 Δήμητραν P

- λικάς, αὐ δὴ τῆς θεοδοξίας τὸ σχῆμα τῇ ὕλῃ περιτεθείκασιν; ἀλλ' ἡμεῖς μὲν ὅπως ποτὲ ὁ ἀνδριάς ὅτι μάλιστα ὠραιότατος τεκταίνηται, προσκαρτερεῖτε, ὅπως δὲ αὐτοὶ μὴ ὅμοιοι δι' ἀναισθησίαν τοῖς ἀνδριάσιν ἀποτελεσθῇτε, οὐ φροντίζετε· πᾶν γοῦν ἐμφανῶς καὶ συν- 4
- 5 τόμως ὁ προφητικὸς ἐλέγχει τὴν συνήθειαν λόγος ὅτι »πάντες οἱ θεοὶ τῶν ἐθνῶν δαιμονίων εἰσὶν εἰδῶλα· ὁ δὲ θεὸς τοὺς οὐρανοὺς ἐποίησεν· καὶ τὰ ἐν τῷ οὐρανῷ. πλανώμενοι γοῦν τινες ἐντεῦθεν 63, 1
- οὐκ οἶδ' ὅπως θείαν μὲν τέχνην, πλὴν ἄλλ' οὐ θεὸν προσκυνοῦσιν ἥλιον τε καὶ σελήνην καὶ τὸν ἄλλον τῶν ἀστέρων χορόν, παρα- 10
- λόγως τούτους θεοὺς ὑπολαμβάνοντες, τὰ ὄργανα τοῦ χορόνου. »τῷ γὰρ | λόγῳ αὐτοῦ ἐστερεώθησαν καὶ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος 19 S
- αὐτοῦ πάσα ἡ δύναμις αὐτῶν.« ἀλλ' ἡ μὲν ἀνθρωπεία τέχνη οἰκίας 2
- τε καὶ ναῦς καὶ πόλεις καὶ γραφαὶς δημιουργεῖ, θεὸς δὲ πῶς ἂν εἴποιμι ὅσα ποιεῖ; ὅλον ἴδε τὸν κόσμον, ἐκείνου ἔργον ἐστίν· καὶ 15
- οὐρανὸς καὶ ἥλιος καὶ ἄγγελοι καὶ ἄνθρωποι »ἔργα τῶν δακτύλων| αὐτοῦ.« ὅση γε ἡ δύναμις τοῦ θεοῦ. μόνον αὐτοῦ τὸ βούλημα 55 P 3
- κοσμοποιία· μόνος γὰρ ὁ θεὸς ἐποίησεν, ἐπεὶ καὶ μόνος ὄντως ἐστὶ θεός· φιλῷ τῷ βούλεσθαι δημιουργεῖ καὶ τῷ μόνον ἐθειλῆσαι αὐτὸν ἐπεταὶ τὸ γεγενῆσθαι. ἐνταῦθα φιλοσόφων παρατρέπεται χορὸς πρὸς 4
- 20 μὲν τὴν οὐρανοῦ θείαν παγκάλως γεγονέναι τὸν ἄνθρωπον ὁμολογούντων, τὰ δὲ ἐν οὐρανῷ φαινόμενα καὶ ὄψει καταλαμβανόμενα προσκυνοῦντων. εἰ γὰρ καὶ μὴ ἀνθρώπινα τὰ ἔργα τὰ ἐν οὐρανῷ, ἀλλὰ γοῦν ἀνθρώποις δεδημιουργηται. καὶ μὴ τὸν ἥλιόν τις ἡμῶν 5
- προσκυνεῖτω, ἀλλὰ τὸν ἥλιον ποιητὴν ἐπιποθείτω, μηδὲ τὸν κόσμον 25
- ἐκθειάζετω, ἀλλὰ τὸν κόσμον δημιουργὸν ἐπιζητησάτω. μόνῃ ἄρα, ὡς ἔοικεν, καταφυγὴ τῷ μέλλοντι ἐπὶ τὰς σωτηρίους ἀφικνεῖσθαι θύρας ὑπολείπεται σοφία θεϊκή· ἐντεῦθεν ὥσπερ ἐξ ἱεροῦ τινος ἀσύλου οὐδενὶ οὐκέτι ἀγώγιμος τῶν δαιμόνων ὁ ἄνθρωπος γίνεται σπεύδων εἰς σωτηρίαν.
- 30 V. Ἐπιθράμωμεν δέ, εἰ βούλει, καὶ τῶν φιλοσόφων τὰς δόξας, 64, 1
- ὅσας ἀρχοῦσι περὶ τῶν θεῶν, εἰ πως καὶ φιλοσοφίαν αὐτὴν κeno-δοξίας ἔνεκεν ἀνειδολογοῦσαν τὴν ὕλην ἐφεύρωμεν, ἣ καὶ δαιμόνια ἅττα ἐκθειάζουσιν κατὰ παραδρομὴν παραστήσαι δυνή-θῳμεν ὀνειρώττουσαν τὴν ἀλήθειαν. στοιχεῖα μὲν οὖν ἀρχὰς 2
- 35 ἀπέλιπον ἐξηγνήσαντες Θαλῆς ὁ Μιλήσιος τὸ ὕδωρ καὶ Ἀναξίμενης

5—7 Psal. 95, 5 — 10 vgl. Gen. 1, 14 — 10—12 Psal. 32, 6 — 15 f Psal. 8, 4 — 18 f vgl. Psal. 32, 9 — 30 ff vgl. Strom. I 52 u. Diels, Doxogr. p. 129 ff

9 τὸν ἄλλον PcorrM τῶν ἄλλων P* | 19 περιτρέπεται Markland | 31 εἰ] ἦν Ma | 32 ἢ Diels p. 129 εἰ P | 35 ἀπέλιπον Cobet 247 ἀπέλειπον P

- ὁ καὶ αὐτὸς Μιλήσιος τὸν ἀέρα, ᾧ Διογένης ὕστερον ὁ Ἀπολλωνιά-
της κατηκολούθησεν. Παρμενίδης δὲ ὁ Ἐλεάτης θεοὺς εἰσηγήσατο
πῦρ καὶ γῆν, θάτερον δὲ αὐτοῖν μόνον, τὸ πῦρ, θεὸν ὑπειλί-
φρατον Ἰππασὸς τε ὁ Μεταποντίνος καὶ ὁ Ἐφέσιος Ἡράκλειτος.
5 Ἐμπεδοκλῆς γάρ ὁ Ἀκραγαντίνος εἰς πλῆθος ἐμπεσὼν πρὸς τοῖς
τέτταρσι στοιχείοις τούτοις νεῖκος καὶ φιλίαν καταριθμεῖται. 56 P
Ἄθεοι μὲν δὴ καὶ οὗτοι, σοφία τινὶ ἀσόφῳ τὴν ὕλην προσκυνή- 3
σαντες καὶ λίθους μὲν ἢ ξύλα οὐ τιμήσαντες, γῆν δὲ τὴν τούτων
μητέρα ἐκθειάσαντες καὶ Ποσειδῶνα μὲν οὐκ ἀναπλάττοντες, ὕδωρ
10 δὲ αὐτὸ προστρεπόμενοι. τί γάρ ἐστί ποτε ἕτερον ὁ Ποσειδῶν ἢ ὕγρ-
ατις οὐσία ἐκ τῆς πόσεως ὀνοματοποιουμένη; ὥσπερ ἀμέλει ὁ πολε-
μικὸς Ἀρης ἀπὸ τῆς ἄρσεως καὶ ἀναιρέσεως κεκλημένος, ἢ καὶ δο- 5
κοῦσί μοι πολλοὶ μάλιστα τὸ ξίφος μόνον πῆξαντες ἐπιθύνειν ὡς
Ἄρει· ἐστὶ δὲ Σκυθῶν τὸ τοιοῦτον, καθάπερ Εὐδοξος ἐν δευτέρᾳ
15 Γῆς περιόδου λέγει, Σκυθῶν δὲ οἱ Σανρομάται, ὡς φησὶν Ἰκέσιος
ἐν τῷ περὶ μυστηρίων, ἀκινάκην σέβουσιν. τούτῳ τοι καὶ οἱ ἀμφὶ 6
τὸν Ἡράκλειτον τὸ πῦρ ὡς ἀρχέγονον σέβοντες πεπόνθασιν· τὸ γὰρ
πῦρ τοῦτο ἕτεροι Ἠφαιστον ὀνόμασαν. Περσῶν δὲ οἱ Μάγοι τὸ πῦρ 65, 1
τετιμῆκασιν καὶ τῶν τὴν Ἀσίαν κατοικούντων πολλοί, πρὸς δὲ καὶ
20 Μακεδόνες, ὡς φησὶ Διογένης ἐν α΄ Περσικῶν. τί μοι Σανρομάτας
καταλέγειν. οὗς Νυμφόδορος ἐν Νομίμοις βαρβαρικοῖς τὸ πῦρ σέβειν
ἱστορεῖ, ἢ τοὺς Πέρσας καὶ τοὺς Μήδους καὶ τοὺς Μάγους; θύειν ἐν
ὑπαίθρῳ τούτους ὁ Δίνων λέγει, θεῶν ἀγάλματα μόνα τὸ πῦρ καὶ
ὕδωρ νομίζοντας. οὐκ ἀπεκρυψάμην οὐδὲ τὴν τούτων ἄγνοιαν. εἰ 2
25 γὰρ καὶ τὰ μάλιστα ἀποφεύγειν οἴονται τῆς πλάνης, ἀλλ' εἰς ἑτέραν
κατολισθαίνουσιν | ἀπάτην· ἀγάλματα μὲν θεῶν οὐ ξύλα καὶ λίθους 57 P
ὑπειλίφασιν ὥσπερ Ἕλληνες οὐδὲ μὲν ἱβίδας καὶ ἰχνεύμονας καθάπερ
Αἰγύπτιοι, ἀλλὰ πῦρ τε καὶ ὕδωρ ὡς φιλόσοφοι. μετὰ πολλὰς 3

1—4 vgl. Diels, Vorsokr. S. 342, 35; 114; 35 — 5f vgl. Diels PPF p. 88 sqq.
— 7 vgl. Hor. Od. I 34, 2 — 11f vgl. Plut. Mor. p. 757 B ἀναιρέσιν (so Petersen,
ἀναιρεῖν HSS) εἶναι τὸν Ἄρην φησὶν (ὁ Χρυσίππος) — 12—15 Eudoxos Fr. 16
Brandes (Jahrb. f. Philol. Suppl. 13 (1847) S. 223) — 15f Hikesios Fr. 1 FHG IV
p. 429 — 18—20 Diogenes von Kyzikos Fr. 4 FHG IV p. 392 — 20—22 Nym-
phodoros aus Syrakus Fr. 14 FHG II p. 379 — 22—24 Dinon Fr. 9 FHG II p. 91
— 28—S. 50, 6 Berossos Fr. 16 FHG II p. 508

3 μόνον Sy μόνον P | 6 νεῖκος P³ νῖκος P*M | 10 προστρεπόμενοι P*M*
προτρεπόμενοι P^{corr} M^{corr} | ποτε ἕτερον Jackson πρότερον P* πρότερον P²M | 11 πο-
λεμικός Jackson πολέμιος P (vgl. Protr. 36, 1) | 12 ἄρσεως P³M² ἄρεως P*M* |
ἀναιρέσεως M² ἀναιρήσεως P*M* | 13 πῆξαντες] zwischen π u. η ein Buchst. ausr.
P | 14 Εὐδοξος] v in Ras. P¹ | δευτέρᾳ] viell. δ' Unger, Philol. 50 (1891) S. 228 |
15 Γῆς Diels p. 129 τῆς P | 23 nach ὑπαίθρῳ 2—3 Buchst. ausr. P.

μέντοι ὕστερον περιόδους ἐτῶν ἀνθρωποειδῆ ἀγάλματα σέβειν αὐ-
 τοὺς Βῆρωσσοι ἐν τρίτῃ Χαλδαϊκῶν παρίστησι, τοῦτο Ἀρταξέρξου
 τοῦ Δαρείου τοῦ Ὠχοῦ εἰσηγησάμενον, ὃς πρῶτος τῆς Ἀφροδίτης
 Ἀνατίδος τὸ ἄγαλμα ἀναστήσας ἐν Βαβυλῶνι καὶ Σούσοις καὶ
 5 Ἐκβατάνοις Πέρσαις καὶ Βάκτροις καὶ Δαμασκῷ καὶ Σάρδεσι ἐπέ-
 δεῖξε σέβειν. ὁμολογούντων τοίνυν οἱ φιλόσοφοι τοὺς διδασκάλους 4
 τοὺς σφῶν Πέρσας ἢ Σαυρομάτας ἢ Μάγους, παρ' ὧν τὴν ἀθεότητα
 τῶν σεβασμίων αὐτοῖς μεμαθήκασιν ἀρχῶν, ἄρχοντα τὸν πάντων
 ποιητὴν καὶ τῶν ἀρχῶν αὐτῶν δημιουργὸν ἀγνοοῦντες, τὸν ἄναρχον
 10 θεόν, τὰ δὲ »πτωχὰ« τὰῦτα καὶ »ἀσθενῆ«, ἣ φησιν ὁ ἀπόστολος,
 τὰ εἰς τὴν ἀνθρώπων ὑπηρεσίαν πεποιημένα »στοιχεῖα« προστρε-
 πόμενοι.

Τῶν δὲ ἄλλων φιλοσόφων ὅσοι τὰ στοιχεῖα ὑπερβάντες ἐπο- 66,1
 λυπραγμόνησάν τι ὑψηλότερον καὶ περιττότερον, οἱ μὲν αὐτῶν τὸ
 15 ἄπειρον καθύμνησαν, ὡς Ἀναξίμανδρος (Μιλήσιος ἦν) καὶ Ἀναξα-
 γόρας ὁ Κλαζομένιος καὶ ὁ Ἀθηναῖος Ἀρχέλαος. τούτῳ μὲν γε
 ἄμφω τὸν νοῦν ἐπεστησάτην τῇ ἀπειρίᾳ, ὁ δὲ Μιλήσιος Λεύκιππος
 καὶ ὁ Χίος Μητροδόωρος διττάς, ὡς ἔοικεν, καὶ αὐτὸν ἀρχὰς ἀπελι-
 πέτην, τὸ πλήρες καὶ τὸ κενόν· προσέθηκε δὲ λαβὼν τούτοις τοῖν 2
 20 οὖν τὰ εἰδωλα ὁ Ἀβδηρίτης Δημόκριτος. ὁ γάρ τοι Κροτωνιάτης
 Ἀλκμαίων | θεοὺς ᾤετο τοὺς ἀστέρας εἶναι ἐμψύχους ὄντας (οὐ 58 P
 σιωπήσομαι οὐδὲ τὴν τούτων ἀναισχυντίαν), Ξενοκράτης (Καλχηδόνιος
 οὗτος) ἐπὶ τὰ μὲν θεοὺς τοὺς πλανήτας, ὁρδοῦν δὲ τὸν ἐκ πάντων
 τῶν ἀπλανῶν συνεστῶτα κόσμον αἰνίττεται. | οὐδὲ μὴν τοὺς ἀπὸ 20 S
 25 τῆς Στοᾶς παρελεύσομαι διὰ πάσης ὕλης, καὶ διὰ τῆς ἀτιμοιότητος,
 τὸ θεῖον διήκειν λέγοντας, οἱ κατασχύνουσιν ἀτεχνῶς τὴν φιλοσο-
 φίαν. οὐδὲν δὲ οἶμαι χαλεπὸν ἐνταῦθα γενόμενος καὶ τῶν ἐκ τοῦ 4
 Περιπάτου μνησθῆναι· καὶ ὁ γε τῆς αἰρέσεως πατήρ, τῶν ὅλων οὐ
 νοήσας τὸν πατέρα, τὸν καλούμενον ὑπάτον· ψυχὴν εἶναι τοῦ

10f vgl. Gal. 4, 9 — 16—19 vgl. Diels, Vorsokr. 338, 6; 472, 40 —
 20f vgl. Alkmäon Fr. 9 Wachtler; Zeller Philos. d. Gr. 1⁵ S. 490¹; Diels, Vor-
 sokr. 105 (14. A. 12) — 22—24 Xenokr. Fr. 17 Heinze; vgl. Krische Forschungen
 Gött. 1840 S. 318 ff — 24—26 Chrysipp Fr. phys. 1039; vgl. Zeller III 1³ S. 138²:
 Zeno Fr. 47 Pearson; Strom. I 51; V 89; Sext. Emp. Pyrrh. III 218 — 29 vgl.
 [Aristot.] de mundo p. 397^b 25; Xenokr. Fr. 18 Heinze

4 Ἀνατίδος Bochart, Geogr. sacra⁴ (1707) p. 245, 13 ταναΐδος P | 5 δασκῶ^{μα}
 P (μα P²) | 8 τὸν πάντων P² τῶν πάντων P* | 15 ὡς P* ὧν P²M | Μιλήσιος] ὁ
 Μιλήσιος P²M | 17 ἐπεστησάτην M² ἐπιστησάτην PM* | 18f ἀπελιπέτην Di ἀπελει-
 πέτην P | 22 σιωπήσομαι | + οὐδὲ P² am Ende d. Z. | Καλχηδόνιος Krische S. 318²
 Cobet 248 Καρχηδόνιος P Καλχηδόνιος Höschel | 23 πλάνητας Cobet 485 | 24 τῶν
 ἀπλανῶν Davies zu Cic. de deor. nat. I Cap. 13 αὐτῶν P ἄστρον Diels p. 130¹ |
 25 [διὰ²] Wi

- παντὸς οἶεται· τουτέστι τοῦ κόσμου τὴν ψυχὴν θεὸν ὑπολαμβάνων αὐτὸς αὐτῷ περιπείρεται. ὁ γὰρ τοι μέχρι τῆς σελήνης αὐτῆς δι-
ορίζων τὴν πρόνοιαν, ἔπειτα τὸν κόσμον θεὸν ἡγούμενος περι-
τρέπεται, τὸν ἄμοιον τοῦ θεοῦ θεὸν δογματίζων. ὁ δὲ Ἑρέσιος 5
ἐκεῖνος Θεόφραστος ὁ Ἀριστοτέλους γνώριμος πῇ μὲν οὐρανόν, πῇ
δὲ πνεῦμα τὸν θεὸν ὑπονοεῖ. Ἐπικούρου μὲν γὰρ μόνου καὶ ἐκὼν
ἐκλήσομαι, ὃς οὐδὲν μέλειν οἶεται τῷ θεῷ, διὰ πάντων ἀσεβῶν. τί
γὰρ Ἡρακλείδης ὁ Ποντικός; ἔσθ' ὅπῃ οὐκ ἐπὶ τὰ Δημοκρίτου καὶ
αὐτὸς κατασύρεται εἰδῶλα;
- 10 VI. Καὶ πολὺς μοι ἐπιρρεῖ τοιοῦτος ὄχλος, οἷονεῖ μορμώ τινα, 67, 1
δαιμονίων παρεισάγων ξένων ἄτοπον σκιαγραφίαν, μυθολογῶν
ὑθλῶ γραϊκῶ· πολλοῦ γε δεῖ ἀνδράσιν ἐπιτρέπειν, ἀκροᾶσθαι τοιού-
των λόγων, οἳ μὴδὲ τοὺς παῖδας τοὺς ἑαυτῶν, τοῦτο δὴ τὸ λεγό-
μενον, κλανθυριζομένους ἐθίζομεν παρηγορεῖσθαι μυθίζοντες, ὁρρω-
15 δοῦντες συνανατρέφειν αὐτοῖς ἀθεότητα τὴν πρὸς τῶν δοκησι-
σόφων δὴ τούτων καταγελλομένην, μὴδὲν τι νηπίων μᾶλλον τά-
ληθές εἰδόντων. τί γάρ, ὦ πρὸς τῆς ἀληθείας, τοὺς σοὶ πεπιστευ- 2
κότας δεικνύεις ῥύσει καὶ φορᾷ δίναις τε ἀτάκτοις ὑποβεβλημένους;
τί δέ μοι εἰδῶλων ἀναπίμπλης τὸν βίον, ἀνέμους τε ἢ ἀέρα ἢ πῦρ
20 ἢ γῆν ἢ λίθους ἢ ξύλα ἢ σίδηρον. κόσμον τόνδε, θεοὺς ἀναπλάτ-
τουσα, θεοὺς δὲ καὶ τοὺς ἀστέρας τοὺς πλανήτας, τοῖς ὄντως πεπλα-
νημένοις τῶν ἀνθρώπων διὰ τῆς πολυθρυλήτου ταύτης ἀστρολο-
γίας, οὐκ ἀστρονομίας, μετεωρολογουῶσα καὶ ἀδολεσχοῦσα; | τὸν 59 P
κύριον τῶν πνευμάτων ποθῶ, τὸν κύριον τοῦ πυρός, τὸν κόσμον
25 δημιουργόν, τὸν ἥλιον φωταγωγόν· θεὸν ἐπιζητῶ, οὐ τὰ ἔργα τοῦ
θεοῦ. τίνα δὴ λάβω παρὰ σοῦ συνεργὸν τῆς ζητήσεως; οὐ γὰρ 68, 1
παντάπασιν ἀπεγνώκαμέν σε. εἰ βούλει, τὸν Πλάτωνα. πῇ δὴ οὖν
ἐξιχνευτέον τὸν θεόν, ὦ Πλάτων; »τὸν γὰρ πατέρα καὶ ποιητὴν
τοῦδε τοῦ παντὸς εὐρεῖν τε ἔργον καὶ εὐρόντα εἰς ἅπαντας ἐξειπεῖν
30 ἀδύνατον.« διὰ τί δῆτα, ὦ πρὸς αὐτοῦ; »ρήτὸν γὰρ οὐδαμῶς

2 f vgl. Zeller II 2³ S. 468¹; Strom. V 90 — 4—6 vgl. Cic. de deor. nat. I 35;
Zeller II 2³ S. 827¹ — 6 f Epikur Fr. 368 Usener p. 247, 19 — 8 f Herakl. Pont.
Fr. 65 Voss; vgl. Diels, Doxogr. p. 131 sq.; Zeller II, 1⁴ S. 1038³ — 10 vgl. Plato
Phaedr. p. 229 D. — 12 vgl. Zenob. III 5; Diog. III 79 u. a. — 28—30 Plato Tim.
p. 28 C — 30 f Plato Epist. VII p. 341 C; vgl. Leg. VII p. 821 A; Cic. de deor. nat. I 30

4 ἑρέσιος P* αἰρέσιος P¹M | 7 οὐδὲν Lowth οὐδὲ P | 8 vor ἔσθ' + οὐκ über
d. Z. P² im Text M | 11 σκιαγραφίαν * * Schw | μυθολογῶν Ma μυθολόγων P
12 ὕθλῳ] ὕθλ in Ras. P | 13 οἷ P οἷς (oder οἷς) Sy | 15 δοκησισόφων P¹ο δοκῆσει
σοφῶν P* δοκησεισόφων P² | 17 (ὦ φιλοσοφία) ὦ Markland | 18 φορᾷ Münzel vgl.
Theophr. de igne 54 φθορᾷ P | δίναις τε ἀτάκτοις Heyse δειναῖς τε καὶ ἀτάκτοις
P | 19 δαί P | [τε] Ma | 20 <ῆ> κόσμον Po | 20 f σίδηρον ἀναπλάττονσα κόσμον
τόνδε θεοὺς λέ(γεις) καὶ Schw | 30 δῆτα, ὦ P³ δὴ τάω P* | ῥήτὸν Plato Strom. V 78
ῥητέον PM* ῥητέος M²

ἐστίν.« εὖ γε, ὦ Πλάτων, ἐπαφᾶσαι τῆς ἀληθείας· ἀλλὰ μὴ ἀπο- 2
κάμῃς· ξύν μοι λαβοῦ τῆς ζητήσεως τὰγαθοῦ περὶ πάντων γὰρ ἀπαξ-
απλῶς ἀνθρώποις, μάλιστα δὲ τοῖς περὶ λόγους ἐνδιατρίβουσιν
ἐνέστακται τις ἀπόρροια θεϊκή. οὐ δὴ χάριν καὶ ἄκοντες μὲν ὁμο- 3
5 λογοῦσιν ἕνα γε εἶναι θεόν, ἀνώλεθρον καὶ ἀγέννητον τοῦτον, ἄνω-
πον περὶ τὰ νῶτα τοῦ οὐρανοῦ ἐν τῇ ἰδίᾳ καὶ οἰκίᾳ περικυπῇ ὄν-
τως ὄντα αἰεί.

θεὸν δὲ ποῖον, εἰπέ μοι, νοητέον;

τὸν πάνθ' ὁρῶντα καὐτὸν οὐχ ὁρώμενον,

10 Εὐριπίδης λέγει. πεπλανῆσθαι γοῦν ὁ Μένανδρός μοι δοκεῖ, ἔνθα 4
φησὶν

ἦλιν, σὲ γὰρ δεῖ προσκυνεῖν πρῶτον θεῶν,

δι' ὃν θεωρεῖν ἔστι τοὺς ἄλλους θεούς·

οὐδὲ γὰρ ἥλιος ἐπιδειξέει ποτ' ἂν τὸν θεὸν τὸν ἀληθῆ, ὁ δὲ λόγος
15 ὁ ὑγῆς, ὅς ἐστιν ἥλιος ψυχῆς, δι' οὗ μόνον ἔνδον ἀνατείλαντος ἐν
τῷ βάθει τοῦ νοῦ αὐτῆς καταναγάζεται τὸ ὄμμα· ὅθεν οὐκ ἀπει- 5
κότως ὁ Δημόκριτος ἑτῶν λόγιων ἀνθρώπων ὀλίγους· φησὶν ἄνα-
τείναντας τὰς χεῖρας ἐνταῦθα ὄντων ἡέρα καλέομεν οἱ Ἕλληνες, [πάντα]
Δία μυθεῖσθαι· καὶ <γὰρ> πάντα οὗτος οἶδεν καὶ διδοῖ <πάντα> καὶ
20 ἀφαιρεῖται, καὶ βασιλεὺς οὗτος τῶν πάντων· ταύτη πη καὶ Πλάτων|
διανοούμενος τὸν θεὸν αἰνίττεται· περὶ τὸν πάντων βασιλέα πάντ' 60 P
ἐστί, κακείνῳ αἴτιον ἀπάντων <τῶν> καλῶν· τίς οὖν ὁ βασιλεὺς 69, 1
τῶν πάντων; θεὸς τῆς τῶν ὄντων ἀληθείας τὸ μέτρον. ὥσπερ
οὖν τῷ μέτρῳ καταληπτὰ τὰ μετρούμενα, οὕτως δὲ καὶ τῷ νοῆσαι
25 τὸν θεὸν μετρεῖται καὶ καταλαμβάνεται ἡ ἀλήθεια. ὁ δὲ ἱερός ὄντως 2
Μουσῆς· οὐκ ἔσται, φησὶν, ἐν τῷ μαρσίππῳ σου στάθμιον καὶ
στάθμιον μέγα ἢ μικρόν, οὐδὲ ἔσται ἐν τῇ οἰκίᾳ σου μέτρον μέγα ἢ
μικρόν, ἀλλ' ἢ στάθμιον ἀληθινὸν καὶ δίκαιον ἔσται σοι,· στάθμιον

2 vgl. Plato Phaedr. p. 237 A — 5—7 vgl. Plato Tim. p. 52 A (ἀγέννητον καὶ ἀνώλεθρον); Phaedr. p. 247 C (ἐπὶ τῷ τοῦ οὐρανοῦ νώτῳ); Politic. p. 272 E (περικυπῇ vgl. Strom. VII 5) — 8f Eurip. Fr. 1129; vgl. [Justin] De mon. 2 (hier dem Philemon zugeschrieben Fr. 247 CAF II p. 539); vgl. Elter Gnom. hist. 152 — 12f Menander Fr. 609 CAF III p. 184 — 17—20 Demokrit Fr. 1 Natorp, 30 Diels Vorsokr. 415; vgl. Strom. V 102 — 21f Plato Epist. II p. 312 E — 22—S. 53, 6 vgl. Philo De somniis II 193f (I p. 684 M) — 26—28 Deut. 25, 13—15

4 [μὲν] Wi μὲν, <ὅμως δὲ> St vgl. S. 28, 13 | 5 γε Schw τε P [τε] Wi | 8 νο-
τέον] νομιστέον [Just.] | 9 καὐτὸν P²M καὶ αὐτὸν P* | 14 ἐπιδειξέει Sy | 16 τοῦ νοῦ
Cobet, Mnemos. 11 (1862) p. 393 τοῦ νοῦ καὶ τοῦ νοός P | αὐτῆς Kroll αὐτοῦ P |
17f ἀνατείναντας] ν² in Ras. P² | 18 ὄν] οὐ Schw | [πάντα] Wi πατέρα Zeller I⁵
S. 937¹ | 19 Δία μυθεῖσθαι He διαμυθεῖσθαι P | <γὰρ> πάντα Wi <νομίζεω ὥς> πάντα
Zeller | <πάντα> Wi | 22 κακείνος He καὶ ἐκείνος Plato | <τῶν> aus Plato | 24 οὐ-
τως δὲ P¹ οὕτως εἶδε P* | 27f οὐδὲ ἔσται ἐν τῇ οἰκίᾳ σου in Ras. P¹

καὶ μέτρον καὶ ἀριθμὸν τῶν ὅλων ὑπολαμβάνων τὸν θεόν· τὰ μὲν 3
 γὰρ ἄδικα καὶ ἄνισα εἰδωλα οἴκοι ἐν τῷ μαρσίππῳ καὶ ἐν τῇ ὥς
 ἔπος εἰπεῖν ὑπόψει ψυχῇ κατακέρνυται· τὸ δὲ μόνον δίκαιον
 μέτρον, ὁ μόνος ὄντως θεός, ἴσος αἰὶ κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ὡσαύτως
 5 ἔχων, μετρεῖ τε πάντα καὶ σταθμᾷται, οἶονεὶ τρυτάνη τῇ δικαιο-
 σύνη τὴν τῶν ὅλων ἀρεπῶς περιλαμβάνων καὶ ἀνέχων φύσιν. »ὁ μὲν 4
 δὲ θεός, ὥσπερ καὶ ὁ παλαιὸς λόγος, ἀρχὴν <τε> καὶ τελευτὴν καὶ
 μέσα τῶν ὄντων ἀπάντων ἔχων, εὐθεῖαν περαίνει κατὰ φύσιν περι-
 πορευόμενος· τῷ δ' αἰὶ ξυνέπεται δίκη τῶν ἀπολειπομένων τοῦ
 10 θείου νόμου τιμωρός.« πόθεν, ὦ Πλάτων, ἀλήθειαν αἰνίττει; πόθεν 70, 1
 ἢ τῶν λόγων ἄφθονος χορηγία τὴν θεοσέβειαν μαντεύεται; σοφώ-
 τερα, φησὶν, τούτων βαρβάρων τὰ γένη. οἰδὰ σου τοὺς διδασκάλους,
 καὶ ἀποκρύπτειν ἐθέλεις· γεωμετρίαν παρ' Αἰγυπτίων μανθάνεις,
 ἀστρονομίαν παρὰ Βαβυλωνίων, ἐπιδάς τὰς ὕγιεις παρὰ Θορακῶν
 15 λαμβάνεις, πολλὰ σε καὶ Ἀσσύριοι πεπαιδευκάσι, νόμους δὲ τοὺς
 ὅσοι ἀληθεῖς καὶ δόξαν τὴν τοῦ θεοῦ παρ' αὐτῶν ὠφέλησαι τῶν
 Ἑβραίων,

οἵτινες οὐκ ἀπάτησιν κεναῖς, οὐδὲ ἔργα ἀνθρώπων 2
 χρύσεια καὶ χάλκεα | καὶ ἀργύρου ἡδ' ἐλέφαντος 21 S
 20 καὶ ξυλίνων λιθίνων τε βροτῶν εἰδωλα θανόντων
 τιμῶσιν, ὅσα πέρα τε βροτοὶ κενεόφρονι βουλῇ·
 ἀλλὰ γὰρ αἰέρουσι πρὸς οὐρανὸν ὠλένας ἀγνάς,
 ὄρθριοι ἐξ εὐνῆς, αἰὶ χροὰ ἀγνίζοντες 61 P
 ὕδασι, καὶ τιμῶσι μόνον τὸν αἰὶ μεδέοντα
 25 ἀθάνατον.

Καὶ μοι μὴ μόνον, ὦ φιλοσοφία, ἕνα τοῦτον Πλάτωνα, πολλοὺς 71, 1
 δὲ καὶ ἄλλους παραστήσῃ σπούδασον, τὸν ἕνα ὄντως μόνον θεὸν
 ἀναφθεγγόμενους θεὸν κατ' ἐπίπνοιαν αὐτοῦ. εἴ που τῆς ἀληθείας
 ἐπιδράξαιντο. Ἀντισθένης μὲν γὰρ οὐ Κυνικὸν δὴ τοῦτο ἐνενόησεν, 2

4f vgl. Plato Phaedon p. 78 D αὐτὸ τὸ ἴσον . . . αἰ . . . ὡσαύτως κατὰ τὰ
 αὐτὰ ἔχει; — 6—10 Plato Leg. IV p. 715 E 716 A; vgl. Strom. II 132; VII 100 —
 11f vgl. Plato Phaedon p. 78 A; Strom. I 66 — 12—17 vgl. Zeller II 14 S. 404² —
 14 vgl. Plato Charm. p. 156 D; 157 A — 18—25 Orac. Sibyll. 3, 586—588. 590—594
 — 29—S. 54, 2 Antisthenes Fr. 24 Mullach FPG II p. 277; vgl. Strom. V 108
 (= Eus. Pr. ev. XIII 13, 35; Theodoret Gr. aff. cur. I 75)

5 μετρεῖ τε Wendland, Philonis opp. Vol. III praef. p. XXII (vgl. μετρεῖν
 καὶ σταθμᾶσθαι Philo, μετρεῖν ἢ σταθμᾶσθαι Plato Leg. I p. 643 C) μετρεῖται P |
 6 συνέχων Markland | 7 <τε> aus Plato u. Strom. II 132 | 9 τῷ Plato u. Strom.
 II 132 τὴν P | 19 χάλκεα Sib. χάλκεα P | 20 βροτῶν — θανόντων] θεῶν — παμόν-
 των Sib. | θανόντων] + πῆλινα μιλτόχριστα ζωογραφίας τυποειδεῖς Sib. | 22 αἰ-
 ρουσι Sib. αἰρουσι P | ἀγνοῦς Jortin, Remarks upon Eccles. Hist. ed. by W. Trollope
 p. 184 | 24 ὕδασι] ὕδατι Sib. | μόνον τὸν αἰὶ μεδέοντα] θεὸν τὸν αἰὶ μέγαν ὄντα
 Sib. | 27 [θεὸν] Schw

Σωκράτους δὲ ἅτε γνώριμος »θεὸν οὐδενὶ ἱοικέναι« φησὶν· »διόπερ αὐτὸν οὐδεὶς ἐκμαθεῖν ἐξ εἰκόνης δύναται«. Ξενοφῶν δὲ ὁ Ἀθη- 3 ναῖος διαρρήδην ἂν καὶ αὐτὸς περὶ τῆς ἀληθείας ἐγεγράφει τι μορ- τυρῶν ὡς Σωκράτης, εἰ μὴ τὸ Σωκράτους ἰδεῖν φάρμακον· οὐδὲν 5 δὲ ἦττον αἰνιττεται. »ὁ γοῦν τὰ πάντα«, φησί, »σείων καὶ ἀτρε- μίζων ὥς μὲν μέγας τις καὶ δυνατός, φανερός· ὁποῖος δὲ τὴν μορ- φήν, ἀφανής· οὐδὲ μὴν ὁ παμφαγὴς δοκῶν εἶναι ἥλιος οὐδ' αὐτὸς ἔοικεν ὁρᾶν αὐτὸν ἐπιτρέπειν, ἀλλ' ἦν τις ἀναιδῶς αὐτὸν θεάσθαι, τὴν ὄψιν ἀφαιρεῖται.« πόθεν ἄρα ὁ τοῦ Γρύλλου σοφίζεται ἢ δη- 4 10 λαδὴ παρὰ τῆς προφήτιδος τῆς Ἑβραίων θεοπιζούσης ὧδε πως;

τίς γὰρ σὰρξ δύναται τὸν ἐπουράνιον καὶ ἀληθῆ
ὀφθαλμοῖσιν ἰδεῖν θεὸν ἄμβροτον, ὃς πόλον οἰκεῖ;
ἀλλ' οὐδ' ἄκτινων κατεναντίον ἡελίοιο
ἄνθρωποι στῆναι δυνατοί, θνητοὶ γεγαῶτες.

15 Κλεάνθης δὲ ὁ Πηδασεύς, ὁ ἀπὸ τῆς Στοᾶς φιλόσοφος, οὐ θεο- 72, 1
γονίαν ποιητικὴν, θεολογίαν δὲ ἀληθινὴν ἐνδείκνυται. οὐκ ἀπεκρύ-
ψατο τοῦ θεοῦ περί οὗτι περ εἶχεν φρονῶν·

τὰγαθὸν ἐρωτᾷς μ' οἷόν ἐστ'; ἄκουε δὴ· 2
τεταγμένον, δίκαιον, ὅσιον, εὐσεβές,
20 κρατοῦν ἑαυτοῦ, χρήσιμον, καλόν, δέον,
αὐστηρόν, αὐθέκαστον, αἰεὶ συμφέρον, 62 P
ἄφοβον, ἄλυπον, λυσιτελές, ἀνώδυνον,
ἀφέλιμον, εὐάρεστον, ἀσφαλές, φίλον,
ἐντιμον, ὁμολογούμενον * * * * *

2—9 vgl. Xenoph. Mem. IV 3, 13f.; Strom. V 108; Stob. Ecl. II 1, 33 (p. 15, 4 Wachsm.); K. Schenkl, Sitzungsber. d. Wiener Akad. 80 (1875) p. 128 — 11—14 Orac. Sibyll. Fr. 1, 10—13 — 18—S. 55, 2 (= Strom. V 110) Kleanthes Fr. 75 Pearson; vgl. Wachsmuth, Comm. II de Zenone Citiensi et Cleanthe Assio Ind. schol. Gottingae 1874/75 p. 8f

3 ἐγεγράφει I. Dindorf zu Xenoph. Mem. IV 3, 13 (Ed. Oxon. (1862) p. 171) u. Cobet, Mnem. 11 (1862) S. 391 ἀναγράφει P ἀνεγεγράφει Rez. von Klotz im Theol. Litt.-Bl. z. allg. Kirchenztg. 1832 Nr. 59 | 5 τὰ < Strom. V 108 Stob. | καὶ ἀτρεμίζων] ἄνεμος Cobet 249 (gegen ihn Bergk PLG⁴ II p. 123*) | 6 δυνατός φα- νερός Strom. V 108 φανερός δυνατός P | δὲ τὴν Stob. δέ τις P δ' ἐστὶν Strom. V 108 | αὐτὸς] οὗτος Strom. V 108 Stob. | 8 αὐτὸν ὡς ἔοικεν ὁρᾶν ἐπιτρέπει Stob. | 9 γρύ- λον P | 12 ὀφθαλμοῖσιν Sib. ὀφθαλμοῖς P | 14 ἄνθρωποι] nach ἀνοι ein Buchst. ausrad. P | 15 Πηδασεύς Wi vgl. Strabo XIII p. 611 Πισαδεύς P Τρωαδεύς Mei- neke Philol. 1 (1846) S. 373f Ἀσσεύς Menage (vgl. Potter, | φιλόσοφος] + δς P² | 18 τὰγαθὸν Strom. V 110 εἰ τὸ ἀγαθὸν P | 23f ἀσφαλές — ἐντιμον < Strom. V 110

ἐνκλεές, ἄτυφον, ἐπιμελές, πρᾶον, σφοδρόν,
 χρονιζόμενον, ἄμεμπτον, αἰεὶ διαμένον.
 ἀνελεύθερος πᾶς ὅστις εἰς δόξαν βλέπει,
 ὡς δὴ παρ' ἑκείνης τευξόμενος καλοῦ τινος.

5 ἐνταῦθα δὴ σαφῶς, οἶμαι, διδάσκει ὁποῖός ἐστιν ὁ θεός, καὶ ὡς ἡ
 δόξα ἡ κοινὴ καὶ ἡ συνήθεια τοὺς ἐπομένους αὐταῖν, ἀλλὰ μὴ τὸν
 θεὸν ἐπιζητοῦντας, ἐξανδραποδιζέσθην. οὐκ ἀποκρυπτεόν οὐδὲ τοὺς 4
 ἄμφι τὸν Πυθαγόραν, οἳ φασιν »ὁ μὲν θεὸς εἷς, οὗτος δὲ οὐχ, ὡς
 τινες ὑπονοοῦσιν, ἐκτὸς τῆς διακοσμῆσιος, ἀλλ' ἐν αὐτῇ, ὅλος ἐν
 10 ὅλῳ τῷ κύκλῳ, ἐπίσκοπος πάσας γενέσιος, κραῖσις τῶν ὅλων αἰ-
 ὶωνων καὶ ἐργάτας τῶν αὐτοῦ δυνάμιων καὶ ἔργων ἀπάντων ἐν
 οὐρανῷ φωστῆρ καὶ πάντων πατήρ, νοῦς καὶ ψύχωσης τῷ ὅλῳ
 κύκλῳ, πάντων κίναςις, ἀπόχρη καὶ τάδε εἰς ἐπίγνωσιν θεοῦ 5
 ἐπιπνοία θεοῦ πρὸς αὐτῶν μὲν ἀναγεγραμμένα, πρὸς δὲ ἡμῶν ἐξει-
 15 λεγμένα τῷ γε καὶ σμικρὸν διαθρεῖν ἀλήθειαν δυνάμεν.

VII. Ἴτω δὲ ἡμῖν (οὐ γὰρ ἀπαρκεῖ μόνῃ φιλοσοφίᾳ) ἀλλὰ καὶ 73, 1
 αὐτῇ ποιητικῇ ἢ περὶ τὸ ψεῦδος τὰ πάντα ἡσχολημένη, μόλις
 ποτὲ ἤδη ἀλήθειαν μαρτυρήσουσα, μᾶλλον δὲ ἐξομολογούμενη τῷ θεῷ
 τὴν μυθώδη παρέκβασιν· παρίτω δὴ ὅστις καὶ βούλεται ποιητῆς
 20 πρῶτος. Ἄρατος μὲν οὖν διὰ πάντων τὴν δύναμιν τοῦ θεοῦ διή- 2
 κειν νοεῖ,

ὄφρ' ἔμπεδα πάντα φέονται,
 τῷ μιν αἰεὶ πρῶτόν τε καὶ ὕστατον ἰλάσκονται·
 χαῖρε, πάτερ, μέγα θαῦμα, μέγ' ἀνθρώποισιν ὄνειαρ.
 25 ταύτῃ τοι καὶ ὁ Ἀσκραῖος αἰνιττεται Ἡσίοδος τὸν θεόν· | 3
 αὐτὸς γὰρ πάντων βασιλεὺς καὶ κοίρανός ἐστιν, 63 P
 ἀθανάτων τέο δ' οὔτις ἐρήριται κράτος ἄλλος.

3 f Kleanthes Fr. 101 Pearson; vgl. Strom. V 111 — 8—13 vgl. [Justin]
 Cohort. 19; Cyr. v. Alex. c. Jul. I p. 30 D Aubert — 22—24 Arat. Phaen. 13—15
 — 26 f Hes. Fr. 195 Rzach²; vgl. Strom. V 112

2 ἄμεμπτον ἀμύμητον Strom. V 110 HS | 7 ἐξανδραποδιζέσθην Sy | 8 οἷτος
 Wi χούτος P αὐτὸς [Just.] Cyr. | 9 τῆς διακοσμῆσιος M² [Just.] Cyr. τῆς διακοσμη-
 σίας P* τῆς διακοσμῆσιος PeorrM* | αὐτῇ ἐαντῷ [Just.] αὐτῷ Cyr. | 10 ἐπίσκοπος]
 ἐπισκοπῶν [Just.] Cyr. | πάσας γενέσιος] πάσας τὰς γενεαίας ἐστι [Just.] πάσας
 γενεάς ἐστι Cyr. | κραῖσις] κραῖσις ἑὼν [Just.] κραῖσις ὦν Cyr. | 10 f αἰώνων [Just.]
 Cyr. αἰεὶ ὦν P ἄγεμῶν Wi | 11 ἐργάτας] φῶς Cyr. | δυνάμιων (ι in Ras.) P |
 ἀπάντων] ἀρχὰ πάντων [Just.] Cyr. | 12 f τῷ ὅλῳ κύκλῳ P τῶν ὅλων κύκλων
 [Just.] Cyr. | 13 πάντων] ἀπάντων [Just.] | 16 μόνον] + παρεσχέσθω PM* < M²
 ἀπαρκεῖ Jackson ἀταρκεῖ P | μόνῃ Di μόνον ἢ P | 27 τε ὁδ' P σέο δ' Strom. V
 112 τῷ δ' Göttling θεῷ oder σοι Sy τε οἱ Buttmann δέ οἱ? Rzach | ἐρήριται]
 ἐρήριται P ἐρίριται corr. aus ἐρήριται Strom. V 112

ἦδη δὲ καὶ ἐπὶ τῆς σκηνῆς παραγυμνοῦσι τὴν ἀλήθειαν· ὁ μὲν καὶ 74, 1
εἰς τὸν αἰθέρα καὶ εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναβλέψας »τόνδε ἡγοῦ θεόν,«
φησὶν, Εὐριπίδης· ὁ δὲ τοῦ Σοφίλλου Σοφοκλῆς, 2

εἷς ταῖς ἀληθείαισιν, εἷς ἐστὶν θεός,
5 ὃς οὐρανὸν τ' ἔτευξε καὶ γαῖαν μακρὴν
πόντον τε χαροπὸν οἶδμα καὶ ἀνέμων βίας·
θνητοὶ δὲ πολλοὶ καρδίᾳ πλανώμενοι
ιδουσάμεσθα πημάτων παραψυχὴν
θεῶν ἀγάματ' ἐκ λίθων, ἢ χαλκέων
10 ἢ χρυσοτεύκτων ἢ ἐλεφαντίνων τύπους·
θυσίας τε τούτοις καὶ κενὰς πανηγύρεις
νέμοντες, οὕτως εὖσεβειν νομίζομεν.

οὔτοσί μὲν ἦδη καὶ παρακεκινδυνευμένως ἐπὶ τῆς σκηνῆς τὴν ἀλή-
θειαν τοῖς θεαταῖς παρεισήγαγεν. ὁ δὲ Θράκιος ἱεροφάντης καὶ ποιη- 3
15 τῆς ἅμα, ὁ τοῦ Οἰάγρου Ὀρφεύς, μετὰ τὴν τῶν ὀργίων ἱεροφαντίαν
καὶ τῶν εἰδώλων τὴν θεολογίαν, παλινφθίαν ἀληθείας εἰσάγει, τὸν
ἱερὸν ὄντως ὀψέ ποτε, ὅμως δ' οὖν ᾄδων λόγον·

φθέγξομαι οἷς θέμις ἐστί· θύρας δ' ἐπίθεσθε βέβηλοι 4
πάντες ὁμῶς· σὺ δ' ἄκουε, φασεφόρον ἔκγονε Μῆνης, |
20 Μουσαῖε, ἐξερέω γὰρ ἀληθεῖα, μηδέ σε τὰ πρὶν 22 S
ἐν στήθεσσι φανέντα φίλης αἰῶνος ἀμέρῃ.
εἰς δὲ λόγον θεῖον βλέψας τούτῳ προσέδρενε,
ἰθύνων καρδίης νοερὸν κύτος· εὐ δ' ἐπίβαινε
ἀτραπιτοῦ, μῦνον δ' ἐσόρα κόσμοιο ἄνακτα

2 vgl. Eurip. Fr. 941; vgl. Strom. V 114 — 4—12 [Soph.] Fr. 1025; vgl. Strom. V 113 (= Eus. Pr. Ev. XIII 13, 40; Theodoret Gr. aff. cur. VII 46); [Justin] De mon. 2; Coh. 18; Cyr. c. Jul. I p. 32 A Aubert; Elter Gnom. hist. 151 — 15 ff vgl. Lobeck, Aglaoph. p. 438 ff — 18—S. 57, 4 Orpheus Fr. 5, 1—11 Abel; Clem. scheint von [Just.] De mon. 2 (daraus auch Coh. 15; Cyr. c. Jul. I p. 26 Aub.) abhängig; vgl. Elter Gnom. hist. 153—186 (S. 155 alle Recensionen) — 22—25 Strom. V 123

5 μακρὴν P Strom. V 113 Eus. μακρὰν [Just.] Athen. Cyr. Theodor. | 6 κἀνέ-
μων Sy | βίαν Strom. V 113 | 7 πολλοὶ καρδίᾳ P [Just.] Coh. πολλοὶ καρδίαν Strom.
V 113 [Just.] De mon. Eus. Theodor. πολλοὶ καρδίᾳ Cyr. πολλὰ καρδίαν Heyse |
8 παραψυχάς [Just.] De mon. Cyr. | 9 λίθων Strom. V 113 λίθινων P | ἢ χαλκέων
P [Just.] De mon. τε καὶ ξύλων (so [Just.] Coh. Cyr.) übergesch. M² | χαλκέους ἢ
χρυσοτεύκτους ἢ ἐλεφαντίνους Ma | 11 κενὰς P Cyr. καλὰς (corr. L²) Strom.
V 113 καλὰς [Just.] Theod. καλὰς od. κενὰς Eus. | 12 νέμοντες [στέφοντες Strom.
V 113 Eus. Theod. τέχοντες [Just.] Cyr. | 19 ὅμως P* | 20 μουσαῖε P¹ μουσαῖς
P* | 22 προσέδρεν' P | 23 ἰθύνων [Just.] Mon. Coh. Cyr. εἰθύνων P* εὐθύνων P²
Strom. V 123 | 25 ἀθάνατον < [Just.] Cyr.

ἀθάνατον. εἶτα ὑποβάς διαρρήδην ἐπιφέρει· |

5

εἷς ἔστ', αὐτογενής, ἐνὸς ἔκγονα πάντα τέτυκται·
ἐν δ' αὐτοῖς αὐτὸς περινίσσεται, οὐδέ τις αὐτὸν
εἰσορᾷ θνητῶν, αὐτὸς δέ γε πάντας ὁρᾷται.

64 P

5 οὕτως μὲν δὴ Ὁρφεὺς χρόνον γέ ποτε συνῆκεν πεπλανημένος.

ἀλλὰ σὺ μὴ μέλλων, βροτὲ ποικιλόμητι, βράδυνε,
ἀλλὰ παλίμπλαγκτος στρέψας θεὸν ἰλάσकोιο.

6

εἰ γὰρ καὶ τὰ μάλιστα ἐναύσματα τινα τοῦ λόγου τοῦ θεοῦ λαβόντες 7
Ἕλληνες ὀλίγα ἄττα τῆς ἀληθείας ἐφθέγγξαντο, προσμαρτυροῦσι μὲν
10 τὴν δύναμιν αὐτῆς οὐκ ἀποκεκρυμμένην, σφᾶς δὲ αὐτοὺς ἐλέγχουσιν
ἀσθενεῖς, οὐκ ἐφικόμενοι τοῦ τέλους. ἤδη γὰρ οἶμαι παντὶ τῷ δῆλον 75,1
γεγονέναι ὡς τῶν χωρὶς τοῦ λόγου τῆς ἀληθείας ἐνεργούντων τι ἢ
καὶ φθεγγομένων ὁμοίων ὄντων τοῖς χυρίσι βάσεως βαδίζειν βιαζο-
μένοις. δυσωπούντων δέ σε εἰς σωτηρίαν καὶ οἱ περὶ τοὺς θεοὺς
15 ἑμῶν ἔλεγκοι, οὓς διὰ τὴν ἀλήθειαν ἐκβιαζόμενοι κομφοδοῦσι ποιηταί.
Μένανδρος γοῦν ὁ κομικός ἐν Ἠνιόχῳ [ἐν Ὑποβολιμαίῳ] τῷ δράματι 2

οὐδεὶς μ' ἀρέσκει (φροῖ) περιπατῶν ἔξω θεὸς
μετὰ γραός, οὐδ' εἰς οἰκίας παρεισιῶν
ἐπὶ τοῦ σανιδίου

26) μητραγύρτης· τοιοῦτοι γὰρ οἱ μητραγύρται. ὅθεν εἰκότως ὁ Ἀντισθέ- 3
νης ἔλεγεν αὐτοῖς μεταιτουῖσιν· οὐ τρέφω τὴν μητέρα τῶν θεῶν,
ἣν οἱ θεοὶ τρέφουσιν. πάλιν δὲ ὁ αὐτὸς κομφοδιοποιὸς ἐν Ἱερείᾳ 4
τῷ δράματι χαλεπαίνων πρὸς τὴν συνήθειαν διελέγγχειν πεिरᾷται τὸν
ἄθεον τῆς πλάνης τυφον, ἐπιφθεγγόμενος ἐμφρόνως

25

εἰ γὰρ ἔλκει τὸν θεὸν
τοῖς κυμβάλοις ἄνθρωπος εἰς ὃ βούλεται,
ὁ τοῦτο ποιῶν ἐστὶ μείζων τοῦ θεοῦ·

2—4 Strom. V 78 — 6 f Orac. Sibyll. 3, 624f — 16—S. 59, 6 vgl. Elter Gnom.
hist. 129. 130 — 17—19 Menander Fr. 202 CAF III p. 58; vgl. [Justin] De mon. 5
— 21 f Antisthenes Fr. 70 Mullach FPG II 287 — 25—S. 58, 2 Menander Fr. 245,
2—6 CAF III p. 70; vgl. [Justin] De mon. 5

2 αὐτογενής P [Just.] Cyr. αὐτοτελής Strom. V 78 | 3 ἐν — περινίσσεται <
Strom. V 78 | περινίσσεται P*M² περινίσσεται P²M* περιγίνεται [Just.] Cyr. | 4 εἰ-
σορᾷ Strom. V 78 [Just.] Cyr. εἰσορᾷ P | 5 γε St τέ P | 8 τινα τοῦ in Ras. P¹ |
16 [ἐν Ἠνιόχῳ] Ma ἐν Ἠνιόχῳ <καὶ> Meineke, Men. et Phil. rell. p. 71 | [ἐν Ὑπο-
βολιμαίῳ] Clericus < [Just.] | 18 μετὰ γραός < [Just.] | παρεισιῶν παρερπῶν
[Just.] HS | 20 [μητραγύρτης] Di < [Just.] | 22 <οὐ> τρέφουσιν Markland

ἀλλ' ἔστι τόλμης καὶ βίας ταῦτ' ὄργανα
εὐρημένα ἀνθρώποισιν. |

καὶ οὐχὶ μόνος ὁ Μένανδρος, ἀλλὰ καὶ Ὅμηρος καὶ Εὐριπίδης καὶ 65 P 76, 1
ἄλλοι συχνοὶ ποιηταὶ διελέγχουσιν ὑμῶν τοὺς θεοὺς καὶ λοιδορεῖσθαι
5 οὐ δεδίασιν οὐδὲ καθ' ὁπόσον αὐτοῖς. αὐτίκα τὴν Ἀθηνᾶν »κυνά-
μνιαν« καὶ τὸν Ἑφαιστον »ἀμφιγύην« καλοῦσιν, τῇ δὲ Ἀφροδίτῃ ἢ
Ἑλένῃ φησὶ

μηκέτι σοῖσι πόδεσσιν ὑποστρέψειας Ὀλυμπον.

ἐπὶ δὲ τοῦ Διονύσου ἀναφανδὸν Ὅμηρος γράφει 2

10 ὃς ποτε μαινομένοιο Διωνύσοιο τιθήνας
σεῦε κατ' ἡγάθειον Νυσήιον· αἱ δ' ἅμα πᾶσαι
θύσθλα χαμαὶ κατέχευαν ὑπ' ἀνδροφόνοιο Λυκούργου.

ἄξιος ὡς ἀληθῶς Σωκρατικῆς διατριβῆς ὁ Εὐριπίδης εἰς τὴν ἀλήθειαν 3
ἀπιδὼν καὶ τοὺς θεατὰς ὑπεριδὼν, ποτὲ μὲν τὸν Ἀπόλλωνα,

15 ὃς μεσομφάλους ἔδρας
ναίει βροτοῖσι στόμα νέμων σαφέστατα,

διελέγχων,

κείνῳ πιθόμενος τὴν τεκοῦσαν ἔκτανον, 4

ἐκεῖνον ἡγείσθ' ἀνόσιον καὶ κτείνετε·
20 ἐκεῖνος ἡμαρτ', οὐκ ἐγώ,
ἀμαθέστερος ὢν τοῦ καλοῦ καὶ τῆς δίκης,

τοτὲ δ' ἔμμανῃ εἰσάγων Ἡρακλέα καὶ μεθύοντα ἀλλαχόθι καὶ ἄπλη- 5
στον· πῶς γὰρ οὐχί; ὃς ἐστιώμενος τοῖς κρέασι

25 χλωρὰ σῦκα ἐπήσθιεν
ἄμουσα ὑλακτῶν ὥστε βαρβάρῳ μαθεῖν.

ἦδη δὲ ἐν Ἰωνί τῳ δράματι γυμνῇ τῇ κεφαλῇ ἐκκνυκεῖ τῳ θεάτρῳ 6
τοὺς θεοὺς·

5 f Φ 394. 421 — 6 A 607 u. ö. — 8 Γ 407 — 10—12 Z 132—134 — 15—21
Eurip. Orest. 591f; 594—596; 417 — 22 ἔμμανῃ vgl. Eurip. Herc. fur. — μεθύοντα
καὶ ἄπληστον vgl. Eurip. Alc. 755ff — 24 f Eurip. Fr. 907 — 25 ἄμουσ' ὑλακτῶν
Eurip. Alc. 760

1 καὶ βίας Bentley καὶ βλον P καιρίον Wi κατὰ βλον Schw | 5 ὁπόσον (οὖν)
Schw | 5 f κυνάμνιαν (ἀ viell. aus ὁ corr.) P | 10 διωνύσοιο P | 16 ναίει — νέμων]
ναίων — νέμει Eur. | βροτοῖσι Eur. βροτοῖσιν εἰς P | σαφέστατον Eur. | 18 κείνῳ]
τούτῳ Eur. | πιθόμενος Eur. πειθόμενος P | 19 κτείνετε Eur. κτείνετε P | 21 ὢν
P γ' ὢν Eur. | 23 τοῖς κρέασι] κρέασι βοείois Cobet 251 u. Musgrave aus Athen.
VII p. 276 F βοείois κρέασι Münzel

πῶς οὖν δίκαιον τοὺς νόμους ὑμᾶς βροτοῖς
 γράφαντας αὐτοὺς ἀδικίας ὀφλισκάνειν;
 εἰ δ', οὐ γὰρ ἔσται, τῷ λόγῳ δὲ χρῆσθαι,
 δίκας βιαίων δώσει' ἀνθρώποις γάμων,
 5 σὺ καὶ Ποσειδῶν Ζεὺς θ', ὃς οὐρανοῦ κρατεῖ,
 ναοὺς τίνοντες ἀδικίας κενώσετε.

VIII. Ὅρα τοίνυν τῶν ἄλλων ἡμῖν τῇ τάξει προδιηνησμένων 77, 1
 ἐπὶ τὰς προφητικὰς ἵναί γε γραφάς· καὶ γὰρ οἱ χρησμοὶ τὰς εἰς τὴν
 θεοσεβειαν ἡμῖν ἀφορμὰς ἐναργέστατα προτείνοντες θεμελιοῦσι τὴν 66 P
 10 ἀλήθειαν· γραφαὶ δὲ αἱ θεταὶ (εἰ) καὶ πολιτεῖαι σώφρονες σύντομοι
 σωτηρίας ὁδοί, γυμναὶ κομμωτικῆς καὶ τῆς ἐκτὸς καλλιφωνίας καὶ
 στωμυλίας καὶ κολακείας ὑπάρχουσαι ἀνιστῶσιν ἀγχόμενον ὑπὸ κα-
 κίας τὸν ἄνθρωπον, ὑπερείδουσαι τὸν ὀλισθόν τὸν βιωτικόν, μὴ
 καὶ τῇ αὐτῇ φωνῇ πολλὰ θεραπεύουσαι, ἀποτρέπουσαι μὲν ἡμᾶς
 15 τῆς ἐπιζημίου ἀπάτης, προτρέπουσαι δὲ ἐμφανῶς εἰς προὔπτον
 σωτηρίαν. ἀντίκα γοῦν ἡ προφητὶς ἡμῖν ῥάστω πρώτῃ Σίβυλλα τὸ 2
 ῥῆγμα τὸ σωτήριον·

οὗτος ἰδοὺ πάντεσσι σαφὴς ἀπλάνητος ὑπάρχει· 23 S
 ἔλθετε, μὴ σκοτίνην δὲ διώκετε καὶ ζῶφον αἰεῖ.
 20 ἡελίου γλυκυδερέες, ἰδοὺ, φάος ἔξοχα λάμπει.
 γνῶτε δὲ κατθέμενοι σοφίην ἐν στήθεσιν ὑμῶν.
 εἰς θεὸς ἐστί, βροχάς, ἀνέμους, σεισμούς τ' ἐπιπέμπων,
 ἄστεροπὰς, λιμούς, λοιμούς καὶ κήδεα λυγρὰ
 καὶ νυφειτούς, κρύσταλλα, τί δὴ καθ' ἐν ἑξαγορεύω;
 25 οὐρανοῦ ἡγείται, γαίης κρατεῖ, αὐτὸς ὑπάρχει·

ἐνθ' ὧς σφόδρα τὴν μὲν ἀπάτην ἀπεικάζουσα τῷ σκότει, τὴν δὲ 3
 γνῶσιν ἡλίῳ καὶ φωτὶ τοῦ θεοῦ, ἄμφω δὲ παραθεμένη τῇ συγκρίσει,
 τὴν ἐκλογὴν διδάσκει· τὸ γὰρ ψεύδος οὐ ψιλῇ τῇ παραθέσει τάλη-
 30 θοῦς διασκεδάννυται, τῇ δὲ χρήσει τῆς ἀληθείας ἐκβιαζόμενον φυγα-
 δεύεται. Ἱερεμίας δὲ ὁ προφήτης ὁ πάνσοφος, μᾶλλον δὲ ἐν Ἱερεμίᾳ 78, 1

1—6 Eurip. Ion 442—447; vgl. [Just.] De monarch. 5; Elter Gnom. hist. 125
 — 10 f vgl. die kynische Definition der Philosophie σύντομος ὁδὸς εἰς ἀρετὴν,
 E. Norden, In Varr. sat. Men. obs. p. 313 ff (Jahrb. f. Philol. 18. Suppl. Bd.) — 18
 Strom. V 115 — 18—25 Orac. Sibyll. Frag. 1, 28—35 (Theophilus, Ad Autolyicum II 36)

2 ἀδικίας P [Just.] ἀνομίαν Eur. | 5 θ' Eur. δ' P | 6 ἀδικίας Eur. ἀδικία P |
 10 (εἰ) Schw | πολιτεῖαι + καὶ P*, aber wieder getilgt P¹ | 11 τῆς ἐκτὸς ἐκτὸς
 τῆς Arcerius | 13 ὑπερείδουσαι Jackson ὑπεριδοῦσαι P | 14 θεραπεύουσαι Sy
 θεραπεῦσαι P | 18 πάντεσσι Sib. Strom. V 115 πάντ' ἐστί P | 19 ζῶφον γνώφον
 Theoph. | 21 κατθέμενοι M² κατέμενοι (θε P¹ in Ras. für τε) PM* | 22 τ' < Theoph. |
 24 κρύσταλλα κρύσταλλα τε P* (τε u. Acc. auf a von später H. ausr.) καὶ τᾶλλα
 Cobet 252 | 25 κρατεῖ, αὐτὸς κρατὸς αὐτὸς Arcerius | αὐτὸς ὑπάρχει] Ἄιδος ἄρχει
 Schw αὐτὸς ἀπ' ἀρχῆς Ma

τὸ ἅγιον πνεῦμα ἐπιδείκνυσι τὸν θεόν. »θεὸς ἐγγίζων ἐγὼ εἰμι, 2
 φησί, »καὶ οὐχὶ θεὸς πόρρωθεν. εἰ ποιήσει τι ἄνθρωπος ἐν κρυ-
 φαίοις, καὶ ἐγὼ οὐκ ὄψομαι αὐτόν; οὐχὶ τοὺς οὐρανούς καὶ τὴν γῆν
 ἐγὼ πληρῶ; λέγει κύριος.« πάλιν δὲ αὐτὸν διὰ Ἡσαίου »τίς μετρήσει, 2
 5 φησί, »τὸν οὐρανὸν σπιθαμῇ καὶ πᾶσαν τὴν γῆν δραχμῇ; ὅρα τὸ
 μέγεθος τοῦ θεοῦ καὶ καταπλάγῃ. τοῦτον προσκυνήσωμεν, ἐφ' οὗ
 φησιν ὁ προφήτης »ἀπὸ προσώπου σου ὄρη τακῆσονται, ὡς ἀπὸ
 προσώπου πυρὸς τήκεται κηρός.« οὗτος, φησὶν, ἐστὶν ὁ θεός, »οὗ
 10 θρόνος μέν ἐστιν ὁ οὐρανός, ὑποπόδιον δὲ ἡ γῆ, ὃς ἐὰν ἀνοίξῃ
 τὸν οὐρανόν, τρόμος σε λήψεται.« βούλει καὶ περὶ τῶν εἰδώλων 3
 ἀκοῦσαι τί φησὶν ὁ προφήτης οὗτος; »παραδειγματισθῇσονται
 ἔμπροσθεν τοῦ ἡλίου καὶ ἔσται τὰ θνησιμαῖα αὐτῶν βρώματα τοῖς 67 P
 πετεινοῖς τοῦ οὐρανοῦ καὶ τοῖς θηρίοις τῆς γῆς, καὶ σαπήσεται ὑπὸ
 τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης, ἃ αὐτοὶ ἠγάπησαν καὶ οἷς αὐτοὶ ἐδού-
 15 λευσαν, καὶ ἐμπροσθῆσεται ἡ πόλις αὐτῶν.« φθαρῆσθαι δὲ καὶ 4
 τὰ στοιχεῖα καὶ τὸν κόσμον σὺν καὶ αὐτοῖς λέγει »ἡ γῆ, φησί,
 »παλαιωθήσεται καὶ ὁ οὐρανὸς παρελεύσεται, τὸ δὲ ῥῆμα κυρίου
 μένει εἰς τὸν αἰῶνα.« τί δὲ ὅταν πάλιν ἑαυτὸν δεικνύναι ὁ θεός 79, 1
 20 βουλῇ διὰ Μουσέως; »ἴδετε ἴδετε ὅτι ἐγὼ εἰμι καὶ οὐκ ἔστι θεός
 ἑτερος πλὴν ἐμοῦ. ἐγὼ ἀποκτενῶ καὶ ζῆν ποιήσω· πατάξω κἀγὼ
 ἰάσομαι, καὶ οὐκ ἔστιν ὃς ἐξελεῖται ἐκ τῶν χειρῶν μου.« ἀλλὰ καὶ 2
 ἔτερον ἐπακοῦσαι θέλει χρησμοδοῦν; ἔχεις τὸν χορὸν πάντα τὸν
 προφητικόν, τοὺς συνθιασώτας τοῦ Μουσέως. τί φησὶν αὐτοῖς τὸ
 πνεῦμα τὸ ἅγιον διὰ Ὠσηέ; οὐκ ὀκνήσω λέγειν ἰδοὺ, ἐγὼ στερεῶν
 25 βροντὴν καὶ κτίζων πνεῦμα, ὃ αἱ χεῖρες τὴν στρατιὰν τοῦ οὐ-
 ρανοῦ ἐθεμελίωσαν. ἔτι δὲ καὶ διὰ Ἡσαίου (καὶ ταύτην ἀπομνη- 3
 μονεύσω σοι τὴν φωνήν) »ἐγὼ εἰμι, ἐγὼ εἰμι, φησὶν, »ὁ κύριος ὁ
 λαλῶν δικαιοσύνην καὶ ἀναγγέλλων ἀλήθειαν· συνάχθητε καὶ ἤκετε·
 30 αἰρουντες τὸ ξύλον γλύμμα αὐτῶν, καὶ προσευχόμενοι θεοῖς οἱ οὐ
 σώσουσιν αὐτούς.« εἴθ' ὑποβάς »ἐγώ, φησὶν, »ὁ θεός, καὶ οὐκ 4
 ἔστι πλὴν ἐμοῦ δίκαιος, καὶ σωτὴρ οὐκ ἔστι πάρεξ ἐμοῦ· ἐπιστρά-
 φητε πρὸς με καὶ σωθήσεσθε οἱ ἀπ' ἐσχάτου τῆς γῆς. ἐγὼ εἰμι ὁ

1—4 Jerem. 23, 23f — 4f Jes. 40, 12 — 7f Jes. 64, 1f — 8f vgl. Jes. 66, 1 — 9f vgl. Jes. 64, 1 — 11—15 vgl. Jerem. 8, 2; 41 (34), 20; 4, 26 — 16f vgl. Jes. 51, 6; Matth. 24, 35 — 17f Jes. 40, 8 — 19—21 Deut. 32, 39 — 24f Amos 4, 13 — 25f vgl. Hos. 13, 4; Psal. 8, 4 u. Strom. V 126 — 27—31 Jes. 45, 19f — 31—S. 61, 1 Jes. 45, 21—23

3 οὐχὶ] ἡ (über d. Z. P²) οὐχὶ P | 11 (ὁ) Di | 18 δαλ P | 28 ἤκετε] ετε in Ras. P¹

θεὸς καὶ οὐκ ἔστιν ἄλλος· κατ' ἐμαντοῦ ὁμνῶ.α τοῖς δὲ εἰδωλο- 5
λάτραις δυσχεραίνει λέγων »τίνι ὁμοιωῖσάτε κύριον; ἢ τίνι ὁμοιωμάτι
ὁμοιωῖσάτε αὐτόν; μὴ εἰκόνα ἐποίησεν τέκτον, ἢ χρυσοχόος χωνεύσας
χρυσίον περιεχύρῳσεν αὐτόν;α καὶ τὰ ἐπὶ τούτοις. μὴ οὖν ἔτι 6
5 ὑμεῖς εἰδωλολάτραι; ἀλλὰ καὶ νῦν φυλάξασθε τὰς ἀπειλάς· ὁλο-
λύξει γὰρ τὰ γλυπτὰ καὶ τὰ χειροποίητα, μᾶλλον δὲ οἱ ἐπ' αὐτοῖς
πεποιθότες, ἀναίσθητος γὰρ ἡ ὕλη. ἔτι φησὶν· »ὁ κύριος σείσει
πόλεις κατοικουμένας καὶ τὴν οἰκουμένην ὅλην καταλήψεται τῇ χειρὶ
ὡς νοσσιάν.α τί σοι σοφίας ἀναγγέλλω μυστήρια καὶ ῥήσεις ἐκ 80, 1
10 παιδὸς Ἑβραίου σεσοφισμένου; »κύριος ἔκτισέν με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ
εἰς ἔργα αὐτοῦ,α καὶ »κύριος δίδωσι σοφίαν καὶ ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ
γνώσεις καὶ σύνεσις.α »ἔως πότε, ὀκνηρέ, κατάκεισαι; πότε δὲ ἐξ 2
ὑπνου ἐγερθήσῃ; ἔαν δὲ ἄοκνος ᾖς, ἥξει σοι ὥσπερ πηγὴ ὁ ἄμνητός
σου,α ὁ λόγος ὁ πατριζός, | ὁ ἀγαθὸς λύχνος, ὁ κύριος ἐπάγων τὸ 68 P
15 φῶς, τὴν πίστιν πᾶσι καὶ σωτηρίαν. »κύριοςα γὰρ »ὁ ποιήσας τὴν 3
γῆν ἐν τῇ ἰσχύϊ αὐτοῦ,α ὡς φησὶν Ἱερεμίας, »ἀνῶρθωσεν τὴν οἰκου-
μένην ἐν τῇ σοφίᾳ αὐτοῦ.α ἀποπεσόντας γὰρ ἡμᾶς ἐπὶ τὰ εἰδωλα
ἡ σοφία, ἡ ἔστιν ὁ λόγος αὐτοῦ, ἀνορθοὶ ἐπὶ τὴν ἀλήθειαν. καὶ 4
αὕτη πρώτη τοῦ παραπτώματος ἀνάστασις· ὅθεν ἀποτρέπων εἰδωλο-
20 λατρείας ἀπάσης ὁ θεοπέσιος παγκάλως ἀνακέκραγε Μωσῆς· »ἄκουε
Ἰσραὴλ· κύριος ὁ θεὸς σου, κύριος εἰς ἔσθι,α καὶ »κύριον τὸν θεόν
σου προσκυνήσεις καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις·α νῦν δὴ οὖν σύνετε, 5
ὦ ἄνθρωποι, κατὰ τὸν μακάριον ψαλμῳδὸν ἐκεῖνον τὸν Δαβὶδ
»δράξασθε παιδείας, μὴ ποτε ὀργισθῇ κύριος, καὶ ἀπολείψῃ ἐξ ὁδοῦ
25 δικαίας, ὅταν ἐκκανθῇ ἐν τάχει ὁ θυμὸς αὐτοῦ. μακάριοι πάντες οἱ
πεποιθότες ἐπ' αὐτῷ.α ἥδη δὲ ὑπεροικτεῖρων ἡμᾶς ὁ κύριος τὸ 81, 1
σωτήριον ἐνδίδωσι μέλος, οἷον ἐμβατήριον ὕψυμόν· »νύιοι ἀνθρώπων,
ἔως πότε βαρυκάρδιοι; | ἵνα τί ἀγαπᾶτε ματαιότητα καὶ ζητεῖτε 24 S
ψεῦδος;α τίς οὖν ἡ ματαιότης καὶ τί τὸ ψεῦδος; ὁ ἅγιος ἀπόστολος 2
30 τοῦ κυρίου τοὺς Ἑλλήνας αἰτιώμενος ἐξηγήσεται σοι· »ὅτι γνόντες
τὸν θεὸν οὐχ ὡς θεὸν ἐδόξασαν ἢ ὑψοποίησαν, ἀλλ' ἐματαιώθησαν
ἐν τοῖς διαλογισμοῖς αὐτῶν, καὶ ἥλλαξαν τὴν δόξαν τοῦ θεοῦ ἐν
ὁμοιωμάτι εἰκόνης φθαρτοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἐλάτρευσαν τῇ κτίσει
παρὰ τὸν κτίσαντα.α καὶ μὴν ὁ γε θεὸς οὗτος, ὃς »ἐν ἀρχῇ ἐποίησε 3
35 τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν·α σὺ δὲ τὸν μὲν θεὸν οὐ νοεῖς, τὸν δὲ

2—4 Jes. 40, 18f — 5f vgl. Jes. 10, 10f — 7—9 Jes. 10, 14 — 10f Prov. 8, 22
— 11f Prov. 2, 6 — 12—14 Prov. 6, 9, 11a — 15—17 Jerem. 10, 12 — 20f Deut.
6, 4 — 21f Deut. 6, 13; vgl. 10, 20 — 24—26 Psal. 2, 12 — 27—29 Psal. 4, 3 —
30—34 Röm. 1, 21. 23. 25 — 34f Gen. 1, 1

οὐρανὸν προσκυνεῖς, καὶ πῶς οὐκ ἄσεβεις; ἄκουε πάλιν προφήτου 4
λέγοντος ἔκλειψαι μὲν ὁ ἥλιος καὶ ὁ οὐρανὸς σκοτισθήσεται, λάμψει
δὲ ὁ παντοκράτωρ εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ <αἱ> δυνάμεις τῶν οὐρανῶν
σαλευθήσονται καὶ οἱ οὐρανοὶ εἰλιγῇσονται ὡς δέρις ἐκτεινόμενοι
5 καὶ συσπλεγόμενοι (αὗται γὰρ αἱ προφητικαὶ φωναί) »καὶ ἡ γῆ
φενύξεται ἀπὸ προσώπου κυρίου.«

IX. Καὶ μυρίας ἂν ἔχοιμί σοι γραφὰς παραφέρειν. ὣν οὐδὲ 82, 1
»κεραία παρελεύσεται μία,« μὴ οὐχὶ ἐπιτελῆς γενομένη· »τὸ γὰρ στόμα
κυρίου«, τὸ ἅγιον πνεῦμα, »ἐλάλησεν ταῦτα«. »μὴ τοίνυν μηκέτι,«
10 φησὶν, »νίε μου, ὀλιγῶρει παιδείας κυρίου, μηδ' ἐκλύνου ὑπ' αὐτοῦ
ἐλεγχόμενος.« ὡ τῆς ὑπερβαλλούσης φιλανθρωπίας· οὐδ' ὡς μαθη- 2
ταῖς ὁ διδάσκαλος οὐδ' ὡς οἰκέταις ὁ κύριος οὐδ' ὡς θεὸς ἀνθρώ- 69 P
ποις. »πατὴρ δὲ ὡς ἡπίος« νουθετεῖ υἱούς· εἶτα Μωυσῆς μὲν ὁμο- 3
λογεῖ »ἐμφοβος εἶναι καὶ ἔντρομος,« ἀκούων περὶ τοῦ λόγου, σὺ δὲ
15 τοῦ λόγου ἀκροώμενος τοῦ θείου οὐ δέδισαι; οὐκ ἀγωνιᾷς; οὐχὶ ἅμα
τε εὐλαβῇ καὶ σπεύδεις ἐκμαθεῖν, τουτέστι σπεύδεις εἰς σωτηρίαν,
φοβούμενος τὴν ὀργήν, ἀγαπήσας τὴν χάριν, ζηλώσας τὴν ἐλπίδα,
ἵνα ἐκκλίνης τὴν κρίσιν; ἤκετε ἤκετε, ὦ νεολαία ἡ ἐμῇ· »ἦν γὰρ μὴ 4
αὐτίς ὡς τὰ παιδιά γέννησθε καὶ ἀναγεννηθῆτε,« ὡς φησὶν ἡ γραφή,
20 τὸν ὄντως ὄντα πατέρα οὐ μὴ ἀπολάβητε, »οὐδ' οὐ μὴ εἰσελεύσεσθαι
ποτε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν.« πῶς γὰρ εἰσελθεῖν ἐπιτέ-
τραπται τῷ ξένῳ; ἀλλ' ὅταν, οἶμαι, ἐγγραφῇ καὶ πολιτευθῇ καὶ τὸν 5
πατέρα ἀπολάβῃ, τότε »ἐν τοῖς τοῦ πατρὸς γενήσεται, τότε κληρονο-
μῆσαι καταξιωθήσεται, τότε τῆς βασιλείας τῆς πατρῶς κοινωνήσει
25 τῷ γνησίῳ, τῷ »ἡγαπημένῳ· αὕτη γὰρ ἡ πρωτότοκος ἐκκλησία ἡ ἐκ 6
πολλῶν ἀγαθῶν συγκειμένη παιδίων· ταῦτ' ἐστὶ τὰ »πρωτότοκα τὰ
ἐναπογεγραμμένα ἐν οὐρανοῖς« καὶ τοσαύταις »μυριάσιν ἀγγέλων«
συμπανηγυρίζοντα· πρωτότοκοι δὲ παῖδες ἡμεῖς οἱ τρόφιμοι τοῦ 7
θεοῦ, οἱ τοῦ »πρωτότοκου« γνήσιοι φίλοι, οἱ πρῶτοι τῶν ἄλλων
30 ἀνθρώπων τὸν θεὸν νενοηκότες, οἱ πρῶτοι τῶν ἁμαρτιῶν ἀπε-
σπασμένοι, οἱ πρῶτοι τοῦ διαβόλου κεχωρισμένοι. νυνὶ δὲ τοσούτῳ 83, 1
τινὲς εἰσιν ἀθεώτεροι, ὅσοι φιλανθρωπότερος ὁ θεός· ὁ μὲν γὰρ ἐκ

2—6 vgl. Jes. 13, 10; Ezech. 32, 7; Matth. 24, 29; Jes. 34, 4; Psal. 103, 2; Joel 2, 10. Das Ganze vielleicht aus der Petrusapokalypse; vgl. II Clem. ad Cor. 16, 3; Macar. Magn. IV 7 p. 165, 2—4 Blondel; Harnack, Überlieferung S. 31 — 8 vgl. Matth. 5, 18; Luk. 16, 17 — 8f Jes. 1, 10 — 9—11 Prov. 3, 11 (Hebr. 12, 5) — 13 β47 — 14 Hebr. 12, 21; vgl. Deut. 9, 19 — 18—21 Matth. 18, 3; Joh. 3, 5 — 23 vgl. Luk. 2, 49 — 25 vgl. Matth. 3, 17; Mark. 1, 11; Luk. 3, 22; Joh. 1, 34 — 26f vgl. Hebr. 12, 22. 23 — 29 vgl. Röm. 8, 29; Kol. 1, 15. 18; Hebr. 1, 6

δούλων νιούς ἡμᾶς γενέσθαι βούλεται, οἱ δὲ καὶ υἱοὶ γενέσθαι
 ὑπερηφανήσασιν. ὃ τῆς ἀπονοίας τῆς πολλῆς· τὸν κύριον ἐπαισχύ-
 νεσθε. ἔλευθερίαν ἐπαγγέλλεται, ὑμεῖς δὲ εἰς δουλείαν ἀποδιδρά- 2
 σκετε. σωτηρίαν χαρίζεται, ὑμεῖς δὲ εἰς θάνατον ὑποφέρεσθε.
 5 ζώην δωρεῖται αἰώνιον, ὑμεῖς δὲ τὴν κόλασιν ἀναμένετε· καὶ »τὸ
 πῦρ« δὲ προσκοπεῖτε, »ὃ ἡτοίμασεν ὁ κύριος τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς
 ἀγγέλοις αὐτοῦ.« διὰ τοῦτο ὁ μακάριος ἀπόστολος »μαρτύρομαι ἐν 3
 κυρίῳ,« φησὶν, »μηκέτι ὑμᾶς περιπατεῖν, καθὼς καὶ τὰ ἔθνη περι-
 πατεῖ ἐν ματαιότητι τοῦ νοῦς αὐτῶν, ἐσκοτισμένοι τῇ διανοίᾳ ὄντες
 10 καὶ ἀπηλλοτριωμένοι τῆς ζωῆς τοῦ θεοῦ, διὰ τὴν ἄγνοιαν τὴν
 οὖσαν ἐν αὐτοῖς, διὰ τὴν πόρωσιν τῆς καρδίας αὐτῶν· οἵτινες
 ἑαυτοὺς παρέδωκαν | ἀπηλγηκότες τῇ ἀσελγείᾳ εἰς ἐργασίαν ἀκα- 70 P
 θαρσίας πάσης καὶ πλεονεξίας.« τοιούτου μάρτυρος ἐλέγχοντος τὴν 84,1
 τῶν ἀνθρώπων ἄνοιαν καὶ θεὸν ἐπιβωμένον, τί δὴ ἕτερον ὑπο-
 15 λείπεται τοῖς ἀπίστοις ἢ κρίσις καὶ καταδίκη; οὐ κάμνει δὲ ὁ κύριος
 παραινῶν, ἐκφοβῶν, προτρέπων, διεγείρων, νουθετῶν· ἀφυπνίζει γέ
 τοι καὶ τοῦ σκότους αὐτοῦ τοὺς πεπλανημένους διανίστησιν· »ἔγειρε,« 2
 φησὶν, »ὁ καθεύδων καὶ ἀνάστα ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ ἐπιφανῶσει σοι
 ὁ Χριστὸς κύριος,« ὁ τῆς ἀναστάσεως ἥλιος, ὁ »πρὸ ἑωσφόρου«
 20 γεννώμενος, ὁ ζώην χαρισάμενος ἀκτίσιν ἰδίᾳς. μὴ οὖν περιφρο- 3
 νεῖτω τις τοῦ λόγον, μὴ λάθῃ καταφρονῶν ἑαυτοῦ. λέγει γὰρ πού
 ἡ γραφή· »σήμερον ἐὰν τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσητε, μὴ σκληρύνῃτε
 τὰς καρδίας ὑμῶν ὥς ἐν τῷ παραπικρασμῷ κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ
 πειρασμοῦ ἐν τῇ ἐρήμῳ, | οὐ ἐπείρασαν οἱ πατέρες ὑμῶν ἐν δοκι-
 25 μασίᾳ.« ἡ δὲ δοκιμασία τίς ἐστίν ἐι θέλεις μαθεῖν, τὸ ἅγιόν σοι 4
 πνεῦμα ἐξηγήσεται· »καὶ εἶδον τὰ ἔργα μου,« φησί, »τεσσαράκοντα
 ἔτη· δι' ὃ προσόχθισα τῇ γενεᾷ ταύτῃ καὶ εἶπον· αἱ ἐπλανῶνται τῇ
 καρδίᾳ· αὐτοὶ δὲ οὐκ ἔγνωσαν τὰς ὁδοὺς μου, ὥς ὥμοσα ἐν τῇ
 ὀργῇ μου· εἰ εἰσελεύσονται εἰς τὴν κατάπανσίν μου.« ὁρᾶτε τὴν 5
 30 ἀπειλήν· ὁρᾶτε τὴν προτροπὴν· ὁρᾶτε τὴν τιμὴν· τί δὴ οὖν ἔτι τὴν
 χάριν εἰς ὀργὴν μεταλλάσσομεν καὶ οὐχὶ ἀναπεπταμέναις ταῖς ἀκοαῖς
 καταδεχόμενοι τὸν λόγον ἐν ἀγναῖς ξενοδοχοῦμεν ταῖς ψυχαῖς τὸν
 θεόν; μεγάλη γὰρ τῆς ἐπαγγελίας αὐτοῦ ἡ χάρις, ἐὰν σήμερον τῆς

5—7 Matth. 25, 41 — 7—13 Ephes. 4, 17—19 — 17—19 Ephes. 5, 14 —
 19 Psal. 109, 3 — 20 μὴ οὖν — S. 64, 16 πεπιστευκότας Cat. zu Hebr. 4, 10 bei
 Cramer VII p. 455, 7—29 (Κλήμεντος πρὸς Ἑλληνας); am Anfang umgestellt; mehr-
 fach gekürzt. Inc. ἀλλὰ γὰρ βοᾷ καὶ νῦν expl. ὡς Ἰησοῦς πεπιστευκότας —
 22—29 Hebr. 3, 7—11 (Psal. 94, 8—11) — 33 ff vgl. Hebr. 3, 7, 13

4 θάνατον St ἀνὼν P ἀπώλειαν Sy | 6 δὲ P¹ οὐ P* | 10 καὶ in Ras. P¹ |
 15 οὐ κάμνει Münzel οὐκ ἀμελεῖ P | 17 αὐτοῦ] αὐτὸς Ma αἶ Markland (ὁ λόγος)
 αὐτοῦ Schw | 25 ἡ] εἰ Cat.

φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσωμεν· τὸ δὲ σήμερον καθ' ἑκάστην [αὐτοῦ] ἀὔξε-
 ται τὴν ἡμέραν, ἔστ' ἂν ἡ σήμερον ὀνομάζεται. μέχρι δὲ συντελείας 6
 καὶ ἡ σήμερον καὶ ἡ μάθησις διαμένει· καὶ τότε ἡ ὄντως σήμερον ἡ
 ἀνελλιπὴς τοῦ θεοῦ ἡμέρα τοῖς αἰῶσι συνεκτείνεται. αἰὶν οὖν τῆς
 5 φωνῆς ὑπακούωμεν τοῦ θείου λόγον· ἡ σήμερον γὰρ αἰδιος· αἰώνων
 ἔστιν | εἰκόν, σύμβολον δὲ τοῦ φωτός ἡ ἡμέρα, φῶς δὲ ὁ λόγος 25 S
 ἀνθρώποις, δι' οὗ καταναζόμεθα τὸν Θεόν. εἰκότως ἄρα πιστεύ- 85, 1
 σαι μὲν καὶ ὑπακούουσιν ἡ χάρις ὑπερπλεονάσει, ἀπειθήσασιν δὲ καὶ
 πλανωμένοις κατὰ καρδίαν ὁδοὺς τε τὰς κυριακὰς μὴ ἐγνωκόσιν,
 10 ἃς εὐθείας ποιεῖν καὶ εὐτρεπίζειν παρήγγειλεν Ἰωάννης, τούτοις δὲ
 προσώχθισεν ὁ θεὸς καὶ ἀπειλεῖ· καὶ δὴ καὶ τὸ τέλος τῆς ἀπειλῆς 2
 αἰνιγματωδῶς ἀπειλή|φασιν οἱ παλαιοὶ τῶν Ἑβραίων πλανῆται· οὐ 71 P
 γὰρ εἰσελθεῖν εἰς τὴν κατάπανσιν λέγονται διὰ τὴν ἀπιστίαν, πρὶν
 ἢ σφᾶς αὐτοὺς κατακολουθήσαντας τῷ Μωσέως διαδόχῳ ὀψέ ποτε
 15 ἔργῳ μαθεῖν οὐκ ἂν ἄλλως σωθῆναι μὴ οὐκ ὡς Ἰησοῦς πεπι-
 στενκότας. φιλάνθρωπος δὲ ὢν ὁ κύριος πάντας ἀνθρώπους »εἰς 3
 ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας« παρακαλεῖ, ὁ τὸν παράκλητον ἀποστέλλων.
 τίς οὖν ἡ ἐπίγνωσις; θεοσέβεια· »θεοσέβεια δὲ πρὸς πάντα ὠφέ-
 λιμος« κατὰ τὸν Παῦλον. »ἐπαγγελίαν ἔχονσα ζωῆς τῆς νῦν καὶ τῆς
 20 μελλούσης.« πόσον, ὁμολογήσατε, ὧ ἄνθρωποι, εἰ ἐπιπράσκετο σω- 4
 τηρία αἰδιος, ὠνήσασθε ἂν; οὐδὲ εἰ τὸν Πακτωλὸν τις ὅλον, τοῦ
 χρυσοῦ τὸ ρεῦμα τὸ μυθικόν, ἀπομετρήσαι, ἀντάξιον σωτηρίας
 μισθὸν ἀριθμήσει. μὴ οὖν ἀποκάμητε· ἔξεστιν ὑμῖν, ἣν ἐθέλητε, 86, 1
 ἐξωνήσασθαι τὴν πολυτίμητον σωτηρίαν οἰκίῳ θησαυρῷ, ἀγάπῃ
 25 καὶ πίστει, ζωῆς ὅς ἐστιν ἀξιόλογος μισθός. ταύτην ἡδέως τὴν
 τιμὴν ὁ θεὸς λαμβάνει. »ἠλπίκαμεν γὰρ ἐπὶ θεῷ ζῶντι, ὅς ἐστι
 σωτὴρ πάντων ἀνθρώπων, μάλιστα πιστῶν.« οἱ δὲ ἄλλοι περι- 2
 πεφυκότες τῷ κόσμῳ, οἷα φνικία τινὰ ἐνάλοις πέτραις, ἀθανασίας
 ὀλιγοροῦσιν, καθάπερ ὁ Ἰθακήσιος γέρον οὐ τῆς ἀληθείας καὶ τῆς
 30 ἐν οὐρανῷ πατρίδος, πρὸς δὲ καὶ τοῦ ὄντως ὄντος ἰμειρόμενοι
 φωτός, ἀλλὰ τοῦ καπνοῦ. θεοσέβεια δέ, ἑξομοιούσα τῷ θεῷ κατὰ
 τὸ δυνατόν τὸν ἄνθρωπον, κατάλληλον ἐπιγράφεται διδάσκαλον θεὸν

6f vgl. Joh. 1, 9 — 8 vgl. I Tim. 1, 14 — 8f vgl. Hebr. 3, 10 (Psal. 94, 10) —
 10 vgl. Matth. 3, 3; Mark. 1, 3; Luk. 3, 4 — 13f Exod. 14, 21—24 — 16f I Tim. 2, 4
 — 17 vgl. Joh. 15, 26 — 18—20 I Tim. 4, 8 — 26f I Tim. 4, 10 — 28 vgl. Plato
 Rep. X p. 611 D — 29—31 vgl. α 57ff — 31f vgl. Plato Theät. p. 176 B

1 [αὐτοῦ] < Cat. | 4 ἀνελλιπὴς P | 5 ὑπακούσωμεν Cat. | 5 αἰδιος· αἰώνων
 Jackson αἰδιος αἰών P Cat. αἰδιος αἰών ἐστιν [εἰκόν] Po | εἰκόν < Cat. | 10 δὲ
 < Cat. | 12 ἀπειλήφασιν | ἀπειλὴν φασιν Cat. | 20f πόσον, ὁμολογήσατε, . . ὠνήσασθε
 Jackson πόσον ὁμολογήσατε, . . ὠνήσασθαι P | 28 ἐνάλοις | ἐν in Ras. P¹ | 30 ἰμει-
 ρόμενοι Markland ἰμειρόμενος P

τὸν καὶ μόνον ἀπεικάσαι κατ' ἀξίαν δυνάμενον ἄνθρωπον θεῶ.
 ταύτην ὁ ἀπόστολος τὴν διδασκαλίαν θείαν ὄντως ἐπιστάμενος »σὺ 87,1
 δέ, ὦ Τιμόθεε,« φησὶν, »ἀπὸ βρέφους ἱερὰ γράμματα οἶδας, τὰ δυνά-
 μενά σε σοφίσει εἰς σωτηρίαν διὰ πίστεως ἐν Χριστῷ.« ἱερὰ γὰρ
 5 ὡς ἀληθῶς τὰ ἱεροποιούντα καὶ θεοποιούντα γράμματα, ἐξ ὧν 2
 γραμμάτων καὶ συλλαβῶν τῶν ἱερῶν τὰς συγκειμένας γραφάς, τὰ
 συντάγματα, ὁ αὐτὸς ἀκολούθως ἀπόστολος »θεοπνεύστους« καλεῖ,
 »ὡφελίμους οὖσας πρὸς διδασκαλίαν, πρὸς ἔλεγχον, πρὸς ἐπανάρ-
 θωσιν, πρὸς παιδείαν τὴν ἐν δικαιοσύνῃ, ἵνα ἄρτιος ᾖ ὁ τοῦ θεοῦ
 10 ἄνθρωπος πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἐξηρτημένος.« οὐκ ἂν τις οὕτως 3
 ἐκπλαγείῃ τῶν ἄλλων ἀγίων τὰς προτροπὰς ὡς αὐτὸν τὸν κύριον
 τὸν φιλόανθρωπον· οὐδὲν γὰρ | ἀλλ' ἢ τοῦτο ἔργον μόνον ἐστὶν 72 P
 αὐτῷ σφύζεσθαι τὸν ἄνθρωπον. βοᾷ γοῦν ἐπείγων εἰς σωτηρίαν
 αὐτὸς »ἡγγικεν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.« ἐπιστρέφει τοὺς ἀνθρώ-
 15 πους πλησιάζοντας τῷ φόβῳ. ταύτῃ καὶ ὁ ἀπόστολος τοῦ κυρίου 4
 παρακαλῶν τοὺς Μακεδόνας ἐρμηνεύς γίνεται τῆς θείας φωνῆς, »ὁ
 κύριος ἡγγικεν« λέγων, »εὐλαβεῖσθε μὴ καταληφθῶμεν κενοί.« ὑμεῖς
 δὲ ἐς τοσοῦτον ἀδεεῖς, μᾶλλον δὲ ἄπιστοι, μήτε αὐτῷ πειθόμενοι
 τῷ κυρίῳ μήτε τῷ Παύλῳ, καὶ ταῦτα ὑπὲρ Χριστοῦ δεδεμένῳ.
 20 »γενέσασθε καὶ ἴδετε ὅτι χρηστός ὁ θεός.« ἡ πίστις εἰσάξει, ἡ πείρα 88,1
 διδάξει, ἡ γραφὴ παιδαγωγήσει »δεῦτε, ὦ τέκνα,« λέγουσα, »ἀκούσατέ
 μου, φόβον κυρίου διδάξω ὑμᾶς.« εἰτα ὡς ἤδη πεπιστευκόσι συν-
 τόμως ἐπιλέγει »τίς ἐστὶν ἄνθρωπος ὁ θέλων ζωὴν, ἀγαπῶν ἡμέρας
 25 ἰδεῖν ἀγαθάς;« ἡμεῖς ἐσμεν, φήσομεν, οἱ τὰ γαθοῦ προσκυνηταί, οἱ
 26 τῶν ἀγαθῶν ζηλωταί. ἀκούσατε οὖν »οἱ μακράν,« ἀκούσατε »οἱ 2
 ἐγγύς.« οὐκ ἀπεκρύβη τιναὶ ὁ λόγος· φῶς ἐστὶ κοινόν, ἐπιλάμπει
 πᾶσιν ἀνθρώποις· οὐδεὶς Κιμμέριος ἐν λόγῳ· σπεύσομεν εἰς σω-
 τηρίαν, ἐπὶ τὴν παλιγγενεσίαν· εἰς μίαν ἀγάπην συναχθῆναι οἱ
 πολλοὶ κατὰ τὴν τῆς μοναδικῆς οὐσίας ἔννοσιν σπεύσομεν· ἀγαθοερ-
 30 γούμενοι ἀναλόγως ἐνότητά διώκωμεν, τὴν ἀγαθὴν ἐκζητοῦντες
 μονάδα. ἡ δὲ ἐκ πολλῶν ἔννοσις ἐκ πολυφωνίας καὶ διασπορᾶς 3
 ἁρμονίαν λαβοῦσα θεϊκὴν μία γίνεται συμφωνία, ἐνὶ χορηγῷ καὶ
 διδασκάλῳ τῷ λόγῳ ἐπομένη, ἐπ' αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν ἀναπανο-

2—4 II Tim. 3, 14. 15 — 7—10 II Tim. 3, 16. 17 — 14 Matth. 4, 17 —
 16 f vgl. Phil. 4, 5 +? Resch, *Agapha* S. 291; Zahn, *Gesch. d. neut. Kan.* I 174¹
 — 19 vgl. Phil. 1, 7 u. 8. — 20 Psal. 33, 9 — 21 f Psal. 33, 12 — 23 f Psal.
 33, 13 — 25 f vgl. Esth. 9, 20; Dan. 9, 7 (Theod.); Jes. 57, 19 (= Ephes. 2, 17) —
 26 f vgl. Joh. 1, 9 — 28 f vgl. Joh. 10, 16; 17, 21

4 (τῆς) ἐν Arcerius aus II Tim. 3, 15 | 19 δεδεμένῳ P* δεομένῳ P¹ (vgl. II
 Kor. 5, 20) | 20 χρηστός M² ᾱσ PM* | 28 ἀγάπην] ἀγέλην St | 30 διώκωμεν P¹
 διώκομεν P* | 32 χορηγῷ Jackson χορευτῇ P

μένη, ὧς Ἀββᾶ λέγουσα ὁ πατήρ — ταύτην ὁ θεὸς τὴν φωνὴν τὴν ἀληθινὴν ἀσπάζεται παρὰ τῶν αὐτοῦ παίδων πρώτην καρούμενος.

- X. Ἄλλ' ἐκ πατέρων, φατέ, παραδεδομένον ἡμῖν ἔθος ἀνατρέ- 89, 1
 5 πειν οὐκ εὐλογον. καὶ τί δὴ οὐχὶ τῇ πρώτῃ τροφῇ, τῷ γάλακτι, χρώμεθα, ὧς δῆπουθεν συνείθισαν ἡμᾶς ἐκ γενετῆς αἰ τίτθαι; τί δὲ ἀξάνομεν ἢ μειοῦμεν τὴν πατροφᾶν οὐσίαν, | καὶ οὐχὶ τὴν ἴσην, ὡς 73 P
 παρειλήφαμεν, διαφυλάττομεν; τί δὲ οὐκέτι τοῖς κόλποις τοῖς πα-
 10 τρῶσις ἐναποβλύζομεν, ἢ καὶ τὰ ἄλλα, ἃ νηπιάζοντες ὑπὸ μητρᾶσι
 τε ἐκτρέφομενοι γέλωτα ὥφλομεν, ἐπιτελοῦμεν ἔτι, ἄλλα σφᾶς
 αὐτούς, καὶ εἰ μὴ παιδαγωγῶν ἐτύχομεν ἀγαθῶν, ἐπανορθώσομεν;
 εἶτα ἐπὶ τῶν πλῶν αἰ παρεκβάσεις καίτοι ἐπιζήμιοι καὶ ἐπισφαλεῖς 2
 οὔσαι, ὅμως γλυκεαῖα πῶς προσπίπτουσιν, ἐπὶ δὲ τοῦ βίου οὐχὶ τὸ
 ἔθος καταλιπόντες τὸ πονηρὸν καὶ ἐμπαθεῖς καὶ ἄθεον, καὶ οἱ πα-
 15 τέρες χαλεπαίνουσιν, ἐπὶ τὴν ἀλήθειαν ἐκκλινοῦμεν καὶ τὸν ὄντως
 ὄντα πατέρα ἐπιζητήσομεν, οἷον δηλητήριον φάρμακον τὴν συνή-
 θειαν ἀποσάμενοι; τοῦτ' αὐτὸ γάρ τοι | τὸ κάλλιστον τῶν ἐγχειρου- 26 S 3
 μένων ἐστίν, ὑποδείξαι ὑμῖν ὡς ἀπὸ μαρίας καὶ τοῦ τρισαθλίου
 τούτου ἔθους ἐμισήθη ἡ θεοσεβεία· οὐ γὰρ ἂν ἐμισήθη ποτὲ ἢ ἀπη-
 20 γορευθῇ ἀγαθὸν τοσοῦτον, οὗ μείζον οὐδὲν ἐκ θεοῦ δεδωρηταί πο
 τῇ τῶν ἀνθρώπων γενέσει, εἰ μὴ συναρπαζόμενοι τῷ ἔθει, εἶτα
 μέντοι ἀποβύσαντες τὰ ὅσα ἡμῖν, οἷον ἵπποι σκληραύχενες ἀφηνιά-
 ζοντες, τοὺς χαλινούς ἐνδακόντες, ἀπεφεύγετε τοὺς λόγους, ἀπο-
 σείσασθαι μὲν τοὺς ἡνιόχους ὑμῶν τοῦ βίου ἡμᾶς ἐπιποθοῦντες, ἐπὶ
 25 δὲ τοὺς κρημνοὺς τῆς ἀπωλείας ὑπὸ τῆς ἀνοίας φερόμενοι ἐναγῇ
 τὸν ἅγιον ὑπελαμβάνετε τοῦ θεοῦ λόγον. ἔπεται τοιγαροῦν ὑμῖν 90, 1
 κατὰ τὸν Σοφοκλέα τὰ ἐπιχειρα τῆς ἐκλογῆς,

νοῦς φροῦδος, ὧς ἀχρεῖα, φροντίδες κεναί,

- καὶ οὐκ ἴστε ὡς παντὸς μᾶλλον τοῦτο ἀληθές, ὅτι ἄρα οἱ μὲν
 30 ἀγαθοὶ καὶ θεοσεβεῖς ἀγαθῆς τῆς ἀμοιβῆς τεύξονται ἀγαθὸν τιμη-
 κότες, οἱ δὲ ἐκ τῶν ἐναντίων πονηροὶ τῆς καταλλήλου τιμωρίας,

1 vgl. Mark. 14, 36; Röm. 8, 15 — 6—8 vgl. Plato Rep. I p. 330 A — 20 f
 vgl. Plato Tim. p. 47 B . . . φιλοσοφίας γένος· οὐ μείζον ἀγαθὸν οὐτ' ἢ λθεν οὐθ'
 ἥξει ποτὲ τῷ θνητῷ γένει δωρηθὲν ἐκ θεῶν — 23 vgl. Plato Phaedr. p. 254 D
 ἐνδακῶν τὸν χαλινόν — 28 Soph. Fr. 863

5 καὶ über d. Z. P¹ | 6 συνείθισαν P²M² συνήθισαν P³M* | 6. 8 δαί P | 9 ἃ
 am Rand P¹ im Text M | 10 τε| τότε Kroll | ὥφλομεν, ἐπιτελοῦμεν M³ ὥφλωμεν,
 ἐπὶ τέλους μὲν PM* | 12 ἐπὶ (μὲν) Cobet 253 | πλῶν Cobet παθῶν P παίδων
 Schw | 14 καταλιπόντες Cobet 252 καταλείποντες P | 15 ἐπὶ P* οὐκ ἐπὶ P²M |
 16 ἐπιζητήσομεν Sy ἐπιζητήσωμεν P | 21 τῷ — γένει St | 23—26 ἀπεφεύγετε — ὑπε-
 λαμβάνετε St ἀποφεύγετε — ὑπολαμβάνετε P | 28 ὧς Sy ἔργ' Stob. Flor. 116, 29

καὶ τῷ γε ἄρχοντι τῆς κακίας ἐπήρτηται κόλασις. ἀπειλεῖ γοῦν 2
 αὐτῷ ὁ προφήτης Ζαχαρίας »ἐπιτιμῆσαι ἐν σοὶ ὁ ἐκλεξάμενος τὴν
 Ἱερουσαλήμ· οὐκ ἰδοὺ τοῦτο δαλὸς ἐξεσπασμένος ἐκ πυρός;« τίς οὖν
 5 ἐτι τοῖς ἀνθρώποις ὄρεξις ἔγκειται θανάτου ἐκουσίον; τί δὲ τῷ 74 P
 δαλῷ τῷ θανατηφόρῳ τούτῳ προσπεφύγασιν, μεθ' οὗ καταφλεχθή-
 σονται, ἐξὸν βιωῖναι καλῶς κατὰ τὸν θεόν, οὐ κατὰ τὸ ἔθος; θεὸς 3
 μὲν γὰρ ζωὴν χαρίζεται, ἔθος δὲ πονηρὸν μετὰ τὴν ἐνθένδε ἀπαλ-
 λαγὴν μετάνοιαν κενὴν ἅμα τιμωρία προστρίβεται, »παθὼν δέ τε
 νῆπιος ἔγνω«, ὥς ἀπολλύει δεισιδαιμονία καὶ σφῶζει θεοσέβεια.
 10 ἰδέτω τις ὑμῶν τοὺς παρὰ τοῖς εἰδώλοις λατρεύοντας, κόμη ὅν- 91, 1
 πῶντας, ἐσθῆτι πιναρὰ καὶ κατεργαγία καθυβρισμένους, λουτρῶν
 μὲν παντάπασιν ἀπειράτους, ταῖς δὲ τῶν ὀνύχων ἀκμαῖς ἐκτεθρησι-
 μένους, πολλοὺς δὲ καὶ τῶν αἰδοίων ἀφηρημένους, ἔργῳ δεικνύντας
 τῶν εἰδώλων τὰ τεμένη τάφους τινὰς ἢ δεσμοτήρια· οὗτοί μοι
 15 δοκοῦσι πενθεῖν, οὐ θρησκέειν τοὺς θεοὺς, ἔλεον μᾶλλον ἢ θεο-
 σεβείας ἄξια πεπονθότες. καὶ ταῦτα ὀρώντες ἔτι τυφλώτετε καὶ 2
 οὐχὶ πρὸς τὸν δεσπότην τῶν πάντων καὶ κύριον τῶν ὅλων ἀνα-
 βλέπετε; οὐχὶ δὲ καταφεύξεσθε, ἐκ τῶν ἐνταῦθα δεσμοτηρίων
 ἐκφεύγοντες, ἐπὶ τὸν ἔλεον τὸν ἐξ οὐρανῶν; ὁ γὰρ θεὸς ἐκ πολλῆς 3
 20 τῆς φιλανθρωπίας ἀντέχεται τοῦ ἀνθρώπου, ὥσπερ ἐκ καλιᾶς ἐκ-
 πίπτοντος νεοττοῦ ἢ μήτηρ ὄρνις ἐφίπταται· εἰ δέ που καὶ θηρίον
 ἐρπηστικὸν περιχάνοι τῷ νεοττῷ,

μήτηρ δ' ἀμφιποτᾶται ὀδυρομένη φίλα τέκνα·

ὁ δὲ θεὸς πατὴρ καὶ ζητεῖ τὸ πλάσμα καὶ ἰᾶται τὸ παράπτωμα καὶ
 25 διώκει τὸ θηρίον καὶ τὸν νεοττὸν αὐθις ἀναλαμβάνει ἐπὶ τὴν καλιὰν
 ἀναπτήναι παρορμῶν. εἴτα κύνες μὲν ἤδη πεπλανημένοι ὁδοῖς 92, 1
 ῥινηλατοῦντες ἐξίχνευσαν τὸν δεσπότην καὶ ἵπποι τὸν ἀναβάτην
 ἀποσεισάμενοι ἐνὶ που συρίγματι ὑπήκουσαν τῷ δεσπότη· »ἔγνω δέ,
 φησί, »βοῦς τὸν κτησάμενον καὶ ὄνος τὴν φάτιν τοῦ κυρίου αὐτοῦ,
 30 Ἰσραὴλ δέ με οὐκ ἔγνω.« τί οὖν ὁ κύριος; οὐ μνησικακεῖ, ἔτι ἔλεει,
 ἔτι τὴν μετάνοιαν ἀπαιτεῖ. ἐρέσθαι δὲ ὑμᾶς βούλομαι, εἰ οὐκ ἄτο- 2
 πον ὑμῖν δοκεῖ πλάσμα ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους ἐπιγεγονότας τοῦ
 θεοῦ καὶ παρ' αὐτοῦ τὴν ψυχὴν εἰληφότας καὶ ὄντας ὅλως τοῦ θεοῦ
 ἐτέρῳ δουλεύειν δεσπότῃ, πρὸς δὲ καὶ θεραπεύειν ἀντὶ μὲν τοῦ
 35 βασιλέως τὸν τύραννον, ἀντὶ δὲ τοῦ ἀγαθοῦ τὸν πονηρόν. τίς γάρ, 3

2 f Zachar. 3, 2 — 8 f Hesiod Op. 218 — 23 B 315 — 28—30 Jes. 1, 3.

3 οὐκ ἰδοὺ] x i in Ras. P² | (ὥς) δαλὸς Sy aus Zachar. 3, 2 | 4 δαί P | 5 προσ-
 πεφύγασιν M² προσπεφύγασιν P | 8 τε] γε P* | 10 [παρὰ] Heyse | 11 κατεργαγία
 (über w) P¹M¹ | 21 [ὄρνις] Cobet 255 | 22 ἐρπηστικὸν P | περιχάνοι] χ in Ras. P¹ |
 32 ἡμᾶς Jackson ὑμᾶς P | zu ἐπιγεγονότας vgl. Plato Phaedr. p. 245 A

ὡ πρὸς τῆς ἀληθείας, σωφρονῶν γε τὰγαθὸν καταλείπων κακία
 σύνεστιν; τίς δὲ ὅστις τὸν θεὸν ἀποφεύγων δαιμονίοις συμβιοῖ; τίς
 δὲ υἱὸς εἶναι δυνάμενος τοῦ θεοῦ δουλεύειν ἡδέται; ἢ τίς οὐρανοῦ
 πολίτης εἶναι δυνάμενος ἕρεβος | διώκει, ἐξὸν παράδοισον γεωργεῖν 75 P
 5 καὶ οὐρανὸν περιπολεῖν καὶ τῆς ζωτικῆς καὶ ἀκηράτου μεταλαμ-
 βάνειν πηγῆς, κατ' ἔχνος ἐκείνης τῆς φωτεινῆς ἀεροβατοῦντα νεφέ-
 λης, ὥσπερ ὁ Ἥλιος, θεωροῦντα τὸν ὑέτον <τὸν> σωτήριον; οἱ δὲ 4
 σκολήκων δίκην περὶ τέλματα καὶ βορβόρους, τὰ ἡδονῆς ρεύματα,
 καλινδούμενοι ἀνυπότους καὶ ἀνοήτους ἐκβόσκονται τρυφάς, ὑώδεις
 10 τινὲς ἄνθρωποι. ὕες γάρ, φησὶν, »ἡδονται βορβόρῳ« μᾶλλον ἢ κα-
 θαρῶ ὕδατι καὶ »ἐπὶ φορντῶ μαργαίνουσιν« κατὰ Δημόκριτον. μὴ 5
 δῆτα οὖν, μὴ δῆτα ἐξανδραποδισθῶμεν μηδὲ ὑώδεις γενώμεθα, ἀλλ'
 »ὡς τέκνα φωτὸς« γνήσια ἀναθρήσωμεν καὶ ἀναβλέψωμεν εἰς τὸ φῶς,
 μὴ νόθους ἡμᾶς ἐξελέγξῃ ὁ κύριος ὥσπερ ὁ ἥλιος τοὺς αἰτούς.
 15 μετανόσωμεν οὖν καὶ μεταστῶμεν ἐξ ἀμαθίας εἰς ἐπιστήμην, ἐξ 93,1
 ἀφροσύνης εἰς φρόνησιν, ἐξ ἀκρασίας εἰς ἐγκράτειαν, ἐξ ἀδικίας εἰς
 δικαιοσύνην, ἐξ ἀθεότητος εἰς θεόν. καλὸς ὁ κίνδυνος αὐτομολεῖν 2
 πρὸς θεόν. πολλῶν δὲ καὶ ἄλλων ἔστιν ἀπολαῦσαι ἀγαθῶν τοὺς
 δικαιοσύνης ἐραστὰς, οἱ τὴν αἰδίων διώκομεν σωτηρίαν, ἀτὰρ δὴ καὶ
 20 ὧν αὐτὸς αἰνίττεται ὁ θεὸς διὰ Ἡσαίου λαλῶν »ἔστι κληρονομία
 τοῖς θεραπεύουσι κύριον«· καλὴ γε καὶ ἐράσμιος ἡ κληρονομία, οὐ 3
 χρυσίον, οὐκ ἄργυρος, οὐκ ἐσθῆς, ἔνθα πού σῃς καὶ [τὰ τῆς γῆς]
 ληστὴς πού καταδύεται περὶ τὸν χαμαιζήλον πλοῦτον ὀφθαλμίων,
 ἀλλ' ἐκεῖνος ὁ θησαυρὸς τῆς σωτηρίας, πρὸς ὃν γε ἐπείγεσθαι χρή
 25 φιλολόγους γενομένους, συναπαίρει ὃ ἐμῖν ἐνθύνδε τὰ ἔργα τὰ
 ἀστεία καὶ συνίπταται τῷ τῆς ἀληθείας περὶ. ταύτην ἡμῖν τὴν 94,1
 κληρονομίαν ἐγχειρίζει ἡ αἰδὶος διαθήκη τοῦ θεοῦ τὴν αἰδίων δωρεὰν
 χορηγοῦσα· ὁ δὲ φιλόστοργος οὗτος ἡμῶν πατήρ, ὁ ὄντως πατήρ·
 οὐ πάύεται προτρέπων, νουθετῶν, παιδεύων, φιλῶν· οὐδὲ γὰρ 27 S
 30 σφύζων παύεται, συμβουλεύει δὲ τὰ ἄριστα· »δίκαιοι γένεσθε, λέγει

6f vgl. Matth. 17, 5 (νεφέλη φωτεινή) — 7 vgl. I Kün. 18, 44f — 7—9 vgl.
 Kleomedes De subl. II 1, 92 καθάπερ τις σκώληξ ἐν πάνν πονηρῷ τε καὶ κοπρώδει
 βορβόρῳ καλινδούμενος — 10 vgl. Heraklit Fr. 54 Byw. 13 Diels; Strom. I 2;
 II 68; Wendland, Sitzungsber. d. preuss. Akad. 1898 S. 788 ff — 11 vgl. Demokrit
 Fr. 23 Natorp, 147 Diels Vorsokr. 430 — 13 vgl. Ephes. 5, 8 — 14 vgl. Ael. n. a.
 II 26; IX 3 u. die von Oder, Pauly-Wissowa I p. 371 gesammelten Stellen —
 17f vgl. Horaz Od. III 25, 18 dulce periculum est sequi deum — 20f Jes. 54, 17 —
 22f vgl. Matth. 6, 19. 20 — 30—S. 69, 2 Jes. 54, 17; 55, 1

1 γε über d. Z. P¹ | 2f δαλ — δαλ P | τίς δὲ ὅστις] ἢ τίς Wi | 7 <τὸν> Sy |
 10 φασὶν Arcerius | 22f ἔνθα οὐ σῃς καὶ κατὰ τῆς γῆς ληστὴς οὐ Schw | 22 [τὰ
 τῆς γῆς] St ~ Markland nach ἐσθῆς | 23 ληστὴς [πού] Wi ληστὴς ὅπου Ma |
 28 χορηγοῦσα PeorrMcarr χορηγοῦσαν P*M*

- κύριος· οἱ διαψῶντες πορεύεσθε ἐφ' ὕδαρ, καὶ ὅσοι μὴ ἔχετε ἀργύριον, βαδίσατε καὶ ἀγοράσατε καὶ πίετε ἄνευ ἀργυρίου.» ἐπὶ τὸ 2
λουτρόν, ἐπὶ τὴν σωτηρίαν, ἐπὶ τὸν φωτισμὸν παρακαλεῖ μονο-
νουχὶ | βοῶν καὶ λέγων· γῆν σοι δίδωμι καὶ θάλατταν, παιδίον, 76 P
5 οὐρανὸν τε καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς πάντα ζῷά σοι χαρίζομαι· μόνον, ὃ
παιδίον, δίνῃσον τοῦ πατρός, ἀμισθεὶ σοι δειχθήσεται ὁ θεός· οὐ
καπηλεύεται ἡ ἀλήθεια, δίδωσί σοι καὶ τὰ πτηνὰ καὶ τὰ νηκτὰ καὶ
τὰ ἐπὶ τῆς γῆς· ταῦτά σου ταῖς εὐχαρίστοις τρυφαῖς δεδημιουργήκεν 3
ὁ πατήρ. ἀργυρίῳ μὲν ὠνήσεται ὁ νόθος, (ὅς) ἀπωλείας ἐστὶ παιδίον,
10 ὃς »μαμωνᾶ δουλεύειν« προήρηται, σοὶ δὲ τὰ σὰ ἐπιτρέπει, τῷ
γενναίῳ λέγω, τῷ φιλοῦντι τὸν πατέρα, δι' ὃν ἔτι ἐργάζεται, ὃ
μόνον καὶ ὑπισχνεῖται λέγων· »καὶ ἡ γῆ οὐ πρᾶθήσεται εἰς βεβαί-
ωσιν·« οὐ γὰρ κυροῦται τῇ φθορᾷ· »ἐμὴ γὰρ ἐστὶν πᾶσα ἡ γῆ,«
ἐστὶ δὲ καὶ σῆ, ἐὰν ἀπολάβῃς τὸν θεόν. ὅθεν ἡ γραφὴ εἰκότως 4
15 εὐαγγελίζεται τοῖς πεπιστευκόσιν· »οἱ δὲ ἅγιοι κυρίου κληρονομή-
σουσι τὴν δόξαν τοῦ θεοῦ καὶ τὴν δύναμιν αὐτοῦ.« ποίαν, ὃ μα-
κάριε, δόξαν, εἰπέ μοι· »ἦν ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδεν οὐδὲ οὖς ἤκουσεν,
οὐδὲ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου ἀνέβη· καὶ χαρῆσονται ἐπὶ τῇ βασιλείᾳ
τοῦ κυρίου αὐτῶν εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν.« ἔχετε, ὃ ἄνθρωποι, 95, 1
20 τὴν θεῖαν τῆς χάριτος ἐπαγγελίαν, ἀκηκόατε καὶ τὴν ἄλλην τῆς
κολάσεως ἀπειλήν, δι' ὧν ὁ κύριος σφῆζει, φόβῳ καὶ χάριτι παιδα-
γωγῶν τὸν ἄνθρωπον· τί μέλλομεν; τί οὐκ ἐκκλίνομεν τὴν νόλαν;
τί οὐ καταδεχόμεθα τὴν ὁσρεάν; τί δὲ οὐχ αἰρούμεθα τὰ βελτίονα,
θεὸν ἀντὶ τοῦ πονηροῦ, καὶ σοφίαν εἰδωλολατρείας προκρίνομεν καὶ
25 ζῶν ἀντικαταλασσόμεθα θάνατον; »ἰδοὺ τέθεικα πρὸ προσώπου 2
ὑμῶν,« φησί, »τὸν θάνατον καὶ τὴν ζῶν.« πειράζει σε ὁ κύριος
ἐκλέξασθαι τὴν ζῶν, συμβουλευέ σοι ὡς πατήρ πείθεσθαι τῷ θεῷ.
»ἐὰν γὰρ ἀκούσῃς μου,« φησί, »καὶ θελήσῃς, τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς
φάγῃς,« ὑπακοῇς ἡ χάρις· »ἐὰν δὲ μὴ ὑπακούσῃς μου μηδὲ θελή-

6f vgl. II Kor. 2, 17 — 8 vgl. Gen. 1, 28 — 9 vgl. Joh. 17, 12; II Thess. 2, 3 — 10 vgl. Matth. 6, 24; Luk. 16, 13 — 11 vgl. Joh. 5, 17 — 12f Lev. 25, 23. Zur Form vgl. Philo De Cherub. 108. 119 (I p. 158. 160 M) — 15—29 Aus der Apokalypse des Elias; vgl. Schürer, Geschichte d. jüd. Volkes III³ 269; Resch, Agrapha Logion 16 S. 154ff; Harnack, Überlieferung S. 853f; Ropes, Sprüche Jesu S. 19ff — 17f I Kor. 2, 9 — 25f Deut. 30, 15 — 26f vgl. Deut. 30, 19 — 28—S. 70, 1 Jes. 1, 19; vgl. 33, 11

8 τροφαῖς Schw | 9 vor ἀργυρίῳ + ἔπερ am Rand P² über der Z. P³ | ὠνήσεται P¹ ὠνηθήσεται P* | (ὅς) über d. Z. P² | [ἐστὶ] Schw | 10 σοὶ in Ras. P² | 11 λέγω St λέγει P | 21 φόβῳ φ in Ras. P¹ | 23 δαὶ P | 25 ἀντικαταλασσόμεθα He ἀντικαταλασσόμενοι P | θανάτου Ma vgl. Protr. 99, 4; Paed. II 109, 4 θανάτοι P | 27 πείθεσθαι Sy πείθεσθε P

- σητε, μάχαιρα ὑμᾶς καὶ πῦρ κατέδεταί,» παρακοῆς ἢ κρίσις. »τὸ γὰρ στόμα κυρίου ἐλάλησεν ταῦτα·« νόμος ἀληθείας λόγος κυρίου·| βούλεσθε ὑμῖν ἀγαθὸς γένωμαι σύμβουλος; ἀλλ' ὑμεῖς μὲν ἀκούσατε· 77 P ἐγὼ δέ, εἰ δυνατόν, ἐνδείξομαι. ἐχρῆν μὲν ὑμᾶς, ὧ ἄνθρωποι.
- 5 αὐτοῦ πέρι ἐννοουμένους τοῦ ἀγαθοῦ ἔμφυτον ἐπάγεσθαι πίστιν, μάρτυρα ἀξιόχρεων αὐτόθεν οἰκοθεν, περιφανῶς αἰρουμένην τὸ βέλτιστον, μηδὲ ζητεῖν εἰ μεταδιωκτέον, <τὸ δ' ἀγαθόν> ἐκπονεῖν. καὶ γὰρ εἴ 4 τῷ μεθυστέον, φέρε εἰπεῖν, ἀμφιβάλλειν χορή· ὑμεῖς δὲ πρὶν ἢ ἐπισέψασθαι μεθύετε· καὶ εἰ ὑβριστέον, οὐ πολυπραγμονεῖτε, ἀλλ' ἢ
- 10 τάχος ὑβρίζετε. μόνον δ' ἄρα εἰ θεοσεβητέον, ζητεῖτε, καὶ εἰ τῷ σοφῷ τούτῳ [δὴ] τῷ θεῷ καὶ τῷ Χριστῷ κατακολουθητέον, τοῦτο δὴ βουλῆς καὶ σκέψεως ἀξιοῦτε, οὐδ' ὃ πρέπει θεῷ, ὅ τι ποτέ ἐστι, νευροηκότες. πιστεύσατε ἡμῖν καὶ ὥς μέθῃ, ἵνα σωφρονήσητε· 96, 1 πιστεύσατε καὶ ὥς ὕβρει, ἵνα ζήσητε. εἰ δὲ καὶ πείθεσθαι
- 15 βούλεσθε τὴν ἐναργῆ τῶν ἀρρήτων ἐποπτεύσαντες πίστιν, φέρε ὑμῖν ἐκ περιουσίας τὴν περὶ τοῦ λόγου παραθήσομαι πίστῳ. ὑμεῖς δέ, 2 οὐ γὰρ τὰ πάτρια ὑμᾶς ἔτι τῆς ἀληθείας ἀπασχολεῖ ἔθνη προκατηχημένους, ἀκούοιτ' ἂν ἥδη τὸ μετὰ τοῦτο ὅπως ἔχει· καὶ δὴ μή τις ὑμᾶς τοῦδε τοῦ ὀνόματος αἰσχύνῃ προκαταλαμβανέτω, ἥτ' ἄνδρας
- 20 μέγα σίνεται,» παρατρέπουσα σωτηρίας. ἀποδυσάμενοι δ' οὖν περι- 3 φανῶς ἐν τῷ τῆς ἀληθείας σταδίῳ γηνησίως ἀγωνιζόμεθα, βραβεύοντος μὲν τοῦ λόγου τοῦ ἁγίου, ἀγωνοθετοῦντος δὲ τοῦ δεσπότου τῶν ὅλων. οὐ γὰρ σμικρὸν ἡμῖν τὸ ἄθλον ἀθανασία πρόκειται. μὴ οὖν ἔτι φροντίζετε μηδὲ [εἰ] ὀλίγον, τί ὑμᾶς ἀγορεύουσι σύρ- 4
- 25 φράκεις τινες ἀγοραῖοι, δεισιδαιμονίας ἄθεοι χορευταί, ἀνοία καὶ παρανοία ἐς αὐτὸ ὠθούμενοι τὸ βάραθρον, εἰδώλων ποιηταί καὶ λίθων προσκυνηταί· οἷδε γὰρ ἀνθρώπους ἀποθεοῦν τετολμήμασι, τρισκαιδέκατον Ἀλέξανδρον τὸν Μακεδόνα ἀναγράφοντες θεόν, »ὃν Βαβυλὼν ἤλεγξε νεκρόν.« ἄγαμαι τοίνυν τὸν Χῖον σοφιστήν, Θεόκριτος 97, 1
- 30 ὄνομα αὐτῷ· μετὰ τὴν Ἀλεξάνδρον τελευταίην ἐπισκώπτων ὁ Θεόκριτος τὰς δόξας τὰς κενὰς τῶν ἀνθρώπων ἃς εἶχον περὶ θεῶν.

11 Jes 1, 20 — 6 μαρτ. οἰκ. vgl. Diogen. VII 29 — 19 f Q 45; Hes. Op. 318 — 20—23 vgl. Tert. ad mart. 3 — 27 f vgl. Joh. Chrys. Hom. 26, 4 in II Kor. (X p. 624 A Montf.) — 28 f Orac. Sibyll. 5, 6 — 29 Zu Theokrit von Chios vgl. FHG II p. 86

5 ἐννοουμένους] on¹ in Ras. P¹ | 5 f πίστιν, μαρτ. ἀξ. Wi μαρτ. ἀξ., πίστιν P 7 [ζητεῖν] Ma | <τὸ δ' ἀγαθόν> Schw <ἀλλ'> Heyse | 8 f ἐπισέψασθαι P²M* ἐπισκέψασθε P*M² ἐπεσκέψασθε Heyse | 9 ἢ Sy ἢ P | 11 [δὴ] St | 12 δὴ St δὲ P | οὐδ' nach δ' Ras. P | 13 πιστεύσατε P^{corr} ἐπιστεύσατε P* | 14 <μὴ> πείθεσθαι Po | 15 ἀρρήτων Jackson ἀρετῶν P | ἐποπτεύσαντες Po ὕποπτεύσαντες P | 19 αἰσχύνῃ nach η Ras. P¹ | ἀνδράσι P | 21 ἀγωνιζόμεθα] ὡ P¹ für ὁ | 24 μηδὲ ὀλίγον τί Kontos, Bull. de corr. hell. 2 (1878) S. 229 (vgl. Plato Crito p. 48 A) μηδὲ εἰ ὀλίγον τι P | ἀγορεύουσι] κακηγοροῦσι Ma | 29 Χῖον Cobet, Mnemos. 11 (1862) p. 391 θεῖον P | 30 <δς> μετὰ Cobet | 30 f [ὁ Θεόκριτος] Di

πρὸς τοὺς πολίτας | »ἄνδρες,« εἶπεν, »θαρσείτε ἄχρις ἂν ὁρᾷτε τοὺς 78 P
θεοὺς πρότερον τῶν ἀνθρώπων ἀποθνήσκοντας.« θεοὺς δὲ δὴ τοὺς 2
ὁρατοὺς καὶ τὸν σύγκλυδα τῶν γεννητῶν τούτων ὄχλον ὁ προσκυνῶν
καὶ προσεταιριζόμενος, αὐτῶν ἐκείνων τῶν δαιμόνων ἀθλιώτερος
5 μακροῦ. »θεός« γὰρ »οὐδαμῇ οὐδαμῶς ἄδικος« ὥσπερ οἱ δαίμονες, »ἀλλ'
ὥς οἷόν τε δικαιοτάτος,« καὶ οὐκ ἔστιν αὐτῷ ὁμοιότερον οὐδὲν ἢ ὅς
ἂν ἡμῶν γένηται ὅτι δικαιοτάτος.

βᾶτ' εἰς ὁδὸν δὴ πᾶς ὁ χειρῶναξ λεώς, 3
οἱ τὴν Διὸς γοργῶπιν Ἐργάνην θεὸν

10 στατοῖσι λίαν τοῖς προστρέπεσθε,

ἡλίθιοι τῶν λίθων δημιουργοὶ τε καὶ προσκυνῆταί. ὁ Φειδίας ὕμῶν 98, 1
καὶ ὁ Πολύκλειτος ἡκόντων Πραξιτέλης τε αὐτῶν καὶ Ἀπελλῆς καὶ ὅσοι
τὰς βαναύσους μετέρχονται τέχνας, γήινοι γῆς ὄντες ἐργάται. τότε
γὰρ φησὶ τις προφητεία δυστυχήσειν τὰ τῇδε πράγματα, ὅταν ἀν-
15 δριᾷσι πιστεύσωσιν. ἡκόντων οὖν αὐτίς, οὐ γὰρ ἀνήσω καλῶν, οἱ 2
μικροτέχνη. οὐδεὶς πον τούτων ἔμπνουν εἰκόνα δεδημιουργηκεν,
οὐδὲ μὴν ἐκ γῆς μαλθακὴν ἐμάλαξε σάρκα. τίς ἔτηξε μυελὸν ἢ τίς
ἐπηξεν ὀστέα; τίς νεῦρα διέτεινεν <ῆ> τίς φλέβας ἐφύσησεν; τίς αἷμα
ἐνέχεεν ἐν αὐταῖς ἢ τίς δέρμα περιέτεινεν; ποῦ δ' ἂν τις αὐτῶν 28 S
20 ὀφθαλμοὺς ποιῆσαι βλέποντας; τίς ἐνεφύσησε ψυχὴν; τίς δικαιοσύνην
ἐδωρήσατο; τίς ἀθανασία ἐπέσχηται; μόνος ὁ τῶν ὅλων δημιουργός, 3
ὁ »ἀριστοτέχνης πατήρ,« τοιοῦτον ἄγαλμα ἔμπνουν ἡμᾶς τὸν ἀν-
θρώπον ἔπλασεν· ὁ δὲ Ὀλύμπιος ὕμῶν, εἰκόνας εἰκῶν, πολὺ τι τῆς
ἀληθείας ἀπάρδων, ἔργον ἐστὶ κατὰ τὴν χειρῶν Ἀττικῶν. »εἰκῶν« μὲν 4
25 γὰρ »τοῦ θεοῦ« ὁ λόγος αὐτοῦ (καὶ νῦν τοῦ νοῦ γνήσιος ὁ θεὸς
λόγος, φωτὸς ἀρχέτυπον φῶς), εἰκῶν δὲ τοῦ λόγου ὁ ἀνθρώπος 79 P
<ὁ> ἀληθινός, ὁ νοῦς ὁ ἐν ἀνθρώπῳ, ὁ »κατ' εἰκόνα« τοῦ θεοῦ καὶ
»καθ' ὁμοίωσιν« διὰ τοῦτο γεγενῆσθαι λεγόμενος, τῇ κατὰ καρδίαν
φρονήσει τῷ θεῷ παρειαζόμενος λόγῳ καὶ ταύτῃ λογικός. ἀνθρώ-
30 πον δὲ τοῦ ὁρωμένου τοῦ γηγενοῦς γήινος εἰκῶν τὰ ἀγάλματα <τὰ>
ἀνδρείελα <καὶ> πόρρω τῆς ἀληθείας ἐπίκαιρον ἐκμαγεῖον καταφαίνεται.
οὐδὲν οὖν ἄλλ' ἢ μανίας ἔμπλεως ὁ βίος ἔδοξε μοι γεγονέναι, τοσ- 99, 1

5—7 Plato Theaet. p. 176 BC — 8—10 Soph. Fr. 760; vgl. Elter Gnom. hist.
100 — 13—15 woher? — 17ff vgl. Hiob 10, 11 — 17 μαλθακὴν—σάρκα viell.
aus einem Dichter — 20 vgl. Gen. 2, 7 — 22 vgl. Pindar Fr. 57 Schroeder; Strom.
V 102 — 24f vgl. II Kor. 4, 4 — 27f vgl. Gen. 1, 26

3 γεννητῶν Arcerius | 6 οἷόν τε M² οἷονται PM* | ὅς in Ras. für ὅσον oder
ἴσος P | 8 βάτε P | 9 ἐργάνην Plut. Mor. 99 A; 802 B ἐργαπην P ἐργάπην M (τ
übergesch. M²) | θεὸν < Plut. | 10 στατοῖς λίαν τοῖς Plut. | προστρέπεσθε Plut.
προτρέπεσθε (corr. aus προτρέπεσθαι) P | 14 δυστυχήσει He | 18 <ῆ> Wi | 19 [ἐν]
Cobet 256 | 24 ἀπᾶν P³ | 27 <ὁ> Ma | 30 <τὰ> über d. Z. P² | 31 ἀνδρείελα
Di ἀνδρείελα P | <καὶ> Wi | ἐπίκαιρον Po

- αὕτη σπουδῇ περὶ τὴν ὕλην καταγινόμενος. ἐπιτέτριπται δὲ ὑπὸ
κενῆς δόξης ἢ συνήθεια δουλείας μὲν γευσάσα ὑμᾶς καὶ ἀλόγον
περιεργασίας· νομῖμων δὲ ἀνόμων καὶ ἀπατηλῶν ὑποκρίσεων ἄγνοια 2
αἰτία, ἣ δὴ †κατασκευασθεῖσα τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος κηρῶν
5 ὀλεθρίων καὶ εἰδώλων ἐπιστυγῶν πολλὰς τῶν δαιμόνων ἐπινοήσασα
μορφάς, κηλὶδα τοῖς ἐπομένοις αὐτῇ ἐναπεμάξατο θανάτου μακροῦ.
λάβετε οὖν ὕδωρ λογικόν, λούσασθε οἱ μεμολυσμένοι, περιρράνατε 3
αὐτοὺς ἀπὸ τῆς συνήθειας ταῖς ἀληθιναῖς σταγόσιν· καθαροὺς εἰς
οὐρανὸν ἀναβῆναι δεῖ. ἄνθρωπος εἶ, τὸ κοινότατον, ἐπιζήτησον
10 τὸν δημιουργήσαντά σε· νῖδος εἶ, τὸ ἰδιαίτατον, ἀναγνώρισον τὸν
πατέρα. σὺ δὲ ἔτι ταῖς ἁμαρτίαις παραμένεις, προστετηκὼς ἡδοναῖς; 4
τίμι λαλήσει κύριος ὑμῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν; ὑμῶν
ἐστὶν, ἐὰν θελήσητε, τῶν πρὸς τὸν θεὸν τὴν προαίρεσιν ἐσχηκότων·
ὑμῶν, ἐὰν θελήσητε πιστεῦσαι μόνον καὶ τῇ συντομίᾳ τοῦ κηρύ-
15 γματος ἔπεσθαι, ἧς ὑπακούσαντες οἱ Νινευῖται τῆς προσδοκηθείσης
ἀλώσεως μετανοήσας γνησίῳ τὴν καλὴν ἀντικατηλλάξαντο σωτηρίαν.
πῶς οὖν ἀνέλθω, φησὶν, εἰς οὐρανοὺς; »δόξ« ἐστὶν ὁ κύριος, 100, 1
»στενὴ« μὲν, ἀλλ' »ἐξ οὐρανῶν,« στενὴ μὲν, ἀλλ' εἰς οὐρανοὺς
ἀναπέμπουσα· στενὴ ἐπὶ γῆς ὑπερορῳμένη, πλατεῖα ἐν οὐρανοῖς
20 προσκυνουμένη. εἰθ' ὁ μὲν ἄπυστος τοῦ λόγου συγγνώμην τῆς 2
πλάνης ἔχει τὴν ἄγνοιαν, ὁ δὲ εἰς ὧτα βαλλόμενος καὶ τῇ ψυχῇ <παρα-
κούσας> παρὰ τῆς γνώμης φέρει τὴν ἀπειθειαν, καὶ ὅσω γε φρονιμώτερος
εἶναι δόξει, πρὸς κακοῦ ἢ σύνεσις αὐτῷ, ὅτι τῇ φρονήσει κέχρηται
κατηγόρῳ τὸ βέλτιστον | οὐχ ἐλόμενος· πέφυκε γὰρ ὡς ἄνθρωπος 80 P
25 οἰκείως ἔχειν πρὸς θεόν. ὅσπερ οὖν τὸν ἵππον ἀροῦν οὐ βιαζόμεθα 3
οὐδὲ τὸν ταῦρον κυνηγετεῖν, πρὸς ὃ πέφυκε δὲ ἕκαστον τῶν ζώων
περιέλκομεν, οὕτως ἀμέλει καὶ τὸν ἄνθρωπον ἐπὶ τὴν οὐρανοῦ
γενόμενον θέαν, »φνὸν οὐράνιον« ὡς ἀληθῶς, ἐπὶ τὴν γνῶσιν παρα-
καλοῦμεν τοῦ θεοῦ, τὸ οἰκτεῖον αὐτοῦ καὶ ἐξαίρετον καὶ ἰδιωματικόν
30 παρὰ τὰ ἄλλα ζῶα κατειλημμένοι, αὐταρχῆς ἐφόδιον αἰώνων, θεο-
σέβειαν, παρασκευάζεσθαι συμβουλευόντες. γεώργει, φαιμέν, εἰ γεωργὸς 4
εἶ, ἀλλὰ γνῶθι τὸν θεὸν γεωργῶν, καὶ πλεῖθι ὁ τῆς ναντιλίας ἐρῶν,
ἀλλὰ τὸν οὐράνιον κυβερνήτην παρακαλῶν· στρατευόμενόν σε κατ-
εἴληφεν ἡ γνῶσις· τοῦ δίκαια σημαίνοντος ἄκουε στρατηγῶν. καθ- 101, 1
35 ἀπερ οὖν κάρῳ καὶ μέθῃ βεβαρημένοι ἀνανήψατε καὶ διαβλέψαντες

12 vgl. Matth. 5, 3. 10; Luk. 6, 20 — 15f vgl. Jona 3, 5 — 17 vgl. Joh. 14, 6 — 18 vgl. Matth. 7, 13. 14; Joh. 3, 13. 31 — 28 vgl. Plato Tim. p. 90 A — 31—34 vgl. E. Norden, Jahrbh. f. Philol. 18. Suppl. Bd. (1891) S. 295 Anm. 3.

2 κενῆς P³M² κενῆς P*M* | 3 <ἡ δὲ> ἄγνοια Ma | 4 ἡ δὲ | ἡδὲ Vi | κατασκευὰς εἰσά <γούσα εἰς> Schw | τῷ—γένει M² | 15 ἡ Po | ἐπακούσαντες Schw | 16 καλὴν | λ in Ras. P¹ | 21 βαλλόμενος Jackson βαλλόμενος P | 21f <παρακούσας> Jackson | 24 ὡς Schw ἄλλως P | 32 πλεῖθι Sy πλήθι P πλεῖ M²

ὀλίγον ἐννοήθητε, τί θέλουσιν ὑμῖν οἱ προσκυνούμενοι λίθοι καὶ ἅ
περὶ τὴν ὕλην κενοσπούδως δαπανᾶτε· εἰς ἄγνοιαν [καὶ] τὰ χρήματα
καὶ τὸν βίον ὡς τὸ ζῆν ὑμῶν εἰς θάνατον καταναλίσκετε, τοῦτο
μόνον τῆς ματαιίας ὑμῶν ἐλπίδος εὐρόμενοι τὸ πέρας, οὐδὲ αὐτοὺς
5 οἰοί τε ὄντες οἰκτεῖραι, ἀλλ' οὐδὲ τοῖς κατελεῶσιν ὑμᾶς τῆς πλάνης
ἐπιτήδειοι πείθεσθαι γίνεσθε, συνηθεία κακῇ δεδουλωμένοι, ἧς ἀπρη-
τημένοι αὐθαίρετοι μέχρι τῆς ἐσχάτης ἀναπνοῆς εἰς ἀπώλειαν ὑπο-
φέρεσθε· »ὅτι τὸ φῶς ἐλήλυθεν εἰς τὸν κόσμον καὶ ἡγάπησαν οἱ 2
ἄνθρωποι μᾶλλον τὸ σκότος ἢ τὸ φῶς,« ἐξὸν ἀπομάξασθαι τὰ ἐμ-
10 ποδῶν τῇ σωτηρίᾳ καὶ τὸν τύφον καὶ τὸν πλοῦτον καὶ τὸν φόβον,
ἐπιφθεγγομένους τὸ ποιητικὸν δὴ τοῦτο

πῇ δὴ χρήματα πολλὰ φέρω τάδε; πῇ δὲ καὶ αὐτὸς
πλάζομαι;

οὐ βούλεσθε οὖν τὰς φαντασίας ταύτας <τὰς> κενὰς ἀπορρίψαντες τῇ 3
15 συνηθείᾳ αὐτῇ ἀποτάξασθαι, κενοδοξία ἐπιλέγοντες·

ψευδεῖς ὄνειροι χαίρετ', οὐδὲν ἦτ' ἄρα;

τί γὰρ ἡγείσθε, ὦ ἄνθρωποι, τὸν Τύχωνα | Ἑρμῆν καὶ τὸν Ἄνδο- 81 P 102, 1
κίδου καὶ τὸν Ἀμύητον; ἢ παντὶ τῷ δήλῳ ὅτι λίθους, ὥσπερ καὶ
<αὐτὸν> τὸν Ἑρμῆν. ὡς δὲ οὐκ ἔστι θεὸς ἢ ἄλλως καὶ ὡς οὐκ ἔστι
20 θεὸς ἢ ἱεὺς, ἀλλὰ πάθη ἀέρος καὶ νεφῶν, καὶ ὃν τρόπον οὐκ ἔστιν
ἡμέρα θεός, οὐδὲ μὴν οὐδὲ ἐνιαυτὸς οὐδὲ χρόνος ὁ ἐκ τούτων συμπλη-
ροῦμενος, οὕτως οὐδὲ ἥλιος οὐδὲ σελήνη, οἷς ἕκαστον τῶν προειρημέ-
νων διορίζεται. τίς ἂν οὖν τὴν εὐθυαν καὶ τὴν κόλασιν καὶ τὴν δίκην 2
καὶ τὴν νέμειν εὐφρονῶν ὑπολάβοι θεοὺς; οὐδὲ γὰρ οὐδ' ἐρινύς
25 οὐδὲ μοῖραι οὐδὲ εἰμαρμένῃ, ἐπεὶ μηδὲ πολιτεία μηδὲ δόξα μηδὲ πλοῦ-
τος θεοί, ὃν καὶ ζωγράφοι τυφλὸν ἐπιδεικνύουσιν· εἰ δὲ αἰδῶ καὶ 3
ἔρωτα καὶ ἀφροδίτην ἐκθειάζετε, ἀκολουθούντων αὐτοῖς αἰσχύνῃ
καὶ ὀργῇ καὶ κάλλος καὶ συνουσία. οὐκ οὖν ἔτ' ἂν εἰκότως ὕπνος
καὶ θάνατος θεῶ διδυμάουε παρ' ὑμῖν νομίζονται, πάθη ταῦτα περὶ
30 τὰ ζῶα συμβαίνοντα φυσικῶς· οὐδὲ μὴν κῆρα οὐδὲ εἰμαρμένῃν οὐδὲ
μοίρας θεὰς ἐνδίκως ἐρεῖτε. εἰ δὲ ἔρις | καὶ μάχη οὐ θεοί, οὐδὲ 29 S 4
Ἄρης οὐδὲ Ἑρμῶ. ἔτι τε <εἰ> αἱ ἀστραπαὶ καὶ οἱ κερανοὶ καὶ οἱ ὄμβροι

8f Joh. 3, 19 — 12f v 203f — 16 Eurip. Iph. Taur. 569 — 29 vgl. II 672

2 κενοσπούδως P¹ καινοσπονδαῖως P* | [καὶ] Wi | 3 ὡς] καὶ Wi | 4 εὐράμενοι
P³ | 9 ἀποτινάξασθαι Heyse | 14 <τὰς> M² | 15 συνῆθει R. Münzel, Beitr. z. Bücher-
kunde u. Philol. A. Wilmanns gewidmet 1903 S. 298 | ἀποτάξασθαι P*M² ἀποτάξασθε
P¹M* | 17 Τύχωνα (vgl. Hesych. s. v.; O. Kern, Inschr. v. Magnesia 203) Meurs
τυφῶνα P | [Ἑρμῆν] Po | 17f Ἀνδοκίδου (vgl. Plut. Nic. 13) He ἀνδοκίδην P | 18 Ἀμύη-
τον (vgl. Hesych. s. v. Ἑρμῆς ἀμ.) | Ἀμύητον He | 19 <αὐτὸν> Ma | 20 ἀέρος Mark-
land ἀέρων P | ἔστιν] nach v ein Buchst. (ῆ) ausr. P | 28 οὐκ οὖν Peorr οὐκοῦν P* |
29 θεῶ Peorr θεῶν P* | 30 κῆρα Peorr κῆραν P*M | 32 <εἰ> Sy

οὐ θεοί, πῶς τὸ πῦρ καὶ τὸ ὕδωρ θεοί; πῶς δὲ καὶ οἱ διάσσοντες
καὶ οἱ κομῆται διὰ πάθος ἄερος γεγεννημένοι; ὁ δὲ τὴν τύχην θεὸν
λέγων καὶ τὴν προᾶξιν λεγέτω θεόν. εἰ δὴ οὖν τούτων οὐδὲ ἓν θεὸς 103,1
εἶναι νομίζεται οὐδὲ μὴν ἐκείνων τῶν χειροκμήτων καὶ ἀναισθητῶν
5 πλασμάτων, πρόνοια δέ τις περὶ ἡμᾶς καταφαίνεται δυνάμεως θεϊκῆς,
λείπεται οὐδὲν ἄλλο ἢ τοῦτο ὁμολογεῖν, ὅτι ἄρα ὄντως μόνος ἔστι
τε καὶ ὑφέστηκεν ὁ μόνος ὄντως ὑπάρχων θεός. ἀλλὰ γὰρ μανδρα-
γόραν ἢ τι ἄλλο φάρμακον πεπωκόσιν ἀνθρώποις εἰσέκατε οἱ ἀνόητοι,
θεὸς δὲ ὑμῖν ἀνανῆσαι δοίη ποτὲ τοῦδε τοῦ ὕπνου καὶ συνιέναι θεὸν 2
10 μῆδ' χρυσὸν ἢ λίθον ἢ δένδρον ἢ προᾶξιν ἢ πάθος ἢ νόσον ἢ φόβον
ἰνδάλλεσθαι ὡς θεόν. »τρίς γὰρ μύριοι εἰσιν« ὡς ἀληθῶς »ἐπὶ χθονὶ
πολυβοτείρῃ δαίμονες« οὐκ »ἀθάνατοι« οὐδὲ μὴν θνητοί (οὐδὲ γὰρ
αἰσθήσεως, ἵνα καὶ θανάτου, μετειλήφασιν), λίθινοι δὲ καὶ ξύλινοι
δεσπότης ἀνθρώπων, ὑβρίζοντες καὶ παρασπονδοῦντες τὸν βίον διὰ
15 τῆς | συνθηκῆς. »ἡ γῆ δὲ τοῦ κυρίου,« φησί, »καὶ τὸ πλήρωμα αὐ- 82 P 3
τῆς·« εἶτα τί τολμᾷς ἐν τοῖς τοῦ κυρίου τρυφῶν ἀγνοεῖν τὸν δεσπό-
την; κατάλειπε τὴν γῆν τὴν ἐμήν, ἔρεῖ σοι ὁ κύριος, μὴ θίγῃς τοῦ
ὑδάτος ὃ ἐγὼ ἀναδίδωμι, τῶν καρπῶν ὧν ἐγὼ γεωργῶ, μὴ μετα-
λάβω· ἀπόδος, ἄνθρωπε, τὰ τροφεία τῷ θεῷ· ἐπίγνωθί σου τὸν
20 δεσπότην· ἴδιον εἰ πλάσμα τοῦ θεοῦ· τὸ δὲ οἰκτεῖον αὐτοῦ πῶς ἂν
ἐνδίκως ἀλλότριον γένοιτο; τὸ γὰρ ἀπῆλλοτριωμένον στερόμενον τῆς
οἰκειότητος στέρεται τῆς ἀληθείας. ἢ γὰρ οὐκ ἢ Νόβη τρόπον τινά. 4
μᾶλλον δὲ ἵνα μυστικώτερον πρὸς ὑμᾶς ἀποφθέξωμαι, γυναικὸς τῆς
Ἑβραίας δίκην (ὥς ἐκάλουν αὐτὴν οἱ παλαιοὶ) εἰς ἀναισθησίαν με-
25 τατρέπεσθε; λελιθωμένην ταύτην παρειλήφαμεν τὴν γυναῖκα διὰ τὸ
Σοδόμων ἐρεῖν· Σοδομίται δὲ οἱ ἄθεοι καὶ οἱ πρὸς τὴν ἀσέβειαν
ἐπιστρεφόμενοι σκληροκάριοι τε καὶ ἡλίθιοι. ταύτας οἶον θεόθεν 104,1
ἐπιλέγεσθαι σοι τὰς φωνάς· »μὴ γὰρ οἶον λίθους μὲν εἶναι ἱερὰ καὶ
ξύλα καὶ ὄρεα καὶ ὄφεις, ἀνθρώπους δὲ μή·« πολὺ δὲ τοῦναντίον
30 ἱερὸν μὲν ὄντως τοὺς ἀνθρώπους ὑπολάμβανε, τὰ δὲ θηρία καὶ
τοὺς λίθους ὅπερ εἰσίν. οἱ γάρ τοι δεῖλαιοι τῶν ἀνθρώπων καὶ 2
ἄθλιοι διὰ μὲν κόρακος καὶ κολιοῦ νομίζουσι τὸν θεὸν ἐμβοᾶν, διὰ δὲ
ἀνθρώπου σιωπᾶν, καὶ τὸν μὲν κόρακα τετιμήκασιν ὡς ἄγγελον θεοῦ.
τὸν δὲ ἀνθρώπου τοῦ θεοῦ διώκουσιν, οὐ κρώζοντα, οὐ κλώζοντα.

7 f vgl. [Demosth.] Contra Phil. IV 6 — 11 f Hesiod Op. 252f; vgl. Protr. 41, 1
15 f Psal. 23, 1 (I Kor. 10, 26) — 24 ff vgl. Gen. 19, 26 — 28 f Plato Min. p. 319 A

1 δαλ P | διαίσσοντες P | 8 εἰσέκατε οἱ Schw εἰσέκασιν P | 11 ἰνδάλλεσθε P |
τρίς Hes. τρεῖς P | 19 τροφεία P¹ τροφία P* | 22 οὐκ ἢ P | 24 Ἑβραίων — αὐτὸν
Markland | 26 [οἱ] πρὸς Heyse | 30 ὑπολάμβανε Markland ὑπολαμβάνετε P |
31 ὅπερ M² οὐπερ PM* | 33 ἀνθρώπου P*M² ἀνθρώπους P¹M*

φθεγγόμενον δέ, οἶμαι, λογικῶς καὶ φιλανθρωπῶς κατηχοῦντα ἀπο-
σφάττειν ἀπανθρώπως ἐπιχειροῦσιν, ἐπὶ τὴν δικαιοσύνην καλοῦντα,
οὔτε τὴν χάριν τὴν ἄνωθεν ἀπεκδεχόμενοι οὔτε τὴν κόλασιν ἐκτρε-
πόμενοι. οὐ γὰρ πιστεύουσι τῷ θεῷ οὐδὲ ἐκμανθάνουσι τὴν δύναμιν ³
5 αὐτοῦ. οὐ δὲ ἄρρητος ἡ φιλανθρωπία, τούτου ἀχώρητος ἡ μισο-
πονηρία. τρέφει δὲ ὁ μὲν θυμὸς τὴν κόλασιν ἐπὶ ἁμαρτία, εὖ ποιεῖ
δὲ ἐπὶ μετανοία ἡ φιλανθρωπία. οἰκτροτάτον δὲ τὸ στέρεσθαι τῆς
παρὰ τοῦ θεοῦ ἐπικουρίας. ὁμμάτων μὲν οὖν ἡ πῆρσις καὶ τῆς ἀκοῆς ἡ ⁴
κόφωσις ἀλγεινότερα παρὰ τὰς λοιπὰς τοῦ πονηροῦ πλεονεξίας· ἡ
10 μὲν γὰρ αὐτῶν ἀφῆρηται τῆς οὐρανίου προσόψεως, ἡ δὲ τῆς θείας
μαθήσεως ἐστέρηται. ὑμεῖς δὲ πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἀνάπηροι καὶ ^{105, 1}
τυφλοὶ μὲν τὸν νοῦν, κωφοὶ δὲ τὴν σύνεσιν ὄντες οὐκ ἀλγεῖτε, οὐκ
ἀγανακτεῖτε, οὐ τὸν οὐρανὸν ἰδεῖν καὶ τὸν τοῦ οὐρανοῦ ποιητὴν |
ἐπεθυμήσατε, οὐδὲ τὸν τῶν πάντων δημιουργὸν καὶ πατέρα ἀκούσαι ^{83 P}
15 καὶ μαθεῖν ἐξητήσατε, τὴν προαίρεσιν τῇ σωτηρίᾳ συνάψαντες·
ἐμποδῶν γὰρ ἴσταται οὐδὲν τῷ σπεύδοντι πρὸς γινῶσιν θεοῦ, οὐκ ²
ἀπαιδευσία, οὐ πενία, οὐκ ἀδοξία, οὐκ ἀκτημοσύνη· οὐδέ τις τὴν
ὄντως ἀληθῆ σοφίαν «χαλακῶ δηώσας» μεταλλάξαι εὔχεται οὐδὲ σιδήρῳ·
εὖ γάρ τοι παντὸς μᾶλλον τοῦτο εἴρηται·

20 ὁ χρηστός ἐστι πανταχοῦ σωτήριος·

ὁ γὰρ τοῦ δικαίου ζηλωτής, ὡς ἂν τοῦ ἀνενδεοῦς ἐραστής, ὀλιγοδεής. ³
οὐκ ἐν ἄλλῳ τινὶ ἢ ἐν αὐτῷ [καὶ] τῷ θεῷ τὸ μακάριον θησαυρίσας,
ἐνθα οὐ σῆς, οὐ ληστής, οὐ πειρατής, ἀλλ' ὁ τῶν ἀγαθῶν αἰδιος
δοτήρ. ἄρα οὖν εἰκότως ὁμοίωσθε τοῖς ὄφεσιν ἐκείνοις, οἷς τὰ ὥτα ⁴
25 πρὸς τοὺς κατεπάρχοντας ἀποκλείεται. «θυμὸς γὰρ αὐτοῖς», φησὶν
ἡ γραφή, «κατὰ τὴν ὁμοίωσιν τοῦ ὄφεως, ὥσει ἀσπίδος κωφῆς καὶ
βουούσης τὰ ὥτα αὐτῆς, ἥτις οὐκ εἰσακούσεται φωνῆς ἐπαδόντων.»
ἀλλ' ὑμεῖς γε κατεπάρσθητε τὴν ἀγριότητα καὶ παραδέξασθε τὸν ἡμέρον ^{106, 1}
καὶ ἡμέτερον λόγον καὶ τὸν ἰὸν ἀποπτύσατε τὸν δηλητήριον, ὅπως

18 vgl. Θ 534 — 20 Menander Fr. 786 CAF III p. 217; vgl. F. Blass, Hermes 35 (1900) S. 340 — 22 f vgl. Matth. 6, 20. 21 — 24 f vgl. Physiol. 21 p. 254, S. 9 Lauchert — 25—27 Psal. 57, 5. 6

1 οἶμαι Jackson οἶμοι P | 2 <τὸν> ἐπὶ Heyse | 6 εὖ ποιεῖ P (ei in Ras. für 3 Buchst.) P¹ | 15 ἐξητήσατε Jackson ἐξεζητήσατε P²M² ἐξεζητήσετε P²M² | 16 οὐδὲν P²M² οὐδ' ἐν P² | 17 ἀπαιδευσία Hopfenmüller, Mahnrede an die Griechen übersetzt S. 195 ἀπαιδιά P | 20 χρηστός Blass aus Stob. Flor. 37, 6 χριστός P | πανταχοῦ | πολλαχοῦ Stob. | 22 αὐτῷ Di | [καὶ] Barnard, The Bibl. Text of Clem. of Al. p. 10 | 25 ἀποκλείεται] o und εκλείεται in Ras. P¹ | 28 ἀγριότητα Heyse ἀγριότητα P

- ὅτι μάλιστα ὑμῖν τὴν φθοράν, ὥς ἐκείνοις τὸ γῆρας, ἀποδύσασθαι
δοθῇ. ἀκούσατέ μου καὶ μὴ τὰ ὅσα ἀποβύσῃτε μηδὲ τὰς ἀκοὰς ἀπο-
φράξῃτε, ἀλλ' εἰς νοῦν βάλεσθε τὰ λεγόμενα. καλὸν ἐστὶ τὸ φάρ- 2
μακον τῆς ἀθανασίας· στήσατέ ποτε τοὺς ὀλοὺς τοὺς ἐρησιτικούς.
5 »οἱ γὰρ ἐχθροὶ κυρίου χοῦν λείξουσιν, φησὶν [ἡ γραφὴ λέγει]· ἀνα-
νεύσατε τῆς γῆς εἰς αἰθέρα, ἀναβλέψατε εἰς οὐρανόν, θαυμάσατε,
παύσασθε καρδοχοῦντες τῶν δικαίων τὴν πτέρναν καὶ »τὴν ὁδὸν
τῆς ἀληθείας· ἐμποδίζοντες· φρόνιμοι γένεσθε καὶ ἀβλαβεῖς· τάχα 3
που ὁ κύριος ἀπλότητος ὑμῖν δωρήσεται πτερόν (πτεροῦσαι προή-
10 ρηται τοὺς γηγενεῖς), ἵνα δὴ τοὺς χηραμοὺς καταλιπόντες οἰκήσῃτε
τοὺς οὐρανοὺς. μόνον ἐξ ὅλης καρδίας μετανοήσωμεν, ὥς ὅλη καρδίᾳ
δυνηθῆναι χωρῆσαι τὸν θεόν. »ἐλπίζατε ἐπ' αὐτόν, φησί, »πᾶσα 4
συναγωγὴ λαοῦ, ἐκχέετε ἐνώπιον αὐτοῦ πάσας τὰς καρδίας ὑμῶν.
πρὸς τοὺς κενοὺς τῆς πονηρίας λέγει· ἐλεεῖ καὶ δικαιοσύνης πληροῖ·
15 πίστευσον, ἄνθρωπε, ἀνθρώπων καὶ θεῶ· πιστεύσον, ἄνθρωπε, τῷ πα- 84 P 30 S
θόντι καὶ προσκυνουμένῳ, θεῶ ζῶντι πιστεύσατε οἱ δοῦλοι τῷ 5
νεκρῷ· πάντες ἄνθρωποι πιστεύσατε μόνῳ τῷ πάντων ἀνθρώπων
θεῷ· πιστεύσατε καὶ μισθὸν λάβετε σωτηρίαν· »ἐκζητήσατε τὸν θεόν,
καὶ ζήσεται ἡ ψυχὴ ὑμῶν.« ὁ ἐκζητῶν τὸν θεὸν τὴν ἰδίαν πολυ-
20πραγμονεῖ σωτηρίαν· εὖρες τὸν θεόν, ἔχεις τὴν ζωὴν. ζητήσωμεν 107, 1
οὖν, ἵνα καὶ ζήσωμεν. ὁ μισθὸς τῆς εὐρέσεως ζωὴ παρὰ θεῶ. »ἀγαλ-
λιάσθωσαν καὶ εὐφρανθήτωσαν ἐπὶ σοὶ πάντες οἱ ζητοῦντές σε καὶ
λεγέτωσαν διὰ παντός, μεγαλυνθήτω ὁ θεός.« καλὸς ὕμνος τοῦ θεοῦ
ἀθάνατος ἄνθρωπος, δικαιοσύνη οἰκοδομούμενος, ἐν ᾧ τὰ λόγια τῆς
25ἀληθείας ἐγκεχάρακται. ποῦ γὰρ ἀλλαχόθι ἢ ἐν σόφρονι ψυχῇ δι-
καιοσύνην ἐγγραπτέον; ποῦ ἀγάπην; αἰδῶ δὲ ποῦ; πραότητα δὲ ποῦ;
ταύτας, οἶμαι, τὰς θείας γραφὰς ἐναποσφραγισμένους χρὴ τῇ ψυχῇ 2
καλὸν ἀφετήριον σοφίαν ἡγεῖσθαι τοῖς ἐφ' ὅτιον τοῦ βίου τραπέισι
μέρος, ὅρμον τε τὴν αὐτὴν ἀκύμονα σωτηρίας σοφίαν νομίζειν· δι' 3
30 ἣν ἀγαθοὶ μὲν πατέρες τέκνων οἱ τῷ πατρὶ προσδεδραμηκότες, ἀγα-
θοὶ δὲ γονεῦσιν υἱοὶ οἱ τὸν νῖον νενοηκότες, ἀγαθοὶ δὲ ἄνδρες γυναι-

5 Psal. 71, 9 — 5—11 Vielleicht aus der Petrusapokalypse; vgl. Harnack, Überlieferung S. 31 — 7 vgl. Gen. 3, 15; Psal. 55, 7 — 7f vgl. II Petr. 2, 2 (un-
gewiß) — 9f vgl. Plato Phädr. p. 248 C u. ö. — 12f Psal. 61, 9 — 18f Psal.
68, 33 — 21—23 Psal. 69, 5

4 ἐρησιτικούς P³ ἐρησιτικούς P* | 5 [ἡ γραφὴ λέγει] Ma | 9 πτερόν] μισθόν
Schw | πτεροῦσαι <γὰρ> Po | 10 χηραμοὺς] η in Ras. P¹ | καταλιπόντες Jackson
καταλείποντες P | 14 κενούς M² καινούς PM* | 15 πίστευσον, ἄνθρωπε, τῷ] πιστευσον
ἀνθρώπων St πιστεύσατε <οἱ νεκροὶ> τῷ νεκρῷ τῷ Ma | 17 νεκρῷ] κυρίῳ St ἐλενθέρω
Markland δούλω (vgl. Phil. 2, 7) Ma | 23 ὕμνος] ναός Markland | 25 ἡ — ψυχῇ
M² ἡ — ψυχῇ PM* | 28 [σοφίαν] Schw | τραπέισι Po τραφεῖσι P | 29 τὴν αὐτὴν
Ma τὸν αὐτόν P | 31 γονεῦσιν υἱοὶ Po γονεῖς υἱάσιν P (ε über α P¹) γονέων υἱεῖς
Markland

κῶν οἱ μεμνημένοι τοῦ νυμφίου, ἀγαθοὶ δὲ οἰκετῶν δεσπότης οἱ τῆς
ἐσχάτης δουλείας λελυτρωμένοι. ὦ μακαριώτερα τῆς ἐν ἀνθρώποις 108, 1
πλάνης τὰ θηρία· ἐπινέμεται τὴν ἄγνοιαν, ὥς ὑμεῖς, οὐχ ὑποκρίνεται
δὲ τὴν ἀλήθειαν· οὐκ ἔστι παρ' αὐτοῖς κολάκων γέννη, οὐ δεισιδαι-
5 μονοῦσιν ἰχθύες, οὐκ εἰδωολάτρει τὰ ὄρνεα, ἕνα μόνον ἐκπλήττεται
τὸν οὐρανόν, ἐπεὶ θεὸν νοῆσαι μὴ δύναται ἀπῆξιωμένα τοῦ λόγου.
εἰτ' οὐκ αἰσχύνεσθε καὶ τῶν ἀλόγων σφᾶς αὐτοὺς ἀλογωτέρους πε- 2
ποιηκότες, οἱ διὰ τοσοῦτων ἡλικιῶν ἐν ἀθεότητι κατατέτριφθε; παῖδες
γεγόνατε, εἴτα μειράκια, εἴτα ἔφηβοι, εἴτα ἄνδρες, χρηστοὶ δὲ οὐδέ-
10 ποτε. κἂν τὸ γῆρας αἰδέσθητε, ἐπὶ δυσμαῖς τοῦ βίου γενόμενοι σω- 3
φρονήσατε, κἂν ἐπὶ τέλει τοῦ βίου τὸν θεὸν ἐπίγνωτε, ὥς δὴ τὸ
τέλος ὑμῖν τοῦ βίου ἀρχὴν ἀναλάβοι σωτηρίας. γηράσατε πρὸς δει-
σιδαιμονίαν, νέοι ἀφίκεσθε πρὸς θεοσέβειαν· παῖδας ἀκάκους ἐγκρινεῖ
θεός. ὁ μὲν οὖν Ἀθηναῖος τοῖς Σόλωνος ἐπέσθω νόμοις καὶ ὁ Ἀρ- 4
15 γεῖος τοῖς Φωρωνέως καὶ ὁ Σπαρτιάτης τοῖς Λυκούργου, εἰ δὲ σεαντὸν
ἀναγράφεις τοῦ θεοῦ, οὐρανὸς | μὲν σοὶ ἡ πατρίς, ὁ δὲ θεὸς νομοθέ- 85 P
της. τίνας δὲ καὶ οἱ νόμοι; »οὐ φονεῖσεις, οὐ μοιχεύσεις, οὐ παι- 5
δοφθορήσεις, οὐ κλέψεις, οὐ ψευδομαρτυρήσεις, ἀγαπήσεις κύριον τὸν
θεόν σου.« εἰσὶ δὲ καὶ τούτων τὰ παραπληρώματα, λόγοι νόμοι καὶ
20 ἄγιοι λόγοι ἐν αὐταῖς ἐγγραφόμενοι ταῖς καρδίαις· »ἀγαπήσεις τὸν
πλησίον σου ὥς σεαυτόν,« καὶ »τῷ τύποντί σε εἰς τὴν διαγόναν
πᾶρεχε καὶ τὴν ἄλλην,« καὶ »οὐκ ἐπιθυμήσεις, ἐπιθυμία γὰρ μόνη
μεμοίχενκας.« πόσῳ γοῦν ἄμεινον τοῖς ἀνθρώποις τοῦ τυγχάνειν 109, 1
τῶν ἐπιθυμιῶν ἀρχὴν μὴδὲ ἐπιθυμεῖν ἐθέλειν ὧν μὴ δεῖ; ἀλλ' ὑμεῖς
25 μὲν τὸ αὐστηρὸν τῆς σωτηρίας ὑπομένειν οὐ καρτερεῖτε, καθάπερ δὲ
τῶν σιτιῶν τοῖς γλυκέσιν ἡδόμεθα διὰ τὴν λειότητα τῆς ἡδονῆς
προτιμῶντες, ἱᾶται δὲ ἡμᾶς καὶ ὑγιάζει τὰ πικρὰ τραχύνοντα τὴν
αἰσθησιν, ἀλλὰ τοὺς ἀσθενεῖς τὸν στόμαχον ῥώννυσιν ἢ τῶν φαρμά-
κων αὐστηρία, οὕτως ἡδεῖ μὲν καὶ γαργαλίζει ἢ συνήθεια, ἀλλ' ἢ μὲν
30 εἰς τὸ βάραθρον ὥθει, ἢ συνήθεια, ἢ δὲ εἰς οὐρανὸν ἀνάγει, ἢ ἀλήθεια.
»τραχεῖα« μὲν τὸ πρῶτον, »ἀλλ' ἀγαθὴ κουροτρόφος« καὶ σεμνὴ 2
μὲν ἢ γυναικωνῆτις αὕτη, σώφρων δὲ ἢ γερουσία· οὐδέ ἐστι δυσπρό-

171 vgl. Exod. 20, 13—16; οὐ παιδοφθορήσεις Apostellehre 2, 2; vgl. Barnabas Ep. 19, 4 — 18 f Deut. 6, 5 (Matth. 22, 37; Mark. 12, 30; Luk. 10, 27) — 20 vgl. II Kor. 3, 2. 3 — 20 f Lev. 19, 18 (Matth. 19, 19; 22, 39; Mark. 12, 31; Luk. 10, 27; Röm. 13, 9; Gal. 5, 14; Jak. 2, 8) — 21 f Luk. 6, 29 — 22 f vgl. Matth. 5, 28 — 31 vgl. ι 27 — 32—S. 78, 1 vgl. Deut. 30, 11—13

3 (ἄ) ἐπινέμεται P² | 9f οὐδέπω St | 12 (ἐ) γηράσατε Wi | 19 εἰσὶ] ἔτι Schw | 28 ἀλλὰ] καὶ St | (καὶ δυσωπεῖ μὲν τὴν γεῦσιν,) ἀλλὰ Wi | 29 συνήθεια, * * Schw | 31 ἀγαθὴ] + δὲ P²M* (in M ausrad.)

- σιτος οὐδὲ ἀδύνατος λαβεῖν, ἀλλ' ἔστιν ἐγγυτάτω ἔνοικος ἡμῶν, ἢ
 φησιν αἰνιττόμενος ὁ πάνσοφος Μουσῆς, τρισὶ τοῖς καθ' ἡμᾶς ἐν-
 δαιτωμένῃ μέρεσι, »χεροὶ καὶ στόματι καὶ καρδίᾳ.« σύμβολον τοῦτο 3
 γνήσιον τρισὶ τοῖς πᾶσι συμπληρουμένης τῆς ἀληθείας, βουλῇ καὶ
 5 πρᾶξει καὶ λόγῳ· μηδὲ γὰρ τόδε δείμναινε, μὴ σε τὰ πολλὰ καὶ ἐπι-
 τερπῇ φανταζόμενα ἀφέλῃται σοφίας· αὐτὸς ἐκὼν ὑπερβήσῃ τὸν
 λῆρον τῆς συνηθείας, καθάπερ καὶ οἱ παῖδες τὰ ἀθύρματα ἄνδρες
 γενόμενοι ἀπέρριψαν. τάχει μὲν δὴ ἀνυπερβλήτω εὐνοίᾳ τε εὐπρο- 110, 1
 σίτῳ ἢ δύναμιν ἢ θεϊκῇ ἐπιλάμψασα τὴν γῆν σωτηρίου σπέρματος
 10 ἐνέπλησε | τὸ πᾶν. οὐ γὰρ ἂν οὕτως ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ τοσοῦτον ἔργον 86 P
 ἄνευ θείας κομιδῆς ἐξήνυσεν ὁ κύριος, ὅψει καταφρονούμενος, ἔργῳ
 προσκυνούμενος, ὁ καθάριστος καὶ σωτήριος καὶ μετρίχιος, ὁ θεῖος
 λόγος, ὁ φανερώτατος ὄντως θεός, ὁ τῷ δεσπότη τῶν ὅλων ἐξισω-
 θεῖς, ὅτι ἦν υἱὸς αὐτοῦ καὶ »ὁ λόγος ἦν ἐν τῷ θεῷ«, οὐθ' ὅτε τὸ 2
 15 πρῶτον προεκηρύχθη, ἀπιστηθεῖς, οὐθ' ὅτε τὸ ἀνθρώπου προσωπεῖον
 ἀναλαβὼν καὶ σαρκὶ ἀναπλασάμενος τὸ σωτήριον δρᾶμα τῆς ἀνθρω-
 πότητος ὑπεκρίνετο, ἀγνοηθεῖς· γνήσιος γὰρ ἦν ἀγωνιστῆς καὶ τοῦ 3
 πλάσματος συναγωνιστῆς, τάχιστα δὲ εἰς πάντας ἀνθρώπους διαδοθεῖς
 θαῦτον ἡλίον ἐξ αὐτῆς ἀνατείλας τῆς πατρικῆς βουλήσεως, ῥᾶστα
 20 ἡμῖν ἐπέλαμψε, τὸν θεόν, ὅθεν τε ἦν αὐτὸς καὶ ὅς ἦν, δι' ὧν ἐδίδαξεν
 καὶ ἐνεδείξατο, παραστήσμενος, ὁ σπονδοφόρος καὶ διαλλακτῆς καὶ
 σωτὴρ ἡμῶν λόγος, πηγὴ ζωοποιός, εἰρηνική, ἐπὶ πᾶν τὸ πρόσωπον
 τῆς γῆς χεόμενος, δι' ὃν ὡς ἔπος εἰπεῖν τὰ πάντα ἡδὴ πέλαγος γέ-
 γονεν ἀγαθῶν.
- 25 XI. Μικρὸν δέ, εἰ βούλει, ἄνωθεν ἄθροι τὴν θεῖαν εὐεργεσίαν. 111, 1
 ὁ πρῶτος ὅτε ἐν παραδείσῳ ἔπαιζε λελυμένος, ἔτι παιδίον ἦν τοῦ
 θεοῦ· | ὅτε δὲ ὑποπίπτων ἡδονῇ (ὅφρις ἀλληγορεῖται ἡδονὴ ἐπὶ γαστέρα 31 S
 ἔρπουσα, κακία γῆνιν, εἰς ὕλας στρεφόμενη) παρήγετο ἐπιθυμίαις, ὁ
 παῖς ἀνδριζόμενος ἀπειθείᾳ καὶ παρακούσας τοῦ πατρὸς ἡσχύνετο τὸν
 30 θεόν. οἷον ἴσχυσεν ἡδονή· ὁ δὲ ἀπλότῃτα λελυμένος ἀνθρώπος ἀμαρτίαις
 εὐρέθῃ δεδεμένος. τῶν δεσμῶν λῦσαι τοῦτον ὁ κύριος αὐτίς ἡθέλησεν, 2

3 vgl. Deut. 30, 14 — 3—5 Philo De post. Caini 85 (I p. 241 M); De mutat. nom. 237 (I p. 614 M); De somniis II 180 (I p. 682 M); De virt. 183 (II p. 406 M) — 11 vgl. Jes. 53, 3 — 14 Joh. 1, 1 — 27 f vgl. Philo De opif. m. 157 (I p. 38 M); Leg. alleg. II 72 (I p. 79 f M); De agr. 97 (I p. 315 M)

1 ἔνοικος Markland ἐν οἴκοις P | 5 P | 6 φανταζόμενα St Obs. crit. p. 26 φανταζόμενον P | 11 θείας P¹ θείαις P* | 15 τὸ P¹ τοῦ P* | 16 σαρκί] σάρκα Bunsen, Hippol. u. s. Zeit I 243 Anm. mit Dörner, Entwicklungsgesch. d. Lehre v. d. Person Christi S. 457 Anm. 68 | 25 ἄθρει] θ in Ras. P¹ | 26 ὅτε Markland ὅτε P ὅτε <μὲν> Di | ἔτι Klostermann ἐπεὶ P | 27 ὅτε Kl | ὑποπίπτων Schw ὑπέπιπτεν P ἐπὶ γαστρός Sy (Index) | 28 στρεφόμενη Heyse τρεφόμενη P

- καὶ σαρκὶ ἐνδεθεῖς (μυστήριον θεῖον τοῦτο) τὸν ὅφιν ἐχειρώσατο καὶ
τὸν τύραννον ἐδουλώσατο, τὸν θάνατον, καί, τὸ παραδοξότατον. ἐκεί-
νον τὸν ἄνθρωπον τὸν ἡδονῇ πεπλανημένον, τὸν τῇ φθορᾷ δεδεμέ-
νον, χερσὶν ἡλωμέναις ἔδειξε λελυμένον. ὃ θάύματος μυστικῶς 3
5 κέκλται μὲν ὁ κύριος, ἀνέστη δὲ ἄνθρωπος καὶ ὁ ἐκ τοῦ παραδείσου
πεσὼν μεῖζον ὑπακοῆς ἄθλον, οὐρανοῦς, ἀπολαμβάνει. διό μοι δοκεῖ, 112.1
ἐπεὶ αὐτὸς ἦκεν ὡς ἡμᾶς οὐρανόθεν ὁ λόγος. ἡμᾶς ἐπ' ἀνθρωπίνην
ἵνα μὴ χρῆναι διδασκαλίαν ἔτι, Ἀθήνας καὶ τὴν ἄλλην Ἑλλάδα,
πρὸς δὲ καὶ Ἰωνίαν πολυπραγμονοῦντας. εἰ γὰρ ἡμῖν [ὁ] διδάσκαλος
10 ὁ πληρώσας τὰ πάντα δυνάμεσιν ἀγίαις, δημιουργία σωτηρία εὐεργε-
σία, νομοθεσία προφητεία διδασκαλία, πάντα νῦν ὁ διδάσκαλος κατ- 87 P
ηγεῖ, καὶ τὸ πᾶν ἤδη Ἀθῆναι καὶ Ἑλλὰς γέγονεν τῷ λόγῳ. οὐ γὰρ 2
δὴ μύθῳ μὲν ἐπιστεύετε ποιητικῶ τὸν Μῖνω τὸν Κροῖτα τοῦ Διὸς
ἁριστὴν ἀναγράφοντι, ἡμᾶς δὲ ἀπιστήσετε μαθητὰς θεοῦ γεγονότας.
15 τὴν ὄντως ἀληθῆ σοφίαν ἐπανηρομένους, ἣν φιλοσοφίας ἄκροι
μόνον ἠνίξαντο, οἱ δὲ τοῦ Χριστοῦ μαθηταὶ καὶ κατελήφασιν καὶ
ἀνεκέρησαν. καὶ δὴ καὶ πᾶς, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ὁ Χριστὸς οὐ μερὶ- 3
ζεταί· οὔτε βάρβαρος ἐστὶν οὔτε Ἰουδαῖος οὔτε Ἑλλήν, οὐκ ἄρρεν,
οὐ θῆλυ· καινὸς δὲ ἄνθρωπος θεοῦ πνεύματι ἀγίῳ μεταπεπλασμένος.
20 εἴθ' αἱ μὲν ἄλλαι συμβουλαὶ τε καὶ ὑποθήκαι λυπραί καὶ περὶ τῶν 113,1
ἐπὶ μέρους εἰσίν, εἰ γαμητέον, εἰ πολιτευτέον, εἰ παιδοποιητέον·
καθολικὴ δὲ ἅρα προτροπὴ μόνῃ καὶ πρὸς ὅλον δηλαδὴ τὸν βίον,
ἐν παντὶ καιρῷ, ἐν πάσῃ περιστάσει πρὸς τὸ κυριώτατον τέλος.
τὴν ζωὴν, συντείνουσα ἢ θεοσέβεια· καθ' ὃ καὶ μόνον ἐπάναγκές
25 ἐστὶ ζῆν, ἵνα ζήσωμεν αἰεὶ· φιλοσοφία δέ, ἣ φασιν οἱ πρεσβύτεροι.
πολυχρόνιός ἐστι συμβουλή, σοφίας αἰδίων μνηστευομένη ἔρωτα·
»ἐντολὴ δὲ κυρίου τηλαυγής, φωτίζουσα ὀφθαλμούς.« ἀπόλαβε τὸν 2
Χριστόν, ἀπόλαβε τὸ βλέπειν, ἀπόλαβέ σου τὸ φῶς,

ὅφρ' εὖ γινώσκεις ἡμὲν θεὸν ἡδὲ καὶ ἄνδρα.

- 30 »γλυκὺς« ὁ λόγος ὁ φωτίσας ἡμᾶς »ὑπὲρ χρυσίου καὶ λίθου τίμιον·
ποθεινὸς ἐστὶν ὑπὲρ μέλι καὶ κηρίον.« πῶς γὰρ οὐ ποθεινὸς ὁ τὸν
ἐν σκότει κατορρωγμένον νοῦν ἐναργῆ ποιησάμενος καὶ τὰ »φωσ-

1 vgl. Kol. 2, 2 — 13 f τ 179 — 18 f vgl. Gal. 3, 28; 6, 15; Ephes. 4, 24;
Kol. 3, 9—11 — 25 f vgl. Harnack, Überlieferung S. 292 f — 27 f Psal. 18, 9 —
29 E 128 — 30 f Psal. 18, 11 — 31—S. 80, 4 vgl. Plut. Mor. p. 93 C; Elter
Gnom. hist. 99 — 32 κατορρω. vgl. Plato Rep. VII p. 533 D — 32 f vgl. Plato
Tim. p. 45 B.

1 τοῦτο P*M* τούτῳ P³M² | 9 [ὁ] Heyse | 11 νῦν P¹ οὖν P* | [ὁ διδάσκαλος]
Wi Griech. Lesebuch S. 349 | 14 ἁριστὴν Homer ἁριστὴν PM* ὡς ἁριστον M²,
15 ἦν P* <οὐδ'> ἦν P²M | 17 * * ὁ Χριστὸς Schw

- φόρα» τῆς ψυχῆς ἀποξένας »ὄμματα«; καὶ γὰρ ὥσπερ »ἡλίου μὴ ὄντος» 3
 ἕνεκα τῶν ἄλλων ἀστρον νύξ ἂν ἦν τὰ πάντα, οὕτως εἰ μὴ τὸν
 λόγον ἔγνωμεν καὶ τούτῳ κατηνυγάσθημεν, οὐδὲν ἂν τῶν σιτευομένων
 ὀροῖσθαι ἐλείπομεθα, ἐν σκότει πεινιζόμενοι καὶ θανάτῳ τρεφόμενοι.
 5 χωρήσωμεν τὸ φῶς, ἵνα χωρήσωμεν τὸν θεόν· χωρήσωμεν τὸ φῶς 88 P 4
 καὶ μαθητεύσωμεν τῷ κυρίῳ. τοῦτό τοι καὶ ἐπήγγελται τῷ πατρὶ
 »διηγῆσθαι τὸ ὄνομά σου τοῖς ἀδελφοῖς μου· ἐν μέσῳ ἐκκλήσιος
 ὑμνήσω σε«. ὕμνησον καὶ διηγῆσαί μοι τὸν πατέρα σου τὸν θεόν·
 σώσει σου τὰ διηγήματα, παιδεύσει με ἡ ᾠδή. ὡς μέχρι νῦν ἐπλανώ-
 10 μιν ζητῶν τὸν θεόν, ἐπεὶ δέ με φωταγωγεῖς, κύριε, καὶ τὸν θεόν 5
 εὐρίσκω διὰ σοῦ καὶ τὸν πατέρα ἀπολαμβάνω παρὰ σοῦ, γίνομαι σου
 συγκληρονόμος, ἐπεὶ τὸν ἀδελφὸν οὐκ ἐπηρεχύνθης.
 Ἀφέλωμεν οὖν, ἀφέλωμεν τὴν λήθην τῆς ἀληθείας· τὴν ἀγνοίαν 114, 1
 καὶ τὸ σκότος τὸ ἐμποδὼν ὡς ἀχλὺν ὄψεως καταγαγόντες τὸν ὄν-
 15 τως ὄντα θεὸν ἐποπτεύσωμεν, ταύτην αὐτῷ πρωτὸν ἀνυμνήσαντες
 τὴν φωνὴν »χαῖρε φῶς« φῶς ἡμῖν ἐξ οὐρανοῦ τοῖς ἐν σκότει κατο-
 ρωρουμένοις καὶ ἐν σκιᾷ θανάτου κατακεκλεισμένοις ἐξέλαμψεν ἡλίου
 καθαρώτερον, ζωῆς τῆς ἐνταῦθα γλυκύτερον. τὸ φῶς ἐκεῖνο ζωή 2
 ἐστὶν αἰδιος, καὶ ὅσα μετέιληφεν αὐτοῦ, ζῇ, ἡ νύξ δὲ εὐλαβεῖται τὸ
 20 φῶς καὶ ὀνέουσα διὰ τὸν φόβον παραχωρεῖ τῇ ἡμέρᾳ κυρίου· τὰ
 πάντα φῶς ἀκοίμητον γέγονεν καὶ ἡ δύσις εἰς ἀνατολὴν περιέστηκεν.
 τοῦτο ἡ κτίσις ἡ καινὴ βεβούληται· ὁ γὰρ τὰ πάντα καθιππεύων 3
 »δικαιοσύνης ἡλίου« ἐπ' ἰσθμῶν περιπολεῖ τὴν ἀνθρωπότητα, τὸν πα-
 τέρα μιμούμενος, ὃς »ἐπὶ πάντας ἀνθρώπους ἀνατέλλει τὸν ἡλίου
 25 αὐτοῦ«, καὶ καταφράζει τὴν δρόσον τῆς ἀληθείας. οὗτος τὴν δύσιν 4
 εἰς ἀνατολὴν μετήγαγεν καὶ τὸν θάνατον εἰς ζωὴν ἀνεσταύρωσεν,
 ἐξαργύρας δὲ τῆς ἀπωλείας τὸν ἄνθρωπον προσεκρέμασεν αἰθέρι,
 μεταφυτεύων τὴν φθορὰν εἰς ἀφθαρσίαν καὶ γῆν μεταβάλλων εἰς
 οὐρανόθεν, ὁ τοῦ θεοῦ γεωργός, »δεξιὰ σημαίνων, λαοὺς δ' ἐπὶ ἔργον«
 30 ἀγαθὸν »ἐγείρων, μιμνήσκων βιότοιον ἀληθινοῦ, καὶ τὸν μέγαν ὄν-
 τως καὶ θεῖον καὶ ἀναφαίρετον τοῦ πατρὸς κληρὸν χαριζόμενος ἡμῖν,

1 f Heraklit Fr. 31 Byw. 99 Diels — 7 f Psal. 21, 23 — 8—12 vgl. E. von der Goltz, Das Gebet i. d. ält. Christenheit S. 138 — 11 f vgl. Röm. 8, 17 — 12 vgl. Hebr. 2, 11 — 14 vgl. E 127 — 16 vgl. Aesch. Agam. 22. 508 — 16—18 vgl. Jes. 9, 2 (Matth. 4, 16; Luk. 1, 79); κατορωρυμένοις vgl. zu S. 79, 32 — 22 vgl. Gal. 6, 15 — 23 Mal. 4, 2 — 24 f Matth. 5, 45 — 29 f Aratus, Phaen. 6 f

8 διηγῆσαί μοι Kl διηγῆσομαι (σ in Ras. P¹) σοι P | 9 σώσει Wi σώζει P | [ὡς] St ὅς Sy | 21 εἰς ἀνατολὴν περιέστηκεν Wi ἀνατολὴ πεπίστευκεν PM; dazu als Variante am Rand πεπίστευται P²M ἀνατολὴ γεγένηται St

οὐρανίῳ διδασκαλίᾳ θεοποιῶν τὸν ἄνθρωπον, »διδόνες νόμους εἰς τὴν 89 P
διάνοιαν αὐτῶν καὶ ἐπὶ καρδίαν γράφων αὐτούς.« τίνας ὑπογράφει 5
νόμους; »ὅτι πάντες εἰδονται τὸν θεὸν ἀπὸ μικροῦ ἕως μεγάλου, καὶ
ἰλεως«, φησὶν ὁ θεός, »ἔσομαι αὐτοῖς καὶ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν οὐ
5 μὴ μνησθῶ.« δεξιόμεθα τοὺς νόμους τῆς ζωῆς, πεισθῶμεν | προτρε- 32 S 115, 1
πομένῳ θεῷ, μάθωμεν αὐτόν. ἵνα ἰλεως ᾦ, ἀποδῶμεν καὶ μὴ δεομένῳ
μισθὸν εὐχάριστον. εὐπέθειαν, οἷόν τι ἐνοίκιον [τὴν εὐσέβειαν] τῷ
θεῷ τῆς ἐνταῦθα ἐνοικήσεως.

χρῦσα χαλκείων, ἐκατόμβοι' ἐννεαβοίων,

10 ὀλίγης πίστεως γῆν σοι δίδωσι τὴν τοσαύτην γεωργεῖν. ὕδωρ πίνειν
καὶ ἄλλο πλεῖν, ἄερα ἀναπνεῖν. πῦρ ὑπουργεῖν, κόσμον οἰκεῖν· ἐν-
τεῦθεν εἰς οὐρανοὺς ἀποικίαν στείλασθαι σοι συγκεχώρηκεν· τὰ με-
γάλα ταῦτα καὶ τοσαῦτά σοι δημιουργήματα καὶ χαρίσματα ὀλίγης
πίστεως μεμίσθωκεν. εἰθ' οἱ μὲν τοῖς γόησι πεπιστευκότες τὰ περίαπτα 2
15 καὶ τὰς ἐπαοιδὰς ὡς σωτηρίους δῆθεν ἀποδέχονται, ὑμεῖς δὲ οὐ βού-
λεσθε τὸν οὐράνιον αὐτὸν περιάψασθαι, τὸν σωτήρα λόγον. καὶ τῇ
ἐποδῇ τοῦ θεοῦ πιστεύσαντες ἀπαλλαγῆναι μὲν παθῶν. ἃ δὲ ψυχῆς
νόσοι, ἀποσπασθῆναι δὲ ἁμαρτίας; θάνατος γὰρ αἰδιος ἁμαρτία. ἢ 3
τέλεον νωδοὶ καὶ τυφλοὶ καθάπερ οἱ σπάλακες οὐδὲν ἄλλο ἢ ἐσθίων-
20 τες ἐν σκότῳ διαιτᾶσθε, περικαταρρέοντες τῇ φθορᾷ. ἀλλ' ἔστιν,
ἔστιν ἡ ἀλήθεια ἡ κεκραγυῖα »ἐκ σκότους φῶς λάμψει«. λαμπράτω 4
οὖν ἐν τῷ ἀποκεκρυμμένῳ τοῦ ἀνθρώπου, ἐν τῇ καρδίᾳ, τὸ φῶς, καὶ
τῆς γνώσεως αἱ ἀκτῖνες ἀνατειλάτωσαν τὸν ἐγκεκρυμμένον ἔνδον
ἐκφαίνουσai καὶ ἀποστίλβουσai ἄνθρωπον, τὸν μαθητὴν τοῦ φωτός,
25 τὸν Χριστοῦ γνώριμόν τε καὶ συγκληρονόμον. μάλιστα ἐπειδὴν τὸ
τιμιώτατον καὶ σεβασμιώτατον εὐσεβεῖ τε καὶ ἀγαθῷ παιδὶ ἀγαθοῦ
πατρὸς ὄνομα εἰς γνώσιν ἀφίκηται, προστάττοντος ἡπια καὶ τῷ παιδὶ
ἐγκελενομένου τὰ σωτήρια. ὁ δὲ πειθόμενος αὐτῷ κατὰ πάντα δὴ 5
πλεονεκτεῖ· ἔπεται τῷ θεῷ, πείθεται τῷ πατρί, ἔγνω πλανώμενος
30 αὐτόν, ἡγάπησε τὸν θεόν, ἡγάπησε τὸν πλησίον, ἐπλήρωσε τὴν ἐν-
τολήν, τὸ ἄθλον ἐπιζητεῖ, τὴν ἐπαγγελίαν ἀπαιτεῖ.

Πρόκειται δὲ αἰὲ τῷ θεῷ τὴν ἀνθρώπων ἀγέλην σφῆζειν. ταύτῃ 116, 1
καὶ τὸν ἀγαθὸν ποιμένα ὁ ἀγαθὸς ἀπέστειλεν θεός· ἀπλώσας δὲ ὁ
λόγος τὴν ἀλήθειαν ἔδειξε τοῖς ἀνθρώποις τὸ ὕψος τῆς σωτηρίας.

1—5 Jerem. 38 (31), 33. 34 (Hebr. 8, 10—12) — 9 Z 236 — 15† vgl. Plato
Charm. p. 157 A — 19 vgl. Diogen. VIII 25 — 21 II Kor. 4, 6 — 25 vgl. Röm.
8, 17 — 27 vgl. Röm. 8, 15 — 30 vgl. Matth. 22, 37—39 — 33 vgl. Joh. 10, 11

7 εὐπέθειαν Heyse (vgl. Strom. VII 21, 1) εὐπάθειαν (corr. aus εὐπαθείαν) P
εὐπαθείας (abhängig von μισθόν) Ma εὐμάθειαν Wi | [τὴν εὐσέβειαν] Heyse | 23 ἐγκε-
κρυμμένον] γ in Ras. P¹ | 27 προστάττοντος P² προστάττος P* | 28 ἐγκελενομένου]
ou corr. aus ωι P¹

ὅπως ἢ | μετανοήσαντες σωθῶσιν ἢ μὴ ὑπακούσαντες κριθῶσιν. τοῦτο 90 P
 τῆς δικαιοσύνης τὸ κήρυγμα, ὑπακούουσιν εὐαγγέλιον, παρακούσασιν
 κριτήριον. ἀλλὰ σάλπιγξ μὲν »ἡ μεγαλόκλονος« ἤχησας στρατιώτας 2
 συνήγαγεν καὶ πόλεμον κατήγγειλεν, Χριστὸς δὲ εἰρηνικὸν ἐπὶ τὰ
 5 πέρατα τῆς γῆς ἐπιπνεύσας μέλος οὐ συνάξει ἄρα τοὺς εἰρηνικοὺς
 στρατιώτας τοὺς ἑαυτοῦ; συνήγαγε μὲν οὖν, ὃ ἄνθρωπε, τὸ στρατιω-
 τικὸν τὸ ἀναιμακτον αἵματι καὶ λόγῳ, καὶ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρα-
 νῶν αὐτοῖς ἐνεχείρισεν. σάλπιγξ ἐστὶ Χριστοῦ τὸ εὐαγγέλιον αὐτοῦ. 3
 ὁ μὲν ἐσάλπισεν, ἡμεῖς δὲ ἠκούσαμεν. ἐξοπλισώμεθα εἰρηνικῶς, »ἐν-
 10 δυσάμενοι τὸν θώρακα τῆς δικαιοσύνης« καὶ τὴν ἀσπίδα τῆς πίστεως
 ἀναλαβόντες καὶ τὴν κόρυν τοῦ σωτηρίου περιθέμενοι καὶ »τὴν μάχι-
 ραν τοῦ πνεύματος, ὃ ἐστὶ ῥῆμα θεοῦ«, ἀκονήσωμεν. οὕτως ἡμᾶς ὁ
 ἀπόστολος εἰρηνικῶς ἐκτάττει· ταῦτα ἡμῶν τὰ ὅπλα τὰ ἄτρωτα· 4
 15 τοῦτοις ἐξοπλισάμενοι παραταξώμεθα τῷ πονηρῷ· τὰ πεπυρατω-
 μένα τοῦ πονηροῦ ἀποσβέσωμεν βέλη ταῖς ὑδατίναις ἀκμαῖς ταῖς ὑπὸ
 τοῦ λόγου βεβαμμέναις, εὐχαρίστοις ἀμειβόμενοι τὰς εὐποίας εὐλογίαις
 καὶ τὸν θεὸν τῷ θείῳ γεραίροντες λόγῳ. »ἔτι γὰρ λαλοῦντός σου
 ἐρεῖ,« φησί, »ἰδοὺ πάρεμι.«
 Ὡς τῆς ἀγίας καὶ μακαρίας ταύτης δυνάμεως, δι' ἧς ἀνθρώποις 117, 1
 20 συμπολιτεύεται θεός. λῶρον οὖν καὶ ἄμεινον τῆς ἀρίστης τῶν ὄντων
 οὐσίας μιμητὴν ὁμοῦ καὶ θεραπευτὴν γενέσθαι· οὐ γὰρ μιμῆσθαι τις
 δυνήσεται τὸν θεὸν ἢ δι' ὧν ὁσίως θεραπεύει οὐδ' αὐτὸν θεραπεύειν
 καὶ σέβειν ἢ μιμούμενος. ὁ γέ τοι οὐράνιος καὶ θεὸς ὄντως ἔρως 2
 ταύτης προσγίνεται τοῖς ἀνθρώποις, ὅταν ἐν αὐτῇ που τῇ ψυχῇ τὸ
 25 ὄντως καλὸν ὑπὸ τοῦ θείου λόγον ἀναζωπυρούμενον ἐκλάμπειν δυ-
 νηθῇ· καὶ τὸ μέγιστον, ἅμα τῷ βουληθῆναι γνησίως τὸ σωθῆναι συν-
 τρέχει, ὁμοζυγούντων, ὡς ἔπος εἰπεῖν, προαιρέσεως καὶ ζωῆς. τοι- 3
 γάρτοι μόνῃ αὐτῇ ἢ τῆς ἀληθείας προτροπῇ τοῖς πιστοτάτοις ἀπεί-
 καστοι τῶν φίλων μέχρι τῆς ἐσχάτης ἀναπνοῆς παραμένονσα καὶ
 30 παραπομπὸς ἀγαθῇ ὅλῳ καὶ τελείῳ τῷ τῆς ψυχῆς πνεύματι τοῖς εἰς
 οὐρανὸν ἀπαίρουσι γινομένη. τί δὴ σε προτρέπω; σωθῆναι σε ἐπεί-
 γομαι. τοῦτο Χριστὸς βούλεται· ἐνὶ λόγῳ ζωὴν σοι χαρίζεται. καὶ 4
 τίς ἐστὶν οὗτος; μάθε συντόμως· λόγος ἀληθείας, λόγος ἀφθαρσίας,
 ὁ ἀναγεννῶν τὸν ἄνθρωπον εἰς ἀλήθειαν αὐτὸν ἀναφέρον, τὸ κέν-
 35 τρον τῆς σωτηρίας, ὁ ἐξελαύνων τὴν φθοράν, ὁ ἐκδιώκων τὸν θάνα-

3 ἢ μεγ. aus einem Dichter — 9—15 vgl. Ephes. 6, 14—17; I Thess. 5, 8
 (Jes. 59, 17) — 17 f Jes. 58, 9

5 ἐπιπνεύσας] ἐμπνεύσας Cobet 257 | 16 τὰς εὐποίας P¹ ταῖς εὐποιαις P* |
 22 θεραπεύει Schw θεραπεύσει P | 23 σέβειν P (ε überg. P¹) | 29 f καὶ παρα-
 πομπός Wī παραπομπός καὶ PM* (καὶ ausrad. M²) | 31 γινομένη Jackson γενομένη

τον, ὁ ἐν ἀνθρώποις οἰκοδομήσας νεών, ἵνα ἐν ἀνθρώποις ἰδρῶσῃ
τὸν θεόν. ἄγνισον τὸν νεών, καὶ τὰς ἡδονὰς καὶ τὰς ῥαθυμίας ὥσπερ 5
ἄνθος ἐφήμερον καταλίμπανε ἀνέμῳ καὶ πυρὶ, σωφροσύνης δὲ τοὺς
καρποὺς γεώρῃησιν ἐμφρόνως, καὶ σεαυτὸν ἀκροθίνιον | ἀνάστησον 91 P
5 τῷ θεῷ, ὅπως οὐκ ἔργον μόνον, ἀλλὰ καὶ χάρις ἧς τοῦ θεοῦ· πρέπει
δὲ ἅμῳ τῷ Χριστοῦ γνωρίμῳ, καὶ βασιλείας ἄξιον φανῆναι καὶ βα-
σιλείας κατηξιῶσθαι.

XII. Φύγωμεν οὖν τὴν συνήθειαν, φύγωμεν οἶον ἄκραν χαλεπὴν 118, 1
ἢ Χαρύβδεως ἀπειλὴν ἢ Σειριῶνας μυθικάς· ἄγχει τὸν ἀνθρώπον,
10 τῆς ἀληθείας ἀποτρέπει, ἀπάγει τῆς ζωῆς, παγίς ἐστιν, βάραθρόν
ἐστιν, βόθρος ἐστὶ, λίχρον ἐστὶν κακὸν ἢ συνήθεια·

κείνου μὲν καπνοῦ καὶ κύματος ἐκτὸς ἔεργε
νῆα.

φεύγωμεν, ὃ συνναῦται, φεύγωμεν τὸ κύμα τοῦτο, πῦρ ἐρεύγεται, 2
15 νηὸς ἐστὶ πονηρὰ ὁστοῖς καὶ νεκροῖς | σεσωρευμένη, ἄδει δὲ ἐν αὐτῇ 33 S
πορνίδιον ὥρατον, ἡδονή, πανδήμῳ τερόμενον μουσικῇ·

δεῦρ' ἄγ' ἰὼν, πολύαιν' Ὀδυσσεῦ, μέγα κύδος Ἀχαιῶν,
νῆα κατάστησον, ἵνα θειοτέρην ὅπ' ἀκούσῃς.

ἐπαινεῖ σε, ὃ ναῦτα, καὶ πολυῦμνητον λέγει, καὶ τὸ κύδος τῶν Ἑλλή- 3
20 νων ἢ πόρνη σφετερίζεται· ἔασον αὐτὴν ἐπινέμεσθαι τοὺς νεκρούς,
πνεῦμά σοι οὐράνιον βοηθεῖ· πάριθι τὴν ἡδονήν, βονκολεῖ·

μηδὲ γυνή σε νόον πυγοστόλος ἐξαπατάτω,
αἰμύλα κοτίλλουσα, τετὴν διφῶσα καλὴν.

παράπλει τὴν ᾠδὴν, θάνατον ἐργάζεται· ἐὰν ἐθέλῃς μόνον, νενίκη- 4
25 κας τὴν ἀπώλειαν καὶ τῷ ξύλῳ προσδεδεμένος ἀπάσης ἔση τῆς φθορᾶς
λελυμένος, κυβερνήσει σε ὁ λόγος ὁ τοῦ θεοῦ, καὶ τοῖς λιμέσι καθορ-
μίσει τῶν οὐρανῶν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· τότε μου κατοπτεύσεις τὸν
θεὸν καὶ τοῖς ἀγίοις ἐκείνοις τελεσθῆσῃ μυστηρίοις καὶ τῶν ἐν οὐ-
ρανοῖς ἀπολαύσεις ἀποκεκρυμμένων, τῶν ἐμοὶ τετηρημένων, »ἂ οὐτε
30 οὕς ἤκουσεν οὐτε ἐπὶ καρδίαν ἀνέβη· τινός.

καὶ μὴν ὄραν μοι δύο μὲν ἡλίους δοκῶ, 5
δισσὰς δὲ Θήβας |

9 ff vgl. Physiol. 13 — 12 f μ 219f — 15 vgl. μ 45 f — 17 f μ 184f — 22 f
Hesiod Op. 373f — 25 vgl. μ 178 — 29 f I Kor. 2, 9 — 31 f Eurip. Bakch. 918f

5 ἧς Wi ἧ P | 6 Χριστοῦ Ma Χριστῶ P | γνωρίμῳ P* γνώριμον P¹M | 11 λί-
χρον Ma λίχνος P | λίχνος ἐστὶν κακῶν [ἢ συνήθεια] Schw | 12 ἐκτός] x in Ras. P¹ |
14 ὦ corr. aus ὡς P¹ | 16 ἡδονή M² ἡδονῇ PM* | 18 ὅπ' ἀκούσῃς M² ἐπακούσῃς
PM* | 21 σοι HöscheI σε P | βονκόλει P | 22 ἐξαπατάτω M² ἐξαπάτω PM* | 26 καὶ|
κάν Ma | καθορμίσει M² καθορμήσει PM*

- βακχεύων ἔλεγεν τις εἰδώλοις, ἀγνοία μεθύων ἀκράτῳ· ἐγὼ δ' αὐ-
 τὸν οἰκτεῖραμι παροινῶντα καὶ τὸν οὕτω παρανοῶντα ἐπὶ σωτη-
 ρίαν παρακαλέσασαι σωφρονούσαν, ὅτι καὶ κύριος μετάνοιαν ἀμαρ-
 τωλοῦ καὶ οὐχὶ θάνατον ἀσπάζεται. ἦκε, ὦ παραπλήξ, μὴ θύρσῳ 119, 1
 5 σκηριπτόμενος, μὴ κιττῷ ἀναδούμενος, ῥίπον τὴν μίτραν, ῥίπον τὴν
 νεβρίδα, σωφρόνησον· δείξω σοι τὸν λόγον καὶ τοῦ λόγου τὰ μυστήρια,
 κατὰ τὴν σὴν διηγούμενος εἰκόνα. ὅρος ἐστὶ τοῦτο θεῶ πεφιλημένον,
 οὐ τραγωδίαις ὡς Κιθαιρῶν ὑποκείμενον, ἀλλὰ τοῖς ἀληθείας ἀνα-
 κείμενον δράμασιν, ὅρος νηφάλιον, ἀγναῖς ὕλαις σύσκιον· βακχεύουσι
 10 δὲ ἐν αὐτῷ οὐχ αἱ Σεμέλης »τῆς κεραυνίας« ἀδελφαί, αἱ μαινάδες, αἱ
 δύσαγρον κρεανομίαν μνούμεναι, ἀλλ' αἱ τοῦ θεοῦ θυγατέρες, αἱ
 ἀμνάδες αἱ καλαί, τὰ σεμνὰ τοῦ λόγου θεσπίζουσαι ὄργια, χορὸν
 ἀγείρουσαι σώφρονα. ὁ χορὸς οἱ δίκαιοι, τὸ ἔσμα ὕμνος ἐστὶ τοῦ 2
 πάντων βασιλέως· ψάλλουσιν αἱ κόραι, δοξάζουσιν ἄγγελοι, προ-
 15 φῆται λαλοῦσιν, ἦχος στέλλεται μουσικῆς, δρόμῳ τὸν θίασον διώ-
 κουσιν, σπεύδουσιν οἱ κεκλημένοι πατέρα ποθοῦντες ἀπολαβεῖν.
 ἦκέ μοι, ὦ πρέσβυ, καὶ σύ, τὰς Θήβας λιπὼν καὶ τὴν μαντι- 3
 κήν καὶ τὴν βακχεῖαν ἀπορρίψας πρὸς ἀληθείαν χειραγωγῷ· ἰδοὺ
 σοι τὸ ξύλον ἐπερέδεσθαι δίδωμι· σπεῦσον, Τειρεσίᾳ, πιστεῦσον· ὅψει
 20 Χριστὸς ἐπιλάμπει φαιδρότερον ἡλίου, δι' ὃν ὀφθαλμοὶ τυφλῶν ἀνα-
 βλέπουσιν· νύξ σε φεύξεται, πῦρ φοβηθήσεται, θάνατος οἰχήσεται·
 ὅψει τοὺς οὐρανούς, ὦ γέρον, ὁ Θήβας μὴ βλέπων.
 Ὡ τῶν ἁγίων ὡς ἀληθῶς μυστηρίων, ὧ φωτὸς ἀκράτου. δα- 120, 1
 δουχοῦμαι τοὺς οὐρανούς καὶ τὸν θεὸν ἐποπτεύσαι, ἅγιος γίνομαι
 25 μνούμενος, ἱεροφαντεῖ δὲ ὁ κύριος καὶ τὸν μύστην σφραγίζεται φω-
 ταγωγῶν, καὶ παρατίθεται τῷ πατρὶ τὸν πεπιστευκότα αἰῶσι τηρού-
 μενον. ταῦτα τῶν ἐμῶν μυστηρίων τὰ βακχεύματα· εἰ βούλει, καὶ 2
 σὺ μου, καὶ χορεύσεις μετ' ἀγγέλων ἀμφὶ τὸν ἀγέννητον καὶ ἀνώ-
 λεθρον καὶ μόνον ὄντως θεόν, συννμνούντος ἡμῖν τοῦ θεοῦ λόγον.
 30 αἰδῖος | οὗτος Ἰησοῦς, εἷς [ὁ] μέγας ἀρχιερεὺς θεοῦ τε ἐνὸς τοῦ αὐτοῦ 93 P
 καὶ πατρός, ὑπὲρ ἀνθρώπων εὐχεται καὶ ἀνθρώποις ἐγκελεύεται
 »κέκλυτε, μυρία φῦλα«, μᾶλλον δὲ ὅσοι τῶν ἀνθρώπων λογικοί, καὶ
 βάρβαροι καὶ Ἕλληνες· τὸ πᾶν ἀνθρώπων γένος καλῶ, ὧν ἐγὼ δη-
 μιουργὸς θελήματι πατρός. ἦκετε ὡς ἐμέ. ὅφ' ἕνα ταχθησόμενοι θεόν 3
 35 καὶ τὸν ἕνα λόγον τοῦ θεοῦ, καὶ μὴ μόνον τῶν ἀλόγων ζῶων πλεο-

3f vgl. Ezech. 18, 23. 32; 33, 11 — 10 vgl. Eurip. Bakch. 6. 26 — 19 vgl.
 Kallim. Bad d. Pall. 127 — 28f vgl. Plato Tim. p. 52 A — 32 P 220 — 33 vgl. Röm. 1, 14

1 ἀγνοία corr. aus ἀγνοία P¹ ἀγνοίας Münzel | δ' <ἀν> Markland | 2 παρα-
 νοῶντα] αν in Ras. für 5 Buchst. P¹ | 8 ὑποκείμενον] ν² in Ras. P¹ | 8f ἀνακείμενον]
 ἀνα in Ras. P¹ | 15 θίασον corr. aus θείασον P¹ | 18 βακχεῖαν Wi βακχικὴν P
 22 ὁ P²M ὦ P* | 24 ἐποπτεύσαι Schw ἐποπτεύσας P | 26 (ὡς) αἰῶσι Schw | 28 ἀγέν-
 νητον P | 30 [ὁ] Wi

νεκτεῖτε τῷ λόγῳ, ἐκ δὲ τῶν θνητῶν ἀπάντων ὑμῖν ἀθανασίαν μό-
 νοις καρπώσασθαι δίδωμι. ἐθέλω γάρ, ἐθέλω καὶ ταύτης ὑμῖν μετα-
 δοῦναι τῆς χάριτος, ὁλόκληρον χορηγῶν τὴν εὐεργεσίαν, ἀφθαρσίαν·
 καὶ λόγον χαρίζομαι ὑμῖν, τὴν γινῶσιν τοῦ θεοῦ, τέλειον ἑαυτὸν χαρί-
 5 ζομαι. τοῦτό ἐμι ἐγώ, τοῦτο βούλεται ὁ θεός, τοῦτο συμφωνία ἐστί, 4
 τοῦτο ἁρμονία πατρός, τοῦτο υἱός, τοῦτο Χριστός, τοῦτο ὁ λόγος
 τοῦ θεοῦ. βραχίων κυρίου, δυνάμεις τῶν ὅλων, τὸ θέλημα τοῦ πατρός.
 ὦ πᾶσαι μὲν εἰκόνες, οὐ πᾶσαι δὲ ἐμφερεῖς, διορθώσασθαι ὑμᾶς πρὸς
 τὸ ἀρχέτυπον βούλομαι, ἵνα μοι καὶ ὅμοιοι γένησθε. χρίσω ὑμᾶς τῷ 5
 10 πίστεως ἀλείμματι, δι' οὗ τὴν φθορὰν ἀποβάλλετε, καὶ γυμνὸν δι-
 καιοσύνης ἐπιδείξω τὸ σχῆμα, δι' οὗ πρὸς τὸν θεὸν ἀναβαίνετε.
 »δεῦτε πρὸς με πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, κἀγὼ ἀνα-
 παύσω ὑμᾶς· ἄρατε τὸν ζυγὸν μου ἐφ' ὑμᾶς καὶ μάθετε ἀπ' ἐμοῦ,
 ὅτι πραῖς εἰμι καὶ ταπεινός τῇ καρδίᾳ, καὶ εὐρήσετε ἀνάπανσιν ταῖς
 15 ψυχαῖς ὑμῶν· ὁ γὰρ ζυγός μου χρηστός καὶ τὸ φορτίον μου ἐλα-
 φρόν ἐστιν.« σπεύσωμεν, δράμωμεν, ὦ θεοφιλῇ καὶ θεοείκελα τοῦ 121, 1
 λόγου [ἄνθρωποι] ἀγάμματα· σπεύσωμεν, δράμωμεν, ἄρωμεν τὸν ζυγὸν
 αὐτοῦ, ἐπιβάλλωμεν ἀφθαρσίαν, καλὸν ἡνίοχον ἀνθρώπων τὸν Χριστὸν
 ἀγαπήσωμεν· τὸν πῶλον ὑποζύγιον ἤγαγε σὺν τῷ παλαιῷ· καὶ τῶν
 20 ἀνθρώπων τὴν συνωρίδα καταζεύξας, εἰς ἀθανασίαν κατιθύνει τὸ
 ὄρμα, σπεύδων πρὸς τὸν θεὸν πληρῶσαι ἐναργῶς ὃ ἡνίζατο, πρό-
 τερον μὲν εἰς Ἱερουσαλήμ, νῦν δὲ εἰσελαύνων οὐρανούς. κάλλιστον
 θέαμα τῷ πατρὶ υἱὸς αἰδῖος νικηφόρος. φιλότιμοι τοίνυν πρὸς τὰ 2
 καλὰ καὶ θεοφιλεῖς ἄνθρωποι γενόμεθα, καὶ τῶν ἀγαθῶν τὰ μέγιστα,
 25 θεὸν καὶ ζωὴν, κτησόμεθα. ἀρωγὸς δὲ ὁ λόγος· θαρρῶμεν αὐτῷ
 καὶ μὴ ποτε ἡμᾶς τοσοῦτος ἀργύρου καὶ | χρυσοῦ, μὴ | δόξης ἐπέλθῃ 94 P 34 S
 πόθος, ὅσος αὐτοῦ τοῦ τῆς ἀληθείας λόγου. οὐδὲ γὰρ οὐδὲ τῷ θεῷ 3
 αὐτῷ ἀρεστόν, εἰ ἡμεῖς τὰ μὲν πλείστον ἄξια περὶ ἐλαχίστου ποιού-
 μεθα, ἀγνοίας δὲ καὶ ἀμαθίας καὶ ῥαθυμίας καὶ εἰδωλολατρείας ὕβρεις
 30 περιφανεῖς καὶ τὴν ἐσχάτην δυσσέβειαν περὶ πλείονος αἰρούμεθα. οὐ 122, 1

12—16 Matth. 11, 28—30 — 19 vgl. Matth. 21, 1—7 (Sachar. 9, 9) —
 20 ἀνθρώπων — 23 νικηφόρος Nicetascat. zu Joh. (12, 14) in Monac. 37 f. 374 v
 zwischen zwei Stücken aus Paed. I 15 Inc. ἀνθρώπων γὰρ ξυνωρίδα Χριστὸς κατα-
 ζεύξας, expl. νικηφόρος vgl. Zahn, Forsch. III p. 18 — 21 f vgl. Matth. 21, 5 —
 30—S. 86, 4 vgl. Cic. Parad. 4; Tusc. disp. III 5, 10; Stob. Ecl. II 7 S. 68, 18 ff Wachsmuth

8 ὦ Wi ὦν P | πᾶσαι Klost. πάλοι P | 11 ὄχημα Markland | 17 [ἄν-
 θρωποι] Heyse | 18 ἐπιβάλλωμεν ἀφθαρσίαν Wi ὑποβάλλωμεν ἀφθαρσίαν P ὑπο-
 λάβωμεν (so Vi) ἀφθαρσίαν Ma | 21 πληρῶσαι P²M Cat. πληρώσας P* | 22 εἰσε-
 λαύνων οὐρανούς] εἰς οὐρανὸν εἰσελαύνων Cat. | 24 ἀγαθῶν St Obs. crit. p. 27
 ἀπαθῶν P | 28 περὶ Cobet 257 ὑπὲρ P | 29 ἀγνοίας Markland ἀνοίας P | 30 αἰρού-
 μεθα St αἰρούμεθα (αι in Ras. P²)PM τιθέμεθα M²

- γὰρ ἀπὸ τρόπου φιλοσόφων παιδεῖς πάντα ὅσα πράττουσιν οἱ ἀνόητοι. ἀνοσιουργεῖν καὶ ἀσεβεῖν νομίζουσιν καὶ αὐτὴν γε ἔτι τὴν ἄγνοιαν μανίας εἶδος ὑπογράφοντες οὐδὲν ἄλλο ἢ μεμνηνῆναι τοὺς πολλοὺς ὁμολογοῦσιν. οὐ δὴ οὖν ἀμφιβάλλειν αἰρεῖ ὁ λόγος, ὁπότερον αὐτοῖν ²
- 5 ἄμεινον, σωφρονεῖν ἢ μεμνηνῆναι· ἐχομένους δὲ ἀπρίξ τῆς ἀληθείας παντὶ σθένει ἐπεσθαι χορὴ τῷ θεῷ σωφρονοῦντας καὶ πάντα αὐτοῦ νομίζειν, ὥσπερ ἔστι, πρὸς δὲ καὶ ἡμᾶς τὸ κάλλιστον τῶν κτημάτων μεμαθηκότας ὄντας αὐτοῦ, σφᾶς αὐτοὺς ἐπιτρέπειν τῷ θεῷ, ἀγαπῶν-
 10 τας κύριον τὸν θεὸν καὶ τοῦτο παρ' ὅλον τὸν βίον ἔργον ἡγουμένους.
- 10 εἰ δὲ »κοινὰ τὰ φίλων«, θεοφιλῆς δὲ ὁ ἄνθρωπος (καὶ γὰρ οὖν φίλος ³
 τῷ θεῷ, μεσιτεύοντος τοῦ λόγου), γίνεται δὴ οὖν τὰ πάντα τοῦ ἀν-
 θρώπου, ὅτι τὰ πάντα τοῦ θεοῦ, καὶ κοινὰ ἀμφοῖν τοῖν φίλοιν τὰ
 πάντα, τοῦ θεοῦ καὶ ἀνθρώπου. ὥρα οὖν ἡμῖν μόνον θεοσεβῆ τὸν ⁴
 Χριστιανὸν εἰπεῖν· πλούσιόν τε καὶ σόφρονα καὶ εὐγενῆ καὶ ταύτῃ
- 15 εἰκόνα τοῦ θεοῦ μεθ' ὁμοιώσεως, καὶ λέγειν καὶ πιστεύειν »δίκαιον
 καὶ ὅσιον μετὰ φρονήσεως« γενόμενον ὑπὸ Χριστοῦ Ἰησοῦ καὶ εἰς το-
 σοῦτον ὅμοιον ἦδη καὶ θεῷ. οὐκ ἀποκρύπτεται γοῦν ὁ προφήτης 123, 1
 τὴν χάριν λέγων, »ἐγὼ εἶπον ὅτι θεοὶ ἐστε καὶ υἱοὶ ὑψίστου πάντες.«
 ἡμᾶς γάρ, ἡμᾶς εἰσπεποιήται καὶ ἡμῶν ἐθέλει μόνων κεκληθῆναι
- 20 πατὴρ, οὐ τῶν ἀπειθούντων. καὶ γὰρ οὖν ὥδέ πως ἔχει τὰ ἡμέτερα ^{95 P}
 τῶν Χριστοῦ ὁπαδῶν· οἵαι μὲν αἱ βουλαί, τοιοὶ καὶ οἱ λόγοι, ὅποιοι
 δὲ οἱ λόγοι, τοιαῖδε καὶ αἱ πράξεις, καὶ ὅποια τὰ ἔργα, τοιοῦτος ὁ
 βίος· χρηστὸς δὲ σύμπας ἀνθρώπων βίος τῶν Χριστὸν ἐγνωκότων.
- Ἄλλις οἶμαι τῶν λόγων, εἰ καὶ μακροτέρῳ προῆλθον ὑπὸ φιλανθρω- ²
- 25 πίας ὅ τι περ εἶχον ἐκ θεοῦ ἐκχέων, ὡς ἂν ἐπὶ τὸ μέγιστον τῶν ἀγα-
 θῶν, τὴν σωτηρίαν, παρακαλῶν· περὶ γάρ τοι τῆς παῦλαν οὐδαμῇ
 οὐδαμῶς ἐχούσης ζωῆς οὐκ ἐθέλουσιν οὐδ' οἱ λόγοι παύσασθαι ποτε
 ἱεροφαντοῦντες. ὑμῖν δὲ ἔτι τοῦτο περιλείπεται πέρας τὸ λυσιτελοῦν
 ἐλέσθαι, ἢ κρίσιν ἢ χάριν· ὡς ἔγωγε οὐδ' ἀμφιβάλλειν ἀξιώ, πότερον
- 30 ἄμεινον αὐτοῖν· οὐδὲ μὴν συγκρίνεσθαι θέμις ζωὴν ἀπωλείᾳ.

8 f vgl. Matth. 22, 37 — 10 vgl. Plato Leg. V p. 739 C; Laert. Diog. VI 37. 72; VIII 10; Zenob. IV 79; Menand. Fr. 9 CAF III p. 6 u. 8. — 15 vgl. Gen. 1, 26 — 15 f vgl. Plato Theät. p. 176 B — 18 Psal. 81, 6 — 21 f vgl. Philo, De praem. et poenis 81 (II p. 421 M); De vita Mos. I 29 (II p. 85 M); Strom. III 44; VII 100; Seneca, Epist. 114, 1; Euseb. Hist. eccl. VI 3, 7; Cic. Tusc. V 47; Schol. in Hermog. (Waltz, Rhet. V p. 534) u. a.; vgl. Mayor zu Strom. VII 100; Davies zu Cic. Tusc. V Cap. 16

1 ἄπο P³M² | 2 [ἔτι] Wi | 4 αἰρεῖ Cobet 257 ἐρεῖ P | 7 [ἡμᾶς] Wi | 11 τῷ θεῷ ~ nach φίλος Wi, nach ἄνθρωπος P [τῷ θεῷ] Cobet 258 | 13 θεοσεβῆ τὸν Jackson τὸν θεοσεβῆ P | 23 τῶν) ν in Ras. P¹ | 30 Subscriptio: κλήμεντος προτρεπτικός πρὸς Ἑλλήνας P²M

ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ ΣΤΡΩΜΑΤΕΩΣ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΟΣ

Handschriften des Paidagogos.

F = Laur. V 24

M = Mut. III. D. 7 (jetzt Nr. 126 oder S. 5, 9)

P = Paris. graec. 451 (von I 96, 1 an)

Dazu vgl. auch S. 2

ΠΑΙΔΑΓΩΓΟΣ
ΛΟΓΟΣ ΠΡΩΤΟΣ

Κεφάλαια τοῦ πρώτου λόγου.

- 5 *A.* Τί ἐπαγγέλλεται ὁ παιδαγωγός.
B. Ὅτι διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν ὁ παιδαγωγὸς ἐπιστάται.
Γ. Ὅτι φιλόανθρωπος ὁ παιδαγωγός.
Δ. Ὅτι ἐπ' ἰσῆς ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν ὁ λόγος παιδαγωγός ἐστιν.
E. Ὅτι πάντες οἱ περὶ τὴν ἀλήθειαν καταγινόμενοι παῖδες παρὰ
10 τῷ θεῷ.
F. Πρὸς τοὺς ὑπολαμβάνοντας τὴν τῶν παιδίων καὶ νηπίων προση-
γορίαν τὴν τῶν πρώτων μαθημάτων ἀντίτεσθαι διδαχὴν.
Z. Τίς ὁ παιδαγωγός, καὶ περὶ τῆς παιδαγωγίας αὐτοῦ.
H. Πρὸς τοὺς ἡγουμένους μὴ εἶναι ἀγαθὸν τὸν δίκαιον.
15 *Θ.* Ὅτι τῆς αὐτῆς δυνάμεως καὶ εὐεργετεῖν καὶ κολάζειν δικαίως, ἐν
ᾧ τίς ὁ τρόπος τῆς παιδαγωγίας τοῦ λόγου.
I. Ὅτι ὁ αὐτὸς θεὸς διὰ τοῦ αὐτοῦ λόγου καὶ ἀπείργει τῶν ἁμαρ-
τιῶν ἀπειλῶν καὶ σφάζει τὴν ἀνθρωπότητα παρακαλῶν.
ΙΑ. Ὅτι διὰ νόμον καὶ προφητῶν ὁ λόγος ἐπαιδαγώγει.
20 *ΙΒ.* Ὅτι ἀναλόγως τῇ πατρικῇ διαθέσει κέχρηται ὁ παιδαγωγὸς ἀν-
στηρίξαι καὶ χρηστότητι.
ΙΓ. Ὅτι ὡς τὸ κατόρθωμα κατὰ τὸν ὁρθὸν γίνεται λόγον, οὕτως
ἐμπαλιν τὸ ἁμάρτημα παρὰ τὸν λόγον.

I. Τί ἐπαγγέλλεται ὁ παιδαγωγός.

- 25 Συγκεκριόται κρηπίς ἀληθείας, ᾧ παῖδες ὑμεῖς, ἡμῖν αὐτοῖς, 1,1
ἀγίου νεῶν μεγάλων θεοῦ θεμέλιος γνώσεως ἀρραγῆς, προτροπῇ

Paed. I 1—96, 1 πρὸς δὲ καὶ τῆς ἐπιτιμῆς — fehlt in P; vgl. Einl. | Ὑberschrift
in F κλήμεντος στρωματέως παιδαγωγὸς λόγοι γ', in M κλήμεντος παιδαγωγός | die
Capitelüberschriften nur in F | 8 λόγος < F | 14 τὸ F | 17 ὁ αὐτός] αὐτός ὁ F | 24 ὅτι
M | 25 συγκεκριόται — S. 90, 2 χωρίῳ als Anfang des Textes M, vor der Capitel-
überschrift F | συγκεκριόται M (vgl. Pind. Fr. 194 Schroeder) κερρόται F

καλή, δι' ὑπακοῆς εὐλόγου ζώης αἰδίου ὄρεξις, νοερῶ καταβληθεῖσα
χωρίῳ. | τριῶν γέ τοι τούτων περὶ τὸν ἄνθρωπον ὄντων, ἡθῶν, 35 S 97 P
πράξεων, παθῶν, ὁ προτρεπτικὸς εἴληχεν τὰ ἥθη αὐτοῦ, θεοσεβείας
καθηγεμών. ὁ τροπιδίου δίκην ὑποκείμενος λόγος εἰς οἰκοδομὴν
5 πίστεως, ἐφ' ᾧ μάλα γανύμενοι καὶ τὰς παλαιὰς ἀπομνύμενοι δόξας
πρὸς σωτηρίαν νεάζομεν, ψαλλούσῃ συνάδοντες προφητεία ὡς
ἀγαθὸς τῷ Ἰσραὴλ ὁ θεός, τοῖς εὐθέσιν τῇ καρδίᾳ, πράξεών τε 2
ἀπασῶν λόγος ἐπιστατεῖ ὁ ὑποθετικὸς, τὰ δὲ πάθη ὁ παραμυθη-
τικὸς ἰᾶται, εἰς ὃν πᾶς ὁ αὐτὸς οὗτος λόγος, τῆς συντρόφου καὶ
10 κοσμητικῆς συνηθείας ἐξαρκάζων τὸν ἄνθρωπον, εἰς δὲ τὴν μονό-
τροπον τῆς εἰς τὸν θεὸν πίστεως σωτηρίαν παιδαγωγῶν. ὁ γοῦν 3
οὐράνιος ἡγεμών, ὁ λόγος, ὁπηνίκα μὲν ἐπὶ σωτηρίαν παρεκάλει,
προτρεπτικὸς ὄνομα αὐτῷ ἦν (ιδίως οὗτος ὁ παρορμητικὸς ἐκ μέ-
ρους | τὸ πᾶν προσαγορευόμενος λόγος· προτρεπτικὴ γὰρ ἡ πᾶσα 98 P
15 θεοσεβεία, ζώης τῆς νῦν καὶ τῆς μελλούσης ὄρεξιν ἐγγενῶσα τῷ
συγγενεῖ λογισμῷ)· νυνὶ δὲ θεραπεντικὸς τε ὢν καὶ ὑποθετικὸς ἅμα 4
ἄμφω, ἐπόμενος αὐτὸς αὐτῷ, παραινεῖ τὸν προτετραμμένον, κεφά-
λαιον, τῶν ἐν ἡμῖν παθῶν ὑπισχνούμενος τὴν ἴασιν. κεκλήσθω δ'
ἡμῖν ἐνὶ προσφυνῶς οὗτος ὀνόματι παιδαγωγός, προακτικὸς, οὐ μεθο-
20 δικὸς ὢν ὁ παιδαγωγός, ἣ καὶ τὸ τέλος αὐτοῦ βελτιῶσαι τὴν ψυχὴν
ἐστίν, οὐ διδάξαι, σόφρονός τε, οὐκ ἐπιστημονικοῦ καθηγήσασθαι
βίον. καίτοι καὶ διδασκαλικὸς ὁ αὐτός ἐστι λόγος, ἀλλ' οὐ νῦν· 2, 1
ὁ μὲν γὰρ ἐν τοῖς δογματικοῖς δηλωτικὸς καὶ ἀποκαλυπτικός, ὁ
διδασκαλικός, πρακτικὸς δὲ ὢν ὁ παιδαγωγός πρότερον μὲν εἰς
25 διάθεσιν ἡθοποιίας προετρέψατο, ἥδη δὲ καὶ εἰς τὴν τῶν δεόντων
ἐνέργειαν παρακαλεῖ, τὰς ὑποθήκας τὰς ἀκηράτους παρεγγυῶν καὶ
τῶν πεπλανημένων πρότερον τοῖς ὕστερον ἐπιδεικνὺς τὰς εἰκόνας.
ἄμφω δὲ ὠφελιμώτατα, τὸ μὲν εἰς ὑπακοήν, τὸ παραινετικὸν εἶδος, 2
τὸ δὲ ἐν εἰκόνας μέρει παραλαμβανόμενον διττὸν καὶ αὐτὸ παρα-
30 πλησίως τῇ προτέρᾳ συζυγίᾳ, τὸ μὲν αὐτοῦ ἵνα μιμώμεθα αἰ-

3 ff vgl. Sen. Epist. 95, 65 Posidonius non tantum praeceptionem (vgl. διδασκαλικὸς λόγος S. 90, 22), sed etiam suasionem (ὑποθετικὸς) et consolationem (παραμυθητικὸς) et exhortationem (προτρεπτικὸς) necessariam iudicat — **6 f** Psal. 72, 1

1 αἰδίου St. αἰδιος FM | **2** τὸν M¹ τῶν M* | **3** αὐτοῦ, θεοσ.] αὐτῆς θεοσ. Schw | **6** νεάζωσαν M | **7** τῷ FM* τοῦ Mcorr | **11** τὸν < F | **13** ἰδιος Schw | **15** μελλούσης] λ² über d. Z. M¹ | **16** συγγενεῖ < M | **17** τὸν (corr. aus τῶν) M τὸ F | **17 f** (τὸ) κεφάλαιον St (εἰς τὸ) κεφ. Schw | **19** προακτικὸς (vgl. Xen. Mem. I 4, 1) F*M* πρακτικὸς F²M² | μεθοδικός] εθ auf Lücke M² | **20** [ὁ παιδαγωγός] Heyse | τέλος] ελ auf Lücke M² | **25** προετρέψατο M | **27** πεπλανημένων] α corr. aus η M¹ | **28** παραινετικὸν] übergesch. γρ. ἐπαι M² | **30** μὲν] + γὰρ M² | **30 f** (αὐτ)οῦ ἵνα — τὸ δὲ auf leergelassener Z. M²

ρούμενοι τὸ ἀγαθόν, τὸ δὲ ὅπως ἐκτρεπώμεθα παραιτούμενοι τὸ φαῦλον τῆς εἰκόνης.

Ἰασις οὖν τῶν παθῶν ἐνθένδε ἔπεται, κατὰ τὰς παραμυθίας 3,1
τῶν εἰκόνων ἐπιρρωννύντος τοῦ παιδαγωγοῦ τὰς ψυχὰς καὶ ὥσπερ
5 ἡπίοις φαρμάκοις ταῖς ὑποθήκαις ταῖς φιλανθρωποῖς εἰς τὴν παν-
τελῇ τῆς ἀληθείας γνῶσιν τοὺς κάμνοντας διαιτωμένον. ἴσον δ'
οὐκ ἔστιν ὑγίεια καὶ γνῶσις, ἀλλ' ἡ μὲν μαθήσει, ἡ δὲ ἰάσει περι-
γίνεται. οὐκ ἂν οὖν τις νοσῶν ἔτι πρότερόν τι τῶν διδασκαλικῶν 2
ἐκμάθῃ πρὶν ἢ τέλειον ὑγιαῖναι· οὐδὲ γὰρ ὁσάυτως πρὸς τοὺς μανθά-
10 νοντας ἢ κάμνοντας ἀεὶ τῶν παραγγελμάτων ἕκαστον λέγεται, ἀλλὰ
πρὸς οὓς μὲν εἰς γνῶσιν, πρὸς οὓς δὲ εἰς ἴασιν. καθάπερ οὖν τοῖς 3
νοσοῦσι τὸ σῶμα ἱατροῦ χορῆζει, ταύτῃ καὶ τοῖς ἀσθενοῦσι τὴν
ψυχὴν παιδαγωγοῦ δεῖ. ἵν' ἡμῶν ἰάσῃται τὰ πάθη, εἴτα δὲ εἰς
διδασκάλον [ὅς] καθηγήσῃται, καθαρὰν πρὸς γνώσεως ἐπιτηδεότητα
15 εὐτρεπίζων τὴν | ψυχὴν, δυναμένην χωρῆσαι τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ 99 P
λόγου. σπεύδων δὲ ἄρα τελειῶσαι σωτηρίῳ ἡμᾶς βαθμῶ, καταλλήλῳ
εἰς παιδευσιν ἐνεργῇ τῇ καλῇ συγχρῆται οἰκονομίᾳ ὁ πάντα φιλάν-
θρωπος λόγος, προτρέπων ἄνωθεν, ἔπειτα παιδαγωγῶν, ἐπὶ πᾶσιν
ἐκδιδάσκων.

20 II. Ὅτι διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν ὁ παιδαγωγὸς ἐπιστατεῖ.

Ἔοικεν δὲ ὁ παιδαγωγὸς ἡμῶν, ὃ παῖδες ὑμεῖς, τῷ πατρὶ τῷ 4,1
αὐτοῦ τῷ θεῷ, οὗπὲρ ἔστιν υἱός, ἀναμάρτητος, ἀνεπίληπτος καὶ
ἀπαθὴς τὴν ψυχὴν, θεὸς ἐν ἀνθρώπου σχήματι ἄχραντος, πατρικῷ
θελήματι διάκονος, λόγος θεός, ὁ ἐν τῷ πατρὶ, ὁ ἐκ δεξιῶν τοῦ
25 πατρός, σὺν καὶ τῷ σχήματι θεός· οὗτος ἡμῖν εἰκὼν ἢ ἀκηλίδωτος, 2
τούτῳ παντὶ σθένει πειρατέον ἐξομοιοῦν τὴν ψυχὴν· ἀλλ' ὁ μὲν
ἀπόλυτος εἰς τὸ παντελὲς ἀνθρωπίνων παθῶν, διὰ τοῦτο γὰρ καὶ
μόνος κριτής, ὅτι ἀναμάρτητος μόνος· ἡμεῖς δέ, ὅση δύναμις, ὥς
ὅτι ἐλάχιστα ἀμαρτάνειν περιώμεθα. κατεπείγει γὰρ οὐδὲν τοσοῦτον

5 vgl. A 218 — 24 vgl. Joh. 1, 1 — 24 f vgl. Act. 7, 55 u. 5. — 26 vgl. Plato
Theät. p. 176 B; Rep. X p. 613 AB; Epikt. II 14, 12; Musonius bei Stob. Flor. 117,
8; Laert. Diog. III 78 — 28 f vgl. Epikt. IV 12, 19 τί οὖν; δυνατόν ἀναμάρτητον
ἦδη εἶναι; ἀμῆχανον, ἀλλ' ἐκεῖνο δυνατόν πρὸς τὸ μὴ ἀμαρτάνειν τετάσθαι διηνεῶς

2 φαῦλον τῆς εἰκόνης M θάτερον F | 4 καὶ ὥσπερ M καθάπερ F | 5 ταῖς ὑπο-
θήκαις ταῖς M ὑποθήκαις F | 6 διαιτῶμενος M | ἴσον M* w. e. sch. ἴσα M^{corr} F
ἴσα Cobet 259 | 7 ἔστιν M ἔστων F | 8 οὖν FM* ἢν M^{corr} | 10 ἢ κάμνοντας ὡς in Ra-
sur M¹ | 13 ἡμῶν FM¹ ἡμᾶς M* | εἰς] καὶ Sy δεῖ Lowth | 14 [ὅς] καθηγήσῃται Münzel
ὅς καθηγήσεται FM | καθαρὰν πρὸς] πρὸς καθαρὰν Sy | 16 σωτηρίας Schw |
17 εἰσπαιδευσιν M¹ εἰσπεύδεσιν M* | ἐνεργῇ Schw | 21f τῷ αὐτοῦ M αὐτοῦ F |
25 ἡμῶν M | 29 ὅτι F ἔτι M | τοσοῦτον οὐδὲν F

ὥς ἡ τῶν παθῶν καὶ νοσημάτων ἀπαλλαγὴ πρῶτον, ἔπειτα δὲ καὶ ἡ κώλυσις τῆς εἰς τὴν συνήθειαν τῶν ἁμαρτημάτων εὐεμπωσίας. ἄριστον μὲν οὖν τὸ μηδ' ὅλως ἐξαμαρτάνειν κατὰ μηδέναν τρόπον. 3 ὁ δὲ φάμεν εἶναι θεοῦ· δευτέρου δὲ <τὸ> μηδενὸς τῶν κατὰ γνώμην 5 ἐφάψασθαι ποτε ἀδικημάτων, ὅπερ οἰκεῖον σοφοῦ· τρίτον <δὲ τὸ> μὴ πάνν πολλοῖς τῶν ἀκουσίων περιπεσεῖν, ὅπερ ἴδιον παιδαγωγου- 10 μίνων εὐγενῶς· τὸ δὲ μὴ ἐπὶ μήκιστον διατρίψαι | τοῖς ἁμαρτή- 100 P μασι τελευτάων τετάχθω· ἀλλὰ καὶ τοῦτο [δὲ] τοῖς εἰς μετάνοιαν ἀνακαλουμένοις ἀναμαχέσασθαι σωτήριον. | καὶ μοι δοκεῖ παγκάλως 36 S 5, 1 10 διὰ Μωσέως φάσκειν ὁ παιδαγωγὸς »ἐάν τις ἀποθάνῃ ἐπ' αὐτῷ αἰφνίδιον, παραχρῆμα μιν θνήσκει ἡ κεφαλὴ εὐχῆς αὐτοῦ καὶ ξυρή- σεται«, τὴν ἀκούσιον ἁμαρτίαν αἰφνίδιον θάνατον προσειπὼν· μαινείν δὲ αὐτὸν λέγει κηλιδοῦντα τὴν ψυχὴν· διὸ καὶ τὴν θεραπείαν ἣ τάχος ὑποτίθεται ξυρᾶσθαι παραχρῆμα τὴν κεφαλὴν συμβουλεύων, τὰς 15 ἐπισκιάζουσας τῷ λογισμῷ τῆς ἀγνοίας κόμας ἀποψήξασθαι παραινῶν, ὥς γυμνὸν δασείας καταλειφθέντα ὕλης (τῆς κακίας) τὸν λογισμὸν (ἐνθρονίζεται δὲ οὗτος ἐν ἐγκεφάλῳ) ἐπὶ τὴν μετάνοιαν παλινδρο- μῆσαι. ἔπειτα ὀλίγα προσειπὼν ἐπιφέρει »αἱ δὲ ἡμέραι αἱ πρότεραι 2 ἄλογοι«, δι' ὧν δῆλον ὅτι αἱ ἁμαρτίαι μνησθῆναι αἱ μὴ γεγνηῖαι 20 κατὰ λόγον. καὶ τὸ μὲν ἀκούσιον αἰφνίδιον προσεῖπεν, τὸ δὲ ἁμαρ- τάνειν ἄλογον. οὗ δὲ χάριν ὁ λόγος ὁ παιδαγωγὸς τὴν ἐπιστάσιαν εἴληχεν εἰς τὴν ἀλόγον κώλυσιν ἁμαρτίας. σκόπει δὲ ἐνθνήδε ἀπὸ τῆς 3 γραφῆς »διὰ τοῦτο τάδε λέγει κύριος«· τὸ ἁμάρτημα ἐλεγκτικῶς τὸ προ-

3—8 vgl. Philo De agric. 178 (I p. 327 M) πρότερον μὲν <οὖν>, δ' ἐν καὶ μό- νον ἐνεργεσία, μηδενὸς τῶν κατὰ γνώμην ἀδικημάτων ἐφάψασθαι πᾶσαν τε τὴν ἀμήχανον τῶν ἀκουσίων (Wendland, ἐκουσίων HSS) πληθὺν ἰσχυρᾶς διώσασθαι· δεῖτερον δὲ τὸ μήτε πολλοῖς τῶν ἀκουσίων μήτ' ἐπὶ μήκιστον χρόνον <ἐν> διατρίψαι. Ähnlich De Abrah. 26 (II p. 5 M); vgl. Isid. Pelus. Ep. I 435 — 10—12 Num. 6, 9 — 12—21 vgl. Philo De agric. 176 (I p. 327 M) nach dem Citat aus Num. 6, 9. 12 (der zweite Vers angefügt mit εἴτα ὀλίγα προσειπὼν ἐπιφέρει vgl. 18) δι' ἀμ- φοτέρων τοῖνον, τοῦ τε »αἰφνίδιον« καὶ τοῦ »παραχρῆμα« εἰπεῖν, ἡ ἀκούσιος παρ- ιστάται τῆς ψυχῆς τροπῇ· πρὸς μὲν <γὰρ> τὰ ἐκούσια τῶν ἁμαρτημάτων εἰς τὸ βουλευσάσθαι ποῦ καὶ πότε καὶ πῶς πρακτέον χρόνον δεῖ, τὰ δὲ ἀκούσια ἐξαίφνης, ἀπερισκέπτως καὶ, εἰ οἷόν τε τοῦτ' εἰπεῖν, ἀχρόνως κατασκήπτει. . . . 179 παγκάλως δὲ τὸ (τὰς Wendl.) τῆς ἀκουσίου τροπῆς ἡμέρας εἶπεν ἀλόγους, οὐ μόνον ἐπειδὴ τὸ ἁμαρτάνειν ἄλογον, ἀλλ' ὅτι καὶ τῶν ἀκουσίων λόγον οὐκ ἔστιν ἀποδοῦναι — vgl. auch Leg. alleg. I 17 (I p. 46 M); Quod deus imm. 89f (I p. 286 M) — 18f Num. 6, 12 — 23 Ezech. 13, 13. 20 u. a.

3 μηθ' M | 4 <τὸ> Münzel (vgl. Isid. Pelus.) | 5 τρίτον F καὶ τὸ M | <δὲ τὸ> Münzel (vgl. Isid. Pelus.) | 6 ἀκουσίων FM² ἀκουσίως M* | ὅπερ ἴδιον F τρίτον δὲ ὅπερ ἴδιον τι M | 7 εὐγενῶς] εὐγεν von M² in Lücke geschr. | διατρίψαι F Philo HSS ἐπιδιατρίψαι M ἐνδιατρίψαι Höschel | 8 [ἀλλὰ] Schw | [δὲ] St | 9 ἀναμαχέσθαι M <μὴ> ἀναμαχέσασθαι Höschel 17 f παλινδρομήσας F* | 22 ἀπὸ. ὑπὸ Schw | 23 διὰ τοῦτο <M

- υπάρξαν διὰ τῆς ἐπομένης δείκνυνται ῥήσεως, καθὼς ἡ δικαία κρίσις
 ἐπεται, καὶ τοῦτο ἐμφανῶς διὰ τῶν προφητῶν καταφαίνεται, ὡς,
 εἰ μὴ ἡμαρτες, λεγόντων, οὐκ ἂν τάδε ἡπέιλησεν, καὶ »διὰ τοῦτο
 οὕτως λέγει κύριος« καὶ »ἀνθ' ὧν οὐκ ἠκούσατε τῶν λόγων τούτων,
 5 διὰ τοῦτο τάδε λέγει κύριος« καὶ »διὰ τοῦτο ἰδοὺ λέγει κύριος«.
 διὰ τοῦτο γὰρ ἡ προφητεία, δι' ὑπακοὴν καὶ παρακοήν, δι' ἣν μὲν
 ἵνα σωθῶμεν, δι' ἣν δὲ ἵνα παιδευθῶμεν.
- Ἔστιν οὖν ὁ παιδαγωγὸς ἡμῶν λόγος διὰ παραινέσεων θε- 6, 1
 ραπευτικὸς τῶν παρὰ φύσιν τῆς ψυχῆς παθῶν. κυρίως μὲν γὰρ
 10 ἡ τῶν τοῦ σώματος νοσημάτων βοήθεια ἱατρικὴ καλεῖται, τέχνη
 ἀνθρωπίνῃ σοφίᾳ διδακτὴ. λόγος δὲ ὁ πατρικὸς μόνος ἐστὶν ἀν-
 θρωπίνων ἱατρὸς ἀρρωστημάτων παιώνιος καὶ ἐπιδόξ ἅγιος νοσοῦ-
 σης ψυχῆς. »σῶσον τὸν δοῦλόν σου,« φησὶν, »ὁ θεὸς μου, τὸν ἐλπίζοντα
 ἐπὶ σοί· ἐλέησόν με, κύριε, ὅτι πρὸς σέ κεκράξομαι ὅλην τὴν ἡμέραν.»
- 15 »ἱατρικὴ μὲν γὰρ« κατὰ Δημόκριτον »σώματος νόσους ἀκέται, σοφίη 2
 δὲ ψυχῆν παθῶν ἀφαιρεῖται· ὁ δὲ ἀγαθὸς | παιδαγωγός, ἡ σοφία, ὁ 101 P
 λόγος τοῦ πατρὸς, ὁ δημιουργήσας τὸν ἄνθρωπον, ὅλον κήδεται
 τοῦ πλάσματος, καὶ σῶμα καὶ ψυχὴν ἀκείται αὐτοῦ ὁ πανακὴς τῆς
 ἀνθρωπότητος ἱατρός. ὁ σωτὴρ »ἀνάστα,« φησὶ τῷ περκειμένῳ, »τὸν 3
 20 σκίμποδα ἐφ' ὃν κατάκεισαι λαβὼν ἄπιθι οἴκαδε«. παραχοῆμα δὲ ὁ
 ἄρρωστος ἐρρώσθη. καὶ τῷ τεθνεῶτι »Λάζαρε.« εἶπεν. »ἔξιθι· ὁ δὲ
 ἐξηλθεν τῆς γῆς, ὁ νεκρός, ὅλος ἦν. πρὶν ἢ παθεῖν, μελετήσας τὴν
 ἀνάστασιν. ναὶ μὴν καὶ καθ' αὐτὴν ἵσται τὴν ψυχὴν ἐντολαῖς καὶ 4
 χαρίσμασιν. ἀλλὰ ταῖς μὲν ὑποθήκαις τάχα δὴ μίλλει· χαρίσμασι δὲ
 25 πλούσιος »ἀφένονται σοι αἱ ἁμαρτίαι« τοῖς ἁμαρτωλοῖς ἡμῖν λέγει.
 ἡμεῖς δὲ ἅμα νοήματι νήπιοι γεγόναμεν. τὴν ἀρίστην καὶ βεβαιωτάτην 5
 τάξιν παρὰ τῆς αὐτοῦ εὐταξίας μεταλαμβάνοντες, ἡ πρῶτον μὲν
 ἀμφὶ τὸν κόσμον καὶ τὸν οὐρανὸν τὰς τε ἡλιακὰς περιδιδήσεις
 κύκλους τε καὶ τῶν λοιπῶν ἄστρον τὰς φορὰς ἀσχολεῖται διὰ τὸν
 30 ἄνθρωπον, ἔπειτα δὲ περὶ τὸν ἄνθρωπον αὐτόν, περὶ ὃν ἡ πᾶσα

3 f Jes. 30, 12 — 4 f vgl. I Sam. 28, 18 — 5 vgl. Jerem. 7, 20 — 10 f vgl.
 I Kor. 2, 13 — 12 vgl. Soph. Trach. 1208 (παιώνιος) — 13 f Psal. 85, 2. 3 —
 15—19 vgl. Isid. Pelus. Ep. I 437 — 15 f Demokrit Fr. 50 N., 31 Diels (Vorsokr.
 416); vgl. Gnomol. Vatic. ed. Sternbach 289 — 19—21 vgl. Matth. 9, 6f; Mark.
 2, 11f; Luk. 5, 24f. Zu den Varianten vgl. Resch, Agrapha S. 67 — 21 f vgl.
 Joh. 1, 1, 43f — 25 Luk. 5, 20. 23

2 ἐμφανὲς F | 4 καὶ < F | 4 τὸν λόγον τοῦτον M | 8 λόγος F οἷτος ὁ λόγος
 λόγος M | 11 διδακτὴ] ἡ in Ras. f. 3 Buchst. F | 13 μου < M | 16 ψυχὴν παθῶν
 F παθῶν ψυχὴν M | 17 ἄνθρωπον] ἄνθρω F οὐρανόν (d. i. οὐρανόν) M | 18 πανακὴς
 Sy παναρκὴς FM | 22 γῆς M σοροῦ F | παθεῖν] ἀποθανεῖν Markland | 29 κύκλους
 τε Markland κυκλεῖται FM κυκλικὰς Kroll | ἀστέρον M

σπονδὴ καταγίνεται· καὶ τοῦτον ἔργον ἡγουμένη μέγιστον, ψυχὴν 6
μὲν αὐτοῦ φρονήσει καὶ σωφροσύνῃ κατηύθυνεν, τὸ δὲ σῶμα κάλλει
καὶ εὐρυθμίᾳ συνεκράσατο, περὶ δὲ τὰς πράξεις τῆς ἀνθρωπότητος
τό τε ἐν αὐταῖς κατορθοῦν καὶ τὸ εὐτακτον ἐνέπνευσεν τὸ αὐτῆς.

5

III. Ὅτι φιλόανθρωπος ὁ παιδαγωγός.

- Πάντα ὀνίνησιν ὁ κύριος καὶ πάντα ὠφελεῖ καὶ ὡς ἄνθρωπος 7, 1
καὶ ὡς θεός, τὰ μὲν ἁμαρτήματα ὡς θεὸς ἀφιεῖς, εἰς δὲ τὸ μὴ
ἐξαμαρτάνειν παραπαιδαγωγῶν ὡς ἄνθρωπος. εἰκότως ἄρα φίλος
ὁ ἄνθρωπος τῷ θεῷ, ἐπεὶ καὶ πλάσμα αὐτοῦ ἐστίν. καὶ τὰ μὲν
10 ἄλλα κελεύων μόνον πεποίηκεν, τὸν δὲ ἄνθρωπον δι' αὐτοῦ ἐχει-
ροῦργησεν καὶ τι αὐτῷ ἴδιον ἐνεφύσησεν. τὸ οὖν ὑπ' αὐτοῦ καὶ πρὸς 2
αὐτὸν ἀπεικονισμένον ἢ ὡς δι' αὐτὸ αἰρετὸν τῷ θεῷ ὑπ' αὐτοῦ
δεδημιουργεῖται τοῦ θεοῦ ἢ ὡς ἔνεκεν ἄλλον αἰρετὸν διαπέπλασται.
εἰ | μὲν οὖν δι' αὐτὸ αἰρετὸν ὁ ἄνθρωπος, ἀγαθὸς ὢν ἀγαθόν 102 P 3
15 ἡγάπησεν, καὶ τὸ φίλτρον ἔνδον ἐστίν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, τοῦθ' ὅπερ
ἐμφύσημα εἶρηται θεοῦ· εἰ δὲ ἔνεκεν τῶν ἄλλων ὁ ἄνθρωπος αἰρετὸν
γέγονεν, οὐκ ἄλλην αἰτίαν ἔσχεν τοῦ ποιεῖν αὐτὸν ὁ θεὸς ἢ ὡς οὐκ
ἄνευ αὐτοῦ οἶον τε ὄντος τὸν μὲν γενέσθαι δημιουργὸν ἀγαθόν, τὸν
δὲ εἰς γνωσὶν ἀφικέσθαι θεοῦ (οὐ γὰρ ἄλλως ἂν τὸ οὗ ἔνεκεν ἄν-
20 θρωπος γέγονεν ἐποίησεν ὁ θεός, εἰ μὴ ἄνθρωπος ἐγεγόνει), καὶ ἣν
εἶχεν ἐναποκεκρυμμένην ἰσχύϊ, τὸ βούλεσθαι, ὁ θεὸς διὰ τῆς ἔξωθεν
τοῦ πεποιηθέναι προσανεπλήρωσεν δυνάμεως, λαβὼν παρὰ ἀνθρώπου
ὃ πεποίηκεν ἄνθρωπον καὶ ὃ εἶχεν εἶδεν καὶ γέγονεν ὃ ἡθέλησεν·
οὐδὲν δὲ ὃ μὴ δύναται θεός. ὁ ἄνθρωπος ἄρα ὃν πεποίηκεν ὁ θεός, 8, 1
25 δι' αὐτὸ αἰρετὸν ἐστίν, τὸ δὲ δι' αὐτὸ αἰρετὸν οἰκειὸν ἐστίν ὅτε
περ' ἂν ἢ δι' αὐτὸ αἰρετόν, τούτῳ δὲ καὶ ἀσμενιστὸν καὶ φιλητόν.
ἀλλὰ καὶ φιλητόν μὲν τί ἐστὶ τινι, οὐχὶ δὲ καὶ φιλεῖται ὑπ' αὐτοῦ;
φιλητὸς δὲ ὁ ἄνθρωπος ἀποδέδεικται, φιλεῖται ἄρα πρὸς τοῦ θεοῦ
ὁ ἄνθρωπος. πῶς γὰρ οὐ φιλεῖται, | δι' ὃν ὁ μονογενὴς ἐκ κόλπων 37 S 2
30 πατρός καταπέμπεται λόγος τῆς πίστεως; [ἡ] πίστις ἐκ περιουσίας
αὐτοῦ σαφῶς ὁ κύριος ὁμολογῶν καὶ λέγων «αὐτὸς γὰρ ὁ πατήρ

11. 16 vgl. Gen. 2, 7 — 24—29 Chrysipp Fr. phys. 1123 Arnim — 29f vgl.
Joh. 1, 18 — 31f Joh. 16, 27

4 [καὶ] Markland | 8 παιδαγωγῶν F | 14 ὁ ἄνθρωπος < F | 15 τοῦτο M | 16 εἰ-
ρηται M λέγεται F | 16 [τῶν] Schw | ὁ < M | 21 τὸ F*M τῷ F² τοῦ Schw | 23
ὁ² St ὃν FM | 25. 26 αὐτὸ Wendland αὐτὸν FM (dreimal) | 26 τούτῳ Markland
τούτο FM | 27 ἐστὶ τινι M ἐστίν F | 28 φιλεῖται| οὐ (von M³ übergesch.) φιλεῖται
M | 30 [ἡ] St

φιλεῖ ὑμᾶς, ὅτι ὑμεῖς ἐμὲ πεφιλήκατε,» καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς »καὶ
 ἡγάπησας αὐτούς, καθὼς ἐμὲ ἡγάπησας«. τί μὲν οὖν ὁ παιδαγωγὸς 3
 βούλεται καὶ τί ἐπαγγέλλεται, ἐν ἔργῳ καὶ λόγῳ διακείμενος καὶ ὑπαγο-
 5 ρεύσει μὲν τῶν πρακτέων, ἀπαγορεύσει δὲ τῶν ἐναντίων, ἥδη πού
 δῆλον. σαφὲς δὲ ὡς ἄρα θάτερον εἶδος τῶν λόγων, τὸ διδασκαλικόν,
 ἰσχνόν τέ ἐστι καὶ πνευματικόν, ἀκριβολογίας ἐχόμενον, τὸ ἐποπτικόν,
 ὃ δὴ ὑπερκείσθω τὰ νῦν. καθήκει δ' ἡμῖν ἀνταγαπᾶν μὲν τὸν 9, 1
 καθηγούμενον ἀγαπητικῶς ἀρίστου βίου, βιοῦν δὲ πρὸς τὰ δια-
 τάγματα τῆς αὐτοῦ προαιρέσεως, οὐ μόνον ἐπιτελοῦντας τὰ προσ-
 10 τατιζόμενα ἢ παραφυλάττοντας τὰ ἀπαγορευόμενα, ἀλλὰ καὶ τῶν
 εἰκόνων τὰς μὲν ἐκτρεπομένους, τὰς δὲ ὡς ἐνὶ μάλιστα μιμουμέ-
 νους ἐπιτελεῖν καθ' ὁμοίωσιν τὰ ἔργα τοῦ παιδαγωγοῦ, ἵνα δὴ τὸ
 »κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν« πληρωθῇ. ὡς γὰρ ἐν σκότῳ βαθεῖ 2
 ἀλῶμενοι τῷ βίῳ ἀπταιστον καὶ ἀκριβοῦς καθοδηγοῦ | δεόμεθα. 103 P
 15 ὁδηγὸς δὲ ἀριστος οὐχὶ ὁ τυφλός, καθά φησιν ἡ γραφή, τυφλοὺς εἰς
 τὸ βάραθρον χειραγωγῶν, δὲν δὲ ὁ βλέπων καὶ διορῶν τὰ ἐγκάρδια
 λόγος. καθάπερ οὖν οὐκ ἔστι φῶς ὃ μὴ φωτίζει οὐδὲ κινεῖν ὃ μὴ 3
 κινεῖ οὐδὲ φιλοῦν ὃ μὴ φιλεῖ, οὐδὲ ἀγαθόν ἐστιν ὃ μὴ ὠφελεῖ καὶ
 εἰς σωτηρίαν καθοδηγεῖ. ἀγαπῶμεν οὖν τὰς ἐντολὰς δι' ἔργων τοῦ 4
 20 κυρίου (καὶ γὰρ ὁ λόγος αὐτοῦς ἐναργῶς σαφὲς γενόμενος τὴν αὐτὴν
 ἀρετὴν πρακτικὴν ἅμα καὶ θεωρητικὴν ἐπιδεικνύς) καὶ δὴ νόμον
 ὑπολαμβάνοντες τὸν λόγον, τὰς ἐντολὰς καὶ τὰς ὑποθημοσύνας
 αὐτοῦ ὡς συντόμους ὁδοὺς καὶ συντόνους εἰς αἰδιότητα γνωρίσωμεν·
 πειθοῦς γὰρ ἀνάπλεω, οὐ φόβου, τὰ προστάγματα.

25 IV. Ὅτι ἐπ' ἴσης ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν ὁ λόγος παιδαγωγός ἐστιν.

Ταύτῃ τοίνυν πλέον τὴν ἀγαθὴν ἀσπασάμενοι πειθαρχίαν σφᾶς 10, 1
 αὐτοὺς ἐπιδῶμεν κυρίῳ, τὸν βεβαιότατον τῆς πίστεως αὐτοῦ ἐξαψά-

1f Joh. 17, 23 — 3f zu dieser stoischen Formel vgl. Paed. I 65, 2; Strom.
 I 166; Cic. de leg. I 18; Stob. Flor. 44, 12; Ecl. II 7, 11d u. 11i (p. 96, 10ff u.
 102, 3ff Wachsm.); Philo De migr. Abr. 130 (I p. 456 M); De vita Mos. II 4 (II p.
 135 M) — 9f vgl. zu 3f — 13 vgl. Gen. 1, 26 — 15f Matth. 15, 14; Luk. 6, 39
 — 16 vgl. Plato Leg. VII p. 809 A — 16f vgl. Jerem. 17, 10; Röm. 8, 27 — 17 κα-
 θάπερ οὐκ ἔστι — 19 καθοδηγεῖ Sacr. Par. 185 Holl. — 21 Aristotelisch; vgl.
 Zeller Philos. d. Gr. II 2³ S. 650ff — 23 vgl. S. 59, 10 mit Anm.

3f ὑπαγόρευσιν — ἀπαγόρευσιν M | 6 [τὸ] Schw | 9 <δι'> αὐτοῦ Po | 11 ἐκ-
 τρεπομένους] ou in Ras. für α F | 12 <καὶ> ἐπιτελεῖν Ma | 13 πληρωθῇ Markland πλη-
 ρώσει FM | 15 ὁ <F> | 16 τὰ βάραθρα F | 18 ἐστιν] + ἄρα Sacr. Par. | 19 ἀγα-
 πῶμεν Heyse ἄγωμεν FM | 20 ἐναργῶς F ἐνῆργός M¹ | 21 ἅμα] + δὲ M | ἐπι-
 δείκνυσιν Ma | 23 ὡς St τὰς FM [τὰς] Wi | 26 ταύτῃ Tengblad ταύτην FM | πλέον]
 τέλεον Markland λοιπὸν Kroll | τὴν πλέον ἀγαθῶν Schw

- μενοι κάλων, τὴν αὐτὴν ἀρετὴν ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς εἶναι νενοη-
 κότες. εἰ γὰρ ἀμφοῖν ὁ θεὸς εἷς, εἷς δὲ καὶ ὁ παιδαγωγὸς ἀμφοῖν. 2
 μία ἐκκλησία, μία σωφροσύνη, αἰδώς μία, ἡ τροφή κοινή, γάμος
 συζύγιος, ἀναπνοή, ὄψις, ἀκοή, γνῶσις, ἐλπὶς, ὑπακοή, ἀγάπη,
 5 ὅμοια πάντα ὧν δὲ κοινὸς μὲν ὁ βίος, κοινή δὲ ἡ χάρις, κοινή δὲ
 καὶ ἡ σωτηρία, κοινή τούτων καὶ ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ ἀγωγή. »ἐν γὰρ 3
 τῷ αἰῶνι τούτῳ«, φησὶν, »γαμοῦσι καὶ γαμίσκονται.« ἐν ᾧ δὴ μόνον
 τὸ θῆλυ τοῦ ἄρρενος διακρίνεται, »ἐν ἐκείνῳ δὲ οὐκέτι.« ἔνθα τοῦ
 κοινωνικοῦ καὶ αἰγίου τούτου βίου τοῦ ἐκ συζυγίας τὰ ἔπαθλα οὐκ
 10 ἄρρενι καὶ θηλείᾳ, ἀνθρώπῳ δὲ ἀπόκειται ἐπιθυμίας διχαζούσης
 αὐτὸν κεχωρισμένῳ. κοινὸν οὖν καὶ τοῦνομα ἀνδράσιν καὶ γυναιξὶν 11, 1
 ὁ ἄνθρωπος. ταύτῃ μοι δοκοῦσιν οἱ Ἀττικοὶ παιδάριον ἐπικοινωνεῖν
 οὐ μόνον τὸ ἄρρεν, ἀλλὰ καὶ τὸ θῆλυ κεκληκέναι, εἴ τῳ πιστὸς
 καταφαίνεται ὁ κοινὸς ἐν Ῥαπιζομένῃ Μένανδρος ὡς πῶς λέγων 104 P
 15 τοῦμόν θυγάτριον, . . . πᾶν γὰρ ἐστὶ τῇ
 φύσει φιλόανθρωπον τὸ παιδάριον σφόδρα.
 ἄρρες δὲ δὴ ἐπικοινωνόν ἐστιν ἀφελείας ὄνομα ἄρρενός τε καὶ θήλεος 2
 ζῶντος· αὐτὸς δὲ ἡμᾶς ὁ «κύριος ποιμαίνει» εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν.
 »ἄνευ δὲ ποιμένος οὔτε πρόβατα οὔτε ἄλλο οὐδέν πω βιωτέον.
 20 οὐδὲ δὴ παιδας ἄνευ τοῦ παιδαγωγοῦ, οὐδὲ μὴν οἰκέτας ἄνευ τοῦ
 δεσπότου.»

V. Ὅτι πάντες οἱ περὶ τὴν ἀλήθειαν καταγινόμενοι παῖδες παρὰ
 τῷ θεῷ.

- Ὅτι μὲν οὖν ἡ παιδαγωγία παίδων ἐστὶν ἀγωγή, σαφὲς ἐκ τοῦ 12, 1
 25 ὀνόματος· λοιπὸν δὲ ἐστὶ τοὺς παῖδας ἐπιθεωρηῆσαι, οὐς ἀνίττεται
 ἡ γραφή, εἴτα τὸν παιδαγωγὸν αὐτοῖς ἐπιστῆσαι. οἱ παῖδες ἡμεῖς·
 πολλὰ γὰρ δὲ ἡμᾶς ἐξυμνεῖ πολυτρόπως τε ἀλληγορεῖ ὀνόμασι ποικί-
 λους τὸ ἀφελὲς τῆς πίστεως ἐξαλλάττουσα ἡ γραφή. ἐν γοῦν τῷ 2
 εὐαγγελίῳ· »σταθεῖς«, φησὶν, »ὁ κύριος ἐπὶ τῷ αἰγιαλῷ πρὸς τοὺς
 30 μαθητάς (ἀλιεύοντες δὲ ἔτυχον) ἐνεφώνησέν [τε], παῖδιά, μὴ τι ὅψον

6—8 Luk. 20, 34. 35 — 12ff vgl. Moeris p. 207, 32 Bekker — 15f Menand.
 Fr. 428 CAF III p. 124 — 18 Psal. 22, 1 — 19—21 Plato Leg. VII p. 808 D —
 29—S. 97, 1 Joh. 21, 4. 5

1 κάλων] ω M² für ο | 2[δὲ] Schw | 6 ἀρετὴ Ma ἀγάπη FM | 11 κεχωρισμένῳ
 St κεχωρισμένον (ο aus ω corr. M¹) FM κεχωρισμένης Lowth | 15 Clem. lässt das
 für ihn Überflüssige fort | 16 χαρίεν) φιλόανθρωπον He <ν) Δία φιλ. Meineke
 <πρῶτον) φιλόανθρωπόν <τε) Cobet, Nov. lect. p. 36 | 30 <εἶπ) ἐφώνησέν τε St |
 [τε] Ma

ἔχετε;» τοὺς ἤδη ἐν ἔξει τῶν γνωρίμων παιδας προσειπων. »προσ- 3
 ἦνεγκάν τε αὐτῷ«, φησί, »παιδιά« εἰς χειροθεσίαν εὐλογίας, κω-
 λύνοντων δὲ τῶν γνωρίμων, εἶπεν ὁ Ἰησοῦς »ἄφετε τὰ παιδία καὶ
 μὴ κωλύετε αὐτὰ ἐλθεῖν πρὸς με· τῶν γὰρ τοιούτων ἐστὶν ἡ βασι- 4
 5 λεία τῶν οὐρανῶν.« τί βούλεται τὸ λεχθέν, αὐτὸς διασαφής· ὁ 4
 κύριος λέγων »ἐὰν μὴ στραφῇτε καὶ γέννησθε ὡς τὰ παιδία ταῦτα,
 οὐ μὴ εἰσέλθῃτε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν,« οὐ τὴν ἀναγέν-
 νησιν ἐνταῦθα ἀλληγορῶν, ἀλλὰ τὴν ἐν παισὶν ἀπλότητα εἰς ἐξο- 5
 μοίωσιν παρακατατιθέμενος ἡμῖν. τοὺς παιδας ἡμᾶς καὶ τὸ προ- 5
 10 φητικὸν ἐκδέχεται πνεῦμα· »οὐρεψάμενοι«, φησί, »κλάδους ἐλαίας ἢ
 φοινίκων οἱ παῖδες ἐξῆλθον εἰς ὑπάντησιν κυρίῳ καὶ ἐκέκραγον λέ-
 γοντες, ὥσαννὰ τῷ υἱῷ Δαβὶδ, εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι
 κυρίου,« φῶς καὶ δόξα καὶ αἶνος μεθ' ἱκετηρίας τῷ κυρίῳ· τουτὶ 105 P 38 S 13,1
 γὰρ | ἐμφαίνει ἐρμηνευόμενον Ἑλλάδι φωνῇ τὸ ὥσαννὰ. καὶ μοι 15
 15 δοκεῖ ἡ γραφὴ ταύτην αἰνιττομένη τὴν προφητείαν τὴν προειρημένην
 ἐν ὀνειδους μέρει τοῖς ῥαθύμοις ἐγκαλεῖν· »οὐδέποτε ἀνέγνωτε ὅτι
 ἐκ στόματος νηπίων καὶ θηλαζόντων κατηρτίσω αἶνον;« τοῦτό τοι 2
 καὶ ὁ κύριος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ μυωπίζει τοὺς γνωρίμους, προσέχειν
 αὐτῷ παρορμῶν ὡς ἡδη σπεύδων πρὸς τὸν πατέρα, ὀρεκτικωτέρους
 20 παρὰσκευάζων τοὺς ἀκροατὰς μετ' ὀλίγον ἀπεῖναι προμηνῶν, ὡς
 δέον αὐτοῖς ἀποκαρπίσθαι τῆς ἀληθείας ἀφειδέστερον δηλῶν ὅσον
 οὐδέπω ἀπαιρонтος εἰς οὐρανὸν τοῦ λόγου. πάλιν οὖν αὐτοὺς παιδία 3
 καλεῖ· φησί γὰρ »παιδιά, ἔτι μικρὸν μεθ' ὑμῶν εἰμι.« αὐθὺς τε
 παιδίοις ὅμοιοι τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν »ἐν ἀγοραῖς καθημένοις
 25 καὶ λέγουσιν, ἠυλόησαμεν ὑμῖν καὶ οὐκ ὠρχήσασθε, ἐθρηνήσαμεν καὶ
 οὐκ ἐκόψασθε,« καὶ ὅσα ἄλλα τούτοις οἰκείως ἐπήγαγεν. καὶ οὕτω 4
 γε μόνον τὸ εὐαγγέλιον ταύτῃ φρονεῖ, ὁμοδοξεῖ δὲ αὐτῷ καὶ ἡ προ-
 φητεία. λέγει γοῦν <διὰ> Δαβὶδ »αἰνεῖτε, παῖδες, κύριον, αἰνεῖτε τὸ ὄνομα
 κυρίου.« λέγει δὲ καὶ διὰ Ἡσαΐου »ἰδοὺ ἐγὼ καὶ τὰ παιδία, ἃ μοι
 30 ἔδωκεν ὁ θεός.«

1—5 vgl. Matth. 19, 13. 14 (Mark. 10, 13. 14; Luk. 18, 15. 16) — 6f Matth. 18, 3 — 10—13 vgl. Matth. 21, 8. 9; Joh. 12, 13 (Psal. 117, 25. 26) — 13f vgl. Nicetascat. zu Joh. (12, 13) in Monac. 37 f. 374r. Inc. Ἀναστασιον. Κλήμεντος. Τὸ δὲ ὥσαννὰ ἐρμηνεύεται δόξα καὶ αἶνος, ὡς εἶναι τοιοῦτον τὸ λεγόμενον »χάρις καὶ δόξα τῷ υἱῷ Δαβὶδ«. Ἦθεν ὁ ἅγιος Λουκάς ὡς περ ἐρμηνεύων τὸ ὥσαννὰ ἐν τοῖς ὑπίστοις· ἀντὶ τούτου »δόξα ἐν ὑπίστοις« εἶπεν ἐν τῷ κατ' αὐτὸν εὐαγγελίῳ. τινὲς δὲ τὸ ὥσαννὰ σημαίνειν λέγουσιν τὸ »σῶσον δὴ«. Vgl. Zahn, Forsch. III p. 52 — 16f Matth 21, 16 (Psal. 8, 3) — 23 Joh. 13, 33 — 24—26 Matth. 11, 16. 17; vgl. Luk. 7, 32 — 28f Psal. 112, 1 — 29f Jes. 8, 18

9 [τοὺς] Ma ὡς Heyse | 10 ἐκδέχεται Tengblad ἐκλέγεται FM | 17 τοῦτό τοι (vgl. S. 101, 8)] ταύτῃ τοι Ma vgl. S. 100, 16 | 20 ἀπιέναι Commelinus | 21 δηλῶν M δηλῶν καὶ F [δηλῶν καὶ] Ma | 28 <διὰ> Jackson

Θαυμάζεις ἀκούειν τοὺς ἄνδρας τοὺς ἐν ἔθνεσι παῖδας παρὰ 14,1
 κυρίῳ; οὐ μοι δοκεῖς Ἀττικῆς ἐπαλεῖν φωνῆς, παρ' ἧς ἔστιν ἐκ-
 μαθεῖν τὰς καλὰς καὶ ὠραίας, ἔτι δὲ καὶ ἑλενθέρας νεάνιδας παι-
 δίσκας καλουμένας, παιδισκάρια δὲ τὰς δούλας, [καὶ] νεάνιδας δὲ καὶ
 5 αὐτάς, πρὸς τὸ εὐθαλὲς τῆς παιδικῆς ἡλικίας ὑποχοριστικῶς τιμω-
 μένας. καὶ »τὰ ἄρνια δέ μου«, ὅταν λέγῃ, »στήτω ἐκ δεξιῶν«, τοὺς 2
 ἀφελεῖς αἰνίττεται, παῖδας ὡς ἄρνας, οὐκ ἄνδρας <ὡς> πρόβατα
 ὄντας κατὰ γένος· τὰ δὲ ἄρνια προνομίας ἡξίωσεν, τὴν ἐν ἀνθρώ-
 ποις ἀπαλότητα καὶ ἀπλότητα τῆς διανοίας, τὴν ἀκακίαν, προτιμῶν.
 10 αὐθὶς τε ὅταν φῇ »ὡς μοσχάρια γαλαθηνά«, ἡμᾶς | πάλιν ἀλληγορεῖ, 106 P
 καὶ »ὡς περιστερὰν ἄκακον καὶ ἄχολον«, πάλιν ἡμᾶς. νεοττοὺς τε 3
 ἔτι δύο περιστερῶν ἢ τρυγόνων ζευγος ὑπὲρ ἁμαρτίας κελεύει διὰ
 Μωσέως προσφέρεσθαι, τὸ ἀναμάρτητον τῶν ἀπαλῶν καὶ ἄκακον
 καὶ ἀμνησίκακον τῶν νεοττῶν εὐπρόσδεκτον εἶναι λέγων τῷ θεῷ
 15 καὶ τὸ ὅμοιον τοῦ ὁμοίου καθάριστον ὑφηγούμενος· ἀλλὰ καὶ τὸ
 δειλὸν τῶν τρυγόνων τὴν πρὸς τὰς ἁμαρτίας εὐλάβειαν ὑποτυποῦται.
 ὅτι δὲ ἡμᾶς τοὺς νεοττοὺς λέγει, μάρτυς ἡ γραφή· »ὃν τρόπον ὄρνις 4
 συνάγει τὰ νοσσία ὑπὸ τὰς πτέρυγας αὐτῆς«, οὕτως ἐσμέν νεοττοὶ
 κυρίου, θαυμαστῶς πάνν καὶ μυστικῶς τοῦ λόγου τὴν ἀπλότητα
 20 τῆς ψυχῆς εἰς ἡλικίαν ὑπογραφομένου παιδικήν. πῇ μὲν γὰρ παῖδας 5
 ἡμᾶς καλεῖ, πῇ δὲ νεοττοὺς, ἔσθ' ὅτε δὲ νηπίους, νιούς δὲ ἀλλα-
 χόθι καὶ τέκνα πολλάκις καὶ λαὸν νέον καὶ λαὸν καινόν· »τοῖς δὲ
 δούλοις μου«, φησί, »κληθήσεται ὄνομα καινόν« (νέον ὄνομα λέγει
 τὸ καινὸν καὶ αἰδιον, ἄχραντον καὶ ἀπλοῦν καὶ νήπιον καὶ ἀλη-
 25 θινόν), »ὃ εὐλογηθήσεται ἐπὶ τῆς γῆς.« ἀλληγορῶν δὲ αὐθὶς ἡμᾶς 15,1
 πώλους καλεῖ, τοὺς ἀζυγεῖς κακίᾳ, τοὺς ἀδαμάστους πονηρίᾳ, ἀφε-
 λεῖς δὲ καὶ πρὸς αὐτὸν μόνον τὸν πατέρα σκιρτητικούς, οὐχὶ »τοὺς
 ἐπὶ ταῖς τῶν πλησίον γυναιξὶν χρεμετίζοντας ἵππους, τοὺς ὑποζυ-
 γίους καὶ θηλυμανεῖς,« ἀλλὰ τοὺς ἑλενθέρους καὶ νεογνοὺς, τοὺς
 30 γάρους διὰ τὴν πίστιν, τοὺς εἰς ἀλήθειαν εὐδρόμους, τοὺς ταχεῖς

2 ff vgl. Phrynichus p. 239 Lobeck — 6 vgl. Matth. 25, 33 — 10 vgl. Amos 6, 4; II Sam. 17, 29 (Theod.) — 11 vgl. Matth. 10, 16 — 11—13 vgl. Lev. 5, 11; 12, 8; 14, 22; 15, 29; Luk. 2, 24 — 17f Matth. 23, 37 — 22—25 Jes. 65, 15f — 25f vgl. Zachar. 9, 9 — 25 ἡμᾶς πώλους — S. 99, 1 κοσμικά und 99, 9 καὶ τὸν — 13 πνεύματι Nicetascat. zu Joh. (12, 14) in Monac. 37 f. 374v. Vor dem ersten Stück: πῶλον δὲ λέγει τὸν ὄνον, ἐπειδὴ ὁ ἐξ ἔθνων λαὸς ἀγύμναστος ἦν τῆς εἰς εὐσέβειαν ἀγωγῆς πίστεως (nicht aus Clemens); zwischen beiden Stücken ein Citat aus Protr. 121 (S. 85, 20—23). Vgl. Zahn, Forsch. III p. 18 — 27—29 Jerem. 5, 8

1 ἀκούειν Münzel ἀκούειν FM | 4 [καὶ] Schw | 5 παιδικῆς FM² παιδίσκης M* | 7 <ὡς> πρόβατα St <καὶ> πρόβατα Po [πρόβατα] Di πρόβατα <δ'> Schw | 13 τῶν ἀπαλῶν τῶν ἀπλῶν Schw, ~ nach νεοττῶν (14) Ma | 14 τῶν ὡς Schw | 26f ἀφελεῖς δὲ in Rasur M¹ | 27 πατέρα] πατρὸν Cat. | 28f ὑποζυγεῖς Cat.

πρὸς σωτηρίαν, τοὺς καταπατοῦντας καὶ κροαίνοντας τὰ κοσμικά.
 »χαῖρε σφόδρα, θύγατερ Σιών· κήρυσσε, θύγατερ Ἱερουσαλήμ· ἰδοὺ 2
 ὁ βασιλεὺς σου ἔρχεται σοι δίκαιος [πραῦς] καὶ σφύζων, καὶ αὐτὸς
 5 τὸ πῶλον εἰρηκέναι μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ νέον προσέθηκεν αὐτῷ,
 τὴν ἐν Χριστῷ νεολαίαν τῆς ἀνθρωπότητος καὶ ἀγήρω μετὰ ἀπλό-
 τητος αἰδιότητα ἐμφαίνων. τοιοῦτους δὲ ἡμᾶς νέους πῶλους τοὺς 3
 νηπίους ὁ θεὸς ἡμῶν πωλοδάμνης ἀνατρέφει. εἰ δὲ καὶ ὄνος εἴη
 ὁ νέος ἐν τῇ γραφῇ, πλὴν ἀλλὰ πῶλος ὄνος καὶ οὗτος. »καὶ τὸν
 10 πῶλον«, | φησί, »προσέθηκεν ἀμπέλω·« (τὸν) ἀπλοῦν τοῦτον καὶ νήπιον 107 P
 λαὸν τῷ λόγῳ προσδόχας, ὃν ἄμπελον ἀλληγορεῖ· φέρει γὰρ οἶνον
 ἢ ἄμπελος, ὡς αἷμα ὁ λόγος, ἄμφω δὲ ἀνθρώποις ποτὸν εἰς σω-
 τηρίαν, ὁ μὲν οἶνος τῷ σώματι, τὸ δὲ αἷμα τῷ πνεύματι. ὡς δὲ 4
 καὶ ἄρνας ἡμᾶς λέγει, ἐχέγγυος μάρτυς διὰ Ἡσαίου τὸ πνεῦμα· »ὡς
 15 ποιμὴν ποιμανεῖ τὸ ποίμνιον αὐτοῦ καὶ τῷ βραχίονι αὐτοῦ συλλέξει
 ἄρνας,« τὸ ἔτι ἀπαλώτερον τῶν προβάτων εἰς ἀφέλειαν ἄρνας ἀλ-
 ληγορῶν.

Ἀμέλει καὶ ἡμεῖς τὰ κάλλιστα καὶ τελεώτατα τῶν ἐν τῷ βίῳ 16,1
 κτημάτων παιδικῇ προσηγορίᾳ τιμήσαντες παιδείαν καὶ παιδαγωγίαν
 20 κεκλήκαμεν. παιδαγωγίαν δὲ ὁμολογοῦμεν εἶναι ἀγωγὴν ἀγαθὴν ἐκ
 παίδων πρὸς ἀρετὴν. ἐμφαντικώτερον δ' οὖν ἡμῖν ἀποκαλύπτουν
 ὁ κύριος τὸ σημαίνον ἐκ τῆς παιδίου προσηγορίας »γενομένης
 ζητήσεως ἐν τοῖς ἀποστόλοις. ὅστις αὐτῶν εἴη μείζων, ἔστησεν ὁ
 Ἰησοῦς ἐν μέσῳ παιδίον εἰπὼν· ὃς ἐὰν ἑαυτὸν ταπεινώσῃ ὡς τὸ
 25 παιδίον τοῦτο, οὗτος μείζων ἐστὶν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν.«
 οὐκ ἄρα κατακέχρηται τῇ τῶν παιδίων προσηγορίᾳ ὡς ἀλογίστων 2
 ἡλικία, ἣ τισιν ἔδοξεν, οὐδ' ἂν εἴπη »ἢν μὴ γένησθε ὡς τὰ παιδία
 ταῦτα, οὐκ εἰσελεύσεσθε εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ,« ἀμαθῶς ἐκ-
 δεκτέον. οὐκ ἄρ' ἔτι κυλιόμεθα οἱ νήπιοι χαμαὶ οὐδὲ ἔρπομεν ὡς 3
 30 τὸ πρόσθεν ἐπὶ γῆς ὄφρων δίκην, ὅλῳ τῷ σώματι περὶ τὰς ἀνοή-
 τους ἐπιθυμίας ἰλυσπώμενοι, ἀνατεινόμενοι δὲ ἄνω τῇ ἐννοίᾳ, κόσμῳ
 καὶ ἁμαρτίαις | ἀποτεταγμένοι, »ὀλίγῳ ποδὶ ἐφαπτόμενοι τῆς γῆς,« 39 S

2—4 Zachar. 9, 9 — 9f Gen. 49, 11 — 14—16 Jes. 40, 11 — 22—25 vgl. Matth.
 18, 1—4 — 27 f Matth. 18, 3 — 32 ὀλίγῳ — γῆς wohl aus einem Dichter

1 κροαίνοντας] κρομίνοντας Cat. | 3 [πραῦς] St Clem. Al. u. die Sept. p. 62 |
 5 τὸ Di τὸν FM | 6 νεολαίαν F³ νεολέαν F^{*}M | 6f ἀπλότητος M¹ ἀπλώτητος M^{*} |
 10 τὸν ἀπλοῦν Cat. ἀπλοῦν FM | 21 ἐμφατικώτερον M | 22 παιδίον F^{*}M παιδίων
 F¹ | 23f [ὁ Ἰησοῦς] Schw | 24 αὐτὸν M | 29 οὐκ ἄρ'] οὐ γὰρ Schw | 30 zwischen
 ἐπὶ u. γῆς Rasur M | 31 ἐννοίᾳ M¹ ἐνοίᾳ M^{*}

ὅσον ἐν κόσμῳ εἶναι δοκεῖν, σοφίαν μεταδιώκομεν ἄγίαν· μωρία δὲ αὕτη τοῖς εἰς πανουργίαν ἠκονημένοις δοκεῖ.

Παῖδες οὖν εἰκότως οἱ θεὸν μόνον ἐγνωκότες πατέρα ἀφελεῖς 17, 1
καὶ νήπιοι καὶ ἀκέραιοι, οἱ κεράτων μονοκερώτων ἐρασταί. τοῖς
5 γοῦν προβεβηκόσιν ἐν τῷ λόγῳ ταύτην ἐπεκέρουξεν τὴν φωνήν.
ἀφροντιστεῖν κελεύων τῶν τῇδε πραγμάτων καὶ μόνῳ προσέχειν τῷ
πατρὶ παραινῶν μιμουμένους | τὰ παιδία. διὸ καὶ τοῖς ἐχομένοις 108 P 2
λέγει »μὴ μεριμνᾶτε περὶ τῆς αὔριον· ἀρκετὸν γὰρ τῇ ἡμέρᾳ ἡ κακία
αὐτῆς.« οὕτως ἀποθιμένους τὰς τοῦ βίου φροντίδας ἐξέχεσθαι μόνον
10 τοῦ πατρὸς παραγγέλλει. καὶ ὁ πληρῶν τὴν ἐντολὴν ταύτην τῷ ὄντι 3
νήπιός τε ἐστὶ καὶ παῖς θεῷ τε καὶ τῷ κόσμῳ, τῷ μὲν ὡς πεπλα-
νημένος, τῷ δὲ ὡς ἡγαπημένος. εἰ δὲ »εἷς διδάσκαλος ἐν οὐρανοῖς,«
ὡς φησὶν ἡ γραφή, ὁμολογουμένως, οἱ ἐπὶ γῆς εἰκότως ἂν πάντες
κεκλήσονται μαθηταί. ἔχει γὰρ οὕτως τὸ ἀληθές, τὸ μὲν τέλειον
15 εἶναι παρὰ τῷ κυρίῳ τῷ διδάσκοντι αἰεὶ, τὸ δὲ παιδικὸν καὶ νήπιον
παρ' ἡμῖν τοῖς αἰεὶ μανθάνουσιν. ταύτη τοι ἡ προφητεία τὸ τέλειον 18, 1
τῇ τοῦ ἀνδρὸς τετίμηκεν προσηγορία καὶ διὰ γε τοῦ Δαβὶδ ἐπὶ μὲν
τοῦ διαβόλου »ἄνδρα αἱμάτων« φησὶ »βδελύσσεται κύριος«, ἄνδρα
αὐτὸν ὡς τέλειον ἐν κακίᾳ καλεῖ· λέγεται δὲ καὶ ὁ κύριος ἀνὴρ διὰ
20 τὸ εἶναι αὐτὸν τέλειον ἐν δικαιοσύνῃ. αὐτίκα γοῦν ὁ ἀπόστολος 2
ἐπιστέλλων πρὸς Κορινθίους φησὶν· »ἡρμουςάμην γὰρ ὑμᾶς ἐνὶ ἀνδρὶ
παρθένον ἄγνην παραστήσαι τῷ Χριστῷ«, εἴτε ὡς νηπίους καὶ ἁγίους
πλήν ἀλλὰ τῷ μόνῳ κυρίῳ. σαφέστατα δὲ Ἐφεσίοις γράφων ἀπε- 3
κάλυψεν τὸ ζητούμενον ὧδέ πως λέγων· »μέχρι καταντήσωμεν οἱ
25 πάντες εἰς τὴν ἐνότητα τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐπιγνώσεως τοῦ θεοῦ.
εἰς ἄνδρα τέλειον, εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ.
ἵνα μηκέτι ὦμεν νήπιοι, κλυδωνιζόμενοι καὶ περιφερόμενοι παντὶ
ἀνέμῳ τῆς διδασκαλίας ἐν τῇ κυβείᾳ τῶν ἀνθρώπων, ἐν πανουργίᾳ
πρὸς τὴν μεθοδείαν τῆς πλάνης, ἀληθεύοντες δὲ ἐν ἀγάπῃ αὐξή-
30 σωμεν εἰς αὐτὸν τὰ πάντα·« ταῦτα λέγων »εἰς οἰκοδομὴν τοῦ σώ- 4
ματος Χριστοῦ, ὃς ἐστὶ κεφαλὴ καὶ ἀνὴρ ὁ μόνος ἐν δικαιοσύνῃ

1 f vgl. I Kor. 1, 18—22 — 4 κερ. μονοκ. vgl. Deut. 33, 17, Psal. 91, 11; auf Christus bezogen s. Physiol. 25 bei Pitra, Spicil. Solesm. III p. 355; vgl. C. Cohn, Zur liter. Gesch. d. Einhorns II Progr. Berlin 1897 S. 7 — 8 f Matth. 6, 34 — 12—14 vgl. Matth. 23, 8—10 — 16—19 Cat. in Psal. in Pal. 247 f. 29 v (Pitra, Anal. sacr. II p. 348 Nr. II) τὸν μέντοι φοινικὸν ὁ προφήτης »ἄνδρα αἱμάτων« καλεῖ, ὡς τέλειον ἐν κακίᾳ· τὸ γὰρ τέλειον τῇ ἀνδρὸς τετίμηκε προσηγορία — 18 Psal. 5, 7 — 21 f II Kor. 11, 2 — 24—30 Ephes. 4, 13—15 — 30 f Ephes. 4, 12 — 31 vgl. Ephes. 4, 15

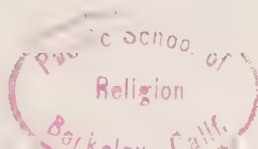
10 ἐντολὴν M¹ ἐντωλὴν M* | 11 τῷ¹ < M | 13 ὡς (ω in Ras.) M¹ | ἂν πάντες] ἅπαντες Schw | 14 κεκλήσονται corr. aus κεκλήσονται FM | 19 καλῶν Schw | 22 καὶ] εἴτε Schw | 24 καταντήσωμεν M καταντήσομεν F | 25 ἐνότητα M¹ ἐνώτητα M*

τέλειος. ἡμεῖς δὲ οἱ νήπιοι τοὺς παραφυσῶντας εἰς φρεσίνων φυλα-
ξάμενοι τῶν αἰρέσεων ἀνέμους καὶ μὴ καταπιστεύοντες τοῖς ἄλλους
ἡμῖν νομοθετοῦσι πατέρας, τελειούμεθα τότε, ὅτε ἐσμεν ἐκκλησία τὴν
κεφαλὴν, τὸν Χριστόν, ἀπειληφότες.

- 5 Ἐνταῦθα ἐπιστῆσαι δίκαιον τῇ προσηγορίᾳ τοῦ νηπίου, ὅτι οὐκ 19,1
ἐπὶ ἀφρόνων τάττεται τὸ νήπιον· νηπύτιος μὲν γὰρ οὗτος, νήπιος
δὲ ὁ νεήπιος, ὡς ἥπιος ὁ ἀπαλόφρων, οἷον ἥπιος νεωστὶ καὶ πρῶος·
τῷ τρόπῳ γενόμενος. τοῦτό τοι σαφέστατα ὁ μακάριος Παῦλος 109 P 2
ὑπεσημήνατο εἰπὼν »δυνάμενοι ἐν βάρει εἶναι ὡς Χριστοῦ ἀπόστολοι
10 ἐγεννήθημεν ἥπιοι ἐν μέσῳ ὑμῶν, ὡς ἂν τροφὸς θάλπῃ τὰ ἑαυτῆς
τέκνα.« ἥπιος οὖν ὁ νήπιος καὶ ταύτῃ μᾶλλον ἀταλός, ἀπαλὸς καὶ 3
ἀπλοῦς καὶ ἄδολος καὶ ἀνυπόκριτος, ἰθὺς τὴν γνώμην καὶ ὀρθός·
τὸ δὲ ἔστιν ἀπλότητος καὶ ἀληθείας ὑπόστασις. »ἐπὶ τίνα γάρ«,
φησὶν, »ἐπιβλέψω ἢ ἐπὶ τὸν πρῶον καὶ ἡσύχιον;« τοιοῦτος γὰρ ὁ
15 παρθένιος λόγος, ἀπαλὸς καὶ ἀπλαστός· διὸ καὶ τὴν παρθένον ἀτα-
λὴν νύμφην καὶ τὸν παῖδα ἀταλάφρονα κεκλησθαι ἔθος, ἀταλοὶ 4
δὲ ἡμεῖς οἱ ἀπαλοὶ πρὸς πειθῶ καὶ εὐέργαστοι πρὸς ἀγαθωσύνην
ἄχολοί τε καὶ ἀνεπίμικτοι κακοφροσύνη καὶ σχολιότητι· ἡ μὲν γὰρ
γενεὰ ἡ παλαιὰ σχολιὰ καὶ σκληροκάριδος, χορὸς δὲ νηπίων, ὁ καινὸς
20 ἡμεῖς λαός, τρυφερὸς ὡς παῖς. ἐπὶ δὲ »ταῖς καρδίαις τῶν ἀκάκων« 5
ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολῇ χαίρειν ὁ ἀπόστολος ὁμολογεῖ, καὶ
δὴ ὅρον τινὰ νηπίων, ὡς εἰπεῖν, ἀποδίδωσιν εἰπὼν· »θέλω δὲ ὑμᾶς
σοφὸν μὲν εἶναι εἰς τὸ ἀγαθόν, ἀκραιούς δὲ εἰς τὸ κακόν.« καὶ 20,1
γὰρ οὐδὲ ἔστιν τὸ ὄνομα τοῦ νηπίου κατὰ στέρησιν ἡμῖν νοούμενον,
25 ἐπεὶ τὸ πῇ στρεφτικὸν γραμματικῶν νομοθετοῦσιν παῖδες. εἰ γὰρ
ἄφρονες ἡμᾶς οἱ τῆς νηπιότητος κατατρέχοντες καλοῦσιν, ὁρᾷτε πῶς
βλασφημοῦσιν ἐπὶ τὸν κύριον τοὺς εἰς θεὸν καταπεφευγότας ἄφρο-
νας ὑπολαμβάνοντες· εἰ δέ, ὅπερ καὶ μᾶλλον ἐξακουστέον, τοὺς 2
νηπίους καὶ αὐτοὶ ἐπὶ τῶν ἀπλῶν ἐκδέχονται, χαίρωμεν τῇ προση-
30 γορίᾳ· νήπια γὰρ αἱ νέαι φρένες εἰσὶν, ἐν παλαιᾷ τῇ ἀφροσύνῃ αἱ
νεωστὶ συνεταί, αἱ κατὰ τὴν διαθήκην τὴν καινὴν ἀνατείλασαι.
Ἰναρχος γοῦν ἔγνωσται ὁ θεὸς κατὰ τὴν Χριστοῦ παρουσίαν. »θεὸν
γὰρ οὐδεὶς ἔγνω, εἰ μὴ ὁ υἱὸς καὶ ὃς ἂν ὁ υἱὸς ἀποκαλύψῃ.« νέοι 3

1f vgl. Ephes. 4, 14 — 6f. 24f vgl. Etym. M. s. v. νήπιος — 9—11 I Thess.
2, 7 — 11f vgl. Hesychius s. v. ἀταλά, ἀταλοῖς, ἀταλάφρονα — 13f Jes. 66, 2
— 18f vgl. Act. 2, 40; Phil. 2, 15 (γενεὰ σχολιὰ); Matth. 19, 8; Mark. 10, 5; 16, 14
(σκληροκαρδία) — 20—23 vgl. Röm. 16, 18f — 32f vgl. Matth. 11, 27; Luk. 10, 22

1 οὐ < F | 2f ἄλλους ἡμῖν νομοθετοῦσι Markland ἄλλως ἡμῖν νομοθετοῦσι
FM | 7 ἀπαλόφρων] ἀταλόφρων Cobet 267 | 10 ἥπιοι] ἥπιοι FMRand νήπιοι MText |
13 ἀπλότητος M¹ ἀπλότητος M* | 15 λόγος] τρόπος Markland | ἀπαλός] ἀταλός
Po | 29 ἐκδέχονται M | χαίρωμεν F

- τοῖνυν ὁ λαὸς ὁ καινὸς πρὸς ἀντιδιαστολὴν τοῦ πρεσβυτέρου λαοῦ.
τὰ νέα μαθόντες ἀγαθά. καὶ ἔστιν | ἡμῖν τὸ οὐθαρ τῆς ἡλικίας ἡ 110 P
ἀγῆρωσ αὕτη νεότης, ἐν ἣ πρὸς νόησιν αἰεὶ ἀκμάζομεν, αἰεὶ νέοι καὶ
αἰεὶ ἡπιοὶ καὶ αἰεὶ καινοί· χορὴ γὰρ εἶναι καινοὺς τοὺς λόγον καινοῦ
5 μετεिल्φότας. τὸ δὲ αἰδιότητος μετεिल्φὸς ἐξομοιουῖσθαι φιλεῖ τῷ 4
ἀφθάρτῳ, ὡς εἶναι ἡμῖν τῆς παιδικῆς ἡλικίας τὴν προσηγορίαν ἔαρ
παντὸς τοῦ ζῆν διὰ τὸ ἀγῆρω εἶναι τὴν ἐν ἡμῖν ἀλήθειαν καὶ τῇ
ἀληθείᾳ ἀνακεχυμένον ἡμῶν τὸν τρόπον. σοφία δὲ αἰεθαλής, αἰεὶ 21, 1
κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ὡσαύτως ἔχονσα καὶ οὐποτε μεταβάλλουσα.
- 10 »Τὰ παῖδια«, φησὶν, »αὐτῶν ἐπ' ὧμων ἀρθήσονται καὶ ἐπὶ
γονάτων παρακληθήσονται· ὡς εἴ τινα μήτηρ παρακαλέσει, οὐ-
τως καὶ γὰρ ὑμᾶς παρακαλέσω.« ἡ μήτηρ προσάγεται τὰ παῖδια
καὶ ἡμεῖς ζητοῦμεν τὴν μητέρα, τὴν ἐκκλησίαν. | τὸ μὲν τοῖνυν 40 S 2
[καὶ] ἀσθενὲς καὶ ἀπαλὸν ἅπαν, ἅτε δι' ἀσθένειαν [ἢ] βοηθείας δεό-
15 μενον, κεχαρισμένον τέ ἐστι καὶ ἡδὺ καὶ τερπνόν, τοῦ θεοῦ μὴ
περισταμένου τῷ τηλικῶδε τὴν βοήθειαν· ὡς γὰρ οἱ πατέρες καὶ αἱ
μητέρες ἡδίων ὁρῶσιν τῶν μὲν ἵππων τοὺς πόλους, τῶν δὲ βοῶν τὰ
μικρὰ μοσχάρια καὶ λέοντος σκύμνον καὶ ἐλάφον νεβρόν καὶ ἀνθρώ-
που παιδίον, οὕτως καὶ τῶν ὄλων ὁ πατήρ τοὺς εἰς αὐτὸν κατὰ-
20 πεφρυγότας προσίεται καὶ ἀναγεννήσας πνεύματι εἰς νόθεσίαν ἡπίους
οἶδεν καὶ φιλεῖ τούτους μόνους καὶ βοηθεῖ καὶ ὑπερμαχεῖ καὶ διὰ
τοῦτο ὀνομάζει παιδίον. ἐγὼ καὶ τὸν Ἰσαάκ εἰς παῖδα ἀναφέρω· 3
γέλως ἐρμηνεύεται ὁ Ἰσαάκ. τοῦτον ἐώρακεν παίζοντα μετὰ τῆς
γυναικὸς καὶ βοηθοῦ, τῆς Ρεβέκκας, ὁ περιεργος βασιλεὺς. βασιλεὺς

6 vgl. Aristot. Rhet. III 10 p. 1411 a 2 f — 9 vgl. Plato Phäd. p. 78 C —
10—12 Jes. 66, 12. 13 — 16—19 vgl. Plut. Mor. p. 495 AB — 23—S. 103, 4 u.
103, 7 f vgl. Gen. 26, 8 und Philo De plant. 169 f (I p. 354 f M) . . . Ἰσαάκ, δὲ
ἐρμηνεύεται γέλως, ὃ παίζειν μετὰ τῆς ὑπομονῆς, ἣν Ρεβέκκαν Ἑβραῖοι καλοῦσιν,
ἀρμόττει. τὴν δὲ θείαν παιδίαν τῆς ψυχῆς ἰδιώτη μὲν οὐ θέμις ἰδεῖν, βασιλεὺς δὲ
ἔξεστιν, ὃ πάμπολυν χρόνον παρόκησεν, εἰ καὶ μὴ πάντ' ἐνόκησε τὸν αἰῶνα,
σοφία. προσαγορεύεται οὗτος Ἀβιμέλεχ, δὲ διακύνσας τῇ θυρίδι, τῷ διοιχθέντι καὶ
φωσφόρῳ τῆς διανοίας ὀμματι, τὸν Ἰσαάκ εἶδε παίζοντα μετὰ Ρεβέκκας τῆς γυναι-
κὸς αὐτοῦ. τί γὰρ ἄλλο ἐμπρεπὲς ἔργον σοφῷ ἢ τὸ παίζειν καὶ γανοῦσθαι καὶ
συνεμφραίνεσθαι τῇ τῶν καλῶν ὑπομονῇ;

3 αὕτη corr. aus αὐτή M¹ aus αυτη F² | 4 καινοῦ] καὶ νοῦ M | 7 ζῆν] ἦν in
Ras. M¹ | ἀγῆρω] ἀγη in Ras. M¹ | 8 τὸν ~ vor τρόπον Wi; vor ἀνακεχυμένον FM |
14 [καὶ] ἀσθενὲς Ma | [ἢ] Ma | 15 f τοῦ θεοῦ [μὴ] περισταμένου τῷ τηλικῶδε τὴν
βοήθειαν St τοῦ θῷ μὴ περισταμένου τῷ τηλικῶδε τὴν βοήθειαν am Rand F¹ M¹
τοῦ θῷμηκοῦ (θυμικοῦ F) Ἰσταμένου τῷ (τοῦ F) τηλικῶδε (corr. aus παηλικῶ δὲ
M¹, ohne Acc. F) τὴν βοήθειαν FM τοῦ θυμικοῦ Ἰσταμένου τῷ τηλικῶδε εἰς βοή-
θειαν Sy τοῦ θεοῦ μὲν καθισταμένου τῷ τηλικῶδε τὴν βοήθειαν Heyse τοῦ θεοῦ
παρισταμένου τ. τ. εἰς βοήθειαν Ma | 18 λέοντος Doehner, Quaest. Plut. III p. 56
λεόντων FM | 22 παῖδια Ma | παῖδα] παιδία* Markland

μοι δοκεῖ (Ἀβιμέλεχ ὄνομα αὐτῶ) σοφία | τις εἶναι ὑπερκόσμιος, 111 P
κατασκοποῦσα τῆς παιδιᾶς τὸ μυστήριον· Ῥεβέκκαν δὲ ἐρμηνεύουσιν
ὑπομονήν. ὥ τῆς φρονίμου παιδιᾶς, γέλως [καὶ] δι' ὑπομονῆς βο- 4
θούμενος καὶ ἔφορος ὁ βασιλεὺς. ἀγαλλιᾶται τὸ πνεῦμα τῶν ἐν
5 Χριστῷ παιδίων ἐν ὑπομονῇ πολιτενομένων καὶ αὕτη ἡ θεία παιδιά.
τοιαύτην τινὰ παίζειν παιδιὰν τὸν ἑαυτοῦ Δία Ἡράκλειτος λέγει. 22, 1
τί γὰρ ἄλλο εὐπρεπὲς ἔργον σοφῶ καὶ τελείῳ ἢ παίζειν καὶ
συνευφραίνεσθαι τῇ τῶν καλῶν ὑπομονῇ καὶ τῇ διοικήσει τῶν
καλῶν, συμπανηγυρίζοντα τῷ θεῷ; ἔστι καὶ ἄλλως ὑπολαβεῖν τὸ 2
10 ὑπὸ τῆς προφητείας μνησόμενον χαίροντας ἡμᾶς καὶ γελῶντας ἐπὶ
σωτηρίᾳ ὡς τὸν Ἰσαάκ. ἐγέλα δὲ καὶ κείνος τοῦ θανάτου λελυμένος,
παίζων καὶ ἀγαλλιώμενος σὺν τῇ νύμφῃ τῇ εἰς σωτηρίαν ἡμῶν
βοηθῶ, τῇ ἐκκλησίᾳ· ἢ ὑπομονὴ ὄνομα πάγιον τέθειται. ἦτοι ἐπεὶ
μόνη αὕτη εἰς τοὺς αἰῶνας μένει χαίρουσα αἰεὶ ἢ ἐξ ὑπομονῆς τῶν
15 πιστευνόντων συνέστηκεν, οἱ ἔσμεν μέλη Χριστοῦ· καὶ ἡ τῶν εἰς τέλος
ὑπομεινάντων μαρτυρία καὶ ἡ ἐπὶ τούτοις εὐχαριστία, αὕτη [δὲ] ἔστιν
ἡ μυστικὴ παιδιά καὶ ἡ σὺν τῇ σεμνῇ θυμηδίᾳ βοηθοῦσα σωτηρία.
ὁ γοῦν βασιλεὺς ὁ Χριστὸς ἄνωθεν ἡμῶν ἐπισκοπεῖ τὸν γέλωτα καὶ 3
»διακύψας τῆς θυρίδος«, ὡς φησιν ἡ γραφή, τὴν εὐχαριστίαν καὶ
20 τὴν εὐλογίαν ἀγαλλιάσιν τε καὶ εὐφροσύνην, ἔτι τε ὑπομονὴν συνε-
ργοῦσαν, καὶ τὴν τούτων συμπλοκὴν, τὴν ἐκκλησίαν, ἐποπτεύει τὴν
ἑαυτοῦ, μόνον ἐπιδεικνὺς τὸ πρόσσωπον τὸ αὐτοῦ τὸ λείπον τῇ ἐκ-
κλησίᾳ, βασιλείῳ τελειουμένῃ κεφαλῇ. καὶ ποῦ ἄρα ἦν ἡ θυρίς. δι' 23, 1
ἧς ὁ κύριος ἐδείκνυτο; ἢ σάρξ, δι' ἧς πεφανέρωται. αὐτὸς δὲ ὁ
25 Ἰσαάκ (καὶ γὰρ ἔστιν ἐτέρως ἐκλαβεῖν) τύπος [δς] ἔστι τοῦ κυρίου.
παῖς μὲν ὡς υἱός (καὶ γὰρ υἱὸς ἦν Ἀβραάμ ὡς ὁ Χριστὸς τοῦ θεοῦ).
ἱερεῖον δὲ ὡς ὁ κύριος. ἀλλ' οὐ κεκάρπεται ὡς ὁ κύριος, μόνον.
ἐβάστασε τὰ ξύλα τῆς ἱερουργίας ὁ Ἰσαάκ, ὡς ὁ κύριος τὸ ξύλον.
ἐγέλα δὲ μυστικῶς, ἐμπλήσαι ἡμᾶς προφητεύων χαρᾶς τὸν κύριον 2

6 vgl. Heraklit Fr. 79 Byw. 52 Diels — 10 f vgl. Luk. 1, 47 — 14—16 vgl. Apok. Joh. 14, 12 (ἡ ὑπομονὴ τῶν ἁγίων); I Kor. 6, 15; Ephes. 5, 30 (μέλη Χριστοῦ); Matth. 10, 22; 24, 13; Mark. 13, 13 (ὑπομείνας εἰς τέλος) — 19 Gen. 26, 8 — 22 f vgl. Ephes. 1, 22; 5, 23; Kol. 1, 18 (κεφαλὴ τῆς ἐκκλησίας) — 28 vgl. Gen. 22, 6; Joh. 19, 17

2. 3. 5. 6 παιδείας — παιδείας — παιδεία — παιδείαν FM | 3 φρονίμου] i in Ras. M | [καὶ] Ma ὁ Markland | 6 ἡράκλητος M (ei übergesch. M²) | 7 εὐπρεπὲς] ἐμπρέπει Philo HSS ἐμπρεπὲς Wendl. | 12 ἀγαλλιώμενος, ω corr. aus o M¹ | 13 πα- γιον] πλάγιον Markland παρὰ ἁγίων Schw | 14 ὃ FM | 16 [δὲ] Schw | 17 παιδείαν FM | 19 διακύψας FM Philo παρακύψας Gen. | 21 ἐποπτεῖει M corr. Sy ἐποπτεύειν FM* ἐποπτεύων Schw | 22 μόνον ~ vor λείπον Ma | τὸ² über d. Zeile F³ | 24 δὲ Jackson ἔστιν F τ' ἔστιν M | 25 [δς] Jackson | 27 μόνον in Rasur M¹

τοὺς αἵματι κυρίου ἐκ | φθορᾶς λελυτρωμένους. οὐκ ἔπαθεν δέ, <οὐ> 112 P
μόνον εἰκότως ἄρα [ὁ Ἰσαάκ] τὰ πρωτεία τοῦ πάθους παραχωρῶν
τῷ λόγῳ, ἀλλὰ καὶ τοῦ κυρίου τὴν θεϊότητα αἰνίττεται μὴ σφαγεῖς·
ἀνέστη γὰρ μετὰ τὴν κηδείαν ὁ Ἰησοῦς * * μὴ παθῶν, καθάπερ
5 ἱερουργίας ἀφειμένος ὁ Ἰσαάκ. μέγιστον δὲ εἰς συνηγορίαν καὶ ἄλλο 24, 1
παραθήσομαι τοῦ προκειμένου. τὸν κύριον αὐτὸν ὀνομάζει παιδίον,
τοῦτο διὰ Ἡσαίου θεσπίζον, τὸ πνεῦμα· ἰδοὺ παιδίον ἐγεννήθη
ἡμῖν, υἱὸς καὶ ἐδόθη ἡμῖν, οὗ ἡ ἀρχὴ ἐπὶ τοῦ ὄμου αὐτοῦ, καὶ
ἐκλήθη τὸ ὄνομα αὐτοῦ μεγάλης βουλῆς ἄγγελος. τί οὖν τὸ παιδίον 2
10 τὸ νήπιον, οὗ κατ' εἰκόνα ἡμεῖς οἱ νήπιοι; διὰ τοῦ αὐτοῦ προφήτου
διηγέται τὸ μέγεθος αὐτοῦ· »θανμαστός σύμβουλος, θεὸς δυνάστης,
πατὴρ αἰώνιος, ἄρχων εἰρήνης τῷ πληθύνειν τὴν παιδείαν· καὶ τῆς
εἰρήνης αὐτοῦ οὐκ ἔστι πέρας.« ὡ τοῦ μεγάλου θεοῦ, ὡ τοῦ τελείου 3
παιδίου· υἱὸς ἐν πατρί, καὶ πατὴρ ἐν υἱῷ· καὶ πῶς οὐ τέλειος ἡ
15 παιδεία τοῦ παιδίου ἐκεῖνου, ἣ ἐπὶ πάντας διήκει τοὺς παῖδας ἡμᾶς
παιδαγωγοῦσα τοὺς νηπίους αὐτοῦ; οὗτος εἰς ἡμᾶς ἐξεπέτασε τὰς
χειρας τὰς ἐναργῶς πεπιστευμένας. τούτῳ προσμαρτυρεῖ τῷ παιδίῳ 4
καὶ Ἰωάννῃς »ὁ μείζων ἐν γεννητοῖς γυναικῶν προφήτης.« ἰδοὺ ὁ
ἀμνὸς τοῦ θεοῦ. ἐπεὶ γὰρ ἄρνας ὀνομάζει ἡ γραφὴ τοὺς παῖδας
20 τοὺς νηπίους, τὸν θεὸν τὸν λόγον τὸν δι' ἡμᾶς ἄνθρωπον γενό-
μενον, κατὰ πάντα ἡμῖν ἀπεικάζεσθαι βουλόμενον, ἀμνὸν κέκληκεν
τοῦ θεοῦ, τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, τὸν νήπιον τοῦ πατρός.

VI. Πρὸς τοὺς ὑπολαμβάνοντας τὴν τῶν παιδίων καὶ νηπίων προσ-
γορίαν τὴν τῶν πρώτων μαθημάτων αἰνίττεσθαι διδασχῇν.

25 Ἐξεστι δὲ ἡμῖν ἐκ περιουσίας πρὸς τοὺς φιλεγκλήμονας ἐπα- 25, 1
ποδύσασθαι· οὐ γὰρ παῖδες ἡμεῖς καὶ νήπιοι πρὸς τὸ παιδαριῶδες
καὶ ἐνκαταφρόνητον τῆς μαθήσεως προσηγορούμεθα, καθὼς οἱ εἰς
γνώσιν πεφυσιωμένοι διαβεβλήκασιν· ἀναγεννηθέντες γοῦν εὐθὺς

1 vgl. I Petr. 1, 18f — 7—9 Jes. 9, 6 — 11—13 Jes. 9, 6f; vgl. St Clem.
Alex. u. d. Sept. S. 63 — 18 Luk. 7, 28 — 18f Joh. 1, 29. 36 — 19 ἐπεὶ —
22 θεοῦ¹ Nicetascat. zu Joh. (1, 29) in Monac. 437 p. 113; Monac. 37 f. 38a. Inc.
Κλήμεντος· ἐπεὶ δὲ ἄρνας ὀνομάζει expl. θεοῦ. Die folgenden Worte: ὡς προσφέ-
ροντα θυσίαν καὶ προσφορὰν ἐαντὸν τῷ θεῷ ἐπερ (ἐπὶ Mon. 437) τῶν ἁμαρτιῶν
ἡμῶν gehören Clemens wohl nicht an — 19f Jes. 40, 11; vgl. S. 99, 14 — 28 vgl.
I Kor. 8, 1

1 δὲ über d. Z. M¹ | <οὐ> Wi | 2 [ὁ Ἰσαάκ] Wi | 4 <ὡς> μὴ παθῶν Markland
<διαφθορὰν> μὴ παθῶν (vgl. Act. 2, 27) St | 5 <τῆς> ἱερουργίας Wi | ὁ Ἰσαάκ
am Rand M¹ | δὲ über d. Z. M¹ | 7 [τοῦτο] Schw | θεσπίζων M (o übergesch. M¹) |
20 τὸν λόγον | λόγον Cat. | 20f γενόμενον ἄνθρωπον Mon. 437 | 21 <καὶ> κατὰ
Ma | 25 ἐξέστω Markland

τὸ τέλειον ἀπειλήφαμεν, οὗ ἔνεκεν ἐσπεύδομεν. ἐφωτίσθημεν γάρ· 113 P
 ιὸ δὲ ἔστιν ἐπιγινῶναι τὸν θεόν. οὐκ οὖν ἀτελὴς ὁ ἐγνωκὼς τὸ τέ-
 λειον. καὶ μὴ μὴ λάβῃσθε ὁμολογοῦντος ἐγνωκέναι τὸν θεόν. ὥδέ
 πως γὰρ | ἔδοξεν εἰπεῖν τῷ λόγῳ· ὁ δὲ ἐλεύθερος. αὐτίκα γοῦν 41 S 2
 5 βαπτίζομένῳ τῷ κυρίῳ ἀπ' οὐρανῶν ἐπήχησε φωνὴ μάρτυς ἡγαπη-
 μένου υἱός μου εἰ σὺ ἀγαπητός, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε.^a πνθώ-
 μεθα οὖν τῶν σοφῶν· σήμερον ἀναγεννηθεὶς ὁ Χριστὸς ἤδη τέλειός
 ἐστίν ἢ, ὅπερ ἀτοπώτατον, ἐλλιπής. εἰ δὲ τοῦτο, προσμαθεῖν τι
 αὐτῷ δεῖ. ἀλλὰ προσμαθεῖν μὲν αὐτὸν εἰκὸς οὐδὲ ἐν θεὸν ὄντα. οὐ
 10 γὰρ μεῖζον τις εἴη τοῦ λόγου <λόγος> οὐδὲ μὴν διδάσκαλος τοῦ μόνου
 διδασκάλου. μὴ τι οὖν ὁμολογήσουσιν ἄκοντες τὸν λόγον, τέλειον 3
 ἐκ τελείου φύντα τοῦ πατρός, κατὰ τὴν οἰκονομικὴν προδιατύπωσιν
 ἀναγεννηθῆναι τελείως; καὶ εἰ τέλειος ἦν, τί ἐβαπτίζετο ὁ τέλειος;
 ἔδει, φασί, πληρῶσαι τὸ ἐπάγγελμα τὸ ἀνθρώπινον. παγκάλως, φημί
 15 γάρ· ἅμα τοίνυν τῷ βαπτίζεσθαι αὐτὸν ὑπὸ Ἰωάννου γίνεται τέλειος;
 δηλὸν ὅτι. οὐδὲν οὖν πρὸς αὐτοῦ προσέμαθεν; οὐ γάρ. τελειοῦται
 δὲ τῷ λουτρῷ μόνῳ καὶ τοῦ πνεύματος τῇ καθόδῳ ἀγιαζεται; οὐ-
 τως ἔχει.

Τὸ δὲ αὐτὸ συμβαίνει τοῦτο καὶ περὶ ἡμᾶς, ὧν γέγονεν ὑπο- 26, 1
 20 γραφὴ ὁ κύριος· βαπτίζόμενοι φωτιζόμεθα, φωτιζόμενοι νιοποιού-
 μεθα, νιοποιούμενοι τελειούμεθα, τελειούμενοι ἀπαθανατιζόμεθα·
 «ἐγὼ», φησὶν, «εἶπα, θεοὶ ἔστε καὶ υἱοὶ ὑψίστου πάντες.» καλεῖται 2
 δὲ πολλαχῶς τὸ ἔργον τοῦτο, χάρισμα καὶ φῶτισμα καὶ τέλειον καὶ
 λουτρόν· λουτρόν μὲν δι' οὗ τὰς ἁμαρτίας ἀπορροπτόμεθα, χάρισμα
 25 δὲ ὃ τὰ ἐπὶ τοῖς ἁμαρτήμασιν ἐπιτίμια ἀνέται, φῶτισμα δὲ δι' οὗ
 τὸ ἅγιον ἐκείνο φῶς τὸ σωτήριον ἐποπτεύεται, τοτέστιν δι' οὗ τὸ
 θεῖον ὀξυωποῦμεν, τέλειον δὲ τὸ ἀπροσδεὲς φαμέν. τί γὰρ ἔτι λεί- 3
 πεται τῷ θεῷ ἐγνωκότι; καὶ γὰρ ἄτοπον ὡς ἀληθῶς χάρισμα
 κεκληθῆναι θεοῦ τὸ μὴ πεπληρωμένον· τέλειος δὲ ὢν τέλεια χαριε-
 30 ται δῆπουθεν· ὡς δὲ ἅμα τῷ κελεῦσαι αὐτὸν πάντα γίνεται, οὕτως
 ἔπεται τῷ χαρίσασθαι μόνον βουληθῆναι αὐτὸν <τὸ> πεπληρωθῆναι
 τὴν χάριν. τὸ γὰρ μέλλον τοῦ χρόνου τῇ δυνάμει τοῦ θελήματος

5f vgl. Matth. 3, 17; Mark. 1, 11; Luk. 3, 22 mit Psal. 2, 7; Hebr. 1, 5; 5, 5;
 Barnard, The Bibl. Text p. 38; Usener, Weihnachtsfest S. 40—50; Resch, Agrapha,
 Apokr. 4 S. 347ff — 22 Psal. 81, 6 — 23f vgl. z. B. Röm. 6, 23; II Kor. 4, 4;
 Jak. 1, 17; Tit. 3, 5 — 29f vgl. Jak. 1, 17 — 30 vgl. Psal. 32, 9; 148, 5

2 τὸν < F | 6f πνθόμεθα F² πνθόμεθα MF* | 8 ἐλλιπής F³ ἐλλιπής F*M |
 10 γὰρ <ἀν> Usener, Weihnachtsfest S. 41 | <λόγος> Tengblad S. 80 | 13 τελείως
 FM | 15 τῷ FM² τὸ M* | 21 ἀπαθανατιζόμεθα M | 24 χάρισμα M¹ χαρίσματα M* |
 25 ἀνέται St | 28 θεόν θῆ M¹ θῶ M* | 30 κελεῦσαι θελήσαι Markland vgl.
 S. 106, 9; 48, 18f | 31 <τὸ> St

προλαμβάνεται. πρὸς δὲ καὶ ἡ τῶν κακῶν ἀπαλλαγὴ σωτηρίας
 ἐστὶν | ἀρχή. μόνον δὲ ἄρα οἱ πρῶτον δραζάμενοι τῶν ὅρων τῆς 114 P 27, 1
 ζωῆς ἤδη τέλειοι, ζῶμεν δὲ ἤδη οἱ θανάτου κεχωρισμένοι. σωτηρία
 τοίνυν τὸ ἔπεσθαι Χριστῷ. »ὃ γὰρ γέγονεν ἐν αὐτῷ, ζωὴ ἐστίν.«
 5 »ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν,« φησὶν, »ὃ τὸν λόγον μου ἀκούων καὶ
 πιστεύων τῷ πέμψαντί με ἔχει ζωὴν αἰώνιον καὶ εἰς κρίσιν οὐκ
 ἔρχεται, ἀλλὰ μεταβέβηκεν ἐκ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωήν.« οὕτω τὸ 2
 πιστεῦσαι μόνον καὶ ἀναγεννηθῆναι τελειώσις ἐστὶν ἐν ζωῇ· οὐ γὰρ
 ποτε ἀσθενεῖ ὁ θεός. ὥς γὰρ τὸ θέλημα αὐτοῦ ἔργον ἐστὶ καὶ τοῦτο
 10 κόσμος ὀνομάζεται, οὕτως καὶ τὸ βούλημα αὐτοῦ ἀνθρώπων ἐστὶ
 σωτηρία καὶ τοῦτο ἐκκλησία κέκληται. οἶδεν οὖν οὓς κέκληκεν, οὓς
 (δὲ κέκληκεν,) σέσωκεν· κέκληκεν δὲ ἅμα καὶ σέσωκεν. »αὐτοὶ γὰρ
 ὑμεῖς«, φησὶν ὁ ἀπόστολος, »θεοδίδακτοί ἐστε.« οὐκ ἄρα θεμιτὸν ἡμῖν 3
 ἀτελεῖς τὸ ὑπ' αὐτοῦ διδασκόμενον νοεῖν, τὸ δὲ μάθημα αἰδίου σω-
 15 τηρία αἰδίου σωτήρος, ᾧ ἡ χάρις εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμὴν. καὶ ὁ μόνον
 ἀναγεννηθεὶς, ὥσπερ οὖν καὶ τοῦνομα ἔχει, φωτισθεὶς ἀπήλ-
 λασται μὲν παραχορήμα τοῦ σκότους, ἀπέληφεν δὲ αὐτόθεν τὸ φῶς.
 ὥσπερ οὖν οἱ τὸν ὕπνον ἀποσεισάμενοι εὐθέως ἔνδοθεν ἐρηγῶρασιν. 28, 1
 μᾶλλον δὲ καθάπερ οἱ τὸ ὑπόχυμα τῶν ὀφθαλμῶν κατάγειν πειρώ-
 20 μενοι οὐ τὸ φῶς αὐτοῖς ἔξωθεν χορηγοῦσιν, ὃ οὐκ ἔχουσιν, τὸ δὲ
 ἐμπόδιον ταῖς ὄψεσι καταβιάζοντες ἐλευθέραν ἀπολείπονσι τὴν
 κόρην, οὕτως καὶ οἱ βαπτιζόμενοι, τὰς ἐπισκοτούσας ἁμαρτίας τῷ
 θεῷ πνεύματι ἀχλὺς δίκην ἀποτριψάμενοι, ἐλευθέρων καὶ ἀνεμπό-
 διστον καὶ φωτεινὸν ὄμμα τοῦ πνεύματος ἴσχομεν, ᾧ δὴ μόνον τὸ
 25 θεῖον ἐποπτεύομεν, οὐρανόθεν ἐπεισερόντος ἡμῖν τοῦ ἁγίου πνεύ-
 ματος· κράμα τοῦτο αὐγῆς αἰδίου τὸ αἰδίον φῶς ἰδεῖν δυναμένης· 2
 ἐπεὶ τὸ ὅμοιον τῷ ὁμοίῳ φίλον, φίλον δὲ τὸ ἅγιον τῷ ἐξ οὗ τὸ
 ἅγιον, ὃ δὴ κυρίως κέκληται φῶς· »ἥτε γὰρ ποτε σκότος, νῦν δὲ
 φῶς ἐν κυρίῳ.« ἐντεῦθεν τὸν ἀνθρώπον ὑπὸ τῶν παλαιῶν | ἡγοῦ· 115 P
 30 μαι κεκλήσθαι φῶτα. ἀλλ' οὐδέπω, φασὶν, ἀπέληφεν τὴν τελείαν 3
 δορεάν. σύμφημι καγὼ, πλὴν ἐν φωτὶ ἐστὶν καὶ τὸ σκότος αὐτὸν
 οὐ καταλαμβάνει· φωτὸς δὲ ἀνὰ μέσον καὶ τοῦ σκότους οὐδὲ ἐν· ἐν

1 f vgl. Plato Gorg. p. 478 CD; Philo De sacr. Ab. et Cain. 135 (I p. 190 M)
 — 1 ἡ — 2 ἀρχή Sacr. Par. 186 Holl; Corp. Paris. Nr. 6; Maximus Cap. 1; An-
 tonius Melissa p. 109 Gesner — 4 Joh. 1, 3f — 5—7 Joh. 5, 24 — 12 f I Thess.
 4, 9 — 19 ff vgl. Sen. Ep. 94, 5. 18 — 27 vgl. z. B. Plato Gorg. p. 510 B; Diogen.
 V 16; Apost. XII 68 — 28 f Ephes. 5, 8 — 31 f vgl. Joh. 1, 5

1 προλαμβάνεται Lowth προσλαμβάνεται FM | 2 μόνον Schw μόνον FM | δρα-
 ζάμενοι Münzel ἀρξάμενοι FM | 5 τὸν λόγον M τῶν λόγων F | 12 (δὲ κέκληκεν,)
 Schw | σέσωκεν, κέκληκεν δὲ| δὲ κέκληκεν, John Kaye, The Writings and Opinions
 of Clem. of Alex. London 1835 p. 532 | 16 ἀναγεννηθεὶς (ει in Ras.) M¹ | 26 κράμα
 F κράμμα M | αἰδίον M αἰδίον F

δὲ τῇ ἀναστάσει τῶν πιστευόντων ἀπόκειται τὸ τέλος· τὸ δὲ οὐκ ἄλλον τινὸς ἐστὶ μεταλαβεῖν ἀλλ' ἢ τῆς προωμολογημένης ἐπαγγελίας τυχεῖν. μὴ γὰρ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἅμα ἄμφω συνίστασθαι 4 φάμεν, τὴν τε πρὸς τὸ πέρας ἄφιξιν καὶ τῆς ἀφίξεως τὴν πρόληψιν· 5 οὐ γὰρ ἐστὶ ταῦτον αἶων καὶ χρόνος οὐδὲ μὴν ὁρμὴ καὶ τέλος, οὐκ ἔστιν· περὶ ἓν δὲ ἄμφω καὶ περὶ ἄμφω ὁ εἰς καταγίνεται. ἔστι γοῦν, 5 ὡς εἰπεῖν, ὁρμὴ μὲν ἢ πίστις ἐν χρόνῳ γεννωμένη, τέλος δὲ τὸ τυχεῖν τῆς ἐπαγγελίας εἰς αἰῶνας βεβαιούμενον. αὐτὸς δὲ ὁ κύριος σαφέστατα τῆς σωτηρίας τὴν ἰσότητα ἀπεκάλυψεν εἰπών· »τοῦτο 10 γὰρ ἐστὶ τὸ θέλημα τοῦ πατρὸς μου, ἵνα πᾶς ὁ θεωρῶν τὸν υἱὸν καὶ πιστεύων ἐπ' αὐτὸν ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον, καὶ ἀναστήσῃ αὐτὸν ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ.« καθ' ὅσον μὲν οὖν δυνατόν ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ, 29,1 ὃν ἐσχάτην ἡμέραν ἠνίξατο εἰς τότε τηρούμενον ὅτε παύσεται, τελείους ἡμᾶς γενέσθαι πιστεύομεν. πίστις γὰρ μαθήσεως τελειότης· 15 διὰ τοῦτό φησιν »ὁ πιστεύων εἰς τὸν υἱὸν ἔχει ζωὴν αἰώνιον.« εἰ 2 τοίνυν οἱ πιστεύσαντες ἔχομεν τὴν ζωὴν, τί περαιτέρω τοῦ κεκτηθῆαι ζωὴν αἰδίδιον ὑπολείπεται; οὐδὲν δὲ ἐνδεὶ τῇ πίστει τελεία οὐσῇ ἐξ ἐαυτῆς καὶ πεπληρωμένη. εἰ δὲ ἐνδεὶ τι αὐτῇ, οὐκ ἔστιν ὁλοτελής. 42 S οὐδὲ πίστις ἐστί, σκάζουσα περὶ τι, οὐδὲ μετὰ τὴν ἐνθὺνδε ἀπο- 20 δημίαν ἄλλα μένει τοὺς πεπιστευκότας, ἀδιακρίτως ἐνταῦθα ἡρραβωνισμένους, ἐκεῖνο δὲ τῷ πιστεῦσαι ἤδη προειληφότες ἐσό- 3 μενον, μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἀπολαμβάνομεν γενόμενον, ὅπως ἂν ἐκεῖνο πληρωθῇ τὸ λεχθὲν »γεννηθήτω κατὰ τὴν πίστιν σου.« οὐ δὲ ἡ πίστις, ἐνταῦθα ἡ ἐπαγγελία, τελείωσις δὲ ἐπαγγελίας ἡ ἀνά- 25 πανσις. ὥστε ἡ μὲν γνώσις | ἐν τῷ φωτίσματι, τὸ δὲ πέρας τῆς 116 P γνώσεως ἡ ἀνάπανσις, ὃ δὴ ἔσχατον νοεῖται ὀρεκτόν. καθάπερ οὖν 4 τῇ πείρᾳ ἡ ἀπειρία καταλύεται καὶ τῷ πόρῳ ἡ ἀπορία, οὕτως ἀνάγκη τῷ φωτισμῷ ἐξαφανίζεσθαι τὸ σκότος· ἡ ἄγνοια δὲ τὸ σκότος, καθ' ἣν περιπίπτομεν τοῖς ἁμαρτήμασιν, ἀμβλυοποῦντες 30 περὶ τὴν ἀλήθειαν. φωτισμὸς ἄρα ἡ γνώσις ἐστίν, ὃ ἐξαφανίζων τὴν ἄγνοιαν καὶ τὸ διορατικὸν ἐντιθεῖς. ἀλλὰ καὶ ἡ τῶν χειρόνων 5 ἀποβολὴ τῶν κρειττόνων ἐστὶν ἀποκάλυψις. ἃ γὰρ ἡ ἄγνοια συνέ- δησεν κακῶς, ταῦτα διὰ τῆς ἐπιγνώσεως ἀναλύεται καλῶς. τὰ δὲ

3—5 vgl. Philo De agric. 161 (I p. 325 M) μὴ γὰρ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἄμφω συνίστασθαι (φασίν), τὴν τε πρὸς τὸ πέρας ἄφιξιν καὶ τὴν τῆς ἀφίξεως κατά- ληψιν — 9—12 Joh. 6, 40 — 13 vgl. II Petr. 3, 7 — 15 Joh. 3, 36 — 21 vgl. II Kor. 1, 22; 5, 5; Ephes. 1, 14 — 23 Matth. 9, 29

2 ἄλλον F²M ἄλλο F* | 7 γεννωμένη FM¹ γενομένη M* | 11 ἔχῃ F² ἔχει MF* | 13 παύσεται FM² (hier η corr. aus ε, αι in Ras.) | 20 ἄλλα μένει Wⁱ ἀναμένει FM | πεπιστευκότας <τὸ ἔζη> Ma | 21 ἐκεῖνο M¹ ἐκεῖνω M* | τῷ M τὸ F | 22 ἂν Di τ' ἂν FM κἂν Schw | 30 [ὁ] Wⁱ | 32 ἀποκάλυψις ἀπόληψις Sy | 32f συνεδήσεν FM² συνεδείσειν M*

δεσµὰ ταῦτα, ἣ τάχος, ἀνίσταται πίστει μὲν ἀνθρωπίνῃ, θεϊκῇ δὲ τῇ
 χάριτι, ἀφιεμένων τῶν πλημμελημάτων ἐνὶ παιωνίᾳ φαρμάκῳ, λο- 30, 1
 γικῶ βαπτίσματι. πάντα μὲν οὖν ἀπολούνμεθα τὰ ἁμαρτήματα, οὐ-
 κέτι δὲ ἔσμεν παρὰ πόδας κακοί. μία χάρις αὕτη τοῦ φωτισµατος
 5 τὸ μὴ τὸν αὐτὸν εἶναι τῷ πρὶν ἢ λούσασθαι τὸν τρόπον. ὅτι δὲ
 ἡ γνῶσις συνανατέλλει τῷ φωτισµατι περιαστράπτουσα τὸν νοῦν,
 καὶ εὐθέως ἀκούομεν μαθηταὶ οἱ ἁμαθεῖς, πρότερόν ποτε τῆς
 μαθήσεως ἐκείνης προσγενομένης· οὐ γὰρ ἂν ἔχοις εἰπεῖν τὸν χρόνον.
 ἡ μὲν γὰρ κατήχησις εἰς πίστιν περιάγει, πίστις δὲ ἅμα βαπτίσματι 2
 10 ἀγίῳ παιδεύεται πνεύματι· ἐπεὶ, ὅτι γε μία καθολικὴ τῆς ἀνθρω-
 πότητος σωτηρία ἡ πίστις, ἰσότης δὲ καὶ κοινωνία τοῦ δικαίου καὶ
 φιλανθρώπου θεοῦ ἡ αὕτη πρὸς πάντας, ὁ ἀπόστολος σαφέστατα
 ἐξηγήσατο ὡδὲ πως εἰπών· »πρὸ τοῦ δὲ ἔλθειν τὴν πίστιν ὑπὸ νόμον 3
 ἐφρουρούμεθα συγκλειόμενοι εἰς τὴν μέλλουσαν πίστιν ἀποκαλυφθῆ-
 15 ναι· ὥστε ὁ νόμος παιδαγωγὸς ἡμῶν γέγονεν εἰς Χριστόν, ἵνα ἐκ
 πίστεως δικαιωθῶμεν· ἐλθούσης δὲ τῆς πίστεως οὐκέτι ὑπὸ παιδα-
 γωγὸν ἔσμεν.« οὐκ ἀκούετε ὅτι ὑπ' ἐκείνον τὸν νόμον οὐκέτι ἔσμεν, 31, 1
 ὅς ἦν μετὰ φόβον, ὑπὸ δὲ τὸν λόγον τῆς προαιρέσεως τὸν παιδα-
 γωγόν; εἴτα μέντοι ἐπήγαγεν τὴν ἀπάσης ἐκτὸς προσωποληψίας
 20 φωνήν· »πάντες γὰρ υἱοὶ ἔστε διὰ πίστεως θεοῦ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ·
 ὅσοι γὰρ εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε. οὐκ ἔνι
 Ἰουδαῖος οὐτε Ἑλλήν, οὐκ ἔνι δοῦλος οὐτε ἐλεύθερος, οὐκ ἔνι ἄρσεν
 καὶ θῆλυ· πάντες γὰρ ὑμεῖς εἰς ἔστε ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.« οὐκ ἄρα οἱ 2
 μὲν γνωστικοί, οἱ δὲ ψυχικοὶ ἐν αὐτῷ τῷ λόγῳ, ἀλλ' οἱ πάντες
 25 ἀποθέμενοι τὰς σαρκικὰς ἐπιθυμίας ἴσοι καὶ πνευματικοὶ παρὰ τῷ
 κυρίῳ. καὶ | ἀλλαχόθι πάλιν γράφει· »καὶ γὰρ (ἐν) ἐνὶ πνεύματι ἡμεῖς 117 P
 πάντες εἰς ἐν σῶμα ἐβαπτίσθημεν, εἴτε Ἰουδαῖοι εἴτε Ἑλλήνες, εἴτε
 δοῦλοι εἴτε ἐλεύθεροι· καὶ πάντες ἐν πόμα ἐποτίσθημεν.«
 Οὐκ ἄτοπον δὲ καὶ τοῖς αὐτῶν ἐκείνων συγχρόσασθαι ῥήμασιν, 32, 1
 30 οἱ διυλισμὸν μὲν τοῦ πνεύματος τὴν μνήμην τῶν κρείττωνων εἶναι
 φασιν. διυλισμὸν δὲ νοοῦσιν τὸν ἀπὸ τῆς ὑπομνήσεως τῶν ἀμεινόν-
 των τῶν χειρόνων χωρισμὸν· ἔπεται δὲ ἐξ ἀνάγκης τῷ ὑπομνησθέντι

13—17 Gal. 3, 23—25 — 20—23 Gal. 3, 26—28 — 25 vgl. I Petr. 2, 1. 11
 — 26—28 I Kor. 12, 13

5 λούσασθαι. ὃν τρόπον [ὅτι] δὲ Schw | ὅτι] ἔτι Münzel ὅτε Markland |
 7 καὶ über d. Z. M¹ [καὶ] St | πρότερον Po πότερον FM | 13 ἐξηγήσατο M¹
 ἐξηγήσατο M* | 14 f ἀποκαλυφθῆναι (η in Ras.) M¹ | 17 οὐκ ἀκούετε F am Rand ὑπα-
 κούετε FM | 26 (ἐν) St aus Kor. | 28 ἐν πόμα ἐποτίσ F (von dem beschädigten
 f. 24 fehlt das Stück, auf dem der Rest des Wortes stand) ἐν πᾶν ἐποτίσθημεν
 M (φω w. e. sch. M¹) | 31 ἀπὸ] ὑπὸ St | 32 (καὶ) τῶν χειρόνων Heinrici, Die
 Valent. Gnosis S. 113³ | ὑπομνησθέντι] ὑπο weggerissen F

τῶν βελτιόνων ἢ μετάνοια ἢ ἐπὶ τοῖς ἡττοσιν· αὐτὸ γοῦν τὸ πνεῦμα
 ὁμολογοῦσι μετανοῆσαν ἀναδραμεῖν. τὸν αὐτὸν οὖν τρόπον καὶ ἡμεῖς
 ἐπὶ τοῖς ἡμαρτημένοις μετανοηκότες, ἀποταξάμενοι τοῖς ἐλαττώ-
 5 μασιν αὐτῶν, διυλιζόμενοι βαπτίσματι, πρὸς τὸ αἰδίου ἀνατρέχονεν
 ματι Ἰησοῦς, ἐξομολογοῦμαι σοι, πάτερ, φησὶν, ὁ θεὸς τοῦ οὐρανοῦ
 καὶ τῆς γῆς, ὅτι ἀπέκρυψας ταῦτα ἀπὸ σοφῶν καὶ συνετῶν, καὶ
 ἀπεκάλυψας αὐτὰ νηπίοις· νηπίους ἡμᾶς ὁ παιδαγωγὸς καὶ διδά-
 10 σκαλος ἀποκαλῶν τοὺς τῶν ἐν κόσμῳ σοφῶν ἐπιτηδαιοτέρους εἰς
 σωτηρίαν, οἱ σοφοὺς σφᾶς ἡγούμενοι τετύφονται. καὶ ἐπιβοᾶται, 3
 ἀγαλλιώμενος καὶ ὑπερευφραυνόμενος, οἷονεὶ συντρανλίζων τοῖς νη-
 15 πίοις· νναί, ὁ πατήρ, ὅτι οὕτως εὐδοκία ἐγένετο ἔμπροσθέν σου·
 διὰ τοῦτο τὰ κεκρυμμένα ἀπὸ σοφῶν καὶ συνετῶν τοῦ νῦν αἰῶνος ἀπε-
 καλύφθη τοῖς νηπίοις. <νήπιοι> ἄρα εἰκότως οἱ παῖδες τοῦ θεοῦ οἱ τὸν 4
 15 μὲν παλαιὸν ἀποθέμενοι ἄνθρωπον καὶ τῆς κακίας ἐκδυσάμενοι τὸν
 χιτῶνα, ἐπενδυσάμενοι δὲ τὴν ἀφθαρσίαν τοῦ Χριστοῦ, ἵνα καινοὶ
 γενόμενοι, λαὸς ἅγιος, ἀναγεννηθέντες ἀμίαντον φυλάξωμεν τὸν ἄν-
 20 θρωπον καὶ νηπιοὶ ὦμεν ὡς βρέφος τοῦ θεοῦ κεκαθαρμένον πορνείας
 καὶ πονηρίας. σαφέστατα γοῦν ὁ μακάριος Παῦλος ἀπήλλαξεν ἡμᾶς 33,1
 20 τῆς ζητήσεως ἐν τῇ προτέρᾳ πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῇ ὧδέ πως
 γράφων· ὁδελφοί, μὴ παιδία γίνεσθε ταῖς φρεσίν, ἀλλὰ τῇ κακίᾳ
 νηπιάζετε, ταῖς δε φρεσὶ τέλειοι γίνεσθε· τὸ δὲ ὅτε ἡμῖν νήπιος. 2
 ἐφρόνουν ὡς νήπιος, ἐλάλουν ὡς νήπιος· τὴν κατὰ νόμον ἀγωγὴν
 αἰνίττεται, καθ' ἣν οὐχ ὡς ἀπλοῦς ἦδη, ἀλλ' ὡς ἔτι ἄφρων νήπια
 25 μὲν φρονῶν ἐδίωκε, νήπια δὲ λαλῶν ἐβλασφήμει τὸν λόγον. δύο
 γὰρ σημαίνει τὸ | νήπιον. ὁ ἐπειδὴ γέγονα, φησὶν, ἄνθρωπος, πάλιν ὁ 118 P 3
 Παῦλος λέγει, «κατήργηκα τὰ τοῦ νηπίου.» οὐχ ἡλικίας μέγεθος
 ἀτελες, ἀλλ' οὐδὲ μὴν χρόνον μέτρον ὀρισμένον, ἀλλ' οὐδὲ ἀνδρι-
 30 τεταί, τὴν νηπιότητα ὑπερόριον ἀποστέλλων ὁ καταργεῖν αὐτὴν
 5—8. 12—14 Luk. 10, 21 (Matth. 11, 25) — 8 νηπίους — 14 νηπίους Nicetascat.
 zu Luk. (10, 21) in Monac. 33 f. 175v; Monac. 473 p. 309; Angel. 100 f. 212r; la-
 teinisch bei Corderius, Cat. in S. Luc. p. 306. Inc. κλήμεντος παιδαγωγοῦ. νηπίους
 τοίνυν ἡμᾶς ὁ λόγος ἀποκαλεῖ τοὺς κτλ. expl. τοῖς νηπίοις — 9 f vgl. Röm. 1, 22
 mit I Tim. 6, 4 — 15—17 vgl. Ephes. 4, 22. 24; Jud. 23; I Kor. 15, 53; II Kor. 5, 17;
 I Petr. 2, 9 — 19—S. 110, 3 vgl. Isid. Pelus. Ep. I 442. 443 — 21 f I Kor. 14, 20
 — 22 f u. 26 f I Kor. 13, 11

1 ἡττωσιν M* | 10 σφᾶς] ἑαυτοὺς Cat. | 10 καὶ — 12 σου < Cat. | 13 σοφῶν]
 τῶν σοφῶν Cat. | καὶ συνετῶν < Cat. | 14 <νήπιοι> Schw | 16 τοῦ F τὴν M | 16 f
 καινοὶ γενόμενοι Markland καινὸς γενόμενος FM | 18 νήπιοι ὦμεν — κεκαθαρμένον
 St νήπιος μὲν — κεκαθαρμένος FM ἄνθρωπον καινόν, νήπιον μὲν — κεκαθαρμένον
 <δὲ> Schw | 27 ἡλικίας (α in Ras.) M¹ | 29 f αἰνίττεται (αἰν in Ras.) M¹ | 30 καταρ-
 γεῖν St καταγγέλλειν FM

ὁμολογῶν ἀπόστολος, ἀλλὰ νηπίους μὲν τοὺς ἐν νόμῳ λέγει, οἱ τῷ φόβῳ, καθάπερ οἱ παῖδες τοῖς μορμολυκείοις, ἐκταράττονται, ἄνδρας δὲ τοὺς λόγῳ πειθηρίους καὶ αὐτεξουσίους κέκληκεν· οἱ πεπιστευκαμεν ἐκουσίῳ προαιρείσει σφῆζόμενοι, ἐμφρόνως, οὐκ ἀφρόνως, δε-
 5 διττόμενοι τῷ φόβῳ. αὐτὸς περὶ τούτου μαρτυρήσει ὁ ἀπόστολος 4
 τοὺς Ἰουδαίους κατὰ τὴν προτέραν διαθήκην κληρονόμους λέγων, κατ' ἐπαγγελίαν δὲ ἡμᾶς. »λέγω δέ,« φησὶν, »ἐφ' ὅσον χρόνον ὁ κληρονόμος νηπίος ἐστίν, οὐδὲν διαφέρει δούλου κύριος πάντων ὄν, ἀλλὰ ὑπὸ ἐπιτρόπους ἐστὶ καὶ οἰκονόμους ἄχρὶ τῆς προθεσμίας τοῦ
 10 πατρός. οὕτως καὶ ἡμεῖς, ὅτε ἤμεν νήπιοι, ὑπὸ τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου ἤμεν δεδουλωμένοι· ὅτε δὲ ἤλθεν τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ἐξαπέστειλεν ὁ θεὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ, γενόμενον ἐκ γυναικός, γενο-
 μενον ὑπὸ νόμον, ἵνα τοὺς ὑπὸ νόμον ἐξαγοράσῃ, ἵνα τὴν υἰοθεσίαν ἀπολάβωμεν δι' αὐτοῦ.»

15 Ὅρα πῶς ὁμολόγησεν εἶναι νηπίους τοὺς ὑπὸ φόβον καὶ ἁμαρ- 34, 1
 τίας, τοὺς δὲ ὑπὸ τὴν πίστιν υἱοὺς καλῶν ἀπῆνδρωσεν ὡς πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῶν ἐν τῷ νόμῳ νηπίων. »οὐκέτι γάρ,« φησί, »δούλος εἶ, ἀλλὰ υἱός· εἰ δὲ υἱός, καὶ κληρονόμος διὰ θεοῦ.« τί οὖν ἐνδεῖ τῷ υἱῷ μετὰ τὴν κληρονομίαν; χάριεν τοίνυν οὕτως ἐξηγήσασθαι τὸ 2
 20 »ὅτε ἤμεν νήπιοι,« τουτέστιν ὅτε ἤμεν Ἰουδαῖος (Εβραῖος γὰρ ἄνω-
 θεν ἦν), »ὡς νήπιος ἐφρόνου,« ἐπειδὴ εἰλόμην τῷ νόμῳ· »ἐπεὶ δὲ γέγονα ἀνὴρ,« οὐκέτι τὰ τοῦ νηπίου, τουτέστι τὰ τοῦ νόμου, ἀλλὰ τὰ τοῦ ἀνδρός φρονῶ, τουτέστι τὰ τοῦ Χριστοῦ, ὃν μόνον ἄνδρα ἢ γραφὴ, καθὼς προειρηκάμεν, καλεῖ, »κατήγοργα τὰ τοῦ νηπίου.«
 25 ἡ δὲ ἐν Χριστῷ νηπιότης τελειώσις ἐστίν, ὡς πρὸς τὸν νόμον.

Ἐνταῦθα γενομένοις τῇ νηπιότητι ἡμῶν συνηγορητέον. ἔτι καὶ τὸ 3
 πρὸς τοῦ ἀποστόλου εἰρημένον ἐπεξηγητέον »γάλα ὑμᾶς ἐπότισα, ὡς νηπίους ἐν Χριστῷ, οὐ βρωῶμα· οὐπω γὰρ ἐδύνασθε· ἀλλ' οὐδὲ ἔτι νῦν δύνασθε.« οὐ μοι γὰρ δοκεῖ Ἰουδαϊκῶς ἐκδέχεσθαι δεῖν τὸ
 30 λεγόμενον. ἀντιπαρὰ τὴν γὰρ κακείνην τὴν | γραφὴν »εἰσάξω ὑμᾶς εἰς 119 P
 τὴν γῆν τὴν ἀγαθὴν, τὴν ῥέουσάν γάλα καὶ μέλι.« ἀνακύπτει τοίνυν 35, 1
 ἀπορία μέγιστη κατὰ τὴν τῶν γραφῶν τῶνδε συμβολήν, <τί> ροοῦσιν.
 εἰ γὰρ ἀρχὴ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως ἢ διὰ τοῦ γάλακτος νηπιότης
 ἐστίν, ἐξευτελίζεται δὲ αὕτη ὡς παιδαριώδης καὶ ἀτελής, πῶς ἡ τοῦ
 35 τελείου καὶ γνωστικοῦ μετὰ τὴν βρωῶσιν ἀνάπανσις αὐθις νηπιότης

2 vgl. Plato Phaed. p. 77 E — 7—14 Gal. 4, 1—5 — 17 f Gal. 4, 7 — 20—24 I Kor. 13, 11 — 23 f vgl. II Kor. 11, 2; Ephes. 4, 13 — 24 vgl. Paed. I 18 — 27—29 u. S. 111, 2—4 I Kor. 3, 1 f — 30 f Exod. 3, 8, 17

12 γενόμενον F^M γεννώμενον F³ | 15 νηπίους (πι in Ras.) M¹ | 26 συνηγορητέον ἔτι· καὶ FM | 30 λεγόμενον Koetschau λέγον M ῥητόν F | 32 <τί> Wi | ροοῦσιν <τὸ νήπιον> Schw

τετίμηται γάλακτι; μή τι οὖν τὸ »ὥς«, παραβολῆς ὃν δηλωτικόν, 2
 τοιοῦτόν τι ἐμφαίνει, καὶ δὴ ἀναγνωστέον ὡδέ πως τὸ ῥητόν· »γάλα
 ὑμᾶς ἐπότισα ἐν Χριστῷ« καὶ διαστήσαντες ὀλίγον ἐπαγάγωμεν
 »ὥς νηπίους,« ἵνα κατὰ τὴν διαστολὴν τῆς ἀναγνωσεως τοιαύτην
 5 ἀποδεξώμεθα διάνοιαν· κατήχησα ὑμᾶς ἐν Χριστῷ ἀπλῇ καὶ ἀληθεῖ 3
 καὶ αὐτοφνει τροφῇ τῇ πνευματικῇ· τοιαύτη γὰρ ἡ τοῦ γάλακτος
 ζωοτρόφος οὐσία, φιλοστόργοις πηγάζουσα μαστοῖς· ὥς νοεῖσθαι
 τὸ πᾶν τῇδε· ὥσπερ τῷ γάλακτι αἱ τίτθαι τοὺς παῖδας τοὺς νεογνοὺς
 ἐκτρέφουσιν, καὶ γὰρ οὕτω τῷ Χριστοῦ γάλακτι λόγῳ πνευματικὴν
 10 ὑμῖν ἐνστάζων τροφήν.

Οὕτω γοῦν τελεία τροφή τὸ γάλα ἐστὶ τὸ τέλειον καὶ εἰς τέλος 36, 1
 ἄγει τὸ ἀκατάπανστον. διὸ κὰν τῇ ἀναπαύσει τὸ αὐτὸ τοῦτο ἐπὶ γ-
 γελται γάλα καὶ μέλι. εἰκότως γάλα αὐθις ὑπισχνεῖται τοῖς δικαίοις
 ὁ κύριος, ἵνα δὴ σαφῶς ὁ λόγος ἄμφω δειχθῇ, ἄλφα καὶ ὦ, ἀρχὴ
 15 καὶ τέλος [ὁ λόγος ἀλληγορούμενος γάλα]. τοιοῦτόν τι καὶ Ὅμηρος
 ἄκων μαντεύεται τοὺς δικαίους τῶν ἀνθρώπων »γαλακτοφάγους« κα-
 λῶν. ἔξεστι δὲ καὶ οὕτως ἐκλαμβάνειν τὴν γραφὴν· »καὶ γὰρ 2
 ἀδελφοί, οὐκ ἐδυνήθην λαλῆσαι ὑμῖν ὥς πνευματικοῖς, ἀλλ' ὥς σαρ-
 κίνοις, ὥς νηπίοις ἐν Χριστῷ,« ὥς δύνασθαι σαρκίνοις νοεῖσθαι
 20 τοὺς νεοστί κατηχουμένους καὶ νηπίους ἔτι ἐν Χριστῷ. πνευματικούς 3
 μὲν γὰρ τοὺς πεπιστευκότας ἤδη τῷ ἁγίῳ πνεύματι προσεῖπεν, σαρ-
 κικούς δὲ τοὺς νεοκατηχήτους καὶ μηδέπω κεκαθαρμένους. οὗς »ἔτι
 σαρκίκοις« εἰκότως λέγει ἐπ' Ἰησοῦ τοῖς ἐθνικοῖς τὰ σαρκὸς ἔτι φρο-
 νοῦντας. »ὅπου γὰρ ἐν ὑμῖν ζῆλος καὶ ἔρις, οὐκ ἔστι σαρκικοί ἐστε καὶ 4
 25 κατὰ ἄνθρωπον περιπατεῖτε;« διὸ καὶ »γάλα ὑμᾶς ἐπότισα« φησὶν.
 τὴν γινώσκον ὑμῖν ἐνέχεα, λέγων, τὴν ἐκ κατηχήσεως ἀνατρέφουσιν
 εἰς ζωὴν αἰδίου. ἀλλὰ καὶ τὸ »ἐπότισα« ῥῆμα τελείας μεταλήψεως
 σύμβολόν ἐστιν. πίνειν μὲν γὰρ οἱ τέλειοι λέγονται, θηλάζειν δὲ
 οἱ νήπιοι. »τὸ αἷμά μου γάρ«, φησιν | ὁ κύριος, »ἀληθὴς ἐστὶ πόσις,« 120 P 5
 30 μή τι οὖν »γάλα« εἰπὼν »ἐπότισα« τὴν ἐν λόγῳ γάλακτι τελείαν
 εὐφροσύνην, τὴν γινώσκον τῆς ἀληθείας, ἠνίξατο; τὸ δ' ἐπαγόμενον
 ἔξῃς »οὐ βρωῶμα, οὐπω γὰρ ἐδύνασθε« τὴν ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι
 ἐναργῆ ἀποκάλυψιν βρώματος δίκην πρόσωπον πρὸς πρόσωπον αἰ-
 νίτεσθαι δύναται. »βλέπομεν γὰρ ὡς δι' ἐσόπτρου νῦν,« ὁ αὐτὸς 6

6 vgl. I Kor. 10, 3 (πνευματικὸν βρωῶμα) — 14 f vgl. Apok. Joh. 1, 8; (1, 11);
 21, 6; 22, 13 — 16 vgl. N 6 — 17—19 I Kor. 3, 1 — 22—25 I Kor. 3, 3 —
 23 f u. S. 112, 2 f vgl. Röm. 8, 5 — 25. 27. 30. 32 I Kor. 3, 2 — 29 Joh. 6, 55 —
 34 f I Kor. 13, 12

15 [ὁ — γάλα] St | 19 νοεῖσθαι M¹ νοῆσαι M* | 20 κατηχημένους M | 22 οὗς
 über d. Z. M¹ | 23 εἰκότως am Rand F¹ | Ἰησὺς F¹M² Ἰσοῖς F*M*

ἀπόστολος λέγει, »τότε δὲ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον.« διὸ κακεῖνο
ἐπήγαγεν· »ἀλλ' οὐδὲ ἔτι νῦν δύνασθε, ἔτι γὰρ σαρκικοί ἐστε,« τὰ
τῆς σαρκὸς φρονοῦντες, ἐπιθυμοῦντες, ἐρῶντες, ζηλοῦντες, μνησιῶ-
ντες, φθονοῦντες· οὐ γὰρ <ὅτι> ἔτι ἐν σαρκὶ ἐσμεν, ὡς ὑπελήφασί τινες·
5 σὺν αὐτῇ γὰρ τὸ πρόσωπον ἰσαγγελον ἔχοντες πρόσωπον πρὸς πρό-
σωπον τὴν ἐπαγγελίαν ὁψόμεθα. πῶς δέ, εἰ ἐκείνη ὄντως ἐστὶν ἡ 37,1
ἐπαγγελία μετὰ τὴν ἐνθρόνδε ἀπαλλαγὴν, ἣν ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδεν
οὐδὲ ἐπὶ νοῦν ἀνθρώπου [οὐκ] ἀνέβη,« εἰδέναι φασὶν οὐ πνεύματι
ἐννεοηκότες, ἀλλὰ ἐκ μαθήσεως | παρειληφότες »ὃ οὐς οὐκ ἤκουσέν 44 S
10 ποτε« ἢ μόνον ἐκεῖνο τὸ ἐν τρίτῳ ἀρπασθὲν οὐρανῷ; ἀλλὰ κά-
κεῖνο ἐχεμυθεῖν ἐκελεύετο τότε. εἰ δὲ ἀνθρωπίνη σοφία ἐστὶν, ὅπερ 2
ὑπολείπεται νοεῖν, ἡ μεγαλυνχία τῆς γνώσεως, ἄκουε τὸν νόμον τῆς
γραφῆς· »μὴ καυχᾶσθω ὁ σοφὸς ἐν τῇ σοφίᾳ αὐτοῦ, καὶ μὴ κα-
χᾶσθω ὁ ἰσχυρὸς ἐν τῇ ἰσχύϊ αὐτοῦ, ὁ δὲ καυχόμενος ἐν κυρίῳ
15 καυχάσθω.« ἡμεῖς δὲ »θεοδιδάκτοι« καὶ τῷ Χριστοῦ ὀνόματι καυχώ-
μενοι. πῶς οὖν οὐ ταύτῃ νοεῖν τὸν ἀπόστολον ὑποληπτέον τὸ 3
γάλα τῶν νηπίων, εἴ τε ποιμένες [ἐς]μὲν οἱ τῶν ἐκκλησιῶν προ-
ηγούμενοι κατ' εἰκόνα τοῦ ἀγαθοῦ ποιμένους, τὰ δὲ πρόβατα ἡμεῖς.
μὴ οὐκ καὶ γάλα τῆς ποιμένης τὸν κύριον λέγοντα τὴν ἀκολουθίαν
20 φυλάττειν ἀλληγοροῦντα; καὶ δὴ τὸ ῥητὸν αὐτῆς τῇ διανοίᾳ ἐφαρ-
μοστέον· »γάλα ὑμᾶς ἐπότισα, οὐ βρῶμα· οὐπω γὰρ ἐδύνασθε,« οὐκ
ἄλλο τι παρὰ τὸ γάλα τὸ βρῶμα ὑπολαμβάνοντος, ταῦτόν δὲ τῇ
οὐσίᾳ· ὡσαύτως γὰρ καὶ ὁ λόγος ὁ αὐτὸς ἢ ἀνειμένος καὶ ἡπιος ὡς
γάλα ἢ πεπηγὸς καὶ συνεστραμμένος ὡς βρῶμα. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ 38,1
25 τῇδε ἐκλαμβάνουσιν ἡμῖν γάλα νοεῖσθαι τὸ κήρυγμα δύναται τὸ ἐπὶ
πλείστον κεχυμένον, βρῶμα δὲ ἡ πίστις εἰς θεμέλιον ἐκ κατηχήσεως
συνεστραμμένη, ἡ δὴ στερεμνωτέρα τῆς ἀκοῆς ὑπάρχουσα βρώματι
ἀπεικάζεται, ἐν αὐτῇ σωματοποιουμένη τῇ ψυχῇ. | τὴν τοιάνδε τρο- 121 P 2
φὴν ἀλλαχόθι [δὲ] καὶ ὁ κύριος ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγελίῳ
30 ἐτέρως ἐξηνεγκεν διὰ συμβόλων »φάγεσθέ μου τὰς σάρκας« εἰπόν

2 I Kor. 3, 2f — 3f vgl. Gal. 5, 19—21 — 4 vgl. Röm. 8, 9 — 5 vgl. Act. 6, 15
— 7—10 I Kor. 2, 9 — 10f vgl. II Kor. 12, 2. 4. — 13—15 Jerem. 9, 23f u. I Kor.
1, 31; II Kor. 10, 17 — 15 vgl. I Thess. 4, 9 — 15f vgl. Phil. 3, 3 — 18 vgl. Joh. 10, 11.
14 — 19 vgl. I Kor. 9, 7 (?) — 21 I Kor. 3, 2 — 30f vgl. Joh. 6, 53 — 30ff vgl.
Ignat. Ep. ad Trall. 8, 1 ἀνακτίσασθε ἑαυτοὺς ἐν πίστει, ὃ ἐστὶν σὰρξ τοῦ κυ-
ρίου, καὶ ἐν ἀγάπῃ, ὃ ἐστὶν αἷμα Ἰησοῦ Χριστοῦ

3f μνησιῶντες (ι in Ras.) M¹ | 4 <ὅτι> ἔτι St ὅτι Wi <λέγει ἔως> ἔτι
Schw | ἐσμεν | ἐσόμεθα Markland vgl. Z. 6 | 5 ἰσαγγελον M¹ εἰς ἄγγελον M* |
8 [οὐκ] Ma | 11 τότε (τό in Ras.) M¹ | 15 καὶ] οἱ Markland | 17 τε Schw γε
FM | [ἐς]μὲν St | 18 ἡμεῖς Arcerius | 20 <τῇδε> δὴ Schw | 29 [δὲ] Schw

καὶ πῖεσθέ μου τὸ αἶμα· <τὸ> ἐναργὲς τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐπαγγελίας <βρώσιμον καὶ> [τὸ] πότιμον ἀλληγορῶν· δι' ὧν ἡ ἐκκλησία, καθάπερ ἄνθρωπος ἐκ πολλῶν συνεστηκυῖα μελῶν, ἄρδεταί τε καὶ αὔξεται συγκροτεῖται τε καὶ συμπήγνυται ἐξ ἁμφοῖν, σώματος μὲν
 5 τῆς πίστεως, ψυχῆς δὲ τῆς ἐλπίδος, ὥσπερ καὶ ὁ κύριος ἐκ σαρκὸς καὶ αἵματος. τῷ γὰρ ὄντι αἶμα τῆς πίστεως ἢ ἐλπίς, ὅφ' ἥς συνέχεται, καθάπερ ὑπὸ ψυχῆς, ἢ πίστις. διαπνευσάσης δὲ τῆς ἐλπίδος δίκην ἐκρύνεντος αἵματος τὸ ζωτικὸν τῆς πίστεως ὑπεκλύεται.

Εἰ δὲ ἄρα προσφιλονικεῖν ἐθέλοῖεν τινες τὰ πρῶτα μαθήματα 39, 1
 10 τὸ γάλα μνηνεῖν λέγοντες, ὡσανεὶ πρώτας τροφάς, τὸ δὲ βρῶμα τὰς πνευματικὰς ἐπιγνώσεις, σφᾶς αὐτοὺς ἀνάγοντες εἰς γνῶσιν, ἴστωσαν, ὡς ἄρα στερεὰν τροφήν τὸ βρῶμα λέγοντες καὶ σάρκα καὶ αἶμα τοῦ Ἰησοῦ ὑποφέρονται τῇ σφῶν αὐτῶν μεγαλῷ χῶρ σοφία ἐπὶ τὴν ἀπλότητα τὴν ἀληθῆ. πρωτόγονον γὰρ τὸ αἶμα εὐρίσκεται ἐν ἀν- 2
 15 θρώπῳ, ὃ δὴ τινες οὐσίαν εἰπεῖν ψυχῆς τετολμήκασιν· τοῦτο δὴ τὸ αἶμα φυσικῇ τρεπόμενον πέφει, κυησάσης τῆς μητρός, φιλοστοργία συμπαθεῖ ἐξανθεῖ καὶ γηράσκει πρὸς τὸ ἄφοβον τοῦ παιδίου· καὶ ἔστι μὲν τῆς σαρκὸς ὑγρότερον τὸ αἶμα, οἷον ὕγρὰ τις οὐσα σὰρξ, τοῦ δὲ αἵματος νοστιμώτερον τὸ γάλα καὶ λεπτομερέστερον. εἴτε 3
 20 γὰρ τὸ ἐπιχορηγούμενον αἶμα τῷ ἐμβρύῳ καὶ διὰ μητροφῶν πρότερον ἐπιπεμπόμενον ὀμφαλοῦ εἴτε αὐτὸ καταμήνιον αὐτό, ἀποκλεισθὲν τῆς οἰκείας φορᾶς, κατὰ φυσικὴν ἀνάχυσιν χωρεῖν κελεύεται πρὸς τοῦ παντρώφου καὶ γενεσιουργοῦ θεοῦ ἐπὶ τοὺς φλεγμαίνοντας ἥδη μαστοὺς καὶ ὑπὸ πνεύματος ἀλλοιούμενον θερμοῦ ποθεινῇ σκευά-
 25 ζεται τῷ νηπίῳ τροφή, αἶμα τὸ μεταβάλλον ἐστί. μάλιστα γὰρ πάντων μελῶν μαστοὶ συμπαθεῖς μήτρῳ. ἐπὶ οὖν κατὰ τοὺς τό- 4
 4 κους ἀποκοπὴν λάβῃ τὸ ἀγγεῖον, δι' οὗ πρὸς τὸ ἐμβρυον τὸ αἶμα ἐφέρετο, μύσις μὲν γίνεται τοῦ πόρου, τὴν δὲ ὁρμὴν | ἐπὶ τοὺς 122 P
 μαστοὺς τὸ αἶμα λαμβάνει καὶ πολλῆς τῆς ἐπιφορᾶς γενομένης

1—8 Nicetascat. zu Joh. (6, 57) in Monac. 437 f. 296^v; Monac. 37 f. 211^r; Vatic. 1996 f. 28^v. Inc. κλήμεντος· φάγεσθέ μου τὴν σάρκα καὶ πῖεσθέ μου τὸ αἶμα, φησὶν ὁ κύριος, τὸ ἐναργὲς expl. ὑπεκλύεται — 14 πρωτόγονον — S. 121, 3 νηπίους Cat. zu Hebr. 5, 12 bei Cramer VII p. 490, 25 — 494, 21 (Κλήμεντος παιδαγωγέως) wenig gekürzt; inc. πρωτόγονον expl. νηπίους. τὸσαῦτα περὶ γάλακτος καὶ τῆς τοῦτον ἀλληγορίας — 14—S. 114, 20 Apostol. V 19 b; Arsen. p. 153 W — 15 vgl. Galen V 283 — 19 ff vgl. Plut. Mor. p. 495 D — 496 A — 25 f vgl. Galen XV 401

1 τὸ ἐναργὲς Cat. ἐναργὲς FM ἐναργῶς Ma | τῆς πίστεως <τὸ βρώσιμον> Hort | 2 <βρώσιμον καὶ> Schw | [τὸ] St | 3 ἄνθρωπος ἄνως w. e. sch. corr. aus ἄνῳις M | 6 ὅφ' Cat. ἐφ' FM | 7 ἡ πίστις ∞ vor συνέχεται Cat. | 11 σφᾶς Sy ἐφ' ἥς FM | ἀνάγον Kroll | 11 f ἴστωσαν F¹M² ἴστώσαν F^{*}M^{*} | 13 ἐπιφέρονται Ma | 15 δ — τετολμήκασιν < Cat. | 20 f πρότερον ἐπιπεμπόμενον St πρότερόν ἐστι πεμπόμενον FM ἐστὶ πρότερον πεμπόμενον Cat. | 21 ὀμφαλοὺς M^{*} w. e. sch. | αὐτὸ F¹M αὐτὸ F^{*} | 23 θεοῦ < Cat.

διατείνονται καὶ μεταβάλλει τὸ αἷμα εἰς γάλα, ἀναλόγως τῇ ἐπὶ τῆς
 ἐλκώσεως εἰς πῦον τοῦ αἵματος μεταβολῇ· εἴτε αὖ ἀπὸ τῶν ἐν 5
 μαστοῖς παρακειμένων φλεβῶν ἀναστομονυμένων κατὰ τὰς διατάσεις
 τῆς κήσεως τὸ αἷμα μεταχέεται εἰς τὰς φυσικὰς τῶν μαστῶν σή-
 5 ραγας, τούτῳ δὲ ἀνακιρνάμενον τὸ ἀπὸ τῶν γειτνιωσῶν κατα-
 πεμπόμενον ἀρτηριῶν πνεῦμα, μενούσης ἔτι τῆς ὑποκειμένης ἀκεραίου
 τοῦ αἵματος οὐσίας, ἐκκυμαινόμενον λευκαίνεται καὶ τῇ τοιαύτῃ
 ἀνακοπῇ κατ' ἐξαφρισμὸν μεταβάλλεται, παραπλήσιόν τι πεπονθὸς
 τῇ θαλάττῃ, ἣν δὴ κατὰ τὰς ἐμβολὰς τῶν πνευμάτων οἱ ποιηταί
 10 φασὶν ἀποπτύειν ἄλως ἄχνην· πλὴν ἀλλὰ αἷμα ἔχει τὴν οὐσίαν.
 τούτῳ τῷ τρόπῳ καὶ οἱ ποταμοὶ ῥόθῳ φερόμενοι τῇ ἐμπεριλήψει 40, 1
 τοῦ περιεχυμένου ἀέρος ξαινόμενοι ἀφρὸν μορμύρουσιν, καὶ τὸ ἐν-
 στόμιον ἡμῶν ὑγρὸν τῷ πνεύματι ἐκλευκαίνεται. τίς οὖν ἡ ἀπο-
 κλήρωσις μὴ οὐχὶ καὶ τὸ αἷμα ἐπὶ τὸ φωτεινότετον καὶ λευκότετον
 15 ὑπὸ τοῦ πνεύματος τρέπεσθαι ὁμολογεῖν; πάσχει δὲ τὴν μεταβολὴν
 κατὰ ποιήματα, οὐ κατ' οὐσίαν. ἀμέλει γοῦν οὐ τροφιμώτερον ἄλλο 2
 τι οὐδὲ μὴν γλυκύτερον ἄλλ' οὐδὲ λευκότερον εὖροις ἂν γάλακτος.
 πάντῃ δὲ ἔοικεν τούτῳ ἡ πνευματικὴ τροφή, γλυκεῖα μὲν διὰ τὴν
 χάριν ὑπάρχουσα, τρόφιμος δὲ ὡς ζωή, λευκὴ δὲ ὡς ἡμέρα Χριστοῦ,
 20 καὶ τὸ αἷμα τοῦ λόγον πεφανέρωται ὡς γάλα. ταύτη τοίνυν περὶ 41, 1
 τὴν ἀποκύψιν οἰκονομούμενον τῷ βρέφει τὸ γάλα χορηγεῖται, καὶ
 οἱ μαστοί, οἱ τέως τὸν ἄνδρα περιβλεπόμενοι ὀρθοί, ἤδη κατανεύουσι
 πρὸς τὸ παιδίον, τὴν ὑπὸ τῆς φύσεως πεπονημένην εὐληπτον
 παρέχειν διδασκόμενοι τροφὴν εἰς ἀνατροφὴν σωτηρίας· οὐ γὰρ ὡς
 25 αἱ πηγαὶ πλήρεις εἰσὶν οἱ μαστοὶ ἐπεισερόντος ἐτοίμου | γάλακτος. 45 S
 ἀλλὰ μεταβάλλοντες τὴν τροφὴν ἐν ἑαυτοῖς ἐργάζονται γάλα καὶ
 διαπνέουσιν. ἡ τροφή δὲ ἡ κατάλληλος αὕτη καὶ πρόσφορος νεο- 2
 παγεὶ καὶ νεοφνεὶ παιδίῳ πρὸς τοῦ θεοῦ τοῦ τροφέως καὶ πατρὸς

1 vgl. Galen XV 402 — 10 A 426 — 12 vgl. E 599; Σ 403; Φ 325 (ἀφρῶ μορμύρων) — 19 vgl. Past. Herm. Vis. IV 3, 5 — 24—27 vgl. Plut. Vita Aemil. 14 οἱ μαστοὶ τῶν γυναικῶν οὐχ ὥσπερ ἀγγεῖα πλήρεις εἰσὶν ἐπιρρόντος ἐτοίμου γάλακτος, ἀλλὰ μεταβάλλοντες τὴν τροφὴν ἐν αὐτοῖς ἐργάζονται γάλα καὶ διηθοῦσιν und Mor. p. 496 A; vgl. Wendland, Quaest. Mus. p. 59

2 ἐλκώσεως (λ. über d. Z.) M¹ | πῦον F¹ ποῖον F* | 4f σύριγγας Cat. | 5 τοῦτον Cat. τοῦτο Ars. | γειτνιωσῶν Di vgl. Paed. II 61, 1; III 60, 2 γειτνιονσῶν FM γειτνιαζουσῶν Cat. | 9 θαλάττῃ (das eine τ über d. Z.) M² | 10 ἀποπτύει F | ἔχει] ἐστὶ Wi | 11 ἐπιλήψει Cat. | 12 ἀφρῶ Hom. | 14 φωτεινότετον M¹ τεινότετον M* | 15 f ὁμολογεῖν, πάσχειν δὲ — οὐσίαν; Markland | 18 τοῦτῳ ἡ πνευματικὴ τροφή St τοῦτο τῇ πνευματικῇ τροφῇ FM Ars. Cat. | 18f γλυκεῖα — ὑπάρχουσα] ἥτις ἐστὶ γλυκεῖα μὲν διὰ τὴν χάριν Cat. | 19 ἡμέρα. * * Schw | 20 καὶ τὸ αἷμα — γάλα < Cat.

- τῶν γεννωμένων καὶ ἀναγεννωμένων πονουμένη, οἷον τὸ μάννα
οὐρανόθεν ἐπερρέετο τοῖς παλαιοῖς Ἑβραίοις, ἢ τῶν ἀγγέλων ἐπου-
ράνιος τροφή. ἀμέλει καὶ νῦν | αἱ τίτθαι τὸ πρωτόχυτον τοῦ γά- 123 P 3
λακτος πόμα ὁμωνύμως ἐκείνῃ τῇ τροφῇ μάννα κεκλήκασιν. ἀλλ'
5 αἱ μὲν γυναῖκες αἱ κνοῦσαι μητέρες γενόμεναι πηγάζουσι γάλα· ὁ δὲ
κύριος ὁ Χριστὸς ὁ τῆς παρθένου καρπὸς οὐκ ἐμακάρισεν τοὺς γυναι-
κεῖους μαστοὺς οὐδὲ ἔκρινεν αὐτοὺς τροφεῖς, ἀλλὰ τοῦ φιλοστόργου
καὶ φιλανθρώπου πατρὸς ἐπομβρόσαντος τὸν λόγον αὐτὸς ἡδη
τροφή γέγονεν πνευματικὴ τοῖς σόφροσιν.
- 10 Ὡ θάύματος μυστικοῦ· εἰς μὲν ὁ τῶν ὅλων πατήρ, εἰς δὲ καὶ 42, 1
ὁ τῶν ὅλων λόγος, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν καὶ τὸ αὐτὸ παν-
ταχοῦ, μία δὲ μόνη γίνεται μήτηρ παρθένος· ἐκκλησίαν ἐμοὶ φίλον
αὐτὴν καλεῖν. γάλα οὐκ ἔσχεν ἡ μήτηρ αὕτη μόνη, ὅτι μόνη μὴ
γέγονεν γυνή, παρθένος δὲ ἅμα καὶ μήτηρ ἐστίν, ἀκήρατος μὲν ὡς
15 παρθένος, ἀγαπητικὴ δὲ ὡς μήτηρ, καὶ τὰ αὐτῆς παιδιὰ προσκαλου-
μένη ἀγίῳ τιθνηται γάλακτι. τῷ βρεφώδει λόγῳ. διὸ οὐκ ἔσχε 2
γάλα, ὅτι γάλα ἦν <ὁ λόγος>, τὸ πᾶν τούτου καλὸν καὶ οἰκεῖον, τὸ
σῶμα τοῦ Χριστοῦ, τὴν νεολαίαν ὑποτροφῶν [τῷ λόγῳ]. ἦν αὐτὸς
ἐκύησεν ὁ κύριος ὥδινι σαρκικῇ. ἦν αὐτὸς ἐσπαργάνωσεν ὁ κύριος αἵματι
20 τιμίῳ. ὡ τῶν ἁγίων λοχευμάτων, ὡ τῶν ἁγίων σπαργάνων· ὁ λόγος 3
τὰ πάντα τῷ νηπίῳ, καὶ πατὴρ καὶ μήτηρ καὶ παιδαγωγὸς καὶ τρο-
φεύς. «φάγεσθέ μου, φησί, τὴν σάρκα καὶ πίεσθέ μου τὸ αἷμα.»
ταύτας ἡμῖν οἰκείας τροφάς ὁ κύριος χορηγεῖ καὶ σάρκα ὀρέγει καὶ
αἷμα ἐκχεῖ· καὶ οὐδὲν εἰς αὐξησιν τοῖς παιδίοις ἐνδεῖ. ὡ τοῦ παρα- 43, 1
25 δόξου μυστηρίου· ἀποδύσασθαι ἡμῖν τὴν παλαιὰν καὶ σαρκικὴν ἐγ-
κελεύεται φθοράν, ὥσπερ καὶ τὴν παλαιὰν τροφήν, καινῆς δὲ ἄλλης
τῆς Χριστοῦ διαίτης μεταλαμβάνοντας, ἐκείνον, εἰ δυνατόν, ἀνα-
λαμβάνοντας ἐν ἑαυτοῖς ἀποτίθεσθαι καὶ τὸν σωτήρα ἐνστερνίσασθαι,
ἵνα καταργήσωμεν τῆς σαρκὸς ἡμῶν τὰ πάθη. ἀλλ' οὐ ταύτη νοεῖν 2
30 ἐθέλεις, κοινότερον δὲ ἴσως. ἄκουε καὶ ταύτη· σάρκα ἡμῖν τὸ πνεῦμα
τὸ ἅγιον ἀλληγορεῖ, καὶ γὰρ ὑπ' αὐτοῦ δεδημιούργηται ἡ σὰρξ·
αἷμα ἡμῖν τὸν λόγον | αἰνίττεται, καὶ γὰρ ὡς αἷμα πλούσιον ὁ λόγος 124 P

1—3 vgl. Exod. 16; Psal. 77, 25; Weish. Sal. 16, 20; IV Esr. 1, 19 — 6 f vgl.
Luk. 11, 27, 28 — 9 vgl. I Kor. 10, 3 — 19 f vgl. Luk. 2, 7 mit I Petr. 1, 19 —
22 vgl. Joh. 6, 53

1 μάννα M | 4 μάννα] γάλα Cat. | 4 f ἀλλ' αἱ μὲν — 116, 16 κατανενοηκότες
< Cat. | 11 αὐτὸ F¹ M¹ αὐτὸν F* M* | 12 παρθένος] παῖρος M¹ | 16 τιθνηται (η
in Ras.) M¹ | βρεφώδει (β in Ras.) M¹ | 17 <ὁ λόγος> Schw | 18 νεολαίαν Vi
νεολέαν FM vgl. S. 99, 6 | ὑποτροφῶν St ὑποτροφουσαν FM | [τῷ λόγῳ] St |
19 ἐκύησεν] viell. ἀπεκύησεν Ma | 24 παιδεῖσις M* | 29 καταργήσωμεν Cobet 276
vgl. Paed. II 100, 3 καταρτίσωμεν FM | 30 ἐθέλεις (ει in Ras.) M¹

ἐπικέχεται τῷ βίῳ· ἡ κρᾶσις δὲ ἡ ἀμφοῖν ὁ κύριος, ἡ τροφή τῶν
 νηπίων· ὁ κύριος πνεῦμα καὶ λόγος. ἡ τροφή, τουτέστιν ὁ κύριος 3
 Ἰησοῦς, τουτέστιν ὁ λόγος τοῦ θεοῦ, πνεῦμα σαρκούμενον, ἀγιαζο-
 μένη σὰρξ οὐράνιος. ἡ τροφή τὸ γάλα τοῦ πατρός, ὃ μόνῳ τι-
 5 θενόμεθα οἱ νήπιοι. αὐτὸς γοῦν ὁ ἡγαπημένος· καὶ τροφεὺς ἡμῶν
 λόγος τὸ αὐτοῦ ὑπὲρ ἡμῶν ἐξέχεεν αἷμα, σφῶζων τὴν ἀνθρωπότητα·
 δι' οὗ πεπιστευκότες εἰς τὸν θεὸν ἐπὶ τὸν «λαθικηδέα μαζόν» τοῦ 4
 πατρός, τὸν λόγον, καταφεύγομεν, ὃ δέ, ὡς ἔοικεν, μόνος ἡμῖν
 τοῖς νηπίοις τὸ γάλα τῆς ἀγάπης χορηγεῖ, καὶ οὗτοι ὡς ἀληθῶς
 10 μακάριοι μόνοι, ὅσοι τοῦτον θηλάζουσιν τὸν μαστόν. διὰ τοῦτό φησι 44,1
 καὶ ὁ Πέτρος· «ἀποθήμενοι οὖν πᾶσαν κακίαν καὶ πάντα δόλον καὶ
 τὴν ὑπόκρισιν καὶ φθόνον καὶ καταλαλίαν, ὡς ἀρτιγέννητα βρέφη
 τὸ λογικὸν γάλα ἐπιποθήσατε, ἵνα ἐν αὐτῷ ἀνηθῇτε εἰς σωτηρίαν.
 εἰ ἐγενύσασθε ὅτι χρηστὸς ὁ κύριος.» εἰ δὲ καὶ συνενδῶν τις αὐτοῖς
 15 ἄλλο τι εἶναι τὸ βρώμα παρὰ τὸ γάλα, εἰτα πῶς οὐ περιπαρήσονται
 σφίσιν αὐτοῖς, οὐ κατανεροηκότες τὴν φύσιν; ἡ γάρ τοι τροφή χει- 2
 μῶνος μὲν πυκνῶντος τοῦ περιέχοντος καὶ πάροδον οὐ διδόντος
 ἐντὸς κατακλειομένη τῷ θερμῷ, ἐφομένη καὶ πεπτομένη, εἰς τὰς
 φλέβας ἐξαιματουμένη ἐκχωρεῖ· αἱ δὲ διαπνοῆς οὐ τυγχάνουσαι πε-
 20 πληρωμέναι μάλιστα συντείνονται καὶ σφύζουσι· διὸ καὶ αἱ τίτθαι
 περιπληθεῖς τότε μάλιστα γίνονται τῷ γάλακτι. ἀποδίδειται δὲ 3
 ἡμῖν μικρῷ πρόσθεν τὸ αἷμα εἰς γάλα ταῖς κνούσαις κατὰ μεταβολήν,
 οὐ κατ' οὐσίαν χωρεῖν, ὥσπερ ἀμέλει καὶ αἱ τρίχες αἱ ξανθαὶ τοῖς
 γηρῶσιν εἰς πολλὰς μεταβάλλουσιν. θέρους δὲ ἔμπαιιν ἀραιότερον
 25 ὃν τὸ σῶμα τὴν τροφήν εὐδιαφορητοτέραν παρέχει, καὶ ἥκιστα πλεο-
 νάζει τὸ γάλα, ἐπεὶ μηδὲ τὸ αἷμα· οὐδὲ γὰρ πᾶσα κατέχεται ἡ τροφή.
 εἰ τοίνυν ἡ μὲν κατεργασία τῆς τροφῆς ἐξαιματοῦται, τὸ δὲ αἷμα 45,1
 ἐκγαλακτοῦται, παρασκευὴ γίνεται τὸ αἷμα τοῦ γάλακτος ὡς σπέρμα
 ἀνθρώπου καὶ γίγαρτον ἀμπέλου. τῷ οὖν γάλακτι, τῇ κυριακῇ τροφῇ.
 30 εὐθὺς μὲν ἀποκνηθέντες τιθηνοῦμεθα, εὐθὺς δὲ ἀναγεννηθέντες τετι- 125 P
 μίμεθα τῆς ἀναπαύσεως τὴν ἐλπίδα, τὴν ἀνω Ἱερουσαλὴμ, εὐαγγελι-

5 vgl. Mark. 1, 11 u. ä. — 5—10 vgl. Philo Quod det. pot. insid. 115 (I p. 213 M) σοφία Θεοῦ τροφὸς καὶ τιθηνοκόμος καὶ κουροτρόφος τῶν ἀφθάρτων διαίτης ἐφιμενών — 7 X 83 — 9 f vgl. Luk. 11, 27 f — 11—14 I Petr. 2, 1—3 (Psal. 33, 9) — 31 vgl. Gal. 4, 26

2 ὁ Wi | 4f τιθεσόμεθα M² τιθενόμεθα M* | 14 χρηστὸς F χσ M | συνεν-
 δόνη M¹ συνενδόνη M* συνενδῶν F συνενδοίη Di | 15 παρὰ τὸ βρώμα τὸ γάλα Po |
 16 τὴν φύσιν | χορὴ δὲ κατανοῆσαι τὴν φύσιν Cat. vgl. S. 115, 4f | 17 πυκνοῦ ὄντος
 Cobet 277 | 18 κατακλειομένη Cat. | πεπτομένη Cat. | 19 διὰ πνοῆς Cat. | 20 οἱ τιθοῖ
 Helmreich | 22 μικρῷ M¹ μικρὸν M* | 23 τὴν οὐ Po | 25 εὐδιαφορωτέραν Cat. |
 26 μηδὲ Kl μήτε FM Cat. | 27 τῇ μὲν κατεργασίᾳ ἡ τροφή Markland | 28 ὡς σπέρμα
 Markland ὥσπερ αἷμα FM Cat. | 29 τῷ οὖν — S. 117, 6 εἰκότως < Cat. | τῷ M¹ τὸ M*

ζόμενοι, ἐν ᾗ μέλι καὶ γάλα ὁμβρεῖν ἀναγέγραπται, διὰ τῆς ἐνύλου
καὶ τὴν ἀρίαν μνηστέονοι τροφήν. τὰ μὲν γὰρ βοῶματα καταρ- 2
γεῖται, ἣ φησὶν ὁ ἀπόστολος αὐτός, ἡ δὲ διὰ γάλακτος τροφή εἰς
οὐρανὸς κατηγεῖται, πολίτας οὐρανῶν καὶ συγχορευτὰς ἀγγέλων
5 ἀναθρεψαμένη. ἐπειδὴ δὲ ἐστὶν ὁ λόγος πηγὴ ζωῆς βρῦνσα καὶ
ποταμὸς εἴρηται ἐλαίου, εἰκότως ἀλληγορῶν ὁ Παῦλος καὶ γάλα
αὐτὸν ὀνομάζων »ἐπότισα« ἐπιφέρει· πίνεται γὰρ ὁ λόγος, ἡ τροφή
τῆς ἀληθείας. ἀμέλει καὶ τὸ ποτὸν ὑγρὰ καλεῖται τροφή. δυνατόν 3
δὲ τὸ αὐτὸ καὶ βοῶμα εἶναι πως ἔχον καὶ ποτόν, πρὸς ἄλλο καὶ
10 ἄλλο νοούμενον, καθάπερ καὶ ὁ τυρὸς γάλακτός ἐστι πῆξις ἢ γάλα
πεπηγός. οὐ | γὰρ μοι τῆς λεξιθρίας μέλει τὰ νῦν. πλὴν ὅτι τὰς 46 8
τροφὰς ἅμφω μία διακονεῖται οὐσία· ἀλλὰ καὶ τοῖς ὑποτιτθίσις
παιδίσις ἀρκεῖ μόνον τὸ γάλα καὶ ποτόν εἶναι καὶ τροφήν. »ἐγὼ«, 4
φησὶν ὁ κύριος, »βρωσὶν ἔχω φαγεῖν, ἣν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε· ἐμὸν
15 βρωμά ἐστὶν, ἵνα ποιήσω τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με.« ὁρᾷτε
ἄλλο βοῶμα, ἀλληγορούμενον παραπλησίως γάλακτι, τὸ θέλημα τοῦ
θεοῦ. ἀλλὰ καὶ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ ἰδίου πάθους »ποτήριον« 46,1
κέκληκεν καταχρηστικῶς, ὅτι ἐκπιεῖν καὶ ἐκτελέσαι μόνον ἐχρῆν
αὐτό. οὕτως Χριστῷ μὲν ἡ τροφή τῆς πατρικῆς βουλῆς ἡ τελείωσις
20 ἦν, ἡμῖν δὲ αὐτός ὁ Χριστὸς ἡ τροφή τοῖς νηπίσις. τοῖς ἀμέλουσιν
τὸν λόγον τῶν οὐρανῶν· ἐντεῦθεν τὸ ζητῆσαι μαστεῦσαι καλεῖται,
ὅτι τοῖς ζητοῦσι νηπίσις τὸν λόγον αἱ πατρικαὶ τῆς φιλανθρωπίας
θηλαὶ χορηγοῦσι τὸ γάλα. ἔτι δὲ καὶ ἄρτον αὐτὸν οὐρανῶν ὁμο- 2
λογεῖ ὁ λόγος. »οὐ γὰρ Μωσῆς«, φησὶν, »έδωκεν ὑμῖν τὸν ἄρτον ἐκ
25 τοῦ οὐρανοῦ, ἀλλ' ὁ πατήρ μου δίδωσιν ὑμῖν τὸν ἄρτον ἐκ τοῦ
οὐρανοῦ τὸν ἀληθινόν· ὁ γὰρ ἄρτος τοῦ θεοῦ ἐστὶν ὁ ἐκ τοῦ
οὐρανοῦ καταβαίνων καὶ ζωὴν διδοὺς τῷ κόσμῳ. καὶ ὁ ἄρτος, ὃν
ἐγὼ δώσω, ἡ σὰρξ μου ἐστὶν ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς.« ἐνταῦθα 3
τὸ μυστικὸν τοῦ ἄρτου παρασημειωτέον, ὅτι σάρκα αὐτὸν λέγει καὶ
30 ὡς ἀνισταμένην δῆθεν [διὰ πυρός], καθάπερ ἐκ φθορᾶς καὶ οὐροῦ

1 vgl. Exod. 3, 8. 17 — 2f vgl. I Kor. 6, 13 — 5 vgl. Apok. Joh. 21, 6 —
6 vgl. Deut. 32, 13; Philo a. a. O. 118 — 7 vgl. I Kor. 3, 2 — 12f vgl. Philo De
virt. 130 (II p. 397 M) γάλακτος ἐπιπότις, . . . , ποτόν ἐστιν ὁμοῦ καὶ σιτίον —
13—15 Joh. 4, 32. 34 — 17 vgl. Matth. 20, 22. 23; 26, 39. 42; Mark. 10, 38. 39;
14, 36; Luk. 22, 42; Joh. 18, 11 — 24—28 Joh. 6, 32. 33. 51

6 ἀλληγορῶν] ἀλληγορῶν τοῖνυν τὸν λόγον Cat. vgl. S. 116, 29 — 13 ἐγὼ —
S. 118, 10 οὕτως < Cat. | 18 ὅτι Markland ὅτε FM ὅ γε Kroll | 19 αὐτόν Kroll |
23 <τῶν> οὐρανῶν Markland οὐράνιον Ma | 25 ὑμῖν M¹ ἡμῖν M* | 28 ἐστὶν +
ἦν ἐγὼ δώσω F vgl. Barnard, The Bibl. Text of Clem. p. 57 | 30 ἀνισταμένην
FMText συνισταμένην MRand | [διὰ πυρός] Heyse

ὁ πυρὸς ἀνίσταται, καὶ μέντοι διὰ πυρὸς συνισταμένην εἰς εὐφροσύνην ἐκκλησίας ὡς ἄρτον πεπτόμενον.

- Ἀλλὰ γὰρ αὐθις ἡμῖν σαφέστερον τοῦτο ἐν τῷ *Περὶ ἀναστάσεως* 47, 1
 δηλωθήσεται. ἐπεὶ δὲ εἶπεν »καὶ ὁ ἄρτος, ὃν ἐγὼ δώσω, ἡ σὰρξ
 5 μου ἔστιν«, σὰρξ δὲ αἵματι ἄρδεται, | τὸ δὲ αἷμα οἶνος ἀλληγορεῖται, 126 P
 ἰστέον οὖν, ὅτι ὡς ἄρτος εἰς κρᾶμα καταθρυβείς τὸν οἶνον ἀρπάζει,
 τὸ δὲ ὕδατῶδες ἀπολείπει, οὕτως καὶ ἡ σὰρξ τοῦ κυρίου, ὁ ἄρτος
 τῶν οὐρανῶν, ἀναπίνει τὸ αἷμα, τοὺς οὐρανίους τῶν ἀνθρώπων
 εἰς ἀφθαρσίαν ἐκτρέφων, ἀπολείπων δὲ μόνως ἐκείνας εἰς φθορὰν
 10 τὰς σαρκικὰς ἐπιθυμίας. οὕτως πολλαχῶς ἀλληγορεῖται ὁ λόγος. καὶ 2
 βρωμα καὶ σὰρξ καὶ τροφή καὶ ἄρτος καὶ αἷμα καὶ γάλα, ἅ πάντα
 ὁ κύριος εἰς ἀπόλαυσιν ἡμῶν τῶν εἰς αὐτὸν πεπιστευκότων. μὴ δὲ
 οὖν τις ξενιζέσθω λεγόντων ἡμῶν ἀλληγορεῖσθαι γάλα τὸ αἷμα τοῦ
 κυρίου· ἡ γὰρ οὐχὶ καὶ οἶνος ἀλληγορεῖται; »ὁ πλύνων«, φησὶν, »ἐν 3
 15 οἴνῳ τὴν στολὴν αὐτοῦ καὶ ἐν αἵματι σταφυλῆς τὴν περιβολὴν αὐ-
 τοῦ«. ἐν τῷ αἵματι τῷ αὐτοῦ κοσμήσειν λέγει τὸ σῶμα τοῦ λόγον,
 ὥσπερ ἀμέλει τῷ αὐτοῦ πνεύματι ἐκθρέψει τοὺς πεινῶντας τὸν λόγον.
 ὅτι δὲ τὸ αἷμα ὁ λόγος ἐστίν, μαρτυρεῖ τοῦ Ἀβελ τοῦ δικαίου τὸ
 αἷμα ἐντυγχάνον τῷ θεῷ. οὐ γὰρ τὸ αἷμα ἂν ποτε προήσεται φω- 4
 20 νήν, μὴ οὐχὶ ὁ λόγος νοούμενον τὸ αἷμα· τύπος γὰρ ὁ δίκαιος ὁ πα-
 λαιὸς τοῦ νέου δικαίου καὶ τὸ αἷμα τὸ ἐντυγχάνον τὸ παλαιὸν ὑπερεν-
 τυγχάνει τοῦ αἵματος τοῦ νέου. φθέγγεται δὲ πρὸς τὸν θεὸν τὸ
 αἷμα, ὁ λόγος, ἐπεὶ λόγον ἐμήνυνεν τὸν πεισόμενον. ἀλλὰ καὶ ἡ σὰρξ 48, 1
 αὐτῇ καὶ τὸ ἐν αὐτῇ αἷμα τῷ γάλακτι, οἶον ἀντιπελαργούμενον. ἄρ-
 25 δεταί τε καὶ αὖξεται. καὶ δὴ καὶ ἡ διαμόρφωσις τοῦ συλληφθέντος
 τῷ τῆς ἐπὶ μῆνα καθάρσεως ὑπολελειμμένῳ καθαρῷ περιττώματι
 κίρναμένου τοῦ σπέρματος γίνεται· ἡ γὰρ ἐν τούτῳ δύναμις. θρομ-
 βοῦσα τοῦ αἵματος τὴν φύσιν, ὃν τρόπον ἡ πντία συνίστησι τὸ γάλα,
 οὐσίαν ἐργάζεται μορφώσεως· εὐθαλεῖ γὰρ ἡ κρᾶσις, σφαλερὰ δὲ ἡ
 30 ἀκρότης εἰς ἀτεκνίαν. καὶ γὰρ αὐτῆς ἡδὴ τῆς γῆς ὑπὸ μὲν ἐπομβρίας 2

3 beabsichtigte, nicht vorhandene Schrift; vgl. Paed. II 104 — 4f Joh. 6, 51 — 4 ἐπεὶ — 10 ἐπιθυμίας Nicetascat. zu Joh. (6, 57) in Monac. 437 f. 297a; Monac. 37 f. 211a; Vatic. 1996 f. 28v unmittelbar nach dem Citat aus Paed. I 38. Inc. ἐπειδὴ εἶπεν ὁ κύριος ὅτι ὁ ἄρτος expl. ἐπιθυμίας — 14—16 Gen. 49, 11 — 18f vgl. Gen. 4, 10; Matth. 23, 35; Hebr. 11, 4

1 ἀνίσταται (zwischen α u. τ 2 Buchst. ausrad.) M¹ | 6 [οὖν] Sch | 8τι ὡς] ὡς Mon. 437 Vatic. 8τι ὁ Mon. 37 | 9 ἀφθαρσίαν — ἐκείνας εἰς < Mon. 437 | μόνον Vatic. | 11 ἅ πάντα F* ἅπαντα F¹M Cat. | 12f μὴ δὲ οὖν — 23 πεισόμενον < Cat. | 14 οὐχὶ καὶ St καὶ οὐχὶ FM | 16 αἵματι Markland πνεύματι FM | τῷ² über d. Z. F¹ | 17 πεινῶντας] πίνοντας Schw | 19 ἄν] δὴ Schw μὴ Wi | 20 νοούμενον St νοούμενος FM | 21f ὑπερεντυγχάνοντος Ma | 23 ἀλλὰ] πλὴν ἀλλὰ Cat. | 24 καὶ τὸ ἐν αὐτῇ < Cat. | 28 πντία Cat. | 29 οὐσίαν M Cat. καὶ οὐσίαν F

κατακλυσθὲν ἀποσύρεται τὸ σπέρμα, διὰ δὲ αὐχμὸν νοτίδος ἀποξη-
ραίνεται, κολλώδης δὲ ὁ χυμὸς ὧν συνέχει τὸ σπέρμα καὶ φύει. τινὲς 3
δὲ καὶ τὸ σπέρμα τοῦ ζώου ἀφρὸν εἶναι τοῦ αἵματος κατ' οὐσίαν
ὑποτίθενται, ὃ δὴ τῇ ἐμφύτῳ τοῦ ἄρρενος θέρμῃ παρὰ τὰς συμπλο-
5 κας ἐκταραχθὲν ἐκριπιζόμενον ἐξαφροῦται καὶ ταῖς σπερματίσιν παρα-
τίθεται φλεψίν· ἐντεῦθεν γὰρ ὁ Ἀπολλωνιάτης Διογένης τὰ ἀφροδί-
σια | κεκλῆσθαι βούλεται. 127 P

Συμφανὲς τοίνυν ἐκ τούτων ἀπάντων αἷμα εἶναι τοῦ ἀνθρωπίνου 49, 1
σώματος τὴν οὐσίαν. καὶ δὴ καὶ τὸ κατὰ γαστρὸς τὸ μὲν πρῶτον
10 ὕγρου ἔστι σύστασις γαλακτοειδής, ἔπειτα ἐξαίματουμένη σαρκούται ἡ
σύστασις αὕτη, πηγνυμένη δὲ ἐν τῇ ὑστέρᾳ ὑπὸ τοῦ φρυσικοῦ καὶ θερ-
μοῦ πνεύματος, ὃν διαπλάττεται τὸ ἔμβρυον, ζωογονεῖται. ἀλλὰ 2
καὶ μετὰ τὴν ἀποκύσιν αὐθις ἐκτρέφεται τὸ παιδίον αἵματι τῷ
αὐτῷ· αἵματος γὰρ φύσις τοῦ γάλακτος ἡ ῥύσις, καὶ πηγὴ τροφῆς
15 τὸ γάλα, ὃ δὴ καὶ γυνὴ δῆλη τεκοῦσα ἀληθῶς καὶ μήτηρ, δι' οὗ καὶ
φίλτρον εὐνοίας προσλαμβάνει. διὰ τοῦτο ἄρα μεστικῶς τὸ ἐν τῷ
ἀποστόλῳ ἅγιον πνεῦμα τῇ τοῦ κυρίου ἀποχρώμενον φωνῇ ἡγάλα
ἡμᾶς ἐπότισα· λέγει. εἰ γὰρ ἀνεγεννήθημεν εἰς Χριστόν, ὁ ἀναγεννή- 3
σας ἡμᾶς ἐκτρέφει τῷ ἰδίῳ γάλακτι, τῷ λόγῳ· πᾶν γὰρ τὸ γεννηθὲν
20 ἔοικεν εὐθὺς παρέχειν τῷ γεννωμένῳ τροφήν. καθάπερ δὲ ἡ ἀνα-
γέννησις, ἀναλόγως οὕτως καὶ ἡ τροφή γέγονεν τῷ ἀνθρώπῳ πνευ-
ματικῇ. πάντῃ τοίνυν ἡμεῖς τὰ πάντα Χριστῷ προσοικειώμεθα, καὶ 4
εἰς συγγένειαν διὰ τὸ αἷμα αὐτοῦ, ὃ λυτρούμεθα, καὶ εἰς συμπάθειαν
διὰ τὴν ἀνατροφὴν τὴν ἐκ τοῦ λόγου, καὶ εἰς ἀφθαρσίαν διὰ τὴν
25 ἄγωγὴν τὴν αὐτοῦ·

τὸ θρέψαι δ' ἐν βροτοῖσι πολλὰκις
πλείω πορίζει φίλτρα τοῦ φῦσαι τέκνα.

τὸ αὐτὸ ἄρα καὶ αἷμα καὶ γάλα τοῦ κυρίου πάθους καὶ διδασκαλίας
σύμβολον. ἐφείτα τοιγαροῦν ἡμῶν ἐκάστω τῶν | νηπίων ἐγκανχᾶσθαι 47 S 50, 1
30 τῷ κυρίῳ, ἐπιφθεγγομένοις

3 vgl. Galen IV 183. 531 — 6 f vgl. Diels, Vorsokr. 345, 48 — 14 f. 19 f vgl.
Plato Menex. p. 237 E πᾶν γὰρ τὸ τεκὸν τροφήν ἔχει ἐπιτηδεῖαν ὃ ἂν τέκῃ· ὃ καὶ
γυνὴ δῆλη τεκοῦσά τε ἀληθῶς καὶ μή, ἀλλ' ὑποβαλλομένη, ἐὰν μὴ ἔχῃ πηγὰς τροφῆς
τῷ γεννωμένῳ. Plut. Mor. p. 3 CD — 17 f I Kor. 3, 2 — 26 f Biotus Fr. 1 TGF p. 825

5 ἐκριπιζόμενον M Cat. | σπερματίσιν L. Dindorf, Thes. VII p. 585 | 6 f ἐν-
τεῦθεν — βούλεται | ἐντεῦθεν καὶ τὰ ἀφροδίσια κέκληται Cat. | 9 καὶ δὴ καὶ —
12 ζωογονεῖται < M Cat. | 11 αὕτῃ F | 13 ἀποκύσιν M Cat. κίησιν F | 15 μήτηρ |
μή Wi (vgl. Plato) | 16 τὸ F¹ τῷ F* | 20 ἔοικεν | εἴωθεν Markland | 21 <ἀνα>τροφὴ
Schw | 22 ἡμεῖς | καὶ ἡμεῖς Cat. | χριστῷ am Rand F¹ | προσοικειώμεθα F προσοι-
κειώμεθα M προσοικειούμεθα Cat. | 23 συγγένειαν M | 25 τὴν αὐτοῦ | τοῦ αὐτοῦ
Cat. | 27 πορίζεται Cat. | 28 τὸ αὐτὸ — 120, 1 εἶναι < Cat.

πατρός δ' ἐξ ἀγαθοῦ καὶ αἵματος εὐχομαι εἶναι.

ὥς δ' ἐξ αἵματος γάλα κατὰ μεταβολὴν γίνεται, ἥδη μὲν σαφές, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ποιμνίων ἐκ τε τῶν βοσκολίων ἔξεστι μαθεῖν. τὰ γὰρ ζῶα ταῦτα τοῦ ἔτους κατὰ τὴν ὥραν, ἣν ἔαρ καλοῦμεν, 2
5 ὑγροτέρου τοῦ περιέχοντος γεγονότος, ἀλλὰ καὶ τῆς πόας καὶ τῶν νομῶν εὐχύλων τὸ τηλικαῶδε οὐδῶν καὶ ἐνίκμων, αἵματος πίμπλαται πρότερον, ὥς ἐκ τῆς διατάσεως τῶν φλεβῶν, κυρτουμένων τῶν ἀγγείων, δείκνυνται· ἐκ δὲ τοῦ αἵματος θαυσιλέστερον χεῖται τὸ γάλα· θέρους δ' ἔμπαλιν ὑπὸ τοῦ καύματος συγκαίόμενον καὶ ἀναξηραίνόμενον ἴσται τὴν μεταβολὴν τὸ αἶμα, καὶ ταύτῃ ἔλαττον ἀμέλγονται. 10
καὶ μὴν καὶ συγγένειάν τινα πρὸς τὸ ὕδωρ | φυσικωτάτην ἔχει τὸ γάλα. 128 P 3
καθάπερ ἀμέλει πρὸς τὴν πνευματικὴν τροφὴν τὸ λουτρον τὸ πνευματικόν· οἱ γοῦν ἐπιρροφούμενοι τῷ προειρημένῳ γάλακτι ψυχροῦ ὀλίγον ὕδατος ὠφελοῦνται παραχρῆμα· οὐ γὰρ ἀποξύνεσθαι τὸ 15
γάλα ἔῃ ἢ πρὸς τὸ ὕδωρ κοινωνία, οὐκ ἀντιπαθεία τινί, προσπαινομένου δὲ προσπαθεία. καὶ ἦν ὁ λόγος ἔχει πρὸς τὸ βάπτισμα 1
κοινωνίαν, ταύτην ἔχει τὸ γάλα τὴν συναλλαγὴν πρὸς τὸ ὕδωρ. δέχεται γὰρ μόνον τῶν ὑγρῶν τοῦτο καὶ τὴν πρὸς τὸ ὕδωρ μῖξιν ἐπὶ καθάρσιν παραλαμβάνον κατὰπερ τὸ βάπτισμα ἐπὶ ἀφέσει 20
ἁμαρτιῶν. μίγνυνται δὲ καὶ μέλιτι προσφνῶς καὶ τοῦτο ἐπὶ καθάρσει 51, 1
πάλιν μετὰ γλυκείας τῆς τροφῆς· μίγνύμενος γὰρ ὁ λόγος φιλάνθρωπία ἱατάει τε ἅμα τὰ πάθη καὶ ἀνακαθαίρει τὰς ἁμαρτίας· καὶ τὸ «μέλιτος γλυκίων ῥέειν αὐδῆ» ἐπὶ τοῦ λόγου λελέχθαι μοι δοκεῖ, ὅς ἐστιν μέλι· καὶ πολλαχοῦ δὲ ἡ προφητεία· ὅτι πρὸς μέλι καὶ κηρίον· 25
ἀνάγει. καὶ μὴν ἐπιμύγνυνται τὸ γάλα καὶ οἶνον τῷ γλυκεῖ, ἐπωφελῆς δὲ ἡ μῖξις, καθάπερ ἀνακιρναμένου τοῦ πάθους εἰς ἀφθαρσίαν· ἐξορροῦται γὰρ ὑπὸ τοῦ οἴνου τὸ γάλα καὶ σχίζεται, καὶ ὅτιπερ αὐτοῦ νόθον, τοῦτ' ἀποχετεύεται. κατὰ τὰ αὐτὰ δὲ τῆς πίστεως ἡ κοινωνία 2
ἡ πνευματικὴ πρὸς τὸν παθητὸν ἄνθρωπον, τὰς σαρκικὰς ἐπιθυμίας ἐξορροῦσα, εἰς αἰδιότητα συστέλλει τὸν ἄνθρωπον, τοῖς θεοῖς ἀπαθανατίζουσα. [ἀλλ'] οἱ πολλοὶ δὲ καὶ τῷ λιπαρῷ τοῦ γάλακτος, 30

1 Ξ 113 — 2—10 Apostol. V 19b; Arsen. p. 154 W; vgl. zu S. 113, 14 — 2 vgl. Galen IV 322; XV 393 — 19 vgl. Mark. 1, 4 u. δ. — 23 A 249 — 24 Psal. 18, 11; 118, 103

2 ὥς δ'] ὅτι τοίνυν Cat. | 4 καλοῦσιν Cat. | 6 τὸ τηλικαῦτα Cat. | 13 ἐπιρροφῶντες FM Cat. | τῷ προειρημένῳ τὸ Cat. | 15 ἀντιπαθεία (letztes ι in Ras. für ν) M¹ ἀντιπαθεία Cat. | 15 f προσπαινομένον Ma | 16 προσπαθεία] συμπαθεία Wi | 19 ἐπὶ καθάρσιν M (wie Sy) ἐπικαθάρσιν F Cat. ἐπικαθαίρεισιν Markland | ἀφέσει Cat. | 22 τε Di γε FM Cat. | 22 καὶ τὸ — 25 καὶ μὴν < Cat. | 25 ἐπι μίγνυνται Wi ἐπιμ. δὲ Cat. | τῷ < Cat. | 26 καθάπερ < Cat. | 26 f ἐξορροῦται Vi ἐξορροῦται FM ἐξορροῦται Cat. | 28 f κοινωνία M¹ κοινωνία M* | 31 ἀλλ' < Cat. | [δὲ] Di | τὸ λιπαρὸν Cat.

ὁ δὲ βούτυρον καλοῦσιν, καταχρῶνται εἰς λύχνον, τὸ πολυέλαιον τοῦ λόγον δι' αἰνίγματος ἀριθλήλον σαφηνίσαντες, ὡς μόνου τοῦδε ἐνδίκως καὶ τρέφοντος καὶ αὔξοντος καὶ φωτίζοντος τοὺς νηπίους. διὰ τοῦτο ^{52, 1} γὰρ καὶ ἡ γραφή περὶ τοῦ κυρίου λέγει »ἐψώμισε αὐτοὺς γενήματα ⁵ ἀργῶν, ἐθήλασαν μέλι ἐκ πέτρας καὶ ἔλαιον ἐκ στερεᾶς πέτρας, βούτυρον βοῶν καὶ γάλα προβάτων μετὰ στέατος ἀργῶν καὶ τὰ ἐπὶ τούτοις ἔδωκεν αὐτοῖς· ἀλλὰ καὶ τὴν γέννησιν τοῦ παιδίου ὁ προφητεῶν »βούτυρον« φησὶν »ἔδεται καὶ μέλι«. ἐμοὶ δὲ καὶ θαυμάζειν ² ἔπεισιν ὅπως σφᾶς τελείους τινὲς τολμῶσι καλεῖν | καὶ γνωστικούς. ^{129 P} ¹⁰ ὑπὲρ τὸν ἀπόστολον φρονοῦντες, φυσιοῦμενοί τε καὶ φροναττόμενοι. αὐτοῦ ὁμολογοῦντος τοῦ Παύλου περὶ ἑαυτοῦ· »οὐχ ὅτι ἤδη ἔλαβον ἢ ἤδη τετελείωμαι, διώκω δὲ εἰ καὶ καταλάβω, ἐφ' ᾧ καὶ κατελήφθην ὑπὸ Χριστοῦ. ἀδελφοί, ἐγὼ ἑμavτὸν οὐπω λογιζομαι κατειληφέναι· ἐν δέ, τὰ μὲν ὀπίσω ἐπιλανθανόμενος, τοῖς δὲ ἔμπροσθεν ἐπεκτει- ¹⁵ νόμενος, κατὰ σκοπὸν διώκω εἰς τὸ βραβεῖον τῆς ἄνω κλήσεως ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.« καὶ τέλειον μὲν ἑαυτὸν ἡγεῖται, ὅτι ἀπῆλλαχται ³ τοῦ προτέρου βίου, ἔχεται δὲ τοῦ κρείττονος, οὐχ ὡς ἐν γνώσει τέλειος, ἀλλ' ὡς τοῦ τελείου ἐφιέμενος· διὸ καὶ ἐπιφέρει »ὅσοι οὖν τέλειοι, τοῦτο φρονοῦμεν«, τελείωσιν δηλονότι λέγων τὸ ἀποτετάχθαι ²⁰ ταῖς ἁμαρτίαις καὶ εἰς πίστιν τοῦ μόνου τελείου ἀναγεγεννησθαι, ἐκλαθομένους τῶν κατόπισθεν ἁμαρτιῶν.

VII. Τίς ὁ παιδαγωγός, καὶ περὶ τῆς παιδαγωγίας αὐτοῦ.

Ἐπεὶ τοίνυν ἀπεδείξαμεν παῖδας ἡμᾶς τοὺς πάντας ὑπὸ τῆς γρα- ^{53, 1} φῆς καλουμένους οὐ μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς Χριστῷ κατηκολουθηκότας ²⁵ ἡμᾶς νηπίους ἀλληγορούμενους, μόνον δὲ εἶναι τέλειον τὸν πατέρα τῶν ὄλων (ἐν αὐτῷ γὰρ ὁ υἱὸς καὶ ἐν τῷ νύμφῃ ὁ πατήρ), ὥρα ἡμῖν ἐπομένοις τῇ τάξει καὶ τὸν παιδαγωγὸν ἡμῶν εἰπεῖν ὅστις ἐστί. καλεῖται δὲ Ἰησοῦς. ἔσθ' ὅτε οὖν ποιμένα ἑαυτὸν καλεῖ καὶ λέγει ² »ἐγὼ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλός«, κατὰ μεταφορὰν ἀπὸ τῶν ποιμένων ³⁰ τῶν καθηγουμένων τοῖς προβάτοις ὁ καθηγούμενος τῶν παιδίων παιδαγωγός νοούμενος, ὁ τῶν νηπίων κηδεμονικὸς ποιμὴν· ἅπλοῖ γὰρ οἱ νήπιοι ὡς πρόβατα ἀλληγορούμενοι· »καὶ γενήσονται«, φησὶν, ³

4—6 Deut. 32, 13. 14 — 8 Jes. 7, 15 — 9 f vgl. I Kor. 8, 1 — 11—16 Phil. 3, 12—14 — 18 f Phil. 3, 15 — 26 vgl. Joh. 17, 21 — 29 Joh. 10, 11. 14 — 32 f Joh. 10, 16

1 πολυέλεον Hervet | 2 ἀριθλήως Cat. | 16 τέλειον μὲν ἑαυτὸν] ^{λειον} τε ἑαυτὸν M¹ | 20 ἀναγεγεννησθαι (ἀναγεγ in Ras.) M¹ | 23 ἀπεδείξαμεν < M | 30 καθηγεμῶν Ma

οὐκ οἱ πάντες μία ποίμνη καὶ εἷς ποιμήν. παιδαγωγὸς οὖν εἰκότως ὁ λόγος ὁ τοὺς παῖδας ἡμᾶς εἰς σωτηρίαν ἄγων. ἐναργέστατα γοῦν ὁ λόγος περὶ ἑαυτοῦ διὰ Ὡσηῆ εἶρηκεν ἐγὼ δὲ παιδευτῆς ὑμῶν εἰμι. παιδαγωγία δὲ ἡ θεοσεβεία, μάθησις οὐσα θεοῦ θεραπείας καὶ παίδευσις εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἀγωγή τε ὁρθὴ ἀνάγουσα εἰς οὐρανόν.

Παιδαγωγία δε καλεῖται πολλαχῶς· καὶ γὰρ ἡ τοῦ ἀγομένου καὶ 54, 1
μανθάνοντος, καὶ ἡ τοῦ ἄγοντος καὶ διδάσκοντος, καὶ αὐτὴ τρίτον ἡ
ἀγωγή, καὶ τὰ διδασκόμενα τέταρτον, οἷον αἱ ἐντολαί. ἔστι δὲ | ἡ 130 P
κατὰ τὸν θεὸν παιδαγωγία κατευθυνσμός ἀληθείας εἰς ἐποπτείαν | θεοῦ 48 S
10 καὶ πράξεων ἀγίων ὑποτύπωσις ἐν αἰωνίῳ διαμονῇ. ὥσπερ οὖν 2
κατευθύνει τὴν φάλαγγα ὁ στρατηγὸς τῆς σωτηρίας τῶν μισθοφόρων
προμηθεύμενος, καὶ ὡς ὁ κυβερνήτης οἰακίζει τὸ σκάφος σφῆζει προ-
αιρούμενος τοὺς ἐμπλέοντας, οὕτως καὶ ὁ παιδαγωγὸς ἄγει τοὺς
παῖδας ἐπὶ τὴν σωτήριον διαίταν τῆς ἡμῶν αὐτῶν ἐνεκεν κηδεμονίας·
15 καὶ καθόλου ὅποσα ἂν παρὰ τοῦ θεοῦ εὐλόγως αἰτήσαιμεν ἡμῖν γε-
νεῖσθαι, ταῦτα πειθομένοις τῷ παιδαγωγῷ περιέσται. ὅνπερ οὖν τρό- 3
πον ὁ κυβερνήτης οὐκ αἰεὶ τοῖς ἀνέμοις ὑπείκει, ἀντίρροπος δὲ ἔσθ' ὅτε
ὅλαις ἀνθίσταται καταιγίσιν, οὕτως ὁ παιδαγωγὸς οὐχὶ τοῖς ἐν
τῷ κόσμῳ τῷδε καταπνέουσιν ἀνέμοις ὑπείκει ποτὲ οὐδὲ ἐπιτρέπει
20 αὐτοῖς τὸ παιδίον, ὥσπερ σκάφος, εἰς θηριωδὴ καὶ ἀσελγῇ προσρῆξαι
διαίταν, μόνῳ δὲ ἄρα τῷ ἀληθείας πνεύματι ἔπουρος ἀρθείς ἀντέ-
χεται μᾶλα ἐρρωμένως τῶν οἰάκων τοῦ παιδός, τῶν ὧτων λέγω,
ἕως ἂν ἀβλαβὲς καθορμίσῃ τὸ παιδίον εἰς τὸν λιμένα τῶν οὐρανῶν.
τὸ μὲν γὰρ πάτριον καλούμενον παρ' ἀνθρώποις ἔθος ὅσον οὐδέπω
25 παρέρχεται, ἡ δὲ ἀγωγή ἡ θεία κτῆμά ἐστιν εἰς αἰὲν παραμένον. Ἀχιλ- 55, 1
λέως μὲν οὖν παιδαγωγὸν τὸν Φοῖνιγὰ φασι γεγονέναι καὶ τῶν Κροί-
σων παίδων Ἀδραστον, Ἀλεξάνδρου δὲ Λεωνίδην καὶ Φιλίππου Να-
σίθοον. ἀλλ' ὁ μὲν γυναικομανής, ὁ Φοῖνιξ, ἦν, ὁ δὲ φυχάς, ὁ Ἀδραστος,
ἦν, Λεωνίδης δὲ οὐ περιεῖλεν τὸν τῦφον τοῦ Μακεδόνης οὐδὲ Να-
σίθοος μεθύοντα τὸν ἐκ Πέλλης ἰάσατο· Ἀλκιβιάδου δὲ τὴν πορνείαν
30 ὁ Θραῖς ἐπισχεῖν οὐκ ἴσχυσεν Ζώπυρος, ἀλλ' ὦνιχτον ἀνδράποδον ὁ
Ζώπυρος ἦν, καὶ τῶν Θεμιστοκλέους παίδων ὁ παιδαγωγὸς Σίκιννος
οἰκέτης ῥάθυμος ἦν· ὀρχεῖσθαι φασιν αὐτὸν καὶ σικιννίζειν εὐρηκέναι
οὐκ ἔλαθον | ἡμᾶς οἱ παρὰ Πέρσαις βασιλεῖοι καλούμενοι παιδαγωγοί, 131 P 2
35 οὓς τέτταρας τὸν ἀριθμὸν ἀριστίνδην ἐκλέγοντες ἐκ πάντων Περσῶν

3 Ὡσηῆ M² ὥσιε M* | εἰμι M² ημι M* | 10 ἐν' ἐπ' Ma | 19 ἀνέμοις St νόμοις
FM | 24 ἀνθρώποις Markland αὐτοῖς FM | 35 ἀριστίνδην M¹ ἀριστείδην M*

3 ὥσηῆ M² ὥσιε M* | εἰμι M² ημι M* | 10 ἐν' ἐπ' Ma | 19 ἀνέμοις St νόμοις
FM | 24 ἀνθρώποις Markland αὐτοῖς FM | 35 ἀριστίνδην M¹ ἀριστείδην M*

οἱ βασιλεῖς Περσῶν τοῖς σφῶν αὐτῶν ἐφίστων παισίν· ἀλλὰ τοξεύειν
μόνον οἱ παῖδες αὐτοῖς μανθάνουσιν, ἡβήσαντες δὲ ἀδελφαῖς καὶ μη-
τρᾶσιν καὶ γυναιξὶν γαμεταῖς τε ἅμα καὶ παλλακίσιν ἀναρίθμοις ἐπι-
μίσγονται, καθάπερ οἱ κάπροι εἰς συνουσίαν ἡσχημένοι. ὁ δὲ ἡμέτερος
5 παιδαγωγὸς ἅγιος θεὸς Ἰησοῦς, ὁ πάσης τῆς ἀνθρωπότητος καθηγε-
μὼν λόγος, αὐτὸς ὁ φιλόανθρωπος θεὸς ἐστὶ παιδαγωγός. λέγει δὲ 56,1
που διὰ τῆς ῥῆθης τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον εἰς αὐτόν· »αὐτάρκησεν τὸν
λαὸν ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἐν δίψει καύματος, ἐν ἀνύδρῳ· ἐκνύκλωσεν αὐτὸν
καὶ ἐπαίδευσεν αὐτόν καὶ διεφύλαξεν ὡς κόρην ὄφθαλμοῦ. ὡς ἀετὸς
10 σκεπάσαι νοσοῖαν αὐτοῦ καὶ ἐπὶ τοῖς νεοσσοῖς αὐτοῦ ἐπεπόθησεν.
διεῖς τὰς πτέρυγας αὐτοῦ ἐδέξατο αὐτοὺς καὶ ἀνέλαβεν αὐτοὺς ἐπὶ
τῶν μεταφρένων αὐτοῦ· κύριος μόνος ἦγεν αὐτοὺς καὶ οὐκ ἦν μετ'
αὐτῶν θεὸς ἄλλότριος.« σαφῶς, οἶμαι, τὸν παιδαγωγὸν ἐνδείκνυται
ἡ γραφὴ τὴν ἀγωγὴν αὐτοῦ διηγουμένη. πάλιν δὲ ὅταν λέγῃ διὰ τοῦ 2
15 ἰδίου προσώπου, ἑαυτὸν ὁμολογεῖ παιδαγωγόν· »ἐγὼ κύριος ὁ θεὸς
σου, ὁ ἐξαγαγὼν σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου.« τίς οὖν ἔχει ἐξουσίαν τοῦ
ἅγειν εἴσω τε καὶ ἔξω; οὐχὶ ὁ παιδαγωγός; οὗτος »ῥῳφή τῷ Ἀβραάμ
καὶ εἶπεν αὐτῷ· ἐγὼ εἰμι ὁ θεός σου· εὐαρέσκει ἐνώπιόν μου.« τοῦ- 3
τον δὲ παιδαγωγικώτατα ὑποκατασκευάζει παῖδα πιστόν, »καὶ γίνου«
20 φήσας »ἄμεμπτος· καὶ θήσω τὴν διαθήκην μου ἀνὰ μέσον ἐμοῦ καὶ
ἀνὰ μέσον σοῦ καὶ τοῦ σπέρματός σου«. φιλίας ἐνταῦθα ἐπιστατικῆς
ἐστὶ κοινωνία. τοῦ δὲ Ἰακώβ ἐναργέστατα παιδαγωγὸς εἶναι φαίνεται.
λέγει γοῦν αὐτῷ· »ἰδοὺ ἐγὼ μετὰ σοῦ, διαφυλάσσων σε ἐν τῇ ὁδῷ 4
πάσῃ, οὗ ἂν πορευθῇς· καὶ ἀποστρέψω σε εἰς τὴν γῆν ταύτην, ὅτι
25 οὐ μὴ σε ἐγκαταλείπω | ἕως τοῦ ποιῆσαί με ὅσα ἐλάλησά σοι.« τοῦτῳ 132 P
δὲ καὶ συμπαλαίειν λέγεται. »ὑπελείφθη δέ«, φησὶν, »Ἰακώβ μόνος,
καὶ ἐπάλαυνεν μετ' αὐτοῦ ἄνθρωπος«, ὁ παιδαγωγός, »μέχρι πρωῒ.«
οὗτος ἦν ὁ ἄνθρωπος ὁ ἄγων καὶ φέρων, ὁ συγγυμναζόμενος καὶ 57,1
ἀλείφων κατὰ τοῦ πονηροῦ τὸν ἀσκητὴν Ἰακώβ. ὅτι δὲ ὁ λόγος ἦν
30 ὁ ἀλείπτῃς ἅμα τῷ Ἰακώβ καὶ παιδαγωγὸς τῆς ἀνθρωπότητος, »ἡρώ-
τησεν«, φησὶν, »αὐτὸν καὶ εἶπεν αὐτῷ· ἀνάγγειλόν μοι τί τὸ ὄνομά
σου. καὶ εἶπεν· ἵνα τί τοῦτο ἐρωτῇς τὸ ὄνομά μου;« ἐτήρει γὰρ τὸ
ὄνομα τὸ καινὸν τῷ νέῳ λαῷ τῷ νηπίῳ· ἔτι δὲ ἀνωνόμαστος ἦν ὁ 2

1 f vgl. Herodot 1, 136 — 7—13 Deut. 32, 10—12 — 15 f Exod. 20, 2 —
17—21 Gen. 17, 1. 2. 7 — 23—25 Gen. 28, 15 — 26 f Gen. 32, 24 — 29 f vgl.
Philo De mut. nom. 87 (I p. 591 M) — 30—32 Gen. 32, 29

5 [θεός] Schw | 6 [ἐστὶ παιδαγωγός] Schw | 8 δίψει F* δίψη F¹ | 14 δὲ] τε
M | λέγει M¹ λέγει M* | 25 ἐγκαταλείπω F*M ἐγκαταλίπω F¹ | 28 ὁ ἄγων ἀπι-
φέρων Markland | 30 τῆς ἀνθρωπότητος] τῆτος M (νεό von M² an Stelle von
ält. Buchst.) | 33 ἀνωνόμαστος d. i. ἀνωνόμαστος F² ἀνονόμαστος F*M

θεὸς ὁ κύριος, μηδέπω γεγεννημένος ἄνθρωπος. πλὴν ἀλλὰ »ὁ Ἰακώβ
ἐκάλεσε τὸ ὄνομα τοῦ τόπου ἐκείνου Εἰδος θεοῦ· εἶδον γάρ«, φησί,
»θεὸν πρόσωπον πρὸς πρόσωπον, καὶ ἐσώθη μου ἡ ψυχή.« πρόσω-
πον δὲ τοῦ θεοῦ ὁ λόγος, ᾧ φωτίζεται ὁ θεὸς καὶ γνωρίζεται. τότε
5 καὶ Ἰσραὴλ ἐπωνόμασται, ὅτε εἶδεν τὸν θεὸν τὸν κύριον. οὗτός 3
ἐστὶν ὁ θεός, ὁ λόγος, ὁ παιδαγωγός, ὁ φήσας αὐτῷ πάλιν ὕστερον
»μὴ φοβοῦ καταβῆναι εἰς Αἴγυπτον«. ὅρα πῶς μὲν ἔπεται τῷ δικαίῳ
ὁ παιδαγωγός, ὅπως δὲ καὶ ἀλείφει τὸν ἀσκήτην, πτερυνίζειν διδάσκων
τὸν ἀνταγωνιστήν. αὐτὸς γοῦν οὗτος καὶ τὸν Μωσέα διδάσκει παι- 4
10 δαγωγεῖν· λέγει γὰρ ὁ κύριος· »εἴ τις ἡμάρτηκεν ἐνώπιόν μου, ἔξα-
λείφω αὐτὸν ἐκ τῆς βίβλου μου. νυνὶ δὲ βιάδιζε καὶ ὁδήγησον τὸν
λαὸν τοῦτον εἰς τὸν τόπον, ὃν εἶπά σοι.« ἐνταῦθα διδάσκαλός ἐστι 58,1
παιδαγωγίας· καὶ γὰρ ἦν ὡς ἀληθῶς διὰ μὲν Μωσέως παιδαγωγός ὁ
κύριος τοῦ λαοῦ τοῦ παλαιοῦ, δι' αὐτοῦ δὲ τοῦ νέου καθηγεμὸν λαοῦ,
15 πρόσωπον πρὸς πρόσωπον. »ἰδοὺ«, | γὰρ φησι τῷ Μωσεί, »ὁ ἄγγελός 133 P
μου προ|πορεύεται σον«, τὴν εὐαγγέλιον καὶ ἡγεμόνιον ἐπιστήσας 49 S
τοῦ λόγου δύναμιν· τὸ δὲ ἀξίωμα τὸ κυριακὸν φυλάττων »ἢ δ' ἂν 2
ἡμέρα ἐπισκέπτομαι«, φησίν, »ἐπάξω ἐπ' αὐτοὺς τὴν ἁμαρτίαν αὐ-
τῶν«, τουτέστιν, ἢ δ' ἂν ἡμέρα κριτῆς καθεσθῶ, ἀποδώσω τῶν ἁμαρ-
20 τιῶν αὐτῶν τὰ ἀντάξια· ὁ γὰρ αὐτὸς παιδαγωγός καὶ κριτῆς τοὺς
παρακούσαντας αὐτοῦ δικάζει, τὸ δὲ ἁμάρτημα αὐτῶν οὐ παρασιωπᾷ
ὁ φιλόανθρωπος λόγος, ἐλέγχει δέ, ἵνα μετανοήσωσιν· »θέλει γὰρ ὁ
κύριος τὴν μετάνοιαν τοῦ ἁμαρτωλοῦ μάλλον ἢ τὸν θάνατον.« ἡμεῖς 3
δὲ τὰς ἄλλων ἁμαρτίας ὡς νήπιοι δι' ἀκαῆς παραδεξάμενοι φόβῳ τῆς
25 ἀπειλῆς τοῦ μὴ τὰ ὅμοια παθεῖν ἀποσχόμεθα τῶν ἴσων πλημμελη-
μάτων. τί οὖν ἦν ὁ ἡμαρτον; »ὅτι ἐν τῷ θυμῷ αὐτῶν ἀπέκτειναν
ἄνθρώπους καὶ (ἐν) τῇ ἐπιθυμίᾳ αὐτῶν ἐνευροκόπησαν ταῦτον· ἐπι-
κατάρματος ὁ θυμὸς αὐτῶν.«

Τίς ἂν οὖν τούτου μάλλον ἡμᾶς φιλοανθρωπότερον παιδεύσαι; 59,1
30 τὸ μὲν οὖν πρότερον τῷ πρεσβυτέρῳ λαῷ πρεσβυτέρα διαθήκη ἦν
καὶ νόμος ἐπαιδαγώγει τὸν λαὸν μετὰ φόβον καὶ λόγος ἄγγελος ἦν, καινῷ

1—3 Gen. 32, 30 — 3 f vgl. Strom. V 34 — 5 vgl. Gen. 32, 28; aber die Er-
klärung von Ἰσραὴλ als ὄρων τὸν θεόν (Paed. I 77; Strom. I 31; II 20; Exc. ex
Theod. 56) stammt aus Philo De Abrah. 57 (II p. 9 M) Ἰσραὴλ, ὕπερ ἐρμηνευθέν
ἐστὶν »ὄρων θεόν«. Ähnlich De congr. erud. gr. 51 (I p. 526 M); De ebriet. 82 (I
p. 369 M) — 7 Gen. 46, 3 — 8 vgl. Gen. 27, 36; Philo Leg. alleg. III 190 (I p. 125 M)
— 10—12. 15 f. 17—19 Exod. 32, 33 f — 22 f vgl. Ezech. 18, 23. 32; 33, 11 —
26—28 Gen. 49, 6 f — 31 vgl. Gal. 3, 24

5 ὕτε] ὕτι Ma | 8 δὲ Di τε FM | 9 καὶ τὸν doppelt in M (f. 70r unten, 70v oben) |
12 εἰπόν F | 18 ἡμέραι (ι in Ras.) M¹ | 20 κριτῆς (ι in Ras.) M¹ | 27 (ἐν) St
aus Gen. | 31 (ὁ) λόγος Markland

δὲ καὶ νέφ λαῶ καινῇ καὶ νέα διαθήκῃ δεδωρηται καὶ ὁ λόγος <σὰρξ> γεγέ-
νηται καὶ ὁ φόβος εἰς ἀγάπην μετατέτραπται καὶ ὁ μυστικός ἐκεῖνος ἄγγε-
λος Ἰησοῦς τίκεται. ὁ γὰρ αὐτός οὗτος παιδαγωγὸς τότε μὲν »φοβηθήσῃ 2
κύριον τὸν θεόν« ἔλεγεν, ἡμῖν δὲ »ἀγαπήσεις κύριον τὸν θεόν σου« παρήνε-
5 σεν. διὰ τοῦτο καὶ ἐντέλλεται ἡμῖν »πύσασθε ἀπὸ τῶν ἔργων ὑμῶν«,
τῶν παλαιῶν ἁμαρτιῶν, »μάθετε καλὸν ποιεῖν· ἔκκλινον ἀπὸ κακοῦ
καὶ ποιήσον ἀγαθόν· ἡγάπησας δικαιοσύνην, ἐμίσησας ἀνομίαν.« αὕτη
μου ἡ νέα διαθήκῃ παλαιῶ κεχαραγμένη γραμμάτι. οὐκ ἄρα ἡ νεότης
τοῦ λόγου ὀνειδιστέα. ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ Ἱερεμίᾳ ὁ κύριος λέγει· »μὴ 3
10 λέγε ὅτι νεώτερός εἰμι· πρὸ τοῦ με πλάσαι σε ἐν κοιλίᾳ ἐπίσταμαί
σε, καὶ πρὸ τοῦ σε ἐξελθεῖν ἐκ μήτρας ἡγίακά σε.« ταῦτα δύναται
πρὸς ἡμᾶς ἡ προφητεία αἰνίττεσθαι τοὺς πρὸ καταβολῆς κόσμου εἰς
πίστιν ἐγνωσμένους θεῶ, νυνὶ δὲ νηπίους διὰ τὴν ἔναγχος πεπληρω-
μένην βούλησιν τοῦ θεοῦ, καθὼς εἰς κλῆσιν καὶ σωτηρίαν νεογνοὶ
15 γεγόναμεν. διὸ καὶ ἐπιφέρει »προσφήτην εἰς ἔθνη τέθεικά σε«, προ- 60, 1
φητεῦσαι λέγων αὐτὸν δεῖν μηδὲ ὄνειδος εἶναι δοκεῖν τοῦ νεωτέρου
τὴν προσηγορίαν τοῖς νηπίοις καλουμένοις. ὁ δὲ νόμος χάρις ἐστὶν
παλαιὰ διὰ | Μωσέως ὑπὸ τοῦ λόγου δοθεῖσα. διὸ καὶ φησιν ἡ γραφή· 134 P
»ὁ νόμος διὰ Μωσέως ἐδόθη« (οὐχὶ ὑπὸ Μωσέως, ἀλλὰ ὑπὸ μὲν τοῦ
20 λόγου, διὰ Μωσέως δὲ τοῦ θεράποντος αὐτοῦ· διὸ καὶ πρόσκαιρος
ἐγένετο), »ἡ δὲ αἰδιος χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγέ-
νετο.« ὁρᾶτε τὰς λέξεις τῆς γραφῆς· ἐπὶ μὲν τοῦ νόμου »ἐδόθη« 2
φησὶ μόνον, »ἡ δὲ ἀλήθεια«, χάρις οὐσα τοῦ πατρὸς, ἔργον ἐστὶ τοῦ
λόγου αἰώνιον καὶ οὐκέτι δίδοσθαι λέγεται, ἀλλὰ »διὰ Ἰησοῦ« γίνεσθαι.
25 »οὐ χωρὶς ἐγένετο οὐδὲ ἔν.« αὐτίκα· γοῦν ὁ Μωσῆς, τῷ τελείῳ προ-
φητικῶς παραχωρῶν παιδαγωγῷ τῷ λόγῳ, καὶ τὸ ὄνομα καὶ τὴν
παιδαγωγίαν προθεσπίζει καὶ τῷ λαῷ παρατίθεται τὸν παιδαγωγόν,
ἐντολὰς ὑπακοῆς ἐγχειρίδας· »προσφήτην ὑμῖν ἀναστήσει«, φησὶν, »ὁ 3
θεὸς ὡς ἐμὲ ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν«, τὸν Ἰησοῦν τὸν τοῦ Ναυῆ
30 αἰνιττόμενον τὸν Ἰησοῦν τὸν τοῦ θεοῦ νίον· σκιαγραφία γὰρ ἦν τοῦ

1 vgl. Joh. 1, 14 — 3f Deut. 6, 2 — 4 Matth. 22, 37; Mark. 12, 30; Luk. 10, 27
(Deut. 6, 5) — 5—7 Jes. 1, 16. 17; Psal. 33, 15; 44, 8 — 9—11. 15 Jerem. 1, 7. 5 —
12 vgl. Ephes. 1, 4 — 17 ὁ δὲ νόμος — 25 οἷδὲ ἐν Nicetasc. zu Joh. (1, 17) in Monac.
437 p. 87; Monac. 37 f. 29v. κλήμεντος· καὶ ὁ μὲν νόμος χάρις ὢν παλαιὰ ὑπὸ
τοῦ λόγου διὰ Μωσέως τοῦ θεράποντος αὐτοῦ ἐδόθη, διὸ καὶ πρόσκαιρος ἐγένετο·
ἡ δὲ αἰδιος χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια ἔργον ἐστὶν τοῦ λόγου αἰώνιον, καὶ οὐκέτι δίδο-
σθαι λέγεται, ἀλλὰ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ γίνεσθαι, οὐ χωρὶς ἐγένετο οὐδὲ ἔν —
19—24 Joh. 1, 17 — 25 Joh. 1, 3 — 28f u. S. 126, 2f Deut. 18, 15. 19; vgl.
Act. 3, 22f; 7, 37

1 ὁ (νόμος) λόγος γεγ. (vgl. S. 110, 1ff) Schw | <σὰρξ> Markland <ἄνθρωπος>
Ma | 12 ἡμᾶς <ἀναφέρεσθαι· δοκεῖ γὰρ ἡμᾶς> Schw | 16 μηδὲ Heyse μὴ FM | 21 ἐγέ-
νετο Cat. ἐγίνετο FM | ἡ δὲ F Cat. ἡ δὲ ἡ M | 22 λέξεις (εἰ in Ras.) M¹ | 30 τὸν
Ἰησοῦν] διὰ τὸν Ἰησοῦν F

κυρίου τὸ ὄνομα τὸ Ἰησοῦ προκηρυσσόμενον ἐν νόμῳ. ἐπιφέρει γοῦν, τὸ λυσιτελὲς τῷ λαῷ συμβουλευόν, »αὐτοῦ ἀκούσεσθε« λέγων. »καὶ ὁ ἄνθρωπος, ὅς ἂν μὴ ἀκούσῃ τοῦ προφήτου τούτου,« τούτῳ ἀπειλεῖ. τοιοῦτον ἡμῖν ὄνομα σωτηρίου προφητεύει παιδαγωγοῦ. διὰ τοῦτο 61, 1
 5 αὐτῷ ῥάβδον περιτίθουσιν ἢ προφητεία, ῥάβδον παιδευτικὴν, ἀρχικὴν, κατεξουσιαστικὴν, ἢ οὗς ὁ λόγος ὁ παιθήνιος οὐκ ἰᾶται, ἀπειλὴ ἰάσεται, οὗς δὲ ἡ ἀπειλὴ οὐκ ἰᾶται, ἡ ῥάβδος ἰάσεται, οὗς δὲ ἡ ῥάβδος οὐκ ἰᾶται, τὸ πῦρ ἐπινέμεται. »ἐξελεύσεται«, φησί, »ῥάβδος ἐκ τῆς ῥίξης Ἰεσσαί.« ὅρα 2 καὶ τὴν ἐπιμέλειαν καὶ τὴν σοφίαν καὶ τὴν δύναμιν τοῦ παιδαγωγοῦ. »οὐ
 10 κατὰ τὴν δόξαν«, φησί, »κρινεῖ, οὐδὲ κατὰ τὴν λαλιὰν ἐλέγξει, ἀλλὰ κρινεῖ ταπεινῶς κρίσιν καὶ ἐλέγξει τοὺς ἁμαρτωλοὺς τῆς γῆς.« καὶ διὰ Δαβίδ· »κύριος παιδεύων ἐπαίδευσέν με καὶ τῷ θανάτῳ οὐ παρέδωκέν με·« τὸ γὰρ ὑπὸ κυρίου παιδευθῆναι καὶ παιδαγωγηθῆναι θανάτου ἐστὶν ἀπαλλαγὴ. καὶ διὰ τοῦ αὐτοῦ προφήτου φησὶν· »ἐν ῥάβδῳ σιδηρᾷ 3
 15 ποιμανεῖς αὐτούς,« ταύτῃ καὶ ὁ ἀπόστολος κινήθεις ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους »τί θέλετε;« φησὶν, »ἐν ῥάβδῳ ἔλθω πρὸς ὑμᾶς ἢ ἐν ἀγάπῃ πνεύματι τε πραύτητος;« ἀλλὰ καὶ »ῥάβδον | δυνάμεως ἐξαποστελεῖ 135 P κύριος ἐκ Σιών· δι' ἄλλον προφήτου λέγει. ἡ δὲ παιδαγωγικὴ αὕτη »ἡ ῥάβδος σου καὶ ἡ βακτηρία σου παρακάλεσάν με, εἶπέν τις ἕτερος.
 20 αὕτη τοῦ παιδαγωγοῦ ἡ δύναμις ἡ σεμνή, ἡ παρακλητικὴ, ἡ σωτήριος.

VIII. Πρὸς τοὺς ἡγουμένους μὴ εἶναι ἀγαθὸν τὸν δίκαιον.

Ἐνταῦθα ἐπιφύονται τινες οὐκ ἀγαθὸν εἶναι φάμενοι τὸν κύριον 62, 1 διὰ τὴν ῥάβδον καὶ τὴν ἀπειλὴν καὶ τὸν φόβον καὶ παρακούσαντες μὲν, ὡς ἔοικε, τῆς γραφῆς οὐδέ που λεγούσης »καὶ ὁ φοβούμενος κύριον
 25 ἐπιστρέφει ἐπὶ καρδίαν αὐτοῦ«, ἐκλαθόμενοι δὲ τὸ μέγιστον αὐτοῦ τῆς φιланθρωπίας, ὅτι δι' ἡμᾶς ἄνθρωπος ἐγένετο. καὶ δὴ οἰκειό- 50 S 2 τερον αὐτῷ ὁ προφήτης προσεύχεται διὰ τούτων »μνήσθητι ἡμῶν, ὅτι χοῦς ἐσμεν, τουτέστι συμπάθησον ἡμῖν, ὅτι τὴν ἀσθένειαν τῆς σαρκὸς αὐτοπαθῶς ἐπείρασας. ταύτῃ γοῦν ἄριστος καὶ ἀνεπίληπτός
 30 ἐστὶν ὁ παιδαγωγὸς ὁ κύριος, τῇ ἐκάστου τῶν ἀνθρώπων δι' ὑπερβολὴν φιλανθρωπίας συμπαθήσας φύσει. »ἦν γὰρ οὐδὲν ὃ μισεῖ ὁ 3 κύριος·« οὐ γὰρ δήπου μισεῖ μὲν τι, βούλεται δὲ αὐτὸ εἶναι, ὃ μισεῖ,

6—8 vgl. Hippokr. Aphorism. 8, 6 — 8—11 Jes. 11, 1. 3f — 12 Psal. 117, 18 — 14f Psal. 2, 9 — 16f I Kor. 4, 21 — 17f Psal. 109, 2 — 19 Psal. 22, 4 — 24f Sir. 21, 6 — 27f Psal. 102, 14 — 28f vgl. Hebr. 4, 15 — 31f vgl. Weish. Sal. 11, 24

1 τὸ Ἰησοῦ F τοῦ Ἰησοῦ M | 8 ἂν F¹ οὐ F* | 6ff ἰάσεται — ἰάσεται — ἐπινέμ-
 ηται Di | 16 θέλετ||| M² | 21 τὸν M τὸ F | 23 παρακούσαντες M² παρακούσαντας
 FM* | 31 μισεῖ M*

οὐδὲ βούλεται μὲν τι μὴ εἶναι, αἷτιος δὲ γίνεται τοῦ εἶναι αὐτό, ὃ
 βούλεται μὴ εἶναι, οὐδὲ μὴν οὐ βούλεται μὲν τι [μὴ] εἶναι, τὸ δὲ ἔστιν.
 εἰ τι ἄρα μισεῖ ὁ λόγος, βούλεται αὐτὸ μὴ εἶναι· οὐδὲν δὲ ἔστιν, ᾧ
 μὴ τὴν αἰτίαν τοῦ εἶναι ὁ θεὸς παρέχεται· οὐδὲν ἄρα μισεῖται ὑπὸ
 5 τοῦ θεοῦ. ἀλλ' οὐδὲ ὑπὸ τοῦ λόγου· ἐν γὰρ ἄμφω, ὁ θεός, ὅτι εἰ- 4
 πεν ἐν ἀρχῇ ὁ λόγος ἦν ἐν τῷ θεῷ, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος.^ε εἰ δὲ
 οὐ μισεῖ τῶν ὑπ' αὐτοῦ γενομένων οὐδέν, λείπεται φιλεῖν αὐτό. πολὺ 63, 1
 δὴ πλεον τῶν ἄλλων ἀγαπήσει τὸν ἄνθρωπον, εἰκότως, τὸ κάλλιστον
 τῶν ὑπ' αὐτοῦ δημιουργηθέντων καὶ φιλόθεον ζῶον. φιλόανθρωπος
 10 ἄρα ὁ θεός, φιλόανθρωπος ἄρα | ὁ λόγος. ὁ δὲ φιλῶν τι ὠφελεῖν 136 P
 αὐτὸ βούλεται, τὸ δὲ ὠφελοῦν τοῦ μὴ ὠφελοῦντος πάντως ἂν που
 κρεῖττον εἴη, τοῦ δὲ ἀγαθοῦ κρεῖττον οὐδὲ ἔν, ὠφελεῖ ἄρα τὸ ἀγαθόν·
 ἀγαθὸς δὲ ὁ θεὸς ὁμολογεῖται, ὠφελεῖ ἄρα ὁ θεός. τὸ δὲ ἀγαθόν, ἧ 2
 ἀγαθόν ἔστιν, οὐδὲν ἄλλο ποιεῖ ἢ ὅτι ὠφελεῖ· πάντα ἄρα ὠφελεῖ ὁ
 15 θεός. καὶ οὐ δῆπου ὠφελεῖ μὲν τι τὸν ἄνθρωπον, οὐχὶ δὲ καὶ κήδε-
 ται αὐτοῦ, οὐδὲ κήδεται μὲν, οὐχὶ δὲ καὶ ἐπιμελεῖται αὐτοῦ. κρεῖττον
 μὲν γὰρ τὸ κατὰ γνώμην ὠφελοῦν τοῦ μὴ ὠφελοῦντος κατὰ γνώμην,
 τοῦ δὲ θεοῦ κρεῖττον οὐδέν. καὶ οὐκ ἄλλο τί ἐστι τὸ κατὰ γνώμην
 ὠφελεῖν, ὅτι μὴ ἐπιμελεῖσθαι [τοῦ ἀνθρώπου]· κήδεται ἄρα καὶ ἐπι-
 20 μελεῖται τοῦ ἀνθρώπου. ὁ θεός. τοῦτο δὲ ἐνδείκνυται ἔργῳ παιδα- 3
 γωγῶν αὐτὸν λόγῳ, ὅς ἐστι τῆς τοῦ θεοῦ φιλανθρωπίας συναγωνιστῆς
 γνήσιος. τὸ δὲ ἀγαθὸν εἶναι οὐ τῷ τὴν ἀρετὴν ἔχειν ἀγαθὸν εἶναι
 λέγεται, καθὸ καὶ ἡ δικαιοσύνη ἀγαθὸν εἶναι λέγεται οὐ τῷ ἀρετὴν
 ἔχειν (ἀρετὴ γὰρ ἔστιν αὐτή), ἀλλὰ τῷ αὐτὴν καθ' αὐτὴν καὶ δι'
 25 αὐτὴν ἀγαθὴν εἶναι. λέγεται δὲ καὶ κατ' ἄλλον τρόπον ἀγαθὸν τὸ 64, 1
 συμφέρον, οὐ τῷ τέρπειν, ἀλλὰ τῷ ὠφελεῖν. ἃ δὴ πάντα ἡ δικαιο-
 σύνη, καὶ ὡς ἀρετὴ καὶ ὡς δι' αὐτὴν αἰρετὴ [ἀγαθόν] καὶ ὡς οὐ τέρ-
 πουσα· οὐ γὰρ πρὸς χάριν κρίνει, ἀλλὰ τοῦ κατ' ἀξίαν ἐκάστω
 ἔστιν ἀπονεμητική, ἔπεται δὲ τῷ συμφέροντι τὸ ὠφέλιμον. κατὰ 2
 30 πάντα ἄρα τὰ μέρη, καθ' ἃ τὸ ἀγαθὸν ἐξετάζεται, καὶ ἡ δικαιοσύνη
 χαρακτηρίζεται, τῶν ἴσων ἐπ' ἴσης ἀμφοῖν μετεχόντων· τὰ δὲ τοῖς
 ἴσοις χαρακτηριζόμενα ἴσα τε ἀλλήλοις καὶ ὁμοία· ἀγαθὸν ἄρα ἡ
 δικαιοσύνη. πῶς οὖν, φασίν, εἰ φιλόανθρωπός ἐστι καὶ ἀγαθὸς ὁ 3

6 Joh. 1, 1 — 11—25 Chrysipp Fr. phys. 1116 Arnim — 28f vgl. Strom. II 66; Andron. de virt. et vit. p. 20, 1 Schuchh.

2 [μὴ] Ma | 3 ᾧ Ma οὐ FM | 5 ἐν F¹ ἐν F*M | 8 δὴ] δὲ Ma | 12 κρεῖττον ¹FM²
 κρεῖττων M* | 13 ὠφελεῖ M² ὠφέλεια FM* | 14 πάντῃ Kroll | 19 [τοῦ ἀνθρώπου]
 Arnim | 22 [εἶναι] Po | 24 αὐτῇ St αὐτῇ FM | 24f καὶ δι' αὐτὴν doppelt geschrieben,
 aber das zweite Mal gestrichen F | 25 ἀγαθὴν] ἀγαθόν Markland | 27 [ἀγαθόν]
 Schw | 28 ἐκάστω M² ἐκάστον FM* | 33 φησὶν M

κύριος, ὀργίζεται καὶ κολάζει; ἀναγκαῖον οὖν καὶ περὶ τούτου ὡς οἶόν τε διὰ βραχυτάτων ἐπεξελθεῖν· ἐπεὶ λυσιτελῆς πως ἢ τοιάδε οἰκονομία πρὸς τὴν ὀρθὴν τῶν παίδων ἀγωγὴν, ἀναγκαῖον βοηθήματος ἔχουσα τάξιν. θεραπεύεται δὲ πολλὰ τῶν παθῶν τιμωρία 4
 5 καὶ προστάζει αὐστηροτέρων παραγγελμάτων καὶ δὴ καὶ διὰ τῆς ἐνίων θεωρημάτων διδασκαλίας. ἔστι δὲ οἷονεὶ χειρουργία τῶν τῆς ψυχῆς παθῶν ὃ ἔλεγχος, ἀπόστασις δὲ τὰ πάθη, τῆς ἀληθείας ἀχρὴ διελέγχειν | διαιροῦντα τῇ τομῇ. φαρμακεία δὲ ἔοικεν ὁ ὀνειδισμὸς 137 P 65, 1
 τὰ τετυλωμένα ἀναλύων τῶν παθῶν καὶ τὰ ὑπερὰ τοῦ βίου, τὰς
 10 λαγνείας, ἀνακαθαίρων, πρὸς δὲ καὶ τὰς ὑπερσαρκώσεις τοῦ τύφου ἐξομαλίζων, εἰς τὸν ὑγιῆ καὶ ἀληθινὸν ἀνασκευάζων τὸν ἄνθρωπον. ἢ ρουθέτησις οὖν οἷονεὶ διαίτᾳ ἐστὶ νοσοῦσης ψυχῆς, ὣν χρὴ μετα- 2
 λαμβάνειν συμβουλευτικὴ καὶ ὣν οὐ χρὴ ἀπαγορευτικὴ· τὰ δὲ πάντα εἰς σωτηρίαν καὶ αἰδίων ὑγείαν διατείνει. ἀλλὰ καὶ ὁ στρατηγὸς
 15 χρημάτων ζημίας καὶ τὰς εἰς αὐτὰ τὰ σώματα διηκουσας αἰκίας μετὰ δεσμῶν καὶ τῆς ἐσχάτης ἀτιμίας προσφέρων τοῖς ἡδικοήσοιν, ἔσθ' ὅτε δὲ καὶ θανάτῳ κολάζων τινάς, τέλος ἔχει τὸ ἀγαθόν, ὑπὲρ ρουθείας τῶν ὑπήκων στρατηγῶν. ὡσαύτως καὶ ὁ μέγας ἡμῶν 3
 20 ἐκεῖνος στρατηγός, ὁ τῶν ὅλων ἡγεμὼν λόγος, τοὺς παρὰ τὸν νόμον ἀφηνιάζοντας τὸν αὐτοῦ, ὑπὲρ ἀπαλλαγῆς δουλείας καὶ πλάνης καὶ τῆς τοῦ ἀντικειμένου αἰχμαλωσίας εἰς καταστολὴν τῶν τῆς ψυχῆς παθῶν ρουθετῶν, ἐπὶ τὴν ἱερὰν τῆς πολιτείας ὁμόνοιαν εἰρηναγωγεῖ.

Καθάπερ οὖν τῷ συμβουλευτικῷ λόγῳ παράκειται τὸ προ- 66, 1
 25 τρεπτικὸν καὶ παρακλητικὸν εἶδος, οὕτω καὶ τῷ ἐγκωμιαστικῷ τὸ λαιδοροητικὸν καὶ ὀνειδιστικὸν [καὶ ἐγκωμιαστικόν]. τὸ δὲ εἶδος τοῦτο τέχνη ἐστὶ ψεκτική, εὐνοίας δὲ τὸ ψέγειν, οὐ μίσους σύμβολον. ἄμφω μὲν γὰρ ὀνειδίζεται, καὶ ὁ φίλος καὶ ὁ μῆ, ἀλλ' ὁ μὲν ἐχθρὸς ἐπιγελῶν, ὁ δὲ φίλος εὐνοῶν. οὐκ ἄρα διὰ μίσος ὁ κύριος 2
 30 τοῖς ἀνθρώποις λαιδορεῖται, οὗς καὶ ἐξὼν αὐτῷ ἀπολέσαι παρὰ τὰς ἰδίας αἰτίας, ὃ δὲ ὑπὲρ ἡμῶν καὶ πέπονθεν· παιδαγωγὸς γὰρ ἅτε ἀγαθὸς ἐντέχνως σφόδρα διὰ τῆς λαιδορίας ὑποδύεται τὸν ψόγον, οἷονεὶ μάλιστα τῇ βλασφημίᾳ τὸ νωθρὸν τῆς διανοίας ἐπεγεῖρων, πάλιν τε αὐτὸ ἐν μέρει προτρέπειν ἐπιχειρεῖ τοὺς αὐτούς. οὗς γὰρ ὁ 3
 35 ἔπαινος οὐ προετρέψατο, τούτους παρώξυνεν ὁ ψόγος, καὶ οὗς ὁ

12 f vgl. Paed. I 8 mit Anm. — 34 ff vgl. Hippokr. Aphorism. 8, 6

8 φαρμακία M* | 9 τὰς W1 τῆς FM | 11 ἀληθινὸν <τύπον> Ma | 15 αἰκίας Hervet αἰτίας FM | 24 f προτρεπτικὸν καὶ παρακλητικὸν] ἀποτρεπτικὸν [καὶ παρακλητικόν] St vgl. Paed. I 89, 2 | 25 f τῷ λαιδοροητικόν M* | 26 [καὶ ἐγκωμιαστικόν] Hervet | 27 ψεκτικὴ M ψεκτὴ F

ψόγος οὐκ ἐξεκαλέσατο εἰς σωτηρίαν καθάπερ νεκρούς, τούτους πρό-
 ἄληθειαν ἢ βλασφημία διανίστησιν. »μάστιγες γὰρ καὶ παιδεία ἐν
 παντὶ καιρῷ σοφίας. συγκολλῶν ὄστρακον καὶ διδάσκων μορὸν«. 138 P 51 S
 εἰς αἰσθησὶν ἄγων, | φησί, τὴν γῆν καὶ τὸν ἀπηλ|πισμένον εἰς σύνεσιν
 5 ὁξύνων. διὰ τοῦτο ἐναργῶς ἐπήγαγεν· »ἐξεγείρων καθεύδοντα ἐκ
 βαθέος ὕπνου,« ὅς τῶν ἄλλων μάλιστα θανάτῳ ἔοικεν. καὶ δὴ αὐτὸς 4
 περὶ αὐτοῦ σαφέστατα ὁ κύριος ἐκφαίνει, τὴν πολύτροπον καὶ πολυ-
 ωφελῇ θεραπείαν ἀλληγορῶν, ὁπηνίκα εἰπὼν »ἐγὼ εἰμι ἡ ἄμπελος
 ἡ ἀληθινή. καὶ ὁ πατήρ μου ὁ γεωργὸς ἐστίν,« εἶτα ἐπήγαγεν πάλιν
 10 »πᾶν κλῆμα ἐν ἐμοὶ μὴ φέρον καρπὸν αἶρει αὐτό, καὶ πᾶν τὸ καρ-
 ποφοροῦν καθάρει, ἵνα καρπὸν πλείω φέρῃ.« καθυλομανεῖ γὰρ μὴ
 κλαδευομένη ἡ ἄμπελος, οὕτως δὲ καὶ ὁ ἄνθρωπος· καθάρει δὲ 5
 αὐτοῦ τὰς ἐξυβριζούσας παραφνάδας ὁ λόγος ἡ μάχαιρα, καρποφορεῖν,
 οὐκ ἐπιθυμεῖν τὰς ὀρέξεις ἀναγκάσας. ἡ δὲ πρὸς τοὺς ἁμαρτάνοντας
 15 ἐπίπληξις ἔχει σκοπὸν τὴν σωτηρίαν, μεθαρμοζομένον μουσικῶς τοῦ
 λόγου κατὰ τοὺς οἰκείους ἐκάστων τρόπους, πῇ μὲν ἐπιτείνοντο
 αὐτοῦ, πῇ δὲ ἀνιέντος. σαφέστατα γοῦν διὰ Μωσέως λέλεκται· »θαρ- 67,1
 ρεῖτε, ἕνεκεν τοῦ πειράσαι ὑμᾶς παρεγενήθη ὁ θεός, ὅπως ἂν γένη-
 ται ὁ φόβος αὐτοῦ ἐν ὑμῖν, ἵνα μὴ ἁμαρτάνητε.« ἐντεῦθεν καλῶς
 20 καὶ ὁ Πλάτων μαθὼν »πάντες μὲν γὰρ« φηοῖν »ὥς ἀληθῶς ἀγαθὰ
 πάσχουσιν οἱ δίκην διδόντες· ὠφελοῦνται γὰρ τῷ βελτίῳ τὴν ψυχὴν
 αὐτοῖς γίνεσθαι δικαίως κολαζομένοις.« εἰ δὲ ἀγαθὰ πάσχουσιν ὑπὸ 2
 τοῦ δικαίου οἱ ἐπανορθούμενοι καὶ κατὰ Πλάτωνα, ὁμολογεῖται ἀγα-
 θὸν εἶναι τὸν δίκαιον. αὐτὸς γοῦν ὁ φόβος ὠφελεῖ καὶ πρὸς ἀγαθὸν
 25 τοῖς ἀνθρώποις ἐξεύρηται, ὅτι »πνεῦμα φοβούμενον κύριον ζήσεται·
 ἡ γὰρ ἐλπίς ἐπὶ τὸν σφάζοντα αὐτούς.« ὁ δὲ αὐτὸς οὗτος λόγος 3
 δίκην ἐπιτιθεῖς κριτῆς ἐστίν, περὶ οὗ καὶ Ἡσαίας λέγει »κύριος παρέ-
 δωκεν αὐτὸν ταῖς ἁμαρτίαις ἡμῶν, διορθωτὴν δηλονότι καὶ κατεν-
 θυνητῆρα τῶν ἁμαρτιῶν. διὰ τοῦτο μόνος οὗτος οἷός τε ἀφιέναι τὰ 68,1
 30 πλημμελήματα, ὑπὸ τοῦ πατρὸς τῶν ὅλων ὁ ταχθεὶς παιδαγωγὸς
 ἡμῶν, μόνος ὁ τῆς ὑπακοῆς διακρίναι τὴν παρακοὴν δυνάμενος. ὁ
 δὲ ἀπειλῶν δηλὸς ἐστὶ μηδὲν ἐθέλων πράξαι κακὸν μηδὲ ἄπερ
 ἀπειλεῖ ἐπιτελέσαι· καταστήσας δὲ εἰς θεὸς τὴν ἐπὶ τὰς ἁμαρτίας
 ἀνέκοψεν φορὰν καὶ τὸ φιλάνθρωπον αὐτοῦ ἐνδείκνυται, μέλλων

2 f. 5 f Sir. 22, 6 f vgl. St Clem. Alex. u. d. Sept. S. 52 f — 8—11 Joh. 15, 1 f
 — 17—19 Exod. 20, 20 — 20—22 vgl. Plato Gorg. p. 477 A — 25 f Sir. 31 (34),
 14 f — 27 f Jes. 53, 6

6 βαθέους F | 7 ὁ κύριος Sy οὗς F¹M ὁ ὅς oder οἷς F* | 10 φέρον FM² φέρων
 M* | 11 καθυλομανεῖ (v in Ras.) M¹ | 24 τὸ δίκαιον F | 30 [ὁ] Schw | 31 [ὁ] Ma | δυ-
 νάμενος M¹ δυνάμεως M* | 34 ἀνακόνηαι Markland

ἔτι καὶ διασφαῶν οἷα πείδονται, εἰ παραμενοῦσιν ἁμαρτωλοί, οὐχὶ
 δὲ ὥσπερ ὅφρις ἐμφὺς ἔθακεν εὐθέως. ἀγαθὸς ἄρα ὁ θεός. καὶ ὁ γε 2
 κύριος εἰς πολλὰ συγχρηται πρὸ τοῦ ἔργου τῷ λόγῳ. »τὰ γὰρ βέλη
 μου«, φησί, »συντελέσει αὐτούς· τηκόμενοι λιμῶ καὶ βρώσει ὀρνέων,
 5 καὶ ὁ πλοῦτος ἀνίας· ὀδόντας θηρίων ἐπαποστελῶ εἰς αὐτούς, 139 P
 μετὰ θυμοῦ συνρόντων ἐπὶ τῆς γῆς. ἔξωθεν ἀτεκνώσει αὐτοὺς μά-
 χαιρα καὶ ἐκ τῶν ταμιείων φόβος.« ὥστε οὐκ ὀργίζεται τὸ θεῖον, 3
 ἢ τίσιν ἔδοξεν, ἀλλὰ τὰ μὲν πλείστα ἀπειλεῖται, τὰ πάντα δὲ παρή-
 νεσε τὴν ἀνθρωπότητα καὶ ὑπέδειξεν ὡς πρακτέα. ἀγαθὴ δὲ αὕτη ἡ
 10 τέχνη, ἐκφοβεῖν ἵνα μὴ ἁμάρτωμεν· φόβος γὰρ κυρίου ἀπωθεῖται
 ἁμαρτήματα, φόβος δ' οὐ δύνησεται δικαιωθῆναι, φησὶν ἡ γραφή.
 καὶ τὴν κόλασιν ὁ θεὸς οὐχ ὑπὸ ὀργῆς ἐπιφέρει, ἀλλὰ τὸ δίκαιον
 σκοπεῖ, ὡς οὐ συμφέρει παραλειφθῆναι τὸ δίκαιον δι' ἡμᾶς. αἰρεῖται 69, 1
 δὲ ἕκαστος ἑμὴν τὰς τιμωρίας αὐτὸς ἐκὼν ἁμαρτάνων· αἰτία δὲ
 15 ἑλομένον, ὁ θεὸς ἀναίτιος.« »εἰ δὲ ἡ ἀδικία ἡμῶν θεοῦ δικαιοσύνην
 συνίστηεν, τί ἐροῦμεν; μὴ ἄδικος ὁ θεὸς ὁ ἐπιφέρων τὴν ὀργήν;
 μὴ γένοιτο.« λέγει γοῦν ἀπειλῶν· »παροξυνῶ τὴν μάχαιράν μου,
 καὶ ἀνθέξεται κρίματος ἡ χεὶρ μου καὶ αὐτὸς ἀνταποδώσω δίκην τοῖς
 20 ἐχθροῖς καὶ τοῖς μισοῦσιν ἀνταποδώσω· μεθύσω τὰ βέλη μου ἀφ'
 αἵματος, καὶ ἡ μάχαιρά μου φάγεται κρέα ἀπὸ αἵματος τραυματιῶν.«
 σαφὲς γὰρ ἐνταῦθα ὡς ἄρα οἱ μὴ διεχθρεύοντες τῇ ἀληθείᾳ μηδὲ 2
 μισοῦντες τὸν λόγον οὐκ ἂν τὴν σφῶν αὐτῶν μισήσαιεν σωτηρίαν.
 ἐκφύγοιεν δ' ἂν τῆς ἔχθρας τὰ ἐπιτίμια. »στέφανος ἄρα σοφίας«, ἡ
 φησιν ἡ σοφία, »φόβος κυρίου.« σαφέστατα γοῦν διὰ τοῦ Ἀμὼς τοῦ 3
 25 προφήτου τὴν οἰκονομίαν μεμύνηκεν ὁ λόγος τὴν ἑαυτοῦ, »κατέ-
 στρεψα ὑμᾶς« λέγων, »καθὼς κατέστρεψεν ὁ θεὸς Σόδομα καὶ Γό-
 μορρα, καὶ ἐγένεσθε ὡς δαλὸς ἐξεσπασμένος ἐκ πυρός, καὶ οὐδ' ὡς
 ἐπεστρέψατε πρὸς με, λέγει κύριος.« ὁρᾶτε πῶς ὁ θεὸς τὴν μετά- 70, 1
 νοίαν ὑπὸ φιλαγαθίας ζητεῖ ἐνδείκνυται τε παρὰ τὴν οἰκονομίαν
 30 τῆς ἀπειλῆς ἡσυχῇ τὸ φιλάνθρωπον τὸ ἑαυτοῦ. ἀποστρέψω, φησί.
 »τὸ πρόσωπόν μου ἀπ' αὐτῶν καὶ δείξω τί ἔσται αὐτοῖς.« οὐ γὰρ
 τὸ πρόσωπον κυρίου ἐπιβλέπει, εἰρήνην καὶ ἀγαλλίας, οὐ δὲ ἀπέ-
 στραπται, παρείδουσιν γίνεται πονηρίας. οὐ βούλεται οὖν ἐφορᾶν 2
 τὰ κακά· ἀγαθὸς γάρ ἐστι· παρορῶντος δὲ αὐτοῦ ἐκοντί, διὰ τὴν

3—7 Deut. 32, 23—25 — 10 f Sir. 1, 21f — 14 f Plato Rep. X p. 617 E; vgl. Strom. I 4; II 75; IV 150; V 136; VII 12 — 15—17 Röm. 3, 5f — 17—20 Deut. 32, 41f — 23 f Sir. 1, 18 — 25—28 Amos 4, 11 — 30 f Deut. 32, 20

1 παραμενοῦσιν Cobet 485 παραμένονσιν FM ἡρα μενοῦσιν Schw | 3 βέλη μου — S. 131, 19 μονάδα < F (ein Doppelblatt fehlt, vgl. Einleitung) | 8 ἀπειλεῖται Schw ἀπέχεται M ἀνέχεται Markland

ἀπιστίαν τὴν ἀνθρωπίνην γένεσιν ἴσχει κακία. | Ἰδὲ οὖν, φησὶν ὁ 140 P
 Παῦλος, »χρηστότητα καὶ ἀποτομίαν θεοῦ· ἐπὶ μὲν τοὺς πεσόντας
 ἀποτομίαν, ἐπὶ δὲ σὲ χρηστότητα, ἐὰν ἐπιμείνης τῇ χρηστότητι,«
 5 τουτέστι τῇ εἰς Χριστὸν πίστει. ἔπεται δὲ τῷ ἀγαθῷ, ἧ φύσει
 10 ἀγαθὸς ἐστίν, ἢ μισοπονηρία. διὸ καὶ κολάζειν μὲν αὐτὸν ὁμο- 3
 λογήσαιμι τοὺς ἀπίστους (ἡ γὰρ κόλασις ἐπ' ἀγαθῷ καὶ ἐπ' ὠφελείᾳ
 τοῦ κολαζομένου, ἔστι γὰρ ἐπανόρθωσις ἀντιτείνοντος), τιμωρεῖσθαι
 δὲ μὴ βούλεσθαι. τιμωρία δὲ ἐστίν ἀνταπόδοσις κακοῦ ἐπὶ τὸ τοῦ
 15 τιμωρουμένου συμφέρον ἀναπεμπομένη. οὐκ ἂν δὲ ἐπιθυμήσει τιμω-
 20 ρεῖσθαι ὁ ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων ἡμᾶς προσεύχεσθαι διδάσκων.
 Ἀλλὰ ὅτι μὲν ἀγαθὸς ὁ θεός, καὶ ἄκοντες ὁμολογοῦσιν οἱ πάντες· 71,1
 ὅτι δὲ καὶ δίκαιος ὁ αὐτὸς θεός, | οὐ μοι χρὴ πλείονον ἔτι λόγων 52 S
 τὴν εὐαγγέλιον τοῦ κυρίου παραθεμένῳ φωνήν· ἐν μὲν αὐτὸν λέγει·
 »ἵνα πάντες ἐν ᾧσι, καθὼς σύ, πάτερ, ἐν ἐμοὶ καὶ ἐν σοί, ἵνα
 15 καὶ αὐτοὶ ἐν ἡμῖν ἐν ᾧσιν, ἵνα καὶ ὁ κόσμος πιστεύῃ, ὅτι σύ με
 ἀπέστειλας. καὶ ἐγὼ τὴν δόξαν, ἣν ἔδωκάς μοι, δέδωκα αὐτοῖς, ἵνα
 ᾧσιν ἐν καθὼς ἡμεῖς ἐν· ἐγὼ ἐν αὐτοῖς καὶ σύ ἐν ἐμοί, ἵνα ᾧσι
 τετελειωμένοι εἰς ἕν·« ἐν δὲ ὁ θεός καὶ ἐπέκεινα τοῦ ἐνὸς καὶ ὑπὲρ
 20 αὐτὴν μονάδα. διὸ καὶ τὸ »σύ« μόνιον δεικτικὴν ἔχον ἔμφασιν τὸν 2
 ὄντως μόνον ὄντα, ὃς ἦν καὶ ἔστιν καὶ ἔσται. δείκνυσιν θεόν, καθ'
 ᾧν τριῶν χρόνων ἐν ὄνομα κεῖται »ὁ ὢν«. ὅτι δὲ ὁ αὐτὸς μόνος
 ὢν θεός καὶ δίκαιός ἐστιν [ὁ αὐτὸς καὶ μόνος ὄντως], ἐν τῷ αὐτῷ
 μαρτυρήσει κύριος εὐαγγελίῳ λέγων »πάτερ, οὐς ἔδωκάς μοι, θέλω
 25 τὴν ἐμήν, ἣν ἔδωκάς μοι, ὅτι ἡγάπησάς με πρὸ καταβολῆς κόσμου.
 πάτερ δίκαιε, καὶ ὁ κόσμος σε οὐκ ἔγνω, ἐγὼ δέ σε ἔγνω καὶ κείνοι
 ἔγνωσαν, ὅτι σύ με ἀπέστειλας· καὶ ἐγνώρισα αὐτοῖς τὸ ὄνομά σου
 καὶ γνωρίσω.« οὗτός ἐστιν »ὁ ἀποδιδοὺς ἁμαρτίας πατέρων ἐπὶ 3
 30 τέκνα τοῖς μισοῦσι καὶ ποιῶν ἔλεος τοῖς ἀγαπῶσιν.« ὁ γὰρ ἰσθὺς
 τοὺς μὲν ἐκ δεξιῶν, τοὺς δὲ ἐξ ἐκωνόμων, καθὸ μὲν πατὴρ νοεῖται,
 ἀγαθὸς ὢν, αὐτὸ μόνον ὃ ἐστι κέκληται ἀγαθός, καθὸ δέ, υἱὸς ὢν,
 ὁ λόγος αὐτοῦ ἐν τῷ πατρὶ ἐστι, δίκαιος προσάγορεύεται ἐκ τῆς

1—3 Röm. 11, 22 — 10 vgl. Luk. 6, 28 (Matth. 5, 44) — 14—18 Joh. 17,
 21—23 — 18 f vgl. Philo Leg. Alleg. II 3 (I p. 67 M) τάττεται οὖν ὁ θεὸς κατὰ
 τὸ ἐν καὶ τὴν μονάδα, μᾶλλον δὲ ἡ μονὰς κατὰ τὸν ἕνα θεόν — 20 f vgl. Apok.
 Joh. 11, 17 — 21 Exod. 3, 14 — 23—28 Joh. 17, 24—26 — 28 f Exod. 20, 5 f
 — 30 Matth. 25, 33 — 31 vgl. Matth. 19, 17 (Mark. 10, 18; Luk. 18, 19)

8 βούλεσθαι (ai in Ras.) M¹ | 9 τιμωρουντος (μένον übergesch.) M² M | ἐπι-
 θυμήσει Scham ἐπιθυμήσῃ F und (ηι in Ras.) M¹ ἐπιθυμήσει Sy | 13 ἐν μὲν
 αὐτὸν Markland ἕνα μὲν αὐτὸν M | 22 [ὁ αὐτὸς καὶ μόνος ὄντως] Heyse

πρὸς ἄλληλα σχέσεως ἀγάπης, ἰσότητι μεμετροημένον ὄνομα δυνάμεως.
 »ἄνδρα«, φησί, »κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ κρίνει«, ἀγαθοῦ ζυγοῦ πρόσ-
 πον ἡμῖν δικαιοσύνης τὸν Ἰησοῦν γνωρίσαντος τοῦ θεοῦ, δι' οὗ 141 P
 καὶ τὸν θεόν, οἷον ἐκ τρυτάνης ἰσοσθενοῦς, ἔγνωμεν. ἐπὶ τούτου 72, 1
 5 καὶ ἡ σοφία διαρρήδην λέγει »ἔλεος γὰρ καὶ ὀργὴ μετ' αὐτοῦ·
 κύριος γὰρ ἀμφοῖν οὗτος μόνος· »δυνάστης ἐξίλασμων, ἐκχέων ὀρ-
 γήν· κατὰ τὸ πολὺ ἔλεος αὐτοῦ, οὕτως καὶ ὁ ἔλεγχος αὐτοῦ· ἐλέους
 γὰρ καὶ ἐλέγχου σκοπὸς ἡ τῶν ἐλεγχομένων σωτηρία. ναὶ μὴν ὅτι 2
 ἀγαθὸς αὐτὸς »ὁ θεὸς καὶ πατὴρ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ«, ὁ αὐτὸς
 10 πάλιν ὁμολογήσει λόγος, »ὅτι αὐτὸς χρηστός ἐστίν ἐπὶ τοὺς ἀχα-
 ρίστους καὶ πονηροὺς· καὶ προσέτι »γίνεσθε οἰκτίρμονες· λέγων.
 »καθὼς ὁ πατὴρ ὑμῶν οἰκτίρων ἐστίν«, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ὀπηρῖκα
 διαρρήδην λέγει »οὐδεὶς ἀγαθός, εἰ μὴ ὁ πατὴρ μου ὁ ἐν τοῖς οὐρα-
 νοῖς· ἐπὶ τούτοις αὐτῶν »ὁ πατὴρ μου· φησὶν »ἐπιλάμπει τὸν ἥλιον
 15 τὸν αὐτοῦ ἐπὶ πάντας·

Παρασημειωτέον ἐνταῦθα ὅτι τὸν αὐτοῦ πατέρα τὸν ἀγαθὸν καὶ δη- 3
 μιουργὸν εἶναι ὁμολογεῖ, δίκαιος δὲ ὁ δημιουργὸς εἶναι οὐκ ἀντιλέγεται.
 καὶ πάλιν »ὁ πατὴρ μου· φησὶ »βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους· καὶ καθὸ
 μὲν βρέχει, δημιουργὸς ὑδάτων ἐστὶ καὶ νεφῶν, καθὸ δὲ ἐπὶ πάντας, δι-
 20 καίως ἰσοστατεῖ καὶ ἀρρεπῶς, ὡς δὲ ἀγαθός, ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους
 ὁμοίως. σαφέστατα τοῖνυν ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν εἶναι θεὸν συλλογιζόμεθα 73, 1
 ὧδὲ πως· »ὅτι ὅσσοι τοὺς οὐρανοὺς, ἔργα τῶν δακτύλων σου· καὶ ὁ κτί-
 σας τοὺς οὐρανοὺς ἐν τοῖς οὐρανοῖς κατοικεῖ· καὶ ὁ οὐρανὸς θρόνος σου·
 τὸ ἅγιον πνεῦμα ἔψαλλεν· ὁ δὲ κύριός φησιν ἐν τῇ προσευχῇ »πάτερ
 25 ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς· οὐρανοὶ δὲ τοῦ κτίσαντος τὸν κόσμον
 εἰσὶν· ἀναντίρρητον ἄρα μὴ οὐκ εἶναι τὸν κύριον τοῦ
 δημιουργοῦ. εἰ δὲ ὁ κτίστης πρὸς πάντων ὁμολογεῖται δίκαιος, υἱὸς
 δὲ τοῦ δημιουργοῦ ὁ κύριος, υἱὸς ἄρα τοῦ δικαίου ὁ κύριος. διὰ 2
 τούτου καὶ ὁ Παῦλος φησὶ »νυνὶ δὲ χωρὶς νόμου δικαιοσύνη θεοῦ
 30 πεφανέρωται· καὶ πάλιν, ἵνα μᾶλλον ὑπολάβῃς θεὸν <δίκαιον>, »δικαιοσύνη
 δὲ θεοῦ διὰ πίστεως Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς πάντας τοὺς πιστεύοντας·
 οὐ γὰρ ἐστὶ διαστολή· καὶ προσέτι μαρτυρῶν τῇ ἀληθείᾳ μετ'

2 Sir. 16, 12 — 5–7 Sir. 16, 11f — 9 II Kor. 1, 3 u. ὅ. — 10–12 Luk. 6, 35f — 13f Matth. 19, 17 (Mark. 10, 18; Luk. 18, 19) — 14f ·Matth. 5, 45 — 18 Matth. 5, 45 — 22 Psal. 8, 4 — 22f vgl. Judith 13, 18; Psal. 2, 4 — 23 vgl. Psal. 10, 4; 102, 19; Jes. 66, 1 — 24f Matth. 6, 9 — 29–32 Röm. 3, 21f

3 [δικαιοσύνης] St | 6 ἐξίλασμων Sir. ἐύλασμον FM εὐίλασμων Po | 19f δι-
 σάνη :
 καίως (σένης übergeseh. M2)M | 20 ἀρρεπῶς Apelt u. Jackson ἀρετῆς FM | ὡς δὲ
 ἀγαθός FM¹ (als Variante am Rand) ὁ δὲ ἀγαθός M (Text) | 21 σαφέστατα St σαφέστα-
 τον FM | 24 ἔψαλλεν FM² ἔψαλεν M* | 25 οἰρανοῖς M | 26 ἀναντίρρητον (ι in Ras.
 für η) M¹ | 27 πρὸς St πρὸ FM πατήρ, ὁ <θεός> Schw | 30 <δίκαιον> Tengblad
 S. 84 | 31 δὲ < M

ὀλίγα ἐπιφέρει ἐν τῇ ἀνοχῇ τοῦ θεοῦ, πρὸς τὴν ἔνδειξιν τοῦ εἶναι
 αὐτὸν δίκαιον καὶ δικαιοῦντα τὸν ἐκ πίστεως Ἰησοῦν. τὸ δὲ δίκαιον 3
 ἀγαθὸν | εἰδὼς φαίνεται πῶς λέγων ὥστε ὁ μὲν νόμος ἅγιος, καὶ 142 P
 ἡ ἐντολὴ ἀγία καὶ δικαία καὶ ἀγαθή, [καὶ] κατὰ τῆς αὐτῆς δυνά-
 5 μεως ἅμφω τάσσων τὰ ὀνόματα. ἀλλὰ καὶ οὐδείς ἀγαθός, εἰ μὴ ὁ 74, 1
 πατὴρ αὐτοῦ· ὁ αὐτὸς ἄρα πατὴρ αὐτοῦ, ὁ ἐν ὧν, πολλαῖς μνηνό-
 μενος δυνάμεσιν· καὶ τοῦτο ἦν τὸ οὐδείς ἔγνω τὸν πατέρα, πάντα
 αὐτὸν ὄντα, πρὶν ἐλθεῖν τὸν υἱόν· ὡς εἶναι ταῖς ἀληθείαις κατα-
 φανὲς τὸ τῶν συμπάντων θεὸν ἓνα μόνον εἶναι, ἀγαθόν, δίκαιον. δη-
 10 μιουργόν, υἱὸν ἐν πατρὶ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.
 Ἀλλ' οὐδὲ ἀλλότριον τοῦ σωτηρίου λόγον κηδεμονικῶς λοιδου- 2
 ρεῖσθαι· καὶ γὰρ οὖν καὶ τοῦτο τῆς θείας φιλανθρωπίας φάρμακον,
 ἐξ οὗ τὸ τῆς αἰδοῦς ἐρύθημα ἐξανθεῖ καὶ ἡ πρὸς τὸ ἁμαρτάνειν
 αἰσχύνῃ παρεισδύεται. εἰ γὰρ ψεῖσαι χρή, καὶ λοιδορεῖσθαι δεῖ, ἔνθα
 15 τὴν ἀπηλγνυῖαν ψυχὴν καιρὸς ἐστὶ τρῶσαι, οὐ θανασίμωσ. ἀλλὰ
 σωτηρίως, ὀλίγης ἀλγηδόνης αἰδιον κερδάναντα θάνατον. πολλὴ δὲ 3
 ἡ σοφία περὶ τὴν παιδαγωγίαν αὐτοῦ, καὶ ὁ τρόπος τῆς οἰκονομίας
 αὐτοῦ ποικίλος εἰς σωτηρίαν. προσμαρτυρεῖ μὲν γὰρ τοῖς ἀγαθοῖς
 ὁ παιδαγωγός, ἐκκαλεῖται δὲ τοὺς κλητοὺς ἐπὶ τὰ βελτίω καὶ τοὺς
 20 ἀδικεῖν σπεύδοντας ἀποτρέπει τῆς ὁρμῆς, μεταθέσθαι δὲ εἰς ἀμείνω
 βίον παρακελεύεται. οὐδέτερον γὰρ ἁμάρτυρον θατέρου προσμαρτυ- 4
 ρουμένου, ἢ τε χάρις ἐκ μαρτυρίας μεγίστη, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐμπαθὲς
 τῆς ὁργῆς, εἰ δὴ ὁργὴν τὴν νουθεσίαν αὐτοῦ χρή καλεῖν, φιλάν-
 θρωπὸν ἐστὶν εἰς πάθη καταβαίνοντος τοῦ θεοῦ διὰ τὸν ἄνθρωπον,
 25 δι' ὃν καὶ γέγονεν ἄνθρωπος ὁ λόγος τοῦ θεοῦ. |

IX. Ὅτι τῆς αὐτῆς δυνάμεως καὶ ἐνέργειαν καὶ κολάζειν δικαίως, 53 S
 ἐν ᾧ τίς ὁ τρόπος τῆς παιδαγωγίας τοῦ λόγου.

Παντὶ τοίνυν σθένει ὁ τῆς ἀνθρωπότητος παιδαγωγός, ὁ θεὸς 75, 1
 ἡμῶν λόγος, πάσῃ καταχρώμενος σοφίας μηχανῇ, σφῶζειν ἐπιβέβληται
 30 τοὺς νηπίους, νουθετῶν, ἐπιτιμῶν, ἐπιπλήττων, ἐλέγχων, ἀπειλού-
 μενος, ἰώμενος, ἐπαγγελλόμενος, χαριζόμενος, πολλοῖς τισὶν οἰονεῖ

1 f Röm. 3, 26 — 3 f Röm. 7, 12 — 5 f Matth. 19, 17 (Mark. 10, 18; Luk. 18,
 19) — 7 vgl. Matth. 11, 27 — 10 Gal. 1, 5; Phil. 4, 20; 1 Tim. 1, 17; II Tim.
 4, 18; Hebr. 13, 21 — 31 f vgl. Plato Leg. VII p. 808 D

2 Ἰησοῦν] ὡ (d. i. ἰησοῦ) corr. aus *ιν* M | 4 [καὶ] Markland | 6 ἐν < M, aber
 ἐν M¹ am Rand (in Ras.) | 7 τὸ über d. Z. M¹ | 9 τὸ τῶν FM τὸν τῶν St τὸ τὸν
 Sy | 10 τῶν αἰώνων < F | 12 φιλανθρωπίας (ι corr. aus *ει* M) | 21 οὐδέτερον Schw
 οὐχ ἕτερον FM | 30 ἐλέγχων M¹ ἐλέγχον M*

χαλινοῖς· τὰς ἀλόγους τῆς ἀνθρωπότητος »δεσμεύον· ὁρμάς. συνε- 2
λόντι γοῦν εἰπεῖν, οὕτως ὁ κύριος πρὸς ἡμᾶς, ὡς καὶ ἡμεῖς πρὸς
τὰ τέκνα ἡμῶν. »τέκνα σοί ἐστιν; παίδευσον αὐτά·, ἡ σοφία | παρ- 143 P
αινεῖ, »καὶ κάμψον αὐτὰ ἐκ νεότητος αὐτῶν. θυγατέρες σοί εἰσι;
5 πρόσσεχε τῷ σώματι αὐτῶν, καὶ μὴ ἰλαρώσης πρὸς αὐτὰς τὸ πρόσσω-
πόν σου· καίτοι τὰ τέκνα ἡμῶν, νιόνς τε καὶ θυγατέρας, σφόδρα
καὶ ὑπὲρ πᾶν ὁτιοῦν ἀγαπῶμεν. ἐπεὶ δ' οἱ μὲν πρὸς χάριν ὁμι- 3
λοῦντες ὀλίγον ἀγαπῶσιν ὃ μὴ λυποῦσιν, οἱ δὲ πρὸς ὀφέλειαν ἐπι-
στύφοντες, εἰ καὶ παραντίκα λυπηροί, ἀλλὰ εἰς τὸν ἔπειτα εὐερ-
10 γετοῦσιν αἰῶνα, οὐ τὴν παραντίκα ἡδονὴν ὁ κύριος, ἀλλὰ τὴν
μέλλονσαν ἐκόπῃσε τρυφῇ. ἐπίωμεν δὲ ἥδη καὶ τὸν τρόπον αὐτοῦ
τῆς φιλανθρωποῦ παιδαγωγίας μετὰ μαρτυρίας προφητικῆς.

Νουθέτησις μὲν οὖν ἐστὶν νόγος κηδεμονικός, νοῦ ἐμποιητικός. 76, 1
τοιούτος ὁ παιδαγωγὸς νουθετῶν, ὡς καὶ τῷ εὐαγγελίῳ λέγων
15 »ποσάκις ἠθέλησα συναγαγεῖν τὰ τέκνα σου, ὃν τρόπον ὄρνις συναγεί-
τὰ νοσσία αὐτῆς ὑπὸ τὰς πτέρυγας αὐτῆς, καὶ οὐκ ἠθέλησάτε·.
αὐθὶς τε ἡ γραφὴ νουθετεῖ, »καὶ ἐμοίχερον· λέγουσα »τὸ ξύλον καὶ
τὸν λίθον, καὶ ἐθυμίασαν τῇ Βάαλ·. μέγιστον γὰρ τεκμήριον τῆς 2
φιλανθρωπίας αὐτοῦ, ὅτι καίτοι σαφῶς εἰδὼς τὴν ἀναισχυντίαν τοῦ
20 ἐκλακτίσαντος λαοῦ καὶ ἀποσκιρτήσαντος, ὅμως ἐπὶ τὴν μετάνοιαν
παρακαλεῖ καὶ φησὶν διὰ τοῦ Ἰεζεκιήλ· »νῦν ἀνθρώπου, ἐν μέσῳ
σκορπίων σὺ κατοικεῖς, πλὴν ἀλήθειαν αὐτοῖς, ἐὰν ἄρα ἀκούσωσιν·.
ἀλλὰ καὶ τῷ Μωϋσεῖ »πορεύου· φησὶν »καὶ εἰπὲ τῷ Φαραώ, ἵνα 3
ἐξαποστείλῃ τὸν λαόν, ἐγὼ δὲ οἶδα ὅτι οὐ μὴ ἐξαποστείλῃ αὐτοῦς·.
25 ἐμφαίνει γὰρ ἄμφοι, καὶ τὸ θεῖον προειδὼς τὸ ἐσόμενον, καὶ τὸ
φιλάνθρωπον τὸ αὐτοῦ τῷ ἀντεξουσίῳ τῆς ψυχῆς ἀφορμάς μετανοίας
χαριζόμενος. νουθετεῖ δὲ καὶ διὰ Ἡσαίου κηδόμενος τοῦ λαοῦ, 4
ὀπηρῖκα λέγει· »ὁ λαὸς οὗτος τοῖς χεῖλεσιν αὐτῶν τιμῶσί με, ἡ δὲ
καρδιά αὐτῶν πόρρω ἐστὶν ἀπ' ἐμοῦ· (τοῦτό ἐστι νόγος ἐλεγκτικός·).
30 »μάτην δὲ σέβονταί με διδάσκοντες διδασκαλίας ἐντάλματα ἀνθρώ-
πων·. ἐνταῦθα ἡ κηδεμονία φανερώσασα τὴν ἁμαρτίαν ἐκ παραλ-
λήλου δείκνυσιν τὴν σωτηρίαν.

Ἐπιτίμησις δέ ἐστι νόγος ἐπ' αἰσχροῖς οἰκειῶν πρὸς τὰ καλά. 77, 1
τοῦτο ἐνδείκνυται διὰ Ἰερεμίου· »ἵπποι θηλυμανεῖς ἐγενήθησαν,

3—6 Sir. 7, 23f — 15 f Matth. 23, 37 (Luk. 13, 34) — 17 f vgl. Jerem. 3, 9; 7, 9;
39 (32), 29 — 21 f Ezech. 2, 6f — 23 f vgl. Exod. 3, 18f — 28—31 Matth. 15,
8f; Mark. 7, 6f (Jes. 29, 13) — 34—S. 135, 3 Jerem. 5, 8f

3 σοι F¹ σου F* | 14 [ὡς] St <κηδεμονικ>ως Schw | 16 τὰ] nach τὰ ein Buchst.
ausrad. M | ἠθέλησατε (ἡ in Ras. für ἐ) M¹ | 23 μωϋσεῖ M μωϋσῇ (ει übergesch.
F¹, F | 25 προειδὼς M | 34 διὰ] διὰ διὰ F | ἱερεμία M (dies und ἱσαῖα öfters; vgl. Einl.)

ἕκαστος ἐπὶ τὴν γυναῖκα τοῦ πλησίον αὐτοῦ ἐχρεμέτιζεν. μὴ ἐπὶ
 τούτοις οὐκ ἐπισκέβομαι; λέγει κύριος· ἢ ἐν λαῷ τῷ τοιούτῳ οὐκ
 ἐδικήσει ἡ ψυχὴ μου; παραπλέκει δὲ πανταχοῦ τὸν φόβον, ὅτι
 »φόβος κυρίου ἀρχὴ αἰσθήσεως«. καὶ πάλιν διὰ Ὡση οὐκ ἐπι- 2
 5 σκέβομαι φησὶν »αὐτοὺς; ὅτι αὐτοὶ μετὰ τῶν πορνῶν συνεφύροντο 144 P
 καὶ μετὰ τῶν τετελεσμένων ἔθνον, καὶ ὁ λαὸς ὁ συνίων συνεπλέ-
 κετο πόρνη. δείκνυσιν αὐτῶν φανερώτερον τὸ ἁμάρτημα, συνιέναι
 αὐτοὺς ὁμολογῶν, ὡς ἐκόντας ἁμαρτάνοντας. καὶ ἡ σύνεσις ὅψις
 ἐστὶ ψυχῆς. διὸ καὶ ὁ Ἰσραὴλ ὁ ὄρων τὸν θεόν, τουτέστιν ὁ συν-
 10 ιων τὸν θεόν.

Μέμψις δέ ἐστι ψόγος ὡς ὀλιγορούντων ἢ ἀμελούντων. κέχηρη- 3
 ται τῷ τρόπῳ τούτῳ τῆς παιδαγωγίας διὰ Ἡσαίου λέγων· »ἄκουε,
 οὐρανέ, καὶ ἐνωτίζου, γῆ, ὅτι κύριος ἐλάλησεν· υἱοὺς ἐγέννησα καὶ
 ὕψωσα, αὐτοὶ δέ με ἠθέτησαν. ἔγνω βοῦς τὸν κτησάμενον καὶ ὄνος 4
 15 τὴν φάτιν τοῦ κυρίου αὐτοῦ, Ἰσραὴλ δέ με οὐκ ἔγνω.« πῶς γὰρ 4
 οὐ δεινόν, εἰ ὁ εἰδὼς τὸν θεὸν οὐ γνώσεται τὸν κύριον, ἀλλ' ὁ μὲν
 βοῦς καὶ ὁ ὄνος, τὰ νωθῇ ζῶα καὶ τὰ μωρά, εἴσεται τὸν τρέφοντα.
 ὁ δὲ Ἰσραὴλ ἀλογώτερος καὶ τούτων εὐρεθήσεται; καὶ διὰ Ἱερεμίου
 πολλὰ καταμεμφάμενος τὸν λαὸν ἐπιφέρει· »καὶ ἐμὲ ἐγκατέλιπον,
 20 λέγει κύριος.«

Ἐπίπληξις δέ ἐστιν ἐπιτίμησις ἐπιπληκτικὴ ἢ ψόγος πληκτικός, 78, 1
 κέχηρηται δὲ καὶ ταύτῃ τῇ θεραπείᾳ ὁ παιδαγωγὸς διὰ Ἡσαίου λέγων·
 »οὐαὶ τέκνα ἀποστάται, τάδε λέγει κύριος· ἐποιήσατε βουλὴν οὐ δι'
 ἐμοῦ, καὶ συνθήκατε οὐ διὰ τοῦ πνεύματός μου.« στύμματα δὲ αὐστη-
 25 ροτάται παρ' ἑκαστοῦ προσχορῆται τῷ φόβῳ, ἀναστομῶν ἅμα καὶ
 ἐπιστρέφον δι' αὐτοῦ πρὸς σωτηρίαν τὸν λαόν, καθάπερ καὶ τὰ
 βαπτόμενα τῶν ἐρίων προστύφεσθαι φιλεῖ εἰς βεβαίαν εὐτρεπιζόμενα
 τῆς βαφῆς παραδοχὴν.

Ἐλεγχος δέ ἐστιν προφορὰ ἁμαρτίας εἰς τὸ μέσον φέρουσα. 2
 30 τούτῳ μάλιστα συγχορῆται ὡς ἀναγκαῖον τῷ τρόπῳ τῆς παιδαγωγίας
 διὰ τὸ ἔκλυτον τῆς τῶν πολλῶν πίστεως. λέγει μὲν γὰρ διὰ Ἡσαίου·
 »ἐγκατελίπετε τὸν κύριον καὶ παρωργίσατε τὸν ἅγιον τοῦ Ἰσραὴλ.«
 λέγει δὲ καὶ διὰ Ἱερεμίου· »ἐξέστη ὁ οὐρανὸς ἐπὶ τούτῳ καὶ ἔφριξεν
 ἐπὶ πλείῳ ἢ γῇ· ὅτι δύο καὶ πονηρὰ ἐποίησεν ὁ λαὸς οὗτος· ἐμὲ

4 vgl. Prov. 1, 7 — 4—7 Hos. 4, 14 — 9 vgl. Paed. I 57, 2 mit Anm. —
 11 Apostol. XI 17 c; Arsen. XXXV 40 — 12—15 Jes. 1, 2 f — 19 f vgl. Jerem.
 1, 16 f; 2, 13. 19 — 23 f Jes. 30, 1 — 32 Jes 1, 4 — 33—S. 136, 2 Jerem. 2, 12 f

2 οὐκ M¹ am Rand | 4 ὡσέ M¹ ὡσιέ M* | 6 συνίων St συνιών FM | 9 Ἰσραὴλ
 ιηλ (ιη in Ras.) M¹ | 9 f συνίων St συνιών FM¹ συνιών M* | 19 ἐγκατέλειπον M | 30 συ-
 χορῆται M | 32 ἐγκατελείπετε M

ἐγκατέλιπον, πηγὴν ὕδατος ζῶντος, καὶ ὄρυξαν λάκκους συντετριμμέ-
 νους, οἱ οὐ δύνησονται συχεῖν ὕδωρ.» καὶ πάλιν διὰ τοῦ αὐτοῦ· 3
 »ἀμαρτίαν | ἡμαρτεν Ἱερουσαλήμ· διὰ τοῦτο εἰς σάλον ἐγένετο· πάντες 54 S
 οἱ δοξάζοντες αὐτὴν ἡτίμασαν αὐτήν, ὅτι εἶδον ἀσχημοσύνην αὐτῆς.»
 5 τὸ δὲ αὐστηρὸν τοῦ ἐλέγχου καὶ ἐπιπληκτικὸν διὰ Σολομῶντος παρα- 4
 μυνθόμενος λέγει αἰνιττόμενος κατὰ τὸ παρασιωπώμενον τὸ φιλό-
 τεκνον τῆς παιδαγωγίας· νυῖέ μου, μὴ ὀλιγώρει παιδείας κυρίου. 145 P
 μὴδὲ ἐκλύον ὑπ' αὐτοῦ ἐλεγχόμενος· ὃν γὰρ ἀγαπᾷ κύριος, παιδεύει.
 μαστιγοῖ δὲ πάντα νιόν, ὃν παραδέχεται, ὅτι »ἀμαρτωλὸς ἄνθρωπος
 10 ἐκκλίνει ἐλεγμόν«. ἀκολούθως τοίνυν »ἐλεγχέτω με δίκαιος· ἡ γραφὴ
 λέγει »καὶ παιδευσάτω με, ἔλαιον δὲ ἀμαρτωλοῦ μὴ λιπανάτω τὴν
 κεφαλὴν μου».

Φρένωσις δέ ἐστι ψόγος φρενῶν ἐμπουητικός. οὐδὲ τούτου 79, 1
 ἀπέσχηται τοῦ τρόπου τῆς παιδαγωγίας, ἀλλὰ διὰ Ἱερεμίον φησὶν·
 15 »ἕως τίνος κεκραξομαι καὶ οὐκ εἰσακούσονται; ἰδοὺ ἀπερίτμητα τὰ
 ὦτα αὐτῶν.» ὡς τῆς μακαρίας ἀνεξικαχίας. καὶ πάλιν διὰ τοῦ
 αὐτοῦ· »ἀπερίτμητα πάντα τὰ ἔθνη, ὃ δὲ λαὸς οὗτος ἀπερίτμητος
 καρδία.» »ὅτι λαὸς ἀπειθής ἐστιν, οἱ υἱοί, φησὶν, »οἷς οὐκ ἐστι
 πίστις».

20 Ἐπισκοπὴ δέ ἐστιν ἐπίπληξις σφοδρά. κέχρηται τῷ εἶδει τούτῳ 2
 ἐν εὐαγγελίῳ· »Ἱερουσαλήμ Ἱερουσαλήμ, ἡ ἀποκτείνουσα τοὺς προ-
 φήτας καὶ λιθοβολοῦσα τοὺς ἀπεσταλμένους πρὸς αὐτήν.» καὶ ἡ
 ἐπαναδίπλωσις τοῦ ὀνόματος ἰσχυρὰν τὴν ἐπίπληξιν πεποιήται. ὁ
 γὰρ εἰδὼς τὸν θεὸν πῶς τοὺς διακόνους τοῦ θεοῦ διώκει; διὰ τοῦτο 3
 25 φησὶν· »ἀφίεται ὁ οἶκος ὑμῶν ἔρημος, λέγω γὰρ ὑμῖν· ἀπάρτι οὐ
 μὴ ἴδητέ με, ἕως ἂν εἴπητε· εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι
 κυρίου.» εἰ γὰρ οὐ δέχεσθε τὴν φιλανθρωπίαν, ἐπιγνώσεσθε τὴν
 ἐξουσίαν.

Λοιδορία δέ ἐστι ψόγος ἐπιτεταμένος. κέχρηται δὲ τῇ λοιδορίᾳ 80, 1
 30 ἐν μαρμάκον μοῖρα διὰ Ἡσαίου λέγων »οὐαὶ ἔθνος ἀμαρτωλόν. υἱοὶ
 ἄνομοι, λαὸς πλήρης ἀμαρτιῶν, σπέρμα πονηρόν· κὰν τῷ εὐαγ-
 γελίῳ διὰ Ἰωάννου »ὄφεις φησὶν »γεννήματα ἐχιδνῶν».

3 f Klagel. Jerem. 1, 8 — 7—9 Prov. 3, 11 f — 9 f Sir. 35, 17 (32, 21) —
 10—12 Psal. 140, 5 — 15 f Jerem. 6, 10; vgl. Habak. 1, 2 — 17 f Jerem. 9, 26 —
 18 f Jes. 30, 9 — 21—27 Matth. 23, 37—39; Luk. 13, 34 f (Jerem. 22, 5; Psal. 117, 26)
 — 22 καὶ ἡ — 24 διώκει Nicetascat. zu Luk. (13, 34) in Vatic. 1611 f. 199r. Inc.
 κλήμεντος· ἄλλως καὶ ἡ ἐπαναδίπλωσις expl. διώκει — 23 vgl. z. B. Wölfflin, S. B.
 d. Münch. Ak. Phil.-hist. Kl. 1882 I S. 427 ff — 30 f Jes. 1, 4 — 32 Matth. 3, 7;
 Luk. 3, 7; aber ὄφεις aus Matth. 23, 33

5 ἐπιπληκτικὸν St ἐπιδεικτικὸν FM δηκτικὸν Höschel vgl. Paed. I 96, 1 ἐπι-
 δηκτικὸν Markland | σολομῶντος M | 29 ψόγος Markland λόγος FM

Ἐγκλησις δέ ἐστι ψόγος ἀδικούντων. τούτῳ τῷ παιδαγωγῇ 2
διὰ Δαβὶδ κέχρηται, «λαὸς, ὃν οὐκ ἔγνω», λέγων «ἐδοῦλέυσέν μοι
καὶ εἰς ἀκοὴν ὧτίου ἐπήκουσέν μου, υἱοὶ ἀλλότριοι ἐψεύσαντό μοι
καὶ ἐχώλασαν ἀπὸ τῶν τριῶν αὐτῶν». καὶ διὰ Ἰερεμίου· «καὶ ἔδωκα
5 αὐτῇ βιβλίον ἀποστασίου, καὶ οὐκ ἐφοβήθη <ἡ> ἀσύνθετος Ἰουδα», αὐθὶς
τε· «καὶ ἠθέτησεν εἰς ἐμὲ ὁ οἶκος | Ἰσραήλ, καὶ ὁ οἶκος Ἰούδα ἐψεύ- 146 P
σατο τῷ κυρίῳ.»

Μεμφιμοιρία δέ ἐστι λάθριος ψόγος, τεχνικῇ βοήθειά καὶ αὐτὴ 3
σωτηρίαν οἰκονομουμένη ἐν παρακαλύμματι. κέχρηται δὲ αὐτῇ διὰ
10 Ἰερεμίου· «πῶς ἐκάθισεν μόνη ἡ πόλις ἡ πεπληθυμμένη λαῶν; ἐγε-
νήθη ὥσει χήρα· ἄρχουσα χωρῶν ἐγενήθη εἰς φόρον· κλαίονσα
ἔκλαυσεν ἐν νυκτί.»

Διάσυρσις δέ ἐστι ψόγος διασυρτικός. καὶ τούτῳ κέχρηται τῷ βοή- 81, 1
θήματι ὁ θεὸς παιδαγωγὸς διὰ Ἰερεμίου λέγων· «ὅψις πόρνης ἐγένετό
15 σοι, ἀπηναισχύντησας πρὸς πάντας. καὶ οὐχ ὡς οἶκον ἐκάλεσάς με
καὶ πατέρα καὶ ἄρχοντα τῆς παρθενίας σου;» καὶ «πόρνη καλὴ καὶ
ἐπίχαρις, ἡγουμένη φαρμάκων». τεχνικῶς πάντῃ τὴν παρθένον τῷ τῆς
πορνείας ἐνυβρίσας ὀνόματι, αὐθὶς ἐπὶ τὴν σεμνότητα ἐντρέπων μετα-
καλεῖται.

Κατανεμέσῃσι δέ ἐστιν ἐπιτίμησις νόμιμος ἢ ἐπιτίμησις τῶν 2
† ὀδῶν παρὰ τὸ προσηκόν ἐπαιρομένων. ταύτῃ διὰ Μωσέως ἐπαι-
δαγῶγει, «τέκνα» λέγων «μωμητά, γενεὰ σχολιὰ καὶ διεστραμμένη,
ταῦτα κυρίῳ ἀνταποδίδετε; οὗτος λαὸς μωρὸς καὶ οὐχὶ σοφός. οὐκ
αὐτὸς οὗτος ὁ πατὴρ ἐκτήσατό σε;» καὶ διὰ Ἡσαίου φησὶν· «οἱ ἄρ-
25 χοντές σου ἀπειθοῦσιν, κοινωνοὶ κλεπτῶν, ἀγαπῶντες δῶρα, διώκοντες
ἀνταπόδομα, ὄρφανοὺς οὐ κρίνοντες.»

Καθόλου δὲ ἡ περὶ τὸν φόβον αὐτοῦ τεχνολογία σωτηρίας ἐστὶ πηγὴ, 3
ἀγαθοῦ δέ γε τὸ σφῆξιν· «ἔλεος δὲ κυρίου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα»· ἐλέγχων καὶ
παιδεύων καὶ διδάσκων ὡς ποιμὴν τὸ ποίμνιον αὐτοῦ. τοὺς ἐκδεχομένους
30 παιδείαν ἐλεᾷ καὶ τοὺς κατασπονδάζοντας εἰς κόλλησιν αὐτῷ· «καὶ
ταύτῃ τῇ ἀγωγῇ «ἑξακοσίας χιλιάδας πεζῶν, τοὺς ἐπισυναχθέντας ἐν ἡ
ῥσχον σκληροκαρδία, μαστιγῶν, ἐλεῶν, τύπτων, ἰώμενος, ἐν οἰκτιρισμῷ καὶ

2—4 Psal. 17, 44—46 — 4 f Jerem. 3, 8 — 6 f Jerem. 5, 11f — 8 Apostol.
XI 17b; Arsen. XXXV 39 — 10—12 Klagel. Jerem. 1, 1f — 14—16 Jerem. 3, 3f
— 16 f Nah. 3, 4 — 22—24 Deut. 32, 5f — 24—26 Jes. 1, 23 — 28—30 Sir.
18, 13f — 31—S. 138, 1 Sir. 16, 10 (mit Glosse)

3 μου F μοι M | μοι F με M | 5 <ἡ> aus LXX | αὐθὶς τε — 6 Ἰούδα F¹ am
Rand | 15 καὶ οὐχ ὡς οἶκον | καὶ οὐχ ὡς εἰς οἶκον M¹ als Variante am Rand |
18 πορνείας | πόρνης Münzel | 21 ὀδῶν | corr. aus ὀδ' ὦν M¹ νῶν Hervet παίδων Di
νόμῳ Schw ὄγκῳ ? Münzel | 23 ἀνταποδίδετε F¹ ἀνταποδίδοται F*M | 28 τὸ F τῷ M

παιδεία διεφύλαξεν.» »κατὰ γὰρ τὸ πολὺ ἔλεος αὐτοῦ. οὕτως καὶ ὁ ἔλεγχος αὐτοῦ.« καλὸν μὲν γὰρ τὸ μὴ ἁμαρτεῖν, ἀγαθὸν δὲ καὶ τὸ ἁμαρτόντα μετανοεῖν, ὥσπερ ἄριστον τὸ ὑγιαίνειν αἰεὶ, καλὸν δὲ καὶ τὸ ἀνασῆλαι τῆς νόσου. ταύτῃ τοι καὶ διὰ Σολομῶντος παραγ- 82,1
5 γέλλεται· »σὺ μὲν ῥάβδω πάταξον τὸν νιόν, τὴν δὲ ψυχὴν αὐτοῦ 147 P
ἐκ θανάτου ῥῦσαι.« καὶ πάλιν· »μὴ ἀπόσχη νήπιον παιδεύων, εὐθ-
ναι δὲ αὐτὸν ῥάβδω, οὐ γὰρ θανεῖται.«

Ἐλεγχος γὰρ καὶ ἐπιπληξίς, ὥσπερ οὖν καὶ τοῦνομα αἰνίττεται, 2
αὐταὶ πληγαὶ ψυχῆς εἰσι, σωφρονίζουσαι τὰς ἁμαρτίας καὶ θάνατον
10 ἀπειροῦσαι, εἰς δὲ τὴν σωφροσύνην ἄγουσαι τοὺς εἰς ἀκολασίαν ὑπο-
φερομένους. ταύτῃ τοι καὶ Πλάτων τὴν μεγίστην τῆς ἐπανορθώσεως 3
δύναμιν καὶ τὴν κυριωτάτην κάθαρσιν τὸν ἔλεγχον εἰδὼς ἀκολούθως
τῷ λόγῳ τὸν τὰ μέγιστα ἀκάθαρτον ὄντα ἀπαίδευτόν τε καὶ αἰσχρὸν
γεγονέναι διὰ τὸ ἀνέλεγκτον εἶναι βούλεται, ἣ καθαρῶτατον καὶ
15 κάλλιστον ἔπρεπεν τὸν ὄντως ἐσόμενον εὐδαίμονα εἶναι. εἰ γὰρ »οἱ 4
ἄρχοντες οὐκ εἰσὶ φόβος τῷ ἀγαθῷ ἔργῳ«, πῶς ὁ φύσει ἀγαθὸς θεὸς
φόβος ἔσται τῷ μὴ ἁμαρτάνοντι; »ἐὰν δὲ τὸ κακὸν ποιῇς, φοβοῦ«. ἣ
φησιν ὁ ἀπόστολος. διὰ τοῦτο τοι καὶ αὐτὸς ὁ ἀπόστολος ἐπιστύφει 83,1
παρ' ἑκαστα τὰς ἐκκλησίας κατ' εἰκόνα κυρίου καὶ συναισθόμενος 55 S
20 τῆς ἑαυτοῦ παρρησίας καὶ τῆς τῶν ἀκούοντων ἀσθενείας πρὸς τοὺς
Γαλάτας λέγει· »ἐχθρὸς ὑμῶν γέγονα ἀληθεύων ὑμῖν;« ὥς δὲ οἱ 2
ὑγιαίνοντες οὐ χρῆζουσιν ἱατροῦ, παρ' ὅσον ἔρρονται, οἱ δὲ νοσοῦντες
ἐπιδέονται τῆς τέχνης, οὕτως καὶ ἡμεῖς οἱ ἐν τῷ βίῳ νοσοῦντες περὶ
τε τὰς ἐπιθυμίας τὰς ἐπονειδίστους περὶ τε τὰς ἀκρασίας τὰς ἐπι-
25 ψόγους καὶ περὶ τὰς ἄλλας τῶν παθῶν φλεγμονὰς τοῦ σωτήρος ἐπι-
δεόμεθα· ὁ δὲ οὐ μόνον τὰ ἥπια ἐπιπάσσει φάρμακα, ἀλλὰ καὶ τὰ

1 f Sir. 16, 12 — 2 καλὸν — 4 νόσου Sacr. Par. 187 Holl; Antonius Mel-
lissa p. 22 Gesner — 2—4 vgl. Paed. I 4 mit Anm. u. Philo De Abrah. 26 (II p. 5 M)
τὰ δευτερεῖα φέρεται μετάνοια τελειότητος, ὥσπερ καὶ ἀνόσον σώματος ἡ
πρὸς ὑγίαν ἐξ ἀσθενείας μεταβολή. Sext. Pyth. Sent. 283. Aus Clem. schöpft
Isid. Pel. Ep. I 381 — 5f Prov. 23, 14 — 6f Prov. 23, 13 — 11—15 vgl. Plato
Soph. p. 230 DE διὰ ταῦτα . . . τὸν ἔλεγχον λεκτέον ὡς ἄρα μεγίστη καὶ κυριωτάτη
τῶν καθάρσεων ἐστι, καὶ τὸν ἀνέλεγκτον αὐ νομιστέον, ἃν καὶ τυγχάνῃ βασιλεὺς ὁ
μέγας ὢν, τὰ μέγιστα ἀκάθαρτον ὄντα, ἀπαίδευτόν τε καὶ αἰσχρὸν γεγονέναι ταῦτα,
ἃ καθαρῶτατον καὶ κάλλιστον ἔπρεπε τὸν ὄντως ἐσόμενον εὐδαίμονα εἶναι —
15—17 Röm. 13, 3f — 21 Gal. 4, 16 — 21f vgl. Luk. 5, 31 (Matth. 9, 12;
Mark. 2, 17) — 26 vgl. A 218; A 515. 830 (ἤπια φάρμακα ἐπιπάσσειν)

2 ἁμαρτάνειν Sacr. Par. Ant. | 3 τό¹ Sacr. Par. (PMR) Ant. wie Rittershusius
zu Isid. Pel. Ep. I 381 τὸν FM | ἁμαρτόντα Cobet 277 ἁμαρτάνοντα FM Sacr. Par.
ἁμαρτάνοντας Ant. | μετανοεῖν] ἐπανάγεσθαι διὰ τῆς μετανοίας Sacr. Par. R Ant. |
καλὸν] ἀγαθὸν Ant. | 4 τῆς νόσου] μετὰ τὴν νόσον Sacr. Par. Ant. | 13 τε Plato
δὲ FM | 26 ἐπιπάσσει Wi ἐπιπάσσει FM

- στυπτικά. ἰστιάσιν γοῦν τῶν ἁμαρτιῶν τὰς νομὰς αἱ πικραὶ τοῦ φόβου
 ῥίζαι· διὸ καὶ σωτήριος, εἰ καὶ πικρός, ὁ φόβος. εἰκότως ἄρα σω- 3
 τήρος μὲν οἱ νοσοῦντες δέομεθα, οἱ πεπλανημένοι δὲ τοῦ καθηγησο-
 μένου καὶ οἱ τυφλοὶ τοῦ φωταγωγήσαντος καὶ οἱ διψῶντες τῆς πηγῆς
 5 τῆς ζωτικῆς, ἀφ' ἧς οἱ μεταλαβόντες οὐκέτι διψήσουσιν, καὶ οἱ νεκροὶ
 δὲ τῆς ζωῆς ἐνδεεῖς καὶ τοῦ ποιμένου τὰ πρόβατα καὶ οἱ παῖδες τοῦ
 παιδαγωγοῦ, ἀλλὰ καὶ πᾶσα ἡ ἀνθρωπότης Ἰησοῦ, ἵνα μὴ ἀνάγωγοι
 καὶ ἁμαρτωλοὶ εἰς τέλος τῆς καταδίκης ἐκπέσωμεν, διακριθῶμεν δὲ
 τῶν ἀχρυμίων καὶ εἰς τὴν πατρίαν ἀποθήκην σωρευθῶμεν· τὸ γὰρ
 10 πτόν | ἐν τῇ χειρὶ τοῦ κυρίου, ᾧ ἀποκρίνεται τοῦ πυροῦ τὸ ἄχρυν 148 P
 τὸ ὀφειλόμενον τῷ πυρὶ. ἐξὸν δέ, εἰ βούλεσθε, τοῦ παραγίου ποι- 84,1
 μένος καὶ παιδαγωγοῦ, τοῦ παντοκράτορος καὶ πατρικοῦ λόγου, τὴν
 ἄκραν σοφίαν καταμανθάνειν ἡμῖν, ἔνθα ἀλληγορεῖ, ποιμένα ἐκτὸν
 προβάτων λέγων· ἔστι δὲ παιδαγωγὸς νηπίων. φησὶν γοῦν διὰ Ἰεζε- 2
 15 κὴλ πρὸς τοὺς πρεσβυτέρους ἀποταθεὶς καὶ τινα αὐτοῖς σωτήριον
 παρατιθέμενος ἐν λόγῳ φροντίδος ὑπογραμμόν· »καὶ τὸ χωλὸν κατα-
 δήσω καὶ τὸ ὀχλούμενον ἰάσομαι καὶ τὸ πλανώμενον ἐπιστρέψω καὶ
 βοσκήσω αὐτοὺς ἐγὼ εἰς τὸ ὄρος τὸ ἅγιόν μου.« ταῦτ' ἐστὶν ἀγαθοῦ
 ποιμένου ἐπαγγέλματα· βοσκήσον ἡμᾶς τοὺς νηπίους ὡς πρόβατα.
 20 ναί. δέσποτα, τῆς σῆς πλήρωσον νομῆς, τῆς δικαιοσύνης· ναί, παιδα- 3
 γωγέ, ποιμανὸν ἡμᾶς εἰς τὸ ἅγιόν σου ὄρος, πρὸς τὴν ἐκκλησίαν,
 τὴν ὑψωμένην, τὴν ὑπερνεφῆ, τὴν ἀπτομένην οὐρανῶν. »καὶ ἔσομαι«,
 φησὶν, »αὐτῶν ποιμὴν καὶ ἔσομαι ἐγγὺς αὐτῶν« ὡς ὁ χιτῶν τοῦ
 χρωτὸς αὐτῶν· σώσαι βούλεται μου τὴν σάρκα, περιβαλὼν τὸν χι-
 25 τῶνα τῆς ἀφθαρσίας, καὶ τὸν χρωτᾶ μου κέχρηκεν. »καλέσουσί με«, 4
 φησὶ. »καὶ ἐρῶ· ἰδοὺ πάρεμι.« θᾶπτον ὑπήκουσας ἢ προσεδόκησα,
 δέσποτα· »καὶ ἐὰν διαβαίνωσιν, οὐκ ὀλισθήσουσι, λέγει κύριος.« οὐ
 γὰρ πεσόμεθα εἰς φθορὰν οἱ διαβαίνοντες εἰς ἀφθαρσίαν, ὅτι ἀνθέ-
 ξεται ἡμῶν αὐτός· ἔφη γὰρ αὐτός καὶ ἠθέλησεν αὐτός.
 30 Τοιοῦτος ἡμῶν ὁ παιδαγωγός, ἀγαθὸς ἐνδίκως. »οὐκ ἦλθον«, 85,1
 φησὶ, »διακονηθῆναι, ἀλλὰ διακονῆσαι.« διὰ τοῦτο εἰσάγεται ἐν τῷ
 εὐαγγελίῳ κεκμηκός, ὁ κάμων ὑπὲρ ἡμῶν καὶ »δοῦναι τὴν ψυχὴν

4 f vgl. Joh. 4, 14 — 6 f vgl. Paed. I 11, 2 (Plato Leg. VII p. 808 D) —
 8 vgl. Matth. 8, 12 u. ö. — 8—11 vgl. Matth. 3, 12; Luk. 3, 17 — 13 f vgl. Joh.
 10, 2. 11. 14 — 16—18 vgl. Ezech. 34, 16. 14 — 22 f vgl. Ezech. 34, 23 f — 25 f vgl.
 Jes. 58, 9 — 27 vgl. Jes. 43, 2 — 30 f Matth. 20, 28; Mark. 10, 45 — 32 vgl. Joh.
 4, 6; Resch, Agrapha, Log. 47 S. 244 — 32 f Matth. 20, 28; Mark. 10, 45

4 φωταγωγήσαντος M* | 5 μεταλαμβάνοντες F | 8 τῇ καταδίκῃ ἐμπέσωμεν
 Sy | 9 ἀποθήκην (ἀπο in Ras.) M¹ | ἀποσωρευθῶμεν (ἀπο durch Punkte getilgt)
 F¹ | 17 πλανώμενον M² πλανόμενον M* | 19 βοσκήσαντος Schw βοσκῆσαι Ma |
 20 f παιδαγωγέ (ἐ in Ras. für ὁς w. e. sch.) M¹ | 22 ὑψωμένην F | 25 κέχρηκεν F |
 27 ὀλισθήσουσι M² ὀλισθήσωσι M*

- τὴν ἑαυτοῦ λύτρον ἀντὶ πολλῶν ἐπισχνούμενος. τοῦτον γὰρ μόνον 2
ὁμολογεῖ ἀγαθὸν εἶναι ποιμένα· μεγαλόδωρος οὖν ὁ τὸ μέγιστον
ὑπὲρ ἡμῶν, τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, ἐπιδιδούς, καὶ μεγαλωφελὴς καὶ φιλάν-
θρωπος, ὅτι καὶ ἀνθρώπων, ἐξὸν εἶναι κύριον, ἀδελφὸς εἶναι βεβού-
5 ληται· ὁ δὲ καὶ εἰς τοσοῦτον ἀγαθὸς ὥστε ἡμῶν καὶ ὑπεραποθανεῖν.
ἀλλὰ καὶ ἡ δικαιοσύνη κέκραγεν αὐτοῦ· »ἐὰν ὀρθοὶ πρὸς με ἦκητε, 3
καὶ ὀρθὸς πρὸς ὑμᾶς· ἐὰν πλάγιοι πορευήσθε, καὶ γὰρ πλάγιος, λέγει
κύριος τῶν δυνάμεων, τὰς ἐπιπλήξεις τῶν ἀμαρτωλῶν πλαγίας αἰ-
νιττόμενος, ὁδοῦς. ἡ γὰρ εὐθεΐα καὶ κατὰ φύσιν, ἣν αἰνίττεται τὸ 4
10 ἴωτα τοῦ Ἰησοῦ, ἡ ἀγαθωσύνη αὐτοῦ, ἡ | πρὸς τοὺς ἐξ ὑπακοῆς πε- 149 P
πιστευκότας ἀμετακίνητός τε καὶ ἀρρεπής. »ἐπειδὴ ἐκάλουν καὶ οὐχ
ὑπηρετεῖτε, λέγει κύριος, ἀλλὰ ἀκύρους ἐποιεῖτε τὰς ἐμὰς βουλὰς, τοῖς
δὲ ἐμοῖς ἐλέγχοις οὐ προσείχετε.« οὕτως ὁ κυριακὸς ἐλεγχος ὠφελι-
μώτατος. περὶ τούτων καὶ διὰ Λαβὶδ λέγει· »γενεὰ σκολιὰ καὶ παρα- 86, 1
15 πικραίνουσα, γενεὰ ἣτις οὐ κατεύθυνεν τὴν καρδίαν αὐτῆς, καὶ οὐκ
ἐπιστάθη μετὰ τοῦ θεοῦ τὸ πνεῦμα αὐτῆς. οὐκ ἐφυλάξαντο τὴν
διαθήκην τοῦ θεοῦ καὶ ἐν τῷ νόμῳ αὐτοῦ οὐκ ἤθελον πορευέσθαι.«
αὗται αἰτίαι παραπικρασμοῦ, δι' ἃς ὁ κριτὴς ἔρχεται τὴν δίκην ἐποί-
σων τοῖς τὴν εὐζωίαν ἐλέσθαι μὴ βεβουλημένοις. διὰ τοῦτο αὐτοῖς 2
20 τραχύτερον ἐνθένδε προσενήνεκται. εἰ πως ἀναχαιτίσαι τῆς ἐπὶ τὸν
θάνατον ὁρμῆς. λέγει γοῦν διὰ Λαβὶδ σαφέστατα τὴν αἰτίαν τῆς ἀπει-
λῆς· »οὐκ ἐπίστευσαν ἐν τοῖς θανμασίοις αὐτοῦ. ὅταν ἀπέκτενεν
αὐτούς, ἐξεζήτουν αὐτὸν καὶ ἐπέστρεφον καὶ ὠρθηρίζον πρὸς τὸν
θεὸν καὶ ἐμνήσθησαν, ὅτι ὁ θεὸς βοηθὸς αὐτῶν ἐστὶν καὶ ὁ θεὸς
25 ὁ ὕψιστος λυτρωτὴς αὐτῶν ἐστίν.« οὕτως οἶδεν ἐπιστρέφοντας ἀν- 3
τοὺς διὰ τὸν φόβον, τῆς δὲ φιλανθρωπίας αὐτοῦ καταπεφρονηκότας.
ὀλιγορεῖται μὲν γὰρ ὡς ἐπίπαν τὸ ἀγαθὸν χρηστεύμενον αἰεὶ, θερα-
πεύεται δὲ ὑπομιμνήσκον τῷ φιλανθρωπῷ τῆς δικαιοσύνης φόβον.
διττὸν δὲ τὸ εἶδος τοῦ φόβου, ὃν τὸ μὲν ἕτερον γίνεται μετὰ αἰδοῦς, 87, 1

1 f vgl. Joh. 10, 11 — 2 μεγαλόδωρος — 5 ὑπεραποθανεῖν Cat. zu Hebr. 2, 17
bei Cramer VII p. 426, 10—14 (Κλήμεντος) Inc. μεγαλόδωρος exl. τρόπαιον —
6—11 Cat. des Mac. Chrysoc. zu Matth. (bei Pott. p. 1020 nach Grabe aus Barocc.
156 f. 198 r); identisch mit der Nicetascat. zu Luk. (16, 17) in Vatic. 1611 f. 219 r (= N¹);
Monac. 33 f. 250 v (= N²); lateinisch bei Corderius, Cat. in S. Luc. p. 400. Inc.
κλήμεντος παιδαγωγού· τάχα δὲ διὰ τοῦ ἴωτα καὶ τῆς κεφαλῆς ἡ δικαιοσύνη κέκρα-
γεν αὐτοῦ κτλ. expl. ἀρρεπής — 6—8 vgl. Lev. 26, 21. 23 f. 27 f — 11—13 Prov.
1, 24 f — 14—17 Psal. 77, 8. 10 — 22—25 Psal. 77, 32. 34 f — 29—S. 141, 4
vgl. Plato Leg. I p. 646 E (δύο φόβων εἶδη)

4 ἀνθρώπων St ἄνθρωπος FM Cat. ἀνθρώποις Ma | κύριος Wi | 5 ἡμῶν καὶ
καὶ ἡμῶν Cat. | ὑπεραποθανεῖν + καὶ τὸ κατὰ τοῦ θανάτου ἐπιδείξασθαι τρόπαιον
Cat. | 6 ἦκατε M | 9 καὶ + ἡ N² | 15 αὐτῆς M ἑαυτῆς F | 20 τραχύτερον M ταχί-
τερον F | ἀναχαιτίσαιεν F | 21 σαφέστατα τὴν Jackson σαφεστάτην FM | 22 ἀπ-
έκτενεν FM¹ ἀπέκτενεν M*

ὃ χροῶνται πολῖται μὲν πρὸς ἡγεμόνας ἀγαθούς καὶ ἡμεῖς πρὸς τὸν
 θεόν, καθάπερ οἱ παῖδες οἱ σώφρονες πρὸς τοὺς πατέρας· »ἵππος
 γάρ«, φησὶν, »ἀδάμαστος ἐκβαίνει σκληρός, καὶ υἱὸς ἀνειμένος ἐκβαίνει
 προαλής·« τὸ δὲ ἕτερον εἶδος τοῦ φόβου μετὰ μίσους γίνεται, ὃ
 5 δοῦλοι πρὸς δεσπότας κέχρηται χαλεποὺς καὶ Ἑβραῖοι δεσπότην
 ποιήσαντες, οὐ πατέρα, τὸν θεόν. πολλῶ δέ, οἶμαι, καὶ τῷ παντὶ 56 S 2
 τὸ ἐκούσιον καὶ κατὰ προαίρεσιν τοῦ κατὰ ἀνάγκην εἰς εὐδέβειαν
 διαφέρει. »αὐτὸς γάρ«, φησὶν, »οἰκτιρῶν ἐστίν, ἰάσεται τὰς ἁμαρτίας
 αὐτῶν καὶ οὐ διαφθερεῖ· καὶ πληθυνεῖ τοῦ ἀποστρέψαι τὸν θυμὸν αὐτοῦ
 10 καὶ οὐκ ἐκκαύσει πᾶσαν τὴν ὀργὴν αὐτοῦ.« ὅρα πῶς τὸ δίκαιον ἐπιδείκνυ-
 ται τοῦ παιδαγωγοῦ τὸ περὶ τὰς ἐπιτιμῆσεις καὶ τὸ ἀγαθὸν τοῦ θεοῦ
 τὸ περὶ τὰς οἰκτιρήσεις. διὰ τοῦτο ὁ Δαβὶδ, τουτέστι τὸ πνεῦμα τὸ 3
 δι' αὐτοῦ, ἄμφω περιλαβὼν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ψάλλει θεοῦ· »δικαιοσύνη
 καὶ κρίμα ἐτοιμασία τοῦ θρόνου σου· ἔλεος καὶ ἀλήθεια προπορεύ-
 15 σονται πρὸ προσώπου σου.« τῆς αὐτῆς εἶναι δυνάμεις ὁμολογεῖ καὶ
 κρίνειν καὶ ἐνεργεῖν· ἅμα γὰρ | ἄμφοιν ἢ ἐξουσία [ἦ] κρίσις τοῦ 150 P
 δικαίου διακρίνουσα τὰ ἐναντία. καὶ ὁ αὐτὸς δίκαιος καὶ ἀγαθός, ὁ 88,1
 ὄντως θεός, ὁ ὢν αὐτὸς τὰ πάντα καὶ τὰ πάντα ὁ αὐτός, ὅτι αὐτὸς
 θεός, ὁ μόνος θεός. ὥς γὰρ τὸ ἔσοπτον τῷ αἰσχυρῷ οὐ κακόν, ὅτι
 20 δεικνύει αὐτὸν οἷός ἐστιν, καὶ ὥς ὁ ἱατρός τῷ νοσοῦντι οὐ κακός, ὁ
 τὸν πυρετὸν ἀναγγέλλων αὐτῷ (οὐ γὰρ αἷτιος τοῦ πυρετοῦ ὁ ἱατρός,
 ἀλλὰ ἑλεγχός ἐστι τοῦ πυρετοῦ), οὕτως οὐδὲ ὁ ἐλέγχων δύνους τῷ
 κάμνοντι τὴν ψυχὴν· οὐ γὰρ ἐντίθησι τὰ πλημμελήματα, τὰ δὲ προσ-
 25 ὄντα ἐπιδείκνυσιν ἁμαρτήματα εἰς τὴν τῶν ὁμοίων ἐπιτηδευμάτων
 ἀποτροπὴν. ὥστε ἀγαθός μὲν ὁ θεὸς δι' ἑαυτόν, δίκαιος δὲ ἤδη δι' 2
 ἡμᾶς, καὶ τοῦτο ὅτι ἀγαθός. τὸ δίκαιον δὲ ἡμῖν διὰ τοῦ λόγον ἐν-
 δείκνυται τοῦ ἑαυτοῦ ἐκείθεν ἄνωθεν, ὅθεν γέγονεν πατήρ. πρὶν γὰρ
 κτίσεως γενέσθαι θεὸς ἦν, ἀγαθὸς ἦν, καὶ διὰ τοῦτο καὶ δημιουργός
 εἶναι καὶ πατὴρ ἠθέλησεν· καὶ ἡ τῆς ἀγάπης ἐκείνης σχέσις δικαιο-
 30 σύνης γέγονεν ἀρχή, καὶ τὸν ἥλιον ἐπιλάμποντος τὸν αὐτοῦ καὶ τὸν
 υἱὸν καταπέμποντος τὸν αὐτοῦ· καὶ πρῶτος οὗτος τὴν ἐξ οὐρανῶν

2—4 Sir. 30, 8 — 8—10 Psal. 77, 35 — 13—15 Psal. 88, 15 — 19—23 vgl.

Epikt. II 14, 20f πῶς δύνασαι ἀνασχέσθαι μου καὶ ὑποσχεῖν τὸν ἐλέγχον καὶ παρα-
 μέναι; οὐδαμῶς, ἀλλ' εὐθὺς ἀπαλλάσσει χαλεπῶς ἔχων. καίτοι τί σοι ἐγὼ κακὸν
 πεποίηκα; εἰ μὴ καὶ τὸ ἔσοπτον τῷ αἰσχυρῷ, ὅτι δεικνύει αὐτὸν αὐτῷ οἷός ἐστιν·
 εἰ μὴ καὶ ὁ ἱατρός τὸν νοσοῦντα ὑβρίζει, ὅταν εἴπῃ αὐτῷ; »ἄνθρωπε, δοκεῖς μηδὲν
 ἔχειν, πυρέσσεις δέ«. Isid. Pel. Ep. I 382 — 30 vgl. Matth. 5, 45

6 <μᾶλλον δέ>, οἶμαι Schw | 7 [ἐκούσιον καὶ] Markland | 13 περιλαβὼν F*
 περιλαβὼν F¹M | 16 ἐξουσία * * Po Heyse | [ἦ] Wi | 21 αὐτῷ Cat. u. Wendland
 Quaest. Mus. p. 13 αὐτοῦ FM | 22 ἐλέγχων FM¹ ἐλέγχον M* | 28 κτίστις Jackson
 κτίστην M κτίσις F | 29 καὶ πατὴρ ~ nach θεός (28) M² | 30f τοῦ αὐτοῦ Ma

ἀγαθὴν κατήγγειλεν δικαιοσύνην, οὐδείς ἔγνω τὸν υἱὸν εἰ μὴ ὁ πατήρ λέγων, οὐδὲ τὸν πατέρα εἰ μὴ ὁ υἱός. αὕτη ἡ ἀντιπαλάν- 3
τεύουσα γνώσις ἐπ' ἰσῆς δικαιοσύνης ἀρχαίας σύμβολον. ἔπειτα δὲ
ἐπὶ τοὺς ἀνθρώπους καταβέβηκεν ἡ δικαιοσύνη καὶ γράμματι καὶ
5 σώματι, τῷ λόγῳ καὶ τῷ νόμῳ, εἰς μετάνοιαν τὴν ἀνθρωπότητα
βιαζομένη σωτήριον· ἀγαθὴ γὰρ ἦν. ἀλλ' οὐχ ὑπακούεις τῷ θεῷ·
σεαυτὸν αἰτιῶ τὸν κριτὴν ἐπισπώμενος.

X. Ὅτι ὁ αὐτὸς θεὸς διὰ τοῦ αὐτοῦ λόγου καὶ ἀπείργει τῶν
ἁμαρτιῶν ἀπειλῶν καὶ σφίξει τὴν ἀνθρωπότητα παρακαλῶν.

10 Εἰ τοίνυν τὴν περὶ τὸ ἐπιστόφειν τὴν ἀνθρωπότητα οἰκονομίαν, 89, 1
ἀγαθὴν οὖσαν καὶ σωτήριον, ἀναγκαίως ὑπὸ τοῦ λόγου παραλαμ-
βομένην ἐπεδείξαμεν πρὸς τε μετάνοιαν καὶ πρὸς τῶν ἁμαρτιῶν
τὴν κώλυσιν εὐθετον γενομένην, ἑξῆς ἂν εἴη σκοπεῖν τὸ ἥπιον τοῦ
λόγου· δίκαιος γὰρ οὗτος ἀποδέδεικται καὶ τὰς ἰδίας παρατίθεται
15 γνώμας τὰς πρὸς σωτηρίαν παρακλητικάς, δι' ὧν καὶ τὸ καλὸν καὶ
τὸ συμφέρον πατρικῷ θελήματι γνωρίζειν ἡμῖν βούλεται. σκόπει δὲ
ταῦτα· τὸ μὲν | καλὸν τοῦ ἐγκωμιαστικοῦ, τὸ δὲ συμφέρον τοῦ συμ- 151 P 2
βουλευτικοῦ· καὶ γὰρ οὖν τοῦ μὲν συμβουλευτικοῦ σχέσις τὸ προ-
τρεπτικὸν καὶ ἀποτρεπτικόν, τοῦ δὲ ἐγκωμιαστικοῦ <τὸ> ἐπαινετικόν
20 τε καὶ ψεκτικὸν γίνεται. πῶς γὰρ ἔχουσα ἡ διάνοια ἡ συμβουλευτικὴ
προτρεπτικὴ γίνεται καὶ πῶς ἔχουσα ἀποτρεπτικὴ. ὁσαύτως δὲ καὶ 3
τὸ ἐγκωμιαστικὸν πῶς μὲν ἔχον ψεκτικὸν γίνεται, πῶς δὲ ἔχον
ἐπαινετικόν· περὶ ἃ κατιγίνεται μάλιστα ὁ παιδαγωγὸς ὁ δίκαιος ὁ
τοῦ ἡμετέρου συμφέροντος ἐδοχασμένος. ἀλλὰ γὰρ τὸ μὲν ψεκτικὸν 4
25 καὶ ἀποτρεπτικὸν εἶδος ὑποδέδεικται ἡμῖν ἤδη πρότερον, νῦν δὲ αὖ
τὸ προτρεπτικὸν καὶ ἐπαινετικὸν μεταχειριστέον καὶ καθάπερ ἐπὶ
ζυγῷ τὰς ἰσοστασίους ἀντισηκώσομεν τοῦ δικαίου πλάστιγγας.

Τῇ μὲν οὖν ἐπὶ τὰ συμφέροντι προτροπῇ ὁ παιδαγωγὸς διὰ Σολο- 90, 1
μῶντος ὁδὸς πῶς χρῆται· »ἐγὼ ὑμᾶς, ἄνθρωποι, παρακαλῶ καὶ προίεμαι
30 ἑμὴν φωνὴν υἱοῖς ἀνθρώπων· ἐπακούσατέ μου, σεμνὰ γὰρ ἐροῶ καὶ
τὰ ἐξῆς. συμβουλεύει δὲ τὰ σωτήρια, ὅτι ἡ συμβουλὴ πρὸς αἰρεσίαν
ἔστι καὶ φυγὴν ἐπιτήδειος, καθάπερ ποιεῖ διὰ τοῦ Δαβὶδ λέγων
»μακάριος ἀνὴρ ὃς οὐκ ἐπορεύθη ἐν βουλῇ ἄσεβων καὶ ἐν ὁδῷ ἁμαρ-

1 f Matth. 11, 27; Luk. 10, 22 — 29 f Prov. 8, 4. 6 — 33—S. 143, 2 Psal. 1, 1f

3 ἀρχαίας <καὶ ἀγάπης νέας> Schw | 8 ὁ αὐτὸς] αὐτὸς ὁ F im Inhaltsver-
zeichnis am Anfang des Buchs | 11f παραλαμβανομένην F²M παραλαμβανομένη
F* | 13 ἑξῆς M² ἐξ ἧς FM* | 14 παρατίθεσθαι Schw | 19 <τὸ> Münzel | 23f [ὁ]
τοῦ Heyse

τῶλῶν οὐκ ἔστι καὶ ἐπὶ καθέδραν λοιμῶν οὐκ ἐκάθισεν· ἀλλ' ἢ ἐν
 τῷ νόμῳ κυρίου τὸ θέλημα αὐτοῦ. τῆς δὲ συμβουλίας μέρη τρία, 2
 τὸ μὲν ἐκ τῶν παρεληλυθότων χρόνων λαμβάνον τὰ παραδείγματα.
 οἷον τί ἔπαθον οἱ Ἑβραῖοι τῷ χρυσῷ εἰδωλολατρήσαντες ἐν μόσχῳ.
 5 καὶ τί ἔπαθον ἐκπορνεύσαντες καὶ τὰ ὅμοια, τὸ δὲ ἐκ τῶν παρόν-
 των χρόνων κατανοούμενον, οἷον αἰσθητικῶς καταλαμβανόμενον,
 ὡς ἐκεῖνο εἴρηται πρὸς τοὺς ἐρομένους τὸν κύριον »εἰ αὐτὸς εἰ ὁ
 Χριστός, ἢ ἄλλον περιμένομεν· »ἀπέλθετε καὶ εἴπατε Ἰωάννη·
 τυφλοὶ ἀναβλέπουσιν, κωφοὶ ἀκούουσιν, λεπροὶ καθαρίζονται, ἀνί-
 10 στανται νεκροί, καὶ μακάριός ἐστιν ὃς ἐὰν μὴ σκανδαλισθῇ ἐν ἐμοί.«
 τοῦτ' ἄρα ἦν ὁ προφητεύων εἶρηκεν Δαβὶδ »καθὼς ἡκούσαμεν,
 οὕτως καὶ εἶδομεν.« ἐκ δὲ τῶν μελλόντων τὸ τρίτον συνίσταται 91,1
 μέρος | τῆς συμβουλίας, ᾧ τὰ ἀποβησόμενα κελεύει φυλάττεσθαι 57 S
 καθὼς καὶ ἐκεῖνο εἴρηται· »οἱ δὲ ἁμαρτίαις περιπεσόντες βληθήσονται
 15 εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον· ἐκεῖ ἔσται ὁ κλανθμός καὶ ὁ βονγμός
 τῶν ὀδόντων« καὶ τὰ παραπλήσια· ὡς ἐκ τούτων εἶναι συμφανὲς
 διὰ πάσης θεραπείας χωροῦντα τὸν κύριον εἰς σωτηρίαν ἐκκαλεῖσθαι
 τὴν ἀνθρωπότητα. τῇ δὲ παραμυθίᾳ παρηγορεῖ τὰ ἁμαρτήματα, 2
 μειῶν μὲν τὴν ἐπιθυμίαν, ἅμα δὲ καὶ ἐλπίδα ἐνδιδοὺς εἰς σωτηρίαν.
 20 φησὶ γὰρ δι' Ἰεζεκιήλ· »ἐὰν ἐπιστραφῇτε | ἐξ ὅλης τῆς καρδίας καὶ 152 P
 εἴπητε· πάτερ, ἀκούσομαι ὑμῶν ὥσπερ λαοῦ ἁγίου.« καὶ πάλιν
 λέγει· »δεῦτε πρὸς με πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, ἀγῶ
 ἀναπαύσω ὑμᾶς« καὶ τὰ ἐπὶ τούτοις, <ᾶ> αὐτοπροσώπει ὁ κύριος.
 σαφέστατα δὲ ἐπὶ τὴν ἀγαθὴν καλεῖ διὰ Σολομῶντος λέγων· 3
 25 »μακάριος ἄνθρωπος, ὃς εὗρεν σοφίαν, καὶ θνητός, ὃς εὗρεν φρό-
 νησιν.« τὸ γὰρ ἀγαθὸν τῷ ζητοῦντι εὐρίσκεται καὶ ὀρεῖσθαι τῷ
 εὐρόντι φιλεῖ. ναὶ μὴν καὶ δι' Ἱερεμίου τὴν φρόνησιν ἐξηγεῖται, »μα-
 κάριοι ἐσμεν, Ἰσραήλ«, λέγων, »ὅτι τὰ ἄρεσά τῷ θεῷ γνωστὰ
 ἡμῖν ἐστι, γνωστὰ δὲ διὰ τοῦ λόγου, δι' ὃν μακάριοι καὶ φρόνιμοι.
 30 φρόνησις γὰρ ἡ γνώσις διὰ τοῦ αὐτοῦ προφήτου μηνύεται λέγοντος
 »ἄκουε, Ἰσραήλ, ἐντολὰς ζωῆς, ἐνωτίσασθε γνώναι φρόνησιν.« διὰ 4
 δὲ Μωσέως ἔτι καὶ προσυπισχνεῖται δωρεὰν διὰ τὴν ὑπάρχουσαν

4 vgl. Exod. 32 — 5 vgl. Num. 25 — 7—10 Matth. 11, 3—6; Luk. 7, 19.
 22f — 11f Psal. 47, 9. — 14—16 vgl. Matth. 8, 12; 22, 13; 25, 30 — 20f nicht
 wörtlich in LXX; vgl. Ezech. 18, 21f; 33, 11; Deut. 30, 2f; wohl aus Clem. Rom.
 I 8, 3 — 22f Matth. 11, 28 — 25f Prov. 3, 13 — 26 vgl. Matth. 7, 7 u. ä. —
 27—29 Baruch 4, 4 — 31 Baruch 3, 9

3 λαμβάνον FM¹ λαμβάνων M* | 4 οἱ über d. Z. F¹ | 7 εἰ F | 12 εἶδομεν
 FM² οἶδαμεν M* | 20 διὰ F | ἐπιστραφῇτε FM² ἐπιστραφῆται M* | 22 πρὸς με πάντες
 (wie Protr. 120, 5) M πάντες πρὸς με F | 23 <ᾶ> Markland | 24 σολομῶνος M |
 27 διὰ F | 27f μακάριοι FM² μακάριος M*

φιλανθρωπίαν τοῖς σπεύδουσιν εἰς σωτηρίαν. φησὶ γάρ· »καὶ εἰσάξω ὑμᾶς εἰς τὴν γῆν τὴν ἀγαθὴν, ἣν ὤμοσεν κύριος τοῖς πατράσιν ὑμῶν·« πρὸς δὲ »καὶ εἰσάξω ὑμᾶς εἰς τὸ ὄρος τὸ ἅγιον καὶ εὐφρανῶ ὑμᾶς« διὰ Ἡσαίου λέγει.

- 5 "Εστι δὲ καὶ ἄλλο εἶδος αὐτοῦ παιδαγωγίας, ὁ μακαρισμός· καὶ 92, 1
 »μακάριος ἐκεῖνος« διὰ Δαβὶδ λέγει [φησὶν] »ὁ μὴ ἁμαρτῶν, καὶ ἔσται
 ὡς τὸ ξύλον τὸ πεφυτευμένον παρὰ τὰς διεξόδους τῶν ὑδάτων, ὃ
 τὸν καρπὸν αὐτοῦ δώσει ἐν καιρῷ αὐτοῦ καὶ τὸ φύλλον αὐτοῦ οὐκ
 ἀπορρύνεται« (ταυτὶ μὲν καὶ πρὸς τὴν ἀνάστασιν ἡνίξατο) »καὶ
 10 πάντα ὅσα ἔαν ποιήσῃ, κατενοδοθήσεται αὐτῷ.« τοιοῦτους ἡμᾶς
 γενέσθαι βούλεται, ἵν' ὦμεν μακάριοι. ἔμπαιν δὲ τὸ ἀντιστοῦν 2
 τοῦ τῆς δικαιοσύνης ἐνδείκνυμενος ζυγοῦ »[ἀλλ' ἤ] οὐχ οὕτως« φησὶν
 »οἱ ἀσεβεῖς, οὐχ οὕτως, ἀλλ' ἢ ὡς ὁ χροῦς, ὃν ἐκρίπτει ὁ ἄνεμος
 ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς«. τὸ ἐπιτίμιον τῶν ἁμαρτωλῶν καὶ τὸ
 15 εὐδιαφόρητον αὐτῶν καὶ τὸ ὑπηνέμιον δεῖξας ὁ παιδαγωγὸς ἀπε-

1 f Deut. 31, 20 — 3 Jes. 56, 7 — 5—S. 145, 2 vgl. Cat. zu Psal. 1 in Pal. 247 f. 11 (= P) und Crypt. A. γ. 11 f. 23 (= C) bei Pitra, Anal. Sacra II p. 347 f u. 443. Κλήμεντος· ἡμεῖς δέ, ἐπεὶ δὲ παιδαγωγίας (περὶ παιδαγωγίας C) εἶδος ἐστὶ καὶ ὁ μακαρισμός καὶ μακαρίζει μὲν ὁ Δαβὶδ τὸν μὴ ταῖς ἀπάταις τῶν ἀσεβῶν ἐπιπορευόμενον μηδὲ τῇ πονηρᾷ τρίβῳ τῆς ἁμαρτίας διὰ βάρους ἐνιστάμενον μηδὲ ἀκίνητον καὶ καθυδουμένην ἐαυτῷ τὴν κακίαν ἐπιτηδόνοντα, ἀλλὰ τῷ θεῷ νόμῳ συναπτόμενον καὶ διὰ μελέτης τὴν ἀπλανῆ πορείαν κατορθοῦντα ἐαυτῷ (< C), ὡς ἂν ἐνριζωθεῖ φυτόν δικὴν αὐτῷ (ἐρριζωθῇ φόνον δικὴν αὐτό C) ἢ πρὸς τὸ κρεῖττον ἕξιν ταῖς θείας διδασκαλίαις ἐπαρδομένη, τίθησι δὲ καὶ τὸ ἐπιτίμιον τῶν ἁμαρτωλῶν ὁ προφήτης τὸ εὐδιαφόρητον αὐτῶν δεῖξας καὶ τὸ ὑπηνέμιον (ὑπονόμειον C) καὶ τὴν κατ' ἀξίαν ἐπανατεινόμενος κόλασιν· ἀποστῶμεν τῆς κακίας (ταῖς κακίαις C) (ἢ γὰρ πρώτη πρὸς τὸ ἀγαθὸν εἰσόδος ἢ τῶν ἐναντιῶν ἐστὶν ἀπόστασις, δι' ἧς γίνεται ἡ μετοχὴ τοῦ βελτίονος) καὶ μήτε τὴν ψυχὴν ἐάσωμεν κινεῖσθαι τοῖς ἐνθυμήμασιν ὅπου βούλοιο μήτε στῶμεν ἐν τῷ κακῷ. εἰ δ' οὖν, ἀλλὰ μὴ παγίαν ἕξιν τοῦτον προσλάβωμεν (προλάβωμεν Pitra), ἀλλ' ἀπερείσωμεν (ὑπερείσωμεν Pitra) τὰς θελήσεις ἡμῶν τῷ τοῦ Θεοῦ νόμῳ καὶ διηνεκῶς τούτῳ ἐμμελετήσωμεν (καὶ — ἐμμελ. am Rand P), ὅπως ἂν ἀφομοιωθεῖμεν (ἀποφομοιωθήσομαι C) ξίλῳ ἀειθαλεῖ· οὕτω γὰρ γνωσθῆσόμεθα τῷ Θεῷ καὶ μεθέξομεν τῆς αὐτοῦ ἀγαθότητος. οὕτω — ἀγαθότητος < C; dafür: ἀσεβεῖς δὲ μὴ μιμησόμεθα, οἱ τὴν πρόνοιαν τοῦ (ὀημιονργοῦ τοῦ) (+ Pitra) παντὸς ἀθετήσαντες καὶ τὴν περὶ τοῦ καλοῦ κρίσιν τε καὶ διὰ γνώσιν τῆς ἐαυτῶν ἀποβεβληκότες ψυχῆς καθυδοῦνται (St; καθυδοῦνται C) διηνεκῶς ἐν τῷ παραπτώματι καὶ οὐκ ἀναστήσονται. οὕτω γὰρ γνωσθῆσόμεθα ἐν τῷ Θεῷ καὶ μεθέξομεν τῆς αὐτοῦ ἀγαθότητος ἐν τε τῷ παρόντι βίῳ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, ἐνταῦθα μὲν ταῖς ἐλλείπει τρυφώντες, ἐκεῖσε δὲ αὐτῶν ἀγαθῶν ἀπολαύοντες.) — 6—10. 12—14 Psal. 1, 1. 3f

2 ἦν in Ras. F¹ | 3 εὐφρανῶ (ρ über d. Z.) M² εὐφρανῶ M* | 6 [φησὶν] Vi | 11 ἵν' ὦμεν M ἵνα ὦμεν F | ἀντιστοῦν FM ἀντιστηκοῦν Markland vgl. S. 142, 27 | 12 τοῦ — ζυγοῦ MF* τῷ — ζυγῷ F² | ἐνδείκνυμενος F²M ἐνδείκνυμένον F* | ἀλλ' ἢ durch Rasur getilgt F | 13 ἐκρίπτει M* ἐκρίπτει FM²

τρέψατο τῆς αἰτίας διὰ τῆς ἐπιτιμίας, καὶ τὴν κόλασιν ἐπανατενέ-
 μενος τὴν κατ' ἀξίαν, τῆς εὐεργεσίας ἐνεδείξατο τὴν εὐποιάν, τεχνι-
 κώτατα ἐπὶ τὴν χρῆσιν ἡμᾶς καὶ τὴν κτῆσιν τῶν καλῶν διὰ ταύτης
 καλῶν. ναὶ μὴν καὶ ἐπὶ τὴν γνῶσιν παρακαλεῖ διὰ μὲν τοῦ Ἱερεμίου 3
 5 λέγων· «τῇ ὁδῷ τοῦ θεοῦ εἰ ἐπορεύθης, κατόψεις ἂν ἐν εἰρήνῃ εἰς
 τὸν αἰῶνα.» ὑποδεικνύων γὰρ ἐνταῦθα τὸν μισθὸν τῆς γνώσεως
 εἰς ἔρωτα αὐτῆς τοὺς συνετοὺς ἐκκαλεῖται καὶ τῷ πεπλανημένῳ
 συγγνώμην νέμων «ἐπίστρεφε γάρ, ἐπίστρεφε, ὡς ὁ τρυγῶν ἐπὶ τὸν 153 P
 κάρταλλον αὐτοῦ» λέγει. ὁρᾷς τὸ ἀγαθὸν τῆς δικαιοσύνης μετανοεῖν
 10 συμβουλευούσης; ἔτι δὲ διὰ Ἱερεμίου φωτίζει τοῖς πλανωμένοις τὴν 93,1
 ἀλήθειαν· «τάδε λέγει κύριος· στήτε ἐπὶ ταῖς ὁδοῖς καὶ ἴδετε καὶ
 ἐρωτήσατε τρίβους κυρίου αἰωνίας, ποία ἐστὶν ἡ τρίβος ἡ ἀγαθή,
 καὶ βαδίσετε ἐν αὐτῇ, καὶ εὐρήσετε ἀγνισμόν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν.»
 ἄγει δὲ ἐπὶ τὴν μετάνοιαν σωτηρίας χάριν τῆς ἡμῶν. διὰ τοῦτο
 15 φησιν· «ἐὰν μετανόησης, περικαθαριεῖ κύριος τὴν καρδίαν σου καὶ
 τὴν καρδίαν τοῦ σπέρματός σου.» ἐνῆν μὲν οὖν συνηγόρους ἡμῖν 2
 τῆς ζητήσεως ταύτης ἐπισπάσασθαι φιλοσόφους, οἱ φασιν ἐπαινετὸν
 εἶναι μόνον τὸν τέλειον, ψεκτὸν δὲ τὸν φαῦλον τυγχάνειν. ἀλλ'
 ἐπεὶ συκοφαντοῦσί τινες τὸ μακάριον, ὡς πράγματ' οὐκ ἔχον οὔτε
 20 αὐτὸ οὔτε ἄλλω τῷ παρεχόμενον, τὴν φιλανθρωπίαν ἀσυνετοῦντες
 αὐτοῦ, διὰ τούτους δὴ καὶ τοὺς ἔτι τὸ δίκαιον οὐ προσάπτοντας τῷ
 ἀγαθῷ, ὅδε ὁ λόγος ἡμῖν παρητήθη. ἐπόμενον γὰρ ἦν φάσκεν ἡμᾶς 3
 τὸ ἐπιπληκτικὸν καὶ ψεκτικὸν εἶδος τῆς παιδαγωγίας ἀρμόδιον εἶναι
 τοῖς ἀνθρώποις, ἐπεὶ πάντας ἀνθρώπους φαύλους λέγουσι· σοφὸς
 25 δὲ ὁ θεὸς μόνος, ἀφ' οὗ ἡ σοφία, καὶ τέλειος μόνος, διὰ τοῦτο καὶ
 μόνος ἐπαινετός. ἀλλὰ οὐ συγχρῶμαι τῷ λόγῳ τῷδε, φημὶ δ' οὖν 94,1
 ἔπαινον ἢ ψόγον ἢ ἐπαῖνον τι ἑοικὸς καὶ ψόγῳ μάλιστα πάντων
 τοῖς ἀνθρώποις ἀναγκαιότατα φάρμακα. οἱ μὲν οὖν δυσίατοι, καθ-
 ἄπερ ὁ σίδηρος πρὸς τοῦ πυρὸς καὶ σφύρας καὶ ἄκμονος, τουτ-
 30 ἐστὶν ἀπειλῆς, ἐλέγχον, ἐπιτιμήσεως ἐλαύνονται, οἱ δὲ αὐτῇ προσ-
 ἔχοντες τῇ πίστει οἷον ἀντοδίδακτοι καὶ προαιρετικοὶ αὖζονται τῷ
 ἐπαίνῳ.

5 f Baruch 3, 13 — 8 f Jerem. 6, 9 — 11—13 Jerem. 6, 16 — 15 f Deut.
 30, 6 — 17 f vgl. Diog. Laert. VII 100 λέγεσθαι δὲ τὸ καλὸν μοναχῶς μὲν, τὸ
 ἐπαινετοὺς παρεχόμενον τοὺς ἔχοντας ἀγαθὸν ἐπαῖνον ἄξιον. Chrys. Fr. mor. 29 ff
 Arnim — 19 f Epik. Sent. I Usener 71, 3 (= Diog. Laert. X 139)

1 αἰτίας] ἀμαρτίας Ma | 2 εὐποιάν] εὐπορίαν Ma | 9 κάρταλον F | 19 πρά-
 ματ' St πρᾶγμα FM | 19 f ὡς οὔτε αὐτὸ πράγματα ἔχον οὔτε ἄλλω τῷ παρέχον
 Cobet 278 nach Diog. Laert. | 20 ἄλλωι τωι (aus τῷι corr. w. e. sch.) M ἄλλω F |
 ἀσυνετοῦντες M ἀσυνετοῦντος F | 22 ὅδε FM² ὁ δὲ M* | παρητήθη Po παρετίθη FM
 παρείθη Cobet 278 παρετάθη Markland | 27 ἐπαῖνον Vi ἐπαινετῶ FM

ἀρετὰ γὰρ ἐπαινεο|μένα
δένδρον ὡς ἀέξεται.

καί μοι δοκεῖ συνεῖς τοῦτο ὁ Σάμιος παραγγέλλειν Πυθαγόρας·

δειλὰ μὲν ἐκπρήξας ἐπιπλήσσειο, χρηστὰ δὲ τέρπου.

- 5 τὸ δὲ ἐπιπλήσσειν καὶ νουθετεῖν καλεῖται, τὸ δὲ ἐτυμολογεῖται, ἡ 2
νουθέτησις, νοῦ ἐνθεματισμός, ὡς εἶναι τὸ ἐπιπληκτικὸν εἶδος νοῦ
περιποιητικόν. ἀλλὰ γὰρ μυρίαί ὅσαι προσεξεύρηνται παραγγελίαι
εἰς κτῆσιν ἀγαθῶν καὶ φυγῇν κακῶν· »τοῖς γὰρ ἀσεβέσιν οὐκ ἔστιν
εἰρήνη, λέγει κύριος.« διὰ τοῦτο φυλάττεσθαι τοῖς νηπίοις διὰ 3
10 Σολομῶντος παραγγέλλει· »νίε, μὴ πλανήσῃς σε ἁμαρτωλοί, μηδὲ
πορευθῆς μετ' αὐτῶν ὁδοῦς, μηδὲ πορευθῆς, ἐὰν παρακαλέσωσιν σε
λέγοντες· ἐλθὲ μεθ' ἡμῶν, κοινώνησον αἵματος ἀθῶν, | κρύψωμεν 58 S
δὲ εἰς γῆν ἄνδρα δίκαιον ἀδίκως, ἀφανίσωμεν αὐτὸν ὥσπερ Αἰθῆς
ζῶντα.« τοῦτο μὲν οὖν καὶ περὶ τοῦ κυριακοῦ προφητεύεται πάλ- 95, 1
15 θους· ὑποτίθεται δὲ καὶ δι' Ἰεζεκιήλ ἡ ζωὴ τὰς ἐντολάς· »ἡ ψυχὴ
ἡ ἁμαρτάνουσα ἀποθάνεται. ὁ δὲ ἄνθρωπος (ὁς) ἔσται δίκαιος, ὁ
ποιῶν τὴν δικαιοσύνην, οὐκ ἐπὶ τῶν ὁρέων φάγεται, καὶ τοὺς
ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ οὐκ ἔθετο ἐπὶ τὰ ἐνθυμήματα οἴκου Ἰσραήλ. καὶ
τὴν γυναῖκα τοῦ πλησίον αὐτοῦ οὐ μὴ μάνη, καὶ πρὸς γυναῖκα ἐν
20 ἀφένδρῳ οὐσαν οὐκ ἐγγεῖ, καὶ ἄνθρωπον οὐ καταδυναστεύσει, καὶ
ἐνεχρυσμὸν ὀφείλοντος ἀποδώσει καὶ ἄρπαγμα οὐκ ἱρπάσει. τὸν 2
ἄρτον αὐτοῦ τῷ πεινῶντι δώσει καὶ γυμνὸν περιβαλεῖ, τὸ ἀργύριον
αὐτοῦ ἐπὶ τόκῳ οὐ δώσει καὶ πλεόνασμα οὐ λήψεται, καὶ ἐξ ἀδικίας
ἀποστρέψει τὴν χεῖρα αὐτοῦ, καὶ κρίμα δίκαιον ποιήσει ἀνὰ μέσον
25 ἀνδρὸς καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ πλησίον αὐτοῦ, ἐν τοῖς προστάγμασί μου
πεπόρευται καὶ τὰ δικαιώματά μου πεφύλακται τοῦ ποιῆσαι αὐτὰ·
δίκαιος οὗτός ἐστι, ζωὴ ζήσεται, λέγει κύριος.« ταῦτα ὑποτύπωσιν
Χριστιανῶν περιέχει πολιτείας καὶ προτροπὴν ἀξιόλογον εἰς μακάριον
βίον, γέρας εὐζωίας, ζωὴν αἰώνιον. |

1 f vgl. Bergk PLG⁴ III p. 743; Pind. Nem. VIII 40 αὖξεται δ' ἀρετά, χλωραῖς
ἐέρσαις ὡς ὅτε δένδρεον ᾄσσει. Blauf, Hermes 36 (1901) S. 285 vermutet, daß ein
Fragm. des Bakchylides vorliegt: ἀρετὰ δ' αἰνεομένα δένδρεον ὡς ἀέξεται —
4 Pythag. Carm. aur. 44 — 8 f Jes. 48, 22; 57, 21 — 10—14 Prov. 1, 10. 15^a.
10—12 — 15—27 Ezech. 18, 4—9

3 παραγγέλλειν Arcerius παραγγέλλει FM | 10 σολομῶνος M | παραγγέλλει M²
παραγγέλλει M* | 11 μηδὲ πορευθῆς] μηδὲ βουλευθῆς oder [μηδὲ πορευθῆς] Lagarde
Ann. z. griech. Übers. d. Prov. (1, 10); aber vgl. St Clem. Alex. u. d. Sept. S. 27 |
15 διὰ F | 16 <δς> St aus Ezech. u. Strom. II 135 | 17 ὁρέων M* ὁρῶων M²

XI. Ὅτι διὰ νόμον καὶ προφητῶν ὁ λόγος ἐπαιδαγωγεί.

155 P

Ὁ μὲν δὴ τρόπος τῆς φιланθρωπίας αὐτοῦ καὶ παιδαγωγίας ὡς 96,1
 ἐνῆν ἡμῖν ὑποδέδεικται. διόπερ παγκάλως αὐτὸς αὐτὸν ἐξηγούμενος
 »κόκκῳ νάπνῳ« εἶκασεν, καὶ τοῦ σπειρομένου λόγου τὸ πνευματικὸν
 5 καὶ τὸ πολύχουν τῆς φύσεως καὶ τὸ μεγαλοπρεπὲς ἅμα καὶ εὐανξὲς
 τῆς δυνάμεως τῆς λογικῆς, πρὸς δὲ καὶ τῆς ἐπιτιμήσεως τὸ δηκτικὸν
 καὶ τὸ ἀνακαθαριστικὸν ὀνησιφόρον εἶναι ὑπὸ δομιότητος αἰνιττό-
 μενος. δι' ὀλίγον γοῦν τοῦ κόκκου τοῦ ἀλληγορουμένου πάμπολυ, 2
 τὴν σωτηρίαν, ἀπάσῃ χαρίζεται τῇ ἀνθρωπότητι. τὸ μὲν οὖν μέλι
 10 γλυκύτατον ὃν χολῆς ἐστὶ γεννητικόν, ὡς τὸ ἀγαθὸν καταφρονήσεως,
 ὃ δὲ αἷτιον τοῦ ἐξαμαρτάνειν, τὸ δὲ νᾶπυ καὶ τῆς χολῆς μειωτικόν,
 τουτέστι τοῦ θυμοῦ, καὶ τοῦ φλέγματος διακοπτικόν, τουτέστι τοῦ
 τύφου· ἐξ οὗ λόγον ἡ ἀληθῆς τῆς ψυχῆς ὑγεία καὶ ἡ αἰδιος εὐχарεία
 περιγίνεται. πάλαι μὲν οὖν διὰ Μωσέως ὁ λόγος ἐπαιδαγωγεί. ἔπειτα 3
 15 καὶ διὰ προφητῶν· προφήτης δὲ καὶ ὁ Μωσῆς· ὁ γὰρ νόμος παιδα-
 γωγία παίδων ἐστὶ δυσφημίαν. »χορτασθέντες γοῦν«, φησὶν, »ἀνέδωσαν
 παῖξιν«, τὸ ἄλογον τῆς τροφῆς πλήρωμα χόρτασμα, οὐ βρωμα εἰπών.
 ἐπεὶ δὲ ἄλόγως κορεσθέντες ἄλόγως ἔπαιζον, διὰ τοῦτο αὐτοῖς καὶ 97,1
 ὁ νόμος καὶ ὁ φόβος εἴτετο εἰς ἀνακοπὴν ἁμαρτημάτων καὶ προ-
 20 τροπὴν κατορθωμάτων, καταρτίζων <εἰς> εὐηκοίαν αὐτοῦ τοῦ ἀληθοῦς
 παιδαγωγοῦ, τὴν εὐπείθειαν, εἰς καὶ ὁ αὐτὸς ὢν λόγος πρὸς τὸ
 κατεπεῖγον ἀρμοσσίμενος· »τὸν νόμον δοθῆναι· γὰρ φησὶν ὁ Παῦλος
 »παιδαγωγὸν εἰς Χριστόν«. ὡς ἐκ τούτου συμφανὲς εἶναι ἕνα μόνον 2
 ἀληθινόν, ἀγαθόν, δίκαιον, κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν τοῦ πατρὸς
 25 εἶδόν Ἰησοῦν, τὸν λόγον τοῦ θεοῦ, παιδαγωγὸν ἡμῶν εἶναι. ὃ παρέ-
 δωκεν ἡμᾶς ὁ θεός, ὡς πατὴρ φιλόστοργος γνησίῳ παιδαγωγῷ

3 παγκάλως — 14 περιγίνεται Nicetascat. zu Luk. (13, 19) in Vatic. 1611 f. 193 v (= N). Inc. κλήμεντος παιδαγωγοῦ· παγκάλως καὶ τὸν τῆς παιδαγωγίας τρόπον Χριστὸς ἐξηγούμενος κόκκῳ νάπνῳ κτλ. — Der zweite Teil von δι' ὀλίγον (8) — περιγίνεται auch Monac. 33 f. 209 v; lateinisch bei Corderius, Cat. in S. Luk. p. 353. — Der Schluß, anfangs umgestaltet, Nicetascat. zu Matth. (13, 31) bei Corderius, Symb. in Matth. tom. alter p. 482 (= Monac. 36 f. 258 v). Inc. κλήμεντος· ὁ τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας καταγγελτικὸς λόγος δομῶς μὲν ἐστὶ καὶ δηκτικὸς καθάπερ τὸ σίνητι καὶ τῆς χολῆς βιωτικός (corr. μειωτικός) — διακοπτικός — περιγίνεται. — 4 Matth. 13, 31; Mark. 4, 31; Luk. 13, 19 — 16 f Exod. 32, 6 (I Kor. 10, 7) — 22 f vgl. Gal. 3, 24 — 24 vgl. Gen. 1, 26

5 εὐανξὲς F¹ εὐαξὲς F^{*MN} | 6 ἐπιτιμῆσεως] mit — σεως beginnt P f. 57 r | 8 πάμπολυ < N | 11 μειωτικόν (μειω in Ras.) P¹ | 20 <εἰς> Jackson | αὐτοῦς Jackson εἰς τοὺς P Ἰησοῦ Schw | 20 f εἰς τοὺς τοῦ ἀληθοῦς παιδαγωγοῦ <λόγους> Sy

παρακατατιθέμενος τὰ παιδία, διαρρηδὴν παραγγείλας ἡμῖν· »οὐτός
 ἐστί μου ὁ υἱός ὁ ἀγαπητός, αὐτοῦ ἀκούετε.« ἀξιόπιστος ὁ θεὸς 3
 παιδαγωγὸς τρισὶ τοῖς καλλίστοις κεκοσμημένους, ἐπιστήμη, εὐνοία,
 παρηγοία· ἐπιστήμη | μὲν ὅτι σοφία ἐστὶ πατρικὴ, »πᾶσα σοφία παρὰ 156 P
 5 κυρίου καὶ μετ' αὐτοῦ ἐστὶν εἰς τὸν αἰῶνα· παρηγοία δὲ ὅτι θεὸς
 καὶ δημιουργός, »πάντα γὰρ δι' αὐτοῦ ἐγένετο καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο
 οὐδὲ ἓν· εὐνοία δὲ ὅτι μόνος ὑπὲρ ἡμῶν ἱερεῖον ἑαυτὸν ἐπι-
 δέδωκεν, »ὁ γὰρ ἀγαθὸς ποιμὴν τὴν ψυχὴν ἑαυτοῦ τίθησιν ὑπὲρ
 τῶν προβάτων« καὶ δὴ ἔθηκεν. εὐνοία δὲ οὐδὲν ἄλλ' ἢ βούλησις
 10 ἐστὶν ἀγαθοῦ τῷ πλησίον, αὐτοῦ χάριν ἐκείνου.

XII. Ὅτι ἀναλόγως τῇ πατρικῇ διαθέσει κέχρηται ὁ παιδαγωγός
 αὐστηρία καὶ χρηστότητι.

Τούτων ἤδη προδιηρησμένων ἐπόμενον ἂν εἴη τὸν παιδαγωγὸν 98,1
 ἡμῶν Ἰησοῦν τὸν βίον ἡμῖν τὸν ἀληθινὸν ὑποτυπώσασθαι καὶ τὸν
 15 ἐν Χριστῷ παιδαγωγῆσαι ἄνθρωπον. ἔστι δὲ ὁ χαρακτηρισμὸς οὐ
 φοβερὸς ἄγαν αὐτοῦ οὐδὲ ἐκλυτός κομιδῇ ὑπὸ χρηστότητος. ἐντέλλεται
 δὲ ἅμα καὶ χαρακτηρίζει τὰς ἐντολὰς (ὡς ἡμᾶς) αὐτὰς
 ἐκτελεῖν δύνασθαι. καὶ μοι δοκεῖ αὐτὸς οὗτος πλάσαι μὲν τὸν ἄν- 2
 θρωπον ἐκ χοῆς, ἀναγεννῆσαι δὲ ὕδατι, αὐξῆσαι δὲ πνεύματι, παιδα-
 20 γωγῆσαι δὲ ῥήματι, εἰς νόθεσίαν καὶ σωτηρίαν ἀγίας ἐντολαῖς
 κατευθύνων, ἵνα δὴ τὸν γηγενῆ εἰς ἅγιον καὶ ἐπουράνιον μετα-
 πλάσας ἐκ προσβάσεως ἄνθρωπον, ἐκείνην τὴν θεϊκὴν μάλιστα
 πληρώσῃ φωνήν· »ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα καὶ καθ'
 ὁμοίωσιν ἡμῶν.« καὶ δὴ γέγονεν ὁ Χριστὸς τοῦτο πῆρες, ὅπερ 3
 25 εἶρηκεν ὁ θεός, ὁ δὲ ἄλλος ἄνθρωπος κατὰ μόνην νοεῖται τὴν

1f Matth. 17, 5; Mark. 9, 7 (Luk. 9, 35) — 3f vgl. Plato Gorg. p. 487 A —
 4f Sir. 1, 1 — 6f Joh. 1, 3 — 8f Joh. 10, 11 — 9f Andron. De affect. p. 20, 12
 Kreuttnner εὐνοία μὲν οὖν ἐστὶ βούλησις ἀγαθῶν (ἐτέρῳ) αὐτοῦ ἕνεκεν ἐκείνου.
 Philo De plant. 106 (I p. 345 M) εὐνοία γάρ ἐστι βούλησις τοῦ τῷ πλησίον εἶναι τὰ
 ἀγαθὰ αὐτοῦ (so Mangey; αὐτὰ HSS) χάριν ἐκείνου. Strom. II 28 εὐνοία δὲ ἐστὶ
 βούλησις ἀγαθῶν ἐτέρῳ ἕνεκεν αὐτοῦ ἐκείνου. Aristot. Eth. Nic. 8, 4 (p. 1156 b 9)
 οἱ δὲ βουλόμενοι τὰγαθὰ τοῖς φίλοις ἐκείνων ἕνεκα μάλιστα φίλοι vgl. mit Eth.
 Eud. 7, 7 (p. 1241 a 10) περὶ τὴν ἡθικὴν φιλίαν ἡ εὐνοία ἐστίν — 18f vgl. Gen. 2, 7
 — 23f Gen. 1, 26 — 24ff vgl. Strom. II 131; St Clem. Alex. u. d. Sept. S. 12f

2 ἐστί μου ὁ υἱός] ἐστὶν ὁ υἱός μου F | 4. 5. 7 ἐπιστήμη μὲν — παρηγοίαι
 — εὐνοίαι (sic) P¹M ἐπιστήμη — παρηγοία — εὐνοία (εὐνοία F) P²F | 10 τῷ πλη-
 σίον Höschel vgl. Philo u. Strom. II 28 τοῦ πλησίον P | 17 χαρακτηρίζει St χαρα-
 κτηρίζεται P | χαρακτηρίζει ταῖς ἐντολαῖς * + Schw | (ὡς ἡμᾶς) Ma (ὡς) Po |
 18 δοκεῖ P δοκεῖν P² w. e. sch.

- εἰκόνα. | ἡμεῖς δέ, ὦ παῖδες ἀγαθοῦ πατρός, ἀγαθοῦ παιδαγωγοῦ 59 S
 θρέμματα, πληρώσωμεν τὸ θέλημα τοῦ πατρός, ἀκούωμεν τοῦ λόγου
 καὶ τὸν σωτήριον ὄντως ἀναμαζώμεθα τοῦ σωτῆρος ἡμῶν βίον·
 ἐνθὺνδε ἤδη τὴν ἐπουράνιον μελετῶντες πολιτείαν, καθ' ἣν ἐκθεού-
 5 μεθα, τὸ ἀειθαλὲς | εὐφροσύνης (καὶ) ἀκῆρατον εὐδοσίας ἐπαλειφώ- 157 P
 μεθα χρίσμα, ἐναργὲς ὑπόδειγμα ἀφθαρσίας τὴν πολιτείαν ἔχοντες
 τοῦ κυρίου καὶ τὰ ἔχνη τοῦ θεοῦ διώκοντες· ὃ μόνον προσήκει
 σκοπεῖν καὶ δὴ μέλει πῶς καὶ τίνα τρόπον ὑγιεινότερος ἂν ὁ τῶν
 ἀνθρώπων βίος γένοιτο. ἀλλὰ καὶ πρὸς αὐτάρκειαν τοῦ βίου καὶ 4
 10 ἀπεριττότητα ἔτι τε εὐζωνόν τε καὶ εὐλutron ὁδοιπορικὴν ἐτοιμό-
 τητα εἰς αἰδιότητα εὐζωίας παρασκευάζει, αὐτὸν αὐτοῦ ἕκαστον
 ἡμῶν ταμιεῖον εἶναι διδάσκων. »μὴ γὰρ μεριμνᾷτε«, φησί, »περὶ τῆς
 αὐτοῦ«, χρῆναι λέγων τὸν ἀπογεγραμμένον Χριστῷ αὐτάρκη καὶ
 αὐτοδιάκονον καὶ προσέτι ἐφήμερον ἐπαναιρεῖσθαι βίον. οὐ γὰρ ἐν
 15 πολέμῳ, ἀλλ' ἐν εἰρήνῃ παιδαγωγούμεθα. πολέμῳ μὲν οὖν πολλῆς 99, 1
 δεῖ τῆς παρασκευῆς θαυσιλείας τε χρῆζει ἢ τρυφῇ· εἰρήνῃ δὲ καὶ
 ἀγάπῃ, ἀφελείς καὶ ἀπράγμονες ἀδελφαί, οὐχ ὅπλων δέονται, οὐ
 παρασκευῆς ἀσώτων· λόγος ἐστὶν αὐταῖς ἢ τρυφῇ, ὃ τὴν ἐνδεικτικὴν
 καὶ παιδευτικὴν ἡγεμονίαν κεκληρωμένος λόγος, παρ' οὗ τὸ εὐτελές
 20 τε καὶ ἄτυφον καὶ τὸ ὅλον φιλελεύθερον καὶ φιλόανθρωπον φιλό-
 καλόν τε ἐκμανθάνομεν, ἐνὶ λόγῳ μετ' οἰκειότητος ἀρετῆς ἐξομοιού-
 μενοι τῷ θεῷ. ἀλλ' ἐκπόνει καὶ μὴ ἀπόκαμνε· ἔση γὰρ οἷος οὐκ 2
 ἐλπίζεις οὐδ' εἰκάσαι δύναιο ἂν. ὥς δὲ ἔστι τις ἄλλη μὲν φιλοσό-
 φων ἀγωγῇ, ἄλλη δὲ ῥητόρων, παλαιστῶν δὲ ἄλλη, οὕτως ἐστὶν
 25 γενναία διάθεσις φιλοκάλῳ προαιρέσει κατάλληλος ἐκ τῆς Χριστοῦ
 παιδαγωγίας περιγινομένη, καὶ τὰ τῆς ἐνεργείας πεπαιδευμέναι
 σεμναὶ διαπρέπουσιν πορεία καὶ κατάκλισις καὶ τροφή καὶ ὕπνος
 καὶ κοίτη καὶ διαίτα καὶ ἡ λοιπὴ παιδεία· οὐ γὰρ ὑπέρτονος ἢ τοιάδε
 ἀγωγῇ τοῦ λόγου, ἀλλ' εὐτονος. ταύτη οὖν καὶ σωτὴρ ὁ λόγος 100, 1
 30 κέκληται, ὃ τὰ λογικὰ ταῦτα ἐξευρὼν ἀνθρώποις εἰς εὐαισθησίαν
 καὶ σωτηρίαν φάρμακα, ἐπιτηρῶν μὲν τὴν εὐκαιρίαν, ἐλέγχων δὲ τὴν

2 θρέμμα vgl. z. B. Plato Leg. VI p. 777 B — 5 f vgl. Psal. 44, 8; Jes. 61, 3
 — 12 f Matth. 6, 34

2 ἀκούωμεν Markland | 4 f ἐκθεούμεθα St ἐκθεούμενοι P | 5 εὐφροσύνης * *,
 Schw | (καὶ) Ma | 5 f ἐπαλειφώμεθα F ἐπαλειφόμεθα PM | 9 πρὸς] δι' Heyse |
 16 (μᾶλλον) oder (οὐκ ἦττον) ἢ Schw | τρυφῇ] τροφῇ Sy | 18 ὁ] + δὲ über d. Z.
 P2 (im Text FM) | 21 ἐκμανθάνομεν] + τοῦτον εἰ καὶ am Rand P2 (im Text FM) |
 21 f ἐξομοιούμενον Sy | 22 θεῷ] + οὐκ εἰς ἐκμέλειαν καὶ ῥαθυμίαν μεταχωρεῖν
 δεῖ am Rand P2 (im Text FM) | 24 f ἐστὶν γενναία F ἐστὶν γε νέα Poorr ἐστὶν
 γενεὰ ἂν w. e. sch. P* ἐστὶν γενεὰ M | 26 πεπαιδευμένῳ Schw | 27 σεμνὰ P* | πο-
 ρεῖα (πορεία P*) | + τε Sy | κατάκλισις P* | 28 f τοιάδε ἀγωγῇ FP^{cor}M2 τοια
 διαγωγῇ P* τοιάδε ταγωγῇ M* | 31 δὲ τὴν (τ in Ras.) P

βλάβην καὶ τὰς αἰτίας τῶν παθῶν διηγούμενος καὶ τὰς ῥίζας τῶν ἀλόγων ἐκκόπτων ἐπιθυμιῶν, παραγγέλλον μὲν ὧν ἀπέχεσθαι δεῖ, τὰς ἀντιδότους | δὲ ἀπάσας τῆς σωτηρίας τοῖς νοσοῦσι προσφέρων· 158 P τοῦτο γὰρ τὸ μέγιστον καὶ βασιλικώτατον ἔργον τοῦ θεοῦ, σφῆζειν 5 τὴν ἀνθρωπότητα. τῷ μὲν οὖν ἱατρῷ οὐδὲν πρὸς ὑγίαν συμβου- 2 λεύοντι ἄχθονται οἱ κάμνοντες, τῷ δὲ παιδαγωγῷ τῷ θεῷ πῶς οὐκ ἂν ὁμολογήσαιμεν τὴν μεγίστην χάριν μὴ σιωπῶντι μηδὲ παρεν- θνυμένῳ τὰς εἰς ἀπόλειαν φερούσας ἀπειθείας, ἀλλὰ καὶ ταύτας διελέγχοντι καὶ τὰς ὁρμὰς (τὰς) εἰς αὐτὰς διατεινούσας ἀνακόπτοντι 10 καὶ τὰς κατηκούσας πρὸς τὴν ὀρθὴν πολιτείαν ὑποθημοσύνας ἐκ- διδάσκοντι; πλείστην ἄρα ὁμολογητέον χάριν αὐτῷ. τὸ γὰρ τοι 3 ζῶον τὸ λογικόν, τὸν ἀνθρώπον λέγω, ἄλλο τι φάμεν ἢ θεάσασθαι τὸ θεῖον δεῖν; θεάσασθαι δὲ καὶ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν φημὶ χρῆναι ζῆν τε ὡς ὑφηγείται ἡ ἀλήθεια, ἀγαμένους ὑπερφυῶς τόν 15 τε παιδαγωγὸν αὐτὸν καὶ τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ, ὡς πρόποντα ἀλλή- λους ἐστὶ καὶ ἀρμόττοντα· καθ' ἣν εἰκόνα καὶ ἡμᾶς ἀρμοσαμένους χρὴ σφᾶς αὐτοὺς πρὸς τὸν παιδαγωγόν, σύμφωνον τὸν λόγον ποιη- σαμένους τοῖς ἔργοις, τῷ ὄντι ζῆν.

XIII. Ὅτι ὡς τὸ κατόρθωμα κατὰ τὸν ὀρθὸν γίνεται λόγον, οὕτως 20 ἔμπαλιν τὸ ἀμάρτημα παρὰ τὸν λόγον.

Πᾶν τὸ παρὰ τὸν λόγον τὸν ὀρθὸν τοῦτο ἀμάρτημά ἐστιν. αὐτίκα 101, 1 γοῦν τὰ πέθη τὰ γενικώτατα ὧδέ πως ὀρίζεσθαι ἀξιούσιν οἱ φιλόσοφοι, τὴν μὲν ἐπιθυμίαν ὀρεξιν ἀπειθῇ λόγῳ, τὸν δὲ φόβον ἔκκλινιν ἀπειθῇ λόγῳ, | ἡδονὴν δὲ ἑπαρσιν ψυχῆς ἀπειθῇ λόγῳ, (λύπην δὲ συστολὴν ψυ- 159 P χῆς ἀπειθῇ λόγῳ). εἰ τοίνυν ἡ πρὸς τὸν λόγον ἀπειθία ἀμαρτίας ἐστὶ γεννητική, πῶς οὐχὶ ἐξ ἀνάγκης ἡ τοῦ λόγου ὑπακοή, ἣν δὴ πίστιν φα- μέν, τοῦ καλουμένου καθήκοντος ἔσται περιποιητική; καὶ γὰρ ἡ ἀρετὴ 2 αὕτῃ διάθεσις ἐστὶ ψυχῆς σύμφωνος τῷ λόγῳ περὶ ὅλον τὸν βίον.

5—11 vgl. Epikt. Fr. 19 Schenkl τῷ μὲν ἱατρῷ μηδὲν συμβουλευέοντι ἄχθον- ται οἱ κάμνοντες καὶ ἡγοῦνται ἀπεγνώσθαι ἐπ' αὐτοῦ· πρὸς δὲ τὸν φιλόσοφον διὰ τί οὐκ ἂν τις οὕτω διατεθῇ, ὥστε οἰηθῆναι ἀπεγνώσθαι ἐπ' αὐτοῦ σωφρονή- σειν, εἰ μηδὲν λέγοι τι πρὸς αὐτὸν τῶν χρησίμων; — 12 f vgl. Kriton bei Stob. Ecl. II 8, 24 p. 158, 6 ff Wachsm. — 17 f vgl. Protr. 123, 1 — 19 f vgl. Chrys. Fr. mor. 495. 500 ff Arnim — 23 f vgl. Chrys. Fr. mor. 391 ff Arnim; Andronicus de affect. p. 12, 3—5 Kreuttner; Strom. II 119; IV 117 — 24 vgl. Strom. II 4. 32 — 27—S. 151, 2 Chrys. Fr. mor. 293 Arnim — 27 f vgl. Stob. Ecl. II 7, 5^{b1} p. 60, 7. 8 Wachsm.; Diog. Laert. VII 89

2 ἐκκόπτων Ma (so Paed. II 51, 2) ἐπικόπτων P | 5 οὐδὲν Hervet οὐδὲ P | 8 ἀπει- θείας Wi ἀπειλᾶς P ἐπιδάς Schw ὁδοὺς (vgl. Matth. 7, 13) St | 9 (τὰς) P² | 24 (λύ- πην — λόγῳ) Schw | 28 σύμφωνος τῷ λόγῳ als Variante am Rand P²Ma σύμφωνος ἐπὶ τοῦ λόγου PFM

καὶ μὴν τὸ κορυφαϊότατον, αὐτὴν φιλοσοφίαν ἐπιτήδευσιν λόγον
ὀρθότητος ἀποδιδόασιν, ὡς ἐξ ἀνάγκης εἶναι τὸ πλημμελούμενον
πᾶν διὰ τὴν τοῦ λόγον διαμαρτίαν γινόμενον εἰκότως καλεῖσθαι
ἀμάρτημα. αὐτίκα γοῦν ὅτε ἡμαρτεν ὁ πρῶτος ἄνθρωπος καὶ παρῆ- 3
5 κουσεν τοῦ θεοῦ. «καὶ παρωμοιώθη», φησί, «τοῖς κτήνεσιν». ὁ ἄν-
θρωπος παρὰ τὸν λόγον ἐξαμαρτῶν εἰκότως ἄλογος νομισθεὶς
εἰκάζεται κτήνεσιν. ἐντεῦθεν καὶ ἡ σοφία λέγει· «ἵππος εἰς ὄχειαν 102, 1
ὁ φιλήδονος καὶ ὁ μοιχός», ἀλόγιστον κτήνει παρωμοιωθεὶς, διὸ καὶ
ἐπιφέρει· «παντὸς ὑποκάτω ἐπικαθημένου χρεμετίζει». οὐκέτι λαλεῖ,
10 φησὶν, ὁ ἄνθρωπος· οὐ γὰρ ἐστὶν λογικὸς ἔτι ὁ παρὰ λόγον ἀμαρ-
τάνων, θηρίον δὲ δὴ ἄλογον, ἐκδοτον ἐπιθυμίαις, ᾧ πᾶσαι ἐπι-
καίθηται ἡδοναί. τὸ δὲ κατορθούμενον κατὰ τὴν τοῦ λόγον ὑπα- 2
κοὴν προσήκον | καὶ καθήκον Στωϊκῶν ὀνομαζουσιν παῖδες· τὸ μὲν 60 S
οὖν καθήκον προσήκόν ἐστιν, ὑπακοὴ δὲ θεμελιούται ἐντολαῖς· αὐτὰι
15 δὲ ταῖς ὑποθήκαις αἱ αὐταὶ οὐσαι τὴν ἀλήθειαν ἔχουσαι σκοπόν·
ἐπὶ τὸ ἔσχατον ὀρεκτόν, ὃ τέλος νοεῖται, παιδαγωγοῦσιν· τέλος δὲ 160 P
ἐστὶν θεοσεβείας ἡ αἰδιος ἀνάπαισις ἐν τῷ θεῷ, τοῦ δὲ αἰδωνός
ἐστὶν ἀρχὴ τὸ ἡμίτερον τέλος. τὸ μέντοι τῆς θεοσεβείας κατόρθωμα 3
δι' ἔργων τὸ καθήκον ἐκτελεῖ· ὅθεν εἰκότως τὰ καθήκοντα περὶ
20 τὰς πράξεις, οὐ τὰς λέξεις, συνίσταται· καὶ ἐστὶν ἡ μὲν πρᾶξις ἡ
τοῦ Χριστιανοῦ ψυχῆς ἐνέργεια λογικῆς κατὰ κρίσιν ἀστείαν καὶ
ὀρεξιν ἀληθείας διὰ τοῦ συμφυοῦς καὶ συναγωνιστοῦ σώματος
ἐκτελουμένη· καθήκον δὲ ἀκόλουθον ἐν βίῳ θεῷ καὶ Χριστῷ βού- 4
λημα ἐν, κατορθούμενον αἰδίῳ ζωῇ· καὶ γὰρ ὁ βίος ὁ Χριστιανῶν.
25 ὃν παιδαγωγοῦμεθα νῦν, σύστημά τί ἐστι λογικῶν πράξεων, τουτ-
ἐστιν τῶν ὑπὸ τοῦ λόγου διδασκομένων ἀδιάπτωτος ἐνέργεια, ἣν
δὴ πίστιν κεκλήκαμεν. τὸ δὲ σύστημα ἐντολαὶ κυριακαί, αἱ δὲ δόξαι 103, 1
οὐσαι θεϊκαὶ ὑποθήκαι πνευματικαὶ ἡμῖν αὐτοῖς ἀναγεγράφαι, πρὸς
τε ἡμᾶς αὐτοὺς καὶ πρὸς τοὺς πέλας εὐθετοί· καὶ δὴ καὶ αὐταὶ
30 αὐτῆς πρὸς ἡμᾶς ἀνταναστρέφουσι, καθάπερ πρὸς τὸν βάλλοντα ἡ
σφαῖρα διὰ τὴν ἀντιτυπίαν παλινδρομοῦσα· ὅθεν καὶ ἐστὶν ἀναγ-
καῖα τὰ καθήκοντα εἰς παιδαγωγίαν θεϊκὴν, ὡς ὑπὸ θεοῦ παρηγγελ-
μένα καὶ εἰς σωτηρίαν πεπορισμένα. καὶ ἐπεὶ τῶν ἀναγκαίων τὰ 2

1 f die gleiche Definition Papyr. 1020 vgl. Arnim, Stoic. vet. fragm. II p. 15, 12 Anm.; 41, 28; Hermes 25 (1890) S. 485 — 5 Psal. 48, 13. 21 — 7—9 Sir. 36 (33), 6 — 12 f vgl. Diog. Laert. VII 108 — 15 f vgl. Chrys. Fr. mor. 2 f Arnim — 20—26 Chrys. Fr. mor. 293 Arnim — 29 f vgl. Sen. Ep. 94, 34 — 33 ff vgl. Aristot. De part. an. II 10 (p. 656^a 6)

1 αὐτὴν Vi αὐ τὴν P | 3 πᾶν <τὸ> Schw | nach γινόμενον + καὶ P² | 6 <δ> παρὰ Markland | 9 f φησὶν, λαλεῖ F | 14 ὑπακοὴ F ὑπακοῇ Peorr ὑπακοῇ P^{*M} | 23 θεῷ * * Schw | 28 αὐτοῖς] ἀνθρώποις Markland | ἀναγεγράφαι PeorrFM² ἀναγεγράφαι P^{*M}* ἐγγεγράφαι Ma | 33 ἐπεὶ P²FM ἐπὶ P^{*}

μὲν πρὸς τὸ ζῆν ἐστι τὸ ἐνταῦθα μόνον, τὰ δὲ ἔνθεν πρὸς τὸ εὔ
 ζῆν ἐκείσε ἀναπτεροῖ, ἀναλόγως καὶ τῶν καθηκόντων τὰ μὲν πρὸς
 τὸ ζῆν, τὰ δὲ πρὸς τὸ εὔ ζῆν διατάσσεται. ὅσα μὲν οὖν πρὸς τὸ
 ἐθνικὸν ζῆν παραγγέλλεται, ταῦτα καὶ παρὰ τοῖς πολλοῖς δεδήμευ-
 5 ται, ἃ δὲ πρὸς τὸ εὔ ζῆν ἀρμόττει, ἐξ ὧν τὸ αἰδίου ἐκεῖνο περι-
 γίνεται ζῆν, ταῦτα δὲ ἐν ὑπογραφῇς μέρει ἐξ αὐτῶν ἀναλεγομένοις
 τῶν γραφῶν ἐξέστω σκοπεῖν. |

4 ἐθνικῶς M² ἡθικόν Markland | 7 Subscriptio: κλήμεντος παιδαγωγοῦ τῶν
 εἰς τρία τὸ α̅ (πρωῶτον F) PFM

ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ ΣΤΡΩΜΑΤΕΩΣ

161 P

ΠΑΙΔΑΓΩΓΟΣ ΛΟΓΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ

Κεφάλαια τοῦ δευτέρου λόγου.

- 5 *A. Πῶς περὶ τὰς τροφὰς ἀναστρεπτέον.
B. Πῶς τῷ ποτῶ προσενεκτέον.
Γ. Ὅτι οὐ χρὴ περὶ τὴν πολυτέλειαν τῶν σκευῶν ἐσπουδακέναι.
Δ. Πῶς χρὴ περὶ τὰς ἐστιάσεις ἀνίστασθαι.
E. Περὶ γέλωτος.*
10 *F. Περὶ αἰσχρολογίας.
Z. Τίνα χρὴ παραφυλάττεσθαι τοὺς ἀστείως συμβιῶντας.
H. Εἰ μύροις καὶ στεφάνοις χρηστέον.
Θ. Πῶς τῷ ὕπνῳ προσενεκτέον.
I. Τίνα διαληπτέον περὶ παιδοποιίας.*
15 *IA. Περὶ ὑποδέσεως.
IB. Ὅτι οὐ χρὴ περὶ τοὺς λίθους καὶ τὸν χρυσοῦν ἐπτοῆσθαι κόσμον. |*

I. Πῶς περὶ τὰς τροφὰς ἀναστρεπτέον.

162 P

- Ἐχόμενοι τοίνυν τοῦ σκοποῦ καὶ τὰς γραφὰς πρὸς τὸ βιωφελές 1,1
τῆς παιδαγωγίας ἐκλεγμένοις, ὁποῖόν τινα εἶναι χρὴ παρ' ὅλον τὸν
20 βίον τὸν Χριστιανὸν καλούμενον, κεφαλαιωδῶς ὑπογραπτέον. ἀρκτέον
οὖν ἡμῖν ἄφ' ἡμῶν αὐτῶν καὶ ὅπως ἀρμόττειν γε χρὴ. στοχαζομέ- 2*

§ 1—17 vgl. Ch. P. Parker, Harvard Studies in Class. Philol. 12 (1901) S. 191—200;
R. Münzel, Beiträge zur Bücherkunde u. Philologie, A. Wilmanns gewidmet S. 296¹

1F Überschrift τὰ ἐν τῷ δευτέρῳ (β F) λόγῳ τοῦ παιδαγωγοῦ κεφᾶ (κεφά-
λαια M κεφάλαιον F) PFM darüber παιδαγωγῶ τῶν εἰς τρία τὸ β M² | Verzeichnis
der Capitelüberschriften fehlt | 17 vor πῶς α PFM* | 21 ἀρμόττειν P² ἀρμόττει P*

- νοις τοίνυν τῆς συμμετρίας τοῦ συντάγματος, ὁποῖόν τινα τῷ ἑαυτοῦ
 σώματι ἕκαστον ἡμῶν προσφέρεισθαι, μᾶλλον δὲ ὅπως αὐτὸ κατευ-
 θύνειν χορή, λεκτέον· ὁπόταν γάρ τις ἀπὸ τῶν ἐκτὸς καὶ αὐτῆς ἔτι
 τῆς τοῦ σώματος ἀγωγῆς ἐπὶ τὴν διάνοιαν ἀχθεῖς ὑπὸ τοῦ λόγου
 5 τὴν θεωρίαν τῶν κατὰ τὸν ἄνθρωπον συμβαινόντων κατὰ φύσιν
 ἀκριβῶς ἐκμάθῃ, εἴσεται μὴ σπουδάζειν μὲν περὶ τὰ ἐκτὸς, τό τε ἴδιον
 τοῦ ἀνθρώπου, τὸ ὅμμα τῆς ψυχῆς, ἐκκαθαίρειν, ἀγνίξιν δὲ καὶ τὴν
 σάρκα αὐτήν· ὁ γὰρ ἐκείνων καθαρῶς ἀπολυθείς, δι' ὧν ἔτι χοῦς 3
 ἔστιν, τί ἂν ἄλλο προϋργαίτερον ἑαυτοῦ ἔχοι πρὸς τὸ ὁδοῦ ἐλθεῖν
 10 ἐπὶ τὴν κατάληψιν τοῦ θεοῦ; οἱ μὲν δὴ ἄλλοι ἄνθρωποι ζῶσιν, | 4
 ἵνα ἐσθίωσιν, ὥσπερ ἀμέλει καὶ τὰ ἄλογα ζῶα, οἷς οὐδὲν ἄλλ' ἢ γα- 163 P
 στήρ ἔστιν ὁ βλος, ἡμῖν δὲ ὁ παιδαγωγὸς ἐσθίειν παραγγέλλει, ἵνα
 ζῶμεν. οὐτε γὰρ ἔργον ἡμῖν ἢ τροφή οὐτε σκοπὸς ἡδονή, ὑπὲρ δὲ
 τῆς ἐνταῦθα διαμονῆς, ἣν ὁ λόγος εἰς ἀφθαρσίαν παιδαγωγεῖ, ἐγκρί- 2,1
 15 νεται ἢ τροφή. ἀπλῇ δὲ αὕτη καὶ ἀπεριέργος, ἀληθεία κατάλληλος,
 ἀπλοῖς καὶ ἀπεριέργοις ἀρμόζουσα παιδίοις, ὥσάν εἰς τὸ ζῆν, οὐκ εἰς
 τρυφήν ἐπιτήδεος· τὸ δὲ ἐκ δεῦν, τὸ ζῆν τοῦτο, ὑγείας τε καὶ ἰσχύος
 σύγκειται, οἷς μάλιστα κατάλληλον τῆς τροφῆς τὸ εὐκόλον, εἷς τε τὰς
 ἀναδόσεις καὶ τοῦ σώματος τὴν κονφότητα χρησιμεῦον, ἐξ ὧν αἴζη-
 20 σίς τε καὶ ὑγεία καὶ ἰσχύς δικαία, οὐχὶ δὲ ἄδικος ἢ σφαλερὰ καὶ ἀθλία
 ὥς ἡ τῶν ἀθλητῶν ἐξ ἀναγκοφαγίας, περιγίνεται. αἱ μὲν οὖν πολυ- 2
 εἰδεῖς ποιότητες ἀποπτυσταί, ποικίλας ἐντίκτουςαι βλάβας. καχεξίας
 σωμάτων, ἀνατροπὰς στομάχων, ἐκπορευούσης τῆς γένεως διὰ τινος
 κακοδαίμονος τέχνης τῆς ὀφαρτυτικῆς καὶ τῆς ἀμφὶ τὰ πέμματα
 25 ματαιοτεχνίας. τροφήν γὰρ τολμῶσιν καλεῖν τὴν ἐν τρυφαῖς ἐπιτή-

3—6 vgl. Epiktet I 4, 18 Ποῦ οὖν προκοπή; εἴ τις ὁμῶν ἀποστάς τῶν ἐκτὸς
 ἐπὶ τὴν προαίρεσιν ἐπέστραπται τὴν αὐτοῦ, ταύτην ἐξεργάζεσθαι καὶ ἐκπονεῖν,
 ὥστε σύμφωνον ἀποτελέσαι τῇ φύσει, ὑψηλὴν, ἐλευθέραν, ἀκώλυτον, ἀνεμπόδιστον,
 πιστήν, αἰδήμονα — 5 vgl. Chrys. Fr. mor. 12 Arnim (vol. III p. 5, 13) — 7 vgl.
 Plato Rep. VII p. 533 D — 10—13 vgl. Paed. II 14; Strom. VII 87; Musonius bei
 Stob. Flor. 18, 38 Mein. (p. 527, 1—3 Hense); 17, 22 Mein. (p. 495, 5—7 Hense);
 Diogenes bei Stob. Flor. 6, 41 p. 295, 7 Hense; Wytenbach zu Plut. Mor. p. 21 E;
 Sternbach, Gnomol. Vatic. 479; A. Otto, Sprichw. d. Röm. S. 123 — 11 f οἷς —
 βίος hält Heinsius für ein Dichtercitat — 17 f vgl. Musonius bei Stob. Flor. 18, 38
 Mein. (p. 529, 3—5 Hense) φησὶ δεῖν σκοπὸν μὲν αὐτῆς (τῆς τροφῆς) ποιεῖσθαι
 ὑγίαν τε καὶ ἰσχύν, ὡς τοῦτων μόνον ἕνεκα βρωτέον, ἃ δὴ δεῖται πολυτελείας
 οὐδεμιᾶς — 17—25 vgl. Plato Gorg. p. 464 A ff; Rep. III p. 404 A (ἀσκητῶν ἕξις . .
 σφαλερὰ πρὸς ὑγίαν) ff — 20 f zur Etymologie vgl. Philo De vit. cont. 41 (II p. 477 M);
 Galen Protr. 11 p. 18, 2—5 Kaibel — 22 f Kock CAF III p. 442 sq. Adesp. 179

6 εἴσεται (εἴσε in Ras.) P¹ | 8 αὐτήν Markland αὐτῆς P | 14 παιδαγωγεῖ | +
 διὸ καὶ am Rand P² im Text FM | 14 f ἐγκρίνεται (vgl. Paed. II 95, 1) St ἐκκρίνε-
 ται P εἰσκρίνεται Wi | 15 ἀληθεία M² ἀλήθεια PM*F | κατάλληλος P* καταλήλωως
 P²FM | 25 τροφήν Hervet τρυφήν P

δευσις εἰς ἡδονὰς ἐπιβλαβεῖς ὀλισθαίνουσιν. Ἀντιφάνης δὲ ὁ Δῆλιος 3
 ἱατρὸς καὶ μίαν τῶν νόσον αἰτιῶν ταύτην εἶρηκεν τῶν ἐδεσμάτων
 τὴν πολυειδίαν, τῶν περὶ τὴν ἀλήθειαν δυσαρεστούντων κενοδοξία
 ποικίλῃ τὸ σῶφρον τῆς διαίτης ἐξομνυμένων καὶ τὰς διαποντίους
 5 πολυπραγμονούντων ἐδωδάς. κάμοι μὲν ἔλεος ὑπεῖσι τῆς νόσου, οἱ 3, 1
 δὲ | ἐξυμνεῖν οὐκ αἰσχύνονται τὰς σφετέρας ἡδυπαθείας, τὰς ἐν τῷ 164 P
 πορθμῷ τῷ Σικελικῷ μυραΐνας πολυπραγμονούντες καὶ τὰς ἐγγέλεις
 τὰς Μαιανδρίους | καὶ τὰς ἐν Μήλῳ ἐρίφους καὶ τοὺς ἐν Σκιάθῳ 61 S
 κεστρεῖς καὶ τὰς Πελωρίδας κόγχας καὶ τὰ ὄστρεα τὰ Ἀβυθηνά, οὐ
 10 παραλείποντες δὲ τὰς ἐν Λιπάρῃ μαινίδας οὐδὲ τὴν γογγύλῃν τὴν
 Μαντινικὴν, ἀλλὰ οὐδὲ τὰ παρὰ τοῖς Ἀσκραίοις τεῦτλα, κτένας τε
 ἐκζητοῦσιν Μηθυμναίους καὶ ψήττας Ἀττικὰς καὶ τὰς Λαφνίους κίχλας
 χελιδονίους τε ἰσχάδας, δι' αἷς εἰς Ἑλλάδα πεντακοσίαις ἅμα μυριάσιν
 ὁ κακοδαίμων ἐστείλατο Πέρσης. ὄρνεις ἐπὶ τούτοις συνωνοῦνται 2
 15 τοὺς ἀπὸ Φάσιδος, ἄτταγᾶς Αἰγυπτίας, Μῆδον ταῶνα. ταῦτα τοῖς
 ἡδύσμασιν ἐξαλλάσσοντες οἱ γαστρομάργοι τοῖς ὅποις ἐπικεχῆνασιν,
 ὅσα τε χθὼν πόντου τε βένθη καὶ ἄερος ἀμέτρον εὖρος ἐκτρέφει,
 τῇ αὐτῶν ἐκποριζόμενοι λαιμαργία. σαγηνεύειν ἀτεχνῶς οἱ πλεονέκται
 καὶ πολυπράγμονες οὗτοι εἰσάκουσιν εἰς ἡδυπάθειαν τὸν κόσμον, »τα-
 20 γήνοις οἰζοῦσιν« περιηχούμενοι, ἀμφὶ τὴν ἰγδιν καὶ τὸν ἀλετρίβανον
 τὸν πάντα αὐτῶν κατατρίβοντες βίον οἱ παμφάγοι καθάπερ τὸ πῦρ
 τῆς ὕλης ἐξεχόμενοι. ἀλλὰ καὶ τὴν εὐκόλον βρῶσιν τὸν ἄρτον ἐκθη-
 λύνουσιν ἀποσήθοντες τοῦ πυροῦ τὸ τρόφιμον, ὥς τὸ ἀναγκαῖον
 τῆς | τροφῆς ὄνειδος γίνεσθαι ἡδονῆς. οὐκ ἔχει δὲ ὄρον παρὰ τοῖς 165 P 4, 1

6—11 vgl. Athen. I p. 4 CD πολλοὶ δὲ καὶ ἄλλοι διὰ στόματος εἶχον τὰς ἐν
 τῷ Σικελικῷ μυραΐνας, τὰς πλωτὰς ἐγγέλεις, τῶν Παχυνικῶν θύνων τὰς ἡτριαίας,
 τοὺς ἐν Μήλῳ ἐρίφους, τοὺς ἐν Σκιάθῳ (Συμαίθῳ HSS) κεστρεάς· καὶ τῶν ἀδόξων
 δὲ τὰς Πελωρίδας κόγχας, τὰς ἐκ Λιπάρας μαινίδας, τὴν Μαντινικὴν γογγυλίδα,
 τὰς ἐκ Θηβῶν βοννιάδας καὶ τὰς παρ' Ἀσκραίοις τεῦτλα — vgl. Athen. III p. 75
 CD; VII p. 299 C; Pollux VI 63, 81; Gellius VI 16; Friedländer, Observ. misc. Ind.
 lect. hib. Regiomonti 1869; Kock CAF III p. 425 sqq. Adesp. 111 — 7 f ἐγγ. M. vgl.
 Semon. v. Amorq. Fr. 8 Diehl — 13 vgl. Athen. XIV p. 652 F — 13 f vgl. Dinon Fr. 12
 FHG II p. 91 — 17 χθὼν — εὖρος wohl aus einem Dichter; vgl. Pindar Fr. 220
 Schroeder — 19—21 vgl. CAF III p. 436 Adesp. 140 — 19 f vgl. Telekleides
 Fr. 10 CAF I p. 212 — 21 f vgl. Ignat. Ep. ad Rom. VII 2 πῦρ φιλότινον

2 τῶν νόσον αἰτίαν Markland | 8 τὰς² τοὺς Athen. | Σκιάθῳ] Συμαίθῳ
 Bochart, Geogr. sacr.⁴ (1707) p. 532, 1 | 9 οὐ über d. Z. P¹ | 10 λιπάραι (αι in
 Ras.) P¹ λιπάρων M | μαινίδας F² μενίδας PF*M | 13 χελιδονίους F χελιδονίους
 PM | 14 θρονίς Cobet 217 | 15 ἄτταγᾶς (corr. aus ἄτταγας) P | αἰγυπτίας P¹ αἰ-
 γυπτίους P* | 20 περιηχούμενοι P³ περηχούμενοι P* | ἰγδιν P*F* ἰγδην P³F¹M |
 21 παμφάγοι (τῆς βρώσεως) Schw

ἀνθρώποις ἢ λιχνεία. καὶ γὰρ εἰς τὰ πέμματα καὶ τὰ μελίπηκτα, πρὸς δὲ καὶ εἰς τὰ τραγήματα ἐξώκειλεν, ἐπιδορπισμάτων πλήθος εὐρίσκουσα, παντοδαπὰς θηρωμένη ποιότητας. καὶ μοι δοκεῖ ὁ τοιοῦτος ἄνθρωπος οὐδὲν ἄλλ' ἢ γνάθος εἶναι. »μηδὲ ἐπιθύμει«, φησὶν ἡ 2
 5 γραφή, »τῶν ἐδεσμάτων τῶν πλουσίων· ταῦτα γὰρ ἔχεται βίου ψευδοῦς τε καὶ αἰσχροῦ.« οἱ μὲν γὰρ ἐξέχονται τῶν ὄψων, ἃ μετ' ὀλίγον ἐκδέχεται κοπρών, ἡμῖν δὲ τοῖς θηρωμένοις τὴν βρωῶσιν τὴν ἐπουράνιον ἄρχειν ἀνάγκη τῆς ὑπὸ τὸν οὐρανὸν γαστρὸς ἔτι τε μᾶλλον καὶ τῶν ταύτῃ προσφιλῶν, ἃ »ὁ θεὸς καταργήσει«, φησὶν ὁ ἀπό-
 10 στολος, εἰκότως ἐπικαταρῶμενος λαιμάργοις ἐπιθυμίαις. »τὰ γὰρ 3 βρώματα τῇ κοιλίᾳ, ἐξ ὧν ὁ σαρκικὸς ὄντως οὐτοσί καὶ φθοροποιὸς ἀπήρτηται βίος· εἰ δ' ἀγάπην τινὲς τολμῶσι καλεῖν ἀθύρῳ γλώττῃ κεχρημένοι δειπνάριά τινα κνίσας καὶ ζωμῶν ἀποπνέοντα, τὸ καλὸν καὶ σωτήριον ἔργον τοῦ λόγου, τὴν ἀγάπην τὴν ἡγιασμένην, κυθρι-
 15 οῖσι καὶ ζωμοῦ ὀύσει καθυβρίζοντες ποτῶ τε καὶ τροφῇ καὶ καπνῷ βλασφημοῦντες τοῦτομα, σφάλλονται τῆς ὑπολήψεως, τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ θεοῦ δειπναρίοις ἐξωνεῖσθαι προσδοκῆσαντες. τὰς μὲν γὰρ ἐπὶ 4 τῇ εὐφροσύνῃ συναγωγὰς ἐγκαταλεγόμενοι καὶ αὐτοὶ δειπνάριά τε καὶ ἄριστα καὶ δοχαὲς εἰκότως ἂν καλοῖμεν τὴν συνήλυσιν ταύτην
 20 ἐπόμενοι λόγῳ, τὰς τοιαύτας δὲ ἐστίασεις ὁ κύριος ἀγάπας οὐ κέκληκεν. λέγει γοῦν πῇ μὲν· »ὅταν κληθῇς εἰς γάμους, μὴ κατακείσο εἰς τὴν 5 πρωτοκλισίαν, ἀλλ' ὅταν κληθῇς, εἰς τὸν ἔσχατον τόπον ἀνάπτεαι, πῇ δέ· »ὅταν ποιῇς ἄριστον ἢ δειπνον« καὶ πάλιν· »ἀλλ' ὅταν ποιῇς δοχὴν, κάλει τοὺς πτωχοὺς«, ἐφ' ᾧ μάλιστα δειπνον ποιητέον, ἔτι τε
 25 »ἀνθρώπος τις ἐποίησεν δειπνον μέγα | καὶ ἐκάλεσεν πολλοὺς.« ἀλλ' 166 P 5, 1 αἰσθάνομαι ὅθεν ἡ εὐπρόσωπος ἐρρῶν τῶν δειπνων προσηγορία, ἀπὸ τῶν φαρύγων καὶ φοιτητῆς μανίας ἐπὶ δειπνον κατὰ τὸν κομικόν. »ἔστι γὰρ« ὡς ἀληθῶς »τὰ πολλὰ τοῖς πολλοῖς τοῦ δειπνον χάριν.« οὐ γὰρ πον μεμαθήκασι τὸν θεὸν παρασκευάσαι

1—3 CAF III p. 436 Adesp. 141 — 4 vgl. CAF III p. 461 Adesp. 291 — 4—6 Prov. 23, 3 — 6f vgl. Matth. 15, 17; Mark. 7, 19; Joh. 6, 27 — 9—11 I Kor. 6, 13 — 21—25 Luk. 14, 8. 10. 12f. 16 — 27 CAF III p. 545 Adesp. 782 — 28f CAF III p. 490 Adesp. 432 — 29—S. 157, 2 Musonius bei Stob. Flor. 18, 38 Mein. (p. 527, 7ff Hense) θεὸς ὁ ποιήσας τὸν ἄνθρωπον τοῦ σφύζεσθαι χάριν, οὐχὶ τοῦ ἡδεσθαι σίτα καὶ ποτὰ παρασκευάσεν αὐτοῖς.

8 μᾶλλον (μ und λλ in Ras.) P¹ | 9 προσφιλῶν] προσφυνῶν Jacobs zu Achill. Tat. p. 425 | 11 οὐτοσί P¹ οὗτος P* | 12 εἰ δ' St ὃν in Ras. P³FM ὅθεν Po ὅτι Schw δ δ' Münzel | 13 κνίσας (ein zweites σ über d. Z. ausrad.) P | 15 ζωμηρύσει Wi | 17f ταῖς — συναγωγαῖς Wi | 18 τῇ εὐφροσύνῃ Ma τῆς εὐφροσύνης P | ἐγκαταλεγόμενοι P¹ ἐγκαταλεγόμεν P* εἰ καταλέγομεν Schw | 19 συνήλυσιν (η in Ras.) P¹ | 22 πρωτοκλισίαν P²M¹ πρωτοκλησίαν P*M* | 25 μέγαν F | 27 φαρύγων F φαρύγγων PM | φοιτητῆς Sy φοιτητής P | ἐπὶ δειπνον Sy ἐπιδειπνων P

- τῷ δημιουργήματι, τῷ ἀνθρώπῳ λέγω, οἷτα καὶ ποτὰ τοῦ σφύζεσθαι χάριν, οὐχὶ δὲ τοῦ ἡδεσθαι· ἐπεὶ μὴδὲ ὠφελεῖσθαι πέφυκεν τὰ σώματα 2 ἐκ τῆς πολυτελείας τῶν βρωμάτων· πᾶν γὰρ τοῦναντίον οἱ ταῖς εὐτελεστάταις χρώμενοί τροφαῖς ἰσχυρότεροί εἰσι καὶ ὑγιεινότεροι καὶ 5 γενναιότεροι, ὡς οἰκέται δεσποτῶν καὶ γεωργοὶ κτητόρων· καὶ οὐ μόνον ῥωμαλεώτεροι, ἀλλὰ καὶ φρονιμώτεροι, ὡς φιλόσοφοι πλουσίων· οὐ γὰρ ἐπέχρυσαν τὸν νοῦν ταῖς τροφαῖς οὐδὲ ἡπάτησαν αὐτὸν ἡδοναῖς. ἀγάπη δὲ τῷ ὄντι ἐπουράνιος ἐστὶ τροφή, ἐστίαςις λογική· 3 »πάντα στέγει, πάντα ὑπομένει, πάντα ἐλπίζει· ἡ ἀγάπη οὐδέποτε 10 πίπτει.« μακάριος ὃς φάγεται ἄρτον ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ θεοῦ. χαλεπώτατον δὲ πάντων πτωμάτων τὴν ἄπτωτον ἀγάπην ἄνωθεν 4 ἐξ οὐρανῶν ἐπὶ τοὺς ζῶντας ῥίπτεσθαι χαμαί. κατ' οἷε με δεῖπνον ἡγεῖσθαι τὸ καταργούμενον; »ἐὰν γάρ«, φησί, »διαδῶ τὰ ὑπάρχοντά μου, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐδέν εἰμι.«
- 15 Ταύτης ὅλος ἀπληρητὰ τῆς ἀγάπης ὁ νόμος καὶ ὁ λόγος· καὶ 6,1 ἀγαπήσης κύριον τὸν θεόν σου καὶ τὸν πλησίον σου, ἐν οὐρανοῖς ἐστὶν αὕτη ἡ ἐπουράνιος εὐχία, ἡ δὲ ἐπίγειος δεῖπνον κέκληται, ὡς ἐκ τῆς γραφῆς ἀποδεδείκται, δι' ἀγάπην μὲν γινόμενον τὸ δεῖπνον, ἀλλ' οὐκ ἀγάπη τὸ δεῖπνον, δεῖγμα δὲ εὐνοίας κοινωνικῆς καὶ εὐμε- 20 ταδότου. »μὴ βλασφημείσθω οὖν ἡμῶν τὸ ἀγαθόν. οὐ γὰρ ἐστὶν ἡ 2 βασιλεία τοῦ θεοῦ βρωμαῖς καὶ πόσις, φησὶν ὁ ἀπόστολος, ἵνα τὸ ἐφήμερον ἄριστον νοηθῇ, ἀλλὰ δικαιοσύνη καὶ εἰρήνη καὶ χαρὰ ἐν πνεύματι ἁγίῳ.« τούτου ὁ φαγὼν τοῦ ἁρίστου τὸ ἄριστον τῶν ὄντων, | τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ, κτήσεται, μελετήσας ἐνθύνδε ἁγίαν 167 P 25 συνήλυσιν ἀγάπης, οὐράνιον ἐκκλησίαν. ἀγάπη μὲν οὖν χοῦμα καθα- 7,1 ρὸν καὶ τοῦ θεοῦ ἄξιον, ἔργον δὲ αὐτῆς ἡ μετάδοσις. »φροντὶς δὲ παιδείας ἀγάπη«, ἡ σοφία λέγει, »ἀγάπη δὲ τήρησις νόμων αὐτῆς.« αἱ δὲ εὐφροσύναι αὗται ἔναυσμά τι ἀγάπης ἔχουσιν ἐκ τῆς πανδήμου τροφῆς συνεθιζόμενον εἰς αἰδίων τροφήν. ἀγάπη μὲν οὖν δεῖπνον 62 S

2—7 vgl. Musonius a. a. O. (p. 528, 5—10 Hense) οὐδαμῶς ὠφελουμένων τῶν σώματων ἐκ τῆς πολυτελείας τῶν βρωμάτων· πᾶν γὰρ τοῦναντίον οἱ ταῖς εὐτελεστάταις χρώμενοι τροφαῖς ἰσχυρότατοί εἰσιν. τοὺς γοῦν οἰκέτας τῶν δεσποτῶν καὶ τοὺς χωρίτας τῶν ἀστικῶν καὶ τοὺς πέννητας τῶν πλουσίων ἴδους ἂν ὡς ἐπὶ τὸ πλῆθος ῥωμαλεωτέρους ὄντας — 5f vgl. K. Praechter BphW 16 (1896) Sp. 904² — 7f vgl. CAF III p. 444 Adesp. 184 — 9f I Kor. 13, 7f — 10 Luk. 14, 15 — 13 vgl. II Kor. 3, 11; I Kor. 6, 13 — 13f I Kor. 13, 3. 2 — 15f vgl. Matth. 22, 40. 37—39 — 20—23 Röm. 14, 16f — 26f Weish. Sal. 6, 18

4f ἰσχυρότεροί — ὑγιεινότεροι — γενναιότεροι Wendland Quaest. Muson. p. 27 ἰσχυρότατοί — ὑγιεινότατοι (P³M³* ὑγιεινότατοι P³M²) — γενναιότατοι P | 12 κατ' Wi καὶ in Ras. über d. Z. P¹ | οἷε (οἱ in Ras.) P¹ τι δεῖ Schw | über me Ras. P | 13 ἡγεῖσθαι F διηγείσθαι PM | 15 ὅλος Münzel ὅλης P | 27 ἀγάπη] + ἦν P² am Rand | 29 συνεθιζόμενον] ἐρεθιζόμενον Schw | τροφήν P¹ τροφὴν P¹

οὐκ ἔστιν. ἢ δ' ἐστίαςις ἀγάπης ἡρτήσθω. ἡμαθίτωσαν γάρ, φησὶν, 2
 «οἱ υἱοὶ σου, οὓς ἡγάπησας, κύριε, ὅτι οὐκ αἱ γενέσεις τῶν καρπῶν
 τρέφουσιν ἄνθρωπον. ἀλλὰ τὸ ῥῆμά σου τοὺς σοὶ πιστεύοντας δια-
 τηρεῖ.» οὐδ' γὰρ ἐπ' ἄρτῳ ζήσεται ὁ δίκαιος.»

- 5 Ἀλλὰ γὰρ τὸ δειπνῶν ἔστω λιτὸν ἡμῖν καὶ εὐζωνον, ἐπιτήδειον 3
 εἰς ἐργήγορον, ποικίλαις ἀνεπίμικτον ποιότησιν, οὐκ ἀπαιδαγωγῆτον
 οὐδὲ τοῦτο· ἀγαθὴ γὰρ κοροτρόφος [αὐτάρχεια] εἰς κοινωνίαν
 ἀγάπῃ ἐφόδιον ἔχουσα πλούσιον, τὴν αὐτάρχειαν, ἣ δὴ ἐφεστῶσα τῇ
 τροφῇ δικαίᾳ ποσότητι μεμετρομένη σωτηρίως τὸ σῶμα διοικοῦσα
 10 καὶ τοῖς πλησίον ἀπένεμνεν τι ἐξ αὐτῆς, ἣ δὲ ὑπερβλύζουσα τὴν
 αὐτάρχειαν δαίτα τὸν ἄνθρωπον κακοί, νωθῇ μὲν τὴν ψυχὴν,
 ἐπισφαλὲς δὲ εἰς νόσον ἐργαζομένη τὸ σῶμα. καὶ μὴν προστρί- 4
 βονται βλασφημίας δυσανασχέτους αἱ περὶ τὰς καρικίας ἡδοναί,
 λιχνείαν, λαιμαργίαν, ὄσφαγίαν, ἀπληστίαν, ἀδωφάγίαν. μῖται
 15 ταύτοις οἰκτεῖται τοῖς ὀνόμασιν καὶ γαλαὶ κόλακές τε καὶ μονο-
 μάχαι καὶ τὰ ἄγρια τῶν παρασίτων φῦλα, | γαστροὺς ἡδονῆς 168 P
 οἱ μὲν τὸν λόγον, οἱ δὲ τὴν φιλίαν, οἱ δὲ τὸ ζῆν ἀποδόμενοι,
 ἐπὶ γαστέρας ἔρποντες, θηρία ἀνδρείκελα, κατ' εἰκόνα τοῦ πα-
 τρὸς αὐτῶν τοῦ λίχνου θηρίου. ἀσώτους [τ'] αὐτοὺς οἱ καλέσαντες 5
 20 προῶτοι εὖ μοι δοκοῦσιν αἰνίττεσθαι τὸ τέλος αὐτῶν, ἀσώστους
 αὐτοὺς κατὰ ἔκθλιψιν τοῦ σίγμα στοιχείου νεροηκότες. ἢ γὰρ οὐχ

1—4 Weish. Sal. 16, 26 — 4 vgl. Deut. 8, 3 (Matth. 4, 4; Luk. 4, 4) u. Habak. 2, 1 — 7 vgl. 127 — 8 vgl. Stob. Flor. 5, 43 Mein. (p. 265, 13 Hense); Wendland Philo u. d. kynisch-stoische Diatribe S. 92 — 8—19 vgl. zu 19 — 16 Parod. epic. gr. rel. rec. P. Brandt p. 113 Fragm. dub. III; vgl. T 30 f (Wilamowitz, Comment. gramm. III Ind. lect. Göttingen 1889 p. 25) — 18 f vgl. Gen. 3, 14; Joh. 8, 44 — 19 ἀσώτους — 21 νεροηκότες Nicetascat. zu Luk. (15, 13) in Vatic. 1611 f. 209 v; Monac. 33 f. 235 r; lateinisch bei Corderius, Cat. in S. Luc. p. 386. Inc. κλήμεντος (< Vat.) παιδαγωγῶν· οἱ δὲ τοὺς τοιοῦτους ἀσώτους καλέσαντες εὖ μοι δοκοῦσιν expl. νεροηκότες. Dann folgt 8—19 mehrfach umgestaltet: αὐτάρχεια μὲν γὰρ (+ καὶ Mon.) σωτηρίως τὸ σῶμα διοικεῖ, ἣ δὲ ὑπερβλύζουσα (10) — σῶμα (12), ἣ πον προξενούσα καὶ θάνατον· τοιαῦτα λιχνείας, λαιμαργίας, ὄσφαγίας, ἀπληστίας, ἀδωφάγίας τὰ πικρὰ· μῖται ταύτοις (14 f) — θηρίον (19). ἔστι δὲ ἀσώτια τῆς μετριότητος (+ εἴτ' οὖν ἐλευθεριότητος Mon.) ὑπερβολή, ὥσπερ οὖν ἡ φειδωλὰ ἔλλειψις. ταῦτά τοι (τε Mon.) καὶ ὡς τὴν μεσότητα παρελαύνουσα διαβέβηται. Vgl. dazu Paed. III 51

7 [αὐτάρχεια] Hervet αὐτάρχεια γὰρ P* | 9 μεμετρομένη P¹ μεμετρομένη P* | 10 αὐτῆς P | 12 ἐπισφαλὲς (εἰς in Ras.) P¹ | 13 δυσανασχέτους αἱ R. Münzel, Beitr. zur Bücherkunde u. Philol., A. Wilmanns gewidm. 1903 S. 293 δυσανασχετοῦσα P | 15 f μονομάχοι M² | 18 γαστέρα Mon. | 19 [τ'] Wi | 20 αὐτῶν < Cat. | 21 ἔκθλιψιν M ἔκλειψιν Cat. | οὐχ am Rand P¹

οὗτοι οἱ περὶ τὰς λοπάδας ἀσχολούμενοι καὶ τὰς μεμωρημένας τῶν
 ἡδυσμάτων περιεργίας, οἱ ταπεινόφρονες, χαμαιγενεῖς, τὸν ἐφήμερον
 διώκοντες βίον ὡς οὐ ζησόμενοι; τούτους ταλανίζει διὰ Ἡσαίου τὸ 8,1
 ἅγιον πνεῦμα, ἡρέμα πως τῆς ἀγάπης τὸ ὄνομα ὑπεξελούμενον, ἐπεὶ
 5 μὴ κατὰ λόγον ἢ ἐστίασις ἦν· αὐτοὶ δὲ ἐποίησαν εὐφροσύνην,
 σφάζοντες μόσχους καὶ θύοντες πρόβατα, λέγοντες· φάγωμεν καὶ
 πίωμεν, αὐριον γὰρ ἀποθνήσκομεν· καὶ ὅτι γε τὴν τοιαύτην 2
 τροφήν ἁμαρτίαν λογίζεται, ἐπιφέρει· καὶ οὐ μὴ ἀφεθήσεται ἡ
 ἁμαρτία ὑμῶν αὕτη, ἕως ἂν ἀποθάνητε, οὐχὶ ἄφειν τῆς ἁμαρτίας
 10 θάνατον ἀναίσθητον, ἀλλὰ ἀνταπόδοσιν ἁμαρτίας θάνατον σωτηρίας
 ἐπικρίνας. »μὴ εὐφρανθῆς δὲ ἐπὶ μικρᾷ τροφῇ· ἡ σοφία λέγει.

Ἐνταῦθα ὑπομνηστέον καὶ περὶ τῶν εἰδωλοθύτων καλουμένων, 3
 ὅπως ποτὲ ἄρα παραγγέλλεται ἀποσχέσθαι δεῖν τούτων. μισὰ δοκεῖ
 μοι καὶ βδελυρὰ ἐκεῖνα, ὧν ἐφρίπτανται τοῖς αἵμασιν

15 ψυχὰι ὑπὲξ ἐρέβους νεκύων κατατεθνηιώτων.

»οὐ γὰρ θέλω ὑμᾶς κοινωνοὺς δαιμονίων γίνεσθαι, ὁ ἀπόστολος 4
 λέγει, ἐπεὶ δίχα σφριζομένων καὶ φθιμένων τροφαί. ἀφεκτέον τοίνυν
 τούτων, οὐ δεδιότας (οὐ γὰρ ἐστὶ τις ἐν αὐτοῖς δύναμις), διὰ δὲ
 τὴν συνείδησιν τὴν ἡμετέραν ἁγίαν οὖσαν καὶ τῶν δαιμονίων διὰ
 20 τὴν βδελυρίαν, οἷς ἐπικατωνόμασται, μυσταττομένους, καὶ προσέτι
 διὰ τὴν τῶν ὀλισθηρῶς τὰ πολλὰ ὑπολαμβανόντων ὑδαρότητα, 169 P
 »οἷς ἡ συνείδησις ἀσθενοῦσα μολύνεται. βρώμα γὰρ ἡμᾶς οὐ παρα-
 στήσει τῷ θεῷ· »οὐδὲ τὰ εἰσιόντα κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ τὰ
 ἐξιόντα, φησί, »τοῦ στόματος. ἀδιάφορος ἄρα ἡ φυσικὴ χρῆσις 9,1
 25 τῆς τροφῆς· οὐτε γὰρ ἔαν φάγωμεν, περισσεύομεν, φησὶν, οὐτε
 ἔαν μὴ φάγωμεν, ὑστεροῦμεθα· ἀλλὰ οὐκ εὐλόγον »τραπέζης
 δαιμονίων· μεταλαμβάνειν τοὺς θείας μετέχειν καὶ πνευματικῆς
 κατηξιωμένους τροφῆς. »μὴ γὰρ οὐκ ἔχομεν ἐξουσίαν φαγεῖν καὶ
 πεινᾶν, φησὶν ὁ ἀπόστολος, »καὶ γυναικας περιάγεσθαι; ἀλλὰ κρατοῦν-
 30 τες δηλονότι τῶν ἡδονῶν κωλύομεν τὰς ἐπιθυμίας. »βλέπετε οὖν
 μὴ ποτε ἡ ἐξουσία ὑμῶν αὕτη πρόσκομμα γένηται τοῖς ἀσθενέσιν.

Οὐ χρὴ οὖν καθάπερ ἀσωτενομένους ἡμᾶς κατὰ τὴν ἐν τῷ 2

1 f περὶ — περιεργίας vielleicht aus einem Dichter — 5—9 Jes. 22, 13f —
 11 Sir. 18, 32 — 12 f vgl. Act. 15, 29 — 15 λ 37 — 16 I Kor. 10, 20 — 18 f vgl.
 I Kor. 10, 25, 27 — 22 f I Kor. 8, 7f — 23 f Matth. 15, 11 — 25 f I Kor. 8, 8 —
 26 f I Kor. 10, 21 — 28 f I Kor. 9, 4f — 30 f I Kor. 8, 9 — 32—S. 160, 2 vgl.
 [Just.] Ep. ad Zen. et Ser. 12

1 μεμωρημένας Sy (im Index) Cobet 281f μεμορημένας P vgl. Paed. II 107.
 114 | 2 περιεργίας (l aus ei corr.) P¹ | 11 μικρᾷ] μικρᾷ M² | 17 ἐπεὶ corr. aus
 ἐπὶ P¹ | 20 μυσταττομένοις P* | 22f παραστήσει (α² und ει in Ras.) P² παρίστησι
 w. e. sch. P* | 25 περισσεύομεν P³F² περισσεύωμεν P*F*M

εὐαγγελίῳ τοῦ πλουσίου παιδὸς εἰκόνα παραχοῖσθαι τοῖς τοῦ πατρὸς
 δωρήμασιν, χοῖσθαι δὲ αὐτοῖς, ὡς ἄρχοντας, ἀπροσκληνῶς· καὶ γὰρ
 βασιλεύειν ἐτάχθημεν καὶ κατακυριεύειν, οὐχὶ δουλεύειν τοῖς βρώ-
 μασιν. ἀγαστὸν μὲν οὖν πρὸς τὸ ἀληθὲς ἀναθρῆσαντας τῆς ἄνω 3
 5 τροφῆς ἐξέχεσθαι τῆς θείας καὶ τῆς τοῦ ὄντως ὄντος ἀπληρώτου
 ἐμπύμπλασθαι θείας, τῆς βεβαίου καὶ μονίμου καὶ καθαροῦ γενο-
 μένους ἡδονῆς. ταύτην γὰρ τὴν ἀγάπην ἐκδέχεσθαι δεῖν ἐμφαίνει ἡ
 βρωσὶς ἡ Χριστοῦ· κομιδῇ δὲ ἄλογον καὶ ἀχρεῖον καὶ οὐκ ἀνθρώ- 4
 πειον βοσκημάτων δίκην πιαυομένων θανάτῳ τρέφεσθαι, κάτω
 10 βλέποντας εἰς γῆν τοὺς ἐκ γῆς αἰεὶ καὶ κεκυφότες εἰς τραπέζας, τὴν
 λίχνον διωκάνοντας ζωὴν, τὸ ἀγαθὸν ἐνταῦθά που κατορῦξαντας
 περὶ τὴν οὐκ ἐσομένην ζωὴν, μόνην κολακεύοντας τὴν κατάποσιν,
 δι' ἣν πολυτιμότεροι γεγόνασιν μάγειροι γεωργῶν. μὴ γὰρ ἀφαι-
 ροῦμεν τὴν συμπεριφορὰν, ἀλλὰ τὸν ὀλισθόν τῆς συνθηθείας ὡς
 15 συμφορὰν ὑποπιτεύομεν. διὸ παραιτητέον τὴν λιχνείαν ὀλίγων 10, 1
 τινῶν καὶ ἀναγκαίων μεταλαμβάνοντας· καὶ εἴ τις ἡμᾶς καλεῖ τῶν
 ἀπίστων καὶ πορεύεσθαι κρίνομεν (καλὸν γὰρ μὴ συναναμίγνυσθαι
 τοῖς ἀτάκτοις), πᾶν τὸ παρατιθέμενον κελεύει ἡμῖν ἐσθίειν »μηδὲν
 ἀνακρίνουσιν διὰ τὴν συνειδήσιν«, ὁμοίως δὲ καὶ τὰ ἐκ | μακέλλων 170 P
 20 ἀπεριέργως ὠνεῖσθαι προσέταξεν. οὐκ ἀφεκτέον οὖν παντελῶς τῶν 2
 ποικίλων βρωμάτων, ἀλλ' οὐ περὶ αὐτὰ σπονδαστέον· μεταληπτέον
 δὲ τῶν παραιθεμένων, ὡς πρέπον Χριστιανῶ, τιμῶντας μὲν τὸν
 κεκληχότα κατὰ τὴν ἀβλαβῇ καὶ ἀπροσκορῇ τῆς συνοουσίας κοινωνίαν,
 ἀδιάφορον δὲ ἡγουμένους τῶν εἰσκομιζομένων τὴν πολυτέλειαν, 63 S
 25 καταφρονοῦντας τῶν ὄψων ὡς μετ' ὀλίγον οὐκ ὄντων. »ὁ ἐσθίων 3
 τὸν μὴ ἐσθίοντα μὴ ἐξουθενεῖτω, ὁ δὲ μὴ ἐσθίων τὸν ἐσθίοντα μὴ
 κρινέτω.« μικρὸν δὲ ὑποβὰς καὶ τὴν αἰτίαν τῆς παραγγελίας ἐξη-
 γήσεται, »ὁ ἐσθίων« λέγων »κυρίῳ ἐσθίει καὶ εὐχαριστεῖ τῷ θεῷ·

1 f vgl. Luk. 15, 11 ff — 3 f vgl. Gen. 1, 28 — 4—11 vgl. Plato Rep. IX
 p. 586 A πρὸς τὸ ἀληθῶς ἔνῳ οὔτε ἀνέβλεψαν πώποτε οὔτε ἠνέχθησαν, οὐδὲ τοῦ
 ὄντος τῷ ὄντι ἐπληρώθησαν, οὐδὲ βεβαίον τε καὶ καθαροῦς ἡδονῆς ἐγεύσαντο, ἀλλὰ
 βοσκημάτων δίκην κάτω αἰεὶ βλέποντες καὶ κεκυφότες εἰς γῆν καὶ εἰς τραπέζας βό-
 σκονται — 9—12 vgl. Isid. Pelus. Ep. I 336 — 12 vgl. Musonius bei Stob. Flor.
 17, 43 Mein. (p. 505, 16 Hense) τὴν κατάποσιν κολακεύειν μεϊζόνως — 13 vgl. Mu-
 sonius a. a. O. 18, 38 Mein. (p. 528, 2. 3 Hense) μάγειροι δὲ γεωργῶν περισπονδαστό-
 τεροὶ εἰσιν — 15 f vgl. [Just.] Ep. ad Zen. et Ser. 13; Wendland Quaest. Mus. p. 47;
 G. Krüger, Gesch. d. altchristl. Lit. Nachtr. S. 18 — 17 f vgl. II Thess. 3, 6. 11. 14
 — 18—20 vgl. I Kor. 10, 27. 25 — 24 f vgl. Isid. Pelus. Ep. I 361 — 25—S. 161, 1
 Röm. 14, 3. 6

2 ἄρχοντας F² ἄρχοντες PF*M | 9 πιαυομένων St πιαυόμενον P πιαυομέ-
 νους Po | (ἐπὶ) θανάτῳ Schw | 11 διωκάνοντας Di διώκοντας F¹ am Rand |
 12 ζωὴν] τροφήν Wi | 25 ὀλίγον (ν in Ras.) P¹ | 28 f ὁ ἐσθίων] ἀλλὰ καὶ ὁ ἐσθίων
 φασί als Variante am Rand P² (jetzt getilgt), M

- καὶ ὁ μὴ ἐσθίων κυρίῳ οὐκ ἐσθίει καὶ εὐχαριστεῖ τῷ θεῷ· ὡς εἶναι
 τὴν δικαίαν τροφὴν εὐχαριστίαν· καὶ ὁ γε αἰεὶ εὐχαριστῶν οὐκ ἀσχο-
 λεῖται περὶ ἡδονάς. εἰ δὲ καὶ προτρεποίμεθα ἐπ' ἀρετὴν τῶν συνεστι- 4
 μένων τινάς, ταύτῃ πλέον ἀφεκτέον τῶν λίγων τούτων βρωμάτων.
 5 ἔναργες ὑπόδειγμα ἀρετῆς σφᾶς αὐτοὺς παριστάντας, ὡς Χριστὸν
 ἐσχήκαμεν αὐτοί. »εἰ γάρ τι τῶν τοιούτων βρωμάτων σκανδαλίζει
 τὸν ἀδελφόν, οὐ μὴ φάγωι, φησὶν, »τοῦτο εἰς τὸν αἰῶνα, ἵνα μὴ
 τὸν ἀδελφόν μου σκανδαλίσω«, ὀλίγης ἐγκρατείας· κερδαίνων τὸν
 ἄνθρωπον. »μὴ γὰρ οὐκ ἔχομεν ἐξουσίαν φαγεῖν καὶ πιεῖν;« καὶ 5
 10 »τὴν ἀλήθειαν ἐπεγνώκαμεν«, φησὶν, »ὅτι οὐδὲν εἶδωλον ἐν κόσμῳ,
 ἀλλὰ μόνος ὄντως ἐστὶν εἰς ἡμῶν θεός, ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ εἰς
 κύριος Ἰησοῦς.« ἀλλὰ »ἀπόλλυται«, φησί, »τῇ σῇ γνώσει ὁ ἀδελφὸς
 ἀσθενῶν, δι' ὃν Χριστὸς ἀπέθανεν. οἱ δὲ τὴν συνείδησιν τύπτοντες
 τῶν ἀσθενούντων ἀδελφῶν εἰς Χριστὸν ἁμαρτάνουσιν.« ταύτῃ τοι ὁ ἀπό- 6
 15 στολος εὐλαβούμενος περὶ ἡμῶν τὰ δεῖπνα διακρίνει »μὴ συναναμίγνυ-
 σθαι« φάσκων, »εἰ τις ἀδελφὸς λεγόμενος εὐρίσκειτο πόρνος ἢ μοιχὸς ἢ εἰ-
 δωλολάτρης, τούτῳ μὴδὲ συνεσθίειν«, ἢ τὸν λόγον ἢ τὸ ὄψον, ὑποπτεύων
 τὸν μολυσμὸν τὸν ἐντεῦθεν, καθάπερ καὶ τῶν δαιμονίων τὰς τραπέζας.
 »Καλὸν μὲν οὖν τὸ μὴ φαγεῖν κρέα μὴδὲ οἶνον πιεῖν« αὐτὸς τε 11, 1
 20 ὁμολογεῖ καὶ οἱ ἀπὸ Πνθαγόρου· θηρίων γὰρ μᾶλλον τοῦτό γε, καὶ
 ἢ ἀπ' αὐτῶν ἀναθυμιάσις θολωδεστέρα | οὐσα ἐπισκοτεῖ τῇ ψυχῇ. 171 P
 εἰ δέ τις καὶ τούτων μεταλαμβάνει, οὐκ ἁμαρτάνει, μόνον ἐγκρατῶς
 μετεχέτω, μὴ ἐξεχόμενος μὴδὲ ἀπηρτημένος αὐτῶν μὴδὲ ἐπιλα-
 μαργῶν τῷ ὄψῳ· ὑπερήχησε γὰρ αὐτῷ φωνή, »μὴ ἔνεκεν βρώματος
 25 κατάλυε τὸ ἔργον τοῦ θεοῦ« λέγουσα. ἀνοήτων γὰρ σφόδρα θαν- 2
 μάζειν καὶ τεθηπέναι τὰ παρατιθέμενα ταῖς δημώδεσιν ἐστιάσεσιν
 μετὰ τὴν ἐν λόγῳ τροφὴν, πολλῶν δὲ ἐστὶν ἀνοητότερον τὰς ὄψεις
 τοῖς προσοψήμασι δεδολωκέναι συμμεταφερομένης αὐτοῖς, ὡς
 εἰπεῖν, τῆς ἀκρασίας πρὸς τῶν διακόνων. πῶς δὲ οὐκ ἀχρεῖον τὸ 3
 30 ἐπανίστασθαι ταῖς κλισίαις, μονονουχὶ τὸ πρόσωπον ταῖς λοπάσιν
 ἐπιρριπτοῦντας, καθάπερ ἐκ νεοτιᾶς τῆς κλισίας προκύπτοντας, τὸ
 δὴ θρυλούμενον τοῦτο, ἵνα πλανωμένην λάβωσι τὴν αἰμίδα διὰ τῆς

6—8 I Kor. 8, 13 — 9 I Kor. 9, 4 — 10—14 I Kor. 8, 4. 6. 11f — 15—17
 I Kor. 5, 11 — 18 vgl. I Kor. 10, 21 — 19 Röm. 14, 21 — 20 f vgl. Musonius
 bei Stob. Flor. 17, 43 Mein. (p. 504, 11f. 14f Hense) τὴν μέντοι κρεώδη τροφὴν
 θηριωδεστέραν ἀπέφηνε . . . τὴν γὰρ ἀναθυμίασιν τὴν ἀπ' αὐτῆς θολωδεστέραν
 οὐσαν ἐπισκοτεῖν τῇ ψυχῇ — 22 f vgl. I Kor. 7, 36. 39 — 24 f Röm. 14, 20 —
 32 θρυλ. das folgende viell. aus einem Komiker

3 ἐπ' ἀρετὴν Heyse ἐπ' ἀρετῇ P | 8 κερδαίνω F | 9 ἐξουσίαν (ἐξ in Ras. für
 οὐ w. e. sch.) P³ | 17. ἡ¹ μὴ Schw | ὄψον ὑποπτεύων, τὸν <δὲ> Schw ὁ. ὑ. <διὰ>
 τὸν Kroll | 20 ἀπό + τοῦ F | θηρίων F² θηρίων F* M θηρίων¹ P | 28 αὐτοῖς Wi
 αὐτῶν P | 29 τὸν διάκονον Schw | δὲ F δαλ PM | 31 νεοτιᾶς P² νεοτιᾶς P*

ἀναπνοῆς; πῶς δὲ οὐκ ἄλογον τὰς χεῖρας ἐπεμφύρειν τοῖς ἡδύσμασιν ἢ συνεχῆς ἐπὶ τοῦτον ἐκτείνειν οὐκ ἀπογενομένων, ἀλλ' ἀφαρπαζόντων δίκην ἀμέτρως καὶ ἀσχημόνως ἐμπορουμένους; ἔστι γὰρ ὁρᾶν 4 τοὺς τοιούτους ὕσιν ἢ κυσὶν διὰ τὴν λαβρότητα μᾶλλον ἢ ἀνθρώ-
 5 ποις ὁμοιωμένους, τοὺς χορτάζεσθαι σπένδοντας, ὡς καὶ τὰς γνά-
 θους ἅμα ἄμφω ἐξογκοῦσθαι τῶν περὶ τὸ πρόσωπον ἀγγείων προσ-
 επαιρομένων, πρὸς δὲ καὶ ἰδρωῖτα περιχεῖσθαι τῇ ἀπληστία
 συνεχομένων καὶ ἀσθμαινόντων ὑπὸ ἀκρασίας, ὠθουμένης κατ'
 ἔπειθιν ἀκοινοῦντον εἰς κοιλίαν τῆς τροφῆς, ὥσπερ εἰς ἐφόδιον,
 10 οὐκ εἰς ἀνάδοσιν, ἀποτιθεμένων τὰ ἐδέσματα. πανταχῇ δὲ κακὸν
 οὐσα ἢ ἀμετρία περὶ τὰς τροφὰς μάλιστα διελέγχεται. ἡ γοῦν ὀψο- 12, 1
 φαγία οὐδὲν ἑτερόν ἐστιν ἢ ἀμετρία περὶ χρῆσιν ὄψου, καὶ ἡ λαι-
 μαργία μανία περὶ τὸν λαιμόν, καὶ ἡ γαστριμαργία ἀκρασία περὶ τὴν
 τροφήν, ὡς δὲ καὶ τὸννομα περιέχει, μανία περὶ γαστέρα, ἐπεὶ
 15 μάργος ὁ μεμηνώς. τοὺς (οὖν) ἐπὶ ἐστίασεως μελετῶντας ἀδικεῖν ὁ 2
 ἀπόστολος ἀνακροῦσιν λέγει· »ἕκαστος γὰρ τὸ ἴδιον δειπνον προλαμ-
 βάνει ἐν τῷ φαγεῖν, καὶ ὅς μὲν πεινᾷ, ὅς δὲ μεθύει. μὴ γὰρ οἰκίας
 οὐκ ἔχετε εἰς τὸ ἐσθίειν καὶ πίνειν; ἢ τῆς ἐκκλησίας τοῦ θεοῦ
 καταφρονεῖτε καὶ καταισχύνετε τοὺς μὴ ἔχοντας;· παρὰ δὲ τοῖς
 20 ἔχουσιν οἱ ἀνέδην ἐσθίουτες, | οἱ ἀπληστοὶ, ἑαυτοὺς καταισχύνουσιν· 172 P
 ἄμφω δὲ πρᾶττοναι κακῶς, οἱ μὲν τοὺς μὴ ἔχοντας βεβαρηκότας,
 οἱ δὲ τὴν ἀκρασίαν τὴν σφῶν παρὰ τοῖς ἔχουσιν γεγυμνωκότας.
 ἀναγκαίως ἄρα πρὸς τοὺς ἀπληροθριακότας καὶ τοῖς δειπνοῖς ἀφει- 3
 δέστερον παραχρωμένους, τοὺς ἀκορέστους, οἷς μηδὲν ἱκανόν, ἀπο-
 25 ταθεῖς ὁ ἀπόστολος, πάλιν ἐκ δευτέρου ἔρρηξεν φωνὴν ἀγανακτη-

3—5 vgl. Musonius bei Stob. Flor. 18, 38 Mein. (p. 524, 10f Hense) παρεχο-
 μένη (sc. ἡ ἀμετρία) τοὺς ὀψοφάγους ἀντὶ ἀνθρώπων ὕσιν ἢ κυσὶν ὁμοιουμένους
 τὴν λαβρότητα — 9 f vgl. Plut. Mor. p. 125 E (= Stob. Flor. 16, 22 Mein.) κακῶς
 διατεθέντες ἀπίσιν εἰς τὴν ὑστεραίαν ἐφόδιον τῆς ἀσωτίας (ἀπληστίας) τὴν ἀπε-
 ψίαν ἔχοντες — 10 f vgl. Musonius a. a. O. (p. 524, 8—10 Hense) πανταχοῦ δὲ
 κακὸν οὐσα ἢ ἀμετρία ἐν τοῖς μάλιστα τῇδε τὴν ἐαυτῆς ἐπιδεικνύται φύσιν —
 11—14 Musonius a. a. O. (p. 524, 5—8 Hense) γαστριμαργία τί ἂν εἴη ἄλλο ἢ
 ἀκρασία περὶ τροφήν . . .; καὶ ὀψοφαγία δὲ οὐδὲν ἑτερόν ἐστιν ἢ ἀμετρία περὶ
 χρῆσιν ὄψου. Andronicus, De affect. p. 19, 8 Kreuttner — 11—15 Cat. zu d.
 Psalmen (77, 30) in Laur. V 14 f. 11r, abgedruckt bei Bandini, Catal. codd.
 graec. I p. 35 in dieser Form: κλήμεντος· φευκτέον τολὺν ὀψοφαγίαν, λαιμαργίαν,
 γαστριμαργίαν· τούτέστι τὴν παρὰ χρῆσιν ὄψου ἀμετρίαν, τὴν περὶ τὸν λαιμόν
 μανίαν, τὴν περὶ τὴν τροφήν ἀκολασίαν καὶ περὶ γαστέρα μανίαν, ἵνα μὴ τὸν νοῦν
 ἐγκατορύξωμεν τῇ κοιλίᾳ (vgl. S. 167, 8) — 14 f vgl. Isid. Pelus. Ep. I 384 —
 16—19 I Kor. 11, 21 f

1 δὲ F δαλ PM | 2 συνεχῶς Ma | 14 περὶ γαστέρα Isid. Cat. ἐπὶ γαστέρα P |
 14 f ἐπεὶ μάργος P² ἐπιμαργος P* | 15 τοὺς (οὐς in Ras.) P³ | (οὖν) über d. Z. P² |
 ἐπὶ in Ras. P² | 24 <καὶ> τοὺς Kroll | 25 f ἀγανακτικὴν F

τικήν· ὥστε, ἀδελφοί μου, συνερχόμενοι εἰς τὸ φαγεῖν ἀλλήλους
 ἐκδέχεσθε. εἰ δέ τις πεινᾷ, ἐν οἴκῳ ἐσθιέτω, ἵνα μὴ εἰς κρίμα
 συνέρχῃσθε. ἀφεκτέον οὖν δουλοπρεπείας ἀπάσης καὶ ἀκρασίας, 13, 1
 τῶν παρατιθεμένων κοσμίως ἐφαπτομένοις, ἀμόλυντον καὶ τὴν
 5 χεῖρα καὶ τὴν στρωμνὴν καὶ τὸ γένειον φυλάττουσιν, τὸ εὖσχημον
 τοῦ προσώπου διατηροῦσιν ἀδιάστροφον, οὐκ ἀσχημονοῦσιν οὐδὲ
 περὶ τὴν κατάποσιν, ἀλλὰ τὴν μὲν χεῖρα μετὰ τάξεως ἐκ διαστη-
 μάτων ἐκτατέον. * * παραφυλακτέον γὰρ καὶ τὸ φθέγγεσθαι ὅτι οὖν
 ἐσθίοντα ἅμα ἀπρεπὴς γὰρ καὶ ἀσημος ἢ φωνὴ γίνεται, πλήρεις
 10 ταῖς γνώθις στενοχωρουμένη, καὶ ἡ γλῶσσα τῇ τροφῇ πιεζομένη.
 τῆς κατὰ φύσιν ἐνεργείας παραποδισθεῖσα τὴν προφορὰν ἐκδίδωσι
 τεθλιμμένην. ἀλλ' οὐδὲ ἐσθίειν ἅμα καὶ πίνειν καθήκει· ἀκρασίας 2
 γὰρ τῆς μεγίστης συγγεῖν τοὺς καιρούς, ὧν αἱ χρήσεις ἀσύμφωνοι.
 καὶ »εἴτε ἐσθίετε«, φησὶν, »εἴτε πίνετε, πάντα εἰς δόξαν θεοῦ
 15 ποιεῖτε«, | στοχαζόμενοι τῆς ἀληθοῦς εὐτελείας, ἣν μοι δοκεῖ καὶ ὁ 64 S
 κύριος αἰνίσασθαι τοὺς ἄρτους εὐλόγησας καὶ τοὺς ἰχθῦας τοὺς
 ὀπτούς, οἷς κατενώχῃσε τοὺς μαθητάς, τῆς ἀπεριέργου τροφῆς καλὸν
 εἰσηγούμενος ὑπόδειγμα. ὁ γοῦν ἰχθὺς ἐκεῖνος, ὃν κελεύσαντος τοῦ 14, 1
 κυρίου ὁ Πέτρος εἶλεν, εὐκόλον καὶ αὐτὸς καὶ θεοδώρητον καὶ
 20 σάφρονα αἰνίττεται τροφήν· ἀφαιρεῖν γέ τοι ὑποτίθεται τῶν ἐξ
 ὕδατος ἀνιόντων ἐπὶ τὸ τῆς δικαιοσύνης δέλεαρ τὴν ἀσωτίαν καὶ
 τὴν φιλαργυρίαν, ὡς τὸ νόμισμα τοῦ ἰχθύος, ἵνα χωρίσῃ τὴν κενο-
 δοξίαν, καὶ τὸν στατήρα τοῖς τελώναις δούς, τὰ Καίσαρος ἀποδούς
 τῷ Καίσαρι, φυλάξῃ τὰ τοῦ θεοῦ τῷ θεῷ. ἔχοι δ' ἂν καὶ ἄλλας 2
 25 ἐπιλύσεις οὐκ ἀγνωσμένας ὁ στατήρ, ἀλλ' οὐχ ὁ παρὼν ἐπιτήδειος
 τῆς ἐξεργασίας καιρός. ἀπόχρη δὲ ὑπόμνησις συγχρομένων ἡμῶν
 εἰς τὸ προκείμενον οὐκ ἀπάδουσιν τοῦ λόγου τοῖς ἄνθεσιν, | ὅπερ 173 P
 ἤδη πολλάκις πεποιήκαμεν, πρὸς τὸ κατεπεῖγον τοῦ ζητήματος τὴν
 πολυωφελεῖ περιέλκοντες εἰς ἀρδεῖαν τῶν φυτευομένων ὑπὸ τοῦ
 30 λόγου πηγῇ. καὶ γὰρ εἰ »πάντων μεταλαμβάνειν ἔξεστί μοι, ἀλλ' 3
 οὐ πάντα συμφέρει· ταχὺ γὰρ καταπίπτουσιν ἐπὶ τὸ θρᾶν τὸ μὴ

1—3 I Kor. 11, 33f — 14f I Kor. 10, 31 — 15 τῆς ἀληθοῦς εὐτελείας —
 24 θεῷ Nicetascat. zu Joh. (6, 11) in Monac. 437 f. 265r; Monac. 37 f. 188r. Inc.
 κλημεντος· ἡθικῶς δὲ τὴν ἀληθῆ (ἡθικὴν Mon. 437) εὐτέλειαν δοκεῖ μοι ὁ κύριος
 expl. θεῷ — 16f vgl. Matth. 14, 19; 15, 36; Joh. 6, 11; 21, 9 — 18f. 22f vgl. Matth.
 17, 27 — 23f vgl. Matth. 22, 21; Mark. 12, 17; Luk. 20, 25 — 30f vgl. I Kor. 10, 23

2 ἐκδέχεσθε PcorM¹ ἐκδέχεσθαι P*M* | 5 χεῖρα (εἰ in Ras.) P¹ | 8 * * Wi |
 γὰρ] δὲ Kroll | 20 τῶν] διὰ (über d. Z.) τῶν P²M (διὰ im Text) F | 20f τῶν — δέ-
 λεαρ < Cat. | 22f χωρίση — καὶ < Cat. | 23 δοῦς] διδούς καὶ Cat. | ἀποδιδούς
 Cat. | 24 φυλάξῃ FM² φυλάξει PM* | ἔχοι δ' ἂν] ἔχει δὲ F | 27 ἀπάδουσιν St ἀπό-
 δονσα P* ἀείδονσα P³

- ἐξὸν οἱ πάντα δοῶντες ἂ ἐξόν. ὥς δὲ ἡ δικαιοσύνη διὰ πλεονεξίας οὐ περιγίνεται οὐδὲ ἡ σωφροσύνη δι' ἀκολασίας, οὕτως οὐδὲ ἡ τοῦ Χριστιανοῦ διαίτα ἡδυπαθεῖα περικτᾶται· πόρρω γὰρ ἔστι τῶν πασχητιῶντων ἐδεσμάτων· ἡ τράπεζα τῆς ἀληθείας. εἰ γὰρ καὶ 4
 5 τὰ μάλιστα ἔνεκεν τῶν ἀνθρώπων ἐγένετο τὰ πάντα, ἀλλ' οὐ πᾶσι χρῆσθαι καλόν, ἀλλ' οὐδὲ αἰεὶ. καὶ γὰρ καὶ ὁ καιρὸς καὶ ὁ χρόνος καὶ ὁ τρόπος καὶ τὸ πρὸς τί οὐκ ὀλίγην τῷ παιδαγωγούμενῳ πρὸς τὸ λυσιτελεῖς ἐνδίδωσι ῥοπήν, καὶ τό γε [ἔστιν] ἐπιτήδειον ἰσχὺν ἔχει καταργῆσαι τὸν ἐπιγᾶστριον βίον, οὗ πλοῦτός ἐστιν ἐκκλητηικός, 10
 οὐ βλέπων ὅξυ, ἀλλ' ἡ τυφλώττουσα περὶ τὴν γαστριμαργίαν περιουσία. οὐδεὶς δέ ἐστι πένης εἰς τὰ ἀναγκαῖα, οὐδὲ περιορᾶται ποτε 5
 ἀνθρωπος· ὁ γὰρ καὶ τὰ πτηνὰ καὶ τὰ νηκτὰ καὶ συνελόντι εἰπεῖν τὰ ἄλογα ζῶα διατρέφον εἰς ἔστιν, ὁ θεός· λείπει δὲ αὐτοῖς οὐδὲ ἐν ὅτιον μὴ μεριμνῶσι τροφῆς. ἡμεῖς δὲ καὶ τούτων ἀμείνους, 15
 ὅσῳ καὶ ἄνριοι, καὶ θεῷ οἰκειότεροι, ὅσῳ σωφρονέστεροι. γεγόναμεν 6
 δὲ οὐκ ἵνα ἐσθίωμεν καὶ πίνωμεν, ἀλλ' ἵνα ὦμεν εἰς ἐπίγνωσιν γεγονότες τοῦ θεοῦ. »δίκαιος γάρ«, φησὶν, »ἐσθίον ἐμπίμπεται τῇ ψυχῇ, κοιλία δὲ ἀσεβῶν ἐνδεεῖς«, ἀκαταπαύστον λιχνείας ὀρεγόμεναι. πολυτέλεια δὲ οὐκ εἰς ἀπόλαυσιν ἔρημον, ἀλλ' εἰς μετά- 20
 δοσιν κοινωνικὴν ἐπιτήδειος. διὸ παραφυλακτέον τῶν βρωμάτων ἂ 15, 1
 μὴ πεινῶντας ἡμᾶς ἐσθίειν ἀναπέθει γοητεύοντα τὰς ὀρέξεις. μὴ γὰρ οὐκ ἔνεστι καὶ ἐν εὐτελείᾳ σόφρονι πολυειδία ἐδεσμάτων ὑγιεινῇ· βολβοί, ἐλάται, λαχάνων ἔνια, γάλα, τυρὸς τὰ τε ὠραῖα ἐψήματά τε παντοδαπὰ ζωμῶν ἄνευ. κἂν ὀπτοῦ δέῃ κρέως ἢ | 25
 ἐφθοῦ, μεταδοτέον. »ἔχετέ τι βρώσιμον ἐνθάδε;« εἶπεν ὁ κύριος 174 P 2

4 vgl. Kock CAF III p. 562 Adesp. 887; Strom. II 126 — 9f vgl. Plato Leges I p. 631 C πλοῦτος οὐ τυφλός, ἀλλ' ὁξὺ βλέπων, ἅπερ αὐ' ἔπεται φρονήσει — 11 vgl. Usener Epic. 340, 20; 301, 11 — 12—15 vgl. Matth. 6, 26 — 15f vgl. Paed. II 1 mit Anm. — 17f Prov. 13, 25 — 20f vgl. Xenoph. Mem. I 3, 6 (Σωκράτης) συνεβούλευε φιλάττεσθαι τὰ πείθοντα μὴ πεινῶντας ἐσθίειν. Hense, Rhein. Mus. 45 (1890) S. 546; vgl. auch Strom. II 120 mit Anm.; zu γοητεύοντα τὰς ὀρέξεις vgl. Plut. Mor. p. 663 C — 23f vgl. Musonius bei Stob. Flor. 17, 43 Mein. (p. 504, 8f Hense) τὰ τε ὠραῖα καὶ τῶν λαχάνων ἔνια καὶ γάλα καὶ τυρὸς καὶ κηρία (165, 4); Plut. Mor. p. 664 A ποιικίαν καὶ Πλάτων (Rep. II p. 372 C) παρέχει . . ., παρατιθεῖς βολβούς, ἐλάας, λάχανα, τυρόν, ἐψήματα παντοδαπά — 25—S. 165, 3 Luk. 24, 41—44

8 [ἔστιν] St | καὶ ἰσχὺν He | 10 οὐκ οὐχ ὁ Schw | γαστριμαργίαν (μ in Ras.) P¹ | 11 περιορᾶται (αι in Ras.) P¹ | 15 κρέως Kroll | 18 τῇ ψυχῇ P¹ τῆς ψυχῆς P* | 24 ἐψήματα P³ ἐψήματα P* | 24f κἂν ὀπτοῦ δέῃ κρέως ἢ ἐφθοῦ, μεταδοτέον] κἂν δέῃ κρέως, ὀπτοῦ μᾶλλον ἢ ἐφθοῦ μεταδοτέον Casaubonus, Animadv. ad Athen. IV 6 p. 258, 59 | 25 ἐφθοῦ M² ἐφθοῦ P²F ὀφθοῦ P*

πρὸς τοὺς μαθητὰς μετὰ τὴν ἀνάστασιν. οἳ δὲ « ἄτε ὑπ' αὐτοῦ
 εὐτέλειαν ἀσκεῖν δεδιδαγμένοι » ἐπέδωκαν αὐτῷ ἰχθύος ὀπτοῦ μέρος·
 καὶ φαγὼν ἐνώπιον αὐτῶν εἶπεν αὐτοῖς, φησὶν ὁ Λουκᾶς, ὅσα
 εἶπεν. πρὸς τοῦτοις οὐδὲ τραγημάτων καὶ κηρίων ἀμοίρους περιο- 3
 5 ρατέον τοὺς δειπνοῦντας κατὰ λόγον. τῶν γάρ τοι βρωμάτων
 ἐπιτηδειώτατα οἷς αὐτόθεν χρῆσθαι ὑπάρχει δίχα πυρός, ἐπεὶ καὶ
 ἐτοιμότερα, δεύτερα δὲ τὰ εὐτελέστερα, ὡς προειρηκάμεν. τῶν δὲ 4
 ἀμφὶ τὰς φλεγμαινούσας κυπταζόντων τραπέζας, τὰ σφέτερα τιθη-
 νουμένων πάθῃ, δαίμων καθηγείται λιχνότατος, ὃν ἔργοι οὐκ ἂν
 10 αἰσχυρθεῖν « κοιλιοδαίμονα » προσειπεῖν, καὶ δαιμόνων κάκιστον καὶ
 ἐξωλέστατον. παραπλήσιος οὖν οὗτος ἀτεχνῶς τῷ ἑγγαστριμύθῳ
 καλουμένῳ. ἄμεινον δὲ πολλῷ τοῦ δαίμονα ἔχειν σύνοικον εὐδαίμονα
 γενέσθαι· εὐδαιμονία δὲ ἐν χρήσει ἀρετῆς ἐξετάζεται.
 Ματθαῖος μὲν οὖν ὁ ἀπόστολος σπερμάτων καὶ ἀκροδρῶν καὶ 16,1
 15 λαχάνων ἄνευ κρεῶν μετελάμβανεν, Ἰωάννης δὲ ὑπερτείνας | τὴν 175 P
 ἐγκράτειαν « ἀκριδας καὶ μέλι ἥσθιεν ἄγριον ». ὧν δὲ ἀπείχετο καὶ 2
 Πέτρος· ἀλλ' ἔπεσεν ἐπ' αὐτὸν ἑκστασις, ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν
 ἀποστόλων γέγραπται, « καὶ θεωρεῖ τὸν οὐρανὸν ἀνεωγμένον καὶ τι
 20 σκεῦος τέτταρσιν ἀρχαῖς ἐκδεδεμένον ἐπὶ τῆς γῆς· πάντα τὰ τετρά-
 ποδα καὶ τὰ ἑρπετὰ τῆς γῆς καὶ τὰ πτηνὰ τοῦ οὐρανοῦ ἐν αὐτῷ·
 καὶ ἐγένετο φωνὴ πρὸς αὐτόν· ἀνάστα καὶ θύσον καὶ φάγε. Πέτρος
 δὲ εἶπεν· μηδαμῶς, κύριε, ὅτι οὐδέποτε ἔφαγον πᾶν κοινὸν καὶ
 ἀκάθαρτον. καὶ ἡ φωνὴ πάλιν πρὸς αὐτόν ἐκ δευτέρου· ἃ ὁ θεὸς
 25 ἐκαθάρισεν, σὺ μὴ κοῖνου. » καὶ ἡμῖν δὲ ἄρα ἀδιάφορος ἡ χρῆσις. 3
 25 οὐ γὰρ τὰ εἰσερχόμενα εἰς τὸ στόμα κοῖνοι τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ
 ἡ περὶ τῆς ἀκρασίας διάληψις κενή. ὁ γὰρ τοι θεὸς τὸν ἄνθρωπον
 πλάσας « πάντα ὑμῖν » εἶπεν « ἔσται εἰς βρώσιν ». « λάχανα δὲ μετὰ
 ἀγάπης ἢ μόσχον μετὰ δολιότητος »· εὐ τοῦτο ὑπομιμνήσκει τοῦ 4

4f vgl. Plut. Mor. p. 664 A πρὸς δὲ τοῦτοις οὐδὲ τραγημάτων ἀμοίρους περιορᾷ
 (Plato Rep. II p. 372 C) δειπνοῦντας. Zu καὶ κηρία vgl. zu S. 164, 23 f — 5—7 Musonius
 bei Stob. Flor. 17, 43 Mein. (p. 504, 6 f Hense) τούτων δὲ τῶν βρωμάτων ἐπιτηδει-
 ότατα μὲν οἷς αὐτόθεν χρῆσθαι ὑπάρχει δίχα πυρός, ἐπεὶ καὶ ἐτοιμότερα —
 7 f τῶν ἀμφὶ — 10 προσειπεῖν Sacr. Par. 188 Holl — 8 vgl. Plut. Mor. p. 660 F
 φλεγμαινούσας τραπέζας — 10 vgl. Eupolis Fr. 172 CAF I p. 306 — 13 vgl.
 Philo Quod det. pot. ins. 60 (I p. 203 M) εὐδαιμονίαν δὲ χρῆσιν ἀρετῆς τελείας ἐν
 βίῳ τελείῳ νενόηκα. Aristot. Eth. Nic. I 6 p. 1098^a 16; Eth. Eud. II 1 p. 1219^a 38;
 Polit. VII 8 p. 1328^a 37 — 14 f » wahrscheinlich Verwechslung mit dem Apostel
 Matthias· Jülicher PRE³ XII 429; doch vgl. auch Mart. Matth. 1 Act. apost. ap. ed.
 Bonnet II 1 p. 218, 8 f — 16 Matth. 3, 4; Mark. 1, 6 — 17—24 Act. 10, 10—15 —
 25 Matth. 15, 11 — 27 Gen. 1, 29; 9, 3 — 27 f Prov. 15, 17

4 καὶ < F | 8 καὶ κυπταζούσας τραπέζας καὶ Sacr. Par. | 9 λιχνότητος Sacr.
 Par. | 10 [καὶ] Wi | 17 ἐν] ὡς ἐν (ὡς über d. Z.) P² (ὡς im Text) FM | 24 ἐκα-
 θάρισεν (ἀ in Ras. für ε) P¹ | 26 ἀκρασίας] ἀκαθαρσίας Po

προειρημένον λόγου, ὡς οὐ τὰ λάχανα ἢ ἀγάπη, μετὰ δὲ ἀγάπης
τὰ δειπνα παραληπτέα. ἀγαθὴ μὲν ἡ μέση κατάστασις ἐν πᾶσι μὲν,
οὐχ ἡκιστα δὲ καὶ ἐν τῇ ἀμφὶ τὴν ἐστίασιν παρασκευῇ· ἐπεὶ αἱ μὲν
ἀκρότητες σφαλεραί, αἱ μεσότητες δὲ ἀγαθαί. μέσον δὲ ἐστὶ πᾶν τὸ
5 ἀνευδὲς τῶν ἀναγκαίων· αἱ γὰρ κατὰ φύσιν ὀρέξεις αὐταρκεῖα
περιορίζονται. Ἰουδαίοις δὲ διὰ τοῦ νόμου οἰκονομικώτατα κατα- 17,1
γέλλεται ἡ εὐτέλεια· μυρίων γὰρ ὅσων ἀφείλατο | τὴν χρῆσιν ὁ παι- 65 S
δαγωγὸς αὐτοὺς διὰ Μωσέως, αἰτίας προσάπτων, κεκρυμμένας μὲν
τὰς πνευματικὰς, ἐμφανεῖς δὲ τὰς σαρκικὰς, αἷς καὶ πεπιστεύκασι,
10 τοῖς μὲν ὅτι οὐκ ἔστι δίχληλι, τοῖς δὲ ὅτι τὴν τροφὴν οὐ μνησκᾶται,
τὰ δ' ὅτι ἄρα οὐκ ἔχει μόνα τῶν ἐνύδρων λεπίδας, ὡς ὀλίγα παν-
τελῶς ἀπολείπεσθαι πρὸς τὴν τροφὴν αὐτοῖς ἐπιτήδεια. ὧν δὲ 2
ἐφῆκεν ἄπτεσθαι, πάλιν κεκώλυκεν τούτων τὰ θνηξίματα τὰ τε
εἰδωλόθνυτα τὰ τε ἀποπεπνιγμένα· οὐδὲ γὰρ τούτων ψάνειν θέμις.
15 ἐπεὶ γὰρ ἀμήχανον χρώμενον τοῖς ἡδέσιν ἀποστῆναι τῆς ἀποδοχῆς
αὐτῶν, τὴν ἐναντίαν ἀντίθηκεν ἀγωγὴν, μέχρις ἂν ἐκλύσῃ τὴν ἐκ-
τοῦ ἔθνους ἐπὶ τὴν ἡδυπάθειαν καταδρομήν. ἀνθρώποις δὲ τὰ μὲν 176 P 3
πολλὰ βλάβην καὶ λύπην ἐνεγέννησεν ἡδονή, δυσπάθειαν δὲ καὶ
λήθην καὶ ἀφροσύνην ἢ πολυτροφία ἐντίκει τῇ ψυχῇ. εὐανξῇ δὲ
20 καὶ τῶν παίδων τὰ σώματα γίνεσθαι φασὶν εἰς μῆκος ἐπιδιδόντων
ἀπὸ τῆς ἐλλειπούσης τροφῆς· οὐ γὰρ κωλύεται τὸ ἀνατρέχον εἰς
εὐξὴν πνεῦμα τῆς πολλῆς τροφῆς ἀντιφραττούσης τὸ εὐπνοῦν τοῦ
δρόμου. ὅθεν κατηγορῶν τοῦ τρυφῶντος βίου ὁ τὴν ἀλήθειαν ἐξη- 18,1
λωκῶς τῶν φιλοσόφων Πλάτων τὸ ἔναυσμα τῆς Ἑβραϊκῆς φιλο-
25 σοφίας ζωπυρῶν· »ἐλθόντα δέ με«, φησὶν, »ὁ ταύτη λεγόμενος αὐ-
βίος εὐδαίμων, Ἰταλικῶν τε καὶ Συρακουσίων τραπεζῶν πλήρης,
οὐδαμῶς ἤρρεσεν, δις τῆς ἡμέρας ἐμπιμπλάμενον ζῆν καὶ μηδέποτε
μόνον κοιμώμενον νύκτωρ, καὶ ὅσα τούτω ἐπιτηδεύματα συνέπεται
τῷ βίῳ· ἐκ γὰρ τούτων οὐτ' ἂν φρόνιμος οὐδεὶς πότε' ἂν γενέσθαι
30 τῶν ὑπὸ τὸν οὐρανὸν ἀνθρώπων δύναιτο ἐκ νέου ἐπιτηδεύον

10—14 vgl. Lev. 11; Deut. 14 — 25—S. 167, 1 u. 7 f Plato Epist. VII
p. 326 BC

2 ἀγαθῇ] ἐν οἷς ἀγαθῇ (ἐν οἷς über d. Z.) P² (ἐν οἷς im Text) FM | μὲν
(οὖν) Wi | 5 ἀνευδὲς * * Schw | 7 ἀφείλατο P* ἀφείλετο P²FM | 11 τὰ δ' τοῖς
δὲ Ma | 13 θνηξίματα] θνησιμαῖα P³ und Hase im Thes. IV p. 390 | 16 ἐκλύσῃ
FM² ἐκλύσει P*M* ἐκλύσειε P³ | 18 ἐγέννησεν F | δυσπάθειαν Markland |
19 εὐανξῇ F^{corr} εὐαξῇ PM (in P über α ein Buchst. ausrad.) | 21 ἀνατρέχον
P³ ἀνατρέχειν MP* ἀνατρέχειν (d. i. ἀνατρέχον) F | 22 αὔξη] αὔξησιν F |
πνεῦμα] über πνᾶ Ras. P | 25 ταύτη Vi ταύτην P | 26 Ἰταλιωτικῶν Plato | 27 ἐμ-
πιμπλάμενον P² ἐμπιμπλάμενοι P* | 28 μόνον (ν² in Ras.) P | 30 δύναιτο Plato
δύναται P

τοιαῦτα, οὐθ' οὕτω θαναστέῃ φύσει κραθήσεται. οὐ γὰρ ἄπυστος 2
 ἦν ὁ Πλάτων τοῦ Δαβίδ, ὃς ἐν τῇ πόλει τῇ ἑαυτοῦ τὴν ἀγίαν
 ἰδρύων κιβωτὸν ἐν μέσῃ τῇ σκηνῇ, παντὶ τῷ ὑπηκόῳ εὐφροσύνην
 ποιήσας λαῶ, ἐναντίον τοῦ κυρίου διεμέρισεν εἰς πᾶσαν τὴν δύναμιν
 5 τοῦ Ἰσραὴλ ἀπὸ ἀνδρὸς ἕως γυναικός, ἐκάστῳ κολλυρίδα ἄρτου καὶ
 ἐσχαρίτην καὶ λάγανον ἀπὸ τηγάνου. αὐτάρκης αὐτῇ ἡ τροφή καὶ
 Ἰσραηλιτική, ἥ δὲ ἐθνικὴ περιττή. »σώφρων οὐδ' ἂν μελλῆσαι ποτὲ 3
 γενέσθαι ὁ χρώμενος αὐτῇ, τὸν νοῦν ἐγκατορύξας τῇ κοιλίᾳ, τῷ
 ἰχθύϊ τῷ καλουμένῳ ὄνῳ τὰ μάλιστα εἰκώς, ὃν δὴ φησὶν Ἀριστο-
 10 τέλης μόνον τῶν ἄλλων ζώων ἐν τῇ γαστρὶ τὴν καρδίαν ἔχειν.
 τοῦτον ἐκτραπελόγαστρον Ἐπίχαρμος καλεῖ | ὁ κομικός. τοιοῦτοι τῶν 177 P 4
 ἀνθρώπων οἱ εἰς γαστέρα πεπιστευκότες. »ὦν θεὸς ἡ κοιλία καὶ ἡ
 δόξα ἐν τῇ αἰσχύνῃ αὐτῶν, οἱ τὰ ἐπίγεια φρονοῦντες. τούτοις οὐκ
 ἀγαθὰ προεθέσπισεν ὁ ἀπόστολος, »ὦν τὸ τέλος« εἰπὼν »ἡ ἀπώλεια«.

15

II. Πῶς τῷ ποτῷ προσενεκτέον.

»Οἷνον δὲ ὀλίγον χρῶν, τῷ Τιμοθέῳ ὑδροποτοῦντι, »διὰ τὸν στό- 19,1
 μαχόν σου, φησὶν ὁ ἀπόστολος, παγκάλως νοσηλενομένῳ καὶ πλα-
 δῶντι σώματι κατάλληλον τὸ ἐπιστῦφον βοήθημα προσφέρων, ὀλίγον
 δὲ ἐγκρίνων τοῦτο, μὴ λάθῃ τὸ βοήθημα διὰ πλῆθος ἄλλης θερα-
 20 πείας δεόμενον. φυσικὸν μὲν οὖν καὶ νηφάλιον ποτὸν ἀναγκαῖον 2
 διψῶσιν ἐστὶν ὑδὼρ. τοῦτο ἐκ τῆς ἀκροτόμου πέτρας κατειβόμενον
 τοῖς παλαιοῖς τῶν Ἑβραίων μονότροπον σωφροσύνης ὁ κύριος ἐχο-
 ρήγει ποτόν, νήφειν δὲ μάλιστα ἐχρῆν τοὺς ἔτι πλανωμένους. ἔπειτα 3
 ἡ ἄμπελος ἡ ἀγία τὸν βότρυν ἐβλάστησεν τὸν προφητικόν. τοῦτο
 25 σημεῖον τοῖς εἰς ἀνάπανσιν ἐκ τῆς πλάνης πεπαιδαγωγημένοις, ὁ
 μέγας βότρυς, ὁ λόγος ὁ ὑπὲρ ἡμῶν θλιβεῖς, τὸ αἶμα τῆς σταφυλῆς
 ὑδατὶ κίρνασθαι ἐθελήσαντος τοῦ λόγου, ὡς καὶ τὸ αἶμα αὐτοῦ σω-
 τηρίᾳ κίρναται. διττὸν δὲ τὸ αἶμα τοῦ κυρίου· τὸ μὲν ἐστὶν αὐτοῦ 4
 σαρκικόν, ὃ τῆς φθορᾶς λελυτρώμεθα, τὸ δὲ πνευματικόν, τοῦτ'

2—6 vgl. II Sam. 6, 17—19; I Chron. 16, 1—3 — 8—10 Aristot. Fr. 326 Rose³
 — 11 vgl. Epich. Fr. 67 Kaibel — 12—14 Phil. 3, 19 — 16 f I Tim. 5, 23 —
 16—20 vgl. Isid. Pelus. Ep. I 385 — 21—23 vgl. Exod. 17, 6; Num. 20, 11; Deut.
 8, 15 — 24—26 vgl. Jes. 25, 10; Num. 13, 24 — 29 vgl. I Petr. 1, 18 f

1 θαναστέῃ φύσει κραθήσεται Plato θαναστέῃ φύσει κρατήσεται P | ἄπ-
 στος (über v Ras.) P | 2 τῇ¹ über d. Z. P¹ | 6 ἐσχαρίτην P | λάγανον (γ in Ras.)
 P¹ | 7 μελλῆσαι Plato μελῆσαι P | 9 εἰκώς P corr εἰκός P* | 11 ἐκτραπελόγαστρον
 Casaubonus, Animadv. ad Athen. VII 18 p. 547, 54 | 14 ἡ] dazu am Rand εἰς P² |
 19 ἐκκρίνων F | 20 νηφάλιον Sy νηφαλέον P | 23 ἔτι πλανωμένους] ἐπιπλανωμέ-
 νους P, aber ἔτι am Rand P² | 24 τούτου Markland | 26 τὸ αἶμα St τοῦ αἵματος
 P | 27 κίρνασθαι (lε in Ras.) P* | 27 f ὡς — σωτηρίᾳ] ὅ — (τοῦ) σωτήρος Schw |
 σωτηρίᾳ P² σωτηρία P* | 28 μὲν] + γὰρ über d. Z. P²

ἔστιν ᾧ κεχρίσμεθα. καὶ τοῦτ' ἔστι πλεῖν τὸ αἷμα τοῦ Ἰησοῦ, τῆς κυριακῆς μεταλαβεῖν ἀφθαρσίας· ἰσχύς δὲ τοῦ λόγου τὸ πνεῦμα, ὡς αἷμα σαρκός. ἀναλόγως τοίνυν κίρνεται ὁ μὲν οἶνος τῷ ὕδατι, τῷ 20, 1 δὲ ἀνθρώπῳ τὸ πνεῦμα, καὶ τὸ μὲν εἰς πίστιν εὐνοχεῖ, τὸ κραῖμα, τὸ 5 δὲ εἰς ἀφθαρσίαν ὁδηγεῖ, τὸ πνεῦμα, ἡ δὲ | ἀμφοῖν αὐτῆς κρασὶς ποτοῦ 178 P τε καὶ λόγου εὐχαριστία κέκληται, χάρις ἐπαινουμένη καὶ καλὴ, ἥς οἱ κατὰ πίστιν μεταλαμβάνοντες ἀγιάζονται καὶ σῶμα καὶ ψυχὴν, τὸ θεῖον κραῖμα τὸν ἀνθρώπον τοῦ πατρικοῦ βουλήματος πνεύματι καὶ λόγῳ συγκιρνάντος μυστικῶς· καὶ γὰρ ὡς ἀληθῶς μὲν τὸ πνεῦμα 10 φέρεται τῇ ὑπ' αὐτοῦ φερομένῃ ψυχῇ, ἡ δὲ σὰρξ τῷ λόγῳ, δι' ἣν ὁ λόγος γέγονεν σὰρξ. ἄγαμαι τοίνυν τοὺς αὐστηρὸν ἐπανηρομέ- 2 νους βίον καὶ τῆς σωφροσύνης τὸ φάρμακον ἐπιποθοῦντας τὸ ὕδωρ, φεύγοντας δὲ ὅτι μάλιστα πορρωτάτω τὸν οἶνον οἶον πυρὸς ἀπειλήν. Ἀρέσκει οὖν τοὺς παῖδας καὶ τὰς κόρας ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον 3 15 ἀπέχεσθαι τοῦ φαρμάκου τούτου· οὐ γὰρ κατάλληλον ζεοῦση ἡλικία τῶν ὕγρων τὸ θερμοτάτον ἐπεγγεῖν, τὸν οἶνον, οἶονεῖ πῦρ ἐποχε- τεύοντας πυρί, ἐξ οὗ ὁρμαί τε ἄγρια καὶ φλεγμαίνουσαι ἐπιθυμῖαι καὶ διάπυρον ἦθος ἐκκαίεται προπετεῖς τε οἱ νέοι ἔνδοθεν χλιαινό- 20 ἔλγχεσθαι διὰ τοῦ σώματος, πεπαινομένων θᾶπτον ἢ προσῆκεν τῶν 66S τῆς ἐπιθυμίας μελῶν. ὀργῶσι γοῦν ἀναιδέστερον ἀναζέοντος οἶνου 4 καὶ οἰδοῦσι μαστοὶ τε καὶ μόρια προκηρύσσοντες ἡδὴ πορνείας εἰκόνα καὶ τῆς ψυχῆς τὸ τραῦμα φλεγμαίνειν ἀναγκάζει τὸ σῶμα σφυγμοὶ τε ἀναιδεῖς περιεργίαν διώκουσιν εἰς παρανομίας ἐκκαλοῦμενοι τὸν 25 κόσμιον. ἐνθὲν δὲ ἡδὴ τῆς ἡλικίας τὸ γλεῦκος ὑπερβάλλει τῆς αἰδοῦς 21, 1 τοὺς ὄρους. χρὴ δέ, ὡς ἐνι μάλιστα, κατασβεννύναι πειρᾶσθαι τὰς ὁρμὰς τῶν νέων, ἀφαιροῦντας μὲν τὸ ὑπέκκαυμα, τὸ τῆς ἀπειλῆς βακχικόν, ἐπεισφέροντας δὲ τὸ ἀντιφάρμακον τῆς ἐκξέσεως, ὃ καὶ τὴν ψυχὴν τυφομένην ἡδὴ καθέξει καὶ τὰ μόρια ἐφέξει διοιδοῦντα καὶ 30 κατακοιμίσει τὸν ἐρεθισμὸν τῆς ἡδὴ σαλευομένης ἐπιθυμίας. Οἱ δὲ | ἀκμάζοντες μεθ' ἡμέραν μὲν ἀρίστον μεταλαβόντες, οἷς 179 P 2 κατάλληλον τὸ ἀρίστον, ἄρτον μόνον ἀπογευσάμενοι ἀπεχέσθων

7 vgl. I Thess. 5, 23 — 11 Joh. 1, 14 — 15—18 vgl. Isid. Pelus. Ep. I 385 — 16—18 vgl. Plato Leges II p. 664 E ἡ φύσις ἀπάντων τῶν νέων διάπυρος. p. 666 A νομοθετήσομεν . . . τοὺς παῖδας . . . οἶνον μὴ γεύεσθαι, διδάσκοντες ὡς οὐ χρὴ πῦρ ἐπὶ πῦρ ὀχετεῖν — 32 f vgl. Plato Leg. II p. 666 B πολυονίας τὸ παράπαν τὸν νέον ἀπέχεσθαι

4 εὐνοχεῖ Ma | 10 ὑπ' St (vgl. II Petr. 1, 21) ἀπ' P ἐπ' Schw | 13 οἶον πυρὸς ἀπειλήν] ὡσεὶ δεινὸν φλογμὸν F² | 16 πῦρ] ὕγρον übergesch. M² | 20 σώματος] πόματος Wi | 21 ἀναζέοντος Wendland Quaest. Mus. p. 47 ἀναζέοντες P ἀναζέοντες [οἶνον] Schw | 23 τραῦμα] καῦμα Jacobs zu Achill. Tat. p. 498 | 25 κόσμιον P² κόσμον P* | 26 κατασβεννύναι (κατασβεννύ in Räs.) P¹ | 27 [τῆς ἀπειλῆς] Schw

πάμπαν τοῦ ποτοῦ πρὸς τὸ ἀναπίνεσθαι τὴν περιττὴν ὑγρότητα
 αὐτῶν ἀνασφογιζομένην ξηροφαγία. καὶ γὰρ τὸ συνεχὲς πτύνει καὶ 3
 ἀπομύσσεσθαι καὶ περὶ τὰς ἐκκρίσεις σπεύδειν ἀκρασίας τεκμήριον ἐκ
 τῆς ἀμέτρου προσφορᾶς ὑπερχομένων τῶν ὑγρῶν τῷ σώματι. εἰ
 5 δὲ καὶ ἐπιγίνοιτο δίψα, ἀκείσθων ὕδατι τὸ πάθος οὐ πολλῶ· οὐδὲ
 γὰρ ὕδατος ἀνέδην ἐμφορεῖσθαι καθήκει, ὥς μὴ ἐκκλύζοιτο ἡ τροφή,
 καταλαίνοιτο δὲ εἰς πέψιν καταταττομένων μὲν εἰς τὸν ὄγκον τῶν
 σιτίων, ὀλίγων δὲ παντάπασιν εἰς τὰς ἐκκρίσεις χωρούντων. πρέπει 22,1
 δὲ καὶ ἄλλως ταῖς θεῖκαῖς φροντίσιν μὴ οἰνοβαρεῖν· ὁ γὰρ »ἄκρατος«
 10 κατὰ τὸν κομικὸν »ὀλίγα ἀναγκάζει φρονεῖν«, μὴ τι δὲ οὐδὲ σωφρο-
 νεῖν. εἰς δὲ ἐσπέραν τοῦ δείπνου περὶ τὴν ὥραν οἶνον χρηστέον,
 ἐπειδὴν μηκέτι τοῖς ἀναγνώσμασιν σχολάζωμεν τοῖς νηφαλιωτέροις.
 τὸ τῆνίκα δὲ ψυχρότερον καὶ τὸ περιέχον παρὰ τὸ μεθ' ἡμέραν 2
 γίγνεται, ὥς δεῖν ὑποτρέφειν τὴν ἐκλείπουσαν ἔμφυτον ἀλέαν ἐπεισ-
 15 ἀκτιφ θερμοτότητι, ὀλίγον δὲ τῷ οἶνῳ ἀνταῦθα· οὐ γὰρ μέχρι τῶν
 ὕβρεως προὔτεον κρατήρων.

Τοῖς δὲ ἤδη παρηβηκόσιν ἱλαρώτερον ἐπιτρεπτέον μεταλαμβάνειν 3
 τοῦ ποτοῦ, τὸ καταψυχόμενον τῆς ἡλικίας, οἷον μαραινόμενον ὑπὸ
 χρόνου, ἀναζωπυροῦντας ἀβλαβῶς τῷ τῆς ἀμπέλου φαρμάκῳ· οὐδὲ
 20 γὰρ ὥς ἐπὶ πλείστον ἐγκυμαίνονται ἔτι τῶν προσβυτέρων αἱ ὀρέξεις
 περὶ τὰ τῆς μέθης νανάγια· καθωρμισμένοι μὲν οἷον ἀγκύραις τῷ 4
 λόγῳ καὶ τῷ χρόνῳ τὴν ζάλην τῶν ἐπιθυμιῶν τὴν καταγιγίζουσαν
 ἐκ μέθης ὄζον φέρουσιν, οἷς ἴσως καὶ χαριεντίσασθαι τι ἔξεστι παρὰ
 τὰς εὐωχίας. ἀλλὰ καὶ τούτοις ὅρος ἔστω τοῦ ποτοῦ μέχρις οὗ τὸν
 25 λογισμὸν ἄσειστον διατηρήσωσιν καὶ τὴν μνήμην ἐνεργὸν καὶ τὸ
 σῶμα ἀσάλευτον οἶνον καὶ ἀκράδαντον· ἀκροθώρακα τοῦτον καλοῦσιν 180 P
 οἱ περὶ ταῦτα δεινοί. καλὸν οὖν τὸ προκαταλήγειν διὰ τὸν ὄλισθον. 23,1

Ἀρτώριος δέ τις ἐν τῷ Περὶ μακροβιοτίας, μέμνημαι γάρ, ἐφ'
 ὅσον βρέξαι τὰ σιτία μόνον εἴεται δεῖν προάγειν, ἵνα μακροτέραν

9 f Menander Fr. 779 CAF III p. 216; vgl. Elter Gnom. hist. ram. 39 —
 11—15 vgl. [Just.] Ep. ad Zen. et Ser. 7 — 16 vgl. Eubulos Fr. 94, 6f CAF II
 p. 196 u. a. Stellen bei Athen. II p. 36 — 22 f vgl. CAF III p. 611 Adesp. 1227 —
 26 vgl. Plut. Quaest. conv. III 8 p. 656 Cf — 28—S. 170, 1 vgl. Arsen. Viol.
 bei Leutsch, Comm. de Viol. ab Ars. comp. cod. arch. Part. III p. 22

2 ἀνασφογιζομένην P (σπ übergesch. P³) | ξηροφαγία P² ξηροφαγία P* |
 3 ἐκκρίσεις P³F ἐγκρίσεις M ἐκρίσεις P* w. e. sch. | 5 ἀκείσθων Cobet 283 ἀρκεισθων
 P ἀκείσθων Mangey zu Philo I p. 252 (ὅπως τὴν τοῦ μαθεῖν δίψαν ἀκείσθων) |
 6 καθήκει] προσήκει F (καθ übergesch. F¹) | 8 ἐκκρίσεις FP³ ἐκρίσεις P*M | 9 ἄλλως
 Vi ἄλλα ὥς P | γὰρ] πολὺς Cobet 283 aus Stob. Flor. 18, 4 | 12 νηφαλιωτέροις (ε¹
 in Ras.) P² | 16 προὔτεον Sy προσιτέον P | 20 ἐκκυμαίνονται Schw | 21 μὲν] + γὰρ
 am Ende der Z. P² | 25 διατηρήσωσιν F διατηρήσουσιν P | 29 προάγειν Cobet 467
 προσάγειν P

κτησώμεθα τὴν ζωὴν. ἀρμόδιον τοίνυν τὸν οἶνον τοὺς μὲν ἐν
 θεραπείας μέρει προσφέρεισθαι διὰ τὴν ὑγίαν μόνην, τοὺς δὲ ἐπ'
 ἀνέσει καὶ διαχύσει. οἶνος γὰρ πρῶτον μὲν αὐτὸν αὐτῷ ἵλεω ποιεῖ 2
 τὸν πίνοντα μᾶλλον ἢ πρότερον καὶ τοῖς συμπόταις μειλίχιον καὶ
 5 τοῖς οἰκέταις πρᾶντερον καὶ προσηνέστερον τοῖς φίλοις, παροινηθεὶς
 δὲ ἀμείβεται τὴν ὕβριν· θερμὸς γὰρ ὢν καὶ χυμοὺς ἔχων ἡδέις, κε-
 κραμένος ἐμμελῶς τὰ μὲν γλίσχρα τῶν περιττωμάτων διατῆκει θερ-
 μότητι, τοὺς δὲ δορμεις καὶ φάλους ταῖς εὐωδίαις κεράννυσιν χυμούς.
 εὐ γοῦν ἐκεῖνο εἰρηται· »ἀγαλλίαμα ψυχῆς καὶ καρδίας οἶνος ἔκτισται 3
 10 ἀπ' ἀρχῆς πινόμενος ἀντάρκης.« κίρνασθαι δὲ ἄριστον ὕδατι ὡς
 πλείστον τὸν οἶνον καὶ [μὴ ὡς ὕδωρ ἐπιζητεῖσθαι καὶ] ἀπαμβλύνεσθαι
 πρὸς τὴν μέθην καὶ μὴ ὡς ὕδωρ ἐπεγχεῖσθαι διὰ τὴν φιλοινίαν· ἄμφω
 μὲν γὰρ τοῦ θεοῦ ποιήματα, καὶ ταύτη πρὸς ὑγίαν συνερgeῖ ἡ κρᾶσις
 ἡ ἀμφοῖν, ὕδατός τε καὶ οἶνον, ὅτι ἐκ τοῦ ἀναγκαίου καὶ τοῦ χρη-
 15 σίμου ὁ βλος συνέστηκεν. τῷ μὲν οὖν ἀναγκαῖον τῷ ὕδατι ὡς ὅτι 24, 1
 πλείστον ἐγκαταμικτέον καὶ τοῦ χρησίμου· οἶνω δὲ ἀμέτρον ἢ μὲν
 γλῶττα παραποδίζεται, παρίεται δὲ τὰ χεῖλη, ὀφθαλμοὶ δὲ παρατρέ-
 πονται, οἶον κολυμβώσης τῆς ὀψεως ὑπὸ τοῦ πλήθους τῆς ὑγρότητος,
 καὶ ψεύδεσθαι βεβιασμένοι κύκλω μὲν ἡγοῦνται περιφέρεισθαι τὰ
 20 πάντα, ἀριθμεῖν δὲ οὐ δύνανται τὰ πόρρω ὡς ἔστι μόνον·

καὶ μὴν ὄρᾱν μοι δύο μὲν ἡλίους δοκῶ,

μεθύων ὁ Θηβαῖος ἔλεγεν γέρον· κινουμένη | μὲν γὰρ ὑπὸ τῆς τοῦ 181 P 2
 οἶνου θερμότητος ἢ ὄψις πυκνότερον πολλαπλασίονα τοῦ ἐνὸς φαν-
 τάζεται τὴν οὐσίαν· διαφέρει δ' οὐθὲν ἢ τὴν ὄψιν κινεῖν ἢ τὸ
 25 ὁρώμενον· ταῦτόν γὰρ ἐξ ἀμφοῖν ἢ ὄψις πέπονθεν τῆς τοῦ ὑποκει-
 μένου καταλήψεως διὰ τὸν σάλον ἀκριβῶς ἐφικέσθαι μὴ δυναμένη.
 καὶ αἱ βάσεις καθάπερ ρεύματι ὑποφέρονται λυγμοὶ τε καὶ ἔμετοι
 καὶ παραφροσύναι ἐπεισεκώμασαν.

3 f vgl. Plato Leg. I p. 649 A πίνοντα τὸν ἄνθρωπον αὐτὸν αὐτοῦ ποιεῖ (ὁ
 οἶνος) πρῶτον ἵλεων εὐθὺς μᾶλλον ἢ πρότερον — 9 f Sir. 34 (31), 27f — 10—15
 vgl. [Just.] Ep. ad. Zen. et Ser. 12 — 19 f; 22—26 vgl. Aristot. Probl. III 9. 20
 (p. 872a 18; 874a 5) διὰ τί τοῖς μεθύουσι σφόδρα κίχλω πάντα φαίνεται φέρεσθαι,
 καὶ . . . ἀρθεῖν (ἀριθμεῖν) τὰ πόρρω οὐ δύνανται; . . . ἢ ὅτι . . . κινεῖται ὑπὸ
 τῆς θερμότητος τοῦ οἶνου ἢ ὄψις πυκνότερα; διαφέρει οὖν οὐθὲν τὴν ὄψιν κινεῖν
 ἢ τὸ ὁρώμενον· ταῦτό γὰρ ποιεῖ πρὸς τὸ φαίνεσθαι τὰ εἰρημένα — 21 Eurip.
 Bakch. 918

1 τὴν < F* | ἐν Cobet 283 ἐπὶ P | 2 ἐπ' Cobet ἐν P | 6 ἡδεῖς, * * Schw |
 7 γλίσχρα Sy αἰσχρὰ P | 10 ἀντάρκως F | 11 [μὴ — καὶ] St | 12 πρὸς über d. Z. P¹ |
 καὶ μὴ St μὴδ' P | 14 ἡ ἀμφοῖν PcorrFM ἢ ἀμφοῖν P* | 17 παρίεται Sy παρεῖται
 P | 22 κινουμένης P*M* w. e. sch. | 23 πυκνότερον (πν in Ras.) P¹ | 24 ἢ τὴν
 Po ἥτιον P

πᾶς γὰρ οἰνωθεὶς ἀνῆρ

3

κατὰ τὴν τραγωδίαν

ἥσσω μὲν ὀργῆς ἔστιν, τοῦ δὲ νοῦ κενός,
φιλεῖ τε πολλὴν γλῶτταν ἐκχέας μάτην
ἄκων ἀκούειν ἅπερ ἑκὼν εἶπεν κακῶς.

5

καὶ πρό γε τῆς τραγωδίας ἡ σοφία κέκραγεν· »οἶνος πινόμενος πολὺς
ἐν ἐρεθισμῷ καὶ παντὶ πτόματι πληθύνει.«

- Διὸ οἱ μὲν πλείστοι ἀνίσταται | φασιν δεῖν παρὰ τοὺς πότους καὶ 67 S 25,1
τὰ σπουδαῖα εἰς ξω ὑπερτίθεσθαι. ἐγὼ δὲ τότε μάλιστα τὸν λόγον
10 συνενωχηρόμενον ἀξιῶ παρεισάγειν παιδαγωγήσοντα τὴν οἰνοφλυγίαν,
μὴ λάθῃ παραπεσοῦσα εἰς μέθην ἢ εὐωχίαν· ὥς γὰρ ὀφθαλμοὺς οὐκ 2
ἂν τις εὖ φρονῶν πρὶν ἢ ἐπὶ τὸν ὕπνον λέναι ἀξιόσπει μύνειν, οὕτως
οὐδὲ τὸν λόγον ἀπειναι τοῦ συμποσίου ὀρθῶς ἂν τις βουλευθείη οὐδὲ
προκατακοιμίζειν αὐτὸν τῶν πράξεων ἐπιτηδεύσαι ἂν καλῶς. ἀλλ'
15 οὐδὲ ἀφίστασθαι ποτε δυνήσεται τῶν οἰκείων ὁ λόγος αὐτῷ, οὐδ'
ἂν καθεδόμεν· καὶ γὰρ ἐπὶ τὸν ὕπνον παρακλητέον. τελεία γὰρ ἡ 3
σοφία θείων οὐδ' αὖ ἀνθρωπίνων πραγμάτων ἐπιστήμη ἐμπεριλα-
βοῦσα τὰ ὅλα, κατ' ἐκεῖνο, καθ' ὃ ἂν ἐπισκοπῇ τὴν ἀνθρώπων ἀγέλην,
τέχνη γίνεται περὶ βίον, καὶ ταύτη πάντῃ συμπάρεστιν ἐφ' ὅσον
20 βιοῦμεν, αἰεὶ τὸ ἴδιον ἔργον ἐκτελοῦσα, τὴν εὐζωίαν. οἱ δὲ κακοδαί- 4
μονες οἱ ἀπελάνοντες σωφροσύνην εὐωχίας μακαριστὸν ἡγοῦνται
βίον τὴν ἀκοσμίαν τὴν περὶ τὰ συμπόσια, ὧν ἔστι τὸ ζῆν οὐδὲν 182 P
ἀλλ' ἡ κῶμος, κραυπάλη, βαλανεῖα, ἄκρατος, ἀμίδες, ἀργία, πότος.
ὁρᾶν γοῦν ἔστιν αὐτῶν τινὰς ἡμιμεθεῖς, σφαλλομένους, περὶ τοῖς 26,1
25 τραχέλοις ἔχοντας στεφάνους ὥσπερ τοὺς ἀμφορεῖς, διαπυτίζοντας

1 πᾶς — 3 κενός Antonius Melissa p. 50 Gesner — 1—5 Soph. Fr. inc. 843;
vgl. Elter Gnom. hist. ram. 39 — 6 f Sir. 34 (31), 29 f — 8 f vgl. Plut. Vit. Pelop. 10
— 11 λάθῃ — [ἡ] εὐωχία »vielleicht aus einem Tragiker« Jackson — 17 Stoische
Definition vgl. Strom. I 30. 35; IV 163; VI 133. 160; VII 70 und Plut. Mor. p. 874 E
(= Diels, Doxogr. gr. p. 273, 12); Sext. Emp. Math. IX 13. 125; Origenes, C. Cels.
III 72; Jeremiahom. VIII 2; Philo De congr. er. gr. 79 (I p. 530 M); Cicero De
off. I 153; De fin. II 37; Tusc. IV 57; V 7; Galen, Hist. phil. 5 (= Doxogr. gr.
p. 603, 2); Chrys. Fr. log. 35 f Arnim — 19 τέχνη περὶ βίον stoisch; vgl. Cicero
De fin. III 4. 24; Tusc. II 12; andere Stellen bei Wendland Quaest. Mus. p. 12
— 22 f vgl. Kock CAF III p. 479 Adesp. 375; Markland, Explic. vet. auct. (An-
hang zu Eurip. Suppl.) p. 247; Porson, Advers. p. 300; Cobet, Log. Herm. 1 (1866)
p. 284 u. Mnemos. 6 (1857) p. 183

3 ἥσσω P³ ἥσσω P* | 4 τε| δὲ Stob. Flor. 18, 1 | 5 ἀκούειν P³ F² M² ἀκούει P* F* M* |
ἐπερ| οὐς Stob. Plut. Mor. p. 89 B | εἴπη Plut. | κακῶς P Stob. λόγους Plut.; vgl.
Hense zu Stob. Flor. 18, 1 | 14 προκατακοιμίζων — πράξεων (τι) Kroll | 15 ἀφίστα-
σθαι P^{cor} F ἀμφίστασθαι P* M | αὐτῷ ὁ λόγος Ma | 20 βιοῦμεν P² βίον μὲν P* |
23 ἀμίδες P² ἀμειδές P*

- ἀλλήλοις τὸν ἄκρατον φιλοτησίας ὀνόματι, ἄλλους δὲ πλήρεις κραι-
 πάλης, ἀνυμῶντας, ὠχρῶντας, τὰ πρόσωπα πελιδνοὺς καὶ ἔτι ἐπὶ τῇ
 χθιζῇ μέθῃ ἄλλην ἔωθεν αὐθις ἀναντλοῦντας μέθην. καλόν, ὧ φίλοι, 2
 καλὸν καταμαθόντας ὅτι μάλιστα πόρρωθεν τὴν εἰκόνα ταύτην τὴν
 5 γελοῖαν ἅμα καὶ ἐλεεινὴν σφᾶς αὐτοὺς πρὸς τὸ ἄμεινον σχηματίζειν,
 ὀρρωδοῦντας μὴ ἄρα πῃ καὶ ἡμεῖς παραπλήσιον θέαμα ἄλλοις (καὶ)
 γέλως γενώμεθα. ἀστείως ἄρα εἴρηται· »ὥς ἄρα κάμινος μὲν δοκιμάζει 3
 στόμωμα ἐν βαφῇ, οἶνος δὲ καρδίαν ὑπερφάνων (ἐν μέθῃ).« μέθῃ
 μὲν οὖν ἐστὶν ἀκράτου χρήσις σφοδροτέρα, παροινία δὲ ἡ ἐκ τῆς
 10 χρήσεως ἀκοσμία, κραιπάλη δὲ ἡ ἐπὶ τῇ μέθῃ δυσαρέστησις καὶ ἀηδία
 ἀπὸ τοῦ τὸ κᾶρα πάλλιν ὀνομασμένη. τοῦτον τὸν βίον, εἰ βίον 27,1
 καλεῖν χρή, ῥᾶθυμον ὄντα καὶ περὶ τὰς ἡδυπαθείας κεκινημένον καὶ
 περὶ τὴν οἰνοφλυγίαν ἐπτοημένον ἡ θεία σοφία ὑφορωμένη παραγ-
 γέλλει τοῖς αὐτῆς τέκνοις· »μὴ ἴσθι οἰνοπότης μηδὲ ἐκτεῖνον συμβολαῖς,
 15 κρεῶν ἀγορασμοῖς, πᾶς γὰρ μέθυσος καὶ πορνοκόπος πτωχεύσει καὶ
 ἐνδύσεται διερρογμένα πᾶς ὑπνώδης.« ὑπνώδης γὰρ πᾶς ὁ μὴ εἰς 2
 σοφίαν ἐργηγορῶν, ἀλλὰ ὑπὸ μέθης βαπτιζόμενος εἰς ὕπνον. καὶ
 διερρωγότα, φησὶν, ἐνδύσεται ὁ πάροινος, ἐπαισχυνθήσεται τῇ μέθῃ
 διὰ τοὺς κατοπτέοντας. ὅπαι γὰρ ἁμαρτωλοῦ τὰ διερρωγότα τοῦ 3
 20 ὕφους τοῦ σαρκικοῦ φιληδονίαις κατατετρημένα, δι' ὧν ἡ αἰσχύνῃ
 ἔνδοθεν τῆς ψυχῆς ἐπιθεωρεῖται, ἡ ἁμαρτία, δι' ἣν οὐδὲ σωθήσεται
 ῥαδίως τὸ ὕφος τὸ ἀπεσπασμένον πάντοθεν εἰς πολλὰς κατασηπό-
 μενον ἐπιθυμίας, τὸ ἀπεσχισμένον τῆς σωτηρίας. ταύτῃ νουθετικῶ- 4
 τατα ἐπιφέρει· »τίνι οὐαί; τίνι θόρυβος; τίνι κρίσις; τίνι | ἀηδεῖς 183 P
 25 λέσχει; τίνι συντρίμματα διακενῆς;« ὁρᾷτε ὅλον διερρωγότα τὸν
 φίλινον, ὃς παρορᾷ μὲν τὸν λόγον αὐτόν, ἔκδοτον δὲ αὐτόν συνε-
 χώρησεν τῇ μέθῃ, ὅσα τούτῳ ἡπέλησεν ἡ γραφή· καὶ πάλιν ἐπιφέρει
 τῇ ἀπειλῇ· »τίνος πελιδνοὶ οἱ ὀφθαλμοί; οὐ τῶν ἐγγρομιζόντων ἐν
 οἶνοις; οὐ τῶν ἰχνεύόντων ποῦ πότοι γίνονται;« ἐνταῦθα μὲν καὶ 5
 30 νεκρὸν ἤδη τῷ λόγῳ τὸν φιλοπότην ἀποφαίνεται, διὰ τῶν ὀφθαλ-

1—3 vgl. Kock CAF III p. 472 Adesp. 342 — 7 f Sir. 34 (31), 26 — 8 μέθη
 — 11 ὀνομασμένη; 173, 14 περικλύζεται — 21 διαφθεῖρη; 174, 10 ὥς — 16 σωματο-
 ποιουμένη Nicetascat. zu Luk. (21, 34) in Vatic. 1611 f. 273r; Monac. 33 f. 349r;
 lateinisch bei Corderius, Cat. in S. Luc. p. 526. Inc. παιδαγωγῶ· ἔστι δὲ μέθη
 μὲν ἀκράτου — 14—16 Prov. 23, 20f — 24 f Prov. 23, 29 — 28 f Prov. 23, 29f

1 ὀνόματι P¹ ὀνόμασιν P* | 2 [ἔτι] Wi | 3 ἔωθεν Wi (vgl. Kock) ἔω P εἰς
 (über d. Z.) ἔω P² | 6 (καὶ) über d. Z. P² | 8 (ἐν μέθῃ) St Clem. Alex. u. die Sept.
 p. 54 | 10 μέθῃ P² μέθη P* | 13 οἰνοφλυγίαν (λ in Ras.) P¹ | θεία P* | 14 αὐτῆς
 Po αὐτῆς (ῆς in Ras. für οἷς) P¹ | 17 f ἐργηγορῶς P³ | 18 ἐπαισχυνθήσεται | + τε
 über d. Z. P² (durch Punkte getilgt) | 20 κατατετρημένα (ημ in Ras. für ιμ) P¹ |
 23 [τὸ ἀπεσχισμένον] Schw | 24 κρίσεις F | 26 δὲ αὐτόν P* δ' ἐαυτόν PeorrM

μῶν τῶν πελιδνῶν, ὃ τοῖς νεκροῖς σημεῖον ἐπιφαίνεται, τὸν ἐν κυρίῳ
θάνατον αὐτῷ καταγγείλασα· ἡ γὰρ ἀμνηστία τῶν εἰς τὴν ἀληθῆ
συνεινόντων ζωὴν ἐπὶ τὴν φθορὰν ῥέπει. εἰκότως οὖν στεροτάτα 28,1
ὁ παιδαγωγὸς ἀπαγορεύει τῆς ἡμετέρας κηδόμενος σωτηρίας· »μὴ
5 πίνετε οἶνον ἐπὶ μέθῃ.« διὰ τί, πεύσῃ; »οὔτις, φησί, »τὸ στόμα σου
τότε λαλήσει σχολιά, κατακείσῃ δὲ ὥσπερ ἐν καρδίᾳ θαλάσσης καὶ
ὥσπερ κυβερνήτης ἐν πολλῷ κλύδωνι.« ἐντεῦθεν καὶ ἡ ποιητικὴ 2
ὀφελημένη λέγει·

οἶνός τε, ὃς πυρὶ ἴσον ἔχει μένος, εὐτ' ἂν ἐς ἄνδρα
10 ἔλθῃ, κυμαίνει δ' οἷα Λίβυσσαν ἄλα
βορρῆς ἥδ' ὀϊνός, τὰ δὲ κεκρυμμένα πάντα
φαίνει, ἀμαρτοεπής· οἶνος μεθύουσιν ὀλισθός,
οἶνος ψυχαπάτης

καὶ τὰ ἐξῆς. ὁρᾶτε τοῦ ναυαγίου τὸν κίνδυνον; περικλύζεται μὲν ἡ 3
15 καρδία πολυποσία, τὸ δὲ πληῆθος τῆς οἰνοφλυγίας θαλάττης εἵκασεν
ἀπειλῇ, ἐν ἣ βεβυθισμένον τὸ σῶμα ὥσπερ ναῦς δέδυνκεν εἰς βυθὸν
ἀκοσμίας ταῖς τοῦ οἶνου τρικυμίαις ἐπικεχωσμένον, ὁ δὲ κυβερνήτης,
ὁ νοῦς ὁ ἀνθρώπινος, περιφέρεται τῷ κλύδωνι ὑπερεχούσης τῆς
μέθης, ἐνθαλαττεύων τε ἰλιγγιᾷ τῷ ζόφῳ τῆς καταγίδος, τοῦ τῆς
20 ἀληθείας ἀστοχίης λιμένος, ἕως ἂν περιπεσὼν ὑφάλοις πέτραις
αὐτὸς αὐτὸν ἐξοκέilas εἰς ἡδονὰς διαφθείρῃ.

Εἰκότως οὖν καὶ ὁ ἀπόστολος παραγγέλλει· »μὴ μεθύσκεσθε ἐν 29,1
οἴνῳ, ᾧ | ἐστὶν ἀσωτία πολλή«, τὸ ἄσωστον τῆς μέθης διὰ τῆς 184 P
ἀσωτίας αἰνιζάμενος. εἰ γὰρ καὶ τὸ ὕδωρ οἶνον ἐν τοῖς γάμοις

1 vgl. Hippokr. Prognost. 2 — 4 f vgl. Prov. 23, 31; Tob. 4, 15; Joel 1, 5 —
5—7 Prov. 23, 33 f — 9—11 Eratosth. Fr. 34 Hiller; vgl. Wilamowitz, Gött. Nachr.
Phil.-hist. Kl. 1894 S. 34 f; Elter Gnom. hist. ram. 39 — 12 f Aus einem unbek. Dichter,
durch ein Versehen eng mit dem Eratosthenesfr. verbunden — 14 vgl. zu S. 172, 8.
Inc. παιδαγωγῶ· ἐπικλύζεται μὲν γὰρ ἡ καρδία πολυποσία· οἰνοφλυγία (+ δὲ Mon.)
τὸ σῶμα βεβυθισμένον ὥσπερ (16) — διαφθείρῃ (21) — 16 τὸ σῶμα — 17 ἐπικεχωσμέ-
νον, ὑπερεχούσης τῆς μέθης (18 f), λιμένος — πέτραις (20) wahrscheinlich aus einem
Dichter; vgl. Blaß, Hermes 35 (1900) S. 342 — 22 f Ephes. 5, 18 — 24 f vgl. Joh. 2, 1—11

1 f τὸν ἐν κυρίῳ θάνατον αὐτῷ] τὸν τῷ κυρίῳ θάνατον αὐτοῦ Ma | 6 κατακείσῃ
Prov. κατὰκεισαι P | 9 οἶνός τε ὃς P* οἶνός 9' δς P3 οἶνός τε Stob. Flor. 18, 3 ὁ οἶνος
Ath. II p. 36 F (HSS CE) οἶνος τῷ Hesych. s. v. ναρθηκοπλ. HSS οἶνός τι (= τοι)
Cornutus 30 | ἄνδρα Stob. | 11 βορρῆς Stob. M4λ βορρῆς Stob. S Ath. CE | δὲ P Ath. δὲ
καὶ Stob. S | πάντα] φαίνει | βυσσόθεν· ἐκ δ' ἀνδρῶν πάντ' ἔτιναξε νόον Stob. Ath. |
14 περικλύζεται F2 πολυκλύζεται PF*M | 15 οἰνοφλυγίας (λ in Ras.) P2 | 18 ὁ νοῦς
ὁ ἀνθρώπινος] νοῦς Cat. | ἐπιφέρεται Mon. | 19 ἐίλιγγι F | 20 ἂν περιπεσὼν L. Din-
dorf im Thes. (s. v. ἀντιπεριπίπτω) ἀντιπεριπεσὼν P Vat. ἀντιπαραπεσὼν Mon. |
21 ἐαυτὸν Cat. | ἐξοκέilas P*M | διαφθείρῃ P Vat. ὥσπερ συμῶνος μελισσῶν διεγείρῃ
Mon. instar agminis apum excitat Cord. | 22 f ἐν οἴνῳ, ᾧ] οἴνῳ, ἐν ᾧ St

πεποίηκεν, οὐκ ἐπέτρεψεν μεθύειν, τὸ δὲ ὕδαρες τοῦ φρονήματος
 ἐξωοποίησεν, τοῦ νόμου † τὴν ἐργάτιν ἐξ Ἀδάμ, τὸν κόσμον ὅλον
 αἵματι πληρώσας ἀμπέλου, ποτὸν ἀληθείας, τὸ κῶμα τοῦ νόμου τοῦ
 παλαιοῦ καὶ τοῦ λόγου τοῦ νέου, εἰς συμπλήρωσιν τοῦ χρόνου τοῦ
 5 προκατηλλαγμένου θεοσεβεία παρασχών. μυστικὸν ἄρα σύμβολον ἡ
 γραφὴ αἵματος ἀγίου οἶνον ὠνόμασεν, τὴν δὲ ἐκ τοῦ οἶνον ἐσωλο- 68 S
 κρασίαν διελέγχουσα »ἀκόλαστον οἶνος« φησὶν »καὶ ὕβριστικὸν μέθη«.
 ἀρέσκει τοίνυν τῷ λόγῳ τῷ ὀρθῷ χειμῶνος μὲν διὰ τὸ κρύος πίνειν 2
 μέχρι τοῦ μὴ ὀιγοῦν, οἷς εὐχερές τὸ ὀιγοῦν, τοῦ δὲ ἄλλον καιροῦ
 10 διὰ τὴν τῶν ἐντοσθιδίων θεραπείαν. ὥς γὰρ τροφαῖς ἐπὶ τὸ μὴ
 πεινῆν, οὕτως καὶ ποτῷ ἐπὶ τὸ μὴ διψῆν χρηστέον, παραφυλάττοντας
 τὸν ὀλισθον ἀκριβῶς· ἀκροσφαλῆς γὰρ ἡ τοῦ οἶνον παρεῖδουσιν.
 οὕτω δ' ἂν καὶ ἡ ψυχὴ ἡμῶν ὑπάρξαι καθαρά καὶ ξηρὰ καὶ φωτειν- 3
 δής, »αὐγὴ δὲ ψυχὴ ξηρὰ σοφωτάτη καὶ ἀρίστη«. ταύτη δὲ καὶ ἐπο-
 15 πτική, οὐδὲ ἐστὶν κάθυγρος ταῖς ἐκ τοῦ οἶνον ἀναθυμιάσεσιν νεφέλης
 δίκην σωματοποιουμένη.

Οὗ πολυπραγμονητέον τοίνυν τὸν οἶνον τὸν Χιον, ἂν ἀπῇ, 30, 1
 οὐδὲ τὸν Ἀριούσιον, ὅταν μὴ παρῇ. δίψα γὰρ ἐνδείας τινός ἐστι
 πάθος καὶ τὸ κατάλληλον ἐπιζητεῖ βοήθημα πρὸς ἀναπλήρωσιν, οὐ
 20 τετυφωμένον ποτόν. πλαδῶσης δὲ ὀρέξεως δι' ἀκρασίαν αἱ διαπόν-
 τιοι | οἰνηγία, παραφρονούσης καὶ πρὸ τῆς μέθης περὶ τὰς ἐπιθυμίας 185 P
 τῆς ψυχῆς. Θάσιός τε γὰρ ὁ εὐδότης καὶ ὁ εὐπνοὺς Λέσβιος καὶ Κρής 2
 τις γλυκὺς καὶ Συρακούσιος ἡδὺς καὶ Μενδήσιός τις Αἰγύπτιος καὶ
 ὁ νησιώτης Νάξιος καὶ ἀνθοσμίας τις ἄλλος τῆς Ἰταλῶν γῆς, πολλὰ
 25 ταῦτα ὀνόματα· σόφρονι συμπότῃ οἶνος εἰς, ἐνὸς γεώργιον θεοῦ.
 τί γὰρ οὐκ ἀπόρηι ὁ ἐπιχώριος ἀποπληρῶσαι τὴν ἐπιθυμίαν; εἰ μὴ 3
 τι καὶ τὸ ὕδωρ ἐποῖσονται, ὥς οἱ βασιλεῖς οἱ ἀνόητοι [Χόασπις
 ποταμὸς οὕτω λεγόμενος τῆς Ἰνδικῆς, οὗ κάλλιστον ὕδωρ εἰς πόσιν]

7 Prov. 20, 1 — 8—10 vgl. [Just.] Ep. ad Zen. et Ser. 12 — 10—16 vgl. zu
 S. 172, 8. Inc. παιδαγωγῷ· ὡς οὖν τροφαῖς expl. καλύπτεται — 10—12 vgl. [Just.]
 Ep. ad Zen. et Ser. 13. 12 — 14 vgl. Heraklit Fr. 74f Byw. 118 Diels; vgl. Cobet
 187; J. Müller zu Galen, Scripta min. II p. XLIII sq.; Hense zu Stob. Flor. 5, 120;
 17, 43 Mein. (p. 257, 10; 505, 8 Hense); Zeller, Phil. d. Gr. I 2^s S. 705 Anm. 3 —
 17 f vgl. Athen. I p. 32 F

1 πεποίηκεν (ὁ κύριος) Markland | φρονήματος (μεταλλάξας τὴν ψυχὴν) Wi |
 2 τὴν ἐργάτιν] τὸν ἐργάτην He τὴν ὀργὴν τὴν ἐξ Ἀδάμ (παύσας) Schw | 5 προ-
 κατηγγεμένον Markland | 8 ἀρέσκει (über ei Ras.) P | 10 f τὸ — τὸ P* τῷ — τῷ
 P³ | 13 καθαρὰ] καὶ καθαρὰ Mon. | 14 αὐγὴ P* αὐγὴ P³ | αὐγὴ δὲ ψυχῇ] ψυχὴ γὰρ
 Cat. | 15 οὐδέ ἐστιν] ἡ δὲ Cat. | 16 σωματοποιουμένη] καλύπτεται Cat. (velatur
 Cord.) | 18 Ἀριούσιον Vi vgl. Variae lect. 15, 24 ἀράθουσιον P (ε P¹) | 19 πάθος
 P*P³ πάθους P² | 26 εἰ P² ἢ P* | 27 f u. S. 175, 1 [Χόασπις — πόσιν] Nauck,
 Bull. de l'Acad. de St. Pétersb. XII (1868) p. 526 [Χόασπις — Χοάσπιον] Valckenaer
 zu Herod. I 188

τὸ Χοάσπειον, καθάπερ καὶ τοὺς φίλους, οὕτω δὲ καὶ τὸ ὕδωρ
ἐπαγόμενοι. ταλανίζει τοὺς πλουσίους εἰς τρυφήν κἀνταῦθα τὸ ἄγιον 4
πνεῦμα διὰ τοῦ Ἀμῶς ἐκφωνήσαν· »οἱ πίνοντες τὸν διυλισμένον
οἶνον καὶ ἐπὶ κλίνης ἐλεφαντίνης«, φησί, »κατακαίμενοι«, καὶ ὅσα
5 τοῦτοις ἀκόλουθα ἐν ὀνείδους ἐπήγαγεν μέρει.

Προνοητέον δὲ μάλιστα τῆς εὐσχημοσύνης (καὶ τὴν Ἀθηνᾶν 31, 1
φησιν ὁ μῦθος, ἥτις ποτὲ ἦν, προμηθομένην αὐτῆς τῶν αὐλῶν
ἀπορρίψαι τὸ ἐπιτερεπὲς διὰ τὸ ἀπρεπὲς τῆς ὕψεως), ὡς ἀδιαστρόφῳ
τῷ προσώπῳ πιεῖν, μὴ ἄδην σπᾶσαντας μηδὲ πρὸ πόσεως τοὺς
10 ὀφθαλμοὺς ἀσχημονεῖν ἀναγκάζοντας, ἀμυστὶ ἔλκοντας ὑπὸ ἀκрасίας,
μηδὲ περιχεῖν τὸ γένειον ἢ τὴν ἐσθῆτα καταβρέχειν, ἀθροῦν τοῦ
ποτοῦ ἐπεισχεομένου, μονονουχὶ ἐμπλύνοντας ἐναποκλυζόμενον ταῖς
φιάλαις τὸ πρόσωπον τὸ αὐτῶν. καὶ γὰρ ὁ κελαρυσμὸς βραδαίου 2
τοῦ ποτοῦ φερομένου σὺν πολλῷ τῷ πνεύματι ἐπισπωμένου, ὥστε
15 εἰς κεραμεοῦν ἄγγος ἐγχεομένου, ἤχουντος τοῦ λαίμου διὰ τὸν ῥοσῶδη
καταβροχθισμόν, αἰσχροὺν. καὶ ἀπρεπὲς τὸ θέαμα τῆς ἀκрасίας. πρὸς
δὲ καὶ ἐπιβλαβὲς τὸ ἐπιτήδευμα τῷ μεταλαμβάνοντι, ἢ φιλοποσία.
μὴ σπενύσης εἰς βλάβην, ὧ οὗτος. οὐχ ἀρπάζεται σου τὸ ποτόν· 3
σοὶ δέδοται καὶ ἀναμένει σε. μὴ διαρραγῇ σου σπονδάς, χανθὸν
20 ἔλκυσας· πίμπλαται σου ἡ δίψα, κἂν βράδιον πίης, τὸ κόσμιον προσ-
λαβοῦσα, κοσμίως καταμεριζομένου τοῦ ποτοῦ· οὐ γὰρ ἀφαιρεῖται
τῷ χρόνῳ ὃ προαρπάζει ἡ ἀκрасία. »ἐν οἴνῳ δέ«, φησί, | »μὴ ἀνδρίζου, 186 P
πολλοὺς γὰρ ἤχρειωσεν ὁ οἶνος.«

»Μέθῃ δὲ μάλιστα οἱ Σκύθαι χρῶνται Κελτοὶ τε καὶ Ἰβηρες καὶ 32, 1
25 Θοῤῃες, πολεμικὰ ξύμπαντα ὄντα ταῦτα γένη, καὶ καλὸν καὶ εὐδαιμον
ἐπιτήδευμα ἐπιτηδεύειν νενομίχασιν·« ἡμεῖς δὲ τὸ εἰρηρικὸν γένος εἰς
ἀπόλανσιν, οὐκ εἰς ὕβριν ἐστιώμενοι νηφαλίους πίνωμεν φιλοτησίας,
ἵνα δὴ τῷ ὄντι οἰκείως τῷ ὀνόματι δειχθῶσιν φιλότῃτες. πῶς 2
οἴεσθε πεπωκέναι τὸν κύριον, ὀπηνίκα δι' ἡμᾶς ἀνθρωπος ἐγένετο;
30 οὕτως ἀναισχύντως ὡς ἡμεῖς; οὐχὶ ἀστείως; οὐχὶ κοσμίως; οὐκ
ἐπιλελογισμένως; εὖ γὰρ ἴστε, μετέλαβεν οἶνον καὶ αὐτός· καὶ γὰρ

3 f Amos 6, 6. 4 — 6—8 vgl. Apollodor Bibl. I 4, 2 — 22 f Sir. 34 (31), 25
— 24—26 Plato Leg. I p. 637 DE

1 χοάσπειον P³ (wie Cobet 186) χοάσπιον P* | Nauck ∞ τὸ Χοάσπιον nach
ὕδωρ | φίλους] φιάλας Markland οἶνους Ma | [δὲ] Valck. δὴ Cobet 187 | 2 ἐπαγό-
μενοι Valckenaer ἐπαγόμενον P | 6 καὶ] + γὰρ über d. Z. P³ | 8 ἀδιαστρόφῳ Sy
(im Index) Bernays, Rh. Mus. 9 (1854) p. 255 (= Ges. Abh. I p. 862) ἀδιαστρόφῳ
P | 9 πρὸ πόσεως Arcerius προπολέως P^{corr}M πρὸ πόλεως P*F | 12 ἐμπλύνοντας
Jackson ἐμπλύνοντα καὶ P | 14 ἐπισπωμένῳ Ma | 17 μεταλαμβάνοντι * * (etwa
〈οὐκ ἀγαθόν〉) Schw | 19 σε P¹ σοι P* | 25 ταῦτα ὄντα Sy | ταῦτα γένη] τῷ
γένει als Variante am Rand P³ | 27 πίνωμεν St πίνομεν P | 28 δὴ P³F δὲ P*M

ἄνθρωπος καὶ αὐτός· καὶ εὐλόγησέν γε τὸν οἶνον, εἰπών· »λάβετε, πίετε· τοῦτό μού ἐστιν τὸ αἶμα·« αἶμα τῆς ἀμπέλου τὸν λόγον τὸν »περὶ πολλῶν ἐκχεόμενον εἰς ἄφειν ἁμαρτιῶν«, εὐφροσύνης ἅγιον ἀλληγορεῖ νῆμα. καὶ ὅτι μὲν σωφρονεῖν τὸν πίνοντα δεῖ, δι' ὧν 3
5 ἐδίδασκεν παρὰ τὰς εὐωχίας ἔδειξεν σαφῶς· οὐ γὰρ μεθύων ἐδίδασκεν. ὅτι δὲ οἶνος ἦν τὸ εὐλογηθέν, ἀπέδειξε πάλιν πρὸς τοὺς μαθητὰς λέγων· »οὐ μὴ πῖω ἐκ τοῦ γενήματος τῆς ἀμπέλου ταύτης, μέχοις ἂν πῖω αὐτὸ μεθ' ὑμῶν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ πατρός μου.« ἀλλ' ὅτι γε οἶνος 4
10 τὴν Ἰουδαίων ἐπονειδίζων σκληροκαρδίαν· ἤλθεν γάρ, φησὶν, »ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, καὶ λέγουσιν· ἰδοὺ ἄνθρωπος φάγος καὶ οἰνοπότης, τελωνῶν φίλος.« τούτῳ μὲν ἡμῖν καὶ πρὸς τοὺς Ἐγκρατητὰς 33,1 καλουμένους παραπετήχθω.

Αἱ δὲ γυναῖκες, τὸ εὐσχημον ἐπαναιρούμεναι δῆθεν, ὡς μὴ ταῖς 15 πλατείαις κύλιξιν διαχέουσιν τὰ χεῖλη περιρραγεῖς γένωνται πλατυνομένου τοῦ στόματος, στεναῖς κοιμῶν κατὰ τὸ στόμιον ἀλαβάστοις ἀσχημόνως πίνουσαι ἀνακλῶσι μὲν τὰς κεφαλὰς, γυμνοῦσι δὲ τοὺς τραχήλους, οὐ κοσμίως, ἐμοὶ δοκεῖν, καὶ τὸν λάρυγγα διατείνουσαι περὶ τὴν κατάποσιν βρογχθίζουσιν, οἷον ἀπογυμνούμεναι τοῖς συμ- 20 πόταις ἃ δύνανται, ἐρυγὰς τε ἀνδρώδεις ἐπισπώμεναι, μᾶλλον δὲ ἀνδραποδώδεις, προσεπιθρύπτονται σπαταλῶσαι· οὐδεὶς γὰρ ψόφος 2 οἰκετός ἀνδρὶ λογικῷ, ἔτι δὲ μᾶλλον γυναικί, ἣ καὶ τὸ συνειδέναι αὐτὴν ἑαυτῇ, ἣτις εἴη, μόνον αἰσχύνην φέρει. »ὀργή | δέ«, φησὶν, 187 P »μεγάλη γυνὴ μέθυσοις, οἶνον γόλος θεοῦ οἰνομάχῃ γυνή. διὰ τί; 69 S 25 ὅτι »ἀσχημοσύνην αὐτῆς οὐ συγκαλύπτει«. ταχὺ γὰρ εἰς ἀταξίαν ὑποσύρεται γυνή, καὶ μόνον ἐπιδῶ τὴν προαίρεσιν εἰς ἡδονὰς. καὶ 3 οὐχὶ ἀλαβάστοις πίνειν κεκωλύκαμεν· ἀλλὰ τὸ ἐπιτηδεύειν ἐν τούτοις μόνον πίνειν ὡς ἀλαζονικὸν περικόπομεν, τοῖς παρατυχοῦσιν ἀπροσπαθῶς χρῆσθαι συμβουλευόντες, πόρωθεν ἄνωθεν ὀλισθανούσας 30 ἀνακόπτοντες αὐταῖς τὰς ὁρέξεις. ἡ δ' οὖν πρὸς ἐρυγὴν ἀναπλωτά- 4 ζουσα τοῦ ἀέρος ἔφελξις ἡσυχῇ παραπεμπτέα. κατ' οὐδένα δὲ τρόπον ταῖς γυναιξὶν ἐπιτρεπτόν παραγυμνούσας τι τοῦ σώματος καταφαίνεσθαι, μὴ σφαλεῖν ἄμφω, οἳ μὲν ἐρεθιζόμενοι κατασκοπεῖν, αἱ δὲ τῶν ἀνδρῶν ἐφ' ἑαυτὰς ἐπισπώμεναι τὰς ὀφεις. αἱ δὲ ὡς 5 35 παρόντος τοῦ κυρίου κοσμίως ἀναστρεπτέον ἡμῖν, μὴ πῃ ἄρα καὶ

1—3 vgl. Matth. 26, 26—28 — 7 f Matth. 26, 29; Mark. 14, 25 — 10—12 Matth. 11, 19; Luk. 7, 34 — 23—25 Sir. 26, 8

18 παραπεπλήχθω PM (η P¹) παραπεπήχθω F | 21 ψόφος (vgl. Paed. II 60, 1) Ma ψόγος P | 23 αὐτὴν Ma αὐτὴ P αὐτῇ Wi | 29 ὀλισθαινούσας F | 30 f ἀναπλωτάζουσα fraglich, ἀναπαρλάζουσα? Schw | 31 ἔφελξις Schw ἐφέπειξις P ἐπέπειξις Sy ἔπειξις Di

ἡμῖν ὡς Κορινθίοις ὁ ἀπόστολος χαλεπήνας εἶπη· «συνερχομένων ὑμῶν οὐκ ἔστι κυριακὸν δεῖπνον φαγεῖν.»

Ἐμοὶ δοκεῖ ὁ ἀκέφαλος πρὸς τῶν μαθηματικῶν καλούμενος ὁ 34,1
πρὸ τοῦ ἀστέρος τοῦ † πλανωμένον καταριθμούμενος συνιζηκίας τῆς
5 κεφαλῆς εἰς τὸ στήθος τοὺς ὀψογάγους καὶ ἡδονικοὺς καὶ τοὺς
ἐτοιμοὺς εἰς μέθην αἰνίττεσθαι. καὶ γὰρ οὖν καὶ τούτοις τὸ λογι-
στικὸν ἴδρυται οὐκ ἐν τῇ κεφαλῇ, ἀλλ' ἐν τοῖς ἐντοσθιδίοις, πάθουσιν
ἐπιθυμία τε καὶ θυμῷ δεδουλωμένον. ὥστε ὅτ' ἄν τρώῃ Ἑλπήνωρ 2
ἄστρογάλων ἐάγη· καταπεσὼν ὑπὸ μέθης, οὕτω τούτων ὁ ἐγκέφαλος
10 ἄνωθεν ἰλιγγιάσας ὑπὸ μέθης ἐπὶ τὸ ἥπαρ καὶ τὴν καρδίαν, τουτέ-
στιν ἐπὶ τὴν φιληδονίαν καὶ τὸν θυμὸν, καταπίπτει πτώμα μείζον
ἢ φασὶ ποιητῶν παῖδες πρὸς τοῦ Διὸς τὸν Ἥφαιστον οὐρανόθεν
ἐρροῖσθαι χαμαί. «πόνος δὲ ἀργυπνίας», φησί, «καὶ χολέρα καὶ στρόφος 3
μετὰ ἀνδρὸς ἀπλήστου.» διὰ τοῦτό τοι καὶ ἡ τοῦ Νῶε παροιμία
15 ἀνάγραφτος γεγνήηται, ἵνα ὥς ὅτι μάλιστα τὴν μέθην φυλαττώμεθα,
ἐμφανῆ καὶ ἔγγραφτον τὴν εἰκόνα τοῦ παραπτώματος ἔχοντες, δι' ἣν
οἱ σκεπάζαντες τὴν ἀσχημοσύνην τῆς μέθης εὐλογοῦνται παρὰ κυρίῳ.
συντομώτατα τοῖνυν ἐμπεριλαβοῦσα ἡ γραφὴ ἅπαντα ἐν ἐνὶ λόγῳ 4
εἶρηκεν· »τὸ ἱκανὸν ἀνθρώπῳ πεπαιδευμένῳ οἶνος, καὶ ἐπὶ τῆς
20 κοίτης αὐτοῦ ἀναπαύσεται.« |

III. Ὅτι οὐ χρὴ περὶ τὴν πολυτέλειαν τῶν σκευῶν ἐσπουδακέναι. 188 P

Ἐκπωμάτων τοῖνυν ἀργυρίου καὶ χρυσοῦ πεποιημένων λιθοκολ- 35,1
λήτων τε ἄλλων ἄθετος ἢ χρῆσις, ὅπως ἀπάτῃ μόνον· εἴτε γὰρ
αὐτοῖς ἐγγέαι τις θερμοῦ κράματος, διαπνρουμένων τῶν σκευῶν
25 ἐπαόδυνος ἢ λήψις, εἴτε αὖ ψυχρὸν πάλιν ἐγγέαι, μεταδίδωσι τῆς
ποιότητος ἢ ὕλη λυμαιομένη τὸ κρᾶμα καὶ ἔστιν ἐπιβλαβὴς ἢ πόσις
ἢ πλουσία. ἐρρέτον τοῖνυν Θηρίκλειοί τινες κύλικες καὶ Ἀντιγο- 2
νίδες κἀνθαροί τε καὶ λαβρώνιοι καὶ λεπασταὶ καὶ τῶν ἐκπωμάτων
εἶδη τὰ μυρία ψυκτῆρές τε ἐπὶ τούτοις καὶ οἰνοχόαι· »χρυσός τε

1 f I Kor. 11, 20 — 9 x 560 — 12 f vgl. A 590—593 — 13 f Sir. 34 (31), 20 —
14 f vgl. Gen. 9, 21 — 17 vgl. Gen. 9, 26 f — 19 f vgl. Sir. 34 (31), 19 — 22 vgl. Mu-
sonius bei Stob. Flor. 85, 20 ἐκπώματα χρυσοῦ καὶ ἀργύρου πεποιημένα — 25 f vgl.
Musonius a. a. O. (τὰ κεραμεῖα ποτήρια) τὸν ἐγγέμενον αὐτοῖς οἶνον οὐ λυμαίνε-
ται — 27 ff vgl. Athen. XI — 29—S. 178, 2 Plato Leg. XII p. 955 E

3 δοκεῖ Sy δοκεῖν P | 4 πλανωμένον] ὕδροχόον oder Γαννυμήδους Fr. Boll,
Sphaera S. 221 | συνιζηκίας P³ συνιζυκίας P* | 6 τούτοις Po τούτωι P | 8 δτω
οἶψ Pierson zu Moeris (Lugd. 1759) p. 198 | 9 ἀστρογάλον P³ | 12 ἡ P ἡ F | 22 ἀρ-
γύρου καὶ χρυσοῦ P³ | 27 ἐρρόντων Cobet, Mnemos. 11 (1862) S. 392

γὰρ ἀπαξ απλῶς καὶ ἄργυρος ἰδίᾳ τε καὶ δημοσίᾳ ἐστὶν ἐπίφθονον
 κτῆμα^α τὴν χρεῖαν ὑπερβεβηκὸς κτήσασθαι τε σπάνιον καὶ τηρῆσαι
 δύσκολον καὶ οὐκ ἐπιτηδέιον χρήσασθαι. ναὶ μὴν καὶ τορευτῶν³
 περιεργος ἐφ' ὕλῳ κενοδοξία εἰς θραῦσιν διὰ τέχνης ἐτοιμοτέρα
 5 δεδιέναι τε ἅμα καὶ πίνειν διδάσκουσα περιοριστέα τῆς εὐνομίας
 ἡμῶν· κλιντῆρες δὲ ἄργυροὶ καὶ λεκάναι καὶ δξύβαφα καὶ πινακίσκοι
 καὶ τρύβλια, πρὸς ἐπὶ τούτοις σκευὴ ἄργυρᾶ τε καὶ χρυσᾶ, τὰ μὲν
 εἰς διακονίαν τροφῆς, τὰ δὲ καὶ εἰς ἄλλας τινάς, <ᾗς> αἰσχύνομαι
 καὶ λέγειν, χρεῖας, κέδρου τε εὐκεάτιο καὶ θύου καὶ ἐβένου καὶ
 10 ἐλέφαντος τρίποδες ἡσκημένοι κλῖναι τε ἄργυρόποδες καὶ ἐλεφαντο-
 κόλλητοι χρυσόστικτοι τε καὶ χελώνης πεποικιλμένοι κύτει κλισιάδες
 στρωμαὶ τε ἄλουργεῖς καὶ ἄλλων χρωμάτων δυσπορίστων, ἀπειρο-
 κάλου τρυφῆς τεκμήρια, φθόνον καὶ βλακειας ἐπήβολα πλεονεκτῆ-
 ματα, παραπεμπτέα ἅπαντα, οὐδ' ἡντινοῦν ἀξιόλογον ἔχοντα σπουδὴν.
 15 ὁ γὰρ καιρὸς συνεσταλμένος ἐστίν^α, ὥς φησιν ὁ ἀπόστολος. * * τοῦτο⁴
 ὑπολείπεται μὴ γελοῖως σχηματισθῆναι, καθάπερ ἐν ταῖς πομπαῖς
 ὁρῶνται τινες ἔξωθεν χειρισμένοι καταπληκτικῶς εἰς σεμνότητα, τὰ
 ἔθον ἄθλιοι. τοῦτο δὲ διασαφῶν ἀκριβέστερον ἐπήγαγεν· «λοιπὸν^{36,1}
 ἐστὶν ἵνα καὶ οἱ ἔχοντες γυναικας ὥς | μὴ ἔχοντες ὥσιν καὶ οἱ ἀγο-^{189 P}
 20 ράζοντες ὥς μὴ κατέχοντες.» εἰ δὲ ἐπὶ γάμον ταῦτα, ἐφ' οὗ φησιν
 ὁ θεὸς «πληθύνεσθε», πῶς οἴεσθε τὴν ἀπειροκαλίαν ἐξ αὐθεντίας
 κυριακῆς ἐξοριστέαν; διὰ τοῦτο καὶ «πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα»,²
 λέγει κύριος, «καὶ πτωχοῖς δός, καὶ δεῦρο ἀκολουθεῖ μοι.» ἔπον τῷ
 θεῷ γυμνὸς ἀλαζονείας, γυμνὸς ἐπικήρου πομπῆς, τὸ σόν, τὸ ἀγαθόν
 25 τὸ ἀναφαίρετον μόνον, τὴν εἰς τὸν θεὸν πίστιν, τὴν εἰς τὸν παθόντα
 ὁμολογίαν, τὴν εἰς ἀνθρώπους εὐεργεσίαν κεκτημένος, κτῆμα τιμαλ-
 φέστατον. ἐγὼ δὲ καὶ Πλάτωνα ἀποδέχομαι ἄντικρυς νομοθετοῦντα.³
 «ὥς οὔτε ἄργυροῦν δεῖ πλοῦτον οὔτε χρυσοῦν» ἀσκεῖν ἔχειν, ἀλλὰ

2 vgl. Musonius a. a. O. τὴν χρεῖαν ὑπερβεβηκότε — 9 κέδρου — θύου
 vgl. ε 60 — 10—12 Musonius a. a. O. κλῖναι μὲν ἐλεφάντιναι καὶ ἄργυραι ἢ νῆ
 Δία χρυσαί, τράπεζαι δὲ παραπλησίας ἑλῆς, στρωμαὶ δὲ ἄλουργεῖς καὶ ἄλλων
 χρωμάτων δυσπορίστων — 15 I Kor. 7, 29 — 16 f vgl. S. 185, 10 — 18—20 I Kor.
 7, 29. 30 — 21 Gen. 1, 28 — 22 f Matth. 19, 21; vgl. Mark. 10, 21; Luk. 18, 22 —
 26 f vgl. Lykophr. Alex. 364; Plato Timäus p. 59 B (τιμαλφέστατον κτῆμα) —
 28—S. 179, 1 vgl. Plato Leg. VII p. 801 B ὥς οὔτε ἄργυροῦν δεῖ πλοῦτον οὔτε
 χρυσοῦν ἐν πόλει ἰδρυμένον ἐνοικεῖν. V p. 742 A μηδ' ἐξεῖναι χρυσὸν μηδὲ ἄργυρον
 κεκτῆσθαι μηδὲνα μηδενὶ ἰδιώτῃ. V p. 746 E πάντα ὅπόσ' ἂν σκευὴ κτῶνται, μηδὲν
 ἄμετρον αὐτῶν ἔαν εἶναι.

4 ἐτοιμοτέρα P | 6 κλιντῆρές τε F | δξύβαφα P³F δξύβαφα P^{*M} | 8 <ᾗς>
 Cobet 466 | 11 κύτει Münzel κοίτης P | 13 ἐπήβολα St ἐπίβουλα P | 15 * * Schw |
 21 τὴν ἀπειροκαλίαν | + μὴ über d. Z. P²M¹ im Text F | 22 ἐξοριστέον P³ |
 23 ὁ κύριος F | 28 [ἀσκεῖν] Wi

μηδὲ σκευὸς ἀρχεῖον, ὃ μὴ μετὰ τῆς ἀναγκαίας χρήσεως καὶ μέτρίον
 ἐστίν, ὡς εἰς πολλὰ τὸ αὐτὸ εὐθέτοιν εἶη, καθαιροῖτο δὲ ἡ πολυ-
 κτημοσύνη. παγκάλως γοῦν ἡ θεία που λέγει | γραφή, πρὸς τοὺς 70 S 4
 φιλάυτους καὶ ἀλαζόνας ἀποτεινομένη· »ποῦ εἰσιν οἱ ἀρχόντες τῶν
 5 ἔθνων καὶ οἱ κυριεύοντες τῶν θηρίων τῶν ἐπὶ τῆς γῆς, οἱ ἐν τοῖς
 ὀρνέοις τοῦ οὐρανοῦ ἐμπαίζοντες, οἱ τὸ ἀργύριον θησανρίζοντες καὶ
 τὸ χρυσίον, ᾧ ἐπεποιθείσαν ἄνθρωποι, καὶ οὐκ ἔστι τέλος τῆς κτή-
 σεως αὐτῶν, οἱ τὸ ἀργύριόν τε καὶ τὸ χρυσίον τεκταίνοντες καὶ
 10 μεριμνῶντες; οὐκ ἔστιν ἐξουρέσεις τῶν ἔργων αὐτῶν· ἡφανίσθησαν
 καὶ εἰς Αἶδου κατέβησαν.« οὗτος τῆς ἀπειροκαλίας ὁ μισθός. εἰ γάρ 37,1
 τοι γεωργοῦσιν ἡμῖν δικέλλης ἐστὶν χρεία καὶ ἀρότρον, μάκελλαν δ'
 οὐκ ἂν τις ἀργυρᾶν οὐδὲ ἄμην χρυσῆν χαλκεύοι, τῷ δὲ εὐεργῷ τῆς ὕλης,
 οὐ <τῷ> πλουσίῳ, εἰς γεηπονίαν συγχρώμεθα, τί κωλύει καὶ περὶ τὰ
 σκευὴ τὰ ἐνοικίδια τὴν αὐτὴν ἔχειν διάνοιαν τοὺς τοῦ ὁμοίου θεω-
 15 ρητικούς; ὦν μέτρον ἡ χρεία, μὴ ἡ πολυτέλεια γινέσθω. τί γάρ; 2
 εἰπέ μοι· τὸ μαχαίριον τὸ ἐπιτραπέζιον, ἢν μὴ ἀργυρόηλον ἢ ἢ ἐξ
 ἐλέφαντος πεποιημένον τὴν λαβὴν, οὐ τέμνει; ἢ ἐπὶ τὴν μοῖραν τοῦ
 κρέως Ἰνδικὸν σίδηρον χαλκευτέον, καθάπερ συμμαχικόν τι παρακα-
 λούντας; τί δέ; εἰ κεραμεοῦν εἶη τὸ χερνίβιον, οὐ δέξεται τὸ ἀπόνιμα
 20 τῆς χειρός; οὐδὲ ὁ ποδονιπτὴρ τὸ ἀπόνιμα τοῦ ποδός; ἀναξιοπα- 3
 θήσει δὲ | ἄρα καὶ ἡ τράπεζα ἢ ἐξ ἐλέφαντος τοὺς πόδας ἐσκευασμένη 190 P
 ὀβολιαῖον ἄρτον βαστάσασα, οὐδὲ μὴν ὁ λύχνος διακονήσει τὸ φῶς,
 ὅτι κεραμέως, οὐ χρυσοχόου ἔργον ἐστίν. ἐγὼ δὲ φημι καὶ τοῦ σκίμ-
 25 ποδος οὐδὲν κακίω παρεχομένον κατὰκλινειν τῆς ἐλεφαντίνης κλίνης,
 τῆς δὲ σισύρας ἱκανωτάτης οὔσης ὑπεστρωῶσθαι, ὥστε μὴ δεῖσθαι
 πορφυρίδων ἢ φοινικίδων, κατεγνώσθαι ὅμως τῆς εὐτελείας δι' ἀβελ-
 τερίαν ἀρχεκάκου τρυφῆς.

Τίς ἡ τοσαύτη πλάνη, τίς ἡ δοξοκαλία, ὁρᾷτε. ὁ κύριος τρυβλίῳ 38,1
 ἐπωψᾶτο εὐτελεῖ καὶ κατέκλινεν τοὺς μαθητάς· ἐπὶ τῆς πόας χαμαὶ
 30 καὶ τοὺς πόδας ἐνιπτεν αὐτῶν σαβάνῳ περιζωσάμενος, ὁ ἄνθρωπος
 θεὸς καὶ κύριος τῶν ὅλων, οὐκ ἀργυροῦν δὴ ποδονιπτῆρα περιφέρων

4—10 Baruch 3, 16—19 — 23—26 Musonius bei Stob. Flor. 85, 20 τοῦ μὲν
 σκίμποδος οὐδὲν κακίω παρεχομένον κατὰκλινειν ἡμῖν τῆς ἀργυρᾶς ἢ τῆς ἐλεφαν-
 τίνης κλίνης, τῆς δὲ σισύρας ἱκανωτάτης οὔσης ὑπεστρωῶσθαι, ὥστε μὴ δεῖσθαι
 πορφυρίδος ἢ φοινικίδος — 28—30 vgl. Matth. 26, 23 (Mark. 14, 20); Matth. 14, 19
 (Mark. 6, 39; Joh. 6, 10); Joh. 13, 4f

1 μηδὲ Di μήτε P | 11 μάκελλαν Di μακέλλην P | 13 <τῷ> Wi | πλουσίῳ Po
 πλουσίως P πλουσίας Schw | 19 δέ F (am Rande al) daí P | 20f ἀναξιοπαθήσει
 P1 ἀναξιοπαθήσαι P* | 23f τοῦ σκίμποδος — παρεχομένον Wendland Quaest. Mu-
 son. p. 30 τοὺς σκίμποδας — παρεχομένους P | 26f ἀβελτηρίαν F | 28 τρυβλίον
 F* | 29 ἐπωψᾶτο Sy ἐπώψατο P | 31 δὴ P1 δι P*

ἀπ' οὐρανοῦ. καὶ τὴν Σαμαρίτιν ἥτει πιεῖν σκεύει κεραμεῶ τοῦ 2
 φρέατος ἀνιμῶσαν, οὐκ ἐπιζητῶν τὸ βασιλικὸν χρυσίον, σβεννύναι δὲ
 τὸ δίψος εὐκόλως διδάσκων· σκοπὸν γὰρ τὴν χρεῖαν ἐτίθετο, οὐ τὴν
 ἀπειραγαθίαν. ἥσθιεν δὲ καὶ ἔπινεν παρὰ τὰς εὐωχίας, οὐ γῆς ἐξο-
 5 ρύττων μέταλλα, οὐδὲ ἀργύρου καὶ χρυσοῦ, τοῦτ' ἔστιν ἰοῦ, προσό-
 ζουσι· σκευαρίοις χρώμενος, οἷον ἀναπνεῖ τῆς τετυφωμένης ὕλης [ὁ
 ἰός]. καθόλου γὰρ καὶ τὰς τροφὰς καὶ τὰς ἐσθῆτας καὶ τὰ σκεύη καὶ 3
 τὰλλα πάντα τὰ κατὰ τὸν οἶκον συλλήβδην λέγω ἀκόλουθα εἶναι
 ταῖς ἐνστάσεσιν τοῦ Χριστιανοῦ δεῖ, κατὰ τὸ πρόσφορον οἰκειούμενα
 10 τῷ προσώπῳ, τῇ ἡλικίᾳ, τῇ ἐπιτηδεύσει. τῷ καιρῷ. ἐνὸς γὰρ ὄντας
 θεράποντας θεοῦ χρὴ καὶ τὰ κτήματα καὶ τὰ ἐπ' αὐτοῖς ἐπιπλα
 ἐνὸς ἐπιδείκνυσθαι σύμβολα βίου καλοῦ, καὶ τὸν καθ' ἓνα τῶν
 ἀνθρώπων ἀδιακρίτῳ πίστει, τῇ μονοπροσώπῳ ταύτῃ ἐνστάσει, τὰ
 ἐξῆς ἀκόλουθα καὶ σύμφωνα τῇ διαθέσει τῇ μιᾷ φαίνεσθαι ποιοῦντα.
 15 ἃ δὲ καὶ κτώμεθα μὴ χαλεπῶς καὶ χρώμενοι εὐκόλως ἐπαινοῦμεν καὶ 4
 φυλάττομεν ῥαδίως καὶ κοινωνοῦμεν εὐκόλως αὐτῶν, (ἀμείνω).
 ἀμείνω δὴ τὰ χρησίμα, βελτίω δὲ δῆπουθεν τὰ εὐτελέστερα τῶν 191 P
 πλουσίων. τὸ δὲ ὅλον ὁ πλοῦτος οὐκ ὀρθῶς κυβερνώμενος ἀκρόπολιν 5
 ἔστι κακίας, περὶ ὃν ὀφθαλμιῶντες οἱ πολλοὶ οὐκ ἂν ποτε εἰς τὴν
 20 βασιλείαν παρεισέλθοιεν τῶν οὐρανῶν, νοσοῦντες μὲν περὶ τὰ κοσμικά,
 ὑπερηφάνως δὲ ζῶντες διὰ τὰς τροφὰς. χρὴ δὲ προειληφέναι τοὺς 39, 1
 ἐπὶ σωτηρίαν σπεύδοντας ὡς ἄρα χρησέως μὲν ἔνεκεν ἢ πᾶσα ἡμῖν
 κτίσις. αὐταρχείας δὲ χάριν ἢ κτήσις, ἣν καὶ ἐξ ὀλίγων ἂν τις περι-
 ποιήσαιο. μάταιοι γὰρ οἱ δι' ἀπληστίαν ἐπ' αὐτοῖς χαίροντες κειμη-
 25 λίοις· »ὁ δὲ συνάγων τοὺς μισθοὺς«, φησὶν, »συνήγαγεν εἰς δεσμὸν
 τετυπημένον.« οὗτός ἐστιν ὁ συνάγων καὶ ἀποκλείων τὸν σπόρον
 καὶ ἐλαττούμενος. ὁ μηδενὶ μεταδιδούς. χλεύη δὲ καὶ γέλως πλατὺς 2
 οὐροδόχας ἀργυρᾶς καὶ αἰμίδας ὑελᾶς ἐπιφέρεισθαι τοὺς ἄνδρας, κα-
 θάπερ ἐπάγονται τοὺς συμβούλους τοὺς ἑαυτῶν, καὶ τὰς πλουτούσας

1 vgl. Joh. 4, 7 — 1—3 vgl. Musonius a. a. O. πίνειν γε νῆ Δία ἐκ κεραμεῶν
 ποτηρίων παρόν, ἃ τότε δίψος σβεννύειν παραπλησίως πέφκε τοῖς χρυσοῖς —
 15 f vgl. Musonius bei Stob. Flor. 85, 20 ἃ δὲ κτώμεθα μὴ χαλεπῶς καὶ χρῶμενοι
 (εὐκόλως) ἐπαινοῦμεν καὶ φυλάττομεν ῥαδίως, ταῦτα ἀμείνω — 18 f vgl. zu S. 181, 4
 — 19 f vgl. Matth. 19, 23; Mark. 10, 23 (Luk. 18, 24) — 25 f Hagg. 1, 6 —
 26 f vgl. Prov. 11, 24

1 σαμαρίτιν PM* σαμαρεῖτιν FM² | 4 ἔπινεν * * Schw | 5 μέταλλα F μέταλα
 PM | 6 f [ὁ ἰός] Wi | 8 τὰ ἄλλα F | τὰ κατὰ καὶ Schw | 8 f ἀκόλουθα — οἰκειού-
 μενα St ἀκόλουθον — οἰκειούμενον P Schw (daher τὸν Χριστιανὸν Sy) | 12. 14
 τὸν καθ' ἓνα (= θεὸν) (προαιρουῖντας) . . . ποιοῦντας. * * Schw | 16 f (ἀμείνω).
 ἀμείνω δὴ Wendland Quaest. Muson. p. 30 ἀμείνω δὲ P (δὲ w. e. sch. nachträglich
 eingeschoben P¹) | 22 σωτηρίαν Münzel σωτηρία P | 23 κτίσις | κτήσις FM | κτήσις |
 χρῆσις Po | 28 οὐροδόχας Cobet, Mnemos. 6 (1857) p. 304 = Nov. lect. p. 398

ταύτας ἀλόγως γυναῖκας χρυσοῦ ποιεῖσθαι τῶν ἐκκρίσεων τὰ ἐκδοχεῖα, ὡς μὴδὲ ἀποτρίψασθαι ἐξόν ταῖς πλουσίαις μὴ τετυφωμένως· ἠϋξάμην δ' ἂν αὐτοῖς παρ' ὅλον τὸν βίον σκυβάλων ἄξιον κρίνεσθαι τὸ χρυσίον. νυνὶ δὲ ἡ ἀκρόπολις τῆς κακίας ἡ φιλαργυρία εὗρηται, ἣν ³ 5 ὁ ἀπόστολος ῥίζαν ἀπάντων εἶναι τῶν κακῶν φησίν, »ἥς τινας ὀρεγόμενοι ἀπεπλανήθησαν τῆς πίστεως καὶ ἑαυτοὺς περιέπειραν ὀδύναις πολλαῖς«. πλοῦτος δὲ ἄριστος ἡ τῶν ἐπιθυμιῶν πενία καὶ ἡ μεγαλο- ⁴ φροσύνη ἡ ἀληθής, οὐ τὸ ἐπὶ πλούτῳ μεγαλοφρονεῖν, τούτου δὲ καταφρονεῖν· τὸ δὲ ἐπὶ τοῖς σκεύεσι μεγαλαυχεῖν αἰσχρὸν κομιδῇ· ¹⁰ οὐ γὰρ σπουδάξειν ἔτι περὶ τούτων πᾶν δίκαιον, ἅ καὶ ἐξ ἀγορᾶς τῷ βουλομένῳ ἔξεστιν ὠνήσασθαι, σοφία δὲ οὐκ ὠνητὴ νομίσματι γήινῳ οὐδ' ἐν ἀγορᾷ, ἀλλ' ἐν οὐρανῷ πιπράσκειται καὶ πιπράσκειται νομίσματι δικαίῳ, τῷ λόγῳ τῷ ἀφθάρτῳ, τῷ βασιλικῷ χρυσίῳ. |

IV. Πῶς χρὴ περὶ τὰς ἐστιάσεις ἀνίστασθαι.

192 P

¹⁵ Ἀπέστω δὲ ἡμῖν τῆς λογικῆς εὐωχίας ὁ κῶμος, ἀλλὰ καὶ αἱ ^{40,1} παννυχίδες αἱ μάταιοι ἐπὶ παροινίᾳ κομῶσαι· ὃ μὲν γὰρ ἐστὶ μεθυ-
στικός [αὐλός] ἄλως, ἐρωτικῆς σχεδιαστῆς ἀδημονίας. ὁ κῶμος· |
ἔρως δὲ καὶ μέθη, τὰ ἀλόγιστα πάθη, μακρὰν ἀπώκισται τοῦ ἡμε- ^{71 S}
δαποῦ χοροῦ· σύγκωμος δὲ παροινία τίς ἐστὶν ἡ παννυχίς [δὲ]
²⁰ ἐπὶ πότῳ, μέθης ἐκκλητικὴ καὶ συνοουσίας ἐρεθιστικὴ, τόλμα αἰσχρο-
ποιός. οἱ δὲ ἐν αὐλοῖς καὶ ψαλτηρίδις καὶ χοροῖς καὶ ὀρχήμασιν καὶ ²
κροτάλοις Αἰγυπτίων καὶ τοιαύταις ἡθηνεμίαις σάλοι ἄτακτοι καὶ
ἀπρεπεῖς καὶ ἀπαιδευτοὶ κομιδῇ γίνονται ἂν κυμβάλοις καὶ τυμπά-
νοις ἐξηχούμενοι καὶ τοῖς τῆς ἀπάτης ὀργάνοις περιφοφούμενοι·
²⁵ ἀτεχνῶς γάρ, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, θέατρον μέθης τὸ τοιοῦτον γίνεται

³ vgl. Phil. 3, 8 — ⁴ zu diesem Bias, Bion, Diogenes, Demokrit, Demetrius zugeschriebenen Wort vgl. Hense p. 417 zu Stob. Flor. 10, 38 Mein.; Sternbach zu Gnom. Vatic. 265. Ähnlich Strom. VII 33, 4 μητρόπολις κακίας ἡδονή. Aus Clem. schöpft Theophyl. Sim. Hist. VIII 7 p. 295, 21 f de Boor — ^{5—7} I Tim. 6, 10 — ⁷ vgl. Stob. Flor. 17, 31 Mein. (p. 497, 9 Hense) Σωκράτης ἐρωτηθεὶς πῶς ἂν γένοιτό τις πλούσιος, »εἰ τῶν ἐπιθυμιῶν« ἔφη »εἴη πένης«. Wachsmuth, Studien zu den griech. Flor. p. 214 Anm. 1; Sternbach, Gnom. Vatic. 463 — ⁷ πλοῦτος — πενία Sacr. Par. 189 Holl; Antonius Melissa p. 38 Gesner — ^{15—S. 182, 1} vgl. Isid. Pelus. Ep. I 456 Κῶμός ἐστιν ... μεθυστικός αὐλός, ἐγχερονίζοντος οἴνου, ἐρεθίζων τὴν ἡδυπάθειαν καὶ θέατρον ἄσχημον ποιῶν τὸ συμπόσιον, κυμβάλοις τισὶ καὶ ὀργάνοις ἀπάτης καταθέλων τοὺς δαιτυμόνας.

¹ ἐκκρίσεων F ἐκρίσεων PM | ³ αὐταῖς Schw | ¹⁷ [αὐλός] Di im Thes. s. v. σχεδιαστῆς | αλως P | σχεδιαστῆς Valckenaer im Thes. s. v. σχεδίας τῆς P | ¹⁹ παροινία τίς ἐστὶν Wi παρωδία (P* παροδία Peorr FM) τίς ἐστὶν παροινία (Peorr F παροιναί P*M) HSS | ¹⁹ [δὲ] Wi | ²¹ οἱ Münzel εἰ P | ²² κροτάλοις Schw κρό-
τοις P | σάλοι Schw ἄλνοι (νοι in Ras.) P² | ἄτακτοι Markland ἀτάκτοις P

συνπόσιον. »ἀποθμεμένους γὰρ ἡμᾶς τὰ ἔργα τοῦ σκότους ἐνδύσασθαι 3
τὰ ὄπλα τοῦ φωτός« ἀξιοῖ ὁ ἀπόστολος, »ὡς ἐν ἡμέρᾳ εὐσχημόνως
περιπατοῦντας, μὴ κόμοις καὶ μέθαις, μὴ κοίταις καὶ ἀσελγείαις«
σχολάζοντας.

- 5 Σῦριγξ μὲν οὖν ποιμέσιν ἀπονενεμήσθω, αὐλὸς δὲ ἀνθρώποις 41,1
διδασκαίμοσιν εἰς εἰδωλολατρείας σπένδουσιν. καὶ γὰρ ὡς ἀληθῶς
ἀποπεμπτέα τὰ ὄργανα ταῦτα νηφαλίου συμποσίου, θηρίους μᾶλλον
ἢ ἀνθρώποις κατάλληλα καὶ ἀνθρώπων τοῖς ἀλογωτέροις. τὰς μὲν 2
γὰρ ἐλάφους ταῖς σύριγξι κηλίσθαι παρειλήφαμεν καὶ ἐπὶ τὰς ποδά-
10 γρας πρὸς τῶν κυνηγῶν θηρευομένας ἄγεσθαι τῷ μέλει, ταῖς δὲ
ἵπποις μιννυμέναις οἶον ὑμέναιος ἐπαυλεῖται νόμος ἀνλφδίας· ἱππό-
θορον τοῦτον κεκλήκασιν οἱ μουσικοί. πᾶσαν δὲ ἀπαξάπλως ἀνελεύ- 3
θερον ὄψιν τε καὶ ἀκοήν καὶ συνελόντι φάναι αἰσθησιν ἀκρασίας
αἰσχροάν, τὴν ὡς ἀληθῶς ἀναισθησίαν, ἐκκοπτέον εὐ μάλα, τὴν ἐν
15 ὄμμασιν καὶ ἐν ὧσιν γαργαλίζουσαν καὶ ἀποθηλύνουσαν ἡδονὴν 193 P
εὐλαβουμένους· μελῶν γὰρ τοι κατεαγόντων καὶ ὀνθμῶν γοερῶν τῆς
μουσῆς τῆς Καρικῆς αἱ ποικίλαι φαρμακεῖαι διαφθείρουσιν τοὺς τρό-
πους ἀκολάστῳ καὶ κακοτέχνῳ μουσικῇ εἰς πάθος ὑπεσφύρουσαι. τοῦ 4
κόμου τοῦτου τὴν λειτουργίαν τὴν θεϊκὴν διαχωρίζον ψάλλει τὸ
20 πνεῦμα »αἰνεῖτε αὐτὸν ἐν ἡῶ σαλπιγγος«, καὶ γὰρ ἐν ἡῶ σαλπιγ-
γος ἀναστήσει τοὺς νεκρούς· »αἰνεῖτε αὐτὸν ἐν ψαλτηρίῳ«, ὅτι ἡ
γλῶττα τὸ ψαλτήριον κυρίου· »καὶ ἐν κιθάρα αἰνεῖτε αὐτόν«, κιθάρα
νοεῖσθω τὸ στόμα, οἷον ἐπὶ πλήκτρῳ κρουόμενον τῷ πνεύματι· »ἐν
τυμπάνῳ καὶ χορῷ αἰνεῖτε αὐτόν«, τὴν ἐκκλησίαν λέγει τὴν μελετή-
25 σασαν τῆς σαρκὸς τὴν ἀνάστασιν ἐν ἡῶντι τῷ δέσματι· »ἐν χορδαῖς 5
καὶ ὄργανῳ αἰνεῖτε αὐτόν«, ὄργανον τὸ σῶμα λέγει τὸ ἡμέτερον καὶ
χορδὰς τὰ νεῦρα αὐτοῦ, δι' ὧν ἐναρμόνιον εἴληφε τὴν τάσιν, καὶ
κρουόμενον τῷ πνεύματι τοὺς φθόγγους ἀποδίδωσι τοὺς ἀνθρωπίνους·
»αἰνεῖτε αὐτόν ἐν κυμβάλοις ἀλαλαγμοῦ«, κύμβαλον τοῦ στόματος

1—3 Röm. 13, 12f — 8—12 Plut. Mor. p. 704 F ὁρῶμεν ὅτι καὶ μουσικῇ
πολλὰ κηλεῖται τῶν ἀλόγων, ὥσπερ ἔλαφοι σύριγξιν· ἵπποις δὲ μιννυμέναις ἐπαυ-
λεῖται νόμος, ὃν ἱππόθορον ὀνομάζουσιν. Vgl. p. 138 B; 961 E — 14—16 vgl.
Plut. Mor. p. 705 E δεῖ δὲ καὶ τὴν ἐν ὄμμασι καὶ τὴν ἐν ὧσιν γαργαλίζουσαν μα-
λακίαν καὶ ἡδυνάθειαν φοβεῖσθαι. 706 A διὸ δεῖ μάλιστα ταύτας εὐλαβεῖσθαι ἡδο-
νάς — 17 vgl. Plato Leg. VII p. 800 E — 20—S. 183, 2 Psal. 150, 3—6 —
20—S. 183, 1 vgl. Isid. Pelus. Ep. I 364

1 ἐνδύσασθαι P²M¹ ἐνδύσασθε P*M* | 12 μουσικῇ] + πᾶσαν δὲ ἀκρασίαν
ἀνελεύθερον ὄψιν τε καὶ ἀκοήν καὶ συνελόντι φάναι αἰσθησιν αἰσχροάν ἀναισθησίας
ἐκκοπτέον PM (von P¹ gestrichen) | δὲ] + εἶναι P (aber durch Punkte getilgt) |
14 [αἰσχροάν] Wi | ἐκκοπτέον P* ἐκκοπτέαν P^{corr} FM | 19 λειτουργίαν] + δὲ P² |
25 τῷ] τῷδε Münzel

τὴν γλῶτταν λέγει, ἢ τοῖς κρουομένοις ἐπηχεῖ χεῖλεσιν. διὰ τοῦτο 42, 1
ἐπεφώνησεν τῇ ἀνθρωπότητι »πᾶσα πνοὴ αἰνεσάτω τὸν κύριον«,
ὅτι πᾶσαν, ἣν ἐποίησεν, ἐπεσκέψατο πνοήν. εἰρηνικὸν γὰρ ὡς ἀληθῶς
ὄργανον ὁ ἀνθρωπὸς ἐστίν, τὰ δ' ἄλλα ἣν πολυπραγμονῇ τις, ὄργανα
5 εὐρήσει πολεμικά, ἢ τὰς ἐπιθυμίας ἐκφλέγοντα ἢ τοὺς ἔρωτας
ἐκκαίοντα ἢ ἐξαγριαίνοντα τοὺς θυμούς. χρῶνται γοῦν παρὰ τοὺς 2
πολέμους αὐτῶν Τυρρηνοὶ μὲν τῇ σάλπιγγι, σύριγγι δὲ Ἀρκάδες,
Σικελιοὶ δὲ πηκτίσιν καὶ Κρήτες λύρα καὶ Λακεδαιμόνιοι αὐλῶ καὶ
κέρατι Θοῤῥακῆς καὶ Αἰγύπτιοι τυμπάνῳ καὶ Ἀραβες κυμβάλῳ· ἐνὶ δὲ 3
10 ἄρα ὄργάνῳ, τῷ λόγῳ μόνῳ τῷ εἰρηνικῷ, ἡμεῖς κεχρημέθα, ᾧ γεραί-
ρομεν τὸν θεόν, οὐκέτι τῷ ψαλτηρίῳ τῷ παλαιῷ καὶ τῇ σάλπιγγι
καὶ τυμπάνῳ καὶ αὐλῷ, οἷς ἔθος ἦν τοὺς ἐν πολέμῳ ἀσκητὰς καὶ
τοῦ θείου καταπεφρονηκότας φόβου ἀνὰ τὰς πανηγύρεις [χορδαῖς]
συγχεῖσθαι, ὡς δὴ τὸ ἔκλυτον αὐτῶν τοῦ φρονηματος διὰ τῶν
15 τοιοῦτων ἐπανίστασθαι ῥυθμῶν.

Ἔστω δὲ ἡμῶν ἡ παρὰ πότον φιλοφροσύνη διττὴ κατὰ τὸν 43, 1
νόμον· | εἰ γὰρ »ἀγαπήσεις κύριον τὸν θεόν σου«, ἔπειτα »τὸν πλη- 194 P
σίον σου«, προτέρα μὲν ἢ εἰς θεὸν δὲ εὐχαριστίας καὶ ψαλμοφίας
γενέσθω φιλοφροσύνη, δευτέρα δὲ εἰς τὸν πλησίον διὰ τῆς ὁμιλίας τῆς
20 σεμνῆς· »ὁ γὰρ λόγος ὁ τοῦ κυρίου ἐνοικεῖται ἐν ὑμῖν πλουσίως«, ὁ
ἀπόστολὸς φησιν. ὁ δὲ λόγος οὗτος συναρμολογεῖται καὶ συσχηματίζεται 2
καιροῖς, προσώποις, τόποις, συμποτικῶς δέ ἐστι νῦν· ἐπιφέρει γὰρ
ὁ ἀπόστολος πάλιν· »ἐν πάσῃ σοφίᾳ διδάσκοντες καὶ νουθετοῦντες
ἐναντοὺς ψαλμοῖς, ὕμνοις, ᾠδαῖς πνευματικαῖς ἐν τῇ χάριτι, ᾄδοντες
25 ἐν τῇ καρδίᾳ ὑμῶν τῷ θεῷ· καὶ πᾶν ὁ τι ἂν ποιῇτε ἢ ἐν λόγῳ
ἢ ἐν ἔργῳ, πάντα ἐν ὀνόματι κυρίου Ἰησοῦ, εὐχαριστοῦντες τῷ θεῷ
καὶ πατρὶ αὐτοῦ.« οὗτος ἡμῶν ὁ κῶμος ὁ εὐχάριστος, κἂν πρὸς 3
30 κιθάραν ἐθειλήσης ἢ λύραν ᾄδειν τε καὶ ψάλλειν, μῶμος οὐκ ἐστίν,
Ἐβραῖον μιμήσῃ δίκαιον βασιλέα εὐχάριστον τῷ θεῷ. »ἀγαλλιᾶσθε,
30 δίκαιοι, ἐν τῷ κυρίῳ, τοῖς εὐθέσι πρέπει αἰνεσις«, φησὶν ἡ προφη-
τεία, »ἐξομολογεῖσθε τῷ κυρίῳ ἐν κιθάρᾳ, ἐν ψαλτηρίῳ δεκαχόρδῳ
ψάλατε αὐτῷ, ᾄσατε αὐτῷ ᾠσμα καινόν.« καὶ μή τι τὸ δεκάχορδον
ψαλτήριον τὸν λόγον τὸν Ἰησοῦν μηνύει, τῷ στοιχείῳ τῆς δεκάδος

11—13 vgl. Psal. 150, 4f — 17 f vgl. Matth. 22, 37. 39; Mark. 12, 30f;
Luk. 10, 27 — 20. 23—27 Kol. 3, 16f — 29—32 Psal. 32, 1—3 — 33 f vgl. Paed.
III 89, 1; Strom. VI 145

5 ἡ! Wi εἰς P | 13 ἀνὰ St ἄμα P ἄμα <τοῖς ἀνὰ> ... χορδαῖς Wi | τὰς PM
ταῖς F | [χορδαῖς] (Variante zu αὐλῷ aus Psal. 150, 4) St χοραίοις (α durch Punkte
getilgt P!) P | 19 εἰς] ἢ εἰς F | 24 ὕμνοις] καὶ ὕμνοις καὶ F | 25 ὑμῶν] ὕμνων
P* w. e. sch. | πᾶν St (wie Kol.) πάλιν P | 29 μιμήσῃ P² μιμήσει P* | βασιλέα
'κῶμον κωμάζοντα' Schw | εὐχάριστον] εὐχαριστοῦντα FRand εὐχαριστῶν Mark-
land | 33 τὸ στοιχεῖον F

φανερούμενον. ὥς δὲ ἀρμόδιον πρὶν ἡμᾶς μεταλαβεῖν τροφῆς τῶν 44, 1
 συμπάντων εὐλογεῖν τὸν ποιητὴν, οὕτως καὶ παρὰ πότον καθήκει
 ψάλλειν αὐτῷ τῶν αὐτοῦ μεταλαμβάνοντας κτισμάτων· καὶ γὰρ ὁ
 ψαλμὸς ἐμμελής ἐστὶν εὐλογία καὶ σῶφρων· »ὥδῃν πνευματικὴν« ὁ
 5 ἀπόστολος εἶρηκε τὸν ψαλμόν. ἐπὶ πᾶσιν τε πρὶν ὕπνον λαβεῖν 2
 εὐχαριστεῖν ὅσιον τῷ θεῷ τῆς αὐτοῦ χάριτος καὶ φιλανθρωπίας
 ἀπολαύσαντας, ὥς καὶ ἐπὶ τὸν ὕπνον ἵνα ἡμᾶς ἐνθέως. »καὶ ἐξο-
 μολογήσασθε αὐτῷ ἐν ᾧδαῖς χειλέων«, φησὶν· | »ὅτι ἐν προστάγματι 72 S
 αὐτοῦ πᾶσα εὐδοκία γίνεται, καὶ οὐκ ἔστιν ἐλάττωσις εἰς τὸ σωτή-
 10 ριον αὐτοῦ.« ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς παλαιοῖς Ἑλλήσι παρὰ τὰς συμποτικὰς 3
 εὐωχίας καὶ τὰς ἐπιφεκαζούσας κύλικας Ἑβραϊκῶν κατ' εἰκόνα ψαλμῶν
 ἄσμα τὸ καλούμενον σχολιὸν ἤδετο, κοινῶς ἀπάντων μιᾶ φωνῇ παια-
 νίζοντων, ἔσθ' ὅτε δὲ καὶ ἐν μέρει περιελιπόντων τὰς προπώσεις
 τῆς ᾠδῆς· οἱ δὲ μουσικώτεροι αὐτῶν καὶ πρὸς λύραν ἤδον. ἀλλ' αἱ 195 P 4
 15 μὲν ἔρωτικα μακρὰν ἐρρόντων ᾠδαί, ὕμνοι δὲ ἔστων τοῦ θεοῦ αἱ
 ᾠδαί. »αἰνεσάτωσαν«, φησὶν, »τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐν χορῷ, ἐν τυμπάνῳ
 καὶ ψαλτηρίῳ ψαλάτωσαν αὐτῷ.« καὶ τίς ὁ ψάλλον χορός, αὐτό σοι
 διηγήσεται τὸ πνεῦμα· »ἢ αἰνεῖσις αὐτοῦ ἐν ἐκκλησίᾳ ὁσίῳν, ἀγαλ-
 λιάσθωσαν ἐπὶ τῷ βασιλεῖ αὐτῶν.« καὶ πάλιν ἐπιφέρει· »ὅτι εὐδοκεῖ
 20 κύριος ἐν τῷ λαῷ αὐτοῦ.« καὶ γὰρ ἀρμονίας παραδεκτέον τὰς σῶ- 5
 φρονας, ἀπωτάτω ὅτι μάλιστα ἐλαύνοντας τῆς ἐρρωμένης ἡμῶν
 διανοίας τὰς ὑγρὰς ὄντως ἀρμονίας, αἱ περὶ τὰς καμπὰς τῶν φθόγγων
 κακοτεχνούσαι εἰς θρύψιν καὶ βωμολοχίαν ἐκδιαιτῶνται· τὰ δὲ
 αὐστηρὰ καὶ σωφρονικὰ μέλη ἀποτάσσεται ταῖς τῆς μέθης ἀγερωχίαις.
 25 καταλειπτέον οὖν τὰς χρωματικὰς ἀρμονίας ταῖς ἀχρώμοις παροιναῖς
 καὶ τῇ ἀνθοφοροῦσῃ καὶ ἑταιρούσῃ μουσικῇ.

V. Περὶ γέλωτος.

Μιμηλοὺς δὲ ἀνθρώπους γελοίων, μᾶλλον δὲ καταγελάστων 45, 1
 παθῶν τῆς ἡμετέρας ἐξελαστέον πολιτείας. πάντων γὰρ τῶν λόγων

1 ὥς — 3 αὐτῷ Sacr. Par. 190 Holl — 4 Ephes. 5, 19; Kol. 3, 16 — 7—10
 Sir. 39, 15. 18 — 11 vgl. Xenoph. Symp. II 26 — 12—14 vgl. Plut. Mor. p. 615 B
 πρῶτον μὲν ἤδον ᾠδῇν τοῦ θεοῦ κοινῶς ἅπαντες μιᾶ φωνῇ παιανίζοντες, δεῦτερον
 δ' ἐφεξῆς ἐκάστω μυρσίνης παραδιδομένης, . . . ἐπὶ δὲ τούτῳ λύρας περιφερομένης
 ὁ μὲν πεπαιδευμένος ἐλάμβανε καὶ ἤδεν ἀρμοζόμενος. Wendland Quaest. Mus. 60
 — 16—20 Psal. 149, 3. 1f. 4 — 28 μιμηλοὺς — S. 185, 2 φερομένους Sacr. Par.
 191 Holl — 28f μιμηλοὺς — πολιτείας Flor. Monac. f. 85r

1 πρὶν ἡμᾶς μεταλαβεῖν] πρὸ τῆς Sacr. Par. | 1f τῶν συμπάντων ~ nach ποιητὴν
 Sacr. Par. | 7f ἐξομολογήσασθε Sy ἐξομολογήσασθαι P | 12 μιᾶ Doehner Quaest. Plut.
 III p. 38 ἄμα P | φωνῇ P2 φωνῇ P* | 15 ἐρρότων F | 21 ἀπωτάτω P*F ἀποτάτω
 P2M | ἐρρωμένης F | 25 καταλειπτέον P2 καταληπτέον P* | 28 μιμητὰς Sacr. Par.
 Flor. Mon. | ἀνθρώπων Flor. Mon.

ἀπὸ διανοίας καὶ ἡθους ῥεόντων οὐχ οἶόν τε ἔστι γελοίους τινας
 προσέσθαι λόγους, μὴ οὐχὶ ἀπὸ γελοίου ἡθους φερομένους. τὸ γὰρ
 οὐκ ἔστι δένδρον καλὸν ποιοῦν καρπὸν σαπρὸν οὐδὲ μὴν δένδρον
 σαπρὸν ποιοῦν καρπὸν καλὸν· κἀνταῦθ' ἀρμόσαι· καρπὸς δια-
 5 νοίας ὁ λόγος ἐστίν. εἰ τοίνυν τοὺς γελωτοποιοὺς ἐξοικιστέον τῆς 2
 ἡμεδαπῆς πολιτείας, πολλοῦ γε καὶ δεῖ ἡμῖν αὐτοῖς ἐπιτρέπειν γελω-
 τοποιεῖν. ἄτοπον γάρ, ὧν ἀκροατὰς γενέσθαι κεκώλυται, τούτων
 εὐρίσκεσθαι μιμητάς· πολλῶ δὲ ἔτι ἀτοπώτερον γελοῖον αὐτὸν σπου-
 δάζειν γενέσθαι, τοῦτ' ἔστιν ἐφύβριστον καὶ καταγέλαστον. εἰ γὰρ 3
 10 γελοίως σχηματισθῆναι, καθάπερ ἐν ταῖς πομπαῖς ὁρῶνται τινες,
 οὐκ ἂν ὑπομείναιμεν, πῶς ἂν εἰκότως τὸν ἐντὸς ἀνθρώπου ἐπὶ τὸ
 γελοιότερον σχηματιζόμενον ἀνασχοίμεθα; καὶ εἰ τὸ πρόσωπον 4
 οὐκ ἂν ἐκόντες ἐπὶ τὸ γελοιότερον μεταστρέψαιμεν [ἂν] ποτε, [καί]
 πῶς ἂν κατὰ τοὺς λόγους | ἐπιτηδεύσαιμεν εἶναι τε καὶ φαίνεσθαι 196 P
 15 γελοιοί, πρὸ τιμιώτερον πάντων τῶν ἐν ἀνθρώποις κτημάτων κατα-
 μωκώμενοι, τὸν λόγον; χλεῦν μὲν οὖν ἐπιτηδεύειν ταῦτα, ἐπεὶ μηδὲ
 ὁ τῶν γελοίων λόγος [τοῖος] ἀκροάσεως ἄξιος, διὰ τῶν ὀνομάτων
 αὐτῶν ἐπὶ τὰ αἰσχρὰ τῶν ἔργων ἐθίζων, χαριεντιστέον τε, οὐ γελω-
 τοποιητέον. ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν γέλωτα ἐπιστομιστέον. καὶ γὰρ αὖ 46, 1
 20 καὶ αὐτὸς ὃν μὲν δεῖ τρόπον ἐξαγόμενος ἐμφαίνει κοσμιότητα, μὴ
 ταύτῃ δὲ χωρῶν ἀκολασίαν ἐνδείκνυται. ἀπλῶς γὰρ ὅποσα φυσικὰ
 τοῖς ἀνθρώποις ἐστίν, ταῦτα οὐκ ἀναιρεῖν ἐξ αὐτῶν δεῖ, μᾶλλον δὲ
 μέτρον αὐτοῖς καὶ καιρὸν ἐπιτιθέναι πρόποντα. οὐ γὰρ ἐπειδὴ γελα- 2
 στικὸν ζῶον ὁ ἀνθρώπος, γελαστέον τὰ πάντα, ἐπειδὴ οὐδὲ ὁ ἵππος
 25 χρεμετιστικὸς ὢν χρεμετίζει τὰ πάντα· ὥς δὲ ζῶα λογικὰ σφᾶς
 αὐτοὺς ἀρμοστέον εὐκράτως, τὸ αὐστηρὸν τῆς σπουδῆς ἡμῶν καὶ τὸ
 ὑπέρτονον χαλῶντας ἐμμελῶς, οὐκ ἐκλύοντας ἐκμελῶς. ἡ μὲν γὰρ 3
 καθ' ἀρμονίαν τοῦ προσώπου, καθάπερ ὄργανον, κόσμιος ἀνεσις μει-

3 f Luk. 6, 43; vgl. Matth. 7, 18 — 5 εἰ — 9 γενέσθαι Sacr. Par. 191 Holl —
 5 f τοὺς γελωτοποιοὺς — πολιτείας Flor. Monac. f. 85r — 10 vgl. S. 178, 16 f —
 19 καὶ αὐτὸν — 21 ἐνδείκνυται Sacr. Par. 192 Holl — 20 f. 27—S. 186, 1 vgl. Sext.
 Pyth. Sent. 280 — 21—23 vgl. Cic. de off. I 110 — 23 vgl. Strom. VIII 21 u. Aristot.
 De anim. membr. III 10 p. 673^a 8 μόνον γελᾷ τῶν ζῴων ἀνθρώπος — 25 ὥς ζῶα
 — 27 ἐκμελῶς Sacr. Par. 193 Holl (= Leontius bei Mai, Script. vet. nov. coll. VII
 p. 105 sq.). Inc. κλήμεντος ἐκ τοῦ α̅ στρώματος

2 προελεσθαι Sacr. Par. | 4 κἀνταῦθα P κἀνταῦθ' <ἂν> Schw | ἀρμοστέον M² |
 4 f διανοίας] + γὰρ M² | 6 f μὴ γελωτοποιεῖν Sacr. Par. | 12 f εἰ — οὐκ ἂν Wi
 εἰς — οὐκοῦν P | [ἂν] [καί] Wi | 17 [τοῖος] Wi | 19 αὖ < Sacr. Par. | 20 ὃν
 ὢν Sacr. Par. | δεῖ F²M² δὴ PF*M* Sacr. Par. | 21 δ' ἐκχωρῶν Schw | 26 ἡμῶν
 καὶ < Sacr. Par. | 27 χαλῶντας] ἀνιέντας καὶ διαχέοντας Sacr. Par. | οὐκ] καὶ οὐκ
 Sacr. Par.

διάμα κέκληται (διάχνους οὕτως ἀνακλᾶται κατὰ πρόσωπον), σωφρο-
 νούντων ὁ γέλως· ἡ δὲ ἐκμελὴς τοῦ προσώπου ἐκλυσίς, εἰ μὲν ἐπὶ
 γυναικῶν γίνοιτο, κιχλισμός προσαγορεύεται, γέλως δέ ἐστι πορνικός,
 εἰ δὲ ἐπὶ ἀνδρῶν, καγχασμός, γέλως ἐστὶν οὗτος μνηστηριώδης κάξυ-
 5 βρίζων· »μωρός δὲ ἐν γέλωτι ἀνυποῖ φωνὴν αὐτοῦ«, φησὶν ἡ γραφή, 4
 »ἄνθρωπος δὲ πανοῦργος μόγις ἡσυχῇ μειδιάσει.« φρόνιμον λέγει τὸν
 πανοῦργον νῦν, τὸν ἐναντίως τῷ μωρῷ διακείμενον. ἀλλ' οὐδ' 47, 1
 ἔμπαλιν εἶναι δεῖ σκυθρωπόν, ἀλλὰ σύννουν· ἀποδέχομαι γὰρ εὖ
 μάλα ἐκείνον [προσώποις μειδιῶντα] | ὅς ἐφαίνετο 197. P

10

μειδιῶν βλοσυροῖσι προσώπασι

[τὸν τοῖς βλοσυροῖς]· »ἤτιον· γὰρ »ἂν καταγέλαστος ὁ γέλως αὐτῷ
 εἴη«. χρὴ δὲ καὶ τὸ μειδιάμα παιδαγωγεῖσθαι, καὶ εἰ μὲν ἐπ' αἰσχροῖς 2
 εἴη, ἐρυνθιῶντας μᾶλλον ἢ μειδιῶντας φαίνεσθαι, μὴ συνήδεσθαι διὰ
 συμπάθειαν δοκῶμεν, εἰ δὲ ἐπὶ λυπηροῖς, κατηφεστέρους ἀρμόζει
 15 βλέπεσθαι ἢ ἐφήδεσθαι δοκεῖν· τὸ μὲν γὰρ ἀνθρωπίνου λογισμοῦ
 τεκμήριον, τὸ δὲ ὠμότητος ὑπόληψιν ἐνδείκνυται. οὔτε γὰρ αἰεὶ 3
 γελαστέον (ἄμετρον γὰρ) οὔτε πρεσβυτέρων ἢ τινων ἐτέρων ἐντροπῆς
 ἀξίων παρόντων, εἰ μὴ ἄρα τι αὐτοῖς εἰς τὸ διαχέαι ἡμᾶς χαριεντί-
 σαιτο, οὔτε μὴν πρὸς τοὺς τυχόντας γελαστέον οὐδ' ἐν παντὶ τόπῳ
 20 οὐδὲ μὴν πᾶσιν οὐδὲ ἐπὶ πᾶσιν. μάλιστα γὰρ μεираκίοις καὶ γυναιξὶν
 ὄλισθος εἰς διαβολὰς ὁ γέλως ἐστίν. τὸ δὲ καὶ φαίνεσθαι καταπλη- 48, 1
 κτικὸν πόρρωθεν τῶν πειρώντων ἐστὶ φρυγαδευτικόν· δυνατὴ γὰρ
 ἀποκρούσασθαι τῆς ἀσελγείας τὰς προσβολὰς καὶ ἐκ μόνης τῆς προσ- 73 S
 ὄψεως ἢ σεμνότης· πάντας δέ, ὡς ἔπος εἰπεῖν, τοὺς ἀνοήτους
 25 ὁ οἶνος

καὶ θ' ἀπαλὸν γελάσαι καὶ ὀρχήσασθαι ἀνώγει,

εἰς μαλακίαν ἐκτρέπων τὸ ἀνδρόγυννον ἥθος. καὶ σκοπεῖν δεῖ πῶς 2
 ἐντεῦθεν ἡ παρρησία τὴν ἀκοσμίαν εἰς αἰσχρολογία ἀΐξει·

καὶ τι ἔπος προέηκεν, ὅπερ <τ'> ἄρρητον ἄμεινον.

4 vgl. σ 100 — 5 f Sir. 21, 20 — 10 H 212 — 11 f Plato Rep. VII p. 518 B
 — 26. 29 § 463 (οἶνος γὰρ ἀνώγει); 465 f; Elter Gnom. hist. 103; ram. 39

1 <καλ> διάχνους Münzel | [διάχνους] Sy | 1 f. [διάχνους — ὁ γέλως] Di | οὗτος
 ἀνακέκληται κατὰ πρόσωπον Münzel | ἀνακλᾶται κατὰ πρόσωπον St ἀνακέκληται
 καὶ πρόσωπον P ἄρα κέκληται <τῶν> κατὰ πρόσωπον Ma | προσώπων M² | 2 [ὁ]
 Wi | 3 κιχλισμός P^{corr} κιχλιασμός P*FM | 9. 11 [προσώποις μειδιῶντα] [τὸν τοῖς
 βλοσυροῖς] Di | 14 f κατηφέστερον — βλέπειν Wi | 15 ἀνθρωπίνου Arcerius ἀνθρώ-
 πων οὐ P | 19 οὔτε μὴν] οὐδὲ Wi | 22 πειρώντων Cobet, Mnemos. 11 (1862)
 p. 336 περιόντων P παριόντων Sy | 26 καὶ θ' P³ καθ' P* | 27 καὶ σκοπεῖν δεῖ
 am Rand P³ (aber dieselben Worte, von P¹ oder P² geschrieben, ausradiert) im
 Text FM | 29 <τ'> P³

μάλιστα γοῦν ἐν οἴνῳ καθορᾶσθαι τὰ ἦθη τῶν ὑπούλων συμβέβηκεν 3
τῆς ὑποκρίσεως ἀπογυμνούμενα διὰ τὴν ἀνελεύθερον παρρησίαν τῆς
παροιμίας, δι' ἣν κατακοιμίζεται μὲν ὁ λόγος ἐν αὐτῇ τῇ ψυχῇ καρη-
βαρῆσας τῇ μέθῃ, τὰ δὲ ἐκτράπελα ἐπεγείρεται πάθη καταδυναστεύ-
5 οντα τῆς ἀσθενείας τοῦ λογισμοῦ. |

VI. Περὶ αἰσχρολογίας.

198 P

Αἰσχρολογίας δὲ παντελῶς αὐτοῖς τε ἡμῖν ἀφεκτέον καὶ τοὺς 49, 1
χρωμένους αὐτῇ ἐπιστομιστέον καὶ ὅψει δριμυτέρα καὶ προσώπον
ἀποστροφῇ καὶ τῷ ἀπομυκτηρισμῷ καλουμένῳ, πολλάκις δὲ καὶ λόγῳ
10 τραχύτερῳ. »τὰ γὰρ ἐξιόντα«, φησὶν, »ἐκ τοῦ στόματος κοινοὶ τὸν
ἄνθρωπον«, κοινὸν καὶ ἐθνικὸν καὶ ἀπαίδευτον καὶ ἀσελγῇ δείκνυσιν
αὐτόν, οὐχὶ δὲ ἴδιον καὶ κόσμιον καὶ σώφρονα. πρὸς δὲ τὴν ἀκοήν 2
τῶν αἰσχρῶν καὶ τὴν θέαν τῶν ὁμοίως ἐχόντων ὁ θεὸς παιδαγωγὸς
κατὰ τὰ αὐτὰ τοῖς παλαίους τῶν παιδίων, οἷς μὴ τὰ ὥτα θραύοιτο
15 αὐτῶν, τοὺς σώφρονας περιτίθῃσι λόγους καθάπερ ἀντωτίδας, οἷς
μὴ δύνασθαι ἐξιχνεῖσθαι εἰς θραῦσιν τῆς ψυχῆς τὸ κροῦμα τῆς
πορείας· τοὺς δὲ ὀφθαλμοὺς κατευθύνει ἐπὶ τὴν θέαν τῶν καλῶν,
ἄμεινον εἶναι λέγων τοῖς ποσὶν ἢ τοῖς ὀφθαλμοῖς ὀλισθαίνειν. ταύτην 50, 1
ἀποκρονοῦμενος τὴν αἰσχρολογίαν ὁ ἀπόστολος »πᾶς λόγος σαπρὸς
20 ἐκ τοῦ στόματος ὑμῶν« φησὶν »μὴ ἐκπορεύεσθω, ἀλλ' εἴ τις ἀγαθός·
πάλιν τε αὖ· »καθὼς πρέπει ἀγίοις, μὴ ὀνομαζέσθω ἐν ὑμῖν αἰσχρο-
της καὶ μωρολογία ἢ εὐτραπελία, ἃ οὐκ ἀνῆκεν, ἀλλὰ μᾶλλον εὐχα-
ριστία.« εἰ δὲ ὁ μωρὸν εἰπὼν τὸν ἀδελφὸν ἔνοχος εἰς κρίσιν, τί περὶ 2
τοῦ μωρολογοῦντος ἀποφανούμεθα; ἢ καὶ περὶ τούτου γέγραπται·
25 »ὅς ἂν λαλήσῃ λόγον ἄργόν, ἀποδώσει λόγον κυρίῳ ἐν ἡμέρᾳ κρί-
σεως.« αὐτίς τε »ἐκ τοῦ λόγου σου δικαιωθήσῃ« φησὶν, »καὶ ἐκ τοῦ
λόγου σου καταδικασθήσῃ«. τίνες οὖν αἱ ἀντωτίδες αἱ σωτήριοι; 3
καὶ τίνες αἱ τῶν ὀλισθηρῶν ὀφθαλμῶν παιδαγωγήσεις; αἱ μετὰ τῶν

1—4 vgl. Plut. Mor. p. 645 AB (Plato Ieg. I p. 650 A) — 7—10 Epiktet Ench. 33, 15f (= Stob. Flor. 5, 71) — 7 αἰσχρολογίας — 10 τραχύτερῳ Sacr. Par. 194 Holl; Flor. Monac. f. 77v — 10f Matth. 15, 18; vgl. Mark. 7, 15. 20 — 12—15 vgl. Xenokrates Fr. 96 Heinze bei Plut. Mor. p. 38 B Ξενοκράτης τοῖς παισὶ μᾶλλον ἢ τοῖς ἀθληταῖς ἐκέλευε περιάπτειν ἀμφωτίδας, ὡς ἐκείνων μὲν τὰ ὦτα ταῖς πληγαῖς, τούτων δὲ τοῖς λόγοις τὰ ἦθη διαστρεφόμενων. p. 706 C οὐ γὰρ ἀμφωτίδας γε περιθήσει τὰς Ξενοκράτους ἡμῖν — 18 vgl. Paed. III 69; Zeno bei Diog. Laert. VII 26 — 19—23 Ephes. 4, 29; 5, 3f — 23f vgl. Matth. 5, 22 — 25—27 Matth. 12, 36f

7 παντελῶς ~ nach ἡμῖν Sacr. Par. Flor. Mon. | 8 δριμυτέρα P* | 9 ἀποστροφή P* | ἀπομυκτηρισμῷ Sacr. Par. ἀπομυκτηρισμῷ P | 10 τραχύτερῳ] θρασυτέρῳ Sacr. Par. | 11f [κοινὸν — σώφρονα] He | 12 ἴδιον Vi ἥδιον P | 16 κροῦσμα P* M

δικαίων συναναστροφὰι προλαμβάνουσαι καὶ προεμφράττουσαι τὰ ὦτα τοῖς ἀπάγειν τῆς ἀληθείας βουλομένοις.

φθείρουσιν ἥθη χρηστὰ ὁμιλίας κακαί,

4

- ἡ ποιητικὴ λέγει. γενναιότερον δὲ ὁ ἀπόστολος »γίνεσθε φησὶν
 5 ἀποστνγοῦντες τὸ πονηρὸν | κολλώμενοι τῷ ἀγαθῷ· ὁ γὰρ μετὰ 199 P
 τῶν ἁγίων ἀναστρεφόμενος ἁγιασθήσεται. πάντα οὖν ἀφεκτέον τῶν 51,1
 αἰσχυρῶν ἀκουσμάτων καὶ ῥημάτων καὶ θαυμάτων, πολὺ δὲ μᾶλλον
 ἔργων αἰσχυρῶν καθαρεντέον, τοῦτο μὲν ἐν ἐπιδείξει καὶ παραγν-
 10 μώσεσι μερῶν τινῶν τοῦ σώματος, ὧν οὐ χορή, τοῦτο δὲ ἐν ταῖς
 ἐπιθεωρήσεσι τῶν ἀπορρητοτέρων μερῶν· οὐδὲ γὰρ ἠνέσχετο τοῦ
 δικαίου τὴν γύμνωσιν αἰσχυρὰν οὐδὲν ἐπιδεῖν σώφρων υἱός, ἐσκέπασε
 δὲ ἡ σωφροσύνη, ὃ ἐγύμνωσεν ἡ μέθη, τὸ περίοπτον τῆς ἀγνοίας
 παράπτωμα. καθαρεντέον δὲ οὐδὲν ἦττον κἂν ταῖς προφοραῖς τῶν 2
 φωνῶν αἷς ἄβατα εἶναι χορή τὰ ὦτα τῶν ἐν Χριστῷ πεπιστευκότων.
 15 ταύτῃ μοι δοκεῖ ὁ παιδαγωγὸς μηδὲ φθέγγασθαι τι τῶν τῆς ἀσχη-
 μούνης ἐφίεμαι ἡμῖν, πόρρωθεν διαβάλλων πρὸς τὴν ἀκολασίαν.
 δεινὸς γὰρ αἰεὶ τὰς ῥίζας τῶν ἁμαρτημάτων ἐκκόπτειν, τὸ »οὐ μοι-
 χεύσεις« διὰ τοῦ »οὐκ ἐπιθυμήσεις«· καρπὸς γὰρ τῆς ἐπιθυμίας ἡ
 μοιχεία τῆς ῥίζης τῆς κακῆς. ὁμοίως οὖν κἂν ταῦθα ὁ παιδαγωγὸς 52,1
 20 τὴν ἀδεᾶ τῶν ὀνομάτων χοῆσιν διαβέβληκεν, τὴν ἀδεᾶ τῆς ἀκολασίας
 ἐπιμιξίαν ἐκκόπτων. τὸ γὰρ ἐν τοῖς ὀνόμασιν ἀτακτεῖν μελέτην
 ἐμποιεῖ τοῦ καὶ εἰς τὰ ἔργα ἀκοσμεῖν, τὸ δὲ περὶ τὴν φωνὴν σωφρο-
 νεῖν ἀσκεῖν ἐστὶ λαγνείας καρτερεῖν. διειληφάμεν δὲ βαθυτέρῳ λόγῳ 2

3 Menand. Thais Fr. 218 CAF III p. 62, nach andern stammt der Vers von Euripides (Fr. inc. 1024 Nauck²); vgl. Strom. I 59 — 4f Röm. 12,9 — 5f vgl. Resch, Agr. Log. 18; Strom. V 52; G. Krüger, Theol. Litzt. 21 (1896) Sp. 451; Th. Schermann, Oriens christianus 2 (1903) S. 404f — 6 πάντα ἀφεκτέον — 10 ἐπιθεωρήσεσι Sacr. Par. 195 Holl — 6 πάντα ἀφ. — 8 καθαρεντέον Flor. Monac. f. 77v — 10—12 vgl. Gen. 9, 23 — 13 καθαρεντέον — 14 πεπιστευκότων Sacr. Par. 196 Holl — 17 f vgl. Matth. 5, 28; Exod. 20, 13. 17 — 21 f vgl. Plut. Mor. p. 707 F; Wendland Quaest. Mus. 61 — 21 τὸ ἐν — 22 ἀκοσμεῖν Sacr. Par. 197 Holl; Flor. Mon. f. 77v — 22 τὸ δὲ — 23 καρτερεῖν Sacr. Par. 198 Holl; Georgides in Laur. VII 15 f. 86v u. Migne S. gr. 117 Col. 1141 (hier mit dem Lemma: τοῦ τῆς Κλίμακος); Anton. Melissa bei Sakkelion, Δελτίον τῆς ἱστορικῆς καὶ ἐθνολογικῆς ἐταιρίας τῆς Ἑλλάδος II p. 664

1 προσλαμβάνουσαι P* w. e. sch. | 6 τῶν < Sacr. Par. Flor. Mon. | 8 ἐπιδεί-
 ξεισι Sacr. Par. ἀποδείξει P | 13 κἂν St καὶ P ἐν Sacr. Par. | 14 φωνῶν] λόγων
 Sacr. Par. | αἷς ἄβατα] ἢ σάββατα Sacr. Par. | χορή < Sacr. Par. | ἐν < Sacr. Par. |
 16 [πρὸς] Heyse | 17 <οἶον> τὸ Wi | 20 <πρὸς> τὴν Schw | τὴν ἀδεᾶ — χοῆσιν St τὴν
 ἄδειαν — ὡς χοῆσιν P τὴν ἄδειαν — εἰς χοῆσιν Ma | ἀδεᾶ P² ἀδεᾶν P* w. e. sch. |
 22f σωφρονεῖν ἀσκεῖν] ἀσκεῖν σωφρονεῖν Georg. ἀσκεῖν καὶ σωφρονεῖν Ant. | 23
 ἐστιν) ~ nach λαγνείας Georg. Ant. | λαγνείας P* αγνείας (λ ausrad.) P³ | καρτερεῖν
 P*P³ καὶ καρτερεῖν P²FM καρτερία Sacr. Par. καρτερές Georg. ἀπέχεσθαι Ant.

ὥς ἄρα οὐτε ἐν τοῖς ὀνόμασιν οὐδὲ μὴν ἐν τοῖς συνουσιαστικοῖς
μορίοις καὶ τῇ κατὰ γάμον συμπλοκῇ, καθ' ὃν κεῖται τὰ ὀνόματα
τὰ περὶ τὴν συνήθειαν οὐ τετριμμένα, ἢ τοῦ ὄντως αἰσχροῦ προση-
γορία τάττεται· οὐδὲ γὰρ γόνυ καὶ κνήμη τὰ μέλη ταῦτα οὐδὲ μὴν
5 τὰ ἐπ' αὐτοῖς ὀνόματα καὶ ἡ δι' αὐτῶν ἐνέργεια αἰσχρά ἐστιν (μέλη
δὲ καὶ τὰ αἰδοῖα τοῦ ἀνθρώπου, αἰδοῦς, οὐκ αἰσχύνῃς κατηξιωμένα)·
αἰσχρὸν δὲ ἡ παράνομος αὐτῶν ἐνέργεια, αἰσχροὺς καὶ ὀνειδικοὺς διὰ
τοῦτο καὶ κολάσεως ἄξια· μόνον γὰρ τῷ ὄντι αἰσχρὸν ἢ κακία καὶ
τὰ κατὰ ταύτην ἐνεργούμενα. τούτοις δὲ ἀναλόγως αἰσχρολογία³
10 εἰκότως ἂν καλοῖτο ἢ περὶ τῶν τῆς κακίας ἔργων λογοποιία· οἷον
τὸ περὶ μοιχείας διαλέγεσθαι ἢ παιδεραστίας καὶ τὰ παραπλήσια. ναὶ
μὴν καὶ τὴν φλύαρον | ἀδολεσχίαν κατασιγαστέον. »ἐκ γὰρ τοι πο- 200 P 4
λυλογίας οὐκ ἐκφεύξῃ«, φησὶν, »ἀμαρτίαν.« δίκην ἄρα ὑφέξει ἢ
γλωσσαργία· »ἔστι γὰρ σιωπῶν εὐρισκόμενος σοφός, καὶ ἔστι μισητός
15 ἀπὸ πολλῆς λαλιᾶς.« ἥδη καὶ αὐτὸς αὐτῷ ὁ ἀδολεσches προσκορής·
»πλεονάζων γὰρ λόγον βδελύττεται τὴν ψυχὴν αὐτοῦ.« |

VII. Τίνα χρὴ παραφυλάττεσθαι τοὺς ἀστείως συμβιοῦντας.

74 S

Ἀπέστω δέ, ἀπέστω ἡμῶν καὶ τὸ σκώπτειν ὕβρεως προκατάρχον, 53, 1
ἐξ ὧν ἔριδες καὶ μάχαι καὶ ἔχθραι διοιδαίνουσιν. ὕβριν δὲ ἔφαμεν
20 μέθης εἶναι διάκονον. οὐκ ἐκ μόνων δὲ τῶν ἔργων, ἀλλὰ καὶ ἐκ
λόγων ἀνθρώπος κρίνεται. »ἐν συμποσίῳ δέ«, φησί, »μὴ ἐλέγξης τὸν
πλησίον καὶ λόγον ὀνειδισμοῦ μὴ εἴπῃς αὐτῷ.« εἰ γὰρ καὶ τὰ μάλιστα 2
παραγγέλλεται ἁγίοις συνεῖναι, σκώπτειν τὸν ἅγιον ἀμαρτία· »ἐκ
στόματος γὰρ ἀφρόνων«, φησὶν ἡ γραφή, »βακτηρία ὕβρεως«, ἐπιβά-
25 θραν ὕβρεως βακτηρίαν λέγουσα. ἢ ἐπερείδεται καὶ ἐπαναπαύεται ἢ
ὕβρις. ὅθεν ἄγαμαι τὸν ἀπόστολον κἀνταῦθα παραινούντα μὴδὲ τὰ 3
εὐτράπελα μὴδὲ τὰ μὴ ἀνήκοντα προῖεσθαι ἡμᾶς ῥήματα. εἰ γὰρ δι'
ἀγάπην αἱ ἐπὶ τὰς ἐστιάσεις συνελεύσεις, συμποσίον δὲ τὸ τέλος ἢ
πρὸς τοὺς συνόντας φιλοφροσύνη, παρεπόμενα δὲ τῇ ἀγάπῃ ἢ βοῶσις
30 καὶ ἡ πόσις, πῶς οὐ λογικῶς ἀναστρεπτέον; οὐδὲ <διὰ> τὴν ἀγάπην
ἀπορητέον· εἰ γὰρ ὥς ἐπιτείνοντες τὴν πρὸς ἀλλήλους εὐνοίαν σύνιμεν, 4
πῶς ἔχθρας διὰ τοῦ σκώπτειν σκαλεύομεν; σιωπᾶν δὲ κρεῖττον ἢ

8 μόνον τῷ — 9 ἐνεργούμενα Sacr. Par. 199 Holl — 12 f Prov. 10, 19 —
14 f Sir. 20, 5 — 16 Sir. 20, 8 — 20 f vgl. Matth. 12, 37 — 21 f Sir. 34 (31), 31 —
23 f Prov. 14, 3 — 26 f vgl. Ephes. 5, 4

1 οὐδὲ] οὐτε Di | 14 γλωσσαργία P (λ. übergesch. P³) | 15 ἥδη Höschel ἢ δὲ
P*FM εἰ δὲ P³ am Rand | 17 συμβιοῦντας (οὐ in Ras.) P¹ | 30 <διὰ> P²FM (von
P³ ausrad.)

- ἀντιλέγειν ἁμαρτίαν ἁμαθία προσφερομένους. »μακάριος« ὡς ἀληθῶς
 »ἀνὴρ, ὃς οὐκ ὠλισθήσεν ἐν στόματι αὐτοῦ καὶ οὐ κατενύγη ἐν λύπῃ
 ἁμαρτίας«, ἥτοι μετανοήσας ἐφ' οἷς λαλήσας ἡμαρτεν ἢ ἐν τῷ μηδένα
 λυπῆσαι λαλήσας. καθόλου μὲν οὖν νέοι μὲν καὶ νεάνιδες ὡς ἐπίπαν 5
 5 τῶν τοιῶνδε ἀπεχέσθων εὐωχιῶν, ὡς μὴ σφάλλοιντο περὶ ἃ μὴ
 προσήκεν· καὶ γὰρ ἀκούσματα ἀήθη καὶ θεάματα | ἀπρεπῇ κυμαινο- 201 P
 μένης ἔτι ἐν αὐτοῖς τῆς πίστεως ἐκριπίζει τὴν διάνοιαν, συνεργεῖ δὲ
 αὐτοῖς τὸ ἄσφατον τῆς ἡλικίας πρὸς τὸ εὐκατάφορον τῆς ἐπιθυμίας·
 ἔσθ' ὅτε δὲ καὶ ἄλλοις παραίτιοι γίνονται σφαλμάτων, τὸ ἐπικινδυνον
 10 τῆς ὥρας ἐπιδεικνύμενοι. εὖ γὰρ τοι παραγγέλλειν ἡ σοφία φαίνεται· 54, 1
 »μετὰ ὑπάνδρου γυναικὸς μὴ κάθου τὸ σύνολον καὶ μὴ συμμετα-
 κλιθῆς ἐπ' ἀγκῶνα μετ' αὐτῆς.« τοῦτ' ἔστι μὴ συνδείπνυι πυκνότερον,
 μηδὲ ἔσθιε μετ' αὐτῆς. διὸ καὶ ἐπιφέρει· »μηδὲ συμβολὰς ποιεῖ μετ'
 αὐτῆς ἐν οἴνῳ, μὴ ποτε ἐκκλίνῃ ἡ καρδία σου ἐπ' αὐτήν, καὶ τῷ
 15 αἵματί σου ὀλισθήσῃ εἰς ἀπώλειαν·« σφαλερὰ γὰρ ἡ πάροις ἐλευ-
 θερία παρανοεῖν δυναμένη· ὑπανδρον δὲ ὠνόμασεν, ἐπεὶ μείζων ὁ
 κίνδυνος τῷ λῦσαι τὴν δέσιν τῆς συμβιώσεως πειρωμένῳ. εἰ δὲ καὶ 2
 ἀνάγκη τις περιτύχοι παριέναι κελεύουσα, αἱ μὲν κεκαλύφθων ἅπαν
 ἀμπεχόνη ἔκτοσθεν, ἔνδοθεν δὲ αἰδοῖ· ὅσαι δὲ μὴ ὑπανδροί, ἐσχάτη
 20 ταύταις διαβολὴ εἰς ἀνδρῶν παρεῖναι συμπόσιον καὶ ταῦτα οἰνωμέ-
 ρων. οἱ δὲ <νέοι> ἐπὶ τὴν κλισίαν τὰς ὄψεις πῆξαντες ἀμετασάλευτοι τοῖς 3
 ἀγκῶσιν ἐρηραιομένοι μόνοις παρέστων τοῖς ὥσιν· εἰ δὲ καὶ καθέ-
 ζοιντο, μὴ ἐναλλάξ τὰ πόδε ἐχόντων μηδὲ μὴν θάτερον τοῖν μηροῖν
 θατέρῳ ἐπιφερόντων ἢ τὴν χεῖρα τῷ γενεῖῳ ὑπεριδόντων· ἀγεννὲς
 25 γὰρ μὴ φέρειν αὐτόν, καὶ τοῦτο κατηγόρημα τοῦ νέου. συνεχὲς δὲ 55, 1
 καὶ τὸ μετακινούμενον ἐναλλάττειν τὸ σχῆμα, κουφότητος σύμβολον.
 σώφρωνος δὲ εὐθέως ἐν πόσει καὶ ἐν βρώσει τὸ ἔλαττον αἰρεῖσθαι
 καὶ τὸ σχολαίτερον, οὐ τὸ προπετέστερον, κὰν τῷ κατάρχεσθαι κὰν
 τοῖς διαλείμμασι, καὶ τὸ προκαταλήγειν δὲ καὶ τὸ ἀπροσπαθές.
 30 »φάγε«, φησὶν, »ὡς ἄνθρωπος τὰ παρακείμενα, παῦσαι πρῶτος χάριν 2
 παιδείας, καὶ εἰ ἀνὰ μέσον πλειόνων ἐκάθισας, πρότερος αὐτῶν μὴ

1—3 Sir. 14, 1 — 11—15 Sir. 9, 9 — 23 vgl. Aristoph. Nub. 983; Plut. Mor.
 45 D — 30—S. 191, 1 Sir. 34 (31), 16—18

1 ἁμαθία] ἁμαρτία Hervet | 8 f ἐν τῷ λαλήσαι μηδένα λυπῆσας St | 9 παραι-
 τιοι (it in Ras.) P¹ | 11 f συμμετακλιθῆς (ι¹ in Ras.) P¹ | 15 ὀλισθήσῃ F¹M² ὀλι-
 σθήσει PF*M* | 16 παρανοεῖν Jackson παρανθεῖν P | 18 ἅπαν Bywater, Journ. of
 Philol. 4 (1872) p. 205 vgl. συγκαλύπτειν πάντα Plato Rep. V p. 452 D ἄγαν P
 ἅπαντ' Schw | 19 f ἐσχάτη — διαβολὴ P^{corr}FM ἐσχάτη — διαβολῇ P* | 20 ταύταις
 Sy ταύτη P | παρεῖναι παριέναι Cobet 468 | 20 f ὀνωμένων Di | 21 <νέοι> St |
 22 δὲ Wi δὴ P 27 πόσει — βρώσει βρώσει — πόσει F | 28 οὐ τὸ in Ras. P¹ |
 31 καὶ εἰ Sir. κὰν P

ἐκτείνης χεῖρα. οὐκ οὖν προεκπηδητέον ὑπὸ λαιμαργίας ἀναπειθο- 3
 μένους ποτὲ οὐδὲ μὴν ἐπιγλιχομένους παρεκτείνειν μέχρι πολλοῦ
 χρόνῳ, τῇ ἐφυστερήσει τὴν ἀκρασίαν ὁμολογοῦντας, | ἀλλ' οὐδὲ ἐν τῷ 202 P
 μεταξὺ προσκειμένους φαίνεσθαι καθάπερ τὰ θηρία τῇ βορᾷ οὐδὲ
 5 μὴν πλείονος ὅσον προσφέρεισθαι· οὐ γὰρ ὀψοφάγος φύσει, ἀλλὰ
 σιτοφάγος ἄνθρωπος. προανίστασθαι δὲ τῶν πολλῶν καὶ τοῦ συμ- 56, 1
 ποσίον ὑπεξίναί τι ἐπικεικῶς ἀνδρὸς σόφρονος· »ἐν ὥρᾳ γάρ«, φησὶν,
 »ἀναστάσεως μὴ οὐράγει καὶ ἀπότηρε εἰς οἶκόν σου.« ἔλεγον δὲ οἱ
 δώδεκα προσκαλεσάμενοι τὸ πλῆθος τῶν μαθητῶν· οὐκ ἀρεστόν
 10 ἔστιν ἡμᾶς καταλείψαντας τὸν λόγον τοῦ θεοῦ διακονεῖν τραπέζαις.
 εἰ δὴ τοῦτο ἐφύλαξαντο, πολλῶ μᾶλλον γαστριμαργίαν ἔφενγον. οἱ 2
 δὲ αὐτοὶ οὗτοι ἀπόστολοι »τοῖς κατὰ τὴν Ἀντιόχειαν καὶ Συρίαν
 καὶ Κιλικίαν ἀδελφοῖς« ἐπιστέλλοντες »ἔδοξεν« ἔφασαν »τῷ πνεύματι
 τῷ ἁγίῳ καὶ ἡμῖν μηδὲν πλέον ἐπιθέσθαι ὑμῖν βάρος πλὴν τῶν
 15 ἐπάναγκες, ἀπέχεσθαι εἰδωλοθύτων καὶ αἵματος καὶ πνικτῶν καὶ τῆς
 πορνείας, ἐξ ὧν διατηροῦντες ἑαυτοὺς εὖ πράξετε«. φυλάττεσθαι δὲ 3
 τὰς παροινίας ὥσπερ καὶ τὸ κώνειον δεῖ· ἄμφω γὰρ ὑποσύρουσιν εἰς
 θάνατον. »χρὴ δὲ καὶ γελώτων εἰργεσθαι ἐξαίσίων καὶ δακρύων«
 ὑπερμέτρων· πολλάκις γὰρ οἱ οἰνωμένοι καγχάσαντες ἐπὶ πλείστον,
 20 εἴτα μέντοι ὑπήχθησαν οὐκ οἶδ' ὅπως παροινίᾳ τινὶ παραπειθόμενοι
 εἰς δάκρυα· ἀπάδει γὰρ τοῦ λόγου καὶ τὸ ἐκθελύνεσθαι καὶ τὸ ἐν-
 βρίζειν. πρὸς βῆται δὲ ὡς τέκνα ἀφορῶντες τοὺς νέους σπανιάτατα 57, 1
 μέν, ἴσως δ' ἂν πον καὶ παίξαιεν πρὸς αὐτούς, εἰς τοῦτο ἐπισκώ-
 πτοντες, ὃ παιδαγωγῇσι τὸ εὖσχημον αὐτῶν. ἀμέλει πρὸς τὸν αἰσχυν-
 25 τηλὸν καὶ σιωπηλὸν ἔστι χαριεντίσασθαι ὧδέ πως· ὁ δὲ ἐμὸς νιός,
 ἐκείνῳ | λέγω τὸν σιωπῶντα, οὐ παύεται λαλῶν. ἐπιτείνει γὰρ τοῦ 75 S 2
 νέου τὴν αἰδῶ ἢ τοιαύτη ἐπίσκοψις ἐμφαίνουσα χαριέντως τὰ προσ-
 όντα αὐτῷ χρηστὰ διὰ τῆς τῶν φάσεων, ἃ μὴ πρόσσεστιν αὐτῷ,
 διαβολῆς· ἐπίνοια γὰρ καὶ αὐτὴ διδασκαλικὴ διὰ τοῦ μὴ προσόντος
 30 κυροῦσα τὸ προσόν. ἀμέλει τοιοῦτόν τι ἐπικρίνει ὁ τὸν ὑδροπότην
 καὶ σόφρονα παροινεῖν καὶ μεθύειν λέγων. εἰ δὲ καὶ εἰέν τινες οἱ 3
 φιλοσχώμονες, σιωπητέον ἡμῖν καὶ παραπεμπτέον τοὺς λόγους τοὺς
 περικτούς, ὥσπερ τὰς κύλικας τὰς πεπληρωμένας· ἐπισφαλῆς γὰρ ἡ

7 f Sir. 35 (32), 11 — 9 f Act. 6, 2 — 12—16 Act. 15, 23, 28 f — 18 Plato
 Leg. V p. 732 C — 22 ff vgl. Plut. Mor. 632 D; Wendland Quaest. Mus. 60

1 f ἀναπεπλησμένους Schw | 7 ὑπεξίναί Di ὑπεξίναί P | 8 οὐράγει (ei in
 Ras.) P² | 14 τῶν PeorrFM τούτων P* <τούτων> τῶν St wie Act. | 15 ἐπάναγκες
 Peorr ἐπ' ἀνάγκης P* | 19 φησὶν Di | καγχάσαντες Peorr καυχάσαντες (vgl.
 Pierson zu Moeris (Lugd. 1759) p. 215) FM | 20 παροινίᾳ] παρανοίᾳ Markland zu
 Eurip. Suppl. 546 | 22 ἐφορῶντες Ma | σπανιάτατα P³ | 29 ἐπίνοια Ma <πρὸς> ἐπί-
 νοια Schw | αὐτῇ FM* αὐτῇ P* αὐτῇ P³M² | 30 τοιοῦτόν St τοσοῦτον P

- τοιαύτη παιδιά· »στόμα δὲ προπετοῦς ἐγγίζει συν|τριβῇ·« »οὐ παρα- 203 P
 δέξῃ δὲ ἀκοὴν ματαίαν οὐδὲ συγκαταθήσῃ μετὰ τοῦ ἀδίκου γενέσθαι
 μάρτυς ἄδικος· οὔτε εἰς διαβολὰς οὔτε εἰς βλασφημίας, ἀλλ' οὐδ' εἰς
 κακοηθείας. ἐγὼ δ' ἄν μοι δοκῶ καὶ μέτρον ἐπιθεῖναι φωνῆς τοῖς 58,1
 5 σόφροσιν, οἷς γε ἐφείται λαλεῖν, τὸν ἀντιδιαλεγόμενον. σιγῇ μὲν
 γὰρ ἀρετὴ γυναικῶν ἐστίν, ἀκίνδυνον δὲ τῶν νέων γέρας, λόγος
 δὲ ἀγαθὸς ἡλικίας δεδοκιμασμένης. »λάλησον, πρεσβύτερε, ἐν συμ- 2
 ποσίῳ· πρέπει γάρ σοι· ἀλλ' ἀπαρποδίστως λάλησον καὶ ἐν ἀκριβείᾳ
 ἐπιστήμης. νεανίσκε«, καὶ σοὶ ἐπιτρέπει ἡ σοφία, »λάλησον, εἰ χρεῖα 3
 10 σον, μόλις δις ἐπερωτηθεὶς κεφαλαίωσον λόγον ἐν ὀλίγοις.« ἄμφω 3
 δὲ οἱ διαλεγόμενοι τὸ φθέγμα τὸ σφῶν τῇ συμμετρίᾳ παραμετρούν-
 των· τό τε γὰρ γεγωνὸς τῆς προφορᾶς μανιωδέστατον, τό τε ἀνή-
 κουστον πρὸς τοὺς πέλας φθέγγεσθαι ἀναισθήτον· οὐ γὰρ ἀκούσονται.
 καὶ τὸ μὲν ἀγεννείας, τὸ δὲ αὐθαδείας τεκμήριον. ἀπέστω δὲ καὶ ἡ
 15 φιλονικία κενῆς νίκης ἔνεκεν λόγων, ἐπεὶ τέλος ἡμῖν ἡ ἀταραξία,
 καὶ τοῦτο ἄρα ἐστὶν τὸ »εἰρήνη σοι·« »πρὶν τε ἀκοῦσάι σε μὴ ἀπο-
 κρίνου ῥῆμα.« ἀλλὰ καὶ τὸ τεθρυμμένον τῆς φωνῆς θηλυδρίον, 59,1
 σόφρονος δὲ καὶ τὸ ἐν τῇ φωνῇ μεμετρονόμενον, μεγέθους τε ἅμα καὶ
 μήκους καὶ τάχους καὶ πλήθους εἰργοντος τὸ φθέγμα τὸ αὐτοῦ. οὔτε
 20 γὰρ μακρολογητέον ποτὲ οὔτε πολυλογητέον οὔτε ἀδολεσχητέον,
 ἀλλ' οὐδὲ τροχαλῶς καὶ συνδιωκομένως ὁμιλητέον. καὶ γὰρ αὐτῇ τῇ 2
 φωνῇ, ὥς ἔπος εἰπεῖν, δικαιοσύνης μεταδοτέον τοὺς τε ἀκαιροβόας
 καὶ τοὺς κεκράκτας ἐπιστομιστέον. ταύτῃ γὰρ αὖ τὸν Θεοσίτην
 πηληγάς ἠκίστατο ὁ σόφρων Ὀδυσσεύς, ὅτι μόνος
 25 ἀμετροεπὴς ἐκολῶα,
 ὅς ῥ' ἔπεα φρεσὶν ἦσιν ἄκοσμά τε πολλὰ τε ἦδει,
 μάψ, ἀτὰρ οὐ κατὰ κόσμον. |

»φοβερός ἐν ἀπωλείᾳ αὐτοῦ ἀνὴρ γλωσσώδης.« τῶν γοῦν ἡλνάρων, 204 P 3
 καθάπερ τῶν παλαιῶν ὑποδημάτων, τὰ μὲν ἄλλα ὑπὸ της κακίας

1 Prov. 10, 14 — 1—3 Exod. 23, 1 — 5f vgl. Elter Gnom. hist. 106 — 5f vgl.
 Soph. Aias 293 — 6 vgl. Simonides v. Keos Fr. 38D. ἔστι καὶ σιγᾶς ἀκίνδυνον γέ-
 ρας; Strom. II 68 — 7—10 Sir. 35 (32), 3. 7f — 14 ἀπέστω — 15 λόγων Sacr.
 Par. 200 Holl — 15 vgl. Diog. Laert. X 82 u. a. (ἀταραξία) — 16 III Joh. 15(?) —
 16f Sir. 11, 8 — 18 σόφρονος — 22 μεταδοτέον Sacr. Par. 201 Holl — 25—27
 B 212—214 — 28 Sir. 9, 18 — 28—S. 193, 1 »vielleicht ein Komikerfragment« Ma

1 παιδιά MRand παιδεία PMText | 4 φωνῆς Sy φωνῆι P² φωνῇ P* | 12 γεγω-
 νός St γεγωνός P* γεγωνόν P² | 13 vor πρὸς Rasur (viell. τι) P | φθέγγεσθε P* | [οὐ
 γὰρ ἀκούσονται] Cobet 469 | 14 ἀγεννείας P² ἀγενείας P | 15 ἔνεκεν νίκης Sacr.
 Par. | ἐπεὶ P² ἐπὶ P* | 18f ἅμα und καὶ πλήθους < Sacr. Par. | 19 τὸ αὐτοῦ < Sacr.
 Par. | 21 γὰρ αὐτῇ < Sacr. Par. | 22 δικαιοσύνην μεταδώοντα(ς) Sacr. Par. | 26 ἦδει
 P²F¹M* ἦδη F²M² ἦδη P* | 28 φοβερός | + γὰρ P² | ἀπωλείᾳ πόλει St wie Sir.

κατατέτριπται, μόνη δὲ ἡ γλῶττα περιλείπεται εἰς βλάβην. ταύτῃ 4
 τοι βιωφελέστατα ἡ σοφία παραινεί »μὴ ἀδολεσχεῖν ἐν πλήθει πρε-
 σβυτέρων«, ἄνωθεν δὲ ἡμῶν τὴν φλναρίαν ἐκκόπτουσα, θεόθεν ἄρ-
 χουσα, μετριάζειν νομοθετοῦσα ὧδέ πως· »μὴ δευτερώσης λόγον ἐν
 5 προσευχῇ σου.« πομπυσμοὶ δὲ καὶ συριγμοὶ καὶ οἱ διὰ τῶν δακτύλων 60,1
 ψόφοι τῶν οἰκετῶν οἱ προκλητικοί, ἄλογοι σημασίαι οὔσαι. λογικοῖς
 ἀνθρώποις ἐκκλιτέον· παραιτητέον δὲ καὶ τὸ συνεχὲς ἀποπτύειν καὶ
 τὸ χρέμπεσθαι βιαίτερον. μὴδὲ ἀπομύττεσθαι παρὰ πότον· στοχα-
 στέον γὰρ ἀμῇ γέ πη τῶν συνενοχουμένων, μὴ ἀποστέρωσιν ἀπὸ
 10 ναντίας τὴν τοιάνδε ἀκοσμίαν, ἣ κατήγορός ἐστιν ἀκρασίας· οὐ γὰρ
 κατὰ τὰ αὐτὰ τοῖς βουσὶν καὶ τοῖς ὄνοις ἡ φάτνη ἅμα καὶ ὁ κοπρῶν·
 καὶ γὰρ οἱ πολλοὶ ἀπομύττονται καὶ πτύουσιν ἅμα ἐν τῷ αὐτῷ καὶ
 δειπνοῦσι. πταρμός δὲ εἴ τῳ ἐπιγένοιτο, ὥσπερ ἀμέλει καὶ ἡ ἐρυγῇ, 2
 οὐκ ἐξηγεῖν δεήσει τοὺς πλησίον τῷ ψόφῳ τῆς αὐτῶν καταμαρτυ-
 15 ρούντας ἀπαιδευσίας, ἀλλ' ἡ μὲν παραπεμπτέα, ἡ ἐρυγῇ, ἡ συχῇ σὺν
 τῷ ἐκπνεομένῳ ἀέρι σχηματιζομένῳ κοσμίως τῷ στόματι, οὐχὶ δὲ
 τραγικῶν δίκην προσωπείων διελκομένῳ καὶ κεκηνότι. πταρμοῦ δὲ 3
 τὸ ταρακτικὸν ἀφαιρετέον ἀπολαβομένοις πράως τὰς ἀναπνοάς·
 ταύτῃ γὰρ εὐσχημονέστατα τὴν ἀθρόαν τοῦ πνεύματος ἀπειλὴν ἐνα-
 20 ποσβεστέον οἰκονομοῦντα τὴν διέξοδον, ὥς καὶ λαθεῖν περιῶσθαι, ἣν
 τι καὶ συνεξάξῃ ἐκβιαζόμενος ὁ ἄῃρ περιττώμα. ἀγρωχίας δὲ καὶ
 ἀταξίας σύμβολον τὸ προσθεῖναι τοῖς ἥχοις ἐθέλειν, μὴ οὐχὶ ἀφαιρεῖν.
 οἱ δὲ διαγλύφοντες τοὺς ὁδόντας αἰμάσσοντες τὰ οὖλα σφίσι τε 4
 αὐτοῖς εἰδὼν ἀηδεῖς καὶ τοῖς πλησίον ἀπεχθεῖς. ναὶ μὴν καὶ τῶν
 25 ὧτων οἱ γαργαλισμοὶ καὶ τῶν πταρμῶν οἱ ἐρεθισμοὶ ὠόδεις εἰσὶ
 κνησμοί, πορνείας ἀκολάστου μελετητικοί. καὶ τὰς ἐπ' ὅφιν δὲ ἀσχη- 5
 μούνας παραιτητέον καὶ τὰς ἀσχρολογίας αὐτῶν. καθεστὼς δὲ καὶ
 τὸ βλέμμα ἔστω, καὶ ἡ τοῦ τραχήλου ἐπιστροφὴ καὶ ἡ κίνησις εὐστα-
 θῆς καὶ ἡ τῶν χειρῶν κατὰ τὰς ὁμίλιας προφορά. καθόλου γὰρ ὁ
 30 Χριστιανὸς ἡρεμίας καὶ ἡσυχίας καὶ γαλήνης καὶ εἰρήνης οἰκεῖός ἐστιν.

VIII. Εἰ μύροις καὶ στεφάνοις χρηστέον.

205 P

Στεφάνων δὲ ἡμῖν καὶ μύρων χρῆσις οὐκ ἀναγκαία. ἐξοκέλλει 61,1
 γὰρ εἰς ἡδονὰς καὶ ῥαθυμίας, μάλιστα γειτνιώσης τῆς νυκτός. οἶδ'

2—5 Sir. 7, 14 — 29 καθόλου ὁ — 30 ἐστιν Sacr. Par. 202 Holl; Maximus
 Conf. in Laur. VII 15 f. 251 r

2 ἀδολεσχεῖν Schw ἀδολέσχει P | 7 ἐκκλιτέον P* ἐκκλιτέοι P³ | 8 στοχαστέον
 — S. 194, 24 ἐμφαίνει δεσπο < F (ein Doppelblatt fehlt, vgl. Einleitung) | 24 ἀπεχ-
 θεῖς] ἐπαχθεῖς Cobet 469 | 27 (ἐπ') αὐτῶν Schw | 30 ἡσυχίας καὶ ἡρεμίας Max. |
 32 ἐξοκέλλει P³ ἐξοκέλλει P*

Clemens I.

13

ὅτι ἀλάσαστρον μύρον· παρὰ τὸ δεῖπνον τὸ ἅγιον κομίσασα ἡ γυνή
 τοὺς πόδας ἤλειφεν τοῦ κυρίου καὶ ἤσεν αὐτόν. οἶδα δὲ καὶ χρυσῷ 2
 καὶ λίθῳ | τιμίῳ τοὺς παλαιοὺς τῶν Ἑβραίων ἀναδουμένους βασιλεῖς. 76 S
 Ἀλλ' ἡ μὲν γυνή μηδέπω τοῦ λόγου μεταλαβοῦσα (ἔτι γὰρ ἦν ἁμαρ- 3
 5 τωλός), ὅπερ ἡγεῖτο τὸ κάλλιστον εἶναι παρ' αὐτῇ, τὸ μύρον, τούτῳ
 τετίμηκε τὸν δεσπότην· ἀμέλει καὶ τῷ κόσμῳ τοῦ σώματος, ταῖς
 θριξὶ ταῖς ἑαυτῆς, ἀπεψᾶτο τὸ περιττὸν τοῦ μύρον, ἐπισπένδουσα
 τῷ κυρίῳ μετανοίας δάκρυα. διὰ τοῦτο ἀφέονται αὐτῆς αἱ ἁμαρ- 3
 10 τίας. δύναται δὲ τοῦτο σύμβολον εἶναι τῆς διδασκαλίας τῆς κυριακῆς
 καὶ τοῦ πάθους αὐτοῦ· μύρῳ γὰρ εὐδoίει ἀλειφόμενοι οἱ πόδες θεϊκὴν
 αἰνίττονται διδασκαλίαν ἐπὶ τὰ πέρατα τῆς γῆς μετ' εὐκλείας ὁδεύ-
 ουσαν· ἐξῆλθεν γὰρ ὁ φθόγγος αὐτῶν ἐπὶ τὰ πέρατα τῆς γῆς·
 καὶ εἰ μὴ φορτικὸς εἶναι δοκῶ, οἱ πόδες οἱ τοῦ κυρίου οἱ μεμυρι-
 σμένοι ἀπόστολοι εἰσιν προφητεία τῆς εὐδορίας τοῦ χρίσματος ἁγίου
 15 μεταλαβόντες πνεύματος. οἱ γοῦν περινοστήσαντες τὴν οἰκουμένην 62, 1
 ἀπόστολοι καὶ τὸ εὐαγγέλιον κηρύξαντες πόδες ἀλληγοροῦνται κυρίου,
 περὶ ὧν καὶ διὰ τοῦ ψαλμωδοῦ προθεσπίζει τὸ πνεῦμα· προσκυνή-
 σωμεν εἰς τὸν τόπον, οὗ ἔστησαν οἱ πόδες αὐτοῦ, τοῦτ' ἔστιν, οὗ
 ἔφθασαν οἱ πόδες αὐτοῦ οἱ ἀπόστολοι, δι' ὧν κηρυσσόμενος ἐπὶ τὰ
 20 πέρατα ἦκεν τῆς γῆς. δάκρυα δὲ ἡ μετάνοιά ἐστι, καὶ λελυμένοι 2
 τριχες φιλοκοσμίας ἐκήρυσσον ἀπαλλαγὴν καὶ τὴν μετὰ τοῦ κηρύ-
 γματος διὰ τὸν κύριον θλίψιν ἐν ὑπομοναῖς, τῆς παλαιᾶς ἐκείνης διὰ
 τὴν πίστιν τὴν νέαν λελυμένης κενοδοξίας. ἀλλὰ καὶ πάθος ἐμφαίνει 3
 δεσποτικὸν μυστικῶς ταύτῃ νοοῦσι· τὸ ἔλαιον αὐτός ἐστιν ὁ κύριος,
 25 ἄφ' οὗ τὸ ἔλεος τὸ ἐφ' ἡμᾶς· τὸ δὲ μύρον, δεδολωμένον ἔλαιον,
 ἐστὶν ὁ Ἰούδας ὁ προδότης, ὃ τοὺς πόδας ἐχρίσθη κύριος τῆς ἐν
 κόσμῳ ἀναστροφῆς ἀπαλλαττόμενος· μυρίζονται γὰρ οἱ νεκροί·
 δάκρυα δὲ ἔσμεν οἱ ἁμαρτωλοὶ μεταμενοῦντες, οἱ εἰς αὐτὸν πεπι-
 στευκότες, οἷς ἀφῆκεν τὰς ἁμαρτίας, καὶ αἱ τριχες αἱ | λελυμέναι 206 P

1 f vgl. Luk. 7, 37 (Joh. 12, 3; Matth. 26, 7; Mark. 14, 3) — 2 f vgl. II Sam.
 12, 30; I Chron. 20, 2 — 8 f Luk. 7, 47 — 9 δύναται — S. 195, 18 ἁμαρτίας Nice-
 tascat. zu Joh. (12, 3) in Monac. 37 f. 366^a. Inc. κλήμεντος· ἔστι τὸ μύρον σύμ-
 βολον τῆς τοῦ κυρίου διδασκαλίας expl. ἁμαρτίας. Dasselbe Citat in Paris. 212
 vgl. Lietzmann, Catenen 1897 S. 84 — 9 f vgl. Ignatius Ep. ad Eph. XVII 1 διὰ
 τοῦτο μύρον ἔλαβεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ ὁ κύριος, ἵνα πνέῃ τῇ ἐκκλησίᾳ ἀφθαρ-
 σίαν — 12 Psal. 18, 5 (Röm. 10, 18) — 17 f Psal. 131, 7 — 22 vgl. z. B. II Kor. 6, 4

2 ἤσεν P² ἤμειν P* | 5 τούτῳ P¹ τοῦτο P* | 8 ἀφέονται (über ew übergesch.
 ie) P² | 12 ἐξῆλθεν — 15 πνεύματος < Cat. | 14 [ἀπόστολοι] Schw | προφητεία
 P³ προφητεία P* Schw | 15 μεταλ. πν. ∞ nach ἀπόστολοι (16) Schw | 16 καὶ —
 πόδες] πόδες μεμυρισμένοι Cat. | ἀλληγοροῦνται P* corr. P³ | 17 περὶ ὧν — 19 ἀπό-
 στολοι < Cat. | 20 δάκρυα — 25 ἡμᾶς < Cat. | 24 ἔλαιον + δ P² | 25 f τὸ δὲ
 μύρον — προδότης] ἀλλὰ καὶ Ἰούδας μύρον δεδολωμένον ἔλαιον Cat. | 28 δάκρυα
 — S. 195, 8 ἐμοῦ < Cat.

πενθοῦσα Ἱερουσαλὴμ ἡ καταλελειμμένη, δι' ἣν οἱ θρηνοὶ οἱ προφη-
 τικοί. διδάξει δὲ ἡμᾶς αὐτὸς ὁ κύριος, ὅτι δεδολωμένος ὁ Ἰούδας 4
 ἐστίν, ὃς ἂν ἐμβάφηται μετ' ἐμοῦ· λέγων «εἰς τὸ τρύβλιον, οὗτός
 με παραδόσεις. ὁρᾷς τὸν συμπότην τὸν δόλιον; καὶ αὐτὸς οὗτος ὁ
 5 Ἰούδας φιλήματι προῦδωκε τὸν διδάσκαλον· γέγονεν ὁ αὐτὸς ὑπο- 5
 κριτὴς καὶ φίλημα δεδολωμένον ἔχων, ἄλλον παλαιὸν μιμούμενος
 ὑποκριτὴν, καὶ τὸν λαὸν ἐλέγχων ἐκείνον· » ὁ λαὸς οὗτος τοῖς χεῖλεσι
 φιλοῦσί με, ἡ δὲ καρδία αὐτῶν πορρωτέρω ἐστίν ἀπ' ἐμοῦ. » οὐκ 63, 1
 ἀπεικὸς οὖν αὐτὸν καταμηνύειν ἔλαιον μὲν ὡς μαθητὴν ἡλεημένον.
 10 δολερὸν δὲ ὡς προδότην ἔλαιον πεφαρμαγμένον. τοῦτο ἄρα ἦν ὁ
 προεφῆτεον οἱ μυριζόμενοι πόδες, τὴν Ἰούδα προδοσίαν εἰς πάθος
 ὁδεύοντος κυρίου. καὶ αὐτὸς ὁ σωτὴρ ἀπονίπτων τοὺς πόδας τῶν 2
 μαθητῶν εἰς τὰς καλὰς πράξεις ἀποστέλλων αὐτούς, τὴν ὁδοποιρίαν
 αὐτῶν τὴν εἰς τὰς εὐεργεσίας τῶν ἐθνῶν ἡνίκατο εὐπρεπῇ καὶ κα-
 15 θαρὰν προπαρσκευάσας τῇ ἰδίᾳ δυνάμει. ὥξεσέ τε τούτοις τὸ μύρον
 καὶ τὸ ἐπὶ πάντας φθάνον τῆς εὐωδίας ἔργον πεφήμισται· καὶ γὰρ
 πεπλήρωκεν τὸ πάθος τοῦ κυρίου ἡμᾶς μὲν εὐωδίας, Ἑβραίους δὲ
 ἁμαρτίας. σαφέστατα τοῦτο ἀπέδειξεν ὁ ἀπόστολος εἰπών· » τῷ θεῷ 3
 χάρις τῷ πάντοτε θριαμβεύοντι ἡμᾶς ἐν τῷ Χριστῷ καὶ τὴν ὁσμὴν
 20 τῆς γνώσεως αὐτοῦ φανεροῦντι δι' ἡμῶν ἐν παντὶ τόπῳ· ὅτι κυρίου
 εὐωδία ἐσμὲν τῷ θεῷ ἐν τοῖς σφζομένοις καὶ ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις· οἷς
 μὲν γὰρ ὁσμὴ ἐκ θανάτου εἰς θάνατον, οἷς δὲ ὁσμὴ ἐκ ζωῆς εἰς ζωὴν. »
 Βασιλεῖς δὲ οἱ Ἰουδαίων χρυσῷ καὶ λίθοις τιμίοις συνθέτω 4
 καὶ ποικίλῳ χρώμενοι στεφάνῳ, οἱ χριστοί, τὸν Χριστὸν ἐπὶ τῆς
 25 κεφαλῆς συμβολικῶς ἐπιφερόμενοι λελήθεσαν κεφαλὴν κοσμοῦμενοι
 κυρίῳ. λίθος γέ τοι τίμιος ἢ μαργαρίτης ἢ σμάραγδος αὐτὸν αἰνί- 5
 τεται τὸν λόγον, χρυσὸς δὲ αὐτὸς πάλιν ὁ ἀδιάφθορος λόγος, ὁ τὸν
 ἰὸν τῆς φθορᾶς οὐκ ἐπιδεχόμενος. χρυσὸν αὐτῷ γεννηθέντι βασιλείας

3 f Mark. 14, 20; Matth. 26, 23 — 4 f vgl. Luk. 22, 48 — 6 f vgl. II Sam. 20, 9
 — 7 f Jes. 29, 13 — 12 f vgl. Joh. 13, 5 — 12 ὁ σωτὴρ — 15 δυνάμει Nicetascat.
 zu Joh. (13, 5) in Monac. 37 f. 403 v. Inc. ἴσθι μέντοι ὅτι ἀπονίπτων τοὺς πόδας
 τ. μ. ὁ σωτὴρ εἰς expl. δυνάμει — 18—22 II Kor. 2, 14—16 — 28 f vgl. Matth.
 2, 11; Origenes C. Cels. I 60 προσήνεγκαν, σύμβολα μὲν ὡς βασιλεῖ τὸν χρυσόν.
 Irenäus Adv. haer. III 10; O. Bardenhewer, Der Name Maria (Bibl. Stud. I 1) S. 422

3 εἰς τὸ τρύβλιον (wie Mark. 14, 20)] ἐν τῷ τρυβλίῳ (wie Matth. 26, 23) F |
 5 γέγονεν] + γὰρ über d. Z. P²M | 7 ἐκείνον] + δι' ὃν εἴρηται P³ am Rand
 (die gleichen Worte, von P² geschrieben, ausradiert; im Text FM) | 10 πεφαρ-
 μακευμένον Cat. | ἦν ἄρα Cat. | 12 τοῦ κυρίου Cat. | 12 καὶ — 15 δυνάμει < Cat.
 f. 366 | 14 f καθαρὰν Cat. καθαρὰ P | 15 παρσκευάσας Cat. | τε] δὲ Cat. | (ἐν)
 Wi | τούτοις < Cat. | τοῦ μύρον Ma | 16 καὶ — πεφήμισται < Cat. | πάντας Ma
 πάντων P | 23 χρυσῷ (χ in Ras.) P¹ | 25 f κεφαλὴν — κυρίῳ Markland κεφαλῇ —
 κυρίου P | 26 κυρίῳ] κ' (v in Ras.) P¹ | 28 χρυσόν] + γοῖν über d. Z. in Ras.
 P² oder P³ + γ' οὐρ M + γὰρ F

σύμβολον προσεκόμισαν οἱ μάγοι. μένει δὲ ἀθάνατος ὁ στέφανος
οὗτος κατ' εἰκόνα τοῦ κυρίου· οὐ γὰρ μαραινεται ὡς | ἄνθος. 207 P

Οἶδα καὶ τὰ Ἀριστίππου τοῦ Κυρηναίου. ἀβροδίατος ἦν ὁ Ἀρί- 64, 1
στιππος· σοφιστικὸν οὗτος ἐρωτᾷ τινα τοιοῦτον λόγον· ἵππος μύρον
5 χρίόμενος εἰς τὴν ἵππον ἀρετὴν οὐ βλάπτεται οὐδὲ κύων μυρισθεὶς
εἰς τὴν κυνὸς ἀρετὴν· οὐδὲ ἄνθρωπος ἄρα, ἐπήγαγεν καὶ συνήγαγεν.
ἀλλ' ἵππῳ μὲν καὶ κυνὶ οὐδὲ εἰς λόγος τοῦ μύρου, οἷς δὲ ἡ αἰσθησις 2
λογικωτέρα, τούτοις ἡ ἀπόλαυσις ἐπιφογωτέρα κορασιώδεις ὁδμᾶς
ἐπιφερομένοις. τούτων δὲ τῶν μύρων ἅπειροι διαφοραὶ, βρένθιον καὶ
10 μετάλλιον καὶ βασιλείον πλαγγόνιον τε καὶ ψάγδας Αἰγύπτιος.
Σιμωνίδης δὲ ἐν τοῖς λάμβοις οὐκ αἰδεῖται λέγων· 3

κάλειφόμην μύροις καὶ θυμιάσιν
καὶ βακκάρι· καὶ γὰρ τις ἔμπορος παρῇν.

ἐπιτηδεύουσι δὲ καὶ τὸ ἀπὸ κρίνων μύρον καὶ τὸ ἀπὸ τῆς κύπρου, 4
15 καὶ ἡ νάρδος εὐδοκιμεῖ παρ' αὐτοῖς καὶ τὸ ἀπὸ τῶν ῥόδων ἄλειμμα
καὶ τὰ ἄλλα, οἷς ἔτι χρῶνται γυναῖκες, ὕγρα τε καὶ ξηρά καὶ τὰ
ἐπίπαστα καὶ ὑποθυμιάμενα μύρα· ἐπινοεῖται γὰρ αὐτοῖς ὁσημέραι 5
πρὸς τὸ ἅπληστον τῆς ἐπιθυμίας τὸ ἀκόρεστον τῆς εὐωδίας· διὸ
καὶ πολλῆς τιнос ἀπειροκαλίας ἀποπνέουσιν. αἱ δὲ καὶ τὰς ἐσθῆτας
20 καὶ τὰς στρωμνὰς καὶ τοὺς οἴκους ὑποθυμῶσί τε καὶ καταρραίνουσιν,
μονονοχὶ δὲ καὶ τὰς αἰμίδας ὅξιν ἀναγκάζει τοῦ μύρου ἡ τρυφή.
| εὔ μοι δοκοῦσι | σχετλιάσαντες τῇ περὶ τοῦτο σπουδῇ τοσοῦτο τοῖς 208 P 77 S 65
μύροις ἀποδιακεῖσθαι τινες τὴν ἀνδρῶν τιτν ἐκθυγλύνουσιν. ὡς καὶ
τοὺς τεχνίτας αὐτῶν, τοὺς μυρεφούς, τῶν εὐνομονμένων ἀπελάνειν
25 πόλεων καὶ τῶν ἀνθινῶν ἐρίων τοὺς βαφεῖς ἀπελάνειν καὶ αὐτούς·
οὐ γὰρ θέμις δολερά εἴματα καὶ χρίσματα εἰς τὴν ἀληθείας παρεισ-
ιέναι πόλιν. χορὴ δὲ καὶ μάλα τοὺς μὲν ἄνδρας τοὺς παρ' ἡμῖν μὴ 2
μύρων, ἀλλὰ καλοκαγαθίας ὅξιν, γυνὴ δὲ ἀποπνέτω Χριστοῦ, τοῦ
ἀλείμματος τοῦ βασιλικοῦ, μὴ διαπασμάτων καὶ μύρων, αἰὶ δὲ τῷ

3—6 vgl. Diog. Laert. II 76 — 9—25 vgl. Athen. XV p. 686—691; Elter
(Gnom. hist. ram. 40 — 12f Semonides v. Amorgos Fr. 14 D. — 22—27 vgl. Strom.
I 48 — 26 f vgl. Herodot 3, 22; Plut. Mor. p. 646 B — 27 f vgl. Xenoph. Symp. II 4

4 ἐρωτᾷ P2 ἔρωτα P* ἡρώτα He | 9 βρένθιον (v¹ in Ras.) P¹ | 10 μετάλλιον]
μεγάλλιον oder μεγάλειον andere z. B. Athen. XV p. 690 F; doch vgl. Hesych.
s. v. | πλαγγόνιον P³ πλαγγόνειον Cobet 471 | Αἰγύπτιος Sy αἰγυπτίας P | 12 κή-
λειφόμην Ath. XV p. 690 C | θυμιάσιν Ath. | 13 βακκάρι Ath. βάκκαριν P | 14 κρί-
νων] κρηνῶν P* | 15 ἄλειμμα F; ebenso 29; 197, 3 | 17 αὐτοῖς] αὐταῖς Sy | 18 ἐπι-
θυμίας] doppelt in PM (von P¹ und M² einmal gestrichen) | 19 αἰ] οἱ Wi | 23 ἀπο-
διακεῖσθαι] ἀπ(εχθῶς) διακεῖσθαι Schw | τινες] + ὅτι F² (ὡς) Kroll | 25 ἀνθινῶν
P* ἀνθινῶν P³ ἀνθινῶν Di (praef. p. XLVIII) | 28 ἀποπνέτω P¹ ἀποπνέει τῷ P* |
29 διὰ πασμάτων P

σωφροσύνης ἀμβροσίῳ χρίσματι συναλειφέσθω, ἀγίῳ τερτομένη μύρῳ
 τῷ πνεύματι. τοῦτο σκενάζει Χριστὸς ἀνθρώποις γνωρίμοις, εὐωδίας 3
 ἄλειμμα, ἐκ τῶν οὐρανίων συντιθεὶς ἀρωμάτων τὸ μύρον. τούτῳ
 καὶ αὐτὸς ὁ κύριος συναλείφεται τῷ μύρῳ, ὡς διὰ Δαβὶδ μεμνήνται·
 5 «διὰ τοῦτο ἔχρισέν σε ὁ θεός, ὁ θεός σου, ἔλαιον ἀγαλλιάσεως παρὰ
 τοὺς μετόχους σου· σμύρνα καὶ στακτὴ καὶ κασία ἀπὸ τῶν ἱματίων σου.»
 Ἀλλὰ γὰρ μὴ λάθωμεν ὥσπερ οἱ γῦπες τὰ μύρα βδελυττόμενοι 66, 1
 ἢ οἱ κάνθαροι (τούτους γὰρ ῥοδίνῳ χρισθέντας μύρῳ τελευτῶν
 λέγουσιν), καὶ τούτων ἐγκριτέον ὀλίγα τινὰ τῶν μύρων ταῖς γυναξίν,
 10 ὅσα μὴ καρῶσι τὸν ἄνδρα· αἱ γὰρ ὑπέρμετροι χρίσεις τῶν μύρων
 κηδείας, οὐ συμβιώσεως ἀποπνέουσιν. καίτοι καὶ τὸ ἔλαιον αὐτὸ 2
 ταῖς μελίτταις καὶ τοῖς ἐντόμοις ἐστὶ πολέμιον ζῴοις, ἀνθρώπων δὲ
 τοὺς μὲν ὠνησεν, ἔστιν δὲ οὗς εἰς μάχην ἐξεκαλέσατο, καὶ τοὺς πρό-
 15 τερον φίλους ἀηλιμμένους τοῦτο ἐν τοῖς σταδίοις ἐκτρέπει εἰς τὸ
 τῆς ἀγωνίας πάμμαχον. μαλθακὸν δὲ ἔλαιον τὸ μύρον ὃν οὐκ οἶσθε
 τὰ ἦθη τὰ γεννικὰ ἐκθιγλύνειν δύνασθαι· μάλιστα. ὥσπερ δὲ τὴν 3
 τρυφὴν καὶ τῆς γεύσεως ἀποκεκλείκαμεν, οὕτως ἀμέλει καὶ τῶν
 ὄψεων καὶ τῶν ὁσφρήσεων τὴν ἡδυπάθειαν | ἐξορίζομεν, μὴ λάθωμεν 209 P
 ἣν ἐφρυγεύσαμεν ἀκολασίαν, καθοδὸν αὐτῇ διδόντες εἰς ψυχὴν διὰ
 20 τῶν αἰσθήσεων, οἷονεὶ διὰ θυρῶν ἀφρουρήτων. εἰ γοῦν τῆς εὐωδίας 67, 1
 τὸ θυμίαμα τὸν μέγαν ἀρχιερέα, τὸν κύριον, ἀναφέρειν λέγοιεν τῷ
 θεῷ, μὴ θυσίαν ταύτην καὶ εὐωδίαν θυμιάματος νοούντων, ἀλλὰ
 γὰρ τὸ τῆς ἀγάπης δεκτὸν ἀναφέρειν τὸν κύριον, τὴν πνευματικὴν
 εὐωδίαν, εἰς τὸ θυσιαστήριον παραδεχέσθων. αὐταρχες μὲν οὖν τὸ 2
 25 ἔλαιον αὐτὸ λιπᾶναι τε τὴν ἐπιφάνειαν καὶ ἀνεῖναι τὸ νευρῶδες καὶ
 τινα τοῦ σώματος ὁσμήν ἀναστεῖλαι βαρυτέραν, εἰ καὶ πρὸς τοῦτο
 τοῦ ἐλαίου δεοίμεθα· ἡ δὲ ἐπιτήδευσις τῆς εὐωδίας δέλεαρ ἐστὶ
 ῥαθυμίας, πόρρωθεν εἰς λίχνον ἐπιθυμίαν ἐπισπωμένης. πάντοθεν 3
 γὰρ ἀγώγιμος ὁ ἀκόλαστος καὶ ἀπὸ ἐδωδῆς καὶ ἀπὸ στρωμνῆς καὶ
 30 ἀπὸ συναναστροφῆς καὶ ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν καὶ ἐκ τῶν ὠτων καὶ ἐκ
 τῶν γνάθων, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν μυκτήρων. καθάπερ οἱ βόες τοῖς

5 f Psal. 44, 8f — 7—9 vgl. Plut. Mor. p. 87 C; 710 E; Aelian Nat. an.
 IV 18; III 7; Aristot. De adm. 147 p. 845^a 35ff.; Plin. Nat. Hist. XI 279; Theo-
 phrast De caus. plant. VI 5, 1; [Eustathius] Comm. in Hex. Migne 18 Sp. 736 —
 11 f vgl. Aelian Nat. an. IV 18; I 58 — 15—20 vgl. Plut. Mor. p. 645 E (Ἐράτων)
 τὴν διὰ τῶν ὠτων ἀποκλείει τρυφὴν καὶ ἡδυπάθειαν (τῇ αὐλείῳ), τὴν κατὰ τὰ ὀμ-
 ματα καὶ τὰς ῥίνας, ὥσπερ καθ' ἑτέρας θύρας, ἐπεισάγων τῇ ψυχῇ — 20 f Exod.
 29, 18; 30, 7; vgl. Ephes. 5, 2; Phil. 4, 18

6 κασία F | 8 ῥοδίνῳ P² ῥοδενῶι P* | 10 ὅσα <ἀν> Sy | 14 φίλους] δειλοὺς
 Wendland Quaest. Muson. (Anhang: Sent. contron.) | 15 οἶσθε P³ οἶσθαι P*
 16 δύνασθαι P² δύνασθε P* | 17 ἀποκεκλείκαμεν F² ἀποκεκλίκαμεν PF* | 18 ἐξορί-
 ζομεν Münzel | 21 λέγοιεν <τινες> Schw | 26 καὶ] κἂν Schw

κρίκοις καὶ τοῖς σχοίνοις, οὕτω δὲ καὶ ὁ ἀκόλαστος θυμιάμασι καὶ
 μύροις καὶ ταῖς ἀπὸ τῶν στεφάνων εὐωδίαις περιέλεται. ἐπεὶ δὲ 68, 1
 οὐδεμίαν χώραν ἀπονέμομεν ἡδονῇ πρὸς οὐδεμίαν συμπεπλεγμένη
 λυσιτελῇ τῷ βίῳ χρεῖαν, φέρε κἀνταῦθα διαστειλώμεθα, τὸ χρεῖῳδες
 5 αἰρούμενοι. εἰσὶ γάρ τινες εὐωδία οὐ καρωτικά καὶ οὐδὲ ἐρωτικά,
 οὐκ οὖν συμπλοκῆς καὶ τῆς ἀκολάστου ἑταιρείας ἀποπνέουσαι, ὕγειναι
 δὲ μετὰ σωφροσύνης καὶ τὸν μὲν ἐγκέφαλον ὑποτρέφουσαι, ὀληνῆκα
 ἢ καχεκτῇ, ῥωννύουσαι δὲ καὶ τὸν στόμαχον. [πολλοὺ τοίνυν δεῖ 2
 τοῖς ἄνθεσιν ἐπιψύχειν αὐτόν, ὁπότε ἀλεαίνεσθαι ἐθέλει τὸ νευρῶδες.]
 10 οὐ γὰρ κατὰ πάντα ἀποσκορακιστέον τὴν χρῆσιν αὐτῶν, ἀλλ' ὥσπερ
 φαρμάκῳ καὶ βοηθηματι χρηστέον τῷ μύρῳ πρὸς τε τὸ ἐπεγείραι
 τὴν ἀπανδῶσαν δύναμιν καὶ πρὸς τοὺς κατάρρους καὶ πρὸς τὰς
 καταψύξεις δυσαρέστησιν τε, καθὰ καὶ ὁ κομικὸς φησὶ πον·

μύροις

15 ὑπαλείφεται τὰς θῖνας· ὕγειας μέρος
 μέγιστον ὁδμὰς ἐγκεφάλῳ χρηστὰς ποιεῖν·

καὶ ἡ τῶν ποδῶν διὰ τοῦ λίπους τῶν ἀναθερμαινόντων ἢ ἐμψυ- 3
 χόντων μύρων ἀνάτριψις ὠφελείας ἔνεκεν ἐπιτηδεύεται, ὥς δὲ ἀπὸ
 τῆς κεφαλῆς τοῖς πεπληρωμένοις ὀλκὴν | τινα καὶ ὑποχώρησιν ἐπὶ 210 P
 20 τὰ μὴ κύρια τῶν μερῶν γίνεσθαι. ἡδονὴ δέ, ἢ μὴ πρόσεστι τὸ 4
 χρεῖῳδες, ἡθους ἐστὶν ἑταιρικοῦ διαβολὴ καὶ φάρμακον ἐρεθισμῶν.
 διαφέρει δὲ ὅλως τὸ μυραλοιφεῖν τοῦ μύρῳ χρεῖσθαι· τὸ μὲν γὰρ
 θηλυδριῶδες, τὸ δὲ χρεῖσθαι τῷ μύρῳ καὶ λυσιτελεῖ ἔσθ' ὅτε. Ἀρί- 69, 1
 στιππος γοῦν ὁ φιλόσοφος χρισάμενος μύρῳ κακὸς κακῶς ἀπολω-
 25 λέναι χρῆναι τοὺς κιναίδους ἔφασκεν τοῦ μύρου τὴν ὠφέλειαν εἰς
 λοιδορίαν διαβεβληκότας. »τίμα δὲ λατρὸν πρὸς χρεῖαν αὐτοῦ«, φησὶν 2
 ἡ γραφή· »καὶ γὰρ αὐτὸν ἔκτισεν ὁ ὕψιστος, παρὰ δὲ κυρίου ἐστὶν
 ἰασίς.« εἰτα ἐπάγει· »καὶ μυρεψὸς ποιήσει μίγμα«, ὥς εἰς ὠφέλειαν
 δηλονότι, οὐκ εἰς ἡδυνάθειαν δεδομένων τῶν μύρων. οὐ γὰρ περὶ 3

2—4 vgl. Plut. Mor. p. 645 F ἀλλ' οὐκ ἔχει χώραν ἐν συμποσίῳ φιλοσόφων
 ἀνδρῶν ἡδονὴ πρὸς μηδεμίαν συμπεπλεγμένην χρεῖαν — 10 οὐ κατὰ — 11 μύρῳ
 Sacr. Par. 203 Holl — 14—16 Alexis Fr. 190 CAF II p. 368; Elter Gnom. hist.
 ram. 40 — 23—26 Aristipp Fr. 67 Mullach FPG II p. 414; vgl. Arsen. Viol. p. 112 W.
 — 26—28 Sir. 38, 1f. 8

6 ὕγειναι P² | 8 καχεκτῇ P³ καχεκτῇ P* | ῥωννυῖσαι P* | 8f [πολλοῦ —
 νευρῶδες.] Ma vgl. S. 199, 27 f | 9 ἀλεαίνεσθαι Cobet 472 λεαίνεσθαι P | 10 οὐ γὰρ]
 οὐκ ἄρα Kroll | ἀποσκορακιστέον F σκορακιστέον Sacr. Par. | 15 ὑπαλείφεται] ἐνα-
 λείφεται Ath. II p. 46 A | θῖνας Ath. χεῖρας P | ὕγειας Ath. a. a. O. u. XV
 p. 687 D ὕγειας P | 16 ὁδμὰς] ὁσμὰς Ath. | ἐγκεφάλῳ Ath. ἐγκεφάλῳ P | 18 δὴ
 P* μὴ P³ | 19 ἐπὶ P² ἐπεὶ P* | 26 τίμα P² τιμᾷ P*

τὸ ἐρεθιστικὸν τῶν μύρων σπονδαστέον οὐδαμῶς, ἀλλὰ τὸ ὠφέλιμον ἐκλεκτέον, ὅπου γε καὶ τοῦ ἐλαίου τὴν γένεσιν ἀνῆκεν ὁ θεὸς ἀνθρώποις εἰς πόνων ἀρωγὴν. αἱ δὲ ἀφραίνουσαι γυναικες βάπτουσαι μὲν 4 τὰς πολιάς, μυρίζουσαι δὲ τὰς τριχὰς πολιώτεραι θάττον γίνονται 5 διὰ τὰ ἀρώματα ξηραντικὰ ὄντα. διὸ καὶ ἀνχηρότεροι φαίνονται οἱ μυριζόμενοι· ὁ δὲ ἀνχμὸς πολιωτέρους ποιεῖ (εἴτε γὰρ αὖανσις τριχὸς ἢ πολιὰ εἴτε ἔνδεια θερμοῦ), τῆς ξηρότητος τὴν οἰκείαν τῆς τριχὸς ἐκπινούσης τροφὴν τὴν ὑγρὰν καὶ πολιοὺς ἀποτελούσης. πῶς 5 ἂν εἰκότως ἔτι ἀγαπῶμεν τὰ μύρα. δι' αἱ πολιαί. οἱ φεύγοντες 78 S 10 πολιάς; καθάπερ δὲ οἱ κύνες ῥινηλατοῦντες ἐκ τῆς ὁδοῦς ἀνιχνεύουσι τὰ θηρία, οὕτως ἐκ τῆς περιέργου τῶν μύρων εὐωδίας θηρῶσιν | οἱ σῶφρονες τοὺς ἀσελγεῖς. 211 P

Τοιαύτη δὲ καὶ τῶν στεφάνων ἡ χρῆσις, κομαστική καὶ πάροινος· 70, 1

ἀπερρε· μή μοι στέφανον ἀμφιθῆς κάρα.

15 ἦρος μὲν γὰρ ὥρα λειμῶσιν ἐνδρόσοις καὶ μαλακοῖς, ποικίλοις χλοάζουσιν ἄνθεσιν, ἐνδαιτυῶσθαι καλόν, αὐτοφνεῖ καὶ εἰλικρινεῖ τινι εὐωδία καθάπερ τὰς μελίττας τρεφομένους· τὸ δὲ 2

πλεκτὸν στέφανον ἐξ ἀκηράτου

λειμῶνος

20 κοσμήσαντας οἴκοι περιφέρειν οὐ σωφρόνων· οὐ γὰρ ἀρμόδιον ῥόδων κάλυξιν ἢ ἴοις ἢ κρίνοις ἢ ἄλλοις τισὶ τοιούτοις ἄνθεσι χαίτην πυκάζεσθαι κομαστικήν, διανθιζομένους τὴν χλόην. ἐμψύχει γὰρ χαίτην ἄλλως ὁ στέφανος περικείμενος καὶ δι' ὑγρότητα [τε] καὶ διὰ ψυχρότητα. ταύτη καὶ οἱ λατροὶ ψυχρὸν εἶναι φυσιολογοῦντες τὸν 3 25 ἐγκέφαλον μύρῳ χρῆσθαι ἀξιούσι τὰ στήθη καὶ μυκτῆρας ἄκρους, ὥς δυνθῆναι τὴν πυρώδη ἀναθυμίασιν ἡσυχῇ διοδεύουσαν εὐρώστως ἀναθάλλειν τὴν ψυχρότητα. πολλοῦ τοίνυν δεῖ τοῖς ἄνθεσιν ἐπιψύ-

2 f vgl. Plato Menex. p. 238 A (ἐλαίου γένεσιν, πόνων ἀρωγὴν, ἀνῆκε τοῖς ἐκγόνοις) — 3—10 vgl. Athen. XV p. 692 BC ζητεῖ δ' ὁ πολυμαθέστατος Ἀριστοτέλης ἐν τοῖς φυσικοῖς προβλήμασι· »διὰ τί οἱ μυριζόμενοι πολιώτεροι; ἢ ὅτι τὸ μύρον διὰ τὰ ἀρώματα ξηραντικὸν ἐστί, διὸ καὶ ἀνχηροὶ οἱ μυριζόμενοι· ὁ δὲ ἀνχμὸς πολιωτέρους ποιεῖ. εἴτε γὰρ αὖανσις τριχὸς ἢ πολιὰ εἴτ' ἔνδεια θερμοῦ, ἢ ξηρότης μαραίνει. διὸ καὶ τὰ πλῆλα θάττον ποιεῖ πολιοὺς· ἐκπίνεται γὰρ ἡ οἰκεία τῆς τριχὸς ὑγρότης.« (Aristot. Fr. 235 Rose³) — 14 vgl. TGF Adesp. 108; CAF III p. 617 Adesp. 1258 — 18 f Eurip. Hippol. 73f — 20—22 vgl. Kratinus Fr. 98 CAF I p. 43

4 vor θάττον drei Buchst. ausrad. P | 7 ἔνδεια Pe^{corr} ἔνδια P* | 9 ἂν <οῦν> Wi [ἂν] Münzel | ἀγαπῶμεν Sy ἀγαπῶεν <ἂν> Münzel ἀγαπῶμεν P | 14 ἀπερρε M² ἀπέρρε P*M* ἀπαρε P³ ἀπαιρε Di | 20 σωφρόνων P³ σοφρόνων P* | 22 ἐμψύχει F ἐνψύχει (corr. aus ἐν ψύχει) P ἐπιψύχει als Variante am Rand P² (hier jetzt ausrad.) M 23 [τε] Di

- χειν αὐτόν, (ὁπότε ἀλεαίνεσθαι ἐθέλει τὸ νευρῶδες). ναὶ μὴν καὶ
τὸ τερπνὸν τῆς ἀνθήσεως οἱ καταστεφθέντες ἀπολλύουσιν. οὔτε 4
γὰρ ἀπολαύουσι τῆς ὄψεως οἱ ἀναδούμενοι τὸν στέφανον ὑπὲρ τὰς
ὄψεις οὐδὲ μὴν τῆς εὐωδίας οἱ ἀπελαύνοντες ὑπὲρ τὰς ἀναπνοὰς
5 τὰ ἄνθη· ἀναδιδούσης γὰρ ἄνω καὶ ἀναθυμωμένης κατὰ φύσιν τῆς
εὐωδίας ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν ἔρημος τῆς ἀπολαύσεως ἡ ἀναπνοὴ κατα-
λείπεται, ἀφαρπαζομένης τῆς εὐωδίας. ὥσπερ οὖν τὸ κάλλος, οὕτως 5
καὶ τὸ ἄνθος τέρεπαι βλεπόμενον, καὶ χορὴ δι' ὄψεως ἀπολαύοντας
τῶν καλῶν δοξάζειν τὸν δημιουργόν. ἡ χορῆσις δὲ αὐτῶν ἐπιβλαβής,
10 καὶ θάττον παρέρχεται μετανοία τιμωρομένη. αὐτίκα δὴ μάλα καὶ
διελέγχεται τὸ ἐφήμερον αὐτῶν· ἄμφω γὰρ μαραίνεσθον, καὶ τὸ
ἄνθος καὶ τὸ κάλλος. ἀλλὰ καὶ τοὺς θιγγάνοντας αὐτοῖν τὸ μὲν 71, 1
ἐνέψυξεν, τὸ δὲ ἐξέκανσεν. ἐνὶ δὲ λόγῳ ἡ παρὰ τὴν ὄψιν ἀπόλαυσις
αὐτοῖν ὕβρις ἐστίν, οὐ τροφή· τροφᾶν δὲ ἡμῖν, ὥς ἐν παραδείσῳ.
15 προσῆκεν σωφρόνως τῷ ὄντι | παρεπομένοις τῇ γραφῇ. στέφανον 212 P
μὲν γυναικὸς τὸν ἄνδρα ὑποληπτέον, ἄνδρὸς δὲ τὸν γάμον, ἄνθη δὲ
τοῦ γάμου τὰ τέκνα ἄμφοιν, ἃ δὴ τῶν σαρκικῶν λειμώνων ὁ θεὸς
δρέπεται γεωργός. »στέφανος δὲ γερόντων τέκνα τέκνων, δόξα δὲ 2
παισὶν οἱ πατέρες«, φησὶν· ἡμῖν δὲ <δόξα> ὁ πατὴρ τῶν ὅλων, καὶ
20 τῆς συμπάσης ἐκκλησίας στέφανος ὁ Χριστός.

Καθάπερ δὲ αἱ ῥίζαι καὶ αἱ βοτάναι, οὕτως δὲ καὶ τὰ ἄνθη 3
ιδίας ἔχει ποιότητος καὶ τὰς μὲν ἐπωφελεῖς, τὰς δὲ ἐπιβλαβεῖς, ἔστι
δὲ αἷς καὶ ἐπισφαλεῖς. ὁ γοῦν κιττός ξιμψύχει, ἡ δὲ καρύα πνεῦμα

5—7 vgl. Diogenes bei Diog. Laert. VI 39 τῷ μύρῳ τοὺς πόδας ἀλειψάμενος
ἔφη, ἀπὸ μὲν τῆς κεφαλῆς εἰς τὸν ἀέρα ἀπνεῖναι τὸ μύρον, ἀπὸ δὲ τῶν ποδῶν εἰς
τὴν ὄσφρησιν — 14f vgl. Gen. 2, 15 — 18f Prov. 17, 6 — 21 vgl. Plut. Mor.
p. 647 A ῥίζαι γάρ εἰσι καὶ βοτάναι — 23—S. 201, 10 vgl. Plut. Mor. p. 647 AB
. . . τοῦ κιττοῦ κατασβεννύντος τὴν μέθην τῇ ψυχρότητι. δηλοῖ δὲ καὶ τῶν ὀνο-
μάτων ἕνα τὴν περὶ ταῦτα πολυπραγμοσύνην τῶν παλαιῶν· τὴν τε γὰρ καρύαν
οὕτως ὠνόμασαν, ὅτι πνεῦμα βαρὺ καὶ καρωτικὸν ἀφιεῖσα λυπεῖ τοὺς ὑπ' αὐτῆς
παραεκκλιμένους· καὶ τὸν νάρκισσον ὥς ἀμβλύνοντα τὰ νεῦρα καὶ βαρύτητας
ἐμποιοῦντα ναρκώδεις. 647 D . . . ὅσα δ' ἡσυχῇ ψυχρὰ τῷ μετρίως ἐπιψαίνειν
ἀνακρονομένων τὰς ἀναθυμιάσεις, ὥσπερ ὁ τῶν ἰων καὶ ῥόδων στέφανος· στυφεῖ
γὰρ ἄμφοτερά καὶ (συ)στέλλει τῇ ὁσμῇ τὰς καρηβρίας. τὸ δὲ τῆς κύπρου ἄνθος
καὶ ὁ κρόκος καὶ ἡ βάκκαρις εἰς ὕπνον ἔλλυνον ὑπάγει τοὺς πεπωκότας. 647 E
ἐνίων δ' ἄνθῳ ὁσμᾷς ἄνω σκιδναμέναις περὶ τὸν ἐγκέφαλον, οἱ τε πόροι τῶν
αἰσθητηρίων ἐκκαθαίρονται καὶ λεπτίνεται τὰ ὑγρά πρῶως ἂνεν πληγῆς καὶ σάλου
τῇ θεομότῃ διακρινόμενα, καὶ φύσει ψυχρὸς ὢν ὁ ἐγκέφαλος ἀναθάλλεται. 648 A
τὸ δὲ ῥόδον ὠνόμασαι δῆπουθεν, ὅτι ῥεῦμα πολὺ τῆς ὁδοῦς ἀφίησι· διὸ καὶ
τόγιστα μαραίνεται.

1 <ὁπότε — νευρῶδες> Ma vgl. S. 198, 8f | [τὸ νευρῶδες] Schw | 2 ἀπολλύνου-
σιν P² ἀπολύουσιν P* | 4 οὐδὲ] οὔτε Di | 10 μετανοία M² μετάνοια P* μετάνοιαι
P²M* | 11 μαραίνεσθον Sy μαραίνετον P μαραίνεται St | 15 παρεπομένοις P* παρε-
πομένους P² | 19 <δόξα> Ma

ἀφίησιν καρωτικόν, ὡς ἐμφαίνει καὶ τοῦνομα ἐτυμολογούμενον.
 νάρκισσος δὲ βαρύοδμόν ἐστιν ἄνθος, ἐλέγχει δὲ αὐτὸ ἡ προσηγορία
 νάρκαν ἐμποιοῦν τοῖς νεύροις. αἱ δὲ τῶν ῥόδων καὶ τῶν ἴων ἀπο- 4
 φοραὶ ἡσυχῇ οὔσαι ψυχραὶ συστέλλουσι καὶ ἐπιστύφουσι τὰς καρ-
 5 βαρίας· ἡμῖν δὲ οὐχ ὁπωστιοῦν συμμεθύνειν, ἀλλ' οὐδὲ οἰνοῦσθαι
 ἐπιτέτραπται. ναὶ μὴν ὁ κρόκος καὶ τῆς κύπρου τὸ ἄνθος εἰς ὕπνον
 ἄλυπον ὑπάγετον. πολλὰ δὲ αὐτῶν φύσει ψυχρὸν ὄντα τὸν ἐγκέφαλον 5
 ἀναθάλλει ταῖς ἀποφοραῖς λεπτύνοντα τῆς κεφαλῆς τὰ περιττεύματα.
 ἐντεῦθεν καὶ τὸ ῥόδον ἐπωνόμασται, φασίν, ὅτι πᾶμπολυ τῆς ὁδοῦ
 10 ἀφίησι ρεῦμα· διὸ καὶ θάττον μαραινεται.
 Ἄλλ' οὐδὲ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις τῶν Ἑλλήνων ἡ χρῆσις πω τῶν 72,1
 στεφάνων ἦν. οὔτε γὰρ οἱ μνήστορες οὐθ' οἱ ἀβροδῖταιτοι κέχρηται
 Φαίακες αὐτοῖς. ἐν δὲ τοῖς | ἀγῶσι πρῶτον ἡ τῶν ἄθλων δόσις ἦν, 213 P
 δεῦτερον δὲ ὁ περιαγερός, τρίτον ἡ φυλλοβολία, τελευταῖον ὁ στέ-
 15 φανος, ἐπίδοσιν λαβούσης εἰς τρυφήν τῆς Ἑλλάδος μετὰ τὰ Μηδικά.
 εἰργονται τοίνυν στεφάνων οἱ τῷ λόγῳ παιδαγωγούμενοι, οὐκ ἐπεὶ 2
 καταδεῖν δοκοῦσιν τὸν λόγον ἐν ἐγκεφάλῳ τοῦτον ἰδρυμένον, οὐδ'
 ὅτι κωμαστικῆς ἀγερωχίας σύμβολον ὁ στέφανος εἶη, ἀλλὰ γὰρ ὅτι
 τοῖς εἰδώλοις κατωνόμασται. ὁ γοῦν Σοφοκλῆς τὸν νάρκισσον ἀρ- 3
 20 χαῖον μεγάλων θεῶν στεφάνωμα προσεῖπε, τῶν χθονίων λέγων·
 ῥόδῳ δὲ τὰς Μούσας Σαπφῶ καταστέφει·

οὐ γὰρ † ἀπ' ἀρχῆς ῥόδων
 τῶν ἐκ Πιερίας·

κρίνον δὲ ἡδεσθαι τὴν Ὁραν φασίν καὶ τὴν Ἀρτεμιν μυρρίνη. εἰ γὰρ 4
 25 καὶ τὰ μάλιστα μὲν δι' ἄνθρωπον γέγονε τὰ ἄνθη, ταῦτα δὲ οἱ
 ἀνόητοι λαβόντες οὐκ εἰς τὴν ἰδίαν εὐχάριστον χρῆσιν, ἀλλ' εἰς τὴν
 τῶν δαιμονίων ἀχάριστον ὑπηρεσίαν κατεχρήσαντο, ἀφεκτέον αὐτῶν
 »διὰ τὴν συνειδήσιν«. ἀρχλήτου δὲ ἀμεριμνίας ὁ στέφανος σύμβολον· 73,1

13—15 vgl. Eratosth. Fr. 20 Müller p. 203 sq. — 19f Soph. Oed. Col. 683f;
 vgl. Plut. Mor. p. 647 B διὸ καὶ ὁ Σοφοκλῆς αὐτὸν »ἀρχαῖον — στεφάνωμα«
 τίεστι τῶν χθονίων, προσηγόρευκε — 22f Sappho Fr. 58 D.; vgl. Elter Gnom. hist.
 ram. 12 — 28 I Kor. 10, 25. 27

5 ὁπωστιοῦν P⁸ ὅπως τις οὖν P* | 7 ὑπάγετον P³ ὑπαγέτην P* | 9 ἐπωνόμα-
 σται P* ἐπωνομάσθαι P² ὠνομάσθαι Cobet | 13 ἄθλων Ferrarius, De vet. acclam.
 et plausu (1627) II p. 132 ἀθλητῶν P | 14 περιαγερός Cobet, Mnemos. 11 (1862)
 p. 388 (vgl. Plato Rep. X p. 621 D) ἐπεγερός P ἐπαγερός Ferrarius | 16f ἐπεὶ
 καταδεῖν Sy ἐπικαταδεῖν P | 18 [εἶη] Ma | [γὰρ] Di | 19 γοῦν γὰρ F | 19f ἀρχαῖον
 F² ἀρχαῖον F*P | μεγάλαιν θεαῖν ἀρχαῖον στεφάνωμα Soph. | 22 ἀπ' ἀρχῆς P
 μετέχεις Stob. Flor. 4, 12 πεδέχεις Plut. Mor. p. 146 A; 646 F | 23 Πιερίας
 Plut. Stob. περιεργίας P

- ταύτῃ καὶ τοὺς νεκροὺς καταστεφανοῦσιν, ᾧ λόγῳ καὶ τὰ εἰδῶλα,
 ἔργῳ προσμαρτυροῦντες αὐτοῖς τὸ εἶναι νεκροῖς. οἱ μὲν γὰρ βακχεύ-
 οντες οὐδὲ ἄνευ στεφάνων ὀργιάζουσιν· ἐπὶ δὲ ἀμφιθῶνται τὰ
 ἄνθη, πρὸς τὴν | τελετὴν ὑπερχαόνται. οὐ δὴ κοινωνητέον οὐδ' 214 P 2
 5 ὁπωστίουν δαίμοσιν, ἀλλ' οὐδὲ τὴν εἰκόνα τοῦ θεοῦ τὴν ζῶσαν δίκην
 εἰδῶλων τῶν νεκρῶν καταστεπτέον. ὁ γὰρ καλὸς τοῦ ἀμαράντου
 στέφανος ἀπόκειται τῷ καλῶς πεπολιτευμένῳ· τὸ ἄνθος τοῦτο γῇ
 βαστάζειν οὐ κεχώρηκεν· μόνον δὲ αὐτὸ καρποφορεῖν ἐπίσταται
 οὐρανός. πρὸς δὲ καὶ ἀλόγιστον ἀκηκοῦτας ἡμᾶς τὸν κύριον ἀκάνθαις 3
 10 ἐστεμμένον αὐτοὺς ἐντρυφῶντας τῷ σεμνῷ τοῦ κυρίου πάθει ἀνα-
 δεῖσθαι τοῖς ἄνθεσιν. ὁ μὲν γὰρ τοῦ κυρίου στέφανος ἡμᾶς ἡνίττετο
 προφητικῶς τούς ποτε ἀκάρπους, τοὺς περικειμένους αὐτῷ διὰ τῆς
 ἐκκλησίας, ἧς | ἐστὶν κεφαλὴ· ἀλλὰ καὶ τῆς πίστεως ἐστὶν τύπος, 79 S
 ζωῆς μὲν διὰ τὴν οὐσίαν τοῦ ξύλου, εὐφροσύνης δὲ διὰ τὴν προση-
 15 γορίαν τοῦ στεφάνου, κινδύνου δὲ διὰ τὴν ἄκανθαν· οὐδὲ γὰρ
 ἀναιμωτεῖ προσεῖναι τῷ λόγῳ ἔξεστιν. ὁ δὲ πλεκτὸς μαραίνεται 4
 στέφανος οὗτος καὶ τὸ πλέγμα τῆς σχολιότητος ἀναλύεται καὶ τὸ
 ἄνθος ξηραίνεται· μαραίνεται γὰρ ἡ δόξα τῶν τῷ κυρίῳ μὴ πεπι-
 στευνότων. Ἰησοῦν δὲ ἐστεφάνωσαν ὑψωμένον τῆς αὐτῶν καταμαρ- 5
 20 τυροῦντες ἀμαθίας· τοῦτ' αὐτὸ γὰρ οἱ σκληροκαρδιοὶ προφητεῖαν
 οὐσαν σεσοφισμένην οὐ νοοῦσιν, ἣν αὐτοὶ ὕβριν καλοῦσιν κυρίου.
 οὐκ ἔγνω τὸν κύριον ὁ λαὸς ὁ πεπλανημένος, οὐ περιτέμνεται τὸν 6
 λογισμόν, οὐ πεφώτισται τὸν σκοτισμόν, οὐκ εἶδεν τὸν θεόν, τὸν
 κύριον ἠρνήσατο, ἀπολώλεκεν τὸ εἶναι Ἰσραήλ, ἐδίωξεν τὸν θεόν,
 25 καθυβρίζειν ἤλπισε τὸν λόγον, καὶ ὃν ἐσταύρωσεν ὡς κακοῦργον,
 ἀνέστεψεν ὡς βασιλέα. διὰ τοῦτό τοι εἰς ὃν οὐκ ἐπίστευσαν ἄνθρω- 74, 1
 πον, τὸν φιλόανθρωπον θεὸν ἐπιγνώσονται κύριον καὶ δίκαιον· ὅτι
 αὐτοὶ παρεπύκρναν ἐπιδείξασθαι τὸν κύριον, τοῦτο αὐτῷ ὑφονύμενον
 μεμαρτυρήκασιν, τὸ διάδημα τῆς δικαιοσύνης τῷ ὑπὲρ πάντων ὀνομα

4f vgl. I Kor. 10, 20 — 6f vgl. I Petr. 5, 4 — 9 ἀλόγιστον — S. 203, 12
 ἄκαρπον Nicetascat. zu Joh. (19, 1—5) in Monac. 37 f. 521v. Inc. κλήμεντος·
 ἡμᾶς δὲ ἀκηκοῦτας τὸν κύριον ἀλόγιστον ἐστὶν ἀκάνθαις expl. ἄκαρπον — 9f vgl.
 Matth. 27, 29; Mark. 15, 17; Joh. 19, 2 — 12 vgl. Matth. 13, 22 — 13 vgl. Ephes.
 5, 23; Kol. 1, 18 — 22 vgl. Jes. 1, 3 — 29 vgl. II Tim. 4, 8 — 29f vgl. Phil. 2, 9

3 οὐδὲ] οὔτε Wi ἦδη St | 4 τελετὴν Markland τελευτὴν P | ὑπερχαόνται Wi |
 οὐδ' Di οὗθ' P | 10 ἐστεφανωμένον Cat. | 11 μὲν < Cat. | 12 αὐτοὺς Cat. | 16 ἀναι-
 μωτὶ τῷ λόγῳ προσεῖναι Cat. | ὁ δὲ — 19 πεπιστευνότων < Cat. | 19 δὲ] μέντοι
 Cat. | ὑψωμένον] + Ἰουδαῖοι Cat. | 19f ἐαντῶν κατηγοροῦντες Cat. | 20 τοῦτ' —
 25 καὶ < Cat. | 25f ὃν γὰρ ὡς κακοῦργον ἐσταύρωσαν, τοῦτον ὡς βασιλέα ἀνέ-
 στεψαν Cat. | 26 τοι < Cat. | 26f ἄνθρωπον τὸν φιλ., θεὸν Schw | 27 κύριον
 < Cat. | ὅτι Schw ὃν P καὶ τοιγε ὕπερ Cat. | 28 τοῦτο] τοῦτω Sy | 29 τῷ Cat. τὸ P

ἐπιρμένω περιάψαντες διὰ τῆς αἰθαλοῦς ἀκάνθης. τὸ διάδημα τοῦτο 2
τοῖς ἐπιβουλευούσι πολέμιον ἐκώλυσεν αὐτούς, τοῖς συνεκκλησιάζουσιν
φίλον ἐθρίγκωσεν αὐτούς· ὁ στέφανος οὗτος ἄνθος ἐστὶ τῶν πεπι-
στευκότων εἰς τὸν δεδοξασμένον, αἰμάσσει δὲ καὶ κολάζει | τὸν 215 P
5 ἡπιστηκότας. ναὶ μὴν καὶ σύμβολόν ἐστι δεσποτικοῦ κατορθώματος, 3
βαστάσαντος αὐτοῦ τῇ κεφαλῇ καὶ τῷ ἡγεμονικῷ τοῦ σώματος πάντα
ἡμῶν τὰ πονηρά, δι' ὧν ἐκεντούμεθα· αὐτὸς γὰρ τῷ ἰδίῳ πάθει
ῥυσάμενος ἡμᾶς ἀπὸ σκανδάλων καὶ ἁμαρτιῶν καὶ τῶν τοιούτων
ἀκανθῶν καὶ τὸν διάβολον καταργήσας εἰκότως ἐπευχόμενος εἶρηκεν·
10 τοῦ σου, θάνατε, τὸ κέντρον;» καὶ ἡμεῖς μὲν ἐξ ἀκανθῶν τρυγῶμεν 4
σταφυλὴν καὶ σῦκα ἀπὸ βάτων· οἱ δὲ εἰς τραύματα καταξαινονται,
ἐφ' οὓς ἐξεπέτασε τὰς χεῖρας ἐπὶ λαὸν ἀπειθῇ καὶ ἄκαρπον.

Ἔχοιμ' ἂν σοι καὶ ἄλλο μυστικὸν ἐνταῦθα εἰπεῖν. ἐπεὶ γὰρ ὁ 75, 1
παγκρατὴς κύριος τῶν ὅλων, ὁπηνίκα νομοθετεῖν ἤρχετο τῷ λόγῳ,
15 [καὶ] τῷ Μωσῇ καταφανῇ ἐβούλετο γενέσθαι τὴν αὐτοῦ δύναμιν, ὅψις
αὐτῷ δέκνεται θεοειδὴς φωτὸς μεμορφωμένον ἐπὶ φλεγόμενῳ βάτῳ·
τὸ δὲ ἀκανθῶδες φυτὸν ἐστίν, ὁ βάτος· ἐπειδὴ <δὲ> ἐπαύσατο τῆς 2
νομοθεσίας καὶ τῆς εἰς ἀνθρώπους ἐπιδημίας ὁ λόγος, ὁ κύριος μυσ-
στικῶς αὐτῷ ἀναστρέφεται ἀκάνθῃ, ἐνθὲνδε ἀπὼν ἐκείσε ὅθεν κατ-
20 ἤλθεν, ἀνακεφαλαιούμενος τὴν ἀρχὴν τῆς καθόδου τῆς παλαιᾶς,
ὅπως ὁ διὰ βάτου τὸ πρῶτον ὄφθεις, ὁ λόγος, διὰ τῆς ἀκάνθης
ὑστερον ἀναληφθεὶς μᾶς ἔργον τὰ πάντα δέιξῃ δυνάμεως, εἰς ὧν
ἐνὸς ὄντος τοῦ πατρὸς, ἀρχὴ καὶ τέλος αἰῶνος.

Ἄλλ' ἐξέβην γὰρ τοῦ παιδαγωγικοῦ τύπου τὸ διδασκαλικὸν εἶδος 76, 1
25 παρεισάγων, αὐτῷ οὖν ἐπὶ τὸ προκείμενον ἐπάνειμι. ὥς μὲν οὖν ἐν
φαρμάκῳ μοῖρα ἰάσεως ἔνεκα, ἔσθ' ὅπῃ δὲ καὶ διαχύσεως σώφρονος,
οὐκ ἀποβλητέον τὴν ἀπὸ τῶν ἀνθῶν τέρψιν καὶ τὴν ἀπὸ τῶν
μύρων τε καὶ θυμαμάτων ὠφέλειαν, δεδηλώκαμεν. εἰ δὲ καὶ λέγοιεν 2
τινες, τίς οὖν ἔτι χάρις ἀνθῶν τοῖς μὴ χρωμένοις αὐτοῖς, ἴστων ὥς
30 ἄρα καὶ τὰ μύρα ἐξ αὐτῶν σκευάζεται καὶ ἐστὶ πολυωφελῆ· σούσινον
μὲν ἐκ κρίνων καὶ λειριῶν, ἐστὶ δὲ θερμαντικόν, ἀναστομωτικόν,
ἐλκυστικόν, ὑγραντικόν, σμηκτικόν, λεπτομερές, χολῆς κινητικόν,
μαλακτικόν· ναρκίσσινον δὲ τὸ ἐκ ναρκίσσου | ἐπ' ἴσης ὀνίνησι τῷ 216 P

1 vgl. Athen. XV p. 680 A — 3 f vgl. Orac. Sibyll. 8, 294f — 10 I Kor. 15, 55
— 10 f vgl. Matth. 7, 16; Luk. 6, 44 — 12 vgl. Jes. 65, 2 (= Röm. 10, 21) —
17 vgl. Philo De vita Mos. I 65 (II p. 91 M) βάτος ἦν, ἀκανθῶδές τι φυτὸν καὶ
ἀσθενέστατον

1 τοῦτο τὸ διάδημα Cat. | 2 ἐκώλυσεν — 3 αὐτούς < Cat. | 3 φίλον F* |
οὗτος ὁ στέφανος Cat. | 5 τοῦ δεσποτικοῦ Cat. | 10 μὲν < Cat. | 11 οἱ] Ἑβραῖοι
Cat. | 12 λαὸν < Cat. | 15 [καὶ] Po | 17 ἐπειδὴ <δὲ> St ἐπεὶ δὲ Po | 31 λειριῶν Di
λινῶν P λινῶν Sy

σουσίνοι· μύρσινον δὲ τὸ ἐκ μύρτων καὶ μυρρίνης στυπτικόν, παρα-
κατέχον τὰς ἀπὸ τοῦ σώματος ἀποφορὰς· τὸ δὲ ἐκ ῥόδων ἐμψυ-
κτικόν. καθόλου γὰρ καὶ ταῦτα εἰς τὴν ἡμετέραν εὐχρηστίαν δεδη- 3
μιούργηται. »εἰσακούσατέ μου«, φησί, »καὶ ὡς ῥόδον πεφυντευμένον
5 ἐπὶ ῥευμάτων ὑδάτων βλαστήσατε, ὡς λίβανος εὐωδιάσατε ὁσμὴν,
καὶ εὐλογήσατε κύριον ἐπὶ τὰ ἔργα αὐτοῦ.« καὶ πολλὸς ἂν εἴη ὁ περὶ 4
τούτων λόγος, εἰς τὰς ἀναγκαίας ὠφελείας λεγόντων ἡμῶν τὰ ἄνθη
καὶ τὰ ἀρώματα, οὐκ εἰς τὰς ὕβρεις τῆς τρυφῆς γεγονέναι. εἰ δὲ καὶ 5
ἄρα τι συγχωρητέον, ἀπόχρη τῆς ὁδοῦς ἀπολαύειν αὐτοῖς τῶν ἀνθρώπων,
10 μὴ καταστεφένωσαν δέ· πολυωρεῖ γὰρ τὸν ἀνθρώπον ὁ πατήρ καὶ
τὴν ἰδίαν αὐτοῦ τέχνην τούτω παρέχει μόνω. λέγει γοῦν ἡ γραφή·
»ὔδωρ καὶ πῦρ καὶ σίδηρος καὶ γάλα, σείμιδαλις πυροῦ καὶ μέλι, αἶμα
σταφυλῆς καὶ ἔλαιον καὶ ἱμάτιον. ταῦτα πάντα τοῖς εὐσεβέσιν εἰς
ἀγαθά.«

15

IX. Πῶς τῷ ὕπνῳ προσενεκτέον.

Ὅπως δὲ ἐντεῦθεν ἐπὶ τὸν ὕπνον ἴωμεν τῶν σωφροσύνης με- 77,1
μνημένοι παραγγελμάτων, τοῦτο ἤδη λεκτέον. μετὰ γὰρ τὴν εὐωχίαν
εὐλογήσαντας τὸν θεὸν ἐπὶ τῇ μεταδόσει τῶν ἀπολαύσεων καὶ τῇ
διεκδρομῇ τῆς ἡμέρας ἐπὶ τὸν ὕπνον παρακλήτεον τὸν λόγον, τὴν
20 πολυτέλειαν τῶν ὑποστορνυμένων, τὰς χρυσοπάστους τάπιδας καὶ
χρυσοποικίλους φιλοτάπιδας ξυστίδας τε ἄλουργὰς καὶ τοὺς γαννά-
κας τοὺς πολυτιμήτους τὰ τε ποιητικὰ ῥήγεια τὰ πορφυρᾶ χλαίνας
τε ἐφύπερθεν οὐλας καὶ τὰς ὕπνου μαλακωτέρας· εὐνὰς παραπεμ-
πομένους. πρὸς γὰρ | τῷ ἐπιπόρῳ τῆς ἡδυπαθείας ἐπιβλαβὴς ἡ ἐν 80 S 2
25 τοῖς χρυσόδεσι τῶν πτίλων ἐγκοίμησις, καθάπερ εἰς ἄχανες καταπι-
πτόντων τῶν σωμάτων διὰ τὴν μαλακίαν τῶν στρωμάτων. οὐδὲ γὰρ
† συνέχει ἐπιστρεφομένοις τοῖς εὐναζομένοις ἐν αὐτοῖς διὰ τὴν παρ'
ἐκάτερα τοῦ σώματος | ὀχθῶδῃ τῆς εὐνῆς ἐπανάστασιν· οὐδὲ ἐπιτρέπει δὲ 217 P
πέττεσθαι σιτία καὶ συγκαίει μᾶλλον, ὃ δὴ διαφθείρειν τὴν τροφήν.
30 [αἱ δὲ ἐπικυλίσεις ταῖς ὀμαλαῖς εὐναῖς, οἷον ὕπνου γυμνάσιον ὑπάρ- 3

4—6 Sir. 39, 13f — 12—14 Sir. 39, 26f — 22 f vgl. Ω 644—646; δ 297—299;
η 336—338 — 23 vgl. Theokrit 5, 51; 15, 125

1 μύρτων Sy | 4 εἰσακούσατέ P³ εἰσακούσεται P* | 5 εὐωδιάσατε P³ | 10 κατα-
στεφένωσαν Schw | 12 σείμιδαλιν P | 18 εὐλογήσαντας St εὐλογήσαντες P | 20 ὑπο-
στορνυμένων F | δάπιδας P³ | 21 φιλοδάπιδας P³ | 27 συνέχει] συνεργεῖ Heyse
συν<τρ>έχει Schw | 28 οὐδὲ ἐπιτρέπει — σιτία] οὐδὲ ἐπιτρέπει — σιτία, εἰ μὴ P² (οὐδὲ
und εἰ μὴ jetzt ausradiert, aber von P³ wiederholt) | 29 πέττειν τὰ σιτία Wi |
συγκαίει St συγκαίειν P | διαφθείρει Sy | 30—S. 205, 1 [αἱ δὲ ἐπικυλίσεις — τῆς
τροφῆς] St (Worte des Autors, aber von ihm selbst durch die folgenden οἱ δὲ
ἐπικυλίσεσθαι — τὰς τροφὰς ersetzt) | 30 ἐπικυλίσεις (vgl. S. 205, 2) Ma ἐπικλίσεις P

χουσai φυσικόν, συνεργοῦσι πρὸς τὴν κατὰταξιν τῆς τροφῆς·] οἱ δὲ ἐπικυλίεσθαι δυνάμενοι ὁμαλαῖς εὐναῖς, οἷον ὕπνον γυμνάσιον τοῦτο ἔχοντες φυσικόν, ῥῆον κατατάττουσι τὰς τροφὰς καὶ σφᾶς ἐπιτη-
 5 ἀργυρόποδες σκίμποδες πολλῆς ἀλαζονείας εἰσὶν κατήγοροι, καὶ ὁ ἐν τοῖς κλινιδίοις »ἐλέφας ἀπολελοιπότης ψυχὴν σώματος οὐκ εὐαγὲς« ἀγίοις ἀνθρώποις ἀναπαύσεως τέχνασμα βλακικόν.

Οὐ σπονδαστέον ἄρα περὶ αὐτά. οὐ γὰρ ἀπειρῆται τοῖς κεκτη- 78,1
 μένοις ἢ χρῆσις, ἀλλ' ἢ περὶ αὐτὰ ἐπιτηδεύσεις κεκόλνται· οὐ γὰρ ἐν
 10 τούτοις τὸ εὐδαιμον. πάλιν τε αὐτὸ κενοδοξίας ἐστὶ κυνικῆς καθάπερ τὸν Διομήδη ἐπιτηδεύειν εὐδαιμον,

ὑπὸ δ' ἔστρωται ῥινὸν βοδὲς ἀγραύλοιο,

πλὴν εἰ μὴ ἄρα ἡ περίστασις ἀναγκάζει. ὁ δὲ Ὀδυσσεὺς τῆς νυμφι- 2
 δίου κλίνης τὸ σκάζον λίθω ἐπανωρθοῦτο. τοσαύτη τις εὐτέλεια καὶ
 15 αὐτουργία οὐ παρὰ τοῖς ἰδιώταις μόνον, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς ἡγού-
 μένοις τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων ἡσθεῖτο. καὶ τί μοι τούτων λόγος; ὁ 3
 Ἰακώβ ἐκάθευδεν χαμαὶ καὶ λίθος αὐτῷ προσκεφάλαιον ἦν· τότε καὶ
 τὴν ὄψιν τὴν ὑπὲρ ἄνθρωπον ἰδεῖν κατηξίεται. ἡμῖν δὲ χρηστὸν
 ἀκολούθως τῷ λόγῳ ἀφελεῖ τῇ εὐνῇ καὶ λιτῇ σύμμετρον ἐχούσῃ τὸ
 20 παρηγοροῦν, εἰ θέρος εἴη, τὸ σκέπον, εἰ κρύος εἴη, τὸ θάλλων. ἡ 4
 κλίνη δὲ ἀπερίεργος ἔστω καὶ λείους ἐχέτω τοὺς πόδας· αἱ γὰρ πε-
 ριέργοι τορνεύσεις τῶν ἐρηπυστικῶν ἔσθ' ὅτε γίνονται τρίβοι ζώων,
 περὶ τὰς ἐντομὰς τῆς τέχνης περιελισσομένων αὐτῶν καὶ μὴ ἀπο-
 25 λισθανόντων. μάλιστα δὲ τῆς κοίτης τὸ μαλθακὸν συμμέτρως ἄρρε- 5
 νιστέον. οὐ γὰρ ἔκλυσιν χρὴ τοῦ σώματος εἶναι παντελεῖ τὸν ὕπνον,
 ἀλλὰ ἄνεσιν. διὸ καὶ παραλαμβάνεσθαι φημι δεῖν αὐτὸν οὐκ ἐπὶ |
 ῥαθυμῖα, ἀλλ' ἐπὶ τῇ τῶν πράξεων ἀναπαύλῃ. ἐπεγερετικῶς οὖν ἀπο- 218 P 79, 1
 νυστακτέον. »ἔστωσαν«, γὰρ φησιν, »ὑμῶν αἱ ὁσφύες περιεζωσμέναι
 καὶ οἱ λύχνοι καιόμενοι· καὶ ὑμεῖς ὅμοιοι ἀνθρώποις προσδεχομένοις
 30 τὸν κύριον αὐτῶν, πότε ἀναλύσει ἐκ τῶν γάμων, ἵνα ἐλθόντος καὶ
 κρούσαντος ἀνοίξωσιν εὐθέως αὐτῷ. μακάριοι οἱ δοῦλοι ἐκεῖνοι, οὓς
 ἐλθὼν ὁ κύριος ἐρηγορότας εὕρη.« οὐδὲν γὰρ ἀνδρὸς ὄφελος καθεύ-
 δοντας ὥσπερ οὐδὲ τεθνεώτος. διὸ πολλάκις καὶ τῆς νυκτὸς ἀνεγερ- 2

6 ἐλέφας — εὐαγὲς Plato Leg. XII p. 956 A; vgl. Strom. V 76 — 12 K 155 —
 13 f ψ 192 ff — 16—18 vgl. Gen. 28, 11 ff — 28—32 Luk. 12, 35—37 — 32 f οὐδὲν
 — τεθνεώτος Plut. Mor. p. 728 C

1 κατὰταξιν] κατάπεψιν Arcerius | 2 ὁμαλαῖς (vgl. S. 204, 30) Wi ἄλλαις P |
 3 κατατάττουσι] καταπέττουσι Arcerius | 12 ἔστρωτο F wie Hom. | 22 ἐρηπυστικῶν
 FM² ἐρηπυστικῶν P* ἐρηπυστικῶν P³ | 23 περιελισσομένων St ἐπελισσομένων P ἐφε-
 λισσομένων He | 30 ἀναλύσῃ F*

τέον τῆς κοίτης καὶ τὸν θεὸν εὐλογητέον· μακάριοι γὰρ οἱ ἐρηγο-
 ρότες εἰς αὐτόν, σφᾶς αὐτοὺς ἀπεικάζοντες ἀγγέλοις, οὗς ἐρηγόρους
 καλοῦμεν. »καθεύδων δὲ ἄνθρωπος οὐδεὶς οὐδενὸς ἄξιος, οὐδὲν μᾶλλον 3
 τοῦ μὴ ζῶντος· ὁ δὲ τὸ φῶς ἔχων ἐρηγόρει, καὶ ἡ σκοτία αὐτὸν
 5 οὐ καταλαμβάνει, οὐδὲ μὴν ὕπνος, ἐπεὶ μὴ σκότος. ἐρηγόρει ἄρα
 πρὸς τὸν θεὸν ὁ πεφωτισμένος, ὁ δὲ τοιοῦτος ζῇ· »ὃ γὰρ γέγονεν
 ἐν αὐτῷ, ζωὴ ἦν.« »μακάριος ἄνθρωπος«, φησὶν ἡ σοφία, »ὃς εἰσα- 4
 κούσεται μου, καὶ ἄνθρωπος, ὃς τὰς ἐμὰς ὁδοὺς φυλάσσει, ἀγρυπνῶν
 ἐπ' ἐμαῖς θύραις καθ' ἡμέραν, τηρῶν σταθμοὺς ἐμῶν εἰσόδων.« »ἄρ' 80, 1
 10 οὐ μὴ καθεύδωμεν ὡς οἱ λοιποὶ, ἀλλὰ γρηγορῶμεν«, φησὶν ἡ γραφή,
 »καὶ νήφωμεν. οἱ γὰρ καθεύδοντες νυκτὸς καθεύδουσιν, καὶ οἱ με-
 θύοντες νυκτὸς μεθύσκονται«, τουτέστιν ἐν τῷ τῆς ἀγνοίας σκότει,
 »ἡμεῖς δὲ ἡμέρας ὄντες νήφωμεν. πάντες γὰρ ὑμεῖς υἱοὶ φωτός ἐστε
 καὶ υἱοὶ ἡμέρας· οὐκ ἐσμέν νυκτὸς οὐδὲ σκότους.« »ἀλλ' ὅς ἐστιν 2
 15 ἡμῖν τοῦ ζῆν τοῦ ἀληθινοῦ καὶ τοῦ φρονεῖν γνησίως μάλιστα κηδε-
 μών, ἐρηγόρει χρόνον ὡς πλείστον, τὸ μὲν πρὸς ὑγίαν αὐτοῦ μόνον
 φυλάττων ἐνταῦθα χρήσιμον· ἔστι δὲ οὐ πολὺ, καλῶς εἰς ἔθος ἰόν·
 μελέτη δὲ ἀσκήσεως αἰδίδιον ἐρηγόρειν ἐκ πόνων γεννᾷ. μὴ οὖν ἡμᾶς 3
 βαρεῖται αἱ τροφαί, ἐπικουφίζοντων δέ, ἵν' ὅτι μάλιστα μὴ βλαπτώ-
 20 μεθα τῷ ὕπνῳ, καθάπερ τῶν νηχομένων οἱ ἐξηρτημένοι τὰ βάρη.
 ἔμπαλιν δὲ οἷον ἐξ ἀβύσσου κάτωθεν τὸ νηφάλιον ἡμᾶς ἀνακουφίσῃ
 εἰς τὰς ἐπιπολὰς τῆς ἐρηγόρειας. ἔοικεν γὰρ ἡ τοῦ ὕπνου καταφορὰ
 θανάτῳ, δι' ἄνοιαν εἰς ἀναισθησίαν ὑποφερομένη, τῶν βλεφάρων τῇ
 ἐπιμύσει τὸ φῶς ἀποτεμνομένη. τὸ οὖν φῶς τοῦτο οἱ τοῦ φωτός 4
 25 τοῦ ἀληθινοῦ υἱοὶ | μὴ ἀποκλείσωμεν θύραζε, ἔνδον δὲ εἰς ἡμᾶς 219 P
 ἀποστρέψαντες, τοῦ κεκρυμμένου τὰς ὄψεις ἀνθρώπου φωτίσαντες
 τὴν τε ἀλήθειαν αὐτὴν ἐποπτεύσαντες καὶ τῶν ταύτης δεινμάτων
 μεταλαμβάνοντες, τοὺς ἀληθεῖς τῶν ὀνείρων ἐναργῶς καὶ φρονίμως
 ἀποκαλυπτώμεθα. ἐργαὶ δὲ οἰνοβαρούντων καὶ τῶν ἀποσεσχημένων 81, 1
 30 ταῖς τροφαῖς οἱ ῥωχοὶ καὶ τὸ ῥέγγειν τοῖς στρώμασιν ἐνειλημένον
 γαστέρων τε στενοχωρουμένων βορβορυχοὶ τὸ διορατικὸν τῆς ψυχῆς

3f Plato Leg. VII p. 808 B (= Stob. Flor. 1, 96; 30, 17 Mein.) — 4f vgl.
 Joh. 1, 5 — 6f Joh. 1, 3f — 7—9 Prov. 8, 34 — 9—14 I Thess. 5, 6—8. 5 —
 14—17 Plato Leg. VII p. 808 BC (= Stob. Flor. 1, 96; 30, 17) — 24f vgl. Lnk. 16, 8;
 Joh. 12, 36; I Thess. 5, 5 — 26 vgl. I Petr. 3, 4 — 31f vgl. Plato Rep. VII
 p. 533 CD ἡ διαλεκτικὴ . . . τῷ ὄντι ἐν βορβόρῳ βαρβαρικῶ τινὶ τὸ τῆς ψυχῆς
 ὄμμα κατορθωγμένον ἡρέμα ἔλκει καὶ ἀνάγει ἄνω.

15 ἡμῶν Plato | 21 ἀνακουφίσῃ Ma ἀνακουφίσει P | 22 ἐπιπολὰς P*M ἐπι-
 πολὰς P^{corr}F | 23 δι' ἄνοιαν] δι' ἔγνοιαν Hervet δι' ἀνοτίαν Münzel διάνοιαν Mark-
 land δι' ἀν(ηκ)οίαν Schw <τῆς> διανοίας — ὑποφερομένης (vgl. S. 207, 2) St | 29 ἀπο-
 καλυπτώμεθα P¹ ἀποκαλυπτόμεθα P* | 30 ἐνειλημένον Sy (im Index) ἐνειλημμένον
 PF* ἐνειλημμένων F¹

κατέχουσιν ὅμματα φαντασιῶν μυρίων τῆς διανοίας ἐμπιπλαμένους.
 αἰτία δὲ ἡ περιττὴ τροφή τὸ λογιστικὸν εἰς ἀναισθησίαν καθέλκουσα. 2
 ὕπνος γὰρ δὴ πολλὸς οὔτε τοῖς σώμασιν οὔτε ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν
 ὠφέλειαν ἐπιφέρει οὐδ' αὐταῖς ταῖς περὶ τὴν ἀλήθειαν πράξεις
 5 πάντα ἀρμότιον ἐστίν, εἰ καὶ κατὰ φύσιν ἐστίν. Ἄωτ δὲ ὁ | δίκαιος 81 S 3
 (παραπέμπομαι γὰρ νῦν τῆς παλιγγενεσίας οἰκονομίας τὴν ἐξηγήσειν)
 οὐκ ἂν ἐπὶ τὴν ἄθεσμον ἐκείνην προήχθη μῆτις μὴ οὐχὶ καταμεθυ-
 σθεῖς πρὸς τῶν θυγατέρων καὶ ὕπνῳ καρωθεῖς. ἦν οὖν τὰ αἰτία τῆς 4
 πολλῆς εἰς ὕπνον περικόπτωμεν καταφορᾶς, νηφαλιώτερον κοιμηθη-
 10 σόμεθα· οὐκ γὰρ ἡχρὴ παννύχιον εὐδῆναι τοὺς ἔνοικον ἔχοντας τὸν
 λόγον τὸν ἐργήγορον· ἐπεγερετόν δὲ νύκτωρ, μάλιστα ὁπότε αἱ ἡμέραι
 φθίνουσιν· καὶ τῷ μὲν φιλολογητέον, τῷ δὲ τῆς αὐτοῦ τέχνης ἀπαρ- 5
 κτέον, γυναιξὶ δὲ ταλασίας ἐφαπτέον, πᾶσι δὲ ὡς ἔπος εἰπεῖν διαμα-
 χητέον ἡμῖν πρὸς τὸν ὕπνον ἡρέμα ἐκ προσαγωγῆς ἐθίζουσιν, ὡς
 15 πλείονα χρόνον τοῦ ζῆν διὰ τὴν ἐργήγορσιν μεταλαμβάνειν (ὁ γὰρ
 ὕπνος ὥσπερ τελώνης τὸν ἡμῖν τοῦ βίου συνδιαίρει χρόνον),
 πολλοῦ γε δεῖ μεθ' ἡμέραν ἐπιτρέπειν καθεύδειν τοῖς καὶ τῆς νυκτὸς
 τὸ πλείστον εἰς ἐργήγορσιν ἀποτεμνομένοις. ἄλλες <δὲ> καὶ νυσταγμοὶ
 καὶ διεκτάσεις καὶ χάσμαι δυσαρεστίαι ψυχῆς εἰσιν ἀβεβαίον.
 20 Χρὴ δὲ καὶ τοῦτο ἐπὶ πᾶσιν εἶδέναι, ὡς οὐ ψυχῆς τὸ δεόμενον 82,1
 ὕπνον ἐστίν (ἀεικίνητος γὰρ αὕτη), ἀλλὰ τὸ σῶμα ἀναπαύλαις δια-
 βασταζόμενον παρίεται, μὴ ἐνεργούσης ἔτι σωματικῶς τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ
 καθ' αὐτὴν ἐννοουμένης· ἡ καὶ τῶν ὀνείρων οἱ ἀληθεῖς ὀρθῶς λογι- 2
 ζόμενα νηφούσης εἰσὶ ψυχῆς λογισμοὶ ἀπερισπάστον τὸ τηρικᾶδε οὐ-
 25 σης περὶ τὰς τοῦ σώματος συμπαθείας καὶ | αὐτῆς αὐτῇ τὰ κράτιστα 220 P
 συμβουλευούσης· ψυχῆς δὲ ὄλεθρος τὸ ἀτρεμῆσαι αὐτήν· διόπερ αἰεὶ 3
 τὸν θεὸν ἐννοουμένην διὰ τῆς συνεχοῦς προσομιλήσεως ἐγκαταλέγουσα
 τῷ σώματι τὴν ἐργήγορσιν ἀγγελικῇ τὸν ἄνθρωπον ἐξιθάξει χάριτι,
 τῆς ζωῆς τὸ αἰδῖον ἐκ τῆς τοῦ ἐργηγορέναι μελέτης προσλαμβάνουσα.

3—5 vgl. Plato Leg. VII p. 808 B (= Stob. Flor. 1, 96; 30, 17) — 5—8 vgl. Gen. 19, 32 ff — 10 B 24 — 13 πᾶσι δὲ — 18 ἀποτεμνομένοις Maximus Cap. 29; Flor. Monac. 70 v 71 r (bei Max. in drei Abschnitten) — 15 f vgl. Plut. Mor. p. 958 D ὀλίγον χρόνον καὶ βίον τοῖς ἀνθρώποις δεδομένου, ὁ μὲν Ἀρίστων φησὶν ὅτι ὁ ὕπνος οἷον τελώνης τὸ ἡμῖν ἀφαιρεῖ τούτον. Vgl. Dümmler, Academ. S. 170¹; Hense, Rhein. Mus. 45 (1890) S. 547 — 21 vgl. Plato Phaedr. p. 245 C ψυχὴ πᾶσα ἀθάνατος· τὸ γὰρ ἀεικίνητον ἀθάνατον.

4 αὐταῖς ταῖς] αὐ ταῖς Plato | 5 εἰ καὶ κατὰ φύσιν ἐστίν] κατὰ φύσιν Plato | 14 ἡρέμα — ἐθίζουσιν < Max. Flor. Mon. | 17 δεῖ Πο δεῖν P | ἐπιτρέπειν < Max. Flor. Mon. | 18 <δὲ> über d. Z. P² | 19 ἀβεβαίον Markland ἀβεβαίον P | 20 ψυχῇ St | 24 τὸ] τῷ P³ | 25 αὐτῇ P² αὐτῇ P* | 26 αὐτήν Markland αὐτῇ P

X. Τίνα διαληπτέον περὶ παιδοποιίας.

Συνουσίας δὲ τὸν καιρὸν μόνοις τοῖς γεγαμηκόσιν ἀπολέλειπται 83, 1
 σκοπεῖν, τοῖς δὲ γεγαμηκόσι σκοπὸς ἡ παιδοποιία, τέλος δὲ ἡ εὐτεκνία,
 καθάπερ καὶ τῷ γεωργῷ τῆς τῶν σπερμάτων καταβολῆς αἰτία μὲν
 5 ἡ τῆς τροφῆς προμήθεια, τέλος δὲ αὐτῷ τῆς γεωργίας ἡ τῶν καρ-
 πῶν συγκομιδή. μακρῷ δὲ ἀμείνων γεωργὸς ὁ ἔμψυχον σπείρων 2
 ἄρρην· ὁ μὲν γὰρ ἐπικαίρου τροφῆς ὀριγνώμενος, ὁ δὲ τῆς τοῦ
 παντὸς διαμονῆς προμηθεύμενος γεωργεῖ, καὶ ὁ μὲν δι' ἑαυτόν, ὁ δὲ
 διὰ τὸν θεὸν φυτουργεῖ. »πληθύνεσθε« γὰρ εἶρηκεν, καὶ ὑπακουστέον·
 10 καὶ κατὰ τοῦτο εἰκὼν ὁ ἄνθρωπος γίνεται τοῦ θεοῦ, καθὼς εἰς γένε-
 σιν ἀνθρώπου ἄνθρωπος συνεργεῖ. οὐ πᾶσα οὖν γῆ εὐθετος εἰς 3
 σπερμάτων ὑποδοχὴν, εἰ δὲ καὶ πᾶσα, ἀλλ' οὐχὶ τῷ αὐτῷ γεωργῷ·
 οὐδὲ μὴν <εἰς> πέτρας σπαρτέον οὐδὲ καθυβριστέον τὸ σπέρμα, ἀρχη-
 γὸν γενέσεως οὐσίαν, συνεσπαρμένους ἔχουσιν τῆς φύσεως τοὺς λογι-
 15 σμούς· τοὺς δὲ κατὰ φύσιν λογισμοὺς ἀλόγως εἰς τοὺς παρὰ φύσιν
 καταισχύνειν πόρους ἄθεον κομιδῇ. ὁρᾶτε γοῦν ὁ πάνσοφος Μωσῆς 4
 ὅπως ποτὲ συμβολικῶς τὴν ἀκαρπον ἀποκροῦνται σποράν, οὐκ ἔδε-
 σαι· λέγων »τὸν λαγὼν οὐδὲ τὴν ῥαϊναν«. οὐ βούλεται τῆς ποιότη-
 τος αὐτῶν μεταλαμβάνειν τὸν ἄνθρωπον οὐδὲ μὴν τῆς Ἰσῆς ἀσελ-
 20 γείας ἀπογεύσασθαι· κατακόρως γὰρ τοι περὶ τὰς μίξεις τὰ ζῶα
 ταῦτα ἐπτόηται· καὶ τὸν μὲν λαγὼν κατ' ἔτος πλεονεκτεῖν φασὶ 221 P 5
 τὴν ἀφόδευσιν, ἰσαρίθμους οἷς βεβίωκεν ἔτεσιν ἰσχυρὰ τρύπας· ταύτη
 ἄρα τὴν κόλυσιν τῆς ἐδωδῆς τοῦ λαγῷ παιδευαστίας ἐμφαίνειν ἀπο-
 τροπὴν· τὴν δὲ ῥαϊναν ἐναλλάξ ἀμείβειν τὸ ἄρρην εἰς τὸ θῆλυ παρ'
 25 ἔτος ἕκαστον, αἰνίττεσθαι δὲ μὴ χρῆν ἐπὶ μοιχείας ὀρμᾶν τὸν τῆς
 ῥαϊνῆς ἀπεχόμενον. ἀλλὰ τὸ μὲν μὴ δεῖν ἐξομοιοῦσθαι τοισδε τοῖς 84, 1
 ζῴοις διὰ τῆς προκειμένης ἀπαγορεύσεως ὁμολογουμένως τὸν πάν-
 σοφον Μωσέα αἰνίττεσθαι σύμφημι καὶ γὰρ· οὐ μέντοι τῇδε τῇ ἐξη-

9 Gen. 1, 28 — 10 f vgl. Gen. 1, 27 — 13 vgl. Plato Leg. VIII p. 838 E
 μηδ' εἰς πέτρας τε καὶ λίθους σπείροντας — 16–26 vgl. Barnab. Ep. 10, 6f τὸν
 δασύποδα οὐ φάγη. πρὸς τί; οὐ μὴ γένῃ παιδοφθόρος οὐδὲ ὁμοιωθήσῃ τοῖς τοιού-
 τοις. ὅτι ὁ λαγὼς κατ' ἑνιαυτὸν πλεονεκτεῖ τὴν ἀφόδευσιν· ὅσα γὰρ ἔτη ζῇ,
 τσαύτας ἔχει τρύπας. ἀλλὰ οὐδὲ τὴν ῥαϊναν φάγη· οὐ μὴ, φησὶν, γένῃ μοιχὸς
 οὐδὲ φθορεὺς οὐδὲ ὁμοιωθήσῃ τοῖς τοιούτοις. πρὸς τί; ὅτι τὸ ζῶον τοῦτο παρ'
 ἑνιαυτὸν ἀλλάσσει τὴν φύσιν καὶ ποτὲ μὲν ἄρρην, ποτὲ δὲ θῆλυ γίνεται — 24 f vgl.
 Aelian Nat. an. I 25; Physiol. 24

7 ὀριγνώμενος FM² ὀριγνόμενος PM* | 13 <εἰς> aus Plato | πέτραι F | 14 συν-
 εσπαρμένους Markland συνεσπαρμένην P | 17 f ἔδεσαι (εσ in Ras.) P² | 21 λαγῷ P*
 λαγῶν P² | κατ' (κ und τ' in Ras.) P² | 22 ἰσαρίθμους M² εἰς ἀριθμούς PFM* |
 25 χρῆναι P³

- γῆσει τῶν συμβολικῶς εἰρημένων συγκατατίθεμαι. οὐ γὰρ ἄν ποτε
βιασθεῖη φύσις εἰς μεταβολήν, τὸ δὲ ἅπαξ πεπλασμένον εἰς αὐτὴν οὐ
θέμις ἀντιπλασθῆναι πάθει· τὸ γὰρ πάθος οὐ φύσις· παραχαράττειν
δὲ, οὐ μετακοσμεῖν τὸ πάθος εἶωθε τὴν πλάσιν· εἰ γὰρ καὶ τῶν ὀρ- 2
5 νέων πολλὰ μεταβάλλειν κατὰ τὰς ὥρας λέγεται καὶ τὸ χρῶμα καὶ
τὴν φωνήν (οἷον ὁ κόσσυφος ξανθὸς μὲν ἐκ μέλανος, παταγητικός
δὲ ἐξ ὀδικοῦ γινόμενος· ὡσαύτως δὲ καὶ ἡ ἀηδὼν καὶ τὸ χρῶμα καὶ
τὴν ὥδην συµμεταβάλλει ταῖς τροπαῖς), ἀλλ' οὐτι γε τὴν φύσιν αὐ-
τὴν ἀμείβουσιν, ὡς θῆλυ γίγνεσθαι ἐκ τοῦ ἄρρενος κατὰ μετασχημα-
10 τισμόν· ἀλλ' ἡ μὲν τῶν πετρῶν νεοφυῖα νεαρᾶς ἐσθῆτος δίκην ἐξανθεῖ 3
βαφὴν τινα πετρῶν, ὀλίγῳ δ' ὕστερον διαπνεῖ κατὰ τὴν χειμέριον
ἀπειλήν, καθάπερ ἄνθος μαραινομένης τῆς χροᾶς· ἡ φωνὴ δὲ καὶ 4
αὐτὴ τὸν ὅμοιον τρόπον τῷ κρύει πεπονημένη μαραίνεται· πυκνου-
μένης γὰρ τῆς ἐπιφανείας ἐκ τοῦ περιέχοντος αἱ περὶ τὸν αὐχένα
15 πιεζόμεναι τε καὶ πυκνούμεναι ἄρτηρίαι προσαναθλίβουσι τὸ πνεῦμα,
στενοχωρούμενον δὲ ἄγαν τοῦτο πυγνόμενον ἀποδίδωσι τὸν ἦχον.
αὐθις οὖν συνεξομοιούμενον τῷ περιέχοντι καὶ τῷ ἦρι συγκαλῶμενον 85, 1
ἐλευθεροῦται μὲν τῆς στενοχωρίας τὸ πνεῦμα φερόμενον δι' εὐρυ-
χώρων τῶν τέως μεμνκότων [ἀρτηριῶν]· οὐ μινυρίζει δὲ ἔτι τὸ μέλος
20 τὸ μεμαρμαμένον, ἀνθεῖ δὲ ἥδη λιγυρόν καὶ χεῖται πλατύτερον τὸ 82 S
φθέγμα αὐτῶν, καὶ ἥδη γίνεται τῆς φωνῆς τῶν ὀρνέων ἕα ἡ ὥδῃ.
Οὐκουν οὐδὲ τὴν ὕαιναν μεταβάλλειν τὴν φύσιν πιστευτέον ποτέ· 2
οὐδὲ γὰρ αἰδοῖα ἔχει τὸ αὐτὸ ζῶον ἅμα ἄμφω, ἄρρενος καὶ θήλεος,
καθὼς ὑπειλήφασί | τινες, ἔρμαφροδίτους τερατολογοῦντες καὶ τρίτην 222 P
25 ταύτην μεταξὺ θηλείας καὶ ἄρρενος ἀνδρόγυνον καινοτομοῦντες φύσιν.
ἀπατῶνται δὲ εὐ μάλα τὸ φιλότεχνον τῆς παμμήτορος καὶ γενεσιουργ- 3
γοῦ φύσεως μὴ νοήσαντες· ἐπεὶ γὰρ ἐστὶ τοῦτο λαγνίστατον τὸ ζῶον
ἢ ὕαινα, ὑπὸ τὴν κέρκον πρὸ τοῦ πόρου τῆς περιττώσεως πέφυκεν
αὐτῇ ἐξοχὴ τις σαρκικὴ παραπλησία τῷ σχήματι αἰδοῖο θηλυκῷ·
30 πόρον δὲ οὐδένα ἔχει τοῦτο τῆς σαρκὸς τὸ σχῆμα, εἷς τι χρεῖσδες 4
ἀπολήγοντα ἢ εἰς μήτραν ἢ εἰς ἀπευθυσμένον λέγω· μόνην δὲ ἄρα
κοιλότητα ἔχει πολλήν, ἢ τὴν λαγνείαν ὑποδέχεται τὴν κενήν, ὅταν
ἀποστραφῶσι περὶ τὴν ἀποκύψιν ἀσχολούμενοι τῆς ἀποτεξέως οἱ
πόροι. τὸ δὲ αὐτὸ τοῦτο ἄρρενι τε καὶ θηλείᾳ προσπέφυκεν ὕαινη 86, 1
35 δὲ τὸν ὑπερβάλλοντα πασχητισμόν· ἀλληλίζει γὰρ καὶ ὁ ἄρρεν,
ὅθεν καὶ σπανιάτατα θήλειαν ἔστιν ὕαιναν λαβεῖν· οὐ γὰρ συνεχεῖς

4—21 vgl. Aristot. Hist. an. IX 49 p. 632 b 15—25 — 22—36 vgl. Aristot. Hist. an. VI 32 p. 579 b 15—29; De an. gen. III 6 p. 757 a 3—13 — 22—S. 210, 1 teilweise wörtlich citiert von [Eustathius] Comm. in Hex. Migne 18 Sp. 744

19 μεμνκνιῶν Sy | [ἀρτηριῶν] Cobet 474 | μινυρζει Sy μηνυρζει P | 26 φιλό- τεκνον F | 29 αὐτῇ Vi αὐτῇ P | 31 ἀπολήγοντα Markland ἀπολήγον P
Clemens I. 14

αἱ κηήσεις τῷ ζῳῶ γίνονται τούτῳ πλεοναζούσης ἐν αὐτοῖς ἀδεῶς
 τῆς παρὰ φύσιν σποράς. ταύτῃ μοι δοκεῖ καὶ ὁ Πλάτων ἐν Φαίδρῳ 2
 τὴν παιδεραστίαν ἀποκρουόμενος θηρίον αὐτὴν προσεῖπεν, ὅτι »τὸν
 χαλινὸν ἐνδακόντες« οἱ ταῖς ἡδοναῖς ἔκδοτοι λάγνοι »τετραπόδων
 5 νόμῳ βαίνονσι καὶ παιδοσπορεῖν ἐπιχειροῦσιν«. τοὺς δὲ ἀθέους »παρέ- 3
 δωκεν ὁ θεός«, ὥς φησιν ὁ ἀπόστολος, »εἰς πάθῃ ἀτιμίας· αἱ τε γὰρ
 θήλειαι αὐτῶν μετήλλαξαν τὴν φυσικὴν χρῆσιν εἰς τὴν παρὰ φύσιν,
 ὁμοίως δὲ καὶ οἱ ἄρρενες αὐτῶν ἀφέντες τὴν φυσικὴν χρῆσιν ἐξε-
 καίθησαν ἐν τῇ ὀρέξει αὐτῶν εἰς ἀλλήλους, ἄρρενες ἐν ἄρρεσι τὴν
 10 ἀσχημοσύνην κατεργαζόμενοι καὶ τὴν ἀντιμισθίαν, ἣν ἔδει, τῆς πλά-
 νης αὐτῶν ἐν ἑαυτοῖς ἀπολαμβάνοντες.« καίτοι οὐδὲ τοῖς λαγνιστά- 87, 1
 τοῖς τῶν ζῳῶν συγκεχώρηκεν ἡ φύσις τὸν τῆς περιττώσεως πόρον
 ἐπιθοροῦν· τὸ μὲν γὰρ οὖρον εἰς κύστιν ἀποκρίνεται, ἡ δὲ ἐξυγρα-
 σμένη τροφή εἰς κοιλίαν, τὸ δάκρυον δὲ εἰς ὄμμα, αἷμα εἰς φλέβας,
 15 ῥύπος εἰς ὦτα, μύξα ἐπὶ τὰς ῥίνας καταφέρονται· συνεχῆς δὲ ἡ
 ἔδρα τῷ πέρατι τοῦ ἀπευθυμένου, δι' ἧς ἀποπτύεται τὰ περιττώ-
 ματα. μόνον δὲ ἄρα ἐπὶ τῶν ὑαίνων ἡ ποικίλη φύσις ταῖς ὁχείαις 2
 ταῖς περιτταῖς μούριον τι τοῦτο ἐπινενόηκεν περιττόν. διὸ καὶ μέχρι
 τινὸς κοιλὸν ἔστιν εἰς διακονίαν κνησιώντων μορίων, ἀποτυφλοῦται
 20 δὲ ἐντεῦθεν ἡ κοιλότης· οὐ γὰρ εἰς | γένεσιν δεδημιουργηται. ἐν- 223 P 3
 τεῦθεν συμφανὲς ἡμῖν ὁμολογουμένως παραιτεῖσθαι δεῖν τὰς ἄρρε-
 νομιξίας καὶ τὰς ἀκάρπους σποράς καὶ τὰς κατόπιν εὐνὰς καὶ τὰς
 ἀσυμφνεῖς ἀνδρογύνους κοινωνίας, ἐπομένους τῇ φύσει αὐτῇ ἀπαγο-
 ρεύουσα διὰ τῆς τῶν μορίων κατασκευῆς, οὐκ εἰς παραδοχὴν σπέρ-
 25 ματος, εἰς δὲ τὴν πρόεσιν αὐτοῦ τὸ ἄρρεν ἀνδρῶσάσῃ. ὁ δὲ Ἱερεμίας 4
 ὀπηνίκα ἂν φῇ, τοῦτ' ἔστι δι' αὐτοῦ τὸ πνεῦμα, »σπήλαιον ὑαίνης
 γέγονεν ὁ οἶκός μου«, τὴν ἐκ τῶν νεκρῶν σωμάτων μυσαιτόμενος
 τροφὴν ἀλληγορίᾳ σοφῇ τὴν εἰδωλολατρείαν διαβέβληκε· δεῖ γὰρ ὡς
 ἀληθῶς ἀγνὸν εἰδῶλόν τὸν τοῦ ζῶντος οἶκον εἶναι θεοῦ.
 30 Πάλιν ὁ Μωσῆς καὶ τὸν λαγὼ ἐσθίειν ἀπαγορεύει· ὁχεύει πᾶσαν 88, 1
 τὴν ὥραν ὁ λαγὼς, καὶ ἐπιβαίνει συγκαθεσθείσης τῆς θηλείας κατό-
 πιν ἐπιών· ἔστι γὰρ ὀπισθοβατικόν· κνεῖ δὲ κατὰ μῆνα καὶ ἐπι-
 κνύσκειται· ὁχεύεται δὲ καὶ τίκτει, τεκοῦσα δὲ εὐθὺς ὁχεύεται ὑφ'

2f vgl. Plato Phaedr. p. 254 — 3f vgl. Plato a. a. O. p. 254 D — 4f vgl.
 Plato a. a. O. p. 250 E — 5—11 Röm. 1, 26f — 26f Jerem. 12, 9; 7, 11 — 30—S. 211, 2
 vgl. Aristot. Hist. an. VI 33 p. 579b 30—580a 3 — 32f vgl. Aelian Nat. an. II 12
 — 32—S. 211, 1 [Eustathius] a. a. O.

1 γίνονται F | 11f λαγνιστάτοις Fcorr λαγνιστοτάτοις P (aber γνιστά P³ am
 Rand) F*M | 17 μόνον St μόνη P μόνων Jackson | 19 κνησιώντων Fcorr κνησιών
 τῶν PM | 25 ἀνδρῶσάσῃ Kl ἀνδρῶσασα P | 27 μυσαιτόμενος (zwischen σ u. α Ras.)
 P | 30 λαγὼ P* λαγών P² | ὁχεύει] + γὰρ über d. Z. P²

- οὐ ἂν τύχη λαγωοῦ· οὐ γὰρ ἐνὶ ἀρκεῖται γάμψ. καὶ συλλαμβάνει
 πάλιν ἔτι θηλαζομένη· ἔχει γὰρ τὴν ὑστέραν δικρόαν. καὶ οὐχὶ τὸ ²
 κένωμα μόνον τῆς ὑστέρας ἱκανὸν αὐτῇ γίνεται συνουσίας ὀρμητήριον·
 τὸ γὰρ κενὸν πᾶν ἐπιθυμεῖ πληρώσεως· συμβαίνει δ', ὅταν κυῶσι,
⁵ θάτερον μέρος τῆς ὑστέρας κατέχεσθαι τῇ ἐπιθυμίᾳ καὶ ὀργᾶν. διὰ
 τοῦτο ἐπικυήσεις γίνονται αὐτοῖς. ἀπέχεσθαι τοίνυν σφοδρῶν τε ³
 ὀρέξεων καὶ ἐπαλλήλων συνουσιῶν καὶ τῆς πρὸς τὰς ἐγκύους ὁμιλίας
 καὶ ἀλληλοβασίας καὶ παιδοφθορίας καὶ μοιχείας καὶ λαγνείας ἢ τοῦ
 αἰνίγματος τοῦδε ἀπαγόρευσις παρήρυσεν.
- ¹⁰ Ταύτῃ τοι ἀναφανδόν, οὐ δὲ αἰνιγμάτων ἔτι, ὁ αὐτὸς ἀπηγόρευσεν 89, 1
 Μουσεῖς γυνῇ τῇ κεφαλῇ, »οὐ πορνεύσεις, οὐ μοιχεύσεις, οὐ παιδοφθορή-
 σεις« λέγων. τὸ δὴ διάταγμα τοῦ λόγου παντὶ διατηρητέον σθένει,
 καὶ οὐδὲν οὐδαμῶς παρανομητέον, οὐδὲ ἀκρωτέον τὰς ἐντολάς· ἐπι- ²
 θυμία γὰρ κακῇ ὄνομα ὕβρις, καὶ τὸν τῆς ἐπιθυμίας ἵππον ὕβριστήν·
¹⁵ ὁ Πλάτων προσεῖπεν, »ἵπποι θηλυμανεῖς ἐγενήθητέ μοι« ἀναγνοῦς.
 τὴν δὲ ἐπὶ τῇ ὕβρει δίκην γνωριοῦσιν ἡμῖν οἱ εἰς τὰ Σόδομα παρα-
 γεγονότες ἄγγελοι. οὗτοι τοὺς πειρᾶν | ἐθέλησαντας σφᾶς ἐπ' αἰσχύνῃ 224 P ³
 αὐτῇ πόλει κατέφλεξαν, δεῖγμα ἐναργὲς τοῦτο, λαγνείας ἐπικάρπιον
 τὸ πῦρ, ὑπογράφοντες· τὰ γὰρ τῶν παλαιῶν συμπτώματα, ὡς καὶ
²⁰ πρόσθεν εἶπομεν, εἰς τὴν ἡμετέραν ἀναγεγράφεται νουθεσίαν, ὡς μὴ
 τοῖς αὐτοῖς ἐνσχεθῆναι, φυλάσσεσθαι δὲ μὴ περιπεσεῖν τοῖς ἴσοις. χρὴ ^{90, 1}
 δὲ νιόους μὲν ἡγεῖσθαι τοὺς παῖδας, εἰς δὲ τὰς γυναῖκας τὰς ἀλλοτρίας
 ὡς ἰδίας ἀφορᾶν θυγατέρας κρατεῖν τε ἡδονῶν γαστροῦς τε ἔτι καὶ
 τῶν ὑπὸ γαστέρα δεσπόζειν ἀρχικώτατον. εἰ γὰρ οὐδὲ τὸν δάκτυ- ²
²⁵ λον | ὡς ἔτυχε σαλεύειν τῷ σοφῷ ὁ λόγος ἐπιτρέπει, ὡς ὁμολογοῦσιν 83 S
 οἱ Στωϊκοί, πῶς οὐχὶ πολὺ πλέον τοῦ συνουσιαστικοῦ ἐπικρατητέον
 μορίου τοῖς σοφίαν διώκουσιν; ταύτῃ μοι δοκεῖ καὶ ὀνομάσθαι αἰδοῖον,
 ὅτι χρὴ παντὸς μᾶλλον τούτῳ τοῦ σώματος τῷ μέρει χρῆσθαι μετὰ
 αἰδοῦς· ἢ γὰρ φύσις ὥσπερ καὶ ταῖς τροφαῖς, οὕτω δὲ καὶ τοῖς ³
³⁰ κατὰ νόμον γάμοις ὅσον οἰκεῖον καὶ χρήσιμον καὶ εὐπρεπὲς ἐπέ-
 τρεψεν ἡμῖν, ἐπέτρεψεν δὲ ὀρέγεσθαι παιδοποιίας. ὅσοι δὲ τὴν ὑπερ- ⁴
 βολὴν διώκουσι, πταίουσι περὶ τὸ κατὰ φύσιν, σφᾶς αὐτοὺς βλά-

4 vgl. Aristot. Eth. Nic. III 13 p. 1118^b 18 — 11 γυνὴ τ. κ. vgl. Otto, Sprichw. d. Röm. S. 75 — 11 f vgl. Exod. 20, 13; Apostellehre 2, 2; Barnabas, Ep. 19, 4; Protr. 108 — 14 Plato Phaedr. p. 254 C. E — 15 Jerem. 5, 8 — 16—19 vgl. Gen. 19, 1—25 — 19 f vgl. Paed. I 2, 1 — 20 vgl. I Kor. 10, 11 — 24 εἰ γὰρ — 29 αἰδοῦς Sacr. Par. 204 Holl (= Flor. Monac. f. 111^{rv}) — 24—27 Chrys. Fr. mor. 730 Arnim

2 ὑστέραν P² ὑστεραίαν P* | 7 ἐγκύλους F | 13 f ἐπιθυμία P | 14 κακῇ P* | 17 πειρᾶν P* περᾶν P² | ἐπ' αἰσχύνῃ Jackson ἐπαισχύναι P [ἐπαισχύναι] Cobet 233 | 20 ἀναγεγράφεται P³FM² ἀναγεγράφτε P*M* ἀναγέγραπται Arcerius 21 φυλάξεσθαι P² φυλάξασθε P* 27 ὀνομασθῆναι Sacr. Par. | 29 καὶ — καί] κἂν — κἂν St

πτοντες κατὰ τὰς παρανόμους συνουσίας. ἔχει γὰρ ὀρθῶς παντὸς
 μᾶλλον μὴ ποτε κοινωνεῖν καθάπερ θηλειῶν πρὸς μῆξιν ἀφροδισίων
 τοῖς νέοις. διὸ καὶ »μὴ εἰς πέτρας τε καὶ λίθους σπείρειν«, φησὶν
 ὁ ἐκ Μουσέως φιλόσοφος, »ὅτι μήποτε φύσιν τὴν αὐτοῦ ῥιζωθὲν
 5 λήψεται γόνιμον«. πᾶν γοῦν ἐμφανέστατα διὰ Μουσέως ὁ λόγος 91, 1
 παρήγγειλεν· »καὶ μετὰ ἄρρενος οὐ κοιμηθήσῃ κοίτην γυναικίαν,
 βδέλυγμα γάρ ἐστι.« πρὸς δὲ καὶ »ἀρούρας θηλείας ἀπέχεσθαι πάσης«,
 ὅτι μὴ τῆς ἰδίας, ὁ καλὸς ἐκ τῶν θείων ἀναλεγόμενος γραφῶν συνε-
 βούλευσεν Πλάτων ἐκείθεν τὸ νόμιμον ἐκλαβὼν· »καὶ πρὸς τὴν
 10 γυναικα τοῦ πλησίον σου οὐ δώσεις κοίτην σου σπέρματος τοῦ ἐκ-
 μιανθῆναι πρὸς αὐτήν.« ἄθνητα δὲ παλλακίδων σπέρματα καὶ νόθα.« 2
 μὴ σπείρε οὐ »μὴ βούλοιο ἂν σοι φύεσθαι τὸ σπαρέν« μηδὲ μὴν
 »ἄπτεσθαι τινος πλὴν γαμετῆς τὸ παράπαν | τῆς ἑαυτοῦ γυναικός«, 225 P
 ἐξ ἧς μόνης καρποῦσθαι τὰς σαρκὸς ἡδονὰς δίκαιον εἰς διαδοχὰς
 15 γνησίας. νόμιμα γὰρ ταῦτα μόνα τῷ λόγῳ. θείας γέ τοι μοίρας τῆς
 δημιουργικῆς μεταλαβόντας σπέρμα οὐκ ἐκριπτέον οὐδὲ καθυβριστέον
 οὐδὲ μὴν κερασβόλα σπαρτέον. ὁ γοῦν αὐτὸς οὗτος Μουσῆς καὶ 92, 1
 ταῖς γαμεταῖς αὐταῖς ἀπαγορεύει πλησιάζειν, ἣν ταῖς ἐπιμηνίοις κα-
 θάρσεσιν ἐνεσχημέναι τύχωσιν. οὐ γάρ ποεῦλογον τῷ ἀποκαθάρματι
 20 τοῦ σώματος τὸ γονιμώτατον τοῦ σπέρματος καὶ μετ' ὀλίγον ἄν-
 θρωπον (ὄν) μολύνειν οὐδὲ μὴν ἀποκλύζειν τῷ ὄντα τῆς ὕλης
 ῥεύματι καὶ ἀποκαθάρματι σπέρμα [δὲ] γενέσεως εὐφυνὸς τῶν τῆς
 μήτρας ἀποστερουμένων αὐλάκων. οὐδέ τινα τῶν παλαιῶν Ἑβραίων 2
 ἐγκύμονι τῇ αὐτοῦ γυναικὶ συνιόντα παρήγαγεν· ψιλὴ γὰρ ἡδονή,
 25 κἂν ἐν γάμῳ παραληφθῇ. παράνομός ἐστι καὶ ἄδικος καὶ ἄλογος·
 ἔμπαλιν δὲ ὁ Μουσῆς ἀπάγει τῶν ἐγκύων τοὺς ἄνδρας ἄχρις ἂν 3

1—3 vgl. Plato Leg. VIII p. 836 C ὀρθῶς εἶχε τὸ τῶν ἀρρένων καὶ νέων
 μὴ κοινωνεῖν καθάπερ θηλειῶν πρὸς μῆξιν ἀφροδισίων — 3—5. 7. 12 Plato
 Leg. VIII p. 838. 839 μὴδ' εἰς πέτρας τε καὶ λίθους σπείροντας, οὐ μήποτε φύσιν
 τὴν αὐτοῦ ῥιζωθὲν λήψεται γόνιμον, ἀπεχομένους δὲ ἀρούρας θηλείας πάσης, ἐν ᾗ
 μὴ βούλοιο ἂν σοι φύεσθαι τὸ σπαρέν — 6f Lev. 18, 22 — 9—11 Lev. 18, 20 —
 11—13 Plato Leg. VIII p. 841 D μὴδένα τολμᾶν μηδενὸς ἄπτεσθαι τῶν γενναίων
 ἅμα καὶ ἐλευθέρων πλὴν γαμετῆς ἑαυτοῦ γυναικός, ἄθνητα δὲ παλλακῶν σπέρματα
 καὶ νόθα μὴ σπείρειν — 12 vgl. zu 3—5 u. Plut. Mor. p. 144 B — 17—19 vgl.
 Lev. 18, 19 — 19—23 vgl. Philo De special. leg. III 32f (II p. 305 M) — 23f vgl.
 Strom. III 72, 1 — 24f Musonius bei Stob. Flor. 6, 61 Mein. p. 286, 13 Hense τὰ
 δὲ γε ἡδονὴν θηρώμενα ψιλὴν ἄδικα καὶ παράνομα, κἂν ἐν γάμῳ ᾗ.

4 ῥιζωθὲν Plato ῥιζόθεν P | 7 ἀρούρας Plato ἀρούρης P | πάσης (π in Ras.)
 P¹ | 8 καλῶς Ma | 11 ἄθνητα Plato ἄθετα P | 13 τὸ παράπαν ∞ vor πλὴν Ma |
 ἑαυτοῦ P* σκεπτοῦ P³ | 21 (ὄν· Münzel | 22 [δὲ] Di ὅθι Po | εὐφυνὸς Schw εὐφυνά P
 εὐφυνὸς Po | 26 ἀπείργει Markland

ἀποκνήσωσιν· τῷ ὄντι γὰρ ἡ ὑστέρα ὑποκειμένη μὲν τῇ κύστει, ἐπικειμένη δὲ τῷ ἐντέρῳ τῷ καλουμένῳ ἀρχῷ ἐκτείνει τὸν τράχηλον μεταξὺ τῶν ὥμων ἐν τῇ κύστει, καὶ τὸ στόμιον τοῦ τραχήλου, ᾧ προσίσταται τὸ σπέρμα, πεπληρωμένον μέμνεν, αὐθὶς τε ἀποκεννῶται
 5 καθαιρομένη κνήσει, ἀποθεμένη δὲ τὸν καρπὸν εἴτα ἐπιδέχεται τὸν σπῆρον. οὐκ αἰσχροὺς δὲ ἡμῖν ἐπ' ὠφελεία τῶν ἀκονόντων τὰ κυητικὰ ὀνομάζειν ὄργανα, ὧν οὐκ ἐπησχύνθη τὴν δημιουργίαν ὁ θεός. δι- 93,1
 ψῶσα τοίνυν ἡ ὑστέρα παιδοποιίας προσίσταται τὴν σποράν, καὶ τὸ ἐπίφαγον τῆς συνουσίας ἀρνεῖται, μετὰ τὴν σποράν ἀποκλείουσα
 10 τέλεον ἤδη τὴν ἀσέλγειαν μεμυκότε τῷ στόματι. αἱ δὲ ὀρέξεις αὐτῆς αἱ τέως περὶ τὰς φιλοστόργους συμπλοκὰς δεδονημέναι, ἀποστραφείσαι, ἔνδον περὶ τὴν παιδοποιίαν ἀσχολούμεναι συνεργοῦσι τῷ δημιουργῷ. οὐ δὴ θέμις ἐργαζομένην τὴν γύσιν ἤδη ἐνοχλεῖν ἔτι. 2
 περιττεύοντας εἰς ὕβριν· ὕβρις δέ, ἡ πολυνώμμος καὶ πολυειδής, ἐπειδὴν ἐκτραπῇ κατὰ τοῦτο τῆς ἀταξίας τὸ μέρος· τὸ κατὰ τὴν ἀφροδίτην, λαγνεία κέκληται, τὸ λαϊκὸν καὶ δημῶδες καὶ τὸ ἀναγρον.
 15 τὸ περὶ τὰς ὀχείας [τὸ] καταφερέας, ἐμφαίνοντος τοῦ ὀνόματος. ἐξ ὧν αὐξηθέντων τὸ πολὺ τῶν νοσημάτων πλήθος ἐπισυμβαίνει, φιλονία, φιλοινία, φιλογυνία, καὶ δὴ καὶ ἀσωτία καὶ γιληδορία πᾶσα. ὧν 226 P
 20 τυραννεύει ἐπιθυμία. μυρία δὲ τούτοις ἀνῆται ἀδελφὰ παθήματα. 3 ἐξ ὧν τὸ ἀκόλαστον κορυφούται ἡθος· λέγει δὲ ἡ γραφή· »ετοιμάζονται ἀκολάστοις μάστιγες καὶ τιμωρία ὅμοις ἀφρόνων«. τὴν ἰσχὺν τῆς ἀκολασίας καὶ τὴν εὐτονον ὑπομονὴν »ὥμους ἀφρόνων« καλοῦσα. διὰ τοῦτό τοι »ἀπόστησον ἀπὸ τῶν δούλων σου ἐλπίδας κενάς, καὶ
 25 ἐπιθυμίας«, φησὶν, »ἀπρεπείς ἀπόστρεψον ἀπ' ἐμοῦ. κοιλίας ὀρέξεις καὶ συνουσιασμοὺς μὴ καταλαβέτωσάν με«. πόρρωθεν οὖν ἀπερύκειν χρὴ 4 τὴν πολλὴν τῶν ἐπιβούλων κακουργίαν· οὐ γὰρ εἰς τὴν Κράτητος πήραν μόνον. ἀλλ' οὐδὲ εἰς τὴν ἡμετέραν πόλιν »εἰσπλεῖ οὐ μωρὸς παράσιτος οὐδὲ λίχνος πόρνος πυγῇ ἀγαλλόμενος, οὐ δολερὰ πόρνη.«
 30 ἀλλ' οὐδὲ ἄλλο τι τοιοῦτον ἡδονῆς θηρίον. πολλὴ οὖν ἡμῖν ἐγκατεσπάρθω παρ' ὅλον τὸν βίον ἀξιοπραγία.

Καθόλου μὲν οὖν εἰ γαμητέον ἢ γάμου εἰς τὸ παντελὲς καθα- 94,1
 ρευτέον (ἔχεται γὰρ ζητήσεως καὶ τοῦτο), ἐν τῷ Περὶ ἐγκρατείας ἡμῖν δεδῆλωται. εἰ δὲ αὐτὸ τοῦτο, εἰ γαμητέον, ἐδέχσε σκέψεως. πῶς

14—16 vgl. Andron. De aff. p. 19, 10 Kreuttner — 14 vgl. Plato Phaedr. p. 238 A ὕβρις δὲ δὴ πολυνώμων· πολυμελὲς γὰρ καὶ πολυειδές — 21 f Prov. 19, 26 — 24—26 Sir. 23, 5f — 27—30 vgl. Krates Fr. 4 Diels PPF p. 218 — 33 f vgl. Strom. II 137

11 τέως (ως in Ras.) P¹ | 16 [τὸ] Schw | λαϊκὸν Wi λαγνικὸν P | <τὸ> St | 17 [τὸ] St | 18 ἐπισυμβαίνει (ἐπι über d. Z.) P¹ | 23 εὐτονον oder ἐπι-
 πονον Schw | 28 μόνον Meineke, Jahrb. f. Philol. u. Paed. 87 (1863) p. 370 μόνην P | 32 εἰ Wendland Quaest. Muson. p. 36 ἢ P

ἂν ἐπιτραπείη ἀνέδην καθάπερ τροφῇ, οὕτω δὲ καὶ συνουσία ὡς
 ἀναγκαῖον κεχρησθαι ἐκαστοτε; ἔστι γοῦν συνιδεῖν ἐξ αὐτῆς καθάπερ 2
 στήμονας τὰ νεῦρα διαφορούμενα καὶ περὶ τὴν ἐπίτασιν τῆς ὁμιλίας
 διαρρηγνύμενα· καὶ μὴν καὶ ἄλλων περισκεδάννυσιν τοῖς αἰσθητηρίοις,
 5 κόπτει δὲ καὶ τοὺς τόνους. σαφὲς τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἀλόγων ζώων 3
 καὶ ἐπὶ τῶν ἐν ἀσκήσει σωμάτων, ὧν οἱ ἀπεχόμενοι ἐν τοῖς ἀγῶσι
 τῶν ἀντιπάλων | περιγίνονται, τὰ δὲ ἀπάγεται τῆς ὀχείας περιελ- 84 S
 κόμενα, μονονουχὶ συρόμενα, ἰσχύος ἀπάσης καὶ ὀρούσεως τέλειον
 κεκνωμένα. »μικρὰν ἐπιληψίαν« τὴν συνουσίαν | ὁ Ἀβδηρίτης ἔλεγεν 227 P
 10 σοφιστῆς, νόσον ἀνίατον ἡγούμενος. ἡ γὰρ οὐχὶ καὶ ἐκλύσεις παρ- 4
 ρονται τῷ μεγέθει τῆς ἀπουσίας ἀνατιθέμεναι; »ἄνθρωπος γὰρ ἐξ
 ἀνθρώπου ἐκφύεται τε καὶ ἀποσπᾶται.« ὅρα τὸ μέγεθος τῆς βλάβης.
 ὅλος ἄνθρωπος ἀποσπᾶται κατὰ συνουσίας ἀπουσίαν· φησὶ γάρ·
 »τοῦτο νῦν ὅστων ἐκ τῶν ὀστέων μου καὶ σὰρξ ἐκ τῆς σαρκός
 15 μου.« τοσοῦτον ἄρα ὁ ἄνθρωπος κενοῦται τῷ σπέρματι, ὅσος ὀρεῖται
 τῷ σώματι· ἀρχὴ γὰρ γενέσεως τὸ ἀπαλλαττόμενον. ἀλλὰ καὶ τῆς
 ὕλης ὁ βρασμὸς ἐκταράττει καὶ συγκροῖται τὴν ἀρμονίαν τοῦ σώματος.
 ἀστείος οὖν μάλα ἐκείνος ὁ πρὸς τὸν ἐρόμενον πῶς ἔχει πρὸς τὰ 95, 1
 ἀφροδίσια, »εὐφῆμει«, φήσας, »ἄνθρωπε, ἀσμενέστατα μέντοι αὐτὰ ἀπέ-
 20 φυγον ὥσπερ λυττῶντα καὶ ἄγριον δεσπότην.« ἀλλ' ἐγκεκρίσθω δὴ 2
 ὁ γάμος καὶ ἐγκατατετάχθω· »πληθύνεσθαι« γὰρ ὁ κύριος βούλεται
 τὴν ἀνθρωπότητα, ἀλλ' οὐκ »ἀσελγαίνετε« λέγει οὐδὲ ὁφᾶς αὐτοὺς
 καθάπερ εἰς ὀχείαν γεγονότας ἐκδίδοσθαι ἡδοναῖς ἡθέλῃσιν. δυσω-
 πείτω δὲ ἡμᾶς ὁ παιδαγωγὸς δι' Ἰεζεκιήλ βοῶν »περιτέμνεσθε τὴν
 25 πορνείαν ὑμῶν«. ἔχει τιτὰ καιρὸν εὐθετον εἰς σπόρον καὶ τὰ ἄλογα
 τῶν ζώων. τὸ δὲ μὴ εἰς παίδων γονὴν συνιέναι ἐνυβρίζειν ἐστὶ τῇ 3
 φύσει, ἣν χρὴ διδάσκαλον ἐπιγραφόμενους τὰς σοφὰς τοῦ καιροῦ
 ἐπιτηρεῖν παιδαγωγίας, τὸ γῆρας λέγω καὶ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν,
 παρειαύγουσαν (τοῖς μὲν γὰρ οὐδέπω συνεχώρησεν, τοὺς δὲ οὐκέτι
 30 βούλεται γαμεῖν), πλὴν οὐ πάντοτε γαμεῖν. γάμος δὲ ἡ παιδοποιίας
 ὀρεξις, οὐχ ἡ τοῦ σπέρματος ἄτακτος ἔκκρισις ἢ παράνομος καὶ ἡ

9—12 Demokrit Fr. 86 N. 32 Diels (Vorsokr. 416) — 14 f Gen. 2, 23 — 18—20
 vgl. Strom. III 18 u. Plato Rep. I p. 329 BC (= Stob. Flor. 6, 1 Mein.). — 21 vgl.
 Gen. 1, 28 — 24 f nicht wörtlich in LXX; vgl. Ezech. 43, 9; 44, 7

2 κεχρησθαι. (9 in Ras.) P¹ κεκρήσεται P* w. e. sch. | 4 περισκεδάννυσιν
 Sy περισκεδαννύνουσι P | 11 ἀπουσίας] συνουσίας F, am Rand P² (jetzt ausrad.),
 M | 18 ἔχει P³ | 20 δὴ (η in Ras.) P² | 21 πληθύνεσθαι P*F*M² πληθύνεσθε
 P²F¹M* | 24 ἰεζεκιήλ P³ | περιτέμνεσθε F περιτέμνεσθαι P¹M | 30 πλὴν] πάντας δ'
 Wi | 31 ἔκκρισις FM² ἔκκρισις P

παράλογος. κατὰ φύσιν δ' ἂν ἡμῖν χωροίη ὁ βίος ἅπας κρατοῦσι τῶν 96, 1
ἐπιθυμιῶν ἄνωθεν μὴ κτείνουσί τε τὸ ἐκ προνοίας θεϊκῆς φνόμενον
τῶν ἀνθρώπων γένος κακοτέχνους μηχαναῖς· αὐταὶ γὰρ πορνείας
ἐπικαλύμματι τοῖς ἐς παντελῇ κατασπῶσι φθορὰν φθορίοις συγχρώ-
5 μεται φαρμάκοις ἐξαμβλίσκουσιν ἅμα τῷ ἐμβροφῇ τὴν φιланθρωπίαν.
ἀλλ' οἷς γε συγκεχώρηται γῆμαι, τούτοις ἐδέησεν παιδαγωγοῦ, ὥς μὴ 2
μεθ' ἡμέραν τὰ μυστικά τῆς φύσεως ἐκτελεῖσθαι ὄργια μηδὲ ἐξ ἐκ- 228 P
κλησίας, φέρε, ἢ ἀγορᾶς ἤκοντα ἐσθινὸν ἀλεκτρονῶνος ὀχεύειν δίκην,
ὀπηνίκα εὐχῆς καὶ ἀναγνώσεως καὶ τῶν μεθ' ἡμέραν εὐεργῶν ἔργων
10 ὁ καιρὸς· ἐσπέρας δὲ ἀναπαύσασθαι καθήκει μετὰ τὴν ἐστίασιν καὶ
μετὰ τὴν ἐπὶ ταῖς ἀπολαύσεσιν εὐχαριστίαν. οὐκ αἰεὶ δὲ καιρὸν 97, 1
ἐνδίδωσιν ἢ φύσις τὴν ἔντευσιν τοῦ γάμον τελειοῦσθαι· καὶ γὰρ πο-
θεινοτέρα ἢ χρονιωτέρα συμπλοκή. οὐ μὴν οὐδ' ὥς ἐν σκότει νύκτωρ
ἀκολαστήτεον, ἀλλ' ἐγκαθειρκτέον τῇ ψυχῇ τὸ αἰδήμον οἶονεῖ φῶς
15 τοῦ λογισμοῦ· οὐδὲν γὰρ τῆς ἰστουργοῦσης Πηνελόπης διοίσομεν, 2
μεθ' ἡμέραν μὲν τὰ σωφροσύνης ἐξυφαίνοντες δόγματα, νυκτὸς δὲ
ἀναλύοντες, ἐπὴν εἰς κοίτην ἴωμεν· εἰ γὰρ σεμνότητά ἀσκητέον,
ὥσπερ οὖν, πολὺ πλέον τῇ γυναικὶ τῇ ἑαυτοῦ τὴν σεμνότητά ἐπι-
δεικτέον τὰς ἀσχήμενας συμπλοκάς παραιτούμενον. καὶ τῆς πρὸς
20 τοὺς πλησίον ἀγνείας ἢ ἐχέγγυος πίστις οἴκοθεν παραγινέσθω. οὐ 3
γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστι σεμνὸν παρ' ἐκείνη νομισθῆναι, παρ' ἣ τὸ σεμνὸν
οὐκ ἐμμάρτυρον δέικνυται ἐν αὐταῖς ἐκείναις ταῖς ὁξείαις ἡδοναῖς.
εὐνοία δὲ ὀλισθηρῶς εἰς συνουσίαν ἔχειν ὁμολογοῦσα ὀλίγον ἀνθεῖ
καὶ συγγηράσκει τῷ σώματι, ἔσθ' ὅτε δὲ καὶ προγηράσκει μαρ-
25 θείσης τῆς ἐπιθυμίας, ὁπότεν τὴν γαμήλιον σωφροσύνην ἑταιρικὰ
καθυβρίσωσιν ἡδοναί· πτηναὶ γὰρ αἱ τῶν ἐρώντων καρδίαι καὶ σβέν-
νυται μετανόια τὰ φίλτρα, τρέπεται δὲ πολλάκις τὸ φιλεῖν εἰς τὸ
μισεῖν, ὁπότεν αἰσθῆται τῆς καταγνώσεως ὁ κόρος.

Ῥημάτων δὲ ἀκολάστων καὶ σχημάτων ἀσχημόνων ἑταιρικῶν 98, 1
30 τε φιλημάτων [ὀνόματα πορνικὰ] καὶ τοιουτοῦν τινων λαγνευμάτων
οὐδὲ ἐπιμνηστέον, τῷ μακαρίῳ πειθομένοις ἀποστόλῃ. διαρρηθὴν
λέγουσι· »πορνεία δὲ καὶ ἀκαθαρσία πᾶσι ἢ πλεονεξία μηδὲ ὀνομα-

1—3 vgl. Plato Leg. VIII p. 838 E . . κατὰ φύσιν χρῆσθαι τῇ τῆς παιδο-
γονίας συνουσίᾳ, τοῦ μὲν ἄρρενος ἀπεχομένους μὴ κτείνοντάς τε ἐκ προνοίας τὸ
τῶν ἀνθρώπων γένος — 6—11 vgl. Plut. Mor. p. 654 F — 15—17 vgl. β 104f;
τ 149f; Plato Phädon p. 84 A — 27f vgl. Theophr. Fr. 82 W. bei Plut. Cat.
min. 37 — 32—S. 216, 1 Ephes. 5, 3

4 ἐπὶ καλύμματι Cotelierius zu Const. Apost. VII 3 | 5 ἐξαμβλίσκουσιν Mark-
land ἐξαναλίσκουσιν P | 10 καθήκει Vi προσκαθήκει P | 14 ἀκολασταστέον Cobet,
Mnemos. 6 (1857) p. 335 | 20 τοὺς] τὰς Schw | 21 οὐκ ἔστι Di οὐκ ἔτι P* οὐκέτι
P³ | 23 <ἐπ'> ὀλίγον Schw | 26 καθυβρίσωσιν Höschel καθυβρίσουσιν P | 30 τε φιλ.
Wi φιλ. τε P | [ὀνόματα πορνικὰ] Ma | 31 πειθομένοις Di πειθόμενοι (über oi Ras.) P

ζέσθω ἐν ὑμῖν, καθὼς πρέπει ἀγίοις.» εὖ γοῦν τις εἰρηκέναι φαίνεται 2
 »συνουσία ὤνησεν μὲν οὐδένα, ἀγαπητὸν δὲ εἰ μὴ ἔβλαψεν.« ἡ μὲν
 γὰρ κατὰ νόμον σφαλερά, εἰ μὴ ὅσον αὐτῆς ἐπὶ παιδοποιίᾳ, περὶ δὲ |
 τῆς παρανόμου ἢ γραφῇ λέγει· »γυνὴ μισθία ἴση σιάλω λογισθήσεται, 229 P
 5 ὕπανδρος δὲ πύργος θανάτου τοῖς χρωμένοις.« κάπρω ἢ συτὶ τὸ 3
 ἑταιρικὸν ἀπέκασε πάθος, θάνατον δὲ ζητούμενον εἴρηκεν τὴν μοι-
 χεῖαν ἐπὶ πόρρῃ τηρουμένην. οἶκον δὲ καὶ πόλιν, ἐν ᾗ ἀσελγαίνουσιν,
 [ναὶ μὴν] καὶ ἡ παρ' ὑμῖν ποιητικὴ ὀνειδίζουσα πῶς γράφει· 99, 1

μοιχεῖται παρὰ σοί τε καὶ ἀνδρῶν μῖξις ἄθεσμος
 10 θηλυγενῆς ἀδικός τε, κακὴ πόλι, πάντ' ἀκάθαρτε·

ἔμπαλιν δὲ ἄγεται τὸς σόφρονας· 2

οὔτε ἐπ' ἀλλοτριᾷ κοίτῃ πόθον αἰσχρὸν ἔχοντας
 οὔδ' ἐπ' ἄρρενος ὕβριν ἀπεχθέα τε στυγερὴν τε

ὁρμωμένους, ὅτι παρὰ φύσιν· ταύτας ἡγοῦνται οἱ πολλοὶ τρυφάς, τὰς
 15 ἑαυτῶν ἁμαρτίας, οἱ δὲ τούτων ἐπεικέστεροι γνωρίζουσι μὲν οὔσας
 αὐτὰς ἁμαρτίας, ἡτῶνται δὲ τῶν ἡδονῶν. καὶ τὸ σκότος αὐτοῖς 3
 ἐστὶ προκαλύμμα τῶν παθῶν· μοιχεύει γὰρ τὸν ἑαυτοῦ γάμον ὁ
 ἑταιριζόμενος αὐτόν, καὶ οὐκ ἀκούει τοῦ παιδαγωγοῦ βοῶντος· »ὁ
 ἄνθρωπος ὁ ἀναβαίνων ἐπὶ τῆς κλίνης αὐτοῦ, ὁ λέγων ἐν τῇ ψυχῇ·
 20 τίς με ὀρᾷ; σκότος κύκλω μου, καὶ οἱ | τοῖχοι σκέπη μου, καὶ οὐδεὶς 85 S
 βλέπει τὰς ἁμαρτίας μου· τί εὐλαβοῦμαι; μὴ μνησθῆσεται ὁ ὕψιστος.«
 ταλάντατος μὲν οὗτος, ὀφθαλμοὺς ἀνθρώπων δεδιώς μόνους, λήσειν 4
 δὲ τὸν θεὸν ὑπονοῶν. »οὐ γὰρ γινώσκει«, φησὶν ἡ γραφή, »ὅτι
 ὀφθαλμοὶ κυρίου ὑψίστου μυριοπλάσιος ἡλίου φωτεινότεροί εἰσιν, οἱ
 25 ἐπιβλέπουσι πάσας ὁδοὺς ἀνθρώπων καὶ κατανοοῦσιν εἰς ἀπόκρυφα
 μέρη.« ταύτῃ τε πάλιν ὁ παιδαγωγὸς αὐτοῖς ἀπειλεῖ διὰ Ἡσαίου 5
 λέγων· »οὐαὶ οἱ ἐν κρυφῇ βουλὴν ποιοῦντες, καὶ ἐροῦσι· τίς ἡμᾶς
 ὀρᾷ;« λήσεται μὲν γὰρ ἴσως τὸ αἰσθητὸν φῶς τις, τὸ δὲ νοητὸν
 ἀδύνατόν ἐστιν, ἢ ὥς φησιν Ἡράκλειτος· »τὸ μὴ δυνόν ποτε πῶς
 30 ἂν τις λάθοι;« μηδαμῶς τοίνυν ἐπικαλυπτόμεθα τὸ σκότος, τὸ γὰρ 6

2 Epikur Fr. 62 Usener p. 118, 22; vgl. Diog. Laert. X 118 — 4 f Sir. 26, 22
 (Glosse) — 9 f Orac. Sibyll. 5, 166—168 — 12 f Orac. Sibyll. 4, 33f — 17 f Sext.
 Pythag. Sent. 231 — 18—26 Sir. 23, 18f — 27 f Jes. 29, 15 — 29 f Heraklit Fr. 27
 Byw. 16 Diels

4 σιάλω] χοίρω übergesch. M² | 7 τηρουμένη F | 8 [ναὶ μὴν] St | 9 τε καὶ
 ἀνδρῶν] καὶ παιδων Sib. | μῖξις ἄθεσμος Sib. μῖξεις (corr. aus μῖξεις) ἄθεσμοι P |
 10 κακὴ πόλι Sib. κακήπολι P | πάντ' ἀκάθαρτε (aus Orac. Sib. 5, 168)] δύσμορ-
 πασῶν Sib. | 12 οὐδ' ἄρ' ἐπ' ἀλλοτρίης κοίτης Sib. HSS | ἔχοντας Sib. | 13 οὔτ'
 ἐπὶ (oder οὔτ' ἐπ') ἄρρενος Sib. HSS

φῶς ἔνοικον ἡμῖν· καὶ ἡ σκοτία, φησίν, | αὐτὸ οὐ καταλαμβάνει, 230 P
καταυγάζεται δὲ [αὐτὸ] ἡ νῦξ τῷ σῶφρονι λογισμῷ· λογισμοὺς δὲ ἀνδρῶν
ἀγαθῶν [οὓς] ἀκοιμήτους λύχνους ὠνόμασεν ἡ γραφή. καίτοι τό γε πει- 100, 1
ρᾶσθαι λανθάνειν ἐφ' οἷς πράττει τις ὁμολογοῦντος ἀμαρτάνειν ἐστίν,
5 πᾶς δὲ ὅς ἀμαρτάνει, καὶ ἀδικεῖ εὐθύς, οὐχ οὕτως τὸν πέλας, ἂν μοιχέη,
ὥς ἑαυτόν, ὅτι μεμοίχευκεν· ἀλλὰ πάντως αὐτὸν χεῖρονα ἀποφαίνει
καὶ ἀτιμότερον. ὁ γὰρ ἀμαρτάνων, παρ' ὅσον ἀμαρτάνει, χείρων καὶ
ἀτιμότερος αὐτὸς αὐτοῦ· πάντως δὲ ἤδη πού καὶ ἀκολασία πρόσσεσι τῇ
10 ἡττωμένῳ αἰσχροῦς ἡδονῆς· διὸ καὶ πάντως ὁ πορνέων ἀπέθανεν
θεῷ, καὶ καταλέλειπται ὑπὸ τοῦ λόγου, καθάπερ ὑπὸ τοῦ πνεύματος,
νεκρός. βδελύσσεται γὰρ τὸ ἅγιον μολύνεσθαι, ὥσπερ οὖν εἰκός. αἰ 2
δὲ καθαρῷ καθαρῷ θέμις θιγγάνειν· μὴ δὲ ἅμα χιτῶνι ἀποδυομένῳ
ἀποδυσώμεθα καὶ τὴν αἰδῶ ποτε, ἐπεὶ οὐδέποτε τῷ δικαίῳ σωφρο-
σύνην ἀποδύσασθαι θέμις. ἰδοὺ γὰρ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐπενδύσεται
15 ἀφθαρσίαν, ὅσηνίκα ἂν τὸ ἀκόρεστον τῆς ἐπιθυμίας, τὸ εἰς ἀσέλγειαν
ῥέον, ἐγκρατεῖα παιδαγωγούμενον, ἀνέραστον γενόμενον τῆς φθορᾶς,
αἰδίῳ σωφροσύνην παραχωρήσῃ τὸν ἄνθρωπον· ἐν γὰρ τῷ αἰῶνι 3
τούτῳ γαμοῦσι καὶ γαμίσκονται, καταργήσαντες δὲ τὰ τῆς σαρκὸς
ἔργα, αὐτῇ καθαρῇ τῇ σαρκὶ ἐπενδυσάμενοι τὴν ἀφθαρσίαν τὸ πρὸς
20 μέτρον τῶν ἀγγέλων διώκομεν. ταύτῃ τοι καὶ Πλάτων ἐν Φιλήβῳ 4
ὁ τῆς βαρβάρου μαθητῆς φιλοσοφίας ἀθέους κέκληκε μυστικῶς τοὺς
τὸν θεὸν τὸν ἔνοικον αὐτοῖς, τὸν λόγον, διαφθείροντας καὶ μαινον-
τας τὸ ὅσον ἐφ' ἑαυτοῖς ἐν τῇ τῶν παθῶν οἰκειώσει. οὐκ ἄρα ποτὲ 101, 1
θνητῶς βιωτέον ἁγιαζομένους θεῷ οὐδὲ μὴν, ὥς φησιν ὁ Παῦλος,
25 οὐ χρὴ πόρνῃς ποιεῖν μέλη τὰ τοῦ Χριστοῦ μέλη οὐδὲ μὴν νεῶν
τῶν παθῶν τῶν αἰσchrῶν τὸν νεῶν τοῦ θεοῦ ποιητέον. μέμνησθε 2

1 Joh. 1, 5 — 3 vgl. Weish. Sal. 7, 10 — 3 καίτοι — 4 ἐστίν Musonius
bei Stob. Flor. 6, 61 Mein. (p. 287, 5—7 Hense) — 5—9 vgl. Musonius a. a. O.
(p. 287, 12—288, 5 Hense) πᾶς ὅστις ἀμαρτάνει, καὶ ἀδικεῖ εὐθύς, εἰ καὶ μηδένα
τῶν πέλας, ἀλλ' αὐτόν γε πάντως χεῖρονα ἀποφαίνων καὶ ἀτιμότερον· ὁ γὰρ
ἀμαρτάνων, παρ' ὅσον ἀμαρτάνει, χείρων καὶ ἀτιμότερος. ἵνα οὖν ἐν τῇ ἀδικίᾳ,
ἀλλ' ἀκολασίαν γε πᾶσα ἀνάγκη πάντως προσεῖναι τῷ ἡττωμένῳ αἰσχροῦς ἡδονῆς
— 11 f vgl. Plato Phädon p. 67 B μὴ καθαρῷ γὰρ καθαρῷ ἐφάπτεσθαι μὴ οὐ θεμι-
τὸν ᾗ — 12 f vgl. Herodot I 8 (= Stob. Flor. 32, 8; 74, 36 Mein.) ἅμα δὲ κιθῶνι ἐκ-
δυομένῳ συνεκδύεται καὶ τὴν αἰδῶ γυνή. Paedag. III 33; Plut. Mor. p. 139 C —
14 f vgl. I Kor. 15, 53 — 17 f Luk. 20, 34 — 18 f vgl. I Kor. 6, 13 u. Gal. 5, 19
— 20—23 nicht im Philebus; vgl. vielleicht Rep. VIII p. 549 B — 25 f vgl. I Kor.
6, 15, 19

2 [αὐτὸ] Barnard, The Bibl. Text p. 52 Anm. αὐτῇ Sy αὐτῷ Schw | 3 [οὓς]
St τοὺς Po | 4 ὁμολογοῦντος (über dem letzt. o ein Buchst. ausrad.) P ὁμολογοῦν-
τως F u. (mit o über ω) M | 14 ἐπενδύσεται Markland ἐπενδύεται P | 19 nach τὸ
ein Buchst. ausr. P | 20 διώκωμεν P³

- γὰρ τὰς τέτταρας καὶ εἴκοσι χιλιάδας διὰ πορνείαν ἀπωσμένας, τὰ δὲ παθήματα τῶν πορνευσάντων, ὡς ἤδη μοι λέλεκται, »τύποι« παιδαγωγούντες ἡμῶν τὰς ἐπιθυμίας εἰδὶν. ἡμῖν δὲ ὁ παιδαγωγὸς παρα-
 5 ταινεῖ σαφέστατα· »ὀπίσω τῶν ἐπιθυμιῶν σου μὴ πορεύου, καὶ ἀπὸ
 τῶν ὀρέξεών σου κωλύου.« »οἶνος | γὰρ καὶ γυναῖκες ἀποστήσουσι 231 P 3
 συνετούς, καὶ ὁ κολλώμενος πόρναις τολμηρότερος ἐκβήσεται, σῆψις
 καὶ σκώληξ κληρονομήσουσιν αὐτόν, καὶ ἐξαρθήσεται ἐν παραδειγμα-
 τισμῷ μείζονι, καὶ πάλιν (οὐ γὰρ ἀποκάμνει ὠφελῶν)· »ὁ δὲ ἀντο-
 10 φθαλμῶν ἡδονῇ στεφανοῖ τὴν ζωὴν αὐτοῦ.« οὐκ οὖν ἀφροδισίαιον 102, 1
 ἡττᾶσθαι δίκαιον οὐδὲ μὴν κεληνέαι περὶ τὰς ἐπιθυμίας, ἀλλ' οὐδὲ
 ἐκπαθαίνεσθαι περὶ τὰς ἀλόγους ὀρέξεις οὐδὲ ἐπιθυμεῖν μολύνεσθαι.
 σπείρειν δὲ μόνον ἐπιτέτραπται τῷ γήμαντι ὡς γεωργῷ τὸ τηλικάδε,
 ὁπνίκα ὁ καιρὸς δέχεται τὸν σπόρον. πρὸς δὲ δὴ τὴν ἄλλην ἀκρα- 2
 σίαν ἄριστον μὲν ὁ λόγος φάρμακον, βοηθεῖ δὲ καὶ ἡ ἔνδεια τοῦ
 15 κόρου, δι' οὗ φλεγμαίνουσαι αἱ ἐπιθυμίαι σκιρτῶσι περὶ τὰς ἡδονάς.
 οὐκ οὖν οὐδὲ ἐσθῆτος ἀντιποιητέον πολυτελοῦς καθάπερ οὐδὲ τροφῆς
 ποικίλης. αὐτὸς γοῦν ὁ κύριος διαιρῶν τὰς ὑποθήκας εἰς τε ψυχὴν 3
 καὶ σῶμα καὶ τρίτον τὰ ἐκτός, διὰ μὲν τὸ σῶμα τὰ ἐκτός πορίζεσθαι
 συμβουλεύει, διοικεῖν δὲ τὸ σῶμα τῇ ψυχῇ, παιδαγωγεῖ δὲ τὴν ψυχὴν,
 20 »μὴ μεριμνᾶτε« λέγων »τῇ ψυχῇ ὑμῶν τί φάγητε, μηδὲ τῷ σώματι
 ὑμῶν τί ἐνδύσθητε· ἡ γὰρ ψυχὴ πλείων ἐστὶ τῆς τροφῆς καὶ τὸ
 σῶμα τοῦ ἐνδύματος.« καὶ τῆς διδασκαλίας ἐναργεῖς ὑπόδειγμα ἐπι- 4
 φέρει· »κατανοήσατε τοὺς κόρακας, ὅτι οὐ σπείρουσιν οὐδὲ θερίζουσιν,
 οἷς οὐκ ἔστι ταμειον καὶ ἀποθήκη, καὶ ὁ θεὸς τρέφει αὐτούς. οὐχ
 25 ὑμεῖς διαφέρετε τῶν πτηνῶν;« καὶ ταῦτα μὲν περὶ τροφῆς· ὁμοίως 5
 δὲ καὶ περὶ ἐσθῆτος παρεγγυᾷ, ἡ τῶν τρίτων μετείληψε, τῶν ἐκτός,
 »κατανοήσατε« λέγων »τὰ κρίνα πῶς οὐτε νήθει οὐτε ὑφαίνει, λέγω
 δὲ ὑμῖν, ὅτι οὐδὲ Σολομὼν περιεβάλετο ὡς ἐν τούτων.« σφόδρα δὲ
 ἐπὶ πλούτῳ ἐκόμα ὁ Σολομὼν ὁ βασιλεὺς. τί οὖν ὠραιότερον 103, 1
 30 καὶ εὐανθέστερον ἀνθέων; τί δὲ ἐπιτερεπέστερον κρίνων [ἢ μύ-
 ρων] ἢ ῥόδων; »εἰ δὲ τὸν χόρτον σήμερον ἐν ἀργῷ ὄντα
 καὶ αὔριον εἰς κλίβανον βαλλόμενον ὁ θεὸς οὕτως ἀμφίεννυσι.
 πόσῳ μᾶλλον ὑμᾶς, ὀλιγόπιστοι. καὶ ὑμεῖς μὴ ζητεῖτε τί φά-
 γητε ἢ τί πίητε.« ἐνταῦθα τὸ »τί« μόριον τὴν ποικιλίαν τῆς 2

1 vgl. Num. 25, 9 — 1—3 vgl. S. 211, 19f — 2 f vgl. I Kor. 10, 6 — 4 f Sir.
 18, 30 — 5—9 Sir. 19, 2f. 5 (Glosse) — 20—25 Luk. 12, 22—24; vgl. Matth. 6, 25f
 — 27 f Luk. 12, 27; vgl. Matth. 6, 28f — 31—S. 219, 7 Luk. 12, 28f; vgl. Matth. 6, 30f

1 τέτταρας] τετρεῖς übergesch. M² | ἀπωσμένας M² ἀποισμένας PFM* | 12 τὸ]
 τῷ P³ | 19 διοικεῖν Schw διοικεῖ P | 28 ὅτι (ι in Ras.) P² | 30 ἀνθέων (ν¹ in Ras.)
 P² | 31 δαί P | 30 f [ἢ μύρων] Lowth ἢ λειρίων Sy | 31 εἰ δὲ P¹ ἰδὲ P*

- τροφῆς ἐκβέβληκε, σημαίνεται γὰρ ἐκ τῆς γραφῆς τοῦτο· μὴ μεριμνᾶτε ποῖα φάγητε ἢ ποῖα πίητε· πλεονεξία γὰρ καὶ τρυφὴ μεριμνᾶν ταῦτα· τὸ δὲ φαγεῖν μόνον φιλωῶς νοοῦμενον ἀνάγκης ἐστὶ τεκμηρίον, τὸ πλήρωμα, ὡς | ἔφαμεν, τῆς ἐνδείας· τὸ δὲ »τί« ἐκ περισσοῦ, τὸ 232 P
- 5 δὲ περιττὸν ἐκ τοῦ διαβόλου | μεμήνυκεν ἡ γραφή. σαφηνίζει δὲ τὴν 86 S 3 διάνοιαν ἡ ἐπιφερομένη λέξις. »μὴ γὰρ ζητεῖτε τί φάγητε ἢ τί πίητε« εἰπὼν, ἐπήγαγεν· »καὶ (μὴ) μετεωρίζεσθε« μετεώρους δὲ ἀπὸ τῆς ἀληθείας ἀλαξονεία καὶ τρυφὴ ποιεῖ, καὶ ἡ εἰς τὰ περιττὰ ἀπασχολοῦσα ἡδυνάθεια ἀπάγει τῆς ἀληθείας· διὸ καὶ φησι παγκάλως· 4
- 10 »ταῦτα δὲ πάντα τὰ ἔθνη τοῦ κόσμου ζητεῖ« οἱ ἄτακτοι καὶ ἀνόητοι τὰ ἔθνη εἰσίν. τίνα δὲ λέγει »ταῦτα«; τὴν τρυφὴν, τὴν ἡδυνάθειαν, τὴν καρυκείαν, τὴν ὀψοφαγίαν, τὴν λαυμαργίαν· ταῦτα ἐστὶ τὸ »τί«. περὶ δὲ ψιλῆς τῆς τροφῆς, τῆς τε ξηρᾶς καὶ τῆς ὑγρᾶς, ὡς ἀναγ- 5 καίων οὐσῶν, »οἶδε«, φησίν, »ὁ πατὴρ ὑμῶν ὅτι χρῆζετε«. εἰ δὲ
- 15 ὅλως ζητητικοὶ γεγόναμεν, μὴ εἰς τρυφὴν τὸ ζητητικὸν ἀπολλύωμεν, ἀλλὰ εἰς τὴν εὐρεσίαν τῆς ἀληθείας ἀναζωπυρῶμεν. »ζητεῖτε γάρ«, φησί, »τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ, καὶ τὰ τῆς τροφῆς προστεθήσεται ὑμῖν.« εἰ τοίνυν ἐσθῆτος καὶ τροφῆς καὶ τῶν περιττῶν ἀπαξάπλωσ 104, 1 ὡς οὐκ ἀναγκαίαν ἀφαιρεῖται τὴν μέριμναν, τί χρὴ νοεῖν ἐρεῖν αὐτὸν
- 20 περὶ φιλοκοσμίας βαφῆς τε ἐρίων καὶ ποικιλίας χρωμάτων καὶ λίθων περιεργίας καὶ χρυσίου ἐξεργασίας πλοκάμων τε ἔτι ἐπιτεχνητῶν καὶ βοστρύχων ἐλκιδῶν, πρὸς δὲ καὶ ὀφθαλμῶν ὑπογραφῆς παρατίλσεόν τε καὶ παραφυσισμῶν καὶ ψιμυθισμοῦ καὶ βαφῆς τριχῶν καὶ τῶν 2
- 25 περὶ τὰς ἀπάτας ταύτας κακοτεχνιῶν; οὐχὶ εὖ μάλα ἐκεῖνο δὴ ὑπο- 2 τοπητέον, τὸ μικρῷ πρόσθεν εἰρημένον ἐπὶ τοῦ χόρτου, μὴ καὶ ἐπὶ τῶν ἀκόσμων φιλοκόσμων τούτων ἢ λελεγμένον; »ἀγρός γὰρ ὁ κόσμος,« 3 καὶ πρὸς ἡμεῖς οἱ τῇ χάριτι δροσιζόμενοι τοῦ θεοῦ, καρέντες δὲ αὐθις ἀνατέλλομεν, ὡς ἐν τῷ Περὶ ἀναστάσεως διὰ πλειόνων δηλωθήσεται, χόρτος δὲ ὁ χυδαῖος ἀλληγορεῖται ὄχλος. ὁ τῆς ἐφημέρου εὐφροσύνης
- 30 οἶκετος, ὁ πρὸς ὀλίγον ἀνθῶν. ὁ φιλόκοσμος καὶ φιλόδοξος καὶ πάντα μᾶλλον ἢ φιλαλήθης, εἰς οὐδὲν ἀλλ' ἢ εἰς ὑπέκκτανμα εὐθιτος πυρός. Ἄνθρωπος γοῦν ἦν τις, ὁ κύριος διηγούμενος λέγει, »πλούσιος 105, 1 σφόδρα, ὃς ἐνεδιθύσκετο πορφυράν καὶ βύσσον, εὐφραινόμενος καθ'

4 vgl. S. 211, 4 — 4 f vgl. Matth. 5, 37 — 10 Luk. 12, 30; vgl. Matth. 6, 32 — 14. 16—18 Luk. 12, 30f; vgl. Matth. 6, 32f — 19—24 vgl. Isid. Pelus. Ep. I 461 — 26 vgl. Matth. 13, 38 — 28 vgl. zu S. 118, 3 — 29 vgl. Exod. 1, 7 — 29—31 vgl. Psal. 89, 5f — 32—S. 220, 5 Luk. 16, 19—23

1 σημαίνεται P² σημαίνετε P* | 4 τί] + τὸ über d. Z. P² | 7 (μὴ) FM² | 14 χρῆζετε P² χρεῖζετε P* | 15 ἀπολλύωμεν P* ἀπολύωμεν P² | 17 προστεθήσεται (αι in Ras. für ε) P¹ | 18 τροφῆς Arcerius τρυφῆς P | 19 ἀναγκαίων P^o | 26 ἢ λελεγμένον Markland ἐληλεγμένων P | 28 ἀναθάλλομεν vgl. S. 220, 5 Markland

ἡμέραν λαμ. προῶς· οὗτος ὁ χρότος ἦν· »πτωχὸς δέ τις ὄνομα Λάξα- 233 P
 ρος ἐβέβλητο εἰς τὸν πυλῶνα τοῦ πλουσίου ἐίλκωμένος, ἐπιθυμῶν
 χορτασθῆναι ἐκ τῶν πιπτόντων τῆς τραπέζης τοῦ πλουσίου· οὗτος
 ἐστὶν ἡ πόα. ἀλλ' ὁ μὲν ἐκολάζετο ἐν Αἰδον, ὁ πλούσιος, μετέχων
 5 τοῦ πυρός, ὁ δὲ ἀνέθαλλεν ἐν κόλποις τοῦ πατρὸς. ἄγαμαι τῶν 2
 Λακεδαιμονίων τὴν πόλιν τὴν παλαιάν· μόναις ταῖς ἑταίραις ἀνθίνας
 ἐσθῆτας καὶ χρυσῶν κόσμον ἐπέτρεψεν φορεῖν, ἀφαιρουμένη τῶν
 δοκίμων γυναικῶν τὴν φιλοκοσμίαν τῷ μόναις ἐφεῖναι καλλωπί-
 ζεσθαι ταῖς ἑταιρούσαις. Ἀθηναίων δὲ ἔμπαλιν οἱ ἄρχοντες οἱ τὸ 3
 10 ἀστικὸν πολίτευμα ἐξηλωκότες ἐκλαθόμενοι τῆς ἀνδρονίτιδος ἐχρ-
 σοφόρου ποδῆρεις χιτῶνας ἐνδύόμενοι [καὶ ποδῆρεις ἡμπίσχοντο] καὶ
 κρωβύλον, ὃ ἐμπλοκῆς ἐστὶν εἶδος, ἀνεδύντο χρυσῶν ἐνέρσει τεττί-
 γων κοσμούμενοι, τὸ γηγενὲς ὡς ἀληθῶς ἀπειροκαλίᾳ κιναιδίας ἐν-
 δεικνύμενοι. ὁ δὲ τῶν ἀρχόντων τούτων ζῆλος καὶ εἰς τοὺς ἄλλους 4
 15 Ἴωνας διικνεῖτο, οὓς Ὀμηρος ἐκθελύνων ἐλκεσιπέπλους· καλεῖ. εἰδω- 106, 1
 λον οὖν τοῦ καλοῦ τὴν φιλοκοσμίαν, οὐχὶ δὲ αὐτὸ <τὸ> καλὸν προσ-
 τρεπομένους, δι' ὀνόματος ὠραίου πάλιν εἰδωλολατροῦντας, πόρρω
 τῆς ἀληθείας ἀποικιστέον, δόξῃ, οὐκ ἐπιστήμῃ, ὄνειροπολοῦντας τοῦ
 καλοῦ τὴν φύσιν. καὶ ἔστιν αὐτοῖς ὁ τῆδε βίος ἀγνοίας ὕπνος βαθύς, 2
 20 οὗ χορὴ ἐξεγειρομένους ἡμᾶς ἐπὶ τὸ ὄντως καλὸν καὶ κόσμιον σπεύ-
 δειν καὶ τούτου μόνον ἐφάπτεσθαι γλίχεσθαι καταλείποντας τὰ
 τῆδε κόσμια αὐτῷ κόσμῳ χαίρειν πρὶν ἢ τέλος καταδαρθεῖν.
 φημί τοίνυν οὐκ ἄλλον τινὸς ἕνεκα δεηθῆναι ὑφασμάτων τὸν ἄν- 3
 θρωπον ἢ σκέπης | σώματος, πρὸς ἀπαλέξῃσιν κρυμῶν τε ὑπερβολῆς 234 P

9—15 vgl. Thukydides I 6, 3 οἱ πρεσβύτεροι αὐτοῖς (τοῖς Ἀθηναίοις) τῶν
 εὐδαιμόνων διὰ τὸ ὑβροδίατον οὐ πολλὸς χρόνος ἐπειδὴ χιτῶνάς τε λινοὺς ἐπαύσαντο
 φοροῦντες καὶ χρυσῶν τεττίγων ἐνέρσει κρωβύλον ἀναδύνουσι τῶν ἐν τῇ κεφαλῇ
 τριχῶν· ἀφ' οὗ καὶ Ἴωνων τοὺς πρεσβυτέρους κατὰ τὸ ξυγγενὲς ἐπὶ πολὺ αὕτη ἡ
 σκενὴ κατέσχευεν — 15 vgl. Z 442; H 297; X 105; N 685 — 15—22 vgl. Plato
 Rep. VII p. 534 C οὔτε αὐτὸ τὸ ἀγαθὸν φήσεις εἰδέναι τὸν οὕτως ἔχοντα οὔτε
 ἄλλο ἀγαθὸν οὐδέν, ἀλλ' εἴ πῃ εἰδῶλον τινὸς ἐφάπτεται, δόξῃ οὐκ ἐπιστήμῃ
 ἐφάπτεσθαι, καὶ τὸν νῦν βίον ὄνειροπολοῦντα καὶ ὑπνώτοντα, πρὶν ἐνθάδ' ἐξε-
 γρῆσθαι, εἰς Αἶδον πρότερον ἀφικόμενον τελῶς ἐπικαταδαρθάνειν;

1 ὀνόματι F | 2 εἰλκωμένος P* ἡλκωμένος P³ | 6 παλαιάν] + ἡ über d. Z.
 P² | 11 ποδῆρεις¹ λινοὺς Schw | [καὶ ποδῆρεις ἡμπίσχοντο] Lowth | 12 χρυσῶν
 Thuk. χρυσῶν P* χρυσοῦν P² | ἐνέρσει P² ἐνίρσει P* | 16 <τὸ> über d. Z. P² | 16f προσ-
 τρεπομένους Lowth προτρεπομένους P | 18 ἀποικιστέον M² ἀπωικιστέον PM*
 ἀπωικιστέον F | 21 καταλιπόντας Ma | 22 χαίρειν St χαίροντα P χαίροντι M χαί-
 ρειν ἔωντας R. Münzel, Beitr. z. Bücherkunde u. Philol. A. Wilmanns gewidmet
 1903 S. 297 [χαίροντα] Wi | καταδαρθεῖν P und (δα in Ras.) M¹ καταδραθεῖν F |
 24 σκέπης P² σκέπη P*

καὶ καυμάτων ἐπιτάσεις, μή τι ἡμᾶς παραλυποίῃ τοῦ περιέχοντος ἢ ἀμετρία.

Εἰ δὴ οὗτός ἐστι τῆς ἐσθῆτος ὁ σκοπός, ὅρα μὴ οὐκ ἄλλη μὲν 4
ἀνδράσιν, ἄλλη δὲ ἐσθῆς ἀπονεμητέα γυναιξίν· κοινὸν γὰρ ἀμφοῖν
5 τὸ σκέπεσθαι κατὰ τὰ αὐτὰ τῷ ἐσθίειν καὶ πίνειν. κοινῆς οὖν οὔσης 107,1
τῆς χρείας τὴν ὁμοίαν κατασκευὴν δοκιμάζομεν. ὥς γὰρ τὸ δεῖσθαι
τῶν σκεπόντων κοινὸν ἑκατέροις, οὕτως καὶ τὰ σκέποντα παρα-
πλήσια εἶναι χρή, εἰ δέ, καὶ σκέπην ταύτην παραληπτέον, καθ' ἣν * *
κρύπτειν ὄμματα θηλειῶν χρεῶν. εἰ γὰρ καὶ πλεονεκτεῖ τὸ θῆλυ διὰ 2
10 τὴν ἀσθένειαν, τὸ ἔθος τῆς ἀγωγῆς τῆς κακῆς αἰτιατέον, δι' ἣν
πολλάκις φάυλοις διαίταις ἐντρεφόμενοι ἄνδρες γυναικῶν γεγόνασιν
θηλύτεροι· οὐ δὴ καθυφείναι χρή τοῦ τόπου. εἰ δὲ συμπεριφέρεσθαι 3
χρή, ὀλίγον ἐνδοτέον αὐταῖς μαλακωτέροις χρῆσθαι τοῖς ὑφάσμασιν
μόνον τὰς μεμωρημένας λεπτοουργίας καὶ τὰς ἐν ταῖς ὑφαῖς περιέρ-
15 γους πλοκάς ἐκποδὼν μεθιστάντας, νῆμα χρυσοῦ καὶ σῆρας Ἰνδικόνες
καὶ τοὺς περιέργους βόμβυκας χαίρειν ἔδοντας. σκώληξ φύεται τὸ 4
πρῶτον, εἴτα ἐξ αὐτοῦ δασεῖα ἀναφαίνεται κάμψις, μεθ' ἣν εἰς τρίτην
μεταμόρφωσιν νεοχμοῦται βομβύλιον (οἱ δὲ νεκύδαλλον αὐτὸ καλοῦ-
σιν), ἐξ οὗ μακρὸς τίκτεται στήμων, καθάπερ ἐκ τῆς ἀράχνης ὁ τῆς
20 ἀράχνης μίτος· τὰ γὰρ περιττὰ ταῦτα καὶ διαφανῆ ἔλεγχός ἐστι 5
διανοίας οὐκ ἐρρωμένης, ὀλίγω παραπετάσματος τὴν αἰσχύνην τοῦ
σώματος προαγωγεύοντα. οὐ γὰρ ἔτι σκέπη ἢ ἀβροδιαιτός ἐστιν
ἐσθῆς, τὸ σχῆμα τῆς γυνόνητος κρύπτειν μὴ δυναμένη· προσπί-
πτουσα γὰρ ἢ | τοιαύτη ἐσθῆς τῷ σώματι προστυπούται αὐτῷ ὑγρό- 87 S
25 τερον καὶ προσαναπλάττεται σαρκικῶς ἐμφῦσα τῷ σχήματι, καὶ τὸν
τύπον ἐκμάττεται τῆς γυναικός, ὥστ' οὐχ ὀρῶντι τὴν ὅλην τοῦ
σώματος εἶναι φανεράν διάθεσιν.

Παραιτητέον δὲ τῆς ἐσθῆτος καὶ τὰς βαφάς· αὐταὶ γὰρ πόρρω 108,1
καὶ τῆς χρείας καὶ τῆς ἀληθείας πρὸς τῷ καὶ διαβολὴν τοῦ ἥθους
30 ἔξανθεν· οὐτε γὰρ ἢ χρῆσις ὠφέλιμος (οὐ γὰρ πρὸς τὸ κρύος εὐθε-
τος) οὐτε πρὸς σκέπην ἔχει τι περιττὸν παρὰ τὴν ἄλλην ἐσθῆτα ἢ

9 vgl. Eurip. Hek. 570 — 16—20 vgl. Aristot. Hist. an. V 19 p. 551 b 9

1 παραλυποίῃ P³ παραλυνώῃ P παραλυνῇ St | 2 ἀμετρία P¹ μετρία P* |
8 (σκέπην ἄλλην μὲν ἀνδράσιν, ἄλλην δὲ γυναιξίν ἀπονεμιτέον, τοῖς μὲν ἀνδράσι)
σκέπην ταύτην Cobet 475 f | * * Schw (κρύπτομεν δ') St | 9 ὄμματα θηλειῶν
(zwischen beiden Worten über d. Z. Rasur) P ὄμματα ἄρσένων Eurip. | 12 τοῦ τό-
που R. Münzel a. a. O. S. 294 τοῦτον P | 16 σκώληξ] δς (über der Zeile) σκώληξ
P² | 18 βομβύλιον Di βομβύλον P | νεκύδαλον F | 19 δκ P¹ ὁ P* | 25 σαρκικῶς]
σαρκί πως Schw | [τῷ σχήματι] Wi | σχήματι (χῆ in Ras. P¹) | σώματι am Rand
P² | 26 ὥστ' οὐχ ὀρῶντι] ὥς τῷ γ' ὀρῶντι Jacobs zu Achill. Tat. p. 404 ὥστε (μό-
νον) οὐχ ὀρῶντι Bernays | 29 τῷ] τὸ F 30 ἔξανθεν] ἐξάπτειν Ma

- τὸν φόγον μόνον, καὶ τὸ ἐπιτερεπὲς τῆς χοροῖας τοὺς λίχνους ἀνιᾶ
 εἰς τὴν ἀνόητον ὀφθαλμίαν ἐρεθίζον, τοὺς δὲ λευκοὺς καὶ οὐ νόθους 235 P
 τὰ ἔνδον λευκαῖς καὶ ἀπεριέργοις ἀρμοδιώτατον ἐσθήσεισι χρῆσθαι.
 σαφῶς γοῦν καὶ καθαρῶς Δανιὴλ ὁ προφήτης ἐτέθησαν, φησί, 2
 5 *θρόνοι καὶ ἐκάθισεν ἐπ' αὐτῶν ὥσει παλαιὸς ἡμερῶν, καὶ τὸ ἔνδυμα
 αὐτοῦ ὥσει χιῶν λευκόν. τοιαύτη χρῶμενον στολῇ τὸν κύριον ἐν 3
 ὁράματι θεωρεῖ καὶ ἡ Ἀποκάλυψις φησιν· »εἶδον τὰς ψυχὰς τῶν
 μεμαρτυρηκότων ὑποκάτω τοῦ θυσιαστηρίου· καὶ ἐδόθη ἐκάστῳ
 στολὴ λευκή. εἰ δὲ καὶ ἄλλο τι δέοι χρῶμα ζητεῖν, τὸ αὐτοφνὲς 4
 10 τῆς ἀληθείας ἀπόκρισις βάμμα, αἱ δὲ τοῖς ἄνθεσιν εἰσκήναι ἐσθῆτες
 βακχικοῖς καὶ τελεστικοῖς καταλειπτέαι λήροις, πρὸς δὲ καὶ »ἡ πορ-
 φύρα καὶ τὰ ἀργυρώματα, ὥς φησιν ὁ κωμικός, »εἰς τοὺς τραγικοὺς
 χρῆσιμα καὶ οὐκ εἰς τὸν βίον, τὸν δὲ ἡμέτερον βίον πάντα μᾶλλον
 ἢ πομπὴν εἶναι χρεῶν. βάμμα γοῦν Σαρδιανικὸν καὶ ἄλλο ὀμφάκινον 5
 15 καὶ χλωρὸν ἕτερον ῥοδομιγές (τε) καὶ κοκκοβαφές καὶ ἄλλα μυρία διὰ
 σπουδῆς βάμματα ἐπινενόηται ταῖς ἐξώλοις ἡδυνπαθείαις.
 Ὅπως, οὐ σκέπη ἡ ἐσθῆς αὐτῇ. τὰ τε χρυσῶ πεποικιλμένα καὶ 109, 1
 τὰ ἀλουργοβαφῇ καὶ ζωτὰ (προσήμενον γέ τι τρύφημα τουτοῖ) τὸν
 τε μυροβαφῇ ἐκείνον κροκωτὸν καὶ τῶν ὑμένιων τῶν περιόπτων
 20 τὰ πολυτελῆ καὶ ποικίλα ἱμάτια. ἔχοντα ζωτὰ ἐν τῇ πορφύρᾳ, αὐτῇ
 τέχνῃ χαίρειν ἐατέον. »τί γάρ (ἄν) φρόνιμον γυναικες ἐργάσαιντο ἢ 2
 λαμπρόν, αἱ καθήμεται, φησὶν ἡ κωμῳδία,

ἐξηνθισμέναι,

κροκωτοφοροῦσαι (καὶ) κεκαλλωπισμέναι;

- 25 παραινεί δὲ διαρρήδην ὁ παιδαγωγός· »ἐν περιβολῇ ἱματίου οὐ μὴ 3
 κανχήσῃ, μηδὲ ἐπαίρον ἐν δόξῃ πάσῃ ἀπαράμωφ οὐση. ἐπισκώπτων
 γοῦν τοὺς τοῖς μαλακοῖς ἡμφισμένους ἱματίοις ἐν τῷ εὐαγγελίῳ
 λέγει· »ἰδοὺ, οἱ ἐν ἱματισμῷ ἐνδόξῳ καὶ ἐν τρυφῇ διάγοντες ἐν τοῖς
 βασιλείοις εἰσὶ, τοῖς ἐπγείοις βασιλείοις λέγει. τοῖς φθαρτοῖς, ἐνθα
 30 δοξοκαλία καὶ δοξοκοπία καὶ κολακεία καὶ πλάνη· οἱ δὲ τὴν |
 οὐράνιον θεραπεύοντες αὐλήν περὶ τὸν πάντων βασιλέα τὴν 236 P
 ἀκήρατον τῆς ψυχῆς ἐσθῆτα, τὴν δόξα, ἀγιάζονται, καὶ ταύτη

4—6 Dan. 7, 9 — 6 f vgl. Matth. 17, 2 — 7—9 Apok. Joh. 6, 9, 11 — 12 Phile-
 mon Fr. 105, 5 CAF II p. 512 — 14 vgl. Hesychius s. v. βάμμα Σ. — 21—24 Ari-
 stoph. Lys. 42—44; vgl. Paed. III 7 — 25 f Sir. 11, 4 — 27—29 Luk. 7, 25

3 ἐσθῆσι Sy | 7 θεωρεῖ P* θεωρεῖν P² | 11 βακχικοῖς (x¹ in Ras.) P¹ | κατα-
 λειπτέοι P³FM² καταληπτέοι P*M | 13 χρῆσιμ' οὐκ Diog. Laert. 2, 25 εὐθετ', οὐκ Stob.
 Flor. 56, 16 | 14 Σαρδιανικὸν W. Teuffel in Zimmermanns Zeitschr. f. d. Alter-
 thumswiss. 2 (1835) S. 84 σαρδηνιακὸν P | 15 τε) Wi | 17 πεποικιλμένα Po πεποι-
 μένα P | 18 ζωτὰ (vgl. Poll. VII 55) Wi ζωτῶν τε P | ζωτῶν τὸ προσώνυμον (dies
 schon Po) ἔτι τρύφημα Schw | τουτοῖ Wi τούτωι P | 19 τὸν ὑμένιμον, Schw |
 21 (ἄν) aus Aristoph. u. Paed. III 7, 1 | 24 (καὶ) aus Aristoph.

ἐπενδύονται ἀφθαρσίαν. καθάπερ οὖν ἡ ἄγαμος μόνῃ σχολάζει τῷ θεῷ⁴ καὶ ἡ φροντίς αὐτῆς οὐ περισχίζεται, γημαμένη δὲ ἡ γε σόφρων διαιρεῖται τὸν βίον καὶ πρὸς θεὸν καὶ πρὸς ἄνδρα, ἡ δὲ ἄλλως φερομένη ὅλη γίνεται τοῦ γάμου, τοῦτ' ἐστὶ τοῦ πάθους, τὸν αὐτόν, οἶμαι, τρόπον⁵ ἡ σόφρων γυνὴ σχολάζουσα μὲν τῷ ἀνδρὶ ἀνυποκρίτως θεοσεβεῖ, φιλοκοσμοῦσα δὲ ἀποπέπτωκεν καὶ τοῦ θεοῦ καὶ τοῦ γάμου τοῦ σόφρονος, τὸν κόσμον ἀντικαταλλαττομένη τάνδρως κατὰ τὰ αὐτὰ τῇ Ἀργείᾳ ἐταίρᾳ, τῇ Ἐριφύλῃ λέγω,

ἡ χρυσὸν φίλου ἀνδρὸς ἐδέξατο τιμήντα.

- 10 Ταύτῃ καὶ τὸν Κεῖον ἀποδέχομαι σοφιστὴν τὰς εἰκνίας καὶ 110,1
καταλλήλους Ἀρετῆς καὶ Κακίας εἰκόνας ὑπογράφοντα· τὴν μὲν αὐταῖν ἀφελῶς ἴσταμένην ἐποίησε καὶ λευχεύονα καὶ καθάριον, τὴν Ἀρετὴν, αἰδοῖ μόνῃ κεκοσμημένην (τοιαύτην εἶναι χρὴ τὴν πίστιν, ἐνάρετον μετ' αἰδοῦς), θατέραν δὲ τοῦναντίον εἰσάγει, τὴν Κακίαν, περιττῇ μὲν¹⁵ ἐσθῆτι ἡμφιεσμένην, ἄλλοτρίῳ δὲ χρώματι γεγανωμένην· καὶ ἡ κίνησις αὐτῆς καὶ ἡ σχέσις πρὸς τὸ ἐπιτερπὲς ἐπιτηδευομένη ταῖς μαχλάσαις ἔκκειται σκιαγραφία γυναιξίν. πρὸς οὐδεμίαν δὲ ὅλως ὁ ἐπόμενος τῷ² λόγῳ αἰσχροὺς ἥδονην οἰκειώσεται· διὸ καὶ τῆς ἐσθῆτος τὸ χρεῖωδες προκριτέον. καὶ ὁ λόγος τοῦτο ψάλλῃ διὰ Δαβὶδ περὶ τοῦ κυρίου²⁰ λέγων «εὐφρανάν σε θυγατέρες βασιλέων ἐν τῇ τιμῇ σου· παρέστη ἡ βασίλισσα ἐκ δεξιῶν σου ἐν ἱματισμῷ διαχρύσῳ καὶ κροσσωτοῖς χρυσοῖς περιβεβλημένη», οὐκ ἐσθῆτα τὴν τρυφητικὴν μεμήνυκεν, ἀλλὰ τὸν ἐκ πίστεως συνυφασμένον ἀκήρατον τῶν ἡλεημένων κόσμον τῆς ἐκκλησίας δεδήλωκεν, ἐν ᾗ ὁ ἄδολος Ἰησοῦς «ὥς χρυσὸς διαπρέπει», καὶ οἱ²⁵ κροσσοί, οἱ | ἐκλεκτοί, οἱ χρυσοί. εἰ δὲ καὶ ὑφεῖναι χρὴ τοῦ τόνου 237 P 111,1
διὰ τὰς γυναῖκας, λείαν τὴν ἐσθῆτα καὶ προσηνῇ πρὸς τὴν ἀφὴν ἐξυφαντέον, οὐχὶ δὲ καθάπερ τὰς γραφὰς πρὸς τὸ τερπνὸν τῆς ὀψευς ἐξανθιστίον· ἐξίτηλος μὲν γὰρ ἡ γραφὴ τῷ χρόνῳ γίνεται, αἱ δὲ ῥύψεις καὶ αἱ στύψεις τοῖς φαρμακώδεσι τῆς βαφῆς χυμοῖς ἐκτήκουσαι³⁰ τὰ ἔρια τῶν ἀμπεchonῶν τὰς ὑφάνσεις ἀσθενεῖς ἀποτελοῦσι, τὸ δὲ

1 vgl. I Kor. 15, 53f; II Kor. 5, 2 — 1—3 vgl. I Kor. 7, 34 — 9 λ 327 — 10—17 vgl. Xenoph. Mem. II 1, 21—34; Philo De merc. mer. 2—4 (II p. 265 ff M); Wendland, Neuentdeckte Fragm. Philos. S. 142 — 20—22 Psal. 44, 9f. 14 — 24 vgl. I Petr. 2, 22 — 24 Pind. Ol. 1, 1

2 ἡ γε P¹ ἡ τε P* | 7 σόφρονος τὸν κόσ — in Ras. P¹ | 8 ἐταίρᾳ P² ἐτέρα P* | 10 κεῖον F κίον PM | 13 μόνῃ P* μόνῃ P²M μόνῃ F | πίστιν P* πιστὴν P² | 14 περιττῇ P² περιττῇ P* | 17 ἔκκειται Cobet 281 ἔγκεται P | σκιαγραφία P* σκιαγραφίαι P² | 21 κροσσωτοῖς P² κροσσωτοῖς P* | 24 f οἱ κροσσοί | ὥς κροσσοί Ma | 25 ὑφεῖναι P*M ὑφῆναι P³F | τοῦ τόνου R. Münzel, Beitr. z. Bücherkunde u. Philol. A. Wilmanns gewidmet 1903 S. 294 τοῦτον P | 26 λείαν Cobet 476 ἡδεῖαν P

οὐδ' εἰς οἰκονομίαν εὐθετον. ἀπειροκαλία δὲ ἡ μεγίστη τοσοῦτον ²
ἐπτοῇσθαι περὶ τοὺς πέπλους καὶ τὰς ξυστίδας καὶ τὰς ἐφαπτίδας
χλαῖνας τε καὶ χιτῶνας, ἵτά τ' αἰδῶ ἀμφικαλύπτει, Ὅμηρός φησιν.
αἰσχύνομαι γὰρ ὡς ἀληθῶς ὁρῶν τοσοῦτον ἐκχεόμενον πλοῦτον εἰς
⁵ τὴν αἰδοίῳν σκέπην. ὁ γὰρ τοι ἀρχαῖος ἀνθρώπος ὁ ἐν τῷ παρα- ³
δεῖσθαι κλάδοις καὶ φύλλοις τὴν σκέπην τῆς αἰσχύνης παρεμέτρει, νυνὶ
δὲ ἐπεὶ τὰ πρόβατα ἡμῖν δεδημιούργηται, μὴ κατὰ τὰ αὐτὰ τοῖς
προβάτοις ἀφραίνωμεν, παιδαγωγούμενοι δὲ τῷ λόγῳ τὸ πολυτελές |
τῆς ἐσθῆτος διελέγχωμεν ἐπιλέγοντες, τρίχες ἐστὲ προβάτων, κἂν ^{88 S}
¹⁰ Μίλητος ἀνχῇ, κἂν Ἰταλία δοξάζηται, κἂν ὑπὸ διφθέραις φυλάττωνται
αἱ τρίχες, περὶ ἃς μεμήνησιν οἱ πολλοί, ἀλλὰ ἡμῖν γε οὐ σπονδαστέον.
Ὁ δὲ μακάριος Ἰωάννης καὶ τῶν προβάτων ὑπεριδὼν τὰς τρίχας ^{112, 1}
ὁξοῦσας τρυφῆς τὰς τῶν καμήλων εἴλατο τρίχας καὶ ταύτας ἡμίσχετο,
τὸ εὐτελές καὶ ἄδολον τοῦ βίου ὑποτυπούμενος. καὶ γὰρ μέλι ἦσθιεν
¹⁵ καὶ ἀκρίδας, γλυκεῖαν καὶ πνευματικὴν τροφήν, ἀτύφους καὶ σώφρονας
τὰς ὁδοὺς τοῦ κυρίου παρασκευάζων. ἡ πού γὰρ ἂν ἀλουργὴν χλα- ²
νίδα περιεβάλετο ὁ τὴν ἀλαζονείαν τὴν πολιτικὴν ἐκτραπεῖς, εἰς δὲ
τὴν ἔρημον * * τῆς ἐρημίας γαλήνην θεῶ πεπολιτευμένος ἐκτὸς πάσης
κενοσπουδίας, ἀπειραγαθίας, μικροπρεπείας. ^{μηλωτῇ δὲ ἐχρῆτο Ἥλιος} ³
²⁰ ἐνδύματι καὶ ζώνῃ τὴν ^{μηλωτὴν} κατέσφιγγεν ἐκ τριχῶν πεποιημένη.
Ἡσαῖας δέ, ἄλλος οὗτος προφήτης, ἔγυμνος τε καὶ ἀνυπόδετος ἦν,
πολλάκις δὲ καὶ σάκκον ἡμίσχετο ταπεινοφροσύνης ἔνδυμα. εἰ δὲ ^{113, 1}
καὶ Ἱερειάν καλεῖς, λινοῦν οὗτος περιζῶμα εἶχε μόνον. ὥς δὲ τὰ
εὐτραφῇ τῶν σωμάτων γυμνούμενα φανερωτέραν δείκνυσιν τὴν ἀκμήν,
²⁵ οὕτως καὶ τῶν ἡθῶν τὸ κάλλος, μὴ ἐνειλούμενον ἀπειροκάλοις ^{238 P}
φλαριάις, τὸ μεγαλοπρεπὲς ἐνδείκνυται.

Τὸ δὲ καὶ σύρειν τὰς ἐσθῆτας ἐπ' ἄκρους καθιέντας τοὺς πόδας ²
κομιδῇ ἀλαζονικόν, ἐμποδὼν τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ περιπατεῖν γινόμενον,
καλλύντρον δίκην ἐπισυρομένης τῆς ἐσθῆτος τὰς ἐπιπολαίους τῆς γῆς
³⁰ ἀχρημιάς. οὐδὲ τῶν κατεαγόντων τούτων δὴ τῶν τὴν κιναιδίαν τὴν

3 B 262 — 5 f vgl. Gen. 3, 7 — **9 f** vgl. Lukian Vit. Dem. 41 τοῦτο μέντοι
πρὸ σοῦ πρόβατον ἐφόρει καὶ ἦν πρόβατον; vgl. Wendland, Philos Schrift üb. d.
Vorsehung S. 52 — **10** vgl. Kock CAF III p. 617 Adesp. 1259 — **10 f** vgl. Varro
De re rust. II 2, 18; Hor. Od. II 6, 10 — **12—15** vgl. Matth. 3, 4; Mark. 1, 6 — **16**
vgl. Matth. 3, 3; Mark. 1, 3; Luk. 3, 4; Joh. 1, 23 (Jes. 40, 3) — **19 f** vgl. I Kōn. 19,
13, 19; II Kōn. 1, 8 — **21 f** vgl. Jes. 20, 2 — **22 f** vgl. Jerem. 13, 1

7 ἐπεὶ P² ἐπὶ P* | **9** διελέγχωμεν P³M² διελέγχωμεν P*FM* | ἐστὲ P² ἔσται
P* | **10** Ἰταλία P | διφθέραις (αἰς in Ras.) P² | **13** εἴλατο P* εἴλετο P² | ἡμίσχετο
(ισ in Ras.) P¹ | **18** [ἐρημον] Wi | * * (etwa ἀνακεχωρηκώς, κατὰ δὲ τὴν) Schw |
ἐρημίας] + κατὰ P² am Rand | **27** καθιέντας P³ am Rand καθιείς P*FM* καθιεύ-
σαι M² καθιέμενας P³ übergesch. | **29** καλλύντρον (τ in Ras.) F¹ καλλύνθρον PM |
30 ἀχρημιάς (über ι und σ Rasur) P | κατεαγόντων P*

ἄφρονον ἐπὶ ταῖς σκηναῖς μετιόντων ὀρχηστῶν ἀπορρέουσιν εἰς τοσοῦτον ὕβρεως τὴν ἐσθῆτα περιορῶντων, οἷς οἱ ἐπιμελεῖς στολισμοὶ καὶ τῶν κρασπέδων αἱ ἀπαιωρήσεις καὶ τῶν σχημάτων οἱ περιεργοὶ ῥυθμοὶ βλακείας μικρολόγου ἐπισυρμὸν ἐμφαίνουσιν. καὶ τὸν ποδῆρη 3
 5 τις παραφέρῃ τὸν κύριον, ὃ ποικιλανθῆς ἐκεῖνος χιτῶν τὰ τῆς σοφίας ἄνθη δεικνύει, τὰς ποικίλας καὶ μὴ μαραινόμενας γραφάς, τὰ λόγια τὰ κυρίου ταῖς τῆς ἀληθείας ἀπαστράπτοντα ἀνθραῖς. τοιαύτην ἄλλην 4
 τὸν κύριον ἐσθῆτα διὰ τοῦ Δαβὶδ ἠμφίεσεν τὸ πνεῦμα ὡς πῶς ψάλλον· ἑξομολόγησιν καὶ εὐπρέπειαν ἐνεδύσω, ἀναβαλλόμενος πῶς
 10 ὡς ἱμάτιον.»

Καθάπερ οὖν περὶ τὴν κατασκευὴν τῶν ἐσθῆτων καθά- 114,1
 ρεντέον πάσης ἀτοπίας, οὕτως δὲ καὶ τῆς χρήσεως τὴν ἀμετρίαν εὐλαβητέον. οὐδὲ γὰρ ὑπὲρ γόνυ καθάπερ τὰς Λακαίνας φασι παρ-
 θένους ἐστολίσθαι καλόν· οὐδὲν γὰρ μέρος ὅτιοῦν ἀπογυμνοῦσθαι
 15 γυναικὸς εὐπρεπές. καίτοι δυνατόν ἀποφθέγξασθαι μάλα κοσμίως 2
 τὴν ἀστείαν ἐκείνην φωνὴν πρὸς τὸν εἰπόντα »καλὸς ὁ πῆχυς«, »ἀλλ’ οὐ
 δημόσιος«, καὶ »κῆμαι καλαί«, »ἀλλὰ μόνους, φάναι, »τοῦ ἀνδρὸς τοῦ
 ἐμοῦ«, καὶ »πρόσωπον εὐπρεπές«, »ἀλλὰ μόνου τοῦ γεγαμηκότος«. ἔγὼ δὲ οὐδὲ
 20 τὴν αἰτίαν τῶν τοιούτων ἐπαίνων θέλω παρέχειν τὰς 3
 σόφρονας τοῖς διὰ τῶν ἐπαίνων θηρωμένοις τὰ ἐπιφθογά, καὶ οὐδ’ ὅτι γε
 παραγυμνοῦν τὸ σφυρὸν κεκώλυνται μόνον, ἐγκεκαλύφθαι δὲ καὶ τὴν
 κεφαλὴν καὶ τὸ πρόσωπον ἐπεσκιάσθαι προστέτακται. οὐ γὰρ ὅσιον εἶναι
 25 θήρατρον ἀνθρώπων τὸ κάλλος τοῦ σώματος, οὐδὲ 4
 ἀλουργῶ παραπετάσματι χρωμένην περιβλεπτον ἐθέλειν γίνεσθαι τὴν
 30 γυναῖκα εὐλογον. εἴθε γὰρ καὶ τῆς ἐσθῆτος οἶόν τε ἦν ἐξελεῖν τὴν
 πορφύραν, ὡς μὴ ἐπὶ τὸ πρόσωπον τῶν χρωμένων τοὺς | θεατὰς 239 P
 ἐπιστρέφειν· αἱ δὲ ὀλίγον κομιδῇ τὸ λοιπὸν τῆς ἀμπεχόνης ὑφαί-
 νουσαι τὸ πᾶν ἀλουργῆς εἰργάσαντο ἐκφλέγουσαι τὰς ὁφθυμίας, καὶ
 35 ὅλητα αὐτὰς περὶ τὰς μεμωρημένας ταύτας καὶ ἀβρὰς ἄλνουσας πορ-
 φύρας κατὰ τὸ ποιητικὸν δὴ ἐκεῖνο »ἔλλαβε πορφύρεος θάνατος·
 115,1
 διὰ ταύτην γοῦν τὴν πορφύραν ἡ Τύρος καὶ ἡ Σιδὼν καὶ τῆς Λακων-
 νικῆς ἡ γείτων τῆς θαλάσσης ποθεινόταται· ἀνάγονται δὲ εὖ μάλα
 καὶ οἱ βαφεῖς αὐτῶν καὶ οἱ πορφυρευταὶ καὶ αὐτὰ τὰ κογχύλια διὰ

4 f vgl. Joh. 19, 23 — 9 f Psal. 103, 1f — 16 f vgl. Strom. IV 121; Plut. Mor. p. 142 C (= Stob. Flor. 74, 49a); Arsen. Viol. p. 293 W. — 21 f vgl. I Kor. 11, 10 — 30 E 83; II 334; Y 477; vgl. Diogenes bei Diog. Laert. VI 57; Theokrit von Chios bei Plut. Mor. p. 11 B; Athen. XII p. 540 A

1 τὰς σκηνας F | 4 μικρολόγου F μικρολόγους PM μικρολόγους (περὶ τὸν) Schw | 7 (τοῦ) κυρίου F | 16 πρὸς τὸν εἰπόντα] προσεπιδόντα F | 32 τῆς θαλάσσης] θάλασσα Jacobs zu Achill. Tat. p. 523

τὸ αἷμα τούτῳ ἐξανθεῖν τὴν πορφύραν. ἀλλὰ καὶ τοῖς λίχνους 2
 ὑφάσμασιν ἐγκαταμινύουσιν αἱ δολεραὶ γυναῖκες καὶ τῶν ἀνδρῶν οἱ
 γυναικώδεις τὰς δολερὰς βαφὰς μαργαίνουσιν περὶ τὴν ἀμετρίαν,
 οὐκέτι τὰς ὀθόνας τὰς ἀπ' Αἰγύπτου, ἀλλὰς δέ τινας ἐκ γῆς Ἑβραίων
 5 καὶ Κιλικίων ἐκποριζόμενοι γῆς. τὰ δὲ ἀμόργινα καὶ τὰ βύσσιννα
 σιωπῶ· ὑπερεκπέπαικιν ἢ τρυφῇ καὶ τὴν ὀνομασίαν. δεῖ δὲ τὴν 3
 σκέπην, οἶμαι, αὐτὸ αὐτῆς κρεῖττον ἀποφαίνειν τὸ σκεπόμενον, ὥς
 τὸ ἄγαλμα τοῦ νεῶ καὶ τὴν ψυχὴν τοῦ σώματος καὶ τῆς ἐσθῆτος τὸ
 σῶμα. νυνὶ δὲ πᾶν τὸ ὑναντίον, τὸ μὲν σῶμα αὐταῖς εἰ πιπράσκειτο, 4
 10 οὐκ ἂν ποτε χιλίας εὐροὶ Ἀττικὰς, μίαν δέ πον ἐσθῆτα μυρίων
 [ταλάντων] ὠνούμεναι σφᾶς αὐτὰς ἀχριοτέρας καὶ ἀτιμοτέρας τῶν
 ὑφασμάτων ἐλέγχουσιν. τί ποτ' οὖν διώκετε τὰ σπάνια καὶ πολυτελῆ 5
 πρὸ τῶν ἐν μέσῳ καὶ τῶν εὐτελεῶν; ὅτι ἀγροεῖτε τὸ ὄντως καλὸν
 καὶ τὸ ὄντως ἀγαθόν· καὶ ἀντὶ τῶν ὄντων τὰ δοκοῦντα παρὰ τοῖς
 15 ἀνοήτοις σπουδάζεται, οἱ τοῖς μεμηρόσιν ἐπ' ἴσης τὰ λευκὰ ὡς μέλανα
 φαντάζονται. |

XI. Περὶ ὑποδέσεως.

240 P

Παραπλήσια δὲ καὶ περὶ τὰς ὑποδέσεις εἰσὶν αἱ ἀλαζόνες τὴν 116, 1
 πολλὴν βλακειαν | κἀνταῦθα ἐπιδεικνύμεναι. αἰσχρὰ γοῦν ἀληθῶς τὰ 89 S
 20 σανδάλια ἐκεῖνα, ἐφ' οἷς ἐστὶ τὰ χρυσᾶ ἄνθεμα, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἥλους
 ἐλικοειδῶς τοῖς καττόμασιν ἐγκατακρούειν ἀξιούσιν, πολλὰ δὲ καὶ
 ἐρωτικούς ἀσπασμούς ἐγχαράττουσιν αὐτοῖς, ὥς ἂν ἐκ τῆς ἐπιβάσεως
 ῥυθμίζουσαι τὴν γῆν, τὸ ἔταιρικόν τοῦ φρονήματος ἐκ τοῦ βαδίσματος
 ἐναποσφραγίσωνται. χαίρειν οὖν ἐατέον τὰς ἐπιχρύσους καὶ διαλίθους 2
 25 τῶν σανδαλίων ματαιοτεχνίας καὶ κρηπίδας Ἀττικὰς καὶ τὰς Σικυ-
 ωνίας καὶ τοὺς κοθόρονους, Περσικὰς τε καὶ Τυρρηνικὰς, προθεμένους
 δὲ καθὼς ἔθος τῇ ἀληθείᾳ ἡμῶν τὸν σκοπὸν τὸν ὀρθόν τὸ κατὰ
 φύσιν ἐκλέγειν χρῆ. ἡ γὰρ χρῆσις τῶν ὑποδημάτων ἢ μὲν αὐτῶν εἰς
 σκέπην ποδῶν, ἢ δὲ εἰς προφυλακὴν τῶν προσπταισμάτων καὶ τῶν
 30 ὀρεμβατικῶν τραχυτήτων τὴν πέλμα ποδὸς σφύζουσαν. γυναιξὶ μὲν οὖν 117, 1

6f vgl. Musonius bei Stob. Flor. 1, 84 Mein. (S. 173, 14 Hense) δεῖ γὰρ τὴν
 σκέπην αὐτῆς (ἐαντῆς Hense) κρεῖττον ἀποφαίνειν τὸ σκεπόμενον καὶ ἰσχυρότερον
 — 8f vgl. K. Praechter, BphW 1896 S. 904 — 10f vgl. CAF III p. 503 Adesp.
 516 — 20 vgl. Kephisodoros Fragm. 4 CAF I p. 801; Pollux VII 87

1 τὸ] + τὸ P² | 4 γῆς] τῆς Wi | 6f τὸ σκέπον Cobet 185 | 7 αὐτῆς Wend-
 land, Philo u. d. kynisch-stoische Diatr. S. 70 αὐτοῦ P αὐτῆς Po aus Stob. |
 11 [ταλάντων] Cobet, Mnemos. 11 (1862) p. 385 | 13 ἐν μέσῳ P ἐμμέσω P ἐμμέσων
 P³ | 20 ἄνθεμα Poll. ἀνθέματα P¹ ἀναθέματα P* | 23 γῆν] + καὶ über d. Z.
 P² | 27 ἀληθεῖαι in Ras. P¹ | 29 προσπταισμάτων Sy (im Index) προπταισμά-
 των P

τὸ λευκὸν ὑπόδημα συγχωρητέον, πλὴν εἰ μὴ ὀδεύουιν, τότε δὲ τῷ
 ἀλειπτῷ χρηστέον. ἡλωμένων δὲ δέονται τῶν καττυμάτων αἱ ὀδεύου-
 σαι. πλὴν τὰ πολλὰ ὑποδήμασι χρηστέον αὐταῖς· οὐ γὰρ ἀρμόζει
 5 ἡ γυνή. ἀνδρὶ δὲ εὖ μάλα ἀρμόδιον ἀνυποδησία, πλὴν εἰ μὴ στρα- 2
 τεύοιτο. καὶ γὰρ πως ἐγγὺς τὸ ὑποδεδέσθαι τῷ δεδέσθαι. ἀσκητι-
 κώτατόν γέ τοι γυμνοῖς χοῆσθαι τοῖς ποσὶν καὶ πρὸς ὕγιαν καὶ
 εὐκολίαν εὐθετον, ἔνθα μὴ ἀνάγκη τις διακωλύει. εἰ δὲ μὴ ὀδεύοιμεν, 3
 ἀλλὰ μηδὲ φέρομεν τὴν ἀνυποδησίαν, βλαύταις ἢ φαικαστοῖς χρηστέον. 241 P
 10 κονίποδας αὐτὰ ἐκάλουν οἱ Ἀττικοί, διὰ τὸ πελάζειν μοι δοκεῖν τῇ
 κόνει τὸ πόδε. τῆς λιτῆς ὑποδέσεως ἀπόρη μάρτυς Ἰωάννης, οὐκ 4
 ἄξιός ἐστιν ὁμολογῶν τὸν ἱμάντα τῶν ὑποδημάτων λύνει τοῦ κυρίου.
 οὐ γὰρ τι τῶν περιέργων ὑπεδέδετο ὁ τῆς ἀληθοῦς Ἑβραίοις φιλο-
 σοφίας ὑποδεικνύμενος τὸν τύπον. τοῦτο δὲ εἰ καὶ ἀνίττεται τι,
 15 ἐν ἄλλοις δηλωθήσεται.

XII. Ὅτι οὐ χρὴ περὶ τοὺς λίθους καὶ τὸν χρυσὸν ἐπτοῆσθαι κόσμον.

Λίθους δὲ πελίους ἢ χλωροὺς καὶ τῆς ἀπεξενωμένης θαλάττης 118, 1
 τὰ ἐκβράσματα καὶ τῆς γῆς τὰ ἐκψήγματα μειρακιωδὲς ἐστὶ τεθηνέαι.
 ἐπὶ γὰρ τὰ διανγῇ τῶν λιθιδίων καὶ τὰς ἰδιαζούσας χροὰς ὕλους τε
 20 ἴεσθαι ποικίλας οὐδὲν ἄλλ' ἢ ἀροήτων ἐστὶν ἀνθρώπων ὑπὸ τῶν
 πληκτικῇ ἐχόντων φαντασίαν ἔλκομένων. ταύτῃ καὶ τὸ πῦρ τὰ 2
 παιδία θεασάμενα φέρεται ἐπ' αὐτὸ τῇ λαμπρότητι ἀρόμενα, τῆς δὲ
 ἐπαφήσεως τὸ ἐπισφαλὲς διὰ τὴν ἄνοιαν οὐ κατανενοηκότα. τοιοῦτο 3
 ταῖς ἡλιθίαις οἱ λίθοι γυναιξὶν περιδούμενοι τοῖς ὄρμοις καὶ ταῖς
 25 περιδεραίοις ἐγκατακλειόμενοι ἀμέθυστοι καὶ κεραννῆται καὶ λάσπιδες
 καὶ τοπάζιον ἢ τε

Μιλησία

σμάραγδος ἐμπόλημα τιμηστάτον.

6—8 vgl. Musonius bei Stob. Flor. 1, 84 Mein. (p. 174, 15 Hense) κινδυνεῖει γὰρ
 τὸ μὲν ὑποδεδέσθαι τῷ δεδέσθαι ἐγγὺς εἶναι· ἡ δ' ἀνυποδησία πολλὴν εὐλυσίαν τινὰ
 καὶ εὐκολίαν παρέχει τοῖς ποσὶν, ὅταν ἡσχημένοι ὦσιν — 11 f vgl. Mark. 1, 7; Luk.
 3, 16; Joh. 1, 27 — 15 vgl. Strom. V 55 — 17 f vgl. CAF III p. 610 Adesp. 1218
 — 27 f vgl. TGF Adesp. 109; CAF III p. 611 Adesp. 1226; Cobet, Nov. lect. p. 48

4 εὐολίσθητον Cobet 477 εὐαίσθητον P | 8 διακωλύει (οἱ in Ras.) P¹ | 9 φέρομεν
 F* | 23 τοιοῦτο] τοιοῦτοι F τοιοῦτό τι Jacobs zu Achill. Tat. p. 519 | 25 ἀμέθυστοι
 F | 27 μιλησία M²F μιλησία PM* | 28 τιμηστάτον] τιμίστατον Nauck τιμαλφίστα-
 τον oder τιμώτατον Lobeck, Philol. 5 (1850) p. 244 vgl. Philo De vita Mosis II [III]
 112 (II p. 151 M) λίθοι . . . σμαράγδον πολντελοῦς δύο τιμαλφίστατον

ὁ δὲ πολυτίμητος μαργαρίτης ὑπερφυῶς τῇ γυναικωνίτιδι εἰσεκόμασεν· 4
 γίνεται δὲ οὗτος ἐν ὀστρεῖῳ τινὶ παραπλησίῳ ταῖς πίνναις, μέγεθος
 δὲ ἡλικὸς ἰχθύος ὀφθαλμὸς εὐμεγέθης. καὶ οὐκ αἰσχύνονται αἱ 5
 κακοδαίμονες περὶ ὀστρεῖον ὀλίγον τοῦτο τὴν πᾶσαν σπονδὴν πεποιη-
 5 μέναι, ἐξὸν ἅγιον κοσμεῖσθαι λίθῳ, τῷ λόγῳ τοῦ θεοῦ, ὃν μαργαρίτην
 ἡ γραφὴ κέκληκέν ποῦ, τὸν διανγῆ καὶ καθαρόν Ἰησοῦν, τὸν ἐν σαρκὶ
 ἐπόπτην ὀφθαλμόν, τὸν λόγον τὸν διαφανῆ, δι' ὃν ἡ σὰρξ τιμία
 ὕδατι ἀναγεννωμένη. καὶ γὰρ τὸ ὀστρεῖον ἐκείνο ἐν ὕδατι γιγνώμε-
 νον περιστέγει τὴν σάρκα, ἐκ δὲ ταύτης ὁ μαργαρίτης κρύσσεται.
 10 λίθοις δὲ ἁγίοις τὴν ἄνω Ἱερουσαλὴμ τετειχίσθαι | παρειλήφμεν, 242P 119,1
 καὶ τὰς δώδεκα τῆς οὐρανοπόλεως πύλας τιμίους ἀπεικασμένους λίθοις
 τὸ περίοπτον τῆς ἀποστολικῆς [φωνῆς] αἰνίττεσθαι χάριτος ἐκδεχό-
 μεθα. ἐπὶ γὰρ τῶν λίθων τῶν πολυτελεῶν αἱ χροαὶ τετάχεται, τίμαι
 δὲ αὐταί, τὰ δ' ἄλλα ὕλη γεώδης καταλείπονται. συμβολικῶς τού- 2
 15 τοις εἰκότως τειχίζεται τῶν ἁγίων ἡ πόλις πνευματικῶς οἰκοδομου-
 μένη. πρὸς τὸ ἄνθος τῶν λίθων τὸ ἀμίμητον τὸ ἄνθος τοῦ πνεύ-
 ματος τὸ ἀκήρατον καὶ ἅγιον τῆς οὐσίας νενοήκασιν· αἱ δέ, μὴ
 συνιᾶσαι τὸ συμβολικὸν τῶν γραφῶν, ὅλαι περικεχῆρασι τοῖς λίθοις,
 τὸν θαυμάσιον ἐκείνον ἀπολογισμὸν προφερόμεναι· ὅ τι κατέδειξεν
 20 ὁ θεός, διὰ τί μὴ χρυσώμεθα; καὶ πάρεστί μοι, διὰ τί μὴ τρυφήσω;
 καὶ τίσιν οὖν ταῦτα γέγονεν, εἰ μὴ ἡμῖν; τελέως δὲ ἡγροηκότων τὸ 3
 θέλημα τοῦ θεοῦ αἱ τοιαῦται φωναί. πρῶτον μὲν γὰρ τὰ ἀναγκαῖα
 καθάπερ τὸ ὕδωρ καὶ τὸν ἀέρα προφανῆ πᾶσι χορηγεῖ, τὰ δὲ ὅσα μὴ
 ἀναγκαῖα γῇ τε καὶ ὕδατι ἔκρουσεν. διὰ τοῦτό τοι μύρμηκες χρυσω- 120,1

1—3 vgl. Theophrast De lapid. 36 (= Athen. III p. 93 AB) τῶν σπονδαζο-
 μένων (θανμαζομένων Ath.) δὲ λίθων ἐστὶ καὶ ὁ μαργαρίτης καλούμενος, διαφανὴς
 μὲν τῇ φύσει· ποιοῦσι δ' ἐξ αὐτοῦ τοὺς πολυτελεῖς ὕμους. γίνεται δὲ ἐν ὀστρεῖῳ
 τινὶ παραπλησίῳ ταῖς πίνναις (+ πλὴν ἐλάττονι. μέγεθος δὲ ἡλικὸν ἰχθύος ὀφ-
 θαλμὸς εὐμεγέθης. Ath.) — 5f vgl. Matth. 13, 46 — 5—9 Nicetascat. zu Matth.
 (13, 46) bei Corderius, Symb. in Matth. tom. alter p. 492 (= Monac. 36 f. 264r) in
 folgender Gestalt: κλήμεντος· Ἔστι μαργαρίτης καὶ ὁ διανγῆς καὶ καθαρώτατος
 Ἰησοῦς, ὃν ἐξ ἀστραπῆς τῆς θείας ἡ παρθένος ἐγέννησεν. ὥσπερ γὰρ ὁ μαργαρί-
 τῆς ἐν σαρκὶ καὶ ὀστρεῖῳ καὶ ἐν ὕδροις γεννώμενος (γεννόμενος Cord. γενόμενος Zahn
 Suppl. S. 51) σῶμα ἔοικεν εἶναι ὕδρον καὶ διειδὲς φωτὸς (< Zahn) καὶ πνεύματος
 γέμον, οὕτω καὶ ὁ σαρκωθεὶς θεὸς λόγος φῶς ἐστὶ νοερόν διὰ φωτὸς καὶ ὕδρὸς
 ἐκλάμψας σώματος — 8 vgl. I Petr. 1, 23 — 10—12 vgl. Apok. Joh. 21, 18—21
 — 24f vgl. Paed. III 26; Herod. IV 13. 27 u. Megasthenes Fr. 39 FGH II p. 434;
 Fr. 39. 40 Schwanbeck

2 παραπλησίῳ P² παραπλησίως P* | 3 αἱ | 5 κοσμεῖσθαι P³ κοσμίσθαι
 P* | 8f γιγνώμενον (γ in Ras.) P² | 10 ἄνω ἄνῳ P* M* | 12 [φωνῆς] Ma | 16 ἄνθος¹ | +
 οὖν über d. Z. P² | 17 τῆς (θείας) οὐσίας Ma | νενοήκαμεν W¹ | 19 ὅ τι (oder δ) St
 δν P | κατέδειξεν Cobet 479 καὶ ἔδειξεν P | 20 χρυσώμεθα P³ | 23 χορηγεῖ Cobet
 479 χορηγεῖται P

ρυχοῦσι, καὶ γρυῖπες χρυσοφυλακοῦσι, καὶ ἡ θάλασσα τὸν μαργαρίτην
 ἔκρυσεν λίθον· ὑμεῖς δὲ περιεργοὶ εἰς ἃ μὴ δεῖ. ἰδοὺ ὁλος ἀνα-
 πέπταται οὐρανός, καὶ οὐ ζητεῖτε τὸν θεόν· τὸ δὲ κεκρυμμένον
 χρυσίον καὶ τοὺς λίθους οἱ τὴν ἐπὶ θανάτῳ κεκριμένοι γεωρρυχοῦσι
 5 παρ' ἡμῖν. ἀλλὰ καὶ τῇ γραφῇ ἀντάδετε, βοώσης ἐκείνης διαρρήδην· 2
 »ζητεῖτε πρῶτον τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, καὶ ταῦτα πάντα προσ-
 τεθήσεται ὑμῖν.« εἰ δὲ καὶ πάντα ὑμῖν δεδωρόνται καὶ εἰ πάντα
 ὑμῖν συγκεχώρηται καὶ εἰ »πάντα ἡμῖν ἔξεστι«, φησὶν ὁ ἀπόστολος,
 »ἀλλ' οὐ πάντα συμφέρει«. παρήγαγεν δὲ τὸ γένος ἡμῶν ἐπὶ κοι- 90 S 3
 10 νωνίᾳ ὁ θεὸς αὐτὸς τῶν ἑαυτοῦ πρότερος μεταδόνς καὶ κοινὸν πᾶσιν
 ἀνθρώποις τὸν ἑαυτοῦ ἐπικουρήσας λόγον, πάντα ποιήσας ὑπὲρ πάν-
 των. κοινὰ οὖν τὰ πάντα καὶ μὴ πλεονεκτούντων οἱ πλούσιοι. τὸ 4
 οὖν πάρεστί μοι καὶ πλεονάζει μοι, διὰ τί μὴ τρυφήσω; οὐκ
 ἀνθρώπινον οὐδὲ κοινωνικόν, ἐκεῖνο δὲ μᾶλλον ἀγαπητικόν· πάρεστί 243 P
 15 μοι, διὰ τί μὴ μεταδῶ τοῖς δεομένοις; ὁ γὰρ τοιοῦτος τέλειος ὁ τὸ
 »ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτὸν« πληρώσας. αὕτη γὰρ ἡ 5
 ἀληθὴς τρυφή, ἡ θησαυριζομένη πολυτέλεια, ἡ δὲ εἰς τὰς ματαίους
 ἐπιθυμίας ἀνάλωσις ἀπωλείας, οὐ δαπάνης, ἐπέχει λόγον. δέδωκεν
 γὰρ ὁ θεὸς οἶδ' ὅτι τῆς χρήσεως ἡμῖν τὴν ἐξουσίαν, ἀλλὰ μέχρι τοῦ
 20 ἀναγκαίου, καὶ τὴν χρῆσιν κοινὴν εἶναι βεβούληται. ἄτοπον δὲ ἔνα 6
 τρυφᾶν πενομένων πλειόνων. πόσῳ μὲν γὰρ εὐκλεέστερον τοῦ πολυ-
 τελῶς οἰκεῖν τὸ πολλοὺς εὐεργετεῖν; πόσῳ δὲ συνετώτερον τοῦ εἰς
 λίθους καὶ χρυσίον τὸ εἰς ἀνθρώπους ἀναλίσκειν; πόσῳ δὲ ὠφελι-
 μώτερον τῶν ἀψύχων κοσμίων τὸ φίλους κεκτηῖσθαι κοσμίους; τίνα
 25 δὲ ἂν ἄγροὶ τοσοῦτον ὅσον τὸ χαρίζεσθαι ὠφελήσων;

Λέγεται τοίνυν ἡμῖν κάκεινο ἐπιλυῖναι τὸ ἐπιφερόμενον· τίσιν 121, 1
 οὖν τὰ πολυτελέστερα, ἂν αἰρῶνται πάντες τὰ εὐτελέστερα; τοῖς
 ἀνθρώποις, φήσαιμ' ἂν, ἔαν χωρὶς προσπαθείας καὶ διαφορᾶς χρώμεθα
 αὐτοῖς. εἰ δὲ ἀμήχανον πάντας σωφρονεῖν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν τῶν

6f Matth. 6, 33; Luk. 12, 31 — 8f I Kor. 10, 23 — 16 Matth. 19, 19;
 22, 39; Mark. 12, 31; Luk. 10, 27; Röm. 13, 9; Gal. 5, 14; Jak. 2, 8 (Lev. 19, 18) —
 20f vgl. Kock, Hermes 21 (1886) S. 381 und CAF III p. 453 Adesp. 244 — 21—25
 vgl. Musonius bei Stob. Flor. 1, 84 Mein. (p. 175, 18—176, 7 Hense) πόσῳ μὲν εὐ-
 κλεέστερον τοῦ πολυτελῶς οἰκεῖν τὸ πολλοὺς εὐεργετεῖν; πόσῳ δε καλοκαγαθικώ-
 τερον τοῦ ἀναλίσκειν εἰς ξύλα καὶ λίθους τὸ εἰς ἀνθρώπους ἀναλίσκειν; πόσῳ δὲ
 ὠφελιμώτερον τοῦ περιβεβῆσθαι μεγάλην οἰκίαν τὸ κεκτηῖσθαι φίλους πολλοὺς;
 . . . τί δ' ἂν θναῖτό τις τηλικούτον ἀπ' οἰκίας μεγέθους τε καὶ κάλλους, ἤλικον
 ἀπὸ τοῦ χαρίζεσθαι πόλει καὶ πολίταις ἐκ τῶν ἑαυτοῦ;

2f ἀναπέπταται Sy ἀνάπτειται P | 5 ὑμῖν Wi | ἀντάδετε F ἀντάδειται P |
 9f κοινωνίᾳ <πάντων> (weg. d. Hiatus) Schw | 17 ματαίας F | 20 βεβούληται Sy
 βεβούλενται P | 27 αἰρο|//////ται P (ονν ausrad. w. e. sch.) αἰροῦνται FM

ἀναγκαίων χρεῖαν τὰ εὐπόριστα μεταδιωκτέον μακρὰ τοῖς περιτιτοῖς
 τούτοις χαίρειν φράσασιν. καθόλου μὲν οὖν τὰ κόσμια ὥσπερ κορο- 2
 κόσμια ἀποσκορακιστέον ὅλον καὶ αὐτὸν παραιτουμέναις τὸν κόσμον.
 χρῆ γὰρ εἶναι κοσμίας ἔνδοθεν καὶ τὴν ἔσω γυναῖκα δεικνύναι καλήν·
 5 ἐν μόνῃ γὰρ τῇ ψυχῇ καταφαίνεται καὶ τὸ κάλλος καὶ τὸ αἰσχος.
 διὸ καὶ μόνος ὁ σπουδαῖος καλὸς ἀγαθὸς ὄντως ἐστίν, καὶ μόνον 3
 τὸ καλὸν ἀγαθὸν δογματίζεται,

ἣ δὲ ἀρετὴ μόνῃ
 καὶ διὰ καλοῦ τοῦ σώματος καταφαίνεται

10 καὶ ἐπανθῇ τῇ σαρκί, τὸ ὥραϊον τῆς σωφροσύνης ἀξιέραστον δει-
 κνύουσα, ὅταν οἰονεῖ φέγγος ἐπιλάμπῃ τῇ μορφῇ τὸ ἦθος. τὸ γὰρ 4
 ἐκάστου καὶ φυτοῦ καὶ ζώου κάλλος ἐν τῇ ἐκάστου ἀρετῇ εἶναι συμ-
 βέβηκεν. ἀνθρώπου δὲ ἀρετὴ δικαιοσύνη καὶ σωφροσύνη καὶ ἀνδρεία
 καὶ εὐσέβεια. καλὸς ἄρα ἄνθρωπος ὁ δίκαιος καὶ σώφρων καὶ σὺλ-
 15 λήβδην ὁ ἀγαθός, οὐχ ὁ πλούσιος. ἤδη δὲ καὶ οἱ στρατιῶται | χρυσίῳ 244 P 5
 κεκοσμηθῆαι βούλονται, οὐδὲ ἐκεῖνο ἀνεγνώστες τὸ ποιητικόν,

ὅς καὶ χρυσὸν ἔχων πόλεμον κίεν ἤντε κοῦρη
 νηπίη.

ἀλλὰ γὰρ τὴν μὲν φιλοκοσμίαν ἥκιστα ἀρετῆς ἐπιμελουμένην, σώματος 122, 1
 20 δὲ ἀντιποιουμένην, ἐκτραπέντος τοῦ φιλοκάλου περὶ τὴν κενοδοξίαν,
 ἄρδην ἐκβλητέον. τὰ γὰρ μὴ οἰκεία τῷ σώματι ὡς οἰκεία προσά-
 πτονσα μελέτην τοῦ ψεύδεσθαι καὶ ἔθος ἀπάτης ἐνεγέννησεν, οὐτι τὸ
 σεμνὸν καὶ ἀπλαστον καὶ νήπιον ὡς ἀληθῶς, τὸ σοβαρὸν δὲ καὶ
 θρυπτικὸν καὶ ἀβροδιαiton φαίνουσα. αἱ δὲ ἀμνηροῦσι τὸ κάλλος τὸ 2
 25 ἀληθινὸν ἐπισκιάζουσαι χρυσίῳ, καὶ οὐκ ἴσασι τὸ πλημμέλημα οἷον
 ἐστὶ, δεσμὰ ἑαυταῖς περιθεῖσαι πλούσια μυρία, καθάπερ καὶ

παρὰ τοῖς βαρβάροις
 φασὶν δεδέσθαι τοὺς κακούργους χρυσίῳ.

τούτους ἐξηλωκέναι δοκοῦσί μοι αἱ γυναῖκες τοὺς δεσμώτας τοὺς 3
 30 πλουσίους. ἣ γὰρ οὐχὶ κλοιὸς τὸ χρυσοῦν ἐστὶ περιδέριον καὶ οἱ

8 f CAF III p. 486 Adesp. 412 — 11—13 vgl. Epiktet III 1, 6 — 17 f B 872 f
 — 27 f CAF III p. 486 Adesp. 413; vgl. Herod. III 23; Plut. Mor. p. 753 A (Wend-
 land Quaest. Mus. p. 57); Apost. XVIII 41 K; Arsen. Viol. p. 478 Walz (Cobet 426
 hält die Worte mit Unrecht für Prosa)

2 χαίρειν in Ras. P¹ | 3 βλον (ν in Ras.) P¹ | 4 τὴν ἔσω P³ τὴν τῶν ἔσω P* |
 5 καταφαίνεται Höscher καταφαίνεσθαι P | 7 ἀγαθὸν καλὸν Heyse | 9 καλοῦ τοῦ]
 παλαιοῦ Kock, Hermes 21 (1886) S. 378 καλύπτου Apelt, Gymnasial-Progr. Eisenach
 Ost. 1901 S. 24 | διαφαίνεται Kock | 22 ἐγέννησεν F | 28 φασὶ P

στρεπτοί; οἳ τε καθετῆρες καλούμενοι ἀλύσειν ἐπέχοντες τρόπον καὶ
παρὰ τοῖς Ἀττικοῖς αὐτῶ τούτῳ τῶ ὀνόματι ἀλύσεις κέκληνται.
πέδας δὲ περισφυρίους τὴν περὶ τοὺς πόδας ἀκοσμίαν τῶν γυναικῶν 4
Φιλήμων ἐν Συνεφήβῃ προσεῖπεν,

5 ἱμάτια διαφαίνοντα καὶ πέδην τινὰ
χρυσῆν.

Τῷ οὖν ἔτι ὁ καλλωπισμὸς ὁ ζηλωτὸς (ἥ) ἐθέλειν ὑμᾶς, ὃ γυν- 123, 1
ναῖκες, σφᾶς αὐτὰς φαίνεσθαι πεπεδημένας; εἰ γὰρ ἡ ὕλη τὸ ὄνειδος
ὑπεκλύει, τὸ πάθος ἀδιάφορον. ἐμοὶ γοῦν δοκοῦσιν ἐκουσίως περι-
10 πίπτουσαι δεσμοῖς ἀνχεῖν ἐπὶ συμφοραῖς πλουσίαις. ἴσως δὲ καὶ ὁ 2
ποιητικὸς μῦθος τοιούτους δεσμοὺς μοιχευομένη τῇ Ἀφροδίτῃ περι-
βεβλῆσθαι λέγει, οὐδὲν ἄλλ' ἢ μοιχείας σύμβολον αἰνιττόμενος τὰ
κόσμια· χρυσοῦς γὰρ εἶπεν κακείνους Ὅμηρος τοὺς δεσμούς. ἤδη δὲ
τὰ | φανερώτατα τοῦ πονηροῦ σύμβολα οὐκ αἰσχύνονται περικεῖμεναι. 245 P
15 ὥς γὰρ τὴν Εὐάν ὁ ὄφεις ἠπάτησεν, οὕτω δὲ καὶ τὰς ἄλλας γυναῖκας 3
ὁ κόσμος ὁ χρυσοῦς δελέατι προσχρώμενος τοῦ ὄφεως τῶ σχήματι
ἐξέμηνεν εἰς ὕβρεις, συμυαίνας τινὰς καὶ ὄφεις ἀποπλαττομένας εἰς
εὐπρέπειαν. λέγει γοῦν ὁ κωμικὸς Νικόστρατος,

20 ἀλύσεις, καθετῆρας, δακτυλίους, βουβάλια, ὄφεις,
περισκελίδας, ἐλλέβορον.

πάνν γοῦν ἐπιψόγως πάντα τὸν γυναικεῖον καταλεγόμενος κόσμον 124, 1
Ἀριστοφάνης ἐν Θεσμοφοριαζούσαις ὑποδείκνυσιν. παραθήσομαι δὲ
αὐτὰς τοῦ κωμικοῦ τὰς λέξεις διελεγχούσας ἀκριβῶς τὸ φορτικὸν
ὑμῶν τῆς ἀπειραγαθίας·

25 *A. μίτρας, ἀναδήματα,*
νίτρον, κίσσηριν, στρόφιον, ὀπισθοσφενδόνην,
κάλυμμα, φῦκος, περιδέραια, ὑπογράμματα,
τρυφοκαλάσιριν, (ἐλλέβορον,) κεκρύφαλον,
ζῶμα, ἀμπέχονον, τρύφήμα, παρυφές, ξυστίδα, 2

5 f Philemon Fr. 81 CAF II p. 501 sq. — 11—13 vgl. 9 296 ff — 15 vgl. Gen.
3, 1 ff — 19 f Nikostratus Fr. 33 CAF II p. 228 — 25—S. 232, 7 Aristoph. Fr. 320
CAF I p. 474 sqq.

1 [τε] Ma | [καί] Wi <οἱ> καὶ Münzel | 7 <ἥ> P² am Rand | 8 εἰ in Ras. P ἡ
M¹ | 9 ἀδιάφορον F | <αἱ> ἐκουσίως Wi | 17 ἀποπλαττόμενος Hervet | 26 νίτρον]
μύρον Poll. VII 95 | κίσσηριν Poll. καισιδήριν κίσσηριν (ο und σ P¹) P | στρόφι'
Bergk | 27 κάλυμμα Poll. ὀπισθοκάλυμμα P | ὑπογράμματα Poll. ὑποράμματα
P | 28 τρυφοκαλάσιριν Poll. τρυφοκαλάσιριν P | <ἐλλέβορον> aus Poll. | 29 ἀμπέ-
χονον Poll. ἀμπεχόνιον P

κιθῶνα, βάραθρον, ἔγκυκλον, χιτώνιον.

τὰ μέγιστα δ' οὐκ εἴρηκα τούτων. B. εἶτα τί;

A. διόπας, διάλιθον, πλάστρα, μολόχιον, βότρους,
χλιδῶνα, περόνας, ἀμφιδέας, | ὄρμους, πέδας,
σφραγίδας, ἀλύσεις, | δακτυλίους, καταπλάσματα,
πομφόλυγας, ἀποδέσμους, ὀλισβους, σάρδια,
ὑποδερίδας, ἐλικτῆρας.

246 P

91 S

- ἐγὼ μὲν ἔκαμον καὶ ἄχθομαι λέγων τὸ πλήθος τῶν κοσμίων, τὰς 3
δὲ καὶ θανμάξω ἐπεισὶ μοι, ὡς ἄρα οὐκ ἀποκναίονται τοσοῦτον
10 ἄχθος βαστάζουσαι. ὃ τῆς κενῆς πολυπραγμοσύνης, ὃ τῆς ματαίας 125, 1
δοξομανίας· ἐκχέουσιν ξταιρικῶς τὸν πλοῦτον εἰς ὄνειδος, καὶ τοῦ
θεοῦ τὰ δωρήματα ἀπειροκαλία παραχαράττονσι ζηλοῦσαι τοῦ πονη-
ροῦ τὴν τέχνην. σαφῶς δὲ ὁ κύριος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ τὸν πλούσιον 2
τὸν θησανρίζοντα εἰς τὰς ἀποθήκας καὶ πρὸς ἑαυτὸν λέγοντα· »ἔχεις
15 ἀγαθὰ πολλὰ ἀποκείμενα εἰς ἔτη πολλὰ· φάγε, πίε, εὐφραίνου·,
ἄφρονα κέκληκεν, »ταύτη γὰρ τῇ νυκτὶ τὴν ψυχὴν σου παραλαμβάνου-
σιν· ἃ οὖν ἡτοίμασας, τίνος γένηται;» Ἀπελλῆς ὁ ζωγράφος θεα- 3
σάμενός τινα τῶν μαθητῶν Ἑλένην [ὀνόματι] πολύχρυσον γράψαντα·
ὃ μειράκιον, εἶπεν, μὴ δυνάμενος γράψαι καλὴν πλουσίαν πεποίηκας.
20 τοιαῦται τοίνυν Ἑλένη αἱ νῦν εἰσι γυναῖκες, οὐ καλαὶ γνησίως, πε-
πλασμένοι δὲ πλουσίως. ταύταις προφητεύει διὰ τοῦ Σοφορίου τὸ 126, 1
πνεῦμα· »καὶ τὸ ἀργύριον αὐτῶν καὶ τὸ χρυσίον αὐτῶν οὐ μὴ δύ-
νηται ἐξελεῖσθαι αὐτοὺς ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς κυρίου.» ταῖς δὲ ὑπὸ Χριστοῦ
παιδαγωγουμέναις οὐ χρυσίῳ κοσμεῖσθαι προσήκει, ἀλλὰ τῷ λόγῳ,
25 δι' οὗ μόνου καταφαίνεται τὸ χρυσίον. μακάριοι μεντὰν ἦσαν οἱ 2
παλαιοὶ τῶν Ἑβραίων, εἰ περιελόμενοι τὸν κόσμον τῶν γυναικῶν
ἔορσαν ἢ ἐχώνευσαν μόνον, νυνὶ δὲ εἰς βοῦν χρυσοχοήσαντες καὶ
τούτῳ εἰδωλολατρήσαντες αὐτοὶ μὲν οὐκ ὦναντο οὔτε τῆς τέχνης
οὔτε τῆς ἐπιβολῆς, ἐδίδαξαν δὲ ἡμῶν τὰς γυναῖκας τυπικώτατα
30 κοσμίῳ ἀποσχέσθαι. τὸ γοῦν ἐκπορνεῦσαν τῆς ἐπιθυμίας εἰς χρυσίον 3
εἰδωλον γίνεται βασανιζόμενον πυρί, ᾧ μόνῳ τηρεῖται τροφή καθά-
περ εἰδωλον, οὐκ ἀλήθεια. ἐντεῦθεν ὀνειδίζων ὁ λόγος διὰ τοῦ προ-

8—10 vgl. CAF III p. 721 — 13—17 vgl. Luk. 12, 18—20 — 22 f Zephan. 1, 18
— 25—28 vgl. Exod. 32, 1—6

1 χιτῶνα Poll. | χιτώνιον] κομωώτριον Jungermann κομωωτρίδιον Poll. |
2 οὐκ εἴρηκα τούτων. εἶτα τί;] οὐ λέγεις αὐτῶν ταῦτά; τί δαί Poll. MS. αὐτῶν
οὐ λέγεις ταυτί; τί δαί; Kock | 3 μολόχιον P μαλάκιον Poll. μαλάκιον Di |
3 f βότρους, χλιδῶνα Poll. βοτρυχλιδῶνα P* βοτρυχλιδῶνα P³ | 4 ἀμφιδέας Poll.
ἀμφιλέας P | 7 ὑποθερίδας P ὑποδέρεις P^{oll}. | ἐλικτῆρας Poll. ἐρικτῆρας PM* (λ
über ρ M³) | 9 ἐπεισὶ P¹ ἐπίση P* | ὡς] πῶς Cobet 480 | 10 καινῆς P | 11 nach
ἐκχέουσιν w. e. sch. καὶ ausrad. P | 16 ἄφρονα P¹ ἄφρονη P* | 18 [ὀνόματι] St |
29 ἐπιβολῆς F | 30 ἀποσχέσθαι Schw ἀπεσχῆσθαι P ἀπεσχίσθαι F

φῆτον τοὺς Ἑβραίους· ἀργυρᾷ καὶ χρυσᾷ, φησὶν, ἐποίησαν τῇ Βάαλ, κόσμια δηλονότι· καὶ ἐναργέστατα ἐπαπειλῶν καὶ ἐκδικήσας 4 λέγει ἐπ' αὐτὴν τὰς ἡμέρας τῶν Βααλεῖμ, ἐν αἷς ἐπέθυσεν αὐτῇ, καὶ περιετίθετο τὰ ἐνώτια ἐαυτῆς καὶ τὰ καθόρμια αὐτῆς, καὶ τὴν 5 αἰτίαν τοῦ κοσμήματος ἐπήγαγεν εἰπὼν· καὶ ἐπορεύετο ὀπίσω τῶν ἑραστῶν αὐτῆς, ἐμοῦ δὲ ἐπελάθετο, λέγει κύριος.» 247 P

Ἀποθέμεναι τοίνυν τοὺς λήρους αὐτῷ πονηρῷ σοφιστῇ τοῦ ἔται- 127, 1 ρικοῦ τούτου μὴ μετεχόντων καλλωπισμοῦ μηδὲ εἰδωλολατρούντων διὰ παραπετάσματος εὐπρεποῦς. πάνν γοῦν θαυμασίως ὁ Πέτρος ὁ 2 μακάριος γυναικάς, φησὶν, ὥσαύτως μὴ ἐν πλέγμασιν ἢ χρυσῷ ἢ μαργαρίταις ἢ ἱματισμῷ πολυτελεῖ, ἀλλ' ὁ πρέπει γυναιξὶν ἐπαγ- γελλομέναις θεοσέβειαν, δι' ἔργων ἀγαθῶν σφᾶς αὐτὰς κοσμοῦσας. καὶ γὰρ εἰκότως ἀπειναι αὐτῶν τὸν καλλωπισμὸν κελεύει· εἰ μὲν 3 γὰρ καλὰ εἶεν, ἀπόχρη ἡ φύσις· μὴ φιλονικεῖτω ἡ τέχνη πρὸς 15 τὴν φύσιν, τουτέστιν ἀπάτη ἀληθεία μὴ ἐριζέτω· εἰ δὲ αἰσχροὶ φύσει, ἐλέγχουσιν ἐξ ὧν προσάπτουσιν ὁ μὴ ἔχουσιν. προσήκει τοίνυν λιτό- 128, 1 τητα ἀσπάξασθαι τὰς Χριστῷ λατρεύουσας. τῷ ὄντι γὰρ ἡ λιτότης ἀγιωσύνης προμηθεῖται ἐξισοῦσα τὰς πλεονεξίας καὶ διὰ τῶν τυχόν- των τὴν ἀπὸ τῶν περιττῶν κομιζομένην χρεῖαν. τὸ γὰρ λιτόν, ἡ καὶ 20 τοῦνομα ἐμφαίνει, οὐκ ἐξέχει οὐδὲ κατὰ τι ὀγκοῦται ἢ τυφοῦται, ὁμα- λὸν δὲ ὅλον καὶ λείον καὶ ἴσον καὶ ἀπέριττον καὶ ταύτῃ ἱκανόν ἐστιν. ἱκανότης δὲ ἕξις ἐστὶν ἐξικνουμένη πρὸς τὸ οἰκεῖον πέρας ἀνελλιπῶς 2 καὶ ἀπερίττως· μήτηρ δὲ αὐτῶν ἡ δικαιοσύνη, τιθηνὴ δὲ ἡ αὐτάρ- κεια. αὕτη γοῦν τοι ἕξις ἐστὶν ἀρκουμένη οἷς δεῖ καὶ δι' αὐτῆς πορι- 25 στικὴ τῶν πρὸς τὸν μακάριον συντελούντων βίον. ἔστω οὖν ἐπὶ μὲν 129, 1 καρποῖς τῶν χειρῶν ὑμῶν κόσμος ἅγιος, εὐμετάδοτος κοινωνία καὶ ἔργα οἰκουρίας. ὁ γὰρ διδοὺς πτωχῷ δανεῖζει θεῷ, καὶ χεῖρες ἀνδρείων πλουτίζουν. ἀνδρείους τοὺς καταφρονοῦντας χρημάτων καὶ περὶ τὰς μεταδόσεις εὐκόλους εἰρηκεν. ἐπὶ δὲ τῶν ποδῶν ἡ 30 ἄοκνος πρὸς εὐποίαν ἐτοιμότης ἐπιφανέσθω καὶ ἡ πρὸς δικαιοσύνην ὁδοιπορία. καθετῆρες δὲ καὶ περιδέραια αἰδῶς καὶ σωφροσύνη εἰσὶν. τοιούτους ὅρμους χρυσοχοεῖ ὁ θεός. μακάριος ἄνθρωπος, ὃς εὗρεν 2

1—6 Hos. 2, 8. 13 — 10—12 I Tim. 2, 9 f — 17—19 vgl. Andronicus De virt. et vit. p. 24, 5 Schuchhardt λιτότης δὲ ἕξις ἀρκουμένη τοῖς τυχούσιν — 22—25 Chrys. Fr. mor. 276 Arnim — 22—24 vgl. Apostol. IX 2 b; Arsen. Viol. p. 303 W. — 24 f vgl. Andron. a. a. O. p. 24, 10 αὐτάρκεια δὲ ἕξις ἀρκουμένη οἷς δεῖ καὶ δι' αὐτῆς ποριστικὴ τῶν πρὸς τὸ ζῆν καθηκόντων — 27 f Prov. 19, 14 (17); 10, 4 — 29 f vgl. Ignatius Ep. ad Polyc. 7, 2 (ἄοκνος) — 32—S. 234, 3 Prov. 3, 13—15

3 ἐπέθυσεν St ἐπέθυσαν P | αὐτῇ] αὐτοῖς St wie LXX | 7 ἀποθέμεναι Mark- land ἀποθέμενοι P | αὐτῷ P² FM αὐτῶν P* | 16 ἔχουσιν P¹ ἔχωσιν P* | 19 κομι- ζομένη Fcorr Mcorr κομιζομένην PF* M* | 20 τυφοῦται Sy τυποῦται P | 22 ἀνελλι- πῶς P* M* | 28 ἀνδρείους P³ ἀνδρείως P* | 29 ἐπεὶ P*

σοφίαν, καὶ θνητός, ὃς εἶδεν φρόνησιν, διὰ Σολομῶντος τὸ πνεῦμα
 (λέγει), κρείσσον γὰρ αὐτὴν ἐμπορευθῆναι ἢ χρυσίον καὶ ἀργυρίου
 θησαυρούς, τιμιωτέρα δὲ ἐστὶ λίθων πολυτελῶν. αὕτη γὰρ ἡ ἀλη-
 θινὴ εὐκοσμία. τὰ δὲ ὅτα αὐταῖς | παρὰ φύσιν μὴ τιτράσθω εἰς 248 P 3
 5 ἀπάρτησιν ἐλλοβίων καὶ πλάστρων· οὔτε γὰρ θέμις βιάζεσθαι τὴν
 φύσιν, παρ' ὃ βεβούληται, οὔτε μὴν ἄλλος ἀμείνων ἂν εἴη τῶν ὅτων
 κόσμος εἰς τοὺς κατὰ φύσιν τῆς ἀκοῆς καταβαίνων πόρους κατηγή-
 σεως ἀληθοῦς. ὀφθαλμοὶ δὲ ὑπαληλιμμένοι λόγῳ καὶ ὅτα εἰς αἰ- 4
 σθησιν διατετρομημένα θείων ἀκουστὴν καὶ ἀγίων ἐπόπτην παρασκευά-
 10 ζουσιν δεικνύντος ὡς ἀληθῶς τοῦ λόγου τὸ κάλλος τὸ ἀληθινόν, ὃ
 ὀφθαλμός οὐκ εἶδεν οὐδὲ οὐς ἤκουσε πρότερον. | |

10 f I Kor. 2, 9

1 οἶδεν P³ | 2 (λέγει) Arcerius | 6 οὐδὲ Wi | 11 Subscriptio: Κλήμεντος παι-
 δαγωγῶ τῶν εἰς τρία τὸ δεύτερον (+ β F) P²FM

ΚΑΗΜΕΝΤΟΣ ΣΤΡΩΜΑΤΕΩΣ

92 S 250 P

ΠΑΙΔΑΓΩΓΟΣ

ΛΟΓΟΣ ΤΡΙΤΟΣ

Κεφάλαια τοῦ τρίτου λόγου.

- 5 *A. Περὶ τοῦ κάλλους τοῦ ἀληθινοῦ.
B. Ὅτι οὐ χρὴ καλλωπίζεσθαι.
Γ. Πρὸς τοὺς καλλωπιζομένους τῶν ἀνδρῶν.
Δ. Τίσι συνδιατριπτέον.
E. Πῶς περὶ τὰ λουτρὰ ἀναστρεπτέον.*
- 10 *F. Ὅτι μόνος πλούσιος ὁ Χριστιανός.
Ζ. Ὅτι καλὸν ἐφόδιον Χριστιανῷ ἡ εὐτέλεια.
H. Ὅτι αἱ εἰκόνες καὶ τὰ ὑποδείγματα μέγιστον μέρος τῆς ὁρθῆς
εἶσι διδασκαλίας.
Θ. Τίνος ἔνεκεν τὸ λουτρὸν παραληπτέον.*
- 15 *I. Ὅτι καὶ γυμνάσια ἐγκριτέον τοῖς κατὰ λόγον βιοῦσιν.
IA. Ἐπιδρομὴ κεφαλαιώδης τοῦ ἀρίστου βίου.
IB. Ἐπιδρομὴ κεφαλαιώδης ὁμοίως τοῦ ἀρίστου βίου, ὅσαι τῶν ἀγίων
γραφῶν χαρακτηρίζουσαι τὸν τῶν Χριστιανῶν βίον.*

I. Περὶ τοῦ κάλλους τοῦ ἀληθινοῦ.

- 20 *Ἦν ἄρα, ὡς ἔοικεν, πάντων μέγιστον μαθημάτων τὸ γινῶναι αὐ- 1,1
τόν· ἑαυτὸν γάρ τις ἐάν γινῷ, θεὸν εἴσεται, θεὸν δὲ εἰδὼς ἐξομοιω-
θήσεται θεῷ, οὐ χρυσοφορῶν οὐδὲ ποδηροφορῶν, ἀλλὰ ἀγαθοεργῶν*

21 f vgl. I Joh. 3, 2

1 ff Überschrift in PFM *λόγος τρίτος*, Verzeichnis der Capitelüberschriften fehlt | 21 γινῷ Di γνώω P | 22 ποδηροφορῶν] dazu am Rande σιδηροφορῶν P² (jetzt ausrad.), FM

καὶ ὅτι μάλιστα ὀλιγίστων δεόμενος· ἀνενδεὴς δὲ μόνος ὁ θεὸς καὶ
χαίρει μάλιστα μὲν καθαρεύοντας ἡμᾶς ὀρῶν τῷ τῆς διανοίας κόσμῳ,
ἔπειτα δὲ καὶ τῷ τοῦ σώματος, ἀγνὴν στολὴν, σωφροσύνην, περι-
βεβλημένους. τριγενοῦς οὖν ὑπαρχούσης τῆς ψυχῆς τὸ νοερόν, ὃ δὴ 2
5 λογιστικὸν καλεῖται, ὁ ἄνθρωπός ἐστιν ὁ ἔνδον, ὁ τοῦ φαινομένου
τοῦδε ἄρχων ἄνθρώπου, αὐτὸν δὲ ἐκείνον ἄλλος ἄγει, θεός· τὸ δὲ
θυμικόν, θηριῶδες ὄν, πλησίον μαρίας οἰκεῖ· πολύμορφον δὲ τὸ ἐπι-
θυμητικὸν καὶ τρίτον, ὑπὲρ τὸν Πρωτέα τὸν θαλάττιον δαίμονα
ποικίλον, ἄλλοτε ἄλλως μετασχηματιζόμενον, εἰς μοιχείας καὶ λαγνείας
10 καὶ εἰς φθορὰς ἐξαρεσκενόμενον· |

ἥτοι μὲν πρῶτιστα λέων γένετ' ἡγγένειος,

251 P 3

ἔτι φέρω τὸν καλλωπισμὸν· ἄνδρα δείκνυσιν ἢ τοῦ γενείου κόμη·
αὐτὰρ ἔπειτα δράκων ἢ πάρδαλις ἡδὲ μέγας σῦς·

κατώλισθεν εἰς τὴν ἀσέλγειαν ἢ φιλοκοσμία. οὐκέτι καρτερῶ· θηρίον
15 ἄνθρωπος φαίνεται·

γίνετο δ' ὕγρον ὕδωρ καὶ δένδρεον ὑψιπέτηλον.

ἐκχεῖται τὰ πάθη, ἐκβλύζονται αἱ ἡδοναί, μαραίνεται τὸ κάλλος, καὶ 4
θάττον ἀποπίπτει τοῦ πετάλου χαμαί, ὅταν αὐτοῦ καταπνεύσωσιν
αἱ ἐρωτικαὶ τῆς ὕβρεως λαίλαπες, καὶ πρὶν ἢ τὸ μετόπωρον ἐλθεῖν
20 μαραίνεται τῇ φθορᾷ· πάντα γὰρ ἡ ἐπιθυμία γίνεταί τε καὶ πλάττε-
ται καὶ φρενακίζειν βούλεται, ἵνα κατακρύψη τὸν ἄνθρωπον. ὁ δὲ 5
ἄνθρωπος ἐκεῖνος, ὃς σύνοικος ὁ λόγος, οὐ ποικίλλεται, οὐ πλάττεται,
μορφὴν ἔχει τὴν τοῦ λόγου, ἐξομοιοῦται τῷ θεῷ, καλός ἐστιν, οὐ
καλλωπίζεται· κάλλος ἐστὶ τὸ ἀληθινόν, καὶ γὰρ ὁ θεός ἐστιν· θεός
25 δὲ ἐκεῖνος ὁ ἄνθρωπος γίνεται, ὅτι βούλεται ὁ θεός. ὀρθῶς ἄρα 2, 1
εἶπεν Ἡράκλειτος· »ἄνθρωποι θεοί, θεοὶ ἄνθρωποι. λόγος γὰρ
οὗτός·« μυστήριον ἐμφανές· θεὸς ἐν ἀνθρώπῳ, καὶ ὁ ἄνθρωπος
θεός, καὶ τὸ θέλημα τοῦ πατρὸς ὁ μεσίτης ἐκτελεῖ· μεσίτης γὰρ ὁ

1 vgl. Strom. II 81, 1; Philo De virt. 9 (II p. 377 M) ἔστι γὰρ ὁ μὲν θεὸς ἀνε-
πιδεής, οὐδενὸς χρῆζων, ἀλλ' αὐτὸς ἀνταρκέστατος ἑαυτῷ — 4—8 vgl. Plato
Rep. IV p. 441 A u. a. — 8 f vgl. A. Otto, Sprichw. d. Röm. S. 289 (Proteus) —
11. 13. 16 δ 456—458 — 26 Heraklit Fr. 67 Bywater; vgl. 62 Diels — 28 vgl.
Joh. 4, 34

3 f περιβεβλημένους Markland περιβεβλημένῳ P περιβεβλημένου Ma | 6 ἄλλος
P³ ἄλλως P* | 10 ἐξαρεσκενόμενον] ἐμπαρεσκενασμένον Heyse ἐξαραιούμενον
Ma | 12 ἔτι φεύγοντα καλλωπισμὸν ἄνδρα? Münzel ἔτι φέρον τὸν καλλ. ἀνδρὸς
Schw | φέρω Jackson φέρων P | 14 καρτερῶ· θηρίον Jackson καρτερῷ θηρίῳ P |
19 μετόπωρον P³ μετόπωρον P* | 24 κάλλος — ἐστίν] καὶ γὰρ ὁ θεός <καλός> ἐστίν
κάλλος τὸ ἀληθινόν Ma | 25 <ποιεῖ ὁ> βούλεται Schw | ὁ θεός Bernays, Herakl.
Briefe S. 40 ὁ θεός P

λόγος ὁ κοινὸς ἀμφοῖν, θεοῦ μὲν υἱός, σωτὴρ δὲ ἀνθρώπων, καὶ τοῦ
 μὲν διάκονος, ἡμῶν δὲ παιδαγωγός. δούλης δὲ οὐσης τῆς σαρκός, 2
 καθὼς καὶ ὁ Παῦλος μαρτυρεῖ, πῶς ἂν τις εἰκότως τὴν θεράπαιναν
 κοσμοίῃ προαγωγῶ δίκην· ὅτι γὰρ δούλου μορφὴ τὸ σαρκικόν, ἐπὶ
 15 τοῦ κυρίου φησὶν ὁ ἀπόστολος· »ὅτι ἐκένωσεν ἑαυτὸν μορφὴν δου-
 λου λαβών, τὸν ἐκτὸς ἀνθρώπου δούλον προσειπὼν πρὶν ἢ δουλεύ-
 σαι καὶ σαρκοφορῆσαι τὸν κύριον. ὁ δὲ συμπαθῆς θεὸς αὐτὸς ἡλευθέ- 3
 ρωσεν τὴν σάρκα τῆς φθορᾶς καὶ δουλείας τῆς θανατηφόρου καὶ
 πικρᾶς ἀπαλλάξας τὴν ἀφθαρσίαν περιέθηκεν αὐτῇ, ἅγιον τοῦτο τῇ
 10 σαρκὶ [καὶ] αἰδιότητος καλλώπισμα περιθείς, τὴν ἀθανασίαν. ἔστι δὲ 3, 1
 καὶ ἄλλο κάλλος ἀνθρώπων ἀγάπη· »ἀγάπη δέ, κατὰ τὸν ἀπόστο-
 λον, »μακροθυμεῖ, χρηστεύεται, οὐ ζηλοῖ, οὐ περπερεύεται, οὐ φυνσίου-
 ται.« περπερεία γὰρ ὁ καλλωπισμὸς περιτιτότης καὶ ἀχρηιότητος
 ἔχων ἔμφασιν. διὸ καὶ ἐπιφέρει· »οὐκ ἀσχημονεῖ.« ἀσχημον γὰρ τὸ 252 P 2
 15 ἀλλότριον καὶ μὴ κατὰ φύσιν σχῆμα· τὸ δ' ἐπίπλαστον ἀλλότριον,
 ὅπερ ἐξηγείται σαφῶς, »οὐ ζητεῖ φήσας »τὸ μὴ ἑαυτῆς· τὸ γὰρ
 ἴδιον ἢ ἀλήθεια τὸ οἰκεῖον καλεῖ, τὸ δ' ἀλλότριον ἢ φιλοκοσμία ζητεῖ,
 ἐκτὸς οὐσα καὶ τοῦ θεοῦ καὶ τοῦ λόγου καὶ τῆς ἀγάπης. τὸν δὲ 3
 20 κύριον αὐτὸν τὴν ὄψιν αἰσχρὸν γεγονέναι διὰ Ἡσαίου τὸ πνεῦμα
 μαρτυρεῖ· »καὶ εἶδομεν αὐτόν, καὶ οὐκ εἶχεν εἶδος οὐδὲ κάλλος, ἀλλὰ
 τὸ εἶδος αὐτοῦ ἄτιμον, ἐκλείπον παρὰ τοὺς ἀνθρώπους.« καὶ τίς
 ἀμείνων κυρίου; ἀλλ' οὐ τὸ κάλλος τῆς σαρκός τὸ φαντασιαστικόν,
 τὸ δὲ ἀληθινὸν καὶ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος ἐνεδείξατο κάλλος,
 τῆς μὲν τὸ εὐεργετικόν, τὸ δὲ ἀθάνατον τῆς σαρκός.

25

II. Ὅτι οὐ χρὴ καλλωπίζεσθαι.

Οὐκ ἄρα ἡ πρόσοψις τοῦ ἐκτὸς ἀνθρώπου, ἀλλὰ ἡ ψυχὴ καλλω- 4, 1
 πιστέα τῷ τῆς καλοκάγαθίας κοσμήματι· εἴη δ' ἂν καὶ τὴν σάρκα
 εἰπεῖν τῷ τῆς ἐγκρατείας κόσμῳ. αἱ δέ, τὴν ἐπιφάνειαν καλλωπιζό-
 μεναι καὶ τὰ βάθη χερσοῦμεναι, λελήθασι σφᾶς αὐτὰς κατὰ τοὺς Αἰ-
 30 γυπτίων κοσμοῦσαι ναοὺς· προπύλαια παρ' αὐτοῖς καὶ προτεμενίσματα 2

5f Phil. 2, 7 — 11—16 I Kor. 13, 4f — 20f Jes. 53, 2f — 28—S. 238, 15

Münzel verweist auf Luc. Imag. 11 αἱ γε τοιαῦται ὁμοίαι μοι δοκοῦσι τοῖς Αἰγυ-
 πτίοις ἱεροῖς· κάκει γὰρ αὐτὸς μὲν ὁ ναὸς κάλλιστός τε καὶ μέγιστος, λίθοις τοῖς
 πολυτελέσιν ἡσχημένος καὶ χρυσῷ καὶ γραφαῖς διηνησιαμένος· ἐνδον δὲ ἦν ζητῆς
 τὸν θεόν, ἢ πίσθηκός ἐστιν ἢ ἱεὺς ἢ τράγος ἢ αἴλουρος. vgl. Diod. Bibl. I 83, 1;
 87f; Orig. c. Cels. III 17 (I 215, 16—21 K.)

4 κοσμοίη P³ κοσμώνη P* | μορφῇ Sy μορφῶν P | 10 [καὶ] Markland | 15 δ'
 ausradiert P | 30 κοσμοῦσαι ναοὺς· Jacobs zu Achill. Tat. p. 607 κόσμους, οἷς ναοὶ
 καὶ P κόσμους· οἱ ναοὶ καὶ He | προταινίσματα F

ἐξήσκηται, ἄλση τε καὶ ὀργάδες, κίοσιν τε παμπόλλοις ἐστεφάνωνται
αἱ αὐλαί· τοῖχοι δὲ ἀποστίλβουσι ξενικοῖς λίθοις καὶ γραφῆς ἐν τέχ- 93 S
νον [οῖς] ἐνδεῖ οὐδὲ ἔν· χρυσῷ δὲ καὶ ἀργύρῳ καὶ ἡλέκτρῳ παραστίλ-
βουσιν οἱ ναοί, καὶ τοῖς ἀπὸ Ἰνδίας καὶ Αἰθιοπίας πεποικιλμένοι
5 μαρμαίρουσι λιθιδίοις, τὰ δὲ ἄδυντα χρυσοπάστοις ἐπισκιάζεται πέ-
πλοις· ἀλλ' ἦν παρεισέλθης <εἰς> τὸ βάθος τοῦ περιβόλου σπεύδων 3
ἐπὶ τὴν θέαν τοῦ κρείττονος, ζητήσης <δὲ> τὸ ἄγαλμα τὸ ἔνοικον | τοῦ 253 P
νεώ, παστοφόρος [δὲ] ἢ τις ἄλλος τῶν ἱεροποιούντων περὶ τὸ τέμε-
ρος σεμνὸν δεδορκώς, παιᾶνα τῇ Αἰγυπτίῳ ἔδων γλώττῃ, ὀλίγον
10 ἐπαναστείλας τοῦ καταπετάσματος, ὥς δειξῶν τὸν θεόν, πλατὺν ἡμῖν
ἐνδίδωσι γέλωτα τοῦ σεβάσματος. οὐ γὰρ θεὸς ὁ ζητούμενος ἔνδον 4
εὐρεθήσεται, ἐφ' ὃν ἐσπεύσαμεν, αἰλουρος δὲ ἢ κροκόδειλος ἢ αὐτόχθων
ὄφης ἢ τι τοιοῦτον θηρίον ἀνάξιον <μὲν> τοῦ νεώ, χηραμοῦ δὲ ἢ φω-
λεοῦ ἢ βορβόρον ἀντάξιον· ὁ θεὸς Αἰγυπτίῳ ἐπὶ στρωμνῇς ἀλουργῆς
15 καταφαίνεται κυλιόμενον θηρίον. ταύτῃ μοι δοκοῦσιν αἱ χρυσοφο- 5, 1
ροῦσαι γυναῖκες, τῶν πλοκάμων τοὺς ἐνουλισμοὺς ἀσκοῦσαι χρίσματά
τε παρειῶν καὶ ὑπογραφὰς ὀφθαλμῶν καὶ βαφὰς μετιοῦσαι τριχῶν
καὶ τὴν ἄλλην βλακείαν κακομηχανώμεναι, κοσμοῦσαι τὸν περίβολον
τὸν σαρκικόν, αἰγυπτιάζουσαι ὥς ἀληθῶς, ἐπισπᾶσθαι τοὺς δεισιδαί-
20 μονας ἐραστάς. ἀλλ' ἦν ἀποκαλύψῃ τις τὸ καταπέτασμα τοῦ νεώ, 2
τὸν κεκρύφαλον λέγω, τὴν βαφὴν, τὴν ἐσθῆτα, τὸ χρυσοῖον, τὸ φῦ-
κος, τὰ ἐντρίμματα, τουτέστι τὸ ἐκ τούτων συγκείμενον ὕφος, [τὸ
καταπέτασμα,] ὥς ἔνδον εὐρήσων τὸ κάλλος τὸ ἀληθινόν, μυσάξεται,
εὐ οἶδ' ἐγώ. οὐ γὰρ τὴν εἰκόνα τοῦ θεοῦ κατοικοῦσαν ἔνδον εὐρήσει 3
25 τὴν ἀξιόλογον, πόρνη δὲ ἀντ' αὐτῆς καὶ μοιχαλὶς τῆς ψυχῆς κατεί-
λφε τὸ ἄδυντον, τό τε ἀληθινὸν θηρίον ἐλεγχθήσεται

ψιμυθίῳ πύθης ἐντετριμμένος,

καὶ ὁ παλίμβολος ὄφης ἐκεῖνος διαβιβρώσκειν τὸ νοερὸν τῆς ἀνθρώ-
που διὰ τῆς φιλοδοξίας χηραμὸν ἔχει τὴν ψυχὴν· πάντα φαρμάκων 4
30 ὀλεθρίων ἐμπλήσας καὶ τὸν ἑαυτοῦ τῆς πλάνης ἐνερευξάμενος ἰὸν
μετεσκέυασεν τὰς γυναῖκας εἰς πόρνas ὁ προαγωγὸς οὗτος δράκων
(οὐ γὰρ γυναικός, ἀλλ' ἑταίρας τὸ φιλόκοσμον)· αἱ τῆς παρὰ μὲν

27 CAF III p. 503 Adesp. 517; vgl. Nauck, Philol. 4 (1849) p. 359; Crusius, Rh. Mus. 49 (1894) S. 307; vgl. Aristoph. Eccl. 1072

2 [καὶ] Schw | 2f γραφαῖς ἐντέχνους He γραφαῖς, ἐντέχων αἰς Münzel | 3 [οῖς] St αὐτοῖς Markland | 4 πεποικιλμένοι Münzel πεποικιλμένοις P | 6 <εἰς> Ma | <καὶ> σπεύδων Po | 7 ζητήσης Po ζητήσεις P ζητήσης τε Sy | <δὲ> St | 8 παστοφόρος F | [δὲ] Di | 10 ἐπαναστείλῃ Münzel | 13 <μὲν> über d. Z. P² | 21 τὸν St τὸ P | 22f [τὸ κατ.] Wi | 25 μοιχαλὶς P* w. e. sch., M | 26 ἄδυντον· τὸ δὲ Ma | 29 ἔχει Mcorr ἔχειν PFM* ἔχων Schw | 30 [οὗτος δράκων] Schw | 31f δράκων· οὐ γὰρ γυναι-
κός, ἀλλ' ἑταίρας P³ δρα . . . γὰρ γυναικός α . . . ἔρας P* (Lücken im Archetypus)

τοῖς ἀνδράσιν οἰκουρίας ὀλίγα φροντίζουσιν, λύσασαι δὲ τὰνδρὸς τὸ
 βαλλάντιον ἐκτρέπονσι τὰς χορηγίας εἰς ἐπιθυμίας, ὥς πολλοὺς ἔχουσιν
 τοῦ καλὰ δοκεῖν εἶναι μάρτυρας, καὶ τὴν πᾶσαν ἡμέραν κομμωτικῇ
 προσκαθεζόμεναι ἀργυροπλήτοις σχολάζουσιν ἀνδραπόδοις. καθάπερ 6, 1
 5 οὖν ὅφον πονηρὸν ἡδύνουνσι τὴν σάρκα καὶ τὴν μὲν ἡμέραν κομμωτικῇ
 προστετήκασι θαλαμιεύμεναι, μὴ ἐλεγχθῶσιν ξανθίζόμεναι. ἐσπέρας δὲ
 καθάπερ ἐκ φωλεοῦ πρὸς τὸν λύχνον τὸ νόθον | τοῦτο προσέρπει 254 P
 κάλλος· συνεργεῖ γὰρ καὶ ἡ μέθη καὶ τὸ ἀμυδρὸν τοῦ φωτός πρὸς
 τὴν ἐπίθεισιν αὐτῶν. καὶ τὴν μὲν ξανθίζουσαν τοὺς πλοκάμους ὁ 2
 10 κομικὸς Μένανδρος εἶργει τῆς οἰκίας·

νῦν δ' ἔρπε ἀπ' οἴκων τῶνδε· τὴν γυναῖκα γὰρ
 τὴν σόφρονα οὐ δεῖ τὰς τρίχας ξανθὰς ποιεῖν,

ἀλλ' οὐδὲ τὰς παρειὰς φνκοῦν οὐδὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑπογράφεσθαι.
 λελήθασιν δὲ σφᾶς αἱ κακοδαίμονες τὸ οἰκεῖον ἀπολλύνουσαι κάλλος 3
 15 τοῦ ὀφνείου τῇ ἐπεισαγωγῇ· ἅμα γοῦν ἡμέρα σπαρασσόμεναι καὶ
 ἀποτριβόμεναι καὶ φυράμασι τισι καταπλαττόμεναι τρύχουσι μὲν τὸν
 χρῶτα, θρόπτουσι δὲ τὴν σάρκα τοῖς φαρμάκοις καὶ τῇ περιμερίᾳ
 τῶν ὀνυμάτων τὸ οἰκεῖον μαραίνουσιν ἄνθος. διὰ τοῦτο τοι ὥχραι 4
 μὲν ἐκ καταπλασμάτων καταφαίνονται, εὐάλωτοι δὲ ὑπὸ νόσων γί-
 20 νονται τακερὰν ἤδη τὴν σάρκα, φαρμάκοις τὴν ἐσκιαγραφημένην, ἔχου-
 σαι, τῶν ἀνθρώπων τὸν δημιουργὸν ἀτιμάζουσαι, ὥς οὐ κατ' ἀξίαν
 δεδωρημένον τὸ κάλλος. εἰκότως ἀργαὶ πρὸς οἰκουρίας γίνονται,
 καθάπερ ἐξωγραφημέναι, καθεζόμεναι εἰς θεάν, οὐκ εἰς οἰκουρίαν
 γεγεννημέναι. διὰ τοῦτο τοι ἡ παρὰ τῷ κομικῷ ἐπιλογιστικὴ γυνή 7, 1
 25 λέγει·

τί δ' ἂν γυναῖκες φρόνιμον ἐργασαίμεθα
 ἢ λαμπρόν, αἱ καθήμεθ' ἐξανθισμέναι,

τῶν ἐλευθέρων γυναικῶν λυμαινόμεναι τὸν χαρακτῆρα, οἴκων ἀνα-
 τροπὰς καὶ γάμων ἐκτροπὰς καὶ παίδων ὑποβολὰς περιποιούμεναι.
 30 τοῦτο αὐτὸ γάρ τοι καὶ Ἀντιφάνης ὁ κομικὸς ἐν Μαλθακῇ τὸ ἔταιρι- 2

11 f Menander Fr. 610 CAF III p. 184 — 26 f Aristoph. Lys. 42 f

3 κομμωτικῇ (μῦ in Ras.) P¹ | 5 ὅφον F² ὅφιν PF*M | 6 ξανθίζόμεναι Mark-
 land ἀνθιζόμεναι P | 11 ἔρπε] ἔρρ' Cobet, Mnemos. 4 (1855) p. 126 = Nov. lect. 30;
 vgl. aber Eur. Hel. 477 | 14 ἀπολλύνουσαι P¹ ἀπολύουσαι P* | 16 ἀποτριβόμεναι
 Schw ἀποτενόμεναι P ἀποκτεινόμεναι Bywater, Journ. of Phil. 4 (1872) p. 205 |
 τρύχουσι Wendland Quaest. Mus. 51 cf. urgent Tert. de cultu fem. II 5 ψήχουσι
 Jacobs, Anthol. Palat. III. p. 715 ψύχουσι P | 17 θρόπτουσι Bywater a. a. O.
 ὀρνύτουσι P ῥύπτονουσι oder ῥύπτονουσι Bernays | 18 ἄνθος] κάλλος F, aber ἄνθος
 am Rand | 20 [τὴν²] Bernays | 23 ἐξωγραφημέναι (μέναι in Ras.) P¹ ἐξωγραφημίνῃς
 M | 27 καθήμεθα FM | ἐξηνθισμέναι P³ (wie S. 222, 23) | 29 καὶ γάμων ἐκτροπὰς
 am Rand F¹ | ὑποβολὰς Cobet 480 f διαβολὰς P

κὸν τῶν γυναικῶν ἐπισκόπτει τὰ κοινὰ πάσαις ῥήματα εἰς τὴν κατα-
τριβὴν | ἐξηρηγμένα λέγων

255 P

- ἔρχεται,
μετέρχεται αὐ̃, προσέρχεται αὐ̃, μετέρχεται,
5 ἤκει, πάρεστι, ῥύπτεται, προσέρχεται,
σμήται, κτενίζεται, ἐμβέβηκε, τρίβεται,
λου̃ται, σκοπεῖται, στέλλεται, μυρίζεται,
κοσμεῖται, ἀλείφεται· † ἂν δ' ἔχοι τι, ἀπάγχεται.

- 10 τρεῖς γάρ, οὐχ ἅπαξ ἀπολωλέναι δίκαιαι κροκοδείλων ἀποπάτοις χρώ- 3
μεναι καὶ σηπεδόνων ἀφροῖς ἐγχιόμεναι, καὶ ταῖς ὀφροῦσι τὴν ἀσβό-
λην ἀναματιτόμεναι καὶ ψιμνθίῳ τὰς παρειὰς ἐντριβόμεναι. αἱ τοίνυν 8, 1
καὶ τοῖς ἐθνικοῖς προσκορεῖς ποιηταῖς διὰ τὸν τρόπον πῶς οὐκ ἂν
ἀπόβλητοι τῇ ἀληθείᾳ γένοιοντο; ἕτερος γοῦν κομικὸς ἐλέγχων αὐτὰς
"Ἀλεξίς· καὶ γὰρ καὶ τούτου παραθήσομαι τὴν λέξιν δυσωποῦσαν τῷ
15 περιέργῳ τῆς ἐρμηνείας τὸ ἀδιάτρεπτον τῆς ἀναισχυντίας· οὐ γὰρ
εἰς τοσοῦτον περιεργος ἦν· ἐγὼ δὲ αἰσχύνομαι κομωδουμένης ἐς
τοσοῦτον τῆς γυναικωνιτίδος, ἣ »βοηθὸς« γενομένη εἴτα μέντοι προσ-
απολλύει καὶ τὸν ἄνδρα.

- 20 πρῶτα μὲν γὰρ ἐς τὸ κέρδος καὶ τὸ | συλᾶν τοὺς πέλας
πάντα τὰ ἄλλα [ἔργα] αὐταῖς πάρεργα γίγνεται.
τυγχάνει μικρά τις οὐσα· φελλὸς ἐν ταῖς βανκίσιν |
ἐγκεκάττυται. μακρά τις· διάβαθρον λεπτὸν φορεῖ
τὴν <τε> κεφαλὴν ἐπὶ τὸν ὤμον καταβαλοῦσα ἐξέρχεται·
τοῦτο τοῦ μήκους ἀφείλεν. οὐκ ἔχει τις ἰσχία·
25 ὑπενέδυσ' ἐρραμμένα αὐτήν, ὥστε τὴν εὐπυγίαν
ἀναβοᾶν τοὺς εἰσιδόντας. κοιλίαν ἄδραν ἔχει·

256 P 2

94 S

3—8 Antiphanes Fr. 148 CAF II p. 71 sq. — 17 vgl. Gen. 2, 18. 20 —
19—S. 241, 18 Alexis Fr. 98, 1. 2. 7—22. 24—26 CAF II p. 329 sqq.

4 μετέρχετ' αὐ̃, προσέρχετ' αὐ̃ Pierson zu Moeris (Lugd. 1759) p. 337 μετέρ-
χεται αὐτή, προσέρχεται, οὐ P | 6 σμήται Kl σμήχεται P σμάται Pierson a. a. O.
p. 355 | ἐκβέβηκε F | ἐκβέβηκε, ἐντρίβεται Meineke, Cobet, Mnemos. 6 (1857) p. 182
= Nov. lect. p. 342 | 7 λου̃ται Pierson a. a. O. p. 248 λούεται P | 8 δ' ἔχη τι
Sy τύχη δ' Meineke δ' ἔχητε Schw | ἀλείφεθ'· ὅς ἂν ἔχη δ', ἀπάγχεται? Kock | 15 οὐ
γὰρ ἂν Cobet 435 | 16 [εἰς τοσοῦτον] Schw | κομωδουμένης F | 17 ἢ St εἰ P |
γενομένη F γενοίμην PM | 17 f προσαπολλύει P* | 19 ἐς | πρὸς Athen. XIII p. 568 |
20 τὰ ἄλλα ἔργα P τᾶλλ' Ath. | γίνεται P | Clemens läßt viereinhalb Verse fort |
21 βανκίσιν Ath. βλαύτισιν P* βλαύτησιν P² | 22 ἐγκεκάττυται Ath. ἐνεγκάττυται
(at in Ras.) P¹ | 23 <τε> aus Ath. | τὸν ὤμον τῶν ὤμων F* τῶν ὤμων F² | κατα-
βαλοῦσ' Ath. καταβάλλουσα P | 25 αὐτήν Ma | 26 εἰσιδόντας Sy εἰσιόντας P ἰδόν-
τας Ath. | ἄδραν < Ath.

τιθί' ἔστ' αὐταῖσι τούτων ὧν ἔχουσιν οἱ κωμικοί·
 ὁρθὰ προσθεῖσαι τοιαῦτα τοῦνδυτον τῆς κοιλίας
 ὥσπερ ἐλ κοντοῖσι τούτοις εἰς τὸ πρόσθ(εν) ἀπήγαγον.
 τὰς ὀφρὺς πυρρὰς ἔχει τις· ζωγραφοῦσιν ἀσβόλῳ. 3
 5 συμβέβηκ(εν) εἶναι μέλαιναν· κατέπασσε ψιμυθίῳ·
 λευκόχρως λίαν τις ἐστίν· παιδέρωτ' ἐντρίβεται.
 καλὸν ἔχει τοῦ σώματός τι· τοῦτο γυμνὸν δεικνύει.
 εὐφρνεῖς ὀδόντας ἔσχεν· ἐξ ἀνάγκης δεῖ γελᾶν,
 ἵνα θεωρῶσιν οἱ παρόντες τὸ στόμα ὥς κομψὸν φορεῖ.
 10 ἂν δὲ μὴ χαίρῃ γελῶσα, διατελεῖ τὴν ἡμέραν
 ξυλήφιον
 μυρρίνης ἔχουσα λεπτὸν <ὁρθόν> ἐν τοῖς χεῖλεσιν,
 ὥστε τῷ χρόνῳ σεσηρέν', ἂν τε βούλητ' ἂν τε μή.

Ταῦτα ὑμῖν εἰς τὴν ἀποτροπὴν τῆς φιλοκόσμου κακομηχανίας 9,1
 15 ἐκ | σοφίας κοσμητικῆς παρατίθεμαι, παμμάχως σφῶξιν ἐθελήσαντος ἡμᾶς 257 P
 τοῦ λόγου, μετὰ μικρὸν δὲ καὶ ταῖς θείαις ἐπιστύψω γραφαῖς. φιλεῖ
 δέ πως τὸ μὴ λανθάνον δι' αἰσχύνῃ τῶν ἐλέγχων ἀφίστασθαι τῶν
 ἁμαρτημάτων. οἷς δὲ ἡ καταπεπλασμένη χεὶρ καὶ ὁ περιαληλιμμένος 2
 ὀφθαλμὸς ὑπόνοιαν τοῦ νοσοῦντος ἐκ τῆς ὄψεως ἐνδείκνυται, οὕτως
 20 τὰ ἐντρίμματα καὶ αἱ βαφαὶ νοσοῦσαν ἐν βάθει τὴν ψυχὴν αἰνίττον-
 ται. ἡμῖν δὲ παρίεναι »ποταμὸν ἀλλότριον« ὁ θεὸς παραινεῖ παιδα- 3
 γωγός, τὴν ἀλλοτρίαν γυναικα, τὴν μάχλον, ποταμὸν ἀλλότριον ἀλλη-
 γορῶν, πᾶσιν ἐπιρροέουσιν, πᾶσι δι' ἀσέλγειαν πορνικὴν εἰς τρυφὴν
 ἐκχεομένην· »ἀπὸ ὕδατος ἀλλοτρίου ἀπόσχου«, φησὶν, »καὶ ἀπὸ πι- 4
 25 γῆς ἀλλοτρίας μὴ πίης«, τὸ ρεύμα τῆς ἡδοναθίας φυλάξασθαι παρα-
 νῶν, »ἵνα πολὺν ζήσωμεν χρόνον, προστεθῇ δὲ ἡμῖν ἔτη ζωῆς«, εἴτε
 ἀλλοτρίαν ἡδονὴν μὴ θηρωμένοις εἴτε καὶ τὰς αἰρέσεις ἐκτρεπομένοις.
 φιλοψία μὲν οὖν καὶ φιλοινία εἰ καὶ πάθῃ μεγάλη, ἀλλ' οὐ τοσαῦτα 10,1
 τὸ μέγεθος ὁπόση ἡ φιλοκοσμία. τράπεζα πλήρης καὶ κύλικες ἐπάλ-

21 Prov. 9, 18 a; vgl. Strom. I 96 — 24—26 Prov. 9, 18 bc — 28—S. 242. 4
 vgl. Plut. Mor. p. 523 E

1 τιθί' ἔστ' αὐταῖσι Jacobs, Additam. animadv. in Athen. (Ienae 1809) p. 301
 τιθίαις ταῦταισιν P στήθι' ἔστ' αὐταῖσι Ath. | 2 τοιαῦτα Ath. ταῦτα P | τοῦνδυτον
 Sy οὐ τον τυνδυτον P γόνιν αὐτῶν Ath. | 3 τούτοις | τοῦπισθ' Emperius | ἀπήγαγεν
 P | 5 κατέπασσε Ath. κατέπασσε P | 6 παιδέρωτ' Ath. πετεύρων δ' P | 7 δεικνύται
 Ath. | 9 θεωροῦεν Ath. | ὡς Ath. ὡς ὅτι P | 10 ἂν Ath. ἐὰν P | διατελεῖ | διὰ τέλος
 Ath. | ἡμέραν] + ἐνδον, ὥσπερ τοῖς μαγείοις ἃ παρὰ κείθ' ἐκάστοτε, | ἡνίκ' ἂν
 πωλῶσιν αἰγῶν κρανία, Ath. | 11 ξυλήφιον P* ξυλύφιον P^{1M} ξυλίφιον F | 12 <ὁρ-
 θόν> aus Ath. | 13 σεσηρέν' Naber, Mnemos. N. F. 8 (1880) p. 258 σέσηρεν P σεση-
 ρέναι Ath. | βούλητ' Schweighäuser βούλετ' P βούλωνται Ath. | 15 κωμικῆς P³ |
 16 ἐπιστύψω Ma ἐπιστύνω P

ληλοι ἱκαναὶ πληρῶσαι τὴν λαιμαργίαν· τοῖς δὲ φιλοχρούσοις καὶ φιλο-
πορφύροις καὶ φιλολίθοις οὔτε ὁ ὑπὲρ γῆς καὶ ὑπὸ γῆν χρυσὸς αὐ-
τάρκης οὔτε ἡ Τυρίων θάλαττα οὔτε μὴν ὁ φόρτος ὁ ἀπ' Ἰνδῶν καὶ
Αἰθιοπῶν, ἀλλ' οὐδὲ ὁ Πακτωλὸς ὁ ῥέων τὸν πλοῦτον. οὐδ' ἂν 2
5 Μίδας τις αὐτῶν γένηται, πεπλήρωται, ἀλλὰ ἔτι πένης ἐστὶ πλοῦτον
ἄλλον ποθῶν. ἔτοιμοι δὲ οὗτοι συναποθανεῖν χρυσίῳ. εἰ δὲ καὶ ὁ
πλοῦτος τυφλός, ὥσπερ οὖν, αἱ περὶ αὐτὸν ἐπτοημένοι καὶ συμπα-
θοῦσαι πῶς οὐ τυφλώττουςιν; ὅρον γοῦν ἐπιθυμίας οὐκ ἔχουσαι εἰς 3
ἀναισχυντίαν ἐξοκέλλουσιν· δεῖ γὰρ αὐταῖς καὶ θεάτρον καὶ πομπῆς
10 καὶ πλήθους θεατῶν καὶ πλάνης ἐν ἱεροῖς καὶ τῆς ἐν τοῖς ἀμφοδοῖς
διατριβῆς, ὥς πᾶσιν αὐτὰς γίνεσθαι καταφανεῖς. κοσμοῦνται γὰρ ἵνα 4
ἄλλοις ἀρέσκοιεν αἱ ἐν προσώπῳ | κανχώμεναι, οὐκ ἐν καρδίᾳ· ὥς 258 P
γὰρ τὸν δραπέτην τὰ στίγματα, οὕτω τὴν μοιχαλίδα δείκνυσιν τὰ
ἀντίσματα. »κἂν περιβάλλῃ κόκκινον καὶ κοσμήσῃ κόσμῳ χρυσῷ, καὶ
15 ἐὰν χρίσῃ στίμῃ τοὺς ὀφθαλμούς σου, εἰς μάτην ὁ ὥραϊσμός σου»,
ὁ λόγος διὰ Ἱερειμίου φησίν.

Εἶτα οὐκ ἄτοπον ἵππους μὲν καὶ ὄρνεις καὶ τὰ ἄλλα ζῷα ἐκ 11, 1
τῆς γλῶσσης καὶ τῶν λειμώνων ἀρίστασθαι καὶ ἀνίστασθαι οἰκείῳ
κόσμῳ χαίροντα, χαίτη ἱππικῇ καὶ χοιρῷ φουσικῇ καὶ πτερώσει ποικίλῃ.
20 ὥς δὲ ἐνδεέστερον καὶ τῆς θηρείου φύσεως ἢ γυνὴ ἀκαλλῆς εἰς τοσοῦ-
τον εἶναι οἶεται, ὥς ὀθνείου δεῖσθαι κάλλους, ὄνητοῦ καὶ σκιαγρα-
φουμένου; κεκρύφαλοι μὲν γε καὶ κεκρυφάλων διαφοραὶ καὶ περιέργοι 2
πλοκαί, ἀλλὰ καὶ τῶν τριχῶν οἱ μυριοὶ σχηματισμοὶ κατόπτρων τε
πολυτίμητοι κατασκευαί, οἷς κατασχηματίζονται θηρῶσαι τοὺς δίκην
25 παίδων ἀφρόνων περὶ τὰς μορφὰς ἐπτοημένους, τέλεον ἀπρηοθρια-
κῶν ἐστὶ γυναικῶν, ἃς ἐταίρας καλῶν οὐκ ἂν τις ἀφαιμάρτοι προσ-
ωπεῖα ποιούσας τὰ πρόσωπα. ἡμῖν δὲ ὁ λόγος παραινεῖ »μὴ σκοπεῖν 3
τὰ βλεπόμενα, ἀλλὰ τὰ μὴ βλεπόμενα· τὰ γὰρ βλεπόμενα πρόσκαιρα.
τὰ δὲ μὴ βλεπόμενα αἰώνια». ὁ δὲ καὶ πέρα τῆς ἀτοπίας προβέβηκεν,
30 τῆς ἐπιπλάστου μορφῆς τῆς ἑαυτῶν οἷον ἀνδραγαθήματός τινος ἢ
ἐπανορθώματος κάτοπτρα ἐπιμενοήκασιν, ἐφ' ἧς ἀπάτης μάλιστα
κάλυμμα ἐπιτιθεῖναι ἐχρῆν· οὐδὲ γὰρ, ὥς ὁ μῦθος Ἑλλήνων ἔχει.
Ναρκίσσῳ προεχώρησεν τῷ καλῷ τῆς ἑαυτοῦ εἰκόνης γενέσθαι θεατῆν.
εἰ δὲ οὐδεμίαν εἰκόνα ὁ Μουσῆς παραγγέλλει ποιείσθαι τοῖς ἀνθρώποις 12, 1

2 vgl. Plato Leg. V p. 728 A πᾶς ὁ τ' ἐπὶ γῆς καὶ ὑπὸ γῆς χρυσός — 12 vgl.
II Kor. 5, 12 — 14 f Jerem. 4, 30 — 26 f vgl. Pollux V 102; Anthol. Palat. XI
408, 4 (ὥστε προσωπεῖον κοῦχλ' πρόσωπον ἔχειν) — 27—29 II Kor. 4, 18 — 34 f vgl.
Exod. 20, 4

9 ἐξοκέλλουσιν P³ ἐξοκέλλουσιν P* ἐξοκείλουσιν F | 12 προσώποις F |
15 στίμῃ (ίμμι in Ras.) P² | 19 χαίτη Vi καὶ τῇ P | 20 ἐνδεεστέρα Markland |
θηρείον Markland θηρίον P | 21 δεῖσθαι P² δεῖται P | ὄνητοῦ] + τοῦ P* (von P²
getilgt)

ἀντίτεχνον τῷ θεῷ, πῶς ἂν εὐλόγως ποιοῖεν αἱ γυναῖκες αὐται
 σφῶν κατὰ ἀνάγκασιν ἀπομιμούμεναι τὰς εἰκόνας εἰς τοῦ προσώπου
 τὴν ψευδοποιάν; ἀλλὰ καὶ τῷ Σαμουήλ τῷ προφήτῃ, ὁπότε πέμπε- 2
 ται ἕνα χρίσαι τῶν υἱῶν Ἰησοῦ εἰς βασιλεία, [καὶ] τὸν πρεσβύτατον
 5 τῶν παίδων αὐτοῦ καλὸν καὶ μέγαν ἰδόντι, ὁπότε τὸ χρίσμα προέ-
 βαλεν ὁ Σαμουήλ ἡσθεὶς ἐπ' αὐτῷ, «εἶπεν», φησὶν, «ὁ κύριος αὐτῷ·
 μὴ ἐπιβλέψῃς εἰς τὴν ὄψιν αὐτοῦ καὶ τὸ ὕψος τοῦ μεγέθους αὐτοῦ,
 ὅτι ἀποῶμαι αὐτόν. ἄνθρωπος μὲν γὰρ εἰς ὀφθαλμοὺς ὄψεται καὶ
 κύριος εἰς καρδίαν», καὶ οὐκ ἔχρισε τὸν καλὸν τὸ σῶμα, ἀλλὰ τὸν
 10 καλὸν τὴν | ψυχὴν. | εἰ οὖν τὸ φυσικὸν τοῦ σώματος κάλλος ἔλαττον 95S 259P 3
 τοῦ ψυχικοῦ λογίζεται κύριος, τί περὶ τοῦ νόθου φρονεῖ, ἅπαν τὸ
 ψεῦσμα ἄρδην ἐκβαλὼν; «διὰ πίστεως γὰρ περιπατοῦμεν, οὐ διὰ
 εἶδους.» σαφέστατα γοῦν ὁ κύριος διὰ τοῦ Ἀβραὰμ διδάσκει καὶ 4
 πατρίδος καὶ συγγενέων καὶ κτήσεως καὶ πλούτου παντὸς καταφρονεῖν
 15 τὸν ἐπόμενον τῷ θεῷ, ποιήσας αὐτὸν ἑπλην, καὶ διὰ τοῦτο καὶ
 «φίλον» αὐτὸν ὠνόμασεν τῆς οἴκοι καταφρονήσαντα περιουσίας·
 εὐπατρίδης γὰρ ἦν καὶ εὐπορος σφόδρα. τριακοσίους γοῦν καὶ ὀκτω- 5
 καίδεκα οἰκέταις ἰδίους κεχεῖρωται τοὺς τέσσαρας βασιλεῖς τοὺς
 αἰχμαλωτεύσαντας τὸν Ἀὐτ. μόνην εὐρίσκομεν τὴν Ἑσθὴρ δικαίως
 20 κοσμουμένην. ἐκαλλωπίζετο μυστικῶς ἡ γυνὴ βασιλεῖ τῷ ἑαυτῆς,
 ἀλλὰ τὸ κάλλος αὐτῆς ἐκείνο λύτρον εὐρίσκεται φονευομένου λαοῦ.
 «Ὅτι δὲ ἐταίρας μὲν ποιεῖ τὰς γυναῖκας ὁ καλλωπισμός, ἀνδρο- 13,1
 γύνους δὲ τοὺς ἀνδρας καὶ μοιχικοὺς, μάρτυς ἡμῖν ὁ τραγικὸς διηγού-
 μενος ὧδέ πως·

25 ἐλθὼν δὲ ἐκ Φρυγῶν ὁ τὰς θεὰς
 κρίνων ὅδε, ὡς ὁ μῦθος Ἀργείων ἔχει,
 Λακεδαίμονα, ἀνθηρὸς μὲν εἰμάτων στολῇ
 χρυσῷ τε λαμπρὸς, βαρβάρῳ χλιδήματι,
 30 ἑρῶν ἐρῶσαν ὥχετ' ἐξαναρπάσας
 Ἑλένην πρὸς Ἰδης βούσταθμα, ἐκδημον λαβὼν
 Μενέλαον.

ὃ κάλλους μοιχικοῦ ἀνέτρεψε τὴν Ἑλλάδα ἢ βάρβαρος φιλοκοσμία 2
 καὶ ἡ ἀνδρόγυνος τρυφή· σωφροσύνην διέφθειρεν Λακωνικὴν ἐσθῆς

3—10 I Sam. 16, 7 — 12f II Kor. 5, 7 — 13—15 vgl. Gen. 12, 1 — 16 zu
 φίλον vgl. Paed. III 42; Strom. II 20. 103; IV 105. 106 (= I Clem. Cor. X 1; XVII 2);
 Philo De sobr. 56 (I p. 401 M); Jak. 2, 23 u. Zahn, Forsch. III p. 152 — 17—19 vgl.
 Gen. 14, 14f — 19—21 vgl. Esth. 5; D 1f (15, 4f) — 25—31 Eurip. Iph. in
 Aul. 71—77

4 [καὶ] tilgt P³ | 10 ἔλαττον (λ u. πτ in Ras.) P | 14 συγγενῶν F συγγενειῶν
 Markland | 27 εἰμάτων (ει in Ras.) P² | στολῇ M² Eur. στολὴν PFM*

- καὶ χλιδὴ καὶ κάλλος ὥρατον· αἱ βάρβαροι φιλοκοσμίαι ἔταίραν
 ἤλεγξαν τὴν Διὸς θυγατέρα. οὐκ ἦν παιδαγωγὸς αὐτοῖς ἀνακόπτων 3
 τὰς ἐπιθυμίας οὐδὲ μὴν ὁ λέγων »μὴ μοιχεύσῃς· οὐδὲ <ὁ> »μὴ ἐπιθυ-
 μήσῃς« λέγων μηδὲ εἰς μοιχείαν ὀδεύσῃς δι' ἐπιθυμίας, ἀλλὰ μηδὲ 4
 5 τὰς ὀρέξεις ἐκκαύσῃς διὰ φιλοκοσμίας. οἷον αὐτοῖς τὸ ἐπὶ τούτοις 4
 ἐξηκολούθησεν τέλος, καὶ ὅσων ἀπέλυσαν κακῶν οἱ φιλαντίαν
 κωλύσαι μὴ θελήσαντες· ἥπειροι κεκίνηνται δύο ἀπαιδευτοῖς ἡδοναῖς
 καὶ κλονεῖται τὰ πάντα μεираκίῳ βαρβάρῳ· Ἐλλὰς ὅλη ναυτίλλεται,
 στενοχωρεῖται δὲ ἡ θάλασσα ἡπείρους φέρουσα· πόλεμος ἐκριπίζεται 5
 10 μακρός, καὶ μάχαι καταρρήγνυνται καρτεραί, καὶ νεκρῶν ἐμπίμπλαται
 τὰ πεδία· ἐνυβρίζει τῷ ναυστάθμῳ ὁ βάρβαρος· ἀδικία | κρατεῖ καὶ 260 P
 τοῦ ποιητικοῦ Διὸς ἐκείνου τὸ ὄμμα τὸν Θρᾷκας βλέπει· εὐγενὲς
 αἷμα βάρβαρον πίνει πεδία καὶ ποταμῶν ρεύματα σώμασιν ἴσταται
 νεκροῖς· στήθη κρούεται θρήνοις καὶ τὸ πένθος ἐπινέμεται τὴν γῆν·
 15 πάντες δὲ σείονται

πόδες πολυπιδάκον Ἰδης

καὶ κορυφαί, Τρώων τε πόλις καὶ νῆες Ἀχαιῶν.

- ποῖ φύγωμεν, Ὀμηρε, καὶ στῶμεν; δεῖξον ἡμῖν γῆν μὴ κεκινημένην. 14, 1
 * * * μὴ θίγῃς ἡνιῶν, παιδίον, ἄπειρος ὢν, μηδὲ ἀναβῆς τὸν δίφρον
 20 ἐλαύνειν μὴ μαθῶν· δυσὶν ἡνιόχοις οὐρανὸς ἥδεται, οἷς μόνοις
 ἐλαννόμενον ἄγεται τὸ πῦρ. μετὰγεται γὰρ ἡ διάνοια ὑπὸ ἡδονῆς,
 καὶ τὸ ἀκήρατον τοῦ λογισμοῦ μὴ παιδαγωγούμενον τῷ λόγῳ εἰς
 ἀσέλγειαν κατολισθαίνει καὶ μισθὸν τοῦ παραπτώματος τὸ ἀπόπτωμα
 λαμβάνει. δεῖγμά σοι τούτων οἱ ἄγγελοι τοῦ θεοῦ τὸ κάλλος κατα- 2
 25 λελοιπότες διὰ κάλλος μαραινόμενον καὶ τοσοῦτον ἐξ οὐρανῶν ἀπο-
 πεσόντες χαμαί. ἀλλὰ καὶ Σικιμῖται κολάζονται καταπεπτωκότες
 τὴν ἀγίαν ὑβρίζοντες παρθένον· τάφος ἡ κόλασις αὐτοῖς καὶ τὸ
 μνημόσυνον τῆς ἐπιτιμίας εἰς σωτηρίαν παιδαγωγεῖ. |

III. Πρὸς τοὺς καλλωπιζομένους τῶν ἀνδρῶν.

261 P

- 30 Εἰς τοσοῦτον δὲ ἄρα ἐλήλακεν ἡ χλιδὴ ὥς μὴ τὸ θῆλυ μόνον 15, 1
 νοσεῖν περὶ τὴν κενοσπονδίαν ταύτην, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀνδρας ζηλοῦν
 3f Exod. 20, 13. 17 — 12 vgl. N 4 — 15—17 Y 59f — 18 vgl. Archimedes (z. B.
 bei Pappos ed. Hultsch VIII p. 1060) δός μοι ποῦ στῶ κτλ. — 19f vielleicht aus Eurip.
 Phaethon; vgl. Meineke zu Athenäus vol. IV p. 232 (μὴ μοι θίγῃς τῶν ἡνιῶν ἄπειρος
 ὢν, | μηδ' ἐπαναβῆς τὸν δίφρον οὐ μαθὼν ἐλάν) — 20—24 vgl. Plato Phädrus
 p. 246ff — 24—26 vgl. Gen. 6, 1f — 26f vgl. Gen. 34 — 30 ff vgl. Suid. s. v.
 Λεόντιος μοναχός

3 μὴν Di μὲν P | [λέγων] Ma | <ὁ> St | 8 μεираκίῳ P² μεираκίων P* | 12 ποιη-
 τικοῦ He ποιητοῦ P | 16 πολυπιδάκον FM² πολυπηδάκον PM* | 17 πόλις F (wie
 Hom.) πόλεις PM | 19 * * * Wi (Vergleichung der Seelenrosse und des Lenkers
 λόγος mit Phaethon) | παιδίον FM² πεδίον PM*

τὴν νόσον. μὴ γὰρ καθαρύνοντες καλλωπισμοῦ οὐχ ὑγιαίνουσιν, πρὸς δὲ τὸ μαλθακώτερον ἀποκλίναντες γυναικίζονται, κουράς μὲν ἀγεννεῖς καὶ πορνικὰς ἀποκειρόμενοι,

χλανίσι δὲ δὴ φαναῖσι περιπεπεμμένοι
καὶ μαστίχην τρώγοντες, ὄζοντες μύρον.

5

τί ἂν τις φαίη τούτους ἰδῶν; ἀτεχνῶς καθάπερ μετωποσκόπος ἐκ 2 τοῦ σχήματος αὐτοὺς καταμαντεύεται μοιχοὺς τε καὶ ἀνδρογύνους. ἀμφοτέρων ἀφροδίτην θηρωμένους, μισότριχας, ἄτριχας, τὸ ἄνθος τὸ ἀνδρικὸν μυσαττομένους, τὰς κόμας δέ, ὥσπερ αἱ γυναῖκες, κοσμου-
10 μένους. »ἐπ' οὐχ ὁσίοις δὲ τόλμαις ζῶντες« οἱ παλῖμβολοι

ῥέζουσιν ἀτάσθαλα καὶ κακὰ ἔργα,

φρῖν ἢ Σίβυλλα. διὰ τούτους γοῦν πλήρεις αἱ πόλεις πιττούντων, 3 ξυρούντων, παρατιλλόντων τοὺς θηλυδρίας τούτους· ἐργαστήρια δὲ κατεσκευάσται καὶ ἀνέφεται πάντα καὶ τεχνῖται τῆς ἐταιρικῆς ταύτης
15 πορνείας συχνὸν ἐμπολοῦσιν ἀργύριον ἐμφανῶς· οἷς σφᾶς καταπιττοῦσι 4 καὶ τὰς τρίχας ἀνασπῶσι πάντα τρόπον παρέχουσιν, οὐδὲν αἰσχυνόμενοι τοὺς ὀρώντας οὐδὲ τοὺς παριόντας, ἀλλ' οὐδὲ ἑαυτοὺς ἄνδρας ὄντας· τοιοῦτοι γὰρ οἱ τῶν ἀγεννεστέρων ζηλωταὶ παθῶν, ἅπαν τὸ σῶμα τοῖς βιαίσις τῆς πίττης ὀλκοῖς λελειουργημένοι. μέλει δὲ οὐδ' 16,1
20 ὅπωςτιοῦν περαιτέρω τῆς τοιαύτης προβαίνειν ἀναίσχυντίας. εἰ γὰρ μὴδὲν ἄπρακτον αὐτοῖς ὑπολείπεται, οὐδὲ ἐμοὶ ἄρρητον. ἔνα τινα τούτων τῶν ἀγεννῶν παιδαγωγικῶς ἐπιπλήττων ὁ Διογένης ὀπηνίκα | ἐπιπράσκετο, ἀνδρείως σφόδρα »ἦκε« εἶπεν, »μειράκιον, ἄνδρα ὦνησαι 96 S
σαντῶ«, ἀμφιβόλῳ λόγῳ τὸ πορνικὸν ἐκείνου σωφρονίζων. τὸ γὰρ 2
25 ἄνδρας ὄντας ξύρεσθαι καὶ λεαίνεσθαι πῶς οὐκ ἀγεννές; βαφὰς δέ

2—5 vgl. CAF III p. 470 f Adesp. 338; PLG⁴ II p. 459; Blass, Hermes 35 (1900) S. 341 — 10 f Orac. Sibyll. 4, 154 f — 12—18 vgl. Theopomp bei Athen. XII p. 518 A καὶ παρὰ γε τοῖς Τυροηνοῖς ἐργαστήρια κατεσκευάσται πολλὰ καὶ τεχνῖται τούτου τοῦ πράγματος εἰσίν, ὥσπερ παρ' ἡμῖν οἱ κουρεῖς· παρ' οὓς ὅταν εἰσέλθῃσι, παρ-
έχουσιν ἑαυτοὺς πάντα τρόπον, οὐδὲν αἰσχυνόμενοι τοὺς ὀρώντας οὐδὲ τοὺς παρ-
ιόντας (nachgewiesen von R. Münzel) — 21—24 vgl. Philo Quod omh. prob. lib. 124 (II p. 465 M); Diog. Laert. VI 74; Arsen. Viol. p. 197 sq. W. — 25 f vgl. Musonius bei Stob. Flor. 6, 62 Mein. (p. 291, 1—7 Hense) ἤδη δὲ τινες καὶ αὐτῷ τῷ βαρύνεσθαι τὰς τρίχας κείρονται, καὶ λεαίνουσι τὰ γένεια, σαφῶς οὗτοί γε κατε-
γότες ὑπὸ τῆς τρυφῆς καὶ ἐκνενερωσμένοι παντάπασιν, οἳ γε ἀνέχονται ἀνδρόγυνοι καὶ γυναικῶδεις ὀραῖσθαι ὄντες, ὅπερ ἔδει φεύγειν ἐξ ἅπαντος, εἰ δὴ τῷ ὄντι ἄνδρες ἦσαν.

4 δὴ φαναῖσι Meineke διαφανέσι P | περιπεπεμμένοι (πε vor μ in Ras.) P¹ | 8 ἀμφοτέρων F 9 f κομμουνέμενος Cobet 482; vgl. aber Herod. VII 209 | 10 ζῶντες M² ζῶν-
τας PFM* | παλῖμβολοι F | 11 καὶ < F | 12 πιττούντων (π in Ras.) P¹ | 13 ξυρών-
των P³ | 15 ἐμπολοῦσιν Feorr | οἷς R. Münzel, Beitr. z. Bücherkunde u. Philol. A. Wilmanns gewidmet 1903 S. 300 οἳ P | καταπιττοῦσι P* (πτο in Ras. P¹) |
16 τρίχας] + τοῖς über d. Z. P² | 19 οὐθ' P | 23 ὦνησαι P³ ὦνησε P* | 25 ξυρά-
σθαι P³

- τινας τριχῶν καὶ χρίσματα πολιῶν καὶ ξανθίσματα, ἀνδρογύνων
ἐξωλῶν ἐπιτηδεύματα, καὶ τοὺς διακτενισμοὺς αὐτῶν τοὺς θηλυ-
δριώδεις μεθετέον. ἡγοῦνται γὰρ καθάπερ ὅφρις τῆς κεφαλῆς ἀπεκ- 3
δύσασθαι τὸ γῆρας μεταγράφοντες | ἐαυτοὺς καὶ νεοποιοῦντες· εἰ καὶ 262 P
5 σοφίσονται τὰς τρίχας, ἀλλ' οὐ τὰς ῥυτίδας διαφεύξονται, ἀλλ' οὐ
λήσονται τὸν θάνατον σοφισόμενοι τὸν χρόνον. οὐ γὰρ δεινόν, οὐ
δεινὸν γέροντα δοκεῖν τὸ εἶναι λαθεῖν μὴ δυνάμενον. ὅσῳ γοῦν 4
ὁ ἄνθρωπος σπεύδει πρὸς τέλος, τοσούτῳ τιμιώτερος πρὸς ἀλήθειαν,
μόνον ἔχων αὐτοῦ πρεσβύτερον τὸν θεόν, ἐπεὶ κάκεινος αἰδῖος γέρων
10 ὁ τῶν ὄντων πρεσβύτερος· παλαιὸν ἡμερῶν· κέκληκεν αὐτὸν ἡ
προφήτεια, καὶ ἡ θριξ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ ὥσει ἔριον καθαρόν, ὁ
προφήτης λέγει. οὐδεὶς δὲ ἄλλος, φησὶν ὁ κύριος, δύναται ποιῆσαι
τρίχα λευκὴν ἢ μέλαιναν. πῶς οὖν ἀντιδημιουργοῦσι τῷ θεῷ, 17, 1
μᾶλλον δὲ ἀντικείμεθα βιάζονται οἱ ἄθεοι τὴν ὑπ' αὐτοῦ πεπολιω-
15 μένην παραχαράττοντες τρίχα; στέφανος δὲ γερόντων πολυπειρία,
φησὶν ἡ γραφή, καὶ τοῦ προσώπου αὐτῶν ἡ πολιὰ ἄνθος πολυπειρίας·
οἱ δὲ τὸ πρεσβεῖον τῆς ἡλικίας, τὸν πολιέα, κατασχύνουσιν. οὐκ
ἔστιν δέ, οὐκ ἔστιν ἀληθινὴν ἐνδεικνύει τὴν ψυχὴν τὸν κίβδηλον
ἔχοντα κεφαλὴν. ὑμεῖς δὲ οὐχ οὕτως, φησὶν, ἐμάθετε τὸν Χριστόν, 2
20 εἰ γε αὐτὸν ἠκούσατε καὶ ἐν αὐτῷ ἐδιδάχθητε, καθὼς ἔστιν ἀλήθεια
ἐν τῷ Ἰησοῦ, ἀποθέσθαι ὑμᾶς κατὰ τὴν προτέραν ἀναστροφὴν τὸν
παλαιὸν ἄνθρωπον, οὐ τὸν πολιόν, ἀλλὰ τὸν φθειρόμενον κατὰ
τὰς ἐπιθυμίας τῆς ἀπάτης· ἀνανεοῦσθαι δέ, μὴ βαφαῖς καὶ καλλωπί-
σμασιν, ἀλλὰ τῷ πνεύματι τοῦ νοὸς ὑμῶν καὶ ἐνδύσασθαι τὸν καινὸν
25 ἄνθρωπον τὸν κατὰ θεὸν κτισθέντα ἐν δικαιοσύνῃ καὶ ὁσιότητι τῆς
ἀληθείας. ἄνδρα δὲ ὄντα κτενίζεσθαι καὶ ἀποκείρεσθαι ξυρῶ πρὸς 3
εὐπρέπειαν καὶ πρὸς τὸ ἔσοπτρον διατιθέμενον τὰς τρίχας ξύρεσθαι
τε καὶ ἀποτίλλεσθαι καὶ λεαίνεσθαι τὰς γένους πῶς οὐ γυναικεῖον;
καὶ εἰ μὴ τις αὐτοὺς γυμνοὺς ἴδοι, καὶ γυναικας ὑπολάβοι. εἰ γὰρ 4
30 καὶ μὴ χρυσοφορεῖν αὐτοῖς ἐφεῖται, ἀλλ' οὖν γε διὰ τὴν θηλυδριώδη
ἐπιθυμίαν ἱμάντας καὶ λώματα χρυσοῦ περιπτύξαντες πετάλοις ἢ
τινα σφαιρικὰ τῆς αὐτῆς ὕλης ποιησάμενοι σχήματα σφυρῶν ἀπαρ-

3 f vgl. z. B. Aristot. Hist. an. V 17 p. 549 b 26 — 10 f Dan. 7, 9 — 12 f Matth.
5, 36 — 15 Sir. 25, 6 — 19—26 Ephes. 4, 20—24

1 καὶ χρίσματα ~ nach ξανθίσματα Ma | 2 τοὺς διακτενισμοὺς Sy τοῦ δια-
κτενισμού P | 3 f ἀπεκδύσεσθαι Cobet, Mnemos. 11 (1862) p. 393 | 4 (καὶ τοι) εἰ καὶ
Heyse εἰ <δὲ> καὶ Ma <οἱ> εἰ καὶ Münzel | 7 γέροντα Di γέροντ' ἂν P | γέροντα
<ἀναινεσθαι> . . . δυνάμενον; Ma | 8 <τὸ> τέλος F | 9 ἀδύλως Ma | 10 παλαιῶν
F | 12 ἄλλος ἄνθρωπος Markland | 17 πρεσβεῖον P³ πρέσβιον P* | τὴν πολιάν St |
19 φασὶν F | 23 ἀνανεοῦσθε P³ | 24 ἐνδύσασθαι Ephes. ἐνδύσασθε P | 26 ἀπο-
κείρεσθαι Sy ἀποκείρασθαι P 30 καὶ ~ vor μὴ Jackson ~ vor αὐτοῖς P | 31 περι-
πτύξαντες (es in Ras.) P¹

τῶνται καὶ τραχήλων ἀπαιωροῦσι. σόφισμα τοῦτο κατεαγόντων 18, 1
 ἀνθρώπων εἰς τὴν γυναικωνίτιν κατασυρομένων, ἀμφιβίων καὶ
 λάγων θηρίων· πορνικὸς τῆς ἐνέδρας ὁ τρόπος καὶ ἄθεος οὗτος. ὁ
 γὰρ θεὸς τὴν μὲν γυναῖκα | λείαν ἠθέλησεν εἶναι, αὐτοφνεῖ τῇ κόμῃ 263 P
 5 μόνῃ ὥσπερ ἱππον τῇ χαίτῃ γανουμένην, τὸν δὲ ἄνδρα καθάπερ
 τοὺς λέοντας γενείοις κοσμήσας καὶ τοῖς λασίοις ἡνδρώσε στήθεσι·
 δεῖγμα τοῦτο ἀλκῆς καὶ ἀρχῆς. ταύτῃ καὶ τοὺς ἀλεκτρούνας τοὺς 2
 ὑπερμαχοῦντας τῶν ὀρνίθων καθάπερ κόρνσι τοῖς κόλλεσιν ἐκαλλώ-
 πισεν. καὶ οὕτως περὶ πολλοῦ τὰς τρίχας ταύτας ὁ θεὸς ἡγείται
 10 ὥστε ἅμα φρονήσει κελεύειν παραγίνεσθαι αὐτὰς τοῖς ἀνδράσι, καὶ
 δὴ ἀγασθεὶς τῇ σεμνότητι τὸ βλοσυρὸν τοῦ θεάματος γεραρᾷ τετίμηκεν
 πολὺ. φρόνησις δὲ καὶ ἀκριβεὶς λογισμοὶ πολλοὶ συνέσει συνακμά- 3
 ξουσι τῷ χρόνῳ, καὶ τὸ γῆρας ἐνισχύουσι τῷ τόνῳ τῆς πολυπειρίας,
 ἄνθος ἀξίεραστον φρονήσεως σεμνῆς εἰς πίστιν εὐλογον προτείνοντες
 15 <τὴν> πολιάν. τοῦτο οὖν τοῦ ἀνδρὸς τὸ σύνθημα, τὸ γένειον, δι' οὗ κατα- 19, 1
 φαίνεται ὁ ἀνὴρ, πρεσβύτερόν ἐστι τῆς Εὐας καὶ σύμβολον τῆς κρείτ-
 τονος φύσεως· τούτῳ πρέπειν ἐδικαίωσε τὸ λάσιον ὁ θεός, καὶ διέ-
 σπειρεν παρὰ πᾶν τὸ σῶμα τοῦ ἀνδρὸς τὰς τρίχας, τὸ δὲ ὅσον λείον
 αὐτοῦ καὶ μαλθακὸν ἀφείλετο τῆς πλευρᾶς εἰς ὑποδοχὴν σπέρματος
 20 εὐαφῇ τὴν Εὐαν δημιουργήσας γυναῖκα βοηθὸν οὖσαν γενέσεως καὶ
 οἰκουρίας. ὁ δὲ (προήκατο γὰρ τὸ λείον) ἔμεινεν τε ἀνὴρ καὶ τὸν 2
 ἄνδρα δεικνύει καὶ τὸ δρᾶν αὐτῷ συγχεχώρηται, ὥς ἐκείνῃ τὸ
 πάσχειν. ξηρότερα γὰρ φύσις καὶ θερμότερα τὰ δασέα τῶν ψιλῶν
 ἐστίν. διὸ καὶ τὰ ἄρρενα τῶν θηλειῶν καὶ τὰ ἔνορκα τῶν ἐκτομιῶν
 25 καὶ τὰ τέλεια τῶν ἀτελῶν δασυτέρά τέ ἐστι καὶ θερμότερα. τὸ οὖν 3
 τῆς ἀνδρῶδους φύσεως σύμβολον, τὸ λάσιον, παρανομειν ἀνόσιον·
 τὸ δὲ καλλώπισμα τῆς λειάνσεως, θερμαίνομαι γὰρ ὑπὸ τοῦ λόγου,
 εἰ μὲν ἐπὶ τοὺς ἄνδρας, θηλυδρίον, εἰ δὲ ἐπὶ τὰς γυναῖκας, μοιχοῦ·
 ἄμφω δὲ ὅτι μάλιστα πορρωτάτω τῆς ἡμετέρας ἐκτοπιστέον πολι-
 30 τείας. ἅλλὰ καὶ αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς ὕμῶν πᾶσαι ἡρίθμυμένας, 4
 φησὶν ὁ κύριος· ἡρίθμυνται δὲ καὶ <αἱ> ἐπὶ τῷ γενείῳ καὶ μῆν καὶ

1 ff vgl. Epiktet III 1, 27 f — 5 f vgl. zu 15 f — 6 f vgl. A 189 — 15 f vgl. Musonius
 bei Stob. Flor. 6, 62 Mein. (p. 289, 9—11 Hense) τὸν δὲ πώγωνα καὶ σύμβολον γεγο-
 νέναι τοῦ ἄρρενος, ὥσπερ ἀλεκτρονὶ λόφον καὶ λέοντι χαίτην. Ähnlich Epiktet
 III 1, 45; [Lukian] Cyn. 14 — 19 f vgl. Gen. 2, 21 f. 18 — 22 f vgl. Aristot. De
 an. gen. I 20 p. 729 a 27 ff — 27 f vgl. Diogenes bei Stob. Flor. 6, 5 Mein. (p. 294, 14
 Hense) Διογένης πρὸς τινὰ νέον περιττῶς καλλωπιζόμενον »εἰ μὲν πρὸς ἄνδρας,
 ἀτυχεῖς« εἶπεν, »εἰ δὲ πρὸς γυναῖκας, ἀδικεῖς.« Diog. Laert. VI 54 — 30 Matth.
 10, 30; Luk. 12, 7

4 λείαν P¹ λίαν P* | αὐτοφνεῖ F¹ am Rand αὐτοφνη PF (Text). M | 8 κάλλε-
 σιν P³ καλλίοις Cobet 483 | 15 <τὴν> Wi | 16 [ὁ] Wi | 17 [τὸ λάσιον] Sy | 24 ἐκ-
 τομιῶν Sy Cobet 485 ἐντομιῶν P | 31 <αἱ> Barnard, The Bibl. Text p. 44

αἱ παρ' ὅλον τὸ σῶμα. οὐδ' ὁπωστιοῦν ἐκτιλτέον παρὰ τὴν προαί- 20,1
 ρεσιν τοῦ θεοῦ τὴν ἐγκατηριθμημένην τῷ αὐτοῦ θελήματι· »εἰ μή
 τι οὐκ ἐπιγιγνώσκετε ἑαυτούς«, φησὶν ὁ ἀπόστολος, »ὅτι Χριστὸς
 Ἰησοῦς ἐν ὑμῖν, ὃν εἰ ἐνοικοῦντα ἤδειμεν, οὐκ οἶδ' ὅπως ἂν αὐτὸν
 5 λωβᾶσθαι τετολμήκαμεν. τὸ δὲ καὶ πιτοῦσθαι (ὁκνῶ καὶ λέγειν | 2
 τὴν περὶ τοῦ ὄργου ἀσχημοσύνην) ἀπεστραμμένους καὶ κεκυφότας καὶ 264 P
 τῆς φύσεως τὰ ἀπόρητα εἰς τὸ συμφανὲς ἀπογυμνοῦντας, ἐξορχου-
 μένους καὶ λορδουμένους, ἀπερυθριῶσι σχήμασιν οὐκ ἀπερυθριῶντας
 αὐτούς, ἐν αὐτῇ νεολαίᾳ καὶ γυμνασίῳ μέσῳ, ἔνθα ἀρετὴ ἀνδρῶν
 10 ἐξετάζεται, | ἀσχημονοῦντας, τὸ παρὰ φύσιν τοῦτο διώκοντας ἐπιτή- 97 S
 δευμα, πῶς οὐχὶ τῆς ἐσχάτης ἀσελγείας ἐστίν; οἱ γὰρ ἐν τῷ φανερωῦ
 τοιαῦτα διαπραττόμενοι σχολῇ γ' ἂν αἰδεσθεῖεν οἴκοι τινάς. κατα- 3
 μαρτυρεῖ δὲ αὐτῶν ἡ ἐν τῷ δημοσίῳ ἀναισχυντία τὴν ἐν τῷ ἀφανεί
 ἐπ' ἐξουσίας ἀκολασίαν· ὁ γὰρ ὑπὸ τὰς αὐγὰς τὸν ἄνδρα ἀρνούμενος
 15 πρόδηλός ἐστι νύκτωρ ἐλεγχόμενος γυνή. »οὐκ ἔσται δέ«, εἶπεν ὁ 4
 λόγος διὰ Μωυσέως, »ἀπὸ θυγατέρων Ἰσραὴλ πόρνη, καὶ οὐκ ἔσται ὁ
 πορνέων ἀπὸ υἱῶν Ἰσραὴλ.« ἀλλ' ὠφελεῖ, φησὶν, ἡ πίττα. ἀλλὰ
 διαβάλλει, φημί· οὐκ ἂν δὲ ἡθέλησέ τις εὖ φρονῶν πόρνος εἶναι δο-
 κεῖν, μὴ νοσῶν. καὶ διαβάλλειν ἐπιτηδεύειν τὴν καλὴν εἰκόνα οὐκ ἂν
 20 ἐκὼν βουληθεῖη τις. εἰ γὰρ »τοὺς κατὰ πρόθεσιν κλητοὺς προ- 5
 ἔγνω ὁ θεὸς συμμόρφους τῆς εἰκόνης τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ«, [δι'] οὕς κατὰ
 τὸν μακάριον ἀπόστολον »ὥρισεν εἰς τὸ εἶναι αὐτὸν πρωτότοκον ἐν
 πολλοῖς ἀδελφοῖς«, πῶς οὐκ ἄθεοι <οἱ> τὸν συμμορφον τοῦ κυρίου λωβώ-
 μενοι σῶμα; ἀνδρὶ δὲ βουλομένῳ εἶναι καλῶ τὸ κάλλιστον ἐν ἀνθρώπῳ 6
 25 τὴν διάνοιαν κοσμητέον, ἣν καθ' ἐκάστην ἡμέραν εὐπρεπεστέραν ἐπι-
 δεικτέον· παρατιλτέον δὲ οὐ τὰς τρίχας, ἀλλὰ τὰς ἐπιθυμίας. ἐγὼ 21,1
 καὶ τῶν ἀνδραποδοκαπήλων τὰ παιδάρια ἐλεῶ εἰς ὕβριν κοσμούμενα,
 ἀλλ' οὐχ ὅφ' ἑαυτῶν λελώβηται, κελενόμενα δὲ εἰς αἰσχροκέρδειαν τὰ
 δύστηνα καλλωπίζεται. οἱ δὲ ἐκόντες ταῦτα αἰρούμενοι δοῶν, ἃ
 30 κελενόμενοι θανάτου ἂν ἐτιμήσαντο. εἰ ἄνδρες ἦσαν, πῶς οὐ κατὰ-
 πτυστοι;

Καὶ νῦν μὲν εἰς τοσοῦτον ἀκολασίας ἐλήλακεν ὁ βίος ἐντροφώσης 2
 ἀδικίας, καὶ τὸ λάγνον πᾶν ἐπικέχνηται ταῖς πόλεσι νόμος γενόμενον·
 ἐπὶ τέγους ἐστᾶσι παρ' αὐτοῖς τὴν σάρκα τὴν ἑαυτῶν εἰς ὕβριν ἡδο-
 35 νῆς πιπράσκουσαι γυναῖκες, καὶ παῖδες ἀρνεῖσθαι τὴν φύσιν δεδιδα-

2—4 II Kor. 13, 5 — 9f vgl. N 277 — 14f vgl. Blass, Hermes 35 (1900)
 S. 341 — 15—17 Deut. 23, 17 — 20—23 vgl. Röm. 8, 28—30

1 οὐδ' οὐθ' P | ἐκτιλταῖον P³ | 8f ἐπερυθριῶντας [αὐτούς] St | 9 νεολαία P² |
 10 διώκοντες F | 18 ἐθέλησειε Markland | 19 οὐκ ἂν Di οἴκον P¹ οὐκ οὖν P* |
 21, 23 [δι'] und <οἱ> Klostermann | 22 μακάριον ἀπόστολον Ma ἀπόστολον μακά-
 ριον P 30 θανάτου P³ θανάτωι P*

- γυμνοὶ προσποιοῦνται γυναῖκες. πάντα μετακεκίνηκεν ἡ τρυφή· κατῆ- 3
σχυνε τὸν ἄνθρωπον ἀβροδίατος περιεργία· πάντα ζητεῖ, πάντα
ἐπιχειρεῖ, βιάζεται πάντα, συγγεῖ τὴν φύσιν, τὰ γυναικῶν οἱ ἄνδρες
πεπόνθασιν καὶ γυναῖκες ἀνδρίζονται παρὰ φύσιν γαμοῦμεναί τε καὶ
5 γαμοῦσαι | γυναῖκες. πόρος δὲ οὐδεὶς ἄβατος ἀκολασία· κοινὴ δὲ αὐ- 265 P 4
τοῖς ἀφροδίτῃ δημεύεται, συνέστιος τρυφή. ὃ τοῦ ἐλεεινοῦ θεάματος,
ὃ τοῦ ἀρρήτου ἐπιτηδεύματος· τρόπαια ταῦτα τῆς πολιτικῆς ὕμῶν
ἀκρασίας δεικνύται, τῶν ἔργων ὃ ἔλεγχος αἱ χαμαιτύπαι. φεῦ τῆς
τοσαύτης ἀνομίας. ἀλλ' οὐδὲ συνιαῖσιν οἱ ταλαίπωροι, ὥς τὸ ἄδηλον 5
10 τῆς συνουσίας πολλὰς ἐργάζεται τραγῳδίας. παιδὶ πορνεύσαντι καὶ
μαχλώσαις θυγατράσιν ἀγνοήσαντες πολλάκις μίγνυνται πατέρες, οὐ
μεμνημένοι τῶν ἐκτεθέντων παιδίων, καὶ ἄνδρας δείκνυσιν τοὺς γε-
γεννηκότας ἀκρασίας ἐξουσία. ταῦτα οἱ σοφοὶ τῶν νόμων ἐπιτρέ- 22, 1
πουσιν· ἔξεστιν αὐτοῖς ἁμαρτεῖν κατὰ νόμον, καὶ τὸ ἀπόρητον τῆς
15 ἡδονῆς εὐκολίαν λέγουσιν. μοιχείας ἀπηλλάχθαι νομίζουσιν οἱ μοι-
χεύοντες τὴν φύσιν, ἔπεται δὲ αὐτοῖς τῶν τολμημάτων τιμωρὸς ἡ
δίκη· καὶ καθ' ἑαυτῶν ἀπαραίτητον ἐπισπώμενοι συμφορὰν ὀλίγον νομί-
σματος ὄνοῦνται θάνατον. τούτων ἔμποροι τῶν φορτίων οἱ κακοδαίμο-
νες πλέουσιν, ὥς σίτον, ὥς οἶνον, πορνείαν ἀγώγιμον φέροντες. ἄλλοι 2
20 δὲ ἀθλιώτεροι μακροῦ ὥς ἄρτον, ὥς ὄψον, ἀγοράζουσιν ἡδονάς, οὐδὲ
ἐκεῖνο ἐν νῶ λαβόντες τὸ Μουσέως· »οὐ βεβηλώσεις τὴν θυγατέρα
σου ἐκπορνεῦσαι αὐτήν, καὶ οὐκ ἐκπορνεύσει ἡ γῆ, καὶ ἡ γῆ πλησθή-
σεται ἀνομίας.« ταῦτα προεφητεύετο πάλαι, ἀρίδης δὲ ἡ ἔκβασις·
πᾶσα ἡδὴ πεπλήρωται γῆ καὶ πορνείας καὶ ἀνομίας.
- 25 Ἄγαμαι τοὺς παλαιοὺς Ῥωμαίων νομοθέτας· ἀνδρόγυνον ἐμίση- 23, 1
σαν ἐπιτήδενσιν οὗτοι, καὶ τοῦ σώματος τὴν πρὸς τὸ θῆλυ κοινωνίαν
παρὰ | τὸν τῆς φύσεως νόμον ὀρύγματος κατηξίσωσαν κατὰ τὸν τῆς 266 P
δικαιοσύνης νόμον. οὐ γὰρ θέμις ἐκτίλαι ποτε τὸ γένειον, τὸ κάλλος 2
τὸ σύμφυτον, τὸ γενναῖον κάλλος

30 πρωτόν ὑπηνήτη, οὐπερ χαριεστάτη ἡβη.

προβαίνων δὲ ἡδὴ ἐπαλείφεται γανόμενος πώγωνι, ἐφ' ὃν κατέβαινε
τὸ μύρον τὸ προφητικὸν Ἀαρὼν τιμωμένον. χρὴ δὲ τὸν ὀρθῶς

7 f vgl. Krates bei Stob. Flor. 6, 39 Mein. (p. 296, 8 Hense) Κράτης ἰδὼν χρυσὴν
εἰκόνα Φρύνης τῆς ἑταίρας ἐν Δελφοῖς ἐστῶσαν ἀνέκραγεν, ὅτι τοῦτο τῆς Ἑλλήνων
ἀκρασίας τρόπιον ἔστηκεν. — 10—12 vgl. Justin Apol. I 27; Min. Fel. Oct. 31, 4
— 16 f vgl. Plato Leg. IV p. 716 A ξυνέπεται δίκη τῶν ἀπολειπομένων τοῦ θείου
νόμου τιμωρός — 21—23 Lev. 19, 29 — 30 κ 279; Ω 348 — 31 f vgl. Psal. 132, 2

1 γυναῖκας K1 | 3 συγγεῖ P³ am Rand συνέχει P* | 5 ἀκολασίαι P* ἀκολασία
P³ | 18 θάνατον (ν¹ in Ras.) P¹ | 30 ὑπηνήτη P* ὑπηνήτην P² | 31 γανόμενος
Cobet 259

παιδαγωγούμενον, ἐφ' ὃν ἡ εἰρήνη κατεσκήνωσεν, καὶ πρὸς τὰς ἐαυ-
 τοῦ τρίχας εἰρήνην ἄγειν. τί τοίνυν οὐκ ἂν ἐπιτηδεύσειαν αἱ γυ- 3
 ναῖκες αἱ εἰς μαχλοσύνην σπεύδουσαι, τοιαῦτα τολμῶσιν ἐνοπτριζό-
 μιναι τοῖς ἀνδράσιν; μᾶλλον δὲ οὐκ ἄνδρας, βατάλους δὲ καὶ γύννιδας
 5 καλεῖν τούτους χρή, ὧν καὶ αἱ φωναὶ τεθρυμμέναι καὶ ἡ ἐσθῆς τεθη-
 λυμένη ἀφῇ καὶ βαφῇ. δῆλοι δὲ οἱ τοιοῦτοι ἐλεγχόμενοι τὸν τρόπον 4
 ἔξωθεν ἀμπεχόνῃ, ὑποδέσει, σχήματι, βαδίσματι, κονρῷ, βλέμματι.
 »ἀπὸ ὀράσεως γὰρ ἐπιγνωσθήσεται ἀνὴρ«, ἡ γραφὴ λέγει, »καὶ ἀπὸ
 ἀπαντήσεως ἀνθρώπου ἐπιγνωσθήσεται ἄνθρωπος· στολισμὸς ἀνδρὸς
 10 καὶ βῆμα ποδὸς καὶ γέλως ὀδόντων ἀναγγελεῖ τὰ περὶ αὐτοῦ.« οἱ 5
 γὰρ καὶ τὰ μάλιστα πρὸς τὰς ἄλλας πεπολεμωμένοι τρίχας μόνον
 τὰς ἐπὶ τῇ κεφαλῇ περιέπουσι, μικροῦ δεῖν ἀναδούμενοι κεκρυφάλοις
 τὰς κόμας ὥσπερ αἱ γυναῖκες. λέοντες μὲν οὖν αὐχοῦσι τὸ λάσιον 24, 1
 αὐτῶν, ἀλλ' ἐπὶ τῆς ἀλκῆς ὀπλίζονται τῇ τριχί, κάπροι δὲ καὶ αὐ-
 15 τοὶ σεμνύνονται λοφιῷ, ἀλλὰ φρίσσοντας αὐτοὺς τὴν τρίχα δεδοίκασιν
 κυνηγοί,

εἰροπόκοι δ' οἷες μαλλοῖς καταβεβρίθασιν,

ἀλλὰ καὶ τούτων ἐπλήθυνεν τὰς τρίχας ὁ φιλάνθρωπος πατὴρ εἰς
 σῆν, ἄνθρωπε, ὑπουργίαν κείραι | διδάξας τοὺς πόκους. καὶ τῶν | 267 P 2
 20 ἐθνῶν οἱ Κελτοὶ καὶ οἱ Σκύθαι κομῶσιν, ἀλλ' οὐ κομμοῦνται· ἔχει 98 S
 τι φοβερόν τὸ εὐτριχὸν τοῦ βαρβάρου καὶ τὸ ξανθὸν αὐτοῦ πόλεμον
 ἀπειλεῖ· συγγενές τι τὸ χρῶμα τῷ αἵματι. μεμισήκατον ἄμφω τούτῳ 3
 τῷ βαρβάρῳ τὴν τρυφήν· μάρτυρας ἐπιδείξονται σαφεῖς τὸ ἡῆδιον
 ὁ Γερμανός, ὁ Σκύθης τὴν ἄμαξαν. ὀλιγορεῖ δὲ ἔσθ' ὅτε καὶ τῆς
 25 ἁμάξης ὁ Σκύθης (πλοῦτος εἶναι δοκεῖ τῷ βαρβάρῳ τὸ μέγεθος αὐ-
 τῆς) καὶ καταλιπὼν τὴν τρυφήν εὐτελὲς πολιτεύεται· οἶκον αὐτάρκη 4
 καὶ τῆς ἁμάξης εὐζωνότερον, τὸν ἵππον, λαβὼν Σκύθης ἀνὴρ ἀναβάς
 φέρεται οἷ βούλεται· κάμνων δὲ ἄρα λιμῷ αἰτεῖ τὸν ἵππον τροφάς,
 ὃ δὲ ὑπέχει τὰς φλέβας, καὶ ὃ κέκτηται μόνον, τῷ κυρίῳ τὸ αἶμα
 30 χορηγεῖ, καὶ τῷ νομάδι ὁ ἵππος ὄχημα γίνεται καὶ τροφή. Ἀραβίων 25, 1
 δὲ (ἄλλοι οὗτοι νομάδες) ἡ μάχιμος ἡλικία καμηλοβάται εἰσὶ· κνούσας
 οὗτοι τὰς καμήλους ἐφέζονται· αἱ δὲ νέμονται ἅμα καὶ θέουσιν ἀνα-
 λαμβάνουσαι τοὺς δεσπότας, καὶ τὸν οἶκον ἐπιφέρονται σὺν αὐτοῖς.
 εἰ δὲ καὶ ποτὸν ἐπιλίποι τοῖς βαρβάροις, ἀμέλγονται τοῦ γάλακτος,

8—10 Sir. 19, 29f — 17 Hesiod Op. 234

3 τολμῶσιν F¹ | 10 οἱ P* οὗτοι P² | 11 πεπολεμωμένοι Cobet 483 πεπολιω-
 μένοι P | 14 αὐτῶν] χαιτῶν? F. W. Schmidt, Krit. Stud. III 133 | 20 κομμοῦνται
 Cobet 482 κοσμοῦνται P | 23 τὸ ἡῆδιον Tengblad S. 88f τὸν Ῥῆνον P τὸν ῥινὸν
 Münzel | 30 νομάδι (ι in Ras.) P¹ | 31 κνούσας] κυπτούσας Münzel ὡς οἶκους
 οὔσας Schw

κενουμένης δὲ ἤδη τῆς τροφῆς, ἀλλ' οὐδὲ τοῦ αἵματος φείδονται, ἢ
 φασὶ λυττήσαντας τοὺς λύκους. αἱ δὲ ἄρα ἡμερώτεραι τῶν βαρβάρων
 οὐ μνησικακοῦσιν ἀδικούμεναι, ἀλλὰ καὶ τὴν ἔρμην διεκθέουσιν τε-
 θαρρηκότως δεσπότης ὁμοῦ καὶ φέρονσαι καὶ τρέφονσαι. ὅλουντο οὖν ²
⁵ οἱ θῆρες οἱ φυλακτικοί, οἷς τὸ αἷμα ἢ τροφή· οὐδὲ γὰρ θιγεῖν αἵ-
 ματος ἀνθρώποις θέμις, οἷς τὸ σῶμα οὐδὲν ἀλλ' ἢ σὰρξ ἐστὶν αἵματι
 γεωργομένη. μετέσχηκεν τοῦ λόγου τὸ αἷμα τὸ ἀνθρώπινον καὶ τῆς
 χάριτος κοινωνεῖ τῷ πνεύματι, κὰν ἀδικήσῃ τις | αὐτό, οὐ λήσεται. ^{268 P}
 ἔξεστιν αὐτῷ καὶ γυμῶ τοῦ σχήματος πρὸς τὸν κύριον λαλεῖν.
¹⁰ ἀποδέχομαι δὲ τῶν βαρβάρων τὴν λιτότητα· εὐζωνον ἀγαπήσαντες ³
 πολιτείαν οἱ βάρβαροι κατέλειψαν τὴν τρυφήν. τοιοῦτους ὁ κύριος
 ἡμᾶς καλεῖ γυμνὸν ἀπειροκαλίας, γυμνὸν κενοδοξίας, ἁμαρτιῶν ἀπε-
 σπασμένους, μόνον ἐπιφερομένους τὸ ξύλον τῆς ζωῆς, μόνον ἐπέχον-
 τας τὴν σωτηρίαν.

15

IV. Τίσι συνδιατριπτέον.

Ἀλλὰ γὰρ ἐλελήθειν παραπλεύσας τῷ πνεύματι τὴν ἀκολουθίαν, ^{26, 1}
 ἐφ' ἣν αὐτῆς παλινδρομητέον καὶ τῶν οἰκετῶν τὴν πολυκτημοσύνην
 ὀνειδιστέον. φεύγοντες γὰρ αὐτουργίαν καὶ αὐτοδιακονίαν ἐπὶ τοὺς
 θεράποντας καταφεύγουσιν, ὀψοποιῶν καὶ τραπεζοποιῶν καὶ τῶν
²⁰ ἐντέχνως εἰς μοίρας κατατεμνόντων τὰ κρέα τὸν πολὺν συν-
 ωνούμενοι· ὄχλον. μεμέρισται δὲ αὐτοῖς ἡ θητεία πολυσχιδῶς· ²
 καὶ οἱ μὲν περὶ τὴν γαστριμαργίαν αὐτῶν πονοῦσι δαιτροί τε
 καὶ καρυκευταὶ καὶ οἱ τῶν πεμμάτων καὶ οἱ τῶν μελιπήκτων καὶ
 οἱ τῶν ῥοφημάτων σπασκασταὶ τε καὶ δημιουργοί, οἱ δὲ περὶ τὰς
²⁵ ἐσθῆτας ἀσχολοῦνται τὰς περιττάς, οἱ δὲ χρυσοφυλακοῦσιν ὡς γρυῖπες,
 οἱ δὲ τὸν ἄργυρον φυλάττουσι καὶ σμήχουσιν τὰ ἐκπώματα καὶ τὰς
 περὶ τὰς ἐστιάσεις παρασκευὰς εὐτρεπίζουσιν, ἄλλοι καταπήχουσι τὰ
 ὑποζύγια, οἰνοχόων τε ὁμιλος ἀσκεῖται παρ' αὐτοῖς καὶ μεираκίων
 ὥραιων ἀγέλαι καθάπερ θρεμμάτων, παρ' ὧν ἀμέλγονται τὸ κάλλος.
³⁰ κομμῶται δὲ καὶ κομμώτριαι περὶ τὰς | γυναῖκας ἀμφοπολεύουσιν αἱ ^{269 P 3}
 μὲν τὰ κάτοπτρα, αἱ δὲ τοὺς κεκρυφάλους, ἄλλαι τοὺς κτένας * *, εὐ-

² vgl. Ael. nat. an. 7, 20 — ⁹ vgl. Gen. 4, 10 — ¹³ vgl. Gen. 2, 9; Apok. Joh. 2, 7 u. ὁ. — ²⁵ vgl. zu Paed. II 120, 1 — ²⁹ vgl. Tatian 28 p. 29, 24 Schw.; Justin Apol. I 27

² λέκους * * Schw | ^{5 f} θιγεῖν αἵματος] οἰκεῖν αἷμα τοῖς Schw | αἵματος Münzel αἷμα τοῖς P | ⁶ ἢ F ἢ PM | ⁸ κὰν Di κῆν P | ἀδικήσῃ P³ ἀδικήσει P* | αὐτό St αὐτοῦς P | ¹⁰ λιτότητα P² λειότητητα P* | ^{11 f} ὁ κύριος ἡμᾶς] ἡμᾶς ὁ κύριος F | ¹⁴ τῇ σωτηρίᾳ St | ¹⁶ ἀκολουθίαν (ν in Ras.) P² | ¹⁸ αὐτοδιακονίαν (α² in Ras.) P¹ | ²¹ πολυσχιδῶς P, aber ι über ε übergesch. P¹ | ²⁷ καταπήχουσι P³ καταπήχουσι (l in Ras.) P* | ³¹ ἄλλοι F | * * Schw

νοῦχοι πολλοὶ καὶ οὗτοι μαστροποί, τῷ ἀξιοπίστῳ τοῦ μὴ δύνασθαι φιληδεῖν τοῖς εἰς ἡδονὰς ἐθέλουσιν ὁραθνεῖν ἀνυπόπτως διακονούμενοι. εὐνοῦχος δὲ ἀληθῆς οὐχ ὁ μὴ δυνάμενος, ἀλλ' ὁ μὴ βουλόμενος φιληδεῖν. διαμαρτυρούμενος γοῦν ὁ λόγος διὰ τοῦ προφήτου Σα- 27, 1
 5 μωνήλ πρὸς τοὺς παραβεβηκότας τῶν Ἰουδαίων αἰτοῦντι τῷ λαῷ βασιλέα οὐ τὸν φιλάνθρωπον ὑπισχνεῖται κύριον, ἀλλὰ τινα αὐτοῖς αὐθάδῃ τύραννον ἀπειλεῖ τρυφητικόν, »ὅς λήψεται«, φησί, »τὰς θυγατέρας ὑμῶν εἰς μυρεψοὺς καὶ εἰς μαγειρίσσας καὶ εἰς πεσσοῦσας«, νόμφ πολέμου κρατήσας, οὐκ εἰρηνικὴν οἰκονομίαν ζηλώσας. οἱ δὲ 2
 10 τὰ φορεῖα εἰς ὕψος αἵροντες τῶν γυναικῶν καὶ φοράδην βαστάζοντες Κελτοὶ πολλοί· ἔριθοι δὲ καὶ ταλασίαι καὶ ἰστοποναίαι καὶ ἡ γυναικωνίτις ἐργάνη καὶ ἡ οἰκουρία οὐδαμοῦ, ἀλλ' οἱ ψευδοποιοῦντες τὰς γυναικας διημερεῖν μετ' αὐτῶν μύθους ἑρωτικούς ἀδολεσχῶντες καὶ τὸ σῶμα καὶ τὰς ψυχὰς αὐτῶν διακναίνοντες ψευδεργία καὶ ψευ-
 15 δολογία. »οὐκ ἔση δὲ μετὰ πολλῶν«, φησὶν, »ἐπὶ κακία, οὐδὲ προσ- 3
 θήσῃ μετὰ πλήθους«, ὅτι ἡ σοφία ἐν ὀλίγοις, ἀταξία δὲ ἐν πλήθει καταφαίνεται. αἱ δὲ οὐ διὰ σεμνότητα τοῦ κατασκοπεῖσθαι μὴ βούλεσθαι συνωνοῦνται τοὺς φορεῖς (ἀγαπητὸν γὰρ ἦν ἄν, εἰ τῇ διαθέσει ταύτῃ προσεβάλλοντο τὴν σκέπην), ἀλλὰ θροπτόμεναι ἐποχοῦνται τοῖς
 20 οἰκέταις ἐμπομπεύειν γλιχόμεναι. ἀναπεπταμένης γοῦν τῆς αὐλαίας 28, 1
 περιβλέπουσαι δριμύτερον τοὺς εἰς αὐτὰς ἀφορῶντας διελέγχονται τὸν τρόπον, πολλάκις δὲ καὶ προκύπτουσιν ἔνδοθεν τὴν ἐπιτόλαιον σεμνότητα καταισχύνουσαι τῇ ὀλισθαινούσῃ περιεργία. »μὴ περιβλέ- 2
 25 που δέ«, φησί, »ἐν ῥύμαις πόλεως, μηδὲ πλανῶ ἐν ταῖς ἐρημίαις αὐ-
 25 τῆς«, ἐρημία γὰρ ὡς ἀληθῶς, κὰν ὄχλος ἀκολάστον ἦ, ἔνθα μὴ πάρεστιν ἄνθρωπος | σωφρονῶν. περιφέρονται δὲ αὐταὶ ἀνὰ τὰ ἱερὰ 99 S 3
 ἐκθνόμεναι καὶ μαντενόμεναι, ἀγύρταις καὶ μητραγύρταις καὶ γραταῖς βομολόχοις οἰκοφθοροῦσαις ὁσημέραι συμπομπεύουσαι καὶ τοὺς παρὰ 270 P
 30 τὰς κύλιξι ψιθυρισμοὺς γραϊκούς ἀνεχόμεναι, φίλτρα ἅττα καὶ ἐπω-
 30 δας παρὰ τῶν γοήτων ἐπ' ὀλέθρῳ γάμων ἐκμανθάνουσαι. καὶ τοὺς 4
 μὲν ἔχουσι τῶν ἀνδρῶν, τοὺς δὲ εὐχονται, ἄλλους δὲ αὐταῖς οἱ μάν-
 τεις ὑπισχνοῦνται. οὐκ ἴσασι δὲ ἀπατῶμεναι καὶ αὐτὰς μὲν ὡς
 σκεῦος ἐκδιδούσαι ἡδονῇς τοῖς λαγνεύειν ἐθέλουσι, τὴν δὲ ἀγνεῖαν τὴν

7 f I Sam. 8, 13 — 15 f Exod. 23, 2 — 15—17 vgl. Philo De ebriet. 26 (I p. 361 M) »μὴ γίνεσθαι μετὰ πολλῶν ἐπὶ κακία·« τῷ γὰρ ὄντι πολίχων μὲν καὶ πολυφορώτατον ἐν ἀνθρώπων ψυχαῖς τὸ κακόν, ἐσταλμένον δὲ καὶ σπάνιον τὰγαθόν — 23—25 Sir. 9, 7

4 διαμαρτυρούμενος P* | 10 φορεῖα P² φορία P* | 12 ἡ < F | 19 προεβάλλοντο P³ | 26 περιφέρονται] περιφθείρονται Cobet, Mnemos. 11 (1862) p. 385 | 30 ὀλέθρων P* | 31 τοὺς δὲ εὐχονται P* τοῖς δὲ ἔχονται P² | ἄλλοις F*

σφῶν τῆς αἰσχίστης ἀντικαταλλαπτόμεναι ὕβρεως ἔργον ἡγοῦνται
 χρηματισμοῦ τὴν ἐπονειδίστον φθοράν. πολλοὶ δὲ οἱ τῆς ἐταιρικῆς 5
 διάκονοι ἀκολασίας ἄλλος ἄλλοθεν παρεισδύνοντες· ἐνέπιφοροι γάρ
 οἱ ἀκόλαστοι πρὸς τὴν ἀσέλγειαν καθάπερ οἱ χοῖροι πρὸς τὸ κατα-
 5 δνόμενον τοῦ σκάφους ἐπιφερόμενοι. ὅθεν ἐρωωμενέστατα ἡ γραφὴ 29,1
 παραινεί· »μὴ πάντα ἄνθρωπον εἶσαγε εἰς τὸν οἶκόν σου, πολλὰ γάρ
 τὰ ἔνεδρα τοῦ δολίου·« ἄλλαχού δὲ »ἄνδρες δίκαιοι· φησὶν »ἔστω-
 σαν σύνδειπνοί σου, καὶ ἐν φόβῳ κυρίου τὸ καύχημά σου διαμενεῖ.«
 ἐς κόρακας ἢ πορνεία· »εὖ γὰρ τοῦτο ἴστε«, φησὶν ὁ ἀπόστολος, »ὅτι
 10 πᾶς πόρνος ἢ ἀκάθαρτος ἢ πλεονέκτης, ὅς ἐστιν εἰδωολάτρης, οὐκ
 ἔχει κληρονομίαν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Χριστοῦ καὶ θεοῦ.« αἱ δὲ ἄν- 2
 δρογύνων συνουσίαις ἡδονται, παρεισρέουσι δὲ ἔνδον κιναιδῶν ὄχλοι
 ἀθυρόγλωσσοι, μιαιοὶ μὲν τὰ σώματα, μιαιοὶ δὲ τὰ φθέγματα, εἰς
 ὑπουργίας ἀκολάστους ἡνδρωμένοι, μοιχείας διάκονοι, κιχλίζοντες καὶ
 15 ψιθυρίζοντες καὶ τὸ πορνικὸν ἀνέδην εἰς ἀσέλγειαν διὰ ῥινῶν ἐπιψο-
 φοῦντες ἐπικιναιδισμόν, ἀκολάστοις ῥήμασι καὶ σχήμασι τέρπειν πειρώ-
 μενοι καὶ εἰς γέλωτα ἐκκαλούμενοι πορνείας πρόδρομον· ἔστι δ' ὅτε 3
 καὶ ὑπεκκαίόμενοι διὰ τὴν τυχοῦσαν ὀργήν, ἥτοι πόρνοι αὐτοὶ ἢ καὶ
 κιναιδῶν ὄχλον εἰς ὅλεθρον ἐξηλωκότες, ἐπικροτοῦσι τῇ ῥινὶ βατράχων
 20 δίκην, καθάπερ ἔνοικον τοῖς μυκτῆρσι τὴν χολὴν κεκτημένοι. ἀλλ' 30,1
 αἱ γε | ἀστείότεραι τούτων ὄρνεις Ἰνδικοὺς καὶ ταῶνας Μηδικοὺς ἐκ- 271 P
 τρέφουσιν καὶ συνανακλίνονται τοῖς φοξοῖς παίζουσαι, σικίννοις τέρασι
 γανύμεναι· καὶ τὸν μὲν Θεοσίτην ἀκούουσαι γελῶσιν, αὐταὶ δὲ
 πολυτιμήτους ὠνούμεναι Θεοσίτας οὐκ ἐπ' ἀνδράσιν ὁμοζύοις, ἀλλ'
 25 ἐπ' ἐκείνοις αὐχοῦσιν, ἃ δὴ ἄχθος ἐστὶ γῆς· καὶ χήραν μὲν παρορῶσι 2
 σωφρονοῦσαν Μελιταίου πολλῶ διαφέρουσαν κυνιδίου, καὶ πρεσβύτην
 παραβλέπουσι δίκαιον, εὐπρεπέστερον, οἶμαι, τέρατος ἀργυρωνήτου·
 παιδίον δὲ οὐδὲ προσίενται ὀρφανὸν αἱ τοὺς ψιττακοὺς καὶ τοὺς
 χαρადρινοὺς ἐκτρέφουσαι, ἀλλὰ τὰ μὲν οἴκοι κυθσόμενα ἐκτιθέασι
 30 παιδία, τοὺς δὲ τῶν ὀρνίθων ὑπολαμβάνουσι νεοττοὺς· καὶ τὰ 3
 ἄλογα τῶν λογικῶν προκεκρίκασιν, θέον ὑποτρέφειν τοὺς σωφροσύνην

6f Sir. 11, 29 — 7f Sir. 9, 16. — 9—11 Ephes. 5, 5 — 20 ff vgl. Eusebius
 bei Stob. Flor. 4, 103 Mein. (p. 244, 8 Hense) ἄνθρωποι τοὺς μὲν παρὰ φῆσιν καὶ ἐν
 τεράτων λόγῳ ἑόντας ἀσπάζονται, καὶ μεγάλων χρημάτων ὠνεόμενοι ὡς ἐπὶ μεγίστῃ
 κτήματι καίρουσι καὶ μεγαλοφρονέονται, περὶ δὲ τὰ σπονδαῖα καὶ [τὰ] σμικρὰ
 ἄχθονται ἀναλίσκοντες — 25 vgl. Σ 104; v 379

3 παρεισδύνοντες Cobet, Mnemos. 11 (1862) p. 393 | 4f καταδενόμενον Münzel |
 11 οἱ δὲ Ma | 14 (ἄν)ηνδρωμένοι Ma | 17 γέλωτα P³ γέλωτας P* | πρόδρομον
 Hervet Sy παράδρομον P | 22 σικίννοις P² σικίνους P* | 23 γαννύμεναι P* | αὐταὶ
 Sy αὐταὶ P | 26 μελιταῖον P³ μεληταῖον P² μελητέον P* | 28 ψιττακοὺς P³ ψιτ-
 τικοὺς P*

ἐπαγγελιομένους γέροντας, καὶ πιθήκων, οἶμαι, εὐπροσωποτέρους καὶ ἀηδόνων φθέγγεσθαι τι βέλτιον δυναμένους. »ἐφ' ὅσον δέ«, φησίν, »ἐνὶ τούτων ἐποιήσατε τῶν ἐλαχίστων, ἐμοὶ ἐποιήσατε.« αἱ δὲ ἔμ- 4
παλιν ἀπαιδευσίαν προτετιμήκασιν σωφροσύνης, τὰς ἑαυτῶν οὐσίας
5 ἀπολιθοῦσαι εἰς τοὺς μαργαρίτας καὶ τὰς σμαράγδους τὰς Ἰνδικὰς·
ναὶ μὴν καὶ εἰς τὰς ἐξιτήλους βαφὰς καὶ εἰς τὰ ἀργυρώνητα ἀνδρά-
ποδα σπαθῶσι καὶ διαρρίπτουσι τὰ χρήματα, δίκην ὀρνέθων κεκορε-
σμένων τὰ τοῦ βίου σκαλεύουσαι κόπρια. »πενία δέ«, φησίν, »ἄνδρα
ταπεινοί« τὴν φειδωλίαν πενίαν λέγει, καθ' ἣν οἱ πλούσιοι πένον-
10 ται μεταδόσεως, ὡς οὐκ ἔχοντες. |

V. Πῶς περὶ τὰ λουτρὰ ἀναστρεπτέον.

272 P

Οἷα δὲ καὶ τὰ λουτρὰ αὐταῖς· οἶκοι τεχνητοί, συμπαγεῖς καὶ 31,1
περιφορητοί, διαφανεῖ σινδόνι καλυπτόμενοι, καθέδραι τε ἐπίχρυσοι,
ἀργυροὶ * * καὶ σκευὴ μυρία χρυσοῦ τε καὶ ἀργύρου, τὰ μὲν εἰς προ-
15 πόσεις, τὰ δὲ εἰς τροφάς, τὰ δὲ εἰς τὸ λούσασθαι περιφερόμενα· ναὶ
μὴν καὶ ἐσχαρίδες ἀνθρώκων· εἰς τοσοῦτον γὰρ ἀκρασίας ἤκουσιν ὥς 2
δειπνεῖν καὶ μεθύειν ἔτι λουομένας· τὰ τε ἀργυρώματα, μεθ' ὧν
ἐμπομπέουσιν, ἀπειροκάλως ἐν τοῖς βαλανείοις προτιθέασιν· τάχα
μὲν πού καὶ τὸν πλοῦτον δι' ἀλαζονείαν περιττήν, μάλιστα δὲ τὴν
20 αὐτεξούσιον ἀπαιδευσίαν, καθ' ἣν κατηγοροῦσιν ἀνάνδρων ἀνδρῶν
πρὸς γυναικῶν κεκρατημένων, ἐπιδεικνύμεναι ἐλέγχουσαι τε ἀμῇ γέ πη
σφᾶς αὐτὰς μὴ οἷας τε εἶναι [συνεῖναι] καὶ δίχα τῶν σκευῶν τῶν
πολλῶν ἰδρῶν [δύνασθαι]· καὶ γὰρ αἱ πενόμεναι τῆς πομπῆς μὴ μετα-
λαμβάνουσαι τῶν ἴσων κοινωνοῦσι λουτρῶν. ἔχει δὲ ἄρα ὁ ῥύπος 3
25 τῆς περιουσίας βλασφημίας περιβολὴν πολλήν. τούτῳ καθάπερ δελέατι
ἀγιστρεύουσιν τοὺς ἀθλίους κεχηνότας ἐπὶ τὰς μαρμαρυγὰς τοῦ
χρυσίου· καὶ γὰρ ἐκπλήττουσαι τούτῳ τοὺς ἀπειροκάλους θαυμάζειν
σφᾶς τεχνῶνται τοὺς ἐραστάς, οἱ μετ' ὀλίγον αὐταῖς ἐνυβρίζουσι
γυμναῖς. καὶ δὴ τοῖς μὲν ἀνδράσι τοῖς σφῶν οὐκ ἂν ἀποδύσαιντο 32,1
30 προσποίητον αἰσχύνης ἀξιοπιστίαν μνώμεναι, ἔξεστι δὲ τοῖς βουλα-

2 f Matth. 25, 40 — 7 f vgl. Plut. Mor. p. 516 D; Headlam, The Class. Rev. 13 (1899) S. 135 — 8 f Prov. 10, 4

2 δυναμένους] + καὶ ἄγειν μὲν ἐπιπροσθεν τὸ »ὁ ἐλεῶν πτωχὸν δανίζει θεῶ« (Prov. 19, 14) καὶ τὸ am Rand P² | 9 πενίαν λέγει P* βούλονται (+ am Rand) πενίαν λέγειν P² | λέγων Schw | 10 ὡς < F | 13 διαφανεῖ P¹ (wie Cobet 484) διαφανεῖς P* | καλυπτόμενοι Ma καλύπτονται P | τε ~ nach ἀργυροῖ Ma | 14 ἀργυροῖ PFM* ἀργυροῖ M² | * * (z. B. <τε σκίμποδες>) Wi | 15 ναὶ P² αἱ P* | 17 τε] δὲ Ma | 22 εἶναι * * Schw | [συνεῖναι] Wi | 23 [δύνασθαι] Markland | αἱ (α in Ras.) P¹ | 25 δελέατι (zwischen α und τ Ras.) P¹

μένοις τῶν ἄλλων τὰς οἴκοι κατακλείστους | γυμνὰς ἐν τοῖς βα- 100 S
λανείοις θεάσασθαι· ἐνταῦθα γὰρ ἀποδύσασθαι τοῖς θεαταῖς ὥσπερ
καπήλοις σωματῶν οὐκ αἰσχύνονται. ἀλλ' ὁ μὲν Ἡσίοδος 2

μῆδ' ἑναικίῳ λουτρῷ χρῶα φαιδρύνεσθαι

- 5 παραινέει. κοινὰ δὲ ἀνέφεται ἀνδράσιν ὁμοῦ καὶ γυναῖξι τὰ βαλανεῖα,
κάντεῦθεν ἐπὶ τὴν ἀκράσιαν ἀποδύονται· ἐκ τοῦ γὰρ εἰσορᾶν γίνε- 273 P
ται ἀνθρώποις ἐρᾶν, ὥσπερ ἀποκλυζομένης τῆς αἰδοῦς αὐτοῖς κατὰ·
τὰ λουτρά. αἱ δὲ μὴ εἰς τοσοῦτον ἀπερυθριῶσαι τοὺς μὲν ὀθνεῖους 3
ἀποκλείουσιν, ἰδίους δὲ οἰκέταις συλλογούνται καὶ δούλοις ἀποδύονται
10 γυμναὶ καὶ ἀνατρίβονται ὑπ' αὐτῶν, ἐξουσίαν δοῦσαι τῷ κατεπτηχότι
τῆς ἐπιθυμίας τὸ ἀδεῆς τῆς ψηλαφήσεως· οἱ γὰρ παρεισαγόμενοι
παρὰ τὰ λουτρά ταῖς δεσποίναις γυμναῖς μελέτην ἴσχουσιν ἀποδύσα-
σθαι πρὸς τόλμαν ἐπιθυμίας

ἔθει πονηρῷ περιγράφοντες τὸν φόβον.

- 15 καὶ οἱ μὲν παλαιοὶ τῶν ἀθλητῶν γυμνὸν δεικνύναι τὸν ἄνδρα αἰδού- 33, 1
μενοι ἐν διαζώμασι τὴν ἀγωνίαν ἐκτελοῦντες τὸ αἰδήμον ἐφύλαττον·
αἱ δὲ ἀποδυσάμεναι ἅμα τῷ χιτῶνι καὶ τὴν αἰδῶ φαίνεσθαι μὲν βού-
λονται καλαί, ἄκουσαι δ' ὅμως ἐλέγχονται κακαί· καὶ γὰρ δι' αὐτοῦ
καταφαίνεται μάλιστα τοῦ σώματος τὸ μάχλον τῆς ἐπιθυμίας, καθά-
20 περ τοῖς ὑδεριῶσιν τὸ περιστεγόμενον τῆς ἐπιφανείας ὑγρόν· τὸ
νοσοῦν δὲ ἀμφοῖν ἐκ τῆς ὕψεως γνωρίζεται. χρὴ τοίνυν τοὺς ἄνδρας 2
γενναῖον ἀληθείας ὑπόδειγμα ταῖς γυναῖξι γινομένους αἰσχύνεσθαι
τὰς μετ' ἡμῶν ἀποδύσεις καὶ φυλάττεσθαι τὰς ὕψεις τὰς ὀλισθηράς
»ὁ γὰρ ἐμβλέψας«, φησί, »περιεργότερον ἢδη ἡμαρτεν.« οἴκοι μὲν οὖν 3
25 τοὺς γονεῖς καὶ τοὺς οἰκέτας αἰδεῖσθαι χρὴ, ἐν δὲ ταῖς ὁδοῖς τοὺς
ἀπαντῶντας, ἐν δὲ τοῖς λουτροῖς τὰς γυναῖκας, ἐν δὲ ταῖς ἐρημίαις
ἑαυτοὺς, πανταχοῦ δὲ τὸν λόγον, ὅς ἐστι πανταχοῦ, καὶ »ἐγένετο ἄνευ
αὐτοῦ οὐδὲ ἔν«. οὕτως γὰρ μόνως ἀπτῶς τις διαμενεῖ, εἰ πάντοτε
αὐτῷ συμπαρεῖναι νομίζοι τὸν θεόν.

4 Hesiod Op. 753 — 6f Agathon Fr. 29 TGF² p. 768; vgl. CAF III p. 622
Adesp. 1290 — 14 vgl. Blass, Hermes 35 (1900) S. 342 — 15f vgl. Thuk. I 6, 5
— 17 vgl. Herodot I 8 (= Stob. Flor. 32, 8 Mein. p. 677, 1 Hense; 74, 36 Mein.) ἅμα
δὲ χιτῶνι ἐκδυομένην συνεκδύεται καὶ τὴν αἰδῶ γυνή. S. auch Paed. II 100, 2 —
24 Matth. 5, 28 — 24—27 vgl. Demetr. Phal. bei Diog. Laert. V 82; Parallelen
bei Sternbach, Gnomol. Vatic. 255 — 27f Joh. 1, 3

1 τὰς οἴκοι Heyse οἴκοι τὰς P | 7 ἐρᾶν P¹ ὀρᾶν P* | 11 <κατὰ> oder <διὰ>
τὸ ἀδεῆς Heyse | 14 περιγράφοντες Lowth παραγράφοντες P | 18 δ' ὅμως Sy
θ' ὁμοίως P | 26 ἀπαντῶντας F* | 28 διαμενεῖ Cobet 485 διαμένει P

VI. Ὅτι μόνος πλούσιος ὁ Χριστιανός.

Πλούτου τοίνυν μεταληπτέον ἀξιολόγως καὶ μεταδοτέον φιλαν- 34,1
 θρώπως, οὐ βαναύσως οὐδὲ | ἀλαζονικῶς, οὐδὲ ἐκτρεπτέον τὸ φιλό- 274 P
 καλον εἰς φιλαντίαν καὶ ἀπειροκαλίαν, μή πη ἄρα καὶ πρὸς ἡμᾶς
 5 φήσῃ τις· ὁ ἵππος αὐτοῦ πεντεκαίδεκα ταλάντων ἐστὶν ἄξιος ἢ τὸ
 χωρίον ἢ ὁ οἰκέτης ἢ τὸ χρυσίον, αὐτὸς δὲ χαλκῶν ἐστι τίμιος
 τριῶν. ἀντίκα γοῦν περιέλε τὸν κόσμον τῶν γυναικῶν καὶ τοὺς 2
 οἰκέτας τῶν δεσποτῶν, οὐδὲν διαφέροντας τῶν ἀργυρωνήτων εὐρή-
 σεις τοὺς δεσπότας, οὐκ ἐν βαδίσματι, οὐκ ἐν βλέμματι, οὐκ ἐν φθέ-
 10 γματι· οὕτως τοίνυν τοῖς ἀνδραπόδοις ἐοίκασιν. ἀλλὰ καὶ τῷ ἀσθε-
 νέστεροι εἶναι τῶν οἰκετῶν διακρίνονται καὶ τῷ νοσηλότερον ἀνα-
 τεθράφθαι. ἄριστον γοῦν δογμάτων τοῦτο ἔδειν παρ' ἑκαστα χρεή, 3
 ὥς ὁ μὲν ἀγαθὸς ἀνὴρ σώφρων ὢν καὶ δίκαιος ἐν οὐρανῷ θησαυρίζει
 τὰ χρήματα· οὗτος [ὁ] τὰ ἐπίγεια καταπωλήσας καὶ πτωχοῖς ἐπιδοῦς
 15 τὸν ἀνώλεθρον ἐξευρίσκει θησαυρόν, ἔνθα οὐ σῆς, οὐ ληστής· μακάριος 4
 οὗτος ὄντως, ἔαν τε σμικρὸς καὶ ἀσθενὴς καὶ ἄδοξος ἦ, καὶ πλοῦτον
 ὄντως πλουτεῖ τὸν μέγιστον· ἔαν δὲ ἄρα πλουτῇ μὲν Κινύρα τε καὶ
 Μίδα μᾶλλον, ἢ δὲ ἄδικος καὶ ὑπερήφανος, καθάπερ ὁ ἐν τῇ πορφύρᾳ
 καὶ βύσσῳ τρυφῶν καὶ τὸν Λάζαρον ὑπερηφανῶν, ἄθλιός τε ἐστι
 20 καὶ ἀνιερῶς ζῇ καὶ οὐ ζήσεται. εἰκέναι γοῦν μοι δοκεῖ ὁ πλοῦτος 35,1
 ἐρπετῷ, οὐ εἰ μή τις ἐπίστατο λαβέσθαι ἀβλαβῶς, πόρρωθεν ἀκιν-
 δύνως ἄκρας οὐρᾶς ἀνακηρμῆς τὸ θηρίον, περιπλέσσεται τῇ χειρὶ
 καὶ δήξεται· δεινὸς δὲ καὶ ὁ πλοῦτος ἰλυσπώμενος παρὰ τὴν ἔμ-
 πειρον ἢ ἀπειρον αὐτοῦ λαβὴν προσφῶναι καὶ δάκνειν, εἰ μή τις
 25 αὐτῷ καταμεγαλοφρονῶν ἐπιστημόνως χρῶτο, ἵνα σὺν τῇ ἐποφῇ τοῦ
 λόγον καταξέσηται μὲν τὸ θηρίον, αὐτὸς δὲ ἀπαθὴς μείνῃ. ἀλλ', ὥς 2

2—S. 258, 2 vgl. Wendland Quaest. Mus. p. 63—66 — 5—7 vgl. CAF III
 p. 479 Adesp. 376; Nauck, Philol. 4 (1849) p. 359; Cobet, Mnemos. 6 (1857) p. 183
 u. Nov. lect. p. 343; Blass, Hermes 35 (1900) S. 342 — 12—20 vgl. Plato Leg. II
 p. 660 E τοὺς ποιητὰς ἀναγκάζετε λέγειν, ὡς ὁ μὲν ἀγαθὸς ἀνὴρ σώφρων ὢν καὶ
 δίκαιος εὐδαίμων ἐστὶ καὶ μακάριος, ἔαν τε μέγας καὶ ἰσχυρὸς ἔαν τε σμικρὸς καὶ
 ἀσθενὴς ᾖ, καὶ ἔαν πλουτῇ καὶ μή· ἔαν δὲ ἄρα πλουτῇ μὲν Κινύρα τε καὶ Μίδα
 μᾶλλον (vgl. Tyrtaeus Fr. 9, 6 Diehl πλουτοίη δὲ Μιδεω καὶ Κινύρεω μάλιον),
 ἢ δὲ ἄδικος, ἄθλιος τ' ἐστὶ καὶ ἀνιερῶς ζῇ — 13f. 15 vgl. Matth. 6, 20 — 14f
 Matth. 19, 21; Mark. 10, 21; Luk. 18, 22 — 18f vgl. Luk. 16, 19f — 20—26
 vgl. Bion bei Stob. Flor. 5, 67 Mein. (p. 40, 11 Hense)

6 ἐστι τίμιος (oder ἐστ' ἀτιμότερος) Blass ἐστι τιμιώτερος P ἔστιν (οὐ) τιμιώ-
 τερος Lowth | 11 νοσηλότερον (ηλο in Ras.) P¹ | 11f ἀνατεθράφθαι P³ ἀνατε-
 τράφθαι P* | 14 [ὁ] Ma | 15 ἐξευρήσει F | 20 ἀνιερὸς F | [οὐ] Ma | 21 οὐ Wend-
 land Quaest. Mus. p. 64 ὁ P | ἐπίστατο Cobet 485 ἐπίσταται τὸ P | 22 ἀνακηρμῆς
 (η in Ras. und zwischen α und σ Ras.) P² | 23f [ἔμπειρον ἢ] Ma | 24 αὐτοῦ λαβὴν
 in Ras. P¹ | μή Po δέ P δέ — μείνῃ (26) * * Schw | 26 καταξέσηται καταδήσεται
 Wendland p. 65

ἔοικεν, τὰ πλείονος ἄξια κεκτημένος πλούσιος ὢν μόνος ἐλελήθει·
 πολλοῦ δὲ ἄξια οὐ λίθος, οὐκ ἄργυρος, οὐκ ἐσθῆς, οὐ κάλλος σώμα-
 τος, ἀλλ' ἡ ἀρετή, ὅς ἐστι λόγος διὰ τοῦ παιδαγωγοῦ παραδιδόμενος
 εἰς ἀσκησιν· λόγος οὗτος ὁ τὴν τρυφήν ἐξομνύμενος, τὴν δὲ αὐ- 3
 5 τουργίαν διάκονον παρακαλῶν καὶ τὴν εὐτέλειαν ἐξυμνῶν τῆς σω-
 φροσύνης τὴν ἔγγονον, «λάβετε παιδείαν», φησί, «καὶ μὴ ἀργύριον.
 καὶ γινῶσιν ὑπὲρ χρυσίου δεδοκιμασμένον· κρείσσων γὰρ σοφία λίθων
 πολυτελῶν, πᾶν δὲ τίμιον οὐκ ἄξιον αὐτῆς ἐστι.» καὶ πάλιν· «ἐμὲ 275 P
 καρπίζεσθαι ὑπὲρ χρυσίου καὶ λίθων τίμιον καὶ ἄργυρον· τὰ γὰρ ἐμὰ
 10 γενήματα κρεῖττω ἀργυρίου ἐκλεκτοῦ.» εἰ δὲ καὶ διελεῖν χρή, πλού- 4
 σιος μὲν ὁ πολυκτῆμων ἔστω, χρυσίον σεσαγμένον καθάπερ φασκώ-
 λιον ἔρρυπτομένον, εὐσχήμων δὲ ὁ δίκαιος, ἐπεὶ εὐσχημοσύνη τάξις
 ἐστὶν ἐν τῷ δέοντι σχηματισμῷ περὶ τὰς διοικήσεις καὶ τὰς ἐπιδόσεις
 μεμετρομένη· «εἰσὶ γὰρ οἱ σπείροντες καὶ πλείονα συνάγοντες», περὶ 5
 15 ὧν γέγραπται· «ἐσκόρπισεν, ἔδωκεν τοῖς πένησιν, ἡ δικαιοσύνη αὐτοῦ
 μένει εἰς τὸν αἰῶνα.» ὥστε οὐχ ὁ ἔχων καὶ φυλάττων, ἀλλ' ὁ μετα-
 διδούς πλούσιος, καὶ ἡ μετάδοσις τὸν μακάριον, οὐχ ἡ κτήσις δει-
 κνύσι· καρπὸς δὲ | ψυχῆς τὸ εὐμετάδοτον· ἐν ψυχῇ ἄρα τὸ πλούσιον. 101 S 36, 1
 καὶ μὴν τὰ μὲν ἀγαθὰ ἔστω μόνοις κτητὰ τοῖς ἀγαθοῖς, ἀγαθοὶ δὲ
 20 οἱ Χριστιανοί· ἄφρων δὲ ἡ ἀκόλαστος ἄνθρωπος οὐτ' ἂν αἰσθησιν
 ἀγαθοῦ σχοίη οὐτ' ἂν κτήσεως τύχοι· μόνοις ἄρα τοῖς Χριστιανοῖς
 κτητὰ τὰ ἀγαθὰ. τούτων δὲ τῶν ἀγαθῶν πλουσιώτερον οὐθέν·
 25 πλούσιοι ἄρα οὗτοι μόνοι. πλουῖτος γὰρ ἀληθινὸς ἡ δικαιοσύνη καὶ 2
 ὁ παντὸς θησανροῦ πολυτιμότερος λόγος οὐκ ἀπὸ θρεμμάτων καὶ
 25 χωρίων ἀνξανόμενος, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ θεοῦ δωρούμενος, πλουῖτος ἀνα-
 φαίρετος (ἡ ψυχὴ μόνη θησανρὸς αὐτοῦ), κτήμα τῷ κεκτημένῳ ἁρι-
 στον, μακάριον τῇ ἀληθείᾳ παρεχόμενον τὸν ἄνθρωπον. ὃ γὰρ ἂν 3
 ὑπάρχη μηδενὸς μὲν ὀρέγεσθαι τῶν οὐκ ἐφ' ἡμῖν, ὧν δὲ ὀρέγεται,
 τούτων τυγχάνειν, ἀλλὰ καὶ ὧν ὁσίως ἐφίεται, ταῦτα αἰτούμενον
 30 λαμβάνειν παρὰ θεοῦ, πῶς οὗτος οὐ πολυκτῆμων καὶ παγκτῆμων,
 θησανρὸν ἔχων αἰώνιον τὸν θεόν; «τῷ αἰτοῦντι», φησί, «δοθήσεται

5 f vgl. Krates Fr. 2, 2 Bergk⁴ (Fr. 12, 2 Diels) *Εὐτελεῖ, κλεινῆς ἔγγονε Σω-
 φροσύνης* — 6—10 Prov. 8, 10. 11. 19 — 14 Prov. 11, 24 — 15 f Psal. 111, 9 —
 19 f vgl. Zeller, Philos. d. Gr. III 1³ S. 251 — 31 f vgl. Matth. 7, 7 f; Luk. 11, 9 f

1 (ὁ) τὰ Ma | 3 ἡ Vi ἢ P | 9 καρπίζεσθαι Prov. καρπίζεσθε P | 11 πολυκτῆμων
 (ρυτή in Ras.) P¹ | 11 f φασκώλιον M² φάσκων λίον (v über d. Z. P¹) P φασκώ P³ am
 Rand φάσκον λίον F | 12 ἐπεὶ P¹ ἐπὶ P* | 13 ἐν τῷ P³ am Rand ἐν δὲ τῷ P*
 19 ἔστω] ἐστι Ma | 20 χριστιανοί (ιαν in Ras.) P¹ | 26 ἡ] εἰ Schw | ἡ ψυχὴ μόνη]
 τῇ ψυχῇ μόνη F | 26 f ἁρίστον F ἁρίστον PM | 27 μακάριον τῇ ἀληθείᾳ F μακα-
 ριωτάτῃ ἀληθείᾳ P¹ M μακαριωτάτῃ ἀληθείᾳ P* | ὃ F ὡς P* δς PeorrM

καὶ τῷ κρούοντι ἀνοιγήσεται. εἰ μὴδὲν ἀρνείται ὁ θεός, τὰ πάντα τοῦ θεοσεβοῦς γίνεται. |

VII. Ὅτι καλὸν ἐφόδιον Χριστιανῶ ἡ εὐτέλεια.

276 P

- Τρυφή δὲ εἰς ἡδονὰς ἀλωμένη χαλεπὸν ἀνθρώποις νανάγιον γί- 37,1
 5 νεται· ἀλλότριον γὰρ τῆς ἀληθοῦς φιλοκαλίας καὶ τῶν ἀστέων ἡδο-
 νῶν ὁ ἡδὺς οὗτος καὶ ἀκλεῆς τῶν πολλῶν βίος. φύσει γὰρ ὁ ἄνθρω-
 πος ὑψηλὸν ἐστὶ ζῶον καὶ γαῦρον καὶ τοῦ καλοῦ ζητητικόν, ἅτε τοῦ
 μόνου <καλοῦ> δημιουργήμα, ὁ δὲ ἐπὶ γαστέρα αὐτῷ βίος ἄσμενός τε καὶ
 ἐπονείδιστος καὶ εἰδεχθῆς καὶ καταγέλαστος. ἀλλοτριώτατον δὲ τῆς 2
 10 θείας φύσεως ἡ φιληδονία, ὁμοίως μὲν σιτεῖσθαι τοῖς στρουθοῖς,
 ὁμοίως δὲ τοῖς ὕσιν καὶ τοῖς τράγοις ὀχεύειν· τὸ γὰρ τὴν ἡδονὴν
 τομίζειν ἀγαθὸν ἀπειροκαλίας ἐστὶ τελείας, φιλοπλουτία δὲ ἐξίστησι
 τῆς ὀρθῆς διαίτης τὸν ἄνθρωπον ἀπερυσθῆναι πρὸς τὰ αἰσχροῦ ἀνα-
 πείθονσα, ἔξαι μόνον ἔχῃ δύναμιν καθάπερ θηρίον τοῦ φαγεῖν παρ-
 15 τοδαπὰ καὶ πιεῖν ὡσαύτως καὶ ἀφροδισίων πᾶσαν πάντως παρέχειν
 πλησμονήν. διὰ τοῦτο σπανιαιτάτα τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ κληρο- 3
 νομεῖ. ποῦ τοίνυν τὰ τοσαῦτα παρασκευάζονται ὅσα ἢ ἵνα μίαν
 πληρῶσωσι γαστέρα; τὸ ἀκάθαρτον τῆς γαστριμαργίας οἱ κοπρῶνες
 ἐλέγχουσιν, εἰς οὓς ἀποπτύουσιν ἡμῶν αἱ γαστέρες τῆς δαιτὸς τὰ
 20 λείψανα. ποῦ δὲ τοὺς οἰνοχόους τοὺς τοσοῦτους συναγεῖρουσι μιᾷ 4
 κύλικι πλησθῆναι δυνατόμενοι; ποῦ δὲ τῶν ἐσθήτων τὰς κιβωτούς; τὰ
 χρυσία δὲ ποῦ; καὶ τὰ κόσμια ποῦ; λωποδύταις δὲ αὐτὰ καὶ κακούρ-
 γοις παρασκευάζονται καὶ τοῖς λιχοῖς ὀφθαλμοῖς. »ἐλεημοσύνη δὲ
 καὶ πίστις μὴ ἐκλείπτωσάν σε«, φηοῖν ἡ γραφή. ἰδοὺ γοῦν καὶ τὸν 38,1
 25 Θεσβίτην Ἠλίαν καλὸν ὑπόδειγμα τῆς εὐτελείας ἔχομεν, ὅτε »ἐκάθισεν
 ὑπὸ τὴν ῥάμνον» καὶ ὁ ἄγγελος αὐτῷ κομίζει τροφάς· »ἐγκρυφίας
 κριθίνος ἦν καὶ καφάκης ὕδατος.« τοιοῦτον ἄριστον αὐτῷ κύριος
 ἔπεμψεν. ἡμῖν ἄρα ἀνάγκη πρὸς ἀλήθειαν ὁδοιποροῦσιν εὐζώνοις 2
 30 μὴδὲ ὑπόδημα, τουτέστι. μὴ πλοῦτον κτήσησθε τὸν ἐν βαλλαντίῳ

14—16 Plato Leg. VIII p. 831 DE — 16 f vgl. Matth. 19, 23; Mark. 10, 24; Luk. 18, 24 mit I Kor. 15, 50 — 23 f Prov. 3, 3 — 24—27 vgl. I Kōn. 19, 4. 6 — 29 f Luk. 10, 4 — 29 μὴ βαστάζετε — S. 259, 4 εἴρηται Nicetascat. zu Luk. (10, 4) in Monac. 473 p. 272; Angel. 100 f. 183 v Inc. κλήμεντος στρωματέως· τὸ δὲ πᾶν τοιοῦτον· μὴ βαστάζετε βαλλάντιον expl. εἴρηται.

8 μόνου] λόγου Höschele | <καλοῦ> St | 10. 11 ὁμοίως P* ὁμοίως P² | 11 τοῖς ὕσιν P* ταῖς ὕσιν P¹ | 14 θηρίῳ Plato | 17 ποῦ] ποῦ Schw (ebenso 20. 21. 22) | [?] Markland | 20 f δαλ — δαί P | 24 πίστις P¹ πίστις P* | ἐκλείπτωσαν F

- μόνον | θησανριζόμενον, μὴ τὰς ἀποθήκας πληρώσῃτε τὰς ἰδίας ὡς 277 P
 ἐν πῆρᾳ παρατιθέμενοι τὸν σπόρον, ἀλλὰ καὶ τοῖς δεομένοις κοινω-
 νήσατε, μὴ ὑποζύγια καὶ οἰκέτας πολυπραγμονεῖτε, οἷτινες ὑποδήματα
 τῆς πορείας τῶν πλουσίων ἀχθοφοροῦντες ἀλληγορικῶς εἰρηναίαι.
 5 ἀπορριπτέον οὖν τῶν σκευῶν τὸ πλῆθος καὶ τὰ ἀργυρᾶ καὶ τὰ χρυσᾶ 3
 ἐκπώματα καὶ τὸν ὄχλον τῶν οἰκετῶν, καλὰς καὶ σεμνὰς παρὰ τοῦ
 παιδαγωγοῦ συνοπαδοὺς αὐτοργίαν καὶ εὐτέλειαν παραλαβόντας·
 καὶ δὴ βαδιστέον εὐαρμοστός τῷ λόγῳ, καὶ γυνή τῳ παρῇ καὶ τέκνα·
 οὐκ ἄχθος ἐστὶν ὁ οἶκος συνεπισπένδαι μαθὼν ὁδοιπόρῳ σώφρονι.
 10 σταλτέον δὲ καὶ τὴν φίλανδρον γυναῖκα τάνδρι παραπλησίως ὁδοι- 39, 1
 πορικῶς, καλὸν ἐφόδιον τῆς εἰς οὐρανὸν πορείας εὐτέλειαν ἐπιφερο-
 μένους ἅμα σεμνότητι σώφρονι· μέτρον δὲ καθάπερ ὁ πόντος τοῦ ὑπο-
 δήματος, οὕτως καὶ τῆς κτήσεως ἐκάστου τὸ σῶμα· τὸ δὲ περιτόν,
 ἃ δὴ φασὶ κόσμια, καὶ τὰ ἐπιπλα τῶν πλουσίων ἄχθος ἐστίν, οὐ
 15 κόσμος τοῦ σώματος. χρὴ δὲ τὸν ἀναβαίνειν βιαζόμενον εἰς τοὺς 2
 οὐρανὸν καλὴν βακτηρίαν τὴν εὐεργεσίαν περιφέρειν καὶ τοῖς θλι-
 βομένοις μεταδεδωκότα τῆς ἀληθοῦς ἀναπαύσεως μεταλαμβάνειν·
 ὁμολογεῖ γὰρ ἡ γραφή, ὡς ἄρα »λύτρον ἐστὶν ἀνδρὸς ψυχῆς ὁ ἴδιος
 πλοῦτος«, τουτέστιν, ἐὰν πλουτῇ, μεταδόσει σωθήσεται. καθάπερ 3
 20 γὰρ τῶν φρεάτων ὅσα πέφυκεν βρῦναι ἀπαντλούμενα εἰς τὸ ἀρχαῖον
 ἀναπιδύει μέτρον, οὕτως ἡ μετάδοσις ἀγαθῇ φιλανθρωπίας ὑπάρ-
 χουσα πηγὴ, κοινωνοῦσα τοῖς διψῶσι τοῦ ποτοῦ ἀνέξεται πάλιν καὶ
 πίμπλαται, ὃν τρόπον ἐπὶ τοὺς θηλαζομένους ἡ καὶ βδαλλομένους
 μαστοὺς ἐπιρρεῖν εἶωθε τὸ γάλα. ἀνενδεὴς γὰρ ὁ τὸν παντοκράτορα 4
 25 θεὸν λόγον ἔχων καὶ οὐδενὸς ὧν χρήζει ἀπορεῖ ποτε· κτήσις γὰρ ὁ
 λόγος ἀνενδεὴς καὶ εὐπορίας ἀπάσης αἰτίας. εἰ δέ τις φαίη ἔωρα- 40, 1
 κέναι πολλάκις ἄρτου πενόμενον δίκαιον, σπάνιον μὲν τοῦτο, καὶ
 ἔνθα οὐκ ἄλλος δίκαιος, | ἀναγνώτω δὲ ὅμως κάκεῖνο· οὐ γὰρ ἐπ' 102 S
 ἄρτω μόνῳ ζήσεται ὁ δίκαιος, ἀλλ' ἐν τῷ ῥήματι κυρίου, ὅς ἐστιν

12f Epiktet Ench. 39 μέτρον κτήσεως τὸ σῶμα ἐκάστῳ ὡς ὁ πόντος ὑποδήματος.
 Stob. Flor. 3, 44 Mein. (p. 30, 7 Hense) καὶ ὑποδήματα καὶ βίος ἀρμόζων ἀνυπό-
 τερος. Hor. Ep. I 10, 42f; Plut. Mor. p. 466 F; Arsen. Viol. p. 354 W. — 15f vgl.
 Matth. 11, 12; Luk. 16, 16 — 18f Prov. 13, 8 — 19—24 vgl. Isid. Pelus. Ep. I 466
 — 19—23 vgl. Philo Quis rer. div. her. 31 (I p. 477 M) ἄφθονοι μὲν, ὧ φιλόδοξε,
 αἱ σαὶ χάριτες καὶ ἀπερίγραφοι καὶ θρον ἢ τελευτήν οὐκ ἔχουσαι, πηγῶν τρόπον
 πλεῖω τῶν ἀπαντλουμένων ἀνομβροῦσαι — 26f vgl. Psal. 36, 25 — 28f Deut. 8, 3
 (Matth. 4, 4; Luk. 4, 4); vgl. Habak. 2, 4

2 [παρα]τιθέμενοι Wi | 5 ἀπορριπτέον P | 12 ἅμα Lowth μιᾷ P | 13 ἐκάστῳ
 Münzel | δὲ Ma δὴ P | 20 ἀπαντλούμενα L. Dindorf im Thes. I 2 p. 1179 ἀπαντλώ-
 μενα P | 21 ἀναπιδύει F²M² ἀναπηδύει PF*M* (ἀναπηδῶσαι sc. αἱ τῶν πηγῶν
 σήραγγες Isid. Pel.) | 22 τοῦ < F | 24 ἐπρρεῖν P³ ἐπιρρεῖν P* | 27 ἄρτου P³ ἄρτω P*

ἄρτος ἀληθινός, ἄρτος οὐρανῶν. οὐκ ἄρα ποτὲ ὁ ἀγαθὸς ἀνὴρ ἀπο- 2
 ρος. ἕως ἂν ἔγῃ σφάν τήν | πρὸς θεὸν ὁμολογίαν· πάρεστι μὲν γὰρ 278 P
 αὐτῷ αἰτεῖσθαι καὶ λαμβάνειν ὧν ἂν δέηται παρὰ τοῦ πατρὸς τῶν
 ὅλων καὶ τῶν ἰδίων ἀπολαύειν, εἰ φυλάττοι τὸν νίόν· πάρεστι δὲ
 5 καὶ τοῦτο, μηδεμιᾶς ἐνδείας αἰσθάνεσθαι. ὁ παιδαγωγικὸς ἡμῶν οὗτος 3
 λόγος τὸν πλοῦτον ἡμῖν δίδωσι, καὶ πλουτεῖν οὐ φθόνος τὸ ἀνενδεές
 κτωμένοις δι' αὐτοῦ· ὁ τοῦτον ἔχων τὸν πλοῦτον βασιλείαν κληρο-
 νομήσει θεοῦ.

VIII. Ὅτι αἱ εἰκόνες καὶ τὰ ὑποδείγματα μέγιστον μέρος τῆς ὀρθῆς
 10 εἰσι διδασκαλίας.

Εἰ δέ τις ὑμῶν φεύζεται διὰ τέλους τρυφήν εὐτελείᾳ τιθηνού- 41, 1
 μενος. μελετήσει ῥᾶν τοὺς ἀκουσίους ὑπομένειν πόρους. τὰς ἐκου-
 σίους θλίψεις γυμνάσματα συνεχῶς ποιούμενος διωγμῶν, ὁπότ' εἰς
 ἀναγκαίους ἔλθῃ πόρους καὶ φόβους καὶ λύπας, οὐκ ἀμελέτητος ὢν
 15 καρτερεῖν. διὰ τοῦτο τοι πατρίδα ἐπὶ γῆς οὐκ ἔχομεν, ὥς ἂν κατα-
 φρονοῖμεν τῶν ἐπιγείων κτημάτων. πλουσιωτάτῃ δὲ ἡ εὐτέλεια ἔξις 2
 οὕσα ἀνελλιπῆς ἐν δαπάναις ταῖς εἰς ἃ χρὴ καὶ ἐφ' ὅσον χρὴ τελεῖσθαι
 προσηκούσαις· τέλῃ γὰρ τὰ δαπανήματα. ὅπως μὲν οὖν συμβιωτέον 3
 ἀνδρὶ τὴν γυναῖκα καὶ περὶ αὐτουργίας καὶ οἰκουρίας καὶ οἰκετῶν χρή-
 20 σεως, πρὸς δὲ καὶ τῆς ὥρας τοῦ γάμου καὶ τῶν ὅσα γυναῖξιν ἀρμόζει, ἐν
 τῷ γαμικῷ διέξιμεν λόγῳ· ἃ δὲ ἀρμόδια πρὸς παιδαγωγίαν, ταῦτα
 ἡμῖν νῦν παραθετέα μόνα ἐν ὑπογραφῇς μέρει παρασημειουμένοις
 Χριστιανῶν τὸν βίον. καὶ δὴ τὰ μὲν πλεῖστα ἤδη λέλεκται καὶ πε- 4
 25 παιδαγωγῇται, ὃ δὲ ἔτι λοιπόν. ὑποθησόμεθα· οὐ γὰρ μικρὰ ῥοπή
 εἰς σωτηρίαν τὰ ὑποδείγματα.

ὅρα·

γησὶν ἡ τραγωδία,

Ὅδυσσέως ἄλοχον οὐ κατέκτανε

Τηλέμαχος· οὐ γὰρ ἐπεγάμει πόσει πόσιν,

30 μένει δὲ ἐν οἴκοις ὕγιες εὐναστήριον.

1 vgl. Joh. 6, 32 — 3 f vgl. Matth. 7, 7; Mark. 11, 24; Luk. 11, 9; Joh. 14,
 13; 16, 23 — 7 f vgl. zu S. 258, 16 f — 15 vgl. Hebr. 13, 14 — 16—18 vgl. Etym.
 M. s. v. εὐτελής; Andron. De virt. et vit. p. 24, 4 Schuchhardt εὐτέλεια δὲ ἔξις ἀνι-
 πέρατος ἐν δαπάναις καὶ παρασκευαῖς — 21 vgl. Strom. II 137, 146; IV 59—65;
 125—129 — 26—30 Eurip. Orestes 588—590

5 ἐνδείας (ἐνδει in Ras.) P¹ | 6 ἡμῖν Lowth ἡμῶν P | 13 ὁπόταν Ma |
 16 f ἔξις οὕσα ἀνελλιπῆς ἐν Wendland Quaest. Mus. p. 6 ἐξισούσα (ἔξις οὕσα F²)
 ἀνελλιπέσι (μ¹ in Ras. für ei P³, é in Ras. P¹) HSS | 22 παραθετέα Wakefield im
 Thes. VI p. 257 παραθετά P | 24 λοιπόν] λεῖπον F | 26 ὀρεῖ Eur.

ὄνειδίζων τις μοιχείαν ἀσελγῇ καλὴν εἰκόνα σωφροσύνης ἐδείκνυνεν
 φιλανδρίαν· τοὺς δὲ Εἰλωτας [οἰκέτας] (οἰκετῶν ὄνομά εἰσιν οἱ Εἰλωτες) 5
 οἱ Λακεδαιμόνιοι μεθύειν ἀναγκάζοντες ἐδείκνυνον σφίσιν αὐτοῖς | τῆς 279 P
 μέθης τὰ ἔργα σωφρονοῦσιν ἐν θεραπείας καὶ διορθώσεως μέρει.
 5 παραφυλάττοντες δ' οὖν τὴν ἐκείνων ἀσχημοσύνην, ὥς μὴ περιπέσοιεν 42, 1
 αὐτοὶ ταῖς ὁμοίαις καταγνώσεσιν, ἐπαιδεύοντο τῷ ἐπονειδίστῳ τῶν
 μεθύοντων εἰς τὸ ἐαυτῶν ἀναμάρτητον ὠφελούμενοι. τῶν γὰρ ἀν-
 θρώπων οἱ μὲν διδαχθέντες ἐσώθησαν, οἱ δὲ αὐτοδιδάκτως ἢ ἐξή-
 λωσαν ἢ ἐξήτησαν ἀρετὴν.

10 κείνος μὲν πανάριστος, ὃς αὐτῷ πάντα νοήσῃ· 2
 οὗτός ἐστιν Ἀβραὰμ ὁ ζητήσας τὸν θεόν·

ἐσθλὸς δ' αὖ κακείνος, ὃς εὖ εἰπόντι πίθεται·

οὗτοί εἰσιν οἱ μαθηταὶ οἱ πεισθέντες τῷ λόγῳ· διὰ τοῦτο ὁ μὲν 3
 ἤκουσεν φίλος, οἱ δὲ ἀπόστολοι. ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν θεὸν ὁ μὲν πολυ-
 15 πραγμονῶν, οἱ δὲ κηρύσσοντες. λαοὶ δὲ ἄμφω, ἄμφοιν δὲ τούτοις
 οἱ ἀκροαταί, ὁ μὲν ὠφελούμενος διὰ τὴν ζήτησιν, ὁ δὲ σφριζόμενος
 διὰ τὴν εὐρεσιν.

ὃς δέ κε μήτ' αὐτὸς νοήῃ μήτ' ἄλλου ἀκούων 43, 1
 ἐν θυμῷ βάλληται, ὃ δ' αὐτ' ἀχρήσιος ἀνὴρ.

20 λαὸς ἄλλος ἐστίν, ἐθνικός· ἀχρεῖος οὗτος ὁ λαὸς ὁ μὴ Χριστῷ ἐπό-
 μενος· πολυτρόπως δὲ ὁμῶς ὠφελῶν ὁ παιδαγωγὸς ὁ φιλάνθρωπος 2
 τὰ μὲν παρήνευσεν, τὰ δὲ καὶ ὠνειδίσεν, τὸ δὲ καὶ ἄλλον ἁμαρτανόντων
 τὸ αἰσχος αὐτῶν ὑπέδειξεν ἡμῖν καὶ τὴν ἐπὶ τούτῳ τιμωρίαν ψυχα-
 γωγῶν τε ἅμα καὶ νοουθετῶν ἐφάνερωσε, φιλάνθρωπον ἀποτροπὴν
 25 τῆς κακίας μηχανώμενος διὰ τῆς τῶν προπεπονθότων ἐνδείξεως· δι' 3
 ὧν εἰκόνων σαφέστατα τοὺς μὲν ἔπαισεν κακῶς διατεθέντας, τοὺς
 δὲ τὰ ἴσα τολμῶντας ἐκώλυσεν, ἄλλους εἰς ὑπομονὴν ἐθεμελίωσεν,
 ἑτέρους ἔπαισεν κακίας, τοὺς δὲ καὶ ἰάσατο τῇ τοῦ ὁμοίου θεωρίᾳ
 μεταθεμένους ἐπὶ τὸ βέλτιον. τίς γὰρ οὐκ ἂν [τι] παραφυλάτται, 4
 30 ἐπόμενός τῳ καθ' ὁδόν, εἴτα μέντοι τοῦ προτέρου εἰς βόθρον ἐμπε-
 σόντος, μὴ οὐχὶ ἀποκλίνει τὸν ἴσον κίνδυνον, τὴν ἀκολουθίαν τῆς
 ἁμαρτίας φυλακίζεμενος; τίς δὲ αὐθις ἀσκητὴς ὢν, καταμαθὼν τῆς

2—4 vgl. Plut. Mor. p. 239 A — 10. 12. 18 f Hesiod Op. 293. 295—297 —
 14 vgl. zu S. 243, 16 — 21 πολ. Hebr. 1, 1 — 30 f vgl. Matth. 15, 14

2 [οἰκέτας] Markland | εἰλωτες P¹ εἰλωτας P* | 6 τῷ ἐπονειδίστῳ Ma τὸ
 ἐπονειδίστον P | 10 κείνος P Stob. Flor. 4, 22 οὗτος Hes. | 11 οὗτός Di αὐτός
 P | 15 λαοὶ] ἐσθλοὶ Ma | τούτοις P* τούτον (ι ausrad.) P³ | 18 κε Hes. τε P |
 20 [λαὸς — ἀχρεῖος:] Wi | 26 διατεθέντας P³ (wie Cobet 485) διατιθέντας P*FM |
 29 [τι] L. Dindorf, Thes. I 2 p. 958 s. v. ἀντιπαραφυλάσσομαι

φιλοδοξίας τὴν ὁδὸν καὶ τὸ ἑπαθλον ἰδὼν τὸν πρὸ αὐτοῦ ἀγωνιστὴν
 εἰληφότα, οὐκ ἐπὶ τὸν στέφανον ἔται καὶ αὐτός, μιμούμενος | τὸν 280 P
 πρεσβύτερον; πολλὰ τοιαῦτα τῆς θεϊκῆς σοφίας αἱ εἰκόνες· ἐνὸς δὲ 5
 ὑποδείγματος μνησθήσομαι καὶ διὰ βραχέων παραθήσομαι· τὸ Σο-
 5 δομιτῶν πάθος κρίσις μὲν ἀδικήσασι, παιδαγωγία δὲ ἀκούσασιν. οἱ Σο- 44, 1
 δομῖται ὑπὸ πολλῆς τρυφῆς ἐξοκείλαντες εἰς ἀσέλγειαν. μοιχεύοντες
 μὲν ἀδελφούς, περὶ <δὲ> τὰ παιδικὰ ἐκμανῶς ἐπτοημένοι, ἐπεῖδεν αὐτοὺς ὁ
 παντεπόπτης λόγος, ὃν οὐκ ἔστι λαθεῖν ἀνόσια δρῶντας, οὐδὲ ἐπη-
 10 ρέμησεν τῇ ἀσελείᾳ αὐτῶν ὁ ἄγρυπνος τῆς ἀνθρωπότητος φύλαξ·
 τὴν αὐτοῦ παιδαγωγῶν, τίσιν τοῖς ἁμαρτωλοῖς ἐπιβαλὼν, ὥς μὴ τὸ
 ἀτιμώρητον τῆς ἀκολασίας ἀδείας ἐπιρροὴν προσλάβῃ, καταφλεχθῆναι
 προσέταξε τὰ Σόδομα, ὀλίγον τι τοῦ φρονίμου πυρὸς ἐκείνων ἐπὶ τὴν
 ἀκολασίαν | ἐκχέων, ὥς μὴ ἀκόλαστον αὐτῶν τὸ λάγνον γενόμενον 103 S
 15 πλατείας ἀναπετάσῃ κλισιάδας τοῖς εἰς ἡδυπάθειαν φερομένοις. γέ- 3
 γονεν τοίνυν ἡ Σοδομιτῶν δικαία τιμωρία τῆς εὐλογίστου τοῖς ἀν-
 θρώποις σωτηρίας εἰκόν· οἱ γὰρ μὴ τὰ ὅμοια τοῖς κεκολασμένοις
 ἁμαρτήσαντες οὐ τὴν ὁμοίαν ποτὲ τοῖς ἁμαρτωλοῖς ὑπόσχοιεν
 δίκην τῷ μὴ ἁμαρτεῖν τὸ μὴ παθεῖν πεφυλαγμένοι. »εἰδέναι γὰρ 4
 20 ὑμᾶς, φησὶν ὁ Ἰούδας, »βούλομαι, ὅτι ὁ θεὸς ἅπαξ ἐκ γῆς Αἰγύπτου
 λαὸν σώσας τὸ δεύτερον τοὺς μὴ πιστεύσαντας ἀπώλεσεν, ἀγγέλους
 τε τοὺς μὴ τηρήσαντας τὴν ἑαυτῶν ἀρχήν, ἀλλὰ ἀπολιπόντας τὸ
 ἴδιον οἰκητήριον εἰς κρίσιν μεγάλης ἡμέρας δεσμοῖς αἰδίους ὑπὸ ζόφον
 ἀγρίων ἀγγέλων τετήρηκεν.« καὶ κατὰ μικρὸν διδασκαλικώτατα ἐκ- 45, 1
 25 τίθεται τὰς εἰκόνας τῶν κρινομένων· »οὐαὶ αὐτοῖς, ὅτι τῇ ὁδῷ τοῦ
 Κάιν ἐπορεύθησαν καὶ τῇ πλάνῃ τοῦ Βαλαὰμ ἐξεχύθησαν καὶ τῇ ἀν-
 τιλογίᾳ τοῦ Κορὲ ἀπώλοντο.« τοὺς γὰρ μὴ δυναμένους ἐξουσίαν
 εὐδοθείας φέρειν ὁ φόβος μὴ ἐξυβρίζειν διατηρεῖ. διὰ τοῦτο γὰρ αἱ
 κολάσεις καὶ αἱ ἀπειλαί, ἵνα δέισαντες τὰς δίκας τοῦ ἁμαρτάνειν
 30 ἀποσχόμεθα. ἔχω σοι φιλοκοσμίαις κολάσεις διηγῆσασθαι καὶ φιλο- 2
 δοξίας τιμωρίας, οὐκ ἀκρασίας μόνον, πρὸς δὲ καὶ τὰς ἐπὶ πλούτῳ
 κακόφρονας παραθέσθαι βλασφημίας, ἐν αἷς διὰ τοῦ φοβεῖν ὁ λόγος
 ἀνείργει τῶν ἀδικημάτων. | ἀλλὰ γὰρ φειδόμενος τοῦ μήκους τοῦ 281 P

4f vgl. Jud. 7 (II Petr. 2, 6) — 5—15 vgl. Gen. 19, 1—25 — 5—17 vgl. Philo
 De Abrah. 133ff (II p. 20f M) — 13 φρονίμον πῦρ vgl. Strom. VII 34, 4; Ecl. Proph.
 25, 4; Koetschau zu Orig. De orat. 29, 15; Boenig zu Minuc. Fel. Oct. 35, 3 —
 19—24 Jud. 5f — 25—27 Jud. 11

7 <δὲ> Wendland | 12 ἐπιρροὴν (oro in Ras.) P¹ | καταφλεγῆναι F | 20 ὑμᾶς (ὅ in
 Ras.) P¹ | 22 ἀπολιπόντας P³F ἀπολείποντας P*M | 23 δεσμοῖς (δεσμ in Ras.) P¹ |
 31 f τὰς — κακόφρονας P^{corr}FM τὰς — κακοφρονίας P* τῆς — κακοφρονίας Schw
 <κατὰ> τῶν — κακοφρόνων St

συντάγματος τὰς ἐξῆς τοῦ παιδαγωγοῦ προσάγω σοι ἐντολάς, ἵνα δὴ φυλάξῃ τὰς ἀπειλάς.

IX. Τίνος ἕνεκεν τὸ λουτρὸν παραληπτέον.

Βαλανεῖον τοίνυν (ἐντεῦθεν γὰρ ἀπετράπην λέγων) τέσσαρες 46, 1
 5 εἰσιν αἰτίαι, καθ' ἃς ἐπ' αὐτὸ παραγινόμεθα· ἡ γὰρ καθαριότητος
 ἕνεκα ἡ ἀλέας ἡ ὑγείας ἡ τελευταῖον ἡδονῆς. ἡδονῆς μὲν οὖν ἕνεκα
 λοῦσθαι παραπεμπτέον· ἄρδην γὰρ τὴν ἀνάσχυτον ἡδονὴν ἐκκο-
 πτέον. παραληπτέον δὲ τὸ λουτρὸν ταῖς μὲν γυναιξὶ καθαριότητος
 ἕνεκεν καὶ ὑγείας, ὑγείας δὲ μόνης ἀνδράσι. περιττὸν δὲ τὸ τῆς 2
 10 ἀλέας ἐξὸν [δὲ] καὶ ἄλλως παραμυθεῖσθαι τὸ κατεσκληκὸς ὑπὸ κρύους.
 αἱ δὲ τοῦ βαλανείου συνεχεῖς χρήσεις καθαιροῦσι τὰς δυνάμεις καὶ
 τοὺς φυσικοὺς χαλῶσι τόνους, πολλάκις δὲ ἐκλύσεις ἄγουσι καὶ λει-
 ποθυμίας. τρόπον γὰρ τινα πίνει τὰ σώματα, ὥσπερ τὰ δένδρα, οὐ 3
 μόνον τῷ στόματι, ἀλλὰ καὶ τῇ δι' ὅλου τοῦ σώματος κατὰ τὸ λου-
 15 τρὸν, ὥς φασι, ποροποιῶν. τεκμήριον τούτου· διψήσαντες πολλάκις
 ἔπειτα ἐμβάντες εἰς τὰ ὕδατα τὴν δίψαν ἠκέσαντο. οὐκ οὖν (εἰ) πρὸς 4
 τι ὠφελεῖ τὸ λουτρὸν, ἥδη σφᾶς ἐκλυτέον αὐτῷ· ἀνθρωπογραφία
 ἐκάλουν αὐτὰ οἱ παλαιοί, ἐπεὶ θᾶπτον ἢ προσῆκεν ῥακοὶ τὰ σώματα
 καὶ προγηράσκειν ἀναγκάζει καθέποντα κατὰ τὰ αὐτὰ τῷ σιδήρῳ
 20 μαλασσομένης τῇ θερμότητι τῆς σαρκός· ἐντεῦθεν οἶονεῖ τῆς βαφῆς
 καὶ τῆς στομάσεως τοῦ ψυχροῦ δεόμεθα. οὐδὲ μὴν ἐκάστοτε λου- 47, 1
 τέον, ἀλλ' εἴτε λίαν τις εἴη κενὸς ἢ αὖ πλήρης ἄγαν, παραιτη- 282 P
 τέον τὸ βαλανεῖον· ναὶ μὴν κατὰ τὴν τοῦ σώματος ἡλικίαν καὶ τοῦ
 ἔτους τὴν ὥραν· οὐ γὰρ πάντας [ἀεὶ] οὐδὲ ἀεὶ ὀνήνησιν, ὥς οἱ περὶ
 25 ταῦτα σοφοὶ ὁμολογοῦσιν, ἡμῖν δὲ ἀπόχρη ἢ συμμετρία, ἣν πανταχοῦ 2
 βοηθὸν ἐπικαλούμεθα τῷ βίῳ· οὐδὲ γὰρ τοσοῦτον ἐνδιατριπτέον τῷ
 βαλανεῖῳ ὥς δεῖσθαι χειραγωγοῦ, οὐδὲ συνεχῶς καὶ πολλάκις (τῆς) ἡμέρας
 λούεσθαι καθάπερ εἰς ἀγορὰν θαμίζοντας· ἀλλὰ καὶ τὸ ὑπὸ πλεόνων 3
 οἰκετῶν καταιονεῖσθαι ἐξυβριζειν ἐστὶν εἰς τοὺς πλησίον, πλεονεκτοῦν-
 30 των τῇ τρυφῇ καὶ συνιέναι μὴ ἐθελόντων, ὥς κοινὸν ἐπ' ἴσης εἶναι
 τῶν λονομένων τὸ βαλανεῖον δεῖν. λούειν δὲ δεῖ μάλιστα μὲν τὴν 4

4—8. 17—19 Apostol. IV 71b; Arsen. p. 136 W. — 17—19 Apostol. X 78a; Arsen. Viol. XXXIV 2 — 19—21 vgl. Plut. Mor. p. 734 A; Wendland Quaest. Mus. p. 61

1 προσάξω Di | 7 λοῦσθαι P² am Rand (als Variante) λοῦσεσθαι P λούσα-
 σθαι F | 8 καθαρότητος F | 10 [δὲ] Cobet 467 γὰρ Ma | 12f λιποθυμίας Di |
 15 τεκμήριον (τε u. μ in Ras.) P¹ | 16 οὐκ οὖν (εἰ) Schw εἰ μὴ οὖν P | 19 καθε-
 γνῶντα F | 22 λίαν Münzel ἔλαττον P λιμώττων τις εἴη (ἢ) Schw | 24 [ἀεὶ] Sy |
 27 (τῆς) Sy | 28 θαμίζοντας P³ θαμίζοντες P* | 29 κατεονεῖσθαι P ai am Rande
 P² | 29f πλεονεκτοῦντων St πλεονεκτοῦντας P | πλεονεκτοῦντας — ἐθέλοντας Ma

ψυχὴν καθαροῖσι λόγῳ, καὶ τὸ σῶμα δὲ ἔσθ' ὅτε διὰ τὴν ἄσιν τὴν
 ἐπιφουμένην αὐτῷ, οὐ μὴν ἀλλ' ἔσθ' ὅτε καὶ ὑπεκλύειν τοὺς καμάρ-
 τους. »οὐὰ γὰρ ὑμῖν, γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί,« φησὶν
 ὁ κύριος, »ὅτι ὅμοιοί ἐστε τάφοις κεκοιταμένοις· ἔξωθεν ὁ τάφος
 5 φαίνεται ὡραῖος, ἔνδον δὲ γέμει ὀστέων νεκρῶν καὶ πάσης ἀκαθαρ-
 σίας.« καὶ πάλιν τοῖς αὐτοῖς φησιν· »οὐὰ ὑμῖν, ὅτι καθαρίζετε τὸ 48,1
 ἔξω τοῦ ποτηρίου καὶ τῆς παροψίδος, ἔνδοθεν δὲ γέμουσιν ἀκαθαρ-
 σίας. καθάρισον πρῶτον τὸ ἔνδον τοῦ ποτηρίου, ἵνα γένηται καὶ
 τὸ ἔξωθεν καθαρόν.« τὸ μὲν οὖν ἄριστον λουτρὸν τῆς ψυχῆς ἀπο- 2
 10 σμήχει τὸν ῥύπον καὶ ἐστὶ πνευματικόν, ἐφ' οὗ διαρρήδην ἡ προφη-
 τεῖα λέγει· »ἐκπλυνεῖ κύριος τὸν ῥύπον τῶν υἱῶν καὶ τῶν θυγατέρων
 Ἰσραὴλ, καὶ καθαριεῖ τὸ αἷμα ἐκ μέσου αὐτῶν«, τὸ αἷμα τῆς ἀνομίας
 καὶ τῶν προφητῶν τοὺς φόνους. καὶ τὸν τρόπον τῆς καθάρσεως 3
 ἐπήγαγεν ὁ λόγος εἰπών· »ἐν πνεύματι κρίσεως καὶ ἐν πνεύματι καυ-
 15 σεως.« τὸ δὲ τοῦ σώματος τὸ σαρκικὸν καὶ διὰ μόνου ὕδατος ἀπο-
 πληροῦται, καθάπερ ἐν ἄγροῖς γίνεται πολλακίς, ὅπου βαλανεῖον
 οὐκ ἔστιν.

X. Ὅτι καὶ γυμνάσια ἐγκριτέον τοῖς κατὰ λόγον βιοῦσιν.

Μειρακίοις δὲ γυμνάσιον ἀπόχρη, ἅν βαλανεῖον παρῇ· καὶ γὰρ 49,1
 20 καὶ ταῦτα τοῖς ἀνδράσι παντὸς μᾶλλον πρὸ τῶν λουτρῶν ἐγκρίναι
 οὐ φαῦλον ἴσως, ἔχοντά τι χρήσιμον τοῖς | νέοις πρὸς ὑγίειαν, σπον- 104 S
 δὴν τε καὶ φιλοτιμίαν ἐντιθέντα οὐχὶ εὐεξίας | μόνον, ἀλλὰ καὶ εὐ- 283 P
 ψυχίας ἐπιμελεῖσθαι· ὃ δὴ γινόμενον ἄνευ τοῦ τῶν κριτεῶν ἔργων
 ἀποσπᾶσθαι χαρίεν καὶ οὐκ ἀλυσιτελέες. οὐδὲ ἐνταῦθα ὑπεξαιρετέον τῆς 2
 25 κατὰ τὸ σῶμα διαπονήσεως τὰς γυναῖκας, ἀλλ' οὐκ ἐπὶ πάλιν καὶ δρόμους
 παρακλητέον αὐτάς, ταλασιουργία δὲ γυμναστέον καὶ ἰστονουργία καὶ τῷ
 παραστῆναι τῇ πεττούσῃ, εἰ δέοι. ἔτι δὲ αὐτονομικῶς προκομίζειν χρὴ ἐκ 3
 τοῦ ταμιείου τὰς γυναῖκας ὧν δεοίμεθα, καὶ τῷ μύλῳ προσελθεῖν οὐκ
 αἰσχροὺς αὐταῖς· οὐδὲ μὴν περὶ τοῦτον ἀσχολεῖσθαι, ὅπως θυμῆρες ἢ τάν-
 30 δρί, ὄνειδος οἰκουρῶ γαμετῇ καὶ βοηθῶ. εἰ δὲ καὶ στρωμνὴν ἀνατινάξαι 4

3—9 Matth. 23, 27, 25f — 11—15 Jes. 4, 4 — 13 vgl. Matth. 23, 37; Luk. 13, 34
 — 25—S. 265, 2 vgl. Musonius bei Stob. Ecl. II 31, 123 (p. 238 Wachsm.); vgl.
 auch Hierokles bei Stob. Flor. 85, 21 (Wendland Quaest. Mus. 62)

1 δὲ < F | ἄσιν Cobet, Mnemos. 11 (1862) p. 336 ἄσιν P ἀηδῖαν am Rande P² (jetzt
 ausradiert) FM | 11 ἐκπλυνεῖ P³ ἐκπλύνει P* | 18 ἐγκριτέον F | 24 ἐνταῦθα | + δὲ
 über d. Z. P² | ὑπεξαιρέτέον (ε übergesch. P¹) P | τῆς P¹ τοῖς P* | 28 δεόμεθα
 Cobet, Mnemos. 11 (1862) S. 335 | 29 αὐταῖς Cobet αὐτάς P | τοῦτον Cobet (τὸ
 ὄψον M²) τὸ ὕψος PFM*

δι' αὐτῆς καὶ ποτὸν ὀρέξαι διαφῶντι τῷ γεγαμηκότι καὶ ὄψον παρα-
 θείη, εὐσχημονέστατα μεντὰν καὶ εἰς σόφρονα ὑγίειαν γυμνασθεῖη·
 τὴν τοιαύτην γυναικα ὁ παιδαγωγὸς ἀποδέχεται, ἥ »τοὺς πήχεις ἐκ- 5
 τενεῖ εἰς τὰ χρήσιμα, τὰς χεῖρας δὲ αὐτῆς ἐρείδεται εἰς ἄτρακτον·
 5 χεῖρας δὲ αὐτῆς διήνοιξεν πέννῃ, καρπὸν δὲ ἐξέτεινεν πτωχῷ, τὴν
 καλλίστην διακονίαν οὐκ ἐπσχύνθη ζηλώσασα Σάρραν, ὑπονοργῆσαι
 τοῖς ὁδοιπόροις. εἶπεν γὰρ αὐτῇ Ἀβραάμ· »σπεῦσον καὶ φύρασον
 τρία μέτρα σειμιάλεως καὶ ποιήσον ἐγκρυφίας.« Ἡ Παχὴλ δὲ ἡ θυγά- 6
 τηρ Λάβαν ἤρχετο, φησί, »μετὰ τῶν προβάτων τοῦ πατρὸς αὐτῆς.«
 10 καὶ οὐκ ἤρκει ταῦτα, ἀλλὰ τὴν ἀνυφίαν ἐκδιδάσκων προσεπήγαγεν·
 »αὕτη γὰρ ἔβασκεν τὰ πρόβατα τοῦ πατρὸς αὐτῆς.« καὶ μυρία ὅσα 50, 1
 αἱ γραφαὶ ὀρέγουσιν εὐτελείας ἅμα καὶ αὐτουργίας, πρὸς δὲ καὶ γυμνα-
 σίων ὑποδείγματα. ἀνδρῶν δὲ οἱ μὲν γυμνοὶ καὶ πάλης μετεχόντων,
 οἱ δὲ καὶ σφαίρῃ τῇ μικρᾷ παιζόντων τὴν φαινίνδα παιδιὰν ἐν ἡλίῳ
 15 μάλιστα· ἄλλοις ὁ περίπατος αὐτάρκης ἀγρόνδε βαδίζουσιν ἢ εἰς
 ἄστὺ κατιοῦσιν. εἰ δὲ καὶ σκαπάνης ἄψαιντο, οὐκ ἀγεννὲς τοῦτο 2
 παρεμπόρευμα οἰκονομικὸν γυμνασίου γεωργικοῦ. ἀλλὰ γὰρ | μικροῦ 284 P
 δεῖν ἔλαθ' ἐν με [εἰπεῖν] ὁ Πιττακὸς ἐκεῖνος, ὅτι ἤλθην ὁ Μιτυληναῖος
 βασιλεὺς ἐνεργῶ γυμνασίῳ χρῶμενος. καλὸν δὲ καὶ ὕδωρ ἀνιμῆσαι
 20 δι' αὐτοῦ καὶ ξύλα διατεμεῖν, οἷς αὐτὸς χρήσεται. Ἡ Ἰακώβ δὲ ἐποί- 3
 μαιεν τὰ πρόβατα Λάβαν τὰ ὑπολειφθέντα, σημείον ἔχων βασιλικὸν
 »ῥάβδον στρακινῆν«, ἐναλλάττειν μελετῶν διὰ τοῦ ξύλου ἐπὶ τὸ
 βέλτιον τὴν φύσιν. πολλοῖς δὲ ἔσθ' ὅτε καὶ τὸ γεγονὸς τῆς ἀνα-
 γνώσεως γυμνασίον ἐστίν. καὶ δὴ τὰ γε [καὶ] κατὰ πάλην, ἣν ἐνεκρί- 51, 1
 25 ναμεν, μὴ φιλονικίας ἀχρήστου παραλαμβανέσθω χάριν, εἰς δὲ ἰδρώ-

3—5 Prov. 29, 37f (31, 19f) — 7 f Gen. 18, 6 — 8—11 Gen. 29, 9 — 17—19
 vgl. Diog. Laert. I 81 τούτῳ (Πιττακῷ) γυμνάσιον σίτον ἀλεῖν, ὡς φησι Κλέαρχος
 ὁ φιλόσοφος vgl. v. Wilamowitz, Hermes 25 (1890) S. 225f — Aus Clemens schöpft Isid.
 Pelus. Ep. I 470 (vgl. bes. ἐνεργῶς γυμναζόμενος) — 20—23 vgl. Gen. 30, 36f —
 24—S. 266, 6 vgl. Plato Leg. VII p. 796 A. D καὶ δὴ τὰ γε κατὰ πάλην ἃ μὲν
 Ἄντατος ἡ Κερκίων ἐν τέχναις ἑαυτῶν ξινεστήσαντο φιλονικίας ἀχρήστον χάριν,
 . . . οὐδὲν χρήσιμα . . . τὰ δὲ ἀπ' ὁρθῆς πάλης, ἀπ' ἀνένων καὶ χειρῶν καὶ πλεν-
 ρῶν ἐξειλήσεως, μετὰ φιλονικίας τε καὶ καταστάσεως διαπονούμενα [μετ'] εὐσχή-
 μονος, ῥώμης τε καὶ ὑγείας ἔνεκα, ταῦτ' εἰς πάντα ὄντα χρήσιμα οὐ παρετόν.
 . . . οἱ δὲ ἄλλοι πόνοι τε καὶ παιδιαὶ καὶ σπουδαὶ κατὰ σώματα οὐκ ἐλευθέρων.

1 δι' P² δεῖ P* | 5 τὴν] ἦν Ma | 6 καλλίστην St μάλιστα P | 13 ὑποδείγματα
 (ὅ in Ras.) P¹ | δὲ οἱ μὲν F δὲ οἱ οἱ τε Pcorr δέοι οἷτε P* δὲ οἷ τε M δὲ οἱ νέοι
 oder δὲ οἱ οἰοῖ τε St | ἀνδρῶν δὲ οἱ μὲν γυμνοὶ καὶ πάλης μετεχέτωσαν P² als Va-
 riante am Rand | μετεχέτωσαν F | 14 φαινίνδα Di φενίνδα P | 16 ἔψαιντο P²
 ἔψαιτο P* | 18 [εἰπεῖν] Schw | ἤλθην Mcorr ἤλθεν PFM* ἤλεθεν am Rand F² |
 20 δι' αὐτοῦ (ὁ u. Spirit. in Ras.) P² | αὐτὸς Sy αὐτοῖς P | 22 μελετῶν Ma μελετῶ-
 σαν P | 23 γεγονὸς M γεγονὸς P* γεγωνὸν P²F | 24 [καὶ] < Plato | 25 μὴ P³ εἰ
 μὴ P* οὐ μὴ Höschel

των ἀνδρωδῶν ἐκκρίσεις· καὶ οὐτι γε τὸ ἔντεχρον διαπονητέον, τὸ
ἐπιδεικτικὸν αὐτῆς, τὰ δὲ ἀπὸ ὀρθῆς πάλης, ἀπ' αὐχένων καὶ χειρῶν
καὶ πλευρῶν ἐξειλήσεως· κοσμιωδεστέρα γὰρ καὶ ἀνδρωδεστέρα μετ'
εὐσχήμονος ῥώμης ἢ τοιαύτῃ διαπόνῃσις ὑγείας ἔνεκεν εὐχρήστου καὶ
5 ὀνησιφόρου παραλαμβανομένη, οἱ δὲ ἄλλοι πόνοι γυμναστικῆς οὐκ
ἐλευθέρων στάσεων μελέτην καταγγέλλοντες. πανταχοῦ δὲ τοῦ μέ- 2
τρου στοχαστέον. ὥς γὰρ πόρους σιτίων ἡγεῖσθαι ἄριστον, οὕτως
τὸ ὑπὲρ τὸ μέτρον πονεῖν καὶ κάκιστον καὶ κοπῶδες καὶ νοσοποιόν.
οὐτ' οὖν παντάπασιν ἀργὸν εἶναι χρὴ οὐδὲ μὴν παντελῶς ἐπίπονον.
10 καθάπερ γὰρ ἐπὶ τῆς τροφῆς διεξεληλύθαμεν, παραπλησίως ἐν πᾶσι 3
καὶ πανταχοῦ οὐ πρὸς ἡδυπάθειαν τετράφθαι καὶ ἀκόλαστον χρὴ
δαίταν οὐδ' αὖ πρὸς τὴν ἐναντίαν τὴν ἄκρατον, ἀλλὰ τὴν μεταξὺ
τούτων τὴν ἐμμελῆ τε καὶ σώφρονα καὶ καθαρὰν ἐκατέρας | κακίας, 285 P
τροφῆς τε καὶ φειδωλίας. ἥδη δέ, ὥς καὶ πρόσθεν εἰρήκαμεν, ἄτυφον 52, 1
15 ἢ αὐτοργία γυμνάσιον καὶ τὸ ὑποδήσασθαι τινα αὐτὸν αὐτῷ καὶ τὸ
ἀπονίφασθαι τὸ πόδε, πρὸς δὲ καὶ τὸ ἀληγμιμένον λίπα ἀνατρίψαι
αὐτόν· τὸ δὲ καὶ τὴν ἀμοιβὴν τὴν ἴσῃ ἀνταποδοῦναι τῷ τρίψαντι
ἐναλλάξ καὶ τοῦτο δικαιοσύνης ἐστὶ κοινωνικῆς τὸ γυμνάσιον καὶ
παραδαρθεῖν φίλῳ νοσοῦντι καὶ ὑπουργῆσαι μὴ δυναμένῳ καὶ παρα-
20 θεῖναι δεομένῳ. »καὶ παρέθηκεν αὐτοῖς«, φησί, »Ἀβραὰμ τοῖς τρισὶν 2
ἄριστον ὑπὸ τὸ δένδρον καὶ παρέστη ἐσθίουσιν αὐτοῖς.« <καλῇ> καὶ ἡ ἀλεῖα,
ὥς τῷ Πέτρῳ, εἰ σχολὴν ἀπὸ τῶν ἀναγκαίων, τῶν ἐν λόγῳ μαθη-
μάτων ἄγοιμεν. αὕτη δὲ βελτίων ἢ ἄγρα, ἣν ἐχαρίσατο ὁ κύριος τῷ
μαθητῇ, καθάπερ ἰχθὺς δι' ὕδατος ἀνθρώπους ἀλιεῦν διδάξας.

25 XI. Ἐπιδρομὴ κεφαλαιώδης τοῦ ἀρίστου βίου.

Διὰ τοῦτο καὶ τὸ χρυσοφορεῖν καὶ τὸ ἐσθῆτι μαλακωτέρα χρῆ- 53, 1
σθαι οὐ τέλος περικοπτέον, χαλινωτέον δὲ τὰς ἀλόγους τῶν ὁρμῶν,
μὴ εἰς τὸ ἀβροδίαιτον ἡμᾶς ἐνσεῖσωσιν φέρουσαι ὑπὸ πολλῆς τῆς
ἀνέσεως ἐξαρπάσασαι· δεινὴ γὰρ ἡ τροφὴ εἰς κόρον ἐξοκείλασα σκιρ- 2
30 τῆσαι καὶ ἀναχαιτίσαι καὶ τὸν ἡνίοχον. [καὶ] τὸν παιδαγωγόν, ἀποσεί-
σασθαι, ὃς πόρρωθεν ἀνακόπτων τὰς ἡνίας ἄγει καὶ φέρει πρὸς
σωτηρίαν τὸν ἵππον τὸν ἀνθρώπειον, τὸ ἄλογον μέρος τῆς ψυχῆς
τὸ περὶ ἡδονὰς καὶ ὀρέξεις ἐπιφύγους καὶ λίθους καὶ χρυσίον καὶ
ἐσθῆτα ποικίλην καὶ τὴν ἄλλην χλιδὴν ἐκθηριούμενον· ἐκεῖνο μὲν 3

10 vgl. Paed. II 1 ff — 14 f vgl. S. 264, 27; 265, 10, 12 — 20 f vgl. Gen.
18, 8 — 21 f vgl. Joh. 21, 3 — 23 f vgl. Matth. 4, 19; Mark. 1, 17; Luk. 5, 10 —
27—34 vgl. Plato Phädr. p. 247 ff

5 πόνοι Heyse λοιπὸν οἱ P | 12 οὐδ' Ma οὐτ' P | 15 αὐτοργία Markland
αὐτάργεια P | 19 παραδαρθεῖν F | 21 <καλῇ> Tengblad S. 89 | ἀλεῖα P* corr. P¹ |
22 πέτρῳ (εἰρ in Ras.) P¹ | 29 f ἐξαρπάσασαι P³ ἐξαρπάσαι P* | 30 [καὶ] Wi |
32 ἀνθρώπειον P³ ἀνθρώπιον P* ἀνινον F

λιστα ἐν νῶ ἔχοντες τὸ εἰρημένον ἀγίως »τὴν ἀναστροφὴν ὑμῶν ἐν τοῖς | ἔθνεσιν ἔχοντες καλὴν, ἵνα ἐν ᾧ καταλαλοῦσιν ὑμῶν ὡς κακο- 105 S ποιῶν, ἐκ τῶν καλῶν ἔργων ἐποπτεύσαντες δοξάσωσι τὸν θεόν.« δίδωσιν οὖν ἡμῖν ὁ παιδαγωγὸς ἐσθῆτι χρῆσθαι τῇ λιτῇ, χρῶα δὲ 4 5 τῇ λευκῇ, ὡς προειρήκαμεν, ἵνα μὴ τέχνη ποικιλλομένη, φύσει δὲ γεννωμένη οἰκειούμενοι, πᾶν ὅσον ἀπατηλὸν καὶ τῆς ἀληθείας καταψευδόμενον παρωσάμενοι τὸ μονότροπον καὶ μονοπρόσωπον τῆς ἀληθείας ἀσπασώμεθα. ἄβρο δῖαιτον ὀνειδίζων νεανίαν ὁ Σοφοκλῆς 286 P 5 λέγει·

10 γυναικομίμοις ἐμπρέπεις ἐσθήμασιν.

ὡς γὰρ στρατιώτου καὶ ναύτου καὶ ἄρχοντος, οὕτως δὲ καὶ σώφρονός ἐστιν οἰκεία στολὴ ἢ ἀπερίεργος καὶ εὐδμήμων καὶ καθάριος. παρ' 54, 1 ὁ καὶ ὁ ἐν τῷ νόμῳ περὶ τῆς λέπρας διὰ Μουσέως τεθεῖς νόμος τὸ ποικίλον καὶ πολύστικτον οὐχ ὡς ὅσιον ἀπωθεῖται ταῖς ποικίλαις 15 τοῦ ὄψεως φολίσιν ἐοικός. τὸν γοῦν μηκέτι διηνηθισμένον ποικιλίᾳ χρωμάτων, ὅλον δὲ λευκωθέντα δι' ὅλων ἀπὸ κεφαλῆς ἄκρας ἄχρι ποδῶν ἐσχάτων καθαρὸν εἶναι ἐθέλει, ἵνα κατὰ τὴν ἀπὸ τοῦ σώματος μετάβασιν τὸ ποικίλον καὶ πανοῦργον τῆς διανοίας μεθέμενοι πάθος τὸ ἀποίικτον καὶ ἀνευδοίαστον τῆς ἀληθείας ἀπλοῦν ἀγαπήσωμεν 20 χρῶμα. ὁ δὲ καὶ ἐν τούτῳ ἄρα ζηλωτὴς Μουσέως, ὁ πάντα ἄριστος 2 Πλάτων, ὕφην ἐκείνην ἀποδέχεται. ἢ μὴ πλεον ἔργον πρόσεστι γυναικὸς σώφρονος· »χρώματα δὲ λευκὰ πρόποντα ἂν εἴη σεμνότητι καὶ ἄλλοθι«

1—3 I Petr. 2, 12 — 4—8. 12—20 vgl. Philo De plantat. 110f (I p. 345 f M) οὗτος (Ἰακώβ) γὰρ »ῥάβδους ἐπέτισε λεπίσματα λευκὰ περισύρων τὸ χλωρόν« (Gen. 30, 37), ἵνα τῆς ἐν μέσοις ποικιλίας σκοταίῳς καὶ ζοφεροῖς (σκοταίᾳς καὶ ζοφεράς St mit UH) πανταχοῦ ἀναιρεθείσης τὸ μὴ τέχνη ποικιλλόμενον (ποικιλλομένη HSS), φύσει δὲ γεννώμενον ἀδελφὸν αὐτῆς λευκὸν εἶδος ἀναδειχθῇ. παρὸ καὶ ἐν τῷ περὶ τῆς λέπρας τεθέντι νόμῳ διείρηται τὸν μηκέτι διηνηθισμένον ποικιλίᾳ χρωμάτων, ὅλον δὲ λευκωθέντα δι' ὅλων ἀπὸ κεφαλῆς (ἄκρας) ὥς ποδῶν ἐσχάτων καθαρὸν εἶναι, ἵνα κατὰ τὴν ἀπὸ τοῦ σώματος μετάβασιν τὸ ποικίλον καὶ πανοῦργον καὶ ἀντιρρόπον καὶ ἐπαμφοτερίζον τῆς διανοίας μεθέμενοι πάθος τὸ ἀποίικτον καὶ ἀνευδοίαστον ἀληθείας ἀπλοῦν χρῶμα δεξώμεθα. — 5 vgl. Paed. II 108 — 10 Soph. Fr. 702; vgl. Eurip. Fr. 185 — 12 ff vgl. Lev. 13, 12f — 13 ὁ ἐν τῷ νόμῳ — 20 χρῶμα Nicetascat. zu Luk. (17, 14) in Vatic. 1611 f. 232r; Monac. 33 f. 272r. Inc. κλήμεντος παιδαγωγοῦ· ὁρᾷς, ὅτι ὁ ἐν τῷ νόμῳ — 20—S. 268, 2 vgl. Plato Leg. XII p. 956 A ὕφην δὲ μὴ πλεον ἔργον γυναικὸς μᾶς ἔμμινον· χρώματα δὲ λευκὰ πρόποντ' ἂν θεοῖς εἴη καὶ ἄλλοθι καὶ ἐν ὕφῃ· βάμματα δὲ μὴ προσφέρειν ἀλλ' ἢ πρὸς τὰ πολέμου κοσμήματα.

1 ἔχοντας Sy | 2 καταλαλῶσιν F | 5 ἵνα (στολῇ) Schw | τέχνη ποικιλλομένη P² | τέχνη ποικιλλομένη P* | 8 ὀνειδίζων Cobet 493 ἐνονειδίζων P ἐπονειδίζων Sy | νεανίαν Po νεάνιδα P | 12 οἰκεία (εἰα in Ras.) P¹ | 13 καὶ ὁ ἐν (ὁ ἐν in Ras.) P² | περὶ τῆς λέπρας διὰ in Ras. P¹ | μωυσέως in Ras. P¹ | 14 ὡς οὐχ Sy | 20 χρῶμα (ρ in Ras.) P¹

λέγει »καὶ ἐν ὕφῃ· βάμματα δὲ μὴ προσφέρειν ἀλλ' ἢ πρὸς τὰ πολέ-
 μον κοσμήματα.« εἰρηνικοῖς ἄρα ἀνθρώποις καὶ φωτεινοῖς κατάλλη-
 λον τὸ λευκόν. ὥς οὖν τὰ σημεῖα <τὰ> ἐγγυτάτω ὄντα τῶν αἰτίων παρ- 55, 1
 ὄντα σημαίνει, μᾶλλον δὲ δείκνυσιν τὴν τοῦ ἀποτελέσαντος ὑπαρξιν,
 5 οἷον καπνὸς μὲν πῦρ, εὐχροια δὲ καὶ εὐσφυξία ὑγίειαν, οὕτως καὶ παρ'
 ἡμῖν ἡ τοιαύδε στολὴ τοῦ ἡθους τὴν κατάστασιν ἐνδείκνυται. καθάριος 2
 δὲ καὶ ἀφελὴς ἡ σωφροσύνη, ἐπεὶ ἡ μὲν καθαριότης ἕξις ἐστὶν παρα-
 σκεναστικὴ διαίτης καθαρῶς καὶ ἀμιγυῶς αἰσχροῖς, ἡ δὲ ἀφέλεια ἕξις ἀφαι-
 ρετικὴ τῶν περιττῶν. ἡ δὲ στερεὰ ἐσθῆς καὶ μάλιστα ἡ ἄγναφος ἀπο- 3
 10 στέγει τὸ θερμὸν τὸ ἐν τῷ σώματι, οὐχ ὅτι ἐν αὐτῇ ἔχει τὴν θερμότητα ἡ
 ἐσθῆς, ἀλλ' ὅτι τὴν ἐν τῷ σώματι ἐξιοῦσαν ἀναστρέφει καὶ ἀράοδον αὐτῇ
 οὐ παρέχει, εἰ δὲ καὶ ἐμπέσοι τις, συλλαβοῦσα αὐτὴν ἐν αὐτῇ ἔχει καὶ ὑπ'
 αὐτῆς θερμοανθεῖσα ἀντιθερμαίνει τὸ σῶμα, δι' ὃ καὶ χειμῶνος | μάλι- 287 P
 στα ταύτῃ χρηστέον· εὐκόλος δὲ αὐτῇ· εὐκολία δὲ ἐστὶν ἕξις ἀπερίττος 4
 15 προσδεκτικὴ τῶν πρὸς τὸ ἀνελλιπὲς ἐξαρκούντων εἰς τὸν κατὰ λόγον,
 τὸν ὑγιῆ καὶ μακάριον, βίον. κεχρήσθω δὲ καὶ ἡ γυνὴ τῇ λιτῇ στολῇ 56, 1
 καὶ τῇ σεμνῇ, μαλακωτέρα δὲ μᾶλλον ἢ προσῆκεν ἀνδρὶ, πλὴν οὐ τέλεον
 ἀπηνυθριακία, οὐ διαρροεὺς τῇ μαλακότητι. ἔστων δὲ αἱ ἐσθῆτες ἀρ-
 μόζουσαι ἡλικία, προσώπων, τόποις, φύσει, ἐπιτηδεύμασιν. »ἐνδύσασθαι« 2
 20 γὰρ παγκάλως ἡμῖν ὁ θεὸς ἀπόστολος συμβουλεύει »τὸν Χριστὸν Ἰη-
 σοῦν, καὶ τῆς σαρκὸς πρόνοιαν μὴ ποιεῖσθαι εἰς ἐπιθυμίας«. κολύει δὲ 3
 βιαζομένους τὴν φύσιν ὁ λόγος τοὺς λοβοὺς τῶν ὀπίων τιτράναι. διὰ
 τί γὰρ οὐχὶ καὶ τὴν ῥίνα; ἵνα δὴ κάκεινο πληρωθῇ τὸ εἰρημένον· »ὥς-
 περ ἐνώτιον ἐν ῥινὶ ὕος, οὕτως γυναικὶ κακόφρονι κάλλος.« καθόλου 4
 25 γὰρ εἴ τις ἡγείται κοσμεῖσθαι χρυσίῳ, ἐλάττων ἐστὶν χρυσίου, ὁ δὲ
 ἐλάττων χρυσίου οὐκ ἔστι κύριος αὐτοῦ. ἀκοσμιότερον δὲ ὁμολογεῖν
 ἑαυτὸν καὶ ἥττονα τοῦ Ἀυδίου ψήγματος πῶς οὐκ ἀτοπώτατον;
 καθάπερ οὖν καὶ τὸ χρυσίον μαίνεται τῆς σνὸς τῇ ἀκαθαρσίᾳ τῷ 5
 ῥύγχει τὸν φορυτὸν ἐκταρασσούσης, οὕτως ἀσελγαίνειν αἱ τρυφητι-
 30 κώτεραι ὑπὸ τῆς περιουσίας ἐπαιρόμεναι τὸ κάλλος τὸ ἀληθινὸν
 καθυβρίζουσιν ἀφροδισίων μολυσμοῖς. δίδωσιν οὖν αὐταῖς δακτύλιον 57, 1
 ἐκ χρυσίου, οὐδὲ τοῦτον εἰς κόσμον, ἀλλ' εἰς τὸ ἀποσημαίνεισθαι τὰ
 οἴκοι φυλακῆς ἄξια διὰ τὴν ἐπιμέλειαν τῆς οἰκονορίας. εἰ γὰρ οἱ πάντες

3 f vgl. Galen Hist. phil. 9 (Doxogr. gr. ed. Diels p. 605); Sext. Emp. Pyrrh. Hyp. II 100 sq. — 7—9. 14—16 Chrys. Fr. mor. 276 Arnim — 9—14 vgl. Plut. Mor. p. 100 BC — 19—21 vgl. Röm. 13, 14 — 23 f Prov. 11, 22

1 βάμματα δὲ Plato δὲ βάμματα P | 3 <τὰ> Wi | αἰτίων PM* αἰτιῶν F | 4 ἀπο-
 τελέσαντος St ἀποτελέσματος P | 13 διὸ P | 15 τῶν < F | κατὰ λόγον Po κατὰ-
 λογον P | 18 ἀπηνυθριακία Di ἀπηνυθρηκία P | οὐδὲ Wi | 19 τόποις Po τύ-
 ποις P | 27 ψήγματος F | 29 φορυτὸν (o aus v corr., v in Ras.) P¹ φωρυτὸν F* |
 29 f τρυφικιώτεραι F

ἦσαν παιδαγωγούμενοι, οὐδὲν τῶν σφραγίδων ἔδει ἐπ' ἴσης ὄντων
δικαίων καὶ οἰκετῶν καὶ δεσποτῶν· ἐπεὶ δὲ ἡ ἀπαιδευσία πολλὴν
ἐνδίδωσι ῥοπὴν εἰς ἀδικίαν, σφραγίδων ἐδεήθημεν. ἀλλ' ἔστιν οὗ 2
καθυφείναι τοῦ τόπου καιρός. καὶ γὰρ ἔσθ' ὅτε συγγνωστέον ταῖς
5 οὐκ εὐτυχοῦσαις περὶ γάμον σόφρονα καὶ τάνδρὸς διὰ τὴν ἀρέσκειαν
κοσμουμέναις. ὅρος δὲ αὐταῖς ἐπικεῖσθω ἢ πρὸς μόνους τοὺς ἑαν- 288 P
τῶν ἀνδρας φιλοτιμία. ἐγὼ μὲν οὐκ ἐβουλόμην τὴν σωματικὴν εὐ- 3
πρέπειαν ἀσκεῖν αὐτάς, ἐπάγεσθαι δὲ τοὺς γήμαντας φιλανδρίᾳ σό-
φροσι, βιαστικῶ καὶ δικαίῳ φαρμάκῳ· πλὴν ἀλλ' ἐπεὶ δυστυχεῖν
10 βούλονται τὴν ψυχὴν, προκεισθω αὐταῖς, εἰ γε σωφρονεῖν ἐθέλοιεν,
τὰς ἀλόγους ὁρμὰς καὶ ἐπιθυμίας τῶν ἀνδρῶν καταπραῦνειν ἡρέμα·
ἡσυχῇ δὲ αὐτοὺς ἐπὶ τὴν λιτότητα ὑπακτέον τῷ πρὸς ὀλίγον πρὸς 4
τὸ σωφρονέστερον ἐθισμῷ. τὸ γὰρ σεμνὸν κατὰσθημα οὐ προσθήκη
τοῦ φορτικοῦ, ἀλλὰ ἀφαιρέσει τοῦ περιττοῦ περιγίγνεται. καθάπερ 58, 1
15 <ὄν> ὠκύπτερα περικοπτόντων γυναικῶν τὰ χρήματα τὰ τρυφητικά,
χαυνότητος ἀβεβαίους καὶ κενὰς ἐμποιοῦντα ἡδονὰς, ὅφ' ὧν ἐπαίρο-
μεναι καὶ πτερούμεναι πολλάκις ἀποπέτονται τῶν γάμων. διὸ καὶ
συστέλλειν χρὴ τὰς γυναῖκας κοσμίως καὶ περισφίγγειν αἰδοῖ σόφροσι,
μὴ παραρρῶσι τῆς ἀληθείας διὰ χαυνότητα. καλὸν μὲν οὖν ταῖς
20 γαμειταῖς πεπιστευκότας ταῖς σφῶν τοὺς ἀνδρας τὴν οἰκουρίαν αὐ- 106 S
ταῖς ἐπιτρέπειν βοηθοῖς εἰς τοῦτο δεδομέναις. εἰ δὲ ἄρα δέοι καὶ 2
ἡμᾶς ἐμπολιτευομένους καὶ ἄλλας τινὰς τῶν κατ' ἀγρόν διοικουμένων
πράξεις, πολλάκις δὲ καὶ ἄνευ γυναικῶν γενομένους ὑπὲρ ἀσφαλείας
ἀποσφραγίσσθαι τινα, δίδωσιν καὶ ἡμῖν εἰς τοῦτο μόνον σημαντήρα,
25 τοὺς δὲ ἄλλους ἀπορριπτέον δακτυλίους, ἐπεὶ «κόσμος» κατὰ τὴν
γραφὴν «χρυσοὺς φρονίμῳ παιδείᾳ». αἱ δὲ χρυσοφοροῦσαι τῶν γυ- 3
ναικῶν δεδιέναι μοι δοκοῦσιν, μή, ἣν ἀφέληται τις αὐτῶν τὰ χρυσία,
δοῦλαι νομισθῶσιν οὐ κοσμούμεναι. τὸ δὲ εὐγενὲς τῆς ἀληθείας, ἐν
τῷ φύσει καλῷ κατὰ ψυχὴν ἐξεταζόμενον, οὐ πράσει καὶ ὧν τὸν
30 δοῦλον, ἀλλὰ τῇ γνώμῃ τῇ ἀνελευθέρῳ διακέκρικεν, ἡμῖν δὲ οὐ φαί-
νεσθαι ἐλευθέρους, ἀλλὰ εἶναι ἀρμόζει, τοῖς θεῷ μὲν παιδαγωγουμένοις,

14—17 vgl. Plut. Mor. p. 752 F οἱ νοῦν ἔχοντες . . . περικοπτόντων ὡσερ
ὠκύπτερα τῶν γυναικῶν τὰ περιττὰ χρήματα, τρυφὰς ἐμποιοῦντα καὶ χαυνότητος
ἀβεβαίους καὶ κενὰς (so Jacobs, κελίους HSS), ὅφ' ὧν ἐπαίρομεναι πολλάκις ἀπο-
πέτονται. Wendland Quaest. Mus. p. 57 — 21 vgl. Gen. 2, 18. 20 — 25 f Sir.
21, 21 — 28—30 Chrys. Fr. mor. 354 Arnim — 30 f vgl. Aesch. Sept. 592

1 πεπαιδαγωγημένοι Cobet 493 | οὐδὲν <ἄν> Cobet; aber vgl. z. B. Demosth.
9, 6 | 5 εὐτυχοῦσαις P³ (wie Sy) ἐντυχοῦσαις P*FM | 11 ἀλόγους ὁρμὰς (γους ὁρ
in Ras.) P¹ | 14 περιγίγνεται F | 15 <ὄν> über d. Z. P² | 19 παραρρῶσι P¹ περιρ-
ρῶσι P* | 20 ταῖς St αὐταῖς P | 20 f αὐταῖς P² ταῖς P* | 22 διοικουμένας F | 23 γε-
νομένους Sy γενομένοις P | 24 <τὸν> σημ. Markland

θεῶν δὲ εἰσπεποιημένοις. διὸ καὶ στάσιν καὶ κίνησιν καὶ βάδισμα καὶ 59,1
 ἐσθῆτα καὶ ἀπαξιαπλῶς τὸν πάντα βίον ὅτι μάλιστα ἐλευθεριώτατον
 ἐπαναιρετέον. ἀλλὰ καὶ τὸν δακτύλιον οὐκ ἐπ' ἄρθρον φορητέον τοῖς
 ἀνδράσι (γυναικεῖον γὰρ τοῦτο), εἰς δὲ τὸν μικρὸν δάκτυλον, | καὶ 289 P
 5 τούτου εἰς τοῦσχατον καθέναι· ἔσται γὰρ οὕτως εὐεργής ἡ χεὶρ, ἐν
 οἷς αὐτῆς δεόμεθα· καὶ οὐ ῥᾶστα ὁ σημαντὴρ ἀποπεσεῖται τῇ μέλει
 τοῦ ἄρθρου συνδέσει φυλαττόμενος. αἱ δὲ σφραγίδες ἡμῖν ἔστων 2
 πελειᾶς ἢ ἰχθὺς ἢ ναῦς οὐριοδρομοῦσα ἢ λύρα μουσική, ἢ κέχρηται
 Πολυκράτης, ἢ ἄγκυρα ναυτική, ἢν Σέλενος ἐνεχαράττετο τῇ γλυφῇ,
 10 καὶν ἀλιεύων τις ἢ, ἀποστόλου μεμνήσεται καὶ τῶν ἐξ ὕδατος ἀνα-
 σπασμένων παιδίων· οὐ γὰρ εἰδῶλον πρόσωπα ἐναποτυπωτέον, οἷς
 καὶ τὸ προσέχειν ἀπείρηται, οὐδὲ μὴν ξίφος ἢ τόξον τοῖς εἰρήνῃ
 διώκουσιν ἢ κύπελλα τοῖς σωφρονουσί. πολλοὶ δὲ τῶν ἀκολάστον 60,1
 ἐγγεγλυμμένους ἔχουσι τοὺς ἐρωμένους ἢ τὰς ἑταίρας, ὥς μηδὲ ἐθε-
 15 λήσασιν αὐτοῖς λήθην ποτὲ ἐγγενέσθαι δυνήθῃναι τῶν ἐρωτικῶν
 παθημάτων διὰ τὴν ἐνδελεχῆ τῆς ἀκολασίας ὑπόμνησιν.
 Τριχῶν δὲ περὶ ταύτῃ δοκεῖ· φιλὴ μὲν ἢ τῶν ἀνδρῶν κεφαλῇ, 2
 πλὴν εἰ μὴ οὐλὰς ἔχοι τὰς τρίχας, λάσιον δὲ τὸ γένειον, αἱ δὲ συνε-
 στραμμένα τῶν τριχῶν ἀπὸ τῆς κεφαλῆς μὴ καθικέσθωσαν ἄγαν εἰς
 20 πλοκάμους κατολισθαίνουσαι γυναικεῖους· ἀπόχρη γὰρ τὸ ἡγνέειν
 τοῖς ἀνδράσιν. εἰ δέ τις καὶ κείραιτό τι τοῦ γενείου, οὐ μέντοι παν- 3
 τελῶς φιλωτέον αὐτό· αἰσχρὸν γὰρ τὸ θέαμα καὶ κατέγνωσται ἢ τοῦ
 γενείου ἐν χρῶ κουρὰ παρατίλσει καὶ λειότητι γειτνιωσα. αὐτίκα 4
 γοῦν ὁ ψαλμωδὸς τοῦ γενείου τερόμενος τῇ κόμῃ »ὥς τὸ μύρον«
 25 φησὶ »τὸ καταβαίνειν ἐπὶ πώγωνα. τὸν πώγωνα τὸν Ἀφρόν· τῇ
 παλινωδίᾳ τοῦ πώγωνος τὸ εὐπρεπὲς ὑμνήσας πρόσωπον τῷ μύρῳ
 κατεγάνωσε κυρίου. ἐπεὶ | δὲ οὐχ ὠραίσμου χάριν ἡ κουρα παραληπτέα,
 διὰ περίστασιν δέ, τὰς μὲν τῆς κεφαλῆς τρίχας ὥς μὴ αὐξόμεναι ταῖς 290 P 61,1
 ὄψεσιν ἐμποδίζοιεν καταβαίνουσai, καὶ ἴσως τὰς ἐπὶ τῷ μύστακι μολυ-
 30 νομένας κατὰ τὴν τροφὴν περικαρτέον, οὐ ξυρῶν (ἀγεννὲς γάρ), ἀλλὰ ταῖς
 δυοῖν μαχαίραις ταῖς κουρικαῖς, τὰς δὲ τοῦ γενείου μηδὲν τι παρα-
 λυπούσας οὐκ ἐνοχλητέον, σεμνότητα μὲν τοῦ πρόσωπου [καὶ] κατα-
 πλήξεως γεννητικὴν ἐμποιοῦσας· πολλοὺς δὲ καὶ τὸ σχῆμα παρα- 2

9 vgl. Euphorion Fr. 45 Meineke Anal. Alex. p. 77 — 10f vgl. S. 266, 24 —
 12f vgl. Psal. 33, 15 (Hebr. 12, 14; I Petr. 3, 11) — 20 vgl. δ 456 u. δ. — 24f Psal.
 132, 2 — 30f vgl. Alexis Fr. 264 CAF II p. 394

3 ἐπαναιρετέον Di ἐπανηριετέον P | 5 τούτου Cobet 493 τοῦτο P | 6 αἰτοῖς
 F | 8 οὐριοδρομοῦσα Sy οὐροδρομοῦσα P οὐρανοδρομοῦσα F | 9 ἢν P² ἢ P* | 14 ἐγ-
 γεγλυμμένους am Rand P² (ἐγ jetzt ausradiert) γεγνυμμένους im Text P¹ | 17 φιλὴ
 μὲν <ἔστω> oder ἦτω Ma | 21 καὶ doppelt in P, a. E. von f. 139v u. a. A. von
 f. 140r | 23 λειότητι P* | 32f [καὶ] καταπλήξεως St κατάπληξιν P 33 γεννητικὴν
 <αἰδοῦς> Schw γενναίαν Ma

- παιδαγωγεῖ μὴ ἁμαρτάνειν διὰ τὸ εὐεξέλεγκτον, τοῖς δὲ <μὴ> ἀναφανδὸν ἁμαρτάνειν ἐθέλονσιν τὸ λανθάνον τοῦ σχήματος καὶ μὴ παρὰσχημον ἐπιτερεπέστατον, ὅφ' ᾧ δεδυκότες οἷς ἔξεστι δι' ἄγνοιαν πλημμελεῖν τοῖς πολλοῖς ἑξομοιούμενοι τὸ ἁμαρτάνειν ἀδεῶς κεκάρπωνται. οὐ 62, 1
 5 μόνον οὖν αὐστηρὸν δεικνύει τὸν ἄνδρα τῆς κεφαλῆς τὸ φιλόν, ἀλλὰ καὶ δυσπαθὲς κατασκευάζει τὸ κρανίον, προσομιλεῖν ἐθίζον καὶ κρύει καὶ καύματι, καὶ τὰς ἀπὸ τούτων διωθεῖται βλάβας, ἃς ἡ κόμη σπόγγου τρόπον εἰς ἑαυτὴν ἀναλαμβάνουσα, ἐγκατασκήπτει τῷ ἐγκεφάλῳ παρὰμονον ἐκ τῆς νοτίδος τὴν βλάβην.
- 10 Ταῖς γυναιξὶ δὲ ἀπόρη μαλάσσειν τὰς τρίχας καὶ ἀναδεῖσθαι τὴν 2 κόμην εὐτελεῶς περὶ τινὶ λιτῇ παρὰ τὸν αὐχένα, ἀφελεῖ θεραπείαν συναυξοῦσαις εἰς κάλλος γνήσιον τὰς σφόδρας κόμας. καὶ γὰρ αἱ 3 περιπλοκαὶ τῶν τριχῶν αἱ ἑταιρικαὶ καὶ αἱ τῶν σειρῶν ἀναδέσεις πρὸς τῷ εἰδεχθεῖς αὐτὰς δεικνύει κόπτουσι τὰς τρίχας, ἀποτίλλου-
 15 σαι ταῖς πανούργοις ἐμπλοκαῖς, δι' ἃς οὐδὲ θυγγάνουσι τῆς κεφαλῆς τῆς σφῶν αὐτῶν συγχεῖν τὰς τρίχας φοβούμεναι, ἀλλὰ καὶ ὁ ὕπνος αὐταῖς μετὰ δέοντος παραγίνεται, μὴ κατασκύλωσαι λαθοῦσαι τὸ σχῆμα τῆς ἐμπλοκῆς. | ἄλλοτρίων δὲ αἱ προσθέσεις τριχῶν τέλεον ἐκβλήτοι, 291 P 63, 1
 20 ὁθινείας τε ἐπισκευάζεσθαι τῇ κεφαλῇ τὰς κόμας ἀθεώτατον νεκροῖς ἐνδιδυσκούσας πλοκάμους τὸ κρανίον· τίμη γὰρ ὁ πρεσβύτερος ἐπιθήσει χεῖρα; τίνα δὲ εὐλογήσει; οὐ τὴν γυναῖκα τὴν κεκοσμημένην, ἀλλὰ τὰς ἄλλοτρίας τρίχας καὶ δι' αὐτῶν ἄλλην κεφαλὴν. εἰ δὲ 2
 25 κεφαλὴ γυναικὸς μὲν ἀνὴρ, ἀνδρὸς δὲ ὁ Χριστός, πῶς οὐκ ἄθεον διττοῖς αὐτὰς περιπίπτειν ἁμαρτήμασιν; τοὺς μὲν γὰρ ἀπατῶσι, τοὺς ἄνδρας, διὰ τὴν ὑποβολὴν τῆς κόμης, κατασχύνουσι δὲ τὸν κύριον τὸ ὅσον ἐπ' αὐταῖς ἑταιρικῶς κοσμούμεναι εἰς ἀπάτην ἀληθείας καὶ τὴν ὄντως οὖσαν καλὴν βλασφημοῦσαι κεφαλὴν. οὐκοῦν οὐδὲ βαπτέον 3
 30 τὰς τρίχας οὐδὲ μὴν τὰς πολιὰς μεταχρωστέον· οὐδὲ γὰρ τὴν ἐσθῆτα ποικίλλειν συγκεχώρηται· | καὶ μάλιστα τὸ γεραίον τῆς ἡλικίας καὶ 107 S
 30 ἀξιόπιστον οὐκ ἐπικαλυπτέον, ἀναδεικτέον δὲ ὑπ' αὐγὰς τοῦ θεοῦ τὸ τίμημα εἰς σέβασμα τῶν νέων· καὶ γὰρ ἀναισχυντοῦσιν ἔσθ' ὅτε 4
 πολιὰς ἐπιφάνεια παιδαγωγοῦ δίκην ἐπιστάσα ἐπὶ σωφροσύνην μεθηρο-
 μόσατο αὐτοὺς καὶ κατεπλήξατο τῇ στιλπνότητι τῆς ὄψεως τὸ νεάζον τῆς ἐπιθυμίας.

23 I Kor. 11, 3

1 εὐεξέλεγκτον (εγ in Ras.) P¹ | δὲ <μὴ> Hervet | 2 λανθάνον P³ λανθάνειν P* | 3 ὅφ' ᾧ ὅφ' δ Heyse | δεδυκότες P³ δεδοικότες P* | 6 κρανίον F κρανέιον P | 12 συναυξοῦσαις Vi συναξουσας (über αξον Ras.) P συναξοῦσας FM | 14 τῷ Sy τὸ P | κόπτουσι Lowth κόπτονσαι P | 16 αὐτῶν P³ αὐταῖς P* | 17 λαθοῦσιν F | 18 προσθέσεις P³ προθέσεις P* | 20f ἐπιθήσει Ma ἐπιτίθῃσι P | 23 Χριστός θεός F | 25 ὑποβολὴν Markland ὑπερβολὴν P | 27 βλασφημοῦσαι St βλασφημοῦσι P | οὔτε Ma | 28 οὐδὲ γὰρ Di οὔτε γὰρ P | 29 ποικίλλειν (λεῖν in Ras.) P¹

Ἄλλ' οὐδὲ τὰ πρόσωπα ἐντριπτέον αὐταῖς πανούργου σοφίας 64, 1
 τερθρεύμασιν· ὑποδείξωμεν δὲ αὐταῖς κομμωτικὴν σώφρονα· κάλλος
 γὰρ ἄριστον πρῶτον μὲν τὸ ψυχικόν, ὡς πολλάκις ἐπεσημηνάμην,
 5 ὅταν ἡ κεκοσμημένη ψυχὴ ἀγίῳ πνεύματι καὶ τοῖς ἐκ τούτου ἐμ-
 πνεομένη φαιδρῶσασιν, δικαιοσύνη. φρονήσῃ, ἀνδρεία, σωφροσύνη
 φιλαγαθία τε καὶ αἰδοί, ἧς οὐδὲν εὐανθέστερον χρῶμα ἐώραται πώ-
 ποτε. ἔπειτα καὶ τὸ σωματικόν κάλλος ἡσκήσθω, »συμμετρία μελῶν 2
 καὶ μερῶν μετ' εὐχροίας«. ἡ κομμωτικὴ τῆς ὑγείας ἐνταῦθα εὐθετος.
 καθ' ἣν ἡ τοῦ εἰδώλου τοῦ ἐπιπλάστου εἰς τὸ ἀληθὲς μετάβασις κατὰ
 10 τὸ σχῆμα τὸ ἐκ τοῦ θεοῦ δεδομένον περιγίνεται. δεινὴ δὲ καλλω-
 πίσαι κατὰ φύσιν ἡ τῶν ποτῶν εὐκрасία καὶ ἡ τῶν σιτίων συμμετρία.
 οὐ γὰρ μόνον τὴν ὑγίαν ἔχει τὸ σῶμα ἐκ τούτων, ἀλλὰ καὶ τὸ
 κάλλος διαφαίνεσθαι ποιεῖ. ἀπὸ γὰρ τοῦ πυρώδους τὸ στιλπνὸν καὶ 3
 μαρμαρυγῶδες περιγίνεται, ἀπὸ δὲ τοῦ ὑγροῦ τὸ λαμπρὸν καὶ κεχα-
 15 ρισμένον, ἀπὸ δὲ τοῦ ξηροῦ τὸ ἀνδρῶδες καὶ πάγιον, ἀπὸ δὲ τοῦ
 ἀερῶδους τὸ εὐπρουν καὶ ἰσοστάσιον, ἐξ ὧν ὁ εὐρυθμός | καὶ καλὸς 292 P
 οὗτος ἀνδριάς τοῦ λόγον κεκόσμηται. ἄνθος δὲ τῆς ὑγείας ἐλευθέ-
 ριον τὸ κάλλος· ἡ μὲν γὰρ ἔνδον τοῦ σώματος ἐργάζεται, τὸ δὲ εἰς
 τὸ ἐκτὸς τοῦ σώματος ἐξανθήσαν φανεράν ἐνδείκνυται τὴν εὐχροίαν.
 20 αἱ γοῦν κάλλισται καὶ ὑγιεινόταται ἀγωγαὶ διαπονοῦσαι τὰ σώματα 65, 1
 τὸ κάλλος τὸ γνήσιον καὶ παράμουνον ἐργάζονται, ἔλκοντος ἐφ' ἑαυτὸ
 τοῦ θερμοῦ τὴν τε ἰκμάδα πᾶσαν καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ψυχρόν· ὀλκὸν
 δὲ εἰς ἑαυτὴν ἡ θερμότης ἐκριπιζομένη κινήσειν. ἐπειδὴν δὲ ἔλκυσθῃ,
 ἀλεινομένην ἡρέμα δι' αὐτῶν ἀτμίζει τῶν σαρκῶν <τὴν> ἐκ τῆς
 25 τροφῆς περιουσίαν, ποσῇ μὲν τῇ ὑγρότητι, ὑπερβολῇ δὲ θερμότητος.
 διὸ καὶ ἡ προτέρα κενόυται τροφῇ· ἀκινήτῳ δὲ τῷ σώματι τὸ βρω- 2
 θέν σιτίον οὐ προσφύεται, ἀλλὰ ἐκπίπτει, ὥσπερ ἀπὸ ψυχροῦ κλι-
 βάνον ὁ ἄρτος ἢ ὅλος ἢ μόνον ὑπολειπόμενος τὸν πυθμένα. εἰκότως 3
 οὖν τοῖς περιττεύουσι κατὰ τὰς ἀποτρίψεις τὰ οὖρα καὶ τὰ σκύβαλα
 30 πλεονάζει, πλεονάζει δὲ καὶ τὰ ἄλλα περιττώματα αὐτοῖς, πρὸς δὲ
 καὶ οἱ ἰδρῶτες, οὐκ ἀναδιδομένης τῷ σώματι τῆς τροφῆς, ἀλλὰ εἰς
 τὰ περιττὰ ἐκχεομένης. ἐντεῦθεν καὶ αἱ λαγνείαι ὀρμῶνται, περὶ τὰ 66, 1
 παιδοποιίας μόρια ἐπιρρεούσης τῆς περιττείας. <διὸ> κινήσει συμμέ-
 τροις [διὸ] τηχτέον ταύτην τὴν περιττείαν καὶ εἰς πέψιν ἀναχυτέον,
 35 δι' ἧς τὸ κάλλος ἐρυθραίνεται.

3 vgl. Paed. II 121, 2; III 4, 1; 20, 6 — 7 f vgl. Creuzer zu Plotin De pulchr. 1

4 f ἐμπνεομένοις Ma | 5 ἀνδρεία P* ἀνδρία P¹ | 6 ἐώραται P¹ ἐωρᾶτε P* |
 7 συμμετρία Vi συμμετρία P | 17 δὲ γὰρ F | 17 f ἐλεύθερον F | 19 ἐνδείκνυται
 P³F¹ ἐνδεικνύναι P*F*M | 22 ὀλκὸν ἔλκον F* | 24 ἀλεινομένην Markland ἀλει-
 νομένων P | ἀτμίζει Lowth ἀτιμάζει P | τὴν über d. Z. P² | 25 ποσῇ Peorr πόση
 P* | 26 τροφῇ F | 29 τοῖς περιττεύουσι τούτοις περιττεύει St | 33 f <διὸ> [διὸ] Münzel

Ατοπον δὲ τοὺς »κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν θεοῦ« γεγονότας 2
 ὥσπερ ἀτιμάζοντας τὸ ἀρχέτυπον ἐπηλυν ἐπαγεσθαι κομμοτικήν, τὴν
 ἀνθρώπειον κακοτεχνίαν πρὸ τῆς θείας αἰρουμένης δημιουργίας.
 προσιέναι δὲ αὐτὰς ὁ παιδαγωγὸς κελεύει »ἐν καταστολῇ κοσμίῳ, μετὰ 3
 5 αἰδοῦς καὶ σωφροσύνης κοσμεῖν ἑαυτάς«, »ὑποτασσόμενας τοῖς ἰδίοις
 ἀνδράσιν, ὡς καὶ εἴ τινες ἀπειθοῖεν τῷ λόγῳ, διὰ τῆς τῶν γυναικῶν
 ἀναστροφῆς ἄνευ λόγου κερδηθήσονται, ἐποπτεύσαντες« φησὶ »τὴν
 ἐν λόγῳ ἀγνὴν ἀναστροφὴν ὑμῶν· ὧν ἔστω οὐχ ὁ ἔξωθεν ἐμπλοκῆς
 καὶ περιθέσεως χρυσίων ἢ ἐνδύσεως ἱματίων κόσμος, ἀλλ' ὁ κρυπτός
 10 τῆς καρδίας ἄνθρωπος ἐν τῷ ἀφθάρτῳ τοῦ πράεος καὶ ἡσυχίου
 πνεύματος, ὅ ἐστιν ἐνώπιον τοῦ θεοῦ πολυτελής.« ἡ δὲ αὐτουργία 67, 1
 ταῖς γυναιξὶν μάλιστα τὸ γνήσιον ἐπιφέρει κάλλος γυμνάζουσα τὰ σώ-
 ματα αὐτῶν καὶ σφᾶς αὐτάς δι' αὐτῶν κοσμοῦσα, οὐ τὸν ὑπ' ἄλλων
 πεπονημένον προσφέρουσα κόσμον, ἄκοσμον καὶ ἀνελεύθερον καὶ ἑται-
 15 ρικόν, ἀλλὰ τὸν ἐκάστης σώφρονος γυναικὸς διὰ τῶν χειρῶν αὐτῆς, |
 ὁπότε χρήζοι μάλιστα, ἀσκούμενον καὶ ἐξυφαινόμενον· οὐ γάρ ποτε 293 P
 καθήκει ἐξ ἀγορᾶς ὠνητοῖς, ἀλλὰ τοῖς οἰκουρικοῖς [τοῖς ἰδίοις] ἔργοις
 κοσμουμένας φαίνεσθαι τὰς κατὰ θεὸν πολιτευόμενας. κάλλιστον 2
 γὰρ ἔργον γυνὴ οἰκουρὸς αὐτὴν τε καὶ τὸν ἄνδρα τοῖς ἰδίοις περι-
 20 βάλλουσα κοσμήμασι, δι' ὧν ἀγάλλονται πάντες, οἱ μὲν παῖδες ἐπὶ
 τῇ μητρὶ, ὁ δὲ ἄνθρωπος ἐπὶ τῇ γυναικί, αὕτη δὲ ἐπὶ τούτοις, πάντες δὲ
 ἐπὶ τῷ θεῷ. συλλήβδην γοῦν 3

ταμείον ἀρετῆς ἐστὶν ἀνδρεία γυνή,

ἥτις »οὔτα ὀκνηρὰ οὐκ ἔφαγεν, θεσμοὶ δὲ ἐλεημοσύνης ἐπὶ τῇ γλώσσῃ
 25 αὐτῆς«, ἥτις »τὸ στόμα αὐτῆς διήνοιξεν σοφῶς καὶ ἐννόμως, ἥς τὰ
 τέκνα ἐμακάρισαν ἀνιστάμενα«, ὡς διὰ Σολομῶντος λέγει ὁ ἅγιος
 λόγος, »ὁ δὲ ἄνθρωπος αὐτῆς ἐνεκωμίασεν. γυνὴ γὰρ εὐσεβὴς εὐλογεῖται,
 φόβον δὲ κυρίου αὐτὴ αἰνεῖτω.« καὶ πάλιν »γυνὴ ἀνδρεία στέφανος
 τῷ ἀνδρὶ αὐτῆς.«

30 Ἐπανορθωτέον δὲ ὅτι μάλιστα καὶ τὰ σχήματα καὶ τὰ βλέμματα 68, 1
 καὶ τὰ βαδίσματα καὶ τὰς φωνάς. οὐ γὰρ ὥς τινες τὴν ὑπόκρισιν
 ζηλοῦσαι τῆς κωμῳδίας καὶ τὰς κατεαγνίας τῶν ὀρχηστῶν κινήσεις
 παραφυλάττονσαι παρὰ τὰς ὁμιλίας σκηνοβατοῦσιν, αὐτοῖς τοῖς κινή-
 μασιν τοῖς ἄβροῖς καὶ τοῖς ὕδροις βαδίσμασιν καὶ φωναῖς ταῖς πε-

1 Gen. 1, 26 — 4 f I Tim. 2, 9 — 5—11 I Petr. 3, 1—4 — 19 f vgl. Prov.
 29, 40 — 23 Alexandros Fr. 5 CAF III p. 373 — 24—28 Prov. 29, 45b. 43ba.
 46. 48bc (31, 26—30) — 28 f Prov. 12, 4

3 πρὸ P³ πρὸς P* | αἰρουμένης F | 4 προσιέναι Schw προῖέναι P | προῖων δὲ
 αὐ τὰς (γυναικας) Ma | 8 ἐμπλοκῆς P¹ ἐμπλόκως P* ἔμπλοκος P³ | 16 ἀσκούμενον
 St Observ. crit. p. 32f ἀρκούμενον P | 17 [τοῖς ἰδίοις] Wi | 19 γὰρ < F | 23 ἀν-
 δρεία wohl aus Prov. 12, 4 (vgl. Z. 28) γενναία Stob. Flor. 67, 12 | 26 σολομῶνος
 P | 28 αὕτη St

Clemens I.

πλασμέναις, κλαδαρόν περιβλέπουσαι, δέλεαρ ἡδονῆς ἐξησχημέναι. »μέλι 2
 γὰρ ἀποστάζει ἀπὸ χειλέων γυναικὸς πόρνης, ἢ πρὸς χάριν λαλοῦσα 108 S
 λιπαίνει σὸν φάρυγγα, ὕστερον μέντοι πικρότερον χολῆς εὐρήσεις καὶ
 ἡκοημένον μᾶλλον ἢ μάχαιραν δίστομον· τῆς γὰρ ἀφροσύνης οἱ
 5 πόδες κατάγονσι τοὺς χρωμένους αὐτῇ μετὰ θανάτου εἰς Αἶδην·
 Σαμφῶν γοῦν τὸν γεννάδα ἢ πόρνη νενίκηκεν, καὶ τὸν ἄνδρα ἔχειρεν 3
 αὐτοῦ ἑτέρα γυνή. ἀλλ' οὐχ οὕτως ἡπάτησεν τὸν Ἰωσήφ ἄλλη γυνή,
 νενίκηται δὲ ἡ πόρνη ἢ Αἰγυπτία, καὶ δεσμὰ σωφροσύνη λαμβάνουσα
 κρείττων ἀναφαίνεται λε|λυμένης ἐξουσίας. ἔχοι δ' ἂν κάκεινο ἄριστα 294 P 69,
 10 τὸ εἰρημένον

τὸ δ' ὅλον οὐκ ἐπίσταμαι
 ἐγὼ ψιθυρίζειν οὐδὲ κατακεκλασμένως
 πλάγιον ποιήσας τὸν τράχηλον περιπατεῖν,
 ὥσπερ ἑτέρους ὁρῶ κιναίδους ἐνθάδε
 15 πολλοὺς ἐν ᾗσται καὶ πεπιττοκοημένους.

αἱ δὲ γυναῖκες κινήσεις καὶ θρύψεις καὶ χλιδαὶ κολουσταὶ παντελῶς· 2
 τὸ γὰρ ἀβροδιαίτον τῆς περὶ τὸν περίπατον κινήσεως καὶ τὸ »σαντὰ
 βαίνειν«, ὡς φησιν Ἀνακρέων, κομιδῇ ἑταιρικά, ὡς γέ μοι φαίνεται.
 ἡ κομφοδία φησὶν »τὰ ἔχνη τὰ ἑταιρικά ὦραν ἀπολείπειν καὶ τρυ-
 20 φῆν«. ἔχνη δὲ πορνικὰ οὐκ ἐρείδεται εἰς ἀλήθειαν· ὁδοὺς γὰρ ζωῆς 3
 οὐκ ἐπέρχεται, σφαλεραὶ δὲ αἱ τροχιαὶ αὐτῆς καὶ οὐκ εὐγνωστοί·
 μάλιστα δὲ ὀφθαλμῶν φειστέον, ἐπεὶ τοῖς ποσὶν ἢ τοῖς ὀφθαλμοῖς
 ἄμεινον ὀλισθεῖν. ὁ γοῦν κύριος συντομώτατα λαταὶ τὸ πάθος τοῦτο, 70, 1
 »εἰ σκανδαλίζει σε ὁ ὀφθαλμός σου, ἔκκοπον αὐτόν« λέγων, ἐκ βάθρων
 25 ἀνασπῶν τὴν ἐπιθυμίαν· κλαδαραὶ δὲ ὄψεις καὶ τὸ ἐνιλλώπτειν, ὃ
 διὰ τῶν ὀφθαλμῶν βλεφαρίζειν ἐστίν, οὐδὲν ἀλλ' ἢ διὰ τῶν ὀφθαλ-
 μῶν μοιχεύειν ἐστὶν ἀκροβολιζομένης τῆς ἐπιθυμίας δι' αὐτῶν. πρὸ
 γὰρ τοῦ παντὸς σώματος διαφθείρονται οἱ ὀφθαλμοί. »θεωρῶν δὲ 2
 καλὰ ὀφθαλμὸς εὐφραίνει καρδίαν«, τουτέστι καλῶς μαθὼν θεωρεῖν
 30 εὐφραίνει, »ἐννεύων δὲ ὀφθαλμὸν μετὰ δόλου συνάγει ἀνδράσι λύπας.«

1—5 Prov. 5, 3—5 — 6f vgl. Richt. 14, 1ff; 16, 17. 19 — 7—9 vgl. Gen. 39, 12
 — 11—15 CAF III p. 470 Adesp. 339 — 17f Anakreon Fr. 168 — 19f CAF III p. 520
 Adesp. 622; vgl. Cobet 441 — 20f Prov. 5, 5f — 22f vgl. Zenon bei Diog. Laert.
 VII 26; Paed. II 49, 2; Gnomol. Palat. 108 (Sat. philol. H. Sauppio oblata p. 29)
 — 24 vgl. Matth. 5, 29; 18, 9; Mark. 9, 47 (ἐκκοπον aus Matth. 5, 30; 18, 8) —
 28f Prov. 16, 2 (15, 30) — 30 Prov. 10, 10

3 φάρυγα F | 5 θάνατον FM | 7 ἑταῖρα M² | 8 σωφροσύνη P³ σωφροσύνης
 P* | 12 κατακεκλασμένως F κατακεκλασμένος PM | 14 ἑτέρους F¹ ἑταίρους PF*M |
 16 γυναικεῖαι P³ | 19 <καί> ἢ κομφοδία Münzel | 22 ἐπεὶ P² ἐπὶ P* | 25 ἐνι-
 λλώπτειν Hemsterhuys zu Hesych. s. v. ἰλλώπτειν, ἐνιλλώπτειν P | 25f [δ διὰ τ. ὁ.
 βλεφαρίζειν ἐστίν] Hemsterh. | 30 λύπας (λ u. π in Ras.) P¹

- τοιοῦτόν που τὸν θηλυδρίαν Σαρδανάπαλλον, τῶν Ἀσσυρίων τὸν 3
 βασιλέα, ἐπὶ κλίνῃ ἀναβάδην ἐξόμενον εἰσάγουσι πορφύραν ξαίνοντα
 καὶ τὰ λευκὰ τῶν ὀφθαλμῶν ἐπαναβάλλοντα. αἱ ταῦτα ἐπιτηδεύουσαι 4
 γυναῖκες ἰδίαις ὄψεσι προαγωγέουσιν αὐτάς· ὡλύχνος γὰρ τοῦ σώ-
 5 ματός ἐστιν ὁ ὀφθαλμός· φησὶν ἡ γραφή, δι' οὗ καταφαίνεται τὰ
 ἔνδον φωτὶ τῷ φαινομένῳ καταναζόμενα. »πορνεία δὲ γυναικὸς ἐν
 μετεωρισμῷ ὀφθαλμῶν.« »νεκρώσατε | οὖν τὰ μέλη τὰ ἐπὶ τῆς 295 P 71, 1
 γῆς, πορνείαν, ἀκαθαρσίαν, πάθος, ἐπιθυμίαν κακὴν καὶ τὴν πλεονε-
 ξίαν, ἥτις ἐστὶν εἰδωλολατρεία, δι' ἧς ἐρχεται ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ.«
 10 ὁ μὲν ἀπόστολος βοᾷ, ἡμεῖς δὲ ἀναζωπυροῦμεν τὰ πάθη καὶ οὐκ
 αἰσχνόμεθα. αἱ μὲν αὐτῶν »μαστίχην ἐντραγοῦσαι, περιουῖσαι, σεσθή- 2
 ρασι τοῖς παριούσιν, αἱ δὲ τὰς κεφαλὰς, ὡς μὴ δακτύλους ἔχουσαι,
 ταῖς ὑπ' αὐτῶν φερομέναις περόναις σκαλεύουσαι θρύπτονται, καὶ
 ταύτας ἢ χελώνης ἢ ἐλέφαντος ἢ τινος ἄλλου ζῴου νεκροῦ πεποι-
 15 ημένας πολυπραγμονοῦσιν· ἄλλαι δὲ καθάπερ ἐξανθήματά τινα ἔχου- 3
 σαι πρὸς εὐπρέπειαν τῶν ὁρώντων εὐανθέσι περιχρίστοις κοσμούμεναι
 σπιλοῦσι τὰ πρόσωπα τὰ αὐτῶν. »ἄφρονα« τὴν τοιαύτην καὶ »θρασεῖαν 4
 γυναῖκα« διὰ Σολομῶντος λέγει, »ἢ οὐκ ἐπίσταται αἰσχύνῃν· ἐκάθισεν
 ἐπὶ θύραις τοῦ ἐαυτῆς οἴκου ἐπὶ δίφρου, ἐμφανῶς προσκαλονμένη
 20 τοὺς παριόντας ὁδόν, τοὺς εὐθύνοντας τὰς ἐαυτῶν τροχιάς, διὰ τοῦ
 σχήματος αὐτῆς καὶ τοῦ βίου παντὸς δηλονότι λέγουσα, »τίς ἐστὶν
 ὑμῶν ἀφρονέστατος; ἐκκλινάτω πρὸς με. ἐνδεεῖσι δὲ φρονήσεως
 παρακελεύεται λέγουσα, ἄρτων κρυφίων ἡδέως ἄψασθε καὶ ὕδατος
 κλοπῆς γλυκεροῦς, τὴν ἐπὶ κλοπὴν ταύτην Ἀφροδίτην λέγει. ἐντεῦθεν 72, 1
 25 ὠφελημένος ὁ Βοιωτίας Πινδαρος »γλυκύ τι« φησὶν »κλεπτόμενον
 μέλημα Κύπριδος.« »ὃ δὲ οὐκ οἶδεν ἄθλιος ὅτι γηγενεῖς παρ' αὐτῇ
 ὀλοῦνται, καὶ ἐπὶ πέτευρον Αἰδου συναντᾷ. ἀλλὰ ἀποπήδησον«, φη-
 σὶν, »μὴ χρονίσῃς ἐν τῷ τόπῳ· ὁ παιδαγωγός, »μηδὲ ἐπιστήσῃς τὸ
 σὸν ὄμμα πρὸς αὐτήν. οὕτως γὰρ διαβήσῃ ὕδωρ ἀλλότριον καὶ ὑπερ-
 30 βήσῃ τὸν Ἀχέροντα.« διὰ τοῦτο τάδε λέγει κύριος | διὰ Ἑσαίου· 296 P 2

1—3 vgl. Ktesias Fr. 20 Müller p. 36 bei Athen. XII p. 528f εἶδεν αὐτὸν
 (τὸν Σαρδανάπαλλον) ὁ Μῆδος ἐψιμνωμένον καὶ κεκοσμημένον γυναικιστὶ καὶ
 μετὰ τῶν παλλακίδων ξαίνοντα πορφύραν ἀναβάδην τε μετ' αὐτῶν καθήμενον
 . . . τὰ λευκὰ ἐπαναβαλὼν τοῖν ὀφθαλμοῖν. Plut. Mor. p. 336 C Σαρδ. ἔβαινον
 οἴκοι πορφύραν, ἀναβάδην ἐν ταῖς παλλακαῖς καθήμενος. — 4f Matth. 6, 22; vgl.
 Luk. 11, 34 — 6f Sir. 26, 9 — 7—9 Kol. 3, 5f — 11 vgl. S. 245, 5 — 17—30
 Prov. 9, 13—18a — 25f Pindar Fr. 217 Schroeder

14 νεκροῦ] μικροῦ F | 16 εὐανθέσι περιχρίστοις (ι π in Ras. für 6 Buchst.)
 P¹ | 18 σολομῶντος (λ in Ras.) P¹ | 25 κλεπτόμενον P² βλεπτόμενον P* | 27 πέτεν-
 ρον P*M πέταυρον P³F

»ἀνδ' ὃν ἐπορεύθησαν αἱ θυγατέρες Σιών ὑψηλῷ τραχήλῳ καὶ ἐν νεύμασιν ὀφθαλμῶν, καὶ τῇ πορείᾳ ἅμα σύρουσαι τοὺς χιτῶνας καὶ τοῖς ποσὶ παίζουσαι, καὶ ταπεινώσει ὁ θεὸς τὰς θυγατέρας Σιών καὶ ἀνακαλύψει τὸ σχῆμα αὐτῶν«, τὸ ἄσχημον σχῆμα.

- 5 Ἐγὼ μὲν οὐδὲ τὰς θεραπαίνας ἀξιώ τὰς <ἐπ'> ἀρισ<τερᾶς> ταῖς 73, 1 γυναιξίν <ῆ> τὰς ἐπομένας αὐταῖς αἰσχρολογεῖν ἢ αἰσχροεργεῖν, σωφρονίζεσθαι δὲ αὐτὰς πρὸς τῶν δεσποινῶν· σφόδρα γοῦν ἐπιτιμητικώτατα ὁ κωμικὸς Φιλῆμων φησίν·

ἐξιών

2

- 10 γυναικὸς ἐξόπισθ' ἐλευθέρας βλέπω
μόνην θεράπαιναν κατόπιν ἀκολουθεῖν καλὴν
ἐκ τοῦ Πλαταιικοῦ τε παρακολουθοῦντά τινα
ταύτη κατιλλώπτειν.

- ἀναστρέφει γὰρ ἐπὶ τὴν δέσποιναν ἢ τῆς θεραπαίνης ἀκολασία, ἐπι- 3
15 βάνθραν ἐνδιδούσα τοῖς πειρώσι τὰ ἥττονα τοῦ μὴ εὐλαβεῖσθαι τὰ μείζονα, διὰ τοῦ συγγιγνώσκειν τοῖς αἰσχροῖς τὸ μὴ καταγιγνώσκειν ἐμφαινούσης τῆς δεσποίνης. τὸ δὲ μὴ ἐπαγανακτεῖν τοῖς ἀκολασταῖ-
νοῦσι σαφὲς γίνεται τεκμήριον γνώμης εἰς τὸ ὅμοιον ἐκτρεπομένης.
»οἷα γὰρ δέσποινα«, φασὶν οἱ παροιμιαζόμενοι, »τοιιάδε χά κύων.«

- 20 Ἀποσκορακιστέον δὲ ἡμῖν καὶ τοῦ περιπάτου τὸ μανιῶδες, τὸ δὲ 4
σεμνὸν καὶ τὸ σχολαῖον ἐκλεκτέον, οὐ τὸ βάδισμα τὸ μελλητικόν,
οὐδὲ τὸ ἐν ταῖς ὁδοῖς σαλεύειν καὶ ἐξυπτιάζοντα παραβλέπειν εἰς
τοὺς | ἀπαντῶντας, εἰ ἀποβλέπουσιν εἰς αὐτόν, καθάπερ ἐπὶ σκηνῆς 109 S
ἐμπομπεύοντα καὶ δακτυλοδεικτούμενον. οὐδὲ ὑπὸ οἰκετῶν ἀναστρέ- 5
25 φεσθαι χρὴ πρὸς τὸ σιμὸν ὠθουμένους, ὥσπερ τοὺς τρυφητικωτέρους
ὀρώμεν, ἐρρωμένους εἶναι δοκοῦντας, ὑπὸ μαλακίας δὲ ψυχικῆς δια-
τεθρυμμένους. ἀνδρὸς δὲ γενναίου σημεῖον οὐδὲν εἶναι δεῖ περιφανὲς
ἐν τῷ προσώπῳ μαλακίας, ἀλλ' οὐδὲ ἐν ἑτέρῳ μέρει τοῦ σώματος.

1—4 Jes. 3, 16f — 9—13 Philemon Fr. 124 CAF II p. 517 sq. — 19 vgl. Epicharm Fr. 168 Kaibel; vgl. Plato Rep. VIII p. 563 C

5 τὰς <ἐπ'> ἀρισ<τερᾶς> ταῖς Schw ταῖς ἀρίσταῖς P | 6 <ῆ> Schw | 9 ἐξιών Markland Explic. vet. auct. (Anhang zu Eurip. Suppl.) p. 246 ἐξὸν P Ἐξοικιζόμενον Kock | 10 f βλέπω μόνην Markland βλέπομένην P | 11 κατόπιν ἀκολουθεῖν καθ' ὁδὸν ἀκόλουθον Kock | 12 Πλαταιικοῦ] πλαγίου C. F. Hermann | τε παρακολουθοῦντά τινα] παρακολουθοῦντά τε Bentley παρακολουθοῦντάς τινας Markland τε παρακολουθοῦντ' ἂν τινα Hermann παρακολουθοῦντί τε Jortin, Remarks upon Eccl. Hist. ed. by W. Trollope I p. 282 τῶν παρακολουθοῦντων τινὲς Kock | 13 ταύτη κατιλλώπτειν <τινά> Bentley ταύτη ἔκατιλλώπτειν Meineke μεγ' ἔγκατιλλώπτειν Dobree κρηφῇ ἔκατιλλώπτουσαν Kock | 14 f ἐπιβάθραν Markland a. a. O. p. 247 ἐπιβαθραίνειν P | 15 τοῦ Cobet τὸ P τῷ Sy | 19 χά (über α Ras.) P | 20 ἀποσκορακιστέον F | 24 f ἀναστρέφεσθαι] ἀναφέρεσθαι Ma ἀναρριχᾶσθαι Schw

- μὴ τοῖνυν μηδὲ ἐν κινήσειν μηδὲ ἐν σχέσεσιν εὐρεθείη ποθ' ἡ ἀσχη- 74, 1
 μούνη τῆς ἀνανδρίας. οὐδὲ μὴν καθάπερ ὑποζυγίοις τοῖς οἰκέταις
 χρηστέον τῷ ὑγιαίνοντι. ὥς γάρ τοι ἐκείνοις παραγγέλλεται »παντὶ 2
 φόβῳ τοῖς δεσπόταις, οὐ μόνον τοῖς ἀγαθοῖς καὶ ἐπιεικέσιν, ἀλλὰ καὶ τοῖς
 5 σχολιοῖς ὑποτάσσασθαι«, φησὶν ὁ Πέτρος, οὕτως ἡ ἰσότης καὶ ἡ μα-
 κροθυμία καὶ ἡ φιланθρωπία τοῖς δεσπόταις εὐάρμοστος. »τὸ γὰρ
 τέλος«, φησί, »πάντες ὁμόφρονες, συμπαθεῖς, φιλάδελφοι, εὐσπλαγχνοι,
 ταπεινόφρονες« καὶ τὰ ἐπὶ τούτοις, »ἵνα εὐλογίαν κληρονομήσητε.«
 10 κónα νεανία καὶ οὕτως αὐτὸν ἀνδριαντουργεῖ. »ἔστω«, φησί, »καθαρόν
 τὸ πρόσωπον, ὀφρὺς μὴ καθεμένη, μηδὲ ὄμμα ἀναπεπταμένον μηδὲ
 διακεκλασμένον, μὴ ὑπτίος ὁ τράχηλος, μηδὲ ἀνιέμενα τὰ τοῦ σώμα- 297 P
 τος μέλη, ἀλλὰ [τὰ] μετέωρα ἐντόνοις ὅμοια, ὀρθόνους πρὸς τὸν λόγον
 ὀξύτης, καὶ κατοκωχῇ τῶν ὀρθῶς εἰρημένων, καὶ σχηματισμοὶ καὶ
 15 κινήσεις μηδὲν ἐνδιδούσαι τοῖς ἀκολάστοις ἐλπίδος. αἰδῶς μὲν ἐπαν- 4
 θείτω καὶ ἀρρενωπία· ἀπέστω δὲ καὶ ὁ ἀπὸ τῶν μυροπωλίων καὶ
 χρυσοχορίων καὶ ἐριοπωλίων ἄλγος καὶ ὁ ἀπὸ τῶν ἄλλων ἐργαστη-
 ρίων, ἔνθα ἐταιρικῶς κεκοσμημένοι, ὥσπερ <αῖ> ἐπὶ τέγους καθεζό-
 μεναι, διημερεύουσι.«
 20 Μὴ τοίνυν μηδὲ οἱ ἄνδρες ἐπὶ τῶν κουρείων καὶ καπηλείων 75, 1
 διατρίβοντες ἀδολεσχούντων στωμυλνόμενοι, καὶ τὰς παριούσας θηρώ-
 μενοι γυναῖκας πανσάσθων ποτέ· πολλοὺς δὲ καὶ βλασημοῦντες εἰς
 γέλωτα οὐ παύονται. καλυτέα γε μὴν ἔτι καὶ ἡ διὰ τῶν κύβων 2
 παιδιά, πρὸς δὲ καὶ ἡ διὰ τῶν ἀστραγάλων μελέτη πλεονεξίας, ἣν
 25 μεταχειρίζεσθαι φιλοῦσι. τοιαῦτά τινα τῆς τρυφῆς τὸ ἀταμίευτον
 αὐτοῖς κακοσχολοῦσιν ἐξευρίσκει· αἰτία γὰρ ἡ ἀργία· ματαίων δέ τις
 ἐργῶ τῶν ἐκτός τῆς ἀληθείας ὄντων· οὐ γὰρ ἔστι καὶ ἄλλως θυ-

2 f vgl. Plato Leg. VI p. 760. 761 *χρωμένους δ' ὑποζυγίοις καὶ τοῖς οἰκέταις*
 — 3—5 I Petr. 2, 18 — 6—8 I Petr. 3, 8f — 10—19 Zeno Fr. 246 v. Arnim; vgl.
 Wachsmuth, De Zen. Cit. et Cleanthe Assio Comm. I Göttingen Ind. lect. 1874
 p. 6; Cobet, Mnemos. 6 (1857) p. 339 sq.

1 ποθ' Ma ποτ' ἂν P | 2 ἀνανδρίας Ma ἀνδρίας P ἀνδρίας M² | 5 σχολιοῖς
 (σχ in Ras.) P¹ | 6 εὐάρμοστος Peorr εὐάρμοστοι P* | 9 κητινὲς P | 10 νεανία Ma
 νεανία P νεανίδα F νεανίον Cobet, Mnemos. 11 (1862) p. 387 | 12 διακεκλασμένον
 Cobet ἀνακεκλασμένον P | 13 [τὰ] Wachsmuth | ὀρθόνους Po ὀρθόνον P ὀρθο-
 τόνον Arcerius ὀρθὸν οὗς Cobet ὀρθὸς νοῦς Wachsmuth | 14 [ὀξύτης] Di | κατο-
 κωχῇ P κατακωχῇ F κατοκῇ M und P² am Rand | 15 κινήσεις P*M κίνησις P²F | ἐνδι-
 δοῦσαι P³M² ἐνδιδούσα P*FM* | 16 ὁ < Vi vgl. Wellmann, Neue Jahrb. f. Philol. 107
 (1873) S. 464 ¹⁰¹ | 18 κεκοσμημένοι Cobet κεκοσμημένοι P | <αῖ> Münzel | 18f καθε-
 ζόμενοι Cobet | 21 στωμυλλόμενοι Cobet 236 | παριούσας Sy παριζούσας P | 24 παι-
 διά P² παιδεῖα P*

μηδὶαν ἄνευ βλάβης κτήσασθαι· τῆς δὲ ἐκάστου τῶν ἀνθρώπων
 διανοίας μίμησις ἐστὶν ἢ τοῦ βίου προαίρεσις. ἀλλ', ὡς ἔοικεν, μόναι 3
 αἱ μετὰ τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν συναναστροφῇ ὠφελοῦσιν. ἔμπαλιν
 γοῦν τὴν μετὰ τῶν φαύλων συνδιαίτησιν ἀνθρώπων ὑόδη γνω-
 5 ρίζων ὁ πάνσοφος διὰ Μωυσέως παιδαγωγὸς χοιρίων ἀπηγόρευσεν
 μεταλαμβάνειν τῷ λαῷ τῷ πρεσβυτέρῳ, ἐμφαίνων μὴ δεῖν τοὺς θεὸν
 ἐπιβοωμένους ἀκαθάρτοις ἀναμίγνυσθαι ἀνθρώποις, οἳ δίκην ὑῶν
 ἡδοναῖς σωματικαῖς καὶ δεισαλείαις τροφαῖς καὶ γαργαλισμοῖς | ἀσελ- 298 P
 γέσι κνηστιῶντες πρὸς ἀφροδίτην κακόχαρτον ἡδονὴν χαίρουσιν.
 10 ἀλλ' οὐδ' ἔκτινα ἢ ὠκύπτερον μαστοφαγῇ ἢ αἰετὸν φαγεῖν φησιν, 4
 οὐκ ἐγγίεις, λέγων, τοῖς δι' ἀρπαγῆς τὸν βίον ποριζομένοις· καὶ τὰ
 ἄλλα δὲ ὁμοίως ἀλληγορεῖται. τίσιν οὖν οἰκειωτέον; τοῖς δικαίοις, 76, 1
 πάλιν ἀλληγορῶν φησιν. πᾶν γὰρ »διχηλοῦν καὶ μαρυνκόμενον« κα-
 θαρόν ἐστιν, ὅτι τὸ διχηλοῦν δικαιοσύνην ἐμφαίνει τὴν ἰσοστάσιον
 15 μηρυκάζουσιν τὴν οἰκείαν δικαιοσύνης τροφήν, τὸν λόγον ἔκτοσθεν
 μὲν εἰσιόντα κατὰ ταῦτα τῇ τροφῇ διὰ κατηχήσεως, ἔνδοθεν δὲ
 ἀναπεμπόμενον ὥσπερ ἐκ κοιτίας τῆς διανοίας εἰς ἀνάμνησιν λογικὴν.
 μηρυκάξει δὲ ὁ δίκαιος τὴν πνευματικὴν τροφήν ἀνὰ στόμα ἔχων τὸν 2
 λόγον, καὶ διχηλεῖ ἢ δικαιοσύνη εἰκότως, κἀνταῦθα ἀγιάζουσα καὶ εἰς
 20 τὸν μέλλοντα παραπέμπουσα αἰῶνα.

Οὐκοῦν οὐδὲ ἐπὶ τὰς θείας ὁ παιδαγωγὸς ἄξει ἡμᾶς, οὐδὲ ἀπει- 3
 κότεως τὰ στάδια καὶ τὰ θέατρα »καθέδραν λοιμῶν« προσείποι τις
 ἂν· »βουλή« γὰρ κἀνταῦθα πονηρὰ καθάπερ καὶ ἐπὶ τῷ δικαίῳ, διὸ
 καταράται ὁ ἐπ' αὐτῷ σύλλογος. πεπλήθησιν γοῦν πολλῆς ἀταξίας 4
 25 καὶ παρανομίας αἱ συναγωγαὶ αὗται, καὶ αἱ προσφάσεις τῆς συνηλθ-
 σεως ἀκοσμίας ἐστὶν αἰτία ἀναμῖξ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν συνιόντων
 ἐπὶ τὴν ἀλλήλων θέαν. ἐνταῦθα ἤδη περπερεύεται τὸ συνέδριον. 77, 1
 λιχνευούσης γὰρ τῆς ὄψεως χλιαίνονται αἱ ὀρέξεις, καὶ ἱταμώτερον
 βλέπειν οἱ ὀφθαλμοὶ πρὸς τοὺς πλησίον ἐθιζόμενοι τῷ ἔχειν σχολὴν
 30 ἐφειμένην ἐκφλέγουσι τὰς ἐρωτικὰς ἐπιθυμίας. ἀπειρήσθων οὖν καὶ 2
 αἱ θείαι καὶ τὰ ἀκροάματα βωμολοχίας καὶ σπερμολογίας πολλῆς
 γέμοντα. τί μὲν γὰρ οὐκ ἐπιδείκνυνται αἰσχρὸν ἔργον ἐν θεάτροις;

3—12 vgl. Strom. II 67; V 51. 52; VII 109 — 5 f vgl. Lev. 11, 7; Deut. 14, 8
 — 6—9 vgl. Barnab. Ep. 10, 3 τὸ οὖν χοῖριον πρὸς τοῦτο εἶπεν· οὐ κολληθήσῃ,
 φησὶν, ἀνθρώποις τοιοῦτοις, οἳ τινὲς εἰσιν ὅμοιοι χοίρων. Novat. De cib. Jud. 3 —
 10 vgl. Lev. 11, 13. 14; Deut. 14, 12 f — 10—12 vgl. Barnab. Ep. 10, 4 — 13 vgl.
 Lev. 11, 3; Deut. 14, 6 — 14—20 vgl. Barnab. Ep. 10, 11 — 21—23 vgl. Strom.
 II 68 — 22 f vgl. Psal. 1, 1 — 26 f vgl. Ovid. Ars. amat. I 99

23 δικαίῳ] δικαστηρίῳ Anon. bei Villoison, Epist. Vinar. 94 | 24 κατάρματος
 Ma | ἀταξίας Sy ἀμιξίας P | 25 αὗται (αι in Ras.) P¹ | 26 εἰσὶν αἰτίαι Mark-
 land | 30 ἐκφλέγουσι Sy ἐκφλέγονσαι P

τί δ' οὐ προφέρονται ῥῆμα ἀναίσχυντον οἱ γελωτοποιοί· οἱ δὲ | ἀπο- 299 P
 λαύσαντες τῆς ἐν αὐτοῖς κακίας ἐναργεῖς οἴκοι ἀπομάσσονται τὰς
 εἰκόνας, ἔμπαλιν δὲ οἱ πρὸς ταῦτα ἀκήλητοι καὶ ἀπαθεῖς οὐκ ἂν
 περὶ τὰς ῥαθυμούς ἡδονὰς σφαλεῖν ποτε. εἰ γὰρ καὶ ἐν παιδιᾷ 3
 5 μέρει παραλαμβάνεσθαι φήσουσι τὰς θέας εἰς θυμηδίαν, οὐ σωφρο-
 νεῖν φῆσαιμ' ἂν τὰς πόλεις, αἷς καὶ τὸ παίζειν σπουδάζεται. οὐκέτι 4
 γὰρ παιδιαὶ αἱ φιλοδοξίαι ἀνηλεεῖς εἰς τοσοῦτον θανατῶσαι, ἀλλ' οὐδὲ
 αἱ κενοσπονδίαὶ καὶ αἱ ἀλόγιστοι φιλοτιμίαι, πρὸς δὲ καὶ αἱ μάταιοι
 καταναλώσεις τῆς οὐσίας, οὐδὲ μὴν αἱ ἐπὶ τούτοις στάσεις ἔτι παι-
 10 διαί. τὸ δὲ ῥαθυμεῖν οὐδέποτε ὀνητέον κενοσπονδία. οὐ γὰρ πρὸ 78, 1
 τοῦ | βελτίονος ἔλοιτο ἂν ποτε ὁ νοῦν ἔχων τὸ ἥδιον. ἀλλ' οὐ 110 S
 πάντες, φησί, φιλοσοφοῦμεν. μή τι οὖν οὐδὲ πάντες τὴν ζωὴν
 μετερχόμεθα; τί σὺ λέγεις; πῶς οὖν πεπίστευκας; πῶς δὲ ἔτι ἀγαπᾷς
 τὸν θεόν καὶ τὸν πλησίον σου μὴ φιλοσοφῶν; πῶς δὲ σεαυτὸν
 15 ἀγαπᾷς, εἰ μὴ φιλοζωεῖς; γράμματα, φησὶν, οὐκ ἔμαθον. ἀλλ' εἰ 2
 μὴ τὸ ἀναγιγνώσκειν ἔμαθες, τὸ ἀκούειν ἀναπολόγητον, ὅτι μὴ
 διδασκτόν· πίστις δὲ οὐ σοφῶν τῶν κατὰ κόσμον, ἀλλὰ τῶν κατὰ
 θεόν ἐστιν τὸ κτῆμα· ἡ δὲ καὶ ἄνευ γραμμάτων ἐκπαιδεύεται, καὶ
 τὸ σύγγραμμα αὐτῆς τὸ ἰδιωτικὸν ἅμα καὶ θεῖον ἀγάπη κέκληται,
 20 σύνταγμα πνευματικόν. ἐξὸν δὲ ἀκροᾶσθαι μὲν σοφίας θεϊκῆς, ἀλλὰ 3
 καὶ πολιτεύσασθαι ἐξόν, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐν κόσμῳ κοσμίως κατὰ θεόν
 ἀγαγεῖν οὐ κεκόλυται.

Καὶ ὁ πωλὼν τι ἢ ὠνούμενος μή ποτε εἴπη δύο τιμὰς, ὧν ἂν 4
 ἢ ὠνῆται ἢ πιπράσκη, ἀπλῆν δὲ εἰπὼν καὶ ἀληθεύειν μελετῶν, ἂν
 25 μὴ τυγχάνη ταύτης, τυγχάνων τῆς ἀληθείας πλουτεῖ τῇ διαθέσει τῇ
 ὀρθῇ. ἔπαινος δὲ ὄρκος <τε> περὶ παντὸς τοῦ πωλουμένου ἀπέστω, 79, 1
 ἀπέστω δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὁ ὄρκος. καὶ ταύτῃ φιλοσοφούντων
 οἱ ἀγοραῖοι καὶ οἱ κάπηλοι· »οὐ γὰρ λήψῃ τὸ ὄνομα κυρίου ἐπὶ
 ματαίῳ, οὐ γὰρ μὴ καθαρὸς κύριος τὸν λαμβάνοντα τὸ ὄνομα
 30 αὐτοῦ ἐπὶ ματαίῳ.« τοὺς δὲ | παρὰ ταῦτα πράττοντας, τοὺς φιλαρ- 300 P 2
 γύρους, τοὺς ψεύστας, τοὺς ὑποκριτάς, τοὺς καπηλεύοντας τὴν ἀλή-

13 f vgl. Matth. 22, 37. 39 u. ä. St — 17 vgl. I Kor. 1, 26 f — 23—27 vgl.
 Plato Leg. XI p. 917 BC ὁ πωλὼν διτιοῦν ἐν ἀγορᾷ μηδέποτε δύο εἴπη τιμὰς ὧν
 ἂν πωλῇ, ἀπλῆν δὲ εἰπὼν, ἂν μὴ τυγχάνῃ ταύτης, ἀποφέρων ὁρθῶς ἂν ἀπο-
 φέροι πάλιν καὶ ταύτης τῆς ἡμέρας μὴ τιμῇσι πλείονος μηδὲ ἐλάττονος· ἔπαινος
 δὲ ὄρκος τε περὶ παντὸς τοῦ πωλουμένου ἀπέστω. — 28—30 Exod. 20, 7 —
 31 f vgl. II Kor. 2, 17 καπηλεύοντες τὸν λόγον τοῦ θεοῦ

1 f ἀπολαύσαντες P² ἀπολαύσαντας P* | 2 αὐτοῖς Lowth ἑαυτοῖς P | 4 παι-
 διᾷ P² παιδείας P* | 12 οὐδὲ Di οὔτε P | 13 f δαί P | 16 τὸ <μὴ> ἀκούειν Heyse τὸ
 ἀκούειν <ποιεῖ σ> Schw | 21 <καὶ> κατὰ Markland | 22 ἀγαγεῖν Münzel ἀπάγειν
 P | 26 ἔπαινος δὲ ὄρκος <τε> Cobet 529 aus Plato ἐπαίτιος δὲ ὄρκος P | παντὸς Plato
 πάντων P | 27 ἐπὶ] περὶ Münzel

θειαν, τῆς πατροφῆς ἐξέβαλὲν αὐλῆς ὁ κύριος, μὴ βουλόμενος ἀδίκον ἐμπορίας ἢ λόγων ἢ τῶν ἐξ ὕλης κτημάτων οἶκον εἶναι τὸν οἶκον τοῦ θεοῦ τὸν ἅγιον.

Ἐπὶ δὲ τὴν ἐκκλησίαν ἀκτέον τὴν γυναῖκα καὶ τὸν ἄνδρα ἔστο- 3
 5 λισμένους κοσμίως, ἀπλάστῳ βαδίσματι, ἡμενυθίαν ἀσπαζομένους, ἀγάπην ἀνυπόκριτον· κεκτημένους, ἀγνοῦς τὰ σώματα, ἀγνοῦς τὰς καρδίας, ἐπιτηδεῖους προσεῦξασθαι τῷ θεῷ. πλεῖον τοῦτο ἔχεται ἢ 4
 γυνή· κεκαλύφθω τὰ πάντα, πλην εἰ μὴ οἶκοι τύχοι· σεμνὸν γὰρ τὸ σχῆμα καὶ ἀκατάσκοπον· καὶ οὐποτε αὐτὴ σφαλῆσεται πρὸ τῶν ὁμμάτων
 10 τὴν αἰδῶ καὶ τὴν ἀμπεχόνην θεμένη οὐδὲ ἄλλον εἰς ὄλισθον ἀμαρτίας ἐκκαλέσεται τὸ πρόσωπον ἀπογυμνουμένη. τοῦτο γὰρ ὁ λόγος βούλεται, ἐπεὶ πρόπον αὐτῇ ἐγκεκαλυμμένη προσεῦχεσθαι. τὴν δὲ 5
 Αἰνεῖα γυναῖκά φασι δι' ὑπερβολὴν σεμνότητος μηδὲ τῆς Τροίας ἀλικομένης περιδεᾶ γενομένην ἀποκαλύψασθαι, ἀλλὰ καίτοι φεύγουσαν
 15 ἐκ τῆς ἐκπυρώσεως μεῖναι συγκεκαλυμμένην. τοιούτους δὲ ἐχρῆν παρ' 80, 1 ὅλον τὸν βίον φαίνεσθαι καὶ διαπλάττεσθαι τοὺς Χριστῷ τελουμένους οἶους σφᾶς ἐν ἐκκλησίαις ἐπὶ τὸ σεμνότερον σχηματίζουσιν, καὶ εἶναι, μὴ δοκεῖν εἶναι, τοιούτους, οὕτως πραεῖς, οὕτως εὐλαβεῖς, ἀγαπητικούς οὕτως· νυνὶ δὲ οὐκ οἶδ' ὅπως συμμεταβάλλονται τοῖς τόποις καὶ τὰ 2
 20 σχήματα καὶ τοὺς τρόπους, καθάπερ καὶ τοὺς πολύποδας ταῖς πέτραις φασὶν ἐξομοιουμένους, αἷς ἂν προσομιλώσιν, τοιούτους φαίνεσθαι καὶ τὴν χορίαν. τὸ γοῦν τῆς συναγωγῆς ἔνθεον μετὰ τὴν ἐνθένδε 3
 ἀπαλλαγὴν ἀποθέμενοι τοῖς πολλοῖς ἐξομοιοῦνται, μεθ' ὧν καὶ διαιτῶνται· μᾶλλον δὲ ἐλέγχονται, τὴν ἐπίπλαστον ἀποθέμενοι τῆς σεμνό-
 25 τητος ὑπόκρισιν, οἷοι ὄντες ἐλελήθεσαν· καὶ τὸν περὶ θεοῦ λόγον 4
 σεβασάμενοι καταλελοίπασιν ἔνδον οὗ ἥκουσαν, ἔξωθεν δὲ ἄρα μετὰ τῶν ἀθέων ἀλύνουσι, κρουμάτων καὶ τρετισμάτων ἐρωτικῶν αὐλοφθίας τε καὶ κρότον καὶ μέθης καὶ παντὸς ἀναπιμπλάμενοι συρφετοῦ· τοῦτο δὴ ᾄδοντες καὶ ἀντάδοντες αὐτοὶ οἱ πρόσθεν ἐξυμνοῦντες ἀθανάσιαν,
 30 ἐπὶ τέλει τὴν ἐξωλεστάτην κακοὶ κακῶς ψάλλοντες παλινφθίαν· »φάγωμεν καὶ πίωμεν, | αὔριον γὰρ ἀποθνήσκομεν.« οἱ δὲ οὐκ 301 P 81, 1
 αὔριον ἀληθῶς, ἀλλ' ἤδη τεθνήκασι τῷ θεῷ, θάπτοντες τοὺς σφετέρους νεκρούς, τουτέστιν αὐτοὺς εἰς θάνατον κατορύττοντες. ἀντιτάσσεται δὲ αὐτοῖς εὖ μάλα ἐρρωμένως ὁ ἀπόστολος· »μὴ πλανᾶσθε· οὔτε

1—3 vgl. Matth. 21, 12f; Mark. 11, 15—17; Luk. 19, 45f; Joh. 2, 14—16 — 6 vgl. Röm. 12, 9; II Kor. 6, 6 — 6f vgl. Matth. 5, 8 — 12 vgl. I Kor. 11, 5f — 17f vgl. Aesch. Sept. 592 — 20—22 vgl. Theognis 215f (Plut. Mor. p. 96 F; 916 C; 978 E); Arsen. Viol. p. 412 W. — 31 I Kor. 15, 32 (Jes. 22, 13) — 32f vgl. Matth. 8, 22; Luk. 9, 60 — 34—S. 281, 3 I Kor. 6, 9f

10 οὐδὲ Di οὔτε P | 12 ἐπεὶ P¹ ἐπὶ P* | 26 καταλελοίπασιν (ασι in Ras.) P¹

μοιχοὶ οὔτε μαλακοὶ οὔτε ἀρσενοκοῖται οὔτε κλέπται οὔτε πλεονέκται,
οὐ μέθυσοι, οὐ λοῖδοροι, καὶ ὅσα ἄλλα τούτοις ἐπάδει, »βασιλείαν
θεοῦ οὐ κληρονομήσουσι.« εἰ δὲ καὶ εἰς βασιλείαν θεοῦ κεκλήμεθα, 2
ἀξίως τῆς βασιλείας πολιτευόμεθα θεὸν ἀγαπῶντες καὶ τὸν πλησίον.
5 ἀγάπη δὲ οὐκ ἐν φιλήματι, ἀλλ' ἐν εὐνοίᾳ κρίνεται. οἱ δὲ οὐδὲν
ἀλλ' ἢ φιλήματι καταψοφῶσι τὰς ἐκκλησίας, τὸ φιλοῦν ἔνδον οὐκ
ἔχοντες αὐτό. καὶ γὰρ δὴ καὶ τοῦτο ἐκπέπληκεν ὑπονοίας αἰδοχρᾶς 3
καὶ βλασφημίας τὸ ἀνέδην χρῆσθαι τῷ φιλήματι, ὅπερ ἐχρῆν εἶναι
μυστικόν (»ἅγιον« αὐτὸ κέκληκεν ὁ ἀπόστολος), † ἀπογενομένης
10 [ἀξίως τῆς βασιλείας πολιτευόμεθα] τῆς ψυχῆς τὴν εὐνοίαν διὰ
στόματος σόφρονος καὶ μεμνόςτος, δι' οὗ μάλιστα διακονεῖται τρόπος
ἡμερος. ἔστι δὲ καὶ ἄλλο ἄναγνον φίλημα, πλήρες λογῆς, ἀγιοσύνην 4
ὑποκρινόμενον. ἢ οὐκ ἴστε ὅτι καὶ τὰ φαλάγγια προσαπτόμενα
μόνον τῷ στόματι ὁδύναις ἐπιτίριβει τοὺς ἀνθρώπους, φιλήματα δὲ
15 πολλάκις ἐνίησιν ἰὸν ἀκολασίας; σαφὲς τοίνυν ἡμῖν γεγνήηται ὡς 82, 1
οὐκ ἔστιν ἀγάπη τὸ φίλημα. »ἢ γὰρ ἀγάπη τοῦ θεοῦ ἐστίν.« »αὕτη
δὲ ἐστίν ἡ ἀγάπη τοῦ θεοῦ, φησὶν Ἰωάννης, »ἵνα τὰς ἐντολὰς
τηρήσωμεν,« οὐχ ἵνα σαίνωμεν ἀλλήλους ἐν τῷ στόματι, »καὶ αἱ
ἐντολαὶ αὐτοῦ βαρεῖαι οὐκ εἰσίν.« ἀλλὰ μὴν καὶ οἱ κατὰ τὰς ὁδοὺς 2
20 τῶν ἀγαπητῶν ἀσπασμοὶ παρορησίας ἀνοήτου γέμοντες καταφανῶν
τοῖς ἐκτὸς εἶναι | βουλομένων οὐδὲ ἐλαχίστης μετέχουσι χάριτος. εἰ 111 S 3
γὰρ »ἐν τῷ ταμείῳ« μυστικῶς »προσεύχεσθαι« τῷ θεῷ δίκαιον 302 P
ἐπόμενον ἂν εἴη καὶ »τὸν πλησίον«, ὃν δευτέρον ἀγαπᾶν κελευόμεθα,
ὁμοίως τῷ θεῷ καὶ μυστικῶς φιλοφρονεῖσθαι ἔνδοθεν ἐξαγοραζομέ-
25 νους τὸν καιρόν· τὸ γὰρ »ἅλας τῆς γῆς« ἡμεῖς, »ὅς δ' ἂν εὐλόγη«, 4
φησί, »φίλον τὸ πρῶτ' μεγάλη τῇ φωνῇ, καταρωμένου οὐδὲν διαφέρειν
δόξει.«

Δοκεῖ δὲ ὑπὲρ πάντα τῆς τῶν γυναικῶν ὄψεως ἀπεστράφθαι. 5
οὐ γὰρ ἀψαμένους μόνον, ἀλλὰ καὶ θεασαμένους ἔστιν ἀμαρτεῖν, ὃ
30 μάλιστα ἀποφεύγειν χρὴ τὸν γνησίως παιδαγωγούμενον. »οἱ ὀφθαλ- 83, 1

3 f vgl. Phil. 1, 27; I Thess. 2, 12 — 4 vgl. Matth. 22, 37. 39 u. ä. St. —
9 Röm. 16, 16; I Kor. 16, 20; II Kor. 13, 12; I Thess. 5, 26 — 13—15 vgl. Xe-
nophon Mem. 13, 12f u. Strom. II 120 a. E. — 16 I Joh. 4, 7 — 16—19 I Joh.
5, 3 — 19 f vgl. Matth. 23, 7; Mark. 12, 38; Luk. 11, 43 (ἀσπασμοὶ ἐν ταῖς ἀγοραῖς)
— 22 vgl. Matth. 6, 6 — 23 vgl. Matth. 22, 39 u. ä. St. — 24 f vgl. Ephes. 5, 16;
Kol. 4, 5 — 25 Matth. 5, 13 — 25—27 Prov. 27, 14 — 29 f vgl. Matth. 5, 28 —
30 f Prov. 4, 25

7 [αὐτό] Wi | ἐκπέπληκεν P² ἐκπέπλακεν P* | 9 f ἀπογενομένης — τῆς ψυχῆς]
ἀπογενομένοι — τῆς ψυχῆς τὴν εὐνοίαν (δεικνύντες) Münzel ἀποφαινομένης [ἀξίως
τῆς βασιλείας πολιτευόμεθα] τῆς ψυχῆς St | 11 διακονεῖται | δείκνται Ma διαφαί-
νεται Markland | 29 8 Münzel ὦν P

μοὶ γὰρ σου ὀρθὰ βλέπέωσαν, τὰ δὲ βλέφαρα νευέτω δίκαια· μὴ γὰρ οὐκ ἐξὸν καὶ ἰδόντα καρτερεῖν; ἀλλὰ τὸ ἐμπεσεῖν φυλακτέον. δυνατὸν γὰρ ἰδόντα ὀλισθεῖν, ἀμήχανον δὲ μὴ ἰδόντα ἐπιθυμεῖν. οὐ 2 γὰρ τὸ καθαρεῖν μόνον ἀπόκρη τοῖς σόφροσιν, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐκτὸς 5 εἶναι τοῦ ψόγου σπονδαστέον πᾶσαν ἀποκλείσαντας ὑπονοίας αἰτίαν πρὸς συγκεφαλαιώσιν ἀγνείας, ὡς μὴ μόνον εἶναι ἡμᾶς πιστούς, ἀλλὰ καὶ ἀξιοπίστους φανῆναι. καὶ γὰρ οὖν καὶ τοῦτο παραφυλακτέον, 3 ὡς φησὶν ὁ ἀπόστολος, »μή τις ἡμᾶς μοιμήσεται· προνοοῦμενοι γὰρ καλὰ οὐ μόνον ἐνώπιον κυρίου, ἀλλὰ καὶ ἐνώπιον ἀνθρώπων.« 10 »ἀπόστρεψον δὲ τὸν ὀφθαλμὸν ἀπὸ γυναικὸς κεχαριτωμένης, καὶ μὴ καταμάνθανε κάλλος ἀλλότριον,« φησὶν ἡ γραφή. καὶ πύθῃ τὴν αἰτίαν, 4 προσεπεξηγήσεται σοι· ἐν γὰρ κάλλει γυναικὸς πολλοὶ ἀπεπλανήθησαν, καὶ ἐκ τούτου φιλία ὡς πῦρ ἀνακαίεται,« εἰς πῦρ ἄγουσα ἀκατάπαυστον διὰ τὴν ἀμαρτίαν ἢ ἐκ πυρὸς ὁρμωμένη φιλία, ἣν ἔρωτα 15 κεκλήκασιν.

XII. Ἐπιδρομὴ κεφαλαϊώδης ὁμοίως τοῦ ἀρίστον βίου, ὅσαι τῶν ἁγίων γραφῶν χαρακτηρίζουσιν τὸν τῶν Χριστιανῶν βίον.

Ἐγὼ δὲ καὶ τοῖς γεγαμηκόσι παραινέσαιμι ἂν οἴκοι τὰς γυναῖκας 84, 1 τὰς αἰσῶν μήποτε κατὰ πρόσωπον οἰκετῶν φιλεῖν. οὐδὲ γὰρ προσ- 20 γελᾶν δούλοις Ἀριστοτέλης εἶα ποτέ, πολλοῦ γε καὶ δεῖ κατ' ὄψιν αὐτῶν φιλοφρονούμενον φαίνεσθαι τὴν γυναῖκα. ἄμεινον δὲ οἴκοθεν ἀρξαμένους ἀπὸ τοῦ γάμου τὴν σεμνότητα ἐπιδείκνυσθαι. μεγίστη γὰρ ἡ σωφροσύνης συζυγία καθαρᾶς ἡδονῆς ἀποπνέουσα. πάνν γοῦν 2 θαυμασιῶς ἡ τραγῳδία |

25 φεῦ φεῦ, γυναῖκες, (φησὶν) ὡς ἐν ἀνθρώποις ἄρα 303 P οὐ χρυσός, οὐ τυραννίς, οὐ πλούτου χλιδὴ τοσοῦτον εἶχε διαφόρους τὰς ἡδονὰς ὡς ἀνδρὸς ἐσθλοῦ καὶ γυναικὸς εὐσεβοῦς γνώμη δικάια καὶ φρονοῦσα τᾶνδिका.

30 ταῦτα τῆς δικαιοσύνης τὰ παραγγέλματα καὶ παρὰ τοῖς τὴν κοσμι- κὴν μετιοῦσι σοφίαν ἐκφωνηθέντα οὐ παραιτητέον. ἐγνωκότες οὖν 85, 1

3 οὐ τὸ καθαρεῖν — 5 αἰτίαν Sac. Par. 205 Holl — 8 f II Kor. 8, 20f — 10—13 Sir. 9, 8 — 13 f Matth. 3, 12; Mark. 9, 43; Luk. 3, 17 (πῦρ ἄσβεστον) — 18—31 Aristoteles Fr. 183 Rose³ — 25—29 Apollonides Fr. 1 TGF² p. 825

1 νευέτω] βλέπέω F | 4 μόνον < Sac. Par. | 4 f τὸ — σπονδαστέον] τὸ μὴ ὑποκεῖσθαι ψόγοις ἀσπαστέον Sac. Par. | 5 ἀποκλείσαντας P³ ἀποκλείσαντες P* | 15 Subscriptio: κλήμεντος περὶ τοῦ ἀληθινοῦ κάλλους λόγος γ P²FM | 27 εἶχεν P | 29 τᾶνδिका Stob. Flor. 67, 3 τᾶνδρικά (ἀ in Ras.) P² | 30 ταῦτα P² τ' αὐτὰ P*

«τὸ ἐκάστων ἔργον, ἐν φόβῳ τὸν τῆς παροικίας ὑμῶν χρόνον ἀνα-
 στράφητε, εἰδότες ὅτι οὐ φθαροῖς, ἀργυρίῳ ἢ χρυσίῳ, ἐλυτρώθημεν
 ἐκ τῆς ματαίας ἡμῶν ἀναστροφῆς πατροπαράδοτον, ἀλλὰ τιμίῳ
 αἵματι ὡς ἄμνοῦ ἁμώμον καὶ ἁσπλου Χριστοῦ.» ἄρκειτὸς οὖν ὁ 2
 5 παρεληλυθὼς χρόνος, ὁ Πέτρος φησί, «τὸ βούλημα τῶν ἐθνῶν κατ-
 ειργάσθαι, πεπορευμένους ἐν ἀσελείαις, ἐπιθυμίαις, οἰνοφλυγίαις,
 κόμοις, πότοις καὶ ἀθεμίτοις εἰδωλολατρείαις.» ὅρον ἔχωμεν τὸν 3
 σταυρὸν τοῦ κυρίου, ᾧ περισταυρούμεθα καὶ περιθριγκούμεθα τῶν
 προτέρων ἁμαρτιῶν. ἀναγεννηθέντες τοίνυν προσηλωθῶμεν [ἐν] τῇ
 10 ἀληθείᾳ καὶ ἀνανήψωμέν τε καὶ ἁγιασθῶμεν, ὅτι οἱ ὀφθαλμοὶ κυ-
 ρίου ἐπὶ δικαίους καὶ ὅτα αὐτοῦ εἰς δέξιν αὐτῶν, πρόσωπον δὲ
 κυρίου ἐπὶ ποιῶντας κακά. καὶ τίς ὁ κακώσων ἡμᾶς, ἐὰν τοῦ ἀγα-
 θοῦ ζηλωταὶ γενόμεθα; ἡ δὲ ἀρίστη ἀγωγὴ εὐταξία ἐστίν, παντε- 4
 λῆς οὕσα εὐσχημοσύνη καὶ δύναμις τεταγμένη βεβαία, τῶν ἐξῆς
 15 ἀλλήλοις κειμένων ἐν ἔργῳ καλῶς ἀποδοτική, κατ' ἀρετὴν ἀνυ-
 πέρβλητος.

Ταῦτα, εἰ καὶ τραχύτερον προσηρέχθην οἰκονομούμενος τῆς ἐπ- 86,1
 ἀνορθώσεως τὴν σωτηρίαν, ἐμοὶ μὲν λελέχθων, φησὶν ὁ παιδαγωγός,
 ἐπειδὴ «ὁ ἐλέγχων μετὰ παρησίας εἰρηνοποιεῖ,» ὑμεῖς δὲ εἰ μὲν
 20 ἀκούσεσθέ μου, σωθήσεσθε, εἰ δ' οὐ προσέξετε τοῖς εἰρημένοις, οὐ
 μοι μέλει· μέλει δὲ ὅμως καὶ οὕτως· «τὴν γὰρ μετάνοιαν τοῦ
 ἁμαρτωλοῦ μᾶλλον ἢ τὸν θάνατον αἰρεῖται.» ἦν δὲ εἰσακούσητέ 2
 μου, τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς φάγεσθε, ὁ παιδαγωγὸς πάλιν λέγει, γῆς
 ἀγαθὰ τὰ ἀνθρώπεια ὀνομάζων καλὰ, τὸ κάλλος, τὸν πλοῦτον, τὴν
 25 ὑγίαν καὶ τὴν ἰσχύν, τὴν τροφήν· ἀγαθὰ μὲν γὰρ ὄντως· ἀ οὔτε
 οὐς ἤκουσεν οὔτε ἐπὶ καρδίαν ἀνέβη ποτέ, περὶ τὸν ὄντως ὄντα
 βασιλέα τὰ ὄντως | ὄντα ἀγαθὰ ὄντα καὶ ἀναμένοντα ἡμᾶς· ἀγαθῶν 304 P
 γὰρ ἐστι καὶ δοτὴρ καὶ φύλαξ· κατὰ μετουσίαν δὲ ἐκείνων τὰ τῇδε
 συνωνυμεῖ, παιδαγωγοῦντος ἐνθέως τοῦ λόγου τὴν ἀνθρώπων ἀσθέ-
 30 νειαν ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν ἐπὶ τὴν νόησιν.

«Ὅσα μὲν οὖν οἴκοι παραφυλακτέον καὶ ὡς τὸν βίον ἐπανορθω- 87,1
 τέον, ὁ παιδαγωγὸς ἡμῖν ἄδην διείλεται· ἀ δ' οὖν καὶ κατὰ τὰς
 ὁδοὺς ὁμιλεῖν αὐτῷ φίλον τοῖς παιδίοις ἄχρως ἂν ἀγάγῃ αὐτὰ πρὸς

1—4 I Petr. 1, 17—19 — 4—7 I Petr. 4, 3 — 9f vgl. Ignat. Ep. ad. Smyrn.
 1, 1 καθηλωμένους ἐν τῷ σταυρῷ — 10—13 I Petr. 3, 12 (Psal. 33, 16f). 13 —
 13—16 Chrys. Fr. mor. 276 Arnim; vgl. Andronicus De virt. et vit. p. 24, 8
 Schuchhardt — 19 Prov. 10, 10 — 21f vgl. Ezech. 18, 23. 32; 33, 11 — 22f Jes.
 1, 19 — 25f I Kor. 2, 9

3 ἡμῶν Vi (Anhang) ὑμῶν P | 9 [ἐν] Ma | 15f ἀνυπέρβλητον Markland |
 17 προσηρέχθην Sy προηρέχθην P | 23 ἀγαθὰ He ἀγαθῆς P | 26 καρδίαν] + ἀνῶν
 P³ | 29 ἐνθέως Markland ἐν θεῷ P

τὸν διδάσκαλον, ταῦτα δὲ ἡμῖν ἐν κεφαλαίῳ μέρει δι' αὐτῶν ὑπο-
τίθεται καὶ παρατίθεται τῶν γραφῶν, γυμνάς παρατιθέμενος τὰς
παραγγελίας, ἀρμοζόμενος μὲν | τῷ χρόνῳ τῆς καθοδηγήσεως, τὰς 112 S
δὲ ἐξηγήσεις αὐτῶν ἐπιτρέπον τῷ διδασκάλῳ· καὶ γὰρ ὁ νόμος
5 αὐτοῦ τὸν φόβον ὑπεκλύειν βούλεται τὸ ἐκούσιον ἐλευθερώσας εἰς
πίστιν. ἄκουε, φησὶν, ὦ παιδίον καλῶς παιδαγωγούμενον, τὰ κεφά- 2
λαια τῆς σωτηρίας, γυμνώσω γὰρ τὸ ἥθος τὸ ἐμμαντοῦ, καὶ σοι ταύ-
τας <τὰς> καλὰς ἐντολὰς ὑποθήσομαι, δι' ὧν ἀφίξη πρὸς σωτηρίαν.
ἄγω δέ σε τὴν ὁδὸν τὴν σωτήριον. ἀπόστα τῶν τῆς πλάνης ὁδῶν.
10 »ὅτι κύριος γινώσκει ὁδὸν δικαίων, καὶ ὁδὸς ἀσεβῶν ἀπολείπεται.«
ἔπου τοίνυν, ὦ παιδίον, τὴν ἀγαθὴν ὁδόν, ἣν ἂν σοι ἐξηγήσωμαι, 3
τὰ ὧτά μοι ὑποσχὼν τὰ ἀκουστικά, »καὶ δώσω σοι θησαυροὺς σκο-
τεινοὺς, ἀποκρύφους, ἀοράτους« ἔθνεσιν, ἡμῖν δὲ ὁρατοὺς· »σοφίας
δὲ θησαυροὶ ἀνέκλειπτοι«, οὓς θαυμάζων ὁ ἀπόστολος »ὡ βᾶθος«
15 φησὶ »πλούτου καὶ σοφίας«. θησαυροὶ δὲ ὑφ' ἐνὸς πολλοὶ χορη- 4
γούμενοι θεοῦ, οἳ μὲν διὰ τοῦ νόμου, οἳ δὲ διὰ προφητῶν ἀποκα-
λύπτονται, οἳ δὲ τῷ θεῷ στόματι, ἄλλος δὲ τοῦ πνεύματος τῇ
ἐπαδί ἐπαδῶν· εἰς δὲ ὧν ὁ κύριος διὰ πάντων τούτων ὁ αὐτός
ἐστιν παιδαγωγός. ἔστι μὲν οὖν αὐτόθεν κεφαλαιώδης ὑποθήκη καὶ 88, 1
20 βιωτικὴ παραίνεσις, πάντα ἐμπεριέχουσα· »καθὼς θέλετε ἵνα ποιῶ-
σιν ὑμῖν οἱ ἄνθρωποι, ποιεῖτε αὐτοῖς.« δυνάτον δὲ καὶ διὰ δευτῆρ
ἐμπεριλαβεῖν τὰς ἐντολὰς, ὡς φησὶν ὁ κύριος· »ἀγαπήσεις τὸν
θεόν σου ἐν ὅλῃ καρδίᾳ σου καὶ ἐν ὅλῃ τῇ ψυχῇ σου καὶ ἐν ὅλῃ τῇ
ἰσχύϊ σου, καὶ τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν.« εἶτα »ἐκ τούτων«
25 ἐπιφέρει »ὁλος ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται κρέμονται.« ναὶ μὴν καὶ 2
πρὸς τὸν πυθόμενον, »τί ποιήσας ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσω;«
»τὰς ἐντολὰς οἶδας« ἀπεκρίνατο· τοῦ δὲ καταφύσαντος »τοῦτο
ποίει« φησὶ »καὶ σωθήσῃ«. οὐ μὴν ἀλλὰ διαιρετικώτερον τὸ φι- 3
λάνθρωπον τοῦ παιδαγωγοῦ διὰ τῶν ποικίλων καὶ σωτηρίων | ἐντο- 305 P
30 λῶν παραθετέον, ὡς ἔχοιμεν πρὸς ἀφρόνου διατάξεως τῶν γραφῶν
καὶ τῆς σωτηρίας ἐτοιμοτέραν τὴν εὔρεσιν.

4 f vgl. Röm. 8, 15 — 10 Psal. 1, 6 — 12 f Jes. 45, 3 — 13 f vgl. Sir. 30, 22
(Lat.); Luk. 12, 33 — 14 f Röm. 11, 33 — 17 f vgl. Jes. 11, 2 — 20 f Luk. 6, 31;
vgl. Matth. 7, 12 — 22—24 Matth. 22, 37. 39; vgl. Mark. 12, 30f; Luk. 10, 27
(Deut. 6, 5) — 24 f Matth. 22, 40 — 26 Luk. 10, 25; 18, 18; vgl. Mark. 10, 17
— 27 Mark. 10, 19; Luk. 18, 20; vgl. Luk. 10, 26 — 27 f Luk. 10, 28

3 ἀρμοζόμενας Ma | 8 <τὰς> Di | 21 ποιεῖτε] + καὶ ὑμεῖς P² am Schluß d.
Z. | 25 ἐπιφέρει] + ἐν τούτῳ P² am Schluß d. Z. | 28 ἀλλὰ] + καὶ (jetzt durch
Punkte getilgt) F | 30 f διατάξεως τῶν γραφῶν καὶ τῆς σωτηρίας St σωτηρίας καὶ
τῆς διατάξεως τῶν γραφῶν P

Ἔστιν ἡμῖν ἡ δεκάλογος ἡ διὰ Μωυσέως, ἀπλῶ καὶ μονογενεῖ 89,1
 αἰνιττομένη στοιχείῳ, † προσηγορίαν σωτήριον ἀμαρτιῶν περιγράφουσα
 »οὐ μοιχεύσεις, οὐκ εἰδωλολατρήσεις«, οὐ παιδοφθορήσεις, »οὐ κλέψεις,
 οὐ ψευδομαρτυρήσεις· τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα«, καὶ
 5 τὰ ἀκόλουθα τούτοις. ταῦτα ἡμῖν παραφυλακτέον καὶ ὅσα ἄλλα
 κατὰ τὰς ἀναγνώσεις τῶν βιβλίων παραγγέλλεται. παραγγέλλει δὲ 2
 καὶ διὰ Ἡσαίου »λουσασθε, καθαροὶ γένεσθε, ἀφέλετε τὰς πονηρίας
 ἀπὸ τῶν ψυχῶν ὑμῶν ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν μου· μάθετε κα-
 λὸν ποιεῖν, ἐκζητήσατε κρίσιν, ῥύσασθε ἀδικούμενον, κρίνατε ὀρφανῶ,
 10 δικαιώσατε χήραν· καὶ δεῦτε καὶ διαλεχθῶμεν, λέγει κύριος.« πολ- 3
 λὰς δ' ἂν καὶ παρὰ τοῖς ἄλλοις εὐροῖμεν ὑποθήκας, οἷον φέρε,
 εὐχῆς μὲν πέρι· »τὰ ἔργα τὰ ἀγαθὰ«, φησὶν, »εὐχὴ κυρίῳ δεκτὴ,
 λέγει ἡ γραφή. καὶ ὁ τρόπος τῆς εὐχῆς ὑπαγορεύεται· »ἐὰν ἴδῃς«, 4
 φησί, »γυμνόν, περιβάλε, καὶ ἀπὸ τῶν οἰκείων τοῦ σπέρματός σου
 15 οὐχ ὑπερόψει. τότε φανήσεται πρῶμιον τὸ φῶς σου, καὶ τὰ ἱάματά
 σου ταχὺ ἀνατελεῖ, καὶ προπορεύσεται ἔμπροσθεν ἡ δικαιοσύνη σου,
 καὶ ἡ δόξα τοῦ θεοῦ περιστελεῖ σε.« τίς οὖν ὁ καρπὸς τῆς εὐχῆς 5
 ταύτης; »τότε ἐπιβοήσῃ, καὶ ὁ θεὸς ὑπακούσεται σου· ἔτι λαλοῦντός
 σου ἔρει· ἰδοὺ πάρεμι.« περὶ δὲ νηστείας »ἵνα τί μοι«, φησὶν, 90,1
 20 »νηστεύετε; λέγει κύριος. οὐ ταύτην τὴν νηστείαν ἐγὼ ἐξελεξάμην,
 καὶ ἡμέραν ἀνθρώπων ταπεινοῦν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ· οὐδ' ἂν κάμψῃς
 ὡς κρίκον τὸν τράχηλόν σου καὶ σάκκον καὶ σποδὸν ὑποστρώσῃ,
 οὐδ' οὕτως καλέσετε νηστείαν δεκτὴν.« τί οὖν αἰνίττεται ἡ νηστεία; 2
 »ἰδοὺ αὕτη«, φησὶν. »ἡ νηστεία, ἣν ἐγὼ ἐξελεξάμην, λέγει κύριος.
 25 λῦε πάντα σύνδεσμον ἀδικίας, διάλυε στραγγαλίαν βιαίων συναλ-
 λαγμάτων, ἀπόλυε τεθραυσμένους ἐν ἀφῆσει, καὶ πᾶσαν ἀδικον συγ-
 γραφὴν διάσπα. διὰθρυπτε πεινῶντι τὸν ἄρτον σου, καὶ πτωχοῦς
 ἀστέγους εἰσαγε εἰς τὸν οἶκόν σου· ἐὰν ἴδῃς γυμνόν, περιβάλε.« ναὶ 3
 μὴν καὶ περὶ θυσιῶν· »τί μοι πλῆθος τῶν θυσιῶν ὑμῶν; λέγει κύ-
 30 ριος. πλήρης εἰμι ὀλοκαυτωμάτων κριῶν, καὶ στέαρ ἄρνων καὶ αἷμα
 ταύρων καὶ ἐρίφων οὐ βούλομαι, οὐδ' | ἂν ἔρχησθε ὀφθῆναι μοι. τίς 306 P
 γὰρ ἐξεζήτησεν ταῦτα ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν; πατεῖν μου τὴν αὐλὴν
 οὐ προσθήσεσθε· ἐὰν φέρητε σεμίδαλιν, μάταιον· θυμιάμα, βδέ-
 λυγμὰ μοί ἐστιν· τὰς νοσηρσίας ὑμῶν καὶ τὰ σάββατα οὐκ ἀνέχο-

1f vgl. Paed. II 43, 3; Strom. VI 145 — 3f vgl. Exod 20, 13—16. 3f. 12; Deut.
 5, 16—20 mit Apostellehre 2, 2; Protr. 108, 5 — 7—10 Jes. 1, 16—18 — 12 Wo-
 her? vgl. Prov. 15, 8 — 13—19 Jes. 58, 7—9 — 13—S. 286, 4 vgl. Barnab. Ep. 3. 2
 — 19—28 Jes. 58, 4—7 — 29—S. 286, 1 Jes. 1, 11—13

2 παρηγορία σωτήριος ἀμαρτιάν Schw | 9 ὀρφανῶ] + καὶ F | 10 διελεγχθῶ-
 μεν F | 12 πέρι P³ περὶ P* | 15 φανήσεται] ῥαγήσεται F | ἱάματά P³ ἱμάτιά P*
 ἢ ἱάματά σου am Rand M² | 30 ὀλοκαυτωμάτων P³ ὀλοκαύτωμα τῶν P*

μαί. πῶς οὖν θύσω τῷ κυρίῳ; »θυοία«, φησίν, »τῷ κυρίῳ πνεῦμα 4
 συντετριμμένον.« πῶς οὖν στέψω ἢ μύρω χρίσω; ἢ τί θυσιάσω τῷ
 κυρίῳ; »ὁσμὴ«, φησίν, »εὐωδίας τῷ θεῷ καρδία δοξάζουσα τὸν πε-
 5 πλακότα αὐτήν.« ταῦτα στέφη καὶ θυοίαι καὶ ἀρώματα καὶ ἄνθη τοῦ
 5 θεοῦ. ἔτι περὶ ἀνεξικακίας· »ἐὰν ἀμάρτη«, φησίν, »ὁ ἀδελφός σου, 91, 1
 ἐπιτίμησον αὐτῷ, καὶ ἐὰν μετανοήσῃ, ἄφες αὐτῷ. ἐὰν ἐπτάκις τῆς
 ἡμέρας ἀμάρτη εἰς σὲ καὶ τὸ ἐπτάκις ἐπιστρέφῃ πρὸς σε λέγων· με-
 10 τανοῶ, ἄφες αὐτῷ.« καὶ τοῖς μὲν στρατενομένοις διὰ Ἰωάννου παρ- 2
 ἀγγέλλει ἀρκεῖσθαι μόνοις τοῖς ὀψωνίοις, τοῖς δὲ τελώναις μηδὲν
 10 πλεον πρόσσειν παρὰ τὰ διατεταγμένα· δικαστῇ δὲ οὐ λήψῃ· φησὶ
 »πρόσωπον ἐν κρίσει, τὰ γὰρ δῶρα ἐκτυφλοὶ ὀφθαλμοὺς βλέπόντων
 καὶ λυμáινεται δῆματα δίκαια.« »ῥύσασθε ἀδικονμένους.« ἀλλὰ καὶ 3
 τοῖς οἰκονομικοῖς· »κτῆσις ἐπισπουδαζομένη μετὰ ἀνομίας ἐλάσσω
 γίνεται.« ναὶ μὴν καὶ περὶ ἀγάπης· ἀγάπη«, φησὶ, »καλύπτει
 15 πλῆθος ἁμαρτιῶν.« καὶ περὶ πολιτείας· | »ἀπόδοτε τὰ Καίσαρος Καί- 113 S
 σари καὶ τὰ τοῦ θεοῦ τῷ θεῷ.« ὄρκου δὲ πέρι καὶ μνησικακίας·
 »μὴ ἐγὼ ἐνετειλάμην τοῖς πατράσιν ὑμῶν ἐκπορευομένοις ἐκ γῆς 4
 Αἰγύπτου προσενέγκαι μοι ὀλοκαντώματα καὶ θυοίας· ἀλλὰ τοῦτο
 ἐνετειλάμην αὐτοῖς· ἕκαστος ὑμῶν κατὰ τοῦ πλησίον ἐν τῇ καρδίᾳ
 20 αὐτοῦ μὴ μνησικακεῖτω, ὄρκον ψευδῇ μὴ ἀγαπάτω.« ἀλλὰ καὶ ψεύ- 92, 1
 σταις καὶ τετυφωμένοις προσάπειλεῖ, τοῖς μὲν ὥδέ πως· οὐαὶ
 τοῖς λέγουσι τὸ γλυκὺ πικρὸν καὶ τὸ πικρὸν γλυκὺ, τοῖς δὲ ὡδί·
 οὐαὶ οἱ συνετοὶ ἐν ἑαυτοῖς καὶ ἐνώπιον αὐτῶν ἐπιστήμονες· »ὁ
 ταπεινῶν ἑαυτὸν ὑψωθήσεται, καὶ ὁ ὑψῶν ἑαυτὸν ταπεινωθήσεται.«
 25 καὶ τοὺς μὲν ἐλεήμονας μακαρίζει, »ὅτι αὐτοὶ ἐλεηθήσονται«, ὀργὴν 2
 δὲ ἢ σοφία ταλανίζει, »ὅτι ἄρα ἀπολέσει καὶ φρονίμους.« ἤδη δὲ | 3
 ἀγαπᾶν τοὺς ἐχθροὺς κελεύει καὶ τοὺς καταρωμένους ἡμᾶς εὐλογεῖν 307 P
 προσεύχεσθαι τε ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων ἡμᾶς. »τῷ τύποντί σε,
 φησίν, »εἰς τὴν σιαγόνα πάρεχε καὶ τὴν ἄλλην, καὶ ἐὰν ἄρῃ σού τις
 30 τὸν χιτῶνα, μὴ κωλύσης καὶ τὸ ἱμάτιον.« περὶ δὲ τῆς πίστεως· 4
 »πάντα ὅσα ἐὰν αἰτήσῃσθε ἐν τῇ προσευχῇ πιστεύοντες, λήψεσθε,
 φησίν· »πιστὸν δὲ ἀπίστοις οὐδὲν« κατὰ Πίνδαρον. καὶ οἰκέταις

1 f Psal. 50, 19 — 3 f Nicht in LXX. Aber vgl. Barnab. Ep. 2, 10; Iren. 4, 17, 2;
 Strom. II 79, 1; IV 19, 2 — 5—8 Luk. 17, 3 f — 8—10 vgl. Luk. 3, 14. 13 —
 10—12 vgl. Deut. 1, 17; 16, 19; Exod. 23, 8 — 12 Jes. 1, 17 — 13 f Prov. 13, 11
 — 14 f I Petr. 4, 8 (Resch, Agrapha Log. 49; vgl. Ropes, Sprüche Jesu S. 75 f) —
 15 f Matth. 22, 21; Mark. 12, 17; Luk. 20, 25 — 17—20 vgl. Jerem. 7, 22 f; Zachar.
 7, 10; 8, 17 — 21—23 Jes. 5, 20 f — 23 f Luk. 14, 11; 18, 14; vgl. Matth. 23, 12
 — 25 Matth. 5, 7 — 26 Prov. 15, 1 — 26—30 Luk. 6, 27—29 — 31 Matth.
 21, 22 — 32 Pindar Fr. 233 Schröder

28 δ] + γάρ P² über d. Z.

μὲν χρηστέον ὡς ἑαυτοῖς. ἄνθρωποι γὰρ εἰσιν ὡς ἡμεῖς· «ὁ γὰρ
θεὸς πᾶσι, τοῖς ἐλευθέροις καὶ τοῖς(ι) δούλοις, ἐστίν, ἂν σκοπῆς, ἴσος.»
δεῖ δὲ καὶ τοὺς πλημμελοῦντας τῶν οἰκετῶν οὐ κολάζειν, ἐπιτιμᾶν 93, 1
δέ· «ὁ γὰρ φειδόμενος», φησί, «τῆς βακτηρίας ἑαυτοῦ μισεῖ τὸν
5 ἑαυτοῦ υἱόν.» ἔτι τὴν μὲν φιλοδοξίαν ἀποσκορακίζει, «οὐαὶ ὑμῖν, 2
Φαρισαῖοι, λέγων, «ὅτι ἀγαπᾶτε τὴν πρωτοκαθεδρίαν ἐν ταῖς συνα-
γωγαῖς καὶ τοὺς ἀσπασμούς ἐν ταῖς ἀγοραῖς.» τὴν δὲ μετάνοιαν τοῦ 3
ἁμαρτωλοῦ ἀσπάζεται, τὴν ἐπομένην ταῖς ἁμαρτίαις μετάνοιαν ἀγα-
πῶν· μόνος γὰρ ἀναμάρτητος αὐτὸς ὁ λόγος·

10 τὸ μὲν (γὰρ) ἐξαμαρτάνειν ἅπασιν ἔμφυτον
καὶ κοινόν, ἀναδραμεῖν δὲ τὴν ἁμαρτίαν
οὐ τοῦ τυχόντος ἀνδρός, ἀλλὰ ἀξιολόγου.

περὶ δὲ τῆς μεταδόσεως «δεῦτε» εἶπε «πρὸς με πάντες οἱ εὐλογη- 4
μένοι, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ κατα-
15 βολῆς κόσμου. ἐπέινασα γὰρ καὶ δεδώκατέ μοι φαγεῖν, ἐδίψησα καὶ
ἐποτίσατέ με, ξένος ἤμην καὶ συνηγάγετέ με, γυμνὸς καὶ περιεβάλετέ
με, ἀσθενὴς καὶ ἐπεσκέψασθέ με, ἐν φυλακῇ ἤμην καὶ ἦλθετε πρὸς
με.» καὶ πότε τι τούτων τῷ κυρίῳ πεποιήκαμεν ἡμεῖς; αὐτὸς ἐρεῖ 5
πάλιν ὁ παιδαγωγὸς τὴν εὐποίαν [καὶ] τῶν ἀδελφῶν ἀγαπητικῶς
20 εἰς ἑαυτὸν μετατρέπων καὶ λέγων· «ἐφ' ὅσον ἐποιήσατε τοῖς μικροῖς
τούτοις, ἐμοὶ ἐποιήσατε. καὶ ἀπελεύσονται οἱ τοιοῦτοι εἰς ζωὴν
αἰώνιον.»

Τοιοῖδε μὲν οἱ λογικοὶ νόμοι, οἱ παρακλητικοὶ λόγοι οὐκ ἐν 94, 1
πλαξὶ λιθίναις δακτύλῳ γεγραμμένοι κυρίου, ἀλλ' ἐν καρδίαις
25 ἀνθρώπων ἐναπογεγραμμένοι ταῖς μόνον φθορὰν οὐκ ἐπιδεχομέναις.
διὰ τοῦτό τοι κατεάγασιν αἱ πλάκες τῶν σκληροκαρδίων, ἵν' αἱ
πίστεις τῶν νηπίων ἐν μαλθακαῖς τυπωθῶσιν διανοαῖς. ἄμφω δὲ
τῶ νόμῳ διηκόνουν τῷ λόγῳ εἰς παιδαγωγίαν τῆς ἀνθρωπότητος,
ὁ μὲν διὰ Μωυσέως, ὁ δὲ δι' ἀποστόλων. οἷα γοῦν καὶ δι' ἀποστόλων 2

1 f vielleicht aus Menander; vgl. Bywater, Journ. of Philol. 10 (1881) p. 68;
Blass, Hermes 35 (1900) S. 341 — 4 f Prov. 13, 24 — 5—7 Luk. 11, 43 — 7—9 vgl.
Ezech. 18, 23. 32; 33, 11 — 10 f vgl. Philo De fuga et inv. 157 (I p. 569 M) τὸ
μὲν μηδὲν ἁμαρτεῖν ἴδιον θεοῦ, τὸ δὲ μετανοεῖν σοφοῦ. — 10—12 Verse Menanders;
vgl. CAF III p. 251 Fr. 993 «ἀνατρέχω Μέν. ἀντὶ τοῦ ἀναλύω» Suidas u. Zonaras.
Auf unsere Stelle bezogen von Blass, Hermes 35 (1900) S. 340 f — 13—18 Matth.
25, 34—36 — 18 vgl. Matth. 25, 37—39 — 20—22 Matth. 25, 40. 46 — 24 f vgl.
II Kor. 3, 3; Exod. 31, 18 — 26 vgl. Exod. 32, 19 — 26 f vgl. Barnab. Ep. 4, 8

2 <τοι> πᾶσι Bywater <τοῖς> πᾶσι Blass | τοῖς <τ'> ἑλ. Byw. Blass | τοῖς(ι) Byw.
Blass | 3 οἰκετῶν] ἀδελφῶν F, aber τῶν οἰκετῶν am Rand | 5 ἀποσκορακίζει F
10 ἅπασιν Blass πᾶσιν am Rand P¹ | 15 δεδώκατε P* ἐδώκατε (δ ausrad.) P³ |
19 καὶ durch Punkte getilgt P⁸ | 24 γεγραμμένοι St γεγραμμένας P 28 τὸν νόμον
F¹M² τῷ νόμῳ PF*M*

<ἡ> παιδαγωγία. ἀναγκαῖόν μοι δοκεῖ καὶ | περὶ τοῦ εἶδους διαλεχθῆναι 308 P
 τούτου, μᾶλλον δὲ ἑμῶν μεμνημένους (ὁ παιδαγωγὸς φησὶν αὐτός)
 σπερματικῶς πάλιν τὰς ὑποθήκας ἐκθήσονται. ἀποθέμενοι τὸ 3
 5 ψεύδος λαλεῖτε ἀλήθειαν ἕκαστος μετὰ τοῦ πλησίον αὐτοῦ, ὅτι ἐσμὲν
 15 ἀλλήλων μέλη. ὁ ἥλιος μὴ ἐπιδυέτω ἐπὶ τῷ παροργισμῷ ὑμῶν,
 μηδὲ δίδοτε τόπον τῷ διαβόλῳ. ὁ κλέπτων μηκέτι κλεπτέτω,
 μᾶλλον δὲ κοπιάτω ἐργαζόμενος τὸ ἀγαθόν, ἵνα ἔχη μεταδιδόναι τῷ
 10 χρήζοντι. πᾶσα πικρία καὶ ὀργὴ καὶ θυμὸς καὶ κραυγὴ καὶ βλασφη- 4
 μία ἀρθήτω ἀφ' ὑμῶν σὺν πάσῃ κακίᾳ. γίνεσθε εἰς ἀλλήλους χρηστοί,
 15 εὖσπλαγχοι, χαριζόμενοι ἑαυτοῖς, καθὼς καὶ ὁ θεὸς ἐν Χριστῷ ἑχαρίσατο
 ὑμῖν. γίνεσθε οὖν φρόνιμοι καὶ μιμηταὶ τοῦ θεοῦ, ὡς τέκνα ἀγαπητά,
 καὶ περιπατεῖτε ἐν ἀγάπῃ, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἠγάπησεν ἡμᾶς. αἱ 5
 μὲν γυναῖκες τοῖς ἰδίοις ἀνδράσιν ὑποτασσέσθωσαν, ὡς τῷ κυρίῳ, οἱ
 δὲ ἄνδρες τὰς γυναῖκας τὰς ἑαυτῶν ἀγαπάτωσαν, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς
 15 ἠγάπησεν τὴν ἐκκλησίαν. ἀγαπάτωσαν οὖν ἀλλήλους οἱ συνεξου- 95,1
 γμένοι ὡς τὰ ἴδια σώματα. τὰ τέκνα, ὑπακούετε τοῖς γονεῦσιν
 ὑμῶν. οἱ πατέρες, μὴ παροργίζετε τὰ τέκνα ὑμῶν, ἀλλ' ἐκτρέφετε αὐτὰ
 ἐν παιδείᾳ καὶ νουθεσίᾳ κυρίου. οἱ δοῦλοι, ὑπακούετε τοῖς κατὰ σάρκα
 κυρίοις μετὰ φόβου καὶ τρόμου ἐν ἀπλότητι τῆς καρδίας ὑμῶν ὡς
 20 τῷ Χριστῷ, ἐκ ψυχῆς μετ' εὐνοίας δουλεύοντες. καὶ οἱ κύριοι, εὖ
 ποιεῖτε τοὺς οἰκέτας ὑμῶν, ἀνιέντες τὴν ἀπειλήν, εἰδότες ὅτι καὶ
 αὐτῶν καὶ ὑμῶν ὁ κύριός ἐστιν ἐν οὐρανοῖς, καὶ προσωποληψία οὐκ
 ἔστιν. εἰ ζῶμεν πνεύματι, πνεύματι καὶ στοιχῶμεν. μὴ γνωμέθα 2
 25 κενόδοξοι, ἀλλήλους προκαλούμενοι, ἀλλήλοις φθονοῦντες. ἀλλήλων
 τὰ βάρη βαστάζετε, καὶ οὕτως ἀναπληρώσατε τὸν νόμον τοῦ Χριστοῦ.
 μὴ πλανᾶσθε, θεὸς οὐ μνηστειρίζεται. τὸ καλὸν ποιοῦντες μὴ ἐγκακῶ-
 μεν· καιρὸς γὰρ ἰδίῳ θερίσομεν μὴ ἐκλνόμενοι. εἰρηνεύετε ἐν ἑαυτοῖς. 3
 30 παρακαλοῦμεν δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοί, νουθετεῖτε τοὺς ἀτάκτους, παρα-
 μυνθεῖσθε τοὺς ὀλιγοψύχους, ἀντέχεσθε τῶν ἀσθενῶν, μακροθυμεῖτε
 πρὸς πάντας. ὁρᾶτε μὴ τις κακὸν ἀντὶ κακοῦ τινὶ ἀποδῇ. τὸ
 πνεῦμα μὴ σβέννυτε, προφητείας μὴ ἐξουθενεῖτε πάντα δὲ | δοκιμάζετε, 114 S 309 P
 τὸ καλὸν κατέχετε· ἀπὸ παντὸς εἶδους πονηροῦ ἀπέχεσθε. τῇ 4
 προσευχῇ προσκατερεῖτε, γοηγοροῦντες ἐν αὐτῇ ἐν εὐχαριστίᾳ. ἐν
 σοφίᾳ περιπατεῖτε πρὸς τοὺς ἔξω τὸν καιρὸν ἐξαγοραζόμενοι. ὁ

3—12 Ephes. 4, 25—28. 31—5, 2 — 11 φρόνιμοι aus Matth. 10, 16 —
 12—15 Ephes. 5, 22. 25 — 15 f Ephes. 5, 28 — 16—23 Ephes. 6, 1. 4—7. 9 —
 23—27 Gal. 5, 25 f; 6, 2. 7. 9 — 27—32 I Thess. 5, 13—15. 19—22 — 32—S. 289, 2
 Kol. 4, 2. 5f

I <ἡ> + über d. Z. P² | 2f αὐτός St αὐτάς P <ᾶς> (+ über d. Z.) αὐτάς
 P² αὐτός ᾶς Schw | 5 ἐπιδυνέτω Cobet, Mnemos. 11 (1862) p. 393 | 12 ὑμᾶς F |
 15 ἀλλήλοις F | 21 ἀνιέντες P¹ ἀνιέντας P* | 26f ἐγκακῶμεν P*M ἐκκακῶμεν
 P³F | 32 <καὶ> τὸ καλὸν P²

- λόγος ὑμῶν πάντοτε ἐν χάριτι, ἅλατι ἡρτυμένος, εἰδέναι πῶς δεῖ
 ὑμᾶς ἐνὶ ἐκάστῳ ἀποκρίνεσθαι. » ἐντρέφεσθε τοῖς λόγοις τῆς πί- 96, 1
 στεως· γυμνάζεσθε πρὸς εὐσέβειαν. ἡ γὰρ σωματικὴ γυμνασία πρὸς
 ὄλιγον ἐστὶν ὠφέλιμος, ἡ δὲ εὐσέβεια πρὸς πάντα ὠφέλιμός ἐστιν,
 5 ἐπαγγελίαν ἔχουσα τῆς ζωῆς τῆς νῦν καὶ τῆς μελλούσης. » οἱ πιστοὺς 2
 ἔχοντες δεσπότας μὴ καταφρονεῖτωσαν, ὅτι ἀδελφοί εἰσιν, ἀλλὰ μᾶλλον
 δουλεύετωσαν, ὅτι πιστοὶ εἰσιν. » ὁ μεταδιδούς ἔστω ἐν ἀπλότητι, 3
 ὁ προϊστάμενος ἐν σπουδῇ, ὁ ἐλεῶν ἐν ἰλαρότητι. ἡ ἀγάπη ἀνυπό-
 κριτος. ἀποστνγοῦντες τὸ πονηρόν, κολλώμενοι τῷ ἀγαθῷ· τῇ 4
 10 φιλαδελφίᾳ εἰς ἀλλήλους φιλόστοργοι, τῇ τιμῇ ἀλλήλους προηγού-
 μενοι, τῇ σπουδῇ μὴ ὀκνηροί, τῷ πνεύματι ζέοντες, τῷ κυρίῳ δου-
 λεύοντες, τῇ ἐλπίδι χαίροντες, τῇ θλίψει ὑπομένοντες, τῇ προσευχῇ
 προσκαρτεροῦντες, τὴν φιλοξενίαν διώκοντες, ταῖς χρεαίαις τῶν ἁγίων
 κοινωνοῦντες. »
 15 Ὀλίγα ταῦτα ἐκ πολλῶν δείγματος χάριν ἀπ' αὐτῶν διεξελθὼν 97, 1
 τῶν θείων γραφῶν ὁ παιδαγωγὸς τοῖς αὐτοῦ παρατίθεται παισίν,
 δι' ὧν, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ἄρθην ἐκκόπτεται κακία καὶ περιγράφεται
 ἀδικία. μυρία δὲ ὅσαι ὑποθήκαι εἰς πρόσωπα ἐκλεκτὰ διατείνουσαι 2
 ἐγγεγράφатаи ταῖς βίβλοις ταῖς ἁγίαις, αἱ μὲν προσβυτέροις, αἱ δὲ
 20 ἐπισκόποις (καὶ) διακόνοις, ἄλλαι χήραις, περὶ ὧν ἄλλος ἂν εἴη
 λέγειν καιρὸς. πολλὰ δὲ καὶ δι' αἰνιγμάτων, πολλὰ δὲ καὶ διὰ παρα- 3
 βολῶν τοῖς ἐντυγχάνουσιν ἔξεστιν ὠφελεῖσθαι. ἀλλ' οὐκ ἐμόν, φησὶν
 ὁ παιδαγωγός, διδάσκειν ἔτι ταῦτα, διδασκάλου δὲ εἰς τὴν ἐξήγησιν
 τῶν ἁγίων ἐκείνων λόγων χρῆζομεν, πρὸς ὃν ἡμῖν βαδιστέον. καὶ
 25 δὴ ὥρα γε ἐμοὶ μὲν πεπαῦσθαι τῆς παιδαγωγίας, ὑμᾶς δὲ ἀκροᾶσθαι
 τοῦ διδασκάλου. παραλαβὼν δὲ οὗτος ὑμᾶς ὑπὸ καλῇ τεθραμμένους 98, 1
 ἀγωγῇ ἐκδιδάξεται τὰ λόγια. διδασκαλεῖον δὲ ἡ ἐκκλησία ἥδε καὶ ὁ νυμ-
 φίος ὁ μόνος διδάσκαλος, ἀγαθοῦ πατρὸς ἀγαθὸν βούλημα, σοφία γνή-
 σιος, ἀγίασμα γνώσεως· » καὶ αὐτὸς ἰλασμός ἐστι περὶ τῶν ἁμαρτιῶν 2
 30 ἡμῶν, » ὡς φησὶν ὁ Ἰωάννης, ὁ ἰώμενος ἡμῶν καὶ σῶμα καὶ ψυχήν, 310 P
 τὸν αἰδίου ἄνθρωπον, Ἰησοῦς, » οὐ περὶ τῶν ἡμετέρων δὲ μόνον
 ἁμαρτιῶν, ἀλλὰ καὶ περὶ ὅλου τοῦ κόσμου. καὶ ἐν τούτῳ γιγνώ-
 σκομεν ὅτι ἐγνώκαμεν αὐτόν, ἐὰν τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ τηρῶμεν. ὁ 3
 λέγων ὅτι ἐγνώκα αὐτόν, καὶ τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ μὴ τηρῶν, ψεύστης
 35 ἐστί, καὶ ἐν τούτῳ ἡ ἀλήθεια οὐκ ἔστιν· ὅς δ' ἂν τηρῇ αὐτοῦ τὸν
 λόγον, ἀληθῶς ἐν τούτῳ ἡ ἀγάπη τοῦ θεοῦ τετελείωται. ἐν τούτῳ

2—5 vgl. I Tim. 4, 6—8 — 5—7 I Tim. 6, 2 — 7—14 Röm. 12, 8—13 —
 29—S. 290, 2 I Joh. 2, 2—6

19 ἐγγεγράφатаи P³ ἐγγεγράφατε P* | 20 <καὶ> St | 25 ἀκροᾶσθαι P³FM²
 ἀκροᾶσθαι P*M* | 27 διδασκαλεῖον Schw εἰς καλὸν P | ἥδε P³ ἥδε P* | 31 αἰδίου
 Wi ἰδίου P ὅλον St (vgl. S. 93, 17f)

γινώσκωμεν ὅτι ἐν αὐτῷ ἔσμεν· ὁ λέγων ἐν αὐτῷ μένειν ὀφείλει καθὼς καὶ αὐτὸς περιπάτησεν καὶ αὐτὸς περιπατεῖν.»

Ἡ τοῦ μακαρίου θρέμματα παιδαγωγίας· τὸ καλὸν τῆς ἐκκλησίας 99, 1
 πληρώσωμεν πρόσωπον καὶ πρὸς τὴν ἀγαθὴν προσδράμωμεν οἱ
 5 νῆπιοι μητέρα, καὶ ἀκροαταὶ τοῦ λόγου γενώμεθα, τὴν μακαρίαν
 δοξάζωμεν οἰκονομίαν, δι' ἣν παιδαγωγεῖται μὲν ὁ ἄνθρωπος, ἀγιά-
 ζεται δὲ ὡς θεοῦ παιδίον, καὶ πολιτεύεται μὲν ἐν οὐρανοῖς ἐπὶ γῆς
 παιδαγωγούμενος, πατέρα δὲ ἐκεῖ λαμβάνει, ὃν ἐπὶ γῆς μανθάνει.
 πάντα ὁ λόγος καὶ ποιεῖ καὶ διδάσκει καὶ παιδαγωγεῖ. ἵππος ἄγεται 2
 10 χαλινῷ, καὶ ταῦρος ἄγεται ζυγῷ, θηρίον βρόχῳ ἀλίσκεται, ὁ δ' ἄνθρω-
 πος μεταπλάσσεται λόγῳ, ὃ θηρία τιθασεύεται καὶ νηκτὰ δελεάζεται
 καὶ πτηνὰ κατασύρεται. οὗτος ὡς ἀληθῶς τεχνάζεται ἵππῳ χαλινόν,
 ταύρῳ ζυγόν, θηρίῳ βρόχον, κάλαμον ἰχθύϊ, πάγην ὀρνέῳ· οὗτος 3
 πολιτεύεται καὶ γεωργεῖ, ἄρχει καὶ ὑπονοργεῖ καὶ τὰ ὅλα δημιουργεῖ·

15 ἐν. μὲν γαῖαν ἔτευξ', ἐν δ' οὐρανόν, ἐν δὲ θάλασσαν,
 ἐν δὲ τὰ τέλεια πάντα, τὰ τ' οὐρανὸς ἐστεφάνωνται.

ὃ τῶν θείων δημιουργημάτων, ὃ τῶν θείων παραγγελμάτων· ὕδωρ 100, 1
 τοῦτο, ἐν ἑαυτῷ κυμαίνεται· πῦρ τοῦτο, τὴν ὁργὴν συνεχέτω, ἀήρ
 τοῦτο, εἰς αἰθέρα πλανάσθω· γῆ δὲ καὶ πεπήχθω καὶ φερέσθω, ὅταν
 20 ἐγὼ θέλω. ἄνθρωπον ἔτι πλάσαι βούλωμαι· ὕλην ἔχω τὰ στοιχεῖα·
 συνοικῶ μου τῷ πλάσματι. ἐάν με γνωρίσης, δουλεύσει σοι τὸ πῦρ.
 τοσοῦτος ὁ λόγος οὗτος ὁ παιδαγωγὸς ὁ τοῦ κόσμου καὶ τοῦ ἄν- 2
 θρώπου δημιουργὸς καὶ δι' αὐτὸν ἡδὴ καὶ τοῦ κόσμου παιδαγωγός·
 οὐ τῇ ἐγκελεύσει ἅμφοι συνεστήκαμεν προσμένοντες τὴν κρίσιν. »οὐ
 25 γὰρ ὑπόκλοπον φορεῖ βροτοῖσι φωνάεντα λόγον † ἔσται λόγος σοφία.«
 ὡς φησι Βακχυλίδης. τὰ δὲ »ἄμεμπτα καὶ ἀκέραια καὶ ἅμωμα τοῦ 3
 θεοῦ« κατὰ τὸν Παῦλον »τέκνα μέσον γενεᾶς σχολιᾶς καὶ διεστραμμέ-
 νης φωστήρων | δίκην ἐν κόσμῳ φαίνεσθε«. 311 P

Ὅπερ οὖν λοιπὸν ἐπὶ τοιαύτῃ πανηγύρει τοῦ λόγου, τῷ λόγῳ 101, 1
 30 προσευξόμεθα· ἵλαθι τοῖς σοῖς, παιδαγωγέ, παιδίοις, πατήρ, ἡνίοχε

7 vgl. Phil. 3, 20 — 9—16 Apostol. X 78 b; Arsen. XXXIV S — 15 f Σ 483.
 485 — 24 f Bakchylides Fr. 29 Blass (25 Bergk⁴) — 26—28 vgl. Phil. 2, 15
 (Deut. 32, 5)

6 δοξάζωμεν F | 7 ἐπὶ Heyse ἀπὸ P | 19 τοῦτο] οὗτος Sy | 20 <καὶ> βούλωμαι
 P² | 21 πῦρ] πᾶν Maikland | 24 τῇ (ἡ in Ras.) P² | 25 ἔσται (ε übergesch. P¹)
 λόγος P ἔσται δὲ λόγος am Rand P² [ἔσται λόγος] Neue Θεσπιφδός Schw ἐς τέλος
 Wi | 26 βακχυλίδης F βακχυλλίδης PM | 28 φαίνεσθαι F φαίνεται Sy | 30 προσευ-
 ξόμεθα F προσευξόμεθα PM

Ἰσραήλ, υἱὲ καὶ πατήρ, ἐν ἄμφω, κύριε. ὁδὸς δὲ ἡμῖν τοῖς σοῖς ἐπο-
 μένοις παραγγέλμασιν τὸ ὁμοίωμα πληρῶσαι τῆς εἰκόνης αἰσθάνεσθαι
 τε κατὰ κράτος ἀγαθοῦ τοῦ θεοῦ κριτοῦ τε μὴ πικροῦ, καὶ πάρασχε
 ἅπαντα αὐτός, ἐν εἰρήνῃ τῇ σῇ πολιτενομένους, ἐν τῇ σῇ μετατιθε-
 5 μένους πόλει, ἀκνύαντως τῆς ἁμαρτίας τὸν κλύδωνα διαπλεύσαντας,
 γαληνιῶντας ἄγιω συμφέρεσθαι πνεύματι, σοφίᾳ | τῇ ἀνεκφράστῳ 115 S
 νύκτωρ, καθ' ἡμέραν, εἰς τὴν τελείαν ἡμέραν, αἰνοῦντας εὐχάριστον 2
 αἶνον τῷ μόνῳ πατρὶ καὶ υἱῷ, υἱῷ καὶ πατρί, παιδαγωγῷ καὶ
 διδασκάλῳ υἱῷ, σὺν καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι. πάντα τῷ ἐνί, ἐν ᾧ τὰ
 10 πάντα, δι' ὃν τὰ πάντα ἐν, δι' ὃν τὸ αἰεὶ, οὐ μέλη πάντες, οὐ δόξα,
 αἰῶνες, πάντα τῷ ἀγαθῷ, πάντα τῷ καλῷ, πάντα τῷ σοφῷ, τῷ δι-
 καίῳ τὰ πάντα. ᾧ ἡ δόξα καὶ νῦν καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. ἀμήν.

Ἐπεὶ δὲ εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἡμᾶς καταστήσας ὁ παιδαγωγὸς αὐτὸς 3
 ἐαντῷ παρακατέθετο τῷ διδασκαλικῷ καὶ πανεπισκόπῳ λόγῳ, καλῶς
 15 ἂν ἔχοι ἡμᾶς ἐνταῦθα γενομένους μισθὸν εὐχαριστίας δικαίας κατάλ-
 ληλον ἀστέιον παιδαγωγίας αἶνον ἀναπέμψαι κυρίῳ. |

	Στόμιον πόλων ἀδαῶν, περὸν ὀρνίθων ἀπλανῶν, οἷαξ νηῶν ἀτρεκῆς, ποιμὴν ἀρνῶν βασιλικῶν.	λόγε πανδαμάτωρ πατρὸς ὑψίστου, σοφίας πρύτανι, στήριγμα πόνων αἰωνοχαρές, 312 P
5	τοὺς σοὺς ἀφελεῖς παῖδας ἄγειρον, αἰνεῖν ἁγίως, ὑμνεῖν ἀδόλως ἀκάκοις στόμασιν	βροτέας γενεᾶς σῶτερ Ἰησοῦ, ποιμὴν, ἀροτήρ, οἷαξ, στόμιον, 15
10	παίδων ἡγήτορα Χριστόν. ἁγίων βασιλεῦ,	περὸν οὐράνιον παναγοῦς ποιμνης, 20 ἄλγεῦ μερόπων τῶν σφριζομένων

2 vgl. Gen. 1, 26 — 10 vgl. Gal. 3, 29; Röm. 12, 5; I Kor. 12, 12; Ephes.
 5, 30 (μέλη) — 12 vgl. Röm. 11, 36 u. ä. St. — 23 ff vgl. Matth. 4, 19; Mark. 1, 17

1 ἐν P² (am Rand) ἐν P (Text) | 4 ἅπαντας [αὐτός] Hervet ἅπαντας τοὺς
 Markland ἅπαντας οὕτως Schw | 7 καθ' μεθ' F | τελευταίαν Markland | 7 f εὐχά-
 ριστον αἶνον Schw εὐχαριστεῖν αἰνεῖν P | 8 (εὐχαριστοῦντας) αἰνεῖν Po | [αἰνεῖν]
 Sy | 16 Subscriptio: Κλήμεντος παιδαγωγοῦ α β γ PFM

Der Hymnus fehlt in P; vgl. Einleitung; Überschrift in FM Ὑμνος τοῦ σω-
 τῆρος Χριστοῦ τοῦ ἁγίου Κλήμεντος | 3 νηῶν G. Canter νηπίων FM | 4 βασιλικῶν]
 βασιλείων Di λογικῶν vgl. V. 30 St | 11 ἁγίων βασιλεῦ Schw Wi βασιλεῦ ἁγίων FM
 16 αἰωνοχαρῆς (es übergeschr. M¹) M αἰωνοχαρὴ F | 24 σφιζομένων (ομ in
 Ras.) M¹

25	πελάγους κακίας, ἰχθὺς ἄγνοὺς κύματος ἐχθροῦ γλυκερῇ ζωῇ δελεάζων. ἡγοῦ προβάτων	ἐκθλιβόμενον οἱ νηπίαχοι ἀταλοις στόμασιν ἀτιταλλόμενοι, θηλῆς λογικῆς	50
30	λογικῶν ποιμὴν ἄγι', ἡγοῦ βασιλεῦ παίδων ἀνεπάφρων.	πνεύματι δροσερῷ ἐμπιμπλάμενοι, αἶνους ἀφελεῖς, ὕμνους ἀτρεκεῖς βασίλει Χριστῷ,	55
35	ἰχθια Χριστοῦ ὁδὸς οὐρανία. λόγος ἀέναντος, αἰῶν ἄπλετος,	μισθόνους ὁσίους ζωῆς διδαχῆς, μέλπωμεν ὁμοῦ, πέμπωμεν ἀπλῶς	60
313 P	φῶς αἰδίου, ἐλέους πηγῇ, ῥεκτήρ ἀρετῆς σεμνῇ βιοτῇ	παῖδα κρατερόν.	
40	θεὸν ὑμνοῦντων, Χριστὲ Ἰησοῦ, γάλα οὐράνιον μαστῶν γλυκερῶν νύμφης, χαρίτων	χορὸς εἰρήνης οἱ χριστόγονοι· λαὸς σώφρων, ψάλλωμεν ὁμοῦ θεὸν εἰρήνης.	65
45	σοφίας τῆς σῆς,		

29 f (ἡμῶν) ἡγοῦ, | προβάτων λογικῶν | ποιμὴν ἄγιε, [ἡγοῦ] L. Havet bei Bouvy, Poètes et mélodes S. 121 [ἡγοῦ] προβάτων λογικῶν | ποιμὴν ἄγιε | (ἀγίως) ἡγοῦ Bouvy S. 122 | 30 ἄγι' Wi ἄγιε FM ἄγιων Thierfelder | 30 f [ἄγιε] ἡγοῦ βασιλεῦ | παίδων ἀναφῶν Schw | 39 σεμνῇ βιοτῇ Wi σεμνὴ βιωτῇ F (o übergesch. F¹) M | 42 ἐπουράνιον Schw (δ') οὐράνιον Wi | 59 πέμπωμεν FM μέλπωμεν Vi | 64 ψάλλωμεν Canter ψάλλωμεν FM | die Verse 40f. 45f. 64f sind in FM auf eine Zeile geschrieben

SCHOLIEN

ZU

PROTREPTICUS UND PAEDAGOGUS

Abkürzungen.

P = von Baanes geschriebene Scholien

P² = von Arethas geschriebene Scholien

P³ = Bemerkungen jüngerer Hände in P

(P) = von Baanes geschriebene, aber jetzt getilgte Scholien

(P²) = von Arethas geschriebene, aber jetzt getilgte Scholien

(P)P³ } = getilgte, aber von jüngerer Hand an anderer Stelle erneuerte Ba-
(P²)P³ } anes- oder Arethas-Scholien

F = auf P zurückgehende Scholien in F

F² = Bemerkungen jüngerer Hände in F

M = auf P zurückgehende Scholien in M

M²

M³ } = Bemerkungen jüngerer Hände in M

M⁴ }

SCHOLIEN

ZUM

PROTREPTICUS

- 3, 3 Ἀμφίων] Ἀμφίων Διὸς παῖς καὶ Ἀντιόπης τῆς Ἀσωποῦ
5 ποταμοῦ θυγατρός, οἱ δὲ Νυκτίως· ὃς λέγεται τῇ μουσικῇ πείθειν
τοὺς λίθους χειρῶν ἀνθρωπίνων ἐκτὸς <ἐς> τὸ τεῖχος συνιέναι. PM
Ἀρίων] Ἀρίων Μηθυμναῖος μὲν ἦν τὸ γένος, μουσικὸς δὲ καὶ
αὐτός, ἰχθὺν δελεάσας. οὗτος γὰρ λέγεται ὑπὸ δελφίνος διασωθῆναι
ἐκ Σικελίας εἰς Κόρινθον. PM
10 ὁ Μηθυμναῖος] ὁ Λέσβιος· ἡ Μήθυμνα γὰρ πόλις Λέσβου. PM.
Ἀρίωνι τῷ Μηθυμναίῳ ἦν μὲν τέχνη λαμπρά· μουσικὸς γὰρ ἦν
καὶ τὴν κιθάραν ἐξήσκητο. ἦν δὲ καὶ χρημάτων πόθος οὐ μέτριος.
οὗτος ἀκούσας τοῦ· τε Ἰταλιώτας καὶ Σικελιώτας μουσικῆς τ' ἐρᾶν
καὶ πλουσίους εἶναι ἄρας εὐθὺς ἐπορεύετο πρὸς αὐτοὺς τὴν τέχνην
15 ἐπιδειξόμενος καὶ συναγεῖραι [τὸν] πλοῦτον γλιχόμενος, οὐπερ καὶ μά-
λιστ' ἐφίετο. ὀλκάδος οὖν ἀναγομένης ἐπιτυχὼν ἀπῆει τὸν πόθον
πληρώσων. ὥς οὖν ἐκεῖσε παρεγένετο καὶ ἦδε τοὺς Ἰταλιώτας τοῖς
κρούσμασιν καὶ πλούσιος ἦν, πολλὰ τῶν ἀνθρώπων παρασχομένων,
ἐπὶ τὴν οἰκίαν πάλιν ἐσπούδαζεν μετὰ τῶν χρημάτων, ἃ συνήγαγεν.
20 ὥς δὲ κατὰ μέσον τὸν πόρον ἐγένετο, εἰσῆει καὶ τοὺς ναύτας ὁ αὐτός
τῆς φιλοχρηματίας ἔρως, καὶ τὸν Ἀρίωνα φονεύειν διὰ τὴν περιου-
σίαν ἐβούλοντο. ὥς δὲ ἔγνω τῶν ναυτῶν τὴν ἐπιβουλὴν, τῶν μὲν
χρημάτων τοῖς ναύταις ἐξίστατο, ἡξίου δὲ πρὸ τῆς τελευτῆς συγχω-
ρῆσαι μέλος ῥῆσαι τὸ ὄρθιον. ἀλλ' οὐκ εἰς μάτην αὐτῷ τὰ μέλη γε-

11 ff vgl. Herodot 1, 23f

5 ὃς a. A. der Z. unlesbar P | —ουσιῶν πείθ— unlesb. P | 6 <ἐς> Schw | συν-
ιέναι Schw ἀνιέναι PM | 8 <ὥς> ἰχθὺν δελεάσαι Schw | 11 —αἶψ ἦν — 15 καὶ
συνα— unlesb. P | 15 [τὸν] Wi | 15 —ενος, οὐπερ — 17 ἐκεῖσε παρεγέ— unlesb.
P | 15 f μάλιστα M | 17 ὡτας τοῖς — 19 ἐσπούδαζεν unlesb. P | 19 οἰκίαν Di οἰ-
κίαν M | 19 συνήγαγεν — 21 τὸν unlesb. P | 21 διὰ τὴν — 23 ἐξίστατο, ἡξί— un-
lesb. P | 22 ναυτῶν M¹ αὐτῶν M* | 23 —ῆς συγχωρῆσαι — S. 298, 1 τοῖτων un-
lesb. P | 24 ὄρθιον M¹ ὄρθριον M*

γένηται, δελφῖνος τούτων ἀκούσαντος. ὡς γὰρ μετὰ τὴν ᾠδὴν ἀφῆκεν κατὰ τῆς θαλάττης ξαντόν, τοῖς νότοις ὁ δελφὶς ὑποδεξάμενος καὶ ὥσπερ μισθὸν αὐτῷ τῆς τέρψεως ἀποδοὺς ἐπὶ τὸ Ταῖναρον τῆς Λακωνικῆς ἀπεκόμιξεν, ὅθεν καὶ νῦν μνημεῖα τοῦ τότε συμβάντος
5 ἐν Ταϊνάρῳ φυλάττεται· χαλκοῦν γὰρ αὐτὸν μετὰ τοῦ δελφῖνος ἀνέ-
θηκαν. PM

3, 5 ἰχθύν] τὸν δελφῖνα ὁ Ἀρίων. PM

3, 6 Θράκιος] Ὀρφεὺς ὁ Θράξ. PM

σοφιστῆς ἀπατεῶν· λέγει δὲ τὸν Ὀρφέα. PM

10 3, 8 ἀδελφὸν] ὅμοιον τὸ γένος. PM

3, 9 Εὐνομον] λέγεται περὶ Εὐνόμον, ὅτι χορδῆς αὐτῷ δαγείσης τέττιγα πληροῶσαι τὸ μέλος. PM

3, 9f Πυθικόν] τὸν ἐν τῇ Πυθοὶ φανέντα. PM

3, 10 δράκοντι] δράκοντι οὕτω κληθέντι, ἀφ' οὗ καὶ ἡ Δελφῶν
15 πόλις Πυθὼ κέκληται. οὗτος δέ ἐστιν ὁ δράκων ὁ ἐπιπεμφθεὶς
μὲν τῇ Αἰητοὶ ὑπὸ Ἡρας δειμαίνειν αὐτήν, ἀναιρεθεὶς δὲ ὑπὸ Ἀπόλ-
λωνος. PM

3, 16 τῷ ζυγῷ] ζυγὸν τὸν τῆς κιθάρας λέγει πῆχυν παρ' ὅσον
ἀπὸ τῆς μαγᾶδος ἐπὶ τὸ ἕτερον ἄκρον τῆς κιθάρας ἐπιζεύγνυσαι τὰς
20 χορδὰς. μαγὰς δὲ λέγεται τὸ ἐπικείμενον ξύλον ἀμφὶ τῷ χελωνοειδεῖ
μέρει τῆς κιθάρας ὄντι κοίλῳ τοῦ ἀπηχεῖν χάριν, ᾧ ἐδράζονται αἱ
χορδαὶ πρὸς τὸ ἀντικρὺ μέρος ἀπευθυνόμεναι. ἀπὸ δὲ τοῦ χελωνοει-
δοῦς τούτου μέρους κέκληται καὶ ἡ κιθάρα χελώνη ἀπασα. φασὶ γὰρ
τὸν Ἀπόλλων πρῶτον εὗρίσκοντα τὴν κιθάραν ἐκ χελώνης ὀστράκον
25 ταύτην ἀρμόσασθαι. P²M

3, 19 χαλκοῦν] χαλκοῦς γὰρ ἴστατο ἐν Δελφοῖς οὗτος ὁ Εὐνο-
μος κιθάραν διηγκυλωμένην καὶ ἐπὶ τῇ κιθάρᾳ τὸν τέττιγα φέρων·
εἰς ὃν καὶ ταντὶ τὰ στιχολεγεῖα· »Εὐνομον, ὧπολλον, σὺ μὲν οἶσθ' αἶ
με· καὶ ἐξῆς. P²M

30 3, 23 Πῇ δὴ οὖν] τοῖς ἐκτόποις πιστεύειν διέγνωτε· μόνη
δὲ ὑμῖν ἡ ἀλήθεια δύστοπος λέγεται καὶ ἄπιστος κέκριται. P²M

3, 26 Κιθαιρῶν δὲ ἄρα καὶ Ἑλικῶν] ὄρη οὕτω καλούμενα ἐν
Βοιωτίᾳ. PM

Ὀδρυσῶν] Ὀδρυσάι γένος Θρακῶν. PM

35 4, 3 γεγόνασι δράματα] καὶ γὰρ ἐν μὲν Κιθαιρῶνι καὶ Ἑλικῶνι,
καθ' ἃ Δελφοὶ ὑποκάθηνται, ὁ δράκων ὑπὸ Ἀπόλλωνος τοξενθεὶς

28 f Anthol. Palat. IX 584; vgl. Buecheler, Rh. Mus. 38 (1883) S. 132

1 τὴν ᾠδὴν — 3 ὥσπερ unlesb. P | 3 ὥσπερ μισθὸν W | μισθὸν ὥσπερ M |
τὸ Ταῖναρον — 5 ἐν Ταϊνά — unlesb. P | 5 αὐτὸν — ἀνέθηκαν unlesb. P | 11 [βτι]
Di | 18—25 nur wenige Worte lesbar P | 27 ἐπὶ τῇ — 31 κέκριται meist unlesb.
P | 30 etwa 15 Buchst. unlesb. M

τραγωδίας ὑπῆρξεν πατήρ· ὡσαύτως καὶ Ὀρφεὺς διασπαρχθεὶς ὑπὸ Ὀδρυσῶν ἄλλης ὑπόθεσις τραγωδίας γεγένηται. P²M

4, 4—7 ὥρατον ἄγαν. P²M

4, 4 ληναῖζοντας] ἀγροικικὴ φθῆ ἐπὶ τῷ ληνῷ ἀδομένη, ἣ καὶ
5 αὐτὴ περιεῖχεν τὸν Διονύσου σπαραγμόν. πάνν δὲ εὐφυνῶς καὶ χάριτος
ἐμπλέως τὸ «κιττῷ ἀναδήσαντες» τέθεικεν, ὁμοῦ μὲν τὸ ὅτι Διονύσῳ
τὰ Αἰγναία ἀνάκειται ἐνδειξάμενος, ὁμοῦ δὲ καὶ ὡς παροινία ταῦτα
καὶ παροινούσιν ἀνθρώποις καὶ μεθύουσιν συγκεκρότητα. P²M

4, 10 τηλανγῆς] μακρὸν φαινόμενον. PM

10 4, 12 τὴν ὑπερτάτην ὀρέγουσα] τὴν ὑπερέχουσαν ἐκτείνουσα. PM

4, 14 καταλειπόντων, οἰκούντων] Ἀττικῶς ἀντὶ τοῦ καταλειπέ-
τωσαν, οἰκείτωσαν. P²M

4, 17 Καπίωνος] Καπίων νόμος εἰς τῶν Τερπανδρίων, οὕτως
ὠνομασμένος διὰ τὸ ἀνθηρὸς εἶναι καὶ τοῖς ὄλοις κεχαρισμένος, ὃν
15 φασὶ Τέρπανδρον εὐρεῖν, τὸν τῶν κιθαρικῶν νόμων εὐρετὴν. PM

4, 18 Φρύγιον — Δώριον] ἀρμονιῶν εἶδη. P²M

ἦχος δ, πλάγιος πρῶτος, πλάγιος δεύτερος· τὸ Δώριον ἦχος δ,
τὸ Φρύγιον ἦχος πλάγιος πρῶτος, τὸ Λύδιον ἦχος πλάγιος δεύτερος. M³

4, 25 ὀργιάζοντες] μυστηριολογοῦντες. PM

20 4, 25 f ἐκθειάζοντες] ἐκβακχέοντες. PM

5, 5 ὡς δὲ] ἀντὶ τοῦ πρὸς δέ. PM

5, 18 παλιμβόλους] νόθους, ἀστάτους. PM

5, 21 κωδίοις] δοραῖς. P²M

5, 31 τηνάλλως νεκροὶ] οἱ μᾶτην νενεκρωμένοι. M³

25 6, 2 ἐπιβαίνειν κεκώλυκεν] ὄριον ψάμμον θεὶς καὶ εἰπών· «ἔως
ὧδε στήση καὶ οὐχ ὑπερβῆση.» M³

6, 4 Δώριον ἀρμονίαν] τρόποι ἀρμονικῆς. PM

6, 5 νεάτους] νεάτη ὄνομα χορδῆς μουσικῆς τελευταίας· νέατον
γὰρ τὸ ὕστατον. PM

30 6, 9 f Ἰουβάλ] τοῦ καταδείξαντος ψαλτήριον καὶ κιθάραν, ὡς ἐν
τῇ Γενέσει γέγραπται. PM

6, 11 πρὸ αὐτοῦ] ὧδε τὸν Νεστόριον διελέγχει ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν
λόγον θεοῦ καὶ υἱὸν θεοῦ δοξάζων. M³

6, 17 κρέκη] κρέκειν τὸ διαψηλαφᾶν τὰς χορδὰς τοῖς δακτύλοις
35 καὶ διαπειρᾶν, καὶ ἐπειδὴ κρούματι ἔοικεν ἢ τοιαύτη διαψηλάφησις,
κρέκειν εἴρηται. P²M

1 f vgl. Nauck TGF² p. 9f — 25 f Hiob 38, 11 — 30 f vgl. Gen. 4, 21

1 διασπαρχθεὶς M διασπαρχεὶς P | 9 μακρὰν K1 | 13 καπιτῶν PM | τερ-
πανδρίων PM | 15 τέρπανδρον PM | 34 κρέκειν in Ras. P² | διαψηλαφᾶν P²M* |
35 διαψηλάφησις P²M*

6, 19 ὡς] ἀντὶ πρὸς. P²M

6, 23 αὐτὸς] οἶμαι οὐκ ἄτρωτος εἰς ἀσέβειαν ὁ τοιοῦτος οὖν. M³
 ὄργανον] ὄργανόν ἐστι παναρμόνιον ἀντὶ τοῦ εἰκῶν ἀπαράλλα-
 κτος. PM

5 6, 26 ὄργανον] εἰ δέ τις καὶ τὸ θεοφόρον σῶμα τοῦ ἑνὸς τῆς
 ἁγίας τριάδος φαίη ὄργανον λέγειν τὸν ἄνδρα εἶναι, διότι τὰς θεο-
 σημίας ποιεῖ ὁ ἐνυπόστατος λόγος δι' αὐτοῦ, ὡς τὴν τοῦ λεπροῦ
 κάθαρσιν τῇ τῆς χειρὸς ἀφῇ καὶ τὰς ἄλλας θαυματουργίας, οὐκ ἀπει-
 κώτως εἴποι ἄν. M⁴

10 7, 6 πλάνη] ἡ πλάνη τοῦ Ἀδάμ, καινὸν δὲ ἡ διὰ Χριστοῦ σω-
 τηρία. PM

7, 7 Φρύγας] ὡς παρ' Ἡροδότῳ μυθολογεῖται Φρύγας καὶ Ἀρ-
 κάδας γενέσθαι ἀρχαίους, τοὺς δὲ Ἀρκάδας πρὸ τῆς σελήνης. PM

7, 12 πρότερον] οἱ διὰ τὸ δεῖν ἔσεσθαι ἐν αὐτῷ προγεγεννημένοι
 15 τῷ θεῷ. M²

εἰ τις οὖν τὸ «κύριε καταφυγὴ ἐγενήθης ἡμῖν ἐν γενεᾷ καὶ γενεᾷ»
 εἰς τὸ «πρὸ τοῦ ὅρη γεννηθῆναι καὶ πλασθῆναι τὴν γῆν καὶ τὴν οὐ-
 κουμένην» στίξει, κατὰ τοῦτο οὐχ ἁμαρτάνει. M³

7, 14 ὁ λόγος ἄνωθεν] διὰ τὸ ἀρχαῖον καὶ καινόν. M²

20 7, 17 τοῦ εἶναι] ἐλλειπτικὸν τὸ σχῆμα τοῦ λόγου. ἢ αἷτιος ὢν
 καὶ τοῦ εἶναι καὶ εὖ εἶναι. M³

8, 4 f βαρβαρικῶς τιμωρούμενον] ἔθνος γάρ τι ἦν αἰμοχαρὲς
 καὶ ἀπάνθρωπον, ἀπῆνειαν τοιαύτην κατὰ τῶν αἰχμαλώτων ἐπιφέ-
 ρον. M³

25 8, 23 τοὺς τὰ ὧτα κεκτημένους] δι' ὧν λέγει· «ὁ ἔχων ὧτα
 ἀκούειν ἀκουέτω.» P²M

8, 32 ἀνάπτων ἐκ κίονος] τὸν ἐπὶ Μουσέως τοῦ πυρὸς στῦλον
 λέγει. P²M

10, 10 δάφνης] τῶν δαφνηφορικῶν οὕτως ὀνομαζομένων παρ'
 30 ὅσον δάφνας δι' ἐνναετηρίδος εἰς τὸ τοῦ Ἀπόλλωνος κομίζοντες οἱ
 ἱερεῖς ἐξύμνουσιν αὐτόν. αὕτη ἡ αἰτία· τῶν Αἰολέων ὅσοι κατόικουν
 Ἄρνην καὶ τὰ ταύτη χωρία κατὰ χρησμὸν ἀναστάντες ἐκείθεν καὶ
 περικαθεζόμενοι Θήβας ἐπόρθουν προκατεχομένας ὑπὸ Πελασγῶν.
 κοινῆς ἀμφοῖν ἑορτῆς Ἀπόλλωνος ἐνστάσης ἀνοχὰς ἔθεντο καὶ δάφνας
 35 τεμόντες οἱ μὲν ἐξ Ἑλικῶνος, οἱ δὲ ἐγγὺς τοῦ Μέλανος ποταμοῦ,
 ἐκόμεζον τῷ Ἀπόλλωνι. Πολεμάτας δὲ ὁ τῶν Βοιωτῶν ἀφηγούμενος

7 f vgl. Matth. 8, 3 — 12 f vgl. Herodot 2, 2 — 16—18 Psal. 89, 1 f —
 25 f Matth. 11, 15 u. ä. St. — 29—S. 301, 19 vgl. Proklus bei Phot. Bibl. Cod.
 239 (p. 321 a 35 ff Bekker)

1 ἀντὶ] + τοῦ M³ | 29 f παρ' ὅσον] παρόσον PM* παρ' ἑλλησιν M¹

ἔδοξεν ὄναρ νεανίαν τινὰ πανοπλίαν αὐτῷ διδόναι καὶ εὐχὰς ποιῆσθαι
 προστάττειν τῷ Ἀπόλλωνι δαφνηφοροῦντας δι' ἐνναετηρίδος. μετὰ
 δὲ τρίτην ἡμέραν ἐπιθέμενος κρατεῖ τῶν πολεμίων, καὶ αὐτός τε τὴν
 δαφνηφορίαν ἐτέλει καὶ τὸ ἔθος ἐκείθεν διατηρεῖται. ἡ δὲ δαφνη-
 5 φορία· ξύλον ἐλαίας καταστέφουσι δάφναις <καὶ> ποικίλοις ἄνθεσι, καὶ
 ἐπ' ἄκρου μὲν χαλκῇ ἐφαρμόζεται σφαῖρα, ἐκ δὲ ταύτης μικροτέρας
 ἑξαρθῶσι· κατὰ δὲ τὸ μέσον τοῦ ξύλου περιθέντες ἐλάσσονας τῆς
 ἐπ' ἄκρου τοῦ ξύλου καθάπτουσι πορφυρᾷ στέμματα, τὰ δὲ τελευταῖα
 τοῦ ξύλου περιστέφουσι κροκωτῷ. βούλεται δὲ αὐτοῖς ἡ μὲν ἀνωτάτω
 10 σφαῖρα τὸν ἥλιον, ᾧ καὶ τὸν Ἀπόλλωνα ἀναφέρουσιν, ἡ δ' ὑποκει-
 μένη τὴν σελήνην, τὰ δὲ προσηρημένα τῶν σφαιρίων ἄστρα τε καὶ
 ἀστέρας, τὰ δὲ στέμματα τὸν ἐνιαύσιον δρόμον· καὶ γὰρ καὶ τξε
 ποιοῦσιν αὐτά. ἄρχει δὲ τῆς δαφνηφορίας παῖς ἀμφιθαλής, καὶ ὁ
 μάλιστα αὐτῷ οἰκεῖος βαστάζει τὸ κατεστεμμένον ξύλον, ὃ κοινῶν
 15 καλοῦσιν· αὐτὸς δὲ ὁ δαφνηφόρος ἐπόμενος τῆς δάφνης ἐφάπτεται,
 τὰς μὲν κόμας καθειμένος, χρυσοῦν δὲ στέφανον φέρων καὶ λαμπρὰν
 ἑσθῆτα ποδήρη ἐστολισμένος, ἱφικρατίδας τε ὑποδεδεμένος, ᾧ χορὸς
 παρθένων ἐπακολουθεῖ, προτείνων κλῶνας πρὸς ἱκετηρίαν τῶν ὕμ-
 νων. P²M

20 ἐρίφ] τὴν λεγομένην εἰρεσιώνην φησὶν, ἣν οὕτως περιειλοῦντες
 ἐρίοις καὶ ταινίαις ὕφασμάτων λινέων (ἣν δὲ κλάδος ἀπὸ τῆς μορίας
 ἐλαίας) καὶ ἀκροδρῶναις παντοίοις περιαρτῶντες, ἀνῆγον εἰς ἀκρόπολιν
 τῇ Πολιάδι Ἀθηναῖοι Παναθηναίοις, οὕτως ἐπευφημοῦντες «εἰρεσιώνη
 σῦκα φέρε καὶ μῆλα» καὶ ἑξῆς. P²M

25 10, 18 διὰ Χριστοῦ] τοῦτο καὶ περὶ τῶν Ἑβραίων φησὶν ὁ ἀπό-
 στολος, ὅτι ἕως τῆς σήμερον, ὅτε ἀναγινώσκεται Μωσῆς, κάλυμμα ἐπὶ
 τὴν καρδίαν αὐτῶν κείται, μὴ ἀνακαλυπτόμενον ὅτι ἐν Χριστῷ ἀπο-
 καλύπτεται. M³

10, 20 Ἄδντα] οἷα τὰ λεγόμενα τοῦ Τροφονίου ὑπὸ μυχοῖς γῆς
 30 ὄντα καὶ τοὺς ἐκεῖ κατιόντας ἐμπλήττοντα. M³

10, 21 Θεσπρωτίον] Θεσπρωτία μέρος ἐστὶ γῆς οὕτω καλουμένης
 Ἠπείρου, ἐν ᾗ ἐλέγετο μαντεῖον εἶναι Διός, διὰ λεβήτων ἡχούντων
 πως γιγνόμενον. PM

Κιρραῖον] τὸν Φωκικόν· Κίρρα γὰρ πόλις Φωκίδος. PM

35 10, 22 γεράνδρον] γεράνδρον δὲ παλαιὸν ξύλον· ἐν Δινδύμῳ
 δὲ ὅροι τῆς Κυζίκου φαίνονται οἱ Ἀργοναῦται τὴν Ῥέαν ἐξευμενιζό-
 μενοι ἄγαλμα αὐτῆς ἐκ παλαιοῦ ξύλου ἀμπελίνου κατασκευάσαντες. PM
 ψάμμοις] λέγει τὸ ἐν Ἀμμωνί μαντεῖον. PM

23 f vgl. Plut. Thes. 22; Strom. IV 7 — 25—28 vgl. II Kor. 3, 15. 14

4 ἡ δὲ] ἥδε <δὲ ἡ> Schw | 5 <καὶ> Di | 35 Δινδύμῳ Kl διδύμῳ PM

10, 28 *Κλάριον*] *Κλάρος Κολοφῶνος πόλις. ὅθεν ἦν Νικανδρος ὁ ποιητής.* PM

11, 1 *Διδυμέα*] ἐν *Μιλήτῳ* πόλει τῆς *Καρίας* *Διδυμέως* *Ἀπόλλωνός* ἐστι *μαντεῖον.* PM

5 *Ἀμφιάρεω*] ἐπειδὴ περὶ τὸ Ἄρμα τῆς *Βοιωτίας* τόπον οὕτω καλούμενον καταποθεῖς *Ἀμφιάρεως* ἐμαντεύετο τοῖς δεομένοις· πᾶσα δὲ *μαντεία* εἰς τὸν *Ἀπόλλωνα* ἀναφέρεται. PM

τὸν *Ἀπόλλω*] τοῦ ἐν *Μιλήτῳ* *Ἀπόλλωνος*· οὗτος γὰρ ἀπὸ τόπου *Κολοφῶνος* ἐκαλεῖτο. PM

10 11, 2 *τετρατοσκόπους*] *Καρανός τις Ἀργεῖος* ἐπὶ ὀχήματος αἰγῶν κατὰ χρῆσμον εἰς *Μακεδονίαν* μετακίσθη. PM

11, 8 αἶγες] *Καρανῷ τῷ Ποιάνθους* νύῳ ἐξ Ἀργους μέλλοντι ἀποικίαν στέλλειν ἐπὶ *Μακεδονίαν* εἰς *Δελφούς* ἐλθόντι ἐχρησεν ὁ *Ἀπόλλων*

15 φράξω, διε *Καρανέ, νόῳ δ' ἐμὸν ἔνθεο μῦθον*· ἐκπρολιπὼν Ἀργος τε καὶ Ἑλλάδα καλλιγύναικα χῶρει πρὸς πηγὰς Ἀλιάκμονος· ἔνθα δ' ἂν αἶγας βοσκομένας ἐσίδης πρῶτον, τότε τοι χρεῶν ἐστιν ἡλωτὸν ναίειν αὐτὸν γενεάν τε πρόπασαν.

20 ἐκ δὴ τοῦ χρησμοῦ προθυμότερος γενόμενος <δ> *Καρανός, σὺν* τισὶν Ἑλλήσιν ἀποικίαν στείλαμενος, ἐλθὼν εἰς *Μακεδονίαν* ἐκτίσεν πόλιν καὶ *Μακεδόνων* ἐβασίλευσεν καὶ τὴν πρότερον καλουμένην Ἐδεσσάν πόλιν Αἰγᾶς μετωνόμασεν ἀπὸ τῶν αἰγῶν. ᾠκεῖτο δὲ τὸ παλαιὸν ἢ Ἐδεσσα ὑπὸ Φρυγῶν καὶ Ἀνδῶν καὶ τῶν μετὰ Μίδου διακομισθέντων εἰς τὴν Εὐρώπην. ταῦτα Εὐφορίων ἱστορεῖ ἐν τῇ Ἰστιά καὶ τῷ Ἰνάχῳ. PM

11, 9 κόρακες] *Βοιωτοὶ* πολεμούμενοι ὑπὸ Αἰολέων ἔλαβον χρῆσμον, εἰ δεῖ πολεμεῖν· ὁ δὲ *Ἀπόλλων* εἶπεν αὐτοῖς· ὅταν ἴδῃτε λευκοὺς κόρακας, τότε πολεμήσατε. κατὰ τινα δὲ καιρὸν νέοι τινὲς κατὰ 30 παιδιὰν γυνώσσαντες κόρακας ἀφῆκαν ἵπτασθαι. νομίσαντες *Βοιωτοὶ* τοῦτο τὸν χρῆσμον δηλοῦν ἐξελθόντες ἐπολέμησαν καὶ ἀπώλοντο, ὅθεν καὶ ἡ παροιμία ἐς κόρακας ἀντὶ τοῦ εἰς ἀπώλειαν· καὶ οὕτω μαντικοὶ κόρακες ἐνομίσθησαν. PM

11, 11 *Ἀλκιβιάδην*] οὗτός ἐστιν Ἀλκιβιάδης, ὁ *Κλεινίου* μὲν παῖς, 35 *Σωκράτους* δὲ ἐρώμενος, οὗ καὶ ἐν τῷ *Συμποσίῳ* Πλάτων μέμνηται

12—26 *Euphorion* Fr. 24 *Meineke* (Anal. Alex. p. 59) — 15—19 *Orac. Fr.* 46 *Hendess* — 27—32 vgl. *Apostol.* VII 96 — 35—S. 301, 2 vgl. *Plato Symp.* p. 212 CD

8 f bezieht sich auf *Κλάριον* | 8 οὕτως *Wentzel*, *Ἐπικλήσεις* θεῶν *Gött.* 1889 VII p. 26 | 18 χρεὼν PM | 20 <δ> Wi | 23 αἶγας PM | 25 f *Ἰστιά καὶ τῷ Ἰνάχῳ* *Ἰστιαία* ἢ *Ἰνάχῳ* *Bergk*, *Opusc.* II p. 218

ὥς ἐπεισελθόντος τοῖς φιλοσόφοις συμποσιάζουσιν μετὰ τινος ἐταί-
ρας καὶ ἐπικωμάσαντος τὴν ἀρχήν. PM

11, 14 ἐγκυκλήσω] ἐγκύκλημα ἐκάλουν σκευδός τι ὑπότροχον ἐκτὸς
τῆς σκηνῆς, οὗ στρεφομένου ἐδόκει τὰ ἔσω τοῖς ἔξω φανερὰ γίνεσθαι·
5 ἐγκυκλήσω οὖν ἀντὶ τοῦ φανερώσω, γυμνώσω. PM

διεξοδικιώτερον δὲ περὶ τοῦ αὐτοῦ εἰπεῖν, ἐγκύκλημα ἐλέγετο
βάθρον ἐπὶ ξύλων ὑψηλῶν, ᾧ ἐπικείται θρόνος· δείκνυσσι δὲ τὰ ὑπὸ
τῇ σκηνῇ ἐν ταῖς οἰκίαις πραχθέντα ἀπόρρητα. ὕφ' οὗ δὲ εἰσάγεται
τὸ ἐγκύκλημα, ἐσκύκλημα ὀνομάζεται, καὶ χρὴ τοῦτο νοεῖν καθ' ἐκά-
στην θύραν, ἢ ἢ καθ' ἐκάστην οἰκίαν. δείκνυσσι δὲ ἡ μηχανὴ θεοὺς
καὶ ἥρωας τοὺς ἐν ἄερι, Βελλεροφῶντας ἢ Περσέας, καὶ κεῖται κατὰ
τὴν ἀριστερὰν πύραρον ὑπὲρ τὴν σκηνὴν τὸ ὕψος. ὃ δὲ ἐστὶν ἐν τρα-
γωδίᾳ μηχανή, τοῦτο καλοῦσιν ἐν κωμῳδίᾳ τὴν κράδην. δῆλον δ'
ὅτι σκῆς ἐστὶ μίμησις· κράδην γὰρ ἀποκαλοῦσι τὴν σκῆν. P²M

15 11, 20 Δηὼ] περὶ Διῶς, ἢ δὴ μήτηρ τῆς Κόρης, ἣν καὶ Περσε-
φόνην καλοῦσιν. PM

11, 22 Ἐλευσίς] τόπος ἱερὸς τῆς Ἀττικῆς. PM

11, 25 εἰ δὲ καὶ ἀπὸ] τὸ ἐξῆς· εἰ δὲ καὶ ἀπὸ Μνῶντος δεδό-
ξασται ὕμνων τὰ μυστήρια, οὐ φθόνος· ἐπιτυμβίῳ γὰρ τιμῇ δεδόξα-
30 σται. P²M

12, 1 Μνῶντός] ὄνομα τινος Ἀθηναίου. PM

12, 7 Ἀράδανος] Διὸς μὲν παῖς, βασιλεὺς δὲ τῶν Φρυγῶν, πρῶτος
λέγεται κατάρξαι τῶν εἰς τὴν Πέαν μυστηρίων τελουμένων. PM

12, 8 Ἡετίων] Ἡετίων ὄνομα κύριον τοῦ ἱστορουμένου πρῶτον
25 κατάρξαι τῶν ἐν Σαμοθράκῃ τῇ Πέᾳ τελουμένων μυστηρίων. PM

12, 9 ὁ Μίδας] Μίδας, Γαλατῶν βασιλεὺς· λέγεται καὶ οὗτος
μαθὼν τὰ Πέας μυστήρια παρὰ Ὀδρύσου τοῦ Θρακῶν βασιλέως δια-
δοῦναι τοῖς ὑπηκόοις αὐτοῦ. PM

Ὀδρύσου] Ὀδρυσος βασιλεὺς Θρακῶν, ᾧ ὁμώνυμον τὸ ἔθνος. PM

30 12, 12 νυκτός] τὰ νυκτὸς ἡμέρας παραδοῦναι· τὸ ἐν⁹ (ἐνθάδε?)
τῷ μεγάλῳ παραπέφρασται Γρηγορίῳ εἰς τὸ βάπτισμα. M²

12, 22 Κινύρα] οὗτος ὁ Κινύρας βασιλεὺς ἐγένετο Κύπρου. PM

12, 27 φαλλὸς] φαλλὸς σχῆμα αἰδοίου. PM

13, 2 μνόμενοι] τελούμενοι. PM

35 Διῶς δὲ μυστήρια] Διῶς ἦτοι Δήμητρος μυστήρια παρὰ Φρυ-
ξίν. P²M

13, 4 Βριμὼ] Ἐκάτης ἐπίθετον. PM

6—14 Pollux IV 128 f — 10 f vgl. Nauck TGF² p. 443* — 30 f vgl. Gregor
v. Naz. Orat. 40, 37 = Migne S. Gr. vol. 36, col. 411 (irrigue Vermutung des Scholiasten)

1 συμποσιάζουσιν Schw συμπλησιάζουσιν PM | 5 φανερώσω (ώσω in Ras.)
P² | γυμνώσω (γ in Ras.) P² | 8 ἐφ' Poll. ἀφ' Schw

13, 6 Κυβέλη] Κυβέλη ἢ 'Ρέα'. Κύβελα γὰρ ὄρη τῆς Φρυγίας. ἔνθα τιμᾶται. PM

13, 7 Κορύβασιν] Κορύβαντες δαίμονες περὶ τὴν 'Ρεάν ὠπλισμένοι. PM

5 13, 12 ἐκερνοφόρησα] κίρνον τὸ λίκνον, ὃ σημαίνει τὸ πτύον. ἀπὸ τοῦ λικμᾶν, ὅπερ ἐστὶν ἱερὸν τῆς Δήμητρος, ὃ αἱ μνόμεναι τὰ ταύτης μυστήρια ἐβάσταζον· ἐκερνοφόρησα οὖν ἀντὶ τοῦ ἐβάστασα καὶ ἐμνήθην τὰ ταύτης μυστήρια τῆς Δήμητρος. PM

13, 18 Σαβαζίων] Σαβαζίων τῶν ἐπιτελουμένων Διονύσω τῷ
10 γεγονότι ἐκ Διὸς τῇ Περσεφόνῃ, ὃν Σαβάζιον καὶ Ζαγρέα ὠνόμαζον. PM

13, 21 ταυρόμορφον] ἢ Φερσεφόνῃ τὸν Ζαγρέα Διόνυσον ταυρόμορφον εἶπεν διὰ τὸ ἄγαν αὐτοῦ ἀγρευτικόν. PM

14, 4 Θεσμοφορίοις] ἐορτὴ οὕτω καλουμένη Δήμητρος καὶ Κό-
15 ρης. PM

μεγαρίζοντες] μέγαλα καλοῦσι τοὺς βόθρους· μεγαρίζοντες οὖν ἀντὶ τοῦ θύοντες. PM

14, 6 Σκιροφόρια] Σκιροφόρια ἐορτῆς ὄνομα ἐπιτελουμένης τῇ Ἀθηνᾷ διὰ Σκίρωνα τὸν λυμαινόμενον πᾶσι τοῖς παρ' αὐτὸν καταί-
20 ρουσιν, ὠθοῦντα εἰς τὴν παρακειμένην θάλασσαν βορὰν τῇ καρδοκούσῃ χελώνῃ, ἀναιρεθέντα δὲ ὑπὸ τῆς Ἀθηνᾶς. PM

14, 8f Κουρήτων] Κουρήτες δαίμονες τινες οὕτω λεγόμενοι τῆς 'Ρέας ὄπλοφόροι χορείαν περὶ αὐτὴν ἐκτελοῦντές τινα μυστικὴν· οἱ καὶ Δία καὶ Διόνυσον ἔτι νηπίους κρυπτομένους ἀπὸ τῶν ἀπειλούν-
25 των ἀπολέσειν αὐτοὺς ἔσωσαν, τῷ πατάγῳ τῶν ὄπλων τὴν † ἀρίπιον ἄθλον ποιοῦντες φωνήν. PM

14, 12 κῶνος] κῶνοι οἱ στρόβιλοι καὶ οἱ θύρσοι, ὡς Διογενιανός. PM
ῥόμβος δίνος, κῶνος, ξυλήριον, οὗ ἐξήπται τὸ σπαρτίον, καὶ ἐν ταῖς τελεταῖς ἐδονεῖτο, ἵνα ῥοιζῇ· τὸ δὲ αὐτὸ καὶ ῥύμβος ἐκαλεῖτο. οὕτω
30 Διογενιανός. ὅτι δὲ ῥόμβος καὶ ῥύμβος λέγεται, Ἀπολλωνιὸς φησιν ὁ Ῥόδιος

ῥύμβῳ καὶ τυπάνῳ 'Ρεῖην Φρύγες ἱλάσκονται. PM

κῶνος καὶ ῥόμβος] εἶδη ὀρχήσεως. PM

14, 13 παρ' Ἑσπερίδων] Ἑσπερίδες νύμφαι τινὲς νόμοι οὕτω
35 λεγόμεναι, αἱ φυλάττονσαι τὰ λεγόμενα χρύσεια μῆλα·

5—8 vgl. H. Hepding, Attis S. 32 — 27—30 vgl. Hesychius s. v. κῶνοι u. ῥόμβος — 32 Apollon. Rhod. 1, 1139 — 33 vgl. Lobeck, Aglaoph. p. 700 — 34—S. 303, 2 vgl. Apoll. Rhod. 4, 1395 ff

16 βόθρους (vgl. Porph. Antr. nymph. 6 p. 60, 17 Nauck) Wi βοιωτοὺς PM | 18 ἐπιτελουμένης Di ἐπικαλουμένης PM | 23 αὐτὴν Schinas αὐτῆς PM | 25 ἀρίπιον] νήπιον oder <τῶν> νηπίων St | 28 ξυλάριον M² | 32 ῥίμβῳ] ῥόμβῳ Apoll.; aber ῥύμβῳ Etym. M. p. 706, 25 | τυμπάνῳ PM

ἡ δὲ Ἐρύθεια καὶ Ἐσπερέθουσα βοῶπις,

ὧς φησιν Ἀπολλώνιος ὁ Ῥόδιος. PM

14, 17 f Τιτᾶνες] Τιτᾶνες δαίμονες οὕτω λεγόμενοι καταχθόνιοι. οἱ λέγονται διασπαράξαι τὸν Διόνυσον. PM

5 14, 18 λέβητα] ἐσχάραν. PM

14, 22 γέρας] τὸ ἐπὶ τιμῇ διδόμενον. PM

14, 25 Παρνασσόν] ὄρος τῆς Φωκίδος. PM

15, 2 φοινικίδι] ἱματίῳ φοινικῶ χρώματι βεβαμμένῳ. PM

15, 5 f ἀνακτοτελέστας] παρὰ τὸ τελεῖν καὶ τελετὰς ἐπινοεῖν

10 περὶ τὰ ἀνάκτορα, ἅπερ ἱερά ἐστιν· ἀνακτας γὰρ τοὺς θεοὺς ἔλεγον. PM

15, 9 θεσμοφοριάζουσα] Θεσμοφορία ἐστὶν ἑορτὴ Δήμητρος· ταύτης δὲ τῆς προσηγορίας τετύχηκεν, ἐπειδὴ ἅμα τῇ εὐρέσει τῶν Δημητριακῶν καρπῶν ἐπενοήθησαν θεσμοί, τοῦτ' ἐστὶ νόμοι, τῶν πρὸ

15 τούτου θηριώδη τὴν δίαιταν ἔχοντων. PM

15, 18 Ἀττιν] ὅτι Ἀττις αὐτὸς εἶναι τῷ Διονύσῳ καταλέγεται, οὗτος δὲ τῶν αἰδοίων ἐστέρεται· ὅτε γὰρ ὁ Διόνυσος ὑπὸ Τιτάνων διεσπάσθη, ἡ Πέα τὰς σάρκας αὐτοῦ εὐροῦσα διεσπασμένης ἐν τοῖς ὄρεινοις τόποις συνέθηκεν, τὰ αἰδοῖα μόνα μὴ εὐροῦσα· ὅθεν ἰστορή-

20 σάν τινες παρὰ τῶν διασπασάντων ἐν κίστῃ τεθεῖσθαι καὶ Τυρσηνοῖς παρατεθεῖσθαι· διὸ καὶ τούτων χωρὶς ὁ Ἀττις ὑπέλιπται ὡς αὐτὸς ὢν τῷ Διονύσῳ. PM

15, 25 φρέατι] τὸ φρέαρ καλλιχορον οἱ παλαιοὶ ὀνομάζουσιν. Καλλιμαχὸς φησιν·

25 καλλιχόρῳ ἐπὶ φρεῖτι καθέζο παιδὸς ἄπυστος. PM

16, 7 f τὰ αἰδοῖα] ὁντως ἢ δόξα αὐτῶν ἐν τῇ αἰσχύνῃ αὐτῶν, ἢ φησιν ὁ ἀπόστολος. M²

16, 21 f μεγάλῃτορος] μεγαλοψύχον, τοῦ Ἀθηναίων. PM

16, 22 Ἐρεχθειδῶν] ἀπὸ τοῦ Ἐρεχθέως. PM

30 16, 23 ἄσσα] ὅποια. PM

16, 25 λήναις] ταῖς Βάγκαις, ἢ παρὰ τὰς ληνοὺς τῷ εἶναι αὐτὰς † λιθίνας, ἢ παρὰ τὰ ἔρια [ἐν] οἷς στέφονται· ληνεα γὰρ τὰ ἔρια, ὅθεν καὶ ληνάριοις. PM

1 Hesiod. Fr. 270 Rzach²; vgl. R. Unger, Sinis sive poeticarum fabularum delectus (Halae 1866) p. 108; Seeliger, Roschers Myth. Lex. I c. 2597 — 16—22 vgl. H. Hepding, Attis S. 32 — 25 Kallimachus Fr. 469 Schneider — 26 Phil. 3, 19

1 <Ἀῖγλη τ'> ἢδ' Unger aus Apollod. Bibl. II 5, 11 | ἐρυθία PM | 9 παρὰ K1 περι PM | 16. 21 αὐτὸς K1 αὐτὸς PM | 23 καλλιχορον (χ u. ρ in Ras.) P | 25 ἄπυστος Naeye De Callim. Hecale p. 11 ἄπανστος PM | 32 λιθίνας] φιλοίνους St | [ἐν] οἷς στέφονται (vgl. Aesch. Eum. 44 λήνει ἐστεμμένον) St ἐν φ' στέφονται PM | ληνεα Di (vgl. Hesych. s. v.) λήναια P

- 17, 5 *σησαμαῖ*] εἶδη πεμμάτων. PM
 17, 6 *τολύπαι*] *τολύπαι ἐρίων ἐλίγματα*. PM
πόπανα πέμματα πλακουντοειδῆ, περιφερῆ, ὀμφαλοὺς ἔχοντα. PM
 17, 7 *Βασσάρου*] *βασσάρα λέγεται ἔνδυμα βακχικόν*. PM
 5 17, 8 *φθοῖς*] *φθοῖς πλακούντος εἶδος, ὃν συναλείφοντες Ἀττικοὶ φθοῖς καλοῦσιν*. PM
 17, 16 *Ἰακχον*] *τὸν καταχθόνιον Διόνυσον*. PM
 18, 4f *μνηαγύρτην*] *τὸν ἱερέα τῆς Ῥέας οὕτω καλοῦσιν μνηαγύρτην. μνηαγύρεται δὲ οἱ ἱερεῖς τῆς Ῥέας οὕτω προσαγορεύονται,*
 10 *ὅτι κατὰ μῆνα ἡγείρον καὶ ἡθροίζον χρήματα μεταιτοῦντες κώμας καὶ πόλεις καὶ οἰκίας περινοστοῦντες, καὶ ἐπὶ τῶν ὤμων βαστάζοντες τὰ εἶδωλα· οἱ αὐτοὶ ὄντες καὶ μνηαγύρεται, διότι τὴν μητέρα τῶν θεῶν τὴν Ῥεαν βαστάζοντες ἐπ' ὤμων συλλογὴν χρημάτων ἐποίουν*. PM
 15 18, 6f *θηλείας* — *νόσου*] *θήλειαν νόσον οἶμαι τὴν γυναιξιν ὀρμόζουσαν λέγει, ἥτις ἡδονὴ ἐστίν, ὡς τας τῶν στεροτέρων καὶ κατεροψύχων καρδίας χαννοῦσα καὶ ἐκθηλύνουσα*. M³
 18, 8 *Εὐήμερον*] *οὗτός ἐστιν ὁ Εὐήμερος, ὃν τινες Μεσσήνιον, οὗ μέμνηται ὁ Καλλιμάχος ἐν τοῖς χωλιάμοις λέγων*
 20 *γέρων ἀλαζὼν ἄδικα βιβλία ψύχει*
ὃς διεβάλλετο ὡς ἄθεος. Ἀκράγας Σικελίας καὶ ὄρος καὶ πόλις ὁμόνυμος. PM
 18, 9 *Διαγόραν*] *Διαγόρας φιλόσοφος ἐγένετο, Μῆλιος τῷ γένει, ὃς ἐξ ἀρχῆς εὐσεβῆς ὢν ὕστερον εἰς ἀθεότητα ἐτραπή ἀπὸ τιαυτῆς*
 25 *αἰτίας· παρακαταθήκην πιστεύσας, ἀρνησάμενον τοῦ λαβόντος, ἔφησεν μὴ ἐφορᾶν τὸ κρεῖττον τὰ ἀνθρώπινα· μὴ γὰρ ἂν ἀνέχεσθαι τῶν οὕτω κακῶν. τούτον μέμνηται Ἀριστοφάνης ὁ κωμικὸς ἐν οἷς φησὶ Σωκράτη τὸν Μῆλιον ἀντὶ τοῦ εἰπεῖν Διαγόραν· τοῦ δὲ Ἰππωνος καὶ αὐτοῦ ὡς ἀσεβοῦς γενομένου μέμνηται ὁ Κρατῖνος*. PM
 30 19, 8 *ὅστις ποτ' εἰ σύ*] *πρὸς τὸν τούτων ἀπάντων συνοχέα τρέπει τὸν λόγον καὶ φησιν· τίς ἄρα εἰ σύ, ὅτι καὶ δυσθεώρητος εἶ· τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ δυστόπαστος ἐκ τοῦ τοπάξω ἡγουν ὑπολαμβάνω*. M³

20 Kallimachus Fr. 86 Schneider; vgl. Némethy, Euhemeri Rell. Budapest 1889 p. 37. 73 sq. — 27 vgl. Aristoph. Nub. 830 — 28f vgl. Kratinus Fr. 155 CAF I p. 61 (vgl. auch CAF III p. 713); Diels, Vorsokr. S. 232 (26. A. 2)

5 *φθοῖς* PeorrMcorr *φθοῖς* P*M* | *ὃν* P* ὁ PeorrM | 12 *μνηαγύρεται* (τῶ in Ras.) P² | *διότι* Di *διὰ τὸ* PM | 20 *ψύχει* PM Plut. Mor. p. 880 E; Sext. Emp. Math. IX 50; *ψύχει* Bentley | 21 *διεβάλλετο* P³

19, 21 *Εὐμενίδας*] αἱ αὐταὶ ταῖς *Ἐρινύσιν* αἱ *Εὐμενίδες*, ἃς εὐφώ-
μως *Εὐμενίδας* εἰρήκασιν. P²M

19, 25 *Ἐπιμενίδης*] *Ἐπιμενίδης*. οὗτος *Κρῆς* μὲν ἦν τὸ γένος,
ἱερεὺς *Διὸς* καὶ *Ρέας*, [καὶ] καθαίρειν ἐπαγγελλόμενος παντὸς οὐτινοσοῦν
5 βλαπτικοῦ, εἴτε περὶ σῶμα εἴτε περὶ ψυχὴν, τελεταῖς τισι καὶ τὸ αἴτιον
εἶπεν. — οὗτος καὶ ὕβριν καὶ ἀναίδειαν ὑπέλαβεν εἶναι θεοῦς, καὶ νεῶς
καὶ βομῶν αὐταῖς ἰδρύσατο *Ἀθήνησι* καὶ θύειν παρεκελεύετο. —
οὗτος ἐκάθηρε τὰς *Ἀθήνας*. ἦν δὲ *Κρῆς* τῷ γένει καὶ σοφώτατος, οὗ
καὶ *Μένανδρος* μέμνηται ἐν ταῖς *Κωνειαζομέναις*. PM

10 20, 5 ἐν *χρῶ*] ἀντὶ πάντων ἐγγύς, ἥτοι ἀληθῶς. οὕτω καὶ *Ἰερεμίας*
»θεὸς ἐγγίζων ἐγὼ εἰμι« ἀντὶ τοῦ ἀληθῆς. P²M

20, 13 ἄσسونτες ἐπὶ τὴν ἀλήθειαν] ἡγουν ἐφορμῶντες. M³

20, 16 *Ἀκραγαντινος*] *Ἀκράγας* τῆς *Σικελίας* καὶ πόλις καὶ ὄρος
λέγεται πατρὶς *Ἐμπεδοκλέους* ἀνδρὸς φιλοσόφου καὶ μάλιστα δόξαν-
15 τος φυσικοῦ γεγενῆσθαι. συντέτακται δὲ αὐτῷ βιβλία φυσικὰ δι'
ἑξαμέτρων. PM

20, 18 ἀχέων] ἄχεια καὶ ἄλγεια τὰ αὐτά. δηλοῦσι. δὲ τὰς θλί-
ψεις. M³

20, 25 καλλίπτετε] καταλείψατε τὸ σκότος. M³

20 20, 30 ἐντεῦθεν ἄρχεται δεικνύειν ὅτι ἄνθρωποι ἦσαν οἱ παρ'
αὐτοῖς θεοί. M³

21, 2 *Κορυφασίαν*] *Κορυφασίαν* αὐτὴν κεκλήκασιν, ὅτι ἀπὸ τῆς
κορυφῆς τοῦ *Διὸς* ἐγεννήθη, ἣν μητέρα φασὶν αὐτῆς. PM

21, 7 *Κύρβαντος*] *Κύρβας* ὄνομα κύριον, ἀφ' οὗ καὶ *Κορύβαντες*
25 οἱ περὶ τὴν *Ρέαν* δαίμονες ὠνομάσθησαν. PM

21, 25 *κεράμῳ*] τινὲς τὸν κέραμον δεσμοτήριον ἐξηγγήσαντο. οὕτω
γὰρ φασὶ *Κυπρίους* τὸ δεσμοτήριον λέγειν. P²M

21, 29 *Υπερβορείοισιν*] *Υπερβόρειοι* ἔθνος *Σκυθικόν*, οὕτω καλού-
μενον διὰ τὸ ἀνωτάτω τῶν βορειοτάτων μερῶν, ὅθεν πνεῖ ὁ βορέας,
30 ἔχειν τὴν οἴκησιν. οὗτοι δὲ ὄνους θύουσι τῷ *Ἀπόλλωνι*. PM

22, 14 *Κυνοσοονίδος*] κόμη *Λακεδαίμονος*. PM

22, 15 ἐν *Τήνῳ*] *Τήνος* μία τῶν *Κυκλάδων* νήσων. PM

22, 22 *Κυπριακὰ ποιήματα*] *Κύπρια* ποιήματά εἰσιν τὰ τοῦ κύκλου.
περιέχει δὲ ἀρπαγὴν *Ἑλένης*. ὁ δὲ ποιητὴς αὐτῶν ἄδελος. εἰς γὰρ
35 ἔστι τῶν κυκλικῶν. κυκλικοὶ δὲ καλοῦνται ποιηταὶ οἱ τὰ κύκλῳ τῆς

3—7 vgl. Kinkel EGF I p. 231. 237 — 8f vgl. Menander Fr. 308 CAF III
p. 88 — 11 Jerem. 23, 23 — 33—S. 306, 2 vgl. Kinkel EGF I p. 3 u. p. 15

4 [καὶ] Wi | 5 καὶ τὸ αἴτιον (vgl. Diog. Laert. 1, 110) Schw κατ' αὐτὸν PM |
7 Ἀθ. καὶ Wi καὶ Ἀθ. PM | 8 ἐκάθηρε Di καθῆραι PM* καθῆρε M² | 9 *Κωνεια-*
ζομέναις Meineke FCG IV p. 156 *κωνεαζομέναις* PM | 14 πατρὶς Schinas περὶ
PM | 23 ἦν — αὐτῆς M² ἦ — αὐτοῦ PM*

Ἰλιάδος ἢ τὰ πρῶτα ἢ τὰ μεταγενέστερα [ἐξ] αὐτῶν τῶν Ὀμηρικῶν συγγράφαντες. PM

23, 4 σχιζίαν] σχιζίας, λεπτός παρὰ Ἀττικοῖς, ὡς Διογενιανός φησι. PM

5 σχιζίαν] ἦτοι ἰσχνός, λιγνός. M³

23, 6 Οἴτη] Οἴτη τῆς Τραχίνος ὄρος· ἡ δὲ Τραχίς τῆς Θεσσαλίας. PM

23, 11 Μάκαρ] μνημονεύει Ὀμηρος τοῦ Μάκαρος ἐν οἷς φησιν·

ὅσσον Λέσβος ἄνω, Μάκαρος Ξδος, ἐντὸς ἑέργει. PM

10 23, 26 Ἀμνμώνην] αὕτη ἡ Ἀμνμώνη Δαναοῦ θυγάτηρ, ἐξ ἧς ἔσχεν τὸν Ναύπλιον. PM

24, 2 Ἀρσινόη] ταύτην τὴν Ἀρσινόην τινὲς μητέρα τοῦ Ἀσκληπιοῦ φασί, τινὲς δὲ Κορωνίδα. ἔστι δὲ ἡ Ἀρσινόη Λευκίππου θυγάτηρ, ἡ δὲ Κορωνίς Φλεγύων. PM

15 24, 7 αἰγῶν] ἀστείον ἄγαν. P²M

24, 15 Ἀλκμήνης] Ἀλκμήνη μὲν τρεῖς νύκτας ὁ Ζεὺς συνῆλθεν, ἔνθεν ἐτρίεσπερος· ὁ Ἡρακλῆς· τῇ δὲ Μνημοσύνῃ ἐννέα συνεγένετο νυξίν, ἔνθεν καὶ ἐννέα εἰσὶν αἱ Μοῦσαι. PM

24, 17f ἀλεξίλακον] τὸν Ἡρακλῆν δηλονότι. M³

20 25, 11 Ἰσθμιά] Ἰσθμὸς τόπος στενὸς ἐν Κορίνθῳ, περιεχόμενος ὑπὸ δύο θαλάσσων. ἐνταῦθα ἦγετο τὰ Ἰσθμια, ἅπερ ἐξ ἀρχῆς ὁ Σίσυφος διέθηκεν ἐπὶ Μελικέρτῃ τῷ καὶ Παλαίμονι, τῷ Ἰνοῦς καὶ Ἀθάμαντος, ἀποθεωθέντι δὲ ἐν τῇ θαλάσῃ· ὕστερον δὲ τῷ Ποσειδῶνι ἀνιέρωτο ὁ ἄγων. PM

25 Νέμεα] τῶν Νεμέων τοῦ ἀγῶνος ἡ αἰτία ἐστὶν αὕτη· ὅτε οἱ ἐπὶ τὰ ἐπὶ Θήβας σὺν Ἀδράστῳ καὶ Πολυνείκῃ ἐστρατεύοντο, παρέβαλον εἰς τὴν Νεμέαν· τόπος δὲ οὗτος τοῦ Ἀργονυ· ζητοῦντες δὲ ὑδρεύσασθαι συνέτυχον Ὑψιπύλῃ τῇ Θόαντος θυγατρὶ, τρεφούσῃ παιδίον Ὀφείλτην καλούμενον Εὐφύτῳ καὶ Εὐρυδίκῃ. ἡ δὲ ἀποθεμένη τὸ παιδίον

30 ἀπῆλθεν, αὐτοῖς ὑδρεύσασθαι βουλομένη· δράκων ἐν τοσούτῳ περιπεσὼν τῷ παιδίῳ ἀνείλεν αὐτό· ἡ δὲ ἐπανελθοῦσα ἐθρήνει. Ἀμφιάραος δὲ ὁ μάντις, εἰς ὃν τῶν ἐπτά, ἀπὸ τοῦ συμβάντος τοῖς Ἑλλήσι θάνατον προεμαντεύσατο καὶ τὸν παῖδα Ἀρχέμορον ἐκάλεσεν· Ἀδρα-

3 vgl. M. Schmidt zu Hesychius s. v. σχιζίας — 9 Ω 544 — 17 vgl. Lykophr. Alex. 33 — 25—S. 307, 2 vgl. Nauck TGF² p. 594

1 Ἰλιάδος (λ in Ras.) P | [ἐξ] Kroll ἔξω Schw | 10 ἐξ ἧς St ἐξῆς PM ἐξῆς Di | 14 Φλεγύων Nauck, Rhein. Mus. 7 (1850) p. 305 u. Haupt, Hermes 1 (1866) p. 399 φησί λέγονσιν οὕτως PM | 21 f σίσυφος M² σισίφιλος PM* | 26 πολυνίκει P¹M | 29 Εὐφύτῳ Nauck aus Schol. Pind. Nem. prol. p. 9, 9 Abel εὐφύγον PM | 30 ἐν τοσούτῳ] <δὲ> ἐν τούτῳ Nauck

στος δὲ παραμυθούμενος τὴν Ὑψιπύλῃν ἐπ' αὐτῷ τὸν Νεμεακὸν ἀγῶνα
συνεστήσατο, ὃς ὕστερον τῷ Διὶ ἀνιερώθη. PM

25, 12 Πύθια] Πύθια διὰ Πύθιον δράκοντα τὸν ἀναιρεθέντα μὲν
ὑπὸ Ἀπόλλωνος, σαπέντα δὲ ἐπικείμενον τῷ ὄρει Παρνασσῷ ἐπιλεγο-
5 μένῳ. PM

25, 17 Πισα] Πισα πόλις τῆς Ἡλίδος, ἐνθα τὰ Ὀλύμπια τῷ Διὶ
ἄγεται, τοῦ Πέλοπος διὰ τὴν κατ' Οἰνομάου νίκην τοῦ κηδεστοῦ
πρώτου αὐτὰ διαθεμένου, ὥς τινας. PM

25, 18 σφετερίζεται] ἰδιοποιεῖται τὰ ἐπιχεόμενα τοῖς νεκροῖς ἀντι
10 σπονδῶν, ὅτε ἐναγίζουσιν αὐτοῖς. PM

25, 21 Σάγρα] πόλις τῆς Ἰταλίας. PM

ἀφ' ἧς καὶ ἡ παροιμία, ἀληθέστερα τῶν ἐπὶ Σάγρα. P²M

25, 22 φαλλοὶ] τὰ σκύτινα αἰδοῖα. φαλλὸς ἦν τι ξύλον εἰς τύπον
αἰδοίου τεκτονευθέν, πομπευόμενον ἐν ἑορτῇ Διονύσου, γελοίου τινὸς
15 μύθου σύμβολον. PM

26, 3 πασχητιᾶ] πασχητιᾶν ἐστὶ τὸ ἡττᾶσθαι μὲν τῆς ἀσχυρᾶς
ἡδονῆς, τῷ δὲ μὴ εἶναι τὸ ἀποπληρωτικὸν τῆς ἡδονῆς πρὸς ὁμοίων
αὐτῷ ἐκτύπωμα τερθρεύεσθαι. PM

26, 9 ληναΐζουσιν] βακχεύουσιν. Αἰῶνι γὰρ αἱ Βάκχαι. PM

20 26, 13 Εἰλώτων] Εἰλωτες καλοῦνται οἱ Μεσσήνιοι ἢ ἀπὸ τοῦ ἔλλους
τοῦ ἐπικειμένου τῇ Λακεδαιμονίῃ ἢ ἀπὸ τοῦ εἰλεῖν. Λακεδαιμόνιοι γὰρ
ἐλώντες αὐτοὺς κατεδίκασαν τὸ ἔλλος ἐργάζεσθαι. PM

παρὰ Λακεδαιμονίοις] [ἦ] ἄτιμός τις καὶ δουλικὴ μοῖρα [ἦ] ὥσπερ
οἱ πενέσται παρὰ Θετταλοῖς καὶ οἱ θῆτες παρὰ Ἀθηναίους, οὗτος
25 οἱ Εἰλωτες παρὰ Λακεδαιμονίοις. PM

26, 14 Ἡρακλῆς] Ἡρακλῆς ἐθήτευσεν Ὀμφάλῃ, Ἀνδῶν βασιλίσσῃ,
(τὸ δὲ ἔργον αὐτοῦ ταλασιουργία) διδοὺς δίκην διὰ Ἴφιτον, Εὐρύτου
μὲν παῖδα, ὃν ξένον αὐτῷ γενόμενον καὶ φίλον μετὰ πολλὴν φιλο-
φροσύνην ὥσας κατὰ πέτρας ἀπώλεσεν. PM

30 26, 15 Λαομέδοντι] οὗτος ὁ Λαομέδων πατὴρ μὲν ἦν Πριάμου,
ἔσχε θητεύοντας αὐτῷ Ποσειδῶνα καὶ Ἀπόλλωνα· βουλήσει δὲ Διός,
[δί] ἐνέδραν καὶ λόχον ἀρτύσαντες αὐτῷ καὶ ἀλόντες, ταύτην ὑπέστη-
σαν δίκην. PM

27, 8 Ἥλειον Ἀνγέαν] δαίμων τις οὗτος Ἥλειος Ἀνγέας, ἐναν-

12 vgl. Zenob. II 17; Aelian Nat. An. XI 10; Cicero De deor. nat. III 13 u. a.

4 παρνασσῷ P³ | 4f ἐπιλεγόμενον M² ἐπιλεγόμενον PM* | 20 μεσσήνιοι PM |
23 [ἦ] St | ἦ — μοῖρα ∞ nach ἐργάζεσθαι PM | [ἦ] St | 24 θῆτες Kl θῆται PM |
28f μετὰ πολλὴν φιλοφροσύ — in Ras. P¹ | 31 [δέ] Wi | 32 [δε] Kroll οἱ Wi |
λόχον P^{corr} λόγον P*M | 34 Ἥλειος Ἀνγέας P² in Ras. w. e. sch. für ἥλιος ἀνγὰς

τίος τῷ Πλούτῳ, ὃν καὶ τοξενόμενον ὑπὸ Ἡρακλέους Πανύσσεις εἰσάγει. P

27, 11 Ἰποκοωντιδῶν] Ἰποκόων τις ἐγένετο Λακεδαιμόνιος, οὗ
5 μῖον υἱόν, Οἰωνὸν ὀνόματι, συνόντα τῷ Ἡρακλεῖ, ἀγανακτήσαντες ἐπὶ
τῷ πεφονεύσθαι ὑπ' αὐτοῦ κύνα αὐτῶν. καὶ δὴ ἀγανακτήσας ἐπὶ
τούτοις ὁ Ἡρακλῆς πόλεμον συγκροτεῖ κατ' αὐτῶν καὶ πολλοὺς
ἀναιρεῖ, ὅτε καὶ αὐτὸς τὴν χεῖρα ἐπλήγη. μέμνηται καὶ Ἀλκμὰν ἐν α'.
μέμνηται καὶ Εὐφορίων ἐν Θρακί τῶν Ἰποκόωντος παίδων, τῶν
10 ἀντιμνηστήρων τῶν Διοσκούρων. PM

27, 24 παρομφατος] ὁ πᾶσαν ὁμφὴν, τοῦτ' ἔστι φήμην, ἀφιεῖς.
ἐκ δὲ τούτου ὁ μαντικὸς νοεῖται. PM

27, 28 δράκων] ἐπὶ Νέμεσιν. PM

κύκνος] ἐπὶ Αἴδαν. PM

15 αἰτός] ἐπὶ Γανυμήδην. PM

27, 29 ἄνθρωπος] Ἀμφιτρύων ἐπ' Ἀλκμήνῃν. PM

28, 15 δρυὸς] τῆς κατὰ τὸ παλαιὸν μυθνομένης ἀνθρωπογό-
νου. PM

28, 19 Ἀργύννου νεῶν] τὸν τῆς Ἀργύννου νεῶν Ἀφροδίτης ἐπι-
20 κληθείσης ἀπὸ Ἀργύννου τοῦ Ἀγαμέμνονος. PM

28, 21f ἐν Μήθυμνῃ] Μήθυμνα μία τῶν δ' πόλεων, αἱ εἰδὼν αὐται.
Μήθυμνα, Μιτυλήνη, Ἐρεσσος, Ἰρα. PM

28, 25 ἐν Ἠλιδι] ἐν Ἠλιδι Ἀπομνίῳ, τῷ ἀπελαστικῷ τῶν μυῶν
Διί, θύουσιν Ἠλείοι. PM

25 29, 7 περιβασοῖ] ἀσχημοποιῶ· ἐπίθετα δὲ ταῦτα τῆς Ἀφροδί-
της. PM

29, 10 χοιροψάλαν] χοιροψάλας Διόνυσος ἐν Σικυῶνι τιμᾶται τῆς
Βοιωτίας, ὡς Πολέμων ἐν τῇ πρὸς Ἀτταλον ἐπιστολῇ. ἔστι δὲ μετα-
λαμβανόμενον ὁ τὸν χοῖρον ψάλλων, τοῦτ' ἔστι τίλλων· χοῖρος δὲ
30 γυναικεῖον αἰδοῖον, ὡς μαρτυρεῖ καὶ Ἀριστοφάνης ἐν Ἀχαρνέσιν
λέγων ἄχοῖρε, χοῖρε. κοῖ κοῖ. τρώγοις ἂν ἐρεβίνθους; εἰπέ μοι.
κοῖ κοῖ. PM

1 vgl. Panyassis Herakleia Fr. 6 Kinkel — 8 Alkman Fr. 15 Bergk⁴ — 9 Euphorion Fr. 22b Meineke (Anal. Alex. p. 58) — 23 f vgl. Paus. V 14, 1 — 27—29 Polemon Fr. 72 FHG III p. 135; vgl. Preller, Polem. perieg. fr. p. 110 — 29 vgl. Schol. Aesch. Pers. 1063 — 31 f Aristoph. Acharn. 799 f

3—10 zweimal in P, auf f. 16v, wo es von P² getilgt wurde, und auf f. 17r | 4 <οἱ> Kroll | 5f ἐπὶ τῷ] ἐπὶ τὸ P (erste Abschrift) | 9 Θρακί Schneidewin, Coniect. crit. p. 7 θράκη PM | τῶν²] ὡς Kroll | 13 Νέμεσιν] + δράκων P²M | 14 Αἴ-
δαν] + κύκνος P²M | 15 Γανυμήδην] + αἰτός P²M | 21 μήθυμνα (μη in Ras.) P¹ | 22 ἰρά (sic) PM* ἰρά M² Πύρρα K1 | 27 f [τῆς Βοιωτίας] Preller | 31 εἰπέ μοι < Arist.

29, 28 τὰς γαλᾶς] ὅτι ἡ ἱστορία περιέχει ὡς Ἀλκμήνης δυστο-
κούσης γαλῇ παρηλθεν καὶ εὐθέως ἀπεκύνησεν τὸν Ἡρακλέα· διὸ τι-
μῶσιν αὐτὴν Θηβαῖοι. PM

30, 1 μύρμηκας] ὁ Μύρμηξ ὄνομα κύριον ἀνθρώπου, ὃ ὁμοιωθεὶς
5 ὁ Ζεὺς μίσγεται Εὐρυμεδούσῃ, τῇ Κλήτορος θυγατρὶ, γεννᾷ δὲ Μυρ-
μιδόνα ἐξ αὐτῆς. PM

30, 5 σμίνθους] Κρητῶν ἐπιστρατευσάντων τοῖς Τρωσὶν καὶ
στρατοπεδευσαμένων πλησίον τῆς Τροάδος οἱ μὲν νύκτωρ ἐπιθέμενοι
τοὺς τελαμῶνας τῶν ἀσπίδων αὐτῶν διέτρωγον, καὶ ἐντεῦθεν ἰδρύ-
10 σαντο μὲν ἱερὸν Ἀπόλλωνος, ἐπωνόμασαν δὲ αὐτὸ Σμίνθιον Κρητῶν
ἐπιχωρίων γλώττῃ· σμίνθους γὰρ τοὺς μύας οἱ Κρηῖτες καλοῦσιν. PM

30, 18 Κυθνίοις] Κύνθος, μία τῶν Σποράδων νήσων. PM

30, 20 Φαληροῖ] Φαληρεὺς λιμὴν τῆς Ἀττικῆς· ὁ δὲ κατὰ πρύ-
μνας ἥρως Ἀνδρόγεὺς ἐστίν, υἱὸς Μίνωος, οὕτως ὀνομασθεὶς ὅτι
15 κατὰ τὰς πρύμνας τῶν νηῶν ἵδρυτο. καὶ Καλλιμάχος ἐν δ' τῶν Αἰ-
τίων μέμνηται. PM

30, 21 Ἀνδροκράτει κτλ.] ὀνόματα τῶν ὑπὲρ Πλαταιέων ἀναιρεθέν-
των, ὅτε Ξέρξης αὐτοῖς ἐπεστράτευσεν. PM

30, 27 ὦ Βοιωτίε] ἀντὶ τοῦ ὦ Ἡσίοδε· Βοιωτὸς γὰρ ἦν τὸ
20 γένος. PM

31, 1 Ἀσκραῖε] Ἡσίοδε· Ἀσκρα γὰρ πόλις Βοιωτίας. PM

31, 6 ὑμεδαπῆς] ὑμετέρας. PM

31, 6 f ἐγχρίμπτονται] συμπίπτουσιν, ἐγγίζουσιν. PM

31, 12 ὀφαρτυτικῆς] μαγειρικῆς. PM

31, 24 Ἰθωμήτῃ] Ἰθώμη πόλις τῆς Λακεδαιμονίας PM

ἦν καὶ Μεσσήνην φασίν· μᾶλλον δὲ οὕτως ἢ ἀκρόπολις τῆς Μεσ-
σήνης ταύτης καλεῖται, ὥσπερ ἡ τοῦ Ἀργους πάλιν ἀκρόπολις Λάρισα
λέγεται. P²M

32, 1 Μόνιμος] ὄνομα ἱστοριογράφου. PM

32, 4 ἐν Νόστοις] οὕτως ἐπιγραφόμενῳ βιβλίῳ περιέχοντι τὴν ἐκ
τῆς Ἰλίου τῶν Ἑλλήνων ἐπάνοδον· νόστος γὰρ ἡ ἐπάνοδος. PM

32, 6 Δωσίδας] ὄνομα ἱστοριογράφου. PM

Φωκαεῖς] Φωκαεῖς οἱ Ἴωνες· Φώκαια γὰρ μία τῶν δώδεκα πό-
λεων τῆς Ἰωνίας. PM

35 32, 15 τοπάζοντες] ὑπονοοῦντες. PM

32, 16 οὐ γὰρ κτλ.] ὡς λίαν σαφῆ τε καὶ εὐσεβῆ τὴν κρίσιν ἐξάγει
ὁ θεσπέσιος οὗτος ἄνθρωπος. M²

15 Kallimachus Fr. 33b Schneider — 22—24 vgl. Hesychius s. vv.

11 ἐπιχωρίῳ K1 | 15 κατὰ M² καὶ PM* | 15f Αἰτίων Di αἰτίων PM |
33 φωκαεα P φωκέα M

33, 8 *Κύρον*] *Περσῶν βασιλέα*. PM

φιλόδορος] ὡς καὶ κατὰ τοῦ *Κροίσου* δῶρα λαβών. PM

33, 13 *πυρᾶς*] ἐφ' ἧ καὶ *αἰχμάλωτος* ληφθεὶς ὑπὸ *Κύρον* ἐπιτίθεται ἐπὶ πῦρ. »ἀλλ', ὧ *φιλανθρωπότερες* τῷ *Κύρῳ* λέγει. PM

5 33, 14 *Σόλων*] εἰς τῶν ἑπτὰ σοφῶν, ὅς προειρήκει αὐτῷ. »τέλος ὅρα μακροῦ βλον.« PM

33, 15 *σωφρόνησον*] ἐπὶ γὰρ τῆς *πυρᾶς* οὕτως εἶπεν *Κροῖσος*, ὡς φησιν *Ἡρόδοτος*. »τὰ δὲ ἐμὰ παθήματα ἀχάριστα ἐόντα μαθήματα γέγονεν« κατὰ τὸ *Ὀμηρικόν*.

10 παθὼν δέ τε *νήπιος* ἔγνω. PM

33, 23 εἴτε *Φορωνεὺς*] *Φορωνεὺς Ἀργεῖος* ἦν τῷ γένει, ὁ δὲ *Μέροψ Κῶς*. *μαντεῖον* περὶ τὴν *Λεβαδίαν* τῆς *Βοιωτίας* ἀπὸ *Φορωνέως* τινὸς πρώτου θύσαντος τοῖς θεοῖς τοῖς νομισθεῖσιν. ὁμοίως δὲ καὶ *Μέροψ* ἱστορεῖται. PM

15 33, 27 τὸν Ἐρωτα] *πρεσβύτατον* τῶν θεῶν τὸν Ἐρωτα μετὰ τοῦ *Χάους* καὶ τῆς γῆς γεγονέναι καὶ *Ἡσίοδος* λέγει ἐν οἷς φησιν.

ἦτοι μὲν πρώτιστα *Χάος* γένετ', αὐτὰρ ἔπειτα

Γαῖ' εὐρύτερονος . . . ἡδ' Ἐρος. PM

33, 28 πρὶν ἢ *Χάρμον*] ἀντὶ τοῦ πρὶν ἢ τὸν *Χάρμον* ἐρασθῆναι
20 *τινος* καὶ ὑπὸ τοῦ Ἐρωτος ληφθῆναι. PM

33, 32 *Φιλιππίδην*] οὗτος ὁ *Φιλιππίδης* ἡμεροδρόμος ἦν. ὡς φησιν *Ἡρόδοτος*: εἶτα *Ξέρξης* ἐκστρατεύσαντος ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα *Φιλιππίδης* οὗτος ἀπαγγεῖλαι πορευθεὶς *Λάκῳσι* τὴν ἔφοδον τοῦ βαρβάρου, περὶ τὸ *Πάρθενιον* ὄρος ὁρᾷ τε φάσμα τὸ τοῦ *Πανὸς* πρὸς τῷ τόπῳ καὶ
25 ἀκούει, οὕτινός τε εἶη δαίμονος τὸ ὄραθὲν καὶ ὅτι σύμμαχος Ἑλλήσιν ἦκοι, καὶ τὸ ἀπὸ τοῦδε θεὸς Ἀθηναίοις ἐνομίσθη Πάν, καὶ τὸ καθύπερθεν σπήλαιον τοῦ Ἀρείου πάγον τεμενίσαντες αὐτῷ ἑνορχὴν τράγον ὅσα ἔτη ἔθνον αὐτῷ. P²M

34, 18 *Διδυμαίῳ*] *Διδυμαῖος* γὰρ Ἀπόλλων ἐν *Μιλήτῳ* τιμᾶται
30 ἢ διὰ τὸ ἅμα τῇ ἀδελφῇ Ἀρτέμιδι γεγεννησθαι, ἢ διὰ τὸ διπλᾶ ἱερὰ εἶναι αὐτοῦ ἐκεῖ. PM

34, 18 f τῆς *Λευκοφρόνης*] *Λευκοφρόνη Ἀρτεμις* ἐν *Μαγνησίᾳ* ὀνομάζεται. PM

34, 20 *Μυνδίῳ*] τῷ *Καρί*. *Μύνδος* γὰρ πόλις *Καρίας*. PM

35 34, 21 ἐν *Τελμησσῷ*] *Τελμησσός* *Καρίας* πόλις, ἀρίστους ἔχουσα μάντις, ὅθεν ἦν Ἀρίστανδρος ὁ συνὼν Ἀλεξάνδρῳ ἡνίκα ἐκτιζεν τὴν Ἀλεξάνδρειαν. PM

5 f vgl. Herodot 1, 32 — 8 Herodot 1, 207 — 10 Hesiod Op. 218; vgl. P 32: Y 198 — 17 f Hesiod Theog. 116f. 120 — 22 vgl. Herodot 6, 105

12 *Λεβάδειαν* Di | 18 γαῖ' P¹M γαῖα P* | ἡδ' Ἐρος Hes. ἰδ' ἔρος PM

- 35, 3 *Κινύρου*] *Κυπρίων βασιλεύς*. PM
 35, 15 *ὅρα πῶς ἀρχῆθεν ἡ ἀπάτη αὐτῇ τῷ τῶν ἀνθρώπων εἰσ-
 ἐκώμασεν βίῳ*. M³
 35, 19 *Θεσπεία*] *τόπος ἐν Βοιωτίᾳ, ἱερὸν Ἦρας*. PM
 5 35, 22 *βρέτη*] *διὰ τὸ βροτοῖς ἀπεικονίζεσθαι*. PM
 35, 27 *ἀνδρείκελα*] *ἀνθρώπων μορφαῖς ἀπεικαζόμενα*. PM
 35, 30 *κατὰ κοινοῦ τὸ οὐ παραιτητέον*. P²M
 36, 3 *Σεμνῶν*] *Εὐμενίδων ἦτοι τῶν Ἑρινύων*. PM
 36, 4 *Σκόπας*] *οὗτος ὁ Σκόπας ἀγαλματοποιὸς ἐπίσημος ἐγέ-*
 10 *νετο*. PM
Κάλως] *ὄνομα ἀνδριαντοποιοῦ*. PM
 36, 9 *Βρονάξιος*] *ὥς εἰ ἔλεγεν εἴτε Βρύξου (sic) εἴτε Φειδίου ἢ ἡ
 τέχνη*. M³
 36, 12 *Τήνῳ*] *νῆσος μία τῶν Κυκλάδων*. PM
 15 36, 20 *Κύκλου*] *Κύκλος αὐτοῦ τὸ βιβλίον τὸ ἱστορικὸν ἐκα-*
λεῖτο. PM
 36, 23 *Μορύχον*] *οὕτως ἐπὶ κλῆν ἐκαλεῖτο ὁ Διόνυσος*. PM
 36, 24 *τοῦ φελλάτας*] *ἀπὸ ὅρων Φελλέως καλουμένον*. PM
φελλάτας λίθους καλοῦσι τοὺς τραχεῖς, ἔνθεν καὶ Ἀριστοφάνης
 20 *ὁ κωμωδικὸς φησιν·*

ὅταν μὲν οὖν τὰς αἰγὰς ἐκ τοῦ Φελλέως,

- σημαίνων τὸν τραχὺν τόπον*. PM
 37, 1 *Σκύλλης καὶ Δίποινος*] *ὀνόματα κύρια ἀγαλματοποιῶν*. PM
 37, 3 *Μουνυχίας*] *Μουνυχία Ἀρτεμις ἐν τῷ Πειραιεὶ τιμᾶται καὶ*
 25 *ἀπ' αὐτῆς μέρος τοῦ λιμένος Μουνύχιον ὀνόμασται*. PM
 37, 23 *παραστησάμενον*] *πορθήσαντα*. PM
 37, 25 *δαϊδαλθῆναι*] *ἀντὶ τοῦ ἀγαλματοποιηθῆναι. ἀπὸ Δαιδάλου*
δὲ ἐλέχθη τὸ ῥῆμα, περιφανοῦς κατὰ τὴν τέχνην ὑπάρξαντος. P²M
 38, 19f *πυραμίδες*] *πυραμίδες οἰκοδομήματα ἐν Αἰγύπτῳ, ἅπερ*
 30 *ὀρκοδομήθη εἰς μνημάτων χώραν, ὥς μαρτυρεῖ τὸ ἐν αὐταῖς ἐπί-*
γράμμα οὕτως ἔχον·

*μνήματα Καιφορῆνός τε καὶ ἀντιθέον Μυκερήνου
 καὶ Χέοπος κατιδὼν Μάξιμος ἡγασάμην.*

8 vgl. Hesychius s. v. — 21 Aristoph. Nub. 71 — 32 f Preger Inscr. graec. metr. p. 174 Nr. 222 — 33 Zu Μάξιμος vgl. Buecheler, Rh. Mus. 38 (1883) S. 132; Anthol. Lat. II 1 p. 107 sq.

6 das Scholion ist in den HSS falsch mit ἀποδείξεως (35, 29) verbunden | 19 φελλάτας Schneidewin zu Paroemiogr. I p. 121 φελλάτους PM | 32 Καιφορῆνός καὶ φορῆνός PM κεφορῆνός Osann, Syll. inscr. p. 413 | Μυκερήνου Osann | 33 ἡγασάμην Osann ἡγησάμην PM* ἡγασάμην M²

πυραμίδες δὲ ἐκλήθησαν ἀπὸ τοῦ συναγωγῆν ἔχειν ὁμοίαν φλογί, ἣ καὶ πέμματα τινά ἐστιν ἐκ στέατος ἢ σησάμον πυραμοειδῆ. οὐ δὲ πυραμίδας κεκλήσθαι ἀπὸ τοῦ σχήματος τοῦ παρὰ τοῖς γεωμέτραις· πυραμὶς γάρ ἐστι σχῆμα παραλληλόγραμμον, ἐπίπεδον ἄνω ἐπὶ τῆς
5 κορυφῆς τρίγωνον ἔχον, οὗ ἡ βάσις μία ἐστὶ τῶν μικροτέρων τοῦ παραλληλογράμμου εὐθειῶν. τάφοι δὲ εἰσιν, ὡς ἔφην, καὶ αὐταί. ὅσπερ καὶ τὰ μανσώλεια ἀπὸ τοῦ κτίσαντος καὶ δεδωκότος τοιοῦτο σχῆμα τὴν προσηγορίαν εἰληφότα. PM

38, 20 μανσώλεια] Μανσώλος ἐγένετο Ἐκατόμνου τοῦ Καρίας
10 τυράννου ἀδελφὸς δυνάστης, ὃς ἐπιφανῆ τάφον ἑαυτῷ κατεσκεύασεν, ὅσπερ ὕστερον ὡς ἱερὸν ἐνομίσθη. PM

λαβύρινθοι] λαβύρινθος ἔργον μὲν ἦν Δαυδάλου, θεατροειδὲς δὲ καὶ πολυέλικτον σχῆμα, ἀδεξόδευτον τοῖς ἀπείροις, ἐν ᾧ καθέικτο ὁ Μινώταυρος, θηρίον τι διφυὲς ἐξ ἀνθρώπου καὶ βοός, γεγονός, ὡς
15 φασί, Πασιφάης καὶ Διός. PM

39, 12 πρὸ τῶν πυλῶν] τὸν Λοξίαν πρὸ τῶν θυρῶν ἵστασαν οἱ Ἀθηναῖοι ἕκαστος καὶ προσεκύουν καὶ βωμὸν παρ' αὐτὸν ἰδρύοντο στρογγύλον, καὶ μυρρίαις στεφανοῦντες ἐκάλουν Λοξίαν, τὴν τοῦ
20 παρὰ τοῖς κομικοῖς οἱ ἐξιόντες κόπτουσι τὰς θύρας, διότι οὐχ ὥσπερ παρ' ἡμῖν νῦν τὸ παλαιὸν ἀνεφύγνυντο αἱ θύραι, ἀλλ' ἐναντίφ τρόπῳ· ἔξωθεν γὰρ αὐτὰς ἀνατρέποντες ἔνδοθεν ἐξήεσαν, πρότερον δὲ τῇ χειρὶ ψόφον ἐποίουν κρούοντες ἐπὶ τὸ γινῶναι τοὺς πρὸ τῶν θυρῶν τὸν Λοξίαν προσκυνοῦντας καὶ φυλάσσασθαι μὴ λάθοιεν πλη-
25 γέντες τῶν θυρῶν πρὸς τὸ ἔξω ὄθουμένων. P²M

39, 26 σπάλακες] εἰδός ἐστι ζῴον, ὅπερ ἐκ γενετῆς ἐστι τυφλόν, καλεῖται δὲ καὶ ἀσπάλαξ. PM

40, 21 τοῦτο ἄμεινον] ἀστεῖον τοῦτο καὶ ὠραῖον. M²

40, 25f αἱ δὲ χελιδόνες] καὶ τοῦτο ἄγαν ἀστεῖον. M³

30 40, 28 Ἐπιδανρίου] Ἐπίδανρος, τοῦ Ἀργους πόλις, ἱερὸν Ἀπόλλωνος. PM

Πολιάδος] Πολιάς Ἀθήνησι τιμᾶται, ἣν καὶ πολιοῦχον λέγουσιν, ἰδρυμένην ἐν τῇ ἀκροπόλει. PM

41, 11 Ἀμαζόνες] ἔθνος Σκυθικὸν ἀνδρεῖον καὶ ἀνδρωῶδες καὶ
35 πρόσοικον τοῖς Κόλχοις. PM

16—25 vgl. Helladius bei Photius Cod. 279 (p. 535 b, 26 ff Bekker); vgl. auch Haupt, Hermes 1 (1866) p. 400 — 26 f vgl. Hesychius s. v. σπάλαξ

1 f ἦ — ἐστὶν Wi ἦ — εἶναι PM | 2 σισάμον PM | 3 πυραμίδας M² πυραμίδες PM* | 5 ἔχον Schinas ἔχων PM | 6 αὐταί P³ | 7 δεδοκός P¹M | 11 ὅσπερ Schinas ὅπερ PM | 14 βοός Wi διός PM | 15 πασιφάης M² παμφαῆς PM* | 19 θεοῦ in Ras. P² | 24 φυλάσσασθαι (ασθ in Ras.) P² | 32 πολιάς M² πόλις PM* | 35 Κόλχοις Haupt, Hermes 1 (1866) p. 33 κόιλοις P κοίλοις M

41, 13 Ἐλευθερέως] τοῦ ἐν ταῖς Ἐλευθεραῖς τιμωμένον· τόπος δὲ τῆς Βοιωτίας οὗτος. PM

41, 19 τοῦ Διὸς] ἄλλοι τῆς Ἀθηνᾶς φασιν, ὧν καὶ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, δι' ὧν φησι·

5 καὶ Φειδίας τὰ παιδικὰ ἐν τῷ δακτύλῳ
τῆς παρθένου γραφέντα· »Παντάρκης καλός.«

Λιβάνιος δὲ ὁ σοφιστὴς ἐπὶ τῆς Ἀφροδίτης τῷ δακτύλῳ τοῦτο γράψαι Φειδίαν λέγει. P²M

41, 23f τὴν Πραξιτέλους ἐρωμένην] τινὲς καὶ τὸν Φειδίαν τοῦτο 10 πεποιημέναι φασίν, εἰς τὸ Φρύνης τῆς ἑταίρας εἶδος, ἐρωμένης αὐτῷ, τὴν Ἀφροδίτην διαγλύφαι. P²M

41, 24 Φρύνη] μία τῶν ἑταιρῶν κάλλει διαπρέπουσα, ἀπὸ Θε-
σιπῶν οὕσα πόλεως Βοιωτίας. P

41, 27 Ἀλκιβιάδην] Ἀλκιβιάδης, Ἀθηναίων στρατηγός, ἀνὴρ 15 ἀστείος τῷ κάλλει καὶ νέος τὴν ἡλικίαν, ὥς καὶ πολλὰς ἐπ' αὐτῷ ἐκμανῆναι τῶν γυναικῶν. PM

42, 7 Μιθριδάτης] βασιλεὺς Σκυθῶν. PM

42, 21 ἐκ Πέλλης] τῆς Μακεδονίας πόλις. PM

42, 22 ἐν Κυνόσαργεῖ] Κυνόσαργες γυμνάσιον τῆς Ἀττικῆς. PM

20 42, 24 Δημήτριον] ὁ Δημήτριος οὗτος βασιλεὺς μὲν Μακεδόνων καὶ Ἑλλήνων, ἐμνηστεύετο δὲ εἰς γάμον Ἀθηνᾶν τὴν Ἀθηναίων θεόν, ἑξαχθεὶς ἀλόγῳ οἴστρῳ. PM

42, 28 Λάμιαν] αὕτη ἐστὶ δι' ἣν καὶ τὰ πραττόμενα μορμολύκια 25 κατ' αὐτὴν προσηγόρευται, φοβεράν τοῖς βρέφεσιν γενομένην· διὰ γὰρ τὴν τῶν οἰκείων παίδων ἀπόλειαν ἐφόνα κατὰ τῶν ἀλλοτρίων, οἰστρουμένη φθόνο πολλῷ. PM

42, 29 εὐφρόμῳς εἶπεν. M²

43, 4 Ἰππωνος] Ἰππων· οὗτος ἐγένετο μὲν τῶν παλαιῶν σοφῶν, 30 ἐνόμισε δὲ θεοὺς μὴ εἶναι, νομίζεσθαι δὲ μόνον ὑπὸ τῶν ἀνθρώ-
πων. PM

43, 25 δεισαλέα] ἀκάθαρτα, παρὰ τὴν δεῖσαν. PM

43, 30 Βίωνα] ἱστορικὸς οὗτος ἐγένετο. PM

44, 14 ὁ Πάριος λίθος] ὁ ἄγαν λευκός. P²M

5f Gregor von Naz., Carm. theol. I 2 carm. 10, 863f (Migne S. Gr. vol. 37 col. 742) — 7f vgl. Brunn, Gesch. d. griech. Künstler¹ I S. 161; Eunapius, Leben des Akakios p. 100 Boiss. (in Bezug auf Libanios περι εὐφυνίας): μήτε (ἔμελε) Φει-
δία τοῦ τὸν δάκτυλον παραλαβεῖν καὶ τὸν παῖδα πρὸς ἔπαινον τῆς θεᾶς.

12 ἑταιρῶν Schinas ἑτέρων P | 12f θεσπεϊῶν P | 13 πόλεως P¹ πόλις P* | 16f τῶν γυναικῶν] γυναικας M | 19 κυνόσαργος PM | 21 Ἀθηναῖον P | 22 ἑξαχθεὶς ἀλόγῳ οἴστρῳ Wi ἑξαχθεῖσαν λόγῳ οἴστρου PM | 29 δὲ² P*M² < P³M*

44, 32 ὁ Πυγμαλίων] οὗτος ὁ Πυγμαλίων Κυπρίων βασιλεὺς ἐγένετο. τούτου ἀδελφὸν καταθύει τῷ Διὶ Βούσιρις, Αἰγυπτίων βασιλεὺς. PM

45, 5 βάραθρον] βάραθρον τόπος Ἀθήνησι χασματώδης καὶ ἄβυσσος, εἰς ὃν οἱ κατάκριτοι ἐνεβάλλοντο, ὧν οὐδὲ τὰ σώματα ἐτι ἐφαίνετο. PM

ἦσαν καὶ ἀλλαχόθι κολαστήριοι τόποι, ὥσπερ ἐν Λακεδαιμόνι ὁ κεάτας, ἐν Ῥώμῃ δὲ ὁ κάρκαρος. P²M

45, 8 περιστρεαῖς προσέπτησαν πελειάδες] ἀλλὰ καὶ Ἀπελλοῦ τῷ 10 βότρονι τῆς σκιαγραφίας ὄρνις προσέπτη καὶ τῷ ῥάμφει τὴν ῥᾶγα διανοίγειν ἐπειράτο. ἀλλὰ καὶ ἵππον Ἀλεξάνδρῳ τῷ Μακεδόνι γράψας, εἶτα προσαγαγὼν Ἀλέξανδρον μὲν οὐ πᾶν ἐπηγάγετο τῇ γραφῇ, τὸν Ἀλεξάνδρου δὲ ἵππον παραγαγόντες ὡς ἕτερον ἵππον τῇ ἀληθείᾳ 15 τοῦτον εἶχον ἑωρακότα φρονάγματι κεχρημετικότα πρὸς τὴν εἰκόνα, ὅτε καὶ Ἀπελλῆς γραφικώτερον ἔλεγεν Ἀλεξάνδρου τὸν ἵππον αὐτοῦ εἶναι, ἅτε τὸν μὲν μὴ ἐπεγνωκότα δῆθεν ἀτρέμα πρὸς τὴν γραφὴν ἔχειν, τὸν ἵππον δὲ ἐπεγνωκέναι καὶ ὡς πρὸς ἀληθῆ διαγενέσθαι ἵππον. P²M

45, 18 ταῦρον] τὸν ἐπὶ Πασιφάῃ ταῦρον λέγει. P²M

45, 21 μελεδωνοί] ἐπιμεληταί, φροντισταί. PM

20 45, 22 κοροκοσμίων] κοροκόσμια καλεῖται πλάσματά τινα ἐκ κηροῦ ἢ γύψου νυμφῶν ἢ παρθένων τινῶν ἀναπλαττόμενα, ἅπερ Δωριεῖς μὲν δαγύδας, Ἀθηναῖοι δὲ κοροκόσμια καλοῦσιν. ἢ τὰ ὑπὸ τῶν κορῶν νυμφικά. PM

47, 5 σάτυροι μεθύοντες] ὥς τὸ τοῦ Πριάπου παναίσχιστον 25 εἶδος, ὡσαύτως καὶ αἱ τῶν σατύρων ἰδέαι, ἐπεὶ κάκεινοι ἐντεταμένοι γράφονται τὰ παιδουργὰ μόρια, παθόντες τοῦτο, ὥς ὁ μῦθος, μήνιδι Διονύσου τῷ πρὸς αὐτὸν ὀρμητικῶς αὐτοὺς σχεῖν εἰς αἰσχρᾶς Ἀφροδίτης ἐργασίαν. P²M

47, 10 Φιλαινίδος] γυνή τις ἐταῖρα ἐγένετο συγγράψασα ἐταιρικὰ 30 σχήματα μίξεων. PM

47, 13 ἡταίρηκεν] ἡτάκτησεν. PM

47, 14—16 τοῦτο οὐ νοεῖται μοι. M³

47, 28 ἀπατηλόν] τὴν εἰδωλοποιόν. PM

49, 2 ὁ Ἑλεάτης] Ἑλέα διὰ τοῦ εἰ πόλις τῆς Ἰταλίας, ἀφ' ἧς 35 ὁ πολίτης Ἑλεάτης. Αἰλέα δὲ ἡ διὰ τῆς αἰ διφθόγγου τῆς Φωκίδος, ἀφ' ἧς ὁ πολίτης Αἰλεάτης. PM

19 vgl. Hesychius s. v.

14 εἶχον] εἶδον Wi εἶρον Kroll | κεχρημετικότα P²M (ai w. e. sch. P² für ε) | 15. Αλεξάνδρου Schinas ἀλεξάνδρῳ P²M | 20 τινα Schinas τινὸς PM | 22 δαγύδας Bast, Epist. crit. p. 196 δαγύρας PM | 24—28 geschrieben von P², aber das verweisende Zeichen im Text u. am Rand von P¹

- 49, 4 *Μεταποντίως*] *Μετάποντος Ποσειδῶνος παῖς*, ὃς ἔκτισεν ἐν Ἰταλίᾳ ὁμώνυμον αὐτῷ πόλιν *Μετάποντον* καλουμένην. PM
- 49, 7—10 *θαναστὸν εἰς ἔλεγχον τῆς ἀνοίας αὐτῶν*. M³
- 49, 23 *Δίνων*] *Δίνων ὄνομα κύριον*. P²M
- 5 50, 2 *Βήρωσσος*] ὁ τῆς *Σιβύλλας* πατὴρ, ὡς Ἰουστίνος ὁ φιλόσοφος φησιν. M³
- 50, 6 *ὁμολογούντων*] ὁμολογείτωσαν οἱ σοφοί. M³
- 50, 7 *μάγους*] ἔθνος οἱ *Μάγοι* *Χαλδαίων*. PM
- 50, 20 *Ἀβδηρίτης*] Ἀβδηρα πόλις Θράκης ἀπὸ Ἀβδήρου τοῦ ἑρωμένου Ἡρακλέους, ἐκεῖ καταβρωθέντος ὑπὸ τῶν Διομήδους ἱππων, οὓσπερ ἱππους ἀνείλεν Ἡρακλῆς, καὶ ἀπὸ τοῦ Ἀβδήρου τοῦ ἑρωμένου τὴν πόλιν Ἡρακλῆς κτίσας ὠνόμασεν. τὰ αὐτὰ δὲ καὶ περὶ Πειρίνθου ἱστοροῦνται, ὅτι ἐρώμενος Ἡρακλέους καὶ οὗτος ἐγένετο, καὶ ἀπ' αὐτοῦ ἐκείσε ἀποθανόντος καὶ ταφέντος ὑφ' Ἡρακλέους ἡ πόλις
- 15 *Πειρίνθος* ἐκλήθη. PM
- 51, 10 *μορμὸν τινα*] *φοβερίσματα*. (P)M
- 51, 17 ὦ πρὸς τῆς ἀληθείας] ὦ ἀθεότης. ἐλλειπτικὸν τὸ σχῆμα τοῦ λόγου. M³
- 51, 26ff οἷα περὶ τοῦ μόνου θεοῦ καὶ τῶν Ἑλλήνων οἱ σοφοὶ
- 20 εἶπον, ἀμυδρῶς πως περιδειχθείσης αὐτοῖς τῆς ἀληθείας, εἰ καὶ μὴ συνῆκαν, ἀλλὰ ὑφάσκοντες εἶναι σοφοὶ ἐμωράνθησαν. M³
- 51, 30 πρὸς αὐτοῦ] δηλαδὴ πρὸς αὐτοῦ τοῦ θεοῦ, ὦ Πλάτων, εἰπέ, πῶς ἔστιν ἄρρητος ὁ θεός. M³
- 57, 14 *δυσωπούντων*] *δυσωπείτωσαν* δέ σε. M³
- 25 57, 20 *μητραγύρεται*] *μητραγύρεται*, περίπολοι τῆς τῶν δαιμόνων μητρὸς *Ρέας*· βάκχοι τινες καὶ γάλλοι· πολλὰ τινα τεράστια καὶ ἀπατηλὰ ἐπιδεικνύμενοι καὶ δρῶντες ἑαυτοὺς μισρὰ καὶ αἰσχροῖ. (P?)M
- 61, 27 *ἐμβατήριον ῥυθμόν*] *ἐμβατήριος ῥυθμός* παρὰ τοῖς μουσικοῖς εἶδος μέλους κινητικοῦ πρὸς ᾧδήν, κατεσπενσμένους ἔχον καὶ
- 30 *ἐπεμβαίνοντας ἀλλήλοις* τοὺς ῥυθμούς, προοιμίον ῥητορικοῦ δύναμιν ἔχον. P²M
- 64, 12 *πλανῆται*] *πλανώμενοι* γὰρ κατὰ τὴν ἔρημον ἐπὶ τεσσαράκοντα ἔτη διὰ τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν, ἐκεῖ τὰ κῶλα αὐτῶν κατέπεσεν, ὥσπερ ἄρα καὶ τῶν ἀσεβῶν τὰ ὁστ' ἀδιασκορπισθήσεται κατὰ τὴν ἐν
- 35 τῷ Ἀίδῃ ἔρημον· ὁ θεὸς γὰρ φησιν· ἐν τῷ διαβαίνειν σε ἐν τῇ ἐρήμῳ γῇ ἔσεσθε, ὥστε ἐκεῖ αἰνιγματωδῶς ἡ ἀπώλεια τῶν Ἑβραίων γέγονεν. M³
- 64, 28 *ἐνάλοις*] *θαλασσίαις πέτραις*. M³
- 5 [Justin] Cohort. 37 — 21 Röm. 1, 22 — 32—36 vgl. Num. 14, 29; Hebr. 3, 17
- 9 ἄβδηρα P*M² ἄβδεια P¹M* | ἄβδειρον PM | 11 ἄβδειρον PM | 13 καὶ² über d. Z. P¹ | 26 βάκιλοι M | 30 f δῖναμιν (μιν in Ras.) P² | 31 ἔχον P³ ἔχων P²M | 36 ἔσεισθε M³

64, 29 γέρων] τὸ »αὐτὰρ Ὀδυσσεὺς ἰεμένος περ καὶ καπνὸν ἀνα-
θρόσκοντα ἥς γαίης νοῆσαι, θανέειν ἱμείρεται« παρῳδεῖ. (P?)M

65, 27 οὐδείς Κιμμέριος] φασὶ γὰρ τοῖς Κιμμερίοις (ὑπερβόρειοι
δὲ οὗτοι τὴν κατοικίαν) ἥλιον καρκίνον καταλαμβάνοντος αἰφανῇ
5 γίνεσθαι τῷ νυχθημερινῷ διαστήματι, αἰγόκερων δὲ οὐδ' ὅλως
αὐτοῖς φαίνεσθαι ὑπὲρ γῆς, ἀλλὰ τὴν ἡμέραν τοιαύτην εἶναι, οἶαν
παρ' ἡμῖν τὴν πρὸ ἡλίου κατὰστασιν τῆς ἡμέρας. P²M

66, 4 ἀντίθεσις παρὰ τῶν ἀπίστων. M³

66, 6 λύσις τῆς ἀντιθέσεως. M³

10 69, 1f »μακάριοι«, γὰρ φησιν, »οἱ πορευόμενοι ἐν νόμῳ κυρίου.«
»ἀργύριοι«, γὰρ φησιν, »πεπυρωμένον τὰ λόγια κυρίου.« M³

70, 17 ἀπασχολεῖ] ἀποδιῖσθαι καὶ ἀπάγει τῆς ἀληθείας. M³

70, 19 αἰσχύνη] ἢ τ' αἰσχύνη μέγα βλάβος καὶ τοῖς στεροφύχοις
εἴωθεν ἐμποιεῖν ὡς τὰ πολλὰ· τὸν τοιούτου γὰρ ἄνδρα φησίν. M³

15 70, 24 ἀγορεύουσι] διασύρουσι συρφετώδεις ἄνθρωποι καὶ ἐπίρ-
ροτοι. M³

70, 27f τρισκαίδέκατον] οἱ γὰρ παλαιῖται παρὰ τοῖς ἐμβροντή-
τοις Ἑλλήσι θεοί, εἴ τι Προδότη τῷ Ἀλικαρνασσεῖ ἀκουστέον ἐξ Αἰ-
γύπτου τὸν μῦθον ἐμπεπορευμένῳ, ὅκτω πρῶτον ἐξεθείασθησαν· ἔπειτα
20 δεισιδαιμονησάντων Ἑλλήνων δώδεκα πάντες ἐνομίσθησαν. (P²)P³M

71, 15 ἡκόντων] ἡκέτωσαν· Ἀττικὸν τὸ σχῆμα τοῦ λόγου ὡς τὸ
λεγόντων καὶ γραφόντων καὶ ἰστορούντων. M³

71, 24ff ἐνταῦθά μοι θέα τὴν θεολογίαν τοῦ μακαρίου ἀνδρὸς
καὶ τί φησιν περὶ θεοῦ καὶ ἀνθρώπου. M³

25 71, 31 ἐπίκαιρον] πρόσφορον ἀρμόδιον τῷ ἀντιτύπῳ ὡς ἄφθαρ-
τον. M³

72, 4 κηρῶν] μοιρῶν ὀλεθρίων. M³

72, 20 ἄπυστος] ὁ ἀδαής, ὁ ἀνήκοος. M³

72, 32 πλεῖθι] ἀντὶ τοῦ πλεῦσον. (P²)P³M

30 73, 5 κατελεῶσιν] διάφορος ἢ συζυγία. καὶ ἐλεεῖς γὰρ καὶ ἐλεᾷς
λέγεται. (P²)M

73, 6f ἀπρητημένοι] πῶς τῷ ἀπρητημένοι ἐχρήσατο; ἔδει γὰρ ἢ
ἐξηρητημένοι ἢ ἀνηρητημένοι εἰπεῖν. (P²)M

73, 19 ἄλως] τὸ περὶ τὴν σελήην ἀχλὺδες πάθος. (P²)M

35 73, 22 τὴν τῶν πραγμάτων καὶ τῶν παθῶν κενὴν ἀποθέωσιν
Ἑλληνικὴν διασύρων ἐλέγχει. M²

1 f α 57—59 — 10 Psal. 118, 1 — 11 Psal. 11, 7 — 18 Herodot 2, 43. 50

2 θανέειν] θαναίν M | 3 τοῖς Κιμμερίοις St τοὺς Κιμμερίους P³M 5 διαστή-
ματι A. Rehm καταστήματι P²M | 18f ἐξ Αἰγύπτου — ἐμπεπορευμένῳ < P³ |
19 ἐμπεπορευμένοι M² | 30f διάφορος — λέγεται] ση. ἐλεᾷν P³

- 73, 27 ἀκολουθούτων] ἀκολουθείτωσαν αὐτοῖς. M²
 73, 30 κῆρα] μοῖραν. M³
 74, 7f μανδραγόραν] Δημοσθενικόν. M
 74, 25—27 χρήσιμος ἢ ἐξηγήσις. (P²)M
 5 74, 28f Πλατωνικόν. M
 75, 5 ἀχώρητος] ἀβάστακτος, ἀφόρητος. M³
 75, 9 πλεονεξίας] πλεονεξίας τοῦ πονηροῦ τὰς ἄλλας αἰσθή-
 σεις λέγει, ἐπεὶ διὰ τῶν αἰσθήσεων ἐπεμβαίνων ἀδικεῖ τὸν ἄνθρω-
 πον. M³
 10 75, 10 ἀφήρηται] ἀφήρηται τὴν θείαν τοῦ οὐρανίου κάλλους. M³
 75, 18 σιδήρῳ] ἦτοι τὸ τῆς παιδείας κάλλος μᾶλλον παντὸς
 ἄλλον καλοῦ προήρηται. M³
 75, 22 ἐν αὐτῷ] ἐν αὐτῷ τῷ τῆς παιδείας καλῷ καὶ τῷ θεῷ τὴν
 μακαριότητα πλουτίσας. M³
 15 76, 7 καταδοκούντες] παρατηρούμενοι τῶν δικαίων πτέρνας. M³
 77, 6 ἀπηξιωμένα] ἀπεξενωμένα, κεχωρισμένα ἐκ τοῦ ἀπαξιωθῆναι
 αὐτὰ τῆς τοιαύτης δωρεᾶς. M³
 78, 15—17 ζῆτει εἰ ἀσφαλῆ τὸ »προσώπειον«, τὸ »ἀναπλασάμε-
 νος«, τὸ »δραῖμα«, τὸ »ὑπεκρίνετο.« M⁴
 20 78, 26 ὅτε] ἀντὶ ποτέ. P²M
 78, 27f κομματικά. (P²)M
 78, 30 οἶον] ἢ πόσον ἴσχυσεν ἢ ἡδονή; M³
 79, 1 τοῦτο] τούτῳ τῷ τρόπῳ δηλαδή. M³
 79, 4 χερσὶν] χερσὶν ἐπὶ σταυροῦ ἠπλωμέναις. M³
 25 79, 6 ὑπακοῆς] »ὑπήκοος« γὰρ γέγονεν τῷ πατρὶ »μέχρι θανά-
 του« ὁ τοῦ θεοῦ παῖς καὶ υἱὸς ἀνθρώπου διὰ τὸν ἄνθρωπον γενόμε-
 νος. M³
 80, 29 δεξιὰ] παρῳδεῖ τὸ Ἀράτειον. M²
 81, 14 μεμίσθωκεν] ἐξέδωκεν, ἐχαρίσατο. M³
 30 82, 3 μεγαλόκλονος] μεγαλόφωνος. (P²)M
 82, 7 ἀναίμακτον] »οὐ γὰρ πρὸς αἷμα«, φησὶν, »καὶ σάρκα ἢ μάχη
 ἡμῶν, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρχάς, πρὸς τὰς ἐξουσίας τοῦ σκότους. πρὸς τὰ
 πνευματικά τῆς πονηρίας.« M³
 82, 23 σοβεῖν (so P* für σέβειν)] ἀντὶ κινεῖν. (P²)M
 35 82, 27 ὁμοζυγούντων] συνερχομένων δηλαδή. M³
 82, 33 λόγος] αὐτός ἐστιν ἀλήθεια, αὐτὸς ἀφθαρσία. τί οὖν φησιν
 οὗτος, ζήτησον. M⁴

3 vgl. [Demosth.] Contra Phil. IV 6 — 5 [Plato] Minos p. 319 A — 25f Phil.
 2, 9 — 28 Arat. Phaen. 6f — 31—33 Ephes. 6, 12

11f παντὸς ἄλλον καλοῦ προήρηται von M³ getilgt | 20 ἀντὶ <τοῦ> ποτέ M³

83, 8 ἄκραν] κρημνὸν χαλεπόν. M³

83, 16 πορνίδιον] τὴν Κίρκην αἰνίττεται. M²

83, 17 δεῦρ'] αἱ Σειρῆνες τοῦτο πρὸς Ὀδυσσεά φασίν. M²

83, 22 μηδὲ] Ἥσιόδου. M²

5 84, 11 δύσαγνον κρεανομίαν] ὥμὰ γὰρ ἥσθιον κρέα οἱ μνούμενοι Διονύσῳ, δεῖγμα τοῦτο τελούμενοι τοῦ σπαραγμοῦ, ὃν ὑπέστη Διόνυσος ὑπὸ τῶν Μαινάδων. P²M

αἱ τοῦ θεοῦ θυματέρες] τὰς μοναζούσας λέγει. M²

86, 10 κοινὰ] ἐκ τῆς παροιμίας συλλογίζεται τοῦ θεοφιλοῦς πάντα
10 εἶναι τὰ τοῦ θεοῦ, διότι πάντα τοῦ θεοῦ ἐστιν. M²

4 Hesiod Op. 373f — 9 vgl. Zenob. IV 79; Apostol. IX 88

5 ἥσθιον Di εἶσθιον P²M

SCHOLIEN

ZUM

PAEDAGOGUS

89, 25 ὑμεῖς, ὦ παῖδες, προσέχετε· ἐλλειπτικῶς γὰρ εἴρηται, ἵνα
5 προσεχεστέρους ποιήσῃ πρὸς τὴν ἀκρόασιν τοὺς νέους τῇ τῆς ἐμμη-
νείας δεινότητι. συγκεκριότῃται ἡμῖν, ἦτον παρ' ἡμῶν, κρηπίς ἀλη-
θείας, ἦτοι ὑποβάθρα, ἁγίου ναοῦ μεγάλου θεοῦ. τίς δὲ ἡ κρηπίς
ἀλλ' ἡ θεμέλιος ἀρραγῆς γνώσεως, προτροπὴ καλή, δι' ὑπακοῆς εὐ-
λόγου ζωῆς αἰδιος ὄρεξις, νοεσθῶ δηλαδὴ καταβληθεῖσα χωρίῳ. M

10 90, 2 f ἡθῶν, πράξεων, παθῶν] προηγείται τὸ ἦθος τῶν περὶ
τὴν ἀνθρωπίνην κατάστασιν ἐνθεωρουμένων, οἷον ἀφορμὴ τις ὅν
σπουδαίων καὶ τῶν μὴ τοιούτων κινήσεων· ἐπειδὴ δὲ τῶν κινήσεων
αἱ μὲν εἰσιν δράσεις, αἱ δὲ πείσεις, δράσεις μὲν αἱ κατὰ τὸ αὐτοκρατές
τοῦ ἐν ἡμῖν θειοτέρου, πείσεις δὲ αἱ περὶ τὸ ἀσθενές τε καὶ ὑλικόν,
15 ἐλδύτως νῦν τὸ ἦθος μὲν προτέτακται ἅτε τῶν πράξεων ὑπόθεσις
ὄν. ὑποβέβηκε δὲ τὰς πράξεις τὰ πάθη ὡς ὁυθμίζεσθαι πεφυκότα
τῷ λόγῳ. M

90, 5 ἀπομνύμενοι] ἀντὶ ἀποσάμενοι, ἀπορρίψαντες. M

90, 8 ff ὁ προτρεπτικὸς λόγος περὶ τὰ ἦθη ἐνστροφόμενος, θεμε-
20 λίον ἢ τρόπιδος τάξιν ἐπέχων πρὸς τὴν τῆς εὐσεβείας ἐποικοδόμησιν,
ἔχει συλλήπτορα πρὸς τὰς πράξεις τὸν ὑποθετικόν, πρὸς δὲ τὰ πάθη
τὸν παραμυθητικόν. τριῶν γὰρ ἐνθεωρουμένων περὶ τὸν ἄνθρωπον,
ἡθῶν, πράξεων, παθῶν, ἐκάστῳ τούτων ὁ παιδαγωγὸς λόγος εἷς καὶ
ὁ αὐτὸς ὢν τῇ χρεῖᾳ συσχηματιζόμενος πρὸς βελτίωσιν καταλλήλως
25 ἐναρμόζεται τοῖς τρισί, τοῖς ἦθεσι μὲν προτρεπτικῶς, ταῖς πράξεσιν
δὲ ὑποθετικῶς, τοῖς δ' αὖ πάθεσιν παραμυθητικῶς. δι' ὅπερ, ὅτε τοῖς
ἦθεσι σωτηρίως ἐμφιλοχωρεῖ, προτρεπτικὸς ἢ παρακλητικὸς ὀνομάζε-
ται, ὅτε δὲ ταῖς πράξεσιν, ὑποθετικὸς ἢ θεραπευτικὸς, ἐπὶ δὲ τὰ πάθη
μεταταττόμενος παραμυθητικὸς. ἐπειδὴ οὖν πρὸς τὴν μεταχείρισιν

τούτων παρορμῇ, τηνικαῦτα παιδαγωγῶν χρεῖαν ὑποδύεται πρὸς βελτιώσιν παρορμῶν. διὰ μὲν οὖν τῆς προτροπῆς εἰς διάθεσιν ἡθοποιίας παρακαλεῖ, διὰ δὲ τοῦ ὑποθετικοῦ ὑποθέσεις εἰκονικὰς ἐπεισάγει διὰ τῶν ἐκφράσεων τὸ ἔμπεδον ὑποτείνων τῶν πρὶν πεπλανημένων
5 τοῖς ὕστερον· ἀφ' οὗ καὶ θεραπευτικὸς προσεκλήθη, διὰ δὲ τοῦ παραμυθητικοῦ τὴν διὰ μετανοίας ἐπάνοδον ὁπωσοῦν πρὸς τὴν ἐξ ἀρχῆς ὑποβάλλεται οἰκειότητα· ἔστι δ' ὅτε καὶ διδασκαλικῶς οὗτος προείσιν. οὗ νῦν οὐκ ἔστιν καιρὸς, ὅτι μηδὲ δογματῶν. M

90, 28 ἄμφο] ὁ παρακλητικὸς ἦτοι παραινετικὸς, καὶ ὁ ὑποθε-
10 τικὸς. M

90, 29 διττόν φησι καὶ τὸ εἰκονικόν, ὡς διὰ τῶν ὑποθέσεων ἦτοι τῶν παραδειγμάτων τὴν ἴασιν ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν συμπεραίνόμενος. M

91, 23 τὸ »σχήματι« οὐ κατὰ τοὺς λήρους φαντασιαστὰς ἀκον-
15 στέον, ἀλλὰ κατὰ τὸν θεῖον Παῦλον, ὃς καὶ αὐτὸς φάσκων »καὶ σχήματι εὗρεθεις ὡς ἄνθρωπος« τῆς λύμης ἀπαλλάσσει ἡμᾶς τῶν φαντασιαστῶν· προσεπενεγκὼν γὰρ τῷ »σχήματι« τὸ »ὡς ἄνθρωπος« ἔδειξεν ὅτι τῷ ἐναλήθως ἀνθρώπῳ καὶ τὸ σχῆμα ἐπακολουθεῖ. τὸ γὰρ »ὡς« ἐνταῦθα οὐχ ὁμοιωματικῶς, ἀλλὰ βεβαιωτικῶς εἴληπται.
20 ὡς καὶ ἐπὶ τοῦ »ὡς ἀγαθὸς ὁ θεὸς τῷ Ἰσραήλ«. M

92, 8 f ἐξηγήσεις θανμασία. M

92, 15 ἀποψηξασθαι] ἀπὸ τοῦ ψήγω. M

92, 16 τὸν λογισμὸν] τὸ λογιστικόν, ὡς περὶ τὴν καρδίαν τὸ θυμικόν καὶ περὶ τὸ ἥπαρ τὸ ἐπιθυμητικόν. M

25 94, 8 παραπαιδαγωγῶν] ἀπὸ τοῦ παιδαγωγῶ ὀήματος. M

94, 15 ἔνδον ἐστίν] παράδοξον μὲν καὶ καινόν, ἀλλ' οὖν βαθυ-
τάτης ἐχόμενον σοφίας. M

94, 18 δημιουργὸν ἀγαθόν] τὸ ἀπ' αἰῶνος ἀπόκρυφον μυστήριον τοῦ θεοῦ καὶ πάσῃ κτίσει ἄγνωστον τοῦτο ἦν. M

30 ἐπεὶ γὰρ τῇ ἀκαταλήπτῳ αὐτοῦ σοφίᾳ προήδει τὴν ἐπὶ φθορὰν τοῦδε τοῦ κόσμου ἀπόκλινιν, καὶ ὡς ἀναγκαίως δεῖται ἐπανορθώσεως, ὅτι μηδὲ μάτην τὸ τοσοῦτον ἔργον ὑπέστησεν, οὐκ ἂν δὲ ἄλλως τοῦτο ὑπάρξαι εἰ μὴ διὰ μεταχειρίσεως ἐνὸς τῶν ἑαυτοῦ κτισμάτων, ὃ περ οἷά τιμι χρυσάμενος ὀργάνῳ τὸ διαπεπτωκὸς ἐπανορθώσῃ, προὔπε-
35 στήσατο τὸν ἄνθρωπον ἄξιον τῆς ἑαυτοῦ ἀναπλάσεως ἔργον, δι' οὗ τῆς ὑπὲρ λόγον οἰκονομίας αὐτοῦ τὸ βούλημα ἐξετελέσθη. M

15 f Phil. 2, 7 — 20 Psal. 72, 1

1 f βελτίωσιν M² βελτίοσιν M* | 4 ἐκφράσεων Wi ἐκβράσεων M | 16 λύμης Di λολίμης M | 17 προσεπινεγκὼν M | 21 θανμασία] + τῆς ἐρμηνείας M² | 23 ὡς περὶ] + τὸ(ν) ἐγκέφαλον, περὶ M³ | 30 προείδει M* προεῖδει M² προεῖδε Di | φθορὰν Wi φθορᾶ M

94, 30 πίστις] ἀντὶ τῶν λεγομένων βεβαίως ὁ κύριος. M

95, 2 τί μὲν οὖν ὁ παιδαγωγὸς] τὸ ἐξῆς. τί μὲν οὖν ὁ παιδαγωγὸς [καὶ τί] βούλεται καὶ τί ἐπαγγέλλεται ἐνεργεῖν τε καὶ πράττειν κατὰ τὸ ὑποθετικὸν αὐτοῦ μέρος, δι' οὗ τὰ μὲν τῶν πρακτέων ὑπα-
5 γορεύει, τὰ δὲ τῶν ἐναντίων ἀπαγορεύει, δεδήλωται. M

95, 5 τὸ διδασκαλικόν] περὶ τοῦ διδασκαλικοῦ ἤδη προεῖρηκεν, ὥς δογματικῆς ἐχόμενον ἀκριβείας τὰ νῦν ἀναβαλλέσθω, ὥς εἰσαγωγικώτερον ἄρτι τοῦ λόγου συντελουμένον. M

95, 10 παραφυλάττοντας] ἀντὶ τοῦ ὑποπιεύοντος, εὐλαβουμένους,
10 ἀσφαλιζομένους πρὸς αὐτὰ ἢ παρατηροῦντας. M

96, 11 κοινὸν κτλ.] πιστωσάμενος τὸν λόγον, ὥς ἀδιάφορον ἀνὴρ καὶ γυνή πρὸς ἀρετῆς ἐργασίαν (ἄμφω γὰρ ἄνθρωποι ὀνομάζονται· ὧν δὲ κοινὸν ὄνομα, τούτων καὶ ἡ πρᾶξις κοινή), καὶ ἀπὸ Μενάνδρου τοῦ ποιητοῦ τὴν πίστιν αὐθις καταδησάμενος, ὥς καὶ ἐπὶ ἄρρενος
15 καὶ θήλεος κοινῶς Ἀττικῶν τὸ παιδάριον κατηγορούντων, πιστοῦται τὸν λόγον καὶ ἀπ' αὐτοῦ τοῦ κυρίου, πρόβατα καὶ ἀρνία τοῦς ἐαυτοῦ πιστοὺς ἀποκαλοῦντος, ἐν οἷς ἄνδρες τε καὶ γυναῖκες καταλαμβάνονται. FM

97, 18 μυωπίζει] ὑποκινεῖ. ἢ ἀντὶ τοῦ μαστίζει· μύωψ γὰρ ἢ
20 μάστιξ. FM

97, 22f παιδία καλεῖ] οὐχ οὕτως ἔχει τὸ εὐαγγέλιον· »τὴν γὰρ γενεὰν ταύτην« λέγει »τίνι ὁμοιώσω;« καὶ ἐπιφέρει τὴν τῶν ἀγοραίων παιδίων παραβολήν. FM

98, 6 ἀρνία] οὐδὲ τοῦτο ἔχει νῦν ἡ κυριακὴ βίβλος· οὐ γὰρ ἀρνία
25 λέγει ἐκ δεξιῶν στῆναι, ἀλλὰ πρόβατα. FM

98, 16 τρυγόνων] διὰ μὲν τῶν περισσευῶν τὸ πολύγονον αἰνιττόμενος τοῦ γένους, διὰ δὲ τῶν τρυγόνων τὸ ἄζυγες καὶ ἀνεπίμικτον πρὸς τὰ μὴ ὁμογενῇ ἔθνη· τοιοῦτο γὰρ καὶ ἡ τρυγὼν· τοῦ ὁμοζύγου ἀπολωλότος οὐκ ἔστιν ἔτι ἑτέρῳ συζυγῆναι τὸν ἐγκαταλεί-
30 φθέντα. FM

98, 26 ἄζυγεῖς] ἀπὸ εὐθείας τῆς ἄζυγῆς. FM

99, 9f Ἀρεθὰ ἀρχιεπισκόπου. »Δεσμεύων πρὸς ἄμπελον τὸν πῶλον αὐτοῦ, καὶ τῇ ἔλικι τὸν πῶλον τῆς ὄνου αὐτοῦ.« πῶλον τὸν νέον λιὸν τῆς κατὰ Χριστὸν πολιτείας καλεῖ, ἄμπελον τὴν ἀπὸ τῆς
35 Μωυσέως νομοθεσίας καὶ τῆς ἐκείθεν φυτοκομίας ἐπὶ μέγα θεογνωσίας ἐπηρμένην φατρίαν, καὶ ὅτι τοῦτο, ὃ Ἀμὼς Ἡσαΐας καὶ Δαυιδ ὁ τοῦ Ἰεσσαὶ ἐχέγγυοι τὸν λόγον πιστώσασθαι, ὃ μὲν »ὁ ἄμπελὼν«

21—23 vgl. Matth. 11, 16 — 24f vgl. Matth. 25, 33 — 28—30 vgl. Physiol.
30 (περὶ τρυγόνος) — 32f Gen. 49, 11 — 37f Jes. 5, 7

3 [καὶ τί] St | 15 Ἀττικοὶ — κατηγοροῦνται F | 23 καίδων F | 28 τοιοῦτον F | 35 μέγα] μετάρθουν M² | 37 Ἰεσσαὶ F Ἰεσσὲ M Ἰεσσὲ P²

- φάσκων »κυρίον οἶκος τοῦ Ἰσραήλ ἐστίν«, Δαυὶδ δὲ ὁ τοῦ Ἰεσσαὶ
 »ἄμπελον ἐξ Αἰγύπτου μετήρας«. πρὸς ταύτην δὴ τὴν ἄμπελον τὸν ἑαυ-
 τοῦ πῶλον δεσμεύειν τὸ μετὰ χειρὸς λόγιον διαγορεύει τοῦτον ἐκείνου,
 ὅς ἐκλιπόντων τῶν ἐκ τῶν μηρῶν Ἰούδα τὸ ἄρχειν λαχόντων αὐτὸς
 5 ἐπιστήσεται, ἐθνῶν μὲν ἐσόμενος προσδοκία, οὐ μὴν γε τῷ προσδο-
 κίαν εἶναι τοῦτον ἐθνῶν ξενίζουσάν τινα τῆς παλαιᾶς διαθήκης ἐπι-
 ουρόμενος δόξαν, ἀλλ' ὅσον τέως τῆς ἐθνικῆς δεισιδαιμονίας ἐχόμενον,
 καταπαῦσαι ἐλπίσας, τῶν ἄλλων νομικῶν ἀκριβασμάτων οὐδ' ἦν
 τινα εἰς ἀθέτησιν θῆται ἐπιστροφῇ. ἀφ' οὗ γε δὴ καὶ οἱ πρῶτοι
 10 τῆς κατὰ Χριστὸν πίστεως κήρυκες, αἵ τῆς Μωυσέως χρηματίζοντες
 παιδαγωγίας, οὐκ ἐδοκίμαζον χοῦναί τι τῆς παλαιᾶς διαθήκης ὑπὸ
 τῆς νέας καταργεῖσθαι, οὐ περιτομὴν, οὐ σαββατισμόν, οὐκ ἀποχήν
 τινων βρωμάτων, τοῦτο ἐκείνο τὸ πρὸς τὴν ἄμπελον δεσμεῖσθαι
 τὸν πῶλον ὑποποιοῦμενοι· καὶ εἶχεν οὕτω γε ταῦτα εἰς ὅπερ Ἰά-
 15 κωβος, ὁ τοῦ κυρίου τὸ κατὰ σάρκα ἀδελφός, καὶ Παῦλος ὁ θεῖος ἀπό-
 στολος τῆς πρώτης μὲν θεσμοθεσίας τὸ πολὺ τοῦτο καὶ κεχυμένον
 τῆς σωματικῆς καθάρσεως καί, εἴ τι περὶ βρωμάτων ἀπόλανσιν σμι-
 κρολογεῖται τῷ νόμῳ, περιαιροῦσιν· ἐπ' ὀλιγίστοις δὲ τοῖς πάλαι
 τὴν ἐθνικὴν ἀποσαλεύειν ἀνῆκαν ὀλκάδα, πορνείας ἐπισχόντες καὶ εἰ-
 20 σωλοθύντου καὶ αἵματος καὶ πνικτοῦ, ὅτε καὶ ὁ πρὸς τὴν ἔλικα τῆς
 ἄμπελου δεσμεῖσθαι προκαταγγελλόμενος πῶλος εἰς ἔργον ἀφίκετο, ἐξ
 ἐνὸς τῶν Μωσαϊκῶν προσταγμάτων, τῆς θεολογίας φημί, πρὸς τὴν ἄμ-
 πελον συσφιγγόμενος. ἐξ ὠδίνων γὰρ τῶν Μωσαϊκῶν εἰσηγήσεων
 μαεινθεῖς τὰ πρῶτα, ὑπὸ κρείττονος αὐθις τῆς ἀποστολικῆς ἐπιγνώ-
 25 σεως εἰς φῶς πρόεισι, τῆς κατὰ Χριστὸν δηλονότι ἀφέτου ζυγοῦ νο-
 μικοῦ καὶ ἐλευθέρως ἐλκόμενος πολιτείας. τὸ μὲν οὖν κατὰ τὴν ἄμ-
 πελον λόγιον, ὃ τοὺς πῶλους πρὸς αὐτὴν καὶ τὴν ἔλικα ταύτης
 συνάγειν προῦβάλετο, τοιαύτης καὶ οὐκ ἀστόχως, οἶμαι, τετύχηκε
 θεωρίας. τὰ δὲ λοιπὰ τούτου, οἷον ἢ τε ἐν οἴνῳ λαμπρυνομένη
 30 στολὴ καὶ »οἱ χαροποί ὀφθαλμοὶ« τοῦ λαμπρυνόντος, προσέτι καὶ
 οἱ λευκότητι γάλακτος ἀφομοιούμενοι αὐτοῦ ὀδόντες, στολὴ μὲν
 καὶ περιβολὴ τὸ διὰ φιланθρωπίαν ἄφαινον τοῦ ὑπερουσίον τὸ συγ-
 γενὲς ἡμῖν ἀνειληφότος δηλοῦν βούλεται, ὃ τῇ τοῦ παραγίον πάθους
 αὐτοῦ ὑπεκθέσει λαμπρυνόμενον, τουτέστιν τῆς ἑαυτοῦ θείας βουλῆς
 35 ἀποφανθὲν ὑποργόν. καὶ τούτου δὴ τοῦ θεοῦ πάθους εἰς ἀνάμνη-

2 Psal. 79, 9 — 4 f vgl. Gen. 49, 10 — 14 ff vgl. Act. 15 — 29—31 vgl. Gen. 49, 11 f

1 Δαυὶδ — Ἰεσσαὶ (Ἰεσσὲ M)] ὁ δὲ P² | 9 εἰς ἀθέτησιν am Rand P² | 11 τι über d. Z. P² | 15 τὸ < P²F* | 22 τῆς θεολογίας] τῇ θεολογίᾳ § F | 23 γὰρ über d. Z. P² < FM | 24 τῆς] ὁ τῆς F | 26 ἐλευθέρου P² | 28 προῦβάλλετο F | 30 χαροποί Mcorr | 33 ὃ] τὸ Schw

σιν τὴν διὰ ἄρτου καὶ οἴνου μυστικὴν ἡμῖν τελετὴν παραδόντος, τὸν ἄρτον μὲν καὶ τὸν οἶνον εἰς σῶμα καὶ αἷμα ἑαυτοῦ διατυπῶσαι κατη-
 ξιωκότος καὶ ἅτε σπίλον παντὸς ἀνεπάφου τοῦ θείου τούτου σκήνου·
 ἀναδειχθέντος καὶ εἰς ἡμετέρων κηλίδων ἀγνισμόν ἡμῖν παρασχεθέν-
 5 τος ἐπέγνωνμεν ἀτρεκέστατα πάντες, ὡς ἡ ἐν οἴνῳ καθαιρομένη στολή
 ἡ διὰ τοῦ πάθους τοῦ κυρίου παραδηλοῦται οἰκονομία, δι' ἧς τῷ
 καθαρῷ καὶ λελαμπρυσμένῳ ἐκάθαρε κόσμον ὀυπῶντα. καὶ ὅτι τὸ
 σωτήριον ἡμῖν πάθος ἐμφαίνειν ὅτι τὴν περιβολὴν οἶνος ἐκπλύ-
 10 νων, ἡ τῇ γραφῇ συνήθης ἐπαναδίπλωσις ἐμπεδοί, μετὰ τὸν οἶνον
 καὶ σταφυλῆς αἵματος διαμνημονεύουσα. ἢ τίνας γὰρ ἄλλον, σταφυλῆς
 ὄντος σταγόνος τοῦ οἴνου, τὸ αἷμα ἐνταῦθα ἡ ἀναδίπλωσις παραβύει;
 καὶ οὕτω μὲν καὶ ἡ ἐν οἴνῳ λαμπρυνομένη στολή· οἱ δὲ χαροποι
 ὀφθαλμοὶ ἀπὸ οἴνου τίς ἂν ἕτερον ὑπαινίττεσθαι οἴηθείη εἰ μὴ τοὺς
 διδασκάλους, οἱ τῆς ἀπὸ τοῦ θείου πάθους τρυφῆς ἐνθεαστικώτατα
 15 τὴν γνωστικὴν ἔξιν ἡκριβοιώκοτες καὶ ταύτῃ σκοπεύειν τῶν μαθητιών-
 των ἀγαθοὺς καὶ κακοὺς κατευμεγεθηκότες κατάλληλόν τε καὶ σύμ-
 μετρον τῇ ἐκάστου δυνάμει τῶν νηπιωδῶς προσιόντων οὐχ ὅπως
 τῶν γάλακτος δεομένων, ἀλλὰ καὶ τῶν »εἰς ἄνδρα τέλειον τοῦ
 πληρώματος τοῦ Χριστοῦ« κατηντηκότων ἐτοιμῶς ἔχουσιν τὴν εὐκατ-
 20 ἔργαστον τροφὴν ἐπιχεῖν. οἱ δ' αὐτοὶ μοι δοκοῖεν καὶ εἰς ὁδόντας
 ἀλληγορεῖσθαι, ἅτε τὴν σωτήριον τροφὴν κατανύοντες ἐκείνου τούτου.
 οὐ »βρωμα« καὶ πόμα »ἡ τοῦ πατρικοῦ θελήματος« εὐαρεστεῖται
 »τελειώσεις«. P² (f. 402. 403) FM

99, 26 ff νηπίους ἡμᾶς βούλεται εἶναι καὶ παιδία οὐ τῷ εὐπαρα-
 25 γώγους εἶναι τοῖς βουλομένοις καὶ εὐπεριτρέπτοισι καὶ πρὸς τὰ μικρὰ
 καὶ χαμαιζήλα εὐπτοήτορας, ἀλλὰ τῇ ἀδόλῳ ἀπλότητι καὶ ἀπεριέργῳ,
 ἀφ' οὗ καὶ Παῦλος τὸ »μὴ παιδία γίνεσθε ταῖς φρεσίν, ἀλλὰ τῇ
 κακίᾳ νηπιάζετε, ταῖς δὲ φρεσὶ τέλειοι.« FM

102, 14 ἦ] ἀντὶ τοῦ καθό. FM

30 103, 6 Δία] οὐχ ὡς ἀποδεχόμενος τὸν Ἑλληνα μῦθον ταῦτα
 παρατίθουσιν τὰ περὶ τοῦ Διός, ἀλλ' ἵνα δείξῃ. ὅτι καὶ τὰ ὑπὸ Ἑλλή-
 νων πλαττόμενα οὐκ ἔξω λογισμοῦ καὶ τοῦ εἰκότος προφέρεται. FM

103, 12 παίζων] Γρηγόριος ὁ θεολόγος ἐν τοῖς ἔπεσιν· »παίζει
 καὶ λόγος αἰπὺς εἶδεν ἐν ποικίλοις.« M²

18 vgl. Hebr. 5, 12f — 18 f Ephes. 4, 13 — 22 f Joh. 4, 34 — 27 f I Kor. 14, 20
 — 33 f Greg. von Naz. Carm. theol. I 2 carm. 2, 589 (Migne S. Gr. vol. 37 col. 624)

4 ἀναδειχθέντος] ἀποφανθέντος P² | 10 διαμνημόνουσα M | 12 χαρωποι PM |
 15 f τῶν μαθητιώντων (μαθητιόντων M) < P² | 16 ἀγαθαθούς F | καὶ κακοὺς <
 P² | τε < P² | 17 προιόντων FM | 19 ἔχουσιν St ἔχειν P²FM | 20 δὲ P² | 21 κατα-
 νύοντες] καταμνηνόντες F^{corr} | 34 καὶ] γὰρ Greg. | ἐν εἵδει παντοδαποῖσι Greg. |
 ποικίλοις (sic) M²

104, 25 καὶ τίς ὄνῃσις ἐκ μακρῶν οὕτως λόγων γεροντόπαιδας δεικνύειν πιστοὺς νέους; M³

105, 23 φωτίσμα] ἐκ τούτου καὶ Γρηγόριος τὸ ἐπώνυμον θεολόγος ἐν τῷ εἰς τὰ φῶτα λόγῳ κατὰ ταυτὸν πρόεισιν. FM

5 105, 32 καὶ σὺ κατὰ τοὺς Ἀρειανοὺς ἀναγινώσκεις; οὐχ ἀρμόζει σοι, λογιώτατε ἀνδρῶν. F²

106, 9 ὥς γὰρ τὸ θέλημα] ἀντὶ τοῦ σύνδρομον τῇ θελήσει τὸ ἔργον ἔχει. FM

106, 11 οἶδεν] συμφωνεῖ τοῦτο τῇ τοῦ Ἱερεμίου προφητεία τῇ λεγούσῃ· »πάντες αὐτῶν εἰδήσουσίν με ἀπὸ μικροῦ ἕως μεγάλου αὐτῶν.« FM

111, 12 ἀνάπαισιν τὴν εἰσαγωγὴν φησι τὴν εἰς τὴν ἀγαθὴν γῆν, ἐν ᾗ γάλα ῥεῖ καὶ μέλι. FM

112, 11 τὸ εἰρημένον παρὰ τῷ ἀποστόλῳ περὶ τῶν ἀρρήτων
15 ῥημάτων, ὅτι »ἃ οὐκ ἐξὸν ἀνθρώπῳ λαλῆσαι, οὐχ οὕτω δεῖ νοεῖν, ὥς τὰ ἀπ' αὐτῶν δηλούμενα ἔχμευθίας δεῖται. πῶς γάρ, ὅς πολλὰ τούτων ἔκφορα ταῖς ἑαυτοῦ ἐπιστολαῖς ποιεῖται; μὴ γὰρ εἰς ἀποστόλους τελῶν, ἡνίκα Χριστὸς τῇ καθ' ἡμᾶς ζωῇ ἐνεδήμει, πῶς φησιν »ἐγὼ παρέλαβον ἀπὸ τοῦ κυρίου, ὃ καὶ παρέδωκα ὑμῖν«, καὶ πάλιν
20 »περὶ τῶν παρθένων ἐπιταγὴν κυρίου οὐκ ἔχω«; οὐκ οὖν περὶ τὴν δῆλωσιν τὸ ἀνέκφορον τῶν ῥημάτων, ἀλλὰ τὸ οὐκ ἐξὸν τοῦτο παριστᾶν δίδωσι τὸ μετὰ τσοᾶντης ἐξουσίας αὐτὰ καὶ αὐθεντίας εἰρησθαι. ὅσης θνητῇ φύσει οὐκ ἂν ἐπήβολός ποτε γένοιτο. πίστις τοῦ λόγου τὸ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ εἰρημένον περὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ διδαχῆς, ὅτε
25 φησίν, ὅτι ἐδίδασκεν τοὺς ὄχλους μετ' ἐξουσίας, ἀλλ' οὐχ ὥς οἱ Φαρισαῖοι καὶ οἱ γραμματεῖς, μετὰ κολακείας δηλονότι. FM

112, 22 ἔτι τῷ αὐτῷ ἐμφιλοχωρεῖ ῥητῷ διαφόρως ἐξηγούμενος. M²

114, 22 μαστοί] ἀντὶ τοῦ οἱ κατ' ἄνδρα ἐπανεστηκότες, οἱ ὥσπερ
30 ἀνδρὸς ὄρθιοι ἐμπεφυκότες. FM

115, 12 ζῆτει, ἐὰν ἀσφαλῆς ἡ ἀναγωγὴ αὕτη. M³

124, 4 ὃ φωτίζεται] ἀντὶ ὥς ἐν φωτὶ ὀπτάνεται. M

124, 30 τὸ »Πουβὴν πρωτότοκός μου« διὰ τούτου βούλεται ἐκκαλύπτειν. FM

35 133, 23 ὀργὴν τὴν νουθεσίαν] οὐ γὰρ πάθος ὀργῆς πρόσεστι τῷ θεῷ, ἀλλὰ νουθέτησις ἐστὶ τοῦτο φιλόανθρωπος. οὐ τοίνυν οὐδ'

3f vgl. Gregor von Naz. Orat. 39 (Migne S. Gr. vol. 36 col. 357) — 10f Jer. 31, 34 — 12f vgl. Exod. 3, 8, 17 — 15 vgl. II Kor. 12, 4 — 19 I Kor. 11, 23 — 20 I Kor. 7, 25 — 24—26 vgl. Matth. 7, 29; Mark. 1, 22 — 33 Gen. 49, 3

3 τὸ M ῥ F | 7 τοῦ in M ausradiert | 23 ἐπίβολος M | 25 ὅτι < F | 33 ῥουβὴν F

εἰς πάθῃ καταβαίνει θεός· πῶς γὰρ φύσις ἢ ἀπαθής; ἀλλ' ἀνθρωποπαθῶς ἐσχημάτισται πρὸς ἀνθρώπους ὑπ' ἀνθρώπων ἢ τοῦ ἀγαθοῦ θεοῦ δικαιοδοσία φιλάνθρωπος. M²

140, 29 ff ὅτι ὁ φόβος διττός, ἢ μετὰ αἰδοῦς ἢ μετὰ μίσους· μετὰ αἰδοῦς ὡς οἱ παῖδες πρὸς πατέρας οἱ σόφρονες καὶ πολῖται ἀγαθοὶ πρὸς ἀγαθοὺς ἡγεμόνας καὶ ἡμεῖς πρὸς θεόν· ἢ μετὰ μίσους ὡς δοῦλοι πονηροὶ πρὸς δεσπότης καὶ δαίμονες πρὸς θεόν. FM

διττός ὁ φόβος, ὃ μὲν προκαταρκτικός, ὃ καὶ ἐπιστρεπτικός, ὡς ὁ τῶν ἐξ ἁμαρτίας φόβος τῶν κολάσεων ἐπιστρεφόντων. ὃ δὲ τελειωτικός, 10 περὶ οὗ φησι καὶ Δαβὶδ· »φοβήθητε τὸν κύριον πάντες οἱ ἅγιοι αὐτοῦ, ὅτι οὐκ ἔστιν ὑστέρημα τοῖς φοβουμένοις αὐτόν.« FM

141, 29 καὶ πατήρ] ὑποπτον ἐνταῦθα τὸ πατήρ, ἐν ἐπὶ τῷ λόγῳ καὶ υἱῷ νοῇται· ἔοικε γὰρ συνεισάγειν αὐτὸν τοῖς ὕστερον καὶ ἐν χρόνῳ καὶ κτιστοῖς. M³

15 ταῖς σημειομέναις (sic) λέξεσιν, εἰ μὴ παραλλάξας ὡς τὸ πρότερον, ἀλλὰ τῇ α', τῇ β' γ' δ', τῇ ε' συνάψας, τὸ ὑποπτον διορθώοις. M⁴

142, 17 τὸ μὲν καλὸν τοῦ ἐγκωμιαστικοῦ] ἐκ τῶν β' τῆς ῥητορικῆς εἰδῶν, τοῦ τε ἐγκωμιαστικοῦ καὶ τοῦ συμβουλευτικοῦ, τοῦ μὲν τὸν ψόγον, τοῦ δὲ τὴν ἀποτροπὴν λαβών, τὸ ἐξ ἑκατέρου στύφον 20 ἐπιμειγνὺς καὶ εἰς κόλυσιν ἁμαρτίας τιθεὶς διὰ τοῦ καλοῦ καὶ συμφέροντος τὸ γ' τῆς ῥητορικῆς τοῦ δικανικοῦ ἀποδείκνυσσι τέλος τὸ δίκαιον, ὅτι ἀγαθόν, καὶ αὐτὸ πάλιν ἐκ τῶν αὐτῶν εἰδῶν ἔπαινόν τε καὶ προτροπὴν εἰληφώς, ἐκ τοῦ τέλους αὐτῶν, τοῦ τε καλοῦ καὶ συμφέροντος, τὸ τοῦ τρίτου εἶδους συνάγει δίκαιον, ὅτι καὶ ἀγαθόν. M²

25 ῥητορικῶν εἰδῶν ἐξετάσεις, ὅτι τὸ μὲν συμβουλευτικὸν περὶ τὸ συμφέρον ἐστίν, τὸ δὲ ἐγκωμιαστικὸν περὶ τὸ καλόν, ἄμφω δὲ ταῦτα τοῖς τελικοῖς συναριθμεῖται. FM

143, 21 καὶ πῶς ὁ Νύσσης Γρηγόριος ἐν τῷ εἰς τὴν κυριακὴν εὐχὴν αὐτοῦ ἐξηγητικῷ τοὺς ἁμαρτήμασιν ἐνισχημένους λέγοντας τὸ 30 »πάτερ ἡμῶν« μὴ τὸν ἀγαθὸν ἐπικαλεῖσθαι πατέρα, ἀλλὰ τὸν ἀντικείμενον λέγει; FM

ὁ μὲν Νύσσης τὸν ἐνεργοῦντα τὴν ἁμαρτίαν λέγει, οὗτος δὲ τὸν πυνσάμενον καὶ μετανοοῦντα, καὶ καλῶς καὶ οἱ δύο ἔγραψαν. F²

ὅτι καὶ μὴ ἐπιστρέφοντάς τινες χεῖλεσι μόνοις πατέρα καλεῖν 35 τὸν θεὸν καὶ μὴ ἐξ ὅλης τῆς καρδίας. M²

10 f Psal. 33, 10 — 28—31 Gregor von Nyssa De orat. domin. 2 (Migne S. Gr. vol. 44 col. 1141)

4 μίσους M² φόβον FM* | 8 ἐπιστρεπτικός M² ἐπισυρεπτικός M* ἐπισυρρεπτικός F | 15 durch Buchstaben über den betr. Worten ist von M³ den Worten des Textes καὶ πατήρ der Platz nach θεός (S. 141, 28) angewiesen | 31 λέγει < M | 33 μεταγνοοῦντα w. e. sch. F²

145, 19 συκοφαντοῦσί] εἰς Ἐπίκουρον ἀφορᾷ. αὐτὸς γὰρ οὕτως φησίν· »τὸ μακάριον οὐτε αὐτὸ πράγματα ἔχει οὐτε ἄλλοις παρέχει.« FM

146, 1 ἀρετὰ γὰρ ἐπαινεομένα] ταύτῃ τοι καὶ τὸ τοῦ Γρηγορίου 5 τοῦ θεολόγου ῥητὸν ἐν τῷ εἰς τὸν μέγαν Βασίλειον ἐπιταφίῳ ἐρμηνευτέον· »ἐκείνοις θ' ἅμα μὲν ἡδονὴ γένοιτο«. τοῖς τῆς ἀρετῆς δηλονότι ἐπαινετοῖς, »καὶ ἅμα παράκλησις εἰς ἀρετὴν ὁ λόγος· ὧν γὰρ τοὺς ἐπαινούς οἶδα, τούτων καὶ τὰς πρὸς ἀρετὴν ἐπιδόσεις ἐπίσταμαι πάντως· καὶ τὰ ἐξῆς ὁμοίως. M²

146, 4 ἐκ τῶν χροσῶν λεγομένων ταῦτα ἐπῶν. FM

148, 24 ζῆτει, εἰ ὀρθὸν τὸ »κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν« ἐπὶ τοῦ 10 νιοῦ. M³

148, 24 ζῆτει, εἰ ἀπλημελῆ ταῦτα. M³

151, 30f ἡ σφαῖρα] τὴν παιδιὰν λέγει, ἣν ἀπόρραξιν φασίν. P²M

153, 18 Ἐχομένοις] τὰ ἐνταῦθα περὶ τροφῆς σπουδαῖα πάντα καὶ 15 χαριέστατα κατὰ τε φράσιν καὶ ἔννοιαν καὶ τοῖς φιλοκόμποις χρήσιμα. M³

154, 9 προῦργαίτερον] προτιμότερον, ἀναγκαιότερον. P²FM

157, 11f ὥσπερ, φησίν, τὴν ἀγάπην ἀνάξιον ἀπ' οὐρανοῦ ἐπὶ τοὺς 20 ζωμοὺς κατασπᾶν, οὕτως καὶ τὸ δεῖπνον μάλιστα τὸ πολυτελεῖς εἰς τὴν ἀγάπην μεταλαμβάνειν. P²FM

160, 13 ff καὶ κατὰ τὴν ἔννοιαν πανσόφως καὶ κατὰ τὴν φράσιν ὁραίως ἄγαν ἐφρασται τὸ χωρίον. M²

161, 23 ἀπηρτημένος] ἀντὶ ἀποκρεμάμενος. P²FM

162, 2 f χρήσιμον καὶ ἡδὺ τὸ χωρίον. P²FM

163, 5 στρωμνὴν] ἐκ τούτου δῆλον ὡς οἱ παλαιοὶ ἐπὶ στιβάδων 25 εὐωχοῦντο ἀνακείμενοι· ὁ νῦν ἐπὶ τῶν ἰθ' ἀκουβίτων διατηρεῖται μόνων. P²FM

163, 26 ἀπόχρη] τὸ ἐξῆς· ἀπόχρη δὲ συγχρωμένων ἡμῶν εἰς τὸ 30 προκείμενον τοῖς ἀνθεσιν ὑπόμνησις οὐκ ἀπ' ἀδουσα τοῦ λόγου, ὅπερ ἡδὴ πεποιήκαμεν. ἀνθέων δὲ ἐμνήσθη οὐκ ἀκαίρως, ἀλλ' ἐπειδὴ προῖόν φυτόν ἔμελλε καὶ πηγῆς καὶ ἀρδεῖας ὑπενεργεῖν χρεῖαν, εἰκότως προείληφεν καὶ τὸ ἀπὸ τῶν φυτῶν ἀναφυόμενον ἄνθος. P²FM

164, 9 ἐκκλητικός] ἀντὶ τοῦ προσκλητικός. εἰληπται δὲ ἀπὸ τῶν 35 ἐκκλητενόντων. P²FM

164, 19 πολυτέλεια] πλοῦτος. M

2 f Epic. Sent. I Usener p. 71, 3 (= Diog. Laert. X 139) — 4—9 Gregor von Naz. Grabr. auf Basil. Orat. 43, 1 (Migne S. Gr. vol. 36 col. 496) — 10 Pythag. Aur. carm. 44 — 14 vgl. Pollux IX 105 — 27 vgl. z. B. Theoph. Chronogr. I p. 616, 17 Bonn; Niceph. Const. hist. synt. p. 57, 4 Boor

24 ἀντὶ < F | 29 τὸ ἐξῆς < F | ἀπόχρη — 30 λόγον in Ras. P²

164, 23 βολβοί] πάτερ, οἶον ἔπος σε φύγεν ἔρκος ὀδόντων. τί γὰρ βολβῶν εἰς πέψιν δυσαιωτότερόν τε καὶ ἀκατεργαστότερον βρωμα; (P²)FM

165, 13 ὅτι ἡ εὐδαιμονία ἐν χρήσει ἀρετῆς ἐξετάζεται. οὕτως δὲ 5 καὶ Ἀριστοτέλης ἐν τοῖς αὐτοῦ ἠθικοῖς. P²FM

166, 19f βαβαί, ὅσον τοῦτο ἄξιον τοῖς νάνοις παράγγελμα· εἰ μέλ-
λοιεν εὐανξῇ τὴν τοῦ σώματος ἔξειν ἀναδρομήν, τάχα κεν καὶ εἰς
ὀλόκληρον μῆνα παρατείνειαν τὴν ἀπαστίαν, μόνον εἰ ἐπ' ἀληθείας
τεύξοιντο ἡλικίας. (P²)M

167, 7 σῶφρων] τὸ ἐξῆς οὕτως· οὐδ' ἂν μελήσαι σῶφρων ποτὲ
γενέσθαι ὁ χρώμενος αὐτῇ· ἐστὶ δὲ καὶ ἀντίπωσις τὸ σχῆμα, εὐθεία
ἀντὶ δοτικῆς· ἀντὶ γὰρ τοῦ εἰπεῖν τῷ χρωμένῳ εἶπεν ὁ χρώμενος·
προόδηλον γὰρ ὅτι τὸ μέλει δοτικῇ συντάσσεται. P²M

167, 16 Οἶνω] ὅμοια τοῖς ὀπισθεν περὶ τῆς τροφῆς καὶ τὰ περὶ
15 τῆς πόσεως τὰ ἐνθάδε κομψείας τε πλήρη καὶ τῆς ἄλλης ὥς ἐν λόγοις
φιλοτιμίας, καὶ ἔοικε παρατεθεῖσθαι τοῖς φιλολόγοις καὶ φιλοκάλοις
τράπεζα κεκαρυκευμένη τὰ τοιαῦτα περὶ βρωμάτων καὶ πόσεων λογο-
γραφήματα. M³

168, 11 τοὺς αὖστηρόν] τοὺς ἀσκητὰς λέγει καὶ τὴν πρακτικὴν
20 μετιόντας φιλοσοφίαν. M²

168, 28 ἀντιφάρμακον] τὸ ὕδωρ λέγει. M²

170, 3 Ἰλεω] ἱλαρόν. F²

170, 22 Θηβαῖος] Πίνδαρον λέγει. M²

171, 25 ἀμφορεῖς] τὰς σχοίνους λέγει καὶ τὰ καλῶδια, οἷς οἱ ἀμ-
25 φορεῖς ἀνέλκονται. P²FM

174, 14 αὐγῇ] Ἡράκλειτος. M²

174, 24 ἀνθοσμίας τις ἄλλος] Φαλέρονος. P²FM

174, 27 οἱ βασιλεῖς] ἱστορεῖ τοῦτο Ἡρόδοτος περὶ τῶν Περσῶν
βασιλέων καὶ ἄλλοι πολλοί. P²FM

177, 21 ὅμοια τοῖς προλαβοῦσιν εἰς χάριν λόγων καὶ ταῦτα. M³

177, 27 Θηρίκλειοι] Θηρίκλειοι ἀπὸ Θηρικλέους τοῦ ἐφενρόντος,
Ἀντιγόνοι ὁμοίως, κάρθαροι ἀπὸ τοῦ σχήματος, λαβρώνοι ἀπὸ
τοῦ σχήματος, λεπασταὶ ἀπὸ τοῦ σχήματος. ψευκτῆρες ἀπὸ τοῦ σχή-
ματος. P²FM

177, 28f ἐκπωμάτων εἶδη· Θηρίκλειον. τὸ σφαιρικῶν τῷ πεθμένῳ τὸ
ἐπιχειμέμενον ἔχον χωνοειδές, ἀφ' οὗ πειν ἔστιν εὐπετές· Ἀντιγόνοιο, ἡ

1 vgl. A 350 u. a. — 5 vgl. Aristot. Eth. Nic. I 6 p. 1098^a 16; Eth. End. II 1
p. 1219^a 38; Polit. VII 8 p. 1328^a 37 — 7 vgl. A 654 — 26 vgl. Heraklit Fr. 74 f
Byw. 118 Diels — 28f vgl. Herodot 1, 188

1 σε φύγεν] ἔφυγεν F | 7 εὐαξῇ M | 9 τεύξοιντο M² τεύξοντο M* | 31 τοῦ M
τοῦ τοῦ P² τοῦτο F | 32 Ἀντιγόνοι] ἀντιγονίδες P³ | 35 ἐκπωμάτων εἶδη < F

ἄνευ τοῦ σφαιροειδοῦς πυθμένος εἰς ὅξυν ἀπολήγουσα· κύνθαρος, τὸ
 λεκανοειδὲς μὲν, ἄνωθεν δὲ ὁμοίῳ πώματι ἐπεσκεπασμένον, στομίῳ
 συμμέτρῳ κατὰ μέσον ἀνερωγός, καὶ πρὸς ἄκρῳ τῆς περιφερείας
 προχοῖδι, ἀφ' ἧς πιεῖν ἔστιν, διοιγόμενον· λαβρώνιος, ἀσπιδοειδὲς
 5 ἔκπωμα, ἀφ' οὗ ἔστι λάβρως ἐμφορηθῆναι τὸν πίνοντα· λεπαστή,
 χυτροειδὲς ἔκπωμα, ἐπωτίδι μιᾶ τὸ εἰληφθαι παρεχομένη· ψυκτήρ,
 κυλινδρικοῦ σχήματος ἀποτομή, κάτωθεν κιονίδι ἐπὶ πρίσματι κυλιν-
 δρικῷ ἐδραζομένη, ἀφ' οὗ καὶ ἐστάναι καὶ μεταχειρισθῆναι ἔστιν αὐτῇ
 10 πρόχειρον· προχοῖς, ἡ καὶ οἰνοχόη, σφαιρικόν τι σκεῦος, ἐπωτίδι μιᾶ
 καὶ αὐλίσκῳ ἐνεσκευασμένη, ἀφ' ὧν τῇ μὲν ἐπωτίδι λαμβάνεται,
 τῷ δὲ αὐλίσκῳ τὸ τεθησαυρισμένον ὑγρὸν ἀποκρίνειν ἡντρέπεται.
 P²FM

- 178, 8f αἰσχύνομαι καὶ λέγειν] αἰσχύνομαι καὶ λέγειν· τὰς λεγο-
 μένας ἀμίδας φησὶν, αἰτινες οὖρον καὶ ἀφόδον εἰσὶ δοχεῖα. P²FM
- 15 179, 29 ἐπωπᾶτο] ἀντὶ τοῦ εἰς ὄφον ἐχρήσατο. P²FM
 179, 30 σαβάνῳ] σαβάνῳ περιζωσάμενος ἀντὶ λεντίῳ. M²
 180, 28 ἀμίδας ὑέλᾳς] εἰ μὲν τρυφῆς χάριν, καλῶς· εἰ δὲ ἀναγκαίως
 χρεῖας καὶ διὰ νόσον, ὥς ἂν διαγινώσκοιτο τῷ ὑάλῳ τὸ νόσημα, οὐκ
 εἰκότως ἐπέσκωπας. (P²)FM
- 20 181, 15 Ἀπέστω] ἀντὶ ἐξιστάσθω, ἀναχωρεῖτω. P²FM
 181, 17 ἄλυσ] ἀσχολία, μέριμνα. M²
 181, 22 ἀλίοι] ἀλίοι ἀντὶ τοῦ ἐνευκαίρει, ἐμμέριμνός ἐστιν, διὰ
 φροντίδος ἔχει, ἐνασχολεῖται. P²FM
- 182, 11f ἰππόθορον] εἶδος αὐλήματος παροξυντικὸν ἵπποις εἰς
 25 ὄχειαν. PFM
- 182, 29 ἀλαλαγμοῦ] Ἀρέθα· ἀλαλαγμὸς ἡ ἐπινίκιος εἴρηται βοή.
 τοῖς οὖν καθυπερτερήσασι τῶν σαρκικῶν ἀκαθαρσιῶν ἀκολούθως ὁ
 ἀλαλαγμὸς ἐπακολουθεῖ. P²FM
- 183, 27f ἐντεῦθεν οὐδὲ τὰς ἐμμελεῖς ὀδὰς ἡμῶν καὶ τοὺς μετὰ
 30 συμφωνίας ὕμνους ἔξουθενητέον. M²
- 186, 3 κιχλισμός] κιχλίζουσι μὲν γυναῖκες, καγχάζουσι δὲ ἄνδρες.
 (P²)M
- 188, 21 ἐν τοῖς ὀνόμασι] ὧν γὰρ τις οὐκ αἰσχύνεται τοὺς λόγους,
 τούτων πολλῶ δήπουθεν οὐδὲ τὰ ἔργα. P²FM
- 35 189, 1 ὥς ἄρα οὐτε] τοιοῦτό τι διὰ τούτων δηλοῦν βούλεται· ὥς
 οὐκ ἐν τοῖς ὀνόμασι τῶν μελῶν ἡ αἰσχρότης ἐνθεωρεῖται, οὐδὲ γὰρ ὁ
 μηρός, φέρε, οὐκ ἡ κνήμη αἰσχρόν τι παρεμφαίνει διὰ τοῦ ὀνόματος,
 ὥς οὐδὲ τὸ στόμα, οὐκ ἡ γλῶσσα, οὕτως οὖν οὐδὲ τὸ αἰδοῖον, ἀλλ',

- εἰ σκοπεῖν ἀκριβῶς χορή, καὶ σεμνότης τῷ ὀνόματι ἐπακολουθεῖ, αἰδοῦς
 ἄξιον ἀποφαίνουσα τὸ καθ' οὗ τοῦτο τέθεται· οὕτω γὰρ καὶ τὸν
 πατέρα καὶ τὸν ἄλλω τινὶ κρείττονα· ἀφ' οὗ καὶ ἡ παρ' Ὀμήρῳ Ἑλένη
 τὸ »αἰδοῖός τέ μοί ἐσσι, φίλε ἔκνυρέ« ἀναβοᾷ· οὐκ οὖν ἐν τοῖς ὀνόμασι
 5 τὸ αἰσχρόν, ἀλλ' ἐν τῇ παραλόγῳ χορήσει ἐνθεωρεῖται, ὡς κὰν τῷ
 στόματι κὰν τῇ γλώσσῃ τὰ σαπρὰ ἀναμάττουσι καὶ δυσώδη. P²FM
 190, 11 f συμμετακλιθῆς] οἷον ἐν δείπῳ μὴ συνανακλιθῆς· ἐπ'
 ἀγκῶνι δέ, ὅτι μὴ ἐκάθειζον, ἀλλ' ἐπ' ἀγκῶνι ἐπικλινόμενοι εὐωχοῦντο
 ὡς ἐν τοῖς λεγομένοις ἀκουσίτοις. M²
- 10 191, 8 μὴ οὐράγει] ἀντὶ μὴ ἔσχατος ἀνίστασο· οὐραγία γάρ ἐστιν
 ἡ ἐφυστερίζουσα τάξις. (P²?)P³FM
 192, 5 f σιγῇ μὲν γὰρ] ἀφ' οὗ καὶ τὸ »γύναι, γυναιξὶ κόσμον ἡ
 σιγὴ φέρει« εἴρηται. (P²)P³FM
 192, 12 γεγωνὸς] οἰονεὶ τὸ μεγαλόφωνον, ἀφ' οὗ καὶ γεγωνίσκειν
 15 εἴρηται τὸ μεγαλοφωνεῖν. (P²)P³FM
 193, 4 μὴ δευτερώσης] καὶ πῶς ἡ τοῦ Σαμονῆλ Ἄννα πολλάκις
 τὰ αὐτὰ τῆς εὐχῆς ἐπαναλαμβάνει, ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς πολλάκις τὸ »κύριε
 ἐλέησον« λέγοντες οὐκ ἀδόκιμοι κρινόμεθα· ἀλλ' οἶμαι μὴ τοῦτο παραγ-
 γέλλειν τὸ λόγιον, ἴσως δὲ ταῦτα· ὧν ὑπεσχόμεθα θεῷ, εὐθέως ἐκ
 20 προσευχῆς αὐτῆς ἐκτελεῖν, καὶ μὴ ἀναμένειν ἐκ δευτέρου τὴν αὐτὴν
 ὑπόσχεσιν ποιῆσθαι, ὥσπερ εἰ μέγα οἰομένους τὸ ἐν λόγοις τὴν χάριν
 ἀποπληροῦν καὶ τῇ παρολῇ τοῦ ἐπιτελεῖν τὸ γὰρ ὅσον ἐπιφαίνειν τοῦ
 ἀννπάρκτου ἡθους. P²FM
 194, 2 ἥσεν] ἀντὶ εὐφρανεν. (P²)M
 25 195, 15 ὥξεσέ] ἀντὶ τοῦ εὐωδίασεν. (P²)FM
 196, 9 βρένθιον] βρένθιον ἀπὸ τινος ἄνθους ἡδέος· μετὰλλιον
 ἀπὸ τινος Μετάλλου, οὕτω καλουμένου, ὃς καὶ εὔρεν· πλαγγόνιον ἀπὸ
 Πλαγγόνος τῆς ἐφευρηκνίας. P²FM
 196, 13 βακκάρι] εἶδος μύρου βαρβαρικοῦ. PFM
 30 196, 23 τινες] εἰς Πλάτωνα αἰνίττεται. (P²)FM
 197, 22 νοούντων] ἀντὶ νοεῖτῳσαν. (P²)M
 197, 24 παραδεχέσθων] ἀντὶ παραδεχέσθῳσαν. (P²)M
 198, 8 πολλοῦ τοίνυν] πῶς ἐχρήσατο τῷ πολλοῦ δεῖ; ἀντὶ γὰρ
 τοῦ μάλιστα, οἶονεῖ· μάλιστα γὰρ δεῖ. P²FM

4 Γ 172 — 12 f Soph. Aias 293 — 16 f, vgl. I Sam. 1, 11 ff — 26—28 vgl.
 Pollux VI 104; Photius Bibl. Cod. 279 p. 532b, 14—17 Bekker

6 ἀναμάττουσα F | 10 γὰρ < F | ἐστιν < P³ | 11 ἐφυστερίζουσα F ἐφυστε-
 ρίσα M* ἐφυστερίσασα M² | 12 ἀφ' οὗ καὶ τὸ < P³ | 13 εἴρηται < P³ | 14 f τὸ
 μεγαλοφωνεῖν γεγωνίσκειν εἴρηται F | 15 εἴρηται < P³ | 21 οἰόμενον F | 27 πλαγ-
 γόνιον F πλαγγόνιον P²M | 28 πλαγγόνος F πλαγγόν (ohne Acc.) P² πλάγγων
 M | 33 τῷ P³F^{corr} τὸ P²F*M

- 198, 22 *μυραλοιφεῖν*] *μυραλοιφεῖν μύρῳ χρίεσθαι*. (P)M
 200, 15f *στέφανον μὲν γυναικὸς*] *ἀλλὰ καὶ ἀνδρὸς τὴν γυναῖκα*
ἡ γυνὴ γὰρ ἀνδρεία στέφανος τῷ ἀνδρὶ αὐτῆς», ἡ γραφὴ λέγει. P²FM
 200, 23ff *ὁ κιττὸς ἐμψύχει· ἡ καρὶα καρωτική· ὡς καὶ τὸ ὄνομα*
 5 *δηλοῖ· ὁ νάρκισσος νάρκην ποιεῖ καὶ τοῦτο σημαίνει τοῦνομα*. P²FM
 201, 9 *τὸ ῥόδον παρὰ τὸ πλείστον τῆς ὁδμῆς ἀφιέναι ῥεῦμα ὠνό-*
μασται· ἐντεῦθεν καὶ διαφορούμενον ταχέως μαραίνεται. P²FM
 201, 28 *ἀμεριμνίας ὁ στέφανος*] *οἶμαι καὶ τοῖς γαμοῦσι καὶ τοῖς*
ἀθλοῦσι ἀμεριμνίας δίδοσθαι τὸν στέφανον σύμβολον, τοῖς μὲν ἀφρο-
 10 *δισίου φροντίδος, τοῖς δὲ καμάτων καὶ πόνων γυμναστικῶν*. P²FM
 202, 26 ff *Κλήμης σοφὸς γε τοῖς λόγοις καὶ τοῖς τρόποις*. M⁴
 203, 17 *ὁ βάτος ἀρσενικῶς*. (P²?)FM
 204, 10 *πολυωρεῖ*] *φροντίδος πολλῆς ἀξιοῖ, ἐπιμελεῖται, φυλάσσει*.
 (P²)FM
 15 204, 21 f *γυνάκας*] *εἶδος παχέος ὑποστρώματος· ὃ τινες καὶ καν-*
νάκας φασίν· ἐγκειμένον τοῦ νάκους τῷ ὀνόματι, ἢ ἡ γυνάκας· τὸ
ὑπὸ γῆ διὰ παχύτητα ἐπιστρωννύμενον. P²FM
 204, 25 *πίλων*] *τὴν τύλην λέγει*. P²FM
 207, 6 *παλιγενεσίου οἰκονομίας*] *οἰονεῖ τὸ νομίζειν οὐ διὰ ἀσέλ-*
 20 *γειαν τὰς θυγατέρας τῷ πατρὶ ἐπιμανῆναι, ἀλλὰ διὰ ἀπόγνωσιν ἀν-*
δρὸς ἑτέρου, ἐπεὶ ἐωράκεισαν πυροποληθεῖσαν τὴν πόλιν, καὶ ὡς οὐκ
ἐνὸν ἔτι ἀνδρὶ χρήσασθαι πρὸς τεκνογονίαν, πάντων ἄρδην ἀποτε-
φρωθέντων, εἰ μὴ τῷ πατρὶ, δι' οὗ ἡ τοῦ γένους τοῦ ἀνθρωπίνου
διαδοχὴ διατηρηθεῖη· οὐκ ἀσελγείας οὖν ἔνεκεν ἡ πρὸς τὸν πατέρα
 25 *διὰ τοῦ οἴνου τῆς ἀταμεύτου ἐπιδόσεως πρὸς συνουσίας ἐπίρροσις*
ὄρεξιν, ἀλλὰ τεκνογονίας ἔφρασις. P²FM
 207, 18 *ἄλνες*] *ἄλνες οἰονεῖ ἐκλύσεις καὶ πρὸς τὸ δέον ἀπροσεξίαι*.
 P²FM
 208, 22 *ἀφόδουσιν*] *τὸ τὴν κόπρον ἀποχετεῦον μέρος φησί*. P²M
 30 208, 23 *παιδεραστίας*] *ἐπιτενκτικώτερον οἶμαι συμβολικῆς ἐμφα-*
νείας τὸ διὰ τὴν δειλίαν ἀπαγορεῦσαι τὴν τοῦ λαγῶ ἐδωδὴν, ἐπεὶ
κατάφοβον τὸ ζῶον· μὴ χρῆναι τὸν εἰς θεοῦ καταλεγέντα παράταξιν
εὐπτότητον εἶναι καὶ τοῖς τυχοῦσιν τῶν ἐπερχομένων ἐκδειματούμενον.
 P²FM
 35 *ἐγὼ δὲ τὸ γεγραμμένον οἶμαι, ἀλλ' οὐ τὸ παραγεγραμμένον,*
πολλῷ, εἰ δεῖ τοῦτο εἰπεῖν, ἐπιτενκτικώτερον καὶ τῇ ὑποθέσει ἀκο-
λουθότερον. M²

3 Prov. 12, 4

12 ἀρσενικῶς ὁ βάτος F | 17 ἐπιστρωννύμενον F ἐπιστρωννύμενον P²M | 19 δι' F | 26 ὄρεξιν < F | 33 ἐκδειματούμενον (ματούμεν in Ras.) P²

βαθὺ τὸ νόημα καὶ κακόζηλον· παρατροπὴ γάρ. M³

209, 6 παταγητικὸς] οἶονεῖ καταπεπτωκὸς τὴν λιγυφωνίαν.
(P²)P³FM

209, 17—25 ὥρατον ἄγαρ τὸ χωρίον καὶ τῇ φράσει ἐξηνθισμέ-
5 νον. P²FM

210, 6 f αἶ τε γὰρ θήλειαι] οὐκ ἀλλήλας βαίνουσαι δηλαδὴ, ἀλλὰ
τοῖς ἀνδράσιν οὕτω παρέχουσαι ἑαυτάς· οὕτως Ἀναστάσιος ἐν τῷ εἰς
τὴν πρὸς Κορινθίους ἐξηγητικῷ. P²FM

211, 2 δικρόαν] διπλῆν. (P²)P³FM

10 211, 17 περᾶν] οὐ περᾶν, ἀλλὰ περᾶν, ἅψ' οὐ καὶ τὸ περαίνειν·
ἐμφαντικώτερον γὰρ τὸ περᾶν τοῦ περᾶν πρὸς τὸ τῆς λαγνείας
αἰσχρόν. P²FM

212, 4 φιλόσοφος] Σολομῶντά φησιν. (P²)P³M

212, 11—13 Πλάτωνος. P²FM

15 213, 10 μεμνῶτι τῷ στόματι] ὥρατον εἰς ἀπόδειξιν σωφροσύνης
τοῦτο ταῖς κνούσαις. P²FM

213, 12 περὶ τὴν παιδοποιίαν] ταύτῃ φασὶ καὶ τὰς τῶν γυναικῶν
ἀνδρομανεῖς τῷ συνεχεῖ τῆς παιδοποιίας σωφρονέστερόν διατίθεσθαι,
ἀμβλυνομένης τῆς ἐπιθυμίας τῷ κατακόπῃ τῆς φύσεως, ὅς ἐκ τῶν
20 τοκετῶν πέφνκε γίγνεσθαι. P²FM

214, 3 ἐπίτασιν τῆς ὁμιλίας] οὐ περὶ τοῦ νομίμου γάμου λέγει,
ἀλλὰ περὶ τῆς ἀφέντου καὶ πορνικῆς ὁμιλίας· ὁ γὰρ νόμιμος θραύει
τῷ συνοικεῖν τῆς ἐπιθυμίας τὸν οἶστρον, καὶ ταύτῃ σωφρονεῖν κατε-
παίγει· τὸ γὰρ εἰς ἐξουσίαν προκείμενον ἀργὴν δαίκνυσσι τὴν ἐπιθυμίαν
25 καὶ νοθευτέραν τὴν μεταχειρίσιν εἰς ἀπόλαυσιν. P²FM

214, 6 τῶν ἐν ἀσκήσει σωματίων] τοὺς παγκρατιαστάς φησι.
(P²)FM

214, 9 Ἀβδηρίτης] Δημόκριτον λέγει. (P²)FM

214, 18 ἀστεῖος οὐν μάλα] Πλάτωνος ἐκ τοῦ πρώτου τῆς Πολι-
30 τείας. P²FM

216, 1 εὖ γοῦν τις εἰρηκέναι] Ἐπίκουρος· οὗτος ἐν τῷ ἐπιγε-
γραμμένῳ Κύριαι δόξαι, ἦτοι Ἐπικούρου φωναί, ταῦτα καὶ ἕτερα
λέγει τοιαῦτα. P²FM

216, 4 γυνὴ μισθία ἴση σιάλῳ] καὶ Σολομῶν· »τιμὴ πόρνης ὅση
35 καὶ ἐνὸς ἄρτου.« P²FM

14 Plato Leg. VIII p. 838—841 — 29 vgl. Plato Rep. I p. 329 BC —
31—33 vgl. Usener Epic. p. 118, 19; 342, 10 — 34 f Prov. 6, 26

13 σολομῶντός P³ | 22 δ P²FM | 23 τῷ τὸ M | οἶστρον P³FM² ὕστρον
P³M* | 25 νοθευτέραν P³ νοθευτέραν P³FM | 29 πρώτου] ἁ F | 32 κύριαι P³M²
κίριαι P³M* κε F | 34 δ σολομῶν F

216, 17 f ὁ ἐταιριζόμενος αὐτόν] ὁ κατακόρως χρῶμενος τῇ ἑαυτοῦ γαμετῇ· εἰ οὖν τὸ κατακόρως χρᾶσθαι μοιχεύειν ἐστίν, τί ἂν εἴη τὸ πρὸς πολλὰς καὶ κατὰ ταῦτόν τὸ ἀσελγὲς ἐπιδείκνυσθαι; οὐκ οἶμαι τυγχάνειν ὀνόματα κακίας. διὰ τοι τοῦτο οὐ τῶν πάνυ κατεγνωσμένων τῷ μὴ τέλεον σωφρονοῦντι νομίμῳ χρῆσθαι γυναικί, ἐνὶ περιείργοντι προσώπῳ τὸ τῆς ἐπιθυμίας ἀνυπόιστον. P²FM

τὸ τῆς ἀθεμιτογαμίας περιστέλλοντός ἐστι ταῦτα, οὐκ ἔοικότα οὐμενοῦν τοῖς προτέροις σοφίσμασι χεῖρον αἰρέσεως φιλοσοφοῦσι τὸ περὶ τὸν δ' γάμον ἀδιαφορεῖν, εἰ σοι πρὸς ἀοριστείαν ὁ σκοπὸς τῶν γάμων ὀρεῖ· εἰ δὲ πρὸς ἕν καὶ νόμιμον, οὐκ ἔξω τοῦ β' ἢ καὶ τοῦ τυχόντος μὴ νομίμου γ' ὁ γάμος εἰρχθήσεται, καὶ ποία λοιπὸν ἡ ἑνὸς τούτων πρὸς πολλοὺς σύγκρισις καὶ τῆς σοφῆς σου ταύτης νομοθεσίας ἡ περίστασις. M²

217, 4 ὁμολογούντως] ἀντὶ ὁμολογούμενης. (P²)FM
217, 12 μὴ δὴ ἄμα] Ἡροδότου τοῦτο ἄμα δὲ κιθῶνι ἐκδυομένη ἀποδύεται καὶ τὴν αἰδῶ γυνή. P²FM

218, 12 ἐπιτέτραπται τῷ γήμαντι] συμφώνως τοῦτο τῷ τοῦ θείου Παύλου »βούλομαι νέας χήρας γαμεῖν, οἰκοδεσποτεῖν«. P²FM

220, 12 κρωβύλον] τούτου μέμνηται τοῦ κρωβύλου καὶ Θουκυδίδης ἐν προοιμίῳ τοῦ α' Πελοποννησιακῶν. ἐμπλοκῆς δὲ εἶδος ὁ κρωβύλος ἀπ' ἄκρων τριχῶν τοὺς πλοκάμους πρὸς κορυφὴν ἀνατείνων· εἰτα εἰς ὁξὺ ταύτας συνάγων χρυσῷ τέττιγι τετραμένῳ τὰς τρίκας ἐσφηκοῦτο, πρὸς τὸ συνεχομένης μὴ πάλιν διαρρεῖν πρὸς τὸ κάτω. P²FM

221, 3 ὅρα μὴ οὐκ ἄλλῃ] παρὸ εἴρηται τὸ

ἄλλος γυναικὸς κόσμος, ἄλλος ἀρρένων. P²FM

221, 9 κρύπτειν ὄμματα] τοῦτο μεταπεποιήται ἀπὸ τοῦ τραγικοῦ· ἐκεῖ γὰρ οὕτως εἴρηται· »ἡ δὲ καὶ πεσοῦσα πολλὴν πρόνοιαν παρέσχεν κοσμίως πεσεῖν,

30 κρύπτουσ' ἃ κρύπτειν ὄμματα' ἀρρένων χρεῶν. P²FM

221, 19 στήμων] τὴν μετάξην (sic) λέγει. M²

221, 25 ὥραίως ἄγαν πέφρασται. (P²)FM

222, 3 ἐσθήσεσιν] ἀπὸ εὐθείας τῆς ἡ ἐσθήσεως. (P²)M

7—9 vgl. Vita Euthymii ed. Boor (Berlin 1888) XII 13. 19 — 15 f Herodot 1, 8 — 18 I Tim. 5, 14 — 19 f Thukyd. I 6, 3 — 26 fraglich ob einem Tragiker (vgl. TGF² Adesp. 443) oder einem Komiker (vgl. CAF III p. 623 Adesp. 1294) entnommen — 28—30 vgl. Eurip. Hekabe 568—570

1 ὁ κατακόρως] ἀρέθα· ὁ κατακόρως M² | 23 πρὸς¹] πρὸ P^{*}M^{*}

222, 7 ἡ Ἀποκάλυψις] ἡ Ἰωάννου Ἀποκάλυψις τοῦ θεολόγου.
P²FM

ἡ Ἀποκάλυψις] σημειῶσαι ὅτι ὡς ἐγκεκριμένης μέμνηται τῆς Ἀποκαλύψεως. M³

5 222, 14 Σαρδιανικόν] τὸ βένετον λεγόμενον. P²FM

222, 19 μυροβαφῇ τοῦτον λέγει διὰ τὸ ἐκ κρόκου μολύνεσθαι· ἔστι δὲ ὕφασμα λεπτὸν τε καὶ ἀραιόστημον. P²FM

223, 21 ἱματισμῷ διαχρύσῳ] Ἀρέθα· οὐ περὶ ἱματικοῦ κόσμον βούλεται λέγεσθαι ταῦτα, ἀλλὰ περὶ τοῦ τῇ ψυχῇ περιπεφυκότος ἐξ ἀρετῶν κόσμον· καὶ ὅτι τοῦτο, δῆλον ἀφ' ὧν φησί· »πᾶσα ἡ δόξα τῆς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως ἔσωθεν.« καίτοι τοῦ ἔσωθεν καὶ ὁρῶμενον ἱματισμοῦ τὴν δόξαν ἐπισυρομένου, οὐ τοῦ ἐντός τε καὶ τῇ τῶν ἔξω ἐπιβολῇ ἀδηλονόμενον· ἐντεῦθεν καὶ τοῖς χρυσοῖς κορσσωτοῖς φησί τοῦτον διάδηλον γίνεσθαι, τί τοῦτο λέγων, εἰ μὴ τὴν ἔκφανσιν τούτων, ὅτε δὴ καὶ γένοιτο, τιμαλφέστατον ἅτε χρυσὸν χρηματίζειν, τὴν ἔκφανσιν διὰ τοῦ κορσσοῦ παριστῶν· ἀκροτελεύτιον γὰρ ὁ κορσσός.
P²FM

223, 28 αἱ δὲ] ἀλλ' οὐ τὸ μόνιμον μεταδιώκουσαι τοῦτο δρῶσιν, ἀλλὰ τὸ λαμπρὸν καὶ ἐπαγωγὸν καὶ πρὸς ἀλαζονείαν ἀποκλίνον καὶ
20 τέρφιν. P²FM

224, 2 ξυστίδας καὶ τὰς ἐφαπτίδας] ἡ μὲν ξυστὶς ἱμάτιον λαμπρὸν, λεπτὸν πάνν, παρὸ καὶ ξυστὶς εἴρηται παρὰ τὸ οἶονεῖ ἐξέσθαι τῇ λεπτότητι· ἡ δὲ ἐφαπτὶς ταυτὸν μὲν τῇ χλαίνῃ (περιβλήματα γὰρ ἄμφω μανδυόδη ἐπὶ τοῖς ἱματίοις ἀναβαλλόμενα), πολυτελεστέρα μὲν
25 τοι ἡ ἐφαπτὶς τῆς χλαίνης. P²FM

224, 6 τὴν σκέπην . . . παρεμέτρει] ἀντὶ παρείχεν· οἶονεῖ σύμμετρον τὴν χρεῖαν παρέχουσαν. P²FM

224, 9 τρίχες] ὅτι τριχίνους ἐσθήμασι χρῶμενοι ταῖς βαφαῖς μόναις, ὡς ἔοικεν, ἐνετρώφον. M²

30 224, 27 σύρειν τὰς ἐσθῆτας] ὡς οἱ μεμνηότες νῦν Νικολαῖται, αὐτὸν τὸν κακοδαίμονα καθηγεμόνα μιμούμενοι. P²FM

τὸν πατριάρχην λέγει Νικόλαον καὶ τοὺς αὐτοῦ ἀνθρώπους. M²

225, 4 καὶ τὸν ποδήρη] τὸν ἱερατικόν φησί τὸν τοῦ νόμου. ἀλλ' ὁ μὲν σύμβολον ἦν μυστικόν· ἐδήλου γὰρ, οἶμαι, μηδὲν συμφανὲς εἶναι
35 τοῖς βεβήλοις τῶν τῷ θείῳ ὑπ' αὐτῶν ὀργαζομένων χρεῶν, εἴ γε οἱ πόδες διέξοδον αἰνίττονται πράξεως· καθὸ καὶ Δαυὶδ ἐπιτηρεῖσθαι ἦτοι φυλάττεσθαι τὴν πτέρναν ὑπὸ τῶν πονηρῶν παροίκων φησίν,

10 f Psal. 44, 14

7 ὕφασμα ~ nach ἀραιόστημον F | ἀραιόστημον] ἀρεοστημον M² ἀρεοστήμονον P²FM* | 15 δὴ] δὲ F | 23 λεπτοτι P²

»αὐτοῖς« φάσκων »τὴν πτέρναν μου φυλάξουσιν« καὶ ἀλλαχοῦ τὴν ἀνομίαν πεφοβῆσθαι τῆς πτέρνης ἐν τῇ πονηρᾷ ἡμέρᾳ ὃ αὐτὸς ἐποικτιζόμενος. P²FM

225, 13 τὰς Λακαίνας φασί] ἃς καὶ φανομηρίδας ἔλεγον παρὰ τὸ
5 φαίνειν τοὺς μηρούς· ἕτεροι δὲ φασὶ μὴ ἐπιγονυτίδας εἶναι ταύτας στολάς, ἀλλὰ ποδήρεις μὲν, ἀράφους δὲ τὰ παρ' ἑκάτερα, ὡς βαδίζουσῶν διαστέλλεσθαι τὸ ἱμάτιον κατὰ τοὺς μηρούς καὶ φαίνεσθαι παρέχειν αὐτούς. P²FM

225, 16 καλὸς ὁ πῆχυν] εἶπεν γάρ τις τοῦτο τὸν πῆχυν θεασάμενος
10 Λακεδαιμονίας γυναικὸς καὶ ἀντήκουσεν τὸ »ἀλλ' οὐ δημόσιος«· ἐπεὶ καὶ ἀχειριδῶτους ἐφόρουν χιτῶνας, ὥστε φαίνεσθαι ἄνωθεν ἀπὸ τῶν ὤμων βραχίονα καὶ καρπὸν, καὶ τοῦτο δηλὸν ἀπὸ τῶν παλαιότερων ἀγαλμάτων καὶ τῶν εἰκόνων τῶν γυναικείων. ἔλεγοντο δὲ αἱ ταύτη χρῶμεναι τῇ στολῇ τῇ ἀχειριδῶτῳ δορίζειν, ἐπεὶ καὶ Δωριεῖς οἱ Λά-
15 κωνες, ὥσπερ ἀπ' ἐναντίας αἱ χειριδωτοῖς χρῶμεναι ἰωνίζειν· ἦσαν δὲ αὐταὶ αἱ Ἀθηναίων γυναικες· Ἴωνες γὰρ Ἀθηναῖοι πρὸ τοῦ τὴν Ἰωνίαν ἀποικίσαι ἔκαλοῦντο· ἐποιοῦν δὲ τοῦτο Λακεδαιμόνιοι μὲν καὶ τὰς γυναικας ἀνδρίζοντες, Ἀθηναῖοι δὲ ἐκθηλύνοντες. P²FM

225, 22 ἐπεσκιᾶσθαι] ἐπεσκιᾶσθαι καλῶς εἶπεν· κεχαλασμένῳ γὰρ
20 τῷ κεκυρφάλῳ ἐπισκιάζουσι τὸ πρόσωπον, ὡς μὴ προχειρῶς δῶσθαι καὶ ἀνεμποδίστως βαδίζειν ἢ ὅτιοῦν ἄλλο πράττειν, ἃ ἀποκεκαλυμμένον τοῦ προσώπου οὐκ ἔστι ποιεῖν. P²FM

225, 26 ἐπὶ τὸ πρόσωπον] ἀπὸ τραχήλου γὰρ μέχρι ποδῶν αἱ παλαιαὶ γυναῖκες τὴν πορφύραν τοῖς ἐμπροσθίοις μέρεσι τῶν ἱματίων
25 ἐνύφαινον ἅτε ταινίαν (ὃ νῦν ἔστιν ἰδεῖν ἐπὶ τῶν λεγομένων καμισίων τῶν κουβικουλαρίων), ὥστε ὁ τὴν πορφύραν σπεύδων ἰδεῖν τοῦ γυναικείου ἱματίου, ἐπὶ τὸ πρόσωπον τῆς φορούσης τὰς ὄψεις ἀπήρειδεν. P²FM

227, 1 σημείωσαι ὅτι λευκὸν ὑπόδημα γυναῖκες τὸ παλαιὸν ὑπε-
30 δύνοντο. P²FM

227, 2 ἀλειπτῶ] τῷ βεβαμμένῳ· ἀλείφεται γὰρ τὰ βαπτόμενα τῶν ὑποδημάτων. P²FM

227, 9 βλαύταις] ξύλινα ὑποδήματα σαρδαλοειδῆ. PFM

227, 17 πελίους] πελίον χρῶμα λέγεται τὸ μὴ ἄγαν λευκόν· τοι-
35 οῦτοι δὲ οἱ σαρδόνηχοι καλούμενοι λίθοι, οἳ γε φυσικοὶ· οὐ γὰρ ἄγαν

1 Psal. 55, 7 — 1 f Psal. 48, 6 — 4 vgl. Pollux II 187; VII 55; Plut. Comp. Lyc. et Num. 3 (Ibykus Fr. 61 Bergk⁴)

1 φιλάξουσιν P³ φυλάξουσιν P^{*}M φυλάξουσιν F | 7 διαστέλλεσθαι P³F διαστέλλεσθαι P^{*}M | 9 τοῦτο] τοῦτον M | 14 δωριεῖς P³M² δωρεῖς P^{*}FM | 21 f κατακεκαλυμμένον FM | 25 ταινίαν FM² τενίαν P²M^{*} | 27 f ἀπερείδειν F | 33 σαρδαλοειδῆ P³M² σάνδαλοιδῆ P^{*}FM^{*}

ἔχουσι λαμπρὸν τὸ λευκόν, εἰ μὴ πον οἱ τεχνητοί, εἰ βούλει δὲ καὶ οἱ σάπφειροι· καὶ γὰρ κάκεινοι πρὸς τῷ λευκῷ μετὰ τοῦ φαιοῦ εἰσὶ. χλωροὶ δὲ λίθοι πολλοί, οἳ τε ἰάσπιδες καὶ οἱ σμάραγδοι καὶ ἄλλοι πολλοί· τῆς δ' ἀπεξηνομένης θαλάττης ἐκβράσματα οἱ λεγόμενοι
5 μάργαροι· ἐκ γὰρ τοῦ Περσικοῦ κόλπου τῶν ὀστρεῶν εἰσίν. ἐκψήγματα δὲ γῆς πάντες οἱ λίθοι οἱ τίμιοι. οἳ τε γὰρ λυχνῖται τοιοῦτοι καὶ οἱ ἀνθρακες καὶ οἱ ἀμέθυσοι, πρὸς τούτοις καὶ οἱ βηρύλλιοι τε καὶ σμάραγδοι καὶ ὑάκινθοι καὶ πάντες σχεδόν. οἳ γε μὴν τόπαζοι, εἰ τι
10 χορὴ πείθεσθαι Ἀγαθαρχίδῃ τῷ τὰ περὶ τῆς ἐρυθρᾶς ἱστορήσαντι θαλάσσης, μέσον ἀνενρίζονται τῶν παραλίων ταύτῃ πετρῶν. P²FM

228, 9 περιστέγει] περιστέγει ἀντὶ περικαλύπτει, περιέχει. P²FM

228, 12 f ἐκδεχόμεθα] οἶονεῖ ὑπολαμβάνομεν, νοοῦμεν. P²FM

228, 17 αἱ δὲ] τοῦτο τῷ ἄνω ἀποδοτέον τῷ »οὐκ αἰσχύνονται«
(228, 3) ἢ καὶ οὐκ αἰσχύνονται μὴ συνιεῖσαι πνευματικῶς ἦτον
15 συμβολικῶς εἰρημένα τὴν κτίσιν. τὰς πύλας, τοὺς λίθους, τὰς χροᾶς τῶν λίθων. P²FM

228, 19 προφερόμεναι] ὡς ταῦτα δῆθεν τῶν γυναικῶν προφεροσῶν. P²FM

τὸ ἑξῆς οὕτως· ὅλαι περιεσχένησαι τὸν θαυμάσιον λογισμὸν προ-
20 φερόμεναι· ὅν, φησί, καὶ ὁ θεὸς ἔδειξεν τίμιον τῆς κτιζομένης πόλεως κόσμον, ὃς καὶ πάρεστί μοι, διὰ τί μὴ τρυφήσω; P²FM

229, 12 πλεονεκτούντων] ἀντὶ πλεονεκτεῖν τωσαν. (P²)FM

238, 21 f φῦκος] φῦκος τὸ κόκκινον. M³

241, 24 ἀπὸ ὕδατος] τὸ »πῖνε ὕδατος« οὐκ ἐπὶ γυναικὸς μόνον,
25 ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς γραφῆς φησιν· ἄλλοτρία γὰρ ἡ ἕξω γραφή, ἰδία δὲ ἡ τοῦ εὐαγγελίου. F²

242, 1 σημειῶσαι ὅλον ὡς χρήσιμον τὸ χωρίον κατὰ φιλοχρύσων, φιλοπορφύρων, φιλολίθων. M²

242, 33 Νάρκισσον τοῦτον παῖδα γενέσθαι δια-
30 φέροντα κάλλει τῶν ἡλικιωτῶν. τοῦτον αἰσθόμενον τοῦ ἑαυτοῦ κάλλους ἔρωτι ἁλῶναι αὐτὸν ἑαυτοῦ, ἵνα δέ τι τὸν πόθον ἀναπληροῖ, πηγαῖς ἑαυτοῦ καὶ φρέασιν ἐφεδράζειν, ὡς ἂν ἔχοι τὸ ἀπορρέον τοῖς ὕδασι εἰδωλὸν ἑαυτοῦ καθορῶν τὸν παράλογον ἔρωτα θερα-
35 πεύειν. ὁ δὲ τοῖς τοιούτοις θεάμασι προσκείμενος λιπαρώτερον λανθάνει γε πρὸς φρέατι ὀλισθήσας ὕδατος πλήρει, καὶ οὕτω τυχὼν ὧν ἠπείγετο λαβεῖν ἀπώλεσε τὴν ζωὴν. P²FM

9f vgl. Müller, Geogr. gr. min. p. 170 sq. und [Photius |Bibl. Cod. 250 (p. 456 Bekker)]

4 ἐκβράσματος M | 7 βηρύλλιοι Di βηρύλλιοι P²FM | 13 τῷ²] τὸ F | 14 ἦτον] ἦτοι F | 21 δς] οἱ M* οὗ F | 22 ἀντὶ] + τοῦ μὴ F | 31 δέ Di δὴ P²FM | 35 ὀλισθήσας FM² ὀλισθήσας P²M* | πλήρη F

- 243, 13 *σαφέστατα*] προσφόρως ἐξελάβετο τοῦτο, καὶ οὐχ οὕτως
 ἔχῃ τὸ ἀκριβές. P²FM
- 243, 23 *ὁ τραγικὸς*] τὸν *Εὐριπίδην* λέγει. (P²)FM
- 244, 7 *ἀπαιδευτοὶς ἡδοναῖς*] τὸν *Πάριδα* λέγει. P²FM
- 5 244, 24—26 οὐ κατὰ τὸν ἐγκείμενον τοῦτον νοῦν ἡρμηνευταί
 τισι τῶν πατέρων τουτὶ τὸ χωρίον. M²
- 244, 28 *τῆς ἐπιτιμίας*] *τῆς ἐπιτιμίας τῆς τιμωρίας*. M²
- 245, 5 *μαστίχην τρώγοντες*] *μαστίχην τρώγοντες μασώμενοι μα-*
στίχην, δῆθεν τοῦ ἀποκαθαίρειν τὸν ῥύπον τῶν ὀδόντων. P²FM
- 10 245, 6 *μετωποσκοπὸς*] τοὺς *φυσιογνώμονας* λέγει. P²FM
- 246, 6 οὐ γὰρ δεινόν] *τῷ διπλασιασμῷ τὴν ἀγανάκτησιν ἐπι-*
στάσαστο ὅση, τοιοῦτό τι παριστῶν· οὐ δεινόν, οὐ δεινὸν ἄνδρα γέ-
ροντα ὄντα τὸ εἶναι βούλεσθαι ἐπὶ δόκησιν ἐκφέρειν. P²M
- 247, 8 *κόλλεσιν*] *κόλλεον γὰρ τὸ ὑπὲρ κεφαλῆς κτενοειδὲς ἐρυθρὸν*
 15 *σαρκίον τῶν ἀλεκτρύνων*. P²FM
- 247, 10 *σημειῶσαι οἷα πανσόφως σεμνολογεῖ περὶ γῆρας καὶ πο-*
λιᾶς. M²
- 247, 31 *ἀλλ' οἱ μοναχοὶ καὶ οἱ τοῦ κλήρου κουρίαί*. M³
- 248, 1 *ἐκτιλτέον*] τί τοῦτο φῆς, *μακάριε Κλήμης, μὴ κείρεσθαι*
 20 *μηδὲ ξυρεῖσθαι ἄνδρας; καὶ μὴν ὁ Παῦλος γυναιξὶ μὲν αἰσχρὸν τοῦτο*
προσεῖπεν, ἀνδράσι δὲ οὐ· εἰ δὲ οὐκ αἰσχρὸν, οὐδὲ κωλυτέον. τίς
οὖν ἡ ἄκαιρος αὕτη καὶ πολυπράγμων ἐθελαικρίβεια. ἥτις καλὴ μὲν.
ἀλλὰ τοῖς πάνν τὸν βίον ἐκδεδρακόσιν, οὐ μέντοι καὶ τοῖς πολι-
τεύειν ἐπανηρομένοις Χριστιανοῖς; σὺ δὲ μηδὲν τούτων διαστειλά-
 25 *μενος ἀπαξάπαντας τούτοις ὑπάγεις Χριστιανούς. ἀδικοδοξοῦντος ὁ*
τρόπος. P²FM
- 248, 8 *λορδουμένους*] *λορδουμένους οἰονεῖ τὰ ὀπίσθια τῶν ψυῶν*
συνιζάνοντας, τὰ στήθη προεξανιστᾶν προπετῶς· τοιοῦτο γὰρ ὁ λορ-
δὸς σημαίνειν βούλεται, ἀντίθετος ὢν τῷ κυρτῷ, ὃν ἡ συνήθεια
 30 *στηθόκυρτον οἶδεν καλεῖν*. P²FM
- 248, 27 *τὸ τηνικαῦτα, ὥς ἔοικεν, ἐτολμᾶτο καὶ τοιαῦτα*. M²
- 248, 34 *εἰς ὕβριν*] *ἔοικεν ὁ σοφὸς ῥῆτος διδάσκαλος διὰ τὴν το-*
σαύτην τῆς ὕβρεως ὑπερβολὴν ἐπὶ τὸ πάντῃ σκληρότατον τὴν διδα-
σκαλίαν προενεγκεῖν, ἅπ' ἐναντίας χωρῶν τῶν ἐκδεδιητημένων τοῦ-
 35 *των ἐθῶν τε καὶ παμμιάρων, ὥς ἂν τῶν πληκτικῶς ταῖς ἐαντῶν*
ἀκοαῖς ὑποβαλόντων τοὺς λόγους βουλομένων πείθεσθαι τῷ διδασκάλῳ,

3 Eurip. Iph. in Aul. 71—77 — 20f vgl. I Kor. 11, 5

2 ἔχῃ P³ ἔχει P²FM | 19 κλήμη F κλήμεις (εις in Ras.) M | 23 οὐ] οὕτως F |
 33 ὕβρεος P² | 34 προενεγκεῖν F | 36 ὑπερβαλλόντων F

εἶτα τοῦ ἄκρου ἀπενστοχούντων ἢ πρὸς τὸ μέσον αὐτοῖς συνενέγκοι κατευστοχία. P²FM

249, 4 ἀνδρίζονται] τὰς μιὰς τριβάδας λέγει, ἅς καὶ ἑταιριστρίας καὶ Λεσβίας καλοῦσιν. P²FM

5 249, 28 οὐ γὰρ θέμις ἐκτίλαι] καὶ μὴν ἀρτίως οἱ Ῥωμαίων ἱερεῖς ὥς τι τῶν ἐξαιρέτων ἀποξυρῶνται τὸ γένειον. P²FM

νῦν δὲ Ῥωμαῖοι μισοπώγωνες ὑπὲρ ἄνθρωπον πάντα. M³

252, 12 ἐργάνη] Ἐργάνης δαίμονος. (P²)FM

252, 18 φορεῖς] τοὺς διαβαστάζοντας. P²FM

10 252, 27 ἀγύρταις καὶ μητραγύρταις] ἀγύρται μὲν οἱ ἔργον ποιούμενοι τὸ τὰς ἀγνίας περικοπεῖν φλυαρίας τε συνείρκειν· μητραγύρται δὲ οἱ τῇ μητρὶ τῶν θεῶν, τῇ Ῥέᾳ, ἀνακείμενοι γοητειῶν εἰσηγηταὶ καὶ φίλτρων δῆθεν συσκευασταί, οὓς καὶ Γάλλους καλοῦσιν, ἀποκόπους ὄντας τῶν γεννητικῶν μορίων καὶ πρὸς τὰ ἀσχήμονα πάθη

15 ἐτοιμοτάτους. P²FM

252, 32 ὅλον σφόδρα ἐξεύργασται τὸ χωρίον. M²

252, 33 τὴν δὲ ἀγνείαν] δοκεῖ μοι τοῦτο ὑπερβολὴν ἐμφαίνειν ἀσχυρότητος, ἣν καὶ ὁ μακάριος ἀπόστολος Παῦλος ὑπέφηνεν διὰ τοῦ εἰρηκέναι· καὶ τε θήλειαι αὐτῶν μετήλλαξαν τὴν φυσικὴν χρῆσιν εἰς

20 τὴν παρὰ φύσιν, προφάσει τοῦ ἀνέπαφοι εἶναι ἀνδρείων μορίων κατὰ τὴν τοῦ θήλεος χρῆσιν, ἀγνείας δῆπουθεν χάριν. P²M

253, 21 ὄρνεις Ἰνδικοῦς] ψιττακούς φησι. (P²)FM

253, 26 Μελιταίου] Μελιταῖον κυνίδιον, μικρὸν χθαμαλόν, ὃ νανούδιον καλοῦσιν κατὰ στέρησιν τοῦ ἄνω ἰέναι· ἔστι γὰρ ὑποχωριστικὸν τοῦ νᾶνος· νῆνον δὲ τὸν μικρόν· φασιν ἄνθρωπον· Μελιταῖον δὲ λέγεται, ὅτι ἀπὸ Μελίτης ἐστὶ τῆς νήσου, ἣ ἐστὶν ἐν τῷ Τυρρηνικῷ πελάγει. P²FM

ἢ ἀπὸ τοῦ μέλω εἴρηται, τοῦ φροντίζω, τὸ φροντιστικὸν καὶ φρουρητικόν· τοιοῦτον γὰρ τὸ γένος. M²

30 254, 16 ἐσχαρίδες] ἅς νῦν ἀρούρας καλοῦσιν· ἐπιτενκτικώτερον δὲ τὰ κατΐα οὕτω νῦν καλούμενα λέγειν. P²FM

255, 1f βαλανεῖοις] συνελούοντο γὰρ ἄνδρες τὸ πάλοι γυναιξίν. (P²)FM

255, 17 ἀποδυσάμεναι] Ἡροδότου τοῦτο ἐπὶ τῆς Κανδαύλου γυναικός. P²FM

35 255, 27 λόγον] τὸν θεῖον φησὶ λόγον. M²

19f Röm. 1, 26 — 34f vgl. Herodot 1, 8

1 ἀπενστοχούντων Di ἀπαστοχούντων P²FM | 5 ῥωμαῖοι F | 12 εἰσηγηταὶ] εἰσι γυναι F | 14 γεννητικῶν P²FM | 16 ἐξεύργασται M² | 17 δοκεῖ Di δοκῶ P²M

- 256, 17 *Κυνύρα*] *Κυπρίων βασιλεὺς ὑπερβάλλον πλούτῳ· οὗτος ἱστορεῖται κατὰ χόλον Ἀφροδίτης ἐρασθῆναι τῆς αὐτοῦ θυγατρὸς Μύρας, ἐξ ἧς Ἀδωνις.* PFM
- 258, 1 *ἀρνεῖται*] *πάντα γὰρ αἰτούμενος δίδωσι μὴ ἀρνούμενος.* M²
- 5 258, 12 *ἀπειροκαλίας*] *τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ ἀπείρους ἔχοντος τοῦ ἀγαθοῦ εἴρηται καὶ ἐπὶ τοῦ ὑπερβάλλοντος τῷ καλῷ· πλεονάζει δὲ ἡ τοῦ προτέρου χοῆσις.* P²FM
- 258, 26 *ὑπὸ τὴν ῥάμνον*] *ἄρκευθον ἡ γραφή λέγει καὶ ὀλυρίτην ἄρτον· ὄλυρα δὲ ἔστιν ὃ οἱ πολλοὶ βρόμιον καλοῦσιν.* P²FM
- 10 *ἐγκρυφίας*] *ὃ ὑπὸ τῇ σποδῷ ὀπτώμενος ἄρτος ἐγκρυφίας εἴρηται παρὰ τὸ τῇ σποδῷ κρυπτόμενος ὀπτᾶσθαι.* P²FM
- 259, 18 *ὁμολογεῖ γὰρ ἡ γραφή*] *καὶ πῶς ἀλλαχοῦ »οὐκ ὠφελήσει« φησὶν »ὑπάρχοντα ἐν ἡμέρᾳ κακῇ«;* P²FM
- 259, 23 *βδαλλομένους*] *βδάλλειν τὸ ἀμέλγειν παρὰ τὸ βία ἐκθλι-*
- 15 *βόμενον ἀλδίσκειν τὸ γάλα.* P²FM
- 259, 28 *ἀναγνώτω*] *ἀναγνώτω καὶ τὸ »οὐ λιμοκτονήσει κύριος ψυχὴν δικαίου«, καὶ γνώτω ὡς οὐ περὶ αἰσθητῶν ἄρτων ὁ λόγος οὗτος.* P²FM
- 261, 10 *κεῖνος μὲν πανάριστος*] *εὐφνέστατα τὸ Ἡσιόδειον παρῶ-*
- 20 *δῆσεν.* P²M
- 265, 14 *φαινίνδα παιδιὰν*] *παιδιὰ ἡ φαινίνδα τοιαύτη· σφαῖραν κρατῶν τις τῶν παιζόντων παίδων, εἴτα ἑτέρῳ προδεικνὺς ταύτην ἑτέρῳ αὐτὴν ἐπέπεμπε. ὠνόμασται δὲ ἡ ἀπὸ Φαινίνδου τοῦ πρώτου εὐρόντος ἡ ἀπὸ τοῦ φευακίζειν, ὃ ἔστιν ἀπατᾶν· καὶ γὰρ ἡπάτα ὃ*
- 25 *ἑτέρῳ μὲν δείξας, ἑτέρῳ δὲ ἐπιδούς.* P²FM
- 265, 15 *ἀγρόνδε*] *ἀντὶ τοῦ εἰς ἀγρόν.* P²M
- 265, 23 *τὸ γεγωνὸς*] *τὸ μεγαλοφώνως καὶ τορῶς· γεγωνὸν γὰρ λέγεται τὸ μέγα φθέγμα.* P²FM
- 266, 1 *ἔντεχρον*] *διαβάλλει τὸ ἔντεχρον τῆς παλαιστικῆς.* M²
- 30 270, 25 f *τῇ παλινῳδία*] *οὐ πᾶν κυρίως τὸ τῆς παλινῳδίας ἐπὶ τοῦ σχήματος τῆς ἀναδιπλώσεως ἔταξεν.* P²FM
- 270, 30 f *ταῖς δυοῖν μαχαίραις*] *ταῖς ψαλίσι λέγει.* M²
- 271, 30 f *τοῦ θεοῦ τὸ τίμημα ἀντὶ τὴν τιμὴν.* M²
- 272, 22 ff *ιατρικῇ θεωρίᾳ ἐξήνθισται τὸ χωρίον.* P²FM
- 35 273, 11—25 *ταῦτα ταῖς Βυζαντίαις περιττὸς λῆρος.* P²M

12 f Prov. 11, 4 — 14 f Apostol. IV 88a; Arsen. XII 90 — 16 f Prov. 10, 3 — 19 vgl. Hesiod Op. 293 — 23—25 vgl. Pollux IX 105

2 *ἐρασθῆναι* Schw Wi *βιασθῆναι* PFM | 9 *ᾧ*] *ὑπερ* M² | 23 *ἀπέπεμπε* F | 24 *εὐρόντος* Haupt, Hermes 1 (1866) p. 400 aus Pollux *εἰπόντος* P²FM | 25 *ἐπιδούς* F | 27 *γεγωνὸν* F *γεγωνὸν* P²M | 34 *ιατρικῇ* — *χωρίον*] *ιατρικὴ θεωρία* F

- 274, 1 κλαδαρὸν] κεκλασμένον καὶ ἔκλυτον καὶ τὸ ἐπαγωγὸν
 σοφισόμενον. — κλαδαρὸν ἀντὶ τοῦ διακύπτουσαι δῆθεν τοῦ μὴ βλέ-
 πειν ὑποπιεσθῆναι, κλέπτουσαι δὲ τὸ ὄραν τῇ προσποιήτῳ ταύτῃ
 γνώμῃ. P²FM
- 5 276, 19 οἷα γὰρ δέσποινα] οἷαπερ ἡ δέσποινα, τοῖα χῆ κύων. P²M
 277, 17 ἄλυσ] πλάνος. (P²)M
 278, 8 δεισαλέαις] δέισα καὶ τὴν ὑγρασίαν καὶ τὴν ὀνύωδη σύστα-
 σιν ὑγρὰν σημαίνει. P²FM
 280, 27 ἀλύουσι] πλανῶνται. P²FM
- 10 283, 32 ἡμῖν ἄδην διείλεται] εἰρηταί φησιν ἡμῖν αὐτάρκως. M²
 284, 8 σημειῶσαι· ταῦτα γὰρ αἱ ἐνόδιοι παιδαγωγαί. M²
 284, 18 ἐπτάδι] πνεύματος ἐπτάδα τὰ χαρίσματα φησιν. M²
 285, 1 ἀπλῶ] σημειῶσαι ὡς ἀπλοῦν καὶ μονογενὲς στοιχεῖον τὸ
 ἰ λέγει, ὅπερ μιᾷ γραμμῇ εὐθείᾳ γραφόμενον τὸν τέλειον ἀριθμὸν καὶ
 15 πάντα ἀπλῶς δηλοῖ τε καὶ περιέχει. M²
 285, 10 δικαιοῦσατε] οὐχὶ δικαιοῦν ἀπλῶς, ἀλλὰ κρίνειν δικαίως
 φησίν. M²
 287, 3 τοὺς πλημμελοῦντας τῶν οἰκετῶν] τοὺς οἰκέτας ἀνηκέ-
 στοις μὲν περιβάλλειν αἰκίαις οὐ βούλεται, μετρίως δὲ μαστιίζειν οὐκ
 20 ἀπαναίνεται. (P²)FM
 288, 30 f τὸ πνεῦμα] ἦτοι τὴν πρὸς τὰ σπουδαῖα θερμότητα μὴ
 διὰ ῥαθυμίας ἀποσπενδύνει ἢ τὴν ἀπὸ τοῦ θεοῦ δοθεῖσαν ἡμῖν χάριν
 τοῦ ἁγίου πνεύματος μὴ διὰ μοχθηρίας βλοῦ διώκειν ἦτοι συμπνίγειν
 καὶ ἐναποσβεννύνειν, ταῖς μιαιναῖς ἀντιπνοαῖς τῶν ἔργων ἡμῶν τὴν
 25 φωτιστικὴν αὐτοῦ φλόγα κατασοβοῦντας. P²M
 289, 28 βούλημα] οἶμαι γέννημα ἤρμοζεν εἶπεν. M³
 291 V. 1 Στόμιον] τὸν χαλινόν φησι. M
 292 V. 38 ῥεκτῆρ] ῥέξω τὸ πράττω. M⁴

Σοὶ τόνδε καὶ γὰρ, παιδαγωγέ, προσφέρω
 λόγοισι πλέξας στέφανον ἐξ ἀκηράτου
 λειμῶνος, ἡμῖν οὐκ παρόσχον τὰς νομάς,
 ὡς ἐργάτις μέλιττα χωρίων ἄπο

5 vgl. Schol. Plat. Rep. VIII p. 563 C; Diogen. III 51

V. 1—6 vgl. Eurip. Hippol. 73—77 σοὶ τόνδε πλεκτὸν στέφανον ἐξ ἀκηρά-
 του | λειμῶνος, ὃ δέσποινα, κοσμήσας φέρω, | ἐνθ' οὔτε ποιμὴν ἄξιότ' φέρεβεν βοτὰ |
 οὔτ' ἡλθ' ἔγω σίδηρος, ἀλλ' ἀκήρατον | μέλισσα λειμῶν' ἡρινὸν διέρχεται. Vgl.
 Paed. II 70, 2

7 f δέισα ἡ ὑγρασία καὶ ἡ ὀνύωδης σύστασις ὑγρά F

Die Verse ohne Überschrift FM; vgl. Einl.

- 5 βλάστην τρυγῶσα, χρηστὸν ἐκ σίμβλων πόνον,
 κηρὸν δίδωσι τὸν γλυκὺν τῷ προστάτῃ.
 εἰ καὶ βραχὺς ὁ ἐγὼ τις, οἰκέτης γε σός·
 δεῖ γάρ σε τοῖς σοῖς εὐλογεῖν θεσπίσμασιν·
 10 ἄναξ βροτῶν μέγιστε, τῶν καλῶν δοτῆρ,
 ἐσθλῶν χορηγὲ καὶ τὸ πᾶν κτίσας πάτερ,
 ὃς οὐρανόν τε καὶ τὸν οὐρανοῦ μόνος
 κόσμον τέθεικας, ἁρμόσας θεῖον λόγον·
 ἔδειξας αὐτὸς ἡμέραν τε καὶ φάος
 καὶ τὸν πολοῦσιν ἄστρα νημερτῇ δοῖον,
 15 εἰπὼν θ', ὅποι γῇ καὶ θάλασσα προσέμνοι,
 τροπῶν τε καιρὸν εὐστόχως δῆσας κύκλῳ, |
 ἔαρ τε καὶ χειμῶνα καὶ θέρος πάλιν 314 P
 τοῦ τε μετοπώρου τάξιν ἐξηρτισμένην,
 ὅλον τε κόσμον ἐξ ἀκοσμίας κτίσας
 20 ὕλης ἀμόρφου, τόδε τὸ πᾶν κατήρτισας,
 αὐτὸς ζοήν τε καὶ καλῶς αἰεὶ βιοῦν
 χάριν τε τὴν σὴν ἀσφαλῶς πάρασχέ μοι
 ποιεῖν τε τὰς σὰς καὶ λέγειν θείας γραφάς,
 αἰνεῖν αἰεὶ σὲ καὶ τὸν ἐκ σοῦ πάνσοφον,
 25 τὸν σοὶ συνόντα καὶ παρόντα σοὶ λόγον.
 μή μοι δὲ πενίαν μηδὲ μὴν πλοῦτον δίδου,
 τάξιν δὲ τοῦ δέοντος αὐταρκεστάτην,
 πάτερ, παράσχου καὶ καλὸν βίου τέλος.

15 vgl. Hiob 38, 11; Jerem. 5, 22 — 26 f vgl. Prov. 24, 31 πλοῦτον δὲ καὶ πενίαν μή μοι δῶς, σύνταξον δέ μοι τὰ δέοντα καὶ τὰ ἀντάρκη.

5 πόνον Po πόνων FM | 6 κηρὸν F κληῖρον M | 13 ἔδειξας Di ὁ δεῖξας FM | 14 πολεῦοντ' Schw | 15 εἰπὼν θ' St εἴτω θ' FM ἔιν θ' Schw ἐνταῦθ' Fell ἐν τῷδ' (sc. δρόμῳ) J. Schulthess, Symb. ad intern. crit. libr. can. Turici 1833 II p. 104 | 16 τροπῶν F τροόπων M | εὐστόχως] εὐτρόχῳ Markland | 20 τὸ < F | κατήρτισας Wi καταρτίσας FM | 21 ζοήν FM

REGISTER

ZU DEN

SCHOLIEN.

I. Stellenregister.

1. Altes Testament.
2. Neues Testament.
3. Nichtbiblische Schriften.

II. Namenregister.

III. Wort- und Sachregister.

VORBEMERKUNGEN.

Die Zahlen beziehen sich auf Seite und Zeile des vorliegenden Bandes.

Im Stellenregister ist alles notiert, was sicheres Citat oder wenigstens literarisch abhängig ist. Hat der Autor das Citat durch nichts als solches gekennzeichnet, so stehen die darauf verweisenden Zahlen in Klammern. Cursivziffern weisen auf wörtliche Citate hin.

Im Namenregister sind alle auf S. 295—340 vorkommenden Eigennamen aufgeführt; kommt der Eigename nicht in einem Scholion, sondern in den dem Text entnommenen Worten vor, zu denen das Scholion gehört, so steht die Zahl der betreffenden Seite in Klammern. Nicht besonders erwähnt wird es, wenn ein Name auf der nämlichen Zeile öfters vorkommt.

Im Wort- und Sachregister sind die Wörter aufgeführt, die in den Scholien erklärt sind, ausserdem die sachlich oder sprachlich interessanten Wörter. Cursivziffern weisen darauf hin, dass das betreffende Wort in den Scholien erklärt ist.

Auf den Apparat wird mit „vgl. HSS!“ verwiesen.

I. Stellenregister.

1. Altes Testament.

Genesis	Psalmen	
4, 21 297, 30	11, 7 316, 11	12, 4 330, 3
49, 3 324, 33	33, 10 325, 10	24, 31 (340, 26)
49, 10 322, 4	44, 14 333, 10	Hiob
49, 11 321, 32	48, 6 334, 1	38, 11: (297, 25; 340, 15)
49, 11. 12 322, 29	55, 7 334, 1	Jesaias
Exodus	72, 1 320, 20	5, 7 321, 37
3, 8. 17 324, 12	79, 9 322, 2	
Numeri	89, 1 f. 298, 16	Jeremias
14, 29 (315, 32)	118, 1 316, 10	5, 22 (340, 15)
I Samuelis	Proverbien	23, 23 305, 11
1, 11 ff 329, 16	6, 26 331, 34	31, 34 324, 10
	10, 3 338, 16	
	11, 4 338, 12	

2. Neues Testament.

Matthäus	Römer	Philipper
7, 29 324, 24	1, 22 315, 21	2, 7 320, 15
8, 3 298, 7	1, 26 337, 19	2, 9 (317, 25)
11, 15 298, 25	I Korinther	3, 19 303, 26
11, 16 321, 21	7, 25 324, 20	
25. 33 321, 24	11, 5 336, 20	Hebräer
Markus	11, 23 324, 19	3, 17 (315, 32)
1, 22 324, 24	14, 20 323, 27	5, 12. 13 (323, 18)
Johannes	II Korinther	
4, 34 (323, 22)	3, 14. 15 299, 25	I Timotheus
Acta	12, 4 324, 15	5, 14 332, 18
15 322, 14	Epheser	
	4, 13 (323, 18)	
	6, 12 317, 31	

3. Nichtbiblische Schriften.

Agatharchides vgl. Photius	Euphorion	<i>P</i> 32 310, 10 <i>Y</i> 198 310, 10 <i>Ω</i> 544 306, 9 <i>α</i> 57—59 316, 1
Alkman	Fr. 22 ^b Meineke . . 308, 9 Fr. 24 „ . . 300, 12	
Fr. 15 Bergk ⁴ . . 308, 8		
Anastasius	Euripides	[Justin]
(ἐν τῷ εἰς τὴν πρὸς Κορινθίους ἐξηγητικῷ) ? 331, 7	Hek. 568—570 . . 332, 28 Hippol. 73—77: (339 V. 1—6) Iph. in Aul. 71—77: 336, 3	Coh. ad Graec. 37: 315, 5
Apollonius Rhodius	Gregor von Nazianz	Kallimachus
Arg. 1, 1139 . . . 302, 32 „ 4, 1395 ^{ff} . . . 302, 34	Orat. 39 (Migne 36 col. 357): 324, 3. Orat. 40, 37 (Migne 36 col. 411) . . . 301, 30 Orat. 43, 1 (Migne 36 col. 496) . . . 326, 4 Carm. theol. I 2 carm. 2, 589 (Migne 37 col. 624): 323, 33. Carm. theol. I 2 carm. 10, 863 864 (Migne 37 col. 742): 313, 5.	Fr. 33 ^b Schneider: 309, 15 „ 86 „ 304, 20 „ 469 „ 303, 25
Aratus		Kratinus
Phaen. 6f 317, 28		Fr. 155 Kock CAF I p. 61: 304, 28.
Aristophanes		Libanius
Acharn. 799. 800 . 308, 31 Nub. 71 311, 21 „ 830 304, 27		? 313, 7
Aristoteles	Gregor von Nyssa	Lykophron
Eth. Eud. II 1 (p. 1219a 38): 327, 5. Eth. Nic. I 6 (p. 1098a 16): 327, 5. Polit. VII 8 (p. 1328a 37): 327, 5.	De orat. dom. 2 (Migne 44 col. 1141) . . 325, 28	Alex. 33 (306, 17)
[Demosthenes]	Helladius vgl. Photius	Menander
Contra Phil. IV 6 . 317, 3	Heraklit	Fr. 308 Kock CAF III p. 88: 305, 8.
Diogenianus	Fr. 74. 75 Byw. 118 Diels: 327, 26.	Orakel
vgl. Hesychius s. v. <i>κῶνοι</i> : 302, 27. vgl. Hesychius s. v. <i>ῥόμβος</i> : 302, 28. vgl. Hesychius s. v. <i>σχίζιας</i> : 306, 3.	Herodot	Panyassis
Epigramme	I, 8 . . . 332, 15; 337, 34 I, 23. 24 . . . (295, 11) I, 32 (310, 5) I, 188 327, 28 I, 207 310, 8 2, 2 298, 12 2, 43. 50 316, 18 6, 105 310, 22	Herakl. Fr. 6 Kinkel: 308, 1
auf Eunomos (Anthol. Palat. IX 584) . . . 296, 28 auf den Pyramiden (Preger, Inscr. gr. metr. Nr. 222): 311, 32.	Hesiod	Paroimiai
Epikur	Theog. 116. 117. 120: 310, 17 Op. 218 310, 10 „ 293 338, 19 „ 373. 374 . . . 318, 4 Fr. 270 Rzach ² . . 303, 1	Apostol. VII 96 . 300, 32 „ IX 88 . . . 318, 9 Diog. III 51 . . . (339, 5) Zenob. II 17 . . . 307, 12 „ IV 79 . . . 318, 9
Usener p. 71, 3 . . 326, 2 „ p. 118, 19; 342, 10: 331, 31.	Homer	Photius
	<i>Γ</i> 172 329, 4 <i>Δ</i> 350 (327, 1) <i>Δ</i> 654 (327, 7)	Bibl. Cod. 239 (Proklus): (298, 29). „ Cod. 250 (Agatharchides): 335, 9. „ Cod. 279 (Helladius): (312, 16; 329, 26).
		Physiologus
		30 (περὶ τρυγῶνος): (321, 28)

Plato
Leg. VIII p. 838—841: 331, 14
Minos p. 319 A . 317, 5
Rep. I p. 329 BC . 331, 29
Symp. p. 212 CD . 300, 35

Plutarch
Thes. 22 . . . (299, 23)

Polemon
Fr. 72 Müller FHG III p. 135:
308, 27.

Pollux
Onom. IV 128, 129: (301, 6)
" VI 104 . (329, 26)
" IX 105: (326, 14;
338, 23).

Proklus vgl. Photius
[Pythagoras]
Carm. Aur. 44 . . 326, 10

Sophokles
Aias 293 . . . 329, 12

Thukydides
I 6, 3 . . . , 332, 19

Trag. graec. fragm.
Adesp. 443 Nauck² p. 925
(vgl. CAF III p. 623
Adesp. 1294): 332, 26

II. Namenregister.

"Αβδηρα (vgl. HSS!) 315, 9.
"Αβδηρίτης (315, 9; 331, 28)
"Αβδηρος (vgl. HSS!) 315,
9, 11.
"Αγαθαρχίδης 335, 9.
"Αγαμέμνων 308, 20.
"Αδάμ 298, 10.
"Αδοραστος 306, 26, 33.
"Αδωνις 338, 3.
"Αθάμας 306, 23.
"Αθῆνᾶ 302, 19, 21; 313, 3, 21.
"Αθῆναι 305, 8.
"Αθηναῖοι 299, 23; 303, 28;
307, 24; 310, 26; 312, 17;
313, 14, 21; 314, 22; 334,
16, 18.
"Αθηναῖος 301, 21.
"Αθηνησί 305, 7; 312, 32;
314, 4.
"Αἰγᾶι 300, 23.
"Αἰγυπτιοί 314, 2.
"Αἰγυπτιος 311, 29; 316, 18;
322, 2.
"Αἰῆς 315, 35.
"Αἰέα 314, 35.
"Αἰεάτης 314, 36.
"Αἰολεῖς 298, 31; 300, 27.
"Αἷτα (vgl. HSS!) 309, 15.
"Ακραγαγῆτινος (305, 13).
"Ακράγας 304, 21; 305, 13.
"Αλεξανδρεία 310, 37.
"Αλέξανδρος 310, 36; 314,
11, 12, 13, 15.
"Αλιζμων 300, 17.
"Αλικαρνασσεύς 316, 18.
"Αλκιβιάδης 300, 34; 313, 14.
"Αλκιμᾶν 308, 8.

"Αλκμήνη 306, 16; 308, 16;
309, 1.
"Αμαζόνες (312, 34).
"Αμμων 299, 38.
"Αμμώνη 306, 10.
"Αμφιάραος 306, 31.
"Αμφιάρεως 300, (5) 6.
"Αμφιτρων 308, 16.
"Αμφίων 295, 4.
"Αμώς (Vater des Jesaias)
321, 36.
"Αναστάσιος 331, 7.
"Ανδρόγεως 309, 14.
"Ανδροκράτης (309, 17).
"Αννα 329, 16.
"Αντιγόنيος (vgl. HSS!) 327,
32, 36.
"Αντιόπη 295, 4.
"Απελλῆς 314, 9, 15.
"Αποκάλυψις 333, 1, 3.
"Απόλλων 296, 16, 24, 36;
298, 30, 34, 36; 299, 2,
10; 300, 3, 7, 8, 14, 28;
305, 30; 307, 4, 31; 309,
10; 310, 29; 312, 30.
"Απολλώνιος 302, 30; 303, 2.
"Απομνῖος 308, 23.
"Αράτειος 317, 28.
"Αργεῖος 300, 10; 310, 11.
"Αργοναῦται 299, 36.
"Αργος 300, 12, 16; 306, 27;
309, 27; 312, 30.
"Αργωντος 308, 19, 20.
"Αρέθας 321, 32, 328, 26;
332, 1 (vgl. HSS!); 333, 8.
"Αρειανός 324, 5.
"Αρειος (πάγος) 310, 27.

"Αρίστανδρος 310, 36.
"Αριστοτέλης 327, 5.
"Αριστοφάνης 304, 27; 308,
30; 311, 19.
"Αρίων 295, 7, 11, 21; 296, 7.
"Αρκάδες 293, 12, 13.
"Αρμα 300, 5.
"Αρνη 298, 32.
"Αρσινόη 306, 12, 13.
"Αρτεμις 310, 30, 32; 311, 24.
"Αρχέμορος 306, 33.
"Ασκληπίος 306, 12.
"Ασκραῖος (309, 21).
"Ασκη, 309, 21.
"Ασωπός 295, 4.
"Ατταλος 308, 28.
"Αττική 301, 17; 309, 13;
313, 19.
"Αττικοί 304, 5; 306, 3;
321, 15.
"Αττικός 316, 21.
"Αττικῶς 297, 11.
"Αττις 303, 16, 21.
"Αύγας 307, 34.
"Αφροδίτη 308, 19, 25; 313,
7, 11; 314, 27; 338, 2.
"Χαῖρνεῖς 308, 30.

"Βάχαι 303, 31; 307, 19.
"Βασίλειος 326, 5.
"Βάσσαρος (304, 4).
"Βελλεροφών 301, 11.
"Βήρωστος (315, 5).
"Βίων (313, 32).
"Βοιωτία 296, 33; 300, 5;
308, 28; 309, 21; 310, 12;
311, 4; 313, 2, 13.

Βουώτιος (309, 19).
 Βουωτοί 298, 36; 300, 27. 30.
 Βουωτός 309, 19.
 Βούσιρις 314, 2.
 Βριμώ (301, 37).
 Βρύαξις 311, 12.
 Βυζάντιος 338, 35.
 Γαῖα 310, 18.
 Γαλάται 301, 26.
 Γάλλοι 337, 13.
 Γαννυήδης 308, 15.
 Γένεσις 297, 31.
 Γρηγόριος (von Nazianz) 301,
 31; 313, 3; 323, 33; 324, 3;
 326, 4.
 Γρηγόριος (v. Nyssa) 325, 28.
 Δαίδαλος 311, 27; 312, 12.
 Δαναός 306, 10.
 Δάρδανος (301, 22).
 Δαυίδ 321, 36; 322, 1; 325,
 10; 333, 36.
 Δελφοί 296, 14. 26. 36;
 309, 13.
 Δημήτηρ 301, 35; 302, 6. 8.
 14; 303, 12.
 Δημητριακός 303, 13.
 Δημήτριος 313, 20.
 Δημόκριτος 331, 28.
 Δημοσθενικός 317, 3.
 Δῆω 301, 15. 35.
 Διαγόρας 304, 23. 28.
 Διδυμάσις 310, 29.
 Διδυμεύς 300, 3.
 Δίνδμον (ὄρος—vgl. HSS!)
 299, 35.
 Δίων 315, 4.
 Διογενιανός 302, 27. 30;
 306, 3.
 Διομήδης 315, 10.
 Διόνυσος 297, 5. 6; 302, 9.
 12. 24; 303, 4. 16. 17. 22;
 304, 7; 307, 14; 308, 27;
 311, 17; 314, 27; 318, 6.
 Διδασκоруοι 308, 10.
 Δίποινος (311, 23).
 Δωριεῖς (vgl. HSS!) 314, 21;
 334, 14.
 Δωριος 297, (16.) 17. (27).
 Δωσιδας (309, 32).
 Έβραῖοι 299, 25; 315, 36.
 Έδεσσα 300, 22. 24.
 Εἰλωτες 307, 20. 25.
 Εκάτη 301, 37.
 Εκάτομνος 312, 9.

Έλέα 314, 34.
 Έλεάτης 314, (34.) 35.
 Έλένη 305, 34; 329, 3.
 Έλευθεραί 313, 1.
 Έλευθερεὺς (313, 1).
 Έλευσις (301, 17).
 Έλικών 296, (32.) 35; 298, 35.
 Έλλάς 300, 16; 310, 22.
 Έλλην 323, 30.
 Έλληνες 300, 21; 306, 32;
 309, 31; 310, 25; 313, 21;
 315, 19; 316, 18. 20; 323,
 31.
 Έλληνικός 316, 36.
 Έμπεδοκλής 305, 14.
 Έπιδανύριος (312, 30).
 Έπιδανυρος 312, 30.
 Έπίκουρος 326, 1; 331, 31. 32.
 Έπιμενίδης 305, 3.
 Έργάνη 337, 8.
 Έρεσσος 308, 22.
 Έρεχθεῖδαι (303, 29).
 Έρεχθεύς 303, 29.
 Έρινύες 305, 1; 311, 8.
 Έρύθεια (vgl. HSS!) 303, 1.
 Έρως (Έρος) 310, 15. 18. 20.
 Έσπερέθουσα 303, 1.
 Έσπερίδες 302, 34.
 Εὐήμερος 304, 18.
 Εὐμενίδες 305, 1. 2; 311, 8.
 Εὐνομος 296, 11. 26. 28.
 Εὐριπίδης 336, 3.
 Εὐρυδίκη 306, 29.
 Εὐρυμέδουσα 309, 5.
 Εὐρόντος 307, 27.
 Εὐρώπη 300, 25.
 Εὐφητος (εὐφηγος HSS!)
 306, 29.
 Εὐφορίων 300, 25; 308, 9.
 Ζαχρεὺς 302, 10. 12.
 Ζεὺς 295, 4; 299, 32; 301,
 22; 302, 10. 24; 305, 4.
 23; 306, 16; 307, 2. 6. 31;
 308, 24; 309, 5; 312, 14
 (vgl. HSS!). 15; (313, 3).
 314, 2; 323, (30.) 31.
 Ήτιών 301, 24.
 Ήλειοι 308, 24.
 Ήλειος 307, 34.
 Ήλις 307, 6; 308, 23.
 Ήπειρος 299, 32.
 Ήρα 296, 16; 311, 4.
 Ήράκλειτος 327, 26.
 Ήρακλής 306, 17. 19; 307,
 26; 308, 1. 5. 7; 309, 2;
 315, 10. 11. 12. 13. 14.
 Ήρόδοτος 298, 12; 310, 8.

22; 316, 18; 327, 28; 332,
 15; 337, 34.
 Ήσας 321, 36.
 Ήσιόδειος 338, 19.
 Ήσιόδοος 309, 19. 21; 310, 16;
 318, 4.
 Θεσμοφόρια (302, 14;) 303,
 12.
 Θέσπεια (311, 4).
 Θεσπιαί (vgl. HSS!) 313, 12.
 Θεσπρωτία 299, 31.
 Θεσπρωτίος (299, 31).
 Θεσσαλία 306, 6.
 Θετταλοί 307, 24.
 Θήβαι 298, 33; 306, 26.
 Θηβαῖοι 309, 3.
 Θηβαῖος (327, 23).
 Θηριόκειος 327, 31. 35.
 Θηρικλής 327, 31.
 Θόας 306, 28.
 Θουκυδίδης 332, 19.
 Θράκες 296, 34; 301, 27.
 29.
 Θράκη 315, 9.
 Θράκιος (296, 8).
 Θράξ 296, 8; 308, 9 (vgl.
 HSS!).
 Ϊαχχος (304, 7).
 Ϊαχωβος 322, 14.
 Ϊερεμίας 305, 10; 324, 9.
 Ϊεσσαί (vgl. HSS!) 321, 37;
 322, 1.
 Ϊθωμη 309, 25.
 Ϊθωμήτης (309, 25).
 Ϊλιάς 306, 1.
 Ϊλιος 309, 31.
 Ϊναχος 300, 26.
 Ϊνδικός 337, 22.
 Ϊνώ 306, 22.
 Ϊουβάλ (297, 30).
 Ϊούδας 322, 4.
 Ϊουστίνος 315, 5.
 Ϊπποκόων 308, 3. 9.
 Ϊπποκωντίδαι 308, (3.) 4.
 Ϊππων 304, 28; 313, 28.
 Ϊρα 308, 22.
 Ϊσθμία 306, (20.) 21.
 Ϊσθμός 306, 20.
 Ϊσραήλ 320, 20; 322, 1.
 Ϊστία 300, 25.
 Ϊταλία 307, 11; 314, 34;
 315, 2.
 Ϊταλιώται 295, 13. 17.
 Ϊριτος 307, 27.
 Ϊωάννης 333, 1.
 Ϊωνες 309, 33; 334, 16.
 Ϊωνία 309, 34; 334, 17.

Καιφρήν (vgl. HSS!) 311, 32.
 Καλλιμαχος 303, 24; 304, 19; 309, 15.
 Κάλως (311, 11).
 Κανδαύλης 337, 34.
 Καπίων (vgl. HSS!) 297, 13.
 Κάρ 310, 34.
 Καρανός 300, 10. 12. 15. 20.
 Καρία 300, 3; 310, 34. 35; 312, 9.
 Κιθαιρών 296, (32.) 35.
 Κιμμέριοι 316, 3.
 Κινύρας 301, 32; (311, 1; 338, 1).
 Κίρρη 318, 2.
 Κίρρα 299, 34.
 Κιρραῖος (299, 34).
 Κλάριος (300, 1).
 Κλάρος 300, 1.
 Κλεινίας 300, 34.
 Κλήμης 330, 11; 336, 19 (vgl. HSS!).
 Κλήτωρ 309, 5.
 Κολοφών 300, 1. 9.
 Κόλχοι (vgl. HSS!) 312, 35.
 Κόρη 302, 14.
 Κορίνθιοι 331, 8.
 Κόρινθος 295, 9; 306, 20.
 Κορύβαντες 302, 3; 305, 24.
 Κορυθασία 305, 22.
 Κορωνίς 306, 13. 14.
 Κουρήτες 302, 22.
 Κρατύνος 304, 29.
 Κρης 305, 3. 8.
 Κρήτες 309, 7. 10. 11.
 Κροίσος 310, 2. 7.
 Κύβηλα 302, 1.
 Κυβέλη 302, 1.
 Κύζικος 299, 36.
 Κύθνιοι (309, 12).
 Κύθνος 309, 12.
 Κυκλάδες 305, 32; 311, 14.
 Κύκλος 311, 15.
 Κυνόσαυρες (vgl. HSS!) 313, 19.
 Κυνοσοῦρις (305, 31).
 Κύπρια (ποιήματα) 305, 33.
 Κυπριακά (ποιήματα) (305, 33).
 Κυπριοι 305, 27; 311, 1; 314, 1; 338, 1.
 Κύπρος 301, 32.
 Κύρβας 305, 24.
 Κύρια δόξα 331, 32.
 Κύρος 310, (1.) 3. 4.
 Κωνειζόμενοι (vgl. HSS!) 305, 9.
 Κῶρος 310, 12.

Δάκαινα (334, 4).
 Δακεδαιμονία 309, 25.
 Δακεδαιμόνιοι 307, 21. (23.) 25; 334, 17.
 Δακεδαιμόνιος 308, 3; 334, 10.
 Δακεδαίμων 305, 31; 307, 21; 314, 7.
 Δάκωνες 310, 23; 334, 14.
 Δακωνική 296, 4.
 Δάμια (313, 23).
 Δαομέδων 307, 30.
 Δάρισα 309, 27.
 Δεβαδία 310, 12.
 Δέσβιος 295, 10; 337, 4.
 Δέσβος 295, 10; 306, 9.
 Δεύκιππος 306, 13.
 Δευκοφρύνη 310, 32.
 Λήδα 308, 14.
 Λήναι 307, 19.
 Λήνια 297, 7.
 Λητώ 296, 16.
 Λιβάνιος 313, 7.
 Λικύμνιος 308, 4.
 Λοξιάς 312, 16. 18. 24.
 Λυδίοι 297, 18.
 Λυδός 300, 24; 307, 26.
 Μαγνησία 310, 32.
 Μάγοι 315, 8.
 Μαινάδες 318, 7.
 Μάκας 306, 8. 9.
 Μακεδόνες 300, 22; 313, 20.
 Μακεδονία 300, 11. 13. 21; 313, 18.
 Μακεδών 314, 11.
 Μάξιμος 311, 33.
 Μανύωλος 312, 9.
 Μέλας 298, 35.
 Μελικέρτης 306, 22.
 Μελιταῖος 337, 23. 25.
 Μελίτη 337, 26.
 Μενάνδρος 305, 9; 321, 13.
 Μέρον 310, 11. 14.
 Μεσσηνή 309, 26.
 Μεσσηνιοι 307, 20.
 Μεσσηνίος 304, 18.
 Μεταλλος 329, 27.
 Μεταποντινός (315, 1).
 Μετάποντον 315, 2.
 Μετάποντος 315, 1.
 Μήθυμνα 295, 10; 308, 21. 22.
 Μήθυμναῖος 295, 7. (10.) 11.
 Μήλιος 304, 23. 28.
 Μίδας 300, 24; 301, 26.
 Μιθριδάτης (313, 17).
 Μίλητος 300, 3. 8; 310, 29.
 Μίνως 309, 14.
 Μινώταυρος 312, 14.

Μιτυλήνη 308, 22.
 Μημοσύνη 306, 17.
 Μόμιμος (309, 29).
 Μόονχος (311, 17).
 Μουννχία 311, 24.
 Μουννχίον 311, 25.
 Μούσαι 306, 18.
 Μυκερῆνος (vgl. HSS!) 311, 32.
 Μύνδιος (310, 34).
 Μύνδος 310, 34.
 Μυοῦς 301, 18. (21).
 Μύρμηξ 309, 4.
 Μυροδών 309, 5.
 Μύρα 338, 3.
 Μυρσαϊκός 322, 22. 23.
 Μω(υ)σῆς 298, 27; 299, 26; 321, 35; 322, 10.

Νάρισσος 335, 29.
 Ναύπλιος 306, 11.
 Νέμεα 306, 25.
 Νεμέα 306, 27.
 Νεμεακός 307, 1.
 Νέμεσις 308, 13.
 Νεστόριος 297, 32.
 Νικανδρος 300, 1.
 Νικολαῖται 333, 30.
 Νικόλαος 333, 32.
 Νόστοι (309, 30).
 Νυκτεὺς 295, 5.
 Νύσσα 325, 28. 32.

Ξέρξης 309, 18; 310, 22.

Ὀδρούσαι 296, 34; 297, 2.
 Ὀδρυσος 301, 27. 29.
 Ὀδυσσεὺς 316, 1; 318, 3.
 Οἰνόμαος 307, 7.
 Οἶτη 306, 6.
 Οἰωνός 308, 5.
 Ὀλύμπια 307, 6.
 Ὀμηρικὸς 306, 1; 310, 9.
 Ὀμηρος 306, 8; 329, 3.
 Ὀμφάλη 307, 26.
 Ὀρφεὺς 296, 8. 9; 297, 1.
 Ὀφέλης 306, 28.

Παλαίμων 306, 22.
 Πάν 310, 24. 26.
 Παναθήναια 299, 23.
 Πανθήρης 313, 6.
 Πανάσσις 308, 1.
 Παρθένιον ὄρος 310, 24.
 Πάριος (313, 33).

- Πάρις 336, 4.
 Παρνασσός (303, 7;) 307, 4.
 Πασιφάη 312, 15 (vgl. HSS!); 314, 18.
 Παῦλος 320, 15; 322, 15; 323, 27; 332, 18; 336, 20; 337, 18.
 Πειραιεύς 311, 24.
 Πείρινθος 315, 12, 15.
 Πελασγοί 298, 33.
 Πέλλη (313, 18).
 Πελοποννησιακός 332, 20.
 Πέλοψ 307, 7.
 Πέροσαι 310, 1; 327, 28.
 Περσεύς 301, 11.
 Περσεφόνη 301, 15; 302, 10.
 Περσικός 335, 5.
 Πίνδαρος 327, 23.
 Πισα 307, 6.
 Πλαγῶν (vgl. HSS!) 329, 28.
 Πλαταιεῖς 309, 17.
 Πλάτων 300, 35; 315, 22; 329, 30; 331, 14, 29.
 Πλατωνικός 317, 5.
 Πλούτων 308, 1.
 Ποιάνθης 300, 12.
 Πολεμάτας 298, 36.
 Πολέμων 308, 28.
 Πολιάς 299, 23; 312, 32.
 Πολιτεία 331, 29.
 Πολυνείκης 306, 26.
 Ποσειδών 306, 23; 307, 31; 315, 1.
 Πραξιτέλης (313, 9).
 Πριάμος 307, 30.
 Πρίαπος 314, 24.
 Πρυγυαλίων 314, 1.
 Πύθια 307, 3.
 Πυθικός (296, 13).
 Πύθιος 307, 3.
 Πυθώ 296, 13, 15.
 Ρέα 299, 36; 301, 23, 25; 27; 302, 1, 3, 23; 303, 18; 304, 8, 9, 13; 305, 4, 25; 315, 26; 337, 12.
 Ρείη 302, 32.
 Ρόδιος 302, 31; 303, 2.
 Ρουβήν (vgl. HSS!) 324, 33.
 Ρωμαῖοι 337, 5, 7.
 Ρώμη 314, 8.
 Σαβάζιοι 302, 9.
 Σαβάζιος 302, 10.
 Σάγρα 307, (11.) 12.
 Σαμοθράκη 301, 25.
 Σαμονήλ 329, 16.
 Σαρδιανικόν (βάμμα) (333, 5).
 Σειρήνες 318, 3.
 Σεμναί (311, 8).
 Σίβυλλα 315, 5.
 Σικελία 295, 9; 304, 21; 305, 13.
 Σικελιώται 295, 13.
 Σικνών 308, 27.
 Σίσυφος 306, 21.
 Σκισφορία 302, 18.
 Σκίρων 302, 19.
 Σκόπας 311, 9.
 Σκύνθαι 313, 17.
 Σκυθικός 305, 28; 312, 34.
 Σκύλλης (311, 23).
 Σμίνθιος 309, 10.
 Σολομών 331, 13, 34.
 Σόλων (310, 5).
 Σποράδαι 309, 12.
 Συμπόσιον 300, 35.
 Σωκράτης 300, 35; 304, 28.
 Τάιναρρον 296, 3, 5.
 Τελμησσός 310, 35.
 Τερπάνδριος (vgl. HSS!) 297, 13.
 Τέρπανδρος (vgl. HSS!) 297, 15.
 Τήνος 305, 32; (311, 14).
 Τιτάνες 303, 3, 17.
 Τραχίς 306, 6.
 Τροφώνιος 299, 29.
 Τρωάς 309, 8.
 Τρώες 309, 7.
 Τυρρηνικός 337, 26.
 Τυρσηνοί 303, 20.
 Υπερβόροιοι 305, 28.
 Υψιπύλη 306, 28; 307, 1.
 Φαινίνδης 338, 23.
 Φαλέρνος 327, 27.
 Φαληρενς 309, 13.
 Φαρισαῖοι 324, 25.
 Φειδίας 311, 12; 313, 5, 8, 9.
 Φελλεύς 311, 18, 21.
 Φερσεφόνη 302, 12.
 Φίλαινις (314, 29).
 Φιλιππίδης 310, 21, 22.
 Φλέγνος (vgl. HSS!) 306, 14.
 Φορωνεύς 310, 11, 12.
 Φρύγες 298, 12; 300, 24; 301, 22, 35; 302, 32.
 Φρυγία 302, 1.
 Φρύγιος 297, (16.) 18.
 Φρύνη 313, 10, (12).
 Φωκαεῖς 309, 33.
 Φώκαια (vgl. HSS!) 309, 33.
 Φωκικός 299, 34.
 Φωκίς 299, 34; 303, 7; 314, 35.
 Χάος 310, 17.
 Χαλδαῖοι 315, 8.
 Χάρμος 310, 19.
 Χέοψ 311, 33.
 Χριστιανοί 336, 24, 25.
 Χριστός 298, 10; 299, (25.) 27; 321, 34; 322, 10, 25; 323, 19; 324, 18, 24.

III. Wort- und Sachregister.

- ἀγαματοποιεῖν 311, 27.
 ἀγροικικός 297, 4.
 ἀγύρεται 337, 10.
 ἀδελφός 296, 10.
 ἄδην 339, 10.
 ἀδιαφορεῖν 332, 9.
 ἀδιεξόδουτος 312, 13.
 ἀδικοδοξεῖν 336, 25.
 ἀθεμιτογαμία 332, 7.
 ἀθέρησις 322, 9.
 αἰμοχαρής 298, 22.
 ἀκαίρως 326, 31.
 ἀκατέργαστος 327, 2.
 ἀκούβιτος (οἱ ἰθ' ἀκούβιτοι) 326, 27; 329, 9.
 ἄκρα 318, 1.
 ἀκρίβασμα 322, 8.
 ἀκριβοῦν 323, 15.
 ἀκροτελευτιον 333, 16.
 ἀλαλαγμος 328, 26.
 ἀλδισκεῖν 338, 15.
 ἀλεξίτακος 306, 19.
 ἄλυνειν 328, 22; 339, 9.
 ἄλως 328, 21; 330, 27; 339, 6.
 ἄλως 316, 34.
 ἀναδρομή (Wachstum) 327, 7.
 ἀναίθεια (als θεός) 305, 6.
 ἀνακτες 303, 10.
 ἀνάκτορα 303, 10.
 ἀνακτοτελεσται 303, 10.
 ἀναμάττειν 329, 6.
 ἀνδρείκελος 311, 6.
 ἀνέκφορος 324, 21.
 ἀνεμποδίστως 334, 21.
 ἀνέπαφος 323, 3; 337, 20.
 ἀνθρωπογόνος 308, 17.
 ἀνθρωποπαθῶς 325, 1.
 ἀντί (adverbiell ohne Gene-
 tiv) 298, 1; 305, 10; 317,
 20, 34; 319, 18; 321, 1;
 324, 32; 326, 24; 328, 16;
 20; 329, 10, 24, 31, 32;
 332, 14; 333, 26; 335, 11,
 22; 338, 33.
 ἀντιμνηστήρες 308, 10.
 ἀντίπτωσις 327, 11.
 ἀνυπαρκτος 329, 23.
 ἀνύπιστος 332, 6.
 ὁρισιτία 332, 9.
 ἀπαξιούειν 317, 16.
 ἀπαράλλακτος 298, 3.
 ἀπαστία 327, 8.
 ἀπασχολεῖν 316, 12.
 ἀπελαστικός (Ζεύς) 308, 23.
 ἀπενστοχεῖν (vgl. HSS!) 337, 1.
 ἀπῆνεια 298, 23.
 ἀπληρομένους 316, 32; 326,
 24.
 ἀποδιῦσάν 316, 12.
 ἀπομνῆναι 319, 18.
 ἀποξενούειν (ἀπεξενωμένη
 θάλαττα) 335, 4.
 ἀπόρραξις 326, 14.
 ἀποσαλευεῖν 322, 19.
 ἀποτεφροῦν 330, 22.
 ἀπροσεξία 330, 27.
 ἀπυστος 316, 28.
 ἀραιόστημα 333, 7.
 ἀρουλα (arula) 337, 30.
 ὀρσενικῶς 330, 12.
 ὀσκηταί 327, 19.
 ὀσπιδοειδής 328, 4.
 ὀσσειν 305, 12.
 ὀστόχως 322, 28.
 ὀσχημοποιός 308, 25.
 ὀυλίσκος 328, 10, 11.
 ὀφειτος 322, 25; 331, 22.
 ὀφρόδενσις 330, 29.
 ὀφειρίδωτος 334, 11, 14.
 ὀχος (ἄρεα) 305, 17.
 ὀχωρητος 317, 6.
 βακκάρι 329, 29.
 βάραθρον 314, 4.
 βασσάρα 304, 4.
 βεβαιωτικῶς 320, 19.
 βένετος (venetus) 333, 5.
 βδάλλειν 338, 14.
 βλαῦται 334, 33.
 βούθος (vgl. HSS!) 302, 16.
 βολβοί 327, 1.
 βρένθιον 329, 26.
 βρέτος 311, 5.
 βρόμιον 338, 9.
 γαλή 309, 2.
 γαννάκης 330, 15.
 γεωνίσκειν 329, 14.
 γεωνός 329, 14; 338, 27.
 γεράνθρον 299, 35.
 γέρας 303, 6.
 γεροντόπαις 324, 1.
 δαγύς 314, 22.
 δαυδάλλειν 317, 27.
 δαυρηφορικά 298, 29.
 δέισα 339, 7.
 δεισαλός 313, 31; 339, 7.
 διαβαστάζειν 337, 9.
 διαγκυλοῦν (κιδάρα διηγ-
 κυλωμένη) 296, 27.
 διατυποῦν 323, 2.
 διαψηλαφᾶν 297, 34.
 διαψηλάφησις 297, 35.
 διεξοδικός 301, 6.
 δικαιοδοσία 325, 3.
 δικρός 331, 9.
 διοίγειν 328, 4.
 δοχεῖον 328, 14.
 δύσαλωτος (εἰς πέψιν) 327, 2.
 δύστοπος 296, 31.
 ἐγκρίνειν 333, 3.
 ἐγκρηφίας 338, 10.
 ἐγκυκλεῖν 301, 5.
 ἐγκύκλημα 301, 3, 6, 9.
 ἐγχρίμπτεσθαι 309, 23.
 ἐνελακρίβεια 336, 22.
 εἰρεσιωγή 299, 20.
 εἰσχωμάζειν 311, 2.
 ἐκβακχεῖν 297, 20.
 ἐκβρασμα 335, 4.
 ἐκδειματοῦσθαι 330, 33.
 ἐκδέχεσθαι 335, 12.
 ἐκδιδαιτᾶσθαι 336, 34.
 ἐκθιδάζειν 297, 20.
 ἐκκλητεῖν 326, 35.
 ἐκκλητικός 326, 34.
 ἐκκυκλεῖν 301, 3.
 ἐκπωμάτων εἶδη 327, 35.
 ἐκφανσις 333, 14.
 ἐκψηγμα 335, 5.
 ἐλεᾶν und ἐλεεῖν 316, 30.
 ἐμβατήριος ὀνθύμος 315, 28.
 ἐμμέριμνος 328, 22.
 ἐμφαντικός 331, 11.
 ἐμφιλοχωρεῖν 319, 27; 324,
 27.
 ἐναλος 315, 37.
 ἐναποσβεννύειν 339, 24.
 ἐνασχολεῖσθαι 328, 23.
 ἐνευκαίρειν 328, 22.
 ἐνθεαστικώτατα 323, 14.
 ἐνισχημένος 325, 29.
 ἐνορχις 310, 27.
 ἐνυπόστατος 298, 7.
 ἐξανθίζειν 331, 4; 338, 34.
 ἐξευμενίζεσθαι 299, 36.
 ἐξουθενεῖν 328, 30.
 ἐπαινετός τῆς ἀρετῆς 326, 7.
 ἐπαναδίπλωσις 323, 9.

- ἐπήβολος 324, 23.
 ἐπιγοννίς 334, 5.
 ἐπίρρωσις 330, 25.
 ἐπιτενκτικώτερον 330, 30.
 36; 337, 30.
 ἐπιτιμία 336, 7.
 ἐποικτίζεσθαι 334, 2.
 εἰς ἔργον ἀφικέσθαι 322, 21.
 ἐσκήκλημα 301, 9.
 ἔσθησις 332, 33.
 ἔταιρεῖν 314, 31.
 εὐδαιμονία 327, 4.
 εὐκατέργαστος 323, 19.
 εὐπλοτήτος 330, 33.
 εὐτρεπίζειν (vgl. HSS!) 328, 11.
 εὐωδιάζειν 329, 25.
 ἐφαπτίς 333, 23.
- ζυγόν (an der Lyra) 296, 18.
- ἦδω 329, 24.
 ἡμεροδρόμος 310, 21.
- θανματουργία 298, 8.
 θεογνωσία 321, 35.
 θεοσημία 298, 6.
 θέσιπσμα 340 V. 8.
 θῆτες (vgl. HSS!) 307, 24.
- ἱππόθορος 328, 24.
 ἱφικρατίδες 299, 17.
- καθυπερετερεῖν 328, 27.
 κακόζηλος 331, 1.
 καλλιχορος 303, 23.
 καλψιδιον 327, 24.
 καμίσιον 334, 25.
 κανθαρος 327, 32; 328, 1.
 καταδοκεῖν 317, 15.
 κάρκαρος 314, 8.
 καρυκτεῖν (τράπεζα κεκαρυκευμένη) 327, 17.
 κατὰκοπος 331, 19.
 κατανύειν 323, 21.
 καταπίπτειν 331, 2.
 κατασοβεῖν 339, 25.
 κατασπένδειν (κατεσπενσμένοι ὄνθμοί) 315, 29.
 κατενυμεγεῖν 323, 16.
 κατευστοχία 337, 2.
 κατίζιον 337, 31.
 καυνάκης 330, 15.
 κεάτας 314, 8.
 κέραμος 305, 26.
 κῆρ 316, 27; 317, 2.
- κινίς 328, 7.
 κίρον 302, 5.
 κλαδαρός 339, 1. 2.
 κλήρος 336, 18.
 κόλλεον 336, 14.
 κομυρία 327, 15.
 ἐς κόρακας 300, 32.
 κοροκόσμη 314, 20.
 κορύλλιον 314, 22.
 κουβικονλάριος 334, 26.
 κονρίας (οἱ τοῦ κλήρου κονρίαί) 336, 18.
 κράδη 301, 13.
 κρεανομία 318, 5.
 κρέκειν 297, 34.
 κρωβύλος 332, 19.
 κυκλικὸν ποιηταὶ 305, 35.
 κῶδιον 297, 23.
 κῶνος 302, 27.
- λαβρώνιος 327, 32; 328, 4.
 λαβύρινθος 312, 12.
 λέβης 303, 5.
 λεκανοειδής 328, 2.
 λεπαστή 327, 33; 328, 5.
 λῆναι 303, 31.
 ληναίειν 297, 4; 307, 19.
 ληνάριος 303, 33.
 λῆνος 303, 32.
 λιγνός 306, 5.
 λιγυφωνία 331, 2.
 λόγιον 322, 3; 329, 19.
 λογογράφημα 327, 17.
 λορδός 336, 28.
 λορδουσθαι 336, 27.
- μαγὰς 296, 20.
 μαθητιᾶν 323, 15.
 μανδυνώδης 333, 24.
 μασσᾶσθαι 336, 8.
 μανσώλειον 312, 7. 9.
 μεγαλήτωρ 303, 28.
 μεγαλόκλονος 317, 30.
 μεγαλοφωνεῖν 329, 15.
 μεγαλόφωνος 317, 30; 329, 14; 338, 27.
 μέγαρο 302, 16.
 μεγαρίειν 302, 16.
 μελεδωνός 314, 19.
 μετάλλιον 329, 26.
 μέταξα 332, 31.
 μεταποιεῖν 332, 27.
 μεταχειρίζειν 328, 8.
 μετωπροσκόπος 336, 10.
 μηνάγυρτης 304, 8.
 μητραγυρτης 304, 12; 315, 25; 337, 11.
 μισθοῦν 317, 29.
 μισποῶγων 337, 7.
- μονάζουσα (Nonne) 318, 8.
 μορμολύκιον 313, 23.
 μορμώ 315, 16.
 μυραλοιφεῖν 330, 1.
 μυσητριολογεῖν 297, 19.
 μυωπίζειν 321, 19.
 μύωψ 321, 19.
- νάκος 330, 16.
 νᾶνος 327, 6; 337, 25.
 ναουδίων 337, 23.
 νέατος 297, 28.
 νόστος 309, 31.
 νυμφικός 314, 23.
 νυχθημερινὸν διάστημα (vgl. HSS!) 316, 5.
- ξενίζειν 322, 6.
 ξυστίς 333, 21.
- ὄζειν 329, 25.
 ὄλυρα 338, 9.
 ομοζυγεῖν 317, 35.
 ὁμοιωματικῶς 320, 19.
 ὁμφή 308, 11.
 ὀπᾶναι 324, 32.
 ὄργανον 298, 3.
 ὀροαίειν 297, 19.
 ὀρονεῖς Ἰνδοίκοι 337, 22.
 ὅτι mit Inf. 296, 11.
 οὐραγεῖν 329, 10.
 οὐραγία 329, 10.
 οὐραγυρτική 309, 24.
- παγκρατιαστικής 331, 26.
 παιδουργός 314, 26.
 παλῖμβολος 297, 22.
 παλινφθία 338, 30.
 πανομφαίος 308, 11.
 παρὰ mit Acc. „von“ bei etymologischer Abstammung 313, 31; 333, 22; 334, 4; 338, 11. 14.
 παραβῖναι 323, 11.
 παραφυλάττειν 321, 9.
 παριστᾶν 324, 21; 336, 12.
 παριστάσθαι 311, 26.
 παρολκή 329, 22.
 πασητιᾶν 307, 16.
 παταγυρτικός 331, 2.
 πατριώρης 333, 32.
 πελῖος 334, 34.
 πενέσται 307, 24.
 περὶ 331, 10.
 περιβασώ 308, 25.
 περιστέγειν 335, 11.
 πλαγγόνιον 329, 27.
 πλακουντοειδής 304, 3.

πολυτέλεια 326, 36.
 πολυωρεῖν 330, 13.
 πόπανα 304, 3.
 πρακτικὴ φιλοσοφία 327, 19.
 προεξανιστάν 336, 28.
 προκαταρκτικός 325, 8.
 προϋργιαιότερον 326, 18.
 προϋφίστασθαι 320, 34.
 προχοῖς 328, 4. 9.
 πτίλον 330, 18.
 πυθμὴν 327, 35; 328, 1.
 πυραμῖς 311, 29.
 πυραμοειδής 312, 2.
 πυρπολεῖν 330, 21.
 ῥέζειν 339, 28.
 ῥόμβος 302, 28.
 ῥύμβος 302, 29.
 σάβανον 328, 16.
 σησαμαῖ 304, 1.
 σκοπεῖν 323, 15.
 αμίνθος 309, 11.
 σοβεῖν 317, 34.
 σοφιστής 296, 9.
 σπάλαξ 312, 26.
 στεροόψυχος 316, 13.
 στηθόκλυτος 336, 30.
 στήμων 332, 31.
 στιχελεγεῖον 296, 28.

στόμιον 339, 27.
 συγκροτεῖν 297, 8; 308, 7; 319, 6.
 συναγωγή 312, 1.
 συνιζάνειν 336, 28.
 συνοχεύς 304, 30.
 συσκευαστής 337, 13.
 συσφίγγειν 322, 23.
 σφετερίζεσθαι 307, 9.
 σφηκοῦν 332, 23.
 σχίζιας 306, 3. 5.
 ταυρόμορφος 302, 12.
 τηλανγής 297, 9.
 τηνάλλως 297, 24.
 τιμαλφέστατον 333, 15.
 τίμημα 338, 33.
 τοκετός 331, 20.
 τολύπαι 304, 2.
 τοπάζειν 304, 32; 309, 35.
 τορῶς 338, 27.
 τριέσπερος 306, 17.
 τρυγῶν 321, 26.
 τύλη 330, 18.
 ὕβρις (als Gott) 305, 6.
 ὕμεδαπός 309, 22.
 ὑπέκθεσις 322, 34.
 ὑπέρτατος 297, 10.
 ὑπόθεσις τραγωδίας 297, 2.

ὑποκοριστικόν 337, 24.
 φαινινδα 338, 21.
 φαλλός 301, 33; 307, 13.
 φανομηρίδες 334, 4.
 φαντασιαστής 320, 14. 17.
 πατρία 321, 36.
 φελλάτης 311, 19.
 φενακίζειν 338, 24.
 φθοῖς 304, 5.
 φιλόκομπος 326, 16.
 φοινικίς 303, 8.
 φορεὺς 337, 9.
 φύκος 335, 23.
 φυνσιογνώμων 336, 10.
 φντοκομία 321, 35.
 χειριδωτός 334, 15.
 χαμαλός 337, 23.
 χοῖρος 308, 29.
 χοιροψάλας 308, 27.
 χορηματίζειν 322, 10; 333, 15.
 ἐν χρῶ 305, 10.
 χυτροειδής 328, 6.
 χωνοειδής 327, 36.
 ψαλῖς 338, 32.
 ψάλλειν 308, 29.
 ψύα 336, 27.
 ψυκτήρ 327, 33; 328, 6.
 ὥς (Präp.) 297, 21; 298, 1.

DATE DUE

JAN 16 2001		
APR 16 2001		
GAYLORD		PRINTED IN U.S.A.

BR 26887
65
C6 Clemens Alexandrinus
1905 /
v.1
1936

Graduate Theological Union Library
2400 Ridge Road
Berkley, CA 94709

GTU Library
BR65 .C6 1905 c.2 v.1 1936 ed.
Clement/Clemens Alexandrinus

G

3 2400 00189 2250

